£350

HISTORIAE FRANCORVM AB ANNO CHRISTI DCCCC. AD ANN. M. CC. LXXXV.

ſcriptores veteres XI;

IN QVIBVS

Glaber
Helgaudus
Sugerius Abbas
M. Rigordus
Guillermus Brito
Guillermus de Nangis & anonymi alij.

EXTREMA STIRPIS CAROLINÆ

ET

CAPETIORVM REGVM RES GESTAS vſque ad Philippum, D. Ludouici filium Regem, explicantes.

EX BIBLIOTHECA P. PITHOEI V. CL. NVNC primum in lucem dati.

FRANCOFVRTI
Apud Andreæ Wecheli heredes Claudium Marnium & Ioannem Aubrium.
M. D. XCVI.

P. PITHOEO V. CL. S. P.

Ibliotheca tua, P. Pithœe, V.CL. fons est doctrinæ purus & perennis: ita auctores ex ea bonos probosq; quotidie haurimus, nec exhaurimus. Et tibi quidem illa meritissimò contigit, qui veluti publicam habes, communemq; doctorum omnium. Dedisti ex ea Patriæ Reiq; publ. nuper scriptores veteres, qui Karoli M. & eius familiæ, Francorũ Regum, memoriam litteris prodiderunt. Damus ex ea ipsa, beneficio tuo, auctores qui familiæ huius historiam conscripserunt, quæ tertia Francorum Regnum tenuit olim feliciter; tenet hodie, quantum potest fortiter. Tertia hæc Francorũ Regnum possidet iure, si quod ius vmquam Regnis: & possidet annos supra sexcentos, quod vix vlli datum familiæ. Quæsitum virtute, LENITATE retinuit. Lenitate, vera illa, & natiua: qua prope extinctum Imperium, princeps à DEO datus suscitat: seriò dico, & ex animi mei sententia.

Sed perge tu, vir magne, de litteris simul & de Patria benè mereri: in quas coniurato impetu ruentes Barbaros, pleriq; nostrûm aut adiuuant sceleratè, aut spectant turpiter. Jam duo hæc, quæ à te legimus, historiæ Francorum volumina, tertium appellant, ad quod hisce duobus videtur obligata fides tua. Karolinam & hanc stirpem explicuisti nobis: illa restat vetus, Francici in Gallia nominis Regnique auctor.

Scio esse quibus parùm sapiat scriptio hæc, rudis & stylo barbara, & illius omnino seculi. Nimis illi delicati, qui omnia ad Ciceronis atq; Augusti æuum exigant: nec nisi Sallustios ferant, & Cæsares, & Liuios. Sed verè tu olim: Historiam omnium ætatum auctores, non solùm ferre, sed etiam desiderare. *Verè & inter antiquos nescio qui:* Historiam quomodocunque scriptam delectare: *addo,* & prodesse, *quod caput historiæ. Igitur de illorum iudiciis parùm solliciti, & hæc à te præclara monumenta grati lubentesq; complectimur, & illa exspectamus. Vale & longùm viue.*

CAPITA QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

HISTO-

HISTORIAE FRANCORVM LIBER PRIMVS.

CLARORVM VIRORVM ILLVSTRISSIMO ODILONI CLVNIENSIS COENOBII PATRI Glaber Rodulphus.

IVSTISSIMA *studiosorum fratrum querimonia interdumque propria sæpius permotus, cur diebus nostri temporis non quispiam existeret, qui futuris post nos multiplicia hæc quæ videntur fieri tam in ecclesiis Dei, quam in plebibus minime abdenda qualicumque stili pernotatione mandaret, præsertim cum saluatore teste vsque in vltimam extremi diei horam sancto spiritu cooperante ipse facturus sit in mundo noua cum patre. Et quoniam in spatio fere ducentorum annorum nemo ista appetens extitit, id est, post Bedam Britanniæ presbyterum seu Italiæ Paulum, qui historialiter quippiam posteris misisset scriptum, quorum vterque historiam propriæ gentis, vel patriæ condidit, dum videlicet constet tam in orbe Romano, quam in transmarinis seu barbaris prouinciis per plura deuenisse, quæ si memoriæ commendarentur proficua nimium hominibus forent, atque ad commodandum quibusque cautela studium potissimum iuuarent. Non secus ergo quæ dicuntur, quin solito multiplicius circa millesimum human. Christi Saluatoris contigerunt annum, & iccirco prout valeo vestræ præceptioni ac fraternæ voluntati obedio primitus duntaxat ostensurus, quanquam salus annorum a mundi origine pernotata secundum Hebræorum historias a septuaginta interpretum translatione discrepet. Illud tamen certissime commendamus, quod annus incarnati verbi millesimus secundus ipse sit regni Henrici Saxonum regis primus. Idem quoque annus Domini millesimus fuit regni Roberti Francorũ Regis tertiusdecimus. Isti igitur duo in nostro citramarino orbe tunc christianissimi atq; præmaximi habebantur. Quorum primus videlicet Henricus Romanorum postmodum sumpsit Imperium. Iccirco vero illorum memoriale seriei temporum stabiliuimus. præterea quoniam de quatuor mundani orbis partium euentibus relaturi sumus, dignum videtur vt cordi est, qui vtique religiosis loquimur, vt vim diuinæ & abstractæ quaternitatis eiusque conformem conuenientiam domino præeunte suscepti operis inseramus.*

SVMMA CAPITVM LIBRI PRIMI.

De Diuina quaternitate. CAP. I.

VLTIPLICIBVS figuris formiſque Deus conditor vniuerſorum diſtinguens ea quæ fecit, vt per ea quæ vident oculi vel intelligit animus, ſubleuaret hominem eruditum ad ſimplicem Deitatis intuitum. In his ergo perſcrutandis pernoſcendiſque primitus claruere patres Græcorum catholici mediocriter philoſophi. Cum enim in plurimis exercitatos haberent ſenſus perinde in quarumdam quaternitatum ſpeculatione, per quam præſens mundus infimus munduſque futurus datur intelligi ſupernus. Quaternitates vero earum, quæ in ſeſe reflexus, dum à nobis diſpertiri immobiliter ceperint, mentes ſimul atque intellectus ſe ſpeculantium alacriores reddent. Quatuor ergo ſunt euangelia, quæ conſtituunt in noſtris mentibus ſupernum mundum: tot enim conſtant elementa, quæ perficiunt iſtum infimum. Quatuor quoque virtutes, quæ ceterarum gerunt principatum, noſque per admirationem ſui ad ceteras informant. Pari etiam ratione quatuor ſenſus exiſtunt corporis præter tactum, qui ſubtilioribus famulatur ceteris. quod eſt ergo æther igneum elementum in mundo ſenſibili, idem eſt prudentia in intellectuali: ſurſum namque ſeſe erigens anhelanſque deſideranter eſſe circa Deum. Illud quoque quod aër in mundo corporali, idipſum fortitudo intellectuali, qui cuncta viuentia vegetans, & in quemcunq; actũ promouentia roborat: Simili quippe modo quod gerit aqua in mundo corporali, idem temperantia in intellectuali; nutrix quippe eſt bonorum efferenſque copiam virtutum ac ſeruans fidem per diuini amoris deſiderium, conformem quoque terra gerit ſpeciem, mundi infimi iuſtitiæ ſpecies in intellectuali ſcilicet ſubſiſtens, atque immobilis collocatio recte diſtributionis: dignoſcitur namque per omnia ſimilis euangeliorum complexio ſpiritalis: Euangelium itaque Matthæi terræ myſticam continet figuram, quoniam Chriſti hominis ceteris apertius demonſtrat carnis ſubſtantiam. Illud autem ſecundum Marcum temperantiæ, quæ aquæ ſpeciem gerit, cum ex Ioannis baptiſmate pœnitentiam temperanter indicit. Illud quoque iuxta Lucam aëriſq; & fortitudinis præfert ſimilitudinem, quoniam ſpatiatim diffuſum, plurimiſque eſt hiſtoriis roboratum: Illud vero ſecundum Ioannem ignifici ætheris ac prudentiæ, quodque ceteris conſtat ſublimius, formam ſignanter exprimit, dum ſimplicem Dei notitiam quæ fidem inſinuans introducit. Quibus etiam ſpeculatiuis connexionibus elementorum ſcilicet, ac virtutum, euangeliorumque ille conuenienter ſociatur videlicet homo, cuius hæc inuiſa conceſſa ſunt obſequio. Namque illius vitæ ſubſtantiam Græci philoſophi μικροκόσμον, id eſt, paruum mundum dixerunt, viſus quippe & auditus, qui intellectum & rationem miniſtrant, ſuperiori conueniunt ætheri, quod conſtat ſubtilius in elementis, quodque quantum cœteris ſublimius, eo honeſtius ac lucidius. Subſequitur non olfactus, qui aëris & fortitudinis ſignificantiam ſorte exprimit. Guſtus namque ſatis conuenienter atq; & temperantiæ parem portendit ſignificantiam: tactus ergo qui omnium conſtat infimus, ceteriſque ſolidius ac ſtabilius terræ ac iuſtitiæ congruentiſſime præfert indicium. ab his igitur euidentiſſimis complexibus rerum patenter & pulcherrime ſilenterque prædicatur Deus, quoniam dum ſtabili motu in ſeſe viciſſim vna portẽdit alteram ſuum principale primordium prædicando, a quo proceſſerunt, expetunt, vt in illo itere quieſcant. Conſtat etiam iuxta prædictæ ſtipulationis conditum mente cauta intueri fluuium, qui manat ex Eden orientis, partiturque in nominatiſſimos quatuor amnes: horum igitur primus Iden Phiſon, qui oris apertio dicitur, prudentiam ſignat, quæ ſemper eſt in optimis diffuſa & vtilis, per inertiam quippe paradiſus ſublatus eſt homini, neceſſe habet, vt præeunte prudentia repetatur ſeculus Geon, qui terræ hiatus intelligitur, temperantiam ſignat, nutricem vtique caſtitatis, quæ ſcilicet frondes ſalubriter extirpat viciorum. Tertius quoq; Tigris, quem incolunt Aſſirij, interpretantur dirigentes per hunc nihilominus ſignatur fortitudo, quę ſcilicet reiectis pręuaricatoriis viciis dirigens homines per Dei auxilium ad æterni

ad æterni regni gaudia. Quartus vero Euphrates, cuius etiam nomen abundantiam sonat, patenter iustitiam designat, quæ pascit ac reficit omnem animam illam desideranter amātem. Cum igitur significantia horum fluminū gerat in se species prædictarum virtutum, pariterque figuram quatuor euangeliorum, non minus easdem virtutes figulariter gerunt tempora mundani huius seculi diuisa per quadrum. A mundi namque initio vsque adiutionem diluuij in his duntaxat, qui ex simplicis naturę amando suum cognouerunt creatorem bonitate prudētia viguit, vt in Abel, Enoch, Noe, in cœteris, qui mentis ratione pollentes vtilia quæ agent, intellexerunt: ab Abraham vero & in reliquis Patriarchis, qui signis & visionibus fruiti sunt, vt in Isaac, Iacob, Ioseph & in ceteris temperantia conformata probatur, qui scilicet inter aduersa & prospera proprium super omnia dilexerunt auctorem. A Moyse quoque & in reliquis Prophetis viris videlicet robustissimis legalium præceptorum institutionibus fultis fortitudo sancitur, dum laboriosa, siquidem legis præcepta sollicite ab eis exercitata monstrantur, ab aduentu deniq; incarnati, vbi ac deinceps omne seculum iustitia implet regitq;, circundat veluti ceterarum finis ac fundamentum, sicut dixit suo Baptistæ veritas: decet, inquiens, nos implere omnem iustitiam.

Dicturi igitur ab anno DCCCC. incarnati creantis ac viuificantis omnia verbi ad nos vsque, qui claruere viri in Romano videlicet orbe insignes catholicæ fidei, cultoresque iustitiæ, prout certa relatione comperimus, vel visuri superfuimus; seu etiam qui rerum euentusq; vel plura contigerunt memoranda tam in sacris ecclesiis, quam in vtroque populo primitus ad illud totius quondam orbis imperium principale, scilicet Romanum, cōuertimus stilum. Cum ergo omnipotentis Christi virtus, vbiq; terrarum principes ad suum incuruasset imperium, tanto minus viguit terror Cæsarum, quanto iura illorum veracius comprobantur, plus extitisse ex timore ferocitatis, quam ex amore piæ humanitatis. Sic denique tota paulatim illorum stirps a præfato imperio dispertita atq; euacuata, vt maius indigeret sui dominio vrbs Romana eiusque populus, quam vt olim consueuerat promere leges & iura externis patriis ac ciuibus ceperunt & plures exigentibus, quas prius subdiderat crebris illam infestationibus vexare illius nomen etiam imperij præripiendo vsurpare nōnulli ex circumnexarum prouinciarum Regibus. Tunc perinde valentiores & præmaximi Reges gentis Francorum christianitatis iustitia pollebant, armorumq; industria ac militari robore ceteris excellebant. Quorum videlicet dictioni triumpharunt per plures annos applicatum est totum imperij culmen, inter quos etiam excellentissime micuerunt Carolus scilicet, qui dictus est Magnus, nec nō & Ludouicus cognomento Pius. hi deniq; prudenti consilio & virtute quosque in girio belliones ita proposito subiugauere dominio, vt quasi vna domus famularetur suis Imperatoribus orbis Romanus, potiusq; Respublica de paterno gratularetur prouectu, quam tuta pompatice extolleretur imperatorum metu scilicet, quia horum gesta non disposuimus seu genealogiam historiali more narrare, ad quem tamen finem regnandi licet imperandi illorum genus deuenerit, breuiter curauimus intimare. Perdurauere igitur Reges ex eorum ꝓsapia Imperatores tam in Italia quā in Galliis vsq; ad vltimum Regem Carolum Hebetem cognominatum. Is deniq; habebat vnum inter regni sui primates quendam Heribertum, cuius ex sacro fonte filium susceperat, qui tamen ei calliditate sua certissime suspectus esse potuisset, si nō excogitatæ fraudis simultas interuenisset. Cum enim decreuisset idem Heribertus, prædictum regem decipere fingens cuiusdam deliberandi occasionem negocij qualiter illum vt postmodum fecit, demulcendo in vnum castrorum suorū introduceret, ac vinculatum carceri mācipa-ret: tandē vero a quibusdam suggestū est regi, vt cautissime se ageret, ne Heriberti inuolueretur fraudibus, dumq; ille ex hoc, quod audierat credulus cautelam sibi de Heriberto adhibere decreuisset, contigit vna die nimis expedite eundem Heribertum cum suo filio in regis palatium deuenire. Surgens itaq; Rex ei osculum porrexit, ille vero toto se humilians corpore osculum Regis suscepit: deinde cum eius filium osculatus fuisset, stansque iuuenis quamuis conscius fraudis, nouus ta-

men calliditatis Regi minime semet supplicaret pater cernens, qui propter adstabat, valenter allapām collo iuuenis intulit seniorem, inquiensq; regem erecto corpore osculaturum non debere, suscipere quandoque scito, quod intuens Rex cunctisque qui aderant abhinc disceptionis fraudisque aduersus Regem Heribertum expertem crediderunt, vidēs quoq; regem contra se placatum, nihilo minus rogabat attentius, vt ad se veniens negotium deliberaturus, quod dudum poposcerat. statim vero Rex promisit se, quo vellet iturum: designato igitur die venit Rex, vbi Heribertus rogauerat tenuem etiam ducens exercitum amicitiæ gratia, qui nimium pompose die primo ab eo susceptus; in secundo autem quasi ex iussu Regis præcepit idem Heribertus, vt vniuersi, qui cum Rege venerant ad propria redirent, veluti ipse cum suis obsequio regis sufficeret. Illi quoque audito Heriberto recesserunt ignorantes, quod regem in vinculis reliquissent. Tenuit enim Heribertus vinctum prædictum Regem vsq; in diem mortis suæ. Genuerat præterea idem Rex filium nomine Ludouicum, adhuc tamen puerum, qui vt cognouit, quod de patre factum fuerat, arripiens fugam Rhenum transiit, ibique vsque ad annos viriles deguit.

De Rodulpho Rege. CAP. II.

ERAT igitur tunc temporis Rodulphus Richardi ducis Burgundiæ filius aptus videlicet corpore & intellectu idoneus. Qui etiam vxorem duxerat, Emmam nomine sensu scilicet atq; aspectu insignē, sororem videlicet Magni Hugonis, cuius si quidem militari industria regnum Francorum dirigebatur. Is quoque Hugo cernens Regnum rege destitutum adsciens Regis instaurationem suo pendere arbitrio misit ad sororem cōsulens illam, quem potissimum ad regale eligeret culmen, se videlicet suum fratrem, an potius maritum prædictum scilicet Rodulphum. Illa igitur prudenter, vt fuerat consulta, respondit magis se velle Regis mariti genu osculari, quam fratris. audiens autem Hugo gratanter annuit, regnique solium Rodulpho habere concessit. Qui Rodulphus carens omni prole, solus sui generis regni culmine potitus obiit: fuit enim hic Hugo filius Roberti Parisiorum comitis, qui videlicet Robertus breui in tempore rex constitutus, & ab exercitu Saxonum est interfectus. cuius genus iccirco adnotare distulimus, quia valde mante reperitur obscurum.

De Lothario Rege. CAP. III.

INTEREA totius regni primates elegerunt Ludouicum filium, videlicet prædicti Regis Caroli, vnguētes eum, super se Regem hæreditario iure regnaturum. Iam enim prædictus Heribertus morte crudeli obierat. Nā cum diuino excruciatus languore ad vitæ exitum propinquaret, atq; a suis tam de salute animæ, quam de suę domus dispositione interrogaretur, omnino nihil aliud respōdebat, nisi hoc solūmodo verbum, duodecim fuimus, qui traditionē Caroli iurando cōsensimus, hocq; plurimū repetens expirauit. Præterea Ludouicus ex Gerberga vxore, quondā Gisleberti ducis genuit filium, nomine Lotharium, qui cōfirmatus in regno, vt erat agilis corpore, & validus sensuq; integer, tentauit redintegrare regnū, vt olim fuerat. Nā partē ipsius regni superiorē, quę etiam Lotharij regnū cognominatur, Otto rex Saxonū immo Imperator Romanorū ad suum, id est, Saxonū ius iniuerat regnum. Ipsum deniq; Ottonem scilicet secundū filium primi ac maximi videlicet Ottonis conatus est quondā capere positū in palatio Aquis granis, sed quoniam eidē Ottoni clam prænunciatum a quibusdam est, noctuq; cum vxore vix fugę præsidium petens obtinuit. Tunc deniq; Otto cōgregato exercitu sexaginta millia & eo amplius militum Franciam ingressus, venit vsq; Parisius, ibiq; triduo commoratur cepit redire in Saxoniam, rursusq; quoq; Lotharius ex omni Francia atq; Burgundia militari manu in vnum coacta, persecutus est Ottonis exercitū vsq; in fluuium Mosam, multosq; ex ipsis fugientibus in eodem flumine cōtigit interire. dehinc vero vterq; cessauit Lothario minus explente, quod cupiit. Hic deniq; genuit filium nomine Ludouicum, quem iam adultum iuuenem, vt post se regnaret, regem constituit, cui etiam adduxit ab Aquitanis partibus vxorem, quæ cernens

videlicet

videlicet iuuenē patre minus fore induſtrium, vt erat ingenio callida, elegit agere diuortium, monuitq; illum ficte. Et ſimul de qua aduenerat, redirent prouinciam ſcilicet iure hereditario ſibi ſubdituram. Ille quoq; non intelligens mulieris aſtutiam, vt monitus fuerat ire parauit, ad quam dum veniſſent, relinquens eum mulier, ſuis adhæſit, cumque patri nunciatum fuiſſet, proſequens filium ad ſe reduxit, qui ſimul deinceps degentes, poſt aliquot annos abſque vlla liberorum ope vterque obiit. In his igitur duobus regale ſeu imperiale illorum genus regnandi finem accepit.

Qui poſtmodum Romæ Imperatores extiterint. CAP. IIII.

PRÆSCRIPTORVM igitur regum genere exinanito ſumpſerunt imperium Romanorū Reges Saxonum. Quorum ſcilicet primus Otto Hērici Saxonum regis filius, cuius etiam ſororem nomine Haduidem duxit vxorē Hugo dux Francorum, cognomento Magnus. Is denique Otto in gloria & vigore imperij non diſpar illorum, qui ante ſe imperium rexerant, nec non & in eccleſiarum atque elemoſinæ expenſis valde liberalis extitit. Huius quoque imperij tempore egreſſi audacter Sarraceni ab Affricanis partibus occupauere tutiora Alpium montium loca, ibiq; aliquandiu morantes vaſtando regionem, in gyro diuerſo raptu tempus expleuerint. Contigit ergo eodem tempore, vt beatus pater Maiolus ab Italia rediens in artiſſimis alpium eoſdē Sarracenos obuiaret. Qui arripientes abduxerunt illum cum ſuis omnibus ad remotiora montis, ipſo tamen patre grauiter in manu vulnerato, dum in ea excepiſſet vltro ictum iaculi ſuper vnum de ſuis venientis, diſpertitis quoq; inter ſe omnibus, quę illius fuerant, interrogauerūt eum, ſi tantę ei eſſent in patria facultates rerū, quibus videlicet ſe ſuoſq; valeret redimere de manibus illorum, tunc vir Dei vt erat totius affabilitatis dignitate pręcipuus, reſpōdit ſe in hoc mūdo nihil proprium poſſidere, nec peculiaris rei ſe fieri poſſeſſorem velle: ſua tamen ditione non negans plures teneri, qui amplorum fundorum & pecuniarum domini haberentur. Quibus auditis ipſimet hortabantur illum, vt vnū e ſuis mitteret, qui ſuæ ſuorumque redemptionis pretium illis deferret. Inſuper pecuniæ pondus atque munerum ei determinantes indixerunt: fiunt enim mille librarum argenti, vt videlicet ſingulis libra vna in partem proueniret. Miſit quoq; vir ſecularis per vnum de ſuis ad monaſterium ſcilicet, cui præerat Cluniacenſe per paruam epiſtolam ita ſe habētem: Dominis & fratribus Cluniacenſibus frater Maiolus miſer & captus. Torrentes Belial circumdederunt me, pręoccupauerunt me laquei mortis. Hunc vero ſi placet pro me & his, qui mecum ſunt capti, redemptionem mittite. Quæ vt delata eſt, videlicet prædicti monaſterij fratribus, extitit illis pro vita incomparabilis mœror ac luctus, nec non & totius patriæ pertriſtis nuncius diſtractis quoque ab eiſdem fratribus, quæque in omni eiuſdem monaſterij ornamentorum erant ſuppellectili præſtitutum pij patris quam totius coadunauere præcium, ſed vir ſecularis, dum interim a Sarracenis captus teneretur, cuius meriti eſſet latere non potuit. Nam cum ei hora prandij obtuliſſent cibos, quibus veſcebantur carnes videlicet panemque admodum aſperum, & dicerent, comede, reſpondit: Ego vero, ſi eſuriero, domini eſt me paſcere; ex his tamen non comedam, quia non mihi in vſu fuerunt. Cernens enim vnus illorum viri Dei reuerentiam pietate ductus, exuens brachia ſimulque abluens, & clipeum, ſuper quem etiam in conſpectu venerabilis Maioli ſatis mundiſſime panem confecit. Quem etiam citiſſime decoquens ei reuerendiſſime detulit; ipſe quoque ſuſcipiens illum, atque ex more oratione præmiſſa ex eodem reficiens, domino gratias egit. Alius quoque Sarracenorum eorundem cultro deplanans ligni caſtulam poſuit incunctanter pedem ſuper viri Dei codicem bibliothecam videlicet, quam ex more ſecum ſemper ferre conſueuerat, dumq; vir ſecularis intuens ingemuiſſet, aliqui minus feroces ex ipſis perſpicientes ſuum increpuerunt comparare, dicentes non debere magnos prophetas ſic pro nihilo duci, vt illorum dicta pedi ſubſterneret, ſi quidem Sarraceni Hebræorum, quin potius Chriſtianorum prophetas legunt, dicentes etiam completum iam eſſe in quodam ſuorum, quem illi

Mahomet nuncupant, quicquid de vniuersorum domino Christo sacri vates prædixere, sed ad errorem illorum comprobandum, etiam ipsorum genealogiam penes se habent ad similitudinē videlicet euāgelij Matthæi, qui scilicet ab Abraham narrat genealogiæ catalogum vsque ad Christum per Isaac successionem descendens. In cuius videlicet semine vniuersorum promissa atque prædicta est benedictio illorum, inquiens, Ismael genuit Nabaioth, atq; deinceps vsque in erroneum illorum descendens figmētum, quod scilicet tantum est a veritate alienum, quantum a sacra & catholica auctoritate extraneum. Præterea, vt beati Maioli sanctitas claresceret, is qui eius volumen pede calcauerat eodem die, per qua ius occasione reuera iudicio Dei cœteræ furiose irruentes in eum, eundē ei truncauerunt pedem. Plures enim iam ex ipsis erga eum cœperunt mitiores ac reuerentiores existere; tandem vero quidam de fratribus illuc expeditius remeantes data eisdem Sarracenis præsignata pecunia patrē cum iuris tantum, qui cum eo capti fuerāt in patriam reduxerunt. Ipsi deniq; Sarraceni paulo post, id est, qui fraxinetus dicitur circū acti ab exercitu Mullermi Arelatēsis ducis, omnesq; in breui perierunt, vt ne vnus quidē rediret in patriam: ipso igitur in tempore mortuus est prædictus Otto Imperator, suscepitq; filius eius secularis videlicet Otto idē imperium, quod satis strenue dum aduiueret rexit. Eodem ergo imperante venerabilis Pontifex Adalbertus ex prouincia, quæ lingua Sclauorum vocatur Betheman ciuitate Braga regens ecclesiam sancti Martyris Vitisclodi egressus ad gentem Bruscorum, vt eis verbum salutis prædicaret, dumque apud eosdem plurimam egisset prædicationem, multique ex eis committerentur ad fidem Christi, prædixit suis, quoniam in eadem regione martyrij coronam esset accepturus, ac ne pauerent, eis pariter indicauit, quia præter eum ibidem nemo ex eis erat perimendus. Contigit enim vt die quadam præcipiente eodem Episcopo quædam profana arbor sita iuxta fluuium, cui etiam superstitiose immolabat vniuersum vulgus, videlicet excisa conuelleretur, constructoque ac sacrato in eodem loco altare missarum solemnia per se episcopus ex plebe parauit, qui dum in ipsis sacramentis peragendis esset constitutus, ictibus iaculorum ab impiis perfossus, tandemque sacrum solemne peractum, simulque præsentis vitæ imposuit terminum. Denique disci puli eius accepto corpore sui domini illud secum ferentes, in propriam sunt reuersi patriam. Cuius etiam meritis vsque in præsens largiuntur hominibus plurima beneficia: Sequenti quoque post multa nobiliter gesta, Remque publicam decenter dispositam tempore obiit Otto, relinquens filium Ottonem videlicet trium adolescentem tamen fere duodecim annorum. Qui vt erat iuuenculus, acer tamen viribus, & ingenio suscepit iure paterno regimen imperij. Contingit igitur imperij illius initio, vt sedes Apostolica vrbis Romæ, proposito viduaretur Pontifice. Ipse vero ilico imperiali vsus præcepto, quendam sui consanguineum cuiusdam ducis filium illo delegit, atque ex more in sede Apostolica sublimari mandauit. Quod vtique dum sine mora peractum fuisset, pergrandis calamitatis occasio extitit. Erat enim quidam Crescentius Romanorum ciuis præpotens, qui vt illorum mos est, quantum onerosior pecuniæ, tantum pronior seruiens auaritiæ. Hic autem non plane, vt rei probauit euentus, parti fouebat Ottonis. Nam ipsum Pontificem, quem vt diximus ordinari Otto iusserat idem Crescentius omni destitutum honore a sede expulit, alterumque procaciter in eius loco subrogauit, sed mox vt Otto hoc factum comperit ita accensus cum permaximo exercitu Romam properante. Quod enim cognouisset Crescentius illum scilicet vrbi propinquare cōscendens cum suis turrim, quę sita est extra ciuitatem transuersum ob altitudinem sui inter celos vocatā vallauit eam defensurus pro vita tandē cum peruenisset Imperator ad vrbem primitus iussit cōprehendere illum male securū Pontificē videlicet Crescētij arrogantia constitutum comprehēsum, & pręcepit eius manus quasi sacrilegas amputari, deinde vero aures abscindi atque oculos expelli. post hęc deniq; comperiens Crescentium, vt diximus, turre vallatum, quæ scilicet paulo post illum crudeli erat redditura neci, præcepit eandem circumdari densa obsidione sui exercitus, ne videlicet Crescentio quoquo mo-

quo modo locus daretur confugij. Interea iubente Imperatore conſtruuntur in gyro machinę ex lignis celſarum abietum nimium artificioſe compoſitę. Cernens quoq; Creſcentius nullam poſſe euadendi viam reperire, licet tar dius pœnitudinis adinuenit conſilium, non tamen ei præſtitit miſerendi aditum: quadam igitur die quibuſdam de Imperatoris exercitu conſentientibus egrediens. Egrediens latenter Creſcentius de turre ſcilicet birro indutus, & operto capite, veniensque improuiſus corruit ad Imperatoris pedes, oranſque ſe ab ipſa roris pietate vitæ ſeruari. Cum enim reſpexiſſet Imperator eius ad ſuos, vt erat amaro animo, dixit: Cur, inquiens, Romanorum Principem Imperatorum decretorem, datoremque legum, atque ordinatorem Pontificum intrare ſiniſtris Magalia Saxonum. Hunc quoque reducite, eum ad thronum ſuæ ſublimitatis, donec eius honori condignam videlicet præparemus ſuſceptionem. Qui ſuſcipientes illum ſcilicet, vt iuſſum fuerat, illæſum reduxerunt ad turris introitum. Ingreſſuſque nunciauit ſecũ pariter recluſis, quoniam ſolummodo tantum contingeret illis viuere, quandiu ipſa turris tueri valeret ab hoſtium captione, nec vllam prorſus ſalutem debere vltra ſeparare. At Imperatoris exercitus à foris vrgendo impellens machinas, paulatimque euntes, applicatæ ſunt turri, ſicque pugnæ inito certamine: dumque alij deſuper contendentes intrare, alij prorupere ad hoſtium turris, illudque concidentes euellunt, ſurſumque certatim gradientes, ad turris ſuperiora peruenerũt. Reſpiciens quoque Creſcentius, cernit ſe teneri ab his, quos putabat pugnando longius arceri poſſe. Capto namque ipſo ac grauiter vulnerato, ceteriſq; qui cum illo inuenti fuerant, trucidatis, miſerunt ad Imperatorem, quid de eo perciperet. Qui ait, per ſuperiora, inquit, propugnacula illum deiicite aperte, ne dicant Romani ſuum principem nos furatos fuiſſe. Quem, vt iuſſum fuerat, proiicientes, deinde poſt terga boum religatum per paludes marum plurimũ deuoluentes, ad vltimum enim in conſpectu ciuitatis in trabe excelſa pendere dimiſerunt. His denique ita geſtis, accerſens Imperator Gerbertum videlicet Rauennæ Archiepiſcopum conſtituit illum principalem Romanorũ Pontificem, iſque Gerbertus è Galliis oriundus extitit. Minorum etiam gerens proſapiam, ſed tamen ingenio acertimus, artiumque liberalium ſtudiis pleniſſime inſtructus. Proinde Remorum etiam à Rege Francorum Hugone fuerat cõſtitutus Pontifex, ſed quoniam, vt diximus, valde erat acer ac prouidus, intelligens Arnulphum eiuſdem vrbis Archiepiſcopum, quo viuente ordinatus fuerat ex conſenſu eiuſdem Regis, niti in priſtinam reformari ſedem, caute iter arripiens ad prædictum deuenit Ottonem, qui ſatis honorifice ab eodem ſuſceptus, quem etiam ſtatim Rauennæ, inde vero, vt diximus, Romanæ vrbis ſublimauit Pontificem.

Contigit igitur ipſo in tempore, vt idem Imperator ſuggerente tam ipſo Pontifice, quam aliis quibuſque cœlum profectus, religionis domus Dei gerentibus, quoſque in beati Pauli Eccleſia, nomine tenus monachos, ceterum praue degentes, inde expellere deberet, ac alterius inſtituti, quos videlicet Canonicos dicimus, in eodem loco ſeruituros, vt ei ſuggeſtum fuerat, ſubſtituturus eſſet. Cumque hoc appeteret implere decretum, apparuit ei noctu per viſum beatiſſimus Apoſtolus Paulus, atque eundem Imperatorem huiuſmodi monere curauit. Si vere, inquiens, zelus diuinæ ſeruitutis optimi operis te adurit, vide ne huius propoſiti inſtitutum præſumas in monachis immutare expellendis. Non enim omnino expedit cuiuſque eccleſiaſtici ordinis quamuis ex parte deprauati propoſitum vmquam abiici ſeu immutari. In eo namque vnuſquiſque iudicandus eſt ordine, in quo ſe primitus Deo vouit ſeruire, reemendari tantum, licet corrupto cuique in eadẽ propriæ vocationis ſorte. Taliter quippe monitus Imperator, retulit ſuis, quæ audierat ab Apoſtolo, curamque agens qualiter eorundem inſtitutum ſcilicet monachorum quiuiſſet ad melius informare, non expellere à loco, licet immutare. Interea minus idoneo vſus conſilio, prædicti Creſcentij Ioannis in ſuam vxorẽ aſſumens, quam etiam paulo poſt, vt inconſulte acceperat, diuortium agens dimiſit. Tandem quoque nitens remeare ad Saxoniam, morte ſuperueniente in Italia obiit, cernens quoq; exercitus, quem ſecum duxerat, ſe ſuo domino deſtitutum,

coegerunt ſe pariter in vnū agmen, ne ab iis quos in Italia preſſerant, trucidarētur, impoſito ante ſe in equo defuncti Imperatoris corpore, ſicq; in patriā tuti peruenientes, in monaſterio beatæ ſemper virginis Mariæ Aquiſgranis decēter ſepelierūt. Suſcepit igitur poſt Ottonē videlicet tertium, regnum Saxonū illius conſanguineus Henricus, qui etiā nono regni ſui imperator factus eſt Romanorū. Sed interim libet ex parte cōmemorare, quibus viciſſim cladibus præſcriptorū Regum tēporibus tam externis, quam inteſtinis conſequenter ſit flagellatus orbis Romanus. Conſtat igitur ab anterioribus illud principale totius orbis Imperium fuiſſe diuiſum, ſcilicet vt quemadmodum vniuerſæ Latinitatis Roma gerere deberet principatum. Ita Conſtantinopolis tam Græcorum ſpeciale caput in transmarinis Orientis partibus, quam ceterorum. Sed dum ſemel in ſeſe nouit diſpertiri, poſtmodum paulatim pars vtraque vſitatius didicit minui, videlicet, donec contingeret illud admodum coarctari prœliis, vt foret breuius, & iſtud appeteret moderari extraneus. Et quoniam magis contingebat tyrannide imperare, quam vel liberali pietate, vel originali propagine; idcirco par erat talium contumaciam, cum ſibi ſubditis, crebris infeſtationum plagis atterere.

De Paganorum plagis. CAP. V.

DENIQVE circa nongenteſimum Verbi incarnati annum, egreſſus ab Hiſpania Rex Sarracenorum Algalif, venienſq; cum exercitu maximo in Italiam, ſcilicet traditurus humanas res cum ſuis in prædam, cum gladio atq; incendio demoliendas. Qui cum veniſſet depopulans totam regionem vſque Beneuentum progreſſus eſt. Ex aliquibus tantum ciuitatibus Italiæ primates collecto agmine, niſi ſunt aduerſus prędictum Algalif inire pugnam. Sed cum ſecernerent exercitu nimium impares, vt ſæpius mos eſt, iſtis modernis Italicis fugæ potius quam bellū petiere præſidium. Interea reuerſi cum ſuo principe ad Affricam, Sarraceni ab illo tempore non deſtiterunt impugnare regionem Italiæ, quamuis plurimis fuiſſent prœliis laceſſiti tam ab Imperatoribus, quam à patriæ Ducibus, ac Marchionibus, vſq; ad Altmiror illorum principem, & prædictum Henricum Romanorum Imperatorem. Præſcripto igitur tēpore non minor clades in Galliarum populis, Normannorum infeſtatione, extitit hoſtium. Qui videlicet Normanni nomen inde ſumpſere, quoniam raptus amore primitus egreſſi ex Aquilonaribus partibus audacter Occidentalē petiere plagā. Siquidem lingua illorum propria Nort / aquilo dicitur, Mint quoq; populus appellatur. Inde vero Normanni, quaſi Aquilonaris populus denominatur. Hi denique in primo egreſſu diutius circa mare Oceanum degentes, breuibus cōtenti ſtipendiis, quouſque in gentem coaluere non modicā. Poſtmodum vero telluris ampla & pelagi hoſtili manu peruagantes, aliquas vrbes ac prouincias in propriā redegere ſortem. In proceſſu quoq; temporis ortus eſt vir quidam in pago Trecaſſino ex infimo ruſticorū genere, Aſtingus nomine, in vico videlicet, qui Tranquillus dicitur, tribus à ciuitate diſtans milliaribus: qui iuuenis valens robore coporis, peruerſæ tamen indolis, ſuperbiendo abiiciens fortunam pauperū parentū, elegit exul fore dominandi victus cupidine. Deniq; clam egrediens ad prædictam Normannorū gentem, illis tātummodo primitus adhæſit, qui aſſiduo raptui ſeruientes, victum cæteris miniſtrabant, quos etiam illi cōmuniter Flottam vocant. Illoque aliquandiu huic nequam mori inſeruiente, cepit peſſimis cōmilitonibus tanto exiſtere diligētior, quanto efficiebatur flagitioſior, paulatimque robuſtior, cæteris viribus ac rebus effectus omnes pariter in illum conſtituere terra marique principem. Conſtitutus autem huiuſmodi ampliore crudelitate aſſumpta, parui pendens præteritorum ſęuitiam, cepit ſuum in longinquas gladium dilatare prouincias. Poſtmodum etiam cum vniuerſa pene, cui præerat, gente, cōſcendens ad ſuperiores Galliarum partes, quamuis peſtifer parens natiuum male querens reuiſere ſolum. Qui cum veniſſet gladio & igne vltra omnem hoſtium cladem vniuerſa demoliens, nemine repugnante, diutius conſumpſit. Tunc quoque domus Eccleſiarum per Gallias vniuerſę, præter quas vniuerſa municipia ciuitatum vel caſtrorum ſeruarunt: omnimodis dehoneſtatę atq; igne ſuccenſę ſunt vniuer-

vniuersis siquidem peragratis Galliis, opimaque diuersarum rerum potitus spolia, ad propria reduxit exercitum. Sicque deinceps tam ab ipso Astingo, quam ab eius successoribus, illius videlicet gentis principibus, in spatio fere centum annorum huiusmodi clades illata est longe lateque populis Galliarum. Hæc quoque quæ retulimus per interualla defunctorum Regum seu Imperatorum tam in Italia quam in Galliis, priusquam restaurarentur, sæpius contigerunt. Sed, cum interea prædictæ gentis exercitus more solito ad Gallias procedere decreuisset, occurrit illis iam longius Adulfi, vt supra commemorauimus, initoque cum eis prœlio, tanta cæde eosdem prostrauit, vt perpauci ex eis fuga lapsi, ad propria vix remearent. Et licet post hæc plures insulas ac prouincias mari contiguas, iidem scilicet Normanni depopulauerint, in partes tamen Francorum Regum sorte regendas non deinceps, nisi ab eisdem Regibus euocati, conscenderunt. Quin etiam paulo post vicissim scilicet Franci, necnon & Burgundionum plerique cum prædictis Normannis catholicæ fidei iam effectis cultoribus, pacifice vinxere connubia, atque vnius Regis regnum pari consensu decreuere dici & esse. Indeque orti Duces excellentissimi, Guillermus videlicet, atque post ipsum quique denominati, paterno seu auito iure Richardi, illorum quippe ducaminis principatum fuit metropolis ciuitas Rotomagorum. Cum igitur prædicti Duces vltra cæteros viguerint militiæ armis, tum perinde præ ceteris gratia communis pacis ac virtute liberalitatis. Nam omnis prouincia, quæ illorum ditioni subiici contigerat, ac si vnius consanguinitatis domus vel familia inuiolatæ fidei concors degebat, nempe furi ac prædoni apud illos comparabatur, quicumque hominum in aliquo negotio plus iusto, vel falsum quippiam venundandum mentiens subtrahebat alteri. Egenorum quoque & pauperum, omniumque peregrinorum tanquam parentes filiorum curam gerebant assiduam. Dona etiam amplissima sacris Ecclesiis pene in toto orbe mittebant, ita vt etiam ab Oriente scilicet monte denominatissimo Sina per singulos annos monachi Rotomagini veniẽtes, qui à prædictis Principibus plurima redeuntes auri & argenti suis deferrent xenia. Hierosolymam vero ad sepulchrum Saluatoris centum auri libras secundus misit Richardus, ac quosque cupientes illuc deuote peragrare, donis iuuabat immensis. Præterea in successibus prædictorum temporum, exigentibus culpis peccantium hominum orta est discordia duorum Regum, Francorum videlicet ac Saxonum, quæ scilicet diutius exardescens, occulto Dei iudicio rursus terribile flagellum ingruit populis Galliarum. Denique Hungarorum Princeps cum omni ipsius gentis militari exercitu, huius discordiæ mali occasione, fines Galliarum irrumpens, semel ac bis omnem miserabiliter depopulans regionem, vtrumque etiam genus hominum captans cum rebus humanis abducens, nemine obstante, diripuit. Quæ denique clades tamdiu desæuit, quousque Deo propitiante, vtriusque regni Principes, Francorum videlicet ac Saxonum, vnius fidei ac consanguinitatis vinculo necterentur. Euacuato siquidem priorum Regum genere, sedatisque iurgiis cepit orbis nouorum Regum pace, sub amica reflorescere, Christique regnum per fontem sacri Baptismatis circumquaque tyrannos sibi subiugare, ipsa denique Hungarorum gens post tot patrata flagitia, post tot flagella gentibus illata, cum suo Rege ad catholicam fidem conuersa, quæ prius consueuerat crudeliter rapere aliena, libens impertitur pro Christo propria, à quibus etiam iamdudum diripiendo captiuabantur vndecumq; in miserrima mancipia distrahendi qui reperiebantur Christiani, ab eisdem quoque fouentur nunc seu fratres vel liberi. Illud nihilominus nimium condecens ac perhonestum videtur, atque ad pacis tutelam optimum decretum scilicet, vt ne quisquam audacter Romani Imperij sceptrum praeproperus gestare Princeps appetat, seu Imperator dici aut esse valeat, nisi quem Papa sedis Romanæ, morum probitate delegerit aptum Reipub. eique commiserit insigne Imperiale. Cum videlicet olim vbique terrarum, quilibet Tyranni sese procaciter impellentes sæpissime sint Imperatores creati. Atque eo minus apti Reipub. quo constat eos ty-

rannide, quam pietatis auctoritate processisse. Anno igitur Dominicæ incarnationis septingentesimo decimo, licet insigne illud imperiale diuersis speciebus prius figuratum fuisset. Venerabili tamen Papa Benedicto sedis Apostolicæ fieri iussum est ad modum intellectuali specie, idem insigne præcepit fabricari quasi aureum pomum, atque circundari per quadrum preciosissimis quibusq; gemmis, ac desuper auream crucem inseri. Erat autem instar speciei huius mundanæ molisque videlicet in quadam rotunditate circumsistere perhibetur, vt dum siquidem illud respiceret princeps terreni imperij, foret ei documentum, non aliter debere imperare vel militare in mundo, quam vt dignus haberetur viuificæ crucis tueri vexillo. In ipsa etiam diuersarum gemmarum decoramine videlicet imperij culmen plurimarum virtutum speciebus exornari oportere. Cumque postmodum prædictus Papa Imperatori videlicet Henrico huius rei gratia Romam venienti obuiam cum maxima virorum & sacrorum ordinum multitudine processisset ex more, eique huiusmodi insigne scilicet Imperij in conspectu totius Romanæ plebis tradidisset. Suscipiens illud hilariter, circumspectoque eo, vt erat vir sagacissimus, dixit; Optime pater, inquiens, ad Papam, istud facere decreuisti nostræ portendendo iuuenis monarchiæ, qualiter sese moderari debuerat, cautius perdocuisti. Deinde manu gerens illud auri pomum, subiunxit; Nullis, inquit, melius hoc præsens donum possidere ac cernere congruit, quam illis, qui pompis mundi calcatis, crucem expeditius sequuntur Saluatoris. Qui protinus misit illud ad Cluniacense monasterium Galliarum, quod etiam tunc temporis habebatur religiosissimum ceterorum, cui & alia dona plurima contulerat ornamentorum. Sed & illud nimirum etiam perpendendum, quoniã cum ista quæ retulimus, videlicet de conuersionibus perfidarum ad fidẽ Christi gentiũ extrinsecus in Aquilonaribus atq; Occidentalibus orbis partibus persæpe fieri contigerit, nusquam talia in Orientalibus atque Meridianis eiusdem orbis plagis contingit audiri. Cuius denique veracissimus præsagij index fuit constitutio illa crucis Dominicæ, dum in ea Saluator penderet, in loco Caluariæ. Nam cum retro illius verticem suspensi tum fuisset, crudus nimium populis oriens, tunc etiam in eius oculorum conspectu lumine fidei repleturus constitit occidens. Sic quoque omnipotentem ipsius dexteram ad misceliæ opus extensam, sacri verbi fide mitis suscepit Septentrio, eiusque leuam gentibus barbarorum tumultuosis sortitur Meridies. Sed licet huius sacri breuiter meminerimus. Portenti nostræ tamen idem Catholicæ manet inuiolabile subsidium fidei, quoniam in omni loco & gente absque exceptione, quicumque sacro regeneratus fonte, credens omnipotentem patrem eiusq; filium Iesum Christum, pariterque in Spiritum sanctum, vnum solumque verum Deum, si quid boni egerit ex fide, Deo acceptum fore, atque omnem, qui sic permanserit, perenni vita beate viuere. Hoc quippe soli Deo nosse competit, cur humanum genus maius seu minus propriæ salutis capax efficitur in diuersis partibus orbis. Sed idcirco ista retulimus, quoniam vsque in fines prædictarum orbis binarum partium, videlicet Septentrionalis & Occidentalis Christi Domini deueniens Euangelium optimum in sacræ fidei fundamentum. Cum videlicet è diuerso minus reliquas duas scilicet Orientalem atque Meridianam penetrauerit, ac illarum populos cautius in proprij erroris feritate irretitos sciuerit. Sed ne boni conditoris proinde dispensationi contumeliosa à quoquam inferatur in hac parte calumnia, cautius nihilominus prospiciendus est sacer scripturarum Canon, in quo videlicet Canone omnis proculdubio forma inuenitur expressa mundani seculi, vt scilicet ipsius auctoris bonitas, pariterque iustitia probabiliter demonstrẽtur videlicet in his, qui salui fiunt, & in his, qui pereunt. Nam sicut primus hominum pater, propriæ salutis arbiter, à totius boni auctore primitus fuerat constitutus, ita ab eodem redemptore vniuersis pro captu spontanea generaliter oblata est salus. Sed tamen occulta illius dispensatio, cui semper & simul totum, quicquid esset habet, præsto fuit, ac cui nihil defuit, ostendit spatiatim per incrementa temporum sese omnipotentem solum bonum atque veracẽ, tanquam opera pietatis, quam per vltionem vindictæ iustæ retributionis. Non enim princi-

principalis bonitas aliquando vacat à pietatis opere, quin immo semper aggregat plerosque ex massa filiorum prȩuaricatoris, in sinum filij Deitatis, dumque id quotidie in mundo agitur, quid aliud quam omnipotentis bonitas, etiam immobiliter mobilis, & mobiliter immobilis operari monstratur. Atque idcirco quanto præsentis seculi terminus imminet proprius, tanto ista fieri, quæ dicuntur, contigerit frequentius. Suspiciendũ etiam quomodo paulatim ab ipso humani generis exordio ipsius auctoris sit manifestata cognitio. Primus igitur hominum Adam etiam cum omni suo genere Deum conditorem suum prædicat, dum per transgressionis præcepti illius culpa priuatus paradisi gaudiis, multatusque exilio, sese miserum clamat lugendo. Sed accepto diffusius per vniuersum orbem terræ incremento, nisi proprij auctoris bonitatis prouidentia misericordiæ reduxisset ad sinum totum penitus idem genus humanum in sui erroris atque cæcitatis præcipitium iam olim irreuocabiliter fuisset dimersum. Idcirco ab exordio sui diuina boni conditoris dispensatione prolata sunt ei prodigiosa rerum miracula, ac portentuosa elementorum signa, nec non & sagacissimorum virorum, tam spem quam formidolositatem inculcatura diuinitus oracula. Ac velut idem conditor per sex dierum interualla cuncta mundanæ rerum machinæ proferendo perficiens opera. Hisque editis, requieuit die septima, videlicet ita per sex millia annorum spatia operatus est, pro eruditione hominum exhibendo illis frequentia signanter ostenta, scilicet vt non præteritis seculis quodquam dimissum est vacans ab his signis tempus miraculorum æternum Deum prædicantibus, vsquequo illud maximum rerum Principium apparens homine vestitus in mundo. Sexta duntaxat ætate præsentis seculi, atque vt putatur, quod sit finis in septima huius mundanæ molis diuersorum laborum, vt ab illo proculdubio, vnde cepit quicquid esse, habuit exordium in eodem competentissimum, propriȩ quietis inueniat finem.

Explicit liber primus.

LIBER SECVNDVS.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI SECVNDI.

De electione Hugonis in Regem. Cap. I.

SICVT quispiam igitur peragrãs quamlibet vastissimam orbis mūdani plagam, seu spatiosum remigando æquor penetrans, sæpius altitudini montium, aut proceritati arborum scilicet respectãs, dirigit aciem oculorum, vt videlicet illorum à longe reperta agnitione, absque errore, quo disposuerat, valeat peruenire. Ita quoque erga nos fore con-

tingit, qui vtiq;, dum cupimus præterita oſtendere, futuris obtutus noſtri ſermonis, pariterque animi frequenter in relatione porrigimus magnorum virorum perſonis, quibus videlicet fiat ipſa relatio clarior & appareat certior. Igitur finito, vt diximus, tam regnandi, quam imperandi apud Italiam & Gallias, magnorum regum genere, videlicet Ludouici, nec non & Caroli, ac ſui generis ceterorum Regum protinus munitus conſanguinitatis viros, vtriuſq; regni contigit deuenire monarchiam. Nam qualiter primus ac ſecundus, nec non & tertius Otto, ſint potiti Romanorum Imperio ſcilicet, vſq; ad Henrici Imperium, ſuperius nos iam digeſſiſſe meminimus. Nunc quoq; reſtat, vt quemadmodum ab hinc Frācorum ſit regnum diſpoſitum, referamus. Mortuis igitur Lothario ac Ludouico Regibus, totius Franciæ regni diſpoſitio incubuit Hugoni Pariſienſis Duci filio, videlicet illius Magni Hugonis ſupra memorati, cuius etiam frater erat nobiliſſimus Burgundiæ Dux Henricus, qui ſimul cum totius regni primatibus conuenientes, prædictum Hugonem in Regem vngi fecerunt. Erant ergo, vt iam commemorauimus, affinitate conſanguinitatis Regibus Saxonum vniti, à primo ſcilicet Ottone, qui natus eſt ex Hugonis Magni ſorore. Suſcepto igitur Hugo regimine regni Francorum, non multo poſt pleroſque ſuorum, quos etiam prius in vniuerſis habuerat ſubditos, perſenſit contumaces: tamen vt erat corpore & mente viuidus, cunctos ſibi rebellantes paulatim compeſcuit. Habebat enim filium admodum prudentem, nomine Robertum, artium etiam literarum plurimum ſtudiis eruditum. Cumque ſe cognouiſſet iam aliquantulum viribus defici, congregatis in Aureliana vrbe regia, quibuſque Francorum ac Burgundionum regni primoribus eundem Robertum, filium videlicet ſuum, anno ſcilicet tertiodecimo ante milleſimū incarnati Saluatoris, adhuc ſe ſuperſtite, Regem conſtituit. Poſt aliquot vero annos idem etiam Rex Hugo in pace, regno diſpoſito, feliciter obiit. Erat namq; Robertus Rex tunc iuuenis, vt diximus, prudens atque eruditus, dulciſq; eloquio ac pietate inſignis, ſed diuina prouidente clementia, huiuſmodi virum ad catholicæ plebis regimen, omnium dominus illo præcipue in tempore dignatus eſt deſtinare. Nam diebus regni ipſius, elementorum etiam ſignis præeuntibus, non modicæ clades incubuere Chriſti Eccleſiæ, quibus niſi idem Rex ſapienter, Deo ſe iuuante, reſtitiſſet, ſæuiendo multipliciter in longinquum proceſſiſſent.

De cetu maris, & Occidentalium belluis. CAP. II.

ANNO igitur quarto de ſupraſcripto milleſimo, viſa eſt cetus mirę magnitudinis deſcendiſſe per mare, in loco qui Bernouallis nuncupatur. Egrediens ſcilicet à Septentrionali plaga in Occidentalem. Apparuit quoque menſe Nouembrio mane prima diei aurora, ad inſtar inſulæ ac tranſeundo perdurans vſq; in horā diei tertiam, maximum etiam ſtuporem admirationemque ſe cernentibus, contulit. Sed & ne alicui forte ſit dubium, quod narratur, quamuis à multis viſum fuit, tamen huic ſimile monſtrum à pleriſque inuenitur deſcriptum. Denique legitur in geſtis egregij Bendani confeſſoris, Orientalium videlicet Anglorum, quoniam idem vir Dei ſcilicet Bendanus cum pluribus monachis per marinas inſulas per aliquod temporis ſpatium heremiticam tranſegiſſet vitam, hanc vel huic ſimilem quondam obuiam haberet belluam. Nam cum remigrando quaſque in mari conſtitutas circumiret inſulas, ſuperueniente noctis crepuſculo, cernens procul velut maritimam inſulam, ad quam etiam diuertens cum omnibus qui ſecum erant, ſuperueniētem duntaxat exacturus noctem. Cumq; ibi ventum fuiſſet, exeuntes de ſcaphis, conſcendentes & turgentem belluæ deorſum vnius tantummodo ibidem hoſpitio noctis potituri. Cumque poſt breuem cœnam cæteri fratres feſſa indulſiſſent membra quieti, ſolus vir Domini Bendanus peruigil cuſtos dominici ouilis, ac magis aſſiduus, quam frequens pſalmicem explorabat cautius vim vētorum & ſiderum curſus. Qui dum hoc attentius per noctis conticinium ageret, repente intellexit, quoniam illud promunctorium, ad quod ſcilicet hoſpitaturi diuerterant, ad Orientalem illos eueheret plagam. Luce quoque alterius diei reddita, ſolertiſſimus vir cōuocans collegas videlicet ſuos, qui aderant, blande exortans

ac conſolans eos, inquiens, Vniuerſorum conditori & gubernatori Deo fratris benigniſſimi indefeſſas referamus gratias, qui ſua nobis in his marinis fluctibus prouidentia præparauit vehiculum non egens humano remigio. Quibus à viro Dei ſocij auditis, mentis ſtupore adacti, diuinæ protinus ſeſe prouidentiæ committentes, ac viri ſancti innitentes prudentiæ ceperunt ſecuriores euentum præſtolari rei fortuitæ. Huiuſmodi ergo per ſpacia plurimorum dierum niſi euectione, ſemper tamen ſemet conſpiciebant ad ſolis ortum tendere. Tandem vero peruentum eſt ad inſulam ceterarum ſpecioſiſſimam atque omni amœnitate gratioſiſſimam. Illius quoque arborum habitudo, atque auium diſſimilitudinem gerit vniuerſorum. Egreſſus quoque vir ſecularis accedens ad eam reperit etiam ibi monachorum, vel potius Anachoritarum collectas miras ac multiplices, quorum ſcilicet vita & conuerſatio vniuerſorum mortalium ſtudiis ſanctior atque nobilior enitebat. A quibus etiam magna cum charitate ſuſcepti pluribus diebus ibidem commanentes, de multiſque ad veram pertinent diligenter ſalutem inſtructi, poſtmodum & ad natiuum reuertentes ſolum, vniuerſaq; compererant patriæ redditi narrauerunt. Præterea viſo, vt dicere cœpimus Oceani portento, exorſus eſt bellicus tumultus in vniuerſa Occidentali orbis plaga, videlicet tam in regionibus Galliarũ, quã in terris marinis Oceani inſulis, Anglorum videlicet atque Brittonum, necnon & Scotorũ. Siquidẽ vt plerumq; ſolet cõtingere propter delicta infimi populi verſi in diſſenſionẽ illorũ; Reges ac ceteri Principes, ſtatimq; exardeſcentes in ſubiectę plebis depopulationem ſcilicet vſq; dum perducuntur ad ſuimet ſanguinis effuſionem. Quod videlicet tandiu patratum eſt in prædictis inſulis, quouſq; vnus Regũ earundẽ vt ſolus potiretur regiminis ceterarũ. Deniq; mortuo Rege Adalrado, in regno ſcilicet illorũ, qui Danimarches cognominantur, qui etiam duxerat vxorẽ ſororem Ricardi Rotomagorũ Ducis, inuaſit regnũ illius Rex videlicet Cannæ Occidentalium Anglorũ, qui etiam poſt crebra bellorũ molimina ac patriæ depopulationes pactũ cum Ricardo ſtabiliens, eiuſq; germanã Adalridi videlicet vxorẽ in matrimonium ducẽs, vtriuſq; regni tenuit monarchiã. Poſt hęc quoq; idẽ Cannę cum plurimo exercitu egreſſus, vt ſubiugaret ſibi gentem Scotorum, quorũ videlicet Rex Melculo vocabatur, viribus & armis validis, & quod potiſſimum erat, fide atque opere Chriſtianiſſimus. Vt autẽ cognouit, quoniam Cannæ audacter illius quæreret inuadere regnum, congregans omnem ſuæ gentis exercitũ, potenter ei, ne valeret, reſtitit, ac diu multumq; talibus procaciter Cannæ inſeruiens iurgiis, ad poſtremum tantum prędicti Ricardi Rotomagorũ Ducis, eiuſq; ſororis perſuaſionibus pro Dei amore omni prorſus depoſita feritate, mitis effectus, in pace deguit. Inſuper & Scotorum Regem amicitiæ gratia diligens, illiuſque filium de ſacro Baptiſmatis fonte excepit. Cœpit ergo ex illo fieri, vt ſi qua hoſtilis neceſſitas Rotomagorum duci incũberet à tranſmarinis inſulis, in ſuũ auxilium exercitũ ſumeret copioſum, ſicq; diutius gens Normannorũ ſcilicet ac prædictarum populi inſularũ tuti pace fidiſſima, vt ipſi potius formidine ſuæ potentiæ pleroſq; exterarum prouinciarum terrerent populos, quam ipſi ab aliis terrerentur. Hęc mirum quippe, quoniam à quibus bonorum extirpatrix Dei timore expulſa fuerat diſcordia, in eiſdem pace præuia Chriſti nobile regnum felix obtinuit tripudium.

De Conano Duce Brittonum, & Fulcone Andegauorum.

CAP. III.

PRÆSCRIPTORUM igitur dierum tempore nihilominus in infimis Galliarũ partibus inteſtinorum bellorum deſæuit tumultus. Narrant ſiquidem plerique diſputantes de mundani orbis poſitione, quod ſitus regionis Galliæ quadra dimetiatur. Locatione licet ergo à Rifeis montibus vſque Hiſpaniarum terminos, in læuo habens Oceanum mare, in dextro vero paſſim iuga Alpiũ, propria excedat longitudine menſurã rationis quadriformæ. Cuius etiam inferius finitimũ ac perinde viliſſimũ cornu Galliæ nuncupatur. Eſt enim illius metropolis ciuitas Redonũ. Inhabitatur quoque diutius agente Brittonum, quorũ ſolæ diuitiæ primitus fuere libertas fiſci publici & lactis copia, qui omni prorſus vrbanitate vacui, ſintque illis

mores inculti, ac leuis ira & ſtulta garrulitas. Horum ſcilicet Brittonum aliquando Princeps extitit quidam Conanus nomine, qui etiam accepta in matrimonio Fulconis Andegauorum Comitis ſorore, ac demum inſolentior cæteris ſuæ gentis Principibus cœpit exiſtere. Nam more regio impoſito ſibi diademate in ſui anguli popello, plurimam inconſulte exercuit tyrannidem. Poſtmodum vero inter ipſum Conanum & prædictum Fulconem Andegauorum videlicet Comitem exortum eſt indiſſolubile iurgium, ita vt crebris ſuorum inuicem depopulationibus ac ſanguinis effuſionibus laceſſiti, ad vltimum quoque quanquam ciuile, tamen inluctabile inirent comminus prœlium. Cum igitur diu multumque viciſſim ſibi mala quæ poterant, irrogaſſent, ab vtroque decretum eſt, vt in loco, qui Concretus dicitur, quiſque illorum cum ſuo exercitu die conſtituto aduenientes, prœlij certamen iniret. Sed Brittonum exercitus excogitata fraudis decipula, partem Fulconis exercitus nequiter proſtrauerunt. In prædicto denique loco ſcilicet vbi certamen ineundum fuerat, clam præuenientes populique Brittonum ibique nimium aſtute profundum atque perlongum fodere vallum, ramiſq; arborum denſatim ſuperinſertis, impoſita videlicet hoſtibus muſcipula, receſſerunt. Die igitur conſtituto iuxta condictum, dum illuc vterque cum ſuo exercitu adueniret atque acies vtraque iam in procinctu videretur, informata gens Brittonum callida fraudiſque propriæ conſcia, ſimulans ſe velle arripere fugam ſcilicet, vt auidius demergeret hoſtem in latentem muſcipulam. Quod cernens Fulconis exercitus, cupiens expedite ſuper eos irruere, corruit pars ex eis non modica in foueã videlicet Brittonum aſtu patratam. Ilico autem Brittones conuerſi, qui prius fugam ſimulauerant, inhianterque ſuper Fulconis exercitum irruentes aſperrima quam plures ex eis cæde proſtrauerunt; ipſum etiam Fulconem pulſum de equo in terram loricatum deiecerunt. Qui exurgens nimio accenſus furore, dictis releuans exacuenſque ſuorum animos, ac velut turbo vehementiſſimus per denſas ſegetes impellentes, omnem exercitum Brittonum crudeli nimium cæde mactauerunt, deletoque pene vniuerſo exercitu Brittonum ipſum etiam Conanum illorum Principem truncatum dextera vnum capientes Fulconi reddiderunt. Qui potita victoria, reuerſus ad propria, non illi poſtmodum quiſpiam Brittonum moleſtus extitit.

De monaſterio Lucacenſe. CAP. IIII.

DE eodem igitur Fulcone perplura dici potuiſſent ipſius geſtorum, quæ ſcilicet faſtidiũ vitantes ſiluimus, vnum tamen reſtat memorabile, quod in præſentiarũ relaturi ſumus. Cum enim circumquaq; in diuerſis prœliorũ euentibus, plurimũ humanum fudiſſet ſanguinẽ, metu gehennę territus, ſepulchrum Saluatoris Hieroſolymorum adiit, indeq; vt erat audaciſſimus, admodũ exultanter rediens, aliquantulum ad tẽpus à propria feritate eſt lenior redditus. Tunc ergo mente concepit, vt in optimo fundorum ꝓprij iuris loco Eccleſiã conſtrueret, ibidemq; monachorum cœtum coadunaret, qui videlicet die noctuque pro illius animæ redemptione interueniret. Qui etiã (vt ſemꝑ curioſe aiebat) cœpit quoſq; percunctari religioſos, in quorũ potiſſimum memoria ſeculorum eandem Eccleſiã fundare deberet, qui videlicet ꝓ eius remedio animæ omnipotentem Dominum orarent. Cui inter ceteros à propria etiam vxore, quæ valde ſano pollebat conſilio, ſuggeſtum eſt, vt in honore ac memoria illarum cœleſtium virtutum, quas Cherubin & Seraphin ſublimiores ſacra teſtatur auctoritas, votũ quod vouerat, expoſtulet, qui libentiſſime annuens, ædificauit Eccleſiam admodum pulcherrimam in pago ſcilicet Turonico milliario interpoſito Alueacenſe caſtro. Expleto denique quantocius baſilicæ opere, protinus miſit ad Hugonem Turonorum Archipræſulem, in cuius ſcilicet conſtituta erat dioceſi, vt illam ſacraturus, quemadmodum decreuerat, adueniret. Qui venire diſtulit, dicens, ſe minime poſſe illius votum dicando Domino committere, qui videlicet matri Eccleſiæ ſedis ſibi commiſſæ prædia & mancipia ſurripuerat non pauca, hocque potius illi videbatur competere, vt primitus, ſi quid iniuſte diripuerat, alicui reſtitueret, ſicque deinceps iuſto iudici Deo propria, quæ vouerat, offerre deberet. Cumque igitur iſta

Fulconi à suis perlata fuissent diutina feritate resumpta, nimium indigne ferens Episcopi responsa. Insuper comminatus illum valde, ac sublimus inde quod valuit adegit consilium; mox deniq; copiosa argenti & auri assumpta pecunia, Romã pergẽs, ac Ioanni Papæ causam suæ profectionis exposuit. At deinde, poscens quod ab illo optauerat, plurima ei munerum dona obtulit. Qui protinus misit cum eodem Fulcone ad prædictam basilicam sacrandam vnum ex illis, quos in beati Petri Apostolorum principis Ecclesia Cardinales vocant, nomine Petrum, cui etiam præcepit veluti Romani Pontificis auctoritate assumpta, quicquid agendum Fulconi videbatur, intrepidus expleret. Quod vtiq; audiẽtes Galliarum quiq; Præsules, præsumptionem sacrilegam cognouerunt ex cæca cupiditate processisse, dum videlicet vnus rapiens, alter raptum suscipiens, recens in Romana Ecclesia scisma creauissent. Vniuersi etiam pariter detestantes, quoniã nimium indecẽs videbatur, vt is, qui Apostolicam regebat Sedem, Apostolicum primitus ac canonicum transgrediebatur tenorem. Cum insuper multiplici sit antiquitus auctoritate roboratum, vt non quispiam Episcoporum in alterius diocesi istud pręsumat exercere, nisi præsule, cuius fuerit compellente seu permittente. Igitur die quadam mensis Maij cõgregata est innumerabilis populi multitudo ad dedicationem scilicet prædictæ Ecclesiæ. Ex quibus multo etiam plures illuc Fulconis terror, ob suæ elationis pompam conuenire compulit. Episcopi tantum qui eius ditione premebantur, coacti interfuere. Cœpta igitur die constituto satis pompatice huiusmodi dedicatione, atque peracta, missarumque ex more solemniis celebratis, postmodum quique ad propria rediere. Denique imminente ipsius diei hora nona, cum flabris lembus serenum vndique consisteret cœlum, repente superuenit à plaga australi vehementissimus turbo, ipsam repellens seculam ac replens eam turbido aëre diu multumque concutiens, deinde vero solutis laquearibus, vniuersæ eiusdem Ecclesiæ trabes simulque tota teges per pignam templi eiusdem occidentalem in terram corruentes, euersum ierant. Quod cum multi per regionem factum comperissent, nulli venit in dubium, quoniam insolens præsumptionis audacia irritum constituisset votum, simulque præsentibus ac futuris quibusque, ne huic simile agerent, euidens indicium fuit. Licet namque Pontifex Romanæ Ecclesiæ ob dignitatem Apostolicæ sedis ceteris in orbis constitutis reuerentior habeatur, non tamen ei licet transgredi in aliquo canonici moderaminis tenorem. Sicut enim vnusquisque orthodoxæ Ecclesiæ Pontifex, ac sponsus propriæ sedis, vniformiter speciem gerit Saluatoris, ita generaliter nulli conuenit quippiam in alterius procaciter patrare Episcopi diocesi.

De portento Aurelianæ vrbis mirabili. CAP. V.

ANNO igitur incarnati octingentesimo octogesimo octauo contigit in vrbe Aureliana Galliarum admodum memorabile atque formidolosum portentum. Constat ergo in eadem vrbe monasterium in honorem Apostolorum principis antiquitus constitutum, in quo primitus collegium sanctimonialium virginum, omnipotenti Deo deseruisse dignoscitur, quod etiam ex inde cognomẽto puellare dicitur. In cuius denique monasterij medio defixum stabat crucis vexillum præferens ipsius Saluatoris, pro salute humana mortem patientis, imaginem. A cuius scilicet imaginis oculis per aliquod dierum spatium continue multis cernentibus, riuis emanauit lachrymarum. Ad quod nimirum terribile spectaculum inspiciendum multitudo maxima conuenit hominum. Pleriq; tamen cum illud cernerent, admodum animaduertentes, quoddam esse diuinitatis præsagium, videlicet illius vrbis superuenturæ calamitatis. Quemadmodum enim idem per se Saluator præsciens imminere vrbis detrimentum Hierosolymitanæ fleuisse illam perhibetur. Sic denique & hanc videlicet Aurelianam paulo post imminentem cladem passuram per expressam suæ imaginis figuram fleuisse comprobatur. Contigit ergo post paululum in eadem ciuitate inauditæ rei, idipsum, vt putatur, portendens euentus. Denique cum vna noctium custodes videlicet maioris Ecclesiæ videlicet Episcopi ex more exsurrexissent, atq; ipsius Ecclesiæ portas, quibusq; ad matutinales lau-

des præparantibus aperuiſſent, ſubito lupus affuit, Eccleſiamq; ingreſſus, ac funem ſigni ore arripiens agitanſq; illud inſonuit. Cernentes nimirum qui aderant, mentis ſtupore concuſſi, tandem clamore emiſſo, ac ſi inermes, viſu quo valuere, illum exturbantes, ab eccleſia expulerunt. Sequenti vero anno tota illius ciuitatis humana habitatio cum domibus eccleſiarum terribiliter igne cremata eſt. Vnde etiam nulli venit in dubium, quoniam vnius cladis euẽtum vtriuſq; rei præceſſiſſet portentũ. Erat igitur tunc temporis prædictæ ciuitatis Pontifex venerabilis Arnulfus, qui videlicet genere & doctrina ſapientiæ pernobilis, ac paternorum fundorum redditibus locupletiſſimus, cernens excidium ſcilicet propriæ ſedis, deſolationemque ſibi commiſſæ plebis, potiore vſus conſilio, magnum colligens apparatum, cœpit domũ maioris Eccleſiæ, quæ olim dicata fuerat in crucis Chriſti honore, iugiter à fundamentis reædificare. Qui dum acerrime cœpto operi cum ſuis omnibus intenderet, vt ſcilicet quantocius honeſtiſſime conſummaret, nimium euidenter præſtitũ eſt, illi diuinitus iuuamen contigit. Igitur quadam die dum cementarij fundamenta baſilicæ locaturi, ſoliditatem perſcrutarentur ipſius telluris, vt reperirent copioſa auri pondera, quæ ſcilicet ad totius quamuis magnæ baſilicæ fabricam reformandam certiſſime crederentur ſufficere. Suſcipientes ergo qui fortuito caſu inuenerant aurum ex integro Epiſcopo detulerunt. Ipſe vero omnipotenti Deo pro collato ſibi munere, gratias agens ac ſuſcipiens illud cuſtodibus operis tradidit, totumque fideliter in opus eiuſdem Eccleſiæ expendi iuſſit. Fertur namque quod etiam illud aurum ſolertia beati Euurtij antiqui eiuſdem ſedis Præſulis ibidem huius reſtaurationis gratia fuiſſet reconditum. Iccirco permaxime, quoniam dum idem vir ſecularis quondam potiorem quam fuerat primitus, eandem informaret Eccleſiã, contigit illi huic ſimile munus diuinitus ſibi reſeruatum inibi reperire. Sicque præterea factum eſt, vt quæ domus Eccleſiæ videlicet ſedis Pontificalis priore elegantior reformaretur, ipſoque ſuadente Pontifice ceterarumque in eadem ciuitate deperierant baſilicarum ſacrorum quorumque mitis dicatarum ædes anterioribus potiores conſtruerentur, atque diuinorum operum cultus in eiſdem excellentior haberetur præ omnibus. Ipſaque vrbs paulo poſt referta domorum ædificiis, plebs tandem illius mitigata à flagitiis domini pietate ſubuenta, tantoque citius conualuit, quanto ſagacius propriam calamitatem excepit ob correptionis vltionem. Fuit namque prædicta ciuitas antiquitus, vt eſt in præſentiarum Regum Francorum principalis ſedes regio ſcilicet pro ſui pulchritudine ac populari frequentia, nec non & telluris vbertate, perſpicuique irrigatione fluminis. Ex Ligere quippe ſibi congruo etiam flumine agnomen habet inditum, diciturque Aureliana, quaſi ore ligeriana, eo videlicet quod in ore eiuſdem fluminis ripa ſit conſtituta, non vt quidam minus cauti exiſtimant, ab Aureliano Auguſto, quaſi eam ipſe ædificauit, ſic vocatam, quin potius ab amne, vt diximus, quod rectius veriuſque illi congruit.

De prælationibus turpis lucri arreptis. CAP. VI.

SACRO igitur præmonente eloquio, luce clarius compertum habetur, quoniam in proceſſu nouiſſimorum dierum frigeſcente in hominibus charitate ac ſuperabundante iniquitate inſtabant periculoſa animarum tempora. Nam & multiplicibus antiquorum patrum intimatur aſſertionibus, quod craſſante auaritia præteritarum iura vel ordines religionum ex eo vnde conſurgere debuere, ad incrementi profectum, ex inde ſumpſere corruptionis defectum. Illudque aliquibus verſum eſt in animarum detrimentum, quod quibuſdam eo legitime vtentibus fuit emolumentum. Siquidem, vt diximus, turpis lucri auaritia imperante, ſuffocatur ſæpiſſime cenſura iuſtitiæ. Cum enim in diuerſarum gentium ac prouinciarum cultibus habebatur probabile, euidentius tamen in Iſraeliticæ plebis Leuitis & Sacerdotibus. Qui ſcilicet quanto dudum ceteris opulentiores, eo amplius plerique illorum ſuperba cupiditate inſolentiores. Iccirco etiam ad vltimum omnibus effectu deteriores. Sed multũ diſtant legis veteris inſtituta multiplicibus figurarum ænigmatibus veſtita à nouæ gratiæ perſpicuis ac ſpiritalibus ſacramentorum

torum donis. Ibi namque munera ſolummodo conferebantur terrenarum hoſtiarum, in his ipſe Deus accipitur in pręmium, ibique nihilominus totum promerebatur quiſquis ex ſeruitutis actione. Hic vero quiſq; dignus habetur duntaxat ex ſincera optimæ conſcientiæ voluntate. Atq; iccirco iſta præmiſimus, quoniam iādudum muneribus mentis excæcatis, pene vniuerſis Principibus deſæuit hæc peſtis, longe lateq; in eccleſiarū quibuſq; Pręlatis toto terrarū orbe diffuſis, deniq; omnipotentis Chriſti Domini gratuitum ac venerabile donum ad propriæ damnationis cumulū conuerterunt in auaritiæ lucrum. Ideoque huiuſmodi videlicet prælati tanto minus ad diuinum peragendum opus inueniuntur idonei, quanto conſtat, quia non ad illud acceſſerunt per aditum principalis hoſtij. Et licet aduerſus talium perſonarum procacitatem multipliciter clamet ſacrarum ſcripturarum Canon, nunc tamen ſolito multiplicius comperitur fieri in diuerſis Eccleſiarum ordinibus. Nam ipſi Reges, qui ſacræ religionis idonearum decretores perſonarum eſſe debuerant, munerum largitione corrupti, potioremque piam ad regimen Eccleſiarum vel animarum diiudicant illum videlicet, à quo ampliora munera ſuſcipere ſperant. Atque idcirco permaxime quique procaces ac turgore ſuperbiæ inflati, ſeſe vltro cuique prælationi ingerunt, minus formidantes incurrere lapſum neglectæ paſtoralis curæ, quoniam tota ſolummodo illorum pendet fiducia ex loculis collectæ pecuniæ, non ex perceptæ donis ſapientiæ, tantoque amplius adepto regimine ſtudent auaritiæ, quanto conſtat propriam ex illa ambitionem impleſſe. Ac velut idolo ſibi pro Deo conſtituto illi ſeruiunt, per quam ſcilicet informati, ad tale nomen abſque merito vel opere proruperunt, fitque minus cautis deceptoria imitandi forma, ac perinde viciſſim contumax inuidentia. Quippe quoniam quicquid in talibus aliter æmulando colligit, videtur alteri inuidendo ſibi ſubripit, atque vt inuidorum ſemper mos eſt, alienis felicitatibus indeſinenter appetunt torqueri. Hinc etiam procedunt litigiorum tumultus aſſidui, oriunturque frequentia ſcandala, ac diuerſorum tranſgrediendo tranſgreditur tenor ordinum. Sic etiam contigit, vt dum irreligioſitas graſſatur in clero, procacitatis & incontinentiæ appetitus ſuccreſcat in populo. Deinde vero mendaciorum circumuenientiæ, fraudes, atque homicidia vniuerſos pene in interitum ſubripiendo pertrahunt. Et quoniam catholicæ fidei oculum videlicet Eccleſiæ Prælatos peſſimæ cæcitatis caligo obrepſit, idcirco plebs illius propriæ ſalutis viam ignorans in ſuæ perditionis ruinam decidit. Iure etiam contigit, vt ipſi ſcilicet Pręlati ab eiſdem, quos ſubiectos habere debuere, affligantur atque contumaces ſentiant illos, quos vtique ſuo exemplo à iuſtitiæ itinere fecere deuios. Nec mirum præterea ſi in aliquibus anguſtiis conſtituti, minus dum clamant exaudiuntur, quoniam ipſi ſibimet per auaritię cumulū clauſere miſericordię hoſtiū, cum certiſſimū nihilominus habeatur pro huiuſmodi viciſſitudine flagitij, ſæpiſſime imminere communem cladē populis & animantibus cunctis, nec non etiam plurimam peſtem frugibus videlicet ex intemperie aëris. Sic quippe fieri contigit, vt hi ſcilicet qui omnipotentis Dei gregi ſibi commiſſo ferre debuerant ſaluationis adminiculum, opponerent eidem conſueti beneficij obſtaculum. Quandocumque enim defuit religioſitas Pontificum, ac marceſſit diſtrictio regularis Abbatum, ſimulque monaſterialis diſciplinæ vigor tepeſcit, ac per illorum exempla cetera plebs mandatorum Dei præuaricatrix exiſtit, quid aliud quā totum ſimul humanum genus rurſus in antiquum præcipitij chaos ſuæ perditionis ſpontanea voluntate illabitur. Ex eiuſmodi rei proculdubio euentu, dudum ille antiquus Leuiathan fiduciam conceperat, quod inundatio Iordanis fluuios illaberetur illius, vt videlicet baptizatorum multitudo per auariciæ appetitum viam veritatis deſerens, demergeretur in interitum. Et quia, vt ex auctoritate Apoſtolica completum dinoſcitur, frigeſcente ſcilicet charitate, ac ſuperabundante iniquitate in hominibus vtique ſemet plus iuſto amantibus, ſolito crebrius iſta, quæ retulimus circa milleſimum & poſt nati Saluatoris Domini annum vniuerſis mundi partibus contigerunt.

De incendiis & mortibus nobilium. CAP. VII.

SEPTIMO igitur de supradicto millesimo anno Veseuus mons, qui & Vulcani olla dicitur, solito multipliciore hiatu euomens igne permixtam sulphureo grandium saxorum multitudinem, qui vsque in tertium rotabantur miliarium. Sicque suo alatu putido circa se inhabitabilem cœpit facere prouinciam. Sed neq; hoc puto silentio præterire, cur istud in sola Affricana contingat regione. Primum denique ob telluris vacuitatem ex nimio ardore solis: & quoniam illud incumbit deuexum ab Oriente Oceanum, mare immẽsos vndarum, erigendo in sese recolligit vertices, quibus videlicet percussus, recõditur aër telluris in gremio. Deinde vero, cũ igniflua vaporatione, quo valet, eructuat ad supra, si quidem aër sicut ex ordinali constitutione penetrat supra, sic ex eiusdem ambigua natura humoris scilicet atq; caloris sæpius exagitatus exprimit in aridis ignem, aut in humidis glaciem. Contigit interea pene vniuersas Italiæ & Galliæ ciuitates ignium incendiis deuastari, ipsamque vrbẽ Romanam ex parte maxima igne cremari. Quod dum fieret, beati Petri Ecclesiæ tigna idem ignis arripuit, cœpitque sub æreo tabulatu consumendo lambere ligna. Quod cernens vniuersa hominum multitudo quæ aderat, nullam omnino compescendæ cladis artem reperiens, conuersi vnanimes voce clamantes terribili, ad ipsius Apostolorum principis cucurrere confessionem, eum imprecantes, si non peruigil propriȩ foret ad præsens defensor Ecclesiæ, multos in orbe terrarum à suæ fidei professione decedere. Statim vero vorax flamma abietinas deferens trabes, disparuit. Per idem tempus obierunt in Italia & in Galliis, qui præcipui erant Pontifices & Duces, nec non & Comites. Primitus quoque Papa Ioannes, deinde Hugo Marchionum optimus. Post hæc vero per Italiam quique nobiliores, in Galliis namque Odo & Heribertus, quorum prior Turonorum Carnotique, sequens vero Moldorum atque Trecorum Comes extitit. Tunc temporis etiam Dux Rotomagorum Ricardus obiit, qui monasterium ædificauerat nimium locuples, in loco qui dicitur Fiscampus, in quo etiam sepultus quiescit. Viellermus quoque Pictauorum Dux sub eodem tempore vitam finiuit. Pontifices item in Galliis quinq; religiosiores à seculo exerouerunt, Manasses videlicet vir sanctitate plenus Trecorum Episcopus, & Gislebertus Parisiorum, nec non & Geboinus Catalonorum cum aliis pluribus, inter quos etiam bonæ memoriæ sanctus videlicet Maiolus apud Siluiniacum cœnobium vitæ præsentis terminum consecutus. Cuius scilicet vitæ honestate preciosus etiam commendat transitus. Nam ad illius famam sanctitatis confluxere ex vniuerso Romano orbe viri & mulieres vtrorumq; ordinũ plurimi, exinde referentes diuersarum infirmitatum gratia sanctitatis; desæuiebat eodem tempore clades pessima in hominibus, ignis scilicet occultus, qui quodcumque membrorum arripuisset, exurendo truncabat à corpore, plerosque etiam in spacio vnius noctis huius ignis consumpsit exustio. Sed cum in plurimis Sanctorum memoriis huius tremendæ pestis sint inuenta remedia, maximus tantum concursus factus est ad trium sanctorum Confessorum Ecclesias, Martini scilicet Turonorum, atque Odolrici Baioariorum, nec non & istius venerabilis patris Maioli, optatæque salutis inuenta sunt beneficia.

De Henrici Ducis morte, & vastatione Burgundiæ.

CAP. VIII.

IGITVR anno tertio de supradicto millesimo moritur in Burgundia Dux Henricus apud castrum Pulliacum super Ararim fluuium, sepulturæque Antisioderi apud eximium Confessorem Germanum traditur Octobrio mense. Sequente vero mense Decembrio vespere sabbati ante diem Dominicæ natiuitatis apparuit in aëre portentum mirabile, species videlicet seu moles ipsa immensi draconis à Septentrionali plaga egrediens cum nimia coruscatione petebat Austrum. Quod prodigium penes homines vniuersos qui videre infra Gallias, terruit. Sequenti denique anno ascendit Robertus Rex in Burgundiam cum magno exercitu pugnatorum, ducens etiam secum Ricardum Rotomagorum Comitem cum triginta mil-

ta millibus Normannorum, quoniam Burgundiones ei fuere rebelles, nolentes eum ſuſcipere in ciuitatibus & caſtris, quæ fuerant ducis Henrici eius videlicet auunculi, quin potius ſibi in proprias diuiſere partes, deueniens quoque Rex primitus cum omni exercitu ciuitatem Antiſioderum, eam obſidione circundedit; qui diu ibi crebris aſſultibus fatigatus reſidens, non aduerſus eam præualuit, quæ fertur nunquam fraude vel hoſte fuiſſe decepta. Relicta namque ciuitate, Rex cum vniuerſo bellico apparatu conuertit ſe ad caſtrum beati Præſulis Germani expugnandum, quod munito aggere præpollens hæret ciuitati: vallauerat enim illud Landrici Comitis exercitus, nec non eiuſdem loci familiares viri, hoſtium ſiquidem metuentes ſacri gregis diremptionem. Occurrit interea furenti Regi Odilo venerabilis Abbas Cluniacenſis monaſterii, cupiens interuenire partes vtraſque: ſiquidem vt Regi exhiberetur honorificentia: ſolidaretur concordia principum: pax patriæ firmaretur. Qui minus poſſe fieri cernens quod decreuerat, hortabatur fratres octo tantummodo, qui ad confeſſoris cuſtodiam relicti fuerant: nam cæteros cum ſuo Abbate Hilderico nomine iuſſio Regis inde exire compulerat, vt orationi inſtarent aſſidue, ſi forte Domini pietas eos, pariterque locum a tanta obſidione dignaretur eripere. Sexto igitur obſidionis die illuceſcente, nimio Rex arreptus furore, indutus lorica ſimul & galea, omnemque exercitum dictis exacuens, habens etiam ſecum Hugonem eiuſdem vrbis Pontificem ſolum ex omni Burgundia, parti Regis fauentem. Idem namque Regi in procinctu iam conſtituto occurrit ſupradictus Abbas Odilo illum increpans, eiuſque primates redarguens, cur aduerſus tantum Dei Pontificem, ſcilicet germanum, hoſtili manu inſurrexiſſent: cui ſpecialiter, vt in geſtis illius inuenitur, vſui fuit Dei auxilio & bella compeſcere plurima, & Regum ferocitati reſiſtere. Cuius verbis minus auditum præbentes, quo tendebant peruenerunt, cingenteſque ſupra dictum caſtrum in coronæ modum, certatim illud expugnaturi prœlium inierunt, alternis quoque partibus diu multumque decertantibus, domus ſuæ parti Dei ſubito affuit præſens auxilium; Nam eiuſdem caſtri vniuerſa capacitas ita repleta eſt in hora prœlii teterrima nebula, vt nemini hoſtium a foris peruius foret iaculandi aditus, cum ab intro repugnantibus cernerent ſe graui cæde proſterni: ſicque cum ſuorum maxime Normānorum conciſione, dimiſerunt caſtrum incolume, quos licet tarde penitus aduerſus magni meriti locum arma ſumpſiſſe. Contigit etiam vt hora, qua Regis exercitus aduerſus locum ſacrum certamen inire cœpiſſet, vir religioſus Giſlebertus eiuſdem loci monachus, ſuper altare beatæ Mariæ ſemper virginis, quod decentius cæteris in vertice eiuſdem conſtat Eccleſiæ, quemadmodum hora diei tertia quotidie conſueuerat miſſarum ſacramenta celebrare inciperet. quod ſcilicet factum ſatis cœlitus præſtitæ congruit victoriæ. Sequenti igitur die, egrediens Rex inde proceſſit igne cremando res hominum, præter ciuitates, & caſtra tutiſſima vſque in ſuperiores Burgundiæ partes. Qui Franciam rediens, poſt hæc tamen licet tardius ad ſe reuerſis Burgundionibus, proſpere vniuerſam obtinuit regionem.

De fame valida, & infeſtatione Sarracenorum.

Cap. IX.

Eodem autem tempore facta eſt fames præualida quinquennio in vniuerſo Romano orbe, ſiquidem vt nulla audiretur non inops regio, & indigens pane; multique exhauſti inedia de populo perierunt: tunc etiam per plura loca terrarum, non ſolum immundorum animalium, & reptilium, verum etiam virorum ac mulierum, infantiumque carnes compulit fames horrida ſumere in cibum, nulla vel parentum obſtante neceſſitudine: nam eo vſque deuenerat huius ſæuitia famis, vt iam adulti filii conſumerent matres, ipſæque in paruulos remota pietate materna, idem exercerent. Subſequente namq; tēpore, gens Sarracenorū cum Rege ſuo Almuror nomine, egreſſa eſt ab Africanis partibus occupās pene vniuerſam Hiſpaniæ regionem vſque in Auſtrales Galliarum fines, plurimaſq; Chriſtianorum dedere ſtrages: ſed licet impar exercitu, ſæpius tamē iniit cum eis prœlia VVillermus Dux Nauariæ

cognomento Sanctus; tunc etiam ob exercitus raritatem compulſi ſunt regionis illius monachi ſumere arma bellica, cæſæ denique grauiter vtræque partes, tandem conceſſa Chriſtianis victoria poſt grande ſuorum diſpendium, qui ſuperfuere Sarracenorum ad Affricam fecere confugium, ſed & in illis diutinis conflictibus prœliorum conſtat Chriſtianorum Religioſos plures occubuiſſe, qui potius ob fraternæ charitatis amorem cupiebant decertare, quam propter aliquam gloriam laudis pompaticæ, erat quippe eo tempore frater quiſpiam Vulferius nomine dulcis admodum moribus ex conuerſatione in monaſterio cognomento Reo Mama geniſſe, quod eſt ſitum in pago Tarnoderenſe, cui etiam apparuit die quadam Dominica viſio ſatis credulitati commoda: nam dum per expletionem matutinalium laudum in ſupradicto oraturus quieuiſſet monaſterio ceteris fratribus inde aliquãtulum ad panſam redeuntibus ſubito repletus eſt totius eiuſdem eccleſiæ ambitus viris ſcilicet veſtibus albis indutis ac purpureis ſtolis inſigniter, quorum etiam continentiæ grauitas plurimum de ipſis inſtituerat eos cernentem; qui vero eos præcedebat crucem manu geſtans, epiſcopum ſe eſſe multarum dicebat plebium, ibique die ipſo ſacra miſſarum celebrare ſe oportere perhibebat. Referebat etiam tam ipſe quam ceteri, ſe illius noctis cum fratribus eiuſdem monaſterij matutinales interfuiſſe ſolemnes. Aſſerebant inſuper optimæ laudis officium, quod audierant illi diei congruere. Erat autem Dominica dies octaua Pentecoſtes, in qua propter gaudij expletionem reſurrectionis Dominicæ, eiuſdemque aſcenſionis, & aduentus Spiritus ſancti. In pleriſque diuerſarum regionum locis mos eſt pſallere Reſponſoria, verbis valde honeſtiſſimis compoſita, ac ſuaui ſonoritate referta, & vt mens valet humana, Deificæ Trinitati condigna. Cœpit interea, qui præerat Epiſcopus, ſuper altare ſancti Mauritij martyris, miſſarum ſolemnia eiuſdem Trinitatis antiphonam intonans celebrare. Interim vero percunctatus eſt ſupradictus frater, qui, aut vnde eſſent, pro quave cauſa illuc deueniſſent. Cui ſatis leniter tale dederũt reſponſum: Profeſſionem, inquiunt, Chriſtianitatis geſtamus, ſed ob tutelam patriæ, catholicæque plebis defenſionem, gladius nos in bello Sarracenorum ſeparauit ab humanorum corporum habitatione; idcirco nos omnes pariter diuina vocatio nũc transfer in ſortem beatorum. Sed ideo per hanc prouinciam nobis contingit habere tranſitum, quoniam plures ex hac regione infra breue temporis ſpacium noſtro ſunt addendi collegio. Præterea is, qui miſſarum explebat officium, finita oratione Dominica, pacem omnibus dans, miſitque vnum qui ipſi fratri pacis oſculum daret. Qui cum feciſſet, innuit etiam ei, vt illum ſequeretur. His ita conſpectis, cum vellet eos ſequi, diſparuerunt: intellexit quoque idem frater, ſe in breui ſpacio exiturum à ſeculo, quod etiam ſic contigit fieri. Nam menſe quinto, id eſt Decembrio, poſtquã hæc quæ diximus, viderat, ſui Abbatis imperio perrexit Antiſiodorum gratia medicandi aliquorum, in monaſterio beati Confeſſoris Chriſti Germani, infirmantium fratrum: erat enim medicinæ artis ſtudiis inſtructus. Qui veniens illuc, cœpit commouere illos fratres, pro quorum cauſa aduenerat, vt quam citius, quæ pro ſalute illorũ agenda erant, exercere curarent; cognouerat enim exitum ſuum proximũ fore. Cui dum reſponderent, quieti indulge iam hodie pro fatigatione itineris, vt dies craſtina te valentiorem inueniat. At ipſe ait; ſi hodie, quantum ſupereſt, non expleuero, prout valeo tam die craſtina, noueritis me ex his nihil acturum. Qui ludere illum exiſtimantes, vt erat ſemper alacri mente placidus, quod monuerat, omiſerũt. Die autem altera illuceſcente, præuentus acri dolore, acceſſit prout poterat, ad altare beatæ Mariæ ſemper virginis, ſacra miſſarum celebraturus. Quibus peractis, receſſit ad domum infirmorum fratrum, iamque nimium dolentes artus compoſuit lecto. Cui, vt talibus fieri ſolet, cœperunt palpebræ ſomnium querere inter anguſtias: Repente vero aſtitit ei virgo ſplendida, coruſcans immenſo fulgore, interrogansque illum, quam mentis dubietatem haberet. Quam cum ipſe intuitus fuiſſet, adiecit: Si de itinere metuis, non neceſſe eſt enim, vt paueas, quoniam ego tibi cuſtos extitero. Ex qua viſione ſecurior effectus, ad ſe venire mandans loci Præpoſitũ nomine Achardum, eruditiſſimum valde virum, qui poſtea eiuſdem monaſterij Abbas extitit, narrauit ei non ſolum præſentem, ſed etiam præteritam viſionem ex ordine.

ordine. Qui dixit ei, Confortare frater in Domino: ſed quoniam ea vidiſti, quæ raro humano viſui conceduntur, neceſſe habes perſoluere vniuerſæ carnis debitum, vt in eorum, quos vidiſti poſſis admiſceri conſortium, conuocatiſque cæteris fratribus ſecundum morem ei viſitationem fecerunt. Tertia namque die peracta, incipiente nocte migrauit a corpore. Quem dum cuncti fratres ex more abluere, ac pannis cō-ponere pararent, ſignaq; monaſterii vniuerſa pulſarent, quidā laicus, ſed religioſus, iuxta commanens, ignorans obitum fratris, æſtimanſque ob nunciandos matutinos ſigna pulſari, exſurrexit vt ſolebat pergere ad Eccleſiam: qui cum veniſſet ad pontem quendā ligneum, qui fere in medio erat itinere, audierūt plures ex vicinis voces quaſdam ex latere monaſterii proclamantes huiuſmodi; Extrahe, extrahe, & educ ad nos illum quantocius. Quibus etiam vocibus tale reſponſum eſt redditum; Hunc interim non queo, alium tamen educam ſi potero. Statim vero ille, qui ad Eccleſiam pergebat, cernit ante ſe ſuper pontem quaſi vnum vicinorum ſuorum: reuera ergo diabolum contra ſe venientem, de quo etiam dubitare non poſſet; quin etiam nomine proprio illius vocans, monuitque vt prouide tranſiret. Ilico autem malignus ſpiritus turrigera ſpecie in altum ſe erigens, cupienſque decipere hominem eius fallacem pompam viſibus ſequentem: quam tamen dum aſpiceret, eius pes lapſus, grauiter in ponte corruit, qui citiſſime ſe erigens, munienſque ſe ſigno crucis cognita maligni diaboli fraude, regreſſus domum cautior eſt redditus. paulo poſt nempe & ipſe in pace obiit.

De inundantia lapidum. CAP. X.

PER idem tempus contigit in Burgundia apud caſtrum Ianniacum valde mirum & memorabile preſagium in domo cuiuſdam nobilis, nomine Arlebandi: nam per triennium fere continue per vniuerſam illius domum indicibiliter, vel ab aëre ſiue a tabulatu diſtillauere magni atque parui lapides, ita vt aceruos circa domum ex ipſis eiectis lapidibus vſque nunc in promptu eſt videre. Sed cum die noctuque per domum vbique pluerent, neminem tamen ſuo ictu lædebant, ſed neque vas aliquod infringebant: multi enim ibi limites, quos alii *bonnas* nominant, ſuorum recognouere agrorum: ſimul etiam de viis, & domibus, ac diuerſis ædificiis & prope & longe conſtitutis illuc delati reperti ſunt lapides. Quod etiam futuræ peſtis illius domus fuiſſe familiæ indicium rei probauit euentus: nam extiterat vir ſupra dictus cum vxore ſua de generoſis admodum parentibus, idcirco increuerant eius filiis ac nepotibus paternorum fundorum cum circumiectis vicinis non parua litigia. Contigit ergo non longo poſt ſpatio temporis, vt nullam quandam Alauto cognomine, ſitam in pago Senonico, quæ etiam ex rectorum monaſterii ſanctæ Columbæ virginis largitione viri prouenerat. Sed milites Antiſidori commanentes ipſam eis diripiendo abſtulerant, ipſi tamen toto niſu illam ſibi redintegrari pararent. Cum vero iam plures de hac altercatum annos fuiſſet, imo vindemiarum die bellum inierunt in eadem villa partes vtræque, in quo etiam bello multi ex ambabus partibus ſunt interempti: ex ſupra dicta quoq; domo inter filios & nepotes vndecim ceciderunt. In proceſſu namque temporis imminente iurgio, creſcentibuſque diſcordiis perdurauere cædes innumeræ illius familiæ, illorumque homicidia hoſtium vſque in triceſimum & eo amplius annum.

De Leutardo, inſaniente hæretico. CAP. XI.

EXTITIT circa finem milleſimi anni homo plebeius in Galliis, apud vicum Virtutis vocabulo, in pago Catalonico, Leutardus nomine, qui vt finis rei probauit, Sathanæ legatus credi potuit; cuius etiam veſaniæ peruicacia hoc exordium habuit. Morabatur enim aliquando ſolus in agro quippiam ruralis operis peracturus, qui ex labore ſomno depreſſus viſum eſt ei, vt grande examen apum in eius corpus per ſecreta ingrederetur naturæ, quod etiam per illius os nimio cum ſtrepitu erumpens crebris illum punctionibus agitabat, ac diu multum agitato ſtimulis loqui ei videbantur, & multa hominum impoſſibilia percipere vt faceret. Tandem fatigatus exurgens venit domum, dimittenſque vxorem, quaſi ex præcepto Euangelico fecit

diuortium: egressus autem velut oraturus, intrans Ecclesiam, arripiensque crucem & Saluatoris imaginem contriuit. Quod cernentes quique territi pauore, credentes illum, vt erat, insanum fore; quibus etiam ipse persuasit, sicut sunt rustici mente labiles, vniuersa hæc patrare ex mirabili Dei reuelatione. Affluebat igitur nimium sermonibus vtilitate & veritate vacuis, doctorque cupiens apparere, dedocebat magistrum doctrinæ. Nam decimas dare dicebat esse omnimodis superfluum & inane. Et sicut hæreses cæteræ vt cautius decipiant scripturis se diuinis, quibus etiam contrariæ sunt palliant, ita & iste dicebat profanas ex parte narrasse, vtilia ex parte non credenda. Cuius etiam fama, quasi alicuius mente sani ac religiosi in breui ad se traxit partem non modicam vulgi. Quod comperiens vir eruditissimus Lebuinus senex Episcopus, in cuius scilicet erat diœcesi, accerseri illum ad se iussit, quem cum interrogasset de vniuersis, quæ dixisse vel fecisse compererat, cœpit venenum suæ nequitiæ occultare, cupiensque quod non didicerat de Scripturis sacris testimonia sibi assumere: audiens vero sagacissimus Episcopus, non esse conuenientia, immo non magis turpia, quam damnabilia, ostendens hominem insanientem hæreticum factum, reuocauit ab insania populum ex parte deceptum Catholicæ plenius restituit fidei. At ille cernens se deuictum, atque ambitione vulgi destitutum, semet puteo periturus immersit.

De hæresi in Italia reperta. CAP. XII.

IPSO quoque tempore non impar apud Rauennam exortum est malum. Quidam igitur Vilgardus dictus studio artis Grammaticæ magis assiduus, quam frequens, sicut Italis mos semper fuit artes negligere cæteras, illam sectari. Is enim cum ex scientia suæ artis cœpisset inflatus superbia stultior apparere, quadam nocte assumpsere dæmones poëtarum species Virgilii, & Horatii, atque Iuuenalis, apparentesque illi fallaces retulerunt grates, quoniam suorum dicta voluminum charius amplectens exerceret, seque illorum posteritatis felicem esse præconem, promiseruntei insuper suæ gloriæ postmodum fore participem: hisque dæmonum fallaciis deprauatus, cœpit multa turgide docere fidei sacræ contraria, dictaque poetarum per omnia credenda esse asserebat. Ad vltimum vero hæreticus est repertus, atque a Pontifice ipsius vrbis Petro damnatus. Plures etiam per Italiam tempore huius pestiferi dogmatis reperti, quique ipsi aut gladiis, aut incendiis perierunt. Ex Sardinia quoque insula, quæ his plurimum abundare solet, ipso tempore aliqui egressi, partem populi in Hispania corrumpentes, & ipsi a viris Catholicis exterminati sunt. Quod præsagium Ioannis Prophetiæ congruit: quia dixit Sathanam soluendum, & expletis mille annis, de quibus in tertio iam libello prolixius tractabimus.

Explicitus est liber Secundus.

LIBER TERTIVS.

VNC igitur quoniam de priorum gestis aliqua retulimus ab illoque infra, vt spopondimus, anno videlicet millesimo nati cuncta viuificantis verbi tertii sumamus incitamen huius operis libelli. Eo autem, vt diximus, imminente priuatus est pene orbis vniuersus, personisque, religiosisque nobilibus. Claruere tamen ab eodem anno tam in Italia, quam in Galliis vtrorumque ordinum viri, quorum vita, & operatio queunt posteris immutabilia informare exempla. Regnantibus quoque duobus Christianissimis Regibus Henrico scilicet Saxonum Rege, & Roberto Francorum, & si ab exteris nationibus illorum quieuerunt patriæ creberrimæ: tamen prœliis fatigare, fatigatæ sunt intestinis. Sicut enim aliquando perfidis honor exhibetur ex timore, ita bonis infertur pro sua reuerentia timor. Nam cum ab omni Romanorum populo, intercedente Papa Benedicto, viro sanctissimo Henricus adscisceretur in imperium Longobardorum gens consueta fraude dissensit, sibique Regem Ardinum quendam vnguentes instituerunt. Sed licet diu multumque

cumque renitentes, postea tamen cum cæde suorum maxima, Imperialibus semet subdidere præceptis. Qui veniens Papiam, ab eisdem Longobardis miri operis palatium sibi construi fecit: potitoque decenter imperio, accepit in regno suo coniugem, filiam scilicet Siefredi Saxonum Ducis, ex qua etiam cernens non posse suscipere liberos, non etiam propter hoc dimisit: sed omne patrimonium, quod liberis debebatur, Christi Ecclesiæ contulit. Ædificauit quoque monasterium in Saxoniæ loco, qui dicitur Bauoberch, id est, bauonis mons: lingua enim Theutonica Berch mons appellatur. Quod etiam monasterium donis innumerabilibus locupletatum a Pontifice Romano supra dicto, scilicet Benedicto in honore Apostolorum Principis dedicari fecit, atque eiusdem Pontificis vsus consilio, eandem Ecclesiam in Episcopalem sublimauit sedem, constitutoque in ea Episcopo amplissimorum fundorum redditibus esse fecit locupletem.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI TERTII.

De Stephano Rege Vngrorum bellis Beneuentanorum.

Caput I.

Pso igitur tempore Vngrorum gens, quæ erat circa Danubium cum suo Rege ad fidem Christi conuersa est, quorum Regi Stephano ex baptismate vocato, decenterque Christianissimo, dedit memoratus Imperator Henricus germanam in vxorem. Tunc temporis cœperunt pene vniuersi, qui de Italia, & Galliis ad sepulchrum Domini Hierosolymis ire cupiebant, consuetum iter quod erat per fretum maris, omittere, atque per huius regionis patriam transitum habere: ille vero tutissimam omnibus constituit viam; excipiebat vt fratres quoscunque videbat, dabatque illis immensa munera. Cuius rei gratia prouocata innumerabilis multitudo, tam nobilium, quam vulgi populi Hierosolymam abierunt. Tunc etiam Imperator Basilius sancti Imperii Constantinopolitani præcepit cuidam satrapæ suo illi, qui cognominatur Cataponti, eo scilicet, quod iuxta mare inhabitet, vt a transmarinis ciuitatibus quæ Romano debentur imperio, veniens tributa exigeret, qui libenter annuens, misit Græcorum classem ad res Italicas sublaturas: hoc vero pertemptatum est per duorum annorum spacium; non parua etiam pars subiugata est a Græcis Beneuentanæ prouinciæ. Contigit autem ipso in tempore, vt quidam Normannorum audacissimus, nomine Rodulphus, qui etiam Comiti Richardo displicuerat: cuius iram metuens cum omnibus, quæ secum ducere potuit, Romam pergeret, causamq; propriam summo Pontifici exponere Benedicto, qui cernens eum pugnæ militari elegantissimū, cœpit ei querelam exponere de Gręcorum inuasione Romani imperii, seque multum dolere, quoniam minime talis in suis existeret, qui repelleret viros exteræ nationis. Quibus auditis spopondit se idem Rodulphus aduersus transmarinos prœliaturū, si aliquod ei auxiliū prębērent, vel illi quibus maior incūbebat genuinæ necessitudo patriæ. Tūc vero prædictus Papa misit illū cū suis ad

Beneuentanos primates, vt eum pacifice exciperent, ſemperque prœliaturi præ ſe haberent, illiuſque iuſſioni vnanimes obedirent. Egreſſus ad Beneuentanos, qui eum vt Papa iuſſerat ſuſcepere. Illico autem illos ex Græcorum officio, qui vectigalia in populo exigebāt inuadens Rodulphus, diripuit quæq; illorū ac trucidauit. His itaque auditis illorum ſocii, qui iam plures ciuitates & caſtella propriæ ſubiugauerant ditioni, coacto in vnum ſuorum exercitu inierunt prœlium aduerſus Rodulphum eos, qui eius fauebant parti: in quo ſcilicet prœlio pars Græcorum occubuit maxima, inſuper & caſtra aliqua dimiſere vacua: quæ ſubſequutus Rodulphi exercitus victor obtinuit. Viſa igitur Græci ſuorum cæde, miſerunt Conſtantinopolim, vt auxiliaretur eis quantocius ab his, qui eos miſerant; ſtatimque reformantes claſſem, multo plures, quam prœliaturus prius miſerunt. Interea cum auditum eſſet vbique, quoniam paucis Normannorum conceſſa fuiſſet de ſuperbientibus Græcis victoria, innumerabilis multitudo etiam cum vxoribus, & liberis proſecuta eſt a patria, de qua egreſſus fuerat, Rodulphum, non ſolum permittente, ſed etiam compellente, vt irent Richardo illorum comite. Egredientes autem ſatis audacter venerunt ad loca Alpium, qui & mons Iouis dicitur, vbi etiam in anguſtiſſimis ſemitis præpotentes regionis illius conſtituerant, imperante cupiditate, ſeras & cuſtodes ad pretia tranſmeantium exigenda. At illi Normānorum exercitus confractis ſeris, cæſiſque cuſtodibus, per vim tranſitum fecerunt; egreſſique non paruum Rodulpho contulerunt auxilium: ſicque pars vtraque reſumptis viribus ſecundo inierunt prœlium, in quo vtrorumque exercitus grauiter cæſus, Normānorum tamen exercitui victoria prouenit. Poſt paululum vero terno commiſſo prœlio, in ſe ſe pars vtraque feſſa cohibuit; perſpicienſque Rodulphus ſuos defeciſſe, viroſque illius patriæ minus belli aptos cum paucis, per Rex ad Imperatorem Henricum expoſiturus ei huius rei negotium; qui benigne illum ſuſcipiens diuerſis muneribus ditauit: quoniam rumor, quem de illo audierat cernendi contulerat deſiderium. Protinus Imperator congregans exercitum copioſum ob tuendam Rempubl. ire diſpoſuit. Tandem vero Græci putantes a patria fugiſſe Rodulphum, proſilierunt ad caſtra, quæ ipſe victor ab eis abſtulerat ſe ne quicquam: nam & veterem Troadem ciuitatem feſtinanter cinxere muris, replentes eam copioſe viris & mulieribus. Interea Imperator pergens ad regionem Beneuentanam, expugnauit ac ſubdidit vniuerſas ciuitates & caſtra, quæ Græci ſurripuerant eius imperio. Ad ſupra dictam autem cum veniſſet Troadem, rebellantes qui intus erant, diu multumque ei reſtiterunt: nam ſperabant vt ſibi futuræ æſtati, ſicut Græci promiſerant fore, Baſilius ſuccurreret. Inſuper adiicientes in tantum Henricum humiliari, vt pedes Baſilii territus pauore ſuſciperet; at ille circundans ciuitatem ſui exercitus obſidione inſtruxit machinas, vt eam per vim caperet. Illique deintus noctu egreſſi, tulerunt ſecum faces pice perlitas, igneque ſuccenſas machinas a foris cremauerunt. Quod cernens Imperator accenſus ira potiores fecit reinſtrui machinas, crudoque circundari corio vigilantiq; cuſtodia iuſſit illas tueri. Exacto igitur iam tertio obſidionis menſe, alterniſq; cædibus vtriq; nimium feſſi, namque exercitum Imperatoris diſſenteria clades oppido vexauerat: tandem obſeſſi meliore vſi conſilio, inuenerunt viam euadendi diſcriminis. Quadam autem die accipientes ſolitarium quendam, indutum monachali habitu, quibus etiam Italia plurimū abūdat, dederunt ei crucē geſtare, miſeruntq; poſt illū omnes ciuitatis pueros minoris ætatis, ſicq; exclamando, Kyrie eleiſon, deuenit ad Imperatoris tentorium: quod audiens Imperator iuſſit interrogari quid ſibi vellent, cumq; reſpōſum fuiſſet, quod miſereri a ſe afflictæ ciuitati implorarent, reſpondit; Optime nouit ipſe, qui agnitor eſt cordium, inquit, quoniam magis quam ego horum paruulorum patres illorum ſunt homicidæ, illachrymanſque iuſſit, vt ſalui in ciuitatem redirent. Fecerunt autem vt iuſſerat Imperator. Altera quoque die iterum primo mane proceſſerunt a ciuitate vt prius clamantes, Kyrie eleiſon vſque dum ſonoritas vocum illorum aures pulſaret Imperatoris, qui ſtatim egreſſus tentorio, reſpicienſque pupillorum turbam, pietate permotus, vt erat vir ſapientiſſimus, voce Dominica vſus, ait; Miſereor ſuper turbam. Nam ante iam dixerat, quoniam ſi ei contingeret capere ciuitatem, quicquid maſculini ſexus inueniretur

niretur

niretur, in ea ſuſpenderetur patibulis: reliqua vero igne cremari, ipſiuſque ciuitatis mœnia ad ſolum pertrahi. Præterea mandauit Imperator illis, qui in ciuitate ceteris præerant, vt ſi indulgeri ſibi ab eo vellent, iramque eius placare, ipſimet ſubuerterent partem murorum ciuitatis, quæ contra ſuas machinas rebellis ſtare videbatur. Qui audientes, certatim impleuerunt, quod eis mandatum fuerat. Poſt hæc quoque præcepit Imperator eos pacifice ad ſe egredi, murumque ciuitatis ab eiſdem reædificari, acceptiſque pacis obſidibus ab vniuerſis regionis illius prouincialibus, reuerſus eſt Saxoniam. Normanni quippe cum ſuo Duce Rodulfo reuerſi in ſuam patriam, gratanter recepti a proprio Principe Richardo. Sequenti denique anno menſe Iulio obiit Henricus Imperator apud Saxoniam, ſepultuſque eſt honorifice in monaſterio Bauoberch, quod ipſe, vt dictū eſt, in honore Apoſtolorum Principis ædificauerat.

De Roberto Rege Francorum. Cap. II.

IN præſcripto igitur tempore diſponente Francorum regnum Roberto Rege plurimas ei intulere ſui contumeliæ inſolentias, illi maxime quos aut ex mediocri, aut ex infimo genere tam ipſe, quam vterque Hugo ei ſcilicet pater atque auus fecerunt maximis honoribus ſublimes. Inter quos fuit Odo rebellionum maximus, qui fuit filius Tebaldi Carnotenſis cognomento Fallacis, ceterique quamplures inferioris potentiæ, qui ex inde extiterunt ei rebelles, vnde eſſe debuerant humiliores. Quorum non diſpar fuit ſecundus Odo, filius ſcilicet prioris Odonis, qui quāto potentior, tanto fraudulentior ceteris. Nam cum obiiſſet Stephanus comes Threcorum & Meldorum Heriberti filius, ipſius Regis conſobrinus abſque liberis, apparuit idem Odo contra Regis voluntatem vniuerſa quæque latifundia in Regis videlicet dominium iure ceſſura: fuit etiam iuge litigium & bella frequentia inter ipſum Odonem & Fulconem Andegauorum comitem, quoniam vterque tumidus ſuperbia, iccirco & pacis refuga. Necnon etiam VVillermus Henrici Ducis priuignus ac Alberti Longobardorum Ducis filius eidem Regi aliquando rebellis extitit fauente ei Landrico Neuernis Comite, qui eius filiam vxorem duxerat, & Brunone Lingonenſi Epiſcopo, cuius habebat in matrimonio ſororem, ex qua ſuſcepit filios & filias, de quibus prius natam Landricus, reliquas vterque VVillermus ſcilicet Pictauenſis & Arelatenſis duxere vxores, vnuſque filiorum eius Raimaldus nomine duxit filiam Richardi Rotomagenſis Ducis ad Eledam nomine vxorem. Qui licet aduena puer etiam furtim ſublatus a Longobardorum patria matrique non mediocriter aſtute per quendam monachum redditus in Burgundia in tantum conualuit, vt in diuitiis & in militia non inueniretur ſecundus in patria. Sed huic plurimū aduerſatus reſtitit Hugo filius Lamberti Cambillonenſis Comitis viri honeſtiſſimi, qui inter cetera quæ geſſit optima, monaſterium etiam conſtruxit in pago Auguſtidunenſe, quod dicitur Paredo in honore ſanctæ Mariæ, ſanctique Ioannis Baptiſtæ; in quo etiam ſepultus honorifice quieſcit: fuit enim idem Hugo Epiſcopus Antiſiodori, regenſque comitatum patris ex imperio Regis, quoniam præter eum pater non habuit ſobolem ſexus maſculini. Idcirco hoſtibus Regis contrarius, quoniam Regi fidiſſimus parebat in omnibus. Accepit autem ſupradictus Rex illius cognatam nomine & animo Conſtantiam inclitam Reginam, filiam videlicet quatuor & filias duas. Extitit tamen aliquando quidam Hugo dictus Beluacenſis, qui inter ipſum Regem, eiuſque coniugem nequam ſemen odiis ſpargebat, ſuique gratia præmii reginam ei fecerat odioſam. Tantam denique inſuper gratiam a Rege conſecutus fuerat, vt comes palatii haberetur: factumque eſt, vt die quadam Rex in ſilia venatum iret, idemque Hugo, vt ſemper ſolebat cum illo, veneruntque miſſi a Fulcone Andegauorum Comite, cognato ſcilicet eiuſdem Reginæ, fortiſſimi milites duodecim, qui ſupra dictum Hugonem ante Regem trucidauerunt. Ipſe vero Rex, licet aliquanto tempore tali facto triſtis effectus, poſtea tamen vt decebat, concors Reginæ fuit. Hic itaque Rex, vt ſapientiſſimus Dei cultor, ſemper fuit humilium amator, ſuperborumque vt valuit oſor. Si qua enim Pontificalis ſedes in ſuo regno proprio viduaretur præſule, cura erat maxima vt vtilis paſtor, licet genere in-

ſimus reſtitueretur Eccleſiæ potius quam nobilitatis eligeretur perſona ſecularis pompæ. Qua de cauſa etiam primates regni ſenſit plurimum contumaces, qui deſpectis humilibus, ſui ſimiles eligebant ſuperbos. Fuit enim ei pax cum Regibus in gyro regni ſui poſitis, maxime cum ſupra dicto Imperatore Henrico. Nam cum aliquando ad inuicem colloquendũ ſuper Moſam fluuium, qui limes eſt vtriuſque regni conueniſſent, pluresq; ex ambabus partibus inuſitarent indecens eſſe, vt quis illorum tantorum ſcilicet Regum ſemet humilians, quaſi in alterius tranſiret auxilium, hoc etiam fore potiſſimum, vt in fluminis medio nauibus portarentur ſimul locuturi. Sed viri eruditiſſimi illud vterque in mente habens, quanto magnus es, humilia te in omnibus. Primo namque mane ſurgens Imperator, tranſiit cum paucis ad Regem Francorum, nimioque amplexu ſemet deoſculantes, ſacramentiſque miſſarum decenter ab Epiſcopis in conſpectu illorum celebratis, prandere vtriſque ſimul congruit. Expleto quoque prandio obtulit Robertus Rex immenſa munera auri atque argenti & pretioſarum gemmarum Henrico, centum inſuper equos honeſtiſſime phaleratos, ſuper vnum quemq; lorica & galea; mandans inſuper tantum illorum amicitiam imminuere, quantum contingeret ex omnibus illi relinquere. At Henricus cernens amici liberalitatem, ſuſcepit ex illis tantum librum Euangelii, aureis lapidibus pretioſis inſertum ac philaterium ſimile factum, continens dentem ſancti Vincentii, Leuitæque martyris: vxor vero illius pares auri tantum naues accepit; cætera autem egrediens in gratia dimiſit. Sequenti igitur die iterum Rex Robertus cum Epiſcopis ad Imperatoris tentoria tranſiens, qui eum ſatis ſublime ſuſcipiens, expletoque ſimul prandio centum libras ei ex auro puro obtulit, Rex quoque pares tantum naues auri ex illo ſumpſit, firmatoque vterque pacto amicitiæ, rediere ad propria. Ab aliis quoque Regibus ſatis gratifice fuit ſemper habitus ab Alrado ſcilicet Rege Anglorum & Rodulpho Rege Auſtraſiorum, necnon & ſancto Rege Nauarriæ, Hiſpaniarũ, mittebãtq; ei munera, & petebant ab eo auxilia.

De ſtella Cometæ, quæ apparens plurima portenderit. CAP. III.

APPARVIT igitur præfati Regis tempore in Occidentalis aëris parte ſtella, quæ vocatur Cometa Septembrio menſe incipiente nocte perdurans ſpatio trium menſium: quæ ſcilicet nimia claritate fulgens, maximam aëris partem ſibi illuſtrando vendicabat, vſque dum circa galli cantum occumberet. Sed vtrum nouiter adeo ſtella mittatur, ſeu ab eodem ob gratiam portenti alicuius ſtellæ lumen multiplicius augeatur ipſi ſoli ſcire competit, qui cetera indicibiliter ſua ſapientia diſponit: illud tamen habetur probatiſſimum, quoniam quotiens huiuſmodi hominibus oſtenditur fieri in mundo paulo poſt quoddam mirum atque terribile patenter innuitur. Deniq; contigit in proximum Eccleſiam beati Michaelis Archangeli cremari incendio, quæ ſcilicet conſtituta in quodam promontorio littoris Oceani maris, toto orbe nũc vſq; habetur venerabilis. Nam & inibi certiſſimum conſpicitur, videlicet ex incremento atque detrimento lunari eundo ac redeundo proceſſu mirabili in gyro eius promontorii reuma ſcilicet Oceani. Cuius etiã maris excrementum *malinas* vocant, decrementum quoq; *ledones* nuncupant: atque ob hoc maxime prædictus locus a plurimis terrarũ populis ſæpius frequentatur. Eſt etiam non longe a prædicto promõtorio fluuiolus cognomẽto Arduus, qui poſt hęc paullulum excreſcens per aliquod tẽporis ſpatium intranſmeabilis effectus, atq; ad prędictam Eccleſiam ire volentibus viam plurimum impediẽs aliquantiſper eiuſdem itineris obſtaculum fuit: poſtmodũ vero in ſe ſe rediens profundiſſime littus ſuo curſu ſulcatũ reliquit. His ita geſtis, contigit, vt venerabilis Abo pater monaſterii S. Benedicti Floriacenſis cognominati gratia propagãdæ religionis monaſticę in prouinciam tranſiret meridianorum Vuaſconũ. Cumq; illuc deueniẽs in quodam moraretur cœnobio, ibiq; more ſolito ea quę Dei ſunt ſedulo exerceret, nimio a cũctis venerabatur affectu. Accidit igitur die quadã, vt in atrio eiuſdẽ cœnobii exardeſcentibus, quorũ clam litigioſorum iratũ ſtimulis nimiũ acer oriretur tumultus. Dũq; vir reuerendiſſimus prędictus videlicet Abo cõperiens ad eundem tumultũ ſedandum pugillares gerẽs in manibus tabellas cũ ſtillo proceſſiſſet vnus e vulgo afflatus ſpiritu diabo-

Diabolico irruens in eum, eiusque latus lancea perforans, Christi martyrem fecit. Qui etiam, vt fertur, paulo post arreptus a dæmone, miserabiliter vitam finiuit: corpus vero prædicti patris tam sui, quam cæteri, quique fideles eiusdem prouinciæ honorifice ibi sepelierunt, vbi etiam ad laudem sui nominis perplura postmodum Dominus largitus est hominibus beneficia. Tunc igitur temporis in Italia, atque in Galliis plerique Episcoporum nonnulla inter se de diuersis quæstionibus habuere Synodorum conciliabula. Nam de ieiuniis, quæ plerique fidelium scilicet inter ascensionem Saluatoris, & Pentecosten obseruant, ita decreuerunt, vt ne per imperium sacerdotum fierent, excepto sabbatho Pentecosten, & a quibus fieri vellent, prohiberentur fieri; simulque incidit quæstio, cur monachi per tres vel quatuor Dominicas dies ante diem Natiuitatis Dominicæ, seu quadragesimalis obseruationis tempore hymnum scilicet, *Te Deum laudamus*, decantarent contra morem Romanæ Ecclesiæ. Qua videlicet quæstione aggressi tam Abbates, quam monachi, responderunt se pro nulla re illud agere, nisi ex beati Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione. Cuius etiam actus simulque dicta a summo Romanorum Pontifice, videlicet Gregorio haberentur descripta, ac laudabiliter roborata; his denique comperti Episcopi vsus monachorum authentico ex more viguit: nec non etiam de die adnunciationis Dominicæ, qui celebratur octauo Kalendarum Aprilium, si forte quolibet alio tempore præter quadragesimam excoli congruentius potuisset, ab eisdem Pontificibus non parua illata est quæstio. Ferebatur enim a quibusdam, eandem videlicet annunciationem Dominicam more Hispanorum quintodecimo Kalendarum Ianuariarum die irreprehensibiliter posse celebrare. Nam cum ego postmodum in monasterio Cluniacensi cum cæteris fratribus degerem, conuenerunt illuc ab Hispaniis, quam partes honestæ commiserationis iamdudum more viuentes propriæ regionis monachi; propinquante vero die Natiuitatis Dominicæ, petierunt prædicti monachi venerabilem Odilonem eiusdem loci Abbatem, vt more suorum liceret eis celebrare annunciationem; quod cum fecissent, segregati a cæteris, visum est nocte eadem duobus senioribus loci, quod vnus de Hispanis fuscina focaria atriperet desuper altare puerum, mitteretque illum in sartaginem prunis plena, ita clamantem; Pater, Pater, quod tu dedisti, isti auferunt. Quid plura apud nos antiqua consuetudo vti decebat, præualuit.

De innouatione Ecclesiarum in toto orbe. CAP. IIII.

IGITVR infra supra dictum millesimum, tertio iam fere imminente anno, contigit in vniuerso pene terrarum orbe, præcipue tamen in Italia, & in Galliis innouari Ecclesiarum basilicas, licet pleræque decenter locatæ minime indiguissent: æmulabatur tamen quæque gens Christicolarum aduersus alteram decentiore frui. Erat enim instar ac si mundus ipse excutiendo semet reiecta vetustate, passim candidam Ecclesiarum vestem indueret. Tunc deniq; Episcopalium sedium Ecclesias pene vniuersas, ac cætera quæque diuersorum sanctorum monasteria, seu minora villarũ oratoria in meliora quiq; permutauere fideles. Eo quoq; tempore inter cætera beati Martini Turonis monasterium emicuit, a venerabili scilicet viro Henrico eiusdem loci archiclauo euersum, atque ante ipsius obitum mirifico opere reædificatum. De cuius etiam vita & conuersatione, qualis a pueritia vsq; ad præsentis vitæ terminũ extitit, si quis referre queuisset, pleniter incomparabilem huius temporis ostenderet virum hominibus. Duxit enim ex nobilibus Francorum mente, nobilior ipse prosapiam, & vt lilium vel rosa de spinis, de ferocioribus secundum sanguinem patriæ fuit, qui vt generosioribus mos est nobiliter educatus; dehinc vero scholis artium liberalium applicatus. Sed intelligens ex his plerosque plus fore contumaces, quam diuinæ obedientiæ subditos, sufficere sibi credidit, si exinde salutem animæ reportaret. Relictis autem pompaticæ scientiæ studiis, ad quoddam monasterium clam ingrediens monachum se fieri satis deuote postulauit. Sed quoniam, vt diximus, clari erat generis, idcirco parentum minas pertimescentes, nullo modo acquieuere fieri, quod poposcerat fratres eiusdem monasterii. In hoc tamen

illum seruantes ei fidem dederunt, vt si ius non obstaret parentum scilicet ipsius libentissime quod petebat explerent. Tandem inibi commemorans qualis postmodum futurus esset, dans sanctitatis indicium, vniuersisque ibi degentibus imitabile prębuit exemplum. Comperiens vero pater eius quod fecerat, furore arreptus venit ad prædictum monasterium, filium ex inde abstracturus; reuera potioribus lucris inseruientem, satisque verbis redargutum, vim ei faciens, duxit illum inde secum vsque in Regis curiam, ipsumque Regem obsecrans, vt eius animum ab hac intentione bonorum sponsionibus reuocaret. Quem cernens Rex videlicet Robertus, vt erat pius ac religiosus, dulcius illum exhortans, qualiter bonum propositum mente integra conseruare satageret, atque in præsens beati Martini Ecclesiæ Archiclauum esse præcepit, cupiens illum postmodum ceteris mutabilem constituere Pontificem. Id deniq; multotiens partem pratum esse: sed ipso renuente effectu caruit; suscepta quippe ac si coactus Ecclesiæ cura, vesteque alba tectus, interdum more canonico mentem tamen & vitam pleniter possedit monachicam. Nam semper ad nudum tectus cilicio inrefragabili macerans corpus, ieiunio sibi parcissimus, largus pauperibus, vigiliis & orationibus instabat assiduis. Præterea vir Deo plenus, mente concepit, vt Ecclesiam cui custos adscitus fuerat, amplioris altiorisque totius operis corpore sublimaret: sancto itaque Spiritu se docente, designante Latomis incomparabilis iactare fundamētum operis, quod ipse vt optauerat ad perfectum duxit. Expleto itaque opere, accersitisque plurimarum vrbium Episcopis opus prædictum Deo consecrari studuit, ipsoque die secundum Dei confessorem Martinum intro sicut decebat reposuit: Venerabatur enim eo die præteritæ dedicatio basilicæ, quarto videlicet Nonarum mensis Iulii. Fertur etiam, quoniam idem vir Domini Herineus ante aliquot dies præfatæ translationis Dominum rogauisset, vt ad ostensionem dilectionis sponsæ suæ Ecclesiæ per beatum Martinum, vt olim fecerat, quodcunque miraculum dignaretur demonstrare. Cui in oratione prostrato apparuit idem confessor blando vsus alloquio, ita inquiens; Hoc quod petis, fili dilectissime, scito repotiora posse apud Dominum impetrare: sed tempori huic sufficere debent exhibita dudum miracula, quoniam contiguum instat prius ex sparsi seminis collecturæ messis. Sola enim animarum erigens medela exoranda est vniuersis: pro his enim Domini misericordiam obsecrare minime omitto; namque pro his noueris me apud Dominum præcipue interuenire, qui illi assidue in præsenti seruiunt Ecclesia: quidam enim illorum plus iusto præsentis seculi implicati negotiis, armis insuper militaribus famulantes, quibus trucidati in prœlio deciderunt. De quibus nolo te lateat, quoniam vix apud Christi clementiam obtinui vt erepti de ministris tenebrarum locis refrigerii ac lucis sistere mererentur. Ceterum tu delectabile Domino votum, vt cœperas exple. Superueniente igitur designato die, congregatisque Episcopis, & Abbatibus cum innumera multitudine fidelium vtrorumque sexuum & ordinum, priusquam inciperent sacra fieri, vir reuerendissimus Herineus sanctioribus qui conuenerant sacerdotibus, hoc quod ei reuelatum fuerat, manifestare curauit: peracta vero ex more sacratione, omnibus vtensilibus rite compositis, cœpit idem vir artioris vitæ macerationibus sese conterere, atque solitarius in exigua penes Ecclesiam cellula psalmis & orationibus vacans degere. Qui cum post hæc anno quarto cognouisset se in breui migraturum a seculo, iam iamque ægrotare cœpisset, ac plures ad eum visitandi gratia concurrerent, simulque præstolantes in eius discessu aliquod fieri miraculum videre, vt pote qui tanti meriti præsciebant virum. Ipse vero mente sagaci prædixit illis ac monuit vt alia curarent, signum quod & minime essent visuri, ne expectarent: pro se potius obsecrabat, vt piissimum Dominum attentius orarent. Iam siquidem propinquans sui exitus horam erectis in cœlum manibus & oculis creberrime dicebat, Domine miserere, Domine miserere; sicque inter hæc verba vltimum efflauit spiritum, sepultusque est in eadem Ecclesia, in eo scilicet loco, vbi primitus beatus Martinus sepultus quieuerat.

Demo-

De monaſteriis reædificatis bene a VVillermo Abbate, vel inſtitutis.

CAP. V.

CLARVIT eo in tempore in prædicta domorum Dei meliotatione venerabilis Abbas VVillermus a beato ſiquidem Maiolo primitus Eccleſiæ Sancti Martyris Benigni pater conſtitutus. Quam videlicet Eccleſiam illico tam mira locatione permutauit, vt huiuſcemodi alter difficile queat inueniri; regulari etiam diſtinctione non minus effloruit, atque incomparabilis huius ordinis ſuo tempore propagator extitit. Sed quantum pro hac re diligebatur a religioſis & piis, tanto magis detrahebatur, inſidiabaturque a fraudulentis & impiis: fuit enim ex Italia ortus nobilem ducens a parentibus proſapiam: nobilior tamē illuſtrem per aſſecutam ſcientiam. Nam in eodem territorio, ſcilicet in fundo, qui ei parentum iure debebatur, prius vocato Vulpiam conſtruxit monaſteriū totius Græciæ abundantiſſimum: poſtea ab ipſo mutato nomine Frutuarenſe cognominatum. Quod cum multigenis locupletaſſet beneficiis, conſtituit ibi monachorum patrem, per omnia ſe imitantem nomine Ioannem: erat enim prędictus VVillermus acer ingenio, & inſignis prudentia, idcirco ſummum in palatiis Regum ac cæterorum Principum obtinebat locum. Quodcunque denique monaſterium proprio induebatur paſtore, ſtatim compellebatur tam a Regibus, vel comitibus, quam a Pontificibus, vt meliorandi gratia illud ad regendum ſuſciperet, quoniam vltra cætera diuitiis, & ſanctitate ipſius patrocinio aſſumpta cernebantur excellere monaſteria. Ipſe quoque firma teſtabatur aſſertione, quia ſi huius inſtitutionis tenor quocumque loco a monachis cuſtodiretur, nullam omnino indigentiam cuiuſcunque rei paterentur. Quod etiam euidentiſſime declaratum eſt in locis ſibi commiſſis: fertur ſiquidem eadem inſtitutio vſuſque huius conſuetudinis ex ſancti patris Benedicti monaſteriis vel regula exordium habuiſſe, atque per beatum Maurum, ipſius videlicet diſcipulum, ad noſtrum, id eſt, Gallicanum territorium delatam fuiſſe. Extat etiam veridica relatio: quoniam poſt beati Mauri obitum, ſuccedenti tempore hoſtium infeſtationibus expulſi monachi a monaſterio cognomento Glaunofolio, quod ipſe conſtruxerat, ſicut in eius geſtis habetur. In Andegauenſe territorio, venienteſque ad monaſterium ſancti Sauini Confeſſoris Pictauenſis tulerunt ſecum totam, quæ valuere ſuppellectilem, ibique per aliquod ſpatium temporis ea, quæ didicerant operam dedere: rurſuſque illo frigeſcente eiuſdem diſtrictionis tenore apud monaſterium ſancti Martini Auguſti Dunenſis ſuſcepta dignoſcitur aliquotiens viguiſſe: deinde vero quaſi tertia tranſmigratione in ſuperiore Burgundia locatum Balinenſe occupauit monaſterium. Ad vltimum quoque prædicta videlicet inſtitutio iam pene defeſſa, auctore Deo elegit ſibi Sapientiæ ſedem, vires collectura, ac fructificatura germine multiplici, in monaſterio ſcilicet cognomento Cluniaco, quod etiam ex ſitu eiuſdem loci adcliuo, atque humili tale ſortitum eſt nomen: vel etiam, quod aptius illi congruit, a cluendo dictum, quoniam cluere, creſcere dicimus; inſigne quippe incrementum diuerſorum donorum, a ſui principio in dies locus idem obtinuit. Conſtruxit igitur prædictum cœnobium primitus pater monachorum ſupra dicti Balinenſis monaſterii Berno vocatus, iubente VVillermo piiſſimo Aquitanorum duce, in pago Matiſconenſe, ſuper Graonam fluuiolum. Quod etiam cœnobium in primo, non amplius quam quindecim terræ colonias dicitur in dotem accepiſſe fratres; tamen duodecim numero inibi memorantur conueniſſe. Ex quorum veluti optimo ſemine multiplicata ſtirps Domini exercituum innumerabilis magnam cognoſcitur repleſſe. Qui quoniam his, quæ Dei ſunt, videlicet iuſtitiæ & pietatis operibus inceſſanter adhæſerunt, idcirco bonis omnibus repleri meruerunt; inſuperque futuris imitabile reliquerunt exemplum: nam poſt præfatum Bernonem ſuſcepit regiminis curam ſapientiſſimus Abbas Odo, vir per omnia religioſiſſimus, qui fuerat ſancti Martini Turonis Eccleſiæ præpoſitus, moribus, & cōuerſatione ſanctitatis valde ornatus; hic enim in tantum huius inſtituti propagator extitit, vt a Beneuētana prouincia quæq; habebantur in Italia, & in Galliis vſq; Oceanū mare potiora monaſteria illius ditioni gratularentur.

eſſe ſubiecta. Poſt cuius obitum ſucceſſit Heimardus vir ſimplex in ipſius locum, qui licet non adeo famoſiſſimus, regularis tamen obſeruantiæ non impar cuſtos. Poſt hunc quoq; Sanctus ac venerabilis eligitur Maiolus, cuius ſuperius memoriam fecimus, qui etiam ſucceſſor eſt ſibi monachorum patrē præuidit Odilonem: hicq; enim quintus a primo Berno Abbas extitit prædicti Cluniensis cœnobii, ex quo videlicet cœnobio per diuerſas prouincias fratres ſæpius petiti, atque monachorum patres ordinati plurimum Domino acquiſiuere lucrum. Hic tamen pater ſcilicet VVillermus, de quo in præſentiarum ſermo exordium habuit, præ omnibus ex inde præcedētibus præſcriptæ inſtitutionis laborioſior ac ſpermologius fructificatior eſt repertus.

De Sanctorum pignoribus vbique reuelatis. CAP. VI.

CANDIDATO vt diximus in nouatis Eccleſiarum baſilicis vniuerſo mundo, ſubſequenti tempore idem eſt anno octauo infra prædictum milleſimum humanati Saluatoris annum, reuelata ſunt diuerſorum argumentorum indiciis, quorſum diu latuerant plurimorum ſanctorum pignora. Nam veluti quoddam reſurrectionis decoramen præſtolantes Dei nutu fidelium obtutibus patuere: quorum etiam mentibus plurimum intulere ſolamen. Hæc enim reuelatio primitus in Senonica Galliarum vrbe, apud Eccleſiam beati martyris Stephani dignoſcitur cepiſſe. Cui etiam præerat Archipræſul Leotericus, a quo ſcilicet admiranda relatu reperta ſunt ibi antiquorum ſacrorum inſignia. Quippe inter cætera per plura quæ latebant dicitur virgæ Moyſi inueniſſe partem: ad cuius rei famam conuenerunt quique fideles, non ſolum ex Gallicanis prouinciis, verum etiam ex vniuerſa pene Italia, ac de tranſmarinis regionibus, ſimulque ægrotantes non pauci Sanctorum interuentu ex inde redierunt incolumes. Sed, vt ſæpiſſime contigit, quoniam vnde humana vtilitas ſumit exordium, cupiditatis vitio impellente, ex inde ſolet incurrere caſum: nam prædicta vrbs conuentu populorum, vt diximus, gratia pietatis effecta opulentiſſima, conceperunt illius habitatores nimiam pro tanto beneficio inſolentiam; ſiquidem mortuo ipſius ciuitatis Comite Frotmundo nomine, viro æque ſimpliciſſimo, ſuſcepit eius filius principatum ſatis nequam, res ciuiles diſpoſiturus, nimium quippe flagitioſus effectus, Eccleſiæ inſuper decus, niſu quo valebat, fœdare tentabat, Iudæorum quoque in tantum præuaricatorias diligebat conſuetudines, vt ſe Regem ipſorum ſuo prænomine, Rainardus quippe dicebatur, ſuis omnibus imperaret. Cum enim in ceteris mendaciſſimus etiam Chriſtianæ fidei inſidioſus habebatur detractor, atque ideo pauperum indicia abſque vlla promulgabat pietate, penitus humanitate remota: nam rei, quam dicturus ſum, tot teſtes extiterunt, quanti in eadem ciuitate eo tempore viuebant homines. Comprehenſus aliquando flagitioſus quidam furtum faciens, ductuſque ad eum; vt eius audientia, quid de eo faciendum eſſet, aſſignaretur: qui ſtatim omni miſeratione remota ſuſpendi in patibulo illum adiudicauit. At ipſe qui deprehenſus fuerat lachrymabiliter prædictum Rainardum rogare cœpit, vt ei ad præſens vitam indulgeret, promittenſque ſe deinceps non latrocinaturum: ſed nec quicquam, crudelior quippe fiebat ſacramentis etiam ſe obſtringens, non vltra victurum obſecrantem ſe miſerum. Qui videns minime poſſe prolatam de ſe immutare ſententiam, hoc ſolummodo impetrauit, vt prædicto fieret confeſſus ſuorum facinorum Epiſcopo, ſibique protinus morituro, quod huius miniſterio conceſſum eſt, clementer remitteret. Quod vt obtinuit illico antequam miniſtris compellitur ſuſpenſum iri, eductuſque ad conſtitutum locum hæc verba ſæpius iterabat, Domine Ieſu, qui in hac die pependiſti in cruce pro ſalute hominum, indulge mihi: erat enim ille dierum ſextus, qui idcirco fidelibus vniuerſis reuerentior habetur. Eſto; vincitur, eleuatur, aratoque ſuſpenditur gutture, cunctiſque ab hac funeſta, vt putabant, executione recedentibus pendens velut exanimis, manſit in diem alterum. Tunc nutu diuino ruptis ligaminibus ſuſcepit terra ſolutum hominem pariterque viuum, qui cogebatur ſubire necem ſibi ſublatus per aëris vacua. Qui egreſſus ciuitatem ſtupidum vniuerſis præbuit ſpectaculum: ſed heu, proh dolor, ad priſtina reuerſus flagitioſus euaſit. Cui rei ſimile fertur contigiſſe in Trecaſſina ciuitate non longo ante tempo-

tempore. Nam dum quidam fures boues præ se minantes, à dominis bonum insequi se intellexissent, cōmiserunt eosdem boues viro cuidā seni & innocenti, quasi victus necessaria quæsituri, re vera fugæ præsidium petentes euasuri. Quod cum fecissent, statim deprehensus est senex, cum bobus trahitur, cæditur, ac reorum more vincitur, ductusq; ad Principē ciuitatis, Comitem videlicet Heribertū, vult causam discutere, non auditur, quin potius quasi cruda senectute reus necis, suspendio ab eodem Comite adiudicatur, quodque etiam absque vlla dilatione peractum est. Sed mox, vt suspendium pertulit, mirum in modum iuuenca magni & perualidi corporis, erecto corpore cornua suspensi plantis supposuit, sicque per triduum sine dolore viuum sustinuit, expletoque triduo audiuit is qui pendebat, viatores iuxta prætereuntes sermocinari ad inuicem. Qui exclamans voce qua potuit, ad deponendū se quantocius venire rogabat: illi vero audientes dæmonica fieri illusione credebant, proclamante quoque ipso attentius, seque viuere affirmante, occurrerunt viri soluentes illum deposuerunt, qui perductus ad ciuitatē, dum percunctaretur, quomodo tandem in patibulo pendens sese habuisset, aiebat: Dum essem, inquiens, iunior, accepta iam coniuge, excepti cum ipsa oblatū mihi à quodā de sacro fonte filiolum, cui etiā consensimus dare ex nostra parua facultatula, quē solum de matre susceperamus liberali gratia vitulum vnum, vt enim pridem sum dimissus celsa de trabe pēdere, visa est mihi grandior vniuersis occurrisse, extensoq; corpore atq; erecta ceruice leniter meis submisit cornua plantis, ac me huiusmodi, quandiu pepēdi, sustinuit. Hoc vero illo qui seruatus à morte fuerat, referēte, ad illius exemplū data est postmodū in giro filiolis fontis sacrę fidei vitulorū innumera multitudo. Præterea Rainardo, vt diximus, Iudaizāte, quin potius insaniēte suasum est Regi, qui videlicet illum frequenter ob suam improbitatē redarguerat, vt scilicet tantæ ciuitatis principatū regio subiugaret dominio, ne siquidē diutius vires pessimi incrementi sumeret scandalum sacræ fidei. Qua ratione Rex cōpulsus, misit exercitum qui prędictum Rainardum à ciuitate pellerent, sibique illam tuendam seruarēt: Venientes vero qui missi fuerant à Rege ceperunt vrbem cum nimia depopulatione, partem etiam eius non modicam incendio cremauere. Superauit siquidem magnitudinem prioris gradu promerentibus flagitiis enormitas calamitatis.

De euersione templi Hierosolymorum, & cæde Iudæorum.

CAP. VII.

EO quoque tempore, id est anno nono post præfatum millesimum, ecclesia quę apud Hierosolymā sepulchrum cōtinebat Domini ac Saluatoris nostri, euersa est funditus iussu Principis Babylonis. Cuius videlicet euersionis occasio tale quod dicturi sumus, cognoscitur exordiū habuisse. Cum enim de toto terrarū orbe ob insigne dominicū memoriale plurima fideliū multitudo Hierosolymā visitaturi pgerent, rursus cœpit inuidus diabolus ꝑ assuetā sibi Iudęorum gentē verę fidei cultoribus venenum suæ nequitiæ ꝓpinare. Erat igitur huius generis apud Aurelianensem Galliarum regiam vrbē non modica multitudo, qui ceteris suę gentis tumidiores & mundi atque audaciores sunt reperti. Hi denique nequam consilio inito corruperunt quendam data pecunia, videlicet girouagum, sub peregrino habitu, nomine Robertum fugitiuum vtiq; seruum beatæ Mariæ Melerensis cenobij. Quem accipientes caute miserunt ad Principē Babylonis cum Hebraicis caracteribus scriptis, epistolis pictaciolis ferri baculo insertis, ne quo casu potuissent ab eo diuelli. Qui egressus detulit literas prædicto Principi refertas dolo & nequitia; & quoniam, nisi celerius domum Christianorum venerabilem subuerteret, sciret se in proximum Christianis regnum illius occupantibus omni penitus dignitate carere. His vero Princeps auditis, protinus furore arreptus, misit Hierosolymam de suis, qui prædictum funditus subuerterent templum; qui venientes fecerunt vt eis fuerat imperatum: ipsum quoque concauum sepulchri tumulum ferri tuditibus quassare tentantes, minime valuerunt. Tunc etiam beati martyris Georgij Ecclesiam in Ramulo pariter subuerterunt, cuius olim virtus Sarracenorum nimium gentem terruerat. Fertur enim crebro illuc eos ingredi cupientes,

raptum cæcitatem pertuliſſe. Euerſo igitur, vt diximus, templo, poſt paululum manifeſte claruit, quoniam Iudæorum nequitia tantum nefas ſit patratum, vt & diuulgatum eſt per orbem vniuerſum, communi omnium Chriſtianorum conſenſu decretũ eſt, vt omnes Iudæi ab illorum terris vel ciuitatibus funditus pellerentur. Sicque vniuerſi odio habiti, expulſi de ciuitatibus, alij gladiis trucidati, alij fluminibus necati, diuerſiſque mortium generibus interempti, nonnulli etiam ſeſe diuerſa cæde interemerunt. Ita ſcilicet, vt digna de eis vltione peracta, vix pauci illorum in orbe reperirentur Romano. Tunc quoque decretum eſt ab Epiſcopis atque interdictum, vt nullus Chriſtianorum illis ſe in quocumque ſociaret negotio. Si qui tamen de illis ad Baptiſmi gratiam conuerti voluiſſent, omnemque Iudaicam reſpuere conſuetudinem vel morem, illos tantum ſuſcipere decreuerunt. Quod & fecerunt plurimi illorum magis amore præſentis vitæ coacti metu mortis, quam vitæ ſempiternæ gaudiis. Nam quicumque illorum ſeſe tales mentiendo fieri popoſcerant, paulo poſt ad morem priſtinum ſunt impudenter reuerſi. Præterea his ita geſtis, prædictus literarum baiulus ad natiuum male ſecurus repudiauit ſolum. Cœpit itaque ſedulo perquirere, ſi forte quempiam gentis ſuæ fraudis conſciæ reperiret. Inuentis vero perpaucis in ciuitate Aurelianorum pauide admodum degentibus, rurſus cœpit illorum familiarius vti conſortio. Accidit igitur, vt quidam peregrinus eius in tranſmarino ſocius itinere, atque certiſſime illius itineris conſcius, negotij illuc deueniret, rurſuſque illum Iudæorum amicitiis nimis hærere cerneret, palam vniuerſis indicare curauit, quanti mali gerulus ille eſſet homoncio, ex cuius rei cauſa Iudæorum potiretur opibus. Qui ilico cõprehenſus, acriſq; agitatus verberibus, propriæ dilationi confitetur crimen. Moxque à miniſtris Regis in conſpectu totius plebis extra ciuitatem igni eſt traditus atque conſumptus. Iudæi tamen profugi ac vagabundi, qui in locis abditis deliteſcentes prædictæ ſuperfuerant cladi poſt quinquennium euerſionis templi cœperunt in vrbibus apparere perpauci. Et quoniam oportet, quamuis ad illorum confuſionem, vt ex illis aliqui in futurum ſuperſint, vel ad confirmandum proprium nefas, ſeu ad teſtimonium fuſi ſanguinis Chriſti. Idcirco vero credimus Chriſtianorum animoſitatem diuina diſpenſante prouidentia in eis ad tempus manſueuiſſe. Eodem nihilominus anno diuina propitiante clementia, cœpit mater ipſius Principis videlicet Ammirati Babilonis mulier Chriſtianiſſima nomine Maria, reædificare Chriſti templum iuſſu eius filij euerſum, politis & quadris lapidibus. Nam & vir ipſius quaſi alter Nicodemus pater huius ſcilicet, de quo præſens eſt ſermo, habitus occulte Chriſtianus dicitur fuiſſe. Tunc quoque de vniuerſo terrarum orbe incredibilis hominum multitudo exultanter Hieroſolymam pergentes domui Dei reſtaurandæ plurima detulerunt munera.

De hæreſe apud Aurelianos reperta. CAP. VIII.

TERTIO de viceſimo infra iam dictum milleſimum anno reperta eſt apud præfatam Aurelianenſem vrbem cruda nimium atque inſolens hæreſis, quæ ſcilicet diutius occulte germinata in perditionis ſegetem male pullulans, plures in ſuæ cæcitatis præcipitauit laqueum. Fertur namque à muliere quadam ex Italia procedente, hæc inſaniſſima hæreſis in Gallis habuiſſe exordium, quæ vt erat diabolo plena, ſeducebat quoſcumque volebat, non ſolum idiotas & ſimplices, verum etiã pleroſque, qui videbantur doctiores in clericorum ordine. Quæ ſcilicet veniens ciuitatem Aurelianenſem, dum moraretur ibi per aliquot ſpacium tẽporis veneno ſuæ nequitiæ plures infecit. Quod etiam ſeminarium nequam in plures hi qui ſuſceperant, toto conamine ſpargere nitebãtur. Fuerunt nempe huius peruerſi dogmatis hæreſiarches duo, heu proh dolor, qui in ciuitate putabantur genere ac ſcientia valentiores in clero, quorum vnus Heribertus, alter Liſoius dicebatur. Hi denique quandiu res latuit, tam apud Regem, quã apud palatij proceres ſummã obtinuerant amicitiam. Nempe idcirco facilius quoſque decipere potuerunt, quorũ mentes amor fidei vniuerſalis minus adſtrinxerat. Qui nõ ſolum in prædicta vrbe, ſed etiã in vicinis vrbibus malignũ dogma ſpargere tentabãt, dum quendã ſanæ mentis in Rotomagorũ ciuitate presbyterum cupiẽtes ſuæ conſortẽ facere veſaniæ, miſſis legatis

qui ei omne ſecretum huius peruerſi dogmatis explanantes, docerent. Dicebant nempe fore in proximum in illorum ſcilicet dogma cadere populum vniuerſum. Quibus cōpertis presbyter ſollicite perrexit ad Chriſtianiſſimum Comitē eiuſdem ciuitatis Richardum, expoſuit ei omnē rei, vt compererat, ordinem. Qui videlicet Comes ꝓtinus miſit celeriter ad Regem, palam ei faciens clandeſtinā in regno proprio Chriſti ouium peſtē. Vt autem cognouit Rex ſcilicet Robertus, vt erat doctiſſimus ac Chriſtianiſſimus triſtis ac mœrens nimiū effectus, quoniam & ruinā patriæ re vera & animarum metuebat interitū. Idcirco quantocius Aurelianis properans, conuocatis plurimis Epiſcopis & Abbatibus, ac religioſis quibuſq; laicis, acerrime cœpit perſcrutari, qui eſſent auctores huius peruerſi dogmatis, vel qui parti illorum iam decepti, cōſentirent. Facta igitur perſcrutatione inter clericos, quomodo vnuſquiſque ſentiret & crederet ea, quæ fides Catholica per doctrinam Apoſtolicam incōmutabiliter ſeruat & prædicat, illi duo videlicet, Liſious & Heribertus, ſtatim ſe aliter ſentire non negantes, quales diu latuerant, manifeſtauerunt. Deinde vero plures poſt illos ſe parti iſtorum profitebantur hærere, nec vlla ratione ſe poſſe affirmabant ab illorum ſegregare conſortio. Quibus compertis tam Rex quam Pontifices triſtiores effecti interrogauerunt illos ſecretius, vtpote viros hactenus in omni morum probitate perutiliſſimos, quorum vnus Liſious in monaſterio ſanctæ Crucis clericorum chariſſimus habebatur; alter idem Heribertus ſancti Petri Eccleſiæ, cognomento puellaris, capitale ſcholæ tenebat dominium. Qui dum interrogati fuiſſent, à quo vel vnde eis iſta præſumptio accidiſſet, huiuſmodi dederunt reſponſum: Hoc enim diu eſt quod ſectam, quam vos iam tarde agnoſcitis, amplectimur, ſed tam vos quam ceteros cuiuſcunque legis vel ordinis in eam cadere expectauimus, quod etiam adhuc fore credimus. His dictis, continuo palam expoſuerunt omnium antiquarum ſtultiſſimam ac miſerrimam; nempe ſui deceptricem hæreſem. Cuius videlicet ratiocinatio tanto minus erat idoneis ſermonibus obnixa, quanto conſtat eſſe illi ter veritati contrariam. Dicebant ergo, deliramenta eſſe, quicquid in veteri ac nouo Canone certis ſignis ac prodigiis veteribuſque teſtatoribus de trina vnaque Deitate beata confirmat auctoritas. Cœlum pariter ac terram, vt conſpiciuntur, abſque auctore initij ſemper extitiſſe aſſerebant; & cum vniuerſarum hæreſum inſanientes, canum more latrantes, deterrima in hoc tantum Epicureis erant hæreticis ſimiles, quoniam voluptatum flagitiis credebant, non recompenſari vltionis vindictam. Omne Chriſtianorum opus pietatis duntaxat & iuſtitiæ quod æſtimatur precium, remunerationis æternæ laborem ſuperfluum iudicabant: eſſe interea his aliiſque quamplurimis inſanis. Impudenter ab eiſdem prolatis, non defuere fideles atque idonei teſtes veritatis, qui illis ſufficienter ſe vellent tam veritati quam propriæ acquieſcere ſaluti, reſpondere de ſuis cæcis atque erroneis aſſertionibus valerent.

Sed & nos quoque ſecundum exiguitatem noſtri intellectus his quos prænotauimus, illorum erroribus vel per pauca reſpondere decreuimus; primitus tamen fideles hortamur vniuerſos, vt interim mentes illorum præſagium ſerenet Apoſtoli, qui præuidens in futuram huiuſmodi cautelam intulit. Oportet, inquit, hæreſes eſſe, vt ij qui ex fide ſunt, probentur. In hoc igitur permaxime iſtorum inſipientia deprehenditur, atque ipſi omni ſcientia ac ſapientia vacui pernoſcuntur, cum negent creaturarum auctorem vniuerſarum ſcilicet Deum. Quoniam manifeſtum eſt, quod omne quantæcunque ſit molis vel magnitudinis, ſi cuiuſque ſuperatur magnitudine, à maximo omnium cognoſcitur proceſſiſſe. Pari quoque ratione ſciendum eſt, tam de re corporea quam incorporea. Sciendum etiam, quoniam quæcunque res ſiue corporalis ſiue incorporalis per quodlibet accidens vel motione, vel cuiuslibet alternitate ſit diuerſa ab immobili rerum præceptore, conſtat eam proceſſiſſe per ipſum, & ſi forte quieuerit finem expetere. Cum enim totius conditor creaturæ propria eſſentia ſit immobilis, propria eſſentia bonus, ſimulque verax, ſua omnipotentia naturarum modos diſtribuens ordinanſque ineffabiliter non extat præter eum, vbi

quietem expetant, nisi vnde processerant, redeant. Manifestumque est nihil in vniuersis factori deperisse, nisi illud, quod procaciter ab illo constitutæ transcendit naturæ, & idcirco omnis res tantò melius veriusque est, quod illã constat esse, quanto solidius firmiusque in propriæ naturæ ordine consistit. Sicque fit, vt vniuersa quæ illius dispositioni incommutabiliter obediunt, continue seruiendo auctorem prædicent. Si qua vero res procaciter ab eo deuiando in deterius cecidit, ceteris iure manentibus, documentum præbuit. In prædictis videlicet creaturis quoddam medium continet genus hominum potius scilicet cunctis animantibus atq; inferni sis cœlestibus spiritibus. Quod vtique genus, vt diximus, velut medium superorum inferorumque, si cui parti plus adhæserit, illi efficitur conformis. Ideoque tanto infimis potius atque melius efficitur, quanto supernorum spirituum naturam imitatur. Soli etiam homini datum est præ ceteris animantibus fore sese beatius, quoniã quidem & illum duntaxat, si caruerit omnibus fieri deuenire miserius. Quem videlicet conditionis ordinem caute ab initio prouidens omnipotentis bonitas conditoris, cernensque sæpius eundem videlicet hominem deserendo supera, inuolui nimium infimis fecit, proinde plura identidem pro tẽpore ad eruditionem illius gratia erectionis prodigia. Huius quoque rei testis vel documentum extat omnis diuinarũ liber, vel pagina literarum. Quæ scilicet literæ ipsius omnipotentis magisterio repertæ, cum eius specialiter multimoda gerant testimonia, mentẽ etiam, seu intellectum hominis in eisdem eruditi ad cognitionis respectum sui erigunt conditoris. Denique dum eidẽ homini depositæ ostendunt super quæ sit constitutus, aut sub quibus positus, inexplebile ingerunt ei desiderium, quoniam tantum ei incipiunt displicere vniuersa quæ adsunt, quantum incalescit ad amorem illorum quę desunt, fitque tanto melior atque pulcrior, quanto his per amorem hæserit vicinior. Atque in quantum melior, in tantum illi qui summe bonus extat, creatori similior. Et idcirco patenter datur intelligi, quoniam quisquis hominum huius amoris vacuus fuerit desiderio, omni proculdubio fiet pecude miserior ac deterior. Quippe qui solus præ cunctis animantibus æternitatis potuit consequi beatitudinem, nullum præter eum corporale animal proprij erroris vel flagitij æternã sentiet vindictã. Sed & si cuius hominis animus sui conditoris cognitionẽ desiderat, expedit vt primum studeat, qualiter sese, vt præualuerit intelligat. Quoniam sicut non contemnenda testatur auctoritas, quod in ea parte præcipue gerit homo speciem conditoris, quia valet præ ceteris animantibus dono atque virtute rationis. Sed & sicut rationis bonum custodiunt sui moderamen & auctoris dilectio, idem vera humilitas & perfecta caritas, ita illius adnulant vtilitatem nequam concupiscentia & furor. Hisque non repugnando efficitur homo bestiis similis, illis inseruiendo conformatur ad speciem vel imaginem conditoris, vt videlicet per humilitatem sese quid sit, intelligat, per dilectionem vero in boni conditoris similitudinem transeat. Ob id etiam constituuntur ei solũmodo ab hominibus preces & donaria, vt vel illis donũ rationis seruet integrum, seu quod minus est aut deprauatũ, conditoris bonitas augeat & reformet. Simul etiam laus & benedictio exhibentur eidẽ conditori, vt fiant hominibus sana mente ac ratione vigentibus illius testimonium cognitionis, & quanto plus cuique contigerit, in conditoris cognitionem proficere, tanto magis reperiet idem homo se ipsum per eandem cognitionem & plus & melius effectum esse. Nec idem poterit in aliquo conditoris sui opere, existet blasphemus, qui illius cognitione omnimodis melior quam extiterat, fuerit effectus. Atque ideo manifestum est, quoniam quæcumque illius operationis blasphemus extitit, cuius cognitionis alienus fuit, vnde etiam certissime comprobatur, quoniam sicut ad summum bonũ deducit omnem hominem creatoris cognitio, sic demergit ad extremũ malorum illius ignoratio. Nam plures illius beneficiis per insipientiam ingrati, ac misericordiæ operibus illudentes, atq; increduli pecudibus deteriores effecti, qui etiã in suæ cæcitatis caliginẽ perpetuo sunt demersi, & quod plerisque contigit factũ in suæ salutis maximum remediũ, exinde sibi alij adquisiere præeunte culpa, æternũ detrimentum. Hoc perspicacissime & permaxime claret in omnipotentis patris singulari gratia, sponte de cœlo hominibus ab eo in mundo missa per suæ maiestatis atque

Deita-

Deitatis,coæternum filium videlicet Ieſum Chriſtum, qui ſcilicet cum patre æque origo omnis vitæ & veritatis atque bonitatis exhibuit ſibi plane credentibus. Quibuſque à ſeculis incognitum,occultis ęnigmatibus inuolutum,de ſe etiam teſtimoniorum perhibentium ſcripturarum , ad implebile documentum, in quo etiam veracibus verbis & prodigiis ſeipſum & ſuum patrem atque eorum ſpiritum in tribus diſcrete certiſſimis perſonis vnum idem eſſe, id eſt vnius æternitatis & potentiæ,vniuſque voluntatis atque operationis,& quod idipſum totum eſt vnius bonitatis, & per omnia coęqualis eſſentiæ; ex quo ſcilicet & per quem,& in quo ſunt omnia,quę vere eſſe habent,plenū ſemp & ęquale ſubſiſtens,ante omnia tēporum curricula rerū principium. Cuius etiā tota plenitudo per omnia, & finis omniū, ſed cum ipſe omnipotentis in quodā creaturarum medio, videlicet in homine ſuam expreſſiſſet imaginem,illumque proprio dimiſiſſet arbitrio, inſuperque omnia mundi optima illius ditioni ſubdidiſſet,neglecto propriæ cōſtitutionis moderamine, ac plus quippiam vel aliud quam auctoris voluntas illum decreuerat, ſeſe exiſtimans fore continuo, tanto deterior eſt effectus, quanto præſumptior. Ad cuius potiorem etiam reformationem idem conditor perſonam filij ſuæ Deitatis miſit in mundum ſui præformatam ſumere imaginem. Quæ ſcilicet quanto vtilior ac decentior, tanto ſubtilior ac mirabilior. Quam etiam populique hominum non volentes, ſeu minus volentes credere, vel amare, vt ſic tandem in illa ſuæ ſalutis ſufficientiam potuiſſent intellectam reperire, potiuſque diuerſis impliciti erroribus tanto extiterunt veritatis rebelles, quanto probantur illius cognitionis expertes; de quorum proculdubio ſorte ſunt vniuerſæ hæreſes, vel quorumcunq; errorum ſectæ in toto terrarum orbe. Quibus ſcilicet omnibus niſi conuerſi ſequantur Ieſum geſta plenitudine, melius fuerat non fuiſſe. At quorum mens plena fide,amando & credendo illi obediuit,tanto meliores ex eo effecti,quanto perfectius adhæſerunt illi, qui eſt initium & perfectio totius boni. Ex his nempe conſtat tota Sanctorum laudabilis ſumma, quorum venerabilis memoria vniuerſa ſeculorum ornat tempora. Quibus etiam datum eſt cum vniuerſorum creatore perenne & feliciter eſſe, & viuere, illiuſque ſemper agnitionis viſione beatiores fore. Nos igitur tandem credimus, vt ſpoponderamus his paucis illorum damnatorum infame ſufficienter reſpondiſſe. Præterea cum à pluribus omni ſagacitate elaboratum fuiſſe qualiter, depoſita mentis perfidia, veram & vniuerſalem reciperent fidem , atque illi omnimodis ſe facere denegarent, dictum eſt eis, quoniam niſi celerius ad ſanam fidei mentem redeant, Regis iuſſu & vniuerſæ plebis conſenſu igne eſſent protinus crematuri. At illi male in ſua confiſi veſania, vel pertimeſcere ſe iactantes, ſeque euaſuros ab igne illæſos promittentes,quin potius ad meliora ſibi ſuadentibus,ſpernendo illudebant. Cernens quoque Rex & vniuerſi qui aderant, minus poſſe illos reuocari ab inſania, iuſſit accendere non longe à ciuitate ignem permaximum , vt vel eo forte territi à ſua malignitate deſinerent. Ad quem cum ducerentur,rabida adacti dementia,ſe omnimodis hoc velle proclamabant, ac ſeſe vltro ad ignem trahentibus inferebant. Quibus ad vltimum numero XIII igni traditis. Cum iam cœpiſſent acrius aduri, cœperunt voce qua poterant ex eodem igne clamare , ſe peſſime deceptos arte diabolica nuper de vniuerſorum Deo ac Domino male ſenſiſſe,& ob hanc ab eiſdem illatam ei blaſphemiam illos temporali atque æterna vltione torqueri. His vero plures è circumſtantibus auditis, humanitatis pietate permoti accendentes, vt vel ſemiuiuos ab igne eriperent, minime valuerunt, quoniam vindice flamma conſumente illos, continuo in puluerem ſunt redacti. Si qui vero poſtmodum huius peruerſitatis ſectatores fuerunt reperti,ſimili vltionis vindicta vbique fuerunt perditi. Præterea venerabilis catholicæ fidei cultus, extirpata inſanientium peſſimorum veſania vbique terrarum clarior emicuit.

De filiis Regis eiuſdem. CAP. IX.

SVSCEPIT igitur præfatus Rex de ſupraſcripta coniuge ſua filios quatuor, prouiduſque de regni ſucceſſu, elegit regnare poſt ſe illorum primogenitum Hugonem nomine puerū adhuc, clariſſimæ indolis illuſtrem, cumq; de ipſius ſacrando

ſublimio primates regni ſagaciores conſuluiſſet, tale ei dedere reſponſum: Sine puerum, Rex, ſi placet, creſcendo procedere in viriles annos, ne veluti de te geſtum eſt tanti regni pondus infirmæ committas ætati. Erat autem idem puer ferme decēnis. Qui minime illorum acquieſcens dictis, matre pręcipue inſtigante, regio in cōpendio adſcitis regni primoribus coronam, vt decreuerat, ex more à Pontificibus fecit puero imponi. In proceſſu quoque temporis cum adoleuiſſet, cernens ſe in dominij rei peculiaris præter victum & veſtitum ex regno, vnde coronatus fuerat, poſſe mandare, cœpit corde triſtari, atque apud patrem, vt ei quippiam dominij largiretur, conqueri. Quod eius mater comperiens, vt erat auariſſima, maritique magiſtra, fieri renitentes, inſuper conuitiis ac maledictis iuuenem laceſſerat. Et ſicut quidam ait; *Noui ingenium mulierum, cum velis, ipſa nolit, at ſi nolis, cupiet vltro.* Nam quæ prius, ne faſtu regni careret aliquo, ingruente mariti infortunio, contra omnium ſola decretum ſublimauit puerum, poſtea toto mentis niſu, ac ſi hoſtem alienigenam turpabat illum verbis & operibus. Ille vero cernens ſe non poſſe diutius talia æquanimiter tolerare, iunctis ſecum aliquibus ſuæ ætatis iuuenibus, cœpit infeſtari ac diripere ad libitum res genitorum. Tamen paulo poſt Dei nutu in ſe reuerſus, ad genitores rediens, humili eos ſatisfactione beneuolos erga ſe reddidit. Tunc demum ab eiſdem largitus illi, vt optimum decebat filium, ius vbique ac poteſtas regni. Sed qualis & quantus poſtmodum extitit, præſenti ſtilo nequit explicari, quam humilis ac dulcis eloquio patri ac matri ſeruis obedientior, pauperum largus dator monachorum & clericorum conſolator, nec non apud patrem cunctorum rogantum fideliſſimus interuentor, quam affluenter in cunctis optimis melior, quis valet exequi relator. Huiuſmodi enim fama vbique prouinciarum percitus peroptabatur à multis præcipue ab Italicis, vt ſibi imperaret in imperium ſublimari. Nam & ex cognomento proaui, Magnus Hugo dicebatur à cunctis. Dum igitur incomparabili mentis ſimul ac corporis decore floreret, exigentibus maiorum flagitiis, repente illum mors inuida mundo ſubripuit. Sed quale inſtitium contigit vniuerſis, nullo ſermone valet exprimi. De cuius etiam funere ſubſequentes Iambicos rogatus à fratribus, cecini.

Plaſmator parce mœſtis mundialibus,
Succurrat fletus intimis doloribus,
Paſcat mœrentes ſingultuum gemitus,
Humanum decus dum rapit interitus.
Annis florebat mundo iuuenilibus
Ter denis minus excreuerat duobus,
Regnorum lumen HVGO, *Regum maximus.*
Quem nox funeſta inuidit hominibus,
Non alter noſtro talis emicat æuo,
Regnis ſpectatus, adſcitus Imperio,
Bellorum tanto decoretur triumpho,
Vigore pari valeat corporeo.
Quo gens Francorum vigebat lætabunda,
Fidei & pace tota ſimul Gallia,
Omnis quem prona poſcebat Italia,
Cæſar vt iura promeret regalia.
Sed te non noſtra, iuuenum pulcherrime,
Heu, proh dolor, tempora meruere.
Quibus inundant malorum miſeriæ,
Vires bonorum corruunt aſſidue.
Tu dolor matris, calamitaſque patris,
Crudele nimis monimentum germanis:
Mœror communis cunctis in palatiis,
Inſtitiumque populorum vltimis.
Leone preſſo virgo ſolem cœperat,
Tua cum dirus membra pallor occupat,

Denis diebus forte fit lux septima,
Te patri fama per distice nunciat.
Iam seculorum terne rector optime
Gentem Francorum qui regat tutissime,
Hostemque sæuum valeat repellere,
Pactum quietis illi da perpetue.

Qui in eadem qua primitus coronatus fuerat Ecclesia beati martyris Cornelij videlicet regio in compendio est sepultus. Post cuius obitum cœpit iterum idem Rex tractare, quis potissimum ex residuis filius post se regnare deberet. Constituerat autem secundum Burgundiæ ducere Henricum nomine post Hugonem natũ, ipsumque decreuit pro fratre in regnum sublimare. Sed rursum mater muliebri animositate agitata tam à patre quam à ceteris qui parti illius fauebant, dissentit, dicens: Tertium ad regni moderamen præstantiorem fore filium, qui & Roberti patris nomine censebatur; hoc quippe inter fratres seminarium discordiæ fuit. Coadunatis denique Rex metropoli Remis regni primatibus stabiliuit regni coronæ Henricum quem delegerat. Tùnc demum post aliquod temporis spacium, illi duo fratres firmato amicitiæ fœdere, pręcipue ob insolentiam matris cœpere vi inuadere vicos & castella sui patris, ac circumcirca diripere quæ poterant bonorum illius. Nam ille quem Regem fecerat, Drogas illi castrum subripuit, alter vero in Burgundiæ partibus Auallonem atque Bellensem. Pro quibus Rex graui turbatus amore, colligens exercitum ascendit Burgundiam, bellum plus quam ciuile patratur. Interea cum super his venerabilem patrem VVillermum consuluisset, apud Duuonensi castro, quid agere deberet, oransque, vt erat vir totius mansuetudinis & pietatis, qualiter tam pro se quam pro illis Dominum oraret, tale responsum ab eodem suscepit: Meminisse te, o Rex, conuenit iniuriarum opprobriorumque patri ac matri à te illatorum in tua iuuentute, quoniam talia tibi iusto iudice Deo permittente, à filiis ingeruntur, qualia tu ipse genitoribus ingessisti. Hęc audiens Rex patientissime tulit, seque vltro culpabilem clamans, non negauit deinde post obsidionem ac depopulationem vtriusque prouinciæ, ad pacem redeuntes, paulisper quieuerunt. Anno quoque sequenti mense Iulio Robertus Rex apud castrũ Meledunẽse diem clausit. Extremum delatumque est corpus eius ad Ecclesiã sancti Dionysij martyris, ac in eadẽ sepultum. Tunc rursus oritur inter matrẽ & filios rediuiua discordiæ crudelitas ac præteritarũ irarum fræna laxant, inueterata odia diu multumq; vastando res ꝓprias, debacchatum est, donec Fulco Andegauorũ Comes, cognatus [*al. auunculus*] scilicet ipsorum matrem redarguens; Cur bestialem vesaniam erga filios exerceret, vtrumque parentem in pacem reduceret. Sequenti vero anno eodem mẽse, atque in eodem castro, quo Rex obierat, & ipsa obiit, indeque portata est ad sancti Dionysij basilicam, ac iuxta Regẽ sepulta. Henricus nempe Rex paternis rebus potitus, germanum suum Robertum constituit Burgundiæ Ducem. Præterea cum idem Rex Rempub. viuaci mente & agili copore regni sui discuteret, tunc contigit, vt Letoericus Senonum Archipræsul obiret; ille vero vnum de suæ gentis nobilibus cõsecrari mandauit, atque in eius loco subrogari: sed Odo rerum ditissimus, licet fide pauper, alterum è contra delegerat, ne ius regium hac in parte foret integrum. Nam qui viuenti patri Roberto multa tam vi quam calliditate subripuerat, arte simili filiis facere cupiebat. Cum enim primitus ciuitates Trecorum videlicet ac Melelorum cum multiplicibus castris illi præripuisset, post mortem eius coniugi & filiis illius Senonicam subripuit vrbem, quam etiam tunc aduersus illos infamis possessor vallauerat, quod cernens Henricus, acra animi ferocitate tamdiu illum insecutus est debellando, quousque genu flectens ei se subderet, eiusq; Druoni obediens pareret. Erat enim idem Odo natus ex filia Conradi Regis Austrasiorum Berta nomine, Lucia patris sui proauis obscuræ duxisset genus lineæ. Et quoniam Regi Rodulfo auunculo scilicet eius non erat proles vlla, quæ foret regni hæres, præsumpsit ipso viuente, vi potius quam amore regni habenas præripere, conferẽs insuper multa donaria, vt ei assensum præberent, primoribus patriæ. Sed ne quicquam Domini est regnum & cuicumque voluerit, dabit illud. Est etiam prouer-

bium, Secundum fidem hominis erit amicus illius. Gens enim præcipue regni eiuſdem aſſertionem fidei floccipendit, & fœdus pro nihilo ducit. Extitit igitur poſt mortem Henrici Imperatoris, qui fuit nepos Regis Rodulfi. Conradus, de quo in ſubſequentibus narrabimus, habens in coniugio neptam præfati Rodulfi, ob hoc maxime valenter reſiſtens contradicebat Odoni, quorum etiam lis acerrima regni vtriuſque maximam fecit depopulationem. Ad vltimum denique cum tam in conſpectu Dei excederet menſura tanti mali, collecto vndecumque exercitu permaximo, conſcendit Odo in Tullenſem pagum, quem iam ſæpius depopulauerat, ibique oppugnans cepit Barrenſe caſtrum cum magna tamen diremptionis euerſione totius prouinciæ, cumque in eodem caſtro locatis militibus ad cuſtodiam ferme quingentis, vt tamen ipſe quantocius ad propria repedaret, vtpote qui curis agitabatur innumeris. Præſtolabantur itaque illum legati ex Italia directi, deferentes eis arram principatus, vt agebant totius Italiæ regionis: contempſerant enim ſuum Principem prædictum videlicet Conradum Mediolanenſes, coniuratione facta aduerſus eum, vinctis ſibi quos poterant ex ciuitatibus in circuitu. Exiſtimabant quoque eundem Odonem poſſe percipere regnum Auſtraſiorum, atque ad eos tranſire, vt illis gereret principatum. Sed ſicut ait Manufortis inſignis præcentor bellorum Domini: Deieciſti eos, inquiens, dum alleuarentur, ita contigit: nam ſubito Gocilo Dux totius Promeretiæ regionis Renum cum exercitu nimio in eum irruẽs, omnem Odonis exercitum in fugam vertit, licet ex vtraq; parte plurima multitudo moriens corruerit. Tunc denique & ipſe Odo miſerrime interiit; cuius lacerum cadauer Rogerius Catalonorum præſul habens ſecum virum venerabilem Abbatem Richardũ à cæde ſuſcipiens vxori reddidit. [*In alio ex. Sil. Ant. Oiſ. additum eſt in margine, ſed recentiore manu. Narrant etiam plerique, quod corpus eius diu multumque quæſitum inueniri non potuit, donec vxor eius veniens tali interſignio inuenit. Habebat enim verrucam inter genitalia & anum. Quod ſic innuentum arripiens, &c.*] Quæ accipiens direxit illud Turonis, ibiq; ſepultum eſt iuxta patrem ſuum in atrio ſancti Martini ſuperioris cœnobij. Et quidem finis Odonis talis extitit, quem idcirco huic ſeriei intexere voluimus, qualiter in præſentiarũ cognoſceretur rerũ creator iuſtiſſimus potenter explere, quod olim Themoforo ſuo Moyſi promiſit. Ego, inquiens Dominus, qui iudico peccata patrum in filiis in tertiã & quartam generationẽ. Tertius namque hic Odo, de quo à nobis ſermo ſuperior eſt habitus, trinepos fuit illius Tebaldi Carnoti Comitis, cui cognomen Tricator fuit, hic nempe quondã vinctus Arnulfo Flandrenſi Comiti expetens per legatos VVillermum Rothomagorũ Ducẽ, velut ad familiare colloquium pacis, ꝓmittens ſe ex parte Regis Francorum ſeu Hugonis Magni, qui fuerat filius Roberti Regis, quẽ Otto Dux Saxonũ, poſtea vero Imperator Romanorum Sueſſionis interfecit, ei vtilia eſſe dicturũ. At ille quoq; vt erat vir innocens, licet potentiſſimus, vbi illi conſtituerat per fluuium Sequanę euectus nauigio, velociter illi affuit. Qui dum ſimul cõuenientes, irruunt in amplexus, vnus ſimplicitate re vera, ceteri dolo illecti ſimulatæ pacis atq; amicitiæ miſcuere colloquia: poſt finẽ vero in ſimulatorum verborum repto receſſu iam lõgiuſcule progrediente VVillelmo, reuocauit eum Tebaldus quaſi ſecretiora adhuc ei loquens crediturus ſeu carius valedicturus. At ille Renum dextra accipiẽs, prohibuit vt nemo ſuorum exiens eum ſequeretur, exiluit ad ripam Tebaldus quoque illum appropinquãs, quaſi aliquid locuturus, ilico exerta, quam ad hoc tulerat ſub pallio, ſpata, vno ictu à corpore caput decuſſit. Quod cernentes qui cum VVillelmo venerant, remigando fugam arripiunt, nunciauere Rothomagenſibus vt contigerat. Erat enim VVillelmo filius ex concubina Richardus nomine, tamen adhuc adoleſcens, quẽ accipientes ſui ſtatuerunt pro patre Principem regni. Tebaldus nempe patrato ſcelere cõcitus perrexit ad Heribertũ Trecorum Comitẽ petens ab eo ſororẽ ipſius dari ſibi in confugium vxorẽ ſcilicet prædicti VVillelmi quẽ interfecerat. At ille ſtatim promiſit dari, vocans eam ad colloquium ſui, quæ nondum genuerat prolem quaſi conſolaturus ex damno mariti, tradidit illam Tebaldo, deteſtabile ſatis in coniugium; ex qua genuit Odonem, patrem videlicet iſtius, cuius finem teterrimum ſupra diximus. Illud etiam commemorari in calce tertij libelli placuit,

placuit qualiter vindex diuina poteſtas totius boni moderatrix, inſolentiæ humani generis vel vltrix in præſentiarum extiterit. Olim igitur circa milleſimum incarnati Verbi annum, cum Rex Robertus accepiſſet ſibi reginam Conſtantiam à partibus Aquitaniæ in coniugium, cœperunt confluere genera eiuſdẽ Reginæ in Franciam atque Burgundiam ab Aruenia & Aquitania homines omni leuitate vaniſſimi, moribus & veſte diſtorti, armis & equorum phaleris incompoſiti, à medio capitis nudati, hiſtrionum more barbis raſi, caligis & ocreis turpiſſimi, fidei & pacis fœdere omnino vacui. Quorum itaque nefanda exemplaria, heu proh dolor, tota gens Francorum nuper omnium honeſtiſſima ac Burgundionum ſitibunda rapuit, donec omnis foret nequitiæ & turpitudinis illorum conformis. Si quilibet vero religioſus ac Deum timens talia gerentes compeſcere tentauiſſet, ab eiſdem inſania notabatur. Sed vir integerrimæ fidei ac conſtantiæ pater, videlicet VVillelmus, quem iam ſupra commemorauimus, reiecto pudore, ſumptaque ſpiritali inuectione, Regem pariter ac Reginam cur talia in ſuo regno permitterent fieri, acerrime increpans, quippe quod ceterorum honeſtiſſimum honore & religioſitate diutius claruerat regnorum. Ceteros quoque inferioris gradus ſeu ordinis ita redarguens comminabatur, vt pleriq; monitionibus illius coerciti, relicta ſuperſtitioſa vanitate, in priſtinum ſe reformarent vſum. Aſſerebat igitur idem Abbas, hæc omnia molimina calteria eſſe Sathanæ. Ac ſi quis hominum talibus inſigniis calteriatus ex hoc ſeculo migraſſet, difficulter à diaboli vinculis poſſe eripi, in pluribus tamen nequam vſus conualuit, cuius etiam deteſtans elogium, paucis Heroicis pernotaui:

ANno poſt Dominum terris de virgine natum
Milleno, grauibus homines erroribus acti,
Dum cupimus rerum ſpecies intendere plures,
Præteritiſque placet ſtudiis componere mores,
Obiectat ſeſe nouitas incauta periclis.
Ecce priora ſibi rident, & tempora noſtri
Ludicra, quam probris ſociant, tumque vſibus aptant
Turpia nec horrent, animis & ſeria calcant.
Quæſitos rexere viros, honeſta refutant,
Corpore peruerſo erat hic, non vita tyranno,
Trunca veſte viros, ſine fœdere, pacis ineptos,
Conſilio muliebre gemit Reſpublica laxa,
Fraus, raptus, quodcumque nefas dominantur in orbe.
Nullus honor ſanctis, nulla eſt reuerentia ſacris.
Hic gladius, peſtiſque, fames, populantur vbique,
Nec tamen impietas hominum correcta pepercit.
Ac niſi magna Domini pietas protenderet iram
Infernus hos terricrepo conſumeret ore,
Hoc habet infelix peccandi conſuetudo:
Quod plus quis peccat minus hic peccare paueſcat,
Quiſque minus peccat, magis hic peccare timeſcat.

Explicit liber tertius.

LIBER QVARTVS.

POST *multiplicia prodigiorum ſigna, quæ tam antequam poſt circa tamen annũ Chriſti Domini milleſimum in orbe terrarum contigere, plures fuiſſe conſtat ſagaci mente viros induſtrios, qui non his minora propinquante eiuſdem Dominicæ paſſionis anno milleſimo fore prædixere, quod vtique euidentiſſime contigit. Mortuo quoque, vt iam diximus, Henrico piiſſimo Imperatore, cui ſcilicet nulla proles extitit, qui in regnum poſt illum ſuccederet, nonnulli ſeſe inferre tentantes de primatibus, qui tamen potius vt regni corona fulgerent, quam profectum Reip. moderamenq; iuſtitiæ exercerent. Præ cunctis ergo quidam Conradus, quem ſuperius taxauimus, audax, animo & viribus ingens, ſed fide non*

multum firmus. Cum enim diu multumque de constituendo regni Principe, ac præcipue inter præsules tractatũ fuisset, visum est eis ipsum Conradum debere eligere, nisi quod vnum intererat, propter quod Henricus etiã illum valde exosum habuerat. Habebat enim coniugem, qui illi erat affinis, quam etiam primitus quidã cognatus ipsius duxerat. Præterea innotuerunt ei Pontifices quid potissimum vellet aut tale coniugium, quod manifestissime sacræ auctoritati nimiũ repugnabat tenere seu eo dimisso coronam Imperij sumere, qui protinus dimittendum promisit talis incesti coniugium, seq; parere diligentissime illorum dictis & obedire consiliis. Deinde vero mittunt ad Papam Romanum, vt eis in hoc quod decreuerant consentiret, qui statim libentissime annuit, mandans insuper, vt quantocius suscepto Germaniæ sceptro Romam pergeret, suscepturus totius Italiæ coronam. Interea indeptus regni infula Conradus Italiam perrexit, secumque ducens vxorem, quam, vt diximus, illicito ceperat matrimonio, cui protinus in descẽsu Alpium, quę Curiam Gallorũ licet corrupte vocant, in oppido Cumis occurrit cum summo apparatu Papa Romanus, vt ante spoponderat. Fuere tunc quidam de Marchionibus Italiæ, qui minus ei assensum præbuerunt: Sic enim illis facere mos est, vt iam supra taxauimus in mortibus Imperatorum. Nam quæ Papienses, ceterorum superbissimi, palatium Regis in sua ciuitate operoso sumptu constructum destruxerant vsq; ad solum. Ille vero vt comperit, ferociter irruit Iporciã primitus ciuitatem capiens, deinde ceteras cum castris vniuersis propriæ subiiciens ditioni, sicque Romam deueniens, coronam ex more sumpsit Imperij: cui dum Episcopi suggererent, vt auctoritate Romani Pontificis, qualiter illis promiserat, repudium illiciti facere inconiugij grauiter accipiens, dixit: se Imperatorem creatum nullo modo debere vxore viduari, ac sicut inepte ceperat, tenuit.

SVMMA CAPITVM LIBRI QVARTI.

De vniuersalitate Ecclesiæ à Constantinopolitanis iniuste requisita.

CAP. I.

CIRCA annum igitur Domini millesimum vicesimum quartum Constantinopolitanus Præsul cum suo Principe Basilio, aliiq; nõnulli Græcorũ consilium iniere, quatenus cum cõsensu Romani Pontificis liceret Ecclesiã Constantinopolitanã in suo orbe, sicuti Roma in vniuerso vniuersalẽ dici & haberi. Qui statim miserunt qui deferrent multa ac diuersa donorũ xenia Romam, tam Pontifici quã ceteris quos suæ parti fauere conspicerent, vbi inuenientes exposuerunt apud Pontificẽ suæ profectionis querelam. Sed quid non pertentat cęcus amor habendi, estq; prouerbium; aureo pugillo murum frangere ferreum, ac licet pro tempore philargiria mundi regina queat appellari, in Romanis tamen inexplebile cubile locauit. Mox namque vt videre Græcorum sibi deferre fulgidas opes, versum est cor illorum ad fraudulentiæ diuerticula, pertentantes an forte clanculo concedere quiuerant quod petebatur, sed nequaquam: non enim potest falli summa veritas, quæ spopondit, portæ inferi nõ preualebunt aduersus eam. Dum ergo adhuc leni sub murmure huiusce machinatores in conclaui sese putarent talia tractauisse, velox fama de ipsis per vniuersam Italiam decurrit. Sed qualis tunc tumultus, quam vehemens commotio per cunctos extitit, qui audierunt, dici non valet: præcipue tamen vir prudentissimus, pater videlicet VVillelmus, de quo iam diximus, ad Romanum Pontificem de hac re misit episto-

epiſtolam corpore breuem, ſed materia ingentem, ac ſermone pungentem, talia continentem: Gratia Dei & reuerentia beati Apoſtolorum Principis Petri ſedium in orbe terrarum excellentiſſimo, indepto Papæ Ioanni VVillermus crucis Chriſti ſeruus, ſedem iudicij cum Apoſtolis & regni coronam magiſtri gentium, dictis inſtruimur ſeniorem non increpandum, idem tamen alias dicit, factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis. Idcirco igitur filiationis diligentia hortamur communem veſtram paternitatem, qualiter in vno imitemini cogitationes hominum, prouidentem Dominum Saluatorem, vt dicatis ad aliquem vobis vnanimem, quemadmodū ipſe Petro, quid dicunt homines de me? Si vero reſponſum illius ex fide fuerit, animaduertite, qualiter ſonuerit, ſi autem clare, cuſtodite ne obfuſcetur; ſi vero obſcure, lux mundi oranda eſt, qualiter ita fulgeatis, vt vniuerſis in gremio Eccleſiæ conſtitutis ad viam mandatorum Dei gradiendam lumen præbeatis. Sed eſt fama rei quę nuper erga nos accidit, de qua quis audiens non ſcandalizatur, nouerit ſe lōge ab amore ſuperno diſparari. Quoniam licet poteſtas Romani Imperij, quæ olim in orbe terrarum monarches viguit, nunc per diuerſa terrarum innumeris regatur ſceptris, ligandi ſoluendique in terra, quæ in cœlo poteſtas dono inuiolabili incumbit magiſterio Petri; atque iſta idcirco diximus vt animaduertatis, non aliter Græcis quam xenodochia huiuſce quam audiuimus, apud vos requirere impetrauiſſe. De cetero quoque optamus vti vniuerſalem decet antiſtitem, vos acrius in correctione ac diſciplina ſanctæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ vigere, æterneque ac feliciter valere. Erat quippe Ioannes iſte cognomento Romanus, frater illius Benedicti, cui in Epiſcopatum ſucceſſerat; largitione pecuniæ repente ex laicali ordine neophitus conſtitutus eſt præſul, ſed inſolentia Romanorum huiuſmodi adinuenit palliatæ ſubdoloſitatis ridiculum ſcilicet, vt quemcumque pro ſuo libitu in prǽſentiarum ad Pontificatus officium delegerint mutato nomine, quod illi prius fuerat aliquo magnorum Pontificum nomine illum appellari decernunt. Re vera quem ſi non initū rei ſaltem nomen extollat, præterea Conſtantinopolitani ad propria remeantes confutata illorum vndique timida præſumptio conquieuit.

De hæreſi in Italia inuenta. CAP. II.

CASTRVM igitur erat per idem tempus in gente Longobardorum, quod vt erat vocabatur, Mons videlicet fortis, plenum etiam ex nobilioribus eiuſdem gentis, hos nempe cunctos ita maculauerat hæretica prauitas, vt ante erat illis crudeli morte finiri, quam ab illa quoquo modo poſſent ad ſaluberrimam Chriſti Domini fidem reuocari. Colebant enim idola more Paganorum, ac cum Iudæis inepta ſacrificia litare nitebantur. Sæpiſſime deniq; tam Mainfredus Marchionū prudentiſſimus, quā frater eius Alricus Aſtenſis vrbis præſul, in cuius ſcilicet diœceſi locatū habebatur prędictum caſtrum, ceteriq; Marchiones ac Præſules circūcirca creberrimos illis aſſultus intulerunt, capientes ex eis nonnullos, quos dum non quiuiſſent reuocare ab inſania, igne cremauere. Cōtigit ergo in vicino haberi aliud caſtrū noſtræ religionis & fidei, in quo quidam miles aliquando ægrotans ad extremum pene deuenerat, ad quem vtique viſitandum ex hæreticorū caſtello illorum pręcipua, iuxta morem, veniens mulier re vera potius, vt euidentior fieret ſecta eiuſdē nequitiæ, protinus vt egrediens domum, in qua ęger decubabat, intraret, repente proſpiciens is qui languebat, vidit intrare cum eadem muliere ad ſe innumerabilem exercitum in nigerrimis veſtibus faciebuſq; teterrimis. Qua vero ingreſſa, poſtquam languentis frontem ac pulſum pectoris & cetera, vt vſus habet, manu perluſtrauiſſet pronuntiaretq; illum cōualiturū in proximū, domo egreſſa eſt, totaq; ſimul familia cum illa, ſolū relinquere infirmum. Statim quoq; affuit illi nigrorū, quem viderat, globus, cui ita, qui videbatur illorum princeps, infit: Agnoſcis me, inquiens, Hugo? hoc enim erat illius ægri vocabulū, cumq; ille reſpōdens diceret; tu quis es? dixit ei; Potentiſſimus potentum, ac ditiſſimus diuitum. Ego qui occurro tibi, ſi me tantum credideris facere poſſe, vt te à morte quæ præſens imminet, eripiam, longoq; viuas opere, & vt certiſſime credas, quod ſpondeo, noueris in eo auxilio meaq; induſtria Chounradum hoc tempore Imperatorem eſſe creatum. Tu quippe bene noſti,

quod nullus Imperatorum ita velociter omnē Germaniam atque Italiam, ſicuti iſte ſuæ ſubiugauit ditioni. Noui, inquiens æger, & mirum diu mihi cum ceteris fuit. Deinde vero primæ fraudis auctor adiecit: Nonne etiam in tranſmarinis partibus regnum Græcorū poſt Baſiliū Michaeli mihi obedienti tradidi. Idcirco crede mihi, quę faciā tibi multo maiora quam ſperare queas, teq; ipſum ſanitati reſtituam. Erat quippe fama tunc temporis, qđ idem Michael cubicularius fuiſſet Baſilij, clamq; illi venenū in potu ad necē dediſſet, cuius ꝓculdubio imperij poſt mortē eius ſumpſit coronā; cuius etiam, vt par erat, regimen Imperij nō ſatis vtile fuit. Interea memoratur Hugo in ſeſe reuerſus, dextra ſignū venerabilis crucis exprimere tētans, dixit: Ego vero Ieſum Dei filiū teſtor, quē adoro, credo & confiteor, nō alium te omnino crediderо niſi vt fuiſti & es, fallacē diabolū. Tunc dęmon cōtinuo hanc vocē edidit: Quęſo ne brachiū contra me erigas; ſicq; cōtinuo omnis ille globus, vt fumus euanuit. At ille exclamans voce qua potuit: occurrunt quippe domeſtici, narrat illis ex ordine, quæ vidit, quæ audiuit: Quibus dictis ipſo die ante ſolis occaſum obiit. Nulli denique dubium, quoniam iſta quæ ſibi, quæ nobis, vidit.

Quod peccatis hominum exigentibus, Domino permittente à nequam ſpiritibus aliquando ſiant miracula. CAP. III.

DIVINA igitur auctoritas per Moyſem Iudæis prolata, taliter illos monuit, dicens: Si fuerit, inquit, propheta inter vos, loquens in nomine alicuius deorum gentium, quæ prædixerit quiſpiam futurum & fortuitu euenerit, non credatis ei, quoniā tentat vos Dominus Deus veſter, vt ſciat ſi diligatis eum, an non. Habemus ergo in præſentiarum in re diſſimili non diſpar exemplum: Fuit enim in præſcripto tempore homo plebeius Mangonum calidiſſimus, ignoti tamen nominis & patrię, quoniam pro diuerſitatibus locorum quærens latebram ne agnoſceretur, fraudulenter imponebat ſibi vocabula vel de qua foret prouincia. Cuſtodiebat quoque è tumulis clancule oſſa euellens à cineribus nuperrime defunctorum hominum, ſicque impoſita in diuerſis apophoretis, vēdicabat apud plurimos pro ſanctorū Martyrum ſeu Confeſſorū reliquiis. Hic vero poſt innumeras huiuſce illuſiones in Galliis patratas, perfuga venit ad loca Alpium, vbi perſępe brutę gentes inhabitant, habentes in arduis plurima domicilia; ibi nempe ſe Stephanum nuncupauit, qui alias Petrus, alias Ioannes dictus fuerat. Illic ergo more ſolito noctu colligens à loco abiectiſſimo ignoti oſſa hominis, quæ poſuit in caſſella & feretro, dicebat ſibi angelica oſtenſione reuelatum fuiſſe, quem fingebat eſſe ſanctum martyrem nomine Iuſtum. Mox quoque vulgus, vt ſe in talibus habere ſolet, ignauum quicquid ruſticanæ plebis fuit totum ad hanc famam cōfluit, pœnitet inſuper ſi non eſt ſibi morbus quo curari depoſcat: tunc ducit debiles, confert munuſcula, peruigil tenet excubias, præſtolans repentina fore miracula, quæ, vt diximus, aliquotiens permittuntur fieri à malignis ſpiritibus tentatorie peccatis hominum præcedentibus, quod tunc proculdubio euidentiſſime claruit. Multimode quippe membrorum reformationes ibidem viſæ ſunt extitiſſe, ac inſignia pendere oſcillorum multiformia, nec tamen Moriannę, vel vt Coticæ ſeu Gratinonæ vrbiū pręſules, in quorū dioceſibus talia ꝓfanabantur. Diligentiam huius inquirendæ rei adhibuere, quin potius conciliabula ſtatuentes in aliquibus nihil aliud niſi inepti lucri quæſitum à plebe ſimulque fauorem fallacię exigebant. Interea Manifredus Marchionum ditiſſimus huiuſmodi famam comperiens, miſit è ſuis, qui vi rapientes illud quod colebatur ſimulachrū, ſibi deferrent, quem æſtimabant martyrem venerandum, imperat idem Marchio conſtituere monaſteriū in Seutiæ caſtro, quod eſt antiquiſſimū inter Alpes in honore Dei omnipotentis, eiuſdemq; genitricis Mariæ ſemper virginis, in quo etiā poſt expletionem operis illum cum aliis quamplurimis ſanctorum pignoribus locare decreuerat. Poſt paululū quoque completo eccleſię opere, ſtatutoq; dedicationis die, accerſitis Epiſcopis in giro degentibus, cū quibus etiā ſępe nominatus Abbas VVillelmus, nōnulli & Abbates affuerunt. Erat autē tūc ꝓdictus ibi mango iā dicto Marchionū pcharíſſimus effectus, quippe quoniā ſpōdebat ſe multo precioſiora ſanctorum pignora in ꝓximo reuelaturum, quorū ſcilicet geſta & nomina atq; paſſionum certami-

certamina vt cetera fallaciter confingebat, qui cum a doctioribus quibuſque interrogaretur qualiter talia pernoſceret, minus veriſimilia blatterans perſonabat: namque egomet cum ſæpius nominato Abbate illuc deueniens in terram. Aiebat namque, apparet, inquiens, mihi noctu Angelus, narratque ac docet quæcunque me velle ſcire nouerit, & tam diu apud me manet, vſque dum ego recedere compello. Cum vero ad hæc reſpondentes ſciſcitaremus, an vigil ſeu in ſomnis hoc cerneret, ſubiunxit per ſingulas pene noctes eripit me Angelus e lectulo, vxore mea ignorante, qui poſt multa colloquia ſalutans me atq; deoſculans recedit. Nos quoque expoliatum calliditatibus intelligentes mendacium, cognouimus virum non angelicum, quin potius fraudis ac malignitatis miniſtrum. Præterea Pontifices rite peragentes, ob quam venerant Eccleſiæ conſecrationem intromiſerunt cum ceteris reliquiarum pignoribus oſſa illius prophani aſtu adinuenta: non tamen ſine magna vtriuſque plebis exultatione, quæ innumerabilis illico conuenerat. Contigit ergo iſta fieri die XVI. Kalendarum Nouembrium. Idcirco nempe quoniam fautores huius erroris aſſerebant eſſe eadem Iuſti martyris oſſa, qui eo die Beluaco Galliarũ paſſus vrbe: cuius etiam caput Antiſiodoro, vbi natus & nutritus fuerat, relatum eſt & habetur. Sed ego qui rei nouitatem noueram, friuolum quod dicebatur aſſerebam: elegantiores tamen virorum perſonæ cognoſcentes figmenta fallaciæ, fidem dabant aſſertioni quam protuleram. Nocte denique inſecuta, viſas a quibuſdam monachorum ſeu aliorum religioſorum monſtruoſa in eadem Eccleſia phantaſmata atque a locello, quo incluſa habebantur oſſa, formas nigrorum Æthiopum exiſſe, nec non ab Eccleſia receſſiſſe; & licet plures ſanæ mentis deteſtabile figmentum abominandum clamarent, vulgus tantum ruſticanæ plebis mangonem corruptum iniuſti nomen pro iuſto venerans olim in ſuo permanſit errore. Nos autem idcirco iſta retulimus, vt a multiformis dæmonum ſeu humanorum errorum qui in orbe paſſim abundant, præcipue in fontibus ſeu arboribus ab ægris incaute veneratis caueatur.

De fame validiſſima, quæ contigit in orbe terrarum. CAP. IIII.

IMMINENTE igitur anno incarnati Chriſti milleſimo triceſimo tertio, qui eſt a paſſione eiuſdem Saluatoris religionis ſigniferi Benedictus videlicet Papa vniuerſalis ac Rex Frãcorum, vt iam diximus, Robertus Fulbertus quoq; Carnoti præſulum incomparabilis, vir ſapientiſſimus, nec non prænominatus pater monachorum, fundatorque cœnobiorum eximius VVillermus, de quo etiam perplura forent dicenda vtilia, niſi quod in libello, quem de vita & virtutibus illius edidimus, prolata dudum fuiſſe noſcuntur: vnum reſtat tamen quod noui ibidem minime contineri. Migrauit enim prædictus pater a ſeculo ad beatorum requiem in Neuſtriæ partibus in Fiſcaninenſe videlicet monaſterio ſupra mare Oceanum conſtituto, quod a Rothomagenſe vrbe quadraginta fere milliaribus diſtat; vti tantũ condecebat virum in loco optimo eiuſdem Eccleſiæ. Poſt aliquot vero dies contigit vt puerulus ferme decennis valida confectus ægritudine ad ſepulchrum illius gratia recuperandæ ſanitatis duceretur, ibique a parentibus dimiſſus decubabat ſolus: qui ſubito reſpiciens vidit ſuper idem ſepulchrum inſidentem auiculam formam columbæ præferentem: quam diu intuens obdormiuit, dehinc leni exoletus ſomno, euigilans ita ſe reperit incolumem, ac ſi nihil ægritudinis perſenſiſſet. Suſcipiunt itaque læti parentes ſuum: fit omnibus commune gaudium. Sequenti itaque tempore cœpit in vniuerſo orbe terrarum fames conualeſcere, ac interitus pene vniuerſi humani generis imminere. Nam temperies aëris ſic intempeſtiua eſt effecta, vt nullius ſationis proueniret tempus congruum, nec meſſioni præcipue ob inundantiam aquarum foret opportunum: videbantur enim inter ſe ipſa elementa inter ſe pugnam diſcordiæ agere, cum procul dubio vindictam exercerent humanæ inſolentiæ: aſſiduis enim imbribus ita compluta erat vniuerſa tellus, vt in ſpatio trium annorum nulli reperirentur ſulci vtiles ſeminibus. Tempore quoque meſſis herbæ agreſtes, atque infœlix lolium totam opperuerant ſuperficiem agrorum. Modius quoque ſementis vbi magis proficiebat, reddebat in meſſe ſextarium

ipſeque ſextarius? vix referebat pugillum. Cœperat enim primitus hæc ſterilitas vltionis in partibus Orientis depopulando Græciam, deuenit in Italiam; dehinc infuſa per Gallias, tranſiit ad vniuerſos Anglorum populos. Tunc vero conſtricta tota gens indigentia victus maiores ac mediocres fame pallebant cum pauperibus: ceſſit enim raptus potentum vniuerſali inopiæ. Si quid ergo victus venundatus reperiebatur, arbitrio vendentis pro libitu erat excedere, ſeu accipere pretium: nam in pleriſque locis fuit modii pretium ſexaginta ſolidorum, alias quoque ſextarius ſolidorum quindecim. Interea poſt eſum beſtiarum & volucrum, vrgente fame acerrima cœpere homines præripere in cibum morticina quæque ac dictu horrenda. Quidam vero fecere confugium euadendæ mortis ad radices ſyluarum, herbaſque fluuiorum: ſed nequicquam. Non ergo aufugium iræ vltionis Dei, niſi ad ſemetipſum horret. Denique referre quæ tunc generi humano corruptiones acciderunt. Heu, proh dolor, quod olim raro audiri contigerit; tunc rabida inedies compulit vorari ab hominibus humanas carnes: arripiebantur autem viantes a ſe præualentibus, membratimque diuidebantur. Multi quoque de loco ad locum famem fugiendo pergentes hoſpitiis recepti, noctuq; iugulati, quibus ſuſcepti ſunt, in cibum fuerunt. Plerique vero pomo oſtenſo, vel ouo pueris ad remota circumuentos, trucidatoſq; deuorauerunt: corpora defunctorum in locis plurimis ab humo euulſa, nihilominus fami ſubuenerunt. Quæ denique rabiei inſanies in tantum excreuit, vt tutius moraretur ſolitarium abſque raptore genus pecudum quam hominum. Nam veluti iam in vſum deuenire deberet carnes humanas comedi; quidam decoctas detulit venundandas in forum Trenorchii, ac ſi fuiſſent alicuius pecudis; qui deprehenſus, crimen flagitii non negauit, deinde aratus loris, igne crematus eſt: carnem autem illam humo abſconſam alter effodiens, noctu comedit. pari modo & ille igne combuſtus eſt. Eſt nempe Eccleſia a ciuitate Manſconēſe, tribus fere milliaribus diſtans in ſylua Caſtanedi ſita, ſine plebe ſolitaria, ſancto Ioanni dicata; iuxta quam locauerat quidam feralis homo tugurium, qui ibidem multitudinem tranſeuntium vel ad ſe diuertentium trucidans, in nefandiſſimum ſumpſit edulium. Contigit ſiquidem vna dierum, vt vir quidam cum muliere illuc diuertens, ad hoſpitium paullulum conquieuit; dehinc cum duceret oculos per angulos Tugurii, proſpexit detruncata capita virorum atq; mulierum, & infantium. Qui protinus palluit, egredi cupiens: ſed peſtifer ille poſſeſſor tugurii renitens vi manere compellebat: ſed ille pertimeſcens mortis decipulam præualuit, concituſque ad ciuitatem cum vxore perrexit. Ad quam veniens quod compererat Ottoni Comiti, ceteriſque ciuibus indicauit, qui protinus mittentes viros quamplurimos, qui rei veritatem inquirerent, pergenteſque velocius, repererunt illum crudeliſſimum in ſuo tugurio cum quadraginta octo capitibus trucidatorum, quorum carnes ore belluino vorauerat: quem deducentes ad ciuitatem in quodam horreo religatum, ad ſtipitem vt ipſi poſtmodum conſpeximus, igne combuſſerunt. Tunc etiam pertemptatum eſt in eiſdē partibus quod nuſquam comperimus quempiam feciſſe. Effodiebant enim plerique albam humum argillæ ſimilem permiſcentes, quantum erat farinæ vel cantabro, ex inde panes conficiebant, vt vel ſic inediæ mortis ſuccurrerent. In hoc conficiendo ſpes tantum erat euadendi, ſed profectus inanis. Tenebat ergo pallor & macilentia ora cunctorum, cutiſque diſtenſa inflatione in pellioribus apparebat; ipſæque voces humanæ perexiles effectæ, garritus morientium auium imitabantur. Tunc nihilominus e cadaueribus mortuorum paſſim præ multitudine ſepultura carentibus, lupi adeſcati poſt longum tempus prædam cepere ex hominibus. Et quoniam, vt diximus, ſepeliri ſingulatim ob multitudinem non quibant, conſtructa in quibuſdam locis a Deum timentibus, quæ vulgo dicuntur carnaria, in quibus quingenti, & eo amplius, ſeu quantum capere poterant permixtim abſque ordine proiecta ſunt ſeminuda, vel abſque tegminibus defunctorum corpora. Triuia quoque & agrorum ſucciua pro cimiteriis habebātur. Si qui vero auditu compererant, quod melius haberent: ſi ad alia tranſirent arua, perplures in itinere deficientes, moriebantur: deſæuit enim in orbe terrarum peccatis hominum exigentibus prædictæ peſtilentiæ clades in ſpatium trium annorum. Tunc in expenſis egenorum diſtracta ſunt Eccleſia-

ſiarum ornamenta, diſpertitique theſauri qui ob hoc in decretis patrum inuenitur ibidem primitus fuiſſe repoſitos. Sed quantum ſupererat vindictæ iuſtæ vltionis, exceſſit nimietas egenorũ in pleriſq; locis, theſauros Eccleſiarum. Nã & ipſi famelici nimia affecti inedia, ſi cõtigiſſet eos repleri cibo, diſtenti inflatione protinus moriebantur. Alii autem cibos manibus contrectantes ori tentantes imponere: ſed conquiniſcendo deficiebant, non valentes explere quod cupiebant. Quantus enim dolor tunc: quanta mœſtitia: qui ſingultus: qui planctus: quæ lachrymæ a talia cernentibus datæ ſunt; præcipue a viris Eccleſiaſticæ religionis, Epiſcopis videlicet, atque Abbatibus, monachis & ſanctimonialibus, ſimulque omnibus in commune vtriuſq; ſexus & ordinis Deum metuentibus, non valet ſtylus quiſpiam explicare characteribus: æſtimabatur enim ordo temporum & elementorum præterita ab initio moderans ſecula in chaos decidiſſe perpetuum, atque humani generis interitum. Illud præterea ſtupore nimio permirabillimum, quoniam in tam clandeſtina diuinæ vltionis calamitate rariſſime reperiebantur, qui pro talibus contrito corde, & humiliato corpore vt expediebat, leuarent corda cum manibus ad Dominum, ſibiq; ſubueniendum interpellarent. Tunc nempe Eſaianum illud elogium noſtro impletũ eſt tempore quod dixit, Populus non eſt conuerſus ad percutientem ſe. Erat enim in hominibus quædam duritia cordis cum hebetudine mentis, & quoniã ille ſummus iudex & auctor totius bonitatis dat velle rogare ſe qui nouit quãdo debeat miſereri.

De pace & abundantia anni milleſimi a paſſione Domini.

CAP. V.

ANNO a paſſione Domini milleſimo memoratæ cladis penurias ſubſequente ſedatis, nimborum imbribus reſpectu diuinæ bonitatis & miſericordia cœpit læta facies cœli clareſcere, congruiſque æthereis flare, placidaq; ſerenitate magnanimitatem conditoris oſtendere: telluris quoque tota ſuperficies amicabiliter virens frugum abundantiam funditus inopiam expellendo portendere. Tunc ergo primitus cœpere in Aquitaniæ partibus ab Epiſcopis & Abbatibus ceteriſque viris ſacræ religionis deuotis ex vniuerſa plebe coadunari conciliorum conuentus, ad quos etiam multa delata ſunt corpora ſanctorum, atque innumerabiles ſanctarum apophoretæ reliquiarum: dehinc per Arelatenſem prouinciam, atque Lugdunenſem, ſicque per vniuerſam Burgundiam vſque in vltimas Franciæ partes, per vniuerſos Epiſcopatus indictum eſt, qualiter certis in locis a præſulibus magnatiſque totius patriæ de reformanda pace & ſacræ fidei inſtitutione celebrarentur concilia. Quod etiam tota multitudo vniuerſæ plebis audiens lætanter adiere maximi, mediocres, ac minimi: parati cuncti obedire quicquid præceptum fuiſſet a paſtoribus Eccleſiæ; non minus videlicet quam ſi vox emiſſa de cœlo hominibus in terra loqueretur. Terrebat enim vniuerſos clades præteriti temporis, inſtabatq; metus ne adipiſcerentur opulentiam futuræ vbertatis: erat quippe deſcriptio capitatim digeſta, qua continebantur tam illa quæ fieri prohibebantur, quam ea quæ deuota ſponſione omnipotenti Domino offerre decreuerant. In quibus potiſſimum erat de inuiolabili pace conſeruanda, vt ſcilicet viri vtriuſque conditionis, cuiuſcunque antea fuiſſent rei obnoxii, abſque formidine procederent armis vacui. Prædo namque aut inuaſor alterius facultatis legum diſtrictione arctatus, vel donis facultatum, ſeu pœnis corporis acerrime mulctaretur: locis nihilominus ſacris omnium Eccleſiarum honor & reuerentia talis exhiberetur, vt ſi quis ad ea cuiuſcunque culpæ obnoxius confugium faceret, illæſus euaderet, niſi ſolummodo ille qui pactum prædictæ pacis violaſſet: hic tamen captus ab altare præſtitutam vindictam lueret. Clericis ſimiliter omnibus, monachis & ſanctimonialibus, vt ſi quis cum eis per regionem pergeret, nullam vim ab aliquo pateretur. Plurima autem in eiſdem conciliis conſtituta ſunt, quæ per longum duximus referre. Illud ſane memorandum, quod omnibus in commune placuit, qualiter omnibus hebdomadibus ſanctione perpetua, ſexta die abſtineretur, a vino & carnibus ſeptima: niſi forte grauis infirmitas compelleret, aut celeberrima ſolemnitas interueniret. Si vero effectio aliqua intercederet, vt hic tenor paullulum laxaretur: tres proinde pauperes

victu ſuſtentarentur. Tunc innumeræ ſanitates patratæ ſunt infirmantium in eiſdem conuentibus ſanctorum. Sed & ne cui friuolum videretur in multis diſrupta cutis, diſciſſaque caro crurium & brachiorum nuper curuorum, erigendo in ſtatum priſtinum plurimus ſanguis effundebatur. Quod vtique in ceteris quæ dubitare poterant, fidem præſtabat, quibus vniuerſi tanto ardore accenſi, vt per manus Epiſcoporum baculum ad cœlum eleuarent, ipſique palmis extenſis ad Deum, Pax, pax, pax, vnanimiter clamarent, vt eſſet videlicet ſignum perpetui pacti de hoc, quod ſpoponderant inter ſe & Deum. In hac tamen oratione, vt euoluto quinquennio confirmandæ pacis gratia id ipſum ab vniuerſis in orbe fieret, mirum in modum eodem denique anno tanta copia abundantię frumenti & vini, ceterarumque frugum extitit, quanta in ſubſequente quinquennio contigiſſe ſperari non potuit. Aliquis enim victus humanus præter carnes ſeu delicioſa pulmentaria nullius erat pretii. Erat autem inſtar illius antiqui Moſaici magni Iubilei: ſequenti vero anno tertio & quarto non minus prouenit. Sed heu, proh dolor, humana denique ſtirps immemor beneficiorum Dei ab initio prona ad malum, veluti canis ad vomitum, vel ſus lota in cœni volutabrum, irritum in multis facere propriæ ſponſionis pactum. Et ſicut ſcriptum eſt, impinguatus & dilatatus recalcitrauit: nam ipſi primates vtriuſq; ordinis in auaritiam verſi ceperũt exercere plurimas, vt olim fecerant, vel etiam eo amplius rapinas cupiditatis, deinde mediocres ac minores exemplo maiorum ad immania ſunt flagitia deuoluti. Quis enim vnquam antea tantos inceſtus, tanta adulteria, tantas conſanguinitatis illicitas permixtiones, tot concubinarum ludibria, tot malorum æmulationes audiuerat. Inſuper ad cumulum tanti mali, cum non eſſent in populo, vel rari, qui ceteros corrigentes talia redarguerent, impletum eſt prophetæ vaticinium, quod ait, Et erit ſicut populus ſic ſacerdos. Præſertim cum tunc in ſeculari poteſtate, tum etiam in Eccleſiaſtica religione totius regiminis perſonæ conſtiterant in puerili ætate: propter peccata enim populi contigit tunc illud Salomonicum, quod ait; Væ tibi terræ. Nam & ipſe vniuerſalis Papa Romanus nepos ſcilicet duorum, Benedicti atq; Ioannis, qui ei præceſſerant, puer ferme decennis intercedente theſaurorum pecunia electus extitit a Romanis; a quibus ex inde frequenter eiectus ac inhoneſte receptus nulla poteſtate viguit. Et vt iam ſuperius taxauimus ceteros tunc temporis Eccleſiarum prælatos, aurum potius vel argentum exaltabat quam meritum. Proh pudor, de his euidentiſſime Scriptura ait, immo os ipſius Dei principes extiterunt, & non cognoui.

De confluentia populi totius orbis, quæ ad ſepulchrum Domini Hieroſolymis facta eſt.

CAP. VI.

PER idem tempus ex vniuerſo orbe tam innumerabilis multitudo cœpit confluere ad ſepulchrum Saluatoris Hieroſolymis, quãtam nullus hominum prius ſperare poterat: primitus enim ordo inferioris plebis: deinde vero mediocres; poſt hæc permaximi quique Reges & comites ac præſules: ad vltimum vero, quod nunquam contigerat, mulieres multæ nobiles cum pauperioribus illuc perrexere: pluribus enim erat mentis deſiderium mori, priuſquam ad propria reuerterentur. Contigit enim, vt quidam a Burgundiæ partibus ex Auguſtidunẽſe territorio Lethbaldus nomine cum ceteris illuc pergens deueniret, qui proſpectis locis omnium ſacerrimis, cum ad illum locum montis Olíueti deueniſſe contigit, ex quo Saluator ad cœlos aſcendens tot cernentibus idoneis teſtibus, venturus inde iudicare viuos & mortuos, eſt repromiſſus, proiiciens ſe in crucis modum toto proſtratus corpore cum lachrymis inenarrabile mentis iubilo exultauit in Domino: reerigens ſe identidem palmis ad cœlum extenſis, niſu quo poterant corpus librabat in altum, ac in voce huiuſmodi aperiebat mentis deſiderium. Aiebat namque, Domine Ieſu, qui propter nos de ſede maieſtatis tuæ ad terras deſcendere dignatus es, vt genus humanum ſaluares, quique ex hoc loco quem oculis intueor, carne veſtitus remeaſti ad cœlos, vnde veneras, obſecro tuam omnipotentiſſimam bonitatem, vt ſi hoc anno eſt mea anima ex hoc corpore migratura, non hinc recedam: ſed in conſpectu loci tuæ aſcenſionis fieri contingat. Credo enim, quoniam ſicut te ſecutus ſum corpore,

qualiter

qualiter ad hunc deuenirem locum: ſic anima mea illæſa & gaudens poſt te ſit ingreſſura ad paradiſum. His peroratis, reuerſus eſt cum ſociis ad hoſpitium. Erat autem iam hora prandii; ceteris vero diſcumbentibus conuerſus ipſe ad lectulum vultu alacris, ac veluti graui ſopore paululum requieturus, illico namque obdormiſcens, ignoratur quid viderit, protinus dormiens exclamauit, Gloria tibi Deus. Socii quoque hæc audientes, monebant illum vt ſurgens comederet: qui noluit, ſed vertens ſe in latus aliud, dixit ſe pati aliquid incommodi, recubanſq; vſque ad veſperum, conuocatis ſui itineris ſociis viuificæ Euchariſtiæ requirens, accepit viaticum, illiſque dulciter ſalutatis emiſit ſpiritum. Iſte proculdubio liber a vanitate, ob quam multi proficiſcuntur, vt ſolummodo mirabiles habeantur, de Hieroſolymitano itinere in nomine Domini Ieſu fideliter petiuit patrem, quodq; accepit. Cuius ſocii reuertẽtes nobis ea quæ diximus retulerunt: poſitis tunc apud Beſue monaſterium. Eodem tempore quippe Odolricus Aurelianorum præſul illuc pergens quid viderit nobiſque narrauerit non prætermittendum videtur miraculum. Die igitur magni illius ſabbathi quo ignis mirabili Dei potentia veniens ab vniuerſo populo præſtolatur, ibi cum ceteris idem præſul adſtabat. Iamque dies ipſa in veſperum tranſiens repente penes horam qua ſperabatur ignis affuturus, vnus Sarracenorum ſcurra impudentiſſimus, ex plurima illorum multitudine, quæ annuatim ſemper vna cum Chriſtianis adeſſe ſolet, exclamauit, vt Chriſtianis mos eſt, cum primum videtur aios, Kyrie eleiſon cauillanter cachinnum emiſit, extenſaq; manu arripuit cereum de manu cuiuſdam Chriſtiani aufugere tentans. Qui illico arreptus a dæmonio turpiter nimiũ vexari cœpit, quẽ proſequens Chriſtianus, cereũ abſtulit. Ille vero tortus acerrime protinus inter Sarracenorũ manus expirauit. Quod factũ omnibus in cõmune terrorem immiſit: Chriſticolis tamen gaudiũ & exultationem prębuit. Statim vero, vt aſſolet Dei virtute erũpens ignis ex vna lampadarum, quæ ſeptẽ ibidem pendere cernuntur curſim eructando ceteras inflãmauit, quam etiam cum ſuo oleo pręfatus Epiſcopus emens auri libra a Iordano qui tunc præerat Patriarcha ſecũ detulit, atq; in ſede propria reponẽs, plurima infirmis contulit beneficia: detulit etiam Roberto Regi partẽ prægrandẽ venerabilis crucis Domini Saluatoris miſſam a Cõſtantino Imporatore Græcorũ cum multitudine palliorum oloſericorum, cui idem Rex miſerat per eundẽ Epiſcopum ſpatã capulum habẽs aureum thecamq; auream cum gẽmis pretioſiſſimis. Tunc etiã inter ceteros Robertus Normãnorum Dux cũ ingẽti multitudine ſuæ gentis Hieroſolymã proficiſcẽs, detulit ſecũ plurima auri & argenti donaria erogãdi gratia; qui dũ rediret apud Niceã obiit vrbem, ibidemq; ſepultus quieuit, de quo maximũ apud ſuos idcirco extitit iuſtitiũ, quoniam nõ fuerat ei proles matrimonio aliqua ad regimen ſuſcipiendũ prouincię, quamlibet ſororem Anglorũ regis canue manifeſtũ eſt duxiſſe vxorẽ, quam odiẽdo diuortiũ fecerat, ex concubina tamen filiũ genuerat VVillelmi nomen ataui ei imponẽs: cui antequam proficiſceretur, vniuerſos ſui ducaminis principes militaribus adſtrinxit ſacramẽtis, qualiter illũ in principẽ pro ſe, ſi non rediret eligerent. Quod etiã ſtatim ex cõſenſu regis Francorũ Henrici vnanimiter poſtmodũ firmauerunt; fuit enim vſui a primo aduentu ipſius gentis in Gallias, vt ſuperius pernotauimus, ex huiuſmodi cõcubinarum cõmixtione illorum principes extitiſſe. Sed & hoc ne ſupra modũ putetur abominabile, libet cõparationẽ de filiis concubinarum Iacob inducere, qui ob hoc nõ caruere paterna dignitate inter ceteros fratres cõſtituti patriarchæ. Et lõgo poſt inferiore tẽpore ſingularis monarchiæ, magnus Imperii protochriſticola Conſtãtinus ex cõcubina Helena legitur genitus fuiſſe. Pręterea dum quidam de ſollicitatoribus qui eo tempore habebantur conſulti a pluribus fuiſſent, quod tantus populorũ concurſus ad Hieroſolymam deſignaret olim ſeculi inauditus præteriti. Reſponſum eſt a quibuſdã ſatis caute, nõ aliud portendere, quam aduentũ illius perditi Antichriſti qui circa finem ſeculi iſtius diuina teſtante authoritate pręſtolatur affuturus. Tũc & gentibus vniuerſis via Orientis plagæ vnde venturus eſt, patefacta, obuiã illi cunctæ nationes incunctanter ſint proceſſuræ. Reuera vt illud Dominicum adimpleatur præſagium, quoniam tunc in tentationem incident: ſi fieri poteſt etiam electi huius. Hic meta, vbi ceterum nõ negamus deuotum laborem fidelium exinde præmium ſeu mercedem percipere a iuſto iudice.

De prœliis Sarracenorum aduerſus Chriſtianos in Africæ partibus.

CAP. VII.

SVB iiſdem vero temporibus conſurgens rediuiua Sarracenorum in Africæ partibus aduerſus Chriſtianorum populum perfidia perſequendo eos terra mariq; quoſquos reperire poterant, quoſdam excoriabant viuos, alios trucidabant. Et cum iam diu multumque inter vtroſque debacchatum plurima cæde fuiſſet; pluresque ſtrages ab vtriſq; partibus datæ, cōtigit vt ex deliberatione partis vtriuſq; in comminus illorum acies pugnaturæ deuenirent. Illi præſumentes confidebant in rabida feritate immenſæ ſuæ multitudinis, victores ſeſe fore exiſtimabant: noſtri vero licet admodum pauci numero, Dei omnipotentis auxilium inuocantes per interuentum genitricis ipſius Mariæ, ſanctique Apoſtolorum principis Petri, omniumque ſanctorum ſperabant; de illis fiducialiter obtinere triumphum, præcipue quoque in voto, quod in ipſius procinctu belli vouentes ſeſe obſtrinxerant, vt ſi videlicet manus Domini valida gentem illam perfidiſſimam in manus illorum concluderet, potito de illis triumpho, quicquid auri argentique ſeu ceteræ ſuppellectilis ex eiſdem capere contigiſſet, totum omnino ad locum Cluniaci, Apoſtolorum principi Petro deſtinarent. Iam olim namque, vt ſuperius pernotauimus, plures ipſius gentis veri religioſi in eodem cœnobio ſacri inſtituti habitum ſuſcipientes, totam gentem ad amorem eiuſdem loci conſciuerant. Sed quid plura, inito pugnæ certamine diu multumque congreſſum eſt: Chriſtiani tamen omnino inlæſi victores apparebant. Ad vltimum quoque tantus horroris tremor inuaſit Sarracenorum exercitum, vt veluti pugnæ obliti, fugam arripere tentantes, quamuis nequicquam, propriis irretiti iaculis, immo virtute Dei ſtupentes hæſerunt: Chriſtianorum vero quantus erat cuneus diuino fortificatus auxilio, tanta eoſdem cæde proſtrauit, vt ex innumerabili multitudine illorum vix pauci euaderent. Motget nempe princeps illorum, qui quaſi Moyſes ita confuſe nominatur, illo prœlio dicitur defuiſſe, collectiſque ſpoliis confecerunt ex eiſdem plurima argenti talentorum pondera, memores voti quod Deo ſpoponderant. Eſt namque mos Sarracenorum ad prœlia euntium, vt ſeſe phaleris argenti vel auri plurimum perornent: quod tunc etiam deuotioni noſtrorum præſtitit augmentum, qui protinus miſerunt quicquid exinde prouenit, vt vouerant ad Clunienſe monaſterium. Ex quibus venerabilis eiuſdem loci Abbas Odilo ciborum ſuper altare ſancti Petri perhoneſtiſſimum fieri præcepit. Cætera vero liberali diſpenſatione famoſiſſime, vt decebat erogari indigentibus vſque ad aſſem mandauit Sarracenorum: nihilominus tumultuatio ad præſens cōquaſſata quieuit.

De Leuticorum prœlio aduerſus Chriſtianos in partibus Aquilonis.

CAP. VIII.

GERMANIA igitur, quæ à Rheno flumine ſurſum verſus ad Aquilonarem orbis plagam tendens ſumit exordium, gentibus incolitur quam plurimis, ferociſſimis tamen atque permiſcuis; inter quas vna ceteris crudelior, commanens in vltima parte ſedere Retiæ. Nam prima Retia licet a Reno vtræque dicantur in parte eiuſdem Reni coniacet Occidentali, quæ ſcilicet corruptæ regnum Lotharii vulgo nuncupauit. In altera, vt diximus, gens Leuticorum barbara omni crudelitate ferocior: cuius vocabulum a luto deriuatur. Eſt enim omnis illorum habitatio circa mare Aquilonare, in paludibus ſordentibus, & idcirco Leutici quaſi Lutei vocantur. Hi quoque anno a paſſione Domini milleſimo de ſuis egreſſi latibulis, vicinas ſibi prouincias Saxonum ac barbarorum nimium crudeliter deuaſtantes, res Chriſtianorum ad ſolum vſque deleuerunt, viros ac mulieres trucidantes exterminabant. Aduerſus quos Imperator Conradus cum exercitu permaximo egrediens multotiens plures ex illis cæde proſtrauit: non tamen ſine damno ſuorum. Ob quam rem totius Eccleſię clerus ac plebs regni ſui ſemet affligentes, Dominum rogauerunt, vt vltionis vindictam de tanta barbarorum veſania illi concederet, vt ad ſui nominis honorem Chriſtianis foret ex illis victoria. Dehinc vero irruens ſuper eos maximam

mam illorum partem contriuit: ceteri fugæ præſidium arripientes ad loca ſuarum paludum inacceſſibilia nimium præteriti euaſerunt, de qua victoria idem Imperator accepta confidentia, rurſum collecto exercitu Italiam pergens ad ipſam vrbem Romam progrediens vniuerſos rebelliones, qui contra eum inſurgere tentauerant, anno integro ibidem degens proterendo compeſcuit pactum etiam ſecuritatis & amicitiæ, veluti Henricus cum patre illius egerat cum rege Francorum Henrico filio Roberti ſtatuit, cui etiam leonem pergrandem amicitiæ gratia miſit, qui poſt modum vxorem nomine Mathildem moribus egregiam de regno eius, ex Germaniæ nobilioribus accepit.

De ſigno quod in Sole apparuit. Cap. IX.

ANNO igitur, eodem die Dominicæ paſſionis, milleſimo die tertio Kalendarum Iuliarum, ſexta feria, Luna viceſima octaua, facta eſt eclipſis ſeu deliquium Solis ab hora eiuſdem diei ſexta vſque in octauam, nimium terribilis: nam ſol ipſe factus eſt ſaphirini coloris gerens in ſuperiori parte ſpeciem Lunæ a ſua reilluminatione quartæ. Intuitus hominum in alterutrum velut mortuorum pallor conſpiciebatur: res vero quæcunque ſub aëre croci coloris eſſe cernebantur; tunc corda humani generis ſtupor ac pauor tenuit immenſus, quoniam illud intuentes intelligebant portendere quiddam fore ſuperuenturæ cladis humano generi triſte: nam eadem die natale videlicet Apoſtolorum in Eccleſia beati Petri quidã de Principibus Romanorum conſpirantes in Papam Romanum, cupientes illum interimere: ſed minime valentes, a ſede tamen propria expulerunt. Sed vt præmiſimus tam pro hac re, quam pro aliis inſolenter patratis, imperator illuc proficiſcens propriç ſedi reſtituit, nec non & alia paſſim in orbe cum in Eccleſiaſticis, tum etiam in rebus ſecularibus multa contra ius faſq; patrata contigerunt, inſtinctu nempe rapidæ cupiditatis pene nullius tuta fides in altero quem eſt fundamentum & columen totius boni reperiebatur. Et vt euidentius foret, quod peccata terræ cœlos pulſarent, ſicut Propheta clamat, propter creberrimas populi iniquitates ſanguis, inquit, ſanguinẽ tetigit: nã poſtmodum pene in vniuerſis mortalium ordinibus inſolentia pullulante, ac vigore iuſtæ ſeueritatis, tenoriſq; tepeſcente, vt illud Apoſtolicum noſtræ genti rectiſſime potuiſſet improbari elogium, quod ait, Auditur inter vos nefas, quod nec inter gentes: nam impudentiſſima auaritia humana pectora inuadente, periclitabatur fides in cunctis. Exinde procedebant rapinæ & inceſtus, litigia cæcarum cupiditatum, furta & adulteria immaniſſima. Proh pudor, horrori erat cuiq; referre de ſe quod ſentiebat: nemo tamen propter hoc a nefario malitiæ vſu ſeſe corrigebat. Iterum quoque poſt annos quatuor facta eſt eclipſis Solis vndecimo die Kalẽdarum Septembrium, feria quarta, hora ſexta, atque vt ſemper fit Luna viceſima octaua. Eodem nihilominus anno Conradus, cuius ſuperius mẽtionem fecimus, apud Saxoniam Romanorum obiit Imperator, cuius filius Henricus nomine, quem ipſe viuens pro ſe regem conſtituerat, imperauit VVillelmus etiam Pictauorum Comes multis pecuniis, libera captione, qua filius Fulconis Gotfredus cognomento Martellus illum in prœlio capiens, ſpatio trium annorum tenuerat, ad propria remeans ipſo in anno finem vitæ habuit. Hugo quoque Antiſiodorenſis Epiſcopus vir nominatiſſimus viuendi finem fecit: ſimiliter Rainaldus Comes eiuſdem ciuitatis Landrici Comitis filius, qui filiam Roberti Regis duxerat vxorem; ipſe quidem audax a quodam milite generis infimi audacter interemptus eſt. Is quoque pertimeſcens ob audaciam, ſicuti contigit præpropere ſibi funus imminere, dum adhuc viueret, Abbatiam in honore Domini Saluatoris conſtructam monaſterio beati Germani ex integro perpetualiter poſſidendam reſtituit; quo etiam ſepultus quieſcit. Præterea Fulco Andegauorum Comes, de quo ſuperius quædam retulimus, ter Hieroſolymam iam pertexerat, venienſque Metenſem vrbem ibidem obiit: cuius corpus Lucanenſe ad monaſterium, quod ipſe conſtruxerat, delatum eſt, atq; in eodem ſepultum honorifice.

Explicit liber quartus.

LIBER QVINTVS.

SVMMA CAPITVM

LIBRI QVINTI.

Variæ quæstiones. CAP. I.

ERVM diuersarum permutationibus ac variorum casuum euentibus attonitæ aures, mentesque obtusæ, seu hebetatæ vniuersorum tunc temporis pene mortalium, tum etiam infestationibus sinistrorum spirituum, aliquibus tamen reuelationum vtilium phantasiæ manifestatę fuisse creberrime ferebantur. Cui namque monacho vna noctium visum est hora, qua matutinale agitatum est signum, affuisse sibi quendam teterrimum, qui eidem plura persuadendo inferebat huiusce colloquium; Cur, inquiens, vos monachi tot labores, tot vigilias, atque ieiunia, nec non afflictiones & psalmodias, pluresque alias humiliationes exercetis extra communem aliorum hominum vsum, nonne innumerabiles secularium homines vsque ad vitæ terminum in diuersis flagitiis perseuerantes, eandem tamen percepturi quam vos expectatis requiem? Sufficeret enim dies vnus, vel hora ad promerenda præmia æternæ beatitudinis vestræ iustitiæ. namque tu ipse, miror qua de causa tam sollicitus mox vt audis signum velociter exurgis a lecto, rumpisque dulcem somni quietem, quum posses quieti indulgere, vel vsque ad tertium signum. Est etiam quod tibi pandam secretum valde memorabile, licet nostræ sit parti dispendium, vestræ quoque salutare remedium. Nam constat omnibus annis, die qua Christus resurgens ex mortuis vitam reparauit humani generis, ab eodem vniuersa spoliari tartaro, & suos quoque reduci ad supera. Pro qua re nihil vobis pertimescendum quicquid libuerit voluptatum carnis ac desideriorum securi agere potestis, hæc nempe & alia perplura; sicuti erat fallacissimus dæmon eidem monacho illudens friuola retulit, adeoque illum illexit, vt communi fratrum sinaxi matutinali defuerit. Illud sane quod de Dominica resurrectione seductorie confinxit, verba sacri redarguunt Euangelii, quæ dicunt; Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Non inquiunt omnia, sed multa: & ita reuera profitetur fides Catholica, licet enim aliquotiens vera omnipotentis præscientia disponente fallacissimi omnino dæmones minus irrita prænuntient, tamen quantum ex illorum deliberatione fit, perfunctoria ac seductoria constant; vel etiam si contigerit ex parte quæ præsagatis ab eisdem fieri non plane saluti humanæ sunt profutura, nisi forte diuina fiat prouidentia ob correctionis solertiam. Huiusmodi igitur mihimet nuperrime multotiens Deo propitiante palam est contigisse: nam dum aliquando in beati martyris Leodegarii monasterio, quod Capellis cognominatur positus degerem, nocte quadam ante matutinalem sinaxin astitit mihi ex parte pedum lectuli forma homunculi teterrimæ speciei: erat enim quantum a me dignosci potuit, statura mediocris, collo gracili, facie macilenta, oculis nigerrimis, fronte rugosa & contracta, depressis naribus, os exporrectum, labellis tumentibus, mento subtracto ac perangusto, barba caprina, aures hirtas & præacutas, capillis stantibus & incompositis, dentibus caninis, occipitio acuto, pectore tumido, dorso gibbato, cluni-

clunibus agitantibus, veſtibus ſordibus, conatu æſtuans, ac toto corpore præceps, arripienſque ſummitatem ſtrati in quo cubabam, totum terribiliter concuſſit lectulum, ac deinde infit; Non tu in hoc loco vltra manebis. At ego territus, euigilanſque ſicuti repente fieri contingit, aſpexi talem quem præſcripſi. Ipſe vero infrendens identidem aiebat non hic vltra manebis. Illico denique a lectulo exiliens, cucurri in monaſterium, atque ante altare ſanctiſſimi patris Benedicti proſtratus, ac nimium pauefactus diutine decubui, cœpique acerrime ad memoriam reducere quicquid ab ineunte ætate offenſionum, grauiumque peccaminum procaciter ſeu negligenter commiſeram. Tum præcipue quoniam pene nulla pœnitudinis ſatisfactio ob amorem ſeu timorem diuinitatis a me ex inde ſucceſſerati: ta quoque miſer & confuſus iacens, non habebam quid potiſſimum dicerem, niſi tantum, Domine Ieſu qui veniſti peccatores ſaluos facere ſecundum magnam miſericordiam tuam, miſerere mei. Interea confiteri non erubeſco, me non ſolum in peccatis parentum meorum genitum, verum fuiſſe moribus importunum, & actibus intolerabilem pluſquam narrari queat extitiſſe. Vi etiam cuiuſdam monachi, mei ſcilicet auunculi abſtractus a peruerſiſſima quam præ cæteris agebam ſecularis vitæ vanitate, cum eſſem ferme duodenis, atque monachili indutus habitu. Heu, proh dolor: quoniam veſte ſolummodo, non mente mutatus: quæcunque enim a patribus vel ſpiritalibus fratribus modeſta & ſancta charitatiue mihi ſuggererentur, truculenti animi inflatione turgidum ſcutum cordis gerens, dictante ſuperbia, ne ſalubria me contingerent, opponebam; dehinc ſenioribus non obediens, coæqualibus moleſtus, iunioribus onerofus, atque vt vere fatear vniuerſis mei præſentia grauedo, erat leuamen abſentia: præterea his quæ huiuſmodi prædicti loci fratres inſtigati expulerunt me a contubernio ſuæ habitationis: tamen ſcientes non defore mihi locum quempiam commanendi tantum ob litteratoriam notionem, hoc etiam perſæpe expertum fuerat. Poſt hoc igitur in monaſterio ſancti Benigni Duuonenſis martyris locatus, non diſpar: immo idem mihi viſus eſt in dormitorio fratrum incipiente aurora diei currens exiit a domo latrinarum, taliter inclamando, Meus baccalaureus vbi eſt, meus baccalaureus vbi eſt. Sequenti quoq; die, eadem fere hora, aufugiens abiit ex inde quidam frater iuuenis, mente leuiſſimus, Theodoricus nomine, reiectoque habitu per aliquod temporis ſpacium, ſeculariter vixit, qui poſtmodum corde compunctus, ad propoſitum ſacri ordinis rediit. Tertio quoque eſt apud cœnobium beatæ ſemperque virginis Mariæ cognomento Melerendenſe, demoraret vna noctium dum matutinum pulſaretur ſignum, & ego labore quodam feſſus non vt debueram; mox vt auditum fuerat, exſurrexiſſem, mecumque aliqui remanſiſſent, quos videlicet praua conſuetudo illexerat, ceteris ad Eccleſiam concurrentibus. Egrediens autem poſt fratrum veſtigia Hanelus aſcendit gradum præſignatus dæmon ad dorſum manibus reductis hærenſque parieti bis, terque repetebat dicens, Ego ſum, ego ſum, qui ſto cum illis qui remanent. Qua voce excitus caput eleuans, vidi recognoſcens, quem bis dudum iam videram: poſt diem vero tertium, vnus ex illis fratribus qui, vt diximus, clauiculæ cubitare ſoliti fuerant procaciter a monaſterio egreſſus, præfato dæmone inſtigante, ſex dies extra monaſterium cum ſecularibus tumultuoſe manſit. Septima tamen die correptus recipitur: profecto vt beatus Gregorius teſtatur, quibuſdam hic apparent ad ſuum detrimentum: aliquibus vero ad emendationis emolumentum, quod mihi contingat ad ſalutem orari, ac prouenire opto per Dominum Ieſum redemptorem noſtrum. Illud nempe attentius eſt memoriæ commendandum, quoniam dum manifeſtiſſima prodigia in corpore adhuc conſtituuntur, ſiue per bonos, ſeu per ſiniſtros ſpiritus oſtententur, non illos diutius in hac carne victuros, quibus huiuſmodi videre contigerit. Huius quoque aſſertionis experimenta multa comperimus, ex quibus etiam nonnulla memoriæ commendari placuit, vt quotiens euenerint cautelam inferant potius quam deceptionem. Apud caſtrum Tarnodorenſem erat quidam presbyter religioſe degens, Freterius no-

mine, tempore quo Bruno Lingonum præsulatum tenebat: hic vero vna dierum Dominica iam vesperascente cum cœnaturus esset, exiuit paullulum se releuandi gratia ad fenestras domus suæ, prospiciensque indita Septemtrionali parte egredi acies equitum, velut in prœlium innumeræ multitudinis pergentes ad Occidentem, quas cum diu multumque intuitus fuisset, æstuans vocare quempiam e suis ad testimonium tanti ostentus; dum autem cœpit clamare vt occurreretur, rarescendo protinus disparuerunt: ipse quoque tanto animi terrore perculsus, vt vix a lachrymis se continere posset, dehinc cœpit infirmari, eodemque anno, vt optime vixerat obiit; portento denique subtractus quod vidit, illi qui persensere testes fuerunt. Nam sequenti anno filius Regis Roberti Henricus, qui post illum regnauit, ad idem castrum ita permotus veniens cum ingenti exercitu, multa ibidem hominum cædes ab vtraque parte patrata est: de hoc profecto constat, quoniam ea quæ viderat, & sibi prospexit, & aliis, licet dissimiliter, mirifice tamen apud Antisiodorum in Ecclesia beati Germani contigisse meminimus. Erat ibidem frater Gerardus nomine, cui mos erat post solemnes matutinales in oratorio remorari, huic contigit quodam mane vt inter orationes obdormisceret, qui protinus graui somno depressus, velut exanimis delatus est foras monasterii, sed qualiter aut a quibus huc vsque nescitur. Qui expergefactus reperit se in claustro extra monasterium eiectum, admirans indicibiliter quod factum de se se cernebat: simili quippe modo contigit cuidam presbytero in eodem monasterio pernoctanti, dum in subterioribus criptis, vbi nihil asportatum post chorum monachorum: namque de eadem Ecclesia certa relatio constat, quoniam si contigerit noctu luminare extingui, quousque reaccendatur custodes eiusdem Ecclesiæ nullam quietem posse consequi. Præterea fuit quidam frater, qui solitus erat ad altare sanctæ Mariæ, quod excellentissime constat frequenter orare ac gemitus & compunctionis lachrymas fundere; vnum igitur ei erat quod pene vniuersis accidit inter oratum frequenter spuere ad delumbæ saliuam emittere. Contigit vero aliquando vt somno oppressus obdormiret, apparuit ei stans iuxta altare quidam candidis indumentis circundatus, præferens in manibus pannum candidissimum, atq; in huiusmodi erumpebat verba, Cur me, inquiens, sputis propriis verberando illinis? Nam ego, vt cernis, suscipio munus tuarum orationum, deferens illud ad conspectum misericordissimi iudicis. Qua visione correptus frater ille, & sese continuit, & ceteros, vt se in quantum valerent in sacris locis continerent ante monere curauit, & licet hoc natura dictante proueniat: tamen in plerisque locis gentium omnimodis abstinetur in Ecclesia ab screationum sputis, nisi forte suscepta delatura ex inde foras in quibusdam receptaculis, & præcipue apud Græcos, vbi semper tenor Ecclesiasticus cautissime viguit. Clarere igitur locum prædictum diutine meritis beati Germani, ac ceterorum sanctorum ibidem quiescentium signis & prodigiis tam in donis sanitatum, quam in vltionum vindictis ad se pertinentia diripientium manifestum est. Si qui nempe de primatibus patriæ huiusce loci rerum inuasores seu diremptores increuerunt; Deus ex inde vltor ipsorum genus cum suis rebus in opprobrium & pœnæ ad nihilum redigere consueuit: huius enim testimonium inter cetera nostræ assertionis euidens extat vltio generis cuiusdam Bauonis, nec non & filii eius Aluualonis, creberrimaq; confusio Silliniaci sacrilegissimi castri. Præterea egomet quondam rogatus a conseruis & fratribus nostris eiusdē loci, vt altariorum titulos qui a scholasticis viris compositi olim fuerant, sed vetustate vt pene cuncta fatiscente minime comparebant, reformarem: quod vt competēs erat, libenti animo quomodo valebam adimplere studui. Sed priusquam ad cœpti operis calcem opus perducerem ex nimia corporis statione, vt reor, nocte quadam in strato conquiniscens ita cōtractus membris omnibus hecterica passione, vt non erigere memet, neque in latus aliud vertere vllo modo valerem. Post triduum vero insecuta nocte nimiis detento angustiis, apparuit mihi vir canitie venerandus, qui me in somnis per brachium erigens aiebat. Exple quantocius quod cœpisti dolere vltra ne paueas. Illico vero expergefactus memet admirans, excutiensque a lectulo cucurri ad altare victoriosorum martyrum Victoris videlicet Apollinarisque ac Georgii, quoniam

illorum

illorum oratorium contiguum erat Domini infirmorum, ibique vniuerſorum Deo humilimas grates referens, alacer matutinales expleui ſolemnes; die vero inſecuta toto integerrime valens corpore eorundem martyrum nominibus propriis ibidem compoſui titulum. Eccleſiæ denique maioris erant altaria numero viginti duo, quibus vt decens erat titulis ſynopi, de verſibus hexametris conuenienter digeſtis, ſanctorumque epitaphiis reparatis; religioſorum etiam virorum quorundam tumulos itidem perornare curaui; quod ſanæ mentis hominibus admodum placabile fuit. Sed vt pater Odilo ſæpius plangere ſolitus fuerat, ita contigit: Heu, proh dolor, inquiens, Quoniam næuum inuidentiæ licet in ceteris graſſetur hominibus, tamen in finibus aliquorum monachaliter viuere profeſſis cubile ſibi locauit: nam quidam a ſui monaſterii fratribus exoſus diſcedens, venit ad noſtros, a quibus vt mos illorum ſemper fuit, deuote ſuſceptus eſt. Is autem veneno inuidiæ infecit Abbatem cum aliquibus monachis compellens in tantum aduerſum me odium, vt præſcriptos altariorum titulos deſtruerent vniuerſos. Sed protinus Domino vltore affuit illius vindex, qui incentor extiterat fraternæ diſcordiæ: multatus enim illico damnabili oculorum cæcitate, offendens pedibus irrecuperabiliter vſque in finem vitæ ſuæ. Cuius denique rei euentus tam vicinis quam longe poſitis non minimam præbuit admirationem. Contigit ibidem ipſo in tempore, vt aliqui e fratribus ſubinde migrarent ab hac luce: quorum vnus nomine VValterius cognomento, vt erat ſtatura puſillus ac natura ſimpliciſſimus, incipiente nocte magni ſabbathi reſurrectionis Dominicæ qua ipſe obiit. Apparuit enim in hora ſui exitus innumerabilibus viris ac mulieribus columna lucis ignea a culmine monaſterii ad cœlum vſque pertingens. Quibus nempe non dierum fuit miſericordiſſimi Dei actum largitione, qui animam fratris iſtius ſuæ glorioſæ reſurrectionis voluit participem fore, ac viuentibus viam innocentiæ demonſtrare.

Quæri ſolet a nonnullis, cur tempore nouæ Legis vel gratiæ non manifeſte, ſicut antiquitus fiunt viſiones diuinitus, ac rerum miracula? Quibus paucis reſpondendum eſt ex ipſius diuinæ Scripturæ teſtimoniis, ſi tamen cor illorum capax fuit Sancti Spiritus donorum, libet quoque vt Deuteronomium euidens primitus exhibeat teſtimonium. Poſtquam enim populus Hebræorum paſtus quadraginta annorum cœleſte manna, Iordanem tranſiens, in terram venit Chanaan, ceſſauit cœlum pluere illud: nec vltra vſi ſunt tali cibo filii Iſrael. Quid igitur in hoc facto nobis innuit, quibus pæne omnia in figura contingunt, niſi quod tranſito noſtro Iordane, id eſt Chriſti baptiſmate, non vltra præſagiorum cœlitus ſigna debere inquiri: ſed potius nobis debet panis viuus ille ſufficere; quo quis veſcetur, viuet in æternum poſſeſſurus terram viuentium. Rurſus vero ex præcepto Domini conſtitutum eſt a Moyſe, vt quæque vaſa ex præda hoſtium illi populo prouenirent, lignea aqua expiarentur, quæ ænea igne. Simili quoque modo figuraliter exprimit, quoniam vaſa iidem homines, qui ex præda hoſtis antiqui in partem ceſſerunt Saluatoris, aqua baptiſmatis atque igne martyrii purificandi eſſent. Non minus etiam virgeus ille ſerpens, qui Moyſi pauorem incuſſit, ita vt fugeret illum, & rurſus accipiens illum caudatenus, effectus eſt virga. Typice in hoc facto perſpiciendus eſt, ſignatur per ſerpentem ex virga factum deitatis potentia ex ſanctæ Mariæ virginis carne induta. Per Moyſen enim Iudaicus populus, qui cernens Dominum Ieſum verum Deum & hominem, fingit ab eo incredulus: ſed recipiet illum circa finem ſeculi, quod exprimitur per caudam ſerpentis. Ille quoque tranſitus maris rubri, in quo illud mare diuiſum vel exſiccatum eſt: deinde gentes ex præcepto Domini gladio extirpatæ euidenter ſignant regnum Iſraeliticæ gentis temporaliter ſubſiſtens marceſcendo adnullari. In initio quippe nouæ gratiæ, vel regni Chriſti ſtans Dominus Ieſus atque ambulans ſuper fluctus maris, ac Petro, quem Eccleſiæ ſuæ præfecerat ſecum ambulare conceſſit: fidelibus vniuerſis intuetur, niſi quod ſubactis gentibus vniuerſis, & non funditus perditis vel extirpatis, ex eiſdem ſtabilietur Chriſti regnum per ſecula manſurum. Eſt enim frequens atteſtatio diuini ſermonis, quod videlicet mare figuram gerat præſentis ſeculi.

Sæpe igitur dum aliquis rem permaximam verbis elucidare cupit in ſe ſe deficiens minuit, vt Sciptura dicit, Qui eſt ſcrutator maieſtatis, opprimitur a gloria. Sed cur iſta permiſimus, breuiter intimabimus. Conſtat enim myſterium euchariſtiæ pauciſſimis perſpicuum dum ſit pene mortalibus vniuerſis incognitum, ſicuti cetera quæ fide conſtant & intuitum oculorum non expoſcunt. Illud præcipue commonendum: quod corporis & ſanguinis Domini Ieſu Chriſti viuificans confectio exiſtimetur nullatenus in ſe ſe pati diſpendium, aut caſu aliquo incurrere periculum. Si quando autem videtur conlabi, ſeu deperire per negligentiam ſibi tractantium, reſtat eiſdem ſi non alacriter pœnituerint, damnationis iudicium. At cum Dominus dixerit, Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum; nullo modo putare debemus, vt quodquam animal præter hominem carnis reſurrectionem percipiat, ſed nec niſi fidelis etiam euchariſtiam percipit ad ſalutem. Denique extitit quidam in noſtro tempore in clericali habitu, dum iure culparetur quodam crimine, contigit vt ſumeret audacter iudicio examinationis donum euchariſtiæ calicis videlicet ſanguinis Chriſti, cui protinus per medium vmbilici egredi viſa eſt pars candidiſſima quam ſumpſerat eiuſdem ſacrificii, dans procul dubio euidens indicium reatus ſe indigne percipientis: illico vero confitens quod prius negauerat, digne pœnituit. In Cabillonenſi quoque pago, ob imminentem cladem, vidimus qui videre ex pane ſacrato veram carnem effectam. Apud Diuonem caſtrum eodem tempore, dum a quodam deferretur cuidam ægrotanti, caſu excedere manu ferentis, qui attente quærens, reperire minime potuit: poſt annum vero euolutum, repertum eſt iuxta viam publicam, vbi ſub diuo ceciderat, ita candidum, atque incontaminatum, ac ſi hora eadem cecidiſſet. Lugduni denique in monaſterio Barbarenſe, dum quidam, vt credi debet, inconuenienter buſtulam vel pixidem in qua ſeruabatur, vt mos eſt, adtractare vellet, e manibus illius ſeſe eripiens, longius in aëre ſtetit.

De criſmate etiam quod a quibuſdam corporalis appellatur, plurimum expertum eſt præſtare remedia, ſi fides exigentium non fuerit dubia: nam contra incendia ſæpius eleuatum, aut extinguendo compeſcuit, aut retrorſum pepulit; ſed in partem alteram retorſit. Membra quippe ægrorum dolentia multotiens ſana reſtituit, febricitantibus nihilo minus impoſitum, ſalutem contulit. Apud monaſterium Reomenſe, tempore venerabilis VVillelmi Abbatis contigit, vt incendium circumiacentia monaſterii depopularetur: arripientes autem eiuſdem loci fratres criſmale conto impoſitum, eleuauerunt illud contra incendii flammas dire flagrantes; ſtatim vero idem ignis in ſe ſe retorquens, minime amplius quam inuaſerat, arripere valuit; panis tamen ille Dominicus, aura flante, a contulo elapſus, plus minus duobus milliariis auolauit vſque ad villam, cui Tiualgas vocabulum eſt, ibique ſuper domum cuiuſdam veniens ſedit, quo proſecutus ad monaſterium dignanter eſt delatus. Contigerat enim in ipſo anno, die Paſchæ in Eccleſia, quæ monaſterio adiacet beati Pauli nomine dicata, vt calix viuifici ſanguinis de ſacerdotis manibus in terram laberetur: ſed vt prædictus pater comperit, vt erat vir ſolertis ingenii, tribus e ſuis monachis huius delicti culpam pœnitere præcepit, videlicet pertimeſcens ne culpa inſipientis presbyteri ſuos inuolueret cum illo ad vindictam vltionis. Quod etiam feciſſet, ſi non obſtitiſſet prouidentia ſagacis viri, vt rei probauit euentus. Atque idcirco iſta præmiſimus, vt intimaremus fidenter credere, quoniam ſicubi caſus huius ſacri ac viuifici doni negligenter euenerit, vltionis cladem diuinitus imminere ac ſubſequi. Quemadmodũ verſa vice quolibet in loco condigne illud tractari contigerit, abundare cõmodis vniuerſis. Sed & illius magnifici myſterii celebratio, quãtum proſit animabus defunctorũ fidelium cum in multis ſit probatiſſimum, libet tamen e diuerſis præſentialiter producere ad medium vnum. In remotioribus Africæ partibus erat quidam Anachorita, de quo ferebatur quod ſpatium viginti annorum tenebat illum omnino ſegregatum a cõſpectu vllius hominis: viuebat enim labore manuũ, & radicibus herbarum. Contigit vt homuncio quidam genere Teiphalus, vnus ex illis circuitoribus regionum, qui nunquam

saturantur experientia & nouitatibus locorum, illuc pergens deueniret. Qui famam illius Anachoritæ comperiens aggressus solitudinem ardore solis perustæ regionis, diu multumque illum inquirens, si forte reperiret. Tandem ille prior solitarius se inquirentem aspiciens, vocauit eum vt ad se veniret, qui veniens ad illum interrogare eundem cœpit; quis aut vnde esset, seu cuius rei gratia illuc deuenisset. Qui protinus respondit; ipsius desiderio conspiciendi accensus illuc deuenisse, nihilque præter eum aliud quærere. Deinde vir ille Theologus subsecutus ait: Noui te, inquiens, à partibus Galliarum huc deuenisse, sed quæso, dic mihi, si cœnobium maioris monasterij quod in eisdem partibus habetur aliquando vidisti. At ille dixit: Vidi, inquit, & optime cognitum est mihi. Tunc dixit ei: Scito, ait, præ cunctis Romani orbis illud valere præcipue in liberatione animarum à dæmonica dominatione. Tanta enim viget in eo viuifici sacrificij frequens immolatio, vt nulla pene dies pertranseat, in qua non de potestate malignorum dæmonum tale commercium animas eripiat. Erat siquidem, vt ipsi perspeximus, mos illius cœnobij à prima diei aurora vsque in horam prandij, propter fratrum copiam, continua missarum celebratio: quæ videlicet tam digne pureque ac reuerenter fiebat, vt magis angelica, quam humana exhibitio putabatur.

Anno igitur millesimo quadragesimo primo incarnationis Dominicæ extitit terminus Paschalis duodecimo Kalendarum Aprilium &, ipse dies vndecimo; atque idcirco adnotare placuit, quoniam nec communis vnquam fit temperior, nec embolismus septimo Kalendarum Maiarum diem aliquando excedit. Sed inter ipsos triginta quinque dies legitime dies sacerrimus Paschæ coarctatur, obiit quoque eodem anno Conradus Imperator, cui successit in regnum Henricus filius ipsius iam ab eodem patre constitutus Rex. Contigit vero ipso in tempore, inspirante diuina gratia, primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per vniuersum Galliarum territorium firmari pactum propter timorem Dei pariter & amorem, taliter vt nemo mortalium à feriæ quartæ vesperæ vsque ad secundam feriam incipiente luce ausu temerario præsumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque vltionis vindictam à quocumque inimico exigere, nec etiam à fideiussore vadimonium sumere: quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, aut à Christianorum consortio expulsus patria pelleretur, hoc insuper placuit vniuersis, veluti vulgo dicitur, vt treuga Domini vocaretur; quæ videlicet non solum humanis fulta præsidiis, verum etiam multotiens diuinis suffragata terroribus. Nam populi & vesani audaci temeritate præscriptum pactum non timuere transgredi, in quibus protinus aut diuina vindex ira, seu humanus gladius vltor extitit, & hoc passim tam frequenter contigit, vt præ sui multitudine singulatim non queant adnotari, & hoc satis iuste. Nam sicut dies dominicus propter dominicam resurrectionem venerabilis habetur, & Octauus cognominatur, ita quintus, sextus, & septimus, ob Dominicæ cœnæ & eiusdem passionis reuerentiam debent ab iniquis actionibus eunt serpati. Contigit enim, vt dum pene, sicut iam diximus, per totas Gallias hoc statutum firmiter custodiretur Neustriæ gentis illud suscipere recusaret. Erat enim huius rei occasio dissidium superbissimi litigij, quod ortum fuerat inter Henricum Regem filium Roberti, & filios supradicti Odonis, qui vicissim incendiis bella miscentes intestina, sibimet damna inferentes non modica, plurimas suorum strages dederunt. Deinde quoque occulto Dei iudicio cœpit desæuire in ipsorum plebibus diuina vltio; consumpsit enim quidam mortifer ardor multos tam de magnatibus, quam de mediocribus atque infimis populi, quosdam vero truncatis membrorum partibus reseruauit ad futurorum exemplum. Tunc etiam pene gens totius orbis sustinuit penuriam pro raritate vini & tritici.

Eodem vero anno, id est, quinto post quadragesimum atque millesimum Dominicæ incarnationis annum, ante dictus Henricus filius Conradi Rex

Saxonum iam in re, Romanorum vero Imperator in spe, duxit vxorem filiam VVilhelmi Pictauorum Ducis, nomine Agnetem, quam etiam desponsauit in ciuitate Chrysopolitana, quæ vulgo Vesuntio vocatur. Illuc denique ob amoris ac beneuolentiæ gratiam vtriusque conuenit maxima nobilium multitudo, Episcoporum vero numero viginti octo. Prouenerat enim in deditionem prædicti Regis regnum Austrasiorum, quod illi à progenitoribus competebat, simul etiam genti Bunorum proprio moderamine Regem, Abbonem nomine instituerat. Vnanimiter enim vniuersi Marchiones ac Comites tam ex Italia quam ex Germania, longe lateque eiusdem Regis dominium semet super exercere gratanter expetebant, & non immerito: erat enim affabilitate gratissimus, ac liberalitate perspicuus, atque humilitatis gratia præditus, nec cuiuspiam extollentiæ nutu notabatur, indeptus, atque idcirco vniuersis circumcirca existebat amabilis. Ipso itidem anno prædicta gens Vngarorum eius Imperio rebellis extitit, quam ille hostiliter aggressus, potenter deuicit, sibique tributariam subiugauit, tamen, proh pudor, vnum in eo erat nimiũ reprehensibile, quod incontinentia carnis luxuriæ infamabatur. Illud enim vitium plus ceteris in genere humano rerum ordinem turbat.

Sequenti igitur anno, id est quadragesimo sexto post millesimum, facta est per loca magna vini fertilitas & leguminum. Post hęc vero sexto Idus Nouembrij mensis, luna quartadecima, nulla currente epacta concurrente septimo, facta est eclipsis lunæ hominibus valde tremenda: nam octaua hora noctis inter solem & ipsam lunã siue patratum à Deo ostensum, seu in veniente sphęra alterius syderis qualiter euenerit, manet notum scientiæ conditoris. Ipsa quoque luna primitus pene facta est tota sicut teter sanguis, paulalum euadendo vsque ad auroram superuenientis diei. Eodem nihilominus mense apud castrum sancti Florentini, quod est super Armentionem fluuium circa medium cuiusdam diei cecidit de cœlo quod græce dicitur Selas vel Casma seu Palmetie, dum fulgor ętherei splendoris insolito ad terras emittitur; insulsum enim vulgus perhibet stellam de cœlo cadere. Tunc ergo prædicto mense Nouembrio perductæ sunt in quibusdam locis Galliarum præter solitum ad maturitatem segetes primæ sationis Augusti mensis collectę mense Octobrio, quod non sine magna admiratione contigit fieri.

De bello mire gesto. CAP. II.

SVB eodem quoque tempore fuerat orta grandis discordia vsque ad effusionem multi sanguinis, inter Henricum Francorum Regem Roberti filium, & filios supra taxati Odonis, Tebaldum videlicet, atque Stephanum. Contigit enim post multas strages cladis vtrarumque partium, vt idem Rex ablato ab eisdem dominio Turonicæ vrbis daret illud Gotfredo, cognomento Tuditi, filio scilicet Fulconis iam dicti Andegauorum Comitis, qui collecto magno exercitu, ipsam ciuitatem anno vno & eo amplius obsidione circumdedit: aduersus quem tandem hostili manu pergentes dimicaturi, re vera vt afflictæ indigentique alimoniis succurrerent vrbi ambo prædicti filij Odonis: quod Gotfredus comperiens, ei petiuit auxilium beati Martini, promisit se humiliter emendaturum, quicquid in ipsius sancti Confessoris, ceterorumque sanctorum possessionibus raptu abstraxerat. Indeque accepto sigillo imponens illud propriæ hastæ, cum exercitu equitum peditumque multorum obuiam perrexit aduersum se dimicaturis. Dumque venirent vtræque partes in comminus, tantus terror inuasit exercitum duorum fratrum, ac si vincti ligaminibus omnes pariter imbelles extiterunt. Stephanus autem arrepta fuga cum aliquibus militibus euasit; Theobaldus vero ex cetera multitudine totius exercitus captus ad Turonensem ciuitatem deducitur, ipsamque Gotfredo reddidit, atque cum suis omnibus huc illucque dispersis, in captione remansit. Nulli dubium est, beato Martino auxiliante, qui illum pie inuocauerat, suorum inimicorum victorẽ extitisse. Referebant enim aliqui ex acie fugientes, quod tota phalanx militum Gotfredi in ipso procinctu belli, tam equites quam pedites candidissimis indumentis videbantur adoperti. Nam ex rapina pauperum eiusdem Confessoris ferebant supplementum suis filij Odonis. Præbuit enim vniuersis audientibus formidolosum

ſum ſtuporem, quod mille ſeptingenti & eo amplius viri armis inſtructi abſque ſanguinis effuſione.

De tertia eclypſi ſolis. CAP. III.

IN præſcripto quoque menſe Nouembrio decimo Kalendarum Decembrium hora tertia eiuſdem diei facta eſt noſtro in tempore tertia eclypſis ſolis, luna duntaxat viceſima octaua, quoniam neque ſolis aliquando eclypſis niſi in viceſima octaua luna, nec lunæ niſi in quartadecima luna proueniet. Dicitur enim eclypſis defectus ſiue defectio, non quod ſibimet res ſed nobis impedita potius deficiat. Ipſis quoque diebus, referente VVidone Remorum archipræſule, didicimus quod viſa ſit à ſuis ſtella Boſphorus, quę & Lucifer veſpere, ſurſum atque deorſum agitari quaſi comminans terrigenas idemtitabat, huiuſmodi quippe oſtentis cœlitus emiſſis terruerunt quamplurimos ſuæ prauitates, vt ad correctionis viam pœnitendo redirent. Tunc inter ceteras rerum inopias vini tanta raritas extitit, vt viginti quatuor ſolidorum foret pretium vnius modij.

De diſſenſione Lugdunenſis præſulatus. CAP. IIII.

FVIT igitur in ſupra taxatis diebus diſſenſio permaxima poſt mortem Burchardi archipræſulis Lugdunenſis, de præſulatu ipſius ſedis quamplures non iuſtis appetebant meritis, ſed inſtinctu ſuperbæ elationis primus omnium prædicti Burchardi nepos eiuſdem æquiuocus ſupra modum ſuperbiſſimus, relicta ſede propria Auguſtanæ ciuitatis procaciter Lugdunenſem arripuit, qui poſt multas perpetratas nequitias captus à militibus Imperatoris perpetuo eſt condemnatus exilio. Poſt ipſum vero quidam Comes Girardum ſuum filium puerulũ quendam arroganter ibidẽ ſola præſumptione auctore ſubſtituit, & ipſe poſt modicũ non vt paſtor ouiũ, ſed veluti mercenarius in fugã verſus delituit. Quę omnia dum perlata fuiſſent Romano Pontifici, ſuggeſtũ eſt ei à viris fidelibus, vt ſua auctoritate patrem Odilonem Clunienſis monaſterij Abbatẽ ibidem eligeret conſecrari Pontificẽ. Sic enim totius cleri ac plebis optans acclamabat deuotio; qui protinus mittens eidẽ patri palliũ ſimul & anulũ, imperauit eundem prædictę ciuitatis fore Archiepiſcopũ. Sed vir religioſus ſuę humilitatis attendens, ꝓpoſitum omnimodis renuit fieri, palliũ & anulũ ſuſcipiẽs, illi qui Deo dignus exiſteret, reſeruauit futuro Pontifici eiuſdẽ ſedis: habetur enim antiquitus ipſa Lugdunenſis ciuitas index veri luminis maximæ partis Galliæ, quoniam præcones primitus Chriſtianæ fidei à ſancto Policarpo diſcipulo Ioannis Apoſtoli miſſi deuenientes vniuerſam illuſtrauerunt regionem, contigit enim poſt modum, vt ſuperius diximus, vt Henricus Rex recepto regno Auſtraſiorum dum cœpiſſet, huius diſſenſionis cladem condoluit, perquirens quid exinde agere deberet. Cui, dum apud Veſoncionem deueniſſet, ſuggeſtum tam ab Epiſcopis quam ab omni plebe, vt virum æque tali miniſterio dignum Odolricum ſcilicet Lingonenſis Eccleſiæ Archidiaconum Lugduni conſtitueret Pontificem, qui protinus ſuggeſtum fuerat, ſpecioſiſſimis adornatum indumentis ad præfatam illum deſtinauit ſedem, illico nempe reſtituta eſt totius prouinciæ requies & pax diu optata cum gaudio. Poſtmodum vero gens Hungarorum iam ſecundo prædicto Regi rebellis exiſtens aduerſus eundem prœliari diſpoſuit. Contra quem egreſſus, licet impar numero, confidens tamen in Dei auxilio confligere cum ipſis non timuit. Non enim erat in exercitu ipſius pluſquam ſex millia virorum, cùm in Hungarorum phalangibus æſtimarentur ducenta millia armatorum. Erant etiam cum Rege quam plures Epiſcopi cum clericis multis, qui pietatis gratia inermes cum eo in certamen introierunt. In eoque certamine tanta caligo ac tenebræ occupauerunt Hungarorum partem, vt vix vir ea ſe poſitum quis illorum poſſet agnoſcere. Exercitus quoque Regis videbatur clariſſimo ſole circum & infra perluſtratus, qui fortiter dimicans innumerabili cæde proſtrauit aduerſarios fugauitque, cum de ſuis perpauci corruiſſent. Capta vero præda hoſtium ac regno, vt primitus cœperat, ordinato, triũphans Rex deuenit ad ꝓpria. Contigit [c. xi.] ergo tunc tẽporis vt Abbas cuiuſdã monaſterij honeſtæ poſſeſſionis eidem Imperatori equum valde optimum præſentaret, quatenus ſibi ac loco ſibi commiſſo ipſius liberalitatis

amicitiam cōciliaret. Fuerat denique idem equus ignorante Abbate, cuidam militi clam ſublatus, ſibique precio venundatus. At Imperator gratanter illum ſuſcipiens, ſuimet euectioni mancipauit. Quodam igitur die eidem equo inſidens, iter agebat, obuiam fuit ei miles, cui præfatus equus furtim ablatus fuerat, qui prudenter aggrediens Imperatorem, in huiuſmodi prorupit verba: Tu, inquiens, o Rex, qui cenſuram debes tenere totius iuſtitiæ, equum modo fraudulenter abſtractum cerneris poſſidere. Cui illico Rex tale pertulit reſponſum; Si tuus, inquit, eſt equus, vt ais, accipe illum cum ſeſſore, & educ tecum quo melius optas, & habeas vtrumq; quouſque per ſolutionem facti ſuſcipias. Miles quoque exiſtimans ſibi illudi, hærebat ſtupens. Enimuero Rex compulit eum vt manu iniecta duceret vtrumque in ſuum dominium; aſpicientes vero qui circumſtabant, ingenti admiratione ſtupuerunt. Quæ grates, inquiens Rex, referendæ ſunt illi viro qui me tam ſubdole in hāc impulit captionem? Qui dum ab vniuerſis horribiliter deteſtaretur, ait Rex, adducite illum, vt ſecundum illuſionem, quam in me geſſit, in eo vindicetur. Dumque pręfatus Abbas accerſitus fuiſſet, ait ei; depone baculum regiminis paſtoralis, quem credis largitione mortalis hominis debere geſtari. Quem cum à ſe ꝓieciſſet, ſuſcipiens illum Rex, impoſuit dexteræ imaginis Saluatoris: Vade, inquiens, Abbati, & ſuſcipe illum de manu omnipotentis Regis, nec ſis vltra pro eo debitor alicuius mortalis, ſed libere vtere eo, vt decet culmē tanti nominis. At ipſe gaudenter illum ſuſcipiens, plurimis de tali facto alacritatem contulit, ac dehinc omni cum libertate viguit.

De extirpatione ſimoniaca. CAP. V.

DIGNOSCENS igitur idem Henricus per vniuerſam Galliam atque Germaniam ſimoniacæ philargyriæ graſſari cupiditatē, coadunari fecit ex omni imperio ſuo tam Archipræſules quam ceteros Pontifices, & tale eis intulit colloquiū: Lugens vobis incipio loqui, qui vice Chriſti in Eccleſia conſtituti eſtis, quam ipſe ſibi deſponſauit, ac precio ſui ſanguinis redemit: ſicut enim ipſe gratuita bonitate de ſinu Dei patris per virginem ad nos natus eſt, redimendos ita ſuis præcepit, mittens eos in orbem vniuerſum Apoſtolis; gratis accepiſtis, gratis date: Vos enim auaritia & cupiditate corrupti, qui dū conferre deberetis in huiuſmodi tranſgreſſionis dando & accipiendo canonem; maledicti eſtis. nam & pater meus, de cuius animæ periculo valde pertimeſco damnabilem auariciam in vita nimis exercuit. Idcirco quicunque veſtrorum huiuſce ſeſe norunt contaminatos, oportet vt à ſacro miniſterio ſecundum diſpoſitionem canonicam arceantur. Patet ergo manifeſtiſſime, quoniam propter hanc offenſam venerunt ſuper filios hominum diuerſæ clades, fames videlicet, atque mortalitas, nec non & gladius. Omnes quippe gradus Eccleſiaſtici à maximo Pontifice vſque ad Hoſtianum opprimuntur per ſuæ damnationis precium, ac iuxta vocem Dominicam in cunctis graſſatur ſpiritale latrocinium. His denique ab Imperatore acerrime perlatis, ſtupefacti Pontifices, quid illi reſponderent, non habebant. Pertimeſcebant enim carere ob hanc culpam propriis Epiſcopatuum carere ſedibus. Et quoniam non ſolum in Gallicanis Epiſcopis hæc peſſima pullulauerat nequitia, verum etiam multo amplius totam occupauerat Italiam. (Omnia quippe miniſteria Eccleſiaſtica ita eo tempore habebantur venalia, quaſi in foro ſecularia mercimonia.) Cernentes quoque Epiſcopi graui ſeſe inuectione irretitos, miſericordiæ operam implorabunt. At ipſe Princeps miſericordia motus, tale conſolationis pertulit verbum: Ite, inquiens, & quod illicite accepiſtis, bene diſponere ſatagite, ac pro anima patris mei, qui hac noxa reus vobiſcum tenetur, attentius intercedere mementote, quatenus ei indulgentiam huius facinoris à Deo poſſitis acquirere. Tum propoſuit edictum omni imperio ſuo, vt nullus gradus clericorum, vel miniſterium eccleſiaſticum precio aliquo conquireretur. Ac ſi quis dare aut accipere præſumeret, omni honore deſtitutus, anathemate multaretur; ſpopondit inſuper promiſſum huiuſmodi, dicens: Sicut enim mihi Dominus coronam Imperij ſola miſeratione ſua gratis dedit; ita & ego, quod ad religionem ipſius pertinet, gratis impendam. Volo, ſi placet, vt & vos ſimiliter faciatis.

Ipſo

Ipſo [XIII.] quoque in tempore Romana ſedes, quæ vniuerſalis iure habetur in orbe terrarum, prefato morbo peſtifero per viginti quinque annorum ſpacia miſerrime laborauerat. Fuerat enim eidem ſedi ordinatus quidã puer circiter annorum XII. contra ius faſque, quem ſcilicet ſola pecunia auri & argenti plus commendauit, quam ętas aut ſanctitas, & quoniam infœlicem habuit introitum, infœliciorem perſenſit exitum; quippe referre turpitudo illius conuerſationis & vitæ. Tunc vero cum conſenſu totius Romani populi, atque ex præcepto Imperatoris eiectus eſt à ſede, & in loco eius ſubrogatus eſt vir religioſiſſimus ac ſanctitati perſpicuus Gregorius natione Romanus: cuius [*Anno 1045.*] videlicet bona fama quicquid prior fœdauerat, in melius reformauit.

HELGALDI SIVE HELGAVDI FLORIACENSIS MONACHI EPITOMA VITÆ ROBERTI REGIS, EX ALTERIVS MONACHI SCRIPTIS.

IR Domini ſanctiſſimus Anianus inter cetera, quæ à Deo poſſedit in hoc ſeculo, præcipuos & non ſegnes ad regendum ſuum ſanctum Dei locum habuit patres: ex quibus vnus benigniſſime effloruit Leodebodus nomine, ſanctitate, ſcientia, diuitiis pollens & gloria. Hic autem fuit temporibus Chlotharij Frãcorum Regis, patris Dagoberti ſenioris, & eius in diebus monaſterij ſancti Aniani pater eſt electus. Sane mortuo Chlothario & eius filio Dagoberto, Chlodoueus inclitus ei ſucceſſit in regno, iuſtitiæ & pietatis amictus ornamento: ad quem accedens memoratus Abbas, facto & dicto impetrauit vicum Floriacum monachorum vſibus præparandum, dans pro eo agellum Attiniacum, cum cunctis ſibi adiacentibus, ſuper Axonem fluuium ſitum. Vnde memor ſui, de his teſtamentum condidit, regia auctoritate muniuit, & eum in archiuo monaſterij S. Petri, quod ipſe poſtea ædificauit, cuſtodiri fecit: in quo hæredes fecit Floriaci fiſci fratres Floriacenſes ex toto ſicut & à Rege eum emerat corde deuoto. Vbi quæ & quanta regiæ poteſtati Ieſu Chriſti, & domini Petri, & ſancti Aniani & Francorum Regis Chlodouei ſubmiſerit, ſubiecta declarat epiſtola.

Explicit procœmium.

Incipit Teſtamentum Leodebodi Abbatis.

N nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Anno ſecundo regnante Domino noſtro Chlodoueo glorioſiſſimo Rege ſub die V. Kal. Iulij. virtute & firmiſſimo robore adquiritur, vt agreſtæ & doctæ menti teſtificatio ſuffragetur. Et quoniam ita eſt, Dei protegente dextera, ego Leodebodus iſta conſcribo, ac ſi indignus & peccator Abbas. Dum me diuina pietas baſilicæ domini Aniani, vbi ipſe dominus in corpore requieſcit Abbatiæ ſublimatum honore eiuſdem loci cuſtodem eſſe inſtituit, congruum duxi, & deuotione pleniſſima mihi conſenſit voluntas, vt de re proprietatis meæ tam in ipſa baſilica, quam & baſilicæ dominæ Mariæ, quam Ioannes Floriacus à nouo quondam conſtruxit, vbi venerabilis vir Fulcaldus Abbas cuſtos præeſſe dignoſcitur, ſeu & in agro Floriaco, quem cum glorioſo atque præcelſo domino Chlodoueo Rege, & glorioſa domina vxore eius Balthilde Regina viſus ſum de rebus meis propriis commutaſſe: vbi pro ſalute Regia vel cuncto populo exorandum, monaſterium in honore ſancti Petri ædificare delibero, vbi iam dictus vir Dei, ſanctus videlicet Præſul Anianus condigne iacet tumulatus: in quo monachi iuxta regulam ſanctiſſimi Benedicti & domini Columbani

conſiſtere debeant, ſingulariter de facultate proprietatis meæ Chriſto præſule conferre delibero: Dono igitur ante dictæ baſilicæ domini Aniani, vel monachis ibidẽ deſeruientibus, vbi ad præſens diuinitate propitia funguntur officio, & de iure meo in ius antedictæ baſilicæ à die præſenti transfundo portiones terrulæ infra agrum Nogrometenſe ſitas in territorio Biturico, nuncupatas Litmaro & Mariniaco, quas de Auiana & Proſperiana fœminis per inſtrumenta chartarum viſus ſum recepiſſe; cum domibus, ædificiis, mancipiis, qui à me liberati non fuerunt, vineis, ſyluis, campis, pratis, paſcuis, cum omni iure & beneficio ſuo, vel omnigeno pecude ibidem reſidente, ſicut à me poſſeſſum eſt. Similiter portionem meam quæ eſt infra agrum Littidum in Secalonia, quam de Agana fœmina dato pretio per venditionis titulũ viſus ſum comparaſſe, cum domibus, ædificiis, mancipiis, præter quos ingenuos relaxauero, vineis, ſyluis, campis, pratis, paſcuis, omniq; beneficio ſuo, ſicut à me poſſeſſum eſt. Itemque & portionem meam quæ eſt ad Vetulam caſam, quam de Abbone & filio ſuo Fraterno, dato pretio per venditionis titulum comparaui, & quæ per epiſtolas donationis ad me peruenit; cum manſis, vineis, campis, pratis, ſyluis, paſcuis, omnique genere pecudum & beneficio ſuo, ſicut à me poſſeſſum eſt. Simili modo & portionem meam, quæ eſt in villa Frietoni in Secalonia, ſicut à me poſſeſſa eſt cum manſis, accolabus, ſyluis, pratis, campis, paſcuis in integrum cum termino, vel omnigeno pecude ibidem reſidente, ſimulque terras vel prata, quæ ab Albuna in pago Stampenſi viſus ſum comparaſſe, ſicut à me poſſeſſum eſt in integrum. Pari modo vaſa dono argentea anacleta penſantia libris VII. & vncias duas. Sandalia II. ad miſſas, & oralia ad menſam vna cum cappis & omni apparatu, & vela II. acu picta. Iſta omnia vt in poteſtate & dominatione ipſius monaſterij & monachorum ibidem Deo ſeruientium perenniter maneant, integra deuotione inſtituo. Simulque & quod in pago Biturico cognominante monte, qui eſt iuxta Carbrias vico portionem terrulæ, quã de Domolo & vxore ſua Ingara, vel de pluribus hominibus viſus ſum comparaſſe, dono: vel quodcunque ibidem per donationis epiſtolam aut quolibet contractu ad me peruenit, ſeu & quod in Bria quæ eſt ſuper fluuium Flironte habeo, quæ de pluribus hominibus viſus ſum comparaſſe, & ad ipſum montem ſubiungitur cum domibus, ædificiis, mancipiis, qui à me liberati non fuerint; vineis, ſyluis, campis, pratis, paſcuis, cum omni iure & termino earum, omnique genere pecudum, ſicut à me poſſeſſum eſt, dono. Idemque & villam Camberon quæ eſt iuxta terminum Clariacenſe vel vcello vice, quam de hæredibus Nummoli dato pretio per venditionis titulũ viſus ſum comparaſſe; cum domibus, ædificiis, mancipiis, qui à me liberati non fuerint, vineis, ſyluis, campis, pratis, paſcuis, omnique genere pecudum, cum omni iure & beneficio vel termino ad ſe pertinente, ſicut à me poſſeſſum eſt, dono ſancto Petro Floriacenſi; idemque & in Rauſedone villa quæ eſt in pago Magdunenſe, quam de hæredibus VVagini dato pretio ſuprascripta pars ante dictæ baſilicæ domini Petri Floriacenſis perpetuo iure atque proprietario, vt poſſideat integra voluntate decerno. Idemque antedictæ baſilicæ dominæ Mariæ portionem meam quæ eſt iuxta Columne vicum, quartam partem ex ipſo agro Colommenſi cum mãſis, accolabus, campis cultis & incultis, cum omni genere pecudum in integrum, ſicut à me poſſeſſum eſt, delego perpetualiter poſſidendum. Idemque in Simpliciacenſe quod eſt in Secalonia quod de homine quodam Aregiſilo nomine vel de aliis dato pretio, per venditionis titulũ viſus ſum cõparaſſe portionem ipſam cum manſis, ſyluis, pratis, campis, paſcuis, vel omni genere pecudũ, & beneficio ſuo ſicut à me poſſeſſum eſt, baſilicæ dominæ Mariæ tribuo, & vt in perpetuum poſſideat pleniſſima voluntate exopto. Pari modo & ad memoratũ monaſterium, quod in honorem domini Petri ſicut prædictum eſt, in agro Floriaco ædificare delibero, vbi monachi regulariter conſiſtere debeant; dono à præſenti fiſcum Floriacum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, quos iugo ſeruitutis non relaxauero, ſyluis, campis, pratis, paſcuis, vineis, aquis, aquarumve decurſibus cum adiunctis & adiacentibus ſuis, omnique genere pecudum, cum omni iure & termino ſuo, ſicut acto tempore ad fiſcum fuit poſſeſſum, vel ad nos peruenit. Idemque in poteſtate Melliaco quod per vẽditionis titulum viſus ſum cõparaſſe, cum domibus, ædificiis,

ædificiis, mancipiis, qui à me liberati non fuerint, cum campis cultis & incultis ſeu officina molendini, quod in malua in ipſo territorio eſſe videtur, in integrum cum termino ſuo & omni genere pecudum ſicut à me poſſeſſum eſt cõcedo, ſeu & quod de hęredibus Pauloni negotiatoris quondam viſus ſum comparaſſe, areas ſcilicet in oppido ciuitatis Aurelianenſiũ, cum domibus deſuper poſitis, accolabus ibidẽ reſidentibus, vel vineas ad oppidum ipſius ciuitatis pertinẽtes, ſeu & locella villarũ cognominata Curũn, Canauarias, Simpliciaco & Caliacc vltra fluuium Ligeris, quod dato pretio anteacto tẽpore viſus ſum comparaſſe. Vnde & in iudicio ante virum Apoſtolicum dominum Audoënum Epiſcopum, & illuſtrẽ virum Chranulfum optimatẽ vel reliquos Abbates conuenit, vt ex omnibus tam in terris quam in mãcipiis ſeu & vineis medietatẽ exinde pars baſilicæ dominæ Mariæ retineret, & aliam medietatem in meo iure in integro deberem recipere. Quam medietatẽ eorum iudicio viſus ſum recepiſſe. Ipſam eum in integrũ ad memoratum monaſterium S. Petri Floriaco conſtructum delego perpetualiter poſſidendã, ſimulq; & Aſinarias villam, quæ eſt in valle, quam de ratione illuſtris viri Trodouei per cõmutationis epiſtolas quantum textus earum declarat, ad me peruenit, dum ego è contra portionem illã quę eſt in Suncanto vel VVarentias, quod de Machilde fœmina quondam dato pretio per vẽditionis titulum comparaui, & hoc ad vicem memorati Trodouei dediſſe viſus fui in ipſa villa Aſinarias, pars memorati monaſterij domini Petri quod eſt Floriaco conſtructũ in integrũ abſq; cuiuslibet impedimento cum omni iure & termino, ſicut à me poſſeſſum eſt, omneq; genus pecudum ibidem reſidens, recipiat poſſidẽdum. Areas vero infra muros Aurelianis, quas de Chonulfo clerico dato pretio per venditionis titulum viſus ſum comparaſſe, vbi Leobaſtus accola commanere videtur, ad prædictum monaſterium domini Petri vel monachis ibidem degentibus integra volũtate dare decerno. Similiter & caballos xxx. bonos, greges equinos v. cum emiſſariis eorum, boum greges xx. vaccarũ v. armentorum x. Argentũ quod ad ipſum monaſterium domini Petri vel monachis ibidẽ deſeruientibus dono per huius texti vigorem inſerendum putaui, hoc eſt bacchraicha pura ſigillata trãſmarina penſantia pondo libras x. quorum vnus habet in medio crucem aureã. Dono & ſcutellam, quæ habet in medio effigiem capitis hominis ſimili modo aureã. Idemq; & ſcutellas I I. minores Maſſilienſes deauratas, quæ habẽt in medio cruces niellatas, quę ſpecies argenti in iure & dominatione memorati monaſterij domini Petri perenniter permaneãt volo. De veſtimẽtis vero quæ in paupertate mea habere videor, præter id quod ſuperius baſilicæ domini Aniani delegaui, reliquũ quod ſuperfuerit, pars domini Petri Floriacenſis recipiat ad poſſidendum. Spero autẽ non futurũ, nec quolibet modo fieri poſſe credo, vt aliquis de hæredibus meis aut quælibet perſona contra pręſentem venire tentet epiſtolam. Quod ſi fecerit, & factum meum irrumpere conatus fuerit, in primis iram cœleſtis incurrat Trinitatis, & inſuper partibus baſilicæ domini Aniani & baſilicæ dominæ Mariæ, vel monaſterio S. Petri, quod eſt conſtructum Floriaco duplum quod ad ipſas baſilicas dedi, iuxta quod res ipſæ melioratæ fuerint ipſis Abbatibus vel monachis ibidẽ deſeruientibus reformet & fiſci iuribus auri libras I I I. argenti pondo x x. teneatur obnoxius. Quam donationẽ vt firmior habeatur, geſtis municipalibus alligare decreui, & duas epiſtolas vno tenore conſcriptas feci de re ſuperius nominata; vna quæ in archiuo domini reſideat Aniani, aliam vero pars monaſterij domini Petri per futura tempora reſeruandam recipiat, qualiter monachi ibidẽ Deo ſeruientes, id quod eis per ipſam dedi, defenſare valeant, & pręſens nihilominus à me facta donatio, firma omni tempore & inuiolata permaneat, ſtipulatione in omnibus comprehenſa. Actum Aurelianis publice. Addi vero conuenit quod ſuperius intimare debueramus, vt quicquid præfato monaſterio domini Petri Floriacẽſis, quod nos à nouo conſtruximus, delegauimus, & à timoratis viris delegatum fuerit in poſterum, quicquid Abbas qui ibidem præfuerit, exinde voluerit facere pro vſu, aut vtilitate monaſterij ipſius vel lucro animæ, aut fratrũ neceſſitate liberã habeat poteſtatẽ, abſq; detrimẽto & impedimẽto ſępe dicti monaſterij. Leodebodus peccator Abbas, epiſtola à me facta. Audoenus peccator Epiſcopus, rogante venerabili viro Leodebodo Abbate hanc epiſtolã relegi & ſubſcripſi.

Leodegarius ac ſi indignus Epiſcopus, rogante Leodebodo Abbate hanc deuotionis eius epiſtolam firmaui in Chriſto nomine.

Beccelenus Abbas.
Ado Abbas.
Salomon Abbas.
Leotſnidus Abbas.
Burgulfus presbyter.
Higecius diaconus & vicediaconus.
Martinus diaconus.
Boſo diaconus.
Agneramnus, Dagobertus.
Nummolenus, Vapingus.
Sigirius Frameſindus.
Autbertus Salomon ſiue Boſo.
Pappolus Siſobaldus, ſiue Saxo.
Amnegiſilus teſtis.
Manaſſes, Authacarius.
Nonno Hildulfus.
Grunnoldus Segonius.

Anno incarnationis Dominicæ DCXXIII. data in menſe Iunio. Anno vero domini Chlodouei Francorum Regis filij Dagoberti ſenioris ſanctorum Dionyſij ſociorumq; eius loci mirifici conſtructoris. Hic autem præcipuus Abbas Leodebodus quantũ locum Floriacenſem dilexerit, in quibuſdã ſuis factis agnoſci valet. Nã in Camberon & Roſdon villis à ſe S. Petro datis, hanc ipſe conſuetudinem tenuit, & fratribus Floriacẽſibus tenendã reliquit, vt quilibet Eccleſias, in quarum parochiis ipſæ villæ ſunt, poſſideret, media pars decimæ agrorum & vinearum in quibuſdã locis ipſarum villarum, in aliquibus vero tota ad dominium perueniret fratrum. Qui videlicet vſus hactenus ſeruatur. Quodq; magis eum diuitem fuiſſe declarat, nõ eſt omittendum, emiſſe videlicet illum hæreditatem Thomæ cuiuſdam Pariſiaci ciuis obrizi auri mille & ſexcentis ſolidis. Teſtatur hoc charta memorati venditoris ad ipſum dominum Leodebodum facta in noſtris archiuis recondita, licet vetuſtate conſumpta. Cuius hæreditatis in territorio Aurelianorũ ſitæ, media pars ab eo huic ſacro collata eſt loco, alia medietate monaſteriæ S. Mariæ remanente, quod quidã Ioannes, vt ſupra ſcriptum eſt, à fundamentis conſtruxerat, cuiuſq; idem Dei famulus Leodebodus Abbas extitit, habens ſub ſe Fuchaldum nobilem virum. Quartam quoq; partem de Suncanto, atque villam VVarentiarias à Machilde fœmina CCC. probatis auri ſolidis, & villam Roſdon ab Auderanno CC. eiuſdem metalli emit ſolidis. Ipſe vero vſq; ad XVIII. annum memorati Regis Chlodouei perdurans, poſtmodum laudabilis vitæ curſum ſancto fine concluſit. Reperiuntur autem ab incarnatione Domini non plures quam DCXX. præteriſſe anni, donec a domino Leodebodo fabrica huius ſacri cœpta eſt cœnobij, auxiliante Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui viuit & regnat.

Explicit teſtamentum Leodebodi Abbatis monaſterij ſancti Aniani; quod factum eſt ſub Chlodoueo Rege Francorum filio Dagoberti ſenioris.

Fiat. Fiat.

INCIPIT EPITOMA VITÆ REGIS ROBERTI PII.

COElestis *Imperij dignitas, cui ſpiritus ſuperbiæ æqualis voluit eſſe poteſtas, elegit in hoc ſeculo Principes, qui regerent huius ſeculi ſceptra potentes. Et ſicut ſancta Eccleſia quæ eſt mater noſtra, obtinuit ſibi ad regendum populũ Dei Pontifices, Abbates, & ceteros ſacri ordinis miniſtros: ita & in hoc mundo elegit Imperatores, Reges, & Principes ad vindictam malefactorum, & ad reprimendam proteruiam iniquorum, vt laudaretur Deus in ſecula ſeculorum. Et quia à patribus monaſterij domini Aniani ſermo ſumpſit exordium, neceſſarium eſt & vtile, vt vnus adhuc præcipuus pater ſumatur pro omnibus, vt habeat de eo leuamen omnis mundus, quia eum bonum elegit Chriſti Domini pietas, & conſtituit ſuper familiam ſuam diuina maieſtas. Ad quid iſta protulerimus, dicamus.*

Omnipotentia igitur omnipotentis Dei volente, & beato Aniano auxiliante, memoriam domini & venerandi Leodebodi Abbatis monaſterij ſæpedicti ſancti Aniani fecimus, per teſtamentum quod de ſuis rebus propriis ſancto Petro Aurelianenſi, Dominæ Mariæ, & ſancto Petro Floriacenſi, contulit: nunc huic ſcripto addere curauimus, quod

quod in omnes terras ſonus exiens pietatis & bonitatis Roberti ſuauiſſimi & piiſſimi Regis Francorum filij Hugonis Regis, hunc ſanctum in quantum potuit, exornauit, dilexit, & excoluit. Quo concedente, vitam huius excellentiſſimi Regis adoriri cupimus, præſentibus & futuris imitabilem. Nam hic languentes animæ perſpicient quid charitatis, humilitatis, & miſericordiæ valeant opera, ſine quibus nullus ad regna poterit peruenire cœleſtia: in quibus ita enituit, vt poſt ſanctiſſimum Regem Prophetamque Dauid nullus ei æquaretur: præcipue in ſancta humilitate, quæ ſemper Deo proxima, amatores ſuos corpore ſimul Deo coniungit & ſpiritu. Initio autem deſcriptionis omnem vultus illius habitudinem corporisve degentiam, prout ipſi perſpeximus, propalamus: adiuuante Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui vbi vult, & quomodo, & cui vult, inolita bonitate adſpirat.

Explicit præfatio.

Incipit vita.

N tempore quo reſpexit Deus ſuper filios hominum, vt videret, ſi eſſet intelligens aut requirens Deum, fuit Rex Francorum Robertus origine natus nobiliſſima, patre illuſtri Hugone, matre Adhelaide vocitata, quę à Deo [*vel adeo*] bene laudata tanti filij digna extitit prę rogatiua. Eius inclita progenies, ſicuti ipſe ſuis ſanctis & humillimis aſſerebat verbis ab Auſoniæ partibus deſcenderat. Probis hic actibus decoratus, creſcebat quotidie meritorum lumine, qui erat inſignitus totius ſcientiæ perfectione. Huius igitur ſtatura corporis eminẽs, cæſaries admodum plana & bene ducta, oculi humiles, nares porrectæ, & patulæ, os ſuaue & dulce ad dandum ſanctę pacis oſculũ, barba ſatis honeſta, humeri eius in altũ porrecti; corona capiti impoſita, decernebat eum auis & atauis ſtirpe proceſſiſſe regia. Sedẽs equo regio, mirabile dictu, pene iungebant pedum digiti calcaneo, & hoc erat videntibus in ſeculo pro miraculo. Erat in eo iugis & frequens ad Deum oratio, genuum flexio innumerabilis, erat ꝑ certo, & vt verbis Aurelij Victorini loquar, ad humanæ conuerſationis exẽplum, per laboris genera vniuerſa, vir prouectus ad ſumma: ſiſtens in conſiſtorio, cliẽtẽ ſe eſſe libentiſſime fatebatur; nũquã iniuria accepta ad vlciſcẽdum ductus; amabat ſimplicitatẽ; cõmuni ſe affatu & conuiuio & inceſſu præbebat. Eloquentiæ tantum incumbẽs, vt nullus laberetur dies, quin legeret Pſalteriũ, & exoraret cum S. Dauide Deum altiſſimum. Extitit mitis, gratus, ciuilis animi & lepidi, magis beneficus quam blandus.

Fuit idem Rex ſapientiſſimus literarum, cuius prudentiſſimo cordi erant inſita à Deo data perfectæ ſcientiæ dona. Nam à piiſſima matre Eccleſiæ Remenſi traditus domino Virberto ad erudiendum eſt datus, qui eum ſufficienter liberalibus inſtrueret diſciplinis, vt in omnibus Deo omnipotenti complaceret virtutibus almis. Factumque eſt. Is quippe Virbertus pro maximo ſuæ ſapientiæ merito, qua toto radiabat in mundo, donatiuo Regis Hugonis munere, Pontificium adeptus Remenſe, non multis annis illud adornauit ſplendide, in his quę forent neceſſaria Eccleſiæ ſanctæ. Eo namque derelicto Rauennatium factus eſt Rector ab Ottone III. de quo ad Apoſtolatum Petri Apoſtoli ſanctiſſimi feſtinus conſcendens, multa in eo virtutum operatus eſt inſignia, & præcipue in eleemoſyna ſancta, quam fortiter tenuit, dum fideliter vixit. Inter cetera de ſe lætus & hilaris ita in R. litera luſit:

Scandit ab R. Girbertus in R. poſt Papa viget R.

Hoc aperte demõſtrans, quod hi tres Epiſcopatus honores, quos profeſſione regularis vitæ patris Benedicti monachus factus ſuſcepit, rexit, & tenuit, huius R. literæ ſigno in capite ſunt declarati. In addiſcendis vero artibus hic vir Dei humillimus dominum Ingonem collegam habuit, quem abbatia S. Martini Maſciacenſis remuneratum, poſt Abbatia S. Germani Pariſiacenſis inclitum ſeculo reddidit, vt decebat tantum virum. Quantum autem in eo harum virtutum incrementa viguerint, nos breuitati ſtudentes paucis adnotare curauimus.

Quodam tempore palatio Compendij, hic vir miſericordiæ, vir pietatis poſitus; vnum quiddam ibi in vno operatus eſt, quod omni ſeculo patuit, & cunctis pro

ipsa pietate & misericordia, imitabile reliquit. Sanctum Pascha illo in loco Rex amabilis celebraturus in die cœnę Domini, à duodecim iniquæ conspirationis ducibus mors ei iuramento ꝓmittitur, vita abstrahitur, honor regius tollitur. Capi eos & adduci ante se iubet Rex mitissimus. Percontatus eos, mandat seruari domo Karoli Calui, regalibus dapibus opulenter refici, & in die sanctæ Resurrectionis perceptione corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi insigniter præmuniri. Secunda autē sabbati, proferuntur in medium, iudicantur, damnantur, & sup eos tot sententię, quot homines. Audiuit ista Princeps Dei, pius & prudens, sciens & intelligens, & ipsos propter benignū Iesum absoluit, dicens, nō debere damnari, qui fuerant præmuniti cibo potuq; cœlesti: sed ne amplius talia in aliquo gererent, suis sanctis imperat verbis, & sic eos inlæsos ad sua regredi iussit. In latrociniis vero pauperum clericorum & laicorū sibi inlatis, ad plene erat consentiens, quę pro certo erant in auro vel argento & pretiosissimis ornamētis. Volentibus ea inuestigare, minas dabat virtute, iurans Domini fidem, ne perderent quę asportauerant. Stampis castro Regina Constantia palatium cōstruxerat nobile, simul cum oratorio. Quo delectatus Rex ad prandendū cum suis assedit: impleri domū sanctis pauperibus iussit; inter quos ad pedes eius vnus se collocans, ab eo sub mensa satiatur. Qui nō obliuiosus factus, ornamentum, quod erat in sex vnciis auri depēdens à genibus, & quod nos lingua rustica lablellos vocamus, ipso cōspiciente, cultello diripit, quantocius discessurus. Liberata vacuatur domus à pauperū caterua, imperat longe à se expelli, qui iam satiati fuerāt carnium esu simul & poculo. Cumq; surgerent à mensa, aspicit Regina dominum suum fraudatum gloria, & turbata est, cōtra sanctum Dei non Constantia ꝓtulit verba: Heu senior bone, quis inimicorum Dei vos aureo vestitu deturpauit honesto? Me, inquit, aliquis nō deturpauit, sed illi qui abstulit necessarium magis quā nobis, volente Deo, proficiet. Sedatis his vocibus, collocat se in oratorio Rex Dei dono, lætificans se de suo perdito, & de suæ coniugis dicto, adstantibus ibi domino Guillelmo Diuionensium Abbate simul & Odone Comite, & non minimis Francorum primoribus. Quædā adhuc de eius non minima pietate narranda sunt. Præsuli cuidā [*Leotherico Senon. Archiep.*] de Domino non bene sentienti & quærenti pro quibusdā causis probationem in corpore Domini nostri Iesu Christi, indigne tulit Rex amator bonitatis, & scripsit ei in his verbis: Cum sit tibi nomen scientiæ, & non luceat in te lumen sapientię, miror qua ratione quęsieris pro tuis iniquissimis imperiis & pro infestato odio, quod erga Dei seruos habes, examinationem in corpore & sanguine Domini: & cum hoc sit quod à dante sacerdote dicitur, Corpus Domini nostri Iesu Christi sit tibi salus animæ & corporis, cur tu temerario ore & polluto dicas: Si dignus es accipe, cum sit nullus qui habeatur dignus? Cur diuinitati attribuis ærumnas corporis, & infirmum doloris humani diuinæ connectis naturæ? Iurans Domini fidem Princeps Dei, priuaberis, inquit, honore Pontificis, nisi ab his resipueris, & damnaberis cum his qui dixerunt Domino: Recede à nobis, & non communicabis his quibus dicitur: Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. His verbis Præsul bene correctus à Rege pio & bono sapienter instructus, quieuit, obmutuit, & siluit à dogmate peruerso, quod erat contrarium omni bono, & iam crescebat in seculo.

In sinu matris Ecclesiæ collocatus iste Dei seruus, factus est Dominici corporis & sanguinis, vasorumq; eius custos fortissimus: Ad vnguē ita ꝑordinans cuncta, quasi videretur Deus suscipi nō vt in alterius, sed in propria sanctæ maiestatis gloria. Hæc eius deuotio, hęc erat fortis prouisio, vt corde mundo & vestitu candido Deus immolaretur, pro totius mundi piaculo. Hoc seruitutis obsequio delectabatur terris, positus iam in cœlis: Iucundabatur in sanctorum pignoribus à se auro & argento bene ornatis vestibus albis, sacerdotalibus indumentis, crucibus pretiosis, calicibus auro bono fabricatis, thuribulis electū thymiama proferentibus, vasis argēteis ad emundationem manuum sacerdotis, qui stabat illa hora fundens preces ad Deum pro totius populi delictis. Et quid? Vas vinarium ex argento factum, quod cantara dicitur, à suo quodam clerico fuerat furatum, quod eum omnimodis tristem reddidit: Non sic autem vt turbaretur clericus, qui postea fuit illi pretiosus.

Exami-

Examinationem furti minitans Rex fieri, volens nolens clericus, mali patrator operis, quæsiuit, redemit, & suo illud loco restituit. In hoc Rex Dei amicus alludens clerico dicebat: Melius esse in domo propria apportare quam exportare, ne efficeretur similis Iudæ, qui fur erat & loculos habens, ea quæ mittebantur, exportabat. Habuit enim postea hunc suæ vtilitati proximũ, & sui boni consilij dignum. Sciebat hic piissimus Dei virtute sua & aliena curare vulnera, secundũ patris Benedicti mandata non detegere & publicare. Huius igitur peccata pro tali facto, sua Deus deleat quæsumus clementia, vt sanctis omnibus intercedentibus, possideat iustorum gaudia repromissa.

Pergratum mihi est & hoc auribus intimare fidelium, quod est omnino narratu dignissimum. Prouocabit nos Deũ amantes in hoc liberalis istius serenissimi Regis memoria, & eius operatio digna, cum cordibus fidelium & infidelium tinnierit tuba, non illa quæ ex æramento, sed quæ procedit de cœlesti thesauro, & aperiens os suum dicit: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa pro te exorabit. Hęc de tali viro cogitantes, occurrunt nobis plura cogitatione, auditu, & sermone, quę non possunt adscribi præ multitudine, quia illa solus Deus agnouit sua forti prudentia & scientia, ingenio, & arte, quæ non potest comprehendi miserabilis hominis virtute. Et quia à nobis diligitur mundus, delectamur in huius excellentissimi Regis operibus, in quibus, vt credimus, laudatur Deus Rex gloriosus, cuius regni hęres erit perpetuus, qui fuit mentis & corporis integra bonitate conspicuus; quia eius iucunda & delectabili vita adhuc frueretur mundus, credat orbis vniuersus, si voluisset Dei filius pro peccatoribus occisus.

Aliquando proficiscēte eo ad Ecclesiam, & prostrato in oratione coram Deo, quiddam verecundiæ in ornamentis pellium, à sancto collo dependētium, sustinuit Rex mitis & corde humilis. Fundēte eo preces ad Deum, adstat è proximo Rapton latro, non ille fortissimus princeps latronum, qui tenet lectione principatum in libro Regum. Nam medietatem primalium chlamidis Regis auferens, hæc ab eo suscepit mansuetissima & omni melle dulciora mandata: Recede ab hinc, recede; sufficiat tibi quod abstulisti, quia & alteri necessarium erit quod reliquum est. Confusus latro abscessit ad imperium sancti viri, qui periclitantibus & pauperrimis hoc cōsentiebat ex more pro Dei amore, vt haberet eos apud Deum intercessores, quos sciebat iam esse factos Dei ciues.

Sedes regalis Pisciacus dicta supra Sequanam posita Francorum Regibus satis est oportuna. In ea monasteria tria ab antiquis viris didicimus facta: vnum in honorem sanctæ Mariæ: aliud sancti Iohannis: tertium sancti Martini confessoris. E quibus vnum in honore S. Mariæ matris Domini Rex bonus assumens, & à nouo ædificans, illud in ornamentis & clericis, auro & argēto satis honorabile reddidit. Quo laudandi Deum nunquam finem habuit. Porro orationibus ibi adhęrens Deo, cum ad locũ repausationis sui humillimi corporis reuerteretur, post assuetos in oratione lachrymarũ imbres fusos, inuenit ibi suam lanceã à coniuge gloriosa bene argento paratã. Hanc cōsiderans aspicit à foris si quempiã reperiret, argētum hoc cui necessarium foret: inueniensq; quendã pauperrimũ, interrogat caute si haberet aliquid ferramenti, quo posset auferri argentũ. Pauperi inscio ad quid ita requireret, ait Dei famulus, vt ꝑquirat quantocius. Inter hęc orationi vacabat. Adueniens is qui missus fuerat, ferramentũ offert tali operi satis congruũ. Obserantur ostia domus, & Rex cũ paupere argentũ à lancea auferens, pauꝑculo dat bene faciens, & suis ipse sanctis manibus ei in sacculũ mittens, dat in mandatis, sicut mos erat, vt sibi in redeundo ꝓspiceret, ne vxor eius eũ videre posset. Obaudiuit p̄ceptis Regis necessitas pauperis. Peractis his aduenit Regina mirans q̃d factũ fuerit de lancea, quæ sic erat destructa, de qua sperabat dominũ suum forti lętificari gloria. Ad hęc Domini fidē iurans Rex ioco, huius se non esse facti consciũ, inter eos amicabilis est exorta cōtentio, quibus eleemosynæ largitio ꝓfuit & proderit faciente Deo mortuis seculo, viuētibus Deo. Quædam adhuc de eius non minima pietate narranda sunt.

Clericus quidã pauperculus de regno Lotharij exiens, ad hunc, de quo loquimur, seruum Dei veniens, est receptus. Is nempe clericus Oggerius dicebatur. Qui

cum nimia bonitate suscipiens, suo sanctorum collegio sociauit clericorum, & eum sufficienter in his quæ debuit adornauit, sperans secũ habitaturum non paucis diebus & annis. Verum in his quę præuidere noluit, inuentus est. Nam super eum dicta Dauid Prophetæ merito dicta sunt: Verba oris eius iniquitas & dolus: Noluit intelligere, vt bene ageret: Iniquitatem meditatus est in cubili suo: Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit. Splendebat quippe in eo species Iudæ traditoris Domini, qui loculos habens, ea quæ mittebantur exportabat. Nam quodam tempore aduesperascente hora diei, cœna cum suis sumpta, incumbentibus iam noctis tenebris, dum ad cõplenda, & quę sunt Deo reddenda cogitaret, ad domum Dei de more ꝓcessit, pręeuntibus ante se clericis cũ ceroferariis nõ minimi ponderis. Quibus positis significauit Rex humilis, ne accederent ad excelsa. Stat Rex in angulo, & corde tacito Deo suo reddit vota iucundo. Meditans ergo in conspectu Domini, aspicit iam dictum Oggerium ad altare accedere, cereum ad terrã deponere candelabrũ sinu contegere. Turbantur clerici qui huius latrocinij debuerãt esse custodes. Inquirũt Dominum Regẽ de furto, quibus se respõdit nescire vllo modo. Peruenit hoc ad aures Cõstantię reginę eius cõiugis, de qua quidã ad nomen eius lusit dicẽs:

Constans & fortis, quæ non Constantia ludit.

Hæc accensa furore iurat ꝑ animã VVillelmi sui genitoris, custodibus mala se irrogaturã fore, luminibus priuari, & malis aliis deturpari, ni reddãt qđ ablatum fuerat de thesauro sancti & iusti. Hoc vbi audiuit, in quo erat requies pietatis, eum qui erat latrunculus aduocãs, ita ad eum locutus est: Amice Oggeri, abi hinc iam, ne te cõsumat inconstans Constantia vxor mea: Sufficiunt enim quę habes, donec intres in terrã natiuitatis tuæ; sit Dominus tecũ vbicunq; ꝑrexeris. Vbi hoc audiuit furti dominus, cadens ad pedes piissimi Regis volutabatur clamãs: Succurre mihi domine, succurre. Ipse vero volens eum eripere, dicebat: Transi, transi, noli hic ꝑmanere, dans ei & alia cum his quæ absportauerat, ne deficeret in via. Post aliquot dies idem Dei famulus credens illum iam posse suum attigisse solum, cõuersus ad suos lepide & iucundissime dixit: O bone Theudo (hic enim ei erat familiaris) vt quid tantum laboras in quærendo candelabro, cum Deus omnipotens illud suo attribuerit pauperculo? Scias etenim tu & tui quod illi plus quam nobis necessarium fuerat, cum Deus nobis peccatoribus omnia quæ sunt in terris attribuerit, vt subueniamus pauperibus, orphanis, viduis, & omni populo Dei.

Palatium insigne quod est Parisiis, suo cõstruxerant iussu officiales eius. Quod volens præsentia sui die sancto Paschæ nobilitari, more regali iussit mensam parari: Cumque aquam ad abluendas manus præsto haberet, adest cæcus quidam inter pauperum multitudinem coram eo assistentium, qui illius erant memoriale continuum, qui vt illi aquam iactaret in faciem, humillimam effert precem: At ille continuo, velut pro ioco ducens pauperis precem, dum primum in manibus accepit aquam, illius proiecit in faciem. Qui mox, videntibus cunctis optimatibus qui adstabant, cum respersione aquæ amissa oculorum cæcitate, congratulantibus cunctis in Domino, lætior inter conuiuas discubuit prandio: Fuitq; discumbentibus tota die huiusce rei confabulatio ad laudem omnipotentis Dei: quorum verba forte fuissent vana & otiosa, nisi tanto lumine forent illustrati illo die. Nec immerito sane potest existimari, quod palatium illud frequenti regio conuentu sit honorandum, quod diuina virtus tali decorauit miraculo, & populi sacrauit iubilo, dum vesci voluit ibi deuotissimus Rex die primo.

Vigore iustitiæ vigens idem Rex serenissimus, studebat non continuari os suũ mendacio, sed veritatem corde & ore proferre, Domini Dei fidem iurans assidue. Vnde nimirum suos, à quibus sacramentum recipiebat volens iustificari, quẽadmodum seipsum, fecerat vnum phylacterium olocristallinũ, in gyro auro puro adornatum, absque alicuius sancti pignorum inclusione, super quod iurabant sui primates, hac pia fraude nescij. Aliud quoq; iussit parari argento, in quo posuit ouum cuiusdã auis quę vocatur Grippis, super quod minus potentes & rusticos iurare pręcipiebat. O quam bene & congrue huic sancto viro concordant illius sancti dicta Prophetæ dicentis: Habitabit in tabernaculum altissimi, qui loquitur veritatem in corde

corde ſuo, qui nō egit dolum in lingua, nec fecit proximo ſuo malū, & opprobrium non accepit aduerſus proximum ſuū. Cui vtiq; bono illū adhæſiſſe tota cordis intentione certiſſimum eſt, vt mereretur eſſe in ſuperna hereditate beatorum cohæres.

Quanta vero humilitatis virtus in eo fuerit, paucis edicendum eſt verbis. Colloquium cum Epiſcopis ſui regni habens rex humilis, inter colloquium vnumquemque aſpiciens, vidit quendam eorum mole carnis grauatum, pedes ſuos dependere ab alta pietate ductus, a longe quærens ſubpedaneum reperit vnum, quod manibus Deo & hominibus charus apprehendens, illud tanto Pontifici offerre non recuſauit, & ſub pedibus eius ponere non eſt dedignatus. Erat autem hic Epiſcopus Lingonenſis Lambertus nomine dictus, ſcientia, religione, & bonitate pollens. In magna etenim ex hoc admiratione pro tali facto omnes Epiſcopi & Principes habuere ſæpe fatum Robertum humillimum & inclytum regem.

Is quippe rex Deo dilectus Robertus ſemper meminit ſanctæ legis, quia memor fuit operis Dei in omnibus viis ſuis: ſciebat etenim ſcriptum; Scientia virtus, cuſtos virtutis humilitas ſancta. Et illud beati Papæ Gregorii; Qui ſine humilitate virtutes congregat, quaſi in uentum puluerē portat. Legerat quid dixerit quidā ex patribus; Omnis labor ſine humilitate vanus eſt: humilitatis ſignum dat regnum cœlorū. Nos ergo oremus omnipotentem Deum, vt hic Dei electus, qui depoſito omni tumore ſuperbiæ cōiunctus eſt Chriſto Deo ſanctæ humilitatis virtute: ita illi iungatur in ſeculo venturo, vt in iudicio a ſiniſtra parte diſiunctus, nō inueniet in eo Ieſus Chriſtus, quod dānet in pœna, ſed quod pietate multiplici proueheat ad coronā, quā promiſit diligētibus ſe ad gloriā. Hic etenim vir Dei tātus ac talis, quod amauit, quod cupiit, quod credidit, Deus eſt rex regum, Dominus dominorū, ſpes vtiq; certa fidelium.

Iactantiam ſuperbiæ mentis rex humilis & cū multiplici pietate nominādas Robertus ſtudebat illi ſemper placere virtutibus bonis, qui habitat in excelſis: deuitans ſublimes, ſuſcipiebat quos poterat humiles, qui certis tēporibus veras vero Deo redderent laudes. Suſcepit in hoc & exemplum ab Ambroſio Mediolanenſiū ciuitatis venerabili Epiſcopo, qui binos Eccleſiæ ſuæ, cui præſidebat clericos pro inceſſu ſuperbo grauibus tradidit lamentis, donec calcato tumore ſuperbiæ addiſcerent humilitate pergere, qui erant correcti virga ſacerdotalis diſciplinæ. Idē namq; beatus Pontifex, in tractatu de diluuio & archa Noë, habitus hoc modo arrogantiū, curauit edicere; ſcilicet quales deſcribit Eſaias Iudeæ filias oculorū micantes nutibus, & alta ſe ceruice iactantes: ſunt enim eiuſmodi erigentes ſupercilia, inflato corde, elato pectore, ceruice reſupina, qui ſolum quidē pedum pręſtringant veſtigiis, toto autem ſe librant corpore, & inani ſuſpendūt examine; in priora greſſu prodeūt, in poſteriora verticem reclinantes, cœlum ſpectant, terrā autem faſtidiunt, tanquā ceruicis dolore ſuffixi, vt eā inclinare non poſſint. Hos igitur deleuit Deus de libro vitæ, dicens; Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: nec inter merita ſanctorū cōmentis, [*commeritus, vel, cum mentibus*] facit adhærēs cœleſtibus. Hęc idcirco diximus, vt cognoſcant omnes, quis in tanto Francorum imperatore mundi fuerit deſpectus, qui humilitate ſancta cœlorum poſſedit regna.

Huius igitur inclyti regis auus Hugo pro pietate, bonitate, fortitudine magnus dictus, monaſteriū S. Maglorii confeſſoris Chriſti, in ciuitate Pariſiis ſimul cum filio conſtruens nobiliter, monachos ſub regula patris Benedicti viuere paratos ibi collocat, & in auro vel argēto locū ipſum dicat, & ceteris ornamētis pro ſalute ſua & filii ac futuræ poſteritatis. Mater quoq; eius ſupra dicta Adhelaidis admirāda ſatis in ſancta deuotione regina fecit monaſterium ſancti Frambaldi in ciuitate Syluanectenſi, vbi XII. ad ſeruiendum Domino clericos miſit, & de quibus viuerent abunde ſubminiſtrauit. Conſtruxit & monaſterium in territorio Pariſienſi, villa quæ dicitur Argentoilus, vbi numerum ancillarum Dei non minimū ſub norma ſancti Benedicti viuere paratas adunauit, ad laudem & gloriam bonorum omnium inſpiratoris, & ſub honore ſanctæ Dei genitricis & perpetuæ virginis Marię omnipotenti Domino dedicari & conſecrari voluit. Fecit nihilominus ſancto Pontifici Martino caſulam auro operatam optimo, inter ſcapulas maieſtatē veri Pontificis continentem, Cherubim quoq; ac Seraphim colla dominatori omniū ſubmittētia. In pectore vero agnū

Dei, noſtræ redemptionis hoſtiam; quatuor e regione præfigens animalia, Dominum gloriæ adorantia. Fecit & eidem beato confeſſori cappam vnam intextam auro; duas vero ex argento. Speciali autem ſuo poſt Dominum, amicorum amico beato videlicet Dionyſio caſulam miro itidem opere factam contulit: cui & aliud vt tantam decebat fœminam ornamentum contexuit, quod vocatur orbis terrarum illi Caroli Calui diſſimillimum. Sperabat enim ſe Deo fidelis Regina partem habituram cum eo cui promiſerat Deus ſermone non caſſo, impetraturum pro quibuſcunque petiiſſet. Etenim illius vniuerſa progenies famulam ſe tãti martyris in omni opere proclamabat, reddẽs Domino ſuo quæ ſunt ſerui, debitæ ſeruitutis obſequio. Erant ſiquidem huic generationi ſpeciales amici, ſancta videlicet Maria, & pater & dux monachorum ſanctus Benedictus, ſanctus quoque Martinus, ſanctus nec ne Anianus, atq; victorioſi Martyres Chriſti, Cornelius & Cyprianus: optatiſſimus vero glorioſus martyr Dionyſius, ac inclyta virgo beata Genouefa. Fertur autem dixiſſe moriens bonus pater:

O optime fili per ſanctam & indiuiduam Trinitatem te obteſtor, ne quando animus ſubripiat acquieſcere conſiliis adulantium vel muneribus doniſque venenatis te ad vota ſua maligna adducere cupientium, ex iis abbatiis, quę tibi poſt Deum perpetualiter delego: neve animi leuitate ductus quolibet modo diſtrahas, diripias, aut ira excitante diſſipes. Specialiter vero tibi inculco nullo pacto ducem omnium patrem, dico Benedictum a te patiaris diuelli, illum apud communem iudicem ſalutis aditum, tranquillitatis portum, poſtque carnis obitum ſecuritatis aſylum.

Quæ autem hæc ancilla Dei, mater prudentiſſimi Regis Roberti opera bona fecerit, paucis adnotare libet. Ipſe iuuenis laborabat forti infirmitate corporis. de qua erat patri & matri in timore periculum, pro quo fecit in ſeniori Eccleſia Aurelianenſis ciuitatis, quam ſanctus Euurtius per Dei dexteram fundauit, & more Eccleſiaſtico benedixit, in ſanctæ & viuificæ crucis honore, imaginem Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti pendẽtis in cruce, ex auro puro, vt liberaretur a mortis periculo, quem Deus omnipotens iam apud ſe decreuerat regnaturum in mundo: nam & eius virtute liberatus eſt. Dederat autem & pater pro filio vnico ſanctæ crucis loco vrceum argenteum penſantem lx. libras, qui vſque ad hæc noſtra tempora permanſit in domo Dei ſancta. Creſcens quippe ætate, & vir factus virtute totam terram ſanctæ crucis, quam Fulco Epiſcopus pro adiutorio ſui Hugoni potentiſſimo Beluacenſi dederat. Hic vir Dei qui laude & verbo omnipotẽti complacebat Deo, mœſto factus animo, per ſecula celebrando ſalutiferæ crucis loco, ſuo reddidit dono. Hunc denique locum Aurelianenſem ſcilicet ſedem ſpecialius ſemper dilexit, quia in ea natus adoleuit, & poſt regeneratus ex aqua & Spiritu ſãcto, ibi aſſumptionis ſuæ in Regem ſolemnem vtique percepit benedictionẽ. Dominus etiam Theodericus, eiuſdem ciuitatis Epiſcopus, cuius vox laudem Domini digne & laudabiliter eructabat, volens haberi memoriam ſui nominis, in monaſterio ſanctæ crucis, iubet vas fieri ex cẽtum ſolidis auri optimi, in quo conſecraretur ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Iunxerat ſe tanto Pontifici Rex mente humili, qui ſuperno tactus amore, fecit in ipſo ſancto calice patinam, ad conficiendum in ea corpus Redemptoris mundi, vt eſſet ei crucis ſignaculum in auxilium, & ſancta paſſio, vera animæ carniſque redemptio. Nihilominus & dominum Odolricum Epiſcopum in ſacerdotali veſtimento ſic honorauit, vt adſtans in ſacrificio Domini, circumtectus ex omni parte auro & purpura, videretur vrceolum ex onichino factum, quod comparauerat Rex ditiſſimus pretio lx. librarum. Iterum ipſi ſanctæ crucis loco contulit ſimul cum alio argenteo & manipulo. Dedit etiam & pallia tria pretioſa, in ornatu Eccleſiæ pro ſua ſuorumque filiorum ſalute, & alia multa, quæ non poſſunt litera notari, nec numero comprehendi. Sanctorum enim corpora martyrum pretioſorum Sauiniani, & Potentiani, qui paſſi ſunt acerrime in Senonẽſi vrbe, auro, argento, gemmis ita veſtiuit, vt in his delectaretur omnis mundus, quos in terris Rex honorificauerat laude dignis. Præterea patri Benedicto & ſuis, cui ſemper totis adhæſerat præcordiis, pro ſua in tota mundi latitudine admirabili vita, piſcatoriã Ligeritti fluminis benigniſſimus adtribuit, ſcripto firmauit, & ex his nil aliud quam interceſſionis illius

illius quæſiuit ſuffragia. Sed & præceptum de immunitate Floriaci loci, ſeu de his quæ monaſterii competiuit vtilitatibus auctoritate regia firmauit, & ſigillo ſuo, vt bonus & ſapiens inſigniuit. In ornamentis quippe eccleſiaſticis patrem Benedictum honorans, quo eo amore dilexerit, manifeſtiſſime aperuit. Nam altare ſanctæ Dei genitricis Mariæ pallio pretioſiſſimo poſt ignem qui fuit in menſa noſtri ſancti loci calamitas cooperuit, & thymiama matherio vſquequaque ſatis mirabili, auro & gemmis bene eleuato in ſublimi hunc ſanctum deuotiſſime nobilitauit. Erat enim & hoc ad plene conueniens thymia matherium thuribulo aureo a Gauzlino abbate mirabilium factore patrato, cuius opus ſplendeſcit præ omnibus, quæ vidimus ipſi, qui hæc ſcribimus in Floriaco loco. Monaſterium S. Caſſiani confeſſoris ſummi in Hedua ciuitate quæ & Auguſtidunus nimia dirutum vetuſtate a nouo ædificauit, & in eo Dei miniſtros collocans, abbatiam ſicut prius conſtruxit, præbens ſumptus his qui ibidem Deo deſeruirent. Hoc ei ſtudium, hæc eius ſemper fuit in opere Dei voluntas.

Palatio Compendii dãnum accidit regi in furto nobili. Inſtabat tunc dies Pentecoſtes, quo Spiritus ſanctus replens animas mundat fidelium corda, vt placeãt Patri & Filio, quibus æqualis Spiritus ſancti portio. Volens illo die pater rex glorioſus filiũ ſuum ſtatuere in regem nomine Hugonem, ſtrenuiſſimæ nobilitatis iuuenem, pro immenſa patris & filii bonitate, quæ erat diuulgata toto terrarum orbe, ad faciendum feſtinabat omnis mũdus, quia delectabatur in talibus. Fuit enim hic bonus iuuenis, excellentiſſimæ probitatis, omnes complectens, omnes diligens, nullum deſpiciens, dilectus a cunctis & ſemper amatus. Die autẽ primo perfecta benedictione mirabili, pater lætus factus de filio, exultabat gaudio immenſo. Ammotio [*ammonitio*] patris eo die talis facta eſt in filio bono: Vide fili, ſemper ſis memor Dei, qui te hodie participẽ ſui fecit regni, vt æquitatis & iuſtitiæ in ſemitis delecteris: quod queſo adtribuat mihi Deus vt videã, & tibi vt facias iuxta eius voluntatem, quę omnibus deſiderantibus eã, ſemper adeſt. Inter hæc feſtiua ſolemnia quidã clericorũ veſano corde meditatus peruerſa, accelerat perficere ea. Speciem cerui ex argento mero facti vir Dei habens in theſauris ſuis, eo delectabatur ſolẽnibus feſtis. Acceperat hoc munus a duce Normannorum Richardo ad vſus humanos, quod benignus ore, benignus corde, benigno nõ diſtulit cõferre Deo. Erat huic ornamento adiunctus cyphus corneus, quo deferebatur vinũ ad celebrãdum ſacrificiũ. Hæc aſpiciẽs quidam peſtifer & clericus nequã, arripit, caligis recondit, huc illucq; vadens nõ inuenit cui ea vẽditione cõtribueret, vel quomodo illã ſpeciẽ cerui deſtruere poſſet. Credendũ eſt cũctis ea pii regis ſeruata meritis, qui toto corde erat Deo fidelis: nã tertia ſabbathi in oratorio turris Caroli colloquẽs cum quodam familiaritate perfecta, ſibi coniuncto, ecce fur veniẽs ante altare ſe collocat, preces inutiles ſpargit, & lõga protrahẽs ſuſpiria, faciſtergio altaris prolixo operit, ſimul cũ cypho, & ſic verecundus abiit, neſciẽs miſer quorum oculi ſuper eum erant defixi. Ceſſans rex colloquio, vadit ad altare pede leui, cum amico vero, & ſua accipiens reddit lętus miniſtro, interminans ſocio, ne dũ adiuueret, nomẽ eius ſeculo innoteſceret, & tãto viro verecũdiã faceret.

Verum quia opponit ſe noſtræ narrationi quorundam peruerſæ mentis intentio, qui omne bonum quod ipſi nequeunt aſſequi aliis inuidere, & malignitatis calcaneo prout poſſunt premere non erubeſcunt, quiq; ſi quid exceſſus humanitus admiſſum eſt, eo cuncta boni operis ſuccedentia germina canino dente oblatrant ſuffocari, hunc ſanctiſſimum virum lacerare non pertimeſcentes: Non, inquiunt, hæc quæ prolata ſunt bona de eo opera ad ſalutem illius prouenient animæ, quoniam non exhorruit facinus copulationis illicitæ, dum commatrem & ſibi conſanguinitatis vinculo nexam duxit vxorem. Quorum irrationabilitatem placet euidenti ſanctæ Scripturæ indicio conuincere. Sed ne forte loquendi proclament aditum ſibi intercludi, dent nobis aliquem ſine prolapſione delicti: quis vero caſtum ſe habere cor gloriabitur? cum nec vnius diei infans mundus eſſe Scripturæ teſtimonio comprobetur? ſiquidem ob inertiam deſipientium cõprimendam hęc dixerim, non vt viri vltro pœnitentis culpam occultem. Sicut enim ſanctus Dauid lege prohibitus, Berſabeæ contra fas concupiuit & rapuit: ita & iſte contra ſacræ fidei iura agens,

præfatam mulierem nefarie ſibi copulauit vxorem: illi non ſolum ſatis fuit in mulierem peccaſſe: ſed molita viri innoxii nece, incurrit duplex peccatum: huic profecto magis libuit Deum offendiſſe, quam a muliere duplici ſibi lege prohibita, thorum ſeruare immaculatum. Sed vtriuſque peccati vulnus, verus humani generis benigna diſpoſitione ſanauit medicus; illum per Nathan Prophetam ſuum, dum pauperis viri, vnius ouiculæ & diuitis ouium abundantis multitudine paradigma obiecta, ſe reum agnoſcens dixit peccaſſe; iſtum æque per dominum & venerabilem Abbonem Floriacenſium a Deo prælectum Abbatem, nunc Chriſti fauente gratia miraculis coruſcum, ſpreta mortis formidine dure increpatum priuatim & publice. Cuius ſancti viri increpatio tam diu perſtitit, donec Rex mitiſſimus reatum ſuum agnoſceret, & quam male ſibi copulauerat mulierem prorſus derelinqueret, & peccati maculam grata Deo ſatisfactione dilueret. Vterque igitur Rex Deo acceptus, vtpote ab illo coronatus, quos nudos peperit natura mundo, ſancta diſpoſitione ſui glorioſos habere voluit & inclitos ſeculo. Et quia, vt ait Scriptura, permittit Deus fieri quod non vult, permiſit benigna diſpenſatio ſic eos occumbere peccato, vt ſe humanitate æquales ſubiectis recognoſcerent, & reliquum vitæ tempus vigiliis & orationibus inhærendo tranſigerent, varias corporum paſſiones ſuſtinerent, vt adimpleretur in eis ſacræ Scripturæ teſtimonium, quæ ait; Corripit Deus, quem diligit, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Vterque peccauit, quod ſolent reges, ſed a Deo viſitati pœnituerunt, fleuerunt, ingemuerunt, quod non ſolent reges. Siquidem exemplo beati Dauid, dominus iſte noſter Robertus cōfeſſus eſt culpam, obſecrauit indulgentiam, deplorauit ærumnam, ieiunauit, orauit, & confeſſionis ſuæ teſtimonium in perpetua ſecula vulgato dolore tranſmiſit. Quod non erubeſcunt facere priuati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent ſuum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat, qui nullis legibus tenebatur humanis. Quod peccauit conditionis eſt, quod ſupplicauit correctionis: lapſus communis, ſed confeſſio ſpecialis: culpam itaque incidiſſe naturæ eſt, diluiſſe virtutis. Ob hoc nimirum iſta facere non deſpexit, quia ſciebat Deum puſillis & magnis fore timendum, & potentem quemque diuina admoneri Scriptura; Quanto magnus eſt, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. His igitur rex humilis legibus abſolutus, ſuæ tamen reus fuit conſcientiæ. Quibus vinculis ſe enodare deſiderans, diuinum ſibi precatur auxilium, vt ab omni criminis labe mundetur. Et re vera cum mitis, & corde manſuetus egregia ſemper habuerit ſanctus rex ſuæ manſuetudinis & pietatis inſignia, ita vt aduerſariis ſuis frequenter ignouerit, atque ab eorum nece abſtinendum putauerit, non eſt mirum, quod tam grauiter doleat noxium ſibi obrepſiſſe peccatum. Et ideo a peccatis mortalibus liberari ſe poſtulauit: laudauit Dominum Deum ſuum, iuſtitiam Domini prædicauit, & exultauit eius lingua iuſtitia de cœlo proſpicientis, quæ proceſſit de vtero intactæ virginis.

Vnum vero quiddam memoria dignum a patre huius inclyti regis & a Deo electi patratum, huic lectioni inſerere dignum duxi. In eo namque ſacerdotes veridici, Abbates & monachi ſanctæ normæ non neſcii, exemplar virtutum quod non ſolum imitari, ſed etiam admirari valeant, inuenient. Ante omnia autem pietatis & miſericordiæ omni laude extollenda inſignia. Quodam namq; tempore ſanctum diem Paſchæ in ciuitate Pariſius ſolemniter celebrans, ſecunda ſabbathi ad domum ſuam apud ſanctum Dionyſium lætus regreſſus eſt, ibique ſolemnes exegit dies. Tertia autem ſabbathi, adueniente hora, qua laudibus laudaretur per omnia ſecula Deus, ſurgit a lecto, & ad Eccleſiam ire diſponit. Aſpiciens ergo videt duos ex aduerſo iacentes in angulo, operi inſiſtentes nefario. Horum fragilitati condolens, ornamentum pellium, quod erat pretioſiſſimum tollit a collo, & ſuper peccatores proiicit corde benigno. Quo facto Eccleſiam ſanctorum omnipotentem Deum rogaturus intrauit, vbi pro ipſis peccatoribus ne perirent, orauit. Prolongata vero oratione, & ſperans iam abiiſſe mortuos peccatores, qui pœnitentia viuerent Deo, euocat ſui corporis cuſtodem, & vt aliud ſibi eiuſdem generis deferat ornamentum humillimis verbis imperat, mandans hoc minis imperialibus, vt neque coniugi glorioſę, neque

que alicui iſtud vnquam manifeſtaretur. O quam perfectus, qui ſic ſuo peccatores protexit veſtimento: quam ſanctus ſacerdos, quam pius abbas religioſuſque monachus, quam rectiſſima virtutis & perfectionis norma, cui inniti poteſt iuſtitiæ concupiſcens ſemitas. Tali quippe mandat monachorum pater & dux confiteri peccata, qui ſciret ſua & aliena curare vulnera, non autem detegere & publicare. O fœlix participatione Dei pietas & miſericordia, quæ ſic floruerunt in tanto & tali viro: quas & ipſe Robertus noſter quaſi hereditario iure a patre relictas poſſedit.

Ingo ſummæ ingenuitatis vir & bonitatis abbas monaſterii ſancti Germani Pariſiis ciuitate conſtituti, ad hunc Dei famulum pro ſua & fratrum vtilitate Aurelianis duos boni teſtimonii direxit fratres: qui ab eo viſi pacis honorati ſunt oſculo, vt ei mos erat: interrogatique ſunt benigniſſime, qua cauſa ad eum properaſſent. Vocabantur autem propriis nominibus Herbertus vnus, alter vero Gauzfredus haud infimi ordinis monaſtici viri. Quibus pio de more imperat, vt poſt matutinos hymnos ſua præſentia adſiſterent, & de quibus vellent, audientiam haberent. Quibus iuſſa obſeruantibus contigit vt in ipſa Eccleſia, in qua conſederant, his cernentibus candela extingueretur: qua extincta religioſum virum Theudonem clericum proximum ſuum a lecto euocat, candelamque porrigens, ad requirendum lumen quantocius dirigit. Interea deuotiſſimus rex pſalmis & orationibus vacans, dum qui miſſus fuerat reuertitur, videt virum Domini candelam ardentem tenere in manibus, qui tenebat charitatem in moribus: quod admirans & Deum hymniſonis vocibus laudare cupiens, omnimodis illum prohibet, vt a iactantia ſuperbæ mentis ex toto ſe liberans, Dei in omnibus conlaudans virtutem, diceret cum Dauid: Ego ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis, Et iterum: Humiliatus ſum vſquequaque Domine, viuifica me ſecundum verbum tuum.

Legimus in diuinis voluminibus, quod ſeruire Deo regnare eſt: quod pro certo cognouit qui admonuit, dicens: Seruite Domino in timore. Quod vtique iſte noſter, de quo loquimur, vir beatus adimpleuit pro poſſe & velle. Et ſicut Moyſes Dei famulus precibus humillimis, manibus extenſis proſtrauit Amalech: ita & his verus Dei amicus, ſuis deuictis hoſtibus virtute ſancti Spiritus, ſemper Deum habuit adiutorem, qui eſt ſalus omnium. Reſplendebat quippe in eo animi dulcedo, qua omnem ſibi conciliabat hominem. Erat ei ſapientia ſalutaris, qua delectabatur cum ſuis. Docebat quoſdam in lectionibus, alios in hymnis & laudibus, & ad talia ſemper exhortans, omne ſecundum Apoſtolum omnibus fiebat, vt cunctos lucrifaceret. Cæterum quod pontifices ipſi abbateſque facere pigritabant, quorum eſt errantes corrigere, & bonos quoſque exemplo ſuo ad meliora prouocare, ipſe verus Dei amicus audebat: de cuius cordis theſauro procedebat vox exultationis & ſalutis, qua delectari gaudebat cum omnibus ſanctis, ſecundum Apoſtolum carnem ſuam crucifigendo cum vitiis & concupiſcentiis mundi huius, delectabile ſemper diuinitati ſeipſum præparans templum. Ad diuinum officium primus, ad laudandum Deum ſedulus. Quocunque illi erat eundum, præparabatur vehiculum, quod deportaret diuini miniſterii tentorium; quo in terram fixo, deponebantur ibi ſancta, vt quia ſecundum Pſalmiſtam, Domini eſt terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuerſi qui habitant in eo, proderet ſe deuotum famulum, quouis in loco Deo deuotas perſoluere laudes. Erant enim fixa & bene plantata in corde manſuetiſſimi & domini bene amantis regis, beatiſſimi Antonii verba: Ieſum Chriſtum ſemper deſiderate, quia in omni ſede terrarum conſtituta ſunt regna cœlorum. Sanctas noctes, hoc eſt natiuitatis Domini, ſancti Paſchæ, & Pentecoſten ſic totas ducebat inſomnes vſque ad ſummum mane, vt nec ſedens vel ſtans ſomnum caperet, donec quã expectabat & deſiderabat ſalutiferam corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti perceptionem perciperet. Probata de eo res iſta, & in omni ſeculo manifeſtata. Solẽnitate vero natiuitatis ſancti Iohannis Baptiſtæ, hanc quam & in natiuitate Domini tenebat conſuetudinem, vt poſt laudationem Domini quæ eſt in hymno, Te Deum laudamus, miſſa celebraretur deuote, quæ ſanctis eſt libris prænotata, in primo mane. Hoc ſancta conſtituit au-

ctoritas Gregorii Magni & aliorum in missa. Amalarii vero iterum doctrina, quam assumpsit ex dictis sanctorum patrum.

Quis autem ei mos fuerit dandæ eleemosynæ in sui regni sedibus, non prætermittimus. In Parisiis ciuitate, Syluanectis, Aurelianis, Diuione, Antissiodoro, Aualone, Miliduno, Stampis, in vtraque harum sede trecentis, vel quod est verius mille pauperibus dabatur panis & vini abundantia, & hoc specialius ipso quo ad Deum transiit anno, qui est incarnationis Dominicæ millesimus tricesimus secundus. Præter hæc, quo ibat quotidie in sancta quadragesima c. aut c c. iubebat pauperibus dari panis, piscium, & vini cibaria. In die autem Cœnæ Domini, non videntibus incredibile, videntibus vero & seruientibus in tali negotio satis admirabile, cum non minus quam trecenti ipsa die sua prouidentia congregati, de eius sancta manu flexo poplite in terram, vnusquisque legumen, piscem, panem, denarium vnum sumebat in manibus. Et hoc hora diei tertia: hora itidem sexta; itidem centum clericis pauperibus præbendam panis, piscis, & vini concedebat, duodecim vnumquemque eorum honorans denariis, corde & ore Dauidicos semper decantans Psalmos. Post mensam vero præparans se ad Dei seruitium rex humilis ponebat vestimenta sua indutus ad carnem cilicio, adiunctoque clericorum collegio centum sexaginta & eo amplius numero, ad exemplum Domini, eorum pedes lauans, capillis capitis sui tergebat, & ad mandatum Domini singulos eorum duobus solidis remunerans, clero præsente, & diacono adstante, qui lectionem legeret secundum Iohannem in Cœna Domini dictam & factam. Talibus factis occupabat se rex meritis gloriosus, loca sanctorum perlustrando toto die sancto Parasceue, & crucem Domini adorando vsque in vigilia sanctæ resurrectionis, in qua assumebat statim sacrificium laudis, quæ nō defuit ab eius ore, in omnibus seculis. His & huiuscemodi virtutum meritis bonorumque operum exhibitionibus gloriosus & toto orbe prædicandus Robertus rex se mirabilem mundo præbuit, cunctis posteris imitabilem dereliquit.

Hic autem post Deum specialis gloria regum, pro sacrato sanctorum Apostolorum numero, quos semper amabat corde benigno, & quorum solemnes festiuitates votiuo præueniebat ieiunio, ad horum exemplum duodecim pauperes secum ducebat, quos specialius diligebat, quibus ipse erat vera requies, post labores. Nam his sanctis pauperibus comparans fortissimos asinorum pullos, ante se vbicunque pergebat lætantes, Deum laudantes, & animam suam benedicentes dirigebat. In his nempe & aliis innumerabilibus pauperibus recreandis nunquam habuit nolle, sed semper velle. Morituris his fortis erat prouisio, ne quis minueretur de numero, eratque eis viuorum successio, & apud Deum tanti Regis oblatio. Hoc studium, hæc eius semper fuit bona voluntas, cui semper adhæserat, participatione summi boni, vera bonitas, in qua clarissimus versificator his versibus est delectatus;

Maior cura boni est Fratrum releuare labores:
Et fieri optatum tristibus auxilium.
Pascere ieiunos, nudos vestire, ligatos
Soluere, discordes conciliare sibi.
Et quæcunque homines miseri solatia quærunt
Hæc vt possibile est promere corde pio.
Vt recte vere cupidus, vereque benignus
Quæ mala sunt fugiat, quæ bona sunt, faciat.

Hæc omnia in tanto viro fuisse omnis cognouit mundus, quia eum semper dilexit Deus.

Præterea construxit a nouo in vrbe Aureliana monasterium sancti Aniani singularis sui apud Deum aduocati: qui quam pium sanctæ deuotionis amorem erga eundem habuerit, nullus edicere valet, quia illum suum semper post Deum adiutorem, protectorem, & defensorem habere voluit, ad quoscunque potuisset pergere gressus. Nam vno die a quodam suo speciali amicorum amico interpellatus, vt quid talem ac tantum Pontificem, & non alios sic sanctos suis sanctis laudibus extolleret, respondisse humillima & piissima voce fertur: Quis est Anianus? Anianus, Anianus pro certo est vera nostrorum consolatio, laborantium fortitudo, regum protectio, princi-

principum defenſio, pontificum exultatio, clericorum, monachorum, orphanorum, & viduarum egregia & inenarrabilis ſubleuatio. Et alludens ad circumſtantes pueros, ait: Num & iſte, de quo loquimur, Anianus a pœnis virgarum vobis pueris non eſt frequens, vera, & probrata, [*probata*] liberatio?

Ardens tanti pontificis honore hic redolens flos & decus Eccleſiæ ſanctæ & gratia Dei deſiderio, eum in altiori volens conſtituere loco, domum Domini ſuper eum in melius conſtruere cœpit, & Deo cooperante & ſancto Aniano auxilia præbente, ad finem vſque perduxit. Habet namque ipſa domus in longitudine tenſas quadraginta duas, in latitudine duodecim, in alto decem, feneſtras centum viginti tres. Fecit & altaria in ipſo monaſterio ad laudem ſanctorum numero nouemdecim, quorum memoriam hic adnotare curauimus. Principale in honorem Apoſtoli Petri, cui ſupra dictus rex adſociauit coapoſtolũ Paulum in benedictione, cum non antea ibi niſi ſolius ſancti Petri eſſet veneratio; ad caput ſancti Aniani vnum; ad pedes aliud; aliud in honore ſancti Benedicti; cætera ſunt in honore eorum, quorum nomina ſunt adſcripta, ſancti videlicet Euurtii, ſancti Laurentii, ſancti Georgii omniumque ſanctorum, item ſancti Martini, ſancti Mauritii, ſancti Stephani, ſancti Antonii, ſancti Vincentii, ſanctæ Mariæ, ſancti Iohannis, ſancti Saluatoris, ſancti Mamerti, ſancti Nicolai, & ſancti Michaëlis. Caput autem ipſius monaſterii fecit miro opere, in ſimilitudinem monaſterii ſanctæ Mariæ matris Domini & ſanctorum Agricolæ & Vitalis in Claromonte conſtituti. Lecticam ipſius S. Aniani a frõte auro bono & optimo, & lapidibus pretioſis, & argẽto mero præoccupauit. Tabulam ad altare S. Petri, in cuius honore extat locus auro bono totã cooperuit, de qua Cõſtantia nobilis regina eius cõiux glorioſa poſt mortẽ viri ſui ſanctiſſimi Deo & ſancto attribuit Aniano, ſummã ſcilicet librarum ſeptem ipſius metalli in meliorandis a ſe monaſterii facti tectis, quibus ab imis ad ſuperiora apertis, cœlum melius cerneretur quam terra. Extitit in ea quãtitas auri quindecim librarum probati; quod reliquum fuit, in quibus debuit diſtribuit, quia erat ei ſollicitudo Eccleſiarum Dei, iuxta vtile ſenioris ſui velle. Poſt quæ omnia cupidus ſanctæ benedictionis rex Robertus glorioſus, ſuæ ordinationis, benedictionis, & aſſumptionis in regem anno triceſimo ſexto iuſſione imperatoria, euocauit archipræſules Gauzlinum Bituricenſem & Abbatem Floriacenſem, Leothericũ Senonenſem, necnon & Arnulphũ Turonenſem; quorum præſentiã ſubſequuntur præſules, Odolricus Aurelianenſis, Theodoricus Carnotẽſis, Bernerius Meldenſis, VVarinus Beluacenſis, & Rodulfus Syluanectẽſis; non defuit etiã præſentia domini & venerabilis Odilonis Cluniacenſium abbatis, & aliorum bonorum virorum nõ minimi meriti, cum quibus ſemper deſiderabat colloqui. Ab his pro certo & aliis Dei miniſtris leuatur illud nobile corpus amici Dei Aniani ſanctiſſimi, de ſepulchro cũ corporibus ſanctorũ Euſpicii, Monitoris & Floſculi confeſſorum, Baudelii & Scubilii Martyrum, & Agiæ matris S. Lupi cõfeſſoris: & ab ipſo glorioſo rege & aliis, quos iã prenotauit litera, qui pro tali negotio aduenerant, cuſtoditur, laudatur, & decantatur in hymnis & laudibus in Eccleſia S. Martini quoadusq; præpararentur vtilia & neceſſaria ſanctæ benedictioni. Præparatis ergo omnibus, ab ipſis ſanctis ſacerdotibus locum ipſum benedici & cõſecrari ſolemniter fecit. Anno Dominicæ incarnationis milleſimo viceſimo nono, indictione duodecima. Sumitur itaq; humeris inclyti, lætantium ſimul & gaudentium populorum, & transfertur cum laudibus in templum nouum, quod ipſe inclytus Robertus ędificauerat, laudãtes Dominum & ſanctum Anianum in tympano & choro in chordis & organo, & eum in loco collocant ſancto, ad honorem, gloriam, & laudem Ieſu Chriſti Domini noſtri, & famuli ſui Aniani, ſpeciali gloria decorati.

Expleta benedictione ſolẽni, & omnibus, quæ ad dedicationẽ S. Templi pertinebat, vadit iã cum reuerentia nominãdus pater patriæ Robertus ante altare ſanctiſſimi Petri, & dilecti domini Aniani, in conſpectu omnium populorũ, & exuens ſe veſtimẽto purpureo, quod lingua ruſtica dicitur Rocus, vtroq; genu fixo in terrã, toto de corde ad Deum ſupplicẽ fudit precẽ, in his verbis: Gratias, inquit, ago tibi bone Deus, qui ad effectum meam voluntatem hodie meritis S. Aniani perduxiſti, lætificans animam meam de corporibus Sanctorum, cum eo hodierna die triumphan-

tium: da ergo Domine, per hos sanctos tuos, viuis delictorum indulgentiam, defunctis omnibus vitam & requiem sempiternam: tempora nostra prospice, regnũ tuum, quod tua pietate, misericordia, bonitate nobis datum est, rege, dispone, custodi ad laudem & gloriam nominis tui, S. Aniani virtute mirabili patris patriæ, ab inimicis mirabiliter liberate. Peracta oratione ad sua quisq; lætus regreditur, & de suis donariis ipso die locus insignitur, [*vel insigniter nob.*] nobilitatur, in quatuor scilicet palliis pretiosissimis & vrceo argenteo, & capella, quam post obitũ suum Deo omnipotenti, & sanctissimo confessori delegauit Aniano. Capella autem huius piissimi, prudentissimi, potentissimi regis Roberti talis fuit: Cappæ octodecim bonę optimæ & bene paratæ; libri Euangeliorũ aurei duo, argentei duo, & alii duo parui, cum missali vno transmarino, bene parato ebore & argẽto; Philacteria aurea duodecim; altare vnum auro & argento mirabiliter paratum, continens in medio petram laudabilem, quæ dicitur onichinus; cruces aureæ tres: melior [*vel maior*] ex his cõtinet in se libras auri puri septem; signa quinque; vnum ex his satis mirabile, in quo vndecim millenaria metalli & sexcentæ libræ fuerunt, cui imprimi iussit signũ baptismi, de oleo & chrismate facti, sicut ordo deposcit ecclesiasticus, & vt vocaretur Robertus attribueret Spiritus sanctus. Dedit etiam & huic sancto Ecclesias duas, Sentiliacum & Rutinagum cum villis & omnibus, quæ ad ipsas pertinent, quas præcepto regali firmauit, & corroborari iussit. Promeruit autem & a domino Theoderico venerabili Aurelianorum Episcopo, altaria ipsarum Ecclesiarum cum pontificali priuilegio de ipsis a se facto, quod sancto contulit Aniano & regi inclyto, qui eum in voce exultationis semper dilexerat, de corde bono.

Castrum Crispiacus dictum a VValtero potenti nobiliter constructum Suessionico in territorio; abbatiam sancti Arnulfi a se factam nobilis nobilem & per secula reddidit illustrem: nostra enim ætate ibi abbatem quendam Lezcelinum nomine constituit, boni testimonii virum, professione regularis vitæ monachum, quotannis venientem ad hunc Dei virũ: suscipiebatur ab eo vt Dei seruus, & colloquiũ habentes de cœlestibus, post in redeundo honorabatur ab eo honorabilibus muneribus quam splendide, quæ erant iuncta cœlestibus perfectæ charitatis virtute. Quodam autem tempore sanctæ Quadragesimæ Pisciaco ad regem de more properans temporales simul & spiritales sumpserunt cibos: auita se posthæc coniungentes bonitate, offert regi charitatẽ Dei abbas bonus, pro releuatione corporis eius humillimi, vt haberet leuamen ciborum, qui precibus pulsans ostia cœlorum fieret consors sanctorum: hoc renuens vir pietatis & incumbens se terris, omnimodis orabat, ne vi eum opprimeret, quia talibus obediẽs nullum adhuc Deo ieiunii votum obtulisset. Abbas hoc audiens, taciturnitatis vincula suscepit, & meditans corde, quod esset perfectus virtute, pro ieiunii eius obseruatione, suscepit eum in multimodam & nõ numerosam missarum celebrationem, vt attribueret ei Deus in his firmam deuotionem. His lætus rex donis a sancto viro perceptis, Deo gratias egit, & sanctum celebrauit continuo ieiunium, expectans Dei & Domini nostri Iesu Christi resurrectionem. Erat & hoc amatori bonorum in religione pro suarũ emundatione culparum, quod a sancto septuagesimo vsque in Pascha, nulla vsus culcita, frequenter eum suscipiebat ad iacẽdum fortissima terra, tendentẽ indesinenter ad ęthera. Prosit tamen pro his & aliis animæ eius subscripta & breuis oratio: Priorum actuum eius maculas Deus tergat, obliuioni perpetuæ tradat, partẽ ei in resurrectione prima cõcedat, qui est Resurrectio mortuorum Iesus Christus viuens & regnans in secula seculorum.

Cordi meo quid dulcius, quid iucundius potest iungi, quã vt præceptorẽ, adiutorẽ meũ in omnibus Dei operibus collaudẽ? Redeo, redeo, & sicut solebã in diebus, quibus nos simul respiciebamus eius mihi amabilẽ & desiderãtissimã recipio bonitatẽ: delector etiã in illa, & experior quid vtilitatis mihi illa fuerit: in illa vt meę est recordationis nil accipio, nil sentio, quã vt bonus filius de patre bono, amicus de amico, dilectus de dilecto. Erubesco tamẽ valde in huius admirabilis viri operũ bonorũ narratione, cũ in eo semper floruerint quæ sunt fixa summis cœlorũ, pro lucratione animarũ & corporũ. Quẽpiã videns desudare in Dei opere, hũc exhortabatur voce, clãculo alleuãs munere, cuius erat donũ promissis pauperrimũ, dato permaximum.

In fundo

In fundo monasterii Floriacensis loci, paterna imitabilis Abbatis mei Gauzlini iussione, Ecclesiam cœpi ædificare, modicam quidem sed festiuam, ad quam occurrebat populus amore, quorũ erat sacranda condigna benedictione: licet esset imperfecta, quamuis lignea, tamen promouit se rex vir cœlestium desideriorum, a Vitriaco castro desiderans eam videre aspectu sanctissimo. Fuerat iã iussu domini & amabilis Odolrici Pontificis a venerabili Bituricensium archiepiscopo Gauzlino benedicta, dante eo in circuitu plenissime terrã ipsi Ecclesię perutilẽ. Intrans in ea rex & orans, pallium quatuor librarũ super altare posuit; quod quia in honore sanctorum Dionysii, Rustici & Eleutherii consecratum fuit, procul dubio eius cordi ita insedit, vt suis piis aspicientibus oculis, post ad eum Parisios me veniente, de reliquiis ipsorũ martyrum, almi scilicet Dionysii, Rustici & Eleutherii splendide exornaret, intercessionibus ditaret. Protectionis eorum dona hæc sunt: De casula S. Dionysii, dalmatici S. Rustici, casula S. Eleutherii, de vestimentis eorum sanguine aspersis, de carnium eorum puluere, & funiculo triplici quo fuit adstrictus Dionysius martyr Domini pretiosus. His & aliis sanctorũ pignoribus, a rege amanti Deum nobiliter insignitus est locus. Susceptæ sunt autem ipsæ sanctorum supra dictorum pretiosissimæ reliquię in Floriaco monasterio a domino Gauzlino abbate in dando & accipiendo satis honorabili viro, die Kalendarum Octobrium, quo celebris agitur in omnibus seculis sanctorũ Germani, Remigii atq; Vedasti solemnitas confessorũ. Sane peccatis existentibus ipsa Ecclesia post ignibus adusta, iterũ a me misero auxiliatrice manu Domini operante, sanctæ Mariæ matris Domini, patris quoque Benedicti, & eorundem sanctorum adiuuantibus meritis, quæ erat lignea, facta est lapidea, quam magnæ bonitatis gloriosus Episcopus Odolricus sua non alterius, vt prius manu domino Deo & suis sanctis dedicari & consecrari voluit. Fecit vt decebat talem virum: quippe qui sic me protexit amore, omni quo aduixit tempore, operante Dei virtute, vt in his quæcunq; volui nunquam eius habuerim nolle, sed semper quod est honestum & vtile. Hereditatẽ sanctorum sacerdotũ, quam semper hic sacerdos inclytus honore pontificatus cõsequi desiderabat, hãc quæsumus ei tribuere dignetur pontifex summus Deus & dominus noster Iesus Christus; huius peccata destruat, collocet in cœlestibus, iungat cœlorũ ciuibus Redemptor & conditor & sanctarũ animarum mitissimus liberator. Intrantes hanc Ecclesiã præ oculis habent subscriptos versiculos, memoriam sancti Dionysii & factoris loci retinentes, quos binis partibus diuisos agnoscunt altaria, quorum sunt honore sacrata. Ad sinistram partem altaris sancti Dionysii hi sunt:

Ista Dionysius penetrantes limina sanctus
Auxilio sancto consocient Domino.
Quem quicunque petis Dominum deposce tonantem
Quatenus Helgaudum seruet amore suum.
Cuius amor Christo sic sic venerabile templum
Construxit Domino atque Dionysio.

Item ad dexteram:

Est domus ista Deo sine fine dicata superno
Helgaudi studio consilioque boni.
Hinc Paradisiaci pulsatur ianua regni:
Hinc pia plebs Domino coniubilat supero.
Intrantes pariter Christus conseruet Iesus.

Dicite cuncti voce fideli omne per æuum, Sic fiat: amen, amen, amen.

Huius certe temporibus cuius adiuuante Deo facta describimus, fulsit in monasterio Floriacẽsi loco celebri, splẽdidus mundo Gauzlinus abbas merito sanctis Deo coniunctus, operibus pollens, scientia spiritali simul & humana. Inerant eius cordi Abonis magistri prolati sanctæ Scripturæ flores boni, de quibus honestissime imbutus ita eructabat omnibus, vt possent delectari in cœlestibus. In sanctis eleemosynis ita largissimus, vt ipse positus in fortissimis frigoribus a se vestes pelliũ abiiciens, pauperes Christi indueret, vt a remuneratore bonorum præmiũ perciperet, de quo audiret: Nudus fui, & vos operuistis me. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi feci-

ſtis: Venite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis paratū eſt ab origine mundi. Hunc perfectus rex ita ſuis affixit obtutibus, vt eum præ ceteris diligens ſuis eum ſpecialiter deuinceret conſiliis, quę ab eo probe probata, ſemper ea habuit honeſta, nūquam tamē iniuſta: in honoribus ſeculi eum honorās, attribuit illi honores non minimos, abbatiam S. Benedicti, quæ eſt caput totius ordinis monaſtici, & epiſcopatum Bituricenſem S. prothomartyris Stephani, principatum tenentis totius Aquitaniæ, qui fuit & eſt honor & decus Frāciæ. In quibus quæ peccauit vera charitas & eleemoſyna, quæ in eum floruerunt virtute magna perpetuæ tradent obliuioni, actione fœlicis boni quod habuit participatione ſūmi boni. In diebus quippe Septuageſimæ reſidens rex illuſtris Pariſiis ciuitate, miſit ad eū abbas humilis ex more, pro ſacratiſſimi loci vtilitate. Qui miſſi erant his propriis appellabantur nominibus: Albericus vnus ſacerdotii gloria decoratus, largifluę charitatis vir; cui adiūctus Dei dono & excellentiſſimi patris Gauzlini imperio, frater de nomine dictus Helgaudus, quem iſte princeps Dei affectu diligebat paterno; tertiū ſecum habētes in obſequio fraternitatis laborantē Hiſembertū nomine, cōuerſione dignū factum monachum. Dies autē ſanctæ Quadrageſimæ Piſciaco celebraturus, iter accelerat nobiſcū proficiſcētibus eius pręceptis imperialibus, in quo erat rationem redditurus, de quibus cum adieramus: cum ecce veniētes ad portum Sequanæ, qui dicitur Caroli benna, hoc eſt, piſcatorio, quę erat difficultate trāſmeabilis, iuſſione eius ſancta ſoli nauiculā intrauimus ipſo aſpiciente & cōſiderante quis finis nos aſſumeret, quos ad ſe venire alacres & incolumes expectabat. Affuit nobis miſeris huius interceſſione regis, qui laudatur, benedicitur & adoratur vbiq; Deus. Nauigantibus nobis & equos noſtros iuxta lintrē frænis trahentibus, contigit vnum ſonipedē indomitum, & nunquā talia indactū in mediis fluctibus duos in naui anteriores poſuiſſe pedes, cuius forti rabie nauis periclitabatur, trahens nos iā in profundū. Inclamans rex poſt Deum altiſſimū cum ſuis, & virtutes cœlorum, dat voces immenſas ad cœlum noſtro pro periculo. Pronuntiat grandi voce fræna relinquere, & equos lōge a naui arceri. Ad cuius amabilem vocem laxatis frænis vt iuſſerat, & equi pedibus de naui eiectis, cœpimus ad littus euehi. Ipſe quoq; S. Dionyſiū, ſanctumq; Benedictum, & omnes ſanctos Dei in adiutorium noſtrum prouocabat, lachrymis perfuſis oculis, cuius precem audiuit is qui eſt in ſecula benedictus Deus. Factum eſt vt voluit, & deducta naui ad terram ſuſcepit nos per Dei gratiam incolumes, qui eramus ſimul cum eo mirabilē Deum laudantes. Ex quo facto habuit nos Deus omnipotens omni tempore laudatores. Manſimus autem cum ipſo Dei viro, illo in loco triduo delectati dulci eius colloquio, ſicut & aſpectu iucundo, cuius quæſumus ſanctiſſimam animam ſuo collocet in regno, qui eam redemit ſanguine pretioſo.

Adhuc in maiori quā ingreſſi ſumus loco placet ponere pedē, ad eius glorioſum feſtinantes tranſitum in deſcribendo, quem laudibus veraciſſimis & nō falſis, apertis, & non fictis, Domino noſtro audebimus commendare, ſancti Spiritus virtute, vt mereatur euadere diem vltionis extremæ, inſignitus ſignaculo Trinitatis ſanctæ. Sed quia adhuc quædam de eius mira operatione, quæ ſunt veræ humilitati ſociata, non ſcripſimus, & quæ multis proſunt & proderunt ad ſalutem, reſtat vt his manifeſtatis, non teneat nos otioſos eius ſanctiſſimus obitus, qui dono Dei extitit laudabilis & glorioſus. Habens deſiderium mori ſeculo & viuere Chriſto Deo Rex ſtrenuiſſimus cum, cui eſt omne quod eſt, & cui attribuimus omne quod ſcribimus, deſiderans videre, voluit terris habere ſocium, quem non poteſt capere cœlum. Proficiſcente eo quadam Quadrageſima ad ſanctos, Dei ſeruitio ſibi coniunctos, adit, orat, honorat, aures eorum precibus humillimis & ſalutaribus pulſat, vt cum ipſis & ſanctis omnibus inueniri poſſet in Dei laudibus dignus. Laborabat in hoc carnis & ſpiritus fortitudine, vt euinceret Dei virtute. Intrās fines Bituricum, ſuſcipit eum ſanctus prothomartyr Stephanus, cum ſancto Maiolo meritis præcipuo, ſancta Maria, cum celebri Iuliano, martyre ſummo, iterum ipſa piiſſima virginum virgo Maria, cum ſancto Egidio confeſſore magno. Inclytus vero Saturninus, cum forti Vincentio, dignus Antoninus cum Fidi martyre, ſanctus Domini Giraldus, ipſum iam reuertentem ad propria, ſancto iterum reddit incolumem Ste-

phano

phano glorioso, cum quo terris lætum deducens diem palmarum, properat Aurelianis, ibi in Pascha percepturus auctorem nostræ salutis. Quo itinere, multa ab eo fuerunt dona sanctis data, a pauperibus vero eius manus nunquam fuit vacua. Nam ipsa terra multos habens infirmos, & præcipue leprosos, hos vir Dei non abhorruit, quia in Scripturis sanctis legit Dominum Christum multoties in speciem leprosorum hospitio susceptum. Ad hos auida mente properans & intrans manu propria dabat denariorum summam, & ore proprio figens eorum manibus oscula, in omnibus Deum collaudabat, memor verboru Domini dicentis: Memento, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Ceteris autem mittebat deuote, pro Dei omnipotentis amore, qui operatur magna vbi est. Tantam quippe gratiam in medendis corporibus perfecto viro contulit diuina virtus, vt sua piissima manu, infirmis locum tangens vulneris, & illis imprimens signum sanctæ crucis, omnem auferret ab eis dolorem infirmitatis. Charitatis integræ non immemor seruus Dei considerabat pretiosa martyrii monachi facta, qui proprio leprosum adstringens vestimento, illumq; suo leuans humero, dum ei seruitutis officia dare voluit, repente ad æthera rediit, & ei ascendens dixit Christus, qui in specie leprosi fuerat susceptus: Martyri, tu me non erubuisti super terram, ego te nō erubescam super cœlos. Habeat hic, de quo loquimur præstante Deo, partem cum sancto Martyrio, qui istis & aliis bonis operibus festinabat se sociari Christo Deo.

In ædificationibus vero ecclesiarum Dei, hic temporali simul & spiritali oleo inunctus rex sanctæ benedictionis dono, suam potentiam & voluntatem adimplere desiderans, & ad æternæ beatitudinis palmam consequendam anhelans inter alia cogitare cœpit, & post cogitata ad effectum perducere, sancti Dei, cuius sublimitatis, cuius meriti, a quaue essent honorandi & extollendi laude, de quibus nulla ei cunctis temporibus loquendi laudandive fuit satietas. Enimuero apparebit in his quę subter sunt adnexa, descripta & superioribus iuncta, quia omnia semper fuerunt ei curæ, scilicet quæ sunt pudica, quæ sunt casta, quæ sunt sancta, & quæ habet virgo vere mater Ecclesia sancta. Attamē nunquam fuit illi Deus obliuiosus. In ipsa autem ciuitate Aurelianis ædificauit monasteriū in honore sancti Aniani, vt diximus, item aliud in honore sanctæ Mariæ matris Domini nostri Iesu Christi, & S. Hilarii Confessoris summi: sanctæ itidem Mariæ genitricis Dei cognomento Fabricatæ. Fecit inibi & monasterium sancti Vincentii Martyris Christi: monasterium S. Pauli Apostoli in Camogilo villa: monasterium S. Medardi in Vitriaco castro: monasterium S. Leodegarii, in sylua Aquilina: monasterium sanctæ Mariæ, in Miliduno castro cum alia Ecclesia: monasterium S. Petri & S. Reguli in ciuitate Syluanectensi: monasterium sanctæ Mariæ in Stampensi castro. Item in ipso castro Ecclesiā vnam, in palatio. In ciuitate Parisius Ecclesiam in honore S. Nicolai Pōtificis in palatio: monasterium S. Germani Antissiodorēsis, & S. Michaelis Ecclesiam, in sylua cognominata Bieria: item monasterium S. Germani Parisiensis, cum Ecclesia S. Vincentii in sylua cognominata Ledia: in villa quæ dicitur Gomedus, Ecclesiam in honore S. Aniani: item in villa Faida, Ecclesiam in honore S. Aniani: monasterium sanctæ Mariæ in Pisciaco: monasterium S. Cassiani in Augustiduno. Pro his omnibus & aliis innumerabilibus, quę p Domini virtutē operatus est bonis oremus singuli, oremus omnes & dicamus:

Deus, qui inter sanctissimos reges famulū tuum Robertū regali fecisti dignitate vigere, præsta quæsumus, vt quorum vicem ad horam gerebat in terris, intercedente gloriosa Dei genitrice Maria, cum omnibus sanctis, eorum quoq; perpetuo consortio lætetur in cœlis, per eundem Dominum nostrum.

Ante suū sane sanctissimum obitum, qui tertio decimo Kalendis Augusti extitit, die passionis Apostolorum sanctorū Petri & Pauli, sol ad similitudinem quartæ Lunæ subtractis radiis fuscatus apparuit in toto mundo, hora diei sexta pallescens super homines: quorum visus ita obnubilauit, vt nullus aliū recognosceret, donec quoddā recognoscēdi transiret spatiū: quid autē portenderit, in proximo patuit, cū nil nobis miseris aluit, quā de sua morte dolorē intolerabilē reliquerit. A die enim S. Petri ad sui sanctissimi trāsitus diē, 21. dies supputātur. In quibus diebus sancta Dauid canēs, meditabatur legem Domini die ac nocte, vt procul dubio ei cōcordari queat illud,

quod de ſanctiſſimo patre Benedicto ſpecialiter dictum eſt:

Pſalmicen aſſiduus nunquam dabat otia plectro,
Sacra canens obiit pſalmicen aſſiduus.

Cognouerat autem hic miles beatus, tunc Dei ſeruis pacem eſſe liberã, quietem tranquillam, quando de huius mundi turbinibus abſtracti ad ſedem & ſecuritatem æterni portus intrarent & abſorpta morte ad immortalitatem venirent. Feſtinabat enim ſupra nominatis virtutibus de præſenti triſtitia ad lætitiam venire perennem: Dicebat, illi perfectum eſſe gaudiũ qui elaboraret, vt videre poſſet Chriſtũ Deum. Exire ipſe de hoc ſeculo paratus, Dominũ Ieſum ſuæ ſalutis atq; vtilitatis magiſtrum ſemper inuocabat ad videndam regis ęterni inſuperabilem potentiam, Angelos, archangelos & omnes Dei ſanctos, in auxilium ſuum venire, voce, ſignis, indeſinenter orabat, muniens ſe ſemper in frõte & oculis, naribus & labiis, gutture & auribus per ſignũ ſanctæ crucis, memoria Dominicæ incarnationis, natiuitatis, paſſionis, reſurrectionis & aſcẽſionis, & gratiæ Spiritus ſancti. Habuit hoc ex more in vita, cui nunquã defuit voluntate, aqua benedicta. His vero aliiſq; refertus bonis virtutibus, ſexagenarius, vt credimus, opperiebat intrepidus: & inualeſcẽte validæ febris languore, petiit viaticum ſalutare & ſalubre viuifici corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Sumpto eo & paruo interuallo facto ad Regem regum & Dominum dominorum demigrans, fœlix fœliciter fœlicia promeruit regna. Obdormiuit autem, vt diximus, in Domino decimo tertio Kal. Auguſti, luceſcente aurora diei, tertiæ ſabbathi Miliduno caſtro, & Pariſios deportatus apud S. Dionyſium iuxta patrem ſuum ſepelitur ante altare ſanctæ Trinitatis. Fuerat ibi ingens luctus, intolerabilis dolor, dum monachorum ingemiſcens turba, pro abſentia tanti patris, clericorum innumerabilis multitudo ærumnas ſuas, ab ipſo ſancto pie releuatas dolens, viduarum & orphanorum infinitus numerus beneficia ab eo percepta deplorans, dabat voces ad cœlum immenſas. Vna pro certo omnium vox: Rex magne Deus bone, vt quid nos interficis, cum nobis patrem bonum abſtrahis, & tibi adiungis? Pugnis enim pectora percutientes ibant & reuertebantur ad Sancti tumulum, repetentes iam dicti ſermonis verſiculum, adiicientes, vt miſereretur ei Deus in bonum, precibus omnium ſanctorum in ſeculum ſempiternũ. In cuius morte; heu, proh dolor, ingeminatis vocibus acclamatum eſt: Roberto imperãte & regente, ſecuri viximus, neminem timuimus: patri pio, patri ſenatus, patri omnium bonorum, fœlix anima & ſalus, fœlix ad ſuperna aſcenſus, fœlix cum Chriſto Rege regum per ſecula cohabitatio. Huius igitur mirabilis regis portio in cœleſti regno fuit dominus Deus. Etenim narranda eſt faſtigio regni, erectus in ſublimi, hic humillimus vir Dei abiecit a ſe iactantiam inhoneſtæ mentis, quæ ſunt honorum ſublimia, mundi gloriam, & in cœlis ſuum collocans theſaurum. propter hoc huius portio factus eſt Deus. Magnus apud Deum eius theſaurus, egregius ſanctarum diuitiarum cumulus, cubile requietionis ſanctæ perpetuum, cuius eſt Deus propitiatio, qui fuit totius mundi liberatio. Inter alia vnum quiddam doloris nobis hoc adfert, quod talis ac tantus vir ſine titulo ornati lapidis, ſine nomine, ſine literis iacet, cuius in toto terrarum orbe gloria & memoria in benedictione eſt. Proinde omni ſeculo profuit & proderit huius ſereniſſimi regis ratio, cui indeſinenter adhæſit eccleſiaſticus & ſibi ſemper amabilis monaſticus ordo. Hunc Chriſtus Deus bonum omnibus dederat patrem. Attamen libet annotare paucis in fine huius operis innumeroſam huius mirabilis bonitatem regis. Sermocinans quis cum eo, non eſt lætificatus gaudio magno? Pacem quis deſiderans, in eius conſpectu non abhorruit iram? Vultus ſui præſentiam aſpiciens, quis non eſt oblitus dolos? Orationibus eius quis monachorum non habuit requiem, & non eſt amatus, dilectus, & veneratus? Eius ſanctiſſima admonitione, quis clericorum non fuit amator caſtimoniæ? Ipſius amicabilia verba, quibus non fuerunt medicamina? Aſpectus eius quibus non profuit inſipientibus vt virga? Oculos eius humiles quis aſpiciens, non eſt meditatus cœleſtia? Pauper & eſuriens quis non ſatiatus ab eius receſſit menſa? Mortuus ſuo termino non eius veſtitus eſt veſtimento? Hebes quis non eſt ab eo factus ſapiens? Viduæ & pauperes ad exemplum bonæ dorcadis non ab

eo da-

eo datas oſtenderunt veſtes? Omnis miſerorum multitudo, num eum patrem & nutriculum clamauit? Incidens quis in peccatum, non huius ſanctæ conſolationis habuit auxilium? Dormitans quis præ tædio non eſt euigilatus à ſomno? Laudans quis Deum, hunc non habuit in exemplum? Eleemoſynam quis facere deſiderans, hunc non accipit imitatorem, quaſi alium Iohannem? Iohannem dico Alexandrinum Patriarcham, qui pro eius immenſa, quæ fuit ſuper miſeros & pauperes miſericordia, miſericors dici & eſſe meruit ſua in vita ſimul & in omni terra. Enimuero nō fuit ei ſimilis poſt ſanctum Dauid de cunctis Regibus terrę, in ſanctis virtutibus, humilitate, miſericordia, pietate, & charitate, quæ ſuper omnes eſt, & ſine qua nemo videbit Deum, quia ſemper adhæſit Domino, & non receſſit à mandatis eius corde perfecto. Cetera quæ ſunt de ſeculi militiis, hoſtibus deuictis, honoribus virtute & ingenio adquiſitis, hiſtoriographis ſcribenda relinquimus: Qui ſi fuerint & ea ſcriptitauerint, inuenient in eis patrem & filios bellis inclitos, & inſigni gloria glorioſos. Iam nunc monachorum, clericorum, viduarum, orphanorum, & omnium pauperum Chriſti ex parte habeas perpetuum vale, noſter præcordialis amor Roberte, & profer preces pro ſeruo, propitiabili Chriſto Deo, cui complacuiſti laudabili vita & ſeruitio, & per ſanctarum virtutum merita promeruiſti cœleſtia regna. Annuat hoc Deus omnipotens qui iuſtificat impios, & viuificat mortuos, & ſanctiſſimis Regibus ornat cœlos, cuius regnum & imperium permanet in ſecula ſeculorum.

AQVITANICÆ HISTORIÆ FRAGMENTVM EX PERVETVSTA SCHEDA.

HVGO Rex Francorum mortuus eſt, & regnauit pro eo Robertus filius eius. Iiſdem temporibus rebellantes Bulgari Græciam nimis exaſperauerunt, & Baſilius Imperator ſuper eos nimis irritatus, voto ſe obligauit Domino monachum fieri, ſi Gręcis eos ſubderet, & per annos quindecim cum hoſte ſuper eos laborans, ad vltimum Regibus eorum proſtratis Samuele & Aaron, omnem terram eorum obtinuit & fortiſſimas ciuitates confregit, & Græcos animi præſidia contra eos vbique ordinauit, populumq; Bulgarorum maxima ex parte in Græciam captiuauit, & ſicut voto promiſerat, habitum monaſticum Græca figura ſubindutus, in reliquum eſt omni vitæ ſuæ tempore à concubitu & carnibus abſtinens, & Imperiali ſchemate extrinſecus circundabatur. Deinde Hyberiam repugnantem per annos ſeptem ita edomuit, vt omnia ad Imperium illius exerceret. Richardo vero Comite Rotomagi filio Richardi Normannos gubernante, multitudo eorum cum duce Rodulfo armati Romam, & inde conuiuente Papa Benedicto, Apuliam aggreſſi, cuncta deuaſtant. Contra quos exercitum Baſilius intendit, & congreſſione bis aut ter facta, Normanni victores exiſtunt, quarto congreſſu cum gente Ruſſorum victi & proſtrati ſunt, & innumeri ducti Conſtantinopolin, vſque ad extremum vitæ in carceribus tribulati ſunt. Iterum Normanni duce Rogerio in auxilium Chriſtianorum in Hiſpaniam profecti, innumeros Sarracenorum deleuerunt, & ciuitates & caſtella ab eis abſtulerunt multa. Per hæc tēpora Ermengaudus Comes Irgeldenſis poſt copioſos triumphos de Mauris & Sarracenis, prœlio inito vltimo innumerabilem ſtragem Sarracenorum perficiens, dum victor regreditur, alium exercitum Maurorum offendit fugientem, quem cum paucis ſuorum laſſis perſequens, multos eorum occidit, & ipſe cecidit. Tunc Ottone Imperatore defuncto ſine filiis, Henricus ꝓpinquus eius Dei nutu Imperium accepit, qui in terra Theodiſca à nouo ciuitatem ædificauit, vocabulo Baenburg; quam Benedictus Papa in honorē Dei genetricis conſecrauit, & parochias in circuitu ex Pagano vicis & oppidis dū conuerterentur, attitulauit ad illam. Arnaldus autem Comes Angoliſmenſis monachus factus, mortuus eſt, ſepultus iuxta patrem ſuum, & ſucceſſorem ſibi reliquit VVillelmum filium ſuum, & Fulcaldus Epiſcopus Pontificatum per duodecim annos agens, Ranulfum ſucceſ-

ſorem accepit: quo Epiſcopo exiſtente per nouem annos, & mortuo, Hugo Epiſcopatum per annos viginti obtinuit, & poſt eum Grimoardus. Deinde dominus Roho antiſtes Angoleſinæ glorioſus refulſit. His diebus lues grauiſſima Lemouicinos deuorauit, incendens corpora & exardeſcendo deuorans, donec omnis Aquitaniȩ Epiſcopi Lemouicæ congregati, corpus beati Martialis ab imo ſublatum ſepulchro mortalium viſibus oſtenderunt, & mox peſtis ipſa ceſſauit. Tenebat tunc præſulatum Lemouicæ Alduinus, qui erat ſucceſſor Aldegerij ſucceſſoris Ebli Epiſcopi. Quibus temporibus Adelbertus Comes Petragoritenſis, qui fuit filius Boſonis veteris ex ſorore Bernhardi ſupradicti, nomine Eimna, ad vrbem Pictauis bellum intulit, victor extitit. † †

Quæ ſequuntur inſerta erant, nec quo referri debeant, ſcio.

Et Aquitaniam plurima iuxta maritimam oram dona in redditibus terrarum ad copiam victus & veſtitus ſeruorum Dei delegauit. Fulberto quoque ſapientia valde ornato Epiſcopo Carnotenſi pro reuerentia philoſophiæ eius à Francia ad ſe euocato, theſaurariam ſancti Hilarij gratis tribuit, & ſummo honore eum excoluit. Regulares Abbates & monachos maximo affectu amoris amplectebatur, & conſilio eorum vtilitatem regni adminiſtrare curabat. Vnde & dominum Odilonem Abbatem Cluniacenſis cœnobij copioſis muneribus ſibi attraxit, contemplatus in eo verum Dei habitaculum, in quo Spiritus ſanctus requieſceret, & cœnobia nonnulla ſuæ ditionis eius magiſterio commendauit. Fecit idem Dux VVillelmus à nouo cœnobium ingens Malliacenſe in territorio Pictauienſi, itemque aliud cœnobium Burgolienſe in ceſpite Andegauenſi in fundo proprio, vna cum matre ſuo nomine Adala Chriſtianiſſima, quæ extitit ſoror Richardi Comitis Rotomagenſis; in quibus cœnobiis nunc alios regulares adgregauit plures numero, qui die & nocte Domino laudes perſoluerent omnipotenti, eiſque conſtituit Abbatem feruentiſſimum in ſancto propoſito & regularis diſciplinæ firmiſſimam columnam, nomine Teolmum. Multoties denique per Aquitaniam nonnulli primores recuſantes imperium eius, omnibus edomitis caſtellis eorum fortiter expugnando captis. Vnde cum obſideret caſtrum Rocam Meltim, vicinũ ſancto Carrofo, Comes Borſo cum multitudine pugnatorum fortiſſimorum & audacium contra eum acriter direxit. Vbi commiſſo fortiter prœlio, Dux VVillelmus victor extitit, Domino ei tribuente palmam victoriæ. Ibi captus eſt Comes Boho, & directus Pictauis vrbi ſub cuſtodia. Iterum Dux repetita obſidione caſtrum in deditionem ſupradictum accepit, & victor reuerſus inimicum ſuum occidere noluit, ſed vſus pietate, illæſum eum cum ſacramentis abſoluit. Et hac pietate ſemper vſus eſt, vt quos victor viuos capere potuit, non eos interimere permiſit, ſed ereptos à morte & à multatione membrorum incolumes abire præcepit. Eo tempore infinita multitudo Normannorum ex Dannemarcha & Treſcha regione cum claſſe innumera mare tranſeuntes, armis confidentes, & multitudine feroci hoſtium appulerunt portum Aquitanicum iuxta Pictauorum terminos, & ſicut antiqui parentes eorum pagani Aquitanica rura depopulati ſunt, ita & iſti mixtim Chriſtiani, mixtim Pagani noſtros vicos, caſtella, & ciuitates conati ſunt flammis comburere, & populum Chriſtianum ferro diuerberare & captiuare, & Eccleſias Dei & monaſteria deſertare. Tunc abſque mora Dux VVillelmus præſumens de Chriſti victoria interritus pro nihilo non magnam virtutem deputauit. Mandauitque per monaſteria Aquitaniæ à cunctis cum ieiuniis & lethaniis Domini miſericordiam pulſare, quatenus virtutem hoſtium contereret, & ſuum populum victorem & ſuperiorem præſtaret; quod factum eſt, congregatoque plurimo & fortiſſimo Aquitaniæ exercitu electorum pugnatorum, iuxta eos caſtra diſpoſuit circa oram maris imminente iam nocte. Normanni vero videntes præparatum Aquitanorum exercitum contra ſe ad bellum, terrore diuino conſternati ſunt valde timentes, nec ipſa nocte fugere valentes, tum propter littus maris reſiderunt, & æſtus maris tunc mitior factus eſſet, & claſſis ad terram nudã faceret, per totam noctem circa ſe foueas præparauerunt virgis & ceſpitibus cõtextas deſuper, vt ignorantes bellatores delaberentur, dum currentes equi præcipites ferrentur.

Itaque

Itaque primo mane crastino nescientes laqueos fouearum exercitus Ducis, ipso Duce in prima frontis acie percurrente velocissimo, quo dum calore pectoris super Normannos frena equorum laxarent, mox per foueas equi cum sessoribus suis delapsi sunt. Et quia graues eos faciebat pondus armorum, plurimi à Normannis capti sunt, sed diuina pietas Ducem mirabiliter eripuit. Nam & ipse casum passus, dum à Normannis pene iam caperetur, licet galea capitis & thoraca humeris magnum grauamen esset, tamen fortissimus viribus saltu excusso à fouea prosiliit longius, & suis sese reddidit. Timore vero eorum, qui primi ceciderant & capti iam tenebantur, (erant enim plures triginta nobiliores) ne forte ipsi à Normannis necarentur, dimissum est mox bellum.

Sequenti vero media nocte, æstu maris inuitante, consito cursu Normanni cum captis nobilibus viris nauibus insiliunt, & auxilio maris fuga liberati sunt, nec amplius opposuerunt venire in nostros fines. Dux autem suos qui capti erant, missis postea nunciis ad Normannos infinito pondere auri & argenti dato, omnes redemit & recepit incolumes. Fuit autem à pueritia doctus literis, & valde habebat scientiam scripturarum. Librorum etiam copiam in palatio suo retinebat; & si forte à frequentia causarum & tumultu vacaret per semetipsum, lectionibus intentus erat. Longioribus etiam hyems noctibus crebro sese lectionibus occupabat, donec vinceretur à somno, imitator erat in hac sicut in multis aliis causis Caroli magni Imperatoris, & filij eius Ludouici Imperatoris, qui per semetipsos lectionibus pascebantur. Octauianus quoque Augustus, licet Paganus, non solum frequenter legebat libros aptos, insuper propriis digitis scribebat gesta & prœlia sua & aliorum. Theodosius etiam Pius Imperator Christianissimus non solum legendo, sed etiam scribendo exercebat sese.

His temporibus contigit Lemouicæ internecio virorum & mulierum nocturna; medio enim quadragesimæ tempore, dum reserantur nocturnis laudibus valuæ basilicæ Saluatoris, concursus turbæ fluminis more in Ecclesia influens casu inuoluta est, vt vnus alterum superconculcaret, & sic plusquam quinquaginta viri & mulieres ab alterutro inter multam turbam conculcati, expirauerunt confestim. E vestigio exorti sunt per Aquitaniam Manichæi seducentes promiscuum populum à veritate ad errorem: Suadebant negare Baptismum, signum sanctæ crucis, Ecclesiam, & ipsum Redemptoris seculi, honorem Sanctorum Dei, coniugia legitima, esum carnium; vnde & multos simplices auerterunt à fide.

Temporibus ipsis, dum reuersus esset à Roma post Paschales dies, gloriosus supradictus Dux, inuentum est caput sancti Ioannis in ipsius basilica in tugurio saxeo cœnobio Angeriacensi. Quod sanctum caput dicunt esse proprium caput sancti Iohannis Baptistę. Tunc VVillelmus Dux repleto magno gaudio sanctum caput populorum visibus ostendendum decreuit, & non solum Aquitania, verum etiam Francia & Burgundia, Hispania & Britannia atque Longobardia, & cetera gentium diuersitas certatim velut amnis deuore ibi occurrit audita fama tam præclara nostris diebus. Rex quoque Robertus honorifice aduenit, & sicut decebat regiam dignitatem, obtulit in eodem loco concham ex auro putissimo pensantem libras triginta: pretiosas quoque vestes, Ecclesiasticum ornamentum, & magno honore à VVillelmo Duce exceptus est cum omnibus, qui eum comitabantur: & his expletis, reuersus est Aurelianis. Quod etiam manus videtur, omnes congregationes seruorum Dei ex Aquitania cum Sanctorum corporibus & reliquiis & apparatu Ecclesiastico psallentes processerunt ad memoriam sancti præcursoris Christi. Interque concursus Lemouicinorum vna cum monachis & clericis, & primoribus, & Episcopo Geraldo, & Ioffredo Abbate præcelso, cum innumerabili gloria memoriam Aquitaniæ Patroni præcipui Martialis recto cursu per sanctum Carrofum prætereuntes, ad memoriam Baptistæ Domini detulerunt, & magnis lætantes miraculis, quæ Apostolus Galliæ gloriosissimus Martialis patrauerat, per viarum interstitia sub oculis omnium tripudiantes, reuersi sunt. Dux vero VVillelmus semper cogitans de Dei honore, ad ipsius laudem &

gloriam dominum Odilonem Cluniacenſis Abbatem accerſiuit, & in eodem ſupradicto cœnobio Angeriaſcenſi diſciplinam monachorũ ſub iugo regulari in melius reſtaurauit. Nec præterire debeo quantũ Dei honorẽ idem Dux præ omnibus dilexit, nihilque aliquando furibundus egit: nam abſente Abbate reuerendiſſimo Annerico cum familia ſancti Iohannis fortuito in ſeditionem verſa eſſet contra familiam VVillelmi Ducis, ex ea nonnullos familiares eius pene vſque ad mortẽ vulneratos ferro reddidit, & ira hoſtis vrgente, aulam Ducis, quæ eidem cœnobio contigua eſt, pene totam diruit. Et cum multi nobilium eius, maximeque Comes Fulco, qui tunc præſens Pictauis cum Duce erat, ſuaderent eum grauiter vindicare iniuriam ſuam de familia ſancti Iohannis, & re omnes à loco extruderet monachos, & ibi collocaret canonicos: Idem ſereniſſimus Princeps nequaquam acquieuit malo eorum conſilio, licet furore commotus magno, ſed omnia pacifice & cum ratione, ſicut eum decebat, finiuit & diſpoſuit, & cauſa pacifice & laudabiliter eſt ab eo terminata, & ſic vt ſolebat defenſor & paſtor monachorum eſſe, potius fuit defenſor quam deſtructor, & potius paſtor quam diſſipator.

†† Vrbem quoque Turonis obſidione captam in deditionem accepit, & Fulconi Comiti Andegauenſi donauit, ſed ille ingenio doloſo ciuium omiſit poſt paululum, & iterum Odo Campanenſis eam recuperauit. Qui cum eam obſideret, nequaquam Rex Hugo vel Robertus filius eius auſi ſunt eum prouocare ad bellũ, ſed hoc ei mandauerunt: Quis te, inquiunt, Comitem conſtituit? & Adelbertus remandauerit eis; Qui vos Reges conſtituerunt? Poſtea defuncto Adelberto & Boſone fratre eius principatũ gerente, ipſius VVillelmus Dux Regem Robertũ cõduxit ad caſtellũ eius Bellacum in Marcha Pictauis & Lemouicę, quod diu obſidentes cũ maximo exercitu, fruſtrati receſſerunt omnes. Quo tempore VVido Vicecomes Lemouicæ, dum obſeſſum eſſet caſtrum eius Procia in pago Byturicæ à quinque Comitibus cum innumerabili exercitu bello eos appetit, & victor exiſtens obſidionem diſrupit. Comites fuerunt VVillelmus dux, Arnaldus, Elias, Adelbertus, Boho. His temporibus ſigna in aſtris, ſiccitates noxiæ, nimiæ pluuiæ, nimiæ peſtes, & grauiſſimæ fames, defectiones multæ ſolis & lunæ apparuerunt, & Vincenna fluuius per tres noctes aruit Lemouicæ per duo milliaria; tunc Iudæi Occidẽtales epiſtolas miſerunt in Orientẽ accuſantes Chriſtianos, mandantes exercitus Occidentalium ſuper Sarracenos, Orientales commotos eſſe. Tunc Nabuchodonoſor Babyloniæ, id eſt, Admiralus concitatus in ira à Sarracenis & Iudæis, magnam afflictionem ſuper Chriſtianos exercuit, & Eccleſias Chriſti ſubuertit, ac peccatis noſtris promerentibus, glorioſum ſepulchrum Domini cum baſilica ipſius confregit, & cunctas Eccleſias præter Bethlemiticam, vbi Chriſtus natus eſt; quam Sarraceni conati deſtruere, ſubito omnis multitudo ab angelo percuſſi, corruerunt mortui. Et fames omnem terram Sarracenorum ita ſubruit, & omnes pereunt morti, vt vix centum viderentur euadere viui ex ipſis. Tunc Arabes ſuper terram eorum irruunt, & qui remanſerant à fame, gladiis trucidant, & Admiralum viſceribus extractis, in mare demerſerunt cum plumbo. Tunc incœptum eſt reædificari ſepulchrum Domini. His diebus in Paraſceue poſt crucem adoratam vſque ſabbato ſancto circa veſperam concuſſa eſt Roma à vi ventorum, & pene omnes Romani mortui ſunt, tam Chriſtiani quam Iudæi, & quidam Iudæus Chriſtianis intimauit, quod in Paraſceue Synagoga Iudæorum imaginem Chriſti deluſerunt, ſicut fecerant Dominum parentes eorum. Quod Benedictus Papa ſollicite inquirens & probans, mox Iudæos, qui hoc egerant, iuſſit decollare, quibus decollatis, ceſſauerunt venti. Eo tempore decem ex canonicis ſanctæ crucis Aurelianis probati ſunt eſſe Manichęi, quos Rex Robertus, cum nollent ad catholicam conuerti fidem, igne cremari iuſſit. Simili modo apud Tholoſam inuenti ſunt Manichæi, & ipſi igne cremati ſunt: & per diuerſas Occidentis partes Manichæi exorti, per latibula ſeſe occultare cœperunt, decipientes quoſcunque poterant. His temporibus cometes velut enſis latus & longior contra Septentrionem apparuit, & per Gallias è veſtigio ciuitates, caſtella, & monaſteria igne cremata ſunt plurima. Interq; Carroſum flamma caſu cõbuſtum eſt cum baſilica. Tunc Comes Fulco ſupradictus dolo accerſitum ſecum adduxit

duxit

duxit Sanctonas Athertum nobilissimum Comitem Cenomanis, & prima quadragesimæ dominica post cœnam nocte intempesta cum traditione cepit, & in vinculis secum duxit, tenuitque in carcere biennium. Vnde eripere eum Dominus dignatus est. Sequenti anno post ipsum scelus combusta est ipsa ciuitas cum sede Episcopali, & dein mansit deserta basilica. His temporibus Guilielmus Vicecomes Martilianensis, & frater eius Odolricus in traditione ceperunt fratrem eorum Alduinum de Rosiaco castro, & oculis & lingua eum damnauerunt propter contentionem de castro Rosiaco, & hoc scelus perpetrauerunt post dies Paschæ. Post tres vero hebdomadas reuersus VVillelmus Engolismensis à Roma, obsedit castrum Martiliacum vna cum Alduino filio suo accersito secum in auxilium VVillelmo Duce, & capto castro vitam & membra eis concessit, sed omni honore eos priuauit, & castrum ipsum destruxit, & demum reædificauit, & Alduino oculis multato Rosiacum castrum concessit. Eo tempore ipse VVillelmus per Baioariam sepulchrum Domini adiit, vnde reuersus ipso anno correptus languore, laudabili memoria in pace quieuit. Similiter in Dominica Dalnus in basilica beati Eparchij, vbi quatuor patres eius tumultuati sunt, videlicet Arnaldus, VVillelmus, Alduinus, & VVlgrinus, & mox post eum principatum Engolismæ obtinuit filius eius literis & armis doctus, nobilissimus & gloriosissimus dominus Alduinus anno M. XXVIII. [1128] ab incarnatione Domini, cuius est gloria in secula seculorum.

VVillelmus Engolismensis, Petragoricensis Aginni Comes VVillelmi Tolosani vxorem duxit Caroli Simplicis tempore sororem.

- *Alduinus Engolismen. Comes 30. an. post patrem vixit, ciuitatis muros restituit contra Norman. excursiones.*
  - *VVillelmus sector ferri dictus, quod Normannum loricatum gladio à pectore ad ventrē secuisset Lotharij Regis tempore moritur. Comes Engolis.*
    - *Arnaldus VVillelmum Tallerandū Comitatu Engolismensi eiecit. moritur monachus Roberti Regis tempore.*
      - *VVillelmus moritur an. 1024. Comes Engolis.*
        - *Alduinus Comes Engolismensis literis & armis doctus.*
- *VVillelmus Comes Petragoricensis & Aginni.*
  - *Benar Conte de Perigeux.* — *Sancie femen Ademari filij Buenonii Comitis de Poictiers.*
    - *Arnaldus Borracio Comes Engolismens. post VVillelmum sectorem ferri.*
    - *VVillelmus Tallerandus Engolis. Comes ab Arnaldo VVillelmi sectoris ferri Comitatu Engolis. eiectus.*
    - *Emma Bosoni vetulo nupsit.*
      - *Adelbertus Comes Petragoricensis.*

Ex veteri exemplari Floriacensi, ex quo sunt & illa Tom. 2. à pag. 407. vsque ad 416.

HVGO Rex anno incarnationis Dominicæ DCCCXCVII. obiens reliquit Roberto filio monarchiam sui principatus. Hic Robertus Guillelmum cognomento Captiuum, Comitem Transsagonnanum, qui totam pene ausu temerario peruaserat Burgundiam, armis perdomuit, eumque ab omni ipsa expulit prouincia, & suo contentum esse coegit, comitatu, ipsique Burgundiæ Ducem filium suum esse constituit Ainricum. Idem vero Rex in vxorem sibi assumpsit matrem Odonis Comitis, Bertam nomine, qui eodem tempore puerulus erat. Illa autem commater eiusdem fuerat Regis. Idem namque Rex filium ipsius de sacro susceperat lauacro. Quod agnoscens Papa Gre-

gorius totam Franciam anathemate percuſſit. Porro Rex amore eiuſdem mulieris plus iuſto detentus, nequaquã eam dimittere voluit, donec omnipotens per ſe corrigere eundẽ Regem ſtuduit. Dum enim de eodem Rege eadẽ mulier concepiſſet, credens ſe parituram filium, peperit monſtrum. Quæ res Regem perterruit, & librum repudij eidem mulieri dare cõpulit. Quo facto, abſolui cum toto ſuo meruit regno. Qui quam Deo deuotus fuerit, quam magnificus erga ſeruos eius, quam aſſiduus circa Eccleſiam, quam largus in eleemoſynis, quãta fundatus humilitate, nõ eſt huius temporis diſſerere. Hic multas fundauit Eccleſias, venuſtauit auro, argẽto & variis ornamẽtis multorum memorias Sanctorum. Quamobrẽ attribuit ei omnipotens continuam pacem, ita vt nemo eſſet, qui eum inquietare auderet. Cuius erga Deum deuotionis affectum, & inſignium opera virtutum, ſi quis plenius cognoſcere voluerit, legat geſta ipſius ab Helgaldo Floriacenſi compoſita monacho. Hic in ſuum aſſciuit coniugium filiam Guillelmi Tholoſani Comitis, nomine Conſtantiam, cognomento Candidã, ſtrenuam ſane puellam & ſuo nomine dignã: De qua ſuſcepit inclitos filios, Hugonem, Ainricum, Robertum, Odonem: De quibus Hugonem conſortem regni effecit, ſublimans eum regio ſolio apud Cõpendium. Qui poſt octo ſuæ ſublimationis annos, ſuperſtite patre vita diſceſſit. Quod cernens pater, in eius locum Ainricum ad regimen totius regni ſibi aſſociauit, prouehens Remis ciuitate. Quam rem ægre tulit Regina, volens Robertum conſtituere Regem. Regnante eodem anno incarnationis Dominicæ M. III. & qualitas hyemis lõgior ſolito, pluuiarumque inundatio extitit grauior, atque diuerſis in regionibus flumina ſuos vltra modum præterierunt terminos: præ ceteris vero Liger fluuius, in tantum ſuas præteriit metas, vt cuncta circa ſe poſita periculo mortis tremefaceret. Quo anno propter Aurelianenſem in loco qui Porcaria dicitur, multis eſt viſa ciuitas phantaſmate conſtructa, ab hora diei tertia vſq; in horam nonam, pratis, aquis, molendinis vallata, militibus aliiſque neceſſariis rebus referta. Infantem quoq; natum fuiſſe diuulgatum eſt, omnium animalium pedes habentem, ſolo capite, vna manu, vno pede hominem ſimulantem: quem parentes rubore cõfuſi bis terq; terra occulentes, terra eũ reiiciente in fluuium demerſere. Cuius caſum tantus fragor vocum ſecutus eſt, vt tota regio vlulaſſe crederetur. Eodem etiam anno Virbertus Papa obiit. Quibus temporibus exorta eſt Aurelianis nefanda hæreſis: Huius erant principes Stephanus cum Liſoio, qui & alios ſibi ſuæ perditionis aſciuerant ſocios, quorum alij erant presbyteri, alij Leuitæ, alij aliorum ordinum gradu ſublimati. Ij dicebant, non poſſe aliquem in Baptiſmate Spiritum ſanctũ ſuſcipere, & poſt criminale peccatum veniam non promereri: impoſitionem manuũ nihil poſſe conferre: nuptias ſpernebant: Epiſcopum affirmabant non poſſe ordinare, & ſanctũ dare Spiritum. De his & aliis nefandis conuicti erroribus, igni ſunt traditi. Circa id temporis in regione Aquitaniæ ſecus maritima, tale prodigium accidit: Ante ſolemnitatem ſancti Iohannis Baptiſtæ tribus diebus de cœlo pluit ſanguis, qui cadens ſuper carnem hominis, ſuper veſtimentum, aut ſuper lapidem, non poterat lauari; ſi vero ſuper lignum caderet, lauabatur. Factum eſt autem vt Guillelmus Dux Aquitaniæ & Gaufredus Comes Andegauenſium graui perduellione ſe ſuoſque per annum armis peſſundarent, donec Guillelmus ſui captura finẽ rixæ imponeret, multis mortalibus ante interfectis. Ricardus quidam Normannus eo tẽpore in Apuliam profectus, videns eandem prouinciã ab inertibus habitari incolis, mandauit ſuæ gentis hominibus, vt ſe ſequerentur: Qui in multitudine eum minime ſequi præſumentes, deni & viceni de Normannia egreſſi, tandem ſuorum validã manum ad ſe contraxerunt. Inter quos nepos ipſius Ricardi Robertus nomine profectus eſt. Hi ſociatis viribus incolas illius regionis ſibi ſubiugauerunt. Robertus autem inclitus Dux ſuorum poſtea factus eſt, qui Siciliam & Calabriam ſuo poſtea ſubdidit dominio. Hic obiens reliquit duos filios Buiſinundum & Rotgerium; quorum Rotgerius patri ſucceſſit.

Igitur Robertus poſt obitum patris XXXIII. annis regnauit. Obiit autem Miliduno, anno incarnationis Dominicæ M. XXXII. & ſepelitur Pariſiis in monaſterio ſancti Dionyſij iuxta patrem ſuum. Quo obeunte, obtinuit monarchiam totius

Franciæ

Franciæ iam dictus Ainricus; qui ducatum Burgundiæ fratri ſuo dedit Roberto: Odo vero frater eorum priuatus permanſit. Regina autem dolens ſuum non eſſe adimpletum votum, poſt viri ſui obitum maximam regni partem in ſua ditione conabatur retinere: quare tam Odonem Carnotenſium Comitem, quam plurimos Galliæ proceres odio in filium armauit.

Porro Rex Ainricus cum eſſet in rebus militaribus exercitatus, manu promptus, conſilio prouidus, inconſtantem Conſtantiam ſua ſuperauit conſtantia. Siquidem quas ſibi ſubduxerat vrbes & oppida armis obtinuit, eamque ad deditionem impulit; Odonem etiam bis fuſo ipſius exercitu, tertio demum repentino ſuperuentu, ſeminudum fugæ latebras quærere compulit, plurimis de eius exercitu interemptis captiſque multis; ad extremum vero dextras petere coegit. Ceteros deinde qui contra eum arma mouerant, aut patria expulit, aut quo voluit modo ſubiugauit.

Præterea anno quo defunctus eſt Rex Robertus hora noctis tertia eclipſis lunæ apparuit, cometes etiam ſeptimo Idus Martij, hora decima noctis, ad longitudinem haſtæ, ardens vſque ad auroram per trium dierum ſpacium viſa eſt. Subſecuta eſt innumerabilis multitudo locuſtarum, omnia virentia depaſcens. Sequenti etiam anno menſe Iulio tantus grandinum imber cecidit, vt ſata omnia, vineas, arbores, & omnes hominum labores attereret: poſt grandinem autem tanta cecidit tempeſtas, vt totam ſpem eorum quæ relicta erant, deleret. Extemplo per continuum triennium irremediabilis fames ſubſecuta eſt, ita vt vix humanis abſtineretur carnibus, & vt mures, canes, & cetera immunda pro deliciis haberentur. Hæc lues maximam humani generis deleuit partem.

Anno Dominicæ incarnationis milleſimo triceſimo ſeptimo, hora diei prima poſt octauas Paſchæ amiſit ſol radios ſuos, & apparuit in ea ſpecie qua ſolet luna ſecunda apparere, & circa horam tertiam, ſpeciem lunæ quintæ habuit, & poſt pauculum octauæ. Eodem anno Liger fluuius ſua littora bis tranſgreſſus, haud modica ſuis vicinis intulit detrimenta. Quo anno Comes, cuius ſupra meminimus, Odo contra Regis Ainrici voluntatem, cum maximis bellorum copiis contra Alamannos & Lotharingos properauit ad bellum. Conſerto igitur prœlio cum eorum Duce Gothelone, cum multis ſuorum millibus corruit. Porro Conſtantia Regina poſt tertium obitus viri ſui annum, diem clauſit vltimum, ſepultaque eſt iuxta eum. Perempto Odone, Tetbaldus & Stephanus filij ipſius more ſuorum patrum, qui ſemper infidi Regibus extiterunt, contra Regem Ainricum rebellauerunt, Odonem fratrem illius falſa ſpe regni illicientes: qui pollicitationibus eorum credulus, fratri manifeſtus factus eſt inimicus. Exin cædes, rapinæ, incendia, depopulationeſque pene vniuerſam demolita ſunt Franciam. Rex vero Dei adiutus auxilio, contra fratrem arma corripiens, eum in quoddam municipium fugere compulit, quem aliquantis ſuis cepit cum cõplicibus, Aurelianiſq; in cuſtodia depoſuit. Cum Stephano etiam congreſſus vicit eum, fugauit, multis de ipſius exercitu captis, in quibus retentus eſt Comes Rodulfus, in quo tota vis factionis ſita erat. In Tetbaldum quoque Gaufredum Andegauenſium Comitem animans, effecit eum ſibi acerrimum inimicum. Hic vrbem Turonicam, quæ illius erat ditionis, exercitu circumdat, aggeribus extructis, machiniſque & omnibus, quæ ad obſidionem pertinent, paratis. Quo cognito Tetbaldus, vndecunque collectis auxiliariis, cum fratris & ſuorum militum cohortibus, tendit Turonis. Gaufredus autem comperiens eum cum valida manu aduentare, ſuis & ipſe in vnum contractis, obuiare prædictis properat hoſtibus. Commiſſo demum certamine, Tetbaldus & ſui terga vertentes fugam ineunt. Ille ac ſi inermes inuadit, ipſum eorum Principem cum multitudine maxima capit. Deinde reuerſus ad obſidionem prædictæ vrbis, cepit eam & ſuo mancipauit iuri, quam vſque hodie Comites poſſident Andegauenſes.

Poſt hæc Stephanus frater Tetbaldi moriens reliquit filium Odonem nomine, quem Tetbaldus hæreditate priuauit patris. Ille autem ad Comitem confugit Normannorum, qui ei vxorem & aliquas dedit poſſeſſiones. Vgobardulfus circa

idem tempus contra eundem Regem Petueris castrum munierat: quem Rex biennali obsidione cingens, inclusis inedia consumptis ad deditionem compulit, castrumque recepit, ipsum vero omni honore expoliatum à tota perturbauit Frãcia. Eodem Rege regnante Leo Papa in Franciam venit, rogatu Hermeri cœnobij sancti Remigij Abbatis, qui Remis pertingens, monasterium eiusdem sancti Remigij ab eodem Abbate magnis sumptibus constructum, cum maxima consecrauit gloria: vbi etiam multorum adunauit concilium Episcoporum & Abbatum, in quo symoniacã hæresim, quæ fere totam resperserat Galliam, anathematis sugillauit gladio, multos humilians quos ea pestis extulerat, & sanctorum patrum statuta, quæ propemodum apud Gallos abolita fuerant, reformans.

Anno M.XLIIII. incarnati Verbi, VI. Idus mensis Decembris octaua hora noctis, feria V. luna XIIII. eclipsis ipsius lunæ inter Hiadas & Pleadas contigit. Eodẽ quoq; anno & mense, & feria eadem, hora diei secunda, X. Kal. eiusdem mensis solis eclipsis euenit. Eodem anno in pago Aureliano, inuenti sunt duo panes sanguine madentes, vnus subcinericius, & alter in clibano coctus. Quo anno Mahildis Regina obiit. Enimuero tribus post hæc exhaustis annis, idem Rex mouit exercitum in Normannos, qui abeunte Ricardo suo Principe, filium ipsius Guillelmum postea Regem Anglorum, Normannia pepulerant, nolentes eum ipsorum habere primatum, eo quod non esset natus de legali connubio. Hic ad Regem supra memoratum confugit auxilium petens, à quo benigne susceptus est. Rex ergo fines Normannorum cum tribus tantum armatorum millibus ingressus, hostes paratos inuenit: erant enim fere triginta millia hominum instructa ad bellum. Commisso igitur prœlio, regius exercitus tanta animositate in hostes irruit, vt maximam partem eorum sterneret, & ceteros in fugam verteret. Exterriti vero qui de prœlio superfuerant Normanni, Regi eidem colla subdiderunt, & iam dictum Guillelmum vt suum dominum receperunt. Rex autem cum integro suorum numero reuersus est in Franciam. Qui post Maildis Reginæ humationem, accepit aliam coniugẽ, videlicet filiam Iuritcloht Regis Russorum, nomine Annam, quę ei genuit tres filios, Philippum, Hugonẽ, Robertum; quorum Robertus puer obiit. Hugo postea donatus est Comitatu Virmandensium à fratre suo Philippo iam Rege. Ea tempestate Berengarius Andegauensis Ecclesiæ Archidiaconus, cuius tunc nomen inter sectatores diuinæ philosophiæ celeberrimum habebatur, hæresim de corpore & sanguine Domini incidit, dicens esse tantum sacramentũ quod consecratur super altare, non rem sacramenti. Qua de causa à Papa Nicolao euocatus, Romã petiit; vbi in præsentia eiusdẽ Papæ & multorum Episcoporum examinatus, suum cõfitens anathematizauit errorẽ, Iohannem Scotum igni cõburens, cuius lectione ad hãc nefariã deuolutus fuerat sectam. Professus est deinde esse in veritate corpus & sanguinẽ Domini nostri Iesu Christi, quod consecratur super altare, non tantummodo sacramentum, & suam ipse professionem in eodem Concilio suo recitauit ore.

Ainricus ergo per triginta septem annos post obitum patris regno Francorum strenue gubernato Vitriaci defungitur, anno incarnati Verbi M.LVIIII. relinquens regnum totius Franciæ Philippo suo filio, quem ante obitum suum, Remis ciuitate in Regem vngi cum magna fecerat ambitione. In cuius obsequio Geruasius eiusdẽ metropolis Præsul, expendit non modicum apparatum. Qui Præsul quantæ fuerit strenuitatis, difficile est prosequi. Rege defuncto Regina Anna Rodulfum Comitem in coniugio accepit: quo mortuo natiuum repetiit solum. Philippus igitur, quoniam puerulus erat, tutorem & nutritorem à patre accepit Balduinum Flandrensium Comitem, probum sane virum, & iusti tenacem. Qui vsque ad intelligibilem ætatem eum benigne fouit, regnum gnauiter administrauit, rebelles & inquietos virga directionis correxit. Adolescenti vero demum ex integro regnum restituit. Ipse autem non post multum tempus ex hac vita decessit, relinquens filium sibi æquiuocum Balduinum, qui etiam paucis superuixit annis. Is quoque reliquit hæredem nomine Arnulfum. Cui inimicans Robertus patruus suus, exhæredare nisus est, quod & fecit. Arnulfus autem Regem petens Philippum, auxiliari sibi ab eo exposcebat. Porro Rex congre-

congregatis multis armatorum millibus, Flandriam petit, cum Roberto congreſſurus. Robertus diffidens viribus, primo cum Rege congredi timuit: poſtremo aſſumpta audacia, regium fudit exercitum, ipſumque voti incompotem regredi in Franciam compulit. In qua pugna Arnulfus nepos Roberti, qui Regem in auxilium ſui inuitauerat, cum pluribus aliis nobilibus occubuit. Robertus autem fratris ſui Balduini obtinuit hæreditatem. His temporibus Dux Aquitaniæ Guillelmus & quidam alij optimates Galliarum, quiſque de ſuo exciti loco, copioſum in Hiſpaniam cõduxerunt exercitum. Cuius ditiſſimam vrbem Barbaſtam, & quamplura capientes caſtella, maximamque eiuſdem prouinciæ partem ferro & igni depopulantes, demum ad ſua reuerſi ſunt, multamque & variam ſupellectilem ſecum afferunt, multaque mancipia adducunt. Eodem tempore cometes apparuit fere per trium ſpacia menſium, ad Auſtrum plures emittens radios. Ea tempeſtate Comes Normannorum Guillelmus contracto à Normannia, Francia & Aquitania non modico exercitu, extructaque multa nauium claſſe, in Angliam transfretauit. Siquidem Rex eiuſdem inſulæ Eiuardus nomine, quoniam proximus fuerat ſanguine, ſibi regnum reliquerat Anglorum. Eirardus autem vnus optimatũ gentis illius, diadema regni ſibi impoſuerat. Quem præfatus Guillelmus cum maximo belli apparatu tranſito mari aggrediens primo certamine vicit, peremit, omneſque copias ipſius fudit. Deinde totam illam multis prœliis adeptus eſt inſulam: cuius demum Rex effectus, barbaros illius mitigauit mores, cultumque Chriſtianæ religionis, qui in ea modicus erat, ampliauit: cuius poſtremo potentia pene toti innotuit orbi. Roberto Duce Burgundionum obeunte, quem ſupra retulimus, Ainrici Regis fuiſſe fratrem, filio quoque ipſius Ainrico ante obitum patris mortuo, filius ipſius Ainrici Hugo ducatum Burgundiæ ſuſcepit: quo facto monacho, poſt aliquot annos principatum ipſius frater eius Odo obtinuit.

Secundam expeditionem in Hiſpanos Dux Burgundionum Hugo, plureſque alij Principum Galliæ parauerunt. Quibus Rex Aragonenſis Sancio, cuius patrem Milonem ſcilicet Regem ipſi Sarraceni iamdudum excoriauerant, obuiam venit, eiſque ducatum contra eoſdem præbuit Sarracenos. Quo duce Hiſpaniam ingreſſis, captaque vna nobilium eiuſdem Hiſpaniæ vrbium, & deuaſtata ex parte ipſa regione, plurima onuſti præda domum remeant, quamplurimis captiuis adductis. Tetbaldo Carnotenſium Comite vita obeunte, Stephanus patris ſuſcepit dominatum, fratri ſuo Hugoni quandam partem adtribuens paternarum poſſeſſionum. Qui Stephanus contra Regem rebellans Philippum, à militibus Regis captus eſt. Exin ſacramenta facere, & obſides dare coactus, ne aliquando eius efficeretur hoſtis, veniam eſt conſecutus. Roberto etiam Flandrenſium Comite ſuperos relinquente, filius eiuſdem nominis Robertus, hæreditatem adeptus eſt patris.

Tertiam deinde expeditionem in Hiſpanos Galli faciunt. Quippe vnus ex Sarracenorum Regibus nomine Iuſſetus cum multis tam Maurorum quam Sarracenorum legionibus Hiſpaniam occupauerat citeriorem, mari tranſito. Quod audiens Andefonſus Rex Galliciæ & Aſturciæ congregatis vndecunque bellorum copiis ei obuiare properauit. Tandem in locum vnum vtriuſque concurrentibus turmis, ſigno dato prœlium cõmiſſum eſt. Porro Andefonſus Sarracenos ſuſtinere non valens, terga vertit, multis ſuorum oppreſſis. Quo infortunio exterritus, mittit per Gallias vt ei ſubueniatur, alioquin ſe fœdus cum Sarracenis inire, & aditum præbere quo in Gallias tranſirent, minatur. Hoc accepto nuncio Gallorum proceres certatim milites congregant. Denique tam vrbana quam ruſtica plebs ſe offert. Milites vero gregatim conuenientes ad bellum ſe præparant. Statuto tempore quique de ſuis moti prouinciis in auxilium Andefonſi feſtinant. Verum Agareni Francorum aduentu audito, cum ſuo Rege terga præbent, nequaquam eos expectare audentes. Quorum fugam Rex Andefonſus cum iam prope fines Hiſpanorum Franci eſſent, eis notam fecit, gratias agens quod ſibi auxiliaturi veniſſent, mandanſque vt redirent ad propria. Franci eius accepto nuncio, triſtitiam habuerunt maximam, eo quod hoſtis iam dictus fuga lapſus eſſet, & quod tantum iter nequicquam expendiſſent. Ingreſſi tamen Hiſpaniam crebras agen-

tes deprædationes, & plura deuastantes loca, demum reuersi sunt ad sua. Rex autem Andefonsus, quia strenuus in armis fuerit, quotiens Sarracenos prœliando fuderit, quot expeditiones in eos egerit, non ibi describere decreuimus. Qui etiam Toletum maximam vrbem eorum suo subiugauit imperio, magnam suæ habitationis partem eis auferens. Hic filiam Roberti Ducis Burgundionum duxit in vxorem, nomine Constantiam, de qua suscepit filiam, quam in matrimonium dedit Raimundo Comiti, qui Comitatum trans Ararim tenebat. Alteram filiam, sed non ex coniugali thoro natam, Ainrico vni filiorum filij eiusdem Ducis Roberti dedit, hosque ambos in ipsis finibus Hispaniæ contra Agarenorum collocauit imperium.

Defuncto Alexandro Papa, loco eius successit Hildebrandus, qui & Gregorius. Hic magna Synodo Romæ congregata, Ainricum Imperatorem de quibusdam criminalibus ad se delatis, accusabat. Imperator audiens se criminari, legitimam purgationem offert. Papa autem purgationem eius negat se recepturum, sed eum, cum imperio dignus non sit, anathemate feriendum, nisi coronam Imperij deponeret. Quo nolente Imperium deponere, contra voluntatem totius pene Concilij eum excommunicauit. Quæ res totum Ecclesiæ statum turbauit. Exigebat quoque idem Papa ab eo dimitti dominationem omnium sui Imperij Ecclesiarum, ne cui baculum pastoralem donaret, iuxta quod in antiquorum statutis continetur patrum. Quod ille facere renuit; hæc fuit iustior causa istius anathematis. Imperatore igitur Ecclesiæ communione priuato, Papa Gregorius quendam Rodulfum, genere Saxonem, pro eo regnare constituit. Hic à Ducibus eiusdem Imperatoris, qui ad bellum eum lacessierant, interfectus est.

Post hæc Imperator legatos Papæ dirigit, iterum atque iterum satisfactionem super suis accusationibus offert. Papa vero in sua perseuerante sententia, Romam cum magna armatorum manu tendit, eamque per aliquod tempus obsidet. Qua tandem recepta, Guitbertum Rauennatem Episcopum pro Gregorio Papam constituit, qui mutato nomine dictus est Clemens. Gregorius vero in Apuliam aufugit, in qua, quandiu superuixit, commoratus est. Defunctus autem sepultus est Salernæ in monasterio sancti Matthæi. Loco ipsius Abbas Cassiniensis Desiderius ordinatus est, qui alio nomine vocatus est Victor. Quo obeunte Odo qui & Vrbanus de genere Francorum ei succedit. Eo tempore Fulco frater Gaufredi Andegauensium Comitis, eundem fratrem suum cepit, incarcerauit, & vsque ad obitum in vinculis tenuit. Ipse vero illius Comitatum arripuit, formidansque ne Rex pro perpetrata fraude sibi aduersaretur, Comitatum Vastinensem, quem Andegauenses Comites ante eum tenuerant, eidem Regi concessit habendum. Interea idem Rex Philippus filiam Florentij Ducis Frisię Bertam nomine, in coniugium duxit. Quæ filium ei genuit Ludouicum nomine, & filiam quam Hugoni Comiti in matrimonio copulauit. Mortuo Guillelmo glorioso Anglorum Rege, filius eius æque Guillelmus, paternum obtinuit regnum. Frater vero eius Robertus Comitatum Normannorum adeptus est. Ainricus autem frater eorum vsque ad mortem fratris Regis priuatus mansit. Hoc tempore, tam in diuina quam in humana philosophia floruerunt Lanfrandus Cantuariorum Episcopus, Guido Langobardus, Manigaudus Teutonicus, Bruno Remensis, qui postea vitam duxit heremiticam. In Dialectica quoque hi potentes extiterunt Sophistæ; Iohannes, qui eandem artem sophisticam vocalem esse disseruit, Robertus Parisiacensis, Roscelinus Compendiensis, Arnulfus Laudunensis. Hi Iohannis fuerunt sectatores qui etiam quamplures habuerunt auditores. Anno ab incarnatione Domini M. X C V I. visæ sunt stellæ quasi pluere de cœlo densatim, velut pluuiarum guttæ per quædam interualla plurimarum noctium. Eodem anno Papa Vrbanus in Gallias venit, Conciliumque maximum Episcoporum & Abbatum apud Clarummontē in mense Nouembre celebrauit. Insequenti quoque anno apud Nemausum aliud congregauit in mense Iulio Concilium. Aduentus autem ipsius & Conciliorum, hæc maxima causa fuit. Turci, gens infidelis & à Christi cognitione aliena, ad bellum vero

præ

præ omnibus Orientalibus populis viuidam gerens dextram, examen sui generis de terra sui incolatus emittens, Hierusalem & circumpositas longe occupauerat regiones, ita vt eius barbara feritas vsque ad mare quod brachium sancti Georgij vocatur, dominaretur. Minabatur etiam regiam ciuitatem se inuasuram, & Christianum Imperium suæ subdituram ferocitati. Hæc gens Ecclesias totius diruens Orientis, vel ad cultum suæ religionis conformans, Episcopis illudens, & omnes sacros ordines ludibrio habens, omnem cultum diuinum illis in partibus euacuauerat.

Qua sæuienti procella viri religiosi per totum ferme Orientem turbati, nuncios ad iam nominatum Papam dirigunt, orantes lachrymosis questibus, vt eis subueniretur. Quibus acceptis nunciis pius Papa, quia nouerat gentem Gallorum bellicosissimam, & ad talia adorienda satis promptam, in duobus supra memoratis Conciliis, verbum de huiusmodi negotiis ad populum facit: exhortatur vt fidelibus viris malignorum violentia oppressis, succurrant, & ne nomen Christi Orientis in regionibus occidat, quibus valent viribus, adiuuent. Iubet etiam omnibus Episcopis, vt vnusquisque in sua diœcesi hæc prædicet, præconetur, exoret. Episcopi quæ iussa fuerant complent, exhortantur sibi commissos greges, & contestantur, ne spernant quæ præcipiuntur. Christianus autem populus iniuriis oppressorum, Papæ etiam & suorum suasionibus pastorum permotus, præparat se ad resistendum infidelibus, & ex vniuersis orbis partibus, in quibus fides Christi vigebat, ad peragenda sui bella Christi Tribus & linguæ armantur. Igitur Hierosolymam tendunt, cruce Christi insignitis desuper vestibus. Sic enim præceperat dominus Apostolicus, vt quicunque ad hoc bellum faciente Christi gratia animaretur, crucem eiusdem in vna suarum ferret vestium. Erant in eodem exercitu nobiliores isti: Episcopus Amensis Ademarus, Buamundus frater Rotgerij Ducis Apuliæ, Raimundus quoque sancti Egidij Comes, Hugo Comes Virmandensis, frater Philippi Regis, Stephanus Carnotensium Comes, Robertus Comes Normannorum, item Robertus Comes Flandrensium, Godefridus Dux Buloniæ, & frater illius Balduinus. Fuerunt & alij quamplures viri potentes & famosi, diuersarum nationum proceres, quos hic inserere longum videtur, quos præcessit comitatus seu subsecutus est catholicæ plebis exercitus innumerabilis quasi arena maris, paratus animam ponere pro fratribus. Tandem post multos labores, post terræ & maris pericula, post multas Constantinopolitani Imperatoris insidias, post maximam alimentorum inopiam, & horrida cum Turcis commissa prœlia, aliquibus iam captis ciuitatibus, Antiochiam adueniunt, quæ caput est totius Syriæ.

Eodem tempore apparuit cometes ad austrum ferme per quindecim dies, emittens radium in modum hastæ. Obsident itaque Antiochiam. Defecerat autem iam pars maxima eorum superius memoratis molestiis. Obsidentibus ergo illis, pluribus tam suorum quam aduersariorum quotidianis congressibus ante interfectis & protracta obsidione iam per octo menses, tandem Dei fauente gratia, recipiunt eandem vrbem per quendam Turcum, qui nostram suscepit postmodum fidem, sed postea apostatasse dicitur. Hic cum Duce Buamundo hanc laudabilem compegit proditionem. Qui cum esset custos aliquarum turrium eiusdem ciuitatis, per vnius quam seruabat turris portam eundem Buamundum vniuersumque exercitum submisit. Qui vrbe potiti, omnes quos habent obuios in ore gladij perimunt, sexum vel ætatem minime discernentes. Quidam autem partis aduersæ ad munitissima ciuitatis ipsius confugerunt loca. Sed extructo muro, oppilata sunt loca oportuna, per quæ nostros impugnare poterant. Manserunt tamen in ipsis firmitatibus vsque ad subsecutum bellum & erant semper illis in Sathan quas valebant insidias machinantes. Ecce autem adest improuisa hostium innumerabilis multitudo, quæ totam ambiens cinxit vrbem. Defecerant autem alimenta in ipsa ciuitate. Corripit itaque extemplo obsessos fames, ita vt vnum ouum sedecim denariis venderetur: caseus vnus quatuor

denariorum libris. Panis non inueniebatur. Calceamenta vetera & quæque particulæ coriorum vetuſtate attritæ in cibum ſumebantur. Immundorum animalium carnes pro deliciis habebantur. Paſſi etiam duram exterius fuerant famem, dum ipſi eandem obſiderent vrbem, ſed illa ad comparationem huius nulla fuit. Fatigati igitur per trium hebdomadum ſpacium hac obſidione, cum periculo famis clamauerunt ad Dominum. Qui miſertus eorum, vti refertur ab eis, beatum Apoſtolum Andream, qui in viſione nocturna manifeſtauit cuidam clerico nomine Petro, lanceam de qua transfixus fuerat in cruce idem Dominus, in foſſam in maiori Eccleſia, quæ in honore Apoſtoli Petri dicata erat. Hic clericus de contubernalibus Raimundi ſancti Egidij Comitis erat. Effoſſa igitur humo, inuenerunt eam. Plura vero & alia prodigia oſtendit Saluator per hoc totum tempus ad ſuorum conſolationem, & ad terrorem hoſtium, quæ nos, quoniam aliorum ſcriptis tenentur, omiſimus, ſuccinctim ſeriem percurrentes temporum. Aſſumentes ergo multam fiduciam pro inuentione lanceæ, ſtatuerunt præcedente ea cum ſuis hoſtibus decertare, ſatius ducentes pro Chriſto animas in bello ponere, quam mori turpiter fame in ciuitate. Statuta igitur die portis apertis, lancea præeunte hoſtes adgrediuntur. Qui Dei perterriti virtute, nequaquam eis congredi præſumentes, terga vertunt, relinquentes ſua tentoria, tam ciborum abundantia quam variæ ſuppellectilis multiplicitate referta. Quæ omnia noſtri quaſi ſpernentes, pertranſeunt hoſtes inſequentes. Facta eſt autem tanta cædes eorum non ſolum à noſtris, verum ab incolis eiuſdem regionis, per quos fuga ipſorum erat, vt vix pauci equitum è tanto ſupereſſent numero: peditum vero vix vnus ſuperfuit. Oderant namque incolæ illarum regionum eoſdem Turcos, quoniam iugo grauis ſeruitutis eos oppreſſerant. Reuerſis deinde noſtris à cæde tanta copia farinæ, pecorum, & omnium rerum ad cibum habilium, reperta eſt in hoſtium tentoriis, vt omnia infortunia, quæ illis antea acciderant, obliuioni traderent. Quis enim multitudinem camelorum, equorum, pecorumque diuerſi generis, copiam vaſorũ, auri & argenti, veſtium pretioſarum & theſaurorum inibi inuentorum, dinumeret? Mos eſt enim Orientalium nationum, vt omnem ſuam gazam ad bellum ſecum deferant. Regrediuntur itaque onuſti in ciuitatem iam ſuam, in hymnis & laudibus gratias Chriſto toto referentes corde, qui ſic miſeretur ſuis ſeruis. Comperto, qui in arcem ciuitatis confugerant, ſuorum excidio, ſeſe dediderunt, conceſſa eis vita & abeundi licentia. Obiit autem in eadem vrbe venerabilis Ademarus Anienſis Epiſcopus, in qua cum multis Chriſtianæ plebis lachrymis ſepultus eſt.

Vergente vna dierum ſole ad occaſum, dum adhuc in eadem eſſent vrbe per noctem illam vſque ad auroram texit maximus rubor velut ſanguinis cœlum, ab Oriente per Septentrionem pertingens vſque in Occidentem, qui rubor in omnibus orbis partibus viſus eſt. Cõmorati ergo in Antiochia per aliquantum temporis, tradunt eam poſſidendã Buamundo & ſuis. Reliqui vero, Dux videlicet Boloniæ Godefridus, qui admirandus tam armorum virtute quam prudentia conſilij omnibus habebatur, Raimundus Comes ſancti Egidij, Robertus Comes Normannorũ, Robertus Comes Flandrenſium, Tencredus nepos Buamundi, & reliquus exercitus decernunt Hieroſolymam proficiſci. Porro Balduino fratri prædicti Ducis Godefridi conceſſerant iam Rhoes vrbem famoſiſſimam, & vniuerſa oppida ad eam pertinentia, quæ plurima erant. Ceteri igitur Duces cum ſuis turmis egreſſi ab Antiochia, per maritima proficiſcuntur: in quo itinere tres ceperunt vrbes, & multa millia profanæ gentis in eis interemerunt. Peruenientes Hieroſolymam, eam obſident. Partiuntur Duces portas, turres & mœnia extrinſecus. Eligit ſibi quiſque ſtationem, in qua cum ſuis reſideat. Dirigunt deinde partem exercitus inueſtigare ſyluam, vt ea reperta ligna cædant & aſportent: quam cum difficultate inueniunt, vtpote locorum ignari. Allata itaque copioſa lignorum congerie camelorum dorſis, extruunt arietes & diuerſas machinas ad quatiendas & deiiciendas turres idoneas: ædificant ſcalas, quibus muros aſcendant,

compo-

componunt diuerſi generis tormenta ad iaciendos lapides: erigunt etiam duas ligneas turres multæ altitudinis, has ſtatuunt in locis opportunis, de quibus milites pugnantes deiicerent eos,qui de muris propugnabant. Paratis itaque omnibus obſeſſos fatigant aſſiduis concertationibus; applicant muris turres, iaciunt immania diuerſis tormentis ſaxa. Illi econtra fortiter reſiſtentes, baliſtis, ſudibus & variis miſſilibus ipſos a muris arcebant. Protelata igitur obſidione per ſex hebdomadum interualla, obſidentibus acriter inſtantibus: obſeſſis vero viriliter repugnantibus, tandem noſtri pertæſi obſidionis, quadam die acrius ſolito animati incluſos hoſtes adoriuntur, Chriſtum corde inuocant, Chriſtum ore clamant, Chriſtum totus perſonat aër: ergo tormentis ſaxa iaciunt, omni genere miſſilium decertant. Porro qui in turribus ligneis ſtabant, ſudes peracutas & lapides mittebant in eos,qui de muris pugnabant: ſagittarii quoque a ſuperiori loco, de eiſdem videlicet turribus ſagittis eos infeſtabant, qui ſuſtinere non valentes murum linquunt: at iſti coniunctione clypeorum teſtudine facta, alii accedunt ad murum, admotumque alii arietem, quem deſuper cratibus & crudis texerant pellibus tam pro ſui quam eiuſdem machinæ defenſione, frequenti impetu propellentes ipſum pulſant murum; murus deinde crebra arietatione fatiſcere cœpit. Obſidebant autem ex ea parte Robertus Normannus, Robertus Flandrus, Tancredus, & quidam alii Ducum. Præminebat ibi turris muro adhærens, quæ cacumen in altum extulerat, hæc continuis imbribus pulſata ſaxorum, tandem ſua pandit interiora: cuius tamen rimas & vulnera, qui eam ſeruabant texerant, opponentes vimineas crates, tapetia, culcitras, mattas, & quæcunque ad deludendos iactus tormentorum apta: eiſdem etiam operimentis extrinſecus velauerant murum, quacunque infeſtabatur ictibus lapidum. Porro noſtri turri illi impoſito igni, eos qui in ipſa erant, dum ignem extinguere non valent, fugauerunt: quos fugere & turrim accenſam flammas in excelſum attollere, eoſque qui de muro obſiſtebant, ab his qui de ligneis turribus omni genere iaculorum inſtabant, proturbatos cernens exercitus, illuc aduolat exhortans ſe mutuis vocibus, exteriorique muro ariete demolito: duplici enim muro eadem vrbs cingebatur, ſcalis interiori muro applicatis aſcendunt, & de muro ciuitati illabuntur nemine reſiſtente; denique quos in ligneis turribus ſtetiſſe diximus, pontibus factis de trabibus, quibus crates ſuperpoſuerant, ciuitati inſiliunt: alii ſecuribus & quibuſcunque ferreis inſtrumentis portas deiiciunt. Hoſtes perterriti videntes noſtros ſecum eſſe in ciuitate non iam reſiſtunt, ſed paſſim diffugiunt, ignorantes quid agere; non iam ſagittis & miſſilibus, ſed diſtrictis gladiis ſe impeti conſpicientes. Tunc demum omnem ſpem ſuam fugæ committunt, quos palantes per plateas ciuitatis more pecudum mactat exercitus; qui euadere potuerant in templum quod Salomonis dicitur, ſeſe recipiunt: mox omnes turmæ illuc accurrunt, vniuerſoſque qui ſe illic incluſerant, gladiis trucidant, reſiſtere quidem volentes, ſed non valentes; & totam perſcrutantes vrbem, eius habitatores perimunt ſine diſcretione ſexus & ætatis: multo tamen agmine ad varia officia peragenda reſeruato, quorum plures poſtmodum cognati & amici a captiuitate redemerunt. Properant deinde ad templum, quod Domini dicitur, quod impia gens prophanauerat ſuæ religioni mancipando: in quo tantam auri & argenti, lapidumque pretioſorum reperiunt gazam, vt auditu incredibile videatur. Eodem modo in vniuerſis fere vrbis domibus tanta inuenta eſt pecunia, tanta copia omnium quæ cibis congruunt rerum, quanta vix inibi congregari potuiſſe credatur. Emundato ergo templo & vrbe a ſordibus infidelium, cœperunt cum quiete habitare. Poſthæc facto conuentu, ſtatuunt lethanias celebrare, agere ieiunia, quatenus Saluator eis manifeſtaret, quem eorum regali ſceptro dignum iudicaret. Factis itaque crebris lithaniis & ieiuniis, vnanimi conſilio eligunt Ducem Godofredum ſibi præeſſe, qui promptior ceteris Ducibus & manu & conſilio probatus fuerat, cauti in hoc, quod nequaquam ei licere iudicant, regium diadema infra vrbem eandem portare. Solus enim Chriſtus eius vr-

bis rex digne iudicatur, qui pro peccatis noſtris in eadem ſuſcepit ſpineam coronam. Patriarcham vero quēdam clericum nomine Arnulfum ordinare voluerunt, qui eos plurimum verbo conſolationis in cunctis eorum laboribus ſuſtentauerat. Sed reniſus eſt ille, dicens ſe minime abſque Papæ præcepto tantum onus ſuſcepturum: curam tamen eccleſiaſticarum rerum aſſumpſit, donec Papa Vrbanus dirigeret illis in Patriarcham virum omni probitate decoratum, dominum videlicet Dagobertum Epiſcopum Piſanum, quem cum gaudio ſuſcipientes, Patriarcham conſtituerunt. Igitur Turci, qui per reſiduas vrbes & caſtella Orientis diſperſi erant, & cum eis Duces Perſarum, comperto maximum ſuorum præſidium eſſe captum, cōgregant infinitam multitudinem exercituum, tam de ſuæ gentis hominibus, quam de Syris, Agarenis, Arabibus, & ceterarum Orientalium nationum infidelibus populis. Congregatis itaque illis in vnum decernunt cōmuni conſilio Hieroſolymam obſidere. Dux autem Godefridus & ceteri optimates rati nequaquam ſibi profuturum, ſi eis obſidere ciuitatem liceret, paucis ſuorum ad cuſtodiam, obuiam properant cum quanta poſſunt manu, & occurrentes illis in campis vrbis Aſcalonis, quæ ſita eſt ſecus mare, x x. & D C C. ſtadiis ab Hieroſolymis diſtans, diuidunt exercitum belli more: extructaque acie & animis oratione Ducis roboratis, confiſi de adiutorio Saluatoris inſiliunt in hoſtes, qui more ſolito fugæ ſubſidio Dei potētia exterriti, ſe committentes terga præbent. Tanta vero ſtrage in eos debacchati ſunt, vt vix aliquis de numero pedeſtri remanſerit, qui euentum belli renuntiare reſiduis valeret: de equeſtri vero ordine multi: quoniam Chriſtianus exercitus propter panis inopiam præter paucos ſuos comederant equos. Idcirco equites perſequi non valebant. Peracta igitur cæde reuertuntur in vrbem, grates innumeras ſuo acclamantes ſaluatori, qui in cunctis ſuis operibus eſt mirabilis. Poſt expletum vero Hieroſolymitanæ captionis annum, defunctus eſt glorioſus Dux Godefredus. Defuncto Papa Vrbano, & in monaſterio Apoſtoli Petri tumulato Paſchalis pro eo ordinatus eſt. Anno ab incarnatione Domini M.C. in regione Anglorum ſanguis pro Lympha de quodam manauit fonte, qui tamen non fluebat, ſed circa fontem coagulabatur: poſtea vero putrefactus, fœtorem intolerabilem emittebat. Eodem anno rex Anglorum Guillelmus filius magni Guillelmi, qui regnum Anglorum armis vindicauit, morte occubuit. Hic cum in omni armorum fortitudine, nequaquam inferior patre exiſteret, circa mortem ſuam ſicut & genitor eius fecerat pro re eadem contra regem Francorum Philippum rebellauit: a quo Normanniam in beneficio habere videbatur; hac videlicet occaſione, qua dicebat ſibi ab eodē rege deberi de eodem beneficio medietatem pagi Vulcaſſini. Cui pro hac controuerſia prædas, incendia, frequentes etiam incurſiones facienti, prudenter reſtitit Ludouicus filius eiuſdem regis, quamuis adhuc puer. Pro hac igitur neceſſitate, & quia nimis appetebat videri munificus & largus, expoliauit pene vniuerſas regni ſui Eccleſias: qui etiā dum aliquis Epiſcopus vel abbas in illa obibat inſula, quæ eius regnum erat, omnes reditus Eccleſiæ ipſius ad ſuum retorquebat dominium, donec poſt multum tempus pro eiuſdem Eccleſiæ prælatione ab aliquo nefario infinitam acciperet pecuniam. Contigit ergo vt in nocte prothomartyris Stephani, quæ ſolemnitatem reuelationis præcedebat, ſomniaret a frigido vēto ſuā tranſfigi latera: quod ſomnium dum in craſtino ſuis narraret, parabat vero venatum ire, prohibuerunt ne illo die venaretur; qui ad horam quidem eos audiuit, pranſus autem illos increpare cœpit dicens; Non eſſe rectæ fidei, qui ſomnia obſeruarent. Aſcenſis itaque equis ſyluam petit; inuentoque multorum ramorum ceruo vni ſuorum, amico quidem & nobili viro, iubet eum ſagitta appetere, qui tenſo arcu ſagittam iaciens, dum ceruum percutere cupit, in cor regis ſagittā fixit: quo accepto vulnere animā exhalauit. Porro Gauterius: ſic enim vocabatur, qui eum peremiſſe dictus eſt, iureiurādo affirmabat eandē ſagittam regem arcu emiſiſſe, quæ reuerſa eum percuſſerit. Eo modo vita priuato, frater illius Henricus regnum obtinuit Anglorum. Rex Philippus repudiata Berta matre Ludouici, accepit aliam cōiugem Bertradam filiam Simonis de Monteforti, quæ Fulconi Andegauenſium Comiti nupſerat, cui idem rex eam abſtulit: vnde multotiens a beatæ memoriæ Papa Vrbano admonitus, nequaquam cōſenſit. Quo obeun-

obeunte, succeſſor Paſchalis ipſius in Gallias miſit duos de ſuis Cardinalibus probabiles viros Iohannem & Benedictum, qui regem conuenientes, & eius animum obſtinatum reperientes, Pictauis adunato concilio, totam Franciam pro hac re anathemati ſubdiderunt. Eodem anno in pago Aurelianenſi villa, quæ Tergiacus dicitur, inuenti ſunt duo panes in clibano decocti ſanguine madentes dum frangerentur. Non poſt multum temporis idem rex corde compunctus direxit quoſdam ſuorum Romam, ſpondens Papæ pariturum ſibi in quibuſcunq; iuberet, tantum vt abſolui mereretur, qui direxit illi duos honeſtæ vitę viros a latere ſuo, qui eum a vinculo anathematis ſoluerent: illi Pariſiis regem adeuntes multa optimatum præſente frequentia fecerunt, vt ſibi iniunctum fuerat, in communione videlicet fidelium recipientes, eo tamen tenore ne Bertradæ vlterius commiſceretur, ſeu cum ea abſque duobus boni teſtimonii viris colloqueretur. Suſceperat autem iam ex ea Philippũ, & quam Tancredus poſtmodum in coniugium ſumpſit. Qui vero Hieroſolymis habitabant, glorioſo rege Godefrido defuncto, vnxerunt loco ipſius fratrem eius Balduinum, ſtrenuum ſane virum, & bellis ſuperioribus iam probatum. Porro Pictauenſium Comes VVillelmus, quoniam Gallicanarum primores prouinciarum ceteri, vel obſidioni Hieroſolymitanæ cum ſuis affuerāt copiis, vel poſtremo ad exhibenda ſuffragia eis, qui ibidem remanſerant, deuote ſubſecuti fuerant, volens & ipſe ſuas oſtentare vires, & extendere famam, collecta multitudine earum quibus dominatur gentium, aſſociatis etiam ſibi multis, quatuor plures erant comites, aut populoſarum vrbium ſeu caſtrorum primores, Hieroſolymam tendit: qui dum Conſtantinopolim appropiaret, audito tanti Ducis aduentu Imperator pertimuit. Aſſerto igitur eo ceteriſque optimatibus, qui cum eo erant ad colloquium, plura donaria eis diſtribuit, plurima promittens ſi ei fidem ſeruarent, datis etiam iniſteris comitibus, qui eos docerent, per quæ loca exercitum ductarent. Duces ergo dati neſcitur an viæ ignorantia, an fraude Imperatoris, per vaſta ſolitudinis loca eos minarunt, in quibus fame & ſiti pene conſumptus eſt exercitus; hoſtes quoque comperientes eos aduentare, in locis quæ opportuna erant inſidiis, imparatum & penuria ciborum deſtitutum inuadunt populum: plures interimunt, alios captiuant, reſiduos in fugam vertunt: qui vero tantæ calamitati ſuperfuere diſperſi per auia montium, per confraga vallium, ad ſacra vix attingentes loca adorantes inglorii reuerſi ſunt. Eo tempore ſtella in Occidente apparuit plures per dies, radium emittens verſus meridiem in trabis modum. Igitur Buamundus, qui Anthiocenis dominabatur, tranſito mare in Gallias venit, innumerabilem tam equitum, quam peditum multitudinem ab eis eduxit, & non ſolum de Galliis, verum & de toto Occidente, Græcorum imperium perturbare conatus, ea videlicet occaſione, quoniam Imperator ſemper aduerſabatur omnibus Hieroſolymam tendentibus, commiſſis aditibus viarum & maritimis portibus prædonibus & pyratis. Buamundus ergo filiam regis Philippi in coniugem duxit; & commeatu tanto exercitui neceſſario apparato in Barri portu, anguſtum pelagus verno tempore permeans, in aduerſum littus illæſam nauium traduxit claſſem. Hinc Græcorum peruadens imperium, vrbes, municipia, villas & agros deuaſtans venit Dirrachium; quam obſidione cingens oppugnabat tempore multo. Obſeſſi itaque pertæſi obſidionis ſuo mandant Imperatori non ſe poſſe diutius pati Buamundum, & niſi ſubueniat, celerius traditurus vrbem: qui colligens diuerſarum gentium quæ ſub eius degunt imperio ſexaginta & eo amplius armatorum millia præfectis illis magiſtratibus, mandat & obſeſſos ſoluere, & Francos a ſuis expellere finibus: Dux ergo audiens imperiales aduerſum ſe venire legiones, dirigit & ipſe ex ſuis manum validam obuiam illis itinere dierum ſex. Sabbatho igitur ſancto peruenere ad radicem montis, in quo ſitum eſt caſtrum Corbianum. Comperientes autem hoſtes caſtra metatos in altera parte eiuſdem montis velle occupare cacumen eius, præuenerunt eos: mane vero facto, quoniam ſanctum Paſcha erat, communicarunt omnes. Aduerſarii denique prœlio diſpoſito, opperiebant illos. Itaque Franci cum alacritate ſeſe exhortantes adoriuntur eos. Principabant vero eis Hugo de

Puteolo, Rainerius Brunus, Philippus de Monte aureo, Robertus de Veteri ponte, cum aliis. Inito ergo prœlio ab hora diei tertia vſque in veſperam, tanta cæde debacchati ſunt in eos, vt vix ſupereſſet qui euentum belli renuntiaret. Sed cum iam placide Dirrachium regredi cogitarent, audiunt non minoris numeri exercitum appropinquare in auxilium prioris. Conſilio igitur accepto feſtinant, & illis obuiam, quos tandem in loco, qui Scala ſancti vocatur Georgii attingunt. Commiſſo itaque bello hos quoque pene omnes deleuere, reportantes Duci ſuo quindecies capita centum de ſtrage iſtorum, vno tantum de ſuis in vtriſque extincto præliis. Imperator conſiderans inſuperabiles eſſe Francos, mandat Buamundo & reliquis Ducibus nefarie ſe agere, quia cum eſſent Chriſtiani Chriſtianos perſequerentur, & abſque vllo miſericordiæ reſpectu interimerent, ſe prompto animo ſuſcepturum pacis conditiones, quas ſtatuerent, aut quas ipſe proponebat, quæ huiuſmodi erant; Neminem qui ad ſepulchrum Saluatoris properaret de cetero iniuriam in toto ſuo paſſurum regno. Quod ſi quis eorum aliqua violentia quicquam amiſiſſet, quantum probare poſſet de ſuo reſtituturum. Omnibus qui in exercitu illo militabant, damna quæ contigerant emendaturum. Duci quas pater armis vindicauerat terras redditurum: præbiturum quoque ex ſuis ſupplementum copiis ad conquirendum in Romania quam Turci obtinuerant, quantum itineris diebus xv. confici poſſit longitudinis & latitudinis, eo ſcilicet pacto, quatenus Dux ſe ipſi ſubdens fidem deuote ſeruaret. Auditis duces exercitus his propoſitionibus, dixerunt nequaquam eſſe ſpernendas. Statuta ergo die qua hæc iuramento corroborarentur, Imperator vrbe regia egreſſus venit obuius Buamundo & Ducibus via dierum fere xv. Impoſitis itaque manibus ipſe & XII. primi ſuæ ciuitatis ſacris pignoribus, cruci videlicet Dominicæ cum aliis quæ ſecum attulerat, aſtante Iohanne filio eius iurauit omnia, quæ propoſita ſunt abſque fraude conſeruaturum omni, quo ſuperſtes tempore foret. Buamundo illi ſe ſubdente, & fidem promittente quandiu iurata ſeruaret. Quibus peractis Imperatore ad ſua reuertente, pars exercitus Hieroſolymam adorandi proficiſcitur gratia, pars cum Buamundo in Apuliam repedat. Guido autem frater Ducis poſt tempus breue languorem incidit, ita vt deſtitutus omnibus membris ad extrema duceretur. Aſſcito denique fratre orat vt parcat, quæ in ipſum peccaſſet. Interrogante quæ eſſent commiſſa confeſſus eſt, Imperatorem ſibi filiam ſuam ſpopondiſſe cum Dirrachio & aliis donis: ſæpius vrbem vi aut deditione ſubactam, niſi ciues retardaſſet ſuo animatos conſilio. Audito tam immani ſcelere deteſtatus illum, maledictaque maledictis accumulans abſceſſit: at ille breui defungitur.

Anno ab incarnatione Domini M. C. VIII. rex Francorum Philippus defungitur tertio Kal. Auguſti, cum regnaſſet annis XLVIIII. Menſibus duobus, diebus VII. regni ſceptra relinquens Ludouico filio, ſepultuſque eſt Floriaco in beati Benedicti monaſterio vti iuſſerat. Ludouicus autem v. die poſt obitum patris, videlicet 3. Nonas Auguſti, Aurelianis ſublimatus eſt in ſolio paterno. Eodem anno, tempore Paſchali, cum eſſem ſuper fluuium Garonnæ in loco qui dicitur Scyrs, concurrente populo ad tantum prodigium vidimus cœlo ſereno ab hora fere ſecunda, vſque in horam v. magni ambitus circulum, & in eo tres ſoles non ſimul, ſed vnum ad Orientem, alterum ad Meridiem, tertium ad Septemtrionem. Quo tempore gentes quas Amorauiz vocabant, vaginam ſuæ habitationis egreſſæ, Hiſpanias occupauere, & non ſolum Chriſtianis, verum etiam Sarracenis infeſtæ plures vrbes vtrorumq; cepere, alias incendere, caſtella vero quamplurima, multis & victæ & victrices prœliis. Denique Andefonſus rex Galliciæ tam ſenio, quam morbo conſumptus, equitandi impotens expeditionem in eas agere volens, filio quem de Sarracena puellarum nobiliſſima primo Baptiſmo abluta ſuſceperat, optimatibuſque ſuis exercitum tradidit præcipiens, vt cum illis aſtute & ordinate dimicarent, ſi fortuna daret: expellerent vero ab Hiſpanis, quod longe aliter contigit: nam victus & interemptus filius, duceſque pene ſunt omnes, exercitus fuſus; in quo prœlio nobiliores totius Hiſpaniæ perierũt. Poſt hæc autem & ipſæ nationes deuictę ſæpius ſunt ab Hiſpanis. Rex vero Andefonſus eodem anno, quo & rex Philippus diem clauſit extremum, vir ſane

vir ſane bellicoſiſſimus & victorioſiſſimus, qui toto ſuo tempore gentes ab Africa inundantes detriuit, & ab Hiſpaniis depulit; qui quoniam virilem non habuit ſobolem, interfecto illo de quo diximus, habito primores regni illius conſilio regem Aragoniæ itidem Andefonſum dictum regem ſibi conſtituunt, copulata ei in coniugio filia ſui regis, quæ prius Raimundo Comiti nupſerat, quã moriens vir ſuus viduam reliquerat. His temporibus maxima extitit indigentia rerum victualium, panis videlicet, vini, ſalis etiam; denique imbres annos ferme per tres aſſidui vltra ſolitum irrigarunt. Eclipſis Lunæ, anno Dominicæ incarnationis M.C.X. apparuit more ſuo in plenilunio a prima noctis vigilia.

VITA LVDOVICI REGIS PHILIPPI FILII, QVI GROSSVS, VEL CRASSVS DICTVS, AVCTORE SVGERIO Abbate, beati Areopagitæ Dionyſii.

Domino & digne reuerendo Sueſſionenſi Epiſcopo Goſleno: Sugerius Dei patientia beati Areopagitæ Dionyſii abbas vocatus Ieſu Chriſti qualiſcunque ſeruus Epiſcopo Epiſcoporum epiſcopaliter vniri.

CONFERT eorum deliberationi & iudicio & nos & noſtra ſubiici, quorũ vniuerſali iudicio odibilis & amabilis diuerſa diuerſis promulgabitur cẽſura, cum nobis vir ſedebit in portis cũ ſenatoribus terræ. Ea propter virorum optime, ſi cathedra non cõtuliſſet, cuius totus ſum in eo, cuius totus es tu, nec ſi plus quæris, plus habeo ſereniſſimi regis Frãcorum Ludouici geſta approbare ſcientiæ noſtræ arbitrio delegamus: vt quia nobis cõmuniter promouendis & promotis benigniſſimus extitit dominus, ego ſcribẽdo, nos corrigẽdo, quem pariter amabamus, pariter & decantemus & deploremus. Neq; enim charitati repugnat etiam beneficus cõparata amicitia, cum qui inimicum diligere præcipit, amicos non prohibeat. Supplici ergo & licet diſpari non tam oppoſito beneficii & charitatis debito, excidamus ei monumẽtum ære perennius cum & eius circa cultum Eccleſiarum Dei deuotionem, & circa regni ſtatũ mirabilem ſtylo tradiderimus ſtrenuitatẽ, cuius nec aliqua temporũ immutatione deleri valeat memoria: nec a generatione in generationẽ ſuffragantis Eccleſię pro impenſis beneficiis orãtionũ deſiſtat inſtãtia: valeat celſitudo veſtra inter cœli ſenatores feliciter epiſopari.

Vita glorioſiſsmi Ludouici Francorum Regis & illuſtriſsimi incipit fœliciter.

GLORIOSVS igitur & famoſus rex Frācorum Ludouicus regis magnifici Philippi filius primeue flore ætatis fere adhuc duodenis, ſeu tredenis, elegans & formoſus, tanta morum probabilium venerabili induſtria, tanta amœniſſimi corporis proceritate proficiebat, vt & ſceptris futuris re ipſa amplificationem honorificam incunctanter permitteret, & Eccleſiarum & pauperum tuitioni ſpem votiuam generaret. Altus puerulus, antiqua regum Caroli Magni & aliorum excellentiorum hóc ipſum teſtamentis Imperialibus teſtificantium, conſuetudine apud ſanctum Dionyſium tanta & quaſi natiua dulcedine ipſis ſanctis martyribus, ſuiſque adhæſit vſque adeo, vt vnatam a puero eorum Eccleſiæ amicitiam toto tempore vitæ ſuæ multa liberalitate & honorificentia continuaret, & in fine ſummæ pro domini ſperans ab eis ſe ipſum & corpore & anima, vt ſi fieri poſſet, ibidem monachus efficeretur, deuotiſſime delibando contraderet. Sane præfata ætate, animo iuuenili vigere maturabat virtus auctiua impatiens venationum, & ludicrorum puerilium, quibus ætas huiuſmodi laſciuire & arma dediſcere conſueſcit, dumque multorum regni optimatum, & egregie magnanimi regis Anglorum Guillelmi magnānoris Guillelmi regis filii Anglorū domitoris infeſtatione agitatur, robur probitatis vaporat, exercitio virtutis arridet, inertiam remouet, prudentiæ aperit, otium diſſoluit, ſollicitudinem accelerat, Guillelmus ſiquidem rex Anglorum vſui militiæ aptus, laudis auarus, famæque petitor, cum exheredato maiore natu Roberto fratre ſuo patri Guillelmo fœliciter ſucceſſiſſet ei pro eiuſdem fratris ſui Hieroſolymam profectionem Ducatū Normanniæ obtinuiſſet: ſicut eiuſdem Normanniæ ducatus ſe porrigit margus regni allimitans quibuſcunque poterat modis famoſum iuuenem nitebatur impugnare. Similiter & diſſimiliter inter eos certabatur, ſimiliter cum neuter cedet, diſſimiliter cū ille maturus, iſte iuuenculus: ille opulentus & Anglorum theſaurorum profuſor, mirabiliſque militum mercator & ſolidator, iſte peculii expreſſo patri, qui beneficiis regni vtebatur parcendo ſola bonæ indolis induſtria militiam cogebat audacter reſiſtebat, videns iuuenem celerrimum modo, modo Aluernorum, modo Burgundiorum militari manu tranſuolare fines, nec idcirco tardius, ſi ei ignoteſcat lulcaſſinū regredi, & cum trecentis aut quingentis militibus præfato regi Guillelmo cum x. millibus fortiſſime refragari: & vt dubius ſe habet belli euentus, modo cedere, fugare modo. Talibus vtrobique multi intercipiebantur congreſſionibus, quorum famoſus iuuenis, & ſui complures alios: tunc Comitem Simonem, nobilem virum, Giſlebertum de Aquila nobilem, & Angliæ & Normanniæ æque illuſtrem Baronem Paganum de Giſortio, cui caſtrum idem primo minuit rex e contrario Anglię ſtrenuum & Comitem Matthiam Bellimontenſem, illuſtrem & magni nominis Baronem Simonem de Monte forti, dominum montis Gari Paganum captos tenuerunt. Verum Angliæ captos ad redemptionem celerem militaris ſtipendii accelerauit anxietas Francorum, non longa diuturni carceris macerauit prolixitas, nec vllo modo emaculari potuerunt, donec ſuſcepta eiuſdem regis Angliæ militia omnino obligati regnum & regem impugnare & turbare iureiurando firmauerunt. Dicebatur equidem vulgo regem illum ſuperbum & impetuoſum aſpirare ad regnum Francorum, quia famoſus iuuenis vnicus patri erat de nobiliſſima coniuge Roberti Flanderenſis comitis ſorore: qui enim duo ſupererant Philippus & Florus, de ſupra dicta Andegauenſi Comitiſſa Bertrada geniti erant, nec illorum aperiebatur ſucceſſionem ſinnicum primum decedere quocunq; infortunio cōtingeret. Verum, quod nec fas nec naturale eſt, Francos Anglis, imo Anglos Francis ſubiici, ſpem repulſiuam rei deluſit euentus. Nam cum per triennium aut eo amplius hæc Suſanna ſe & ſuos exagitaſſet, nec per Anglos, nec per Francos omnino obligatus proficiendo voluntati ſuæ ſatisfacere valeret, ſubſedit; cumque in Angliam tranſtuliſſet laſciuiæ & animi deſideriis deditus, cum quadam die in noua ſylua inſiſteret, ſubito inopinata ſagitta percuſſus interiit Diomatum eſt virum diuina vltione percuſſum, aſſum-

pto veritatis argumēto, eo q̄ pauperū extiterat intolerabilis oppressor Ecclesiarum crudelis exactor, & si quando Episcopi vel Prelati decederent irreuerendissimus retētor & dissipator. Imponebatur a quibusdam cuidā nobilissimo viro Gualtero Tirello, q̄ eum sagitta perfoderat; quem cū nec timeret, nec speraret iureiurādo sępius audiuimus, & quasi sacrosanctum asserere q̄ ea die nec meam partē syluæ, in qua rex venabatur venerit, nec eum in sylua omnino viderit. Vnde cōstat tantam tam subitò tanti diuina potentia in fauillā euanuisse insaniā, vt qui alios superuacans inquietabat grauius infinite inquietaretur, & qui omnia appetebat, inglorius omnibus eruatur: non enim qui baltheum regium discingit, regna in regnorum vita subiiciuntur. Successit eidē Guillelmo quā celeriter in regno frater minor natu; quoniā Robertus maior vlla magna expeditione sancti sepulchri agebat vir prudētissimus Hēricus, cuius tam admiranda quā prædicanda animi & corporis strenuitas & scientia gratā offerrent materiam: sed nil nostra refert nisi si aliquid incidenter nostris conuertibile aliquando nos oporteat, sicut & de regno Lotharingorū summatim prælibare; Francorum enim non Anglorum gesta quodā scripto mandare proposuimus.

Ludouicus itaque famosus iuuenis, iucundus, gratus, & beneuolus, quo etiam a quibusdam simplex reputabatur, iam adultus illustris & animosus, regni paterni defensor, Ecclesiarum vtilitatibus prouidebat, oratorum, laboratorum, & pauperum quandiu insolitum fuerat, quieti studebat.

Quo siquidem tempore inter venerabilem beati Dionysii Adā abbatem & Burchardum nobilem virum dominum Monmorentiacensem accidit quasdā cōtentiones pro quibusdam consuetudinibus emersisse, quæ in tantam ebullierunt irritationi molestiam, vt rupto omnino inter defœderatos armis, bello, incendiis cōcertaretur. Quod cum auribus domini Ludouici insonuisset, indignatus ęgre tulit: hæc mora quum præfatum Burchardum ante patrem castro Pinciaco ad causas submonitū coegerit, qui cum cadēs a causa iustitiā iudicio exequi noluerit, nō tentus neq; enim Francorū mos est sed recedens quid incōmodi, quid calamitatis a regia maiestate subditorū mereatur, cōtumeliā festināter animaduertit. Mouit nāq; formosus iuuenis illico arma meū & incōplices eius confœderatos quippe Matthæū Bellimōtensē Comitē & Drogonē Mōtiacensē viros strenuos & bellicosos asciuerat terram eiusdem Burchardi depopulans, municipia & incurtes pariter castrum subuertens pessum dedit, incēdio, fame, gladio cōtriuit. Cumq; de castro resistere pariter inniterentur obsidione Frācorum & Flandrensium Roberti annueli & suorum castrum cinxit his & aliis contritionum verberibus humiliatum voluntati & beneplacito suo curuauit & querelam commotionis causam, eum satisfactione placauit.

Drogonem vero Montiacensem ꝓ his & aliis, & maxime Ecclesiæ Beluacensi irrogatis iniuriis aggressus, cum & extra castrum haud ꝓcul, vt breuiori, si confert, regrederetur fuga, cū magna militari sagittaria manu & balistaria obuiasset, irruens in eū, retrocedere, castrumq; ingredi armorū oppressione, absq; se non permisit, sed irruens inter eos & cum eis per portam, vt erat fortissimus palęstrita, & spectabilis gladiator, in medio castri & crebro percussus nullam pati dignatus est repulsam, nec recedere, donec cum supellectile totum castrum vsque ad turris procinctum in medio concremauit. Tanta viri erat animositas, vt nec incendium declinare curaret: cum & ei & exercitui periculosum esset, & multo tempore maximam ei rauciratem generaret; sic humiliatum in brachio virtutis Dei, qui in causa erat subiectum tanquam clinicum voluntatis suæ ditioni subiugauit.

Interea Bellimontis Comes Matthęus contra Hugonē Claromontensem virum nobilē, sed mobilē & simplicē, cuius filiā duxerat sponsam longo animi rācore contendens castrū nomine Lusarchū, cuius medietatē causa coniugii susceperat, totum occupare turrim sibi armis & armatis satagit munire. Quid faceret Hugo quā quod ad regni defensorē festinans, pedib. eius ꝓstratus, obortis lachrymis supplicat vt seni cōdescendat, grauissime grauato opē ferat. Malo, inquit, Romane domine, te terrā totam meā habere, quia a te eā habeo, quā gener meus degener hanc habeat: Emori cupio, si eam auferat; cuius lachrymabili calamitate animo cōpunctus, amicabiliter manum porrigit, suffragari promittit, spe exitatū remittit; spes autem nō confundit.

Velociter ſiquidē de curia exeuntem,qui comitē conueniant extraordinarie expoliatum ordinarie veſtiri ore defenſoris præcipiant de iure in curia eius ratiocinando certa die decertent. Quod cum refutaſſet Anſii feſtinans defenſor collecto exercitu multo meum exiliit:præfatumque caſtrum aggrediens modo armis, modo igne impugnans multo congreſſu expugnatur,turrimque ipſam militari cuſtodia muniuit,& munitam Hugoni,ſicut ſpoponderat,reſtituit.

Mouet itidē exercitū ad aliud eiuſdē Comitis caſtrū nomine Catoliacū tentoria figit,machinas impugnatorias inſtitui præcepit: verū multo aliter quā ſperabat euenire cōtigit,mutata quippe grata aëris intemperie, ingrata & turbulenta intēperies emerſit,tantoq;& tam horribili impluuio tonitruū coruſcatione totā terrā in nocte turbauit,exercitū affecit,equos cecidit,vt vix viuere quidā eorū ſperarent. Quo intolerabili horrore cum quidā de exercitu in aurora fugam matutinam pararēt,dormitāte adhuc defenſore in papilone doloſa tētoriis ignis eſt applicatus, ex quo quia ſignū eſt recedendi ſubito exercitus tam incaute quā confuſe exire feſtinant,inopinatā receſſionem ſperantes,nec quid alii aliis conferant attendentes:quorū incurſu præcipiti,multoq; clamore dominus ſtupefactus,quærens quid eſſet, equo inſiliit ꝓ exercitu feſtinās, quia iā circūquaq; diſperſi erāt,reducere nullo modo valuit; quid aliud faceret famoſus iuuenis quā ad arma currere cum paucis quos potuit retrocedere murū ſe pro præcedentib.opponere ſpe percuti & ſæpe percutere. Verū & quibus pereuntibus ipſe murus erat quiete & ſecure potuerunt fugere, tam quia multi gregatim & diſperſe procul ab eo fugiebant, multi ab hoſtibus capti ſunt,inter quos excellentior captus fuit ipſe Hugo Claromontenſis & Guido Syluanectēſis, Herluinus Pariſiēſis,& obſcuri nominis quamplures gregarii & pedeſtris exercitus multis. Hac ergo laceſſitus iniuria quāto rudis & ignarus fortunii huiuſmodi hactenus fuerat tāto cū Pariſios rediſſet moti animi inſolētia intumeſcebat,& vt eius ætatis mos eſt,ſi tamē ſit mutatiua ꝓbitatis mouet & mouetur,& vt cito iniuriā vlciſcatur, exæſtuans,vndecumque triplicato exercitu ſagaciter æque vt prudenter, crebro ingeminat ſuſpiria, decentius mortem quam verecundiam ſuſtinere. Quod cum amicorum relatione comperiſſet Comes Matthæus, vt erat vir elegans & facetus,impatiens verecundiæ accidentalis domini ſui multiplicato interceſſore viam pacis affectare ſummopere inueſtigat. Multa dulcedine multis blandimentis animum iuuenilem demulcere elaborat ſatis cōuenienter nulla hoc factum deliberatione, ſed ex contigenti accidiſſe iniuriam excuſat,ſeq; primū ad eius nutum ſatisfactioni præſentat. Iniquo quidem prece multorum conſilio familiarium, multo etiā patris rogatu, licet ſero viri animis inoleſcit reſipiſcenti parcit,iniuriam condonat, recuperabilia perdita Comite reddente reſtaurat, captos liberat, Hugoni Claromontenſi pacem,& quod caſti præoccupatum ſuum erat firma pace reformat. Feſtabatur nobilis Eccleſia Remenſis ſuorum & Eccleſiarum ad ſe pertinentium dilapidatione bonorum tyrannide fortiſſimi & tumultuoſi Baronis Ebali Rutiacenſis, & filii eius Guichardi,qui quanto militiæ agebatur exercitio:erat enim tantę magnanimitatis, vt aliquando cum exercitu magno,quādo ſolos reges decedent in Hiſpaniam proficiſceretur tanto inſanior & rapacior his explendis deprædationibus, rapinis, & omni militiæ inſiſtebat. Tanti ergo & tam famoſi viri apud dominum regem Philippum centies & modo apud filium bis aut ter querela lugubri depoſita,filius innectiue exercitum mediocrē fere ſeptingentorum militum de nobilioribus Franciæ optimatibus delectum cogit, remis feſtinat, pene per duos menſes multo conflictu præteritas punit Eccleſiarum moleſtias eiuſdem præfati tyrāni & fautorum eius depopulatur trans incendio ſoluit, rapinis exponit: egregie factum, vt qui rapiebant rapiantur, & qui torquebant, æque aut durius torqueantur. Tanta erat ſiquidem Domini & exercitus animoſitas, vt quandiu ibi fuerit, aut vix aut nunquam præter feria ſexta, & die Dominica quieuerint, quin aut cum manuali congreſſione lancearum ac gladiorum committerent, aut terrarum deſtructione illatas iniurias vindicarent. Certabatur ibi non contra Ebalum tantum, ſed contra omnes illarum partium Barones,quibus etiam maximorum Lotharingorum affinitas multo agmine celebrem affectabat exercitum. Agitur interea multis quæſtionibus de pace &

quoniam

quoniam diuerſæ curę periculoſaq; negotia ad alias partes noui domini pręſentia votiue deuocabatur, habito cum ſuis conſilio pacem a præfato tyranno Eccleſiis & impetrauit & imperauit, & acceptis obſidibus cum iureiurando firmari fecit, taliter ſalutatũ & flagellatũ dimiſit: hoc etiã quod de caſtro nouo repetebat, in diẽ diſtulit.

Et nec minus celebrem Aurelianenſi Eccleſiæ ſuffragãdo tulit opem militarem cum & Lermum virum nobilem mandum caſtri Epiſcopi Aurelianenſis hominem maiorem eiuſdem caſtri partem, & alterius dominum præfatę Eccleſiæ auferentem manu forti cõpeſcuit, in eodem caſtro eum cum multis incluſit, caſtroq; recepto cũ in proxima domui ſuæ Eccleſia erectis ꝓpugnaculis defenſioni inniteretur, vt fortis fortiori ſubiicitur armorum & flammarum ingeſtione intolerabiliter opprimitur, nec ſolus diuturni anathematis multam ſoluit, cum & ipſe & multi alii ferme ſexaginta flamma præualente, de turre corruentes lanceatum erectarum & occurrentium ſagittarum cuſpide perfoſſi extremum ſpiritum exhalantes, miſeri animas cum dolore ad inferos tranſtulerunt.

Caſtrum quod dicitur Mons acutus validiſſimus in pago Laudunenſi, occaſione cuiuſdam matrimonii, contigit Thomã de Marua obtinuiſſe hominẽ perditiſſimũ Domino & hominibus infeſtũ, cuius intolerabilẽ velut immaniſſimi lupi rabiẽ inexpugnabilis caſtri audacia concreſcentẽ, cum omnes circumquaq; cõpatriotę formidarent & abhorrerent, ipſe qui dicebatur pater eius Engerannus de Bona, vir venerabilis & honorificus egregie & præter alios illũ de caſtro eiicere ob eius fantioſã tyrannidẽ demoliebatur. Cõmunicatum eſt inter eos ipſum videlicet Engerãnum & Ebalũ Rutiacenſem cum omnibus quos allicere ſibi potuerunt caſtrum & in caſtro eũ obſidere circumquaq; eum & palatio & minime circũcingere, eumq; multa mora fame periclitantẽ ad deditionẽ cogere, caſtrumq; ſi poſſet fieri ſubiicere, eũq; carcere perenni condemnare. Quod videns vir nequã, iam firmatis caſtellis, cũ nec dum vallo ab alio ad aliud clauſum eſſet, nocte furtim exiliit, & feſtinãs ad famoſum iuuenẽ collaterales eius muneribus & promiſſis corrupit, & vt ei militari ſuffragaretur ſubſidio citiſſime obtinuit: flebilis quippe & ętate & moribus, collecto ſeptingẽtorum militũ exercitu ad partes illas feſtinat accedere, qui cũ caſtello Acuti montis appropinquaret, viri qui caſtrum circumclauſerant, nuntios ad eum delegant tanquam deſignato domino, nec remouẽdo eos ab obſidione vituperium inferat, ſupplicant opponentes, ne pro perditiſſimo homine ſeruituti tantorum amittat infauſtum perniciofius ſibi quam eis, ſi nequam tuto remanent veraciter profitentes. At vero cum nec blanditiis nec minis a propoſito eum deuocare valerent, veriti ſunt indeſignatum dominum cõmittere, & proponentes eum ipſe rediret ab obſidione recidiuo bello redire ceſſerunt, & quicquid facere vellet, inuiti ſuſtinuerũt: ipſe vero in manu potenti diſruptis & deſeſſis circumquaq; omnibus municipiis, Acutum montem emancipauit, & tam armis quam victualibus eorum ſophiſmata denodans copioſũ reddidit. Quapropter optimates qui amore & timore eius ceſſerãt, quia in nullo pepercerat, ſuccenſentes dolent, nec vlterius ſe ei deferre iureiurãdo minantur; cumq; eum regredi conſpiciunt, caſtra mouent, acies bellatorum cõponunt, ipſumque tanquam imitari cum eo proſequũtur. Hoc vnum mutuæ cõgreſſioni obſerat, quod inter acies vtriuſq; partis torrẽs tarde tranſitũ porrigens conuenire perhibeat. Sic vtraq; claſſica & pila minantia pilis prima & altera die ſe conſpicantur cũ habito venit ad Francos quidam Iocul ator probus miles, ab oppoſita parte nuntiãs irrefragabiliter primo quo inueniretur acceſſu eos cõmittere, & illatam prohibitare iniuriã haſtis & gladiis vindicare, ſeq; ad naturalẽ dominũ, vt pro eo & cum eo dimicet eos dimiſiſſe inferunt, rumor per tentoria caſtrorũ & militum audacia tripudiat loricarũ & galearum ſplendida pulchritudine ſe exornant, animoſitatẽ exagitant; & ſi forte tranſitus eis occurrat, torrentẽ tranſilire accelerant, dignum ducentes magis vt hoſtes aggrediantur, quam quod ſe defendant. Quod videntes nobiliſſimi viri Engerannus de Bona, Ebalus de Rutiaco, Comes Andreas de Ramerni, Hugo Elbus de firmitate, Robertus de Capiaco, & alii ſapientes & diſcreti audaciã deſignati domini admirantes, conſulte ei deferre elegerunt; & pacifice ad eum venientes, pubertatem eius amplexati ſunt, dextraſq; amicitiæ contendentes ſe & ſuos eius ſer-

uitio ſpoponderunt hęc multo prout diuinæ aſcribebatur voluntati impiorum ſubuerſio & caſtrum & matrimonium inceſtu cōſanguinitatis fœdatū diuortio amiſit. His & aliis virtutum prouectibus deſignatus dominus conſcēdens regni adminiſtrationi & reip. ſicut ſe rei opportunitas offerebat: ſagaciter proinde recalcitrātes perdomare caſtella infeſtantia quibuſcunq; modis aut occupare, aut incuruare ſtrenue ſatagebat. Vnde cum Guido Tryſellus filius Milonis de monte Lerherii viri tumultuoſi & regni turbatoris auia ſancti ſepulchri domum repedaſſet fractus longi itineris anxietate & diuerſarum pœnarum moleſtia: & quia extraordinarie Antiochum timore corborāti per murū deſcendens deniq; exercitū intus obſeſſum relinquens, toto corpore deſtitutus defecit, timenſq; exheredari vnicam quā habebat filiam domini regis Philippi & filii Ludouici voluntate & perſuaſione: valde enim appetebat caſtrum filio regis Philippo de ſupra dicta Andegauenſi Comitiſſa nuptui tradidit, & vt in amorem ſuum frater maior dominus Ludouicus firmiſſime confœderaret caſtrum Metuncem ſe prece patris, matrimonio confirmauit. Qua occaſione caſtro cuſtodiæ ſuæ recepto, tanquam ſi oculo ſuo feſtucam eruiſſent, aut circumſepti repagula dirupiſſent, exhilareſcunt. Teſtabatur quippe pater filio Ludouico nobis audientibus eius defatigatione acerbiſſime grauatum; Age, inquiens, fili Ludouice, ſerua excubans turrim, cuius deuexatione penę conſenui, cuius dolo & fraudulenta nequitia nunquam pacem bonam & quietem habere potui: huius infidelitas fideles, infideles, infideliſſimos procreabat perfidos cominus eminuſque concopulabat, nec in toto regno quicquam mali abſq; conſenſu eorum aut opere fiebat. Cumq; a fluuio Sequanę curboliolo medio me mōte Leherii a dextra caſtello forti pagus Pariſiacus circumcingeretur inter Pariſienſes & Aurelianenſes tantum confuſionis chaos firmatum erat, vt neque hi ad illos, neq; illi ad iſtos abſque perfidorum arbitrio, niſi in manu forti valerent tranſmeare. Verum præfati cauſa matrimonii ſepem rupit, acceſſum iucundum vtriſque reparauit.

Huc acceſſit quod Guido de Rupe forti, vir peritus & miles emeritus præfati Guidonis Truſelli patruus cum ab itinere Hieroſolymitano famoſe copioſeque rediſſet regi Philippo gratanter adhæſit: & quia antiqua familiaritate iam & alia vice eius dapifer extiterat tam ipſe quā filius eius dominus Ludouicus agendis reip. dapiferum præfecerunt, vt & caſtrum prænominatum montis Leherii deinceps quiete poſſident, & de comitatu eorum columitante videlicet rupe forti & caſtello forti, & aliis proximis caſtellis & pacem & ſeruitium quod inſolitum fuerant, vendicarēt. Quorum mutua eo vſq; proceſſit familiaritas, vt patris perſuaſione filius dominus Ludouicus filiam eiuſdem Guidonis nec dum nubilem matrimonio ſolenni reciperet. Sed quam ſponſam recepit, vxorem non habuit, cum ante thronum titulus conſanguinitatis oppoſitus matrimonium poſt aliquot annos diſſoluerit. Sic eorum per triennium continuata eſt amicitia, vt pater & filius ſe & ſuprime crederent: & ipſe Comes Guido, filiuſque eius Hugo Creciacenſis, regni defenſioni & honori totis viribus inniterentur. Verum quia; *Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu.* viri de monte Leherii conſuetæ perfidiæ æmuli doloſe machinati ſunt per Garlandenſes fratres, qui tunc regis & filii incurrerant inimicitias, quo modo Vicecomes Trecenſis nullo minor frater Guidonis Triſelii cum matre Vicecomitiſſa, & magna manu militum venit, caſtroque ab omnibus votiuo receptus periurio beneficia patris ſæpius lachrymando replicat, generoſam & naturalem eorum induſtriam repræſentat, fidem mirabilem prædicat, reuocationi ſuæ gratiarum actiones reportat, & vt bene cœpta bene perficiant, genibus eorum peruolutus ſuppliciter exorat. Tali & tam lugubri genu flexione flexi currunt ad arma, feſtinant ad currum, committunt contra defenſores turris gladiis, lanceis, igne, ſudibus, & ſaxis acerrime, vt & quos murale turris pluribus in locis perfoderent, & multos turrim defendentium ad mortem vulnerarent. Erat ſiquidem in eadem turri vxor præfati Guidonis & filia domino Ludouico deſponſata; quod cum auribus dapiferi Guidonis inſonuiſſet, vt erat vir incaninus expedite exiliit, & cum quanta manu militum potuit, caſtello audacter appropinquauit: ſed & vt ſe vndecumque ſequan-

ſequantur velociter velociſſimos nuntios miſit. Qui autem turrim impugnabant a monte eum videntes, quia nondum turrim videre potuerant aduentum ſubitum domini Ludouici tāquam iugulum formidantes retroceſſerunt, & an ſtarem, an fugam facerem hærere cœperunt: Guido vero vt erat ſtrenuus, & in arte prouidus Garladenſes conſulte a caſtro aſciuit pacē regis & domini Ludouici, & gratiā iureiurando firmauit eos, & eorum taliter ab incœpto remouere, eorūq; defectu & ipſe nullo defecit, & celerem fugam infecta functione flens & eiulans arripuit. Quo audito dominus Ludouicus ad caſtrum celerrime accelerauit, compertaque veritate, quia nihil prodiderat, gaudebat, & quia factioſos nō inuenerat, vt eos patibulo affigeret, dolebat. Remanentibus vero quos Guido iureiurando firmauerat, pacem dominus Ludouicus ſeruauit: ſed ne quid ſimile deinceps molirentur, totam caſtri munitionem præter turrim deiecit.

Id circa temporis illuſtrem Antiochenum principem Boanimidum cui ſpecialiter illa potenti obſidione ipſa eiuſdem vrbis ob ſui ſtrenuitatē reddita eſt munitio, contigit ad partes Gallorum deſcendiſſe virum inter Oriētales egregiū & famoſum, cuius quoddam generoſum, & quod nunquam ſine diua manu fieri poſſet, factum etiam inter ipſos prædicabatur Sarracenos. Cum enim cū patre ſuo Guichardo forte tranſmarinum obſediſſet caſtrū Dyrrachium, nec Theſſalonicēſes gazæ, nec theſauri Cōſtantinopolitani, nec ipſa Græcia tota eos arcere valeret, ſubito per eos trāſferentes domini Papæ Alexandri legati, qui eos & charitate Dei & obligatione hominū adiurādo ſubmoueatur aſſiſtūt, vt Eccleſiæ Romanæ & domino Papæ in turre Creſcentiam incluſo ab Imperatore eripiāt, deuotiſſime ſupplicant naufragari vrbē & Eccleſiam, imo ipſum dominum Papam, ſi nō rite ſubuenerunt iureiurando pronūntiant Hereni principes, & quid eligāt, an expeditionē tantam & tam ſumptuoſam irrecuperabiliter omittāt, an dominum Papam vrbem & Eccleſiā ancilari imo naufragari ſuſtineant. Cumq; hac anxiarentur deliberatione, hoc excellētiſſimum iſtud facere, & illud non omittere deliberant. Relicto ſiquidē obſidioni Boamūdo, parente in Apuliam transfretando regreſſus, vndecumq; potuit de Sicilia, Apulia & Calabria, atq; Cāpania, viros & arma collegit: & tā prōptiſſime quā audaciſſime: Romā accelerauit; vnde diuina voluntate, & quaſi portentum mirabile cōtigit, vt cum iſte Romam & Imperator Conſtantinopolitanus audita Roberti abſentia, adunato Græcorū exercitu ad expugnādum Boamundum Dyrrachiū tam terra quam mari applicuiſſet, vna & eadē die pater Guichardus Romę cū Imperatore cōgrediens, ille cum Græcorū Imperatore ſtrenue cōfligens, vterq; princeps de vtroq; Imperatore mirabile dictu triūphauit. Pręfati ergo Boamundi ad partes iſtas aduētus cauſa fuit, vt nobiliſſimam domum Ludouici deſignati ſororem Conſtantiam, moribus facetam, perſonam elegantem, facie pulcherrimā matrimonio ſibi copulari quibuſcūq; modis quæritaret. Tanta & eum & regni Francorum & domini Ludouici præconabatur ſtrenuitas, vt ipſi etiam Sarraceni huius terrore compulſi terrerētur. Vacabat domina Comitē Trecenſem Hugonem procum aſpernata, nec decentem ſponſum iterata copula appetebat. Canebat princeps Antiochenus, & tam donis quam promiſſis copioſus, dominā illā celeberrime ſibi copulari Carnoti, præſente rege & domino Ludouico, multis aſtantibus archiepiſcopis, epiſcopis, & regni proceribus deuote promeruit: aſtitit etiā ibidem Romanæ ſedis apoſtolicæ legatus dominus Bruſonigatus epiſcopus a domino Paſchali Papa ad inuitandā & confortandā ſancti ſepulchri viā dominū Boamundum comitatus, vnde plenū & celebre Pictauis tenuit Conciliū, cui & nos interfuimus: quia recenter a ſtudio redieramus, vbi de diuerſis ſynodalibus, & præcipue de Hieroſolymitano itinere ne tepeſcat agēs, tam ipſe quā Boamundus multos ire animauit, quorum freti comitatu multo multaque militia, tam ipſe Boamundus quam domina Conſtantia, nec non & ipſe legatus ad propria proſpere & glorioſe remearunt. Quæ domina Conſtantia domino Boamūdo duos genuit filios Iohannem & Boamundum: ſed Iohannes ante annos militiæ in Apulia obiit: Boamūdus vero decorus iuuenis militiæ aptus, Princeps factus Antiochenus, cum Sarracenę inſtanter armis vrgeret, nec eorū celantes impetus aliquid duceret, minus caute eos inſecutus, inſidiis eorum interceptus, cum centum militibus equo

animoſior infauſte decapitatus, Antiochiam & eum Apulia vitam amiſit. Sequenti itaque præfati Buamundi repatrationis anno venerandæ memoriæ vniuerſalis & ſummus põtifex Paſchalis ad partes Occidentales cum multis & ſapientiſſimis viris, Epiſcopis & Cardinalibus & Romanorum nobiliũ comitatu, vt regem Francorum & filium regem deſignatum Ludouicum & Eccleſiam Gallicanam cõſuleret ſuper qbſudã moleſtiis, & nouis inueſtituræ Eccleſiaſticæ querelis, quib. eũ & infeſtabat, & magis infeſtare minabatur. Henricus Imperator vir affectus paterni & totius humanitatis expers, qui & genitorem Henricum crudeliſſime perſecutus exheredauit, & vi ferebatur nequiſſima captione tenens inimicorum verberibus & iniuriis vt inſignia regalia, videlicet coronã, ſceptrum & lanceam ſancti Mauritii redderet, nec aliquid in toto regno pretioſum retineret impiiſſime coegit. Equidem delibatum eſt Romæ propter Romanorum conductitiam perfidiam de præfatis, imo de omnibus quæſtionibus totius regis & regis filii & Eccleſiæ Gallicanæ in Francia, quam in vrbe diſceptare naufragio. Venit itaque Cluniacum a Cluniaco ad charitatem, vbi celeberrimo Archiepiſcoporũ & Epiſcoporũ & monaſtici ordinis conuentu eidem nobili monaſterio ſacram dedicationis impoſuit; adfuerunt & nobiliores regni proceres, inter quos & dapifer regis Franciæ nobilis Comes de Rupe forti domino Papæ miſſus occurrit, vt ei tanquam patri ſpirituali per totum regnum eius beneplacito reſeruiret, cui conſecrationi & nos ipſi interfuimus, & contra dominum Epiſcopum Pariſienſem Galonem multis querimoniis Eccleſiam beati Dionyſii agitãtem in cõſpectu domini Papæ viriliter ſtãdo aperta ratione & canonico iudicio ſatisfecimus. Cumq; Turonis apud ſanctum Martinum, vt mos eſt Romanis friguum ferẽs letare, Hieruſalem celebraſſet ad venerabilem beati Dionyſii locum, tanquam ad Papam beati Petri ſedem beneuolus & deuotus deuenit, qui glorioſe & ſatis epiſcopaliter receptus, hoc vnum memorabile Romanis inſolitum, & poſteris reliquit exemplum, quod nec aurum nec argẽtum, nec pretioſas monaſterii margaritas, quod multum timebatur, non tantum nõ affectabat, ſed nec reſpicere dignabatur ſitrum pignoribus humiliſſime proſtratus, lachrymas cõpunctionis offerebat holocauſtum ſe ipſum domino & ſanctis eius toto animo inferebat, & vi de veſtimentis Epiſcopalibus beati Dionyſii ſanguine madefactis ad patrocinãdum aliqua ei daretur portiuncula ſuppliciter exorauit, ne diſpliceret inquiens, ſi de veſtimentis eius nobis vel parum reddideritis, qui eum vobis Apoſtolatu Galliæ inſignitum abſque murmure deſtinauimus. Occurrunt itaq; ei ibidẽ Rex Philippus & dominus Ludouicus filius eius gratanter & votiue amore Dei maieſtatem regiam pedibus eius incuruantes, quemadmodum conſueuerunt ad ſepulchrum piſcatoris Petri reges ſubmiſſo diademate inclinari: quos dominus Papa manu erigens, tanquã deuotiſſimos Apoſtolorum filios ante ſe reſidere fecit, cum quibus de ſtatu Eccleſiæ vt ſapiens ſapienter agens familiariter cõtulit eoſq; blande demulcẽs beato Petro ſibiq; eius vicario ſupplicat opẽ ferre, Eccleſiã manu tenere & ſuorũ anteceſſorum regũ Francorum Caroli magni & aliorum mos nocere tyrãnis vt Eccleſiæ hoſtibus & potiſſimum Henrico Imperatori audacter reſiſtere. Qui amicitiæ, auxilii & cõſilii dextras dederunt, regnum expoſuerunt, & qui cum eo Catalamium Imperatoris legatis occurrere feſtinent Archiepiſcopos & Epiſcopos & Abbatẽ S. Dionyſii Adam, cum quo & nos fuimus, cõiunxerunt; vbi cum dominus Papa aliquantiſper demoraretur ex condicto ipſi Imperatoris Hẽrici legati nõ humiles, ſed rigidi & cõtumaces cum apud ſecundũ Menimni hoſpitia ſuſcepiſſent, relicto inibi Cãcellario Alberto, cuius oris & cordis vnanimitate ipſe Imperator agebat: ceteri ad curiã multo agmine, multo faſtu, ſumme phalerati deuenerunt, hi ſiquidẽ erant Archiepiſcopus Aluntatẽſis, Epiſcopus Monaſterienſis, Comites quamplures, & cui gladius vbique præferebatur Dux VVelfo, vir corpulentus & tota ſuperficie lõgi & lati admirabilis & clamoſus, qui tumultuantes magis ad terrẽdum quã ad ratiocinandũ miſſi viderentur. Singulariter & ſolus Treuerenſis Archiepiſcopus, vir elegãs & iucundus eloquentiæ & ſapientię copioſus Gallicano coturno exercitatus facete perorauit domino Papæ & curiæ ſalutem & ſeruitium ex parte domini Imperatoris deferens ſaluo iure regni. Et perſequens de mãdatis, Talis eſt, inquit, domini noſtri Imperatoris, pro qua mittimus cauſa,

cauſa. Temporibus anteceſſorum noſtrorum ſanctorum Apoſtolicorum virorum magni Gregorii & aliorum. Hoc ad vim Imperij pertinere dignoſcitur, vt maiorum electione hic ordo ſeruetur antequam electio in palam præferatur ad aures domini Imperatoris perferre, & ſi perſonam deceat aſſenſum ab eo antefactam electionem aſſumere, deinde in conuentu ſecundum canones petitione populi electione cleri aſſenſu honoratoris præferre, conſecratum libere nec ſymoniace ad dominum Imperatorem pro regalibus, vt annulo & virga inueſtiatur redire: fidelitatem & hominum pacem. Nec mirum ciuitates eum & caſtella Marchiam Telonea & quæque Imperatoriæ dignitatis nullo modo aliter debere occupare. Si hæc dominus Papa ſuſtineat proſpere & bona pace regnum & Eccleſiam ad honorem Dei inhærere.

Super his ergo dominus Papa conſulte oratoris Epiſcopi Placentini voce reſpondit: Eccleſiam pretioſo Ieſu Chriſti ſanguine redemptam & liberam conſtitutam, nullo modo iterato ancillari oportere, ſi Eccleſia eo inconſulto præſulatum eligere non poſſit, caſſata Chriſti morte & ſimiliter ſubiacere, ſi virga & annulo inueſtiatur, cum ad altaria eiuſmodi pertineant contra Dominũ ipſum vſurpare, ſi ſacratas Dominico corpori, & ſanguini manus laici manibus gladio ſanguinolentis obligando ſupponant ordini ſuo & ſacræ vnctioni derogare. Cumq; hæc & his ſimilia ceruicoſi audiſſent legati Teutonico Imperatore infrendentes tumultuabant, & ſi tuto auderent, cõuitia eructuarent, iniurias inferrent. Non hic, inquiunt, ſed Romæ gladiis determinabitur querela. Verum Papa quamplures viros ap̃pbatos & peritos ad Cancellariũ miſit, qui eum ſuper his cõpoſite & placide conuenirent, & audirentur & audirent, & ad pacem regni cum operam dare obnixe exorarent. Quibus recedentibus dominus Papa Trecas venit domini ſubmonitum vniuerſale Concilium honorifice celebrauit, & cum amore Francorum, quia multum ſeruierant, & timore & odio Teutonicorum ad ſancti Petri ſedem proſpere remeauit. Imperator vero ſecundo fere receſſionis eius anno collecto mirabili triginta millia militũm hoſte nullas niſi ſanguine fuſo gaudet habere vias: Romam tendit inire calens pacem ſimulat: querelam inueſtiturarum deponit. multa & hęc & alia bona pollicetur, & vt vrbẽ ingrediatur; quia aliter non poterat blandiri nec fallere ſummũ Pontificem & totam Eccleſiam, imo ipſum Regem regum veretur. Vnde quia audiebant tantam & tam perniciofam Eccleſiæ Dei ſopitam quæſtionem æquo aut plus æquo Romani quiritis tripudiant, clerus ſupremus exultat, & quomodo eum honorificẽtius & elegantiſſime recipiant exhilarati decertant. Cumq; dominus Papa Epiſcoporum & Cardinalium togata non apertis albis operturis equis conſtipatus turmas ſubſequẽte populo Romano, occurrere acceleraret promiſſis, qui tactis ſacroſanctis Euangeliis Aberdem Imperatore iuramentum pacis inueſtiturarũ depoſitionem ſuſciperent, in eo q̃ dicitur mons gaudij loco vbi primũ aduentantibus limina Apoſtolorum beatorum inuiſa armorum, idipſum iterantem, inprimis vero mirabili & vniuerſali Romanorum ſpectaculo manu propria Imperatoris & optimatum triplicatur iuramentum, exinde infinite nobilius quam ſi Africana victoria potito, arcus triumphalis arridet, non hymnis & laudum multiplici triũpho domini Papæ manu ſacratiſſima diademate coronatꝰ more Auguſtorũ, ad ſacratiſſimũ Apoſtolorum altare præcinentium clericorum odis & Alemannorũ canticum terribili clamore cœlos penetrante celeberrima & ſolemni deuotione deducitur. Cum ergo dominus Papa miſſas gratiarum agens, corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti confeciſſet, partitam Euchariſtiam in amoris impartibilis confœderatione & pacti conſeruatione ob fidem mirabilem Eccleſiæ deuouens ſuſcipiendo Imperator communicauit. Nec dum dominus Papa poſt miſſam Epiſcopalia depoſuerat veſtimenta cum inopinata nequitia ficta litis occaſione furor Teutonicus frendens debacchatur exertis gladiis velut pleni inſania diſcurrentes Romanos tali in loco iure inermes aggrediuntur, clamant iureiurando vt clerus Romanus omnis tam Epiſcopi quam Cardinales capiantur aut trucidentur: & quod vlla nõ poteſt attingere inſania, in dominũ Papam manus impias iniicere non verentur. Luctu inexplicabili, & dolore præcordiali tam nobilitas Romana quam ipſe populus luget ſanctionem:

licet sero animaduertunt alij, ad arma currunt, alij sic stupidi fugiunt: nec inopinato hostiũ bello, nisi cum trabes de porticu seponentes ruinam suam facere defensionem euadere potuerunt. Præfatus autem Imperator pessimę conscientię & facinori facti pertritus cruciatu vrbem quantocius exiuit, prædam à Christiano Christianis inauditam, dominũ videlicet Papam, & cunctos quos potuit Cardinales, & Episcopos adducens ciuitate, castellana loco & natura & arte munitissimo se recepit. Cardinales ipsos turpiter exuens, inhoneste tractauit, & quod dictu nefas est, ipsum etiam dominum Papam tam plumali, quam mytra cum quacumq; defert insignia Apostolatus, non veritus in Christum Dominum mittere manum, superbo spoliauit, multasque iniurias, nec eum nec suos multo dedecore affligens dimisit, donec ad præfati pacti solutionem, & exinde facti priuilegij redditionem coegit. Aliud etiam de manu domini Papæ, vt deinceps inuestiret surreptitiũ priuilegium extorsit, quod idem dominus Papa in magno Concilio trecentorum & eo amplius Episcoporum iudicio Ecclesiæ nobis audientibus conquassauit, & perenni anathemate irritũ reduxit. Verum si quærit quis, quare dominus ita trepide fecerit, nouerit, quia Ecclesia, percusso pastore & collateralibus, languebat & pene eam tyrannus anulans, quia non erat qui resisteret, tamquam patriam occupabat. Cui certum facto dedit experimentum, quod cum fratres Ecclesiæ columnas ad tuitionem & Ecclesiæ reparationem, quomodocunque seni fecisset, pacemque Ecclesiæ qualemcunque reformasset: ad heremum solitudinis confugit moramque ibidem perpetuam fecisset, si vniuersalis Ecclesiæ & Romanorum violentia coactum non reduxisset. Verum Dominns Iesus Christus redemptor & defensor Ecclesiæ suæ, nec eam diutius conculcari, nec Imperatorem impium ferre sustinuit. Qui & eum nec tenti nec fide obligati fuerant causam Ecclesiæ fluctuantis suscipientis domini designati Ludouici suffragio & consilio in Gallicana Ecclesia Concilio collecta Imperatorem tyrannum anathemate modantes mucrone beati Petri perfoderunt. Deinde regno Teutonico applicantes optimates, & partem regni maximã aduersus eum commouerunt. Fautores eius & Bucardum Rufum Monasteriensem Episcopum deposuerunt, nec ab infestatione aut prędatione vsque incondignam pessimæ vitæ & tyrannici principatus defauillationem desuper sederunt. Cuius malo merito transplantatum est, Domino vlciscente Imperiũ cum eo exterminato Dux Saxoniæ Lotharius successit, vir bellicosus, Reipublicæ defensor inuictus, qui cum recalcitrantem Italiam, Campaniam, Apuliam, vsque ad mare Adriaticum puta Siculo Regi Rogerio, eo quod se Regem creasset, depopulando, domino Innocentio Papæ comitatus perdomuisset, cum nobilissimo triumpho repatriam victor sepultus, succubuit. Hæc & alia huiuscemodi eorum scriptores depingant, nos quia proposuimus, gestis Francorum stilum replicemus.

Præfatus itaque Comes VVido de rupe forti, quem ęmulorum machinatione matrimonium quod contrahebatur inter dominum designatum & filiam suã consanguinitate imperitum diuortio solutum, in præsentia domini Papæ fuerat rancore huius concepto scintillam tenuem commotos pauit in ignes. Nec minus dominus designatus in eum relabatur, cum subito Garlandenses se intermiscentes amicitiã soluunt, fœdus defenderant, inimicitias exaggerant. Nactus itaq; occasionem bellandi designatus dominus, eo quod Hugo de Pompona miles strenuus Castellanus de Gortraco castro super fluuiũ Matronæ sito mercatorum, in regia strata equos ex insperato rapuit, & Gornacũ adduxit. Eius contumelia præsumptionis pene extra se positus. Ludouicus exercitũ colligit, castrũ subita obsidione, vt victuali carerẽt opulẽtia, velocissime cingit. Habet castello insula grata amœnitate pabulorum, equis & pecoribus opima, quæ se aliquantisper latam sed plus longam producens, maximã oppidanis confert vtilitatem, cum & spatiantibus decurrentium aquarum clarificam & exhilarationem & modo florẽtium, modo crescentium graminum obtutibus & formis exhilaratã offerat clarificationem, huius etiam circũclusione existentibus securitatem. Hanc ergo dominus Ludouicus classem præparans, aggredi maturat, quosdam militum & multorum peditum, vt expeditius ineant, & si cadere contingant, citius resiliant, ineundam, alios vero natando, alios

locis

licet periculose aquarum profundo, vtiq; equitando ipsemet flumen ingrediens, audacter insulam occupare imperat. Oppidani fortiter resistunt, à ripa altiores fluctibus & classe inferiores saxis, lanceis, sed & sudibus dure repellunt. Verũ repulsi animi motu, animositate resumpta, repellentes repellere insistunt, balistarios & sagittarios iacere cõpellunt manualiter, prout attingere possunt, confligunt loricati & galeati de classe pyratarum more audacissime cõmittunt, repellentes repellunt, & vt consueuit virtus dedecoris impatiens, occupatam armis insulã recipiunt, eoq; se in castro coercitos recipere compellunt. Quos cum aliquantisper arcto obsessos, ad deditionem cogere non valerent impatiens morarum, quadam die animositate rapitur exercitũ cogit, castro munitissimum vallo arto & rigido superius glande, inferius torrentis profunditate pene inexpugnabili aggreditur, per torrentem vsq; ad balteum fossatum conscendens ad glandem cõtendens pugnare pugnando imperat grauissime, sed cum hoste decertat. Qui econtra defensores an audaciam vitę præferentes ocius defensioni insistunt, nec etiam domino parcunt, arma mouent, hostem rectius superiorem, imo torrentis inferiorem præcipitando restituunt. Sic ea via illi gloriam isti repulsam, licet inuiti, sustinuerunt. Parantur deinceps castri euersioni bellica instrumenta, erigitur lustrigantus pugnantibus porrigens supereminens machina, quæ castro superlatiua propugnatorij primi sagittarius & balistarius, hęc aut per castellum apparere prohibet. Vnde, quia incessantur die ac nocte, his coarctati defensionibus suis assistere non valebant, tradentes caueis defendentes seipsos proinde defensabant, suorumque ictibus sagittariorum insidiantes primi propugnaculi superiores, mortis periculo anticipabant, hærebat machinæ eminenti pons ligneus, qui se excelsius porrigens cum paulisper dimitteretur super glandem facilem descendentibus pararet ingressum. Quod contra viri super his callentes lignea podra ex opposito separatim præferebant, & vt pons & qui per pontem ingrederentur vtique corruentes in subterraneas foueas acutis sudibus armatus ne amni aduerterentur, ficte paleis opertus vitæ periculum & mortis inultam sustinerent.

Interea præfatus Guido vt callens vir & strenuus parentes & amicos exagitat, dominos supplicando sollicitat obsessis suffragia accelerat. Agens ergo cum Comite Palatino Theobaldo elegantissimæ iuuentutis, & rei militaris disciplinæ industria exercitato viro quatenus die certa, deficiebant enim obsessis victualia, præsidia ferret, castrum exobsessum manu forti deliberaret. Ipse interim rapinis, incendio, vt obsidionem remoueret, insudabat. Designata ergo die qua prædictus Comes Theobaldus & præsidia ferret, & obsidionem manu militari remoueret, dominus designatus non eminus sed cominus quem potuit, collegit exercitum & regiæ memor excellentiæ matri virtute relictis tentoriis & eorum defensoribus, lætabundus occurrit & præmisso qui eos venire aut eos velle dimicare renunciet, ipse barones asciscit, acies ordinat militarem & pedestrem, sagittarios & lanciarios suo loco sequestrat. Vt ergo se conspicantur classica intonant, equitum & equorum animositas incitatur, citissime committitur. Verum Franci marte continuo excitati Breenses longa pace solutos aggressi indunt lanceis & gladiis præcipitant victoriæ insistunt, nec eos impugnare viriliter tam militari quam pedestri manu desistunt, donec terga vertentes fugæ præsidium arripuerunt. Ipse vero Comes mallens primus quam extremus in fuga, ne caperetur, reperiri, relicto exercitu repatriare contendit. Qua congressione quidam interfecti, multi vulnerati, plurimi capti, famosam vbique terrarum celeberrimam fecere victoriam. Potitus itaque tanta & tam oportuna dominus Ludouicus victoria, tentoria reperit, oppidanos vana spe frustratos vicit, castellum sibi retinens Garladensibus committit.

Sicut ergo nobilis ignobiles, gloriosus ingloriosos reddens, pigritia desidiam comitata, imo deprimit, sic nobiles nobiliores, gloriosos gloriosiores, virtus animi, corporis exercitio agitata superis attollit, & quibus oblectata strenuitas, perfruatur, præclara facinora vndecumque terrarum iuris offerendo reponit,

Aſſiſtunt equidem qui magnificis exhorrent ſuppliciis, multo etiam & ſumptuoſo ſeruitio ad partes Bituricenſium dominum Ludouicum transmeare, ea in parte qua confinia Limouicenſium autumant ad caſtrum videlicet ſanctæ Seueræ nobiliſſimum, & hæreditaria militiæ poſſeſſione famoſum, pedite multo populoſum dominiũ & illius virum nobilem Heinbaldum ad exequendum iuſticiam cogere aut iure pro iniuria caſtrum lege Salica amittere. Rogatus vero non cum hoſte, ſed domeſticorum militari manu fines illos ingreſſus, cum ad caſtrum feſtinaret præfatus Caſtellanus, multa militia comitatus erat eum generoſi ſanguinis bene liberalis & prouidus ei occurrit, ruſticumq; quendam repagulis & patis proponens, nulla eũ alia ſuccedebat via exercitui Francorum reſiſtit. Cumque ibidem mediante riuo huicque hærerent, dominus Ludouicus vnum eorum audatius ceteris indignatus repagula legiſſet, equum calcaribus viget, & vt erat vir præ ceteris cordatus inſiliens in eum lancea percuſſum, nec eum ſolum, ſed præter eum alium vno ictu proſternit, & quod Regem dedeceret in eodem riuo copioſum vſque ad galeã balneum componit, ſucceſſuſque ſuos vigere non differens, quo ille arto exierat. Iſtic intrauit & pugili congreſſione hoſtes abigere non deſiſtit. Quod Franci vidẽtes, mirabiliter animati repagula rumpunt, riuum tranſiliunt, hoſteſque multa cæde proſequentes ad caſtrum vſque coactos repellunt, fama vocat oppidanos totamque viciniam procellit, quod dominus Ludouicus & ſui vt fortiſſimi milites donec funditus ſubuerterit caſtrum, & nobiliores caſtri aut patibulo affigat, aut oculos eruat, recedere dedignetur. Quapropter conſulte agitur, vt & dominus caſtri ſe dedere Regiæ maieſtati non differat, caſtrumq; & terrã eius ditioni ſubiiciat. Rediens itaq; dominus Ludouicus prędam dominũ caſtri fecit, & ſubito triumpho eo Stampis relicto Pariſiis felici ſucceſſu remeauit.

Deinceps indiem proficiente filio, pater eius Rex Philippus indiem deficiebat, neque enim poſt ſupradictam Andegauenſem Comitiſſam quicquam Regia maieſtate digniter agebat, ſed rabie coniungitur raptus concupiſcentia voluptati ſuæ ſatisfacere operam dabat, ſed inde nec Reipublicæ prouidebat, nec proceri & elegantis corporis ſanitati plus æquo remiſſius parcebat, hoc vnum ſupererat, quod timore & amore ſucceſſoris filij regni ſtatus vigebat. Cumque fere ſexagenarius eſſet Regem exuens apud Milidunum caſtrum ſuper fluuium Sequanæ puta domino Ludouico extremum clauſit diem. Cuius nobilibus exequiis interfuerunt viri venerabiles VValo Pariſienſis Epiſcopus, Syluanectenſis, Aurelianenſis, & bonæ memoriæ Adam beati Dionyſij Abbas, & viri religioſi quamplures, qui nobile Regiæ maieſtatis cadauer ad Eccleſiam beatæ Mariæ perferentes, celebres ei exequias pernoctauerunt. Sequenti vero mane lecticam palus ſeu quęcumque funebri ornatu decenter ornatam ſeruitus maiorum ſuorum impoſuit filius, & filiali affectu, quemadmodum decebat, modo pedes modo eques, eum quos habebat baronibus lecticã flendo adiuitare ſtudebat. Hic etiam mirabilẽ oſtendens animi generoſitatẽ, cum toto tẽpore vitæ ſuæ nec pro matris repudio, nec etiam pro ſupradicta Andegauenſi ipſum in aliquo offenderit, aut regni eius delationẽ defraudando in aliquo, ſicut alij conſueuerunt iuuenes, curauerit perturbare. Cum autem ad nobile monaſterium beati Benedicti ſuper Ligerim fluuium multo comitatu deportaſſent, quoniam ibidem ſe deuouerat, dicebant ſiquidem, qui ab eo audierant, quod à ſepultura patrum ſuorum Regum, quæ in Eccleſia beati Dionyſij, quaſi iure naturali habetur, ſe abſentari deſiderauerat, quod minus bene erga Eccleſiam ſe habuerat, & quia inter tot non magni duceretur eius ſepultura : in eodem monaſterio ante altare poſitum, prout decentius potuerunt, hymnis & prece animam Domino commendantes, corpus ſolemnibus ſaxis exceperunt.

Præfatus autem Ludouicus, quoniam in adoleſcentia Eccleſiæ amicitiam liberali defenſione promeruerat, pauperum & orphanorum cauſam ſuſtentauerat, tyrannos potenti virtute perdomuerat, Domino annuente ad regni faſtigia, ſicut bonorum voto aſciſcitur, ſic malorum & impiorum votiua machinatione, ſi fieri poſſet, excluderetur. Conſulte ergo agitur & potiſſimum dictante venerabili & ſapientiſſimo viro Iuone Carnotenſi Epiſcopo, vt ad refellandam impiorum machinationem

nationem citiſſime Aurelianis conueniant eiuſque exaltationi operã dare mature feſtinent. Senonenſis ergo Epiſcopus Deinbertus inuitatus cum cõprouincialibus videlicet Galone Pariſienſi Epiſcopo, Manaſſe Meldenſi, Iohanne Aurelianẽſi, Iuone Carnotenſi, Hugone Anciodorenſi acceſſit. Qui in die inuentionis ſancti prothomartyris Stephani ſacratiſſimæ vnctionis liquore delibutum, miſſas gratiarum agens, abiectoque ſcholaris militiæ gladio Eccleſiaſtico ad vindictam malefactorum accingens, diademate regni gratanter coronauit, nec non & ſceptrum & virgam, & per hæc Eccleſiarum & pauperum defenſionem, & quæcunque regni inſignia approbante clero & populo deuotiſſime contradidit. Nec dum pro celebratione diuinorum feſtiuas depoſuerat exuuias, cum ſubito mali nuncij baiulatores à Remenſi Eccleſia aſſiſtunt literas contradictorias deferentes, & auctoritate Apoſtolica ſi tempeſtiue veniſſent, ne regia fieret vnctio interminantes. Dicebant ſiquidem primæ Regis coronæ prouincias ad ius Eccleſiæ pertinere Remenſis ſpectare, & à primo Francorum Rege quem baptizauit beatus Remigius. Clodouo hanc prærogatiuam illibatam & inconuulſam obtinere, ſi quis eam temerario auſu violare temptauerit, anathemate perpetuo ſubiacere. Ea ſiquidem occaſione Archiepiſcopo ſuo venerabili & merito viro viridi Rodulfo, qui Domini Regis eo quod abſque eius aſſenſu electus & inthronizatus fuerat, ſede Remenſi grauiſſimas & periculoſas incurrerat inimicitias, pacem impetrare aut Regem non coronari ſperabant. Quod quia intempeſtiue venerint, ibi multi ad propria loquaces redierunt, quicquid tam dixerunt, nihil vtile retulerint.

Ludouicus ergo DEI gratia Rex Francorum, quoniam in adoleſcentia idipſum conſueuerat diſſueſcere, non potuit videlicet Eccleſias tueri, pauperes & egenos protegere, paci & Regni defenſioni inſiſtere. Præfatus itaque Guido rubens, filiuſque eius Hugo Cruciatenſis iuuenis idoneus, armis ſtrenuus, tam rapinis quam incendiis aptus, totiuſque regni turbator celerrimus, rancore animi cumulato pro amiſſi caſtri Gornaci erubeſcentia à Regiæ excellentiæ derogatione non ceſſabant. Eapropter nec etiam fratri Comiti Corboilenſi Odoni, quia ei nullam contra Regem tulerat opem, parcere elegit, ſed eius inſidians ſimplicitati, cum quadam die venatum iri penes ſe ſecura decreuiſſet, quid rei, quid ſpei, corrupta inuidia conſanguinitas pariat inſipiens, animaduertit. Raptus equidem ab eodem fratre Hugone in caſtro, qui dicitur firmitas Balduini compedibus & cathenis impeditur, nec ſi facultas ſuppeteret, niſi cum Regem impeteret, bello expediretur.

Qua inuſitata inſania oppidani Curboilenſes multi, oppugnabat enim caſtellum veterana militum multorum nobilitas ad Regis maieſtatis publicum confugiunt aſylum, genibus eius peruoluti lachrymabili ſimultu captum Comitem & captionum cauſam denunciant, & in eum potenter eripiat, multiplici prece ſolicitant. Spe autem ereptionis eo ſpondente ſuſcepta, iram mitigant, dolorem alienant, & qua arte quibus valeant viribus dominum recuperare decertant. Vnde actum eſt quidam de firmitate Balduini quæ nec hæreditario iure, ſed occaſione cuiuſdam matrimonij de Comitiſſa Adelaide, quam retento caſtro ſpretam repudiauit, ad eum ſpectabat cum quibuſdam Curboilenſium conferentes iure vitando in caſtro caute tamen eos recipere firmauerunt.

Quorum perſuaſione cum Rex pauca curialium manu ne implicaretur, acceleraſſet ſero cum ad hanc circa ignes confabularentur, qui promiſſi fuerant, videlicet Anſellus de Garlanda dapifer tamquam miles ſtrenuus porta, quia determinatum erat pene cum quadraginta armatis receptus viribus eam occupare contendit. Verum oppidani fremitum equorum, equitum murmur inopinatum admirantes, econtra proſiliunt, & quia via oſtiis oppoſitis arctabatur, & ingreſſus ad nutum, aut ire aut redire prohibebat indigens præ foribus audaciores, expeditius eos cedebant. Qui & noctis tenebratur opacitate & loci, coarctati infortunio, cum ſuſtinere diutius non valentes

portam repetiſſent. Anſellus, vt erat animoſus, retrocedens & cæſus, quia portam hoſte anticipatus non potuit interceptus currum caſtri eiuſdem non vt dominus, ſed vt captiuus cum Comite Corboilenſi occupauit. Et pari dolore, diſpari timore cum alius mortem, alius hæredationem tantum timeret, verſus ille in eum aptari poterat:

-----*Solatia fati Carthago Mariusque tulit.*

Quod cum clamore refugorum accelerantis Regis auribus inſonuiſſet: deuitando denſæ noctis moleſtia ſe demoratum dedignans celerrimo inſiliit equo & innitens irrumpendo portam præſidia ſuis audacter deferre, porta ſacrata telorum & lancearum, & ſaxorum grandine ceſſit repulſus. Quo conſternati dolore fratres & conſanguinei capti dapiferi pedibus Regis peruoluti, miſerere, inquiunt, glorioſe Rex ſtrenue agēs, quoniā ſi nefandus ille Hugo Creciacenſis homo perditiſſimus, humani ſanguinis ſitibundus, vel huc memet vel illuc abducēs fratrem noſtrū, tangere quoquo modo potuerit iugulo eius citiſſime inſiſtat, necq; eū pœna maneat, ſi ferocior ferociſſimo ſubita morte eum interficiat, curabit. Hoc ergo timore Rex citiſſime caſtrum cingit, portarum vias obtrudit, municipiis quatuor aut quinque caſtrum concludit, & ad captorum & ad caſtelli receptionem, & regni & perſonæ operam impendit. Præfatus autem Hugo, quorum captione primo exhilaratus, horum receptione vel caſtri amiſſione valde perterritus anxiatus laborat, & quomodo caſtrum ingredi poſſet modo eques modo pedes multiformi ioculatoris & meretricis mentito ſimulachro machinatur. Vnde cum quadam die idcirca tota eius inuētio verſaretur, & caſtris animaduerſis inſerentium peremptorios impetus ſuſtinere non valens fugam apponit ſaluti, cum ſubita inter alios & ante alios animi & equi velocitate Guillelmus frater capti dapiferi miles facetus & armis ſtrenuus eum grauiſſime inſectans impedire conatur. Quem cum ipſe Hugo ipſa ſui velocitate ſingularem conſpiceret, vibrato fraxino ſæpe in eum intendebat, ſed quia timore conſequentium moram facere non audebat, reciprocam fugā capiebat, hoc mire & egregie callens, quod ſi cum ſolo ſolus mora aliqua iuuare poſſet, animi audaciam aut duelli trophęo aut mortis periculo mirabili fama declararet. Crebro etiam contigit, vt villas in via ſitas occurrentiū hoſtium indeclinabiles impetus nullo modo euadere valeret, niſi cū ſimulata fraude ſeipſum Garlādenſem Guillelmū fallendo. Guillelmum autem Hugonem ſe ſequentem cōclamaret & ex parte Regis, vt eum tanquam hoſtem impediret inuitaret. His & aliis huiuſmodi tam inſigni cautela quam animi ſtrenuitate fuga lapſus multos vnus deriſit. Rege autem nec hac nec alia occaſione ab incœpto obſidionis deſiſtens, caſtellum coarctat, oppidanos terebrat, nec eos impugnare deſiſtit, donec expugnatos clam militibus, quorundam tamen oppidanorum machinatione potenti virtute ad deditionem coegit. Quo tumultu milites ad arcem fugientes vitę non captioni conſuluerunt. Nam ibidem incluſi, nec ſe plene protegere, nec arcem exire quouis modo valuerunt, donec quidam cæſi, plures ſauciati Regiæ maieſtatis arbitrio ſuccumbentes tam ſe quam arcem non inconſulto domino ſuo expoſuerunt. Sic vno facto pius & ſceleratus eodem dapiferum ſibi fratribus fratrem Corboilenſibus Comitem tam prudenter quam clementer reſtituit. De caſtello militum quoſdam eorum bona depopulans exhæredauit, quoſdam diuturni carceris maceratione vt terreret, conſumens, affligens, duriſſime premens, inſtituit, talique victoriæ coronæ primitus contra æmulorum opinionem egregie domino ornante nobilitauit.

Ea tempeſtate ad partes Normannorum contigit deueniſſe Regem Anglorum Heinricum virum fortiſſimum, pace & bello clarum, cuius admirabilem & pene per vniuerſum orbem declaratam excellentiam. Ille etiam agreſtis vatis Anglorum ſempiterni euentus mirabilis ſpectator & relator. Mercuius tam eleganter quam veraciter ſummo præconio commendat, ac in eius laude voce prophetica erumpens ex abrupto, vt vatum mos molem ſuccedet, inquit leo iuſtitiæ, ad cuius rugitum Gallicanæ turres & inſulani dracones tremebunt. In diebus eius aurum ex lilio & vrtica extorquebitur, & argentum ex vngulis mugientium manabit. Calamiſtrati varia vellera veſtibūt, quia exterior habitus interiora ſignabit, pedes latrātium trunca-

truncabuntur, pacem habebũt ferę, humanitas ſupplicum dolebit, findetur forma cõmercij, dimidium rotundum erit, peribit miluorum rapacitas, & dẽtes luporum hebetabuntur. Catuli leonis in æquoreos piſces transformabuntur, & aquila eius ſuper montes arantum nidificabit. Quæ tota tanti & tam decrepiti vaticinij, vſque adeo & perſonæ ſtrenuitati & regni adminiſtrationi adaptatur, vt nec vnum tota, nec vnum verbum ab eius conuenientia diſſentire valeat, cum ex hoc etiam quod in fine de catulis eius dicitur, manifeſte appareat filios eius & filiam naufragatos, & à maritimis piſcibus deuoratos, & conuertibiliter phyſice transformatos, illius vaticinium pro certo verificaſſe. Præfatus itaque Rex Henricus Guillelmo fratri fœliciter ſuccedens cum conſilio peritorum & proborum virorum regno Anglię regno antiquorum Regum gratanter diſpoſuiſſet, ipſaſque regni antiquas conſuetudines ad captandam eorum beneuolentiam iureiurando firmaret applicuit ad portum ducatus Normannici, fretuſque domini Regis Francorum auxilio terram componit, leges recolit, pacem coactis imponit, nihil minus quam eruitionem oculorum, & celſitudinem furcarum ſi rapiant, promittens. His ergo & huiuſmodi promiſſionibus, & crebris promiſſionum redditionibus percuſſis, quia pollicitis diues quilibet eſſe poteſt, ſilet terra in conſpectu eius, pacem ſeruant geniti feroci Danorum propagatione pacis expertes Normanni, & in hoc ipſo vates agreſtis oracula verificantes. Perit enim miluorum rapacitas, & dentes luporum hebetabuntur, cum nec nobiles nec ignobiles deprædari aut rapere quacumque audacia præſumunt. Quod autem dicit ad rugitum leonis iuſtitiæ Gallicanæ turres & inſulam dracones timebunt. Huc accedit quod fere omnes turres & quæcumque fortiſſima caſtra Normanniæ quæ pars eſt Galliæ aut eius † † fecit, aut ſuos intrudens, & de proprio ærario procurans, aut ſi dirutæ eſſent, propriæ voluntati ſubiugauit. Inſulam dracones tremuerunt, cum quicumque Angliæ proceres, nec etiam mittere tota eius adminiſtratione præſumpſerunt. In diebus eius aurum ex lilio, quod eſt ex religioſi boni odore, & ex vrtica, quod eſt ex ſcholaribus pungentibus ab eo extorquebatur, hoc intendens, vt ſicut omnibus proficiebat, ab omnibus & ſeruiretur. Tutius eſt enim vnum vt omnes defendat ab omnibus habere, quam non habendo per vnum omnes deperire. Argentum ex vngulis mugientium manabat, cum turris ſecuritas horreorum plenitudinem, horreorum plenitudo argenti copiam, plenis ſeruis miniſtrabat. Qua occaſione & caſtrum Giſortium tam blanditiis quam minis à pagano de Giſortio eum extorquere contigit caſtrum munitiſſimum, ſitu loci compendioſum, quod ad vtrumque terminum Francorum & Normannorum fluuio gratæ piſcium fœcunditatis qui dicitur Etta, interfluente antiquo fune Geometricali Francorum & Danorum concorditer metito collimitat ad irruendum in Franciam gratum Normannis præbens acceſſum, Francis prohibens, quod ſi facultas habendi ſuppeteret, nec minus de Francorum Rege Anglorum ipſa loci & immunitatis oportunitate iure regni appetere debuiſſet.

Huius itaque repetitio caſtri inter vtrumque Regem ſubitum odij fomitem miniſtrauit. Vnde Rex Francorum cum ad eum pro redditione aut pro caſtri ſubuerſione miſiſſet, nec profeciſſet, notam rupti fœderis opponens diem agendi ſtatuit, locum aſſignat. Accumulantur interim, vt in talibus fieri ſolet, æmulorum, maledictis excitata odia Regum, nec dum licet pacantur, quomodo ad colloquium ſuperbe & exoſe ſibi occurrant, vires militares exaggerant. Collectis ergo magna ex parte Francorum regni proceribus, videlicet Roberto Flandrenſi Comite cum quatuor ferme millibus militum, Comite Theobaldo Palatino, Comite Nyuernenſe, Duce Burgundionum cum aliis quamplurimis; multis etiam Archiepiſcopis & Epiſcopis, per terram Melluntenſis Comitis, quia adhærebat Regi Angliæ, tranſeundo depopulans & incendiis exponens, talibus beneficiis futuro adulabatur colloquio.

At vbi vtrobique maximo collecto exercitu, ventum eſt ad locum vulgo nominatum, Plancas Muſerli, ad caſtellum loco infortunatum, cui prohibet accolarum antiquitus, aut vix aut nunquam conuenientes pacificari ſuper ripam inter-

currentis & communem transitum prohibentis amnis concedit exercitus. Consulte vero nobiliores & sapientiores electi Franci per pontem tremulum & singulis & pluribus subitum minantem pręcipi eum ipsa sui vetustate transeuntes Anglico Regi diriguntur, quorum qui referendam susceperat actionis causam peritus Orator insalutato Rege ore, ore Comitum, sic perorauit:

Cum gloriosa domini Regis Francorum liberalitate Ducatum Normanniæ tamquam proprium feudum ab eiusdem munifica dextera vestra recepisset industria, inter alia & præter alia hoc specialiter iureiurando firmatum constat de Gisortio & Braio, vt quocumque contractu vter vestrum obtinere posset, neuter haberet, eum infra quadraginta receptionis dies possessor pacti obnoxius ipsa castella funditus subuerteret; quod quia non fecistis, præcepit Rex & vt adhuc faciatis, & non factum lege competenti emendetis: dedecet enim Regem transgredi legem, cum & Rex & lex eandem imperandi excipiant maiestatem. Quod si quid horum vestrates aut dedixerint, aut dicere simulando noluerint, pleno duorum aut trium testimonium Baronum lege duelli parati fuimus approbare. Necdum his expletis ad Regem Franciæ redierant, cum Normannicos insequentes Regi assistunt, quicquid causam lædere poterat inuerecunde diffidentes inde iuris ordine querelam agitare postulantes, cum nihil aliud præcipue attenderent, quam quod infecto paratæ actionis negotio quacumque dilatione tantorum regni optimatum discretioni rei veritas non pateret. Remittuntur cum eis primis potiores, qui etiam per Comitem Flandrensem, Robertum Hierosolymitanum Palæstritam egregium rem verificare audacter offerant, & lege duelli verborum exaggerationem refutando, cui iustitia cedere debeat confligendo aperiant. Quod cum nec approbassent, nec conuenienter reprobassent. Rex Ludouicus vt erat magnanimus & animo & corpore procerus citissime dirigit, qui Regi hoc disiungant, aut castrum subuertere, aut defractę fidei perfidia contra se personaliter defendere: age, inquiens, eius debet cõgressionis esse pœna, cuius veri & victoriæ debet esse & gloria. Arbitratus etiam de loco quicquid decentius potuit, succedat, inquit, eorum exercitus à ripa fluminis dum transuadari possumus, vt tutior eis locus maiorem offerat securitatem, vel si magis placet, nobiliores totius exercitus habeat singulariter concertandi obsides, dummodo ad nos, remoto agmine nostro, transire concedat. Neque enim aliter transuadari poterit. Quidam vero ridiculosa iactantia super præfatum tremulum pontem cum statim corrueret, Reges dimicare acclamabant. Quod Rex Ludouicus tam leuitate quam audacia appetebat. Rex vero Anglorum inquit: non est mihi tibi tanti vt pro his & huiusmodi famosum & perutile in castrum superuacanee amittam, & hęc & alia inuectiua refutans eum: Videto, inquit, dominum Regem vbi me defendere debeam, non vitabo, cum quid offerebat loci impotentia abnegaret. Quo ridiculoso responso moti Franci, tamquam fortuna locorum bella gerat, currunt ad arma similiter & Normanni, & dum vtique ad fluuium accelerant, maximi stragis & calamitatis detrimentum, sola accessus remouit impossibilitas, quia vero sermone diem detinuerant, nocte instante illi Gisortium, nostri Caluum montem remearunt. At vbi primo polo stellas aurora fugauit, Franci hesternæ memores iniuriæ, militiæ insuper feruore matutini, velocissimis equis viam proripiendo prope Gisortium congredi irruentes, miro fastu, mira concertant audacia, & quantum præstent multo marte exercitati longa pace solutis, cum Normannos per portam fatigatos intrudunt, edocere laborant. His & huiusmodi primordiis initiata guerra, per biennium pene continuata grauius Regem Angliæ lædebat, tum vniuersam pene Normanniæ Marchiam, sicut se Ducatus extendit, multa militia, & sumptuosis stipendiis ad terræ defensionem circumcingebat, Rex vero Francorum antiquis & naturalibus castris & municipiis gratuita Flandrensium, Pontinorum, Villeassinorum & aliorum collimitantium strenua impugnatione terram incendiis, depopulatione agitare non desinebat. Cum autem Guillelmus Regis Anglici filius Regi Ludouico hominium suum fecisset gratia peculiari, & peculij præfato castro eius augmentaminis, & hac eum occasione in pristinam gratiam reduxit. Quod ante-

antequam fieret mirabilis eiuſdem cõtentionis occaſione & execrabilis hominum perditio mirabili punita eſt vltione.

Superſiſtitur pro munitorio ardui littoris magni fluminis Sequanæ horridum & ignobile caſtrum, quod dicitur Rupem Guidonis in ſuperficie ſui inuiſibile rupe ſutũ incaueatum, cui manus æmula artificis in deuexo montis raro & inſero hoſtio, maxime domus amplitudinem rupe cæſa extendit, antrum, vt putatur, fatidicum, in quo Apollinis oracula ſumantur, aut de quo dicit Lucanus: *Nam quamuis Theſſalia vates vim faciat fatis, dubium eſt quid traxerit illuc, Aſpiciat Stygias an quod deſcenderit vmbras.* Hinc forſitan itur ad manes, cuius faſtidioſi Diis & hominibus exoſi oppidi poſſeſſor Guido bonæ indolis adoleſcens anteceſſorum nequitiæ rupta propagine, rupta alienus cum honeſte & abſque miſeræ rapacitatis ingluuie vitam degere inſtituiſſet infauſti loci interceptus calamitate, ſoceris ſui nequioris nequiſſimi proditione detruncatus & locum & perſonam morte inopinata amiſit. Guillelmus ſiquidem gener eius genere Normannus, proditor incomparabilis vt putabatur familiaris, & amiciſſimus eius cum concepiſſet dolorem & peperiſſet iniquitatem crepuſculo cuiuſdam Dominici diei, nactus proditionis oportunitatem cum his, qui deuotiores primi ad Eccleſiam domini Guidonis partita rupe contiguam conueniebant, & ipſe ſed diſſimiliter loricatus, ſed cappatus non proditorum manipulo conuenit, & dum alij orationi, ipſe aliquando orare fingens, quo intraret ad Guidonem ingreſſu ſpeculatus, eo quo Guido oſtium intrare Eccleſiam maturabat irrupit, exertoque gladio cum nequiſſimis ſociis propria iniquitate debacchatus furit imprudentem & ſi non ſentiret gladium, arridentem percutit, mactat, & perdit. Quod nobilis ipſius coniunx videns, ſtupida genas & capillos muliebri vltione dilaceratos ad maritum currit, mortem non curans, ſeipſa ſuper eum corruens operit: Me, inquiens, me miſeram, & ſic mori meritam potius viliſſimi carnificis detruncare, ictuſque & vulnera gladiatorum marito ſuperoppoſita excipiens, quando in iſtos Catharinæ deliquiſti ſponſæ? Nonne & gener & ſocer amici indiſſolubiles eratis? Quænam eſt inſania pleni eſtis mania?

Quam cum per capillos retorquentes digladiatam, punitam, & pene toto corpore cæſam auulſiſſent, virum morte turpiſſima peremerunt, infantes quos inuenerunt Herodiana nequitia rupe alliſos extinxerunt. Cumque hac & illac frendentes debaccharentur, ſuprema mulier leuans miſerum caput, truncum maritum recognoſcit amore rapta qua potuit impotentia ſerpens more ſerpentis, ſe totam ſanguineam contorquens, ad cadauer exanime deuenit, & quæcumque poterat ſumme oſcula gratiſſima porrigebat, & lugubri erumpens cantilena, qua poterat lugubres perſoluens inferias, clamat: Quid reliqui mi facis Catharinæ ſponſæ? Nunquid hoc meruit iuxta me tua prædicabilis continentia? Nunquid hoc comparauit patris, aui, & ataui depoſita nequitia? Nunquid vicinorum & pauperum domi penuriam reponens neglecta rapacitas. Hæc ait, ait & laſſo iacuit deſerta furore. Nec erat qui totum mortuum & fœminam vno ſanguine inuolutos ſequeſtraret.

Tandem vero, cum ſceleratus Guillelmus eos ſicut porcos expoſuiſſet, ſaturatus humano ſanguine more beluino ſubſedit, rupis fortitudinem plus ſolito admiratus approbat, quomodo potenter circumquaque rapiat, quomodo Francis & Normannis procellæ timorem incutiat, ſero tantum deliberat. Deinde caput inſanum per feneſtram exponens vocat natiuos terræ accolas expers boni bona promittit, ſi ei adhærerent, quorum nec vnus intrauit. Mane vero tanti & tam ſcelerati facti fama non ſolum vicinam, ſed & remotos ſollicitat. Quo Villicarcenſes viri ſtrenui, & armis fortiſſimi grauiſſime exciti, circumquaque & militum & peditum ſinguli pro toto poſſe vires colligentes, quoniam timebant potentiſſimum Regem Anglorum Henricum præſidia proditoribus ferre, ad rupem feſtinant, decliuo rupis multos militum & peditum, ne quis intret aut exeat, opponunt, viam ex parte Normannorum locando exercitum, ne ferant præſidia, obtrudunt.

Interim ad Regem mittunt L. functionem significant & quid super his præcipiat consulunt. Qui Regiæ maiestatis imperio morte exquisita turpissima præcipit muniri, mandat si oporteat suffragari. Cumque per aliquot dies exercitus consedisset, nefandus ille, augmentato de die in diem exercitu, timere cœpit. Cumque quid suadente diabolo fecisset, eo docente animaduerteret, accitis quibusdam vilcassim nobilioribus, quomodo pace in rupe remaneat eis confœderetur, Regi Francorum optime seruiat, promissionibus multis elaborat. Qui reiicientes & proditionis vltionem improperantes, in hoc iam ipsum remissum impulerunt, vt si terram quandam sibi adiurari facerent, & securitatem eundi darent, occupatam dimitteret eis munitionem. Quo iureiurando firmato Francorum plures se recepti sunt. Procrastinato autem eorum exitu, occasione præfata, cum in inane præter iuratos aliqui intrarent, & alij alios sequerentur, inualuit clamor exteriorum, & vt proditores exponant, horribiliter vociferantur, aut faciant, aut similem proditorum pœnam, tamquam consentientes, sortiantur.

Qua audacia & timore reuertentibus iuratoribus, qui non iurauerant in eos præualendo, insilientes gladiis eos aggrediuntur impios pie trucidant, membris emutilant, alios durissime euiscerant, & quicquid crudelius mitius reputantes, in eos exaggerant. Nec discedendum diuinam manum tam celebrem maturasse vltionem, cum & per fenestras viui aut mortui proiiciuntur & innumeris sagittis Hyritiorum more Hispidi cuspidibus lancearum macere vacantes, ac si eos terra reiiciat vibrantur: Hanc autem inusitato facto inusitate reperiunt vltionem. Quod quam vecors vnius fuerat mortuus est excordatus. Cor siquidem extis ereptum, fraude & iniquitate turgidum, palo imponunt ad repræsentandam iniquitatis vindictam multis diebus certo in loco infigunt, cadauera vero tam illius quam quorundam sociorum compositis clerus rastris & funibus superligata per fluuium Sequanæ demittunt, vt si forte vsq; Rotomagum fluctuare non impediantur, proditionis vltionem ostentent, & qui Franciam Montiuanteneo fœtore fœtauerant, mortui Normanniam deinceps, tamquam natale solum, fedare non desistant.

Charitas fidei facit, vt sæpius mala pro bonis, quam bona reddantur pro malis. Æternum diuinum, alterum nec diuinum nec humanum fit tamen. Qua nequitiæ nota cum Regis Ludouici Philippus frater de supradicta Andegauense tam patris persuasione, cui numquam restitit, quam blandis nobilissimis & bene morigeratæ nouercæ illecebris honorem montis Leherij & Meduntensis castri impensis regni visceribus ab eodẽ obtinuisset Philippus tantis ingratus beneficiis recalcitrare nobilissimi generis fiducia præsumpsit. Erat enim Amalricus de monte forti egregius miles Baro potentissimus, auunculus eius Fulco Comes Andegauensis, postea Rex Hierosolymitanus frater eius, mater etiam his omnibus potentior, viragoque faceta & eruditissima illius admirandi muliebris artificii, quo consueuerunt audaces suis etiam lacessitos iniuriis maritos suppeditare Andegauensem priorem maritum, licet thoro omnino repudiatum, ita mollificauerat, vt eam tamquam dominam veneraretur, & scabello pedum eius sceptris residens ac si præstigio fieret voluntati eius omnino obsequeretur. Hoc etiam vnum & matrem & filios & totam efferebat progeniem, vt fide Regis ruina quacumque occasione contingeret aliter fratrem succederet, & tota consanguinitatis linea ad solum regni, honoris & dominij participatione ceruicem gratantissime erigeret.

Cum ergo præfatus Philippus crebro submonitus, auditionem & iudicium curiæ superbæ refutasset, deprædationibus pauperum, contritione Ecclesiarum, totius etiam pagi dissolutione, Rex lacessitus illuc, licet inuitus, properauit, vt cũ sæpius tam fratris quã sui, fortissima militũ manu multa iactantia repulsam promisissent, seipsos etiã à castro timidi absentauerunt. Quo Rex expedite irruẽs loricatus ꝑ mediũ castri ad turrim festinans, obsidione cinxit, dũq; machinas impugnatorias Man-

Mangummella & fundi baluria inchoat instrumenta nō statim, sed per multos dies cum de vita desperarent, eos ad deditionem coegit. Interim vero mater & auunculus Almaricus de monte forti alterius honoris videlicet montis Leherij formidantes amissionem, eundem honorem Hugoni Tetranensi filiam Almarici matrimonio copulantes contulerunt. Hoc ei vnum peremptorium impedimentum opponere sperantes, à tam ipsius honoris castris quam Guidonis de rupe forti fratris sui, ipsius quoque Amalrici vsque in Normanniam potestate, siue interpolatio ne extensa via impediretur & per alias quas possent omni die inferre vsque Parisium. Iniurias etiam drocas ire ei nullo modo permitteretur. Cum enim Hugo inito matrimonio illuc velociter curreret, velocius eum Rex secutus est, eum eadem hora, eodem momento, vt comperit, castrum pręfati honoris oppidum audacissime accelerauit: vnde meliores terræ spe liberalitatis suæ & approbatæ mansuetudinis sibi alliciens, nota tyrannidis & crudelitatis formidine eripit.

Cumque ibi per aliquot dies alternatim Hugo vt haberet, Rex vt non haberet concertantes demorarentur, quoniam alia fallacia aliam trudit, hac Hugo deluditur cautela, quoniam consulte assistit Mylo Debrayo filius magni Mylonis, qui iure hæreditario honorem repetens peruocatis Regibus flens & eiulans multis precibus pulsat Regem, pulsat Consiliarios, rogat suppliciter, vt regia munificentia honorem reddat: paternam hæreditatem restituat, tamquam seruum aut inquilinum deinceps habeat, pro voluntate vtatur. Cuius lugubri postulationi Rex condescendens, accitis oppidanis, iam etiam Mylonem dominum offerens, ita eos ab omni illata retro molestia pacatos exhilarat, ac si lunam & stellas eis cœlitus demisisset. Nec mora, cum subito Hugonem exire præcipiunt, si non citissime exeat, citissimum exitum promittunt: contra naturalem dominum nec fidem, nec sacramentum, sed potentiam aut impotentiam valere minantur. Quo stupatus Hugo fugam rapit ei euasisse, non sua amisisse reputans pro montiua teneo gaudio coniugum, longum repudij dedecus, nec sine magno incommodo equorum, & supellectilis amissione absportauit, & quid cum hostibus contra dominum mire conferat turpiter expulsus, animaduertit.

Sicut bene fructificantis arboris gratissimus fructus aut stipitis transplantatione aut ramorum insertione odoriferum saporem restaurat; sic & iniquitatis & nequitiæ extirpāda propagatio de traduce multorum nequam, immo conglutinata tamquam anguis angui inter anguillas simulans: natiua amaritudine tamquam absynthio potat. Cuius instar Hugo Puteolensis vir nequam & propria & antecessorum tyrannide sola opulentus, cum successisset in honore Puteoli auunculo Guidoni, pater enim eius miræ superbiæ in primordio Hierosolymitanæ viæ arma assumpserat, omni malitia patrillare semen nequam non desistebat, sed quos pater flagellis, patre nequior scorpionibus cædebat. Intumescens quippe quod impune pauperes Ecclesias, monasteria crudelissime oppresserat quousque pedem mouit, vnde ceciderunt qui operantur iniquitatem expulsi sunt, nec potuerunt stare. Cum ergo nec Regem omnium, nec Regem Francorum magniduceret, nobilissimam Carnotensem Comitissam, cum filio Theobaldo pulcherrimo iuuene & armis strenuo aggressus, terram eorum vsque Carnotum depopulans, rapinis & incendiis exponebat. Nobilis vero Comitissa cum filio aliquando, licet tarde & insufficienter, prout poterat, vlcisci nitebatur, numquam tamen aut vix Puteolo à milliaribus octo seu decem appropinquabant, tanta erat Hugonis audacia, tanta potestati nec superbiæ suppetebat facultas, vt eum pauci diligerent: multi seruirent, cum multi ad defensionem, quamplures ipsi etiam ad destructionem auelarent; magis enim timebatur quam amabatur. Cum autem Comes præfatus Theobaldus, per se parum, per Regem multum proficere in Hugonem propenderet, cum nobilissima matre, quæ semper nobiliter Regi seruire consueuerat, ad eum accelerat, vt opitulenter multis precibus pulsat, multo seruitio eius opem meruisse repræsentat, Hugonis quædam patris, aui & atauorum opprobria reportat. Memorare, inquiens, Domine Rex, sic decet Regiam maiestatem opprobrij & dedecoris, quod auus Hugonis patri tuo Philippo

fœdus periurio intulit cum eum multas illatas iniurias vlciſci innitentem à Puteolo turpiter reputat faſtu nequiſſimæ conſanguinitatis factioſæ conſpirationis exercitum eius vſque Aurelianum fugauit, captum Comitem Niuernenſem, Lancelinum Bangenciacenſem, milites pene centum, & quod hactenus inauditum erat, Epiſcopos quoſdam carcere ſuo dehoneſtauit, addebat etiam improperando qua cauſa, qua origine in medio terræ ſanctorum conſtantum ad tuitionem eius à venerabili Regina Conſtantia caſtrum non ab antiquo fuerat, quomodo etiam per totum ſibi, nihil Regi reliquum præter iniurias fecerat. Modo ſi placeret quia Carnotenſis, Bleſenſis & Diunenſis exercitus copia, qua fretus, reſiſtere conſueuerat, non ſolum deficeret, ſed & ei officeret, caſtri ſubuerſione & Hugonis exhæredatione & paternas & ſuas vlciſci poterat facile iniurias. Quod ſi nec ſuis nec bene meritorum punire vellet iniurias, Eccleſiarum oppreſſiones, pauperum deprædationes, viduarum & pupillorum impiiſſimas vexationes, quibus & terram ſanctorum & terræ accolas dilapidabat, aut ſuas faceret, aut remoueret. Cum ergo talibus & pluribus pulſatus Rex, his conſulendis diem dediſſet Mulidunum conuenimus. Vbi multi Archiepiſcopi, Epiſcopi, clerici & monachi confluentes, quia eorum terras lupo rapacior deuorabat, clamabant, pedibus eius etiam nolentis accubabant, vt rapaciſſimum prædonem Hugonem compeſceret, præbendas ſuas munificentia Regum † † † ferax eſt frumenti, ſeruitoribus Dei conſtitutas, de fauce draconum eripiat, terras ſacerdotum non minus ſub ſæuitia Pharaonis ſolas emancipatas emancipare ſatagat, partem Dei cuius ad viuificādum portat Rex, imaginem vicarius eius liberam reſtituat, ſupplciter implorant.

Quorum prece bono animo ſuſcepta, nihil inconuenienter ſuſcipiens, recedentibus Prælatis Eccleſiæ, Archiepiſcopo Senonenſi, Epiſcopo Aurelianenſi, Carnotenſi, venerabili Iuone, qui tentus fuerat carcere, quem coactus fuerat pingi in eodem caſtello multis diebus conſenſu bonæ memoriæ Abbatis Adæ anteceſſoris noſtri † † Tauriacum cui præeram in Belſa † † beati Dionyſij vtilem & fertilem, ſed nullo modo imminutam præcipiens vt dum ipſe, cum adhuc ad cauſam ſuper his vocaret mille prouiderem hominum ſuorum & noſtrorum manu militari pro poſſe fulcitam, ne eam incendio diſſolueret, operam darem, eam enim munus & ſicut pater fecerat, caſtrum inde pugnaret. Quod cum nos Domino auxiliante militum & peditum copia bene aliquantiſper temporis compleremus conſumato Hugonis per abſentationē ſui iudicio Rex ad nos Tauriacum magno cum exercitu deuenit, caſtrum abiudicatum ab illo Hugonem repetiit. Nec mora cum exire recuſaret, Rex maturat aggredi caſtrum tam militarem quam pedeſtrem ei applicat exercitum, baliſtam multiplicem, arcum, ſcutum, & gladium & bellum, vt videret & valeret mirari viciſſim ſagittarum imbrem, galearum fulgurantium ſuperius ſcintillare multis ictibus, ignem ſcutorū, ſubitam & mirabilem confractionē & perforationē, & vt impulſi ſunt per portam in caſtrum, ab intus ſuper nos de propugnaculis & glande mirabilem & pene intolerabilem, etiam audaciſſime deiici grandinem, trabiū depoſitione, & fundium immiſſione incipere non perficere repulſionem. Regales econtra fortiſſimo animo & corporis robore acerrime dimicantes ſcutis contractis, aſcellas, oſtia, & quæque lignea ſibi proponentes portis inſiſtunt, carros etiā quos multa cōgerie ſiccorum lignorum adipis & ſanguinis cito fomento flammis accendendis onerari feceramus, erāt enim ex re immeriti, & omnino diabolici, parte in manu forti opponunt vt & ipſis carris incendiū inextinguibile opprimerent, & ſe ipſos oppoſito lignorum aggere tueantur. Cumq; alij accēdere, alij extinguere periculoſe concertant, Comes Theobaldus aliunde eum ſcilicet parte, qua reſpicit Carnotum, magno & militari & pedeſtri exercitu afferens inuadere memor iniuriarum feſtinat, & dum ſuos arduo valli decliuo aſcendere concitat, cuius deſcendere imo corruere dolet, quos caute quaſi per nos ſerpere ſurſum cogit, deorſum ſupinos incaute præcipitari reſpicit: & virum inſequentibus molis ſpiritum exhalent; cognoſcere ſatagit. Quoniam enim milites velociſſimis equis caſtri defenſionem circuibant, magnaliter glandi innitentes, inopinate dum ſuperuenirent, cędebant, detruncabant, & ab alto foſſati imo grauiter deiiciebant.

Iamque

Iamq; manus dissolutæ & debilitata genua assultū sopitū pene fecerant, cum valida, imo omnipotens omnipotentis Dei manus tantæ & tam iustæ vltionis causam sibi omnino adscribi volens, cum commutatis patriç parrochiarum adessent, cuiusdam casu presbyteri suscitauit fortitudinis robustum spiritum, cui cōtra opinionem humanam datum est possibile, quod armato Comiti & suis contingebat impossibile. Velociter siquidem vilissimam ascellam sibi præferens fronte nudo ascendens ad sepem vsque peruenit, & latendo sub his quæ sepierant, aptate operturis eas paulatim deponebat; quæ cum libere se facere gauderet, innuit hæsitantibus & bacchantibus in campo vt opem ferrent: qui videntes presbyterum inermem fortiter clausuram deiicere, armati insiliunt, secures & quæque instrumenta ferrea clausuris apponentes secant, disrumpunt; & quod mirabile cœlestis arbitrii signum fuit, ac si alterius muri Hiericho cecidisset, eadem hora & Regis & Comitis exercitus ruptis claustris intrauerunt: vnde quam plures eorum cum in vtrāq; partem incursus hostium hinc & inde conuolantium vitare non possent interceptos citissime grauiter: reliqui vero, nec non & ipse Hugo cum intus castellum muro cinctum tuto non sufficeret, præsidio immota scilicet turre lignea superiori se recipit. Nec mora cum se insequentis exercitus tela minantia abhorreret: percussus deditioni cessit, & captiuatus in propria domo cum suis, quanta superbia pariat ruinam miserrime compeditus animaduertit. Cum vero Rex potitus victoria nobiles captos prædam regiæ maiestati idoneā eduxisset, cūctam castri supellectilem, & omnes diuitias publicas, castrumq; incendio conflammari imperauit: turrim tantum incendere paucis debuit ea de causa, quod Comes Theobaldus immemor tanti beneficii facti, quod nūquam per se adipisci valeret, machinabatur marchiā suam amplificare, castrum corrigendo in potestate Puteoli, quod de feudo Regis fuerat apud villam quæ dicitur Alona. Quod cum rex omnino recusaret, Comes pactū hoc offerebat per Andreā de Baldanato terræ suæ procuratorē ratiocinare: rex vero ratione & lege duelli nunquam se pepigisse per Ansellum dapiferum suum vbicūq; secure vellent defendere. Qui viri strenui multas huic prœlio postulantes curias, nullam inuenerūt: subuerso ergo omnino præfato castro; nec non & Hugone in turre castri Landulfi incluso. Theobaldus Comes fretus auunculi sui regis Anglici inclyti Henrici auxilio regi Ludouico cum complicibus suis guerram mouet, terram turbat, Barones suos pollicitis & donis subtrahit, & quicquid deterius reipublicæ Iunchus machinatur. Rex autem, vt erat vir militiæ aptus vlcisci in eum frequentabat: & cum multis aliis Baronibus, cum auunculo suo Comite Flandrense Roberto accito viro mirabili, Christianis & Sarracenis a primordio Hierosolymitanę viæ armis famosissimo, terram eius exponebat. Vnde cum quadam die Meldense ciuitati exercitum induxisset, contra Comitē viso eo frendens in eum & suos insiliit, nec fugitiuos vrbe rum per pontem insequi prosternit, & Comite Roberto & ceteris regni optimatibus gladiis, sponte decidente fluctibus inuoluit: virum expeditum Hectoreos vides mouere Lactatos, super pontem tremulum giganteos impetus actitare: ingressu peruerso niti permultis renitentibus villam occupare. Quod nec interpositus magnus Maternæ fluuius prohiberet, si trans flumen porta clausa non restitisset: nec minus præclaro facinore strenuitatis famam nobilitauit cum Latiniaco exercitum mouens obuianti militiæ ingrata prelatorum planitie iuxta Pomponam arma conuertit fugam celerem crebris affectare cogit colaphis. Qui cum pontis primi arcum formidarent introitum, alii se influctuare grauissimo mortis periculo timide consulentes vitæ non timuerunt, alii se ipsos pontem proripiendo calcantes arma reiiciunt, & hostibus sibi hostiliores dum insimul omnes volunt, vix vnus pontem ingreditur, dumque tumultuosos eos confundit impetus, quanto festinant, tanto plures demorantur: & fit exinde vt nouissimi primi, & primi fiant nouissimi; quia tantum ponti ingressus fossato cingebatur. Præsidio eis erat, quia regii quirites nisi vnus per alium eos insequi non valebant, nec sic etiam sine magno sui dispendio, cum multi niterentur, pauci pontem prendere poterant. Qui autem quocumque modo intrabant sæpius, aut se horum aut nostrorum turba turbata inniti, genu flecte-

bant, & reſilientes alios idem facere cogebant. Inſecutus autem eos rex cum ſuis multa ſtrage vrgebat, quos offendebat conterebat: quos conterebat, iam gladii impreſſione quam fortiſſimi equi impulſione Matronæ fluuio ingurgitabat. Verum ſicut inermes leuitate fluctuabant ſui, ſic & loricati pondere ſuo graues ſemel merſi ante trinam demerſionem Comitum ſuffragio retrahuntur, rebaptizatorum opprobrium, ſi talis eſſet occaſio referentes. His autem & huiuſmodi rex Comitem Angarianis moleſtiis trans eius, vbi tam in Brienſi quam in Carnotenſi pago demolitus, nec eius præſentiam plus abſentia, nec abſentiam plus præſentia appetatur. Cumque Comes inſufficientiam & inertiam ſuorum formidaret, regi Barones ſuos ſubripere, calet donis & promiſſis eos alliciẽs, & diuerſarum querimoniarum ſpem reſtitutionis antequam cum rege faciat pacem repromittens; inter quos Lancelinum Belenſem domini Martini, dominum Paganum de monte Gaio, quorum terra quaſi in Buno poſita ſecurum agitandi Pariſium porrigeret acceſſum alligauit: hac eadem cauſa Radulfum de Balgenſiaco cum coniugem germanam cognatam regis Hugonis Magni filiam haberet illexit: & vtile proponens honeſto, vt prouerbialiter dici ſolet, ſtimulus auum accelerat, multa ſtimulatus anxietate nobilem ſororem inceſtuoſo matrimonio Miloni de monte Leherii, cui ſupra memorauimus regem caſtrum reddidiſſe, irreuerenter copulauit. Quo facto & commeantium interrupit oportunitatem, & tanquam in ipſo medio Franciæ conclaui procellarum & guerrarum locauit antiquam importunitatem. Et dum eo cum eo cognatos Hugonem de Caſtello forti Cretiacenſem & Guidonem de Rupe forti ſurripit pagum Pariſienſem & Stampenſem, ſi militia non prohibeatur guerris exponit. Et dum Comiti Theobaldo, & Brecienſibus & Trecẽſi patruo Hugoni & Trecenſibus contra Pariſienſes & Syluanectenſes citra Sequanam Miloni vltra, patulus apitrio acceſſus ſubripitur patriæ ab alio aliis ſuffragari. Similiter Aurelianenſibus cum Carnotenſes, Dunenſes, & Brienſes ſuffragio Rodulfi Belgentiacenſis nullo oppoſito arcebantur. Rex vero ſæpius ſupra dorſum eorum fabricabat, cui nec Angliæ, nec Normanniæ opum profuſio parcebat, cum inclitus rex Henricus toto niſu, tota opera terram eius impugnabat, qui tantum his procellebatur, quantum ſi flamma cuncta minentur pelago ſubducere fontes.

Interea contigit decedere Curboſlenſem Comitem Odonem, hominem non hominem, quia non rationalem, ſed pecoralem filium Buchardi ſuperbiſſimi Comitis, qui tumultuoſus miræ magnanimitatis, caput ſceleratorũ cum ad regnum aſpirans quadam die contra regem arma aſſumeret, gladium de manu porrigentis recipere refutauit aſtanti coniugi Comitiſſę innectiue ſic dicens; Probe nobilis Comitiſſa, nobili Comiti ſplendidum enſem lætabunda, quia qui Comes ante recipit rex hodie tibi reddet: verum e contrario domino diſponente, contigit vt nec quid erat, nec quid eſſe volebat diem excederet, cum eadem die lancea percuſſus Comitis Stephani ex parte regis dimicantis regno pacem firmauerit, & ſe & ſuam guerram ad inferni nouiſſima infinite debellando tranſtulerit. Mortuo itaque filio Odone Comite Comes Theobaldus cum matre, & per Milonem & per Hugonem quibuſcunque poterant & donis & datis & pollicitis omnimodam dabãt operam, vt ſi hoc cum collatoribus caſtrum obtinere poſſent, regem omnino euiſcerarent. E contra rex & ſui eos refellendo cum multo & ſumptuoſo labore ad obtinendum inſudaſſet abſq; præfati Hugonis deliberatione, quia Comitis nepos erat, minime potuit. Data ergo his explendis die & loco patenter malorum præſago, ſcilicet apud villam Epiſcopi Pariſienſis Moſaicum cum conueniſſemus, & in parte nociua, & in parte innatiua foret eius deliberatio. Et non potuimus quod volumus, nolumus quod potuimus. Abiurato ſiquidem ab illo Curbo illo caſtro cuius ſe heredem iactabat abiurãs nobis omnibus omnes augurias, omnes tallias, omnes vexationes, omnium Eccleſiarum, & monaſteriorum, poſſeſſionum, & datis obſidibus pro his omnibus, & quod Puteolum nunquid abſq; domini regis firmaret voluntate, perfidia non arte deluſi redimimus. Nec mora cum nec dum congelatum, ſed liquidum & recens adhuc ſacramentum floccifieret, Hugo longa exaſperatus captione inſtar canis diu cathenati, qui concepta & retenta longo tempore in vinculis inſania ſolutus intolerabili-

lerabiliter defæuit? excatenatus mordet, & difcerpit, haud fecus Hugo congelatam liquefaciens nequitiam, ftimulat, mouet ad fraudem, accelerat. Confœderatus ergo regni defœderatis videlicet Palatino Comiti, Theobaldo, & egregio regi Anglorum Henrico, cum dominum regem Ludouicum in Flandriam pro regni negotiis profectum accepiffet, collecto quantocunque equitum & peditum potuit exercitu, Puteolum caftrum reftituere deliberat, adiacentem pagum aut euerfum iri, aut fibi fubiicere maturat. Tranfiens ergo quodam fabbatho per euerfum caftrum, vbi tamen publicum regis permiffione patebat forum, mirabili fraude hic fecuritatem præcone vociferāte iureiurando fpondebat, ibidem quos ditiores addifcere poterat inopinato carceri detrudebat, & vt bellua frendens, & quicquid occurrebat difcerpens, Tauriacum villam beati Dionyfii munitam cum Comite Theobaldo funditus euertere feftinat, qui inde nos conueniens doli & nequitiæ gnarus, multa prece vt pro eo ad dominum regem intercedere, eadem die tranfiremus, obtinuerat abfentia noftri nullam abfque difficultate arbitratus ingredi, aut fi ei refiftitur, omnino delere. Verum qui in parte Dei & beati Dionyfii munitionem intrabant, & Dei auxilio & loci præfidio munitis propugnaculis tam viriliter quam audaciffime refiftebant. Hos autem citra Curboilum venientes cum domino regi, qui iam rei veritatem a Normannia acceperat, occurreremus citiffime: inquifita aduentus noftri caufa, fimplicitatem noftram derifit, & cum multa indignatione Hugonis fraudem aperiens, ad fuffragandum vrbe velociffime remifit. Et dum ipfe Stampenfi via exercitum colligens, nos rectiori & breuiori dirigimus hoc vnum multo & frequenti intuitu a longe affumentis, nec dum occupatæ munitionis argumentum quod Triftega turris in eadem munitione longa planitie fuperemineus apparebat, quæ capta munitione illico igne hofte folueretur. Et quia hoftes totam viciniam rapiendo, deuaftādo occupabant, neminem occurrentium donis etiam aut promiffis nobifcum ducere poteramus: vnde quanto pauciores, tanto fecuriores, iam fole in vefperum declinante, cum quia hoftes noftros tota die impugnantes, expugnare non valentes fatigati parum fubftitiffent, nos ac fi effemus de eorum conlortio, fpeculata opportunitate, non fine magno periculo per medium villæ irruentes: quia quibus munieramus in propugnaculis noftrates portam parauerant, citiffime Domino annuente intrauimus; quia noftra exhilarati initiū fabbatha hoftium deridebant, multifque conuitiis & opprobriis laceffientes ad reciprocum affultum me inuito & prohibente reuocabant; verum vt me abfente, fic & præfente, & defenfores & defenfionem diuina manus protexit. Cumque noftrorum pauci de paucis, eorum multi de multis vulnerati deficerent, alii multiplici fuorum lectica deportantur: alii raro viliffimo terræ aggere retrufi, cras aut poft cras morfibus luporum exponendi reponuntur. Nec dum Pateolum repulfi redierant, cum Guillelmus Garlandenfis, & de familia regis quamplures promptiores & validiores armati velle fuffragari accelerant: eos circa inuenire ad offendendam regiæ militiæ audaciam toto animo peroptant, quos ipfe dominus rex ftatim in aurora fubfecutus, cum eos per burgum hofpitatos audiffet, notiuam in hoftes parabat vltionem, tanto hilaris, tanto lætabundus, quanto eos fubita ftrage, inopinata vltione inopinatam iniuriam ftrenue vlcifci contingeret: verum hoftes cognito eius aduentu mirabantur functionem adeo cælatam ei innotuiffe, iter Flandrenfe fubito poftpofuiffe ad fuffragandum non tam celeriter veniffe, quam euolaffe. Cumque nihil aliud audientis caftri reftitutioni infiftunt, rex propinquum pro facultate colligit exercitum: multis enim eum in locis guerra vrgebat. Cumque inftante die Martis exercitum eduxiffet, acies componit, duces proponit, fagittarios & baliftarios loco fuo opponit, & pedetentim caftro adhuc imperfecto appropinquans, qui audierant Comitem Theobaldum fe iactitaffe contra eum in campo dimicare confueta magnanimitate pedes armato inter armatos defcendit equos, remoueri iubet quos defcendere fecum fecerat, ad audaciam inuitat, ne flectantur follicitat, vt fortiffime dimicent, clamat. Quem quum adeo ftrenue venientem hoftes & viderent & formidarent: veriti caftri percinctum exire, timide, fed caute elegerunt infra quendam foffatum antiquum diruti caftri

acies componere, vbiq; expectare in hoc callentes vi cum regis exercitus foſſatum inniteretur conſcendere: illic conſcendere, acies ordinate exordinarentur, exordinate vacillarent; quod magna de parte contingere contigit: primo enim congreſſionis impetu cum regii quiritis multa cæde, mira audacia, a foſſata eos ſicut victos propuliſſent: exordinatis aciebus eos indifferenter inſequentes, agitabant. Interea Radulfus Bangentiacenſis vir magnæ ſagacitatis & ſtrenuitatis id ipſum quod contigit prius formidans exercitum celauerat in parte caſtri altitudine cuiuſdam Eccleſiæ & opacitate vicinarum domorum incognitum, qui dum fugitiuos ſuos iam per portam exire videt, panſatum exercitum laſſatis regiis militibus apponit grauiſſimo impetu. Qui autem gregatim fugabant loricarum & armorum grauitate pedes grauant, ordinatam peditum aciem vix ſuſtinere valentes per occupatum foſſatum cum pedite rege poſt innumeroſos ictus, poſt lōgam alternatim dimicationem retroceſſerunt, quantum ſapientia præſtet audaciæ, licet ſero animaduertētes, cum ſi eos ordinati in campo expectarent voluntati ſuæ eos omnino ſubiugarent. Verum cum acierum confuſione ſoluti, nec equos ſuos reperire, nec quid facerent deliberarent, rex non ſuo, ſed alieno inſidens equo, animoſus reſiſtebat, clamoſus reuocabat nominatim audaciores, ne fugerent ſollicitabat. Ipſe autem inter hoſtiles cuneos exerto gladio, quibus poterat præſidio erat, fugaces refugabat, & vltra quam deceret maieſtatem miles emeritus militis officio nō regis ſingulariter decertabat. Cum autem corruere exercitum equo laſſato ſolus prohibere non valeret, adeſt armiger, qui primum reducit dextrarium, cui citiſſime inſiliens vexillum præferens cum paucis in hoſtes regreditur, plures ſuorum captos mira ſtrenuitate eripit, quoſdam hoſtium validiſſimo impetu intercipit, & ne vlterius lædant exercitum, ac ſi Gades Herculis offendant, aut magno Oceano arceantur refugos repellit, quibus priuſquam Puteolum regrediantur quingentorum militum Normannorum, aut amplior occurrit exercitus, qui firmationis veniſſent, exercitu corruente, maius damnum inferre fortaſſis potuiſſent. Cumq; regis exercitus circumquaque diſperſus, alii Aurelianum, alii Stampas, alii Pinerim retendiſſent, rex Tauricum fatigatus deueniens pulſus vi armatis primo certamine taurus explicat cornua truncis, & fortiſſimo pectore robur recolligens in hoſtem per ferrum magni ſecurus vulneris exit aui ſecum, rex exercitum reuocans ſtrenuitati reformat, audaciam reparat, exercitus ruinam ſtultitiæ, non imprudentiæ reputat: ineuitabiliter his aliquando militiam ſubiacere reportat tanto ferocius & audacius, ſi opportunitas coindicet dimicare, iniuriam illatam punire, tam blanditiis quam minis excitare laborat. Et dum tam Franci, quam Normanni caſtri reſtitutioni inſiſtunt: aderat enim cum Theobaldo Comite & exercitu Normannorum, & Milo de monte Leherii, & tam Hugo Cretiacenſis quam frater eius Giner Comes de Rupe forti, qui mille trecenti milites obſidionem Tauriaci minabantur: rex multo timore flectebatur, quibus poterat nocte & die laceſſere iniuriis nitebatur, nec victualia longe quæritarent refragabatur. Reſtituto itaque caſtro continua ſeptimana cum recedētibus quibuſdam Normannorum Comes Theobaldus cum exercitu multo remanſiſſet, recollecto robore rex bellicum mouet apparatum in manu forti Puteolum regreditur, hoſtem ob montem conterit per portam dimicando, & illatam iniuriam vlciſcendo caſtro recludit, militum præſidia ne exeant reponit, antiquam anteceſſorum ſuorum deſtitutam motam, caſtro iactu lapidis propinquam occupat, caſtrum ſupererigit, miro labore, mira anxietate, ſi trabes vincli clauſuris non erigentur contra fundibulariorum, baliſtariorum, ſagittariorum, emiſſa pericula ſuſtinentes grauiſſime quidem, cum qui eos angebant intra ſepta caſtri ſecuri extra iaculantes, nullam meriti mali hoſtium viciſſitudinem flagrat æmula victoriæ interiorum & exteriorum periculoſa concertatio, & qui læſi fuerant regii quirites acerrime lædere iniuriarum memores contenderent, nec ab incœpto deſiſtunt, donec ſubitam, ac ſi fatalem munitionem multo milite, multa armata munierunt, certi mox vt receſſerit rex, aut loci proximi importunitate ſe audaciſſime defendere, aut hoſtium ſæuiſſimo gladio miſerrime interire. Rediens itaque Tauriacum, vireſque recolligere alendo exercitui in præfata mota modo clā cum paucis, modo palam cū multis per medias hoſtium

acies

acies, victualia tam periculose, quam audacter deferebat: donec quia Puteolenses propinquitatis importunitate eos intolerabiliter vrgentes ob seditionem minabantur rex quominus castra mouit, prius villam fere vno milliario Puteolo propinquam occupat inopinate Palo & minime curiam interiorem cingit, dumque exercitus extra tentoria figit, Palatinus Comes Theobaldus collecto quantocunque potuit & suorum & Normannorum exercitus robore, impetu validissimo in eos irruit imparatos, nec dum munitos tam repellere, quam prosternere animatur. Cui cum rex armatus extra obuiasset, vicissim in campo grauissime dimicatur, indifferenter tam lanceis, quam gladiis: potius de victoria, quam de vita agitur: de trophæo, quam de morte consulitur, viri mirabilis audaciæ videres experimentum, quoniam cum exercitus Comitis ter tantum exercitu Regis numerosior milites regii in villam retrusissent: rex ipse cum paucis videlicet nobilissimo Comite viro Madensi Radulfo consanguineo suo Drogone Montiacensi duobus aut tribus aliis dedignatus villam timore regredi, memor pristinæ virtutis, elegit hostium impetus armatorum grauissimos, & pene innumerabiles ictus, quam si coactus villam intrare cogatur propriæ strenuitati, & regis excellentiæ derogare. Cumque Comes Theobaldus, iam se victorem arbitratus, tentoria præfati Viromandensis Comitis detruncare multa audacia inniteretur, assistit & Comes mira velocitate, qui & improperans nunquam hactenus Brienses, contra Viromandenses, talia præsumpsisse irruit in eum, multoque conatu illatæ iniuriæ vicem rependens fortissime repellit: cuius tam virtute, quam clamore regii exhilarati quirites in eos insiliunt: toto animo eorum sanguinem sitientes aggrediuntur, cædunt, dehonestant, & vsq; Puteolum, etiam si porta sorderet multis eorum retentis, pluribus interemptis coactos retruserũt, & vt se habeat belli dubius euentus, qui prius se victores arbitrabantur, erubescunt victos, dolent captos, deplorãt interẽptos. Cumq; rex deinceps in eos præualeret, Comes autem tanquã de summo rotæ exorbitans declinando deficeret per longũ sui & suorũ defatigationẽ, post intolerabilem & cõsumptiuã sui suorumq; depressionẽ, qui quotidie regis & suorũ inualescebat fortitudo & regni optimatũ in Comitẽ indignantiũ frequẽtatio. Pręfatus Comes nactus recedẽdi occasionẽ, hester in vulneris susceptione regi nuntios delegat, intercessores mittit, vt eũ dominus rex secure Carnotũ redire concedat, suppliciter efflagitat: cuius petitioni rex, vt erat dulcis, & vltra humanam opinionẽ mansuetus, cõscendens, cũ multi dissuaderent, ne hostẽ illaqueatũ victualib. deficiẽtibus dimitteret, ne deinceps repẽtitas iniurias sustineret, relicto tam castro Puteolo, quã Hugone arbitrio regis Comes Carnotũ spe vana frustratus recessit, & quid felici principio incœpit, infausto fine terminauit: rex vero nõ tantũ Hugonem Puteolensem exheredauit, quam etiam castrum Puteoli dirutis marinis & effossis puteis, tanquã locum diuinæ maledictioni patulũ subuertens deplanauit.

Sed & alia vice longo pro tempore cum integram regis multis obsidibus, multis sacramentis reductus esset, iterata fraude recalcitrans, & docilis se illam scelerum vicisse magistrum: iterato rege obsessus, iterato exheredatus eum dapiferum eius Ansellũ Garlandensem Baronẽ strenuũ propria lancea perforasset: natiuã & assuetã didiscere perditionem non valuit, donec via Hierosolymitana, sic & multorum nequam aliorum eius omni veneno inflammatam nequitiã interemptione extruxit.

Cum ergo ad pacis confœderationẽ inter regem Angliæ & regẽ Galliæ & Comitem Theobaldum, tam regni optimates, quam religiosi viri operam commodarẽt, iusto eorum arbitrio, qui contra regnum cõspirantes ad propriam recuperationem querelarũ, tam Regẽ Angliæ, quã Comitem Theobaldum obligauerant guerra cõsumpti pace, nihil lucrantes quid fecerũt, digna tandẽ sententia animaduertũr, cum Lancelinus Comes domini Martini querelã Beluacensis conductus sine spe recuperandi amiserit paganus de monte Gayo, querela castri Lyniaci deceptus, cũ vno mense idem castrũ clausura dirutũ: sequẽte vero multo fortius pecunia regis Anglici restitutum præcordialiter doluerit: Milo vero de monte Leherii gratissimum de sorore Comitis coniugium occasione parentelæ dolens & gemebundus amisit: nec tantũ honoris & gaudii in receptione, quãtũ in diuortio dehonestationis & tristitiæ suscepit. Quod quidẽ egregie factũ virorum iudicio ex ea Canonũ auctoritate allũ-

ptum eſt, vbi hæc habetur ſententia; Obligationes contra pacem in irritum omnino deducantur.

Quia fortiſſima regum dextera officii iure votiuo reprimitur tyrannorum audacia, quotiens eos guerris laceſſiri vident infinite, gratulantur rapere pauperes, confundere Eccleſias deſtruere interpollata licentia quam ſi liceret ſemper inſanis inflammanter malignorum inſtar ſpirituum, qui quos timent perdere, magis trucidant: quos ſperant retinere, omnino fouent, frumenta flammis apponunt, vt infinite crudelius deuorent. Thomas ſiquidem de Marua homo perditiſſimus, Ludouico rege ſupra dictis & multis aliis guerris attendente pagum Laudunenſem, Remenſem, Ambianenſem diabolo & proſperante, quia ſtultorum proſperitas eos perdere conſueuit, vſque adeo dilapidauerat, furore lupino deuorauerat, vt nec clero Eccleſiaſticæ vltionis timore, nec populo aliqua humanitate pepercerit, omnia trucidans, omnia perdens, etiam ſancti Iohannis Laudunenſis monaſterio ſanctimoniarum duas villas peroptimas eripuerit, fortiſſima caſtella Cretiacum & Nouigentum, vallo mirabili, altis etiam turribus tanquam proprias munierit, & ſicut draconum cubile, & ſpeluncam latronum adaptans totam fere terram tam rapinis, quam incendiis immiſericorditer expoſuerit; cuius intolerabili fugata moleſtia, cum ſederet Beliaci generali conuentu Gallicana Eccleſia, vt in hoſtes veri ſponſi Ieſu Chriſti, hic etiam iudicii primordia, & damnatiuam promulgare incipiat ſententiam venerabilis ſanctæ Romanæ Eccleſiæ legatus Cenopreſtinus Epiſcopus innumerarum pulſatus moleſtia querelarum, Eccleſiarum, pauperũ, & orphanorum deuexationum tyrannidem mucrone beati Petri anathemate ſcilicet generali detruncans, cingulum militarem, & licet abſenti decingit ab omni honore, tanquam ſceleratum, infamatum, Chriſtiani nominis inimicum omnium iudicio deponit. Tanti itaque Concilii rex exoratus deploratione, citiſſime in eum mouet exercitum, & clero cui ſemper humillime hærebat comitatus, Cretiacum munitiſſimum caſtrum diuertit, armorũ potentiſſima manu, quin potius diuina, inopinate caſtrum occupat, turrim fortiſſimam, ac ſi ruſticanum tugurium expugnat, ſceleratos confundit, impios pie trucidat, & quos quia immiſericordes offendit, immiſericorditer detruncat. Videres caſtrum ac ſi igne conflari infernali, vt fateri non differre pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos: hac ergo potitus victoria ſucceſſus vrgere ſuos promptus cum ad aliud caſtrum nomine Nouigentum tetendiſſet, adeſt qui ei referat; Nouerit ſerenitas tua, domine mi Rex, in hoc ſcelerato caſtro, ſceleratiſſimos illos demorari, qui ſolo inferorum loco digni erant, illi inquam, qui occaſione iuſſu veſtro amiſſæ commune non ſolum ciuitatem Laudunenſem, ſed & nobilem matris Domini cum multis aliis Eccleſiam igne ſuccenderunt, nobiles ciuitates fere omnes, eo quod vera fide ſuffragari domino ſuo innitebantur Epiſcopo tam cauſa quam pœna martyrizauerunt ipſum Epiſcopum Caldricum venerabilem Eccleſiæ defenſorem, non veriti manum mittere in Chriſtum Domini, crudeliſſime interfecerunt, beſtiis nudum & auibus in platea expoſuerunt, digitum cum annulo Pontificali truncauerunt, & cum ipſo ſuo nequiſſimo perſuaſore Thoma turrim noſtram ad noſtri heredationem occupare concertauerunt. Dupliciter ergo rex animatus ſceleratum aggreditur caſtrum, diſrumpit, inſtar inferorum pœnalia & ſacrilega loca, innocentes dimittens, & noxios grauiſſime puniens, vnus multorum iniurias vlciſcitur, quoſcunque homicidarum nequiſſimorum offendit, iuſtitiæ ſitibundus, miluorum, coruorum, & vulturum rapacitati paſtum generalem exhibens, & patibulo affigi præcipiens: quid mereantur, qui in Chriſto Domini manum mittere non verentur, edocuit. Subuerſus ergo adulterinus caſtelli eaſdem villas ſancto Iohanni reſtituens ciuitatem Ambianenſem, regreſſus turrim eiuſdem ciuitatis Adæ cuiuſdam tyranni Eccleſias & totam vicinam dilapidantem obſedit, quam fere biennali coarctans obſidione ad deditionem defenſores cogens expugnauit, expugnatam funditus ſubuertit, eiuſque ſubuerſione pacem patriæ regis fungens officio, qui non ſine cauſa gladium portat, gratãtiſsime reformauit, & tam ipſum præfatum Thomam nequiſsimum quam ſuos, domino eiuſdem perpetualiter exheredauit.

Ne igitur quacunq; terrarum parte, locorum anguſtiis virtus regia coartari videatur: ſcitur enim longas regibus eſſe manus, accelerat ad eum de finibus Bituricenſium,

sium, vir peritus linguæq; venalis, Alardus Guilebaldi, qui satis Rhetoriæ priuigni sui querelam deponens, domino Regi humillime supplicat, rogans quatenus nobilem Baronem Hannonem nomine variam vaccam cognomine Burbonensem dominum iustitiam recusantem, imperialiter vnus traxerit: nepotē maioris fratris, ex Chenubaldi scilicet filium exheredantem tam præsumptuosa audacia compesceret & Francorum iudicio, eorum quis quid habere debeat determinaret. Rex itaq; tam amore iustitiæ, quam Ecclesiarum & pauperū miseratione, ne hac occasione guerrarū malitia pullulante pauperes deuexati alienæ superbiæ luerent pœnā, cum præfatum Hannonē frustra in causam vocari fecisset: recusabat enim de iustitia diffidēs nulla remissus voluptate, aut pigritia ad partes Bituricensium cum exercitu multo tetendit Germanicum eiusdem Hannonis munitissimum castrum deuertens multo conflictu impugnare contendit. Videns autem præfatus Hanno nullo modo se posse resistere, iam & personæ & castri, spe sublata hanc solam salutis suæ reperiens viam pedibus domini Regis prostratus, & multorum admiratione sępius reuolutus, vt in eum misericorditer ageret efflagitans: castrum reddit, seipsum regiæ maiestatis arbitrio totū exponit, & quanto superbius se subduxerat, tanto humilius his edoctus iustitiæ se reduxit; Rex vero retento castro, & eodē Hannone in Frācia causæ reducto, Francorū iudicio, aut concordia auunculi & nepotis litem tam iustissime quam piissime diremit, multorumq; oppressiones & labores sumptuoso sudore cōsumpsit, hæc & his similia in partib. illis crebro clemētissime ꝓ quiete Ecclesiarū & pauperū patrare cōsueuit, q̄ qa si stylo traderētur, tædiū generarēt supsedere dignū duximus.

Habet effrenis elatio hoc amplius superbia, vt cum hæc superioritatē, illa nihilominus dedignetur paritatem: cui illud conuenit poëticum; *Nec quenquam sufferre potest Cæsarve priorem, Pompeiusve parem.* Et quoniam omnis potestas impatiens cōsortis erit, rex Francorum Ludouicus, ea qua supereminebat Regi Anglorum, Duciq; Normannorū Henrico sublimitate in eum semper tanquā in feudatum suū efferebatur: rex vero Anglorum, & regni nobilitate, & diuitiarum opulentia, mirabili inferioritatis impatiens, suffragio nepotis Theobaldi Palatini Comitis, & multorū regni ęmulorū vt eius dominio derogaret regnum cōmouere, regē turbare nitebatur. Reciprocatur ergo inter eos antiquarum guerrarū recidiua malitia, dum Rex Anglię cum Comite Theobaldo, quoniam eos Normannici & Carnotensis pagi cōcopulabat affinitas proximam Regis marchiam impugnare cōcertant: Comitē Montoilensem, Stephanum alterius fratrem alterius nepotem, ad alias partes, videlicet Briensium cum exercitu transmittunt, formidātur ne absentia Comitis terrā illam subito Rex occuparet, qui nec Normannis, nec Carnotensibus, nec etiam Briensib. parcere sustinebat, cū in vtrorumq; medio tanquā in Cireniis positus, modo in istos, modo in illos terrarū dissipatione crebro etiā conflictu regiæ maiestatis animositatē declarauerat. Verum quia Normannorū marchia, tam regum Anglorū, quam Normannorum ducum nobili prouidentia, & nouorum positione castrorum & inuadalium fluminum decursu extra alias cingebatur, Rexq; his callebat trāsitum in Normanniam, sibi affectans cum pauca militū manu, vt secretius agendis prouideat ad eandem marchiā contendens viros caute permittit; qui tanquā viatores loricati sub capis & gladiis cincti publica via descendentes ad villam quæ dicitur Vadū Rugasii villam antiquam patulū & gratū Francis præbere paratā ad Normannos accessum, quæ Erte fluuio circumfluente cum in medio sui tutū præbeat, extra inferius & superius longe prohibet transitum subito cupas deponūt, gladios exponunt, accolas animaduertentes & armis grauissime insistentes fortissime resistendo repellūt, cum subito rex iam pene lassatis per deciduum montis periculose accelerās opem oportunam ferre præcipitat, tam ville atrium quam munitam turre Ecclesiam non sine suorum damno occupat. Cumq; regem Angliæ prope cum exercitu multo, vt semꝑ consueuit cōperisset, Barones suos asciscit, adiurando vt se sequantur inuitat. Aduētare festinant Comes Flandriæ Balduinus apprime militaris, elegans iuuenis & facetus, Comes Andegauensis Fulco, multiq; regni optimates, q̄ rupta Normāniæ clausura, dum alii villa muniunt, alii terram longa pace opimam tā rapinis, quam incendiis exponunt, & quod insolitū fuerat, præsente rege Anglorum circumquaq; deua-

ſtantes intolerabiliter cõfundunt. Interea idẽ rex Angliæ caſtelli apparatum multa inſtantia præparat, operoſos ſollicitat, & dum rex ſuum præſidio militum nuntium relinquit, ipſe ſuum proximo monte erigit caſtrum, vt eorum militari copia baliſtariorum & ſagittariorũ repulſione & cibaria terræ eis excuteret, pro his terram ſuam iugi neceſſitate cõfundere coarctaret. Cui rex Francorũ iaculata retorquens abſq; mora vicem reddit, cum ſubito collecto exercitu, ſicut qui teſſeris ludit in aurora remeans nouum illud caſtrum, quod vulgo nominabatur Maleſeſſum, virtuoſe aggreditur multo conatu multa grauiſſimorum ictuum donatione & receptione; tali enim foro tale vulgo ſoluitur Theloneon viriliter ſuppeditat, diripit, & peſſumdat, & ad regni excellẽtiam, & oppoſiti contumeliã quicquid machinatum inde fuerat vera virtute diſſoluit. Et quoniã nulli fortuna aliquãdo parcit, poteſtiua cũ dicatur,

Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul: Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor.

Rex Angliæ per lõgos & mirabiles placidiſſimæ ꝓſperitatis ſucceſſus, quaſi de ſummo rotæ deſcendens, mirabili & infauſto rerum auguratur euentu: cum ex hac parte rex Franciæ ex parte Pontinorum Flandriæ affinitate Comes Flandrenſis, ex parte & Normannorum Comes Fulco Andegauenſis, omnino eum turbare, omnino eum aggredi, tota virtute contenderunt. Qui nec exteriorum tantum, ſed interiorum hominũ ſuorum, Hugonis videlicet Gornacẽſis Comitis Oenſis, Comitis Albemarlenſis, & multorum aliorum laceſſiebatur guerrarum iniuriis: qui etiam ad cumulum mali inteſtino malitiæ deuexabatur diſpendio, cum & Cameriorum priuata factione perterritus, ſæpe lectum mutaret, ſæpe nocturno timori vigiles armatos multiplicaret ante ſe dormientem ſcutum & gladium omni nocte conſtitui imperaret: horum vero vnus H. nomine familiarium intimus, regis liberalitate ditatus potens & famoſus famoſior proditor tam horribili factione deprehenſus oculorum & genitalium amiſſione, cum laqueum ſuffocantem meruiſſet, miſericorditer eſt damnatus. His & talibus rex nuſquam ſecurus, natiuæ magnanimitatis conſpicuus, marte prouidus, etiam in oſtio gladio cingebatur, nec quos fidiores habebat, extra domos gladiis excingi, quæcunq; multa tanquam ludo impunitos ſuſtinebat. Qua tempeſtate quidã etiam Engerrannus de Caluo monte vir ſtrenuus & cordatus audacter militari manu progrediens caſtellum, cui nomen Andeliacum quorundam factione clam munitis propugnaculis ſtrenue occupauit, fretuſq; regis præſidio occupatum audaciſſime muniuit, quo terrã vſq; ad fluuiũ qui dicitur Andella, a fluuio Ette vſq; etiam ad põtem S. Petri omnino ſubiacere cogebat, qui multorum ſe etiã ſuperiorum fretus comitatu, ipſi etiam regi in plano occurrebat, redeuntem reuerenter inſequebatur, eiuſq; terra a termino ſupra dicto pro ſua litebatur. Ex parte etiã Cinomannorũ cum idem rex obſeſſis in turre Alẽciaci caſtri præſidia ferre cum Comite Theobaldo multa mora decreuiſſet, a Comite Fulcone repulſam referẽs & multos ſuorũ, & eum caſtello eo inglorius facto, turrim amiſit; cumq; his & talibus multo tẽpore anxiatus pene in vnũ declinaſſet: cum iam diuina propitiatio dure flagellato, & aliquãtiſper caſtigato: erat enim Eccleſiarum liberalis ditator, & eleemoſynarum dapſilis diſpẽſator, ſed laſciuus parcere, & a tanta eũ depreſſione inſeditur, ſubleuare decreuiſſet ex inſperato inferioritatis eius aduerſitas in ſumma rotæ proſperitate ſubito reducitur, cũ & altiores turbatores potius manu diuina, quã ſua, aut ſupprime declinant, aut omnino deficiunt, ſicut ipſa diuinitas conſueuit iã pene deſperatis & humano auxilio deſtitutis mire dexteram miſericorditer extendere. Comes ſiquidem Flandrenſis Balduinus, cuius grauiſſima infeſtatione grauiter idẽ rex infeſtabatur ſæpius in Normanniam irruens eum ad debellãdum Oenſe caſtellum, & maritimã viciniam, animo effrenis militiæ vacaret ſubito, ſed raro ictu in facie lancea percuſſus, deguatus tantilla ſibi ꝓuidere plaga, mori nõ dedignatus, non tantum regi Angliæ, ſed omnibus deinceps finem faciens parcere elegit. Præfatus itaq; Engerrãnus de Caluo mõte, vir audaciſſimus, & eiuſdẽ regis infeſtator præſumptuoſus cum beatæ Mariæ matris domini Rhotomagenſis archiepiſcopatus terram deſtructum iri non abhorreret, grauiſſimo tactus morbo per longam ſui exagitationem per longam & intolerabilẽ proprii corporis meritã moleſtiam, quid reginæ cœlorũ debeatur, licet ſero addiſcens vita deceſſit: Comes etiam Andegauenſis Fulco, cum & pro-

& ꝓprio hominio & multis ſacramentis obſidum etiã multiplicitate regi Ludouico confœderatus eſſet auaritiã fidelitati ꝓponens inconſulto rege perfidia inflãmatus, filiam ſuã regis Anglici filio Guillelmo nuptui tradidit, & cõpactus ſacramento inimicitias tali cum eo amicitię cõmotus copula fraudulẽtus diſſoluit. Rex itaq; Ludouicus cum terrã Normanniæ eadẽ parte in cõſpectu ſuo ſilere coëgiſſet, modo multa, modo pauca manu indifferẽter rapinis eam exponebat, tã regem, quã ſuos longa deuexationis conſuetudine, omnino floccifaciẽs vilipendebat, cum ſubito quadam die rex Angliæ collectis multorum viribus ſpeculatus regis Francorum improuidã audaciam, ordinatas militũ acies occulte in eum dirigit, incendiarii in eum exordinarie inſiliant, provt milites armatos, vt fortius cõmittant pedites deponit, quacũq; belli cautela ſibi ꝓuide poteſt ſagaciter ſatagit. Rex autem cum ſuis nullũ prœlii cõſtituere dignatus apparatum in eos indiſcrete, ſed audaciſſime euolat, cum priores, qui dextras applicabant Viliacinenſes, cum Buchardo Monmoriacenſi, & Guidone Claromõtenſi primam Normannorum aciem fortiſſima manu cædentes a campo Marte mirabili fugauerunt, & priores equitum acies ſuper armatos pedites validiſſima manu repulerunt. Verum qui eos ſequi ꝓpoſuerant, Franci incõpoſiti extraordinare ordinatis & cõpoſitis acieb. inſiſtentes, ſicut ſe res in talibus habet, eorum cõpoſitam inſtantiã ferre non valentes ceſſerũt. Rex autem lapſum admiratus exercitum, vt conſueuerat Mandunenſis conſtantiam ſui ſuorumq; præſidio armis conſulens quam decentius poteſt, non tamen ſine magno erratici exercitus detrimento, Andeliacum ꝓperauit. Quo ſubiti euentus infortunio aliquãtiſper leuitate propria læſus, ne diutius hoſtes inſultent, tanquam ſi vlterius Normanniam intrare non audeat. Solito multo animoſior Mandunenſis, & quod tantũ virorum eſt conſtantior, exercitũ reuocat, abſẽtes adſciſcit, optimates regni inuitat die certa, & terrã intrare & certamẽ celeberrimum inire regi Anglorum ſignificat: & quod ei promittit tanquã iureiurando, pactum perſoluere feſtinat; irruens ſiquidẽ in Normanniam mirabili exercitu eam depopulando, cum caſtrum munitiſſimũ quod dicitur Viriacum, multo congreſſu expugnatũ, incendio cõflagrari effeciſſet, Britolum vſq; peruenit, qui aliquantiſper intra demoratus, nec regẽ Anglorum videre, nec in quem ſufficiat illatam vindicare cupiẽs iniuriam, vt etiam in Comitem Theobaldum redundaret, Carnotum regreſſus impetu validiſſimo vrbẽ aggrediens, igne cõflagrare concertabat, cum ſubito tam cleri, quam ciues beatæ Dei genitricis Canuſiam proferẽtes vt pro eius amore tanquã Eccleſię tutor principalis miſericorditer parcat, deuotiſſime ſupplicant; in ſuos alienã ne vlciſcatur iniuriam implorant. Quorum rex ſupplicationibus regiæ maieſtatis inclinans celſitudinem, ne nobilis beatæ Mariæ cum ciuitate igne ſolueretur Eccleſia, Comiti Flandrenſi Carolo mandat, vt exercitum reuocet, & Eccleſiæ amore & timore ciuitati parcat: qui cum repatriaſſent momentaneum infortunium longa, continua & grauiſſima vltione punire non deſiſtebant.

Ea tempeſtate venerandæ memoriæ ſummum Pontificem Romanam Paſchalem ab hac ad lucem perpetuã contigit demigrare: cui cum de Iohãne Gaitano Cãcellario electione canonica cõſtitutus Papa Gelaſius ſucceſſiſſet, & cuiuſdã Burdini depoſiti Bracarenſis archiepiſcopi Imperatoris Henrici violentia in ſedem Apoſtolicã intruſi, & populi Romani cõductitia infeſtatione intolerabiliter fatigaretur, & a ſancta ſede eorum tyrãnide arceretur ad tutelã & ꝓtectionem ſereniſſimi regis Ludouici & Gallicanæ Eccleſiæ cõpaſſionem, ſicut antiquitus conſueuerunt confugit: qui cum nauali ſubſidio, pauperie quippe multa angebatur, applicuiſſet Magalonã arctam in pelago inſulã, cui ſupereſt ſolo Epiſcopo, clericis & rata familia cõtempta, ſingularis, & priuata, imo tamen ꝓpter mare cõmercium Sarracenorum impetus munitiſſima ciuitas a Dn. Rege, q̃a tã aduentũ eius audierat deſtinati mãdati, depoſuimus diẽ certum locumq; Viriliaci mutui colloquii cũ eius benedictione: q̃a regni primitias obtuleramus, gratanter reportauimus: cui cum Dn. Rex occurrere maturaret, nuntiatũ eſt eundẽ ſummũ Põtificem podagrico morbo diu laborantem, tam Romanis quam Frãcis vitæ diſpoſitione pepercisse, cuius Apoſtolicis exequiis cum multi religioſorũ virorũ, & Eccleſiæ prælatorum intereſſe feſtinaſſent, aſtitit virorũ venerabilis Guido, Viennenſis Archiepiſcopus Imperialis, & regiæ celſitudinis de-

L 2

riuatiua conſanguinitate generoſus, multo generoſior moribus, qui cum in ſomnis proxima nocte apto ſatis, licet ignoto præſagio vidiſſet ſibi a perſona præpotēte Lunam ſub chlamyde repoſitam, committi ne cauſa Eccleſiæ Apoſtoli tranſitu periclitaret ab ea, quæ aderat Romana Eccleſia in ſummum Pontificem electus viſionis veritatem enucleatus animaduertit. Sublimatus itaq; tantæ celſitudinis dignitate, glorioſe humiliter, ſed ſtrenue Eccleſiæ iura diſponens amore & ſeruitio Domini Ludouici regis, & nobilis Adelaidis reginæ neptis aptius Eccleſiaſticis prouidebat negotiis. Remis itaque celeberrimum celebrans Concilium, cum legatis Imperatoris Henrici pro pace Eccleſiæ ſedere differens in marchiam verſus Moſonum occurriſſet, nec profeciſſet, quemadmodum & anteceſſores fecerāt anathematis vinculo pleno Francorum & Lotharingorum Concilio innodauit. Cum autem Eccleſiarum notiuis ditatus beneficiis glorioſe Romam perueniſſet glorioſa tam cleri, quā populi Rom. ſuſceptus receptione, multis anteceſſorum ſuperiorum Eccleſiæ curam feliciter adminiſtrabat. Nec multam adhuc in ſede ſancta fecerat morā, cum Romani eius tam nobilitati, quā liberalitati fauentes intruſum ab Imperatore ſchiſmaticum Burdinum, apud ſitram ſedentem, & ad lumina Apoſtolorum tranſeuntes clericos, genu flectere compellentem expugnatum tenuerunt, tortuoſo animali camelo, tortuoſum Antipapam, immo Antichriſtum, crudis & ſanguinolentis pellib. caprinis amictum, tranſuerſum ſuperpoſuerunt, & ignominiam Eccleſiæ Dei vlciſcentes, per medium ciuitatis via regia, vt magis publicarentur educentes, imperante domino Papa Calixto perpetuo carcere in montanis Campaniæ prope S. Benedictum captiuatum damnauerunt, & ad tantæ vltionis memoriæ cōſeruationem in camera palatii ſub pedib. Dn. Papæ conculcatū depinxerunt. Dn. itaq; Calixto glorioſe præſidente, & raptores Italiæ & Apuliæ perdomante pontificali cathedræ lucerna non ſub medio, ſed ſuperpoſita mōti clare elucebat beati Petri Eccleſia, & reliquæ vrbis & extra amiſſa recuperantes diu gratiſſimo fruebantur patrocinio. Cui cum in Apulia apud ciuitatem Botontum miſſus a Dn. Rege Ludouico pro quibuſdam regni negotiis occurriſſem, vir Apoſtolicus tam pro Dn. Regis, quam pro monaſterii noſtri reuerentia honorifice nos recepit, & diutius retinere vellet, ſi Eccleſiæ noſtræ amore, & ſociorum abbatis S. Germani ſocii & conuitati, & aliorum perſuaſione non deuocaremur. Peractis itaq; regni quæ ſuſceperamus negotiis, cū proſpere redire maturaremus, vt peregrinorum mos eſt hoſpitio ſuſcepti, quadam villa cum finitis maritimis auroram expectando veſtitum in lecto me recidiſſem ſemiuigilans videor videre me alto maris ſpatio exiguo lembo ſolum omni remigio deſtitutum vagari frequenti fluctuum motu, modo aſcendendo, modo deſcēdendo periculoſe fluctuare percuſſum horrido naufragii timore diuinitatis aures multo clamore ſollicitare cum ſubito diuina propitiatione leuis & placida aura, tanquam ſudo ære ſuſcitata tremulam & tam periclitantem miſeræ nauiculæ proram in directum retorquens, opinione citius applicans portum placidum apprehendit. Excitatus autem crepuſculo, iter cœptum aggrediens cum viſionem & viſionis interpretationem, & memorare & aſſignare eundo multa meditatione laborarem: timebam enim fluctuum infeſtatione, aliquod graue infortunium mihi ſignificari; occurrit ſubito puer familiaris, qui meos meque recognoſcens, lætus & triſtis ſingularem educit Dn. noſtri bonæ memoriæ abbatis Adæ anteceſſoris deterſum denuntiat, communem de perſona noſtra pleno conuentu factam electionem: ſed quia inconſulto rege factum fuerat, meliores & religioſiores fratrem, milites etiam nobiliores cum obtuliſſent domino regi electionem vt aſſenſum præberet, multis affectos conuitiis Aurelianis, caſtello incluſos reportat. Obortis itaque lachrymis patri ſpiritali & nutritori meo humanitatis & pietatis affectu compatiens de morte temporali grauiter dolens a perpetua cum dein deuotiſſime diuinam implorabam propitiationem. Cum autem & multorum conſolatione communi, & ipſa mei diſcretione ad meipſum rediiſſem, triplici angebar diſpendio, vtrum contra domini regis voluntatem electionem ſuſcipiens Eccleſiæ Romanæ rigore, & domini Papæ Calixti, qui me diligebat auctoritate matrem Eccleſiam, quę a mamilla gratiſſimo liberalitatis ſuæ gremio duciſſime fouere nō deſtiterat, dilapidare & emūgere

vtroque

vtroq; diſſipatore, occaſione mei cum nunquam tale quid affectaſſent ſuſtinerem, vtrum fratres Francicos pro amore noſtro deturpari & dehoneſtari regio carcere permitterem, vtrum etiam pro his & huiuſmodi eam poſtponere tantæ improperium repulſæ incurrerē, cumq; de meis aliquem domino Papæ, vt ſuper his conſuleret remittere deliberarē; ſubito occurrit nobis clericus Romanus nobilis & familiaris, qui quod ſumptuoſo labore per noſtros volebamus, per ſeipſum facere votiue ſuſcepit: præmiſimus etiam de noſtris cum eo qui venerat ad regem vnum, vt quē finem turbari negotii confuſio reperiſſet nobis referrent: neq; enim incaute regiis moleſtiis nos exponeremus. Subſequentes itaq; ſicut ſi mari magno abſq; remige fluctuaremus, turbati incerti rei euentus, cum grauiſſime anxiaremur, Dei omnipotentis larga propitiatione, placida aura naufragantem nauem applicante inopinate redeunt, qui domini regis pacem, captorum ſolutionem, electionis confirmationem reportāt. Hos autē ex hoc ipſo voluntatis Dei argumentum aſſumentes: volūtas enim Dei fuit, vt cito occurreret quod volebamus, cum ad matrem Eccleſiam, Deo opitulante, perueniſſemus, tam dulciter, tam filialiter, tam nobiliter filium prodigum ſuſcepit, vt & dominum regem prius ſeuero, modo ſereno vultu occurrentem Archiepiſcopum Bituricenſem, Epiſcopum Syluanectenſem & Eccleſiaſticas plures perſonas ibidem nos expectantes gratulanter inuenerimus; qui cum multa veneratione celerrime cum lætabundo frui conuentu nos ſuſcepiſſent, ſequente die ſabbatho ſcilicet mediante me indignum ordinauit presbyterum. Sequente autem dominica, iſti ſunt dies ibidem ante ſacratiſſimum corpus beati Dionyſii Abbatem, licet immeritum conſecrauit. Quo inſueto Dei omnipotentiæ facto, quāto ab imo ad ſummum de ſtercore erigens pauperem, vt ſedere cum principibus faceret, ſublimauit tanto humiliorem, & ſi fragilitas humana non impediat, in omnibus deuotionem manus tam dulciſſima, quam potentiſſima comparauit. Quæ cum in omnibus clementer paruitati noſtræ proſperata fuerit: nouit enim inſufficientia noſtri tam generis, quam ſcientiæ inter antiquorum prædiorū Eccleſiæ recuperationem, & nouorum acquiſitionem & Eccleſiæ circumquaq; augmentationem, & ędificiorum reſtitutionem, ſiue inſtitutionem, hoc potiſſimum & gratiſſimum, immo ſummam præſtitit miſeratus prærogatiuam, quod ſanctę Eccleſiæ ſuæ ad ſanctorū immo ſui honorem, ordinem ſanctum, ibidem plene reformauit ſanctæ religionis propoſitum quod adeo fruendum peruenitur, abſque ſcandalo & perturbatione fratrem, licet non conſueuerint, pacifice conſtituit. Cuius voluntatis diuinæ efficaciam tātæ libertatis bonæ famæ & terrenæ opulentiæ ſubſecuta eſt affluentia, vt etiam in præſentiarum, quo magis noſtra excitetur puſillanimitas quodam modo cognoſcatur, nos ipſos remuneratione etiam temporali remunerare, cum & Apoſtolici reges & principes fœlicitatibus Eccleſię congratulari delectet, gemmarum pretioſarum, auri & argenti, palliorum & aliorum Eccleſiaſticorum ornamentorum affluentia exinde exuberet, vt recte dicere valeamus; Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Quo experimento gloriæ futuræ Dei fratres ſucceſſores noſtros obteſtando per Dei miſericordiā, & terribile eius iudicium ſollicitamus, ne ſanct religionē, quæ & homines & Dominum conciliat, confracta cōſolidat, perdita inſtaurauit, paupertatem optime repeſcere promittant: quia ſicut timentibus Dominum nihil deeſt, non timentibus etiam regibus omnia ipſi quoque ſibi deficiunt.

Sequente itaque ordinationis veſtræ anno, ne ingratitudine argueremur, ſancta quippe Romana Eccleſia ante noſtrā promotionē tam Romæ, quam alibi multis & diuerſis Cōciliis tā pro Eccleſia noſtra, quā pro aliis agentē benigne ſuſceperat, gratāter differentē audierat, negotia noſtra me alternis erexerat ad eam viſitandā properātes a domino Papa Calixto & tota curia honorifice valde recepti per ſex mēſes cū apud eum demorando magno Concilio trecentorū aut amplius Epiſcoporū Laterinis cōpoſitioni pacis de querela inueſtiturarū aſtitiſſemus orationis cauſa frequentatis diuerſis Sanctorū locis, videlicet S. Benedicti Caſſini, S. Bartholomæi Beneuenti, S. Matthæi Salerni, S. Nicolai Bari, ſanctorum Angelorum Gargam, domino opitulante, cum gratia & domini Papæ amore, & firmatis Epiſcopalis proſpere remeauimus. Cum autē & alia vice poſt aliquot annos nos dulciſſime vt magis ho-

noraret, & ficut in literis fuis continebatur libenter exaltaret, ad curiam reuocaffet apud Lucam Rufciæ ciuitatem deceffus, eius veritatem cognofcentes, Romanorũ nouam & veterem auaritiam deuitando retroceffimus: cui fucceffit Dehoftienfi Epifcopo approbata perfona affumptus Papa Honorius vir grauis & feuerus, qui cum iuftitiam noftram de monafterio Argentoclenfi puellarum miferrima conuerfatione infamato, tum legati fui Matthæi Albanenfis Epifcopi, tum domini Carnotenfis, Parifienfis Suefsionis, domini etiam Archiepifcopi Remenfis Ramali, & multorum virorum teftimonio cognouiffet, præcepta regum antiquorum, Pipini, Caroli Magni, Ludouici Pii & aliorum, de iure loci præfati nuntiis noftris oblata prolegiffet, curiæ totius perfuafione: tam pro noftra iuftitia, quam pro earum fœtida enormitate beato Dionyfio & reftituit & confirmauit. Vt autem ad propofitum Regis recolendæ hiftoriæ reuertamur ante domini Papæ Calixti deceffum, Imperator Henricus collecto longo animi rancore, contra dominum regem Ludouicum, eo quod in regno eius Remis in concilio domini Calixti anathemate innotatus fuerat extremum quantumcunque poteft Lotharingorum, Alemannorum, Baioariorum, Sueuorum, & Saxonum, licet eis infeftaretur colligit alioq; tendere fimulans confilio regis Anglici Henrici, cuius filiam reginam duxerat, qui etiam regi guerram inferebat, Remis ciuitatem inopinate aggredi machinatur, proponens aut eam fubito deftruere, aut tanta dehoneftatione & oppresfione ciuitatem obfidere, quanta dominus Papa in eum agens fedit fefsione. Quod cum domino regi Ludouico intimorum relatione innotuiffet tam ftrenue, quam audacter delectum quem non expectat cogit, nobiles afcifcit, caufam exponit. Et quoniam beatum Dionyfium fpecialem patronum & fingularem, poft dominum regni protectorem, & multorum relatione & crebro cognouerat experimento ad eum feftinans, tam precibus, quam beneficiis præcordialiter pulfat, vt regnum defendat perfonam conferuet, hoftibus more folito refiftat. Et quoniam hanc ab eo habent prærogatiuam, vt fi regnum aliud regnum Francorum inuadere audeat, ipfe beatus & admirabilis defenfor cum fociis fuis, tanquam ad defendendum altari fuo fuperponatur, eo præfente fit tam gloriofe, quam deuote. Rex autem vexillum ab altari fufcipiens, quod de comitatu Vilcaffini, quo ad Ecclefiam feudatus eft fpectat, notiue tanquam a domino fuo fufcipiens pauca manu contra hoftes, vt fibi prouideri euolat, vt eum tota Francia fequatur, potenter inuitat. Indignata igitur hoftium inufitatam audaciam vfitata Franciæ animofitas, circumquaque mouens militarem delectum, vires & viros priftinæ virtutis & antiquatum memores victoriarum, delegat: qui cum Remis vndecunque potenter conueniffemus, tantæ militaris & pedeftris exercitus copiæ apparebant, vt viderentur fuperficie terræ more locuftarum, non tantum fecus decurfus aquarum, fed etiam montanis & planitie deuorare. Vbi cum Rex continuata feptimana Theutonicorum præftolaretur incurfum tali inter regni proceres deliberatione res difponebatur; Tranfeamus, inquiunt, audacter ad eos vt redeuntes impune ferant, quod in terrarum dominam Franciam fuperbe præfumpferunt. Sentiant contumaciæ fuæ meritum, non in noftra, fed in terra fua, quæ iure regio Francorum Francis fæpe perdomita fubiacet, vt quod ipfi furtim in nos machinabantur attemptare, nos in eos coram intorqueamus. Aliorum autem perita feueritas perfuadebat eos diutius expectare, ingreffos marchiæ fines, cum iam fugere intercepti nequirent expugnatos profternere, tanquam Sarracenos immiferiter trucidare, inhumata barbarorum corpora lupis & coruis ad eorum perennem ignominiam exponere, tantorum homicidiorum & crudelitatis caufam terræ fuæ defenfione iuftificare. Ordinantes autem regni proceres in palatio bellatorum acies coram rege, quæ quibus regni fuffragio iungerentur Remenfium & Cantalannenfium vltra fexaginta millia, tam equitum, quam peditum vnam componunt Laudunenfium & Sueffionenfium, nec minori numero, fecundam Aurelianenfium, Stampenfium, & Parifienfium & beati Dionyfii copiofo exercitu, & coronæ deuoto; tertiam cui etiam feipfum intereffe fpe fuffragii protectores fui deponens; Hac, inquit, acie tam fecure, quam ftrenue dimicabo cum pater fanctorum duorum virorum protectionem etiam, qui me cum

me cum patrio te familiarius educauerunt, aut viuum iuuabunt aut mortuum obseruantes reportabunt. Comes etiam Palatinus Theobaldus cum auunculo nobili Trecensi Comite Hugone cum exanitatione Franciæ, Guerram enim Regi cum auunculo Rege Anglico inferebat aduentasset quartã efficiens, quintam Burgundiorum Ducis & Niuerniẽsis Comitis prę̨uiam fecit. Comes vero egregius Viromandensis Audulfus germana Regis consanguinitate conspicuus, optima freta militia, multoq; sancti Quintini & totius terrę armato tam loricis quã galeis exercitu cornu dextrum conseruare destinatus, Poitinos & Ambianenses & Baluacenses in sinistro constitui approbauit. Nobilissimus etiã Comes Flandrensis cum decẽ millibus militum pugnatissimorum triplicasset exercitum, si tẽpestiue sciſſet extrema acie ad ꝑagendũ ordinabatur. His autẽ locorum affinitate ꝓpinquus Dux Aquitaniæ Guillelmus, Comes egregius Britannæi, Comes bellicosus Fulco Andegauensis summe æmulabantur, eo qđ vires exaggerare & Francorum iniuriã grauissime punire & nẽ prolixitas & tẽporis breuitas ꝓhiberet. Prouisum est etiam & vbicumq; exercitus, apto tamen loco certamen inuenirent & carri carrete aquam & vinum fessis & sauciatis deferentes instar castellorum in corona locarentur, vt à labore bellico & vulneribus deficientes, inibi potando ac ligaturas restringendo fortiores indurati ad palmam obtinendam cõcertarent. Publicata igitur tanti & tam tremendi facti deliberatione, tantiq; delectus fortissimi apparitione cũ hoc ipsum auribus Imperatoris innotuisset, simulans & dissimulans pallia occasione subterfugiens, alias tendit, magis eligens ignominiã defectus sustinere, quã & Imperium & ꝑsonam ruina periclitantem, Francorum grauissimę vltioni suppeditare. Quo Franci cõperto sola Archiepiscoporũ & Episcoporum & religiosorum prece virorũ, ab illius regni deuastatione, & pauperum depressione vix se cõtinere valebant. Tanta igitur & tam celebri potitus victoria, idem enim aut superius fuit, quam si campo triumphassent Francis repatriãtibus. Rex exhilaratus nec ingratus ad ꝓtectores suos sanctissimos martyres humillime deuenit, eisq; post Dominũ gratias magnas referens, coronam patris sui quã iniuste tenuerat, iure enim ad eos omnes ꝑtinent, deuotissime restituit, indutũ externis in platea, internis enim sanctorũ erat, libentissime reddidit, maturam omnimodam, q̃bus spatiis cruces & colũnæ statuunt marmoreæ, quasi Gades Herculis omnibus obsistẽtes hostibus ꝑcepti regij cõfirmatione sanctũ, sacras etiã venerabiles sacratissimorum corporum lecticas argenteas, q̃ altari principali suppositæ toto spatio bellici cõuentus extiterant, vbi cõtinuo celeberrimo diei & noctis officio fratrẽ colebantur, multa deuotissimi populi & religiosarũ mulierũ, ad suffragandũ exercitui frequentabant multiplici oratione, rex ipse proprio collo dominos & patronos suos cum lachrymarum affluentia filialiter loco suo reportauit, multisq; tam tibiæ quã aliarũ cõmoditatum donariis, ꝓ his & aliis impẽsis beneficus remunerauit. Imperator ergo Teutonicus eo vilescens facto, & de die in diẽ declinans infra anni circulũ extremum agens diẽ, antiquorum verificauit sententiã; neminem aut ignobilẽ regni aut Ecclesię turbatorẽ, cuius causa aut cõtrouersia sanctorũ corpora subleuẽtur, anni fore supstitem, sed ita l. intra deperire. Rex autẽ Angliæ cõscius Teutonici doli, quia Regi Ludouico cum Comite Theobaldo guerram inferens, cõspirauerat Marchiam collimitantẽ Regis absentia omnino, aut depopulari aut occupare solo vno Barone scilicet Amalrico de monte forti, viro marte iugi acerrimo, & strenuitate Vilcassinensis exercitus repulsus, aut parũ aut nihil proficiens, vana spe frustratus retrocessit. Quo facto nostrorum modernitate, & multorum temporũ antiquitate nihil clarius Francia fecit aut potentiæ suæ gloriam viribus membrorum suorum adiuuans gloriosus propalauit, quam cum vno eodemque termino de Imperatore Romano & rege Angliæ licet absens triumphauit. Ex quo quidem suffocata hostium superbia siluit terra in conspectu eius, & pene ad quos pertingere poterat, inimici in gratiam vltro redeuntes, amicitiæ dextras dederunt. Sic arma tenenti omnia datque iusta negat.

Ea etiam tempestatis temperie Aluernorum Pontifex Claromontensis vir honestæ vitæ, & defensor Ecclesiæ illustris, & pulsatus & pulsus Aluernorum superbia noua & antiqua quæ eius titulatur, Aluernique ausi lacus se fingere fratres, ad

dominum Regem cōfugiens, quærelam Ecclesiæ lachrymabilem deponit, Comitē Aluernensem ciuitatem occupasse, Ecclesiam beatæ Mariæ Episcopalem decani sui fraude multa tyrannide imminuisse. Remittentis etiam pedibus peruolutus ancillatam Ecclesiam ei ancillari, tyrannum effrænatum compescere regiæ maiestatis gladio, suppliciter efflagitari. Rex autem vt consueuerat Ecclesiis promptissime opitulari, causam Dei gratanter, sed sumptuose assumens, quia verbis & maiestatis suæ sigillo tyrannum corrigere non valet, fricto maturans militares collegit vires, mouet in Aluerniam recalcitrantem copiosum Francorum exercitum. Cui Bituricis aduentanti, regni optimates Comes bellicosus Andegauensis Fulco Comes potentissimus Britanniæ, Conanus Comes egregius Nyuernensis, multique alij regni proceres manu magna militari, regni debitores occurrunt, in Aluernos iniuriam Ecclesiæ & regni vlcisci festinantes. Terram itaque hostium depopulantes cum ciuitati Claromōtensi propinquarent aluerni præsidio ciuitatis, quia peroptime erat munita, relictis montanis acutissimis castellis se cōmiserunt. Vnde Franci consulte eorū deridentes simplicitatē, & ad vrbem tēdere differentes, vt aut ciuitatē dimitterent, ne castella amitterent, aut si remanerent, interim victualia consumerent, ad castrum peroptimū pontum nomine super fluuium Hylerim diuerterunt, vbi circumquaque tentoria figentes, ęque plana & ardua diripiunt, gigantea audacia cœlū tendere videntur, dum munitissima montium cacumina proripiunt, prędas nō tantum pecorum, sed & pecoralium hominum, superfluo etiam adducunt instrumenta impugnatoria turri eiusdem castelli applicantes, saxorum molariū impetu, sagittarum impluuio multa eos strage ad deditionem cōpellunt. Quo audito, qui ciuitatem tenebant timore perculsi, simile aut grauius quid expectantes, fugam parant, ciuitatem exeunt, eamque Regis arbitrio derelinquunt. Rex autem & Deo Ecclesiam, & clero turres, & Episcopo ciuitatē. Pace inter eos & Comitem & sacramentis & obsidum multiplicitate firmata, victor in omnibus restituit. Verum temporum lustro peracto, cum Aluernorum Comitum perfida leuitate solueretur recidiua Episcopi & Ecclesiæ calamitas, recidiuam reportat Regi querimoniā. Qui se casso labore adeo defatigatum dedignans, collecto primo multo maiore exercitu terram repetit Aluernorum. Iamque grauis corpore & canities spissitudinis mole ponderosus, cum vnusquislibet pauper etiam tanta corporū periculosi incōmoditate equitare nec vellet nec posset, ipse contra amicorū dissuasionem, mira animositate rapiebatur, & quod ipsi etiā iuuenes horrebant, æstiuos Iunij & Augusti tolerans calores, impatientes calori deridet, cum sæpius cum Augustus paludum locis fortissimis furor lacertis sustentari oporteret. Erant in eius expeditione Comes præpotens Flandrensis, Carolus Comes Andegauensis Fulco, Comes Britanniæ tributarius Regis Anglici Henrici de Normannia exercitus, Barones & regni optimates quamplures, qui etiam Hispaniā perdomari sufficerent. Transiens itaque Aluernorū difficiles ingressus, & ob inantia castella Claromontem peruenit. Cum autem abortiuo & opposito ciuitati castro Montisferranni exercitum applicaret, milites qui castrum defendere habebant Francorum mirabilem exercitū suis dissimilem, formidantes loricarum & galearum repercusso sole, splendorem admirantes, solo visu habent, & exteriorem refutantes immunitatē in turre & turris procinctu, vix etiam sibi se contulerunt, applicatis autem immunitatis relictæ domibus flāmiuomus ignis, quicquid erat præter turrim & procinctum eius, in cineres dissoluit. Et prima quidem die propter æstuantem incendio subito villā, extra tentoria figentes, sequente intus sopitis flāmis reportauimus. Rex vero summo mane hoc vno facto & eos contristauit, & nos exhilarauit, quoniam cum tentoria nostra vna de parte, turri propinquiora, multo bello, multis sagittarū & iaculorū emissionibus, ita etiam vt præmissis inter nos & ipsos armatorum præsidiis, nos clipeis operiri oporteret lacessire, tota nocte non desisterent, significauit militari viro & egregio Baroni Amalrico à Monte forti, vt eis ex obliquo insidias ponens, ne procinctum impune regredientur prouideat. Qui talibus callens in tentoriis, sumit arma eosque equorum velocitate ex obliquo, nostris eos impediētibus, inopinate quosdam intercipit Regi celeriter remittit. Qui cū redimi se multo rogarent, imperat eos emancari. man-

cos autem punitos imprimis referentes intus ſociis remitti. Quibus certi territi deinceps nos quietos ſinebant. Cumq; machinarum & inſtrumentorum ſtructura demorante tota Aluernia volũtati & arbitrio exercitus pateret, Dux Aquitaniæ Guilſelmus exercitu Aquitanorũ factus aduenit. Qui cum in mõtanis caſtra metatus in plano Francorum intueretur rutilare phalanges, admiratus exercitus tanti magnitudinẽ pœnituit, cum p impotentiã ad refragãdum veniſſet, mittenſq; pacificos regi nuncios, vt ei tamquã domino ſuo loquetur, aſtitit perorans hoc modo: Dux tuus Aquitanię domine rex multa te ſalute omni te potiri honore. Nõ dedignetur regiæ maieſtatis celſitudo ducis Aquitaniæ ſeruitium ſuſcipere ius ſuum & cõſeruare, qa ſicut iuſtitia exigit ſeruitium, ſic & iuſtum exigit dominium. Aluernẽſis Comes, qa Aluerniam à me, quam ego à vobis habeo, habet, ſi quid cõmiſit curiæ veſtræ, veſtro habeo imperio repręſentare, hoc nũquam phibuimus, hoc etiã modo offerimus, & vt ſuſcipiatis ſuppliciter efflagitamus. Et ne ſup his celſitudo veſtra dubitare dignetur, multos & ſufficientes obſides dare paratos habemus. Si ſic iudicauerint regni optimates, fiat; ſin aliter, ſicut. Super his ergo Rex cum optimatibus regni conſulens, dictante iuſtitia, fidẽ iuuamẽtum obſidum ſufficientiã ſuſcipit, pacẽ patrię & Eccleſię reſtituit, diẽ inter eos præſente Duce Aquitanię agẽdis Aurelianis quod huc vſq; renuerant ſtatuit, exercitumq; glorioſe reducens in Franciam victori remeauit.

Egregie factum quo nobilius ab adoleſcentia ſua vſq; ad vitę limitem nullum ppetrauit, vitando faſtidium cum multa egeat, breui narratione memorare nõ quomodo, ſed quid fecerit, ſignificantes propoſuimus. Famoſus Comes vir potentiſſimus Carolus de amita domini Regis Ludouici Danorum Regis filius cum ſucceſſiſſet iure conſanguintatis fortiſſimo Comiti Balduino Hieroſolymitani Roberti filio, Flandriæ terram valde populoſam tam ſtrenue quam diligenter adminiſtrabat, Eccleſiæ Dei illuſtris defenſor, eleemoſynarum liberalitate conſpicuus, iuſtitiæ timor inſignis. Qui cum debitor honoris adepti, potentes quoſdam genere humiles, opibus claros dominio eius lineam conſanguinitatis, abſentare ſuperbe imminentes: erant enim de fece conditionis ſeruilis, iudicio curiæ conuenienter ſatis repeteret, ipſi videlicet Brugenſis Eccleſiæ præpoſitus, & ſui viri ſuperbiſſimi & famoſi proditores crudeliſſime ei inſidiabantur. Cum igitur quadã die Brugas veniſſet ſummo mane Eccleſiæ Dei aſſiſtens pauimento proſtratus, librum orationum manu tenens orabat, cum ſubito Buchardus quidam nepos præpoſiti præfati ſatelles truculentus cum aliis de eadem ſceleratiſſima radice, & aliis traditionis peſſimæ complicibus, oranti, immo Deo loquenti tacite retrocedit, & caute gladio euaginato collum terræ proſtratum Comitis ſuauiſſime tangens, vt paululum erectum ferientis gladio ſe inopinate dirigeret, enſem ei applicans, vno ictu impius pium, ſeruus dominum ſceleratiſſime detruncat. Qui autem aſtabant necis impiæ cooperatores, ſanguinem eius ſitientes, tamquam canes in relicta cadauera debacchantes, innocentem laniare gaudebant, ſummopere glorantes, quod opere complere potuerant quem conceperant dolorem, & quem pepererant iniquitatem. Et apponentes iniquitatem ſuper iniquitatem, vtpote malicia ſua excæcati, quoſcumq; caſtellanos quoſcumq; nobiliores Comitis Barones: ſiue in eadem Eccleſia ſiue extra in caſtro offendere poterant infeliciſſimo miſeræ mortis genere imparatos nec confeſſos trucidabant. Quibus tamen prodeſſe valde arbitramur, quod pro fidelitate domini ſui taliter mactati in Eccleſia orantes ſunt reperti, cum ſcriptum ſit; vbi te inuenero, ibi te iudicabo. Comitem vero truces in ipſa Eccleſia tumulantes ne honorifice extra deplangeretur, & ſepeliretur, & pro glorioſa vita & glorioſiore morte deuotus populus in eius vltionem incitaretur Eccleſiam ipſam ſpeluncam latronum ſtatuentes tam ipſam quam Comitis domum Eccleſiæ inhærentem minuerunt & quibuſcumque paratis victualium alimentis, & ſeipſos exinde protegere, & terram ſibi allicere ſumma ſuperbia deliberant. Tanti igitur & tam ſcelerati horrore facti attoniti, qui his non aſſenſerant, Flandriæ Barones lachrymabiles exequias perſoluentes, notam proditionis euitant, dum hoc domino Regi Ludouico, nec ei tantum, ſed fama volante per vniuerſum orbẽ denunciant, Rex autem & amore iuſticiæ & conſanguinitatis affectu in vltionem

tantæ proditionis excitatus nec Regis Anglici, nec Comitis Theobaldi guerra detentus, Flandriam animosus intrat, vt nequissimos atrocissime perdat toto animi & operis visu exęstuat, Comitem Flandriæ Guillelmum Normannum filium Roberti Hierosolymitani Normanniæ Comitis, ad eum enim iure consanguinitatis spectabat, constituit. Vt autem Brugas descendit non veritus terræ barbariem, nec fœdam proditoriæ consanguinitatis lineam, ipsos proditores in Ecclesia & turre obsessæ coarctat victualia præter sua quæ diuino nutu, eorum etiam vsui importuna, repugnabant, prohibet. Vt autem fame, peste & gladio, aliquantisper eos contriuit, Ecclesiam relinquentes turrim tantum, vt eos turris retinet, retinuerunt. Iam ergo de vita eis desperantibus, cum iam in luctum verteretur cythara eorum, & organum eorum in vocem flentium, nequissimus Buchardus sociorum consensu fuga lapsus, terram exire volens, nec valens, sola iniquitate propria prohibente, infirmitate cuiusdam amici & familiaris, reuersus, interceptus, Regis imperio exquisito, miseræ mortis genere, alta rota superligatus coruorum & alitum rapacitati expositus, desuper oculis defossus & tota facie dilaceratus, inferorum sagittis & lanceis & iaculis millies perforatus, miserrime interfectus in cloacam proiectus est. Bercoldus vero caput iniquitatis cũ similiter effugere decreuisset, cum huc illucq; satis licenter deambulasset, sola superbia reuersus, dicebat enim; quis ego, aut quid ego? siue etiam capitur & regis arbitrio expositus, merita & miserrima morte est damnatus. Furtis enim cum cane suspensus, quotiens canis percutiebatur, in eum iram retorquens totam faciem eius masticando deuorabat: aliquando etiam, quod horribile dictu est, stercorabat, sicque miseram vitam miserior miserrimo morte perpetua terminauit. Quos autem in turre incluserat, multis angustiis ad deditionem cogens, sigillatim vnum post alium coram suis fractis ceruicibus deiecit. Quendam etiam eorum Isaac nomine timore mortis in monasterio quodam tonsoratum demonachatum patibulo affixit. Potitus itaque Brugensi victoria Rex cum suis ipsam per optimum castrum contra Guillelmum bastardum proditionis fautorem vt & in eum vlciscatur accelerat, Brugenses tam minis quam blanditiis directis, ad eos nunciis allicit, dumque Guillelmus cum trecentis militibus exobuiat, altera pars regalis exercitus in eum irruit, altera ex obliquo alia porta castellum audacter occupat, eoque retento Guillelmum à tota Flandria exhæredatũ exterminat, & quia proditione ad possidendam Flandriã aspirauerat, merito in tota Flandria nihil obtinuit. His ergo & diuersis vltionum modis & sanguinis multi effusione lota & quasi rebaptizata Flandria Guillelmo Normanno Comite constituto, Rex in Franciam, Deo auxiliante, victor remeauit.

Sed & aliam consimilem & Deo gratam, & alia vice famosam fecit vltionẽ, cum hominem perditissimum Thomam de Marna Ecclesiam Dei terebrantẽ nec Dominum nec hominem reuerẽtem in manu forti celeriter tamquam rhytionem fumigantem extinxit. Querulo siquidem Ecclesiarum planctu compulsus cum Laudunum ad vlciscendum aduentasset, Episcoporum & regni optimatum persuasione & maxime egregij Comitis Viromandensis Radulfi, qui potentior aliis post Regẽ in partibus illis erat consilio in eum ducere exercitũ Cotiacum, deliberatum est. Festinante autem Rege ad castrum, cum qui missi fuerant opportunum explorare accessum, importunũ omnino & inaccessibile renunciassent, & à multis angeretur, iuxta audita consilium mutare debere. Rex ipsa indignatus animositate, Lauduni, inquit, hoc remansit consilium. Quod enim ibi deliberatum est, nec pro morte, nec pro vita mutabimus, vilesceret merito regiæ maiestatis magnificentia, si scelerati hominis formidine refugi videremur. Hæc ait & mira animositate licet corpore grauis per abrupta & nemoribus obtrusas vias, licet periculose cum exercitu penetrans, cum prope castrum peruenisset, nunciatum est strenuissimo Comiti Radulfo ex alia parte castri vaganti exercitui insidias parari, & ruinæ corũ instantissime demoliri. Qui illico armatus cum paucis sociorum illuc via opaca tendens, conspicatis præmissis quibusdam militibus suis tam percussum illum cecidisse equũ calcaribus vrgens irruit in eum, & audacter gladio percutiens lethale vulnus infligit, nec nisi prohiberetur, repetendum foret. Captus itaque & ad mortem sauciatus, Regiq;

Ludo-

Ludouico præſentatus, eius imperio Laudunum laude omnium fere & ſuorum & noſtrorum eſt deportatus. Sequente autem die publicata terra plana eius, ruptiſque ſtagnis, quia dominum terræ habebat, terræ parcens, Laudunum regreſſus dominus rex Ludouicus, hominem perditiſſimũ, nec vulneribus, nec carcere, nec minis, nec prece, ad redictionem mercator quos mira prodictione in conductu ſpoliatos omnibus ſuis carcere detinebat, cogere valebat. Qui cum coniugẽ ex regia promiſſione ſibi aſciuiſſet, magis videbatur de mercatorum, qui ab eo exigebantur, quam de vitæ amiſſione dolere: Cumque iam plagarum dolore grauiſſimo pene ad mortẽ conſtrictus, à multis etiam confiteri & viaticum ſuſcipere rogaretur, vix conceſſit. Cum autem ad corpus Domini manu ſacerdotis in eam quã miſer inhabitabat cameram deportatum eſſet, ſicut ſi ipſe Dominus Ieſus miſerrimũ vas hominis minime pœnitentis, nullo modo ingredi ſuſtineret, mox vt nequam ille collũ erexit, illico confractum retorſit, & ſpiritum teterrimum diuinæ expers Euchariſtiæ exhalauit. Rex autem vlterius mortuũ aut mortui terram proſequi dedignatus, mercatorum emancipationem, & theſaurorũ eius maximam partem à cõiuge & filiis extorſit, & pace Eccleſiis morte tyranni reſtituta, victor Pariſiis remeauit. Sed & alio tempore cum occaſione dapiferatus euerſiſſet inter dominũ Regem & Amalricum de Monteforti virũ illuſtrem, ſtimulante Stephano Garlaudenſi, grandis altercatio, & tam Regis Anglici quam Comitis Theobaldi fulciretur ſuffragio, feſtinato exercitu Luiriacum obſedit caſtrum, & erectis impugnatoriis machinis, frequenti inuaſione, crebro aggrediens impetu, fortiſſime expugnauit, & quia egregius Comes & cognatus germanus Radulfus Viromandenſis baliſtarij quadro in aſſultu promptiſſimus, oculo eſt priuatus, fortiſſimum caſtrũ funditus ſubuertit. Sed & tanto guerrarum bello eos affecit, quod ei dapiferatum & dapiferatus hæreditatem bona pace relinquentes abdicauerunt. Qua guerra ipſe etiam Rex, quia militaris vir erat, ſemper promptus in hoſtes, baliſtarij immiſſione quadri crure perforatus læſus valde, multa animoſitate vilipendebat, & tamquam ſi regiæ maieſtatis thronus vulneris dolorem dedignaretur, rigide anguſtiam quaſi non ſuſtinens, ſuſtinebat.

Eo autem tempore Eccleſiam Romanam ſchiſmate periculoſo grauiſſime & pene præcordialiter contigit ſauciari. Venerandæ memoriæ ſummo Pontifice & vniuerſali Papa Honorio viam vniuerſæ carnis ingreſſo cum Eccleſiæ Romanæ maiores & ſapientiores ad remouendum Eccleſiæ tumultum conſenſiſſent apud ſanctum Marcum, & non alibi, & non niſi communiter Romano more celebrem fieri electionem, qui & aſſiduitate & familiaritate propinquiores Apoſtolici fuere, timore tumultuantium Romanorum illuc conuenire non audentes antequam publicaretur domini Papæ deceſſus perſonam venerabilem Cardinalem de ſancto Angelo Diaconum Gregorium ſummum eligunt Pontificem. Qui autem Petri Leonis parti fauebant, apud ſanctum Marcum pro pacto alios mutantes conuenerunt, dominique Papæ morte comperta, ipſum eundẽ Petrũ ſerius Cardinalem presbyterum multorum & Epiſcoporum & Cardinalium & clericorum, & Romanorum nobilium cõſenſu notiue elegerunt, ſicq; ſchiſma perniciofum ſtatuendo Chriſti Domini tunicam inconſutilẽ diſſidendo partiti ſunt Eccleſiã Dei, & illũ magno ſe Indiæ quiſque tuetur alij aliis alliciunt, alij alios anathemate trudant, iudicium præter ſuum non attendunt. Cum autem Petri Leonis pars tum parentum ſuffragio, tum Romæ nobilitatis præſidio præualeret dominus Papa Innocentius, cum ſuis vrbem relinquere deliberat, vt orbem terrarum obtinere præualeat. Deſcendens itaque nauali præſidio ad partes Galliarum tutum & approbatum elegit perſonæ Eccleſiæ poſt Domini defenſionis aſylum regnum nobiliſſimum Francorum, nunciiſque ſuis ad Regem Ludouicum deſtinatis, & perſonæ Eccleſiæ opitulari efflagitat. Quod Rex vt erat piiſſimus Eccleſiæ defenſor, cito cõpunctus concilium Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Abbatum & religioſorum virorum ſtampis conuocat, & eorum conſilio magis de perſona quam de electione inueſtigans: fit enim ſępe vt Romanorum tumultuantium quibuſcumq; moleſtiis Eccleſię electio minus ordinarie fieri valeat: & aſſenſum electioni conſilio virorum præbet,

& deinceps manu tenere promittit. Cum autem & ſuſceptionis & ſeruitij primitias Cluniaci primos redelegaſſet tanto exhilarati ſuffragio cum gratia & benedictione Dn. Regi per nos gratias referētes, ad propria remiſerunt. Vt autem vſque ſanctum Benedictum ſuper Ligerim deſcendit Dn. Rex cum Regina & filiis ei occurrens & nobilē diademate ſæpius coronatum verticem, tamquam ad ſepulchrum Petri inclinans pedibus eius procumbit, catholicum affectum & deuoti ſeruitij effectum ei & Eccleſiæ promittit. Cuius exemplo & Rex Angliæ Henricus ei Carnotum occurrens deuotiſſime pedibus eius proſtratus, votiuam ſui ſuorumque vt terra ſua ſuſceptionem & obedientiæ filialis promittit plenitudinem. Viſitando itaq; Galioniam, ſicut res exigebat Eccleſiam ad partes ſe transfert Lotharingorum. Cui cum Imperator Loherius ciuitate Lerdij cum magno Archiepiſcoporum & Epiſcoporum & Teutonici regni optimatum collegio celeberrime occurriſſet in platea ante Epiſcopalem Eccleſiam humillime ſeipſum ſtratorem offerens, pedes per medium ſanctæ proceſſionis ad eum feſtinat, alia manu virgam ad defendendum, alia frænū albi equi accipiens, tanquam dominum deducebat. Deſcendente vero tota ſtatione eum ſubradiando deportans, celſitudinem paternitatis eius notis & ignotis clarificauit. Pace itaque imperij & Eccleſiæ confœderata, inſtātem ſancti Paſchæ diem apud nos in Eccleſia beati Dionyſij tamquam ſpeciali filia affectat celebrare. Hos autem ob timorem Dei & Eccleſiæ matris & filiæ, gratanter pridie cœnæ Domini ſuſcipientes celeberrimam Deo & hominibus perferentes proceſſionem, aduentum eius odis exultationis collectantes amplexati ſumus. Cœna ergo Domini apud nos more Romano & ſumptuoſo donatiuo quod presbyterū nominant celebrata venerandam Domini crucifixionem venerando proſequutus ſanctiſſimæ reſurrectionis vigilias honore debito pernoctauit. Summo mane vero extrinſeca via ad Eccleſiam matutini inſtrata cum multo collateralium collegio quaſi ſecreto communicauit, ibiq; more Romano ſeipſos præparantes multo & mirabili ornatu circumdantes capiti eius fugium ornamentum Imperiale inſtar galeæ circulo aureo concinnatum imponunt, albo & palliato equo inſidentem educunt, ipſi etiam palliati equos albis operturis variatos equitantes odas perſonando feſtiue geminati procedūt. Barones vero Eccleſiæ noſtræ ferrati & Caſtellani nobiles ſtratores humillimi pedes eum equitantem fræno deducebant. Quidam etiam peruij copioſam monetam, vt turbam impedientem remouerent, iactitabant. Via autem regia & ſalicib. & fixis ſtipitib. precioſis paleis rutilabat. Cum autem & militiæ cunei & populi multi concurſus & honoratiſſime occurreret: nec etiam ipſa Iudæorū Pariſienſium excæcata defuit ſynagoga, qui legis literam, rotulam ſcilicet velatam offerens, ab ore eius hanc miſericordiæ & pietatis obtinet ſupplicationem auferat Deus omnipotens velamen à cordibus noſtris. Præueniens vero ad ſanctorum baſilicam coronis aureis rutilantem argenti & plus centies auri pretioſarum gemmarum & margaritarum ſplendore fulgurantem, diuina diuinæ celebrans agni vera Paſchalis victimas ſacratiſſimas nobis cooperādo immolauit. Finita vero miſſa erectis in clauſtro palus ſtrato menſis materialem agnum tamquam thoris accubitati ſumunt, cetera nobilis menſę fercula conſueto more ſuſcipiunt. Sed & ſequenti die eandem ab Eccleſia ſancti Remigij ad principalem reciprocam proceſſionem. Tranſactis itaque tribus poſt Paſcha diebus cum gratiarum actione & auxilij & conſilij promiſſione Pariſium tranſiuerunt. Exinde Galliarum Eccleſias viſitando & de earum copia inopiæ ſuæ defectum ſupplendo, cum per terram aliquantiſper deambulaſſet, Compendij demorari elegit. Interea contigit ſingulare & vlterius inauditum Franciæ regni infortunium; Regis enim Ludouici filius floridus & amœnus puer Philippus, honor, ſpes, timorq; malorum, cum quadam die per ciuitatis Pariſienſis ſuburbium equitaret ab vno porco diabolico offenſus equus, grauiſſime cecidit, ſeſſoremque ſuum nobiliſſimum puerum ſcilicet conſternatum, mole ponderis ſui conculcatum continuit. Quo dolore ciuitatis & quicumque conſternati, ea ſiquidem die exercitum ad expeditionem aſciuerat, vociferabantur, flebant & eiulabant, tenerrimum recolligentes puerum pene extinctum, proximam domum reportant. Hoc re vero inſtante, proh dolor, ſpiritum exhalauit. Quantus autem & quam mirabilis dolor

& luctus

& luctus patrem & matrem & regni optimates affecerit, nec ipse Homerus dicere sufficeret. Eo autem in Ecclesia beati Dionysij in sepultura Regum & sinistra sanctę Trinitatis parte, multorum conuentu Episcoporum & regni optimatū, more regio humato, pater sapiēs post lugubres querimonias post miserabiles iure supstites imprecationes religiosorum & sapientum consilio consolari admisit. Qui ergo intimi eius & familiares eramus formidantes ob iugem debilitati corporis molestiam, eius subitum defectum cōsuluimus ei quatenus filiū Ludouicum pulcherrimū puerum regio diademate coronatum, sacri liquoris vnctione Regē secum ad refellendum ęmulorum tumultum cōstitueret. Qui consiliis nostris adquiescens Remis cum cōiuge & filio & regni pceribus deuenit, vbi in pleno & celeberrimo quod dominus Papa Innocentius cōuocauerat concilio sacri olei vnctione & coronæ regni deportatione in regem sublimatum, felicem puidit regno successorē. Vnde multis quasi quodam præsagio videbatur, eius debere amplificari potentia qui tot & tātorum & tam diuersorum Archiepiscoporum, Episcoporum, Francorum, Theutonicorum, Aquitanorum, Anglorum, Hispanorum suscepit benedictionē copiosam. Cumq; pater viui gaudio defuncti dolorem alleuians Parisium rediret, dominus Papa soluto Concilio Antisiodoro elegit demorari. Oportunitatem vero repatriandi nanciscens de Imperatoris Ludouici comitatu: quia eum in manu forti pducere & Petrū Leonis deponere spoponderat, illuc cum eo deuenire, sed cum eum Augustū Imperatorē constituisset Romanis resistentibus pacē obtinere Petro Leonis inuenire nō potuit. Sed cum Petrus Leonis de medio abiisset, pace Ecclesiæ post longam fluctuationē, post diuinos & pene cōsumptiuos languores, Dei auxilio restituta dominus Papa felici successit sanctissimā cathedram vitę & officij merito nobilitauit. Iam iamq; dominus rex Ludouicus & corporeę grauitatis mole, & laborū continuato sudore aliquantisp fractus, vt humanæ cōplexionis mos est, corpore non animo deficiebat, cum Ramēsi q̄d regiæ maiestati importunium p vniuersum regnū emergeret, multū nullo modo præterire sustineret. Tantæ enim sciētiæ & industrię sexagenarius erat vt si impinguati corporis molestia iugis nō resisteret, omnē vniuersaliter hostē superando cōtereret. Vnde sæpe intus ingemiscendo querebatur: Hæc, inq̄t, miserę cōditioni quę scire & posse insinuit, aut vix aut numquā admittit. Si enim iuuenis scissem aut modo senex possem, efficacissime regna multa pdomassem. Ea tamē coporis debilitatus grauitate, etiā lecto rigidissimus vsq; adeo & regi Angliæ Comitiq; Theobaldo, & omnibus resistebat, vt quicumq; eum viderent & pclara opera audirent, animi mobilitatem prędicarent, corporis debilitatē deplangerent. Ea etiā molestatus angaria eum contra Theobaldum Comitem læso crure & vix deportato Boneuallis pręter claustra monachorū, quę defendebat, igne cōcremare fecisset, sed & alia vice tum castellū Renardi de Firodo Comitis Theobaldi, p homines etiam absens destruxisset, ea quam extremam fecit expeditionē, nobilissimo exercitu castrum sancti Brixionis super fluuium Lygerim ob sui rapacitatem & mercatorum deprędationē & incendio dissoluit, & turrim & dominum ad deditionē coēgit. Qua regressus expeditione apud castellum nouum montis Treherij graui diarria ventris profluuio, sicut aliquando consueuerat, grauiter cœpit anxiari. Qui vt erat in consiliis prouidus, sibi ipsi consulens & miseratus animæ suæ Deo placens frequentare confessionis & orationum sibi deuotione prouidebat, hoc vnum toto animi affectu præoptans apud sanctos Martyres protectores suos Dionysium sociosque eius se quomodocumq; deferri, & ante sacratissima eorū corpora regni & coronæ depositione coronam pro corona, p regalibus insignibus & imperialibus ornamentis humilem beati Benedicti habitum cōmutando monasticum ordinē profiteri videant, q monasticæ paupertati derogāt, quomodo nō solum Archiepiscopi, sed & ipsi Reges transitoriæ vitam æternam præferētes, ad singularem monastici ordinis tutelam securissime confugiunt. Cum autem de die in diem graui diarria turbaretur, motus tantis & tam molestis medicorum potionibus diuersorum & amarissimorū puluerum susceptionibus ad restringendum infestabatur, vt nec ipsi etiā incolumes & virtuosi sustinere præualerent. Qui inter has & huiusmodi molestias innata dulcedine beneuolus omnibus ita blandiebatur, omnes admittebat, omnes demulcebat, ac si

nihil molestiæ pateretur. Asperrimo itaq; ꝓfluuij motu & longo macerati corporis defectu dedignatus viliter aut inopinate non cõuocat religiosos viros, Episcopos & Abbates, & multos Ecclesiæ sacerdotes, quærit reiecto pudore omni ob reuerẽtiam Diuinitatis & Scotorum, Anglorum coram deuotissime cõfiteri & securissimo Dominici corporis & sanguinis viatico exitũ suũ muniri. Cũ ipsum præparare festinant, Rex ipse inopinate se leuans & præparans vestitus cameram cunctis adiuuantibus obuiam corpori Domini Iesu Christi exit deuotissimus assistit. Vbi videntibus cunctis tam clericis laicis Regem exuens regnũ deponit, peccando regnũ administrasse confitetur, filiũ suum Ludouicũ annulo inuestit, Ecclesiam Dei, pauperes & orphanos tueri, ius suum vnicuiq; custodire, neminem in curia sua capere si nõ putraliter ibidem delinquens fide obligat. Vbi etiam aurum & argentũ & vasa concupiscibilia & pallia & palliatas culcitras, & omne mobile qđ possidebat, & quo ei seruiebat Ecclesiis & pauperibus & egenis ꝓ amore Dei distribuens, nec chlamydibus nec regiis indumentis vsq; ad Canusiam pẽpcit. Capellam autem suam pretiosam textũ pretiosissimũ auro & gẽmis turibulũ aureum quadraginta vnciarum, candelabra centũ sexaginta auri vnciarum, calicem auro & pretiosissimis gemmis carissimum capas de pallio preciosas decẽ, preciosissimũ hyacynthum Atanę regis Ruthenorum filię, qđ de sua in manu nostra reddens, vt coronę spineę Domini infigeret præcepit, sanctis martyribus ꝑ nos destinauit, & si quocumq; modo subsequi posset deuotissime spopondit. His igitur exoneratus, & Dei misericordia perfusus, humillime flexis genibus ante sacratissimum corpus & sanguinẽ Domini nostri Iesu Christi, qui enim mox missam celebrauerant: illuc & cum processione deuote attulerant in hanc oris & cordis veræ & catholicæ confessionis vocem, non tamquam illiteratus, sed tamquam literatissimus Theologus erumpit.

Ego peccator Ludouicus confiteor vnum & verum Deum patrẽ & filium & spiritum sanctum, vnã ex hac S. Trinitate ꝑsonam, videlicet vnigenitum & consubstãtialem & coæternum Dei patris filium, de sacratissima Maria virgine incarnatum, passum, mortuum & sepultum, tertia die resurrexisse, cœlos ascendisse, ad dexteram Dei patris cõsedere, viuos & mortuos extremo & magno iudicio iudicare. Hãc autẽ sacratissimi corporis eius Eucharistiã illud idẽ credimus corpus q; assumptum est de virgine, q; discipulis suis ad cõfœderandum & vniendũ & in se cõmanendum cõtradidit. Hunc sacratissimũ sanguinẽ illum eundem q de latere eius in cruce pendẽtis defluxit, & firmissime credimus & ore & corde cõfitemur: hocq; securissimo viatico decessum nostrũ muniri & cõtra oẽm æream potestatem certissima ꝓtectione defendi poptamus. Cũ autem cunctis admirantibus facta primũ peccatorũ confessione deuotissime corpori & sanguini Iesu Christi cõmunicasset, tamquã illico conualescere incipiẽs, ad camerã rediit, omniq; secularis sup̃biæ reiecta põpa sola linea culcitra decubuit. Cumq; eũ de tãto tantillũ & de tã alto tã humilem humano more me deflere conspicaret: Noli, inquit, charissime amice, super me deflere, q̃n potius exultando gaudere, qđ Dei misericordia præstitit me in eius occursum sicut vides præparasse. Cum autem paulatim ad incolumitatem respiraret: quo potuit vehiculo, prope Mylidunum ad fluuium Sequanæ occurrentibus & concurrentibus per viam & obuiam & Deo personam eius commendantibus, à castellis & vicis & relictis aratris deuotissimis populis, quibus pacem conseruauerat, descendit, sicque ob amorem sanctorum Martyrum, quos visitare & grates reddere desiderabat, deueniens citissime, Deo donante eques ad eos peruenit, qui à fratribus & pene tota patria tamquam piissimus Ecclesiæ pater, & nobilis defensor, solemniter & deuotissime susceptus, sanctissimis Martyribus humillime prostratus, votiuas pro impensis beneficiis, & deuotas gratiarum actiones lachrymando persoluit, & vt deinceps ei prouideant, humillime interpellauit. Cumque castrum Heristisiacum peruenisset, celeriter subsecuti sunt eum nuncij Guillelmi Ducis Aquitaniæ, denunciantes eundem Ducem ad sanctum Iacobum peregre profectum in via demigrasse, sed antequam iter aggrederetur, & etiam in itinere moriens filiã nobilissimã puellam nomine Alienor desponsandã, totamq; terram suam eidẽ retinendã & deliberasse & dimisisse. Qui cõmunicato cũ familiarib. cõsilio solita magnanimitate

gratanter oblata ſuſcipiens chariſſimo filio Ludouico, eam copulari promittit, nec non & deinceps nobilem apparatum, ad deſtinandum illuc componit nobiliſſimorum virorum exercitum quingentorum & eo amplius militum de melioribus regni colligit, cui etiã Palatinum Comitem Theobaldum & egregium Viromandẽſem Comitem & conſanguineum Radulfum præeſſe cõſtituit. Hos autem familiares eius & quoſcumq; ſanioris cõſilij reperire potuit & cõcopulauit: ſic in eius exitu filio valedicens, protegat te, inquit, & tuos, fili chariſſime omnipotẽtis Dei, per quẽ Reges regnãt, validiſſima dextera quaſi te & quos tecũ tranſmitto quocumq; infortunio amittere nec me præſentialiter nec regnum curarem. Copioſas etiam gazas & theſaurorum ſufficientiam deliberans, ne quid in toto ducatu Aquitaniȩ rapiant, ne terram aut terræ pauperes lædant, ne amicos inimicos faciant, regia maieſtate interminat, vt gratum exercitui de proprio ærario quotidianam exhibeant deliberationem, imperare non dubitat. Qui cum per Lymonicenſium partes ad Burdegalenſium fines perueniſſemus, ante ciuitatem interpoſito magno fluuio Garona tentoria defiximus, ibidem præſtolantes nauali ſubſidio ad vrbem tranſeuntes, donec die dominica collectis Gaſconiæ ſanctione Pictauiæ optimatibus prȩfatam puellam cum eo diademate regni coronatam ſibi coniugio copulauit. Redeuntes igitur per pagum Sanctouicum conſigni erant hoſtes proſternentes Pictauorum ciuitatem cum exultatione totius terræ peruenimus. Æſtuabant eo tempore æſtiui calores ſolito nociuiores, quorum conſumptione aliquantiſper ſoluti & valde contriti defatigabamur. Quorum intollerabili ſolutionem cum dominus Rex Ludouicus Pariſiis recidiua profluuij diſſenteria grauiſſime fatigaretur, omnino deficiebat. Qui nunquam ſuper his improuidus ac cito venerabili Pariſienſi Epiſcopo Stephano & religioſo S. Victoris Abbate Gilduino, cui familiarius confitebatur, eo quod monaſteriũ eius à fundamine conſtruxerat, & confeſſionem repetit, & exitum ſuum viatico Dominici corporis muniri deuotiſſime ſatagit. Cumq; ſe deferri ad Eccleſiam ſanctorum martyrum faceret, vt quod votũ ſæpius ſpoponderat, humillime perſolueret, ægritudinis anticipatus anguſtiis quod opere non potuit, corde & animo & voluntate compleuit. Præcipiens ergo tapetum terræ & cineres tapeto in modum crucis deponi ibidẽ manibus ſuorum depoſitus, ſigno ſanctæ crucis præſentiã ſuam muneris 30. regni adminiſtrationis, ætatis vero fere 60. anno, Kal. Auguſti ſpiritum emiſit. Cum autem eadem hora corpus eius precioſo pallio inuolutũ ad Eccleſiam ſanctorum martyrum ſepulturæ deportaretur & præceſſiſſent qui ſepulturæ locum adaptarent, vnum contigit quod ſilentio præterire dignũ non videtur. Cum enim præfatus Rex nobiſcum conferendo de ſepulturis Regum aliquando aut ſæpius ageret, felicem fore afferebat, qui inter ſacratiſſima ſanctȩ Trinitatis & ſanctorũ martyrum altaria ſepeliri mereretur, quoniam & ſanctorum ſuffragio, & aduentantium orationibus peccatorũ veniam obtinet, ex hoc ipſo tacite voluntatẽ ſuam ſignificãs. Cum autem antequã cum filio exiſſemus cum venerabili Eccleſiæ Priore Herueo ſepulturã eius ante altare S. Trinitatis, ex oppoſito tumuli Caroli Imperatoris mediante altari prouidiſſemus: occupato loco Caroli magni Francorum Regis, quia nec fas nec conſuetudo permittit Reges exhoſpitari, quod propoſueramus fieri, nõ potuit. Vbi autem ipſe quaſi quadam pernoſtica præoptauerat attentantes contra omnium opinionem, omnes enim impedi locum æſtimabant, quantũ nec plus nec minus longitudini & latitudini corporis eius cõueniebat, locum reſeruatũ inuenerunt, vbi cum orationum & hymnorum frequentia & celeberrimo deuotoque exequiarum officio more regio depoſitus reſurrectionis futuræ conſortium expectat, tanto ſanctorum ſpirituũ collegio ſpiritu propinquior, quanto corpore ſanctis martyribus ad ſuffragandum proxime ſepultus aſſiſtit. *Fœlix qui potuit mundi nutante ruina: quo iaceat preciſſe loco.* Cuius deuotiſſimam ſanctis martyribus animam ipſis intercedentibus, ipſe redemptor reſuſcitet cum parte Sanctorum collocare dignetur, qui poſuit animam ſuam pro ſalute mundi Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui viuit & regnat, Rex regum & Dominus dominantium, per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

INCIPIVNT GESTA LVDOVICI REGIS FILII LVDOVICI GROSSI REGIS.

ONSVMMATO curſu vitæ glorioſi Regis Ludouici cognomento Groſſi, viri nobilis, potentiæ & audaciæ mirabilis, qui per malitiam ſuorum Principum tot aduerſitates ſuſtinuit, tot triumphos obtinuit, tot prœlia victorioſiſſime peregit: Nunc ad filij ſui Ludouici Regis geſta populi futuri notitiæ tradenda, ſtylum quo poſſumus ingenio conuertamus: Qui diuina inſpiratione cœlitus inflammatus, abbatiam de ſacro portu, quæ nunc *Barbchel* Gallice dicitur in pago Melodunenſi, iuxta littus Sequanæ fundauit, vbi mauſoleo mirifici operis corporaliter requieſcit. Aggrediamur igitur hiſtoriam, quæ ad continuandum præcedentibus ſequentia ſic loquitur: Quod iuuenis Rex Ludouicus, qui iam tempore patris ſui Remis in præſentia Prælatorum & Principum fuerat coronatus, quando pater ſuus, qui iam per multum temporis ægrotauerat, expirauit, ad partes Aquitaniæ viſitandas tranſierat; vbi tum [*eum*] certificauit de morte genitoris ſui frequentia nuntiorum. Audita igitur morte genitoris ciuitates & caſtella ducatus Aquitaniæ ſufficienter muniuit, & ad obuiandum prædonum latrociniis & malignorum machinationibus, quæ poſt Regum obitus de facili ſolent accidere, verſus partes Franciæ quantocius properauit. Aurelianis igitur veniens ſeditionem quorundam ciuium compeſcuit, & eorum ſuperbiam viriliter degradauit; qui ſub obtentu communitatis ſuæ in tantam præſumptionem elati, quaſi contra Regem inſurgere videbantur. Verumtamen illos qui tantæ præſumptionis principes fuerant indignata maieſtas regia, vltioni condignæ tradidit puniendos. Inde venit vrbem Pariſiis, quæ eſt regni caput & ſedes regia, vbi ſolent Reges antiqui conuentum Prælatorum & Principum euocare, ad tractandum ſuper ſtatu Eccleſiæ, & de regni negotiis ordinandum. Ita fecit iſte Rex iuuenis ſecundum quod ætas capere poterat, & ſtatus temporis exigebat. Magna erat in toto regno lætitia & ſpes bona multorum animos demulcebat, quod tam boni domini tam nobilem receperunt ſucceſſorem, qui malorum exterminaret nequitiam, & bonorum innocentiam illibatam auctoritate regia cuſtodiret; tantoque maiori gaudio replebantur, eo quod rectum & legitimum receperant hæredem, de quo pax & honor eis & toti regno feliciſſime veniebat. Maxime quando conſiderabant Romanum Imperium & regnum Angliæ pro defectu hæredis legitimi magnum recepiſſe detrimentum, & de ſtatu ſuo tam nobili corruiſſe.

Incidentia. Quoniam verum fuit, ſicut in rebus mundi mobilibus frequenter ſolet accidere, quod poſt mortem Henrici Imperatoris qui deceſſit ſine hærede legitimo, mota fuit magna contentio in illa ſolenni Curia quæ celebrata fuit in ciuitate Moguntiæ, vbi feruntur fuiſſe ſexaginta millia militum, exceptis perſonis aliis & multitudine populari. Talis fuit cauſa diſcordiæ, quod Fredericus Dux Alemanniæ nepos prædicti Henrici Imperatoris volebat ſibi Imperium quaſi iure hæreditario vendicare: Sed Magonenſis & Colonienſis Archiepiſcopi & maior pars Principum Imperij à dignitate & honore Imperij vnanimes repulerunt & ad Lotharium Ducem Saxoniæ totaliter adhęſerunt, & eum Aquiſgrani conſenſu cleri & populi ſolenniter coronarunt. Sed iſta diſcordia cauſa fuit magnæ cladis & peſtilentiæ, quæ exinde poſtea toti regno, proh dolor, euenerunt: Quoniam ille Fredericus & quidam frater ſuus Conradus nomine, multas prædationes & multas Eccleſiarum combuſtiones, & occiſiones hominum, multaq; prœlia in terra Lotharij inuidię ſtimulis agitari, [*agitarunt*] eo quod deiectus fuerat ab Imperio, & ille Lotharius fuerat introductus: Nec impune tamē tanta mala Loth. intulerūt, quoniā in gente fere damna paria ꝑtulerunt. Vnde multū laudis & honoris meruit Lotha-

Lotharius, eo quod ex conſenſu Baronum, cleri & populi ad regendum Imperium electus fuerat, quod ſibi nec iure hæreditario nec aliqua ſucceſſione generis attingebat. Verumtamen quandiu rebus humanis interfuit, Imperium viriliter tenuit, & potenter defendit; nec ſolum regnum illud, ſed & regnum Italiæ, & prouinciam Capuæ & Boniuenti, & etiam vſque ad regnum Siciliæ penetrauit, Siculoque Rege illius terræ fugato ciuitatem Barri cepit, totamque terram illam & maritimas regiones ſuo dominio ſubiugauit. Sicque factum eſt cum de terra illa rediret ad propria, onuſtus ſpoliis & famoſus victoriis, morte præuentus interiit, cuius corpus à ſuis in ſuam Saxoniam eſt translatum, & [*cum*] per labores iſtos quos pertulit, magnanimi cordis conſtantiam, honorem, & laudem acquireret, vitam fine laudabili terminauit. Nec minus infelicius accidit regno Anglorum fortuna conſimili: Quia poſt deceſſum Henrici Regis Angliæ viri tam famoſi & tantæ feritatis, quoniam ſui corporis nullum reliquerat hæredem, Comes Boloniæ Stephanus nepos ſuus & frater Comitis Theobaldi ſubito regnum Angliæ introiuit, & ibi in Regem coronari ſe fecit, non conſiderans quod Comes Andegauus [*Andegauenſis*] deſponſauerat filiam Regis Angliæ Henrici, & ex ea genuerat hæredes, vt videbatur, propinquiore gradu generis ſucceſſores. Iſtæ diſſenſiones & diſcordiæ, quæ exortæ fuerunt in regno per inuidiam Principum, & per malitiam inhabitantium terram illam, quæ tam fuerat fertilis & abundans, pene redegerunt ad nihilum, & regnum illud tam nobile fuit in magna ſui parte per occiſiones & rapinas miſerabiliter deuaſtatum. Iſtæ clades & peſtilentiæ aliorum regnorum, erat Francis quaſi gaudium & ſolamen, dum cernerent regna vicina pro defectu hæredis legitimi in tantam miſeriam corruiſſe, & ipſi viuerent in pace & gaudio ſub tam pio domino & legitimo ſucceſſore.

De morte Guillermi Ducis Aquitaniæ.

IGITVR quia geſta Ludouici Regis deſcribere propoſuimus, nunc ad ordinem Hiſtoriæ reuertamur. Iſte Rex iuuenis cum eſſet in ætate quatuordecim vel quindecim annorum, bonis moribus exornatur; in omnibus geſtis ſuis Deum habens præ oculis, diuina largiente gratia quotidie probitatis & ſapientiæ ſuſcipiebat incrementa. His diebus Guillermus Dux Aquitaniæ apud ſanctum Iacobum iter arripuit, qui, volente Deo, antequam ad terminum ad quem ſuæ peregrinationis accederet, peracta parte itineris, expirauit, nullum virilis ſexus in ducatu Aquitaniæ relinquens hæredem. Verumtamen duas filias habuit, quarum vna maior natu Alienordis & alia Alaydis vocabantur. Et quoniam terra ſine virili hærede remanſerat, Rex ducatum in manu ſua tenuit, & primogenitam ſororum Alienordam ſibi matrimoniali lege deſponſauit, ſicut ſuperius eſt expreſſum in hiſtoria patris ſui; de qua filiam genuit Mariam nomine, quæ fuit Comitiſſa Campaniæ; & ſecundam Alaydam nomine Radulpho Viromendenſi Comiti cognato ſuo matrimonio copulauit. Paruo temporis elapſo ſpatio Gaucherus Montis Gaij ſuo infelici omine in tantam ſuperbiam aſſumptus eſt, quod contra Regem voluit inſurgere, & circa partes ſuas terram Regis & homines hoſtiliter infeſtare. Sed Rex Franciæ ira motus contra eum, vt maieſtatem regiam decuit, aliquantulum mouit exercitum, & caſtrum Montis Gaij circumcinxit; & impetu facto viriliter, ſatis faciliter in poteſtatem ſuam redegit, portas & muros diminuit, [*diruit*] & totam forteritiam quam inuenit, excepta magna turri, verſam funditus ſolo tenus explanauit.

Quomodo ciuitas Toaſa capta fuit à Turcis.

EODEM anno accidit Chriſtianis lugubre infortunium, forte meritis ſuis exigentibus in partibus tranſmarinis. Nam Turcorum infinitus exercitus intrauerunt regnum Hieruſalem, & obſederunt quandam nobilem ciuitatem quæ vocatur Roches, & continuis inſultibus diu oppugnatam, eandem tandem ceperunt; non tamen ſine magna ſtrage & occiſione ſuorum, qui à Chriſtianis interfecti in

anima & corpore perierunt. Qui propter captionem illius ciuitatis cœperunt mirabiliter ſuperbire, minitantes occidere omnes Chriſtianos illius regionis. Quatuor [*Quare*] huius doloris nuncius per Franciam cito diffunditur, & propter deſolationem ſanctæ terræ obortis lachrymis corda fidelium perturbauit. Rex etiam vt audiuit inimicos crucis in tantam præſumptionem prorupiſſe, vt plenus fide & vere catholicus, corde pio compatiens, tantam iniuriam propoſuit vindicare; & vt oſtenderet per effectum quam [*quod*] mente conceperat, eodem anno caſtro Vezelaici magnum Parlamentum congregauit. Ibi Archiepiſcopi & Epiſcopi & Abbates & magna pars Baronum Franciæ conuenerunt: Nec defuit ibi ſanctus Bernardus Clariuallis Abbas, qui cum quibuſdam de Prælatis de aſſumtione crucis prædicans monuit Barones & populum, vt ad vindicandas Chriſti iniurias viribus totis inſurgerent; exponens eis quanta mala Chriſtianis feciſſent Turci in partibus tranſmarinis. Cuius os in prædicando, opitulante ſanctitate, non laborauit in vacuum. Nam Rex primus proſiliens cum magno deuotionis ardore ſignum ſanctæ crucis aſſumpſit, & poſt ipſum Regina Alienordis vxor ſua, monentes per exemplum, vt ſic Prælati facerent & Barones. Tunc videntes Regem & Reginam ſignum crucis aſſumpſiſſe cum magno deuotionis affectu, iſti quos litera nominabit crucem vnanimiter aſſumpſerunt. Videlicet Alphonſus Comes ſancti Egidij, Thyericus Comes Flandriæ, Henricus filius Comitis Theobaldi Bleſenſis, Guido Comes Niuernenſis, Reginaldus frater eius Comes Thenodori, Comes Deocarus, Robertus frater Regis, Iuo Comes Sueſſionenſis, Guillermus Comes Pontiuienſis, Guillermus Comes Guarentiæ, Archambaudus de Borbonio, Enguerrennus de Couciaco, Gaufridus de Rauconio, Hugo de Liſigniaco, Guillermus de Cortegniaco, Renoudus de Monte Argiz, Ytherus de Thociaco, Guicherus de Monte Gaij, Eurardus de Bretholio, Droco de Mouciaco, Manaſſerus de Bugues, Ancellus de Trinello, Guerinus frater eius, Guillermus buticularius, Guillermus à gillons de tria, & plures alij nobiles & magni nominis milites. De Prælatis Hymon [*Symon*] Epiſcopus Nouiomenſis, Godefridus Epiſcopus Lingonenſis, Arnulphus Epiſcopus Liſſienenſis. De Abbatibus: Herbertus Abbas S. Petri viui Senonenſis, Theobaldus Abbas S. Colũbę Senonenſis: Et multæ aliæ pſonæ nobiles, quorũ nomina propter confuſionem cenſuimus ſilentio reprimenda. Eodẽ anno Conradus Alemannus Imperator & Ferricus Dux Saxoniæ nepos ſuus, qui poſtea fuit Imperator, audito infelici infortunio terræ ſanctæ, cruces ſimiliter aſſumpſerunt; multiq; Alemanni & Saxones nobiles & potentes. Metis ſimiliter crucẽ aſſumpſit Comes Moriennæ auunculus Ludouici Regis Franciæ, multique cum eo Principes & Barones. Rebus quas prælibauimus ſic peractis, venerabilis Pontius Abbas de Verzeliaco, vt locus ille, in quo ſancta congregatio crucem aſſumpſerat, tam nobilis facti memoriam in perpetuum retineret, in honorem ſanctæ crucis Eccleſiam conſtruxit, quam poſtea diuina potentia voluit multis miraculis illuſtrare. Per totum annum integrum portauit Rex crucem conſtitutam in humeris à feſto Reſurrectionis vſque ad aliam, & vlterius vſque ad feſtum quod dicitur Pentecoſtes. Interdum [*Interim*] accidit caſus deteſtabilis & horrendus, quod ciues communiæ Senonenſis contra Herbertum Abbatem ſancti Petri viui iracundiam conceperunt, eo quod communiam ſuam diſruperat, & fecerat eneruari, & propter hoc ipſum morte crudeliſſima peremerunt. Rex ad tanti ſceleris vltionem accinctus, partem homicidarum ab altitudine turris ad terram præcipitari præcepit, & alios fecit Pariſiis decollari.

Quoniam Rex Franciæ Ludouicus & Imperator Conradus iter tranſmarinum aſſumpſerunt.

ANNO igitur ab incarnatione Domini M. C. XLVII. in hebdomada ſecunda poſt feſtum Pentecoſtes, prius ordinatis rebus, ad iter peregrinationis tantę neceſſitatis, venit Rex (vt moris eſt) ad Eccleſiam beati Dionyſij, à Martyribus licentiam accepturus: & ibi poſt celebrationem Miſſarum baculũ peregrinationis & vexillum beati Dionyſij, quod *Oriflambe* Gallice dicitur, valde reuerenter accepit:

Sicut

Sicut moris est antiquorum regum, quando debent ad bella procedere, vel votum peregrinationis adimplere. Et tunc mouit directe cum magno comitatu Prælatorum & Baronum. Eodem tempore mouit Corrardus Imperator cum valido apparatu terræ suæ, sicut prius ab vtroque Principe fuerat ordinatum: sed Deus, cui nullum latet secretum, & qui limpide videt in obscuris solum iudicium hominis, acceptam non habuit illam peregrinationem, sed faciem suam auertit ab operibus eorum, sicut rerum exitus declarauit. Veruntamen concedimus [*credimus*] & speramus, quod illi qui bona intentione labores itineris pertulerunt, & se peccato, prout homini possibile est, continuerunt, quantum ad animas nihil de præmio quod meruerunt, perdiderunt. Veruntamen status Terræ Sanctæ, pro cuius liberatione mouerant, propter aduentum eorum parum aut nihil fuit in melius permutatus, sicut inferius in ordine rerum historia declarabit. Isti duo magni Principes prius ordinauerant, quod simul ire non poterant, propter multitudinem populi vtriusque exercitus: timebant enim ne discordia & tumultus oriretur in castris, quod de facili accidit, maxime vbi tot sunt diuersæ nationes, lingua & moribus differentes. Propter hoc voluerunt vt vni præcederent alios, & interuallo facto inter vtrumque exercitum, etiam quilibet suum duceret separatum. Tunc omnes direxerunt iter per terram Baioariæ, postea transierunt flumen Danubii, quod est magnum & profundum, & cursu veloci dilabitur; quod a sinistra parte dimiserunt, & a parte dextra in Austriam descenderunt. Tunc intrauerunt regnum Hungariæ: quos Rex terræ illius liberaliter suscepit, & vt magnificentiam regiam decuit, eos multis donis & præsentibus honorauit. Regnum Hungariæ transeuntes, intrauerunt terram Pannoniæ, vbi sanctus Martinus gentilibus parentibus ortus fuit. Inde terram Bulgariæ subierunt, & a sinistra parte descendentes, Rippe regionem dimiserunt. Inde duas regiones transierunt, quæ eodem nomine Thraciæ nuncupantur. Duas vrbes nominatissimas in illis regionibus transierunt, quarum vna Syriopolis, & altera Andrenopolis appellatur. Tandem post multas dietas, & multos labores, quos passi fuerant per exteras regiones, peruenerunt ad illam nobilissimam vrbem Constantinopolis, vbi per aliquos dies quieuerunt, & de rebus necessariis, quæ sibi defuerant, sarcinas repleuerunt, & cum Imperatore Manuele satis priuatim duo magni Principes sunt locuti. Inde equis & hominibus aliquantulum recreatis, & rebus exercituum ordinatis recesserunt, & quoddam mare, quod brachium sancti Georgii dicitur, nauigio transfretarunt. Illud mare duas partes orbis diuidit, Asiam scilicet, & Europam: & est meta & terminus vtriusque. Tunc intrauerunt terram Bitiniæ, quæ est prima pars Asiæ, & ante vrbem Calcedoniæ castra metatæ sunt vtriusque exercitus legiones. Hæc est vna & nobilis & antiqua ciuitas, in qua quondam tempore Martiani Imperatoris, & Leonis Papæ congregatum fuit vnum de quatuor magnis Conciliis DC. & XXXVI. Prælatorum: & in illo tam celebri Concilio damnata fuit hæresis Abbatis Eutichii, qui vnam naturam tantummodo in Christo asserebat, quem fides catholica verum Deum & verum hominem prædicat & affirmat.

Quomodo Soldanus Yconii audito Christianorum aduentu, se præparauit.

SOLDANVS Yconii vir potens & magnus in regno Turquiæ longe ante audierat de aduentu istorum Principum, & in magno timore positus cognouit, quod nisi consilium apponeret, & virtutem tam fortium exercituum impediret, sibi & terræ suæ, & cunctis populis Orientis magnum periculum imminebat. Propterea quantocius potuit per omnes terras Orientis destinauit nuntios, mandans quod omnes, qui arma ferre possent, & essent sufficientes ad prœlium, ad se quantocius properarent: ipse etiam ciuitates & castella terræ suæ cum magna diligentia circuibat, fracturas murorum & turriũ reparabat, fossata euacuabat, scissuras nouas & profũdas ante portas vrbium fieri imperabat, & omnes homines totius patriæ in suis operib. quotidie operari faciebat: metuebat enim nimium, nec mirũ, quã [*quoniã*] fama tãta diuulgabatur ꝑ patriã, ꝙ isti duo Principes tã fortes & tã magnos exer-

citus adducebant, quod cum caſtra iuxta quoddam fluuium poſuiſſent, aqua currens ſucceſſiue, & continue per alueum fluminis [*ſufficere*] non poterat equis & hominibus ad potandum, & quod vbicunque veniſſent, flumina deſiccabant. Dicebant etiam quam [*quod*] vix quoddam magnum regnum poſſet ſufficere de omnibus bonis ſuis ad tantam multitudinem populi ſuſtentandam. Verum eſt quod talibus vulgi fabulationibus non eſt omnino fides adhibenda, quoniam tales ſubito rumores videntur ſæpius excedere veritatem. Tamen verum fuit, quod ſolum in exercitu Imperatoris erant L X X. millia bellatorum in equis & loricis: exceptis etiam equitibus aliis leuis armaturæ, & exceptis peditibus, quorum erat numerus infinitus. In exercitu vero regis Franciæ erant pene totidem millia loricata & gens optima, & in rebus bellicis approbata: peditũ vero nõ erat numerus, quorum multitudo terræ ſuperficiem tegere videbatur. Si videres bellatorum acies tam decenter ordinatim procedere, galeas & ſcuta contra ſolis aciem coruſcare, & cohortes cum vexillis in aëre crepantibus terræ latitudinem operiri, crederes quod poſſent de omnibus crucis inimicis triumphare, & omnes regiones Oriẽtis armorum potentia vendicare: & ſine dubio potuiſſent, ſi Dominus voluiſſet eorum peregrinationem acceptare. Sed fortaſſe eorum meritis exigentibus, vt ad finem honorabilem attingerent eorum opera, noluit conſentire; Cauſam neſcimus quare hoc fecerit, ſed certi ſumus quod in vero iudicio non errauit.

Quomodo Imperator tranſito brachio Sancti Georgii a conductoribus perditus [proditus] *fuit.*

POSTQVAM Imperator illud mare, quod dicitur brachium Sancti Georgii, pertranſiuit, per ſe voluit ire, & exercitum ſuum ab exercitu Regis Franciæ ſeparauit; tunc acies ſuas ſecundum morem patriæ ſuæ diſpoſuit, & de nobilioribus baronibus, quos ſecum habuit, cuilibet aciei capitaneum aſſignauit. A ſiniſtra parte dimiſit terram Galatiæ & Paphlagoniæ, & duas alias regiones, quæ eodem nomine vocantur Ponti. A ſiniſtra parte remanſit Phrygia, Lydia, & minor Aſia. Iuxta ciuitatem, quæ vocatur Nicomedia venientes, illam nobilem vrbem, quæ dicitur Nichea, tranſierunt. Inde Lycaoniam ſubierunt, cuius Yconium maior dicitur & ciuitas principalis. Inconſulte ibant, & per quaſdam compendioſas vias inter fauces montium dirigentes: & ex parte altera dimiſerunt magnam viam, quæ directe ad vrbem Yconii dirigebat. Soldanus Yconii, qui ex omnibus finibus Orientis maximam Turquorum multitudinem collegerat, expectabat locum & tempus opportunum, quo poſſet commodius tantis exercitibus Chriſtianorum obuiare, qui per terram ſuam iam cœperant pertranſire. Omnes Soldani & maiores Principes Sarracenorum pauebant nimium, eo quod audierant tantos exercitus Chriſtianitatis contra eos adueniſſe. Ex multis partibus eis fuerat nunciatum, quod . . . . . per terras illas libere pertranſire poteſtatem habebant homines deſtruendi, & omnes fines terrarũ ſubiicere; ita quod tota terra Orientis diuulgaretur ab eis, & in breui eſſet ſubdita legibus Chriſtianis: & propter illum timorem quem habebãt, ne hoc quod verebantur accideret, venerunt in auxiliũ Soldani Yconii Turci, duarũ Hermeniarũ, [*Armen.*] Cappadociæ, Yſauræ, Ciliciæ, & Mediæ; tantaq; Turquorum ex omni parte multitudo venerat cum nobili equorum & armorum apparatu, quod Soldanus in tantam prorupit audaciam, cõtra omnes Chriſtianos ad bellum procedere, & fronte ad frontem in campi planitie dimicare. Verum eſt quod Conradus Imperator petierat a Manuele Imperatore Conſtantinopolis, quod ſibi traderet aliquos de gente ſua, qui ſuum conducerent exercitum per vias compendioſas, & ad equitandum planiores. Tradidit ei Manuel Imperator non tales quales petierat, qui traditores erant, & pleni iniquitate, qui quam cito ingreſſi fuerunt in terram Turcorum, venerunt ad capitaneos, qui acies exercitus conducebant, & dixerunt quod facerent cibos onerari vſque ad certum numerum dierum, certiſſime promittentes, quod interim in terram tam copioſam & fertilem exercitum conducere intendebant, vbi neceſſitates equorum & hominum . . . . . reperirent. Crediderunt eis, & vſque ad numerum dierum, quem illi prædixerant . . . .

equorum

equorum & hominum onerari fecerunt ſuper ſummarios & quadrigas. Sed Græci perfidi Iuda proditore nequiores, qui ſemper Latinos, & maxime Francos odio inextinguibili perſequuntur, ſcienter exercitum Imperatoris per vias diſtrictiores & aſperiores inter fauces montium impulerunt, vbi iam de eis de facili poterant triumphare. Ambiguum fuit, vtrum illi proditores hoc feciſſent imperio Manuelis Imperatoris, an a Turcis præuenti, vt exercitum Imperatoris proderent, iniquitatis præmia recepiſſent.

Quomodo Græci proditores receſſerunt ab exercitu Imperatoris.

BENE percepit Imperator quod Græci, qui exercitum conducere debuerant . . . . . fideliter habebant; quia iam numerus dierum tranſierat, infra quem exercitum conducere debebant in terram bonis omnibus abundantem: propter hoc ſtatim ad ſe in præſentia Baronum adduci imperauit, coram omnibus eos interrogans, cur ſe de termino dierum, quem dixerant, tam fallaci mendacio decepiſſent, & ipſi proditionis inſtructi malitia reſponderunt, quod putabant exercitum maiores dietas facere & poſſe velocius equitare; & iterum fide ficta iurauerunt, quod infra tres dies vſque ad ciuitatem Yconii conducerent, quæ erat ciuitas omnibus bonis fertilis & abundans, in qua quæcunq; vellent & deſiderarent multipliciter inuenirēt. Imperator adhuc ſua ſimplicitate deceptus, non percepit perfidiam proditorum; ſed ait quod adhuc per triduum expectaret, vt per hoc probaret illos eſſe perfidos aut fideles. Nocte ſequenti dum dormiret exercitus difficultate itineris fatigatus, proditores Græci de exercitu latenter exierunt, & per fugam a manibus eorum, quos prodiderant, euaſerunt; mane facto & exercitu per acies ordinato, dum mouere inciperent, conductores, qui ſolebant exercitum præcedere, nuſquam comparuerunt. Quod videntes capitanei, & propter eorum abſentiam admirantes illos per exercitum quæſierunt: ſed ipſi quia non aderant, non potuerunt inueniri. Tunc primo eorum proditione cognita, rem, prout acciderat, imperatorii capitanei retulerunt. Nec ſuffecit proditoribus mala quæ fecerant; ſed in cumulum damnationis ſuæ peiora prioribus addiderunt, quoniam directe ad exercitum Regis Franciæ venerunt, qui non longe aberat, & exercitum Imperatoris ſequebatur leuiter equitando; & dixerunt Regi, quam bene & ſecure Imperatorem & ſuum exercitum vſque ad ciuitatem Yconii conduxerant, quam per arma ceperant, & omnes Turcos, qui ſe oppoſuerant, trucidauerant, & opes lucrati fuerant infinitas. Hoc proditores cogitauerunt mendacium duplici cauſa malitiæ . . . . vt vellent Regem per eandem viam, qua Imperator ierat, procedere, & in eiſdem periculis implicare: aut propter hoc, quod ſi Franci ſcirent infelicem ſtatum exercitus Imperatoris, & periculum quod eis imminebat, ad ſuccurſum eorum toto conamine properarent, quod nullo modo proditores voluiſſent; aut forte Regem tali mendacio deceperunt; quia ſi aliquo modo proditionem, quam fecerant poſſet aduertere, eos ſtatim per guttura pependiſſet.

De proditione Græcorum præcepta, [percepta] *& damno genti Imperatoris illato.*

TVNC primum cum Imperator vidit ſe omnino deceptum, nec de via per aliquem de toto exercitu poterat edoceri, proceres vocatos conſuluit, quid in tanto neceſſitatis articulo ſit agēdum. Sed ſicut dicit auctoritas Alexandri; Eget in aduerſis animus ſapientis. Et ægre conſulit ipſe ſibi prudentiores procerum. Nam peſſimę fortunę caſarum [*cauſa tum*] proſternati, per diuerſas ſententias vacillabant, non omnes eandem viam conſilii tenuerunt, quia pars Baronum conſuluit eos per eandem viam quā venerunt regreſſuros, donec alimenta, quæ omnino defecerant, reperire potuiſſent. Alii contrarium ſentiebant, dicentes; q̄, ſicut ceperant, vlterius equitarent, ſperātes ante ſe facilius cibaria reperire; quia ſi retro redire cōtingeret, preces [*fauces*] illas vacuas, & exhauſtas cibariis inuenirent. Dū vero de regreſſu vel progreſſu in illa diſputatione decertarent, & in dubio adhuc eſſent, quā de duabus eligerent, aliqui de exercitu, qui haud longe receſſerant & redierant, nuntiauerunt eis magnam Turcorum armatorum multitudinem haud procul ab eis congregari.

Bene verum eſt quod illi Græci ꝓditores, qui aufugerãt in illis locis deſertis ſcienter introduxerant eos, vbi nunquam agricultura comparuit, ſed ea natura perpetua ſterilitate damnauit, cum illos debuiſſent conduxiſſe per Lycaoniam, quam dextra parte dimiſerant, vbi inueniſſent vias breuiores & terras arabiles, paſcuis & cibis & bonis aliis abundantes: ſed eos in deſertis Cappadociæ impulerant, vt eos magis ab vrbe Yconii elongarent. Dicebatur communiter & poterat eſſe verum, quod illi Græci qui exercitum prodiderant, per voluntatem & imperiũ Manuelis Imperatoris Græcorũ hoc fecerant; qui per inuidiam nollet, q̃ gens imperii Alemãniæ in ſuæ peregrinationis negotiis ad finem ꝓſperum perueniſſent: inuident enim Alemãnis, nec vellent quod poteſtas eorũ & dominiũ creſceret: dedignantur valde eo quod Imperator Alemãniæ Imperatorẽ ſe nominat Romanorum: volunt enim dicere q̃ ſuus Imperator ſolus de iure debet [*habet*] totius mundi monarchiã.

Cum vero Imperator & eius exercitus in tali anguſtia laboraret, primoque neſciebant quo tandem [*progredi*] debuiſſent. Ipſi & equi eorum fatigati, & confracti propter aſcenſum & deſcenſum collium, & ſtrictarum viarũ grauamine longa fame & ſiti laborabant. Equi propter defectum pabuli, & itineris difficultate deficiebant: quos iam, nec mirum, armorum pondera reddiderant fatigatos. Illis in tali neceſſitate poſitis, Turci, qui bene ſciebant mirabilem [*miſerum*] ſtatum exercitus, ſuas acies diuiſerunt, & cuilibet capitaneum tradiderunt. Tunc ſubito cum impetu in exercitum proruperunt, improuiſos eos reperierunt: erãt enim adhuc in ſuis temporiis, [*temptoriis*] nec erant in aciebus ad prœliũ ordinati. Turci vero habebant equos fortes & agiles, & longa recreatione refectos. Et quia leuiter erant armati, eos reperiebant in negotio promptiores: plures enim eorum habebant arcus tantummodo & ſagittas. In hora, qua in exercitum proruperant magnis clamoribus aëra repleuerunt: clamabant, & vlulabant, & latrabant ſicut canes tympanis & macariis, & aliis ſimilibus inſtrumentis horribiliter reſonabant, ſicut moris eſt apud eos, vt ſuos in ſtuporem concutiant inimicos. Gens Imperatoris armorum pondere grauata erat: erant enim armati loricis & ocreis, ſcutis & galeis, equi eorum feſſi & macie tenuati. Turci impetu facto accedebant ad eos ſagittis cominus infeſtantes, & ſtatim lora curſu retrogrado reflectebãt, & ipſi non poterant eos inſequi propter armorum pondera, & maxime propter debilitatem equorum. Et propter hoc Turci eos audacter circuibant, & quaſi ad ſignum in eos ſagittabant: & quando noſtri in eos volebant currere, retro velociſſime fugiebant, & cum pro reditu lora reflecterent, Turci ſtatim cum impetu reiicientes a tergo mucronibus & clauis feriebant. Confligendo tota die tali pugnauerunt, noſtri in equis & hominibus vltra modum damnificati ſunt: Turci nihil damni vel incommodi pertulerunt vſq; ad illũ diem magnum, quid fuerat, & fama magna de exercitu Imperatoris, quoniam in eo multi fuerant nobiles Principes & incliti milites, qui per voluntatem Dei, aut eius tolerantiam ibi corpore perierunt, & abſque profectu & vtilitate Sanctæ Terræ, pro cuius liberatione mouerant, ibi fuerunt quaſi penitus deuaſtati: quia, ſicut retulerũt, qui præſentes affuerant de lxx. millibus loricatorum, & de tanta multitudine peditum pars decima non remanſit. Quidam fame perierunt, alii gladiis hoſtium interfecti ſunt, & alii vinculis mancipati in ſeruitutem hoſtium fuerunt reſeruati. Vix Imperator & aliqui de ſuis Baronibus ab illo periculo & ab hoſtium gladiis euaſerunt, & retrouerſus vrbem Niceam cum paucis millibus redierunt. Turci qui plus per inſidias & proditionem, quã per arma triumphũ habuerant, nec mirũ, ſi magna lætitia gauiſi ſunt, multas diuitias in caſtris Theutonicorum reperierunt, aurum, argentum, pretioſa veſtimenta, equos & arma, & onuſti ſpoliis in ſuas munitiones redierunt. Per totam terram illam ſuas inſidias miſerunt contra expectantes exercitum Regis Franciæ de quo audierant, qui multum ab illis partibus non diſtabat. De triumpho, quem modo quo diximus habuerunt mirabiliter glorianтes, iactitantes ſe quod ex quo de exercitu Imperatoris, qui maior & potentior eſt Rege Franciæ, triumphauerant, de exercitu Francorum poterant ſatis de facili triumphare. Et ſicut Deus permiſit, cuius iudicio ſunt occulta, fere accidit vt optabant. In illo prœlio non fuerat Soldanus Yconii: ſed fuit ibi tanquam capitaneus quidam

Turcus potentissimus nomine Paramundus. Hoc accidit anno Domini M. C. XLVI. mense Nouembri.

Quomodo Rex Franciæ ad consolandum Imperatorem accessit.

Rex Franciæ & eius exercitus adhuc ignorabat infœlicem casum, qui Theutonicis acciderat in partem alteram se diuertit, & in terram Bithiniæ, & cum . . . . . . quandam . . . . . . maris, qui est prope ciuitatem Nicomediæ circuisset, ibi cōsuluit proceres, per quas vias possent expeditius de cetero equitare. Nunc cœperunt oriri rumores per exercitum, quod Imperator a Turcis deuictus fuerat, & perdiderat gentem suam, & quod cū paucis suorū per montes & nemora fugerat latitando. Rumor in ambiguo diu [*tenuit*] exercitum, quoniam [*per certum*] nuntium non fuerat diuulgatus, donec Dux Souauiæ Ferricus nepos Imperatoris, fratris sui primogeniti filius, qui post mortem auunculi tenuit Imperium, vir magnæ nobilitatis & sapientiæ, venit ad exercitum, qui rem prout acciderat, Regi & Baronibus enarrauit. Mittebat enim eum Imperator ad Regem, vt die assignata ad Parlamentum conuenirent, & quid agendum sit postea pertractarent. Verum est quod prius consilium perstitisset; sed adhuc supererat Imperator, vt regeret corpus suum, & residuum gentis suæ. Et propter hoc consilium volebat habere a Rege Franciæ, qui amicus suus erat, quid ageret, & qualiter mala tam pessimæ fortunæ leuius toleraret: sed cum Rex & Barones Franciæ casum Imperatoris audierunt, dolore vehementi contriti sunt. Rex pietate motus, prout erat vir naturaliter compatiens & benignus, vt Imperatorem in tam fortuna pessima verbis consolationis subleuaret, aliquos de prudentioribus Baronibus sumens cum caterua militum & clientum, sicut Ferricus Dux Souauiæ perducebat, venit ad Imperatorem, qui non longe aberat, vbi Imperator cum residuo gentis suæ castra posuerat, & ibi Ferricum Ducem nepotem suum, quem ad Regem transmiserat, expectabat. Vbi autem isti duo magni Principes se viderunt alterutrum, cum salutatione fideli sese ad inuicem præuenerunt, & vterque cum pacis osculo labitur in amplexus. Tunc Rex verba consolationis adhibuit, opes & gentem ad voluntatem suam obtulit bona seruitia & fidele consortium repromisit. Diu simul soli locuti sunt: & postea Baronibus euocatis fuit taliter ordinatum, quod iterum simul viam peregrinationis repeterent, & votum quod duo nouerant pro posse suo fideliter adimplerent. Verumtamen multi fuerunt de gente Imperatoris, qui dixerunt, quod illud quod attulerunt pro expensis in via faciendis perdiderunt, & propter hoc vlterius ire non poterant: multum enim eos terruerant pericula viarum, & infœlices casus qui acciderant, vbi præsentes adfuerant, & labor itineris, qui nondum finitus erat, sed magis incipi videbatur; nec considerabant votum peregrinationis quod tenebantur adimplere; nec fidelitatem ad dominum suum, quem in exteris regionibus deserebant: sed spretis his omnibus ad vrbem Constantinopolim redierunt.

Quomodo Imperator recedens a Rege Franciæ, venit Constantinopolim.

Tvnc mouerunt cum exercitibus suis viam illam, quam Imperator tenuerat, a sinistris dimittendo, & viam suam versus minorem Asiam direxerunt, a sinistra parte terram Philadelphiæ postergantes, ad ciuitatem *Smyrnæ* venerunt. Inde vrbem Ephesorum, ibi pausaturi intrauerunt; ciuitas magni nominis & multum honorata, eo quod beatus Iohannes Euangelista eam suis prædicationibus illustrauit, & inde ad conuiuium fratrum suorū a Domino vocatus, ibi fœliciter expirauit: sicut monstrat adhuc eminens sepultura. Considerans Imperator q; ipse tenebatur ꝓ maiore Principe de toto mundo, & q; cum tanta nobilitate de partib. suis mouerat, & nūc erat cū pauca manu militū in partib. alienis, & quasi in subiectione Francorū, quia ibi nihil aut parum poterat sine illis, & propter hoc tale sibi dedecus imputans, visus est sibi per hoc Imperialem lædere maiestatē, si cum tam pauco numero militū transfretaret. Propter hoc imperauit q; sui pedites per terram redirēt,

& ipse cum modica gente Constantinopolim nauigio est transuectus. Imperator Græcorum Manuel eum maiori honorificentia, quam antea, recepit. Vbi Imperator cum Baronibus & gente sua vsque ad veris initium hyemauit: erant enim ambo Imperatores quadam affinitate coniuncti, ratione vxorum suarum, quæ sorores erant, & fuerant filiæ veteris Berengariæ Comitis de Lucebourc: & propter hoc Imperator Græcorum eum blandiori vultu receperat, & ad preces Imperatricis vxoris suæ sibi & Baronibus suis multa dona & pretiosa iocalia præsentauit. . . . . .

De victoria.

POST recessum Imperatoris, Rex Franciæ proceres suos consuluit, per quas vias iter dirigerent, & quid de cetero commodius sit agendum, in illa perendinatione in ciuitate Ephesis ad vocum [*focum*] discubuit, & obiit quidam nobilis & optimus miles de regno Franciæ, Guido miles de Pontiuo, pro cuius morte Rex & Principes [*non*] modicum doluerunt: in vno latere maioris Ecclesiæ decenter, vt decuit traditus sepulturæ. Rex cum exercitu suo ab Ephesorum ciuitate recedens, iter direxerunt versus partes Orientis, & sic per dies aliquos equitantes, tandem ad vada Menandri peruenerunt, vbi copia cygnorum omni tempore reperitur: propter quod dicitur; *Ad vada Menandri concinit albus olor.* Ibi propter loci amœnitatem & pratorum virentium vbertatem tentoria locauerunt. Franci multum optauerant, vt Turcos possent alicubi reperire, & cum eis cominus dimicare. Sed illa die accidit vt optabant: quia in parte altera fluminis tentoria fixerat Turcorum maxima multitudo; quando nostri volebant equos suos in vadis fluminis adequare, [*adaquare*,] Turci ex aduerso super alteram ripam fluminis spissim sagittis cominus infestabant; sed nostri milites, qui ardenti desiderio vlterius ad eos transire cupiebant, flumen tandiu sursum & inferius tentauerunt, quod vadum in transuerso fluminis, quod etiam [*minime*] indigenæ nouerant, inuenerunt. Tunc cum magnis agminibus in alueum fluminis vnanimiter impetum facientes, ripam alteram tenuerunt circumquaque repulsis hostibus, qui quantum poterant lanceis & mucronibus repugnabant; tunc in hostes viriliter irruerunt, diu & fortiter vtrinque congressi sunt: sed tandem Deo concedente cessit victoria Christianis: partem enim maiorem in ore gladii peremerunt, plures viuos in vinculis traxerunt, & alii, prout melius poterant, aufugerunt. Tunc victores victorum [*vinctorum*] tentoria disrumpentes, multimodas opum species reperierunt, pannos sericos, aurum, argentum, vestes, & diuersa vasorum genera cum multis aliis diuitiis, prout moris est in victorum tentoriis reperire; & sic onusti spoliis hostium, flumen iterum transnatantes, ad sua tentoria redierunt. Illa nocte nimirum multum gauisi sunt, & ideo gratias referentes, & maxime propter primam victoriam, in qua Deus eis concesserat de hostibus triumphare. Diei sequentis aurora relucente, inde recedentes ad quandam ciuitatem, quæ Gallice vocatur *la Liche* venerunt, & ibi prout moris erat apud eos cibis & aliis necessariis quadrigas & summarios onerantes, viam quam cœperant, tenuerunt.

Quomodo Turci Francos dolo circumuenerunt.

IN parte illa qua iter direxerant, erat mons eminens & altus, per quem erant quasi de . . . . transiti mons quidam. Mos erat in exercitu, quod vnus de magnis Baronibus faciebat quotidie antegardam, & alius retrogardam, cum sufficienti numero militum; & de communi consilio procerum prouidebant, vbi deberent figi tentoria, & vbi melius exercitus resideret. Illa die faciebat antegardam Gaufridus de Ranconio vnus de nobilioribus Baronibus prouinciæ Pictauensis, qui gerebat Regis baneriam, quam præcedebat, prout moris est vexillum beati Dionysii, quod Gallice dicitur *Oriflambe.* Sic prius ordinatum fuerat inter eos, quod illi de antegarda in montis cacumine locarent tentoria, vbi totius noctis spatio pausaturi quiescerent; & cum ille Gaufredus montis verticem ascendisset cum acie, quam ducebat, visum fuit ei, quod parum equitauerant illa die, & quod sol multum distabat a partibus Occidentis. Præterea illi qui exercitum conducebant, sibi dederunt consilium

conſilium quod montis altitudinem pertranſiret,& quod . . . . vlterius erat locus amœnus & grata planities,vbi poſſent decentius tentoria collocari. Proh dolor, eorum conſiliis acquieuit,& vt ad loca, quæ ſibi dixerant, de luce poſſet attingere! velocius equitauit. Illi de retrogarda putabant,quod ſicut ordinauerant, quod [*abundat*] aſcenſo monte ibi deberent ſiſtere,& ſua tentoria collocare; & propter hoc, quia neſciebant antegardam vlterius prætergreſſam,ideo lento greſſu & tardius ſequebantur. Turci,qui non longe ab exercitu ſemper quaſi a latere ſequebantur eos,ſi poſſent modis omnibus nocituri, viderunt iſtas duas groſſas acies vitanda [*in tanta*] diſtantia ſegregatas, & quod ſupra montem non erant niſi pedites & inermes, ſtatim rem in ſuum commodum prouenire cognouerunt. Præterea plurimum confidentes in hoc quod in montis aſcenſu erat via ſtricta & ardua, & quod noſtris erat difficile eos ſimiliter in montem aſcendere, & ad prœlium aggregari. Et propter hoc ſtatim equos calcaribus perurgentes, & montis verticem occupantes,ita vias penitus concluſerant, quod illi de retrogarda ad illos de antegarda non poterant niſi per eorum gladios & ſagittas pertranſire. Tunc cœperunt noſtros acriter inuadere, & primo ſagittis eminus infeſtare, & poſtea cominus accedentes clauis & mucronibus expugnare. In magna anguſtia erant noſtri,& in ſtatu miſerabili,eo quod non ſimul,ſed paulatim,& per viam ſtrictam, & arduam oportebat aſcendere, & maxime quia erant eorum acies in tanta diſtantia ſegregatæ, ita quod vna non poterat alteri ſubuenire. Tot erant ſummarii in viis ſtrictis & arduis, & alia inſtrumenta, quod probi milites & audaces qui cum tanto deſiderio prœlium affectabant,& ad hoſtes accedere cupiebant, vſque ad eos non poterant pertranſire. In illo primo impetu multi de noſtris ceciderunt, ſed tamen paulatim, prout melius penetrare poterant probiores & audaciores milites cœperunt in vnum congregari audacter, ſeſe ad prœlium excitantes, & dicentes quod Turci erant gens nullius virtutis & inanis in prœlio,ſicut nuper probauerant, quoniam eos leuiter in Menandri planitie deuicerunt. Tunc ſe viriliter defenderunt & acriter pugnauerunt,& aliquam [*aliqui*] ſe eis coniunxerunt, ſicut paulatim veniebant,& per viarum diſcrimina penetrabant. Turci ſimiliter ſua lingua ſeſe ad prœlium excitantes, ad memoriam reducebant, quod nuper in prœlio Imperatorem & eius exercitum deuicerant, qui vir erat Franciæ longe nobilior potentiæque maioris.

Quomodo retrogarda Regis Franciæ deuicta fuerit a Turcis.

TALITER confligendo diu durauit fera pugna & aſpera: boni milites prœliando perſeuerantes non ignorari [*ignari*] ſe defendere, quandiu durauerunt ſtragem magnam dederunt, & multum ſanguinem hoſtium effuderunt: ſed tanta erat hoſtium multitudo,quod [*cum vel quando*] illi qui diu pugnauerant, ſe feſſi vel ſaucii a prœlio retrahebant,ſtatim loco eorum alii recentes ad prœlium veniebant. Sed quia noſtri tantam militum copiam non habebant, qua poſſent ita ſuas acies mutuare [*mutare*] & manu recenti alternatim cum hoſtibus prœliari, pondus belli non potuerunt amplius ſuſtinere: ſed feſſi & fracti longo certamine fuerunt deuicti. Plures ibi fuerunt mortui,ſed plures viui capti, & vinculis mancipati. Ibi fuerunt aut capti aut mortui (quia hoc fuit in ambiguo) quatuor optimi milites & bene . . . . nobiles, de quorum morte multum Chriſti fuit militia deſolata, & regnum Franciæ in membris optimis mutilatum; videlicet Comes Guarenciæ; Gaucherus de monte Gaii; Eurardus de Bretolio, & Ytherus de Maignat. Multi fuerunt illa die qui pro Chriſto martyrium receperunt. Nulli debent Dei opera diſplicere, quia omnia ſua recta & iuſta ſunt opera: ſed tunc ſecundum iudicium hominum nimis eſt admirandum, quomodo Francos illa die ab hoſtibus fidei deuinci pertulit, qui ſunt gentes de toto mundo ad eius ſeruitium promptiores, & fide catholica firmiores. In illo conflictu Chriſti militiæ tam damnoſo non fuit aliquis de antegarda, ſed pampiliones tetenderant ignari caſus tam peſſimi in tentoriis quieſcebant. Verum eſt quod [*cum*] viderunt poſt ipſos retrogardam tan-

diu retardare in ſuſpicionem ceciderunt, eos caſu aliquo vel infortunio impediri. [*Eo in*] prœlio præſens fuerat Rex, ſed circa ſe gens ſua ceperunt diminui, & iam Turci quo volebant ad libitum agitabant. Aliqui de Francia milites eum per fræ-num traxerunt de prœlio, & ſuper illius montis verticem, qui non procul aberat, a-ſcendere coëgerunt: vbi ſteterunt cum paruo agmine, donec diei claritas ſe peni-tus abſentaret, & noctis tenebræ ſingula denigrarent. Sed vbi nox obſcura terræ ſu-perficiem obumbrauit, dixerunt quod vſque ad ortum diei ibi nullatenus remane-rent, & quod melius erat de monte deſcendere, & viam aliquam tenere, & qua-cunque ducere vellet ire, quam ibi tota nocte inter hoſtium pericula remanere. Quis ſapiens, qui ſciret conſulere in ſtatu tam miſerabili? Quia Rex multis vallatus periculis, hoſtes eum vndique circuibant, gentem ſuam perdiderat, nec de toto exercitu erat aliquis qui viam ſciret, qua tendere debuiſſent. Videlicet Deus qui ſperantes in ſe omnino non deſerit, ne deſperationis periculum incideret, conſola-tionis ſcintillam adhibuit; quia non multum de monte deſcenderant, [*quando*] vi-derunt ignes, quos ſui homines de antegarda in caſtris & circa tentoria faciebant: quos vbi pro certo cognouerunt, ad eos acceſſerunt. Turci quia timebant ne ſuc-curſus de antegarda ad auxilium ſuorum accurrerent, & maxime propter noctis caliginem abſceſſerunt. Quidam autem dicunt Regem cum paucis ſuper montis verticem remanſiſſe multos habens de ſuis aduerſariis licet Regem eſſe neſcirent ipſum deribiliter inſultantes: Rex vero in perſona propria ſe viriliter defendebat. Quia vero nox de prope aderat, quæ ſui [*caligine*] prœlium diuidebat, Rex ſubtus quendam arborem ſe [*condidit*,] demum ſuper eam aſcendens cum gladio diu multumque hoſtes [*viriliter*] expugnabat. Turci denique timentes ſibi dum ra-tione noctis obſcuræ, tum ne ſuccurſum haberet aut veniret, illico receſſerunt.

Quomodo exercitus Francorum venit apud Satelliam.

QVANDO milites de antegarda viderunt Regem ſic venire & de caſu infœli-ciſſimo, qui ſibi acciderat, certificati fuere, vltra quam credi poteſt dolori-bus proſternati planctibus & vlulatibus horribiliter aëra repleuerunt. Pauci e-rant in toto agmine, qui non aliquem de ſuis amicis carnalibus perdidiſſet. Ne-mo poterat eos retinere, quin ſuum proximum qualem perdiderat, acclamaret. V-nus patrem, alius filium, alter fratrem, & alius auunculum vlulabat. Inde lachry-mis & planctibus vltra modum intenti, poterant aduertere, ſi rationem vis doloris [*non abſtuliſſet*] quantum eis periculum eminebat: quia ſi Turci ſtatum exercitus aduertiſſent, dum tantis doloribus vexabantur, de facili poſſent omnes occidere, aut captiuos vinculis mancipare. Tamen aliquos de ſuis receperunt, qui gladios Turcorum euaſerant, & latitando per dumos & latebras ad eos aufugerant. Sed eorum numerus paucus fuit reſpectu eorum qui in prœlio ceciderunt. Ab illa die cœperunt in exercitu hominum & equorum cibi rareſcere & penitus deficere. Non reperiebatur, vnde poſſent equi & homines ſuſtentari, quia nulla ſpecies mercimoniæ ad exercitum veniebat, & neminem inueniebant, ac ſi a facie eo-rum omnes penitus aufugiſſent. Maius etiam periculum erat, quod non erat in toto exercitu, qui in terra illa fuiſſet alias, nec qui ſciret vias quo tendere debuiſ-ſent: ſed quaſi oues errantes nunc ad læuam, nunc ad dextram, nunc per valles, nunc per ardua montium oberrabat. Tandem, ſicut Domino placuit, poſt aſcen-ſiones montium & deſcenſus vallium profundarum, ad ciuitatem Satelliæ per-uenerunt. Et mirum; quia Turcos nuſquam obuios habuerũt, nec amplius inſultus vel aliqua impedimẽta ab eis pertulerũt; vnde multi admirati & gauiſi ſunt. Satellia eſt quædam ciuitas in littore maris ſita, & eſt Imperatoris Græcorum. In confinio illius ciuitatis ſunt multum bonæ terræ arabiles & fructibus abundãtes, ſi coli ab in-colis potuiſſent: ſed nullum conferunt commodum nec agricolis, nec ciuibus illius ciuitatis, quia Turci, qui prope ciuitatem in caſtellis & munitionibus habitãt [*adeo*] cogũt & opprimũt agricolas, quod agriculturę, nec operibus aliis vacare permittũt.

Tamen

Tamen intra ciuitatis mœnia satis possunt recuperari cibaria,& quæcunque sunt homini necessaria:& in confinio,& infra metas ciuitatis sunt pulchri fontes & optimi,& prædia delectabilia, vbi densim complantatæ sunt arbores omnimodi fructibus abundantes generis. Non est ibi earum [*carum*] forum rerum venalium,quia satis de bladis & vinis, & rebus aliis necessariis per mare nauigio aduehunt mercatores. Et [*diu*] contra oppressionem Turcorum circummanentium non duraret,nisi eis annuatim vectigalia redderet & tributa. Turci illam vrbem appellant Achaliam, vnde mons magnus,qui prope eminet, & durat a monte Lixodone, vsque ad insulam Cypri, quæ Græce nuncupatur Athaliqua; sed nostri Gallici *gouffre de Satellie* eam appellauerunt,& adhuc modo eodem nomine nuncupatur.

Quomodo Rex Franciæ venit apud Antiochiam, & inde recessit.

POSTQVAM Rex ibi moram fecit per dies aliquos,vt exercitum recreationis beneficio subleuaret, pedites suos in ciuitate dimisit, & ipse cum Baronibus & militibus transfretaturus mare conscendit, regionem Isauræ & Ciliciæ a parte sinistra, & ad dextram insulam Cypri dimisit. Mare pacificum & auram blandam habuerunt, & iuxta quandam ciuitatem; quæ vocatur Seleutia ad portum sancti Simeonis appulerunt, qui decem millibus abest ab Antiochia, & vbi Farci fluuius per Antiochiam defluens, in mare decidens terminat cursum suum. Raimundus Princeps Antiochiæ postquam rumores audiuit de Rege Franciæ, qui cum manu militum in terra sua applicuerat, & non longe, valde gauisus est. Diu eius aduentum expectauerat cum maioribus Baronibus terræ suæ, & alterius gentis decenti comitatu cum gaudio obuiam occurrit, & eum cum Baronibus suis, & omni gente sua cum honore in ciuitatem introduxit. Populus & clerus eum solenniter cum processione suscepit. Princeps modis omnibus studebat, quomodo per omnia voluntati Regis satisfaceret, & eum alliceret in amorem; etiam prius in Franciam magna præsentia & pretiosa iocalia transmiserat, quando pro certo audiuit quod crucem assumpserat: sperabat enim per auxilium Francorum super Turcos ciuitates & oppida deberet acquirere, & infra fines Sarracenorum principatus sui potestatem dilatare. Confidebat etiam quod Alienordis Regina, quæ cum Rege veniebat, Regem in talem deberet inducere voluntatem: maxime quia neptis eius erat filia fratris sui primogeniti Guillelmi Comitis Pictauensis. Non fuit aliquis de Baronibus Franciæ, qui cum Rege venerant, cui Princeps iocalia & dona non mitteret: differenter tamen secundum quod erant nobilitate & genere digniores: eos in hospitiis visitabat, & eis se pulchris sermonibus iucundũ & affabilẽ exhibebat. Tantam spem & fiduciã in auxilium regis posuerat, quod sibi videbatur ciuitates Halapiæ, Cæsaream & alias vrbes & oppida eorum quæ erant in confinio Antiochiæ in potestatem suam de facili posse redigi: & sine dubio satis faciliter potuisset accidere secundum Principis opinionem, si voluntatem & propositum Regis ad hoc inducere potuisset: quia Turci propter Regis aduentum mira formidine terrebantur, nec habebant propositum resistendi, nec tuendi munitiones suas; sed potius fugiendi, si Regem ad eos accedere contigisset. Princeps qui voluntatem regis pluries priuatim tentauerat, non sentiebat ab illo quod sentire cupiebat, sed suum propositum a suis petitionibus penitus alienum. Quadam die venit ad eum coram Baronibus suis, & petitiones suas meliori modo quo potuit proposuit; multis rationibus ostendens, quod si vellet ad hoc intendere quod petebat, quod animæ suæ multum proficeret, laudem plebis acquireret, & Christianitatis terminos in fines Turcorum plurimum dilataret. Tunc rex cum suis Baronibus communicato consilio sic respondit; Quod ad sepulchrum Domini se vouerat, & proter hoc specialiter crucem assumpserat, & quod ex quo a regno Franciæ recesserat, multa mala sibi occurrerunt, & fuerat multis incommodis impeditus, & hoc modo non habebant voluntatem mutandi propositum, nec noua negotia superinducere, sed ante omnia si posset votum suæ peregrinationis pro quo mouerat adimplere: sed

poſtea libenter audiret Principem, & alios Syriæ Principes, & per eorum conſilium libenter pro commodo Chriſtianitatis omni modo laboraret. Princeps ſatis intelligens per reſponſionem Regis, petitiones ſuas vacuas fieri; magna contra regem ferbuit iracundia, & ab illa hora non ceſſauit in quantum potuit, in malum regis & dedecus machinare [*vſque eo*] quod Alienordis Regina vxor ſua ſuis malis exhortationibus regem voluit deſerere, & ab illo ad minus ad [*tempus aliquod*] quodam diuortio ſeparari. Regi [*relatum*] fuit a pluribus, quod Princeps in malum ſuum modis omnibus ſatagebat, & procurabat, quomodo poſſet eum vel inſidiis vel aliis incommodis impedire. Et [*ideo*] Rex habito cum ſuis Baronibus ſecreto conſilio de nocte cum gente ſua ab vrbis ianuis eſt egreſſus talem . . . . nec talem proceſſionem non habuit in diſceſſu, qualem prius habuerat in ingreſſu. Multi fuerunt qui Regi nec immerito detrahentes, dixerunt, quod ab Antiochia & eius finibus tali modo diſcedere, ad dedecus & non ad honorem regium pertineret.

Quomodo Imperator Alemanniæ receſſit a Conſtantinopoli & venit Hieruſalem: & de morte Comitis Tholoſæ.

INTERIM vero Conradus Imperator Alemanniæ, qui poſt diſceſſum Regis Franciæ in vrbe Conſtantinpoli cum reſiduo gentis ſuæ hyemauerat; vbi eum Emmanuel Græcorum Imperator multis humanitatis obſequiis & multis honoribus extulerat, vtpote virum tantæ nobilitatis decebat: veris initio transfretare propoſuit: intendebat enim Hieruſalem & terram viſitare promiſſionis, & votum ſuæ peregrinationis, ſi poſſet, adimplere. Cui Imperator Græcorum nauigium complens ſibi & genti ſuæ præparari præcepit, eumque multis [*donis*] pretioſis cum ab eo diſcederet, honorauit. Intrans igitur nauigium cum omni gente ſua, & exponens carbaſa ventis, aura flante pacifica, in breui portui applicuit Acconenſi, & in vrbe per aliquos dies [*moratus eſt.*] Poſtea equeſtri vehiculo ad ſanctam ciuitatem Hieruſalem cum magno cordis deſiderio quantocius potuit peracceſſit: cui Balduinus Rex cum ſuis Baronibus, Fulcherus Patriarcha cum magna cleri populique frequentia obuiam exierunt; & ſic clerus cum proceſſione capis ſericis indutus cum magna lætitia in ſanctam ciuitatem introduxit. Eodem tempore applicuit ad portum Acconenſem quidam nobilis homo de regno Franciæ, vir magnanimus & fidelis Comes Tholoſæ Alphonſus nomine quondam filius Raimundi Tholoſæ Comitis, qui tam magnis actibus claruit in illo magno exercitu qui Antiochiam & Hieruſalem & totam terram Syriæ Chriſtianis legibus ſubdiderunt. Iſte Princeps nobilis diu deſideratus & expectatus fuerat in regno Hieruſalem: ſperabant enim per eius auxilium inimicis crucis virilius reſiſtere, quia innata & naturali pollebat ſcientia, & eius geſtis magnificis eius opera teſtimonium perhibebant. Magis etiam ei impendebatur honoris, propter patris ſui merita, quoniam propter ſe multa bona feciſſet in terra ſicut ſperabatur, niſi morte præuentus tam cito interiſſet: nam cum mouiſſet ab vrbe Acconenſi & pergeret Hieruſalem, vt loca ſancta & ſepulchrum Domini viſitaret in vrbe Cæſarea in margine maris ſita iacuit prima nocte: vbi filius perditionis, ſed neſcitur quis aut quare fecerat, per venenum quod cibis miſcuit, virum tam nobilem ſubito extinxit. Pro cuius morte per totam terram Syriæ tam pauperes quam diuites doluerunt.

De aduentu Regis Franciæ in Hieruſalem.

INTEREA venit rumor in vrbe Hieruſalem, quod Rex Franciæ ab vrbe Antiochiæ diſceſſerat, & directe ad vrbem Tripolim cum ſuo exercitu veniebat. Huiuſmodi rumoribus excitatus Rex Hieruſalem Balduinus conuocato cum ſuis Baronibus conſilio obuiam ei miſit Fulcherinum Patriarcham, ex parte ſua rogatum, vt ſine dilatione ad vrbem ſanctam iter ſuum dirigeret, vbi eũ Imperator . . & Rex cũ Baronib. ſuis diu expectauerat & adhuc expectabat: verebãtur enim ne Princeps Antiochiæ tale fœdus vel pactionẽ cum ipſo faceret, per quã ipſum in ſuis partibus retineret,

retineret, vel etiam Comes Tripolis; maxime propter hoc quia eos conſanguinitatis affinitas annectebat, eum poſſet de facili in tantum fauorem allicere, quod poſſet in finibus Tripolis remanere. Verum eſt quod tota terra quoniam [*quam*] temporibus illis tenebat Chriſtianitas in partibus illis tranſmarinis, principaliter diuidebatur in quatuor principatus. Primus erat regnum Hieruſalem a parte meridiei, quod incipiebat a quodam riuulo, qui eſt inter Gibelee & Baruth duas ciuitates Fenicis regionis in maris margine, cui deſerta quæ ſunt iuxta Ledaron terminum imponebant ſicut directe tenditur ad Ægyptum. Regnum [*autem*] Hieruſalem propter ſui breuitatem principatum ſeu Baroniam appellamus. Secunda Baronia a parte Boreæ erat Tripolis Comitatus, & incipiebat a riuulo . . . vſq; ad aliũ riuulum, qui eſt inter Marneliam & Valoniam, quæ ſunt ſimiliter duæ maritimæ ciuitates. Tertia vero Baronia eſt Antiochiæ Principatus a parte Occidentali, incipiens ſimiliter a dicto riuulo vſq; ad vrbem Tarſis, vnde beatus Paulus Apoſtolus extitit oriundus: & eſt in Ciliciæ regione. Quarta Baronia erat Comitatus de Roches qui a parte Orientis incipiebat a quodam magno nemore, quod vocatur Marris, vltra fluuium Euphrates penetrãs vſq; in fines Paganorum. Iſti quatuor Principes erant in partibus tranſmarinis magni Principes & potẽtes: qui quando audierunt aduentum Imperatoris Alemanniæ & Regis Franciæ, quilibet iſtorum, cum ſpe & fiducia iſtorum aduentum expectabat, ſperans per eorum auxilium ad minus vlterius Turcos a ſuis finibus elongare, & ciuitates ſibi finitimas vendicare, quę erant circa fines eorum locupletes, & rerum omnium abundantes; quas ſi poſſent acquirere, multum eſſent theſauri ſui refecti ſpoliis hoſtium, & termini ſuæ potentiæ dilatati. Et propter hoc quilibet iſtorum ſummopere procurabat, quomodo poſſet iſtos duos potentes Principes ad partes ſuas attrahere: miſerunt enim ſibi per nuntios literas cum donis & iocalibus: nec ſolum ſibi, ſed etiam Baronibus ſibi domeſticis, quorum conſilio putabant eorum negotia pertractari. Et maxime rex Hieruſalem Balduinus duabus de cauſis affinitatis patriæ ſperabat eſſe propinquior; ad hoc ꝙ Rex Franciæ ad partes ſuas citius deberet accedere: quia Comitatus Flandriæ, vnde dominus & oriundus extiterat, membrum eſt non minimum regni ſui. Præterea Imperator Alemanniæ, qui illuc diu expectauerat, eius adhuc quotidie præſtolabatur aduentum; tunc quia ibi erat non ſui principalis intentio terminus & finis ſuæ peregrinationis, & quia timebat ne alii tres præfati Principes aliquibus blanditiis eum in partibus ſuis detinerent, miſit ei obuiam Fulcarium Patriarcham, qui eum multis ſermonibus informauit, oſtendendo quod prę ceteris regionibus citius deberet ad ſanctam ciuitatem accedere, tanquam ad ſuæ peregrinationis complementum. Nec prætereundum eſt quanto gaudio & quanta cordis lætitia, tanquam Angelus Domini receptus fuit a populo, qui omnes: maxime clerus cum proceſſione exierunt obuiam ei. Et ſicut antiquitus pueri Hebræorum Domino acclamabant; Oſanna filio Dauid: ita iſti acclamabant; Benedictus qui venit in nomine Domini. Rex Balduinus & omnes Barones cum Prælatis regni Hieruſalem per loca ſancta, quæ multum videre deſiderauerat ſolenniter conduxerunt. Inde factis orationibus & oblationibus, prout decuit regiam maieſtatem, ad ſuum hoſpitium, quod ſibi parari fecerant, rebus omnibus neceſſariis præmunitum, cum comitatu nobili perduxerunt. Ibi fuit curia patens omnibus ſolenniter celebrata, rebus omnibus fertilis & abundans.

De Regibus, Baronibus, & Prælatis in Hieruſalem congregatis.

IN craſtino conuenerunt Principes; videlicet Imperator Alemanniæ, Rex Franciæ, Rex Hieruſalem, Patriarcha, & alii Barones, qui præſentes aderant, vt de ſtatu terræ ad vtilitatem Chriſtianitatis vnanimiter pertractarent. Ibi fuit concorditer ab omnibus ordinatum, quod in vrbe Acconenſi vna die conuenirent. Ad hanc diem venerunt omnes Principes alieni, Barones, & magni homines terræ Syriæ, qui commode adeſſe potuerant. Ad illud Parlamentum fuit Conradus Imperator Alemanniæ, & dominus Otho frater ſuus clericus bonus, ciuitatis Friſingiæ Epiſcopus: Stephanus Metenſis Epiſcopus: Henricus Tullenſis Epiſco-

pus frater Theodorici Flandriæ Comitis; Theodinus Pontiuenſis Epiſcopus, qui ex præcepto Apoſtolico erat legatus in exercitu Imperatoris. De Principibus fuit ibi Henricus Dux Auſtriæ frater Imperatoris, & alius Dux nomine Guelphus, homo potens & nobilis, & Ferricus Dux Souauiæ nepos Imperatoris, primogeniti fratris ſui filius, qui poſt deceſſum auunculi ſui ſceptrum Imperiale tenuit, & ſagaciter & nobiliter rexit. Ibi ſimiliter fuit Hermandus . . . . Bernardus de Handis, qui poſtea fuit Dux Baioariæ; Guillermus Marchiſius de Monte Ferrati ſororis Imperatoris; Comes de Blandras, qui ſororem Guillermi Marchiſii deſponſauerat. Iſti duo magni homines erant & nobiles de terra Lombardiæ, qui cum Imperatore illo die in conuentu Procerum conuenerunt; & multi alii nobiles, quorum nomina cenſuimus reticere. Ex parte alia fuit Ludouicus Rex Franciæ; Godefridus Epiſcopus Burgonenſis; Arnulphus Epiſcopus Liſienſis; Guillermus de Florentia presbyter Cardinalis ex mandato ſummi Pontificis legatus in exercitu Regis Franciæ; Robertus Comes de Pertico, frater regis; Henricus filius Theobaldi veteris Comitis Campaniæ, homo iuuenis, largus, & ſapiens, & corde magnanimus. Hic deſponſauerat filiam regis Franciæ nomine Mariam. Ibi erat ſimiliter Thierricus Comes Flandriæ, Princeps diues & nobilis, ſororius Balduini regis Hieruſalem. Ibi ſimiliter erat Yuo de Nigella in epiſcopatu Nouiomenſi, homo formæ elegantis, & pollens ſapientia naturaliter. Multi etiam nobiles & potentes de regno Franciæ ibi præſentes adfuerunt, quorum nomina reticemus. De terra Syriæ fuit ibi præſens, videlicet Balduinus Rex Hieruſalem; Foucharus Patriarcha; Mater regis Balduini, mulier bona & ſapiens, forma & exemplum aliis continentiæ tridualis. Ibi ſimiliter fuerunt multi Eccleſiarum Prælati. Balduinus Archiepiſcopus Cæſarienſis; Robertus Archiepiſcopus Nazarenus; Rogerus Epiſcopus Acconenſis, Bernardus Epiſcopus Sydonienſis, Guillermus epiſcopus Baruthenſis, Adam epiſcopus Beliuenſis, Girardus epiſcopus Behetlemitenſis, Robertus magiſter templi, Raimundus magiſter hoſpitalis. De Baronibus Syriæ, Manaſſes Comes ſtabularius regis Philippi, Elinandus Comes Tabarienſis, Girardus Comes Sydoniæ, Galterus Comes Cæſarienſis, Pagnus dominus terræ, quam vltra fluuium Iordanis habitant Chriſtiani, Honfredus Comes de Tormino, Guillermus Comes Banethenſis, & multi alii diuerſarum regionum, qui in vrbe Acconenſi propter negotium Terræ Sanctæ illa die fuerunt congregati.

Quomodo noſtri conſilium habuerunt de obſidenda Damaſco, & quomodo inde profecti ſunt.

IN illo conuentu Procerum & Prælatorum ſecundum diuerſas opiniones multa fuerunt prolata conſilia, & diuerſæ rationes oſtenſæ ad ducendum Chriſtianitatis exercitum ad diuerſas partes, ſecundum quod maior neceſſitas perurgebat. Tandem ab omnibus fuit ſic concorditer & firmiter ordinatum conſilium, quod Damaſci ciuitatem obſiderent. Tunc fuit indictum & ex parte Regum & Baronum communiter acclamatum, quod omnes vna die conuenirent ad vrbem Thabariæ armis & inſtrumentis bellicis præmuniti & ad prælium præparati. Hoc actum anno Domini milleſimo & quadrageſimo ſecundo, vigeſima die Menſis Maii. Iſti duo magni Principes, qui de longinquis nationibus ad peregrinandum venerant in Hieruſalem, & alii Barones de regno, præfixa die pedeſtris populi & equeſtris militiæ venerunt Thabariam, quæ in Euangelio vocatur Cæſarea Philippi. Illuc delata fuit crux ſancta cum magna deuotione a Fouchario Patriarcha: quia moris erat tunc temporis apud Chriſtianam militiam ſemper illam præferri in negotiis prœliorum. Illuc conſuluerunt Principes alieni Barones patriæ, vtpote gnaros, vitare locorum pericula, & qua parte ciuitas erat obſidenda: qui dederunt conſilium, in quo omnes alii vnanimiter conſenſerunt: quia videlicet conſonum & vtile veritati, quod omnes primo intenderent & vnanimiter laborarent occupare iardinos & prædia, quæ ex vna parte circumeunt ciuitatem: quia erant in eis munitiones & turres altæ, vbi Turci maxime

xime confidebant, & muri lutei interclusum cingentes, prædiaque secundum quod quilibet Turcorum suam intercluserat portionem. Et bene videbatur esse verum, quod prædiis occupatis de facili ciuitas caperetur. Rebus igitur taliter ordinatis, in crastino mouerunt castra & transierunt montem Libani, de quo Scripturæ sacræ multis locis faciunt mentionem, & est inter Belinas & Damascum. Post descensum montis Libani venerunt ad quandam villam quæ vocatur Daire, vbi omnes tentoria locauerunt. O quam pulchra & delectabilis erat visu facies exercitus, vbi tot erant noua tentoria & pampiliones, diuersis armorum speciebus & coloribus differentes, & diuersæ Principum banneriæ auræ leuis impulsionibus crepitantes. A quatuor vel quinque millibus distabat à ciuitate Damasci: ita quod totam vrbem cum muris & turribus quasi sub oculis positam, plane poterant intueri. Turci autem super altitudines munitionum ascendentes intuebantur exercitum, cuius aduentum mirabiliter formidabant. Nec mirum, quia fere totam nobilitatem Christianæ militiæ tam decenter contra se pugnaturam accedere sentiebant.

Quomodo nostri venientes apud Damascum, ambierunt hortos.

VRBS Damasci maior est & metropolis illius terræ, quæ minor Syria vocatur, vel alio nomine Fenicia Libani, de qua Propheta dicit: Caput Syriæ Damascus quidam seruus Abrahæ nomine Damas fundauit olim, cuius nomen ciuitas sortita est, & talis nominis diu nuncupata. Situs vrbis in quadam planicie: terra sicca & sterilis: tamen eam fœcundant agricolæ per fluuium qui descendit de monte, quem diuidunt in riuulos per meatus densos in humo vel per instrumenta lignorum concaua, & faciunt eos defluere vbi volunt, & vbi necessitas est humoris. A parte vero Orientis secus vtrasque ripas illius fluminis est immensa densitas arborum portantium omnimodas species fructuum, & late terram occupant vsque prope mœnia ciuitatis. Mane autem facto arma capescit Christi militia, & totam gentem suam tantummodo in tres acies ordinarunt. Primæ cohortis ductor fuit Rex Hierusalem cum suis indigenis, quia plus nouerant de rebus patriæ & de situ ciuitatis quam alienigenæ peregrini. Secundam aciem duxit Rex Franciæ cum suis Francigenis, vt primæ succurreret, si forte videret eam periculo subiacere. Retrogardam fecit Imperator cum suis Theutonicis. Et sic tribus aciebus ordinati versus vrbem pugnaturi cum hostibus accesserunt. A parte Orientali vnde gens nostra veniebat, erat situs ciuitatis & prædia à parte boreæ per quatuor vel quinque millia ciuitatem cingentia, magnis arboribus consita, quæ magnæ syluæ seu magni nemoris effigiem prætendebant. Præterea quod nostris maioris erat discriminis, erant prædia interclusa muris compactis bitumine: quia in partibus illis non est lapidum copia, & terraceis quasi turribus, vbi Turci nostris nocituri in insidiis latitabant. Præterea erant ibi angustæ viæ ducentes de horto ad hortum, terminantes ad vnam viam communem aliquantulum largiorem, quæ directe ducebat ad ciuitatem; tamen ita strictam, quod vix poterat vnus homo cum equo vel asino fructibus onerato vsque ad ciuitatem pertransire. A parte illa videbatur ciuitas inexpugnabilis, tum propter muros terraceos, vt diximus, tum propter riuulos per hortos ex naturalibus fontibus defluentes & propter strictas vias, quæ muris terraceis ex vtroque latere cingebantur. Tamen consensu Principum sic fuit ordinatum, quod totus exercitus per illos hortos vsque ad ciuitatem, licet graui labore & periculo penetraret: Quoniam si aliquo modo horti & prædia sic penetrando potuissent occupari, ciuitas à parte illa nullo murorum ambitu clausa, semicapta videbatur. Præterea quod exercitui non modicum profi . . . . conferebant, iam maturis arboribus poterant legi fructus cuiuslibet speciei, & à parte illa aquæ fluuiorum Damasci, sine quibus equi & homines dimicare non poterant, inter vrbem & exercitum late medio defluebant.

Quomodo Turci Damaſci capti fuerunt.

TVNC prępcepit Rex Balduinus qui primã ducebat aciem, qđ gens ſua in hortos irrumperent. Sed hoc fuit primo difficile, quia à parte altera terraceorum murorum & in limitibus ſtrictis murorum ambitu interclufis erant Turci, qui per feneſtriculas longas & ſtrictas, quas archerias vocant, noſtros lanceis cominus, & ſagittis eminus, prout poterant, infeſtabant, quos noſtri nec videre, nec ad eos accedere poterant. Et erant Turcorum plurimi qui de illis latibulis egredientes, ſe audacter media via noſtris militibus opponebant, & eis tranſitum toto conamine prohibebant. Omnes Turci ad pugnandum vtiles ab vrbe communiter egreſſi fuerãt, totis viribus repugnantes, ne noſtri hortos & prædia occuparent. Inter cetera tam periculoſa diſcrimina, vnum fuit quod noſtris plurimum nocuit: quia per hortos ſparſim erant turriculæ fortes & arduę, quas diuites Damaſci in hortis propriis conſtrui fecerant, vbi, ſi neceſſe ſibi foret, ſeſe reciperent, quando fructus ſuos maturitatis tempore colligebant. Illæ turres erant ſagittariis munitiſſimæ, à quibus noſtri multa grauia ſunt perpeſſi, quia eos ſagittis eminus infeſtabant: & quando improuiſi tranſeundo cominus accedebant, Turci ab alto groſſis lapidibus obruebant. Tũc noſtri in illo tam periculoſo certamine multis grauaminibus arcebantur, quia ſæpe feriebantur lanceis per feneſtras, ſaxis quatiebantur à Turcis, qui ſuper altitudines turrium eminebant: & ſic Turci de noſtris multos equos & homines occiderunt. Propter hoc Principes poſtea plurimum doluerunt, pœnitentes quod vrbem à parte illa ꝓpoſuerant obſidere. Quod vt vidit Rex Balduinus & omnes ſui Barones ira magna & indignatione ferbuerunt, & ex parte didicerunt, quod ſine magno periculo & damno vſque ad vrbem tali modo non poterant penetrare. Tunc reuertentes oppoſuerunt ſe viarum lateribus, & cœperunt fortiter ſternere muros terraceos: Turcos quos ibi repererunt interclufos, quibus non erat fugiendi facultas, nec quęrendi latibula, in os gladij peremerunt, multoſque quibus pepercit gladius ſecum vinculis attraxerunt. Et ſic noſtri multis locis illos muros terraceos proſtrauerunt, & Turcorum multum ſanguinem effuderunt. Quando Turci, qui per hortos circunquaq; diſperſi fuerunt, murorum ruinam & ſuorum ſtragẽ perceperunt, verſus vrbem territi quãtocius aufugerunt. Et tunc primo noſtri viri per vias hortorũ, nemine prohibente, libere penetrarunt. Sed Turci qui bene ſciebant, quod noſtri poſt tantum laborem propter ſe & equos ſuos adaquandos ad fluuiũ venire contenderẽt & maxime cognouerũt, ꝙ à parte illa erat ciuitas obſidenda, robur totius ſuæ gentis cõtra noſtros oppoſuerunt, & ripas fluminis ſagittariis & baliſtariis & robuſto milite munierunt, ne noſtri ad fluuium attingerent, propter equos exercitus adaquandos. Poſtquam autem acies Regis Balduini ab hortorum latibulis eſt egreſſa, ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita anhelabat ad aquas fluminis, quod prope mœnia ciuitatis difluebat. Cum igitur gentem ſuam aliquantulum diſperſam interim in aciem collegiſſet, vt per Turcorum cuneos ad latices fluuij tentaret irrumpere, Turci magna virtute aditum prohibentes retrorſum Regis aciem repulerunt. Tũc noſtri ira & verecundia caleſcentes, ſurſum ſeſe in agmine collegerunt, fluuium lucrari in iſto conamine ſeſe ad inuicem iactitantes. Tunc impetu facto in aceruos hoſtium violenter conflixerunt: & fuit ibi diu & fortiter dimicatum, ſed noſtri tandem ceſſerunt iterum, quia Turci pro vita & patria libertate acriter dimicabant. Lento gradu ſequebatur Regis Francorum acies, quæ primæ cohorti, ſi neceſſe eſſet, ferret auxilium, vel ſaltem alternatim ſubueniret feſſis ſtudio prœliandi. Imperator vltimo ſuam ducebat aciem, cauens ne forte Turcorum latentes inſidiæ ab aliqua parte ſubito proſilirent. Cum videret ergo duas præcedentes acies vlterius nõ progredi, interrogauit quidnam eſſet, & quare fixo greſſu taliter reſtitiſſet? Dictum fuit ei, quod prima cum Turcis conflictum inierat, qui egreſſi ab vrbe ante ripam fluminis totis viribus reſiſtebant. Sed quando Theutonici hoc audierunt, vtpote homines impatientiſſimi, & qui non ſunt in armorum negotiis circumſpecti, ſed propria capitis dementia furibundi, relicto ordine in quo erãt in acie cõſtituti, paſſim cum impetu cucurrerunt. Cucurrit etiam cum ceteris Imperator, & per medium phalangis Regis Franciæ ſine ordine penetrantes, vſque ad locum certaminis

furore

furore Theutonico proruperunt. Tunc pedites terræ se mandauerunt, eleuatis suis longis mucronibus clypeisque prætensis super Turcos acriter irruerunt. Quorum impetum Turci diu sustinere non valentes terga verterunt, & sese vltra ciuitatis mœnia receperunt. Sicque nostri ad vsus suos aquis fluminis libere sunt potiti.

De Turco quem Imperator per medium secuit.

IN conflictu illo ad laudem Imperatoris accidit quid dignum memoria. Quidam Turcus armatus lorica & ocreis eum inuaserat, & instantissime perurgebat. Imperator mucronem tenuit, quem de bonis solum elegerat, erectumque potenti brachio, non impune fecit descendere: Nam percussit eum inter collum & sinistrum humerum ictu mirabili: ita quod ensis secuit totum pectus cum humeris, & descendit obliquando vsque ad latus dextrum, taliter quod pars dexterior abscisso penitus cum capite cecidit super terram. Et tunc omnes Turci qui ictum tam formidabilem viderant, stupefacti, statim fugæ remedio nostrorum gladios euaserunt. Quod cum aliis retulissent, auditores eorum in desperationem ceciderunt, non sperantes, quod se possent tueri contra eos, nec gentem tantæ fortitudinis sustinere.

Posteaquam autem nostri lucrati sunt hortos, & prædia, & vada fluminis, fixerunt tentoria, de hortis & iardinis multa commoda perceperunt: videlicet propter equos & herbam & pabula, & propter homines in arboribus fructus diuersi generis iam maturos: Turci autem ascendentes super muros ciuitatis, viderunt exercitum tot & tantis pampilionibus more suo dispositis in ambitu ciuitatis tantam superficiem terræ latius occupantem: satis animaduerterunt, quod tam forti exercitui diu resistere non poterant, & quod . . . [*facilis*] erat captio ciuitatis. Timuerunt igitur ne nostri insultum facerent, & in vrbem cito irrumperent, & sic omnes cum vxoribus & liberis in ore gladij trucidarent. Idcirco inter se consilium inierunt; & fuit ab omnibus ordinatum, quod per omnes vicos ciuitatis à parte obsidionis pluribus locis ex grossis lignis ex transuerso vicorum repagula ponerentur: Quia si forte, quod verebantur, accideret, dum nostri ligna & repagula scindere intenderent, cum fragore nimio & tumultu, ipsi possent interim per alias portas cum vxoribus & liberis exire, & fugere velociter, donec possent tutum refugium in suorum vicinis ciuitatibus reperire. Quod sicut ordinauerunt, sic & fecerunt. Signum erat quod non habebant propositum resistendi nec continuandi, si viderent sibi aliquod infortunium imminere: quia plures iam sarcinas alligassent quas secum, si fugere contingeret, asportarent.

Quomodo nostri consilio quorundam proditorum reliquerunt hortos Damasci.

TVNC non erat difficile tantis Principibus ciuitatem Damasci capere, si Dominus eorum actibus desuper aspirare voluisset, & vota peregrinationis eorum acceptasset: Sed forte meritis suis exigentibus, & peccatis suis impedientibus, eorum operibus noluit consentire: vel forte per gentes alias futuris temporibus factum tam nobile præuiderat consummari: & sic forsitan per fraudem & malitiam inimici sustinuit illud tam nobile negotium impediri. Nam prudentiores Turcorum, quia hostibus armis nocere non poterant, aliam nocendi viam in animo conceperunt. Nouerant enim corda aliquorum de Baronibus Syriæ, qui tantæ cupiditatis erant & auaritiæ, quod de facili possunt corrumpi muneribus; & per proditionis viam ad hoc possunt attrahi, quod fallerent Reges & alios Principes Christianos. Cognouerant enim quod fortitudinem tantæ gentis bello superare non poterant: idcirco eos per suos Principes armis auaritię vincere tentauerũt. Propterea ad illos Barones quos aptos ꝓditioni nouerãt, clãdestinos miserũt nuncios, ꝑ quos magnã census & diuitiarum copiam promiserunt. Et hoc ꝓmittebant optimis

captionibus[*capitulationibus*] ante omnia confirmare, si tantum facerent, quod ab illo loco quo residebat exercitus, obsidio solueretur. Verum est quod illi Barones tantæ proditionis actores de terra Syriæ fuerunt, sed eorum nomina & generis sui principia & terras suæ dominationis caret [*tacet*] historia: quia erant adhuc aliqui sui generis successores, qui si audissent suos parentes vel amicos proditionis vocatos crimine, æquo animo non tulissent. Illi ergo qui officium Iudæ contra Dominum & eius exercitum sibi assumpserant, cum Imperatore & Rege Franciæ & Rege Hierusalem in fraude locuti sunt: dicentes, quod per prauum consilium decepti fuerant, quando à parte hortorum & fluminis ciuitatem obsederant, quoniã à parte illa ad capiendum fortior videbatur, & ad vrbem propter hortos & flumen grauior est accessus. propter hoc bona fide consulebant, quod antequam omnino labores à latere mitterent, & in otium tempus expenderent, exercitum à loco suo amoueri præciperent, & in parte altera in opposito latere ciuitatis obsidionem locari: quia sicut dicebant in parte altera ciuitatis, quæ est contra Orientem & contra Meridiem non sunt horti, nec arbores, quibus posset accessus impediri. Præterea à parte illa muri erant imi & fragiles, nec erat necesse petrarias erigere, sed forte primo cõgressu poterat capi ciuitas, & totus ambitus murorum occupari. Tunc Reges & alieni Principes dictis eorum, proh dolor, fidem adhibentes, & eos bona intentione dedisse tale consilium æstimantes, præconari fecerunt, vt omnes sua tentoria euellerent, & Barones sibi nominandos vbi eos ducerent, vnanimiter sequeretur. Tunc omnes communiter sua tentoria collegerunt & sociati sunt præuios proditores, qui duxerunt exercitum in partem oppositam ciuitatis, in loco tali vnde sciebant certissime, quod nullo modo poterat ciuitas expugnari, & in loco sterili & arido, vbi propter defectum rerum omnium diu non poterat exercitus residere. Ibi fixerunt vexilla Principum, & imperant tentoria collocari. Non multum temporis ibi resederat exercitus: quando Principes cognouerunt quod proditione decepti fuerant, & quod illi proditores per magnam malitiam ibi fecerant tentoria transportari, quoniam omnino vada fluminis perdiderunt, sine quo tantus exercitus diu durare non poterat, & fructus hortorum delectabiles ad vescendum, qui toti exercitui multa commoda conferebant.

Quomodo nostri percepta proditione Sarracenorum bonum propositum amiserunt.

TVNC cœperunt cibaria in exercitu rarescere & penitus deficere: ita quod propter defectum victualiũ omnes in magna angustia laborarent, & maxime alienigenæ peregrini, quia à finibus Syriæ ad exercitum cibaria deferri non poterant: propter hoc maxime peregrini victualibus indigebant, quia dictum fuerat eis, quod ciuitas contra tantam gentem diu resistere non poterat; in qua multam copiam victualium reperirent: & quod frustra se tantis victualibus onerarent. Principes reuersi ad semetipsos, quando viderunt se sic deceptos, statum exercitus tam miserabilem, & omnia totaliter deficere, quibus possent equi & homines sustentari, irati fuerunt valde, & mirabiliter stupefacti, aggrediendi ciuitatem & petrarias erigendi, ab illa hora voluntatem & propositum amiserunt totaliter. Sciebant enim certissime quod vacuus esset labor, & sumptus pro nihilo funderentur: Ad loca autem vnde venerant, & vbi primo castra posuerant reuerti non poterant, quia quam cito ab illo loco translatus fuit exercitus, statim Turci ab vrbe egressi sunt, & tot ibi fecerunt repagula, concauitates in humo profundissimas, & annexiones arborum decisarum fortes & impenetrabiles, quas sagittariis & arbalistariis in tanta multitudine munierunt, quod facilius videbatur quandam fortissimam ciuitatem posse capere, quã per difficultates illas per violentiam penetrare. Præterea bene videbatur quod ibi morari nõ poterant, quia hominibus omnino deficiebãt victualia, & equis & pecoribus cum potibus alimenta. Tunc Imperator Alemanniæ & Rex Franciæ inter se locuti sunt, & dixerunt quod Barones indigenæ eos prodiderant, quorum fidelitati corpora sua & hominum suorum & negotium Iesu Christi commiserunt, vt per eorum consilium ad honorem Dei Christianitatis negotia tractarentur, & eos per

malitiam in talem locum adduxerant, vnde nec honor sibi nec Christianitatis vtilitas poterat euenire: nec tempus in otium consumerent, & in vacuum laborarent. Consenserunt omnes in hoc vt ab illa obsidione recederent, & à proditione Syrianorum de cetero cautius pręcauerent. Nouerant enim quod Pullani in illa obsidione nihil commodi contulissent, sed magis propositum perpetrassent. Pullani dicũtur qui de patre Francigeno & matre Syriana, vel de patre Syriano & matre Francigena generantur. Taliter recesserunt isti duo Principes magni Barones, omnes Principes Christianitatis nobilitate & potentia præcellentes. & nihil fecerunt illa vice quod pertineret ad honorem imperialem, & ad decus regiæ maiestatis. Tunc cœperunt vilescere & tædere apud istos duos Principes negotia terræ sanctæ, nec de cetero aliquid magni incipere vel occupare voluerunt. Populus pedestris de Francia cum Syrianis litigando imperabant, & aperte dicebant, quod non erat bonum Francigenis pro eis ciuitates acquirere, nec labores & sumptus pro Syrianis effundere, quia Turci meliores erant & fideliores illis, qui nec fidem nec Deo nec proximis obseruabant. Priusquam istud accideret peregrini de Francia satis libenter morabantur in terra Syriæ, & aliquando multa bona fecerant in regno Hierusalem: Sed propter illud factum, sicut prius non potuerunt esse cum Syrianis beneuoli nec concordes; & si quandoque contigerit, quod ad peregrinandum venirent, completo voto quam citius possunt, ad solum proprium reuertuntur.

De causis impedientibus captionem Damasci.

PLVRES pluries indagati sunt à pluribus, qui fuerunt tantæ proditionis actores, & qua intentione Christianitatis exercitum prodidissent. Ipse etiam qui istam scripsit historiam, à pluribus indigenis inquisiuit: Cuius rei diuersi diuersas rationes assignabant. Quidam enim volebant asserere, quod Comes Flandriæ huiusmodi fuerat causa malitiæ, non quia præcognouisset malignum consilium, neque proditioni consensisset, sed quando vidit quod nostri hortos & fluuium Damasci Turcis abstulerant, visum fuit ei, quod Turci diu non possent resistere, & quod de facili ciuitas caperetur. Tunc adiit Imperatorem, Regem Franciæ, & Regem Hierusalem, & humili supplicatione postulauit, vt post captionem dono ciuitatem concederent: & hoc idem petiit à Baronibus Franciæ & Alemanniæ, qui sibi videbantur vnanimiter consentire, quoniam promittebat, quod eam ab inimicis fidei viriliter defenderet, & ad honorem Dei & Christianitatis fideliter custodiret. Quo audito Barones Syriæ indignati & inuidiæ zelo mirabiliter inflammati; eo quod Princeps tam nobilis, qui pura intentione ad peregrinandum venerat, & in partibus suis tantam terram & Comitatum tam nobilem, [*possidebat*] vnum de nobilioribus membris regni Hierusalem tali modo sibi vendicare volebat: & nisi Rex Balduinus eam sibi reseruare vellet, melius erat, sicut dicebant, quod alteri eorum dono vel permissione aliqua traderetur. Et hanc rationem assignabant ad suam intentionem cõfirmandam, quia cum nihil habeant alibi, quando peregrini de Francia & de aliis regionibus reuertuntur ad propria: ibidem in propriis locis commorantur omni tempore & semper parati sunt continuo certamine cõflictus hostium sustinere. Et sic videbatur Comes Flandriæ eos à fructibus laborum velle excludere, qui æquali lance meruerunt fructus esse participes, & honoris. Maluerunt igitur ciuitatem ab hostibus fidei possideri, quam dari Comiti Flandriæ, qui nec dum suis meritis obtinere debuerat, cum de nouo venisset in Syriam à partibus alienis. Et hæc fuit causa, sicut quidam dicebant, quare proditioni consenserunt. Alij aliter sentientes dicebant; quod per Raymundum Principem Antiochiæ, vtpote hominem versutum & plenum malitia, hoc damnum acciderat, quia ex quo Rex Franciæ per malum recesserat ab eo in malum & dedecus Regis per se & per procuratores suos non cessarat machinari. Ideo mandauerat illis Baronibus, quos amor specialis sibi coniunxerat, & affectu cordis rogauerat, vt honorem & commodum Regis Franciæ, quibus possent modis omnibus, impedirent. Et propter hoc in fauorem Principis illi proditores, plus habentes

hominem quam Dominum præ oculis, Chriſti militiam prodiderunt. Alij tertiam rationem proponebant, quorum talis erat opinio, quod modo, quo diximus corrupti muneribus, per proditionem exercitum de loco aptiſſimo ad locum inutilem fecerant tranſportari.

De parlamento quod noſtri fecerunt vt obſiderent Aſcalonem.

QVIS poſſet cogitare lætitiam quæ fuit in Damaſco, quando Turci viderunt ita hoſtes ſuos recedere ita effectu vacuos, & honoris immeritos: econtra confuſionem exercitus & Principum dedecus & ruborem, qui tam felici principio floruerant, & fine tam miſero rubeſcebant. Vnde valde doluit per totum regnum vniuerſitas popularis, & totum regnum fuit inde miſerabiliter deſolatum. Poſt reditum illius exercitus Imperator, Rex Franciæ & alij Principes collegerunt iterũ parlamentum, vbi magni Barones cum minoribus ſicut antea fecerant conuenerunt. Fuit igitur primo inter eos ſic locutum: quod bonum eſſet aliquod nobile factum incipere, in quo præcipue eſſet Dominus honorandus, & per quod de eis in bono poſterius loqueretur. Ibi mentionem fecerunt aliqui de ciuitate Aſcaloniæ, quæ quaſi in medio regni poſita adhuc Turcorum dominatui ſubiacebat, & ſi obſidione cingeretur, ab omni parte regni poſſent ad exercitum ſine periculo victualia deuehi, & defenſores omni ſpe ſuccurſus & auxilio deſtituti, poſſent continuis inſultibus coartari & ad deditionem cogi, quia non poſſent diu tantæ gentis fortitudinem ſuſtinere. Satis & diu fuit inter eos de iſto negotio ventilatum, ſed nihil finaliter fuit ordinatum; quia ibi erant aliqui nobiles de regionibus alienis, qui magis officiebãt quam iuuarent ad negotium promouendum. Malebant enim redire ad partes proprias, quam ad vſus alienos in Syria ciuitates obſidere. Nec mirum ſi de Francia & alienis regionibus peregrini propoſitum & feruorem deuotionis amiſiſſent ad terræ ſanctæ negotia erigenda; quando videbant indigenas domini & ſeipſos prodidiſſe, & vtilitatem Reipub. regni Hieruſalem impediſſe, ſicut patuit in obſidione Damaſci. Et veriſimile videbatur quod Dominus odiret eorum opera, nec vellet per eos aliquid fieri, vnde poſſet eis nec honor, nec commodum prouenire. Et ſic ſine effectu aliquo ſolutum fuit parlamentum.

De reditu Imperatoris & Regis Franciæ à partibus tranſmarinis.

VIDENS autem Imperator negocium terræ ſanctæ male proficere, & Barones non eiuſdem animi ad grande aliquid occupandũ, nec in ſuis conſiliis vniformiter conuenire. Vnde dicebant aliqui homines probi, quod hoc erat diuinum odium, & quod Deus ſcrutator cordium nolebat ſuis operibus cœlitus aſpirare. Præterea conſiderans Imperator, in partibus ſuis aliqua forte magna & ardua negocia emerſiſſe, & ſuum imperium ſua præſentia indigere; ſalutato Rege Franciæ & Rege Hieruſalem & Baronibus, qui in illis partibus remanebant, naues ſuas intrauit, & vento flante proſpero in breui ſanus & incolumis in ſuam Alemanniam ſe recepit: ſed poſt illum reditũ tribus annis nec amplius ſuperuixit. In vrbe quę dicitur Paembort obiit, & ſepultus honorifice, vt maieſtatem imperialem decuit, in illius ciuitatis Eccleſia cathedrali. Imperator iſte fuit multis gratiis commendandus, pietate & mãſuetudine plenus, corpore procerus, fortis, pulcher, audax animo, & miles optimus & fidelis, & etiam cunctis moribus perornatus. Poſt deceſſum ſuum rexit Imperium Ferricus nepos ſuus Dux Souauiæ, vir quidem ætate iuuenis, ſed virilis animi, & pollẽs mirabiliter ſapientia naturali, de quo fecit hiſtoria ſuperius mentionẽ. Rex Franciæ qui per annum integrum perendinauerat in terra Syriæ die Paſchæ cum vxore ſua & Baronibus regni ſui in Hieruſalem Paſcha Domini celebrauit. Sentiens igitur, maxime poſt diſceſſum Imperatoris, moram ſuam in nullo vel in modico profuturam, nauigium preparauit; licentiaq; à Rege Balduino, Patriarcha, & aliis Baronibus accepta, portu Acconenſi nauigium conſcendit, nullo mariſque impediente periculo, ad regnum proprium eſt reuerſus. Et poſt paruum temporis ſpatium Alienordis Regina peperit ſibi filiam, quam in ſacro baptiſmate Alaydam vocauerunt.

Quomodo

Quomodo Rex Ludouicus reſtituit ducatum Normanniæ Henrico filio Gaufridi Comitis Andegauiæ.

PARVM poſt reditum terræ ſanctæ Gaufridus Comes Andegauiæ & Henricus filius eius, qui poſtea fuit Rex Angliæ, vna die coram Rege comparuit, grauem querimoniam deponentes de Rege Angliæ Stephano, qui ducatum Normanniæ & regnum Angliæ ſuam ſibi abſtulerat, maxime ducatum Normanniæ, qui ad proprietatem & dominium regni Franciæ pertinet, quaſi ſibi proprium poſſidebat: vnde Regi humiliter ſupplicabant, vt à ducatu tanti viri expelleret poteſtatem, & eam ſibi reſtitueret, ſicut de iure tenebatur. Rex eorum querela & petitione audita, volens cuilibet ſecundum rigorem iuſtitiæ ius ſuum obſeruare, & reddere vnicuiq; quod ſuum eſt: mouit exercitum, & potenti brachio intrauit Normanniā, & eā in breui viriliter occupauit, & eam Henrico filio Comitis Andegauię reſtituit, & eum ad titulum totius ducatus in fidelitatem homagij in patris præſentia ſuſcepit. Et ipſe Henricus de aſſenſu patris ſui pro tanto beneficio totum Normannicum Regi contulit perpetuo poſſidendum; videlicet ab Ethe fluuio vſque ad flumen Andele: in quo continentur villæ & oppida inferius nominata. Caſtrum Giſorcij, caſtrum Neaufle, Eſtrepigni, caſtrum Dangu, Gamaches, Haramalla, caſtrum nouum, Baudemont, Brayum, Tornucium, Bucale & Nogentum. Modo quo diximus reſtituit pius Rex Ludouicus illi Henrico ducatum Normanniæ viro infideli & peruerſo; nec Rex columbinæ ſimplicitatis protinus intellexit venenoſam malitiam, nec malum quod ei poſtea ſuſcitauit: qui erga Regem dominum ſuum ita ſe habuit ſicut in prouerbio Ruſtici dicitur: Quanto magis impium exaltaueris, tanto magis contra te ſuperbiet, & acrius ſuum calcaneum eleuabit. Ita fecit iſte Henricus contra Regem qui ei ducatum Normanniæ contulerat, & maioribus Principibus totius regni fecerat coæqualem. Qui citatus ad curiam venire noluit ad ius faciendum vel capiendum in Regis præſentia iudicium omnino reſpuit & contempſit. Quod Rex videns, vt decuit, indignationis ſtimulo agitatus collegit exercitum, & caſtrum Vernonis obſedit & cepit: & aliud quod nouum mercatum dicitur ſimiliter obſedit, & illud potenti brachio in deditionem coëgit. Tandem cum videret ille perfidus, quod nec per calliditatis malitiam, neque per armorū potentiam domino ſuo poſſet reſiſtere, vulpinā malitiam imitatus, cœpit veniam poſtulare, & veram humilitatem fingens, quam innatā non habuit, vt amiſſa caſtra reciperet, tentauit Regis indignationem demulcere, promittendo de cetero contra Regem nullatenus caput erigere, & quandiu viueret mandatis palam eum obedire. Et Rex propriæ manſuetudinis non immemor, ab eo illatas iniurias iam oblitus, eum in gratiam recepit, & duo caſtra quæ non immerito ſibi abſtulerat, plane reſtituit, & ea ſicut prius poſſidenda ſibi conceſſit.

De diuortio facto inter Regem Ludouicum & vxorem eius Alienordem.

INTEREA aliqui venerunt ad Regem de cognatione ſua progeniti, qui ortum & deriuationem parentelæ ſuæ nouerant; & dixerunt & ſicut verum erat, quod inter ſe & Alienordem vxorem ſuam erat conſanguinitatis affinitas talis, quod inter eos de iure lex matrimonialis non poterat conuenire; & inde per iuramentum probationem legitimam offerebant. Quibus rex ſic reſpondit; quod contra Deum & contra legem Eccleſiæ eam nolebat habere, volens per omnia ſtatuta Eccleſiæ & legem matrimonij inuiolabiliter obſeruare. Et vt iſtius rei veritas poſſet veracius indagari, die martis ante feſtum Paſchatis Floridi in caſtro Baugenciaci Hugonem Archiepiſcopum Rotomagenſem, & quartum Laufredum Burdegalenſem cum pluribus ſuis coëpiſcopis & Baronibus Franciæ fecit ſolenniter conuenire. Ante quorum præſentiam ſteterunt illi, qui genus inter regem & reginam ſe probaturos obtulerant; qui etiam eiuſdem generis erant parentes & cognati: Et per iuramentum ſuum dixerunt, quod rex & regina ſeſe cognatione contingebant, & quod ſecundum Deum & legem coniugalem debebat inter eos diuortium celebrari. Quo ſufficienter probato in præſentia Prælatorum fuit inter eos

per conſenſum partium matrimonium diſſolutum. Deinde ſic accidit, quod Alienordis regina cum rediret ad terram propriam poſt diſceſſum à regno Franciæ, quod à Duce Normanniæ Henrico, qui poſtea fuit Rex Angliæ, fuit ſolenniter deſponſata. Et Rex Ludouicus duas filias quas ſibi Alienordis regina pepererat, duobus viris illuſtribus matrimonio copulauit: Maiorem natu Mariam nomine Henrico Comiti Campaniæ, & minorem fratri ſuo Theobaldo Comiti Bleſenſi, quæ Alaydis vocabatur. Rex qui ſecundum legis præceptum volebat viuere, præcipientis, vt homo ſecundum legem Eccleſiæ fœminam ſibi coniungeret, & eſſent duo in carne vna, de conſilio Prælatorum & Principum, in ſpe hæredem legitimum procreandi, qui poſt deceſſum ſuum nobile regnum Franciæ gubernaret, in quandam puellam nobiliſſimam, Conſtanciam nomine, filiam Regis Hiſpaniæ animum conuertit: Et propter hoc Hugonem Archiepiſcopum Senonenſem ad partes Hiſpaniæ deſtinauit, vt eam ad ſe adduceret ſibi matrimonio copulandam. Quam cum ad Regem cum honore præcipuo adduxiſſet, eam in vrbe Aurelianenſi in multorum Prælatorum & Principum præſentia nuptiali fœdere copulauit, & regali ſtemmate pariter coronauit. Non multo poſt elapſo tempore concepit & peperit regina filiam nomine Margaritam, quæ vſque ad annos pubertatis educata fuit, poſtmodum Henrico filio Regis Angliæ ordinatione Romanæ Eccleſiæ deſponſata. Cui Rex Ludouicus pater ſuus conceſſit in matrimonium totum Vulcaſſinum Normannicum, quem Rex Angliæ pater ſuus ſibi contulerat libere poſſidendum: ſicut in hiſtoria ſuperius eſt expreſſum. . . . . † † †

hoſpitari, quod propoſueramus fieri non potuit. Vbi autem ipſe quaſi quadam prognoſtica præoptauerat, attentantes contra omnium opinionem, omnes enim impeditum locum æſtimabant, quantum nec plus, nec minus longitudini & latitudini corporis eius conueniebat, locum reſeruatum inuenerunt, vbi cum orationum & hymnorum frequentia, & celeberrimo deuotoque exequiarum officio, more regio depoſitus reſurrectionis futuræ conſortium expectat, tanto ſanctorum ſpirituum collegio ſpiritu propinquior, quanto corpore ſanctis Martyribus ad ſuffragandum proxime ſepultus aſſiſtit. *Felix qui potuit mundi nutante ruina, quo iaceat præſciſſe loco.* Cuius deuotiſſimam ſanctis Martyribus animam ipſis intercedentibus ipſe Redemptor reſuſcitet, & in parte Sanctorum collocare dignetur, qui poſuit animam ſuam pro ſalute mundi Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui viuit & regnat Rex regum & Dominus dominantium per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

SEQVVNTVR GESTA PHILIPPI AVGVSTI FRANCORVM REGIS, DESCRIPTA A MAGISTRO RIGORDO, CHRONOgrapho Regio.

SERENISSIMO & amantiſſimo Domino ſuo Ludouico Dei gratia Philippi Regis Francorum ſemper Auguſti illuſtri filio, regiæ indolis adoleſcenti gloria & honore ſublimando: Magiſter Rigordus natione Gothus, profeſſione Phyſicus, Regis Francorum chronographus, beati Dionyſij Areopagitæ clericorum minimus vitam & ſoſpitatem ab eo per quē reges regnant. Exultat & lætatur in Domino ſancta mater Eccleſia, quia viſitans viſitabit Dominus populū ſuum & in ſeruis ſuis miſerebitur. Vox ſiquidē exultationis & ſalutis in tabernaculis Francorū paſſim inſonuit, quia vident regē ſuum regis Auguſti filiū, à cuius ſapientiæ laribus educatum, ad regalem ſapientiæ thronū mature conſcendere, & diuina ſibi ſtudenti arridente gratia cœlum hauriente m, in iuſtitia & iudicio ſibi ſolium præparare. O ſolemnes & regales noſtri Salomonis nuptias!

nuptias! o copulam qua non est in terris vlla felicior! cum & Rex sibi conglutinat sapientiæ contubernium, & sapientia relatiuo iure assumit officium, iuxta diuinum Platonis oraculum; qui tum demum beatum orbem terrarum futurum prædicauit, cum aut sapientes regnare, aut Reges sapere cœpissent. O admirandam huius regij pueri maturitatem, qui cum sit adhuc in annis teneris; iam quodammodo seipso maior est, & iam fit tempestiuus honori, quia maturus virtuti. Ætatem namque superat sensus, & ratione potenti æuo concludit animus. Regia siquidem magnificentia . . . . . . damna male sustinens, tarda non expectat annorum molimina, quia Cæsaribus virtus contigit ante diem. Iam videre mihi videor in temporibus huius clementissimi Principis, & pauperibus pacem, & antiquam Ecclesiis reformari dignitatem; quando & collata erit ei potestas ad iudicium sceleris, & per scientiam compti mores ad exemplar honestatis, quando scilicet & poterit & nouerit reddere, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei reddere Deo: Tunc siquidem ipse morum columen & militum gloria, non minori laude promet exemplum, quam gladium; quia tunc de ceteris hostibus triumphabit, cum per sapientiæ præsidium de vitiis triumphauerit. In altero scilicet meritis libertatem, in reliquo statum regni conseruans incolumem. Quicquid enim animo, quicquid manu, quicquid lingua est admirabile, huius sapientia suis in temporibus ad cumulum laudis perducet. Hinc est, *O puer attauis edite Regibus*, quia literas discitis & diligitis, quod ego serenissimæ prudentiæ vestræ literas meas mittere præsumpsi, & lucubratiunculam quandam, quam de gloriosi patris vestri Philippi semper Augusti gestis vtcunque contexui, vobis primum videndam & legendam destinaui: Duplici nimirum intentione, vt & vos deuotionem meam erga regnum Francorum & gloriosum patrem vestrum perfecte cognoscatis, & vos tanti Principis commendabiles . . . . [*actiones*] quasi speculum præ oculis semper habeatis in exemplar virtutis. Licet etenim viri fortis progenies armorum faciem inter ipsos matris agnoscat amplexus, & dum naturæ obsequitur, discat amare terrorem, per exempla tamen non minimum animatur ad virtutem. Accipite igitur, quæso, gratanter, puer inclyte, de manibus clerici vestri nuncium paternæ virtutis opusculum; quod quamuis rudi nimis & incompto stylo & indignis tantæ materiæ verbis sim persequutus, tamen ex humili sermone veritatem, & in veritate poteritis contemplari virtutem. Nec regia soboles regia fastidiat fercula, quamuis luteis, sed tamen mundis vasis sibi sint propinata. Recognoscite igitur & recolite, regia progenies, heroum laudes & vestri facta parentis: vt & vos possitis, quæ sit virtus, agnoscere: & nos in vobis tribus Auguste virtutem gaudeamus parentare. *Vt postquam firmata virum vos fecerit ætas, Iamiam pacatum patriis virtutibus orbem* in iustitiæ & pacis osculo gloriose gubernetis. In fine tamen huius epistolæ Saluatoris exoremus clementiam, vt ipse, in cuius manu sunt omnium potestates, & iura regnorum, respiciat ad Francorum benignus imperium, & per gloriosi martyris sui & patroni nostri Macarij, Dionysij, sociorumque eius intercessionē, ipse vos eadem gratia qua feliciter educauit in puerum, felicius vos promoueat in iuuenem, & tractu temporis per prosperos ad vota successus felicissime vos in perfectam consummet ætatem ad sui nominis laudem & gloriam, & Ecclesiæ suæ sanctæ defensionem.

INCIPIT PROLOGVS IN LIBRVM GESTORVM REGIS PHILIPPI AVGVSTI à Deo dati.

IBRVM *gestorum Philippi Augusti Christianissimi Francorum Regis mihi scribere gestienti, multa concurrerunt impedimenta, egestas, seu rerum inopia, acquisitio victualium, instantia negotiorum, styli simplicitas, & mens in huiusmodi minus exercitata. Et maxime quia cum in auribus multorum aliquid noui recitatur, solere auditores in diuersa scindi vota, & hunc quidem applaude-*

re, idque, quod audit, laude dignum prædicare: illum vero ſeu ignorantia ductum, ſeu liuoris aculeo, vel odij fomite peruerſum etiam benedictis detrahere. Et mirum eſt, humanum genus à prima ſui origine, ſecundum quem cuncta fecit Deus, valde bona creata ſunt; ita eſſe deprauatum, vt promptius ſit ad condemnandum quam indulgendum, & facilius ſit ei ambigua deprauare, quam in partem interpretari meliorem. Multum enim in vtramque partem fama mentitur crebro, & tam de bonis mala, quam de malis bona, falſorum ora concelebrant. Virtus enim ſemper inuidiæ patet & venantium æmulorũ ſubiacet latratibus. Scripturus enim geſta Chriſtianiſsimi Philippi Regis, ſi cuncta de virtutibus eius congrua dixero, adulari putabor: Si quædam ſubtractione incredibilia videantur, damnum laudibus eius mea faciet verecundia. Hoc ego pertimeſcens, opus decennio elaboratum, habui in voluntate ſupprimere, aut penitus delere, vel certe quantum viuerem, in occulto ſepelire. Tandem ad preces venerabilis patris Hugonis beatiſsimi Dionyſij Abbatis, cui iſta familiariter reuelaueram, & ad iſtius inſtantiam hoc opus in lucem protuli; vt ſic demum per manus ipſius Regis in publica veniret monumenta. Veruntamen lectores huius operis exoratos eſſe volo, vt ſi quid in hoc ſatyra dignum inuenerit, conſiderent altitudinem materiæ, & ſimplicitatem meæ literaturæ, nec ad tam arduum opus vires meas ſuppetere: & ad hæc habito reſpectu, diſcant ſaltem ex diſpenſatione tolerari debere pleraque, quæ ſi quid forte diligentius diſcuteret, poſſet de rigore condemnari. Scripſi enim quædam quæ propriis oculis vidi, quædam quæ ab aliis diligentius inquiſita, forſan minus plene edidici, quædam mihi incognita penitus prætermiſi. Sed forte miramini quod in prima fronte huius operis voco Regem Auguſtum. Auguſtos enim vocare conſueuerunt ſcriptores Cæſares qui Rempublicam augmentabant, ab augeo, auges dictos. Vnde iſte merito dictus eſt Auguſtus ab aucta Republica. Adiecit enim regno ſuo totam Viromandiam, quam prædeceſſores ſui multo tempore amiſerant, & multas alias terras. Reditus etiam regni plurimum augmentauit. Natus eſt enim Menſe Auguſto, quo ſcilicet Menſe replentur horrea & torcularia, & omnia temporalia bona redundant. Et primum à natiuitate ipſius Regis miraculoſa Deo diſponente initium ſumamus, ipſo iuuante qui omnium Princeps eſt & principium.

Auctor ſequentis operis Magiſter Rigordus Chronographus regius.

GESTA PHILIPPI AVGVSTI CHRISTIANISSIMI FRANCORVM REGIS.

ANNO Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo ſexageſimo quinto natus fuit Philippus Rex Francorum, menſe Auguſto, vndecimo Kalendas Septembris, in feſto Timothei & Simphoriani. Iſte antonomaſice debet vocari à Deo datus, quia cum ſanctiſſimus pater eius Ludouicus Rex numeroſam ſobolem filiarum de tribus vxoribus ſuis ſuſcepiſſet, ſucceſſorem regni maſculum habere non poterat. Tandem cum vxore ſua Adela illuſtri regina & vniuerſo clero & omni populo totius regni, ad orationes conuerſus & eleemoſynas, filium à Deo petiit; non de meritis ſuis iactans, ſed de ſola Dei miſericordia confidens & dicens: Obſecro Domine, memento mei, & non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens; ſed propitius eſto mihi peccatori: & ſi peccaui ſicut ceteri homines, tamen Domine parce, ne pereant apud te quæ feci coram te: Miſerere mei Domine ſecundum magnam miſericordiam tuam, & da mihi filium regni Francorum hæredem, & ſtrenuum gubernatorem, ne dicant aduerſarij: Vana facta eſt ſpes tua, & eleemoſynæ tuæ, & orationes perierunt. Sed tu Domine, ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & in fine dierum meorum præcipe in pace recipi animam meam. Sic eo orante, cum in vniuerſo clero & populo totius regni, exauditæ ſunt preces eorum in conſpectu

Domini:

Domini: Et datus eſt ei à Deo filius nomine Philippus, quem ipſe ſanctiſſime nutriri fecit, & in fide Domini noſtri Ieſu Chriſti pleniter erudiri. quem ipſe ſolemniter Remis coronari fecit, & poſtea per annum fere viuens in ſolio regni Francorum glorioſiſſime regnantem vidit. De quo Rex Ludouicus, antequam natus eſſet, talem in ſomnis vidit viſionem: Videbatur ei quod Philippus filius ſuus tenebat calicem aureum in manu ſua plenum humano ſanguine: de quo propinabat omnibus Principibus ſuis, & omnes in eo bibebant. Hanc autem viſionem extremo tempore vitæ ſuæ retulit Henrico Albanenſi Epiſcopo, Apoſtolicæ ſedis in Franciam legato, per nomen Domini adiurans, ne alicui ante mortem ipſius Regis reuelaret. Rege autem Ludouico defuncto, Henricus Epiſcopus hanc viſionem multis viris religioſis manifeſtauit. Cuius regni anno primo Chriſtianiſſimus Rex Ludouicus pater prædicti Philippi in ciuitate quondam Lutetia, nunc Pariſius vocatur, feliciter migrauit ad Dominum. Sed de his infra plenius dicemus. Nunc ad geſta primi anni regni Philippi Auguſti illuſtris Francorum Regis ſtylum vertamus.

Geſta primi anni regni Philippi Auguſti Francorum Regis.

ANNO Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo ſeptuageſimo nono, Ludouicus Chriſtianiſſimus Francorum Rex pene ſeptuagenarius, conſiderans humanæ vitæ breuitatem, ſentienſque ſe aduerſa valetudine paralyſi aliquantulum prægrauari, conuocauit Pariſiis generale Concilium omnium Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Abbatum, nec non & Baronum totius regni Francorum in palatium venerabilis patris noſtri Mauricij Pariſienſis Epiſcopi. Vbi reſidentibus omnibus, ſolus Ludouicus capellam ingreſſus primo, vt omnibus operibus ſuis facere conſueuerat, oratione ſua ad Dominum, deinde vocatis ſingulatim Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, & omnibus regni Principibus, communicauit eis conſilium, quod dilectiſſimum filium ſuum Philippum à Deo datum in inſtanti Aſſumptione beatæ virginis Mariæ, cum conſilio eorum & voluntate, in Regem Francorum ſubleuare volebat. Audientes autem Prælati & Principes voluntatem Regis, omnes vnanimiter clamauerunt dicentes: Fiat, fiat. Et ſic ſolutum eſt conſilium.

Adueniente autem feſtiuitate iam dicta beatiſſimæ virginis Mariæ, Chriſtianiſſimus Rex Ludouicus cum dilectiſſimo filio ſuo Philippo Karnopolim [*Karlopolim*] venit: vbi Domino ordinante aliter quam ſperabat, euenit; quia dum ibi Rex moram faceret, prout fama multorum referente didicimus, inclytus Philippus à patre accepta licentia cum venatoribus Regis, nemus cauſa venandi intrauit. Confeſtim ingreſſus aprum inuenit. Quo viſo, mox venatores diſcopulatis canibus inſecuti ſunt aprum per deuia nemoris & vaſtæ ſolitudinis, clangentes cornibus, diuerſas ſemitas nemoris proſequentes.

Interea Philippus equo velociſſimo inſidens ſegregatus ab aliis curſu rapidiſſimo diu aprum inſecutus eſt ſolus per aliam ſecretiorem ſemitam, & poſt paululum reſpiciens, declinante iam die, nullum de venatoribus adeſſe cognouit. Videns autem ſe eſſe ſolum relictum in illa vaſta ſolitudine nemoris, non immerito timere cœpit, pergens huc & illuc ſoliuagus & neminem videns, cum gemitu & ſuſpiriis Deo & beatæ Mariæ virgini, & beatiſſimo Dionyſio Regum Francorum patrono & defenſori, ſignum ſanctæ crucis fronti imprimens, ſe affectuoſiſſime commendauit. Finita oratione ad dexteram partem reſpiciens, eminus ruſticum quendam, ſtatura procerum, prunas in igne ſufflantem ſubito proſpexit, aſpectu horribilem, carbonum nigredine infectum, vultu deformem, ſuper collum ſecurim magnam tenentem. Quem vt vidit primo, ſicut puer aliquantulum timuit, ſed timorem illum magnitudine animi ſuperans, propius acceſſit, & hominem illum benigne ſalutauit. Et cognito quis erat, & vnde & quare venerat, protinus dimiſſo ruſticus negotio, per viam compendij, Dominum ſuum ipſum eſſe cognoſcens, Karnopolim feſtinus reduxit. Ex hoc enim timore

Philippus à Deo datus grauiter tunc acuto morbo laborauit. Qua de causa prodelata est eius sublimatio vsque ad sequens festum omnium Sanctorum. Sed Dominus noster Iesus Christus, qui nunquam reliquit sperantes in se, per orationes & merita sanctissimi patris Ludouici, qui die ac nocte incessanter pro eo Dominum deprecabatur, & per orationes vniuersalis Ecclesię effluxis aliquot diebus, pristinæ sanitati restituit. Superueniente autem omnium Sanctorum festiuitate, Philippus Augustus conuocatis Archiepiscopis, Episcopis, & omnibus terræ Baronibus à VVilhelmo illo reuerendo Remensium Archiepiscopo tituli sanctę Sabinę presbytero Cardinali Apostolicæ sedis legato, ipsiusque Regis auunculo coronatus est Remis, astante Henrico Rege Angliæ, & ex vna parte super caput Regis Franciæ ex debita subiectione [*coronam*] humiliter portante: cum omnibus Archiepiscopis, Episcopis, ceterisque regni Principibus, & vniuerso clero & populo clamantibus: Viuat Rex, viuat Rex. Cuius ætas fuerat annorum quatuordecim in festiuitate Timothei & Simphoriani præterita. Et tunc cœperat volui annus decimusquintus: ita quod in anno quintodecimo suæ ætatis in Regem est inunctus; in festo scilicet omnium Sanctorum, adhuc viuente patre suo Christianissimo Rege Ludouico, tamen aduersa ægritudine nimis grauato: videlicet paralysi, quæ ei gressum prorsus negauerat.

De his autem quæ in exordio regni sui gessit, pauca scribere proposuimus, ne prolixitas voluminis, & nimia simplicitas sermonis, delicatis auditorum auribus fastidium generaret. A primæua igitur ætate sua, timorem Domini pro pædagogo habuit, quia initium sapientiæ timor Domini: rogans in orationibus suis & humiliter deprecans Dominum, vt omnes actus & gressus eius dirigeret, iustitiam quasi propriam matrem dilexit: Misericordiam superexaltare iudicio contendit: Veritatem nunquam à se alienari permisit: Continentiam coniugalem præ omnibus aliis Regibus in domum suam transtulit. Veruntamen quia à tenera ætate in his gloriosis virtutibus seipsum exercitari complacuit: ideo tempore procedente factum est, quod sicut ipse Rex Dominum timebat & reuerebatur: ita ab omnibus in curia sua manentibus obseruari præcepit. Et quod mirabilius est, iuramenta quæ ab aleatoribus frequenter in curiis vel in tabernis aleatorū fieri solent enormia, in tantum abhorruit; quod quando fortuito casu miles, vel quilibet alius ludens præsente Rege ex improuiso iuramentum incurrebat, statim ad mandatum regis in flumine vel in lacu aliquo proiiciebatur. Et tale edictū ab omnibus firmissime seruari in posterum iussit. Macte virtute cuius talia erant principia, qualis erit finis. Etenim manus Domini erat cum eo.

Reuolutis autem quampaucis diebus ex quo nouus Rex post sacram inunctionem Parisiis rediit: opus quod longo tempore mente gestauerat, sed pro nimia reuerentia, quam Christianissimo patri suo exhibebat, perficere formidabat, aggressus est. Audierat enim multoties à Principibus qui cum ipso pariter in palatio fuerant nutriti, & hoc sine obliteratione memoriæ commendauerat, quod Iudæi qui Parisiis manebant, singulis annis Christianum vnum in opprobrium Christianæ religionis, quasi pro sacrificio in cryptis subterraneis latentes in die Cœnæ, vel in illa sacra hebdomada pœnosa, iugulabant: & in huiusmodi nequitia diabolicæ fraudis diu perseuerantes, tempore patris sui multoties deprehensi fuerant, & igne consumpti. Sanctus Ricardus, cuius corpus quiescit in Ecclesia sancti Innocentij, in capellis Parisius, sic interfectus à Iudæis & crucifixus feliciter per martyrium migrauit ad Dominum: vbi ad honorem Domini per preces & per intercessiones sancti Ricardi multa miracula, ipso Domino operante, facta fuisse audiuimus. Et quia Christianissimus Rex Philippus diligenti inquisitione à maioribus hæc & alia quamplurima nefanda de Iudæis plenius didicerat: ideo zelo Dei inflammatus ad mandatum ipsius, eodem anno quo Remis sacra regni Francorum suscepit gubernacula, decimosexto Kalendas Martij in sabbato, capti sunt Iudæi per totam Franciam in Synagogis suis. Et tunc expoliati sunt auro & argento & vestibus, sicut & ipsi Iudæi in exitu de Ægypto Ægyptios expoliauerant.

Hoc

Hoc ipſo ſignificata fuit futura eorum eiectio, quæ procedente tempore Deo diſponente ſubſecuta eſt.

Factum eſt autem quaſi poſt menſem dierum, ex quo ſacram ſuſcepit inunctionem Philippus Auguſtus, quod Hebo de Carantonio in pago Bituricenſi cœpit tyrannidem in Eccleſia Dei exercere, & grauibus exactionibus clericos ibidem Deo ſeruientes opprimere: cuius ſæuitiam clerici ſufferre non valentes, miſerunt nuntios ad Chriſtianiſſimum regem Philippum Auguſtum, de violentia a iam dicto Hebone ſibi illata conquerentes, & a rege iuſtitiam humiliter exigentes. Audita rex virorum religioſorum conqueſtione, zelo Dei accenſus pro defenſione Eccleſiarum, & cleri libertate, contra illum tyrannum mouit arma, & cum manu valida terram ipſius vaſtauit & prædas duxit, & in tantum eius audaciam repreſſit, quod neceſſitate compulſus, videns quod manum regis effugere non poſſet, procidit ad pedes regis, impetrans ab eo veniam, & ſub atteſtatione iuriſiurandi promittens, quod ſecundum beneplacitum & voluntatem ipſius regis, omnibus Eccleſiis & clericis Deo ſeruientibus pleniſſime ſatisfaceret, & de cetero ſe ab huiuſmodi obtemperaret. Hoc primum bellum geſſit in initio regni ſui Philippus a Deo datus in ætate quindecim annorum: quia ad liberationem Eccleſiarum & cleri, & ad cuſtodiam totius populi Chriſtiani datus eſt a Deo in regem.

Porro eodem anno regni ſui, videlicet primo, ad ſuggeſtionem antiqui ſerpentis, hoſtis humani generis, egreſſi ſunt filii iniquitatis, ſcilicet Ymbertus de Bello loco, & Comes Cabilonenſis cum complicibus ſuis aduerſus Eccleſiam Dei; qui cum grauiter contra regias immunitates ipſas Eccleſias grauare præſumpſiſſent, clerici & viri religioſi ibi iugiter Deo ſeruientes, ſignificauerunt omnia iſta mala domino ſuo Chriſtianiſſimo Francorum regi. Tunc rex pro defenſione Eccleſiarum & Cleri libertate, collecto exercitu, terras eorum intrauit, & magnas prædas duxit, & in tantum ſuperbiam illorum & tyrannidem Domino operante confregit, quod eis inuitis ablata Eccleſiis in integrum reſtitui fecit, & clericis ibidem Domino famulantibus pacem temporis reformauit, eorum orationibus humiliter ſe commendans. Et certe merito debet vniuerſalis Eccleſia orare pro Chriſtianiſſimo rege Philippo, quia iſte eſt, qui aſſidue ſtat pro ipſa Eccleſia, eam protegens ab inimicis & defendens, exterminando Iudæos fidei Chriſtianæ inimicos, propulſando hæreticos de fide catholica male ſentientes. Bona enim illius opera ſtabilita ſunt in Domino, & ideo facta eius & dicta debet enarrare omnis Eccleſia ſanctorum.

Porro anno primo regni Philippi Auguſti, & ætatis ipſius anno quintodecimo ortis quibuſdam ſimultatibus, & fictis odiis inter Principes regni: quidam de Principibus eius, ſtimulante diabolo, eccleſiaſticæ pacis inimico, conſpirationem contra dominum ſuum regem Philippum Auguſtum facere præſumpſerunt; qui collecto exercitu terras regis vaſtare cœperunt. Videns autem hæc Chriſtianiſſimus rex Philippus nimio furore ſuccenſus infinitæ multitudinis contra illos duxit exercitum, & paucis reuolutis diebus, omnes fugauit, & tam potenter & viriliter perſecutus eſt, quod Domino miraculoſe operante, omnes ſibi ſuppeditauit, & ad omnem voluntatem eius faciendam potentiſſime coëgit. Veruntamen omnium Dominus retributor bonorum & remunerator, qui nullum bonum reliquit irremuneratum: quia duo prima prœlia in initio regni ſui pro defenſione Eccleſiarum & Cleri libertate Chriſtianiſſimus rex Philippus Auguſtus ad honorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & beatæ Dei genitricis & virginis Mariæ ſtrenue geſſerat: ideo Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui non reliquit ſperantes in ſe, in fraude iſtorum circumuenientium illi affuit, vt omnes aduerſarios ſuos vinceret, & potentiam aduerſus eos, qui eum iniuſte deprimere moliebantur: Dominus enim eſt qui diſſipat conſilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia Principum. Hic enim vir non eſt derelictus a Deo in die certaminis, quia Angelus Domini ſtans a dextris eius, confringit capita inimicorum ſuorum. Et quare hoc? Quia fideliter permanet in mandatis Domini.

Geſta ſecundi anni regni Philippi Auguſti Francorum Regis.

ANNO Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo octogeſimo primo Kalendis Iunii, ea die qua Dominus noſter Ieſus Chriſtus baiulis nubibus cœlos aſcendit, in Eccleſia beati Dionyſii ad ſuggeſtionem & conſilium cuiuſdam boni viri, qui zelum Dei videbatur habere, idem Rex Philippus ſecundo impoſuit ſibi diadema, & tunc iuncta fuit Elizabeth vxor eius venerabilis regina filia Balduini illuſtris Comitis Haenuenſis, neptis Philippi magni Comitis Flandrenſium, qui ea die prout moris eſt, enſem ante dominum Regem honorifice portauit: ſed dum hæc in Eccleſia beatiſſimi Dionyſii ſolenniter agerentur, & ipſe Rex cum Regina ante maius altare flexis genibus & inclinatis capitibus, nuptialem benedictionem a venerabili Guidone Senonenſi Archiepiſcopo, aſtantibus multis Epiſcopis & Baronibus humiliter reciperent: accidit quiddam dignum memoria, quod huic operi inſerendum vtiliter ęſtimauimus. Interea dum multa turba populi de circumpoſitis ciuitatibus, ſuburbiis, vicis & villis, cum magno gaudio ad tantam ſolennitatem videndam conueniſſent, & vt viderent Regem cum Regina diademate inſignitos, conflictum cum tumultu facerent: quidam miles de officialibus Regis tenens virgam in manu ſua, cum ad ſedandum tumultum populi, virgam huc & illuc in incertum iaceret, tres lampades ſuper capita ipſorum ante maius altare pendentes ſubito vno ictu fregit, & oleum illarum ſuper capita Regis & Reginæ, in ſignum plenitudinis donorum Spiritus ſancti cœlitus miſſum, miraculoſe emiſſum fuiſſe credimus, & ad dilatandam famam nominis ipſius & gloriam in omnem terram circunquaque diffundendam. Vnde in Cantico amoris Salomon de iſto prophetice videtur dixiſſe; Oleum effuſum nomen tuum. Quaſi diceret; Fama nominis tui & gloria & ſapientia diffundetur a mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad terminos orbis terrarum, & inclinabunt capita ſua ante eum Reges, & multæ gentes ſeruient ei. Ex his & aliis huiuſmodi coniicere poſſumus, quod ea quæ circa ipſum regem Deo ordinante geſta ſunt, ſic intelligi poſſunt.

De obitu piiſsimi Regis Ludouici.

EODEM anno decimoquarto Kalendis Octobris, feria quinta obiit Ludouicus Francorum Rex, in ciuitate quæ nunc Pariſius dicitur, & eſt caput regni Francorum. Forte Domino ita procurante factum eſt, vt ille qui Rex erat, & caput totius regni Francorum, in ciuitate quæ caput regni Francorum eſt, in palatio ſuo fœliciter migrauit ad Dominum. Vt etiam ſic omnibus manifeſtum fieret, quod de palatio ad palatium, de regno ad regnum glorioſe tranſiret: de palatio terreno ad latitudinem cœleſtis paradiſi: de regno tranſitorio ad regnum æternum, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec humanus animus comprehendere potuit, quod ab æterno præparauit Deus his, qui diligunt eum in veritate. Cuius corpus glorioſe ſepultum fuit in Eccleſia ſanctæ Mariæ Barbael, quam ipſe fundauit: vbi ad honorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & beatæ Dei genitricis & virginis Mariæ, & omnium Sanctorum die ac nocte a ſanctis religioſis viris diuina celebrantur officia pro anima ipſius, & omnium prædeceſſorum ſuorum, & pro ſtatu regni Francorum. In eadem Eccleſia ſuper ſepulturam ipſius Regis Adela prædicta illuſtris Francorum Regina, mater iam dicti Philippi Auguſti Francorum regis fecit conſtrui ſepulchrum miro artificio compoſitum, ex lapidibus auro & argento, & ære & gemmis ſubtiliſſime decoratum. Tale opus tantæ ſubtilitatis a diebus Salomonis non fuit repertum in vniuerſis regnis. Sed de his hactenus. Nunc ad ea quæ circa perfidos Iudæos Domino inſpirante, ab ipſo rege facta ſunt, tranſitum faciamus.

Cauſæ quare Chriſtianiſsimus Rex Philippus ſemper Auguſtus exterminauit Iudæos de tota Francia, hic ponuntur.

I. Cauſa.

EO tempore multitudo maxima Iudæorum in Francia habitabat, quæ a longis retroactis temporibus de diuerſis mundi partibus, ob pacis diuturnitatem, &

Franci-

Francigenarum liberalitatem ibi conuenerat: audierant enim Iudæi strenuitatem regum Francorum contra inimicos, & pietatem magnam erga subditos. Et ideo maiores eorum & sapientiores in lege Moysi, qui ab ipsis Iudæis Didascali vocabantur, Parisios venire decreuerunt: vbi longam habentes conuersationem in tantum ditati sunt, quod fere medietatem totius ciuitatis sibi vendicauerant, & quod contra Dei decretum est & institutionem ecclesiasticam, Christianos in seruos & ancillas in domibus suis habebant, qui a fide Iesu Christi manifeste recedētes, cum ipsis Iudæis iudaïzabant. Et quia Dominus per Moysen in Deuteronomio dixerat; Non fœnerabis fratri tuo, sed alieno, per alienum Iudæus praue omnem Christianum intelligens, tradentes Christianis sub vsuris pecunias suas, in tantum grauauerunt ciues & milites & rusticos de suburbiis, oppidis, & vicis, quod plurimi ex eis compulsi sunt possessiones suas distrahere: alii Parisiis in domibus Iudæorum sub iuramento astricti, quasi in carcere tenebantur captiui. Quod audiens Christianissimus rex Philippus, pietate commotus, consuluit quendam heremitam nomine Bernardum, virum sanctum & religiosum, qui eo tempore in nemore Vicenarum degebat, quid facto opus esset. De consilio cuius relaxauit omnes Christianos de regno suo a debitis Iudæorum: quinta parte totius summæ sibi retenta.

Secunda causa hic ponitur.

AD cumulum etiam damnationis suæ, vasa ecclesiastica Deo dicata, scilicet cruces aureæ & argenteæ, habentes imaginem crucifixi Domini Iesu Christi, & calices, quæ pro instanti necessitate Ecclesiarum nomine vadii fuerant eis supposita, in vituperium & opprobrium Christianæ religionis tam viliter tractabant, quod in calicibus, in quibus corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi conficiebatur, infantes eorum offas in vino factas comedebant, & cum ipsis bibebant, non reducentes ad memoriam illud quod legitur in libro Regum; quomodo Nabugodonosor rex Babyloniæ vndecimo anno regni Sedechiæ regis Hierusalem, peccatis Iudæorum exigentibus, per Nabuzardam Principem militię, sanctam ciuitatem Hierusalem cepit, & templum expoliauit, & vasa pretiosa Deo consecrata, quæ Salomon sapientissimus fecerat, secum portauit. Sed Nabugodonosor licet Gentilis & idololatra, tamen timens Deum Iudęorum noluit in vasis illis bibere, nec ad vsus suos transferre: imo quasi sacrosanctum thesaurum in templo suo iuxta idolū conseruari. Sed superueniens Balthasar, qui sextus ab eo regnauit, grande conuiuium suis faciens optimatibus & principibus, præcepit vt afferrentur vasa, quæ suus auus Nabugodonosor de templo Domini asportauerat, & biberunt in eis rex & optimates & vxores concubinæ eius. In eadem hora iratus Dominus contra Balthasar, ostendit ei signum destructionis suæ, scilicet manum contra eum in pariete scribentem; *Mane, Techel, Phares*: quod interpretatum sonat; Numerus, appensio, diuisio. Eadem nocte capta est Babylon a Cyro & Dario, & interfectus est Balthasar in ipso conuiuio; vt Ysaias longe ante prædixerat: Pone mensam contemplare in specula, id est in pariete comedentes & bibentes in vasis Domini: surgite principes, accipite arma, quia ciuitas capta est. Et statim ex improuiso superueniētibus Medis & Persis interfectus est Balthasar in ipso conuiuio. Cæterum quis obnubilare audeat, quod Dominus reuelare disponit.

Tertia causa eiectionis Iudæorum hic ponitur.

EO igitur tempore Iudæis timentibus ne ab officialibus regis scrutarentur eorū domus: factum est quod quidam Iudæus, qui eo tempore Parisiis morabatur, habens vadia ecclesiastica, videlicet crucem auream gemmis insignitam, & librum Euangeliorum auro & lapidibus pretiosis mirifice decoratum cum ciphis argēteis, & aliis in sacco ponens in fossam profundam, vbi ventrem purgare solebat: proh dolor, vilissime deiecit. Quæ omnia paulo post, Domino reuelante, a Christianis ibidem sunt inuenta, &, soluta quinta parte totius debiti domino regi, propriæ Ecclesiæ cum summo gaudio & honore sunt reportata. Iste annus potest merito vocari Iubilæus: quia sicut in veteri Lege in anno Iubilæo omnes possessiones libere reuertebantur ad pristinos possessores, & omnia debita remittebantur: ita tanta

relaxatione debitorum a Chriſtianiſſimo rege facta, Chriſtiani in regno Franciæ manentes perpetuam libertatem a debitis Iudæorum ſunt conſecuti.

Geſta tertii anni Philippi Auguſti Francorum Regis.

ANNO Dominicæ incarnationis milleſimo, centeſimo, ſeptuageſimo ſecundo, menſe Aprili, qui ab ipſis Iudæis dicitur Niſan, exiit edictum a sereniſſimo rege Philippo Auguſto, quod omnes Iudæi de regno ſuo, vſque ad ſequens feſtum ſancti Iohannis Baptiſtæ ad exeundum parati eſſent. Et tunc data eſt eis licentia a rege, quod omnem ſuam ſupellectilem venderent, vſque ad præfinitum tempus, ſcilicet feſtum ſancti Iohannis, reſeruatis ſibi & ſucceſſoribus ſuis Francorum regibus poſſeſſionibus, videlicet domibus, agris, vineis, granchiis, torcularibus & huiuſmodi. Quo audito perfidi Iudæi: quidam ex ipſis regenerati ex aqua & Spiritu ſancto, cõuerſi ſunt ad Dominum, perſeuerantes in fide Domini noſtri Ieſu Chriſti, quibus Rex intuitu Chriſtianæ religionis, omnes poſſeſſiones eorum in integrum reſtituit, & perpetuæ libertati eoſdem donauit. Alii errore antiquo excæcati in perfidia ſua permanentes, Principes terræ, videlicet Comites, Barones, Archiepiſcopos, Epiſcopos donis, & promiſſionibus magnis allicere cœperunt, tentantes ſi aliquo modo per conſilium eorum & ſuggeſtionem & infinitam pecuniæ promiſſionem, animum Regis a tam fixo propoſito reuocare potuiſſent. Sed miſerator & miſericors Dominus, qui non relinquit ſperantes in ſe, & de ſua virtute præſumentes humiliat, infundendo gratiam ſuam cœlitus miſſam, ita robore Spiritus ſancti inflammantem ipſius Regis illuſtratam confirmauit, quod nec precibus, nec promiſſionibus rerum temporalium potuit emolliri. Et verum fatear, huic congrue poteſt adaptari quod de beata Agatha legitur; Facilius poſſunt ſaxa molliri & ferrum in plumbum conuerti, quam mens Chriſtianiſſimi regis ab intentione diuinitus inſpirata poſſit reuocari.

Videntes ergo infideles Iudæi, Principes repulſam fuiſſe paſſos, per quos alios reges prædeceſſores ſuos ad voluntatem ſuam faciendam facile inclinare conſueuerant, admirantes Philippi regis magnanimitatem & firmam in Domino conſtantiam, attoniti, & quaſi ſtupefacti, & ſub quadam admiratione clamantes; Scema Iſraël, id eſt, *audi Iſrael*, aggreſſi ſunt vendere omnem ſuam ſupellectilem: tempus enim imminebat, quod de præcepto regis de tota Francia tenebantur exire, quod nulla ratione vlterius poterat prorogari. Tunc Iudæi regis iuſſa complere ſatagentes, res ſuas mobiles ſub mira feſtinatione vendiderunt: poſſeſſiones enim omnes ad fiſcum regis ſunt deuolutæ. Igitur Iudæi venditis rebus ſuis, pretium habentes pro viatico, egreſſi ſunt cum vxoribus & filiis, & vniuerſo comitatu ſuo, anno Domini ſupradicto M. C. LXXXII. menſe Iulii, qui ab ipſis Iudæis dicitur Tamuz, regni regis Philippi Auguſti anno tertio, & ætatis ſuæ anno decimo ſeptimo, incœpto menſe Auguſto præterito, videlicet in feſto ſancti Symphoriani, vndecimo Kalendas Septembris. Et ſic annus ſeptimus decimus ætatis regis in menſe ſequenti poſt Iudæorum expulſionem, ſcilicet Auguſto, completum eſt: exierant enim menſe Iulio, vt prædictum eſt. Ergo ad completionem ſeptimi decimi anni non reſtabant niſi tres hebdomadæ, vel quindecim dies.

Facta autem infidelium Iudæorum eiectione & eorumdem per vniuerſum orbem diſperſione, Philippus rex ſemper Auguſtus non immemor fratrum ſuorum, anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo ſeptuageſimo tertio, ætatis ipſius decimo octauo anno incœpto, opus glorioſe incœptum, Deo diſponente glorioſius conſummauit: nam omnes ſynagogæ Iudæorum, quæ ſcilicet ſcholæ ab ipſis vocabantur, vbi Iudæi ſub nomine religionis ficte, cauſa orationis quotidie ſimulate conueniebant, prius mundari iuſſit, & [*ſecundum*] voluntatem omnium Principum, eaſdem ſynagogas Eccleſias Deo dedicari fecit, & ad honorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & beatæ Dei genitricis & virginis Mariæ, in eiſdem altaria conſecrari præcepit. Conſiderauit equidem pia conſideratione & honeſta, quod vbi nomen Ieſu Chriſti Nazareni, teſte Hieronymo ſuper Iſaiam de die in diem blaſphemari ſo-

mari solebat, & a clero & vniuerso populo Christiano ibidem laudaretur Deus, qui fecit mirabilia magna solus.

Videntes autem milites totius Franciæ & ciues & alii burgenses opera regis miraculosa, quæ tempore ipsorum Deo ordinante fiebant, regem bonæ indolis adolescentem contemplantes, & opera ipsius admirantes, benedixerunt Deum, qui talem potestatem dedit hominibus. Et si vultis diligenter attendere, inuenietis in isto illas quatuor gloriosas virtutes, quas Moyses dixit considerandas in eligendo Principe, videlicet potentiam, timorem Dei, amorem veritatis, detestationem auaritiæ. Iste, salua pace omnium dico, est in sermone subtilis, iustus in iudiciis, acutus in responsis, prouidus in consiliis, fidelis in commissis, strenuus in agẽdis, acer in hostes, pius erga subditos, cõspicuus in bonitate, præclarus in omnimoda morũ honestate. Huius ad exemplum Aurelianenses ciues inducti caput suum. i. regem imitari cupientes, in Ecclesia, quæ quondam Aurelianis fuerat synagoga, præbendas perpetuo instituerunt, vbi clerici ordinati die ac nocte diuina celebrant officia pro rege & pro omni Christiano populo, & pro statu ipsius regni Francorum. Simili modo in Ecclesia Stampensi, quæ fuerat synagoga factum fuisse vidimus, quod talis eiectio Iudæorum, vel expulsio reuolutis quampluribus annis alia vice facta fuerit ex gestis regum Francorum didicimus.

Legimus enim in gestis Francorum, quod tempore Dagoberti regis Francorum facundissimi imperium Romanorum Imperatorum Eraclius gubernabat vir sapiẽtissimus in liberalib. artibus, & maxime in Astronomia, quæ eo tẽpore multum vigebat: sed multiplicato numero fidelium, sublata est de medio, & ab omni cœtu fidelium veluti idolatria eliminata: iste Eraclius scripsit Dagoberto excellentissimo regi Francorũ, vt omnes Iudæos de regno suo exterminaret: quod & factũ est. Præsciuerat enim idem Imperator per signa syderum, quibus sæpissime intus erat, quod imperiũ Romanorum per gentẽ circuncisorum delẽdum esse. Sed quod ille intellexit de Iudæis, hoc certũ fore dignoscitur per gentem Agarenorũ, quos nos Sarracenos vocamus, quoniam ab ipsis eius imperiũ postmodum noscitur esse captum atq; violẽter vastatum, & secundo futurum dicit Methodius in fine temporum. Isti sunt Ismaëlitę, qui de Ismaële descenderunt, & omnes sunt circuncisi, qui pater eorum Ismaël filius Abrahę circuncisus fuisse legitur. De his enim Methodius martyr scriptum nobis reliquit; Futurum est enim in fine temporum, scilicet circa tempora Antichristi, vt exeant adhuc semel, & obtinebunt orbem terræ per octo hebdomadas annorum, id est, per quinquaginta sex annos, & propter pressuras & tribulationes, quas tunc Christiani patientur, vocabitur iter eorum via angustiæ. In sacris locis interficient, ibidem cum mulieribus dormient, & ad sepulchra sanctorum religabunt iumenta, id est, in Ecclesiis iuxta corpora Sanctorum Martyrum facient. Et hoc pro nequitia Christianorum qui tunc erunt. Iosephus etiam dicit, totum orbem futurum eorum habitaculum, & etiam insulas maris eos obtinere testatur. His breuiter decursis, ad gesta quarti anni regni Philippi Augusti Francorum regis pertractanda, Deo annuente, redeamus.

Gesta quarti anni regni Philippi Augusti Francorum regis.

FACTVM est autem eodem anno quo supra, videlicet Dominicę incarnationis M.C.LXXXIII. regni Christianissimi regis Philippi anno IIII. quod idẽ Rex ad preces multorum, & maxime ad suggestionem cuiusdam seruientis, qui eo tempore fidelissimus in negotiis regiis pertractandis esse videbatur: Parisiis a leprosis extra ipsam ciuitatem manentibus, nundinas sibi & suis successoribus emit, & in ciuitate transferri fecit, scilicet in foro quod Campellis vocatur: vbi ob decorem & maximam institutorum vtilitatem per ministerium prædicti seruientis, qui in huiusmodi negotiis probatissimus erat, duas magnas domos, quas vulgus halas vocat ædificari fecit; in quibus tempore pluuiali omnes mercatores merces suas mundissime venderent, & in nocte ab incursu latronum tute custodirent. Ad [*maiorem*] etiam cautelam circa easdem halas iussit in circuitu murum ædificari, portas sufficientes fieri præcipiens, quæ in nocte semper clauderentur. Et

inter murum exteriorem & ipſas halas mercatorum ſtalla fecit erigi deſuper operta, ne mercatores tempore pluuioſo a mercatura ceſſarent, & ſic damnum incurrerent.

Eodem igitur tempore Philippus Auguſtus Francorum rex de augmento & ampliatione regni ſollicitus, nemus Vicenarum quod toto tempore prædeceſſorum fuerat diſcluſum, & omnibus tranſeuntibus olim fuerat patens & peruium, muro optimo circumcingi fecit. Quo audito Henricus rex Anglorum, qui in regimine regni Angliæ regi Stephano ſucceſſerat, feras per totam Normanniam & Aquitaniam colligi fecit, videlicet hinnulos ceruorum, damulos, & capras ſylueſtres; quas cum ſumma diligentia in nauem magnam poſitas, & ingenioſe coopertas, ibidem victus neceſſaria per fluuium Sequanæ, longo ſcilicet ductu aquarum regi Philippo domino ſuo Pariſios tranſmiſit. Quod munus Chriſtianiſſimus rex benigne ſuſcipiens, in nemus Vicenarum iuxta prædictam ciuitatem includi fecit, poſitis ibi perpetuo cuſtodibus.

Incidentia. Eodem tempore combuſti ſunt multi hæretici in Flandria a Guillelmo reuerendo Remenſium Archiepiſcopo, tituli ſanctæ Sabinæ presbytero Cardinali, Apoſtolicæ ſedis legato, & a Philippo illuſtri Comite Flandrenſium.

Aliud incidens. Eodem anno in prouincia Cartucenſi, in caſtro, quod vulgo dicitur Martel, tertiodecimo Kalend. Iunii obiit inclitus Henricus iuuenis rex Angliæ: cuius corpus tranſlatum eſt in ciuitate Rotomagenſi, in prouincia quæ quondam Neuſtria, nunc Normannia vocatur.

Eodem anno in prouincia Bituricenſi, interfecta ſunt ſeptem millia Cotarellorum & eo amplius, ab incolis illius terræ in vnum contra Dei inimicos confœderatis. Iſti terram regis vaſtando prædas ducebant, homines captos ſecum viliſſimo trahebant, & cum vxoribus captorum; proh nefas! ipſis videntibus dormiebant: & quod deterius eſt, Eccleſias Deo conſecratas incendebant: ſacerdotes & viros religioſos captos ſecum ducentes, & irriſorie Cantores ipſos vocantes, in ipſis tormentis ſubſannando dicebant; Cantate nobis cantores, cantate; & confeſtim dabant eis alapas, vel cum groſſis virgis turpiter cædebant. Quidam ſic flagellati beatas animas Domino reddiderunt; alii longa carceris cuſtodia mancipati ſemimortui data pecunia pro redemptione ad propria redierunt. Sed quomodo quod ſequitur ſine lachrymis & ſuſpiriis referre poterimus?

Eodem igitur tempore peccatis noſtris exigentibus iam dicti Cotarelli inuadentes Eccleſias, ipſas expoliabant, & corpus Domini noſtri, quod pro inſtanti neceſſitate ægrotantium in vaſis aureis vel argenteis, prout decet, ibidem reſeruabatur, ſuggerente diabolo auſu temerario, manibus humano ſanguine pollutis de ipſis extrahentes vaſis, proh dolor! in terram viliter proiicientes pedibus conculcabant, & de illo ſancto linteamine, quod Corporale dicitur, concubinæ eorum pepla capitibus ſuis componebant, & vaſa aurea vel argentea, in quibus ſeruabatur vel conficiebatur ſecum irreuerenter portabant, & malleis confringentes vel lapidibus diſtrahebant. Quod videntes incolæ illius prouinciæ per literas ſuas omnia iſta mala ſignificauerunt domino ſuo Philippo Chriſtianiſſimo Francorum regi: qui audito, zelo Dei accenſus, miſit exercitum ſuum eis in adiutorium. Recepto autem regis exercitu, inſultum vnanimiter in hoſtes fecerunt, & interfecerũt omnes a minimo vſque ad maximum, & ditati ſunt multi de præda illorum. Videntes autem populi ea quæ facta fuerant, reuerſi ſunt glorificantes & laudantes Deum de his omnibus, quæ audierant & viderant.

De reformatione pacis miraculoſa inter Comitem Sancti Egidii Raimundum, & regem Arragonenſium.

ORTA autem fuerat diſſenſio magna a longis retro euolutis temporibus inter regem Arragonenſium, & Comitem ſancti Remigii Raimundum, quæ ſuggerente diabolo humani generis inimico, nulla ratione poterat pacificari: ſed Dominus pauperes ſuos in tanta oppreſsione & afflictione diutina clamantes exaudiens, miſit eis ſaluatorem, non Imperatorem, non Regem, nõ Principem aliquem eccleſiaſti-

eccleſiaſticum,ſed pauperem quendam nomine Durandum,cui Dominus dicitur apparuiſſe in ciuitate Anicienſi, quæ vulgo nunc Podium dicitur, & etiam illi tradidiſſe ſedulam,in qua erat imago beatæ virginis Mariæ ſedentis in throno, tenens in manibus Domini noſtri Ieſu Chriſti pueri habens ſimilitudinem , & in circuitu impreſſam huiuſmodi circumſcriptionem ; Agnus Dei qui tollis peccata mundi dona nobis pacem. Audientes autem Principes maiores & minores cum vniuerſis populis hæc,quæ Domino cooperante facta fuerant:in aſſumptione beatæ Mariæ, ſicut ſingulis annis ſolet fieri,apud Anitium conuenerunt. Tunc Epiſcopi illius ciuitatis cum clero & populo & vniuerſa multitudine ad diem feſtum congregata,illum Durandum pauperem & humilem carpentariũ in medio populi in edito ponentes,aure intentiſſima audierunt, qui mandatũ Domini de pace inter eos reformanda audaciſſime referens & ſcedulam cum imagine beatæ virginis Mariæ pro ſigno omnibus oſtendens, eleuantes vocẽ cum fletu admirantes Dei pietatẽ & miſericordiam,tactis ſacroſanctis Euãgeliis, mente promptiſſima , ſe obſeruaturos pacẽ omnibus modis quibus poſſent firmiſſime iurantes Domino promiſerunt. Et in ſignum ſeruandæ pacis, ſigillum beatæ virginis prædictum , in ſtagno impreſſum & pectori ſuperpoſitum cum caputiis lineis albis , ad modum ſcapulare monachorum alborum factis , in ſignum fœderis initi ſemper ſecum portauerunt. Et quod mirabilius eſt, omnes huiuſmodi caputium cum ſigno portantes in tantum ſecuri erant , quod ſi aliquis fratrem alterius aliquo caſu interfeciſſet , & frater ſuperſtes fratricidam cum ſigno iam dicto accurrentem vidiſſet , ſtatim morte fratris obliuioni data in oſculo pacis cum fletu & lachrymis illum recipiebat , & in propriam domum adducens victui neceſſaria miniſtrabat. Nonne in hoc loco prophetia Iſaiæ quodammodo iterum poteſt dici fuiſſe impleta ; Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit , vitulus & leo , ouis & leo , ouis & vrſus paſcentur ſimul,& puer paruulus minabit eos. Sane per beſtias illas , quæ rapina & carne viuunt , impios homines, ſcilicet homicidas & raptores intelligimus: per reliquas vero pecudes, manſuetos & ſimplices. Et de illis Prophetia dixit, quod Chriſtus eos ſimul habitare, ac pacem habere præciperet. Et quare hoc ? Quia repleta eſt terra ſcientia Domini. Hæc pacis reconciliatio per virum Dei facta , per totam Gotthiam firmiſſime per aliquod tempus fuit obſeruata.

Geſta quarti anni regni Philippi Auguſti Francorum regis.

ANNO Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo octogeſimo quarto, regni Philippi Auguſti anno quinto, ætatis ipſius anno viceſimo,orta eſt diſſenſio , quæ in nouis rebus accidere ſolet , inter Chriſtianiſſimum Philippum Francorum regem , & Philippum Flandrenſium Comitem , pro quadam terra , quæ vſitato vocabulo Viromandia dicitur: aſſerebat enim rex totam Viromandiam cum caſtellis,vicis, & villis titulo ſucceſſorio ad reges Francorum iure hæreditario pertinere : & hoc totum per clericos & laicos , videlicet Archiepiſcopos , Epiſcopos, Comites , Vicecomites alioſq; Principes ſe probaturum allegabat. Comes autem Flandriæ econtrario reſpondebat,terram prædictam viuente Chriſtianiſſimo beatæ memoriæ rege Ludouico diu tenuiſſe , & per multa tẽpora ſine omni inquietudine in pace poſſediſſe,& quandiu viueret ſe nunquam dimiſſurum firmiſſime proponebat. Videbatur enim Comiti, quod de facili animũ regis,quia puer erat, multis promiſſionibus & blandis allocutionibus a tali incœpto poſſet reuocare. Manus equidem Principum tunc,vt dicebatur,cum eo erat : ſed vt dici ſolet in prouerbio; Ventũ conceperunt,& telas araneæ texuerunt. Tandem de conſilio Principum & Baronum Philippus Auguſtus apud Karnopolim caſtrum pulcherrimum , quod vulgo Compennium dicitur,omnes Principes terræ ſuæ conuocauit:& communicato cum eis conſilio , infinitæ multitudinis collegit exercitum , verſus ciuitatem quæ Ambianis vocatur. Comes vero Flandriæ aduentum regis audiens, exaltatum eſt cor eius,& collecto aduerſus regẽ exercitu, cõtra ipſum regem dominum ſuum mouit arma,& iurauit in brachio fortitudinis ſuæ,quod defenderet ſe de omnibus.

Igitur anno quinto regni Philippi Augusti,& ætatis ipſius anno vigeſimo, egreſſus eſt rex cum exercitu ad omnem terram illam, & operuerunt faciem terræ ſicut locuſtæ. Videns autem Comes Flandriæ exercitum regis magnum & fortem valde, conterritus eſt ſpiritus eius,& liquefactum cor populi ſui, fugæ præſidium quærentes. Tunc Comes habito conſilio cum ſuis, per internuntios principem militiæ regis Theobaldum Comitem Bleſenſium Franciæ Seneſcallum vocauit & Guillelmum Remenſem Archiepiſcopum ipſius regis auunculos: quibus ſicut regis fidelibus cura rerum gerendarum eo tempore commiſſa fuerat. Iſtis mediantibus Comes Flandriæ in hunc modum regem allocutus eſt; Deſignat [*deſinat*] indignatio tua Domine circa nos,veni nobis pacificus,& vtere ſeruitio noſtro ſicut placuerit tibi. Terram quam quæris, ſcilicet Viromandiam cum omnibus caſtellis & villis ad eam pertinentibus libere & ſine omni procraſtinatione tibi, Domine mi rex, in integrum reſtituo: tamen ſi veſtræ regiæ maieſtati placet, caſtrum ſancti Quintini & caſtrum quod Perona vocatur,dono regio quandiu vixero mihi dimitti poſtulo: & poſt deceſſum meum ad vos, vel ad heredes veſtros ſucceſſores videlicet regni Francorum ſine aliqua contradictione deuoluantur.

Quod audiens Philippus Chriſtianiſſimus Francorum rex, conuocauit omnes Archiepiſcopos, Epiſcopos, Abbates,Comites, & omnes Barones, qui ad domandam illius & ſuperbiam frangendam vnanimiter conuenerant; & habito conſilio cum illis,omnes quaſi vno ore reſpondentes, hoc quod Comes Flandriæ regi offerebat faciendũ eſſe laudauerunt. His peractis Comes Flandriæ introductus eſt, qui coram omnibus Principibus & vniuerſa multitudine ibidem collecta, terram prædictam, ſcilicet Viromandiam, quam iniuſte longo tempore poſſederat iuſte regi Philippo reſtituit, & ſtatim coram omnibus terra reddita in poſſeſſionem miſit. Præterea iuramentum regi præſtitit, quod omnia damna quæ Babelonio Comiti Haencenſi & aliis amicis regis intulerat, ſecundum voluntatem regis & mandatum cuncta in integrum & ſine mora reſtitueret. Et ſic pax inter regem & Comitem,quaſi per miraculum eſt reformata;quia ſine humani ſanguinis effuſione eſt finem conſecuta. Quod videntes vniuerſi populi nimio gaudio repleti,laudantes benedixerunt Deum,qui ſaluat ſperantes in ſe.

Inter cetera admiratione plena,quę Dominus pro ſeruo ſuo Philippo rege in terris hominibus oſtendere dignatus eſt,iſtud maiori admiratione dignũ, ſcribere dignum duximus. Retulerunt nobis quidam boni viri Ambianenſes canonici, quod dum Chriſtianiſſimus rex cum exercitu ſuo moram faceret, iuxta caſtrũ quod Bouas vocatur,trahentes equi gigas paſſim per campos tam homines,quam equi totius exercitus,conculcauerunt meſſes,& maximam partem cum falculis pro pabulo colligentes,equis ad comedendum dederunt: ita quod pene non remanſit aliquid virens ſuper terram:erat enim tempus quando meſſis eſt in ſpica & flores producit, videlicet circa feſtum S. Iohãnis Baptiſtæ. Sed reformata pace quidã canonici Ambianenſes,qui fructus præbendarum ſuarum in loco vbi exercitus regis fuerat, colligere conſueuerant; videntes meſſem equorũ pedibus confractã,& vſq; ad deletionem conculcatã, dolentes de amiſſione fructuum, cœperunt cõqueri Decano ſuo & Capitulo,humiliter petentes & de iure hoc debere fieri aſſerentes,quod anno illo de omnibus aliis præbẽdis,fructus præbendarũ ſuarum amiſſos,illis cauſa fraternitatis de cõmuni reſtituere dignarentur. Tandem Decanus cum Capitulo habito conſilio,rogauit eos, vt patienter ſuſtinerent vſq; ad collectionem meſſium & granorum excuſſionem, & diligenter colligi facerent reſiduum meſſis conculcatæ ab exercitu regis Francorum,& ſi quid illis de conſueta fructuum perceptione deficeret,Capitulum illis plene reſtitueret. Mira res, & nimis ſtupenda; ſuccedente itaq; tempore, miraculoſe Domino operante ita factum eſt, quod contra omnium opinionem,meſſis quæ ab exercitu regis fuerat conculcata,ita plene & abundanter eo anno reſtituta, quod poſt granorum excuſſionem & areæ ventilationem, inuenerunt centuplum æſtimatum, non tantum de ſpicis conculcatis, ſed & de his, quæ cum falculis ſectæ fuerant, & equis totius exercitus ad comedendum datæ. In loco autem vbi exercitus Comitis Flandriæ collectus fuerat,ita omnia virentia ſunt

deſiccata

deſiccata, quod & herba ſuper terram eo anno ibi non eſt reperta. Hæc & alia, quæ Dominus pro ſeruo ſuo Philippo rege Chriſtianiſſimo nonne digna ſunt ſcribi in libro Geſtorum ipſius? Videntes autem Canonici Ambianenſes tantum miraculum cum vniuerſo populo, timuerunt Regem, videntes ſapientiam Dei eſſe in illo, quæ inſtruit eum & docet ad faciendum quicquid vult, eo adiuuante qui omnium princeps eſt & principium.

Eodem anno ſeptimo decimo Kalendas Februarii 4. Heraclius Patriarcha Hieroſolymitanus, cum Priore hoſpitali tranſmarino, & magiſtro magno templi ad Philippum Auguſtum Chriſtianiſſimum Francorum regem miſſi Pariſios venerunt. Intrauerant enim eo tempore Sarraceni cum magno exercitu terras Chriſtianorum tranſmarinas, & multos ex ipſis interfecerant, plures etiam captiuos ſecum duxerant; vadum Iacob, videlicet quandam fortiſſimam munitionem Chriſtianorum ceperant; vbi multos ex fratribus Hoſpitalis & Templi militibus miſerabiliter occiderant, alioſque captiuos ſecum traxerant. Hac de cauſa omnes Chriſtiani tranſmarini timentes, ne ſumpta audacia Sarraceni ſanctam ciuitatem Hieruſalem caperent, & templum cum ſepulchro Dominico polluendo prophanarent, miſerunt Patriarcham cum duobus magiſtris prædictis in Franciam, portantes claues ciuitatis Hieruſalem, & Sancti Sepulchri Domini ad Chriſtianiſſimum regem Francorum Philippum, rogantes & humiliter deprecantes, quatenus intuitu Dei & amore Chriſtianæ religionis, terræ Hieroſolymitanæ oppido deſolatæ ſuccurſum præſtare dignaretur; qui per multa maris pericula, & frequentes incurſus Pyratarum, & longo tractu terrarum magiſtro militię templi interim in fata collapſo, duo ſuperſtites domino ducente Pariſios venerunt: vbi cum ſolenni proceſſione a venerabili Mauritio Epiſcopo Pariſienſi & Clero, & vniuerſo totius ciuitatis populo Patriarcha receptus eſt quaſi Angelus Domini. Sequenti die in Eccleſia beatæ Mariæ miſſam celebrauit, & ſermonem ad populum fecit.

Quo audito Philippus Auguſtus Francorum rex, omnibus aliis negotiis omiſſis, nuntiis citiſſime occurrit, & in oſculo pacis honorifice recepit, diligentiſſime præpoſitis terræ ſuæ, ſiue diſpenſatoribus præcipiens, quod vbicunque per terram irent, de reditibus regis ſufficientes expenſas illis miniſtrarent. Et cognita cauſa quare venerant, paterna pietate commotus, generale concilium omnium Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & Principum terræ ſuæ Pariſiis conuocari præcepit. Celebrato autem cum illis communi conſilio; Archiepiſcopis, Epiſcopis, & omnibus Eccleſiarum prælatis regia auctoritate mandauit, quod ipſi per frequentes prædicationes & admonitiones populos ſibi ſubditos admonerent, quatenus pro fide Chriſtianorum defendenda, contra inimicos crucis Chriſti pugnaturi Hieroſolymam peterent. Ipſe enim Philippus rex tunc regni Francorum gubernacula ſolus ſtrenue regebat: nondum enim ex Elizabeth venerabili regina vxore ſua ſobolem deſideratam acceperat. Et ideo de conſilio Principum ſtrenuos milites cum magna multitudine peditum armatorum de propriis reditibus ſumptus ſufficientes, prout fama referente didicimus, miniſtrans, deuote Hieruſalem tranſmiſit.

Interea Dux Burgundiæ Hugo collecto exercitu in extremis terræ ſuæ finibus, caſtrum quoddam, quod dicitur Vergi potentiſſime obſederat, & quatuor munitiones in circuitu firmauerat: dicebat enim caſtrum illud ad iuriſdictionem ſuam pertinere, & quaſi ſub iuramento firmabat, quod nulla pactione interueniente ab obſidione recederet, quouſque caſtrum illud in ſuam poteſtatem & dominium transferret. Videns autem Guido dominus caſtri firmum propoſitum Ducis, & quod caſtrum ſuum Dux omnino auferre moliebatur, miſit nuntios ſuos ad Philippum Auguſtum ſtrenuiſſimum Francorum regem, voluntatem ſuam per literas illi ſignificās, quatenus cito veniret, & caſtrū ſcilicet Vergi regi & ſucceſſoribus ſuis habendum perpetuo traderet, Rex autem ſemper Auguſtus viſis literis & auditis, collecto exercitu, ſuppetias illi venire feſtinauit, vt liberaret inopem de manu fortiorum eius, obſeſſum & incluſum a diripientibus eum: qui quaſi ex improuiſo ſuperueniens obſidionem diſſoluit, & illas munitiones, quas Dux ædificari

fecerat, funditus euertit: & recepto caſtro poſitis ibi cuſtodibus, ad dominiũ ſuum in perpetuum tranſtulit, & regno Francorum adiecit. Et paulo poſt Guido Vergiaco regi hominium fecit, & ſub atteſtatione iuriſiurandi & ſucceſſoribus ſuis perpetuam fidelitatem firmauit. Quo facto ſtatim rex caſtrum Vergiaci cum omnibus ad ipſum pertinentibus integerrime domino Guidoni & hæredibus ſuis reſtituit, tamen ſibi & ſuis ſucceſſoribus retento dominio.

Incidentia: Eodem anno fuit eclipſis ſolis particularis prima die Maii hora nona, ſole exiſtente in tauro.

Poſt hæc breui temporis elapſo curriculo ab Epiſcopis & Abbatibus & aliis viris religioſis totius Burgundię, miſſi ſunt nuntii ad Chriſtianiſſimũ Francorum regem Philippum Auguſtum de iã dicto Hugone Duce Burgundiæ in multis conquerentes, & a rege iuſtitiam exigentes. Antiquitus enim piiſſimi reges Francorum zelo Chriſtianæ fidei inflãmati, vt Carolus & eius ſucceſſores, expulſis Sarracenis Chriſtianæ fidei inimicis, & cum multo ſudore & labore in pace regnantes, Eccleſias ſeu monaſteria plurima in honore Domini noſtri Ieſu Chriſti, & beatæ Dei genitricis & virginis Mariæ, & omnium Sanctorum propriis manibus fundauerunt; eiſdem Eccleſiis de propriis reditibus ſuis pro dote, ſufficientes reditus aſſignantes, vnde clerici ibidem perpetue Deo ſeruientes, honeſte victui neceſſaria percipere potuiſſent. Quidam autem ex ipſis in Eccleſiis quas fundauerant, ſibi ſepulturas viuentes elegerunt, omnimode immunitati eas donantes; vt Clodoueus qui primus omnium regum Francorum fidem Chriſtianorum ſuſcepit cum venerabili regina Clotildi vxore ſua in Eccleſia beati Petri Pariſiis, quæ modo mutato nomine Sanctæ Genouefæ Eccleſia dicitur, quam ipſe fundauerat, ſepultus eſt. Childebertus in Eccleſia, quæ quondam fundata fuerat in honore Sancti Vincentii Martyris, quæ nunc Abbatia Sancti Germani de pratis vocatur, ſepultus eſt. Clotarius primus in Eccleſia ſancti Medardi Sueſſionis: ſed iſte Clotarius non fuit pater Dagoberti. Dagobertus in Eccleſia beatiſſimi Dionyſii, quã ipſe fundauit, ad dexterã partem maioris altaris eſt tumulatus. Ludouicus piæ recordationis pater Philippi Auguſti regis noſtri in Eccleſia ſanctæ Mariæ de Barbeel ſepultus eſt, quam ipſe fundauit.

De libertate Eccleſiarum a regibus conceſſa.

IGITVR reges Francorum prædictas Eccleſias in ſua libertate ſemper cuſtodire cupientes, quibuſcunq; Principibus terras cuſtodiendas tradidiſſent, tamen Eccleſias ſub poteſtate ſua & protectione retinere decreuerunt: ne Principes, quibus terra cuſtodienda a regibus delegabatur, Eccleſias vel clericos ibidem Domino ſeruientes, aliquibus angariis, talliis, vel aliis exactionibus grauare præſumerent. Veruntamen quia Dux Burgundiæ Eccleſias terræ ſibi commiſſæ huiuſmodi exactionibus frequentibus contra regias immunitates grauiter oppreſſerat: ideo Philippus rex audita religioſorum virorum cõqueſtione, ipſum Ducem bis vel ter coram omnibus amicis ſuis benigniſſime commouit, quod intuitu Dei & per fidem, quam regno Francorum debebat, ablata prædictis Eccleſiis reſtitueret, & de cetero talia non præſumeret: & ſi pecuniam illam Eccleſiis reſtituere nollet, grauiter in ipſum vindicaret.

Videns autem Dux Burgundiæ Chriſtianiſſimi regis voluntatem, & in omnibus factis & dictis ſuis firmam in Domino conſtantiam, turbatus a curia recedens, in Burgundiam rediit: præceperat enim illi regia maieſtas, quod ſummam triginta millia librarum Pariſienſium quam violenter Eccleſiis abſtulerat, & de violentia illata regi ſatisfaceret. Quod cum Dux fruſtratorias dilationes petẽdo facere nollet Philippus ſemper Auguſtus Francorum rex contra ipſum mouit arma, & collecto exercitu, Burgundiam miles Chriſti pugnaturus intrauit, & pro defenſione Eccleſiarum & Cleri libertate: conculcabatur enim tunc vt populus, ſic ſacerdos caſtrum, quod Caſtellonem vocant obſedit: & euolutis quindecim diebus vel tribus hebdomadibus, erectis in circuitu machinis, caſtrũ rex viriliter impugnari fecit. In quo conflictu tam de interioribus, quam de exterioribus nonnulli ceciderunt: alii vulnerati, beneficio medicinæ priſtinæ ſanitati ſunt reſtituti. Tandem rex potitus

victoria,

victoria, prædictum caſtrum ſcilicet Caſtellonem cepit, & poſitis cuſtodibus ſuis muniri fecit.

Dux Burgundiæ videns quod Chriſtianiſſimo regi reſiſtere non poſſet, ſumpto ſalubri conſilio veniens procidit ad pedes regis, impetrans ab eo veniam, promittens quod ſecundum iudicium Curiæ regis omnibus eccleſiis & clericis ibidem Deo famulantibus, pleniſſime ſatisfaceret. Sed Philippus Auguſtus ſatis acute proſpiciens multam malitiam hominum eſſe in terra, & quod tunc cogitatio illius intenta eſſet ad malum omni tempore, voluit ſibi & Eccleſiis præcauere in futurum. Audierat enim rex a multis qui cum patre bonæ memoriæ Ludouico diutinam cōuerſationem habuerant, quod iſte Dux Burgundię perſæpe ipſum regē offendebat, & frequenter citatus ad Curiam veniebat regi ſecuritatem faciens, quod omnibus modis quibus poſſet regalibus pręceptis obediret, & de cetero ſe ab huiuſmodi obtemperaret: ſed ex quo in Burgundiam reuertebatur, iterum piiſſimum Ludouicum offendere non formidabat. Ex his & aliis huiuſmodi Philippus rex ſufficienter præinſtructus, a Duce Burgundiæ cautionem ſufficientem, videlicet tria caſtra optima nomine vadii recepit: tali tamen pactione, quod tam diu illa habeat & poſſideat quouſq; prædictam pecuniæ ſummam ſcilicet XXX. millia librarum Eccleſiis integre reſtituat. Sed poſtea breui temporis elapſo ſpatio, habito rex cum amicis ſuis ſaniori conſilio, illa tria caſtra Duci reſtituit. Et inſuper quia prædictam pecuniæ ſummam Eccleſiis de proprio reddere non poterat, . . quod ſpectabat ad dominium Vergiaci dono regio Duci conceſſit. Et ſic pace reformata Philippus rex ſemper Auguſtus cum ſuis Dominum laudans & magnificans in palatium ſuum Pariſiis reuerſus eſt cum gloria.

Factum eſt autem poſt aliquot dies, quod Philippus rex Pariſiis aliquantulum moram faciens, dum ſollicitus pro negotiis regni agendis in aulam regiam deambularet, veniens ad palatii feneſtras, vnde fluuium Sequanæ pro recreatione animi quandoque inſpicere conſueuerat, rhedæ equis trahentibus per ciuitatem tranſeuntes, fœtores intolerabiles lutum reuoluendo procreauerunt; quos rex in aula deambulans ferre non ſuſtinens, [*arduum*] opus, ſed valde neceſſarium excogitauit, quod omnes prædeceſſores ſui ex nimia grauitate & operis impenſa aggredi non præſumpſerant. Conuocatis autem burgenſibus cum præpoſito ipſius ciuitatis, regia auctoritate præcepit, quod omnes vici & viæ totius ciuitatis Pariſii duris & fortibus lapidibus ſternerentur. Ad hoc enim Chriſtianiſſimus rex conabatur, quod nomen antiquum auferret ciuitati; lutea enim a luti fœtore prius dicta fuerat: ſed gentiles quondam huiuſmodi nomen propter fœtorem abhorrentes a Paridi Alexandro filio Priami regis Troiæ Pariſius vocauerunt. Legimus enim in geſtis Francorum, quod primus omnium regum Frācorum, qui apud illos more regio regnauit, fuit Pharamundus filius Marcomiri filii Priami regis Auſtriæ. Iſte Priamus rex Auſtriæ non fuit ille magnus Priamus rex Troiæ, ſed ab Hectore filio ſuo per Francionem filium Hectoris deſcendit, ſicut ſubiecta docet figura. Et quoniam multi ſolent dubitare de origine regni Francorum, quomodo & qualiter reges Francorum ab ipſis Troianis deſcendiſſe dicantur: ideo ſollicitus prout potuimus colligere ex hiſtoria Gregorii Turonenſis, & ex chronicis Euſebii & chronicis Hidacii, & ex aliorum multorum ſcriptis, in hac noſtra hiſtoria ſatis lucide determinauimus.

Poſt euerſionem Troiæ multitudo magna inde fugiens, ac deinde in duos populos ſe diuidens, alia Francionem quondam Priami regis Troiæ nepotem, videlicet Hectoris filium ſuper ſe regem leuauerit: alia Turchum nomine filium Troili Priami ſecuta ſit. Atq; ex eo, vt quidam tradunt, duos populos ſumpto nomine Francos & Turchos vſq; hodie vocari. Inde digreſſi iuxta Thraciam ſuper ripas Danubii fluuii cōſederunt: ſed poſt paululum temporis, Turchus cum ſuis a Francione conſanguineo ſuo recedens, in Scythia inferiore ſe tranſtulit & ibi regnauit; a quo deſcenderunt Oſtrogi, Ypogoti, Vandali, & Normanni. Francio autem circa Danubium fluuium cum ſuis remanſit, & ædificans ibi ciuitatem, Sicambriam vocauit. Regnauit autem ibi ipſe, & qui ab eo deſcenderunt annis M. D. V I I. vſque ad

tempora Valentiniani Imperatoris, qui imperauit anno ab incarnatione Domini CCC. LXXVI. a quo fuerunt inde expulſi, pro eo quod tributa Romanis iuxta morem cęterarum gentium ſoluere recuſarent. Egreſſi inde Marcomiro & Souuone & Genebaudo ducibus, venerunt & habitauerunt circa ripam Rheni, in confinio Germaniæ & Alemãniæ, quæ terra Auſtria vocatur: quos cum multis poſtmodum idẽ Valentinianus prœliis attẽtaſſet, nec vincere potuiſſet, proprio eos nomine Francos, quaſi ferancos, id eſt, feroces appellauit: ab illo enim tẽpore in tantum virtus Francorum excreuit, vt tandem totam Germaniam & Galliam vſq; ad iuga Pyrenei & vltra ſubiugarẽt. Sed poſtea Souuone & Genebaudo ducibus in Auſtria remanentibus, Marcomirus filius Priami regis Auſtriæ, qui a Francione nepote Priami regis Troiæ per multas ſucceſſorum generationes, quas hîc longum eſſet enumerare, deſcenderat, in Galliam venit cum ſuis. Euaſerunt autem & alii de excidio Troiano, vt Helenus vates filius Priami, qui cum mille & ducentis viris in regno Pandraſi regis Græcorum ſe tranſtulit: ſed poſtea Brutus cum ſuis in Galliam tranſduxit. Antenor vero circa Thirreni æquoris littora, cum duobus millibus virorum & quingentis mare diſpoſuit. Æneas cum tribus millibus virorũ & CCCC. per mare nauigans cum ſummo labore traiectus eſt in Italiam. Iſti & multi alii de conſanguinitate Priami, poſt excidium Troiæ diſſeminati ſunt per diuerſas regiones: Æneas cum filio Aſcanio ſuo nauigio Italiam venit, vbi Aſcanius Lauiniam filiam Latini regis in vxorem duxit, de qua filium nomine Filinum ſuſcepit; hic furtiue Veneri indulgens de nepte matris ſui Brutum ſuſcepit, qui poſt adiuncta ſibi progenie Heleni filii Priami & Corinneo, qui ab Antenone deſcenderat, Albion inſulam applicuit, quam de nomine ſuo Britanniam nominauit. Et videns inſulæ amœnitatem, ciuitatem Londoniarum ad ſimilitudinem Troiæ fundauit, & Trinouantum vocauit, id eſt, nouam Troiam. Ab iſto deſcendiſſe dicuntur omnes reges Angliæ, quæ ab ipſo Bruto primo dicta fuit Britannia.

Et nota quod reges fuerunt in Auſtria vſque ad Childericum filium Clodouei filii Dagoberti: ſed tunc deficientibus regibus, duces dominari cœperunt, vt Pipinus, Carolus, Martellus & ceteri.

Marcomirus Priami regis Auſtrię filius Galliã cum ſuis adiit, vbi reperit homines ſimpliciter viuentes, qui de excidio Troiano deſcẽderant, & apud Sicambriã circa fluuium Tanaym iuxta Meotidas paludes cũ Francione venerant, habitaueruntq; illic annis multis, creueruntq; in gentem magnam: ſed reuolutis ducentis triginta quinq; annis, viginti & tria millia ex Troianis a Sicambria receſſerunt, habẽtes ducem nomine Ibor, quærentes vbicunq; commodum ſi reperire potuiſſent. Et tamen ſitum facientes per Alemanniam, Germaniam & Auſtriam, venerunt in Galliam; & ibi remanentes ſedem ſuam apud Lutetiam conſtituerunt, octingenteſimo nonageſimo quinto anno ante incarnationem Domini, & a Paride Alexandro filio Priami ſibi nomen imponentes, Pariſios ſe vocauerunt, ſatis ſimplicẽ vitam ibidem longo tẽpore ducentes. Fuerunt autem ibi ex quo a Sicambria receſſerunt annis M. CC. LXX. vſq; ad tempora Valentiniani iam dicti Imperatoris. In diebus illis non erat rex in Gallia, ſed vnuſquiſq; quod ſibi rectum videbatur faciebat. Subditi tamen Romanis erant, & ſecundum morem ipſorum ad regendum populum, conſules ſingulis annis ex ſemetipſis creabant.

Eo tempore Marcomirus cum ſuis Gallias intrauit: & audientes Pariſii quod de Troianis deſcenderat, ab ipſis honorifice receptus eſt, quos quia ad exercitium armorũ docuit, & ciuitates propter frequentes incurſus latronũ murari fecit, ab ipſis defenſor totius Galliæ conſtitutus eſt. Hic Pharamundum filium ſuũ militem ſtrenuum primũ regem Francorum diademate inſigniuit, qui ob honorem Paridis filii Priami regis Troiæ, a quo ipſi populi denominati fuerant, & vt magis ipſis placeret, ciuitatem Pariſiorum, quæ tunc Lutetia vocabatur, de nomine Paridis Pariſius vocari voluit. Affectabant enim omnes Troiani, qui de excidio Troiæ deſcenderant, quod nomẽ eorũ per vniuerſum orbem longe lateq; diffunderetur. Pharamundus genuit Clodium: Clodius genuit Meroueum, a quo rege vtili, reges Francorũ Merouingi ſunt appellati: Meroueus genuit Childericum: Childericus genuit Clodoueum pri-

uicum primum regem Chriſtianum, a quo nomina regum Francorum ab ipſo deſcendentium, propter ordinem hiſtoriæ memoriter tenendum hic poſuimus.

Clodoueus genuit Clotarium: Clotarius genuit Childericum: Qui Clotariũ: Qui Dagobertum primum; hic Eccleſiã hieromartyris Dionyſij fundauit, & multa donaria eidem Eccleſiæ contulit. Dagobertus genuit Clodoueum: Qui Clotarium, Childericum, & Theodericum. Iſti tres fuerunt fratres filij Clodouei, filij Dagoberti primi & ſanctæ Batildis. Childericus genuit Dagobertum: Qui Theodericum: Qui Clotarium. Deinde regnauit Ausbertus: Qui genuit Arnoldum: Qui S. Arnulfum poſtea Metenſem Epiſcopũ: Qui Anchiſen vel Anſegiſilũ, vel Anſedmum: Qui Pipinum maiorẽ domus: Qui Carolũ Martellum: Qui Pipinum regem: Qui Carolũ Magnum Imperatorẽ: Qui Ludouicum Pium Imperatorẽ: Qui Carolum Caluum Imperatorem. Hic attulit ad Eccleſiã ter beati Dionyſij clauum & ſpineam coronam, & brachium S. ſenis Simeonis, & criſtam auream cum gemmis precioſiſſimis & preciabilem & crucem auream cum lapidibus precioſis pondere octoginta marcarum, & multa alia cariſſima dona iam dictæ Eccleſiæ cõtulit, quæ longũ eſſet hic ponere. Carolus Caluus genuit Ludouicũ regem: Qui Carolum ſimplicẽ. Tempore iſtius Dani de ſcicia [*Scotia*] per Oceanũ vecti ceperunt Rotomagum, habentẽ ducem nomine Rollonem, qui multa Eccleſiis Dei intulit mala. Iſte totã ſibi Neuſtriam ſubiugauit, & à nomine gentis ſuę Normanniã vocauit. Normanni vero lingua barbara homines Septentrionales dicti ſunt, eo quod ab illa mundi parte venerint. **Nort** enim Septentrio; **Mann** homo dicitur. Carolus vero ſimplex inito cũ eis fœdere, filiam ſuam Rolloni vxorẽ dedit, & Normanniã cum ipſa conceſſit. Qui ſcilicet Rollo an. ab incarnatione Domini DCCCCXII. baptizatus Rortus nomẽ accepit; atq; exinde gens Normannorũ Chriſto credens fidei Chriſtianæ ſubiecta eſt. Deinde multis reuolutis annis Guillermus, qui dictus eſt nothus dux Normanniæ Angliam conquiſiuit. Et tunc defecerunt Reges qui à Bruto deſcenderant. Poſtea Humfridus ſeptimus ab eo Apuliam ſubiugauit. Deinde Robertus Guiſcardus filius eius addidit & Calabriam; Boamundus Siciliam adiecit. Carolus Simplex genuit Ludouicum: Qui Lotharium: Qui Ludouicum huius regalis proſapiæ vltimũ. Ludouico quoq; defuncto Francorum Proceres regem ſuper ſe ſtatuerunt Hugonem ducem Burgundiæ, qui fuit filius Hugonis magni ducis cognomento Chapet. Qui genuit Robertum: Qui Hugonem & fratrẽ eius Odonem. Iſte Henricus rex auditus rumoribus quod in Alemãnia in ciuitate Ratiſpona in abbatia S. Hermantianni martyris inuentum fuit quoddam corpus, quod dicebant eſſe Dionyſij Areopagitæ; miſit nuncios ſuos ad Henricum Imperatorem cum literis ſuis, vt diem eleuationis illius corporis protelaret, quouſque per certos nuncios vtrum corpus hieromartyris Dionyſij Areopagitæ Athenarũ Archiepiſcopi diſcipuli Apoſtoli Pauli, in Francia in Eccleſia quam Dagobertus fundauerat eſſet vel non, pleniſſime certificarentur. Quo audito Imperator miſit magnos viros & ſapientes in Franciam, vt plene rei veritatem agnoſcerent. Viſis nunciis Imperatoriis Henricus Rex conuocauit Archiepiſcopos, Epiſcopos & Barones totius regni, & cum Odone chariſſimo fratre ſuo ad Eccleſiam beatiſſimi martyris Dionyſij miſit. Facta autem oratione, allata ſunt tria vaſa argentea, Dionyſij, Ruſtici & Eleutherij coram omni populo diligentiſſime ſigillata. Et aperto vaſe beati martyris Dionyſij, totum corpus ipſius cum capite inuentum eſt, exceptis duobus oſſibus de collo, quæ ſunt in Eccleſia Vergiacenſi, & os quoddam de brachio, quod Stephanus Papa tertius ſecum ad Romanam portauit Eccleſiam, & poſuit in Eccleſia quæ hodie Schola Græcorum vocatur. Hoc videntes vniuerſi populi cum lachrymis & ſuſpiriis puras manus leuantes ad Dominum, Deo & beatæ Mariæ virgini & ſanctis Martyribus ſe cõmendantes, cum gaudio receſſerunt. Tunc nuncij qui miſſi fuerant, ad Imperatorem citiſſime reuertentes, ſuper his quę viderant & audierant Imperatorem pleniſſime certificauerunt. Hoc fuit factum tempore Leonis Papæ IX. anno Domini M. L. Poſt Henricum Regem regnauit Philippus; Qui genuit Ludouicum Groſſum; Qui Philippum à porco interfectum: Cui ſucceſſit frater eius Ludouicus Pius Rex; Qui genuit Philippum Auguſtum.

Veruntamen quia distinximus breuiter generationem Regum, supponamus tempus, quo in Franciam Christiani Reges regnare cœperunt, probantes hoc secûdum chronicas Ydatij & Gregorij Turonensis, per annos Dominicę incarnationis. Sciendum quod sanctus Martinus Turonensis Episcopus ex hoc mundo migrauit ad Dominum anno vndecimo Arcadij Imperatoris, qui est C C C C V I I. annis ab incarnatione Domini vsq; ad transitum Clodouei fluxerunt anni D. X V I I I. A transitu vero Clodouei vsque ad septimum annum regni Philippi Augusti fluxerunt D. C L X V I I. Restat ergo quod septimus anni Philippi Augusti sit annus Dominicæ incarnationis M. C. L X X X V I.

Item alia probatio de eodem.

Tempore Aiot iudicis Israël quarti ædificata fuit Troia & stetit C L X X X V. annis. Tertiodecimo anno Abdon iudicis Israel, qui duodecimus fuit à Iosue capta est Troia. Et à captiuitate Troiæ vsque ad natiuitatem Domini nostri Iesu Christi fluxerunt anni mille centum septuaginta sex. Et ab incarnatione Domini vsque ad transitum sancti Martini fluxerunt anni C C C C. X L V. Et à transitu sancti Martini vsque ad transitum Clodouei fluxerunt anni centum duodecim. Et à captiuitate Troiæ vsque ad initium regni Clodouei fluxerunt anni M. D. C L X. Et nota quod Marcomirus cœpit in Gallia regnare anno Domini C C C. L X X V I. Ergo ab eo tempore fluxerunt anni Dominicæ incarnationis octingenti & decem vsque ad sextum annum regni Philippi Augusti Francorum Regis. Hęc sine aliorum pręiudicio huic historiæ nostræ inserenda censuimus; quia ab hac antiqua radice omnes Reges Francorum credimus descendisse.

Gesta sexti anni regni Philippi Francorum Regis.

ANNO Dominicæ incarnationis millesimo centesimo octogesimo quinto regni Philippi Augusti anno sexto, ætatis ipsius anno vigesimo primo, media existente quadragesima factus est terræ motus in Gothia in ciuitate quæ Vcericum dicitur. Et in sequenti mense Aprilis, Nonus [*Nonis*] eiusdem mensis fuit eclipsis lunæ particularis in vigilia Dominicæ passionis. Et in sequenti Pascha Girardus præpositus de Pixiaco vndecim millia marcas argẽti de proprio suo in thesauris regis accreuit, & sic à curia recessit. Loco cuius Galterus Camerarius est substitutus.

Eo igitur tempore Guillermus natione Vapicensis Ecclesiam beati Dionysij tepide regebat. Quod Christianissimus rex grauiter ferens, alium rectorem illi Ecclesiæ prouidere satagebat. Quadam autem die dum pro negotiis regni agendis rex per villam beati Dionysij transitum faceret, in abbatiam beati Dionysij, sicut in propriam cameram suam descendit. Audiens enim prædictus Abbas regis aduentum nimio timore percussus. (petebat enim tunc rex ab eo mille marcas argenti) conuocatis omnibus fratribus in capitulum sexto Idus Maij sabbato post nonã seipsum deponens, abbatiam dimisit. Quo facto, monachis cum Hugone venerabili Priore ibidem residentibus, quidam de fratribus à communi capitulo delegati, nuntiauerunt Domino regi quæ facta fuerant, liberam ab eo petentes electionem. Rex vero de consueta benignitate sine mora liberam licentiam eligendi eis concessit, rogans illos & benignissime deprecans, quatenus intuitu Dei & honore ipsius regis sine dissensione & discordia vtilem personam & honestam & bonis moribus approbatam in tam celebri Ecclesia, quæ corona regni Francorum est, & Regum seu Imperatorum sepultura eligant. Reuersis autem in capitulo fratribus regis mandata reportantibus, statim Domino procurante ita factum est, quod vnanimiter ab omnibus fratribus Hugo venerabilis Prior eiusdem Ecclesiæ, in Abbatem est electus. Et statim à Christianissimo rege in ipso capitulo, astante clero & populo, electio illius est confirmata. Tali tamen conditione regiaque prohibitione adiecta, quod nulla nouitate seu promotione sua, alicui de parentela regis clerico seu laico, vel alicui alij de curia sua munus aliquod nec daret, nec promitteret.

Porro venerabilis Hugo Ecclesiæ beati Dionysij electus, considerans promotionem suam à solo Deo factam esse, & non ab homine, dignitatem antiquam Ecclesiæ beatissimi Dionysij integerrime seruare cupiens, ad benedictionem suam in

ipsa

ipsa Ecclesia celebrandam venerabiles duos Episcopos, Meldensem scilicet & Syluanectensem benignissime conuocauit. Isti duo de antiqua Ecclesiæ Romanæ institutione tenentur Ecclesiæ beati Dionysij in consecratione altariorum seu in ordinatione monachorum vicissim subuenire, & præcipue Episcopus Meldensis. Celebrata est autem benedictio ista à prædictis Episcopis beati Dionysij, astantibus septem Abbatibus cum maxima multitudine cleri & populi decimoquinto Kalendas Iunij die Dominico.

Sed dum hæc in Francia gerebantur, missi sunt nuncij à Bele rege Hungariæ, Pannoniæ, Cromaciæ, Anatiæ, Dalmatiæ, Ran ad Philippum Augustum Christianissimum regē Francorum. Audierat enim rex Hungariæ Henricum minorem regem Angliæ filium Henrici, sub quo gloriosus martyr Thomas Cantuariorum Episcopus passus est, Domino vocante, de medio fuisse sublatum. Vxorem eius nomine Margaritam videlicet sororem regis Franciæ Philippi, tum pro antiqua dignitate regum Francorū, tum prosapia [*prosapientia*] & religione ipsius reginæ, quæ fama multorū referēte didicerat, sibi in matrimoniū coniungi affectuosissime cupiebat. Interea nūcij regis Hungariæ Parisios venientes, petitionē suam humiliter regi Philippo proposuerunt. Quorū petitiones benigne suscipiens, cōuocauit Archiepiscopos, Episcopos & Principes regni maiores, quorū consilio & sapiētia in negotiis suis pertractandis, frequentius vti cōsueuerat. Et habito cum illis consilio Margaritā dilectissimā sororem suam quondam Angliæ reginā, cum Episcopis & Abbatibus terræ suæ nuntiis tradens Bele regi Hungariæ in legitimam vxorem concessit, nec non ipsis nuntiis dona regalia sufficienter largitus est. Et accepta à rege licentia, nuntij cum regina gaudentes in Hungariam redierunt.

Factum est eodem tempore quo supra quod Gaufridus illustris Comes Britānie, filius Henrici regis Anglię Parisios veniens incidit in lectum ęgritudinis. Quod audiens rex Philippus, qui nimis tenere eum diligebat, conuocauit omnes medicos qui eo tempore Parisiis morabantur, præcipiens illis, quod curam & diligentiam quantamcunq; possent, circa ipsum Comitem adhiberent. Sed postea paucis euolutis diebus, medicis incassum laborantibus, quartodecimo Kalendas Septembris viam vniuersæ carnis ingressus est. Ciues autem Parisienses & milites custodierunt corpus eius cum honore, & reuerentia in Ecclesia beatæ Mariæ vsque ad aduentum regis; interim Canonicis & clericis ipsius Ecclesiæ deuotissime exequias debiti funeris celebrantibus. Sequenti die Rex cum Comite Thibaldo Franciæ Senescallo Parisios veniens, corpus illius conditum aromatibus, & in sarcophago plumbeo repositum in eadem Ecclesia ante maius altare fecit sepeliri à reuerendissimo Mauritio Parisiensi Episcopo, conuocatis Abbatibus & viris religiosis & clericis totius ciuitatis.

Peracto autem solenniter officio sepulturæ, Christianissimus rex Philippus cum Comite Thibaldo & Comite Henrico & matre ipsius Comitissa Campaniæ, & regina quondam Angliæ Margarita iam dicti regis sorore (nondū enim ab Hungaris fuerat traducta) in palatium reuersus est. Grauiter enim Rex casum tanti Principis ferebat; & vt consolarentur Regem Principes iam dicti & quamplures alij eum secuti fuerant. Recepta vero amicorum consolatione, nouissima sua sæpius reducens ad memoriam, ad opera pietatis & misericordiæ, secundum consuetam patris sui benignitatem animum reflectens, quatuor sacerdotes in Ecclesia beatę Mariæ prędicta, in qua Comes sepultus fuerat, pro seipso & pro anima piissimi patris sui Ludouici, & pro animi dilecti sui Comitis Britanniæ perpetuo instituit. De propriis reditibus suis sufficientes reditus duobus assignans sacerdotibus, tertio Comitissa Campaniæ, quarto Capitulum beatæ Mariæ reditus assignandos promisit.

Incidentia. Anno Dominicæ incarnationis millesimo, centesimo, octogesimo septimo incepto, regni Philippi anno sexto, octauo Kalendas Aprilis, nocte sequenti hora vndecima fuit eclipsis lunæ pene vniuersalis, luna existente in vndecimo gradu libræ, sole vero in vndecimo gradu arietis, capite draconis in quarto gradu arietis. Pars vero lunæ obscurata fuit aliquantulum rubei coloris & deformis. Et durauit eclipsis illa per duas horas.

De multis bonis operibus Chriſtianiſſimi regis Philippi Auguſti, hic quædam ſatis digna memoriæ ſcribere dignum duximus. Quadam autem die dum Philippus rex Pariſiis morã faceret, perlatum eſt ad aures eius verbũ de cœmiterio, quod in Campellis eſt iuxta Eccleſiam S. Innocentij reparando. Cœmiterium enim illud antiquitus fuerat platea grandis omnibus tranſeuntibus peruia, & vendendis mercibus expoſita, vbi ciues Pariſienſes mortuos ſuos ſepelire conſueuerant. Sed quia corpora defunctorum minus honeſte poterant ibi ſepeliri propter concurſus pluuiarum & luti fœtentis nimiam abundantiam: ideo Philippus rex Chriſtianiſſimus bonis operibus ſemper intentus, conſiderans hoc opus eſſe honeſtum & valde neceſſarium, præcepit vt totum cœmiterium circumquaque muro lapideo clauderetur, & portæ ſufficientes ipſi muro aptarentur, quæ in nocte propter inſidias ſuperuenientium ſemper clauderentur. Conſiderauit equidem celebri conſideratione & pia, quod cœmiterium in quo tot millia virorum ſepulta iacebant à poſteris ſuis Deum timentibus mundiſſime cuſtodirent.

Cum in Curiis Regum ſeu aliorum Principum frequens turba hiſtrionum conuenire ſoleat, vt ab eis aurum, argentum, equos ſeu veſtes quas perſæpe mutare conſueuerunt Principes ab eis extorqueant, verba ioculatoria variis adulationibus proferre nituntur: & vt magis placeant quicquid de ipſis Principibus probabiliter fingi poteſt, videlicet omnes delicias & lepores & riſu dignas vrbanitates & ceteras ineptias trucinantibus buccis in medium eructare non erubeſcunt. Vidimus quondam quoſdam Principes qui veſtes diu excogitatas & variis florum picturationibus artificioſiſſime elaboratas, pro quibus forſan viginti vel triginta marchas argenti conſumpſerant, vix reuolutis ſeptem diebus, hiſtrionibus, miniſtris ſcilicet diaboli ad primam vocem dediſſe. Proh pudor. Certe de pretio illarum veſtium viginti vel triginta pauperes per totum annum victui neceſſaria percipere potuiſſent. Sed Chriſtianiſſimus Rex Philippus Auguſtus videns omnia iſta eſſe vana & ſaluti animæ contraria, inſtinctu Spiritus ſancti reducens ad memoriam quod à ſanctis & religioſis viris quandoque didicerat; quod hiſtrionibus dare, dæmonibus eſt immolare; mente promptiſſima Domino Deo promiſit, quod omnes veſtes ſuas quandiu viueret intuitu Dei pauperibus erogaret: quoniam eleemoſyna ab omni peccato liberat, & magnam fiduciam præſtat coram Deo omnibus facientibus. Et nudus fui, dicit Dominus, & cooperuiſtis me. Melius eſt enim nudum Chriſtum veſtire, quã adulatoribus veſtes dando peccatum incurrere. Si iſta quotidie Principes conſiderarent, non tot peccatores per mundum diſcurrerent. Videant ergo minores Principes Regem miſericordem & pium, & opera ipſius contemplantes, diſcant ab eo pietatem & miſericordiam: quoniam pro certo ſciant quod iudicium fiet ſine miſericordia qui non fecit miſericordiam.

De ventis falſa Aſtrologorum prophetia.

EODEM anno Aſtrologi Orientales, Iudæi videlicet & Sarraceni, & etiã Chriſtiani miſerunt literas per vniuerſas mundi partes: prædicentes & ſine dubio aſſerentes in Septembri futuram validorum ventorum tempeſtatem, & terræ motũ, & mortalitatem hominum, & ſeditiones, & diſcordias, regnorũ mutationes, & multa alia comminantes, in hunc modum. Sed poſtea ſubſequens rerum euentus aliter quam diuinando prædixerant, ſatis manifeſte probauit. Tenor literarum illarum talis erat:

Nouit Deus & oſtendit ratio numeri, quod anno Domini milleſimo, centeſimo, octogeſimo ſexto, Arabũ vero anno quingenteſimo, ſexageſimo ſecundo, Planetę tam ſuperiores quã inferiores conuenient in libra menſe Septembri. Pręcedet autem eodem anno coniunctionẽ illam eclipſis ſolis particularis igneique coloris, in prima videlicet hora viginti primi dies menſis Aprilis: quam quidem præcedet eclipſis lunæ totalis eiuſdem menſis Aprilis die quinta, prima videlicet hora noctis, quæ præcedet horam Mercurij. Anno igitur prædicto Planetis in libra concurrentibus in ſigno ſcilicet aërio & ventoſo cum cauda draconis ibidem exiſtente, terræ motus accidet mirabilis, in regionibus pręcipue in quibus fieri conſueuit, deſtruetque

quæ loca terræ motibus assueta, & ærumnis perditionis obnoxia. Nam à partibus Occidentis orietur ventus vehemens & validus denigrans aërem & fœtore corrumpens venenoso. Inde mortalitas & infirmitas plures occupabunt; & audient fragores & voces in aëre, corda hominum terrificantes audientium. Et eleuabit ventus arenam & puluerem à superficie terræ, operietque ciuitates in planicie sitas & in arenosis maxime regionibus in quinto scilicet climate. Destruetur quoque penitus Metha, Balsara, Baldach, & Babylonia, nec aliqua relinquetur quin terra operiatur, & destruentur arenis & puluere, vt vere fiant inhabitabiles regiones Ægypti & Æthiopiæ. Et ab Occidente pertinget hæc calamitas, vsque in partes Orientis. In partibus vero Occidentalibus orietur discordia, fientque seditiones in populo. Et erit vnus ex eis qui infinitos congregabit exercitus, facietque bellum secus ripas aquarum, in quo tanta strages efficietur, quod impetus effusi sanguinis vndis excrescentibus adæquabitur. Pro certo autem sciatur, quod futura coniunctio mutationes regnorum, excellentiam Francorum, dubietatem & ignorantiam inter Iudæos, Sarracenæ gentis destructionem, & Christi legis pietatem maiorem, & exaltationem, & eorum qui postmodum nascentur prolixiorem vitam significat, si Deus voluerit.

Item aliæ literæ de eodem.

SAPIENTES Ægypti prædixerunt signa quæ futura sunt tempore conuentionis omnium Planetarum & caudæ draconis cum eis in signo Moranam, mense Eilul vicesima nona die eiusdem mensis secundum Hebręos, anno ab initio Domini I I I I. D. X L V I. die Dominica nocte sequenti circa mediam noctē, incipiet signa sequentia, & durabunt vsq; ad quartum diē sequentem, in meridie. Orietur enim de mari magno ventus validissimus concutiens corda hominum, & eleuabit arenam & puluerem à superficie terræ, in tantum quod operiet arbores & turres; & hoc ideo quia coniunctio ista Planetarum erit in libra, in signo scilicet aerio & ventoso. Et secundum quod ipsi sapientes iudicant, coniunctio ista significat ventum fortissimū confringentem montes & rupes, & fragores & tonitrua, & voces in aere audientur, terrorem in cordibus hominum incutientes, & operientur omnes ciuitates arenis & puluere in quinto scilicet climate. Nam ventus iste incipiet ab angulo Occidentis, & pertinget vsque in angulum Orientis, occupans omnes ciuitates Ægypti & Æthiopiæ scilicet Mecham, Balsara, & Habel, & Sennaar, & terras Arabum, & omnem terram Helum, Romam, Carmen & Segestam, & Calla, & Noro, & Asatan, & Chebil, & Tanabrasten, & Barach; quia omnes istæ ciuitates siue regiones continentur sub signo libræ & etiam terræ Romanorum. Et post tantam concussionem ventorum subsequentur quinque miracula. Primo surget ab Oriente quidam homo sapientissimus in sapientia forinseca, id est, in sapientia quæ est supra hominem, & ambulabit in iustitiis, & docebit legem veritatis, & ad rectos mores reuocabit plurimos de tenebris ignorantiæ, & de incredulitate ad viam veritatis, & docebit peccatores semitas iustitiæ, & non extolletur ex eo quod inter Prophetas connumerabitur. Secundo, exiit homo quidam de Helam, & congregabit multos & fortes exercitus, & stragem faciet magnam in gentibus, & non diu viuet. Tertio, surget quidam alius homo, dicens se esse Prophetam, tenens librum in manu sua, & dicens se esse missum à Deo & per Prophetas suos: & per prædicationem multos de gentibus errare faciet, & seducet plurimos, & quod gentibus prophetauerit, super semetipsum conuertetur; & ille idem diu non viuet. Quarto, videbitur in cœlo cometes, stella scilicet crinita siue caudata. Et hæc apparitio segregabit consummationes & tumultus & prœlia dura, & retentiones pluuiarum, & siccitates terrarum, & pugnas fortes, & effusiones sanguinis in terra Orientis, & per transuersum Hebili fluminis pertinget vsque ad fines Occidentis: & in tantū opprimentur seu persecutiones patientur iusti & viri religiosi, quod disturbabuntur domus orationis. Quinto erit eclipsis solis ignei coloris tāta, quod totum corpus illius obscurabitur, & tanta erit obscuritas super terram tempore eclipsis quanta fieri solet circa mediam noctem, quando luna non lucet tempore pluuioso.

Et hæc de huiuſmodi literis ad præſens ſufficiant quæ dicta ſunt. Nunc ad geſta ſexti anni regni Philippi Auguſti redeamus.

Porro eodem anno quo ſupra, orta eſt diſſenſio inter Chriſtianiſſimum regem Philippum, & regem Angliæ Henricum. Petebat enim rex Philippus prima fronte à Ricardo filio ſuo Comite Pictauenſi, hominium pro toto comitatu Pictauenſi: & hoc Ricardus à patre inſtructus de die in diem facere diſſimulabat. Secundo idem rex Philippus petebat à rege Angliæ caſtrum quod dicitur Giſortium & alia caſtra adiacentia, quæ tradita fuerant à patre ſuo rege Ludouico pro dote Margaritæ ſuæ ſorori, quando eam illuſtri Henrico regi filio maioris Henrici in matrimonio copulauit. Tali tamen conditione dos iſta conceſſa fuit regi Henrico, quod ſi prolem ex ea ſuſciperet, quandiu viueret, poſſideret; & poſt mortem eius ad ipſam prolem deuolueretur. Si vero ſobolem ex prędicta Margarita non ſuſciperet, mortuo Henrico rege ad regem Franciæ ſine aliqua contradictione, dos iam dicta reuerteretur. Super his autem quæſtionibus frequenter rex Angliæ citatus fuerat à rege Philippo, ſed ſemper fictas proponendo dilationes, ſtare iudicio regis Curiæ in dies protelabat. Videns autem Chriſtianiſſimus rex Philippus aſtutias & calliditates Anglici regis, & ſatis acute proſpiciens moram ſibi & ſuis in futurum eſſe damnoſam, terram regis Angliæ cum multitudine armatorum intrare decreuit.

Factum eſt autem in anno VII. regni Philippi, & ætatis ipſius anno XXII. ipſe eſt annus Dominicæ incarnationis milleſimus, centeſimus, octogeſimus ſeptimus, Philippus rex infinitum collegit exercitum in pago Bituricenſi, & in manu valida Aquitaniæ fines ingreſſus eſt, & depopulauit terram illam, & cepit caſtrum quod dicitur Eiſoldunum & Crazzacum, & alias quamplures munitiones & terras circumpoſitas vaſtauit, vſque ad caſtellum Radulfi. Quo audito rex Angliæ Henricus & Ricardus Comes Pictauenſis, magnum collegerunt exercitum, & ad caſtellum Radulfi contra regem dominum ſuum adducere præſumpſerunt. Volebant enim ſi poſſent, ipſum regem Philippum ab obſidione caſtelli Radulfi & exercitum eius omnem violenter fugare. Sed videntes Francorum conſtantiam & magnanimitatem, caſtra metati ſunt contra eos. Indignatus autem rex Philippus, & omnes viri bellatores, acies pugnatorum contra eos ordinari fecit. Timentes autem illi magnanimitatem regis Philippi & Francorum ſolitam audaciam, miſerunt viros induſtrios & religioſos cum legatis Romanæ Eccleſiæ, qui eo tempore pro pace reformanda à latere ſummi Pontificis ad partes Franciæ miſſi fuerant, ad regem Philippum: Qui ex parte regis Angliæ & Ricardi filij ſui præſtita cautione firmauerunt, quod ipſi de tota querela ſecundum iudicium Curiæ regis Franciæ in omnibus plene ſatisfacerent. Quo peracto datis induciis vnuſquiſque ad propria remeauit.

De imagine beatæ virginis quam percuſſit Cotarellus.

DVM autem circa idem caſtrum Radulfi rex in obſidione moram faceret, accidit quiddam ſatis dignum relatu. Quadam die Ricardus Comes Pictauenſis multitudinem Cotarellorum ad caſtellum Radulfi pro ſuccurſu tranſmiſerat. Cum autem ibi moram facerent, congregati ante Eccleſiam beatæ virginis Mariæ in platea quadam ad aleam cum teſſaris ludere cœperunt. Inter quos vnus de filiis iniquitatis plenus dæmone, quia denarios quos male adquiſierat male perdebat, prorupit in verba blaſphemiæ in beatam virginem & Deum. Deinde ira furibundus, eleuatis ſurſum oculis, vidit in porticu Eccleſiæ imaginem beatiſſimæ virginis Mariæ puerũ Ieſum in manibus tenentem, vt ſolet in Eccleſiis fieri, pro excitanda memoria ſeu deuotione laicorum in lapide ſculptam: Quam oculis fulgurantibus toruiſque reſpiciens & verba blaſphemiæ in ipſam dominam noſtram & Deum auſu temerario congeminans, proh dolor, ille infelicior Iuda, lapidem coram omnibus in ipſam iecit imaginem, & brachium imaginis pueri Ieſu viliſſime fregit & in terram deiecit. De qua fractura, vt à multis qui in obſidione fuerant audiuimus, ſanguis abundanter fluxit in terram, & multi de illo colligentes à variis morbis curari meruerunt. Brachium autem illius imaginis ita ſanguinolentum, Ioannes qui dictus eſt ſine terra filius regis Angliæ iunior, qui miſſus à patre forte ibi venerat, pro reliquiis cum honore

honore & reuerentia ſecum portauit. Infelix autem Cotarellus qui imaginem beatæ virginis tam ignominioſe percuſſerat, eadē die à dæmone, quo prius agitabatur, arreptus, miſerrimè vitam finiuit. Alij autem Cotarelli videntes quæ facta fuerant, timore perculſi, laudantes Dominum, qui nullum ſcelus impunitum relinquit, & beatiſſimam virginem Mariam Dei genitricem immenſis laudibus extollētes à caſtello Radulfi receſſerunt. Monachi autem illius loci, vidētes miracula quæ Domino operāte ibi de die in diem fiebant, imaginem iam dictam infra ipſam Eccleſiam cum hymnis & laudibus tranſtulerunt. Vbi ad honorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & beatæ virginis Mariæ multa fiunt miracula vſque in hodiernum diem.

De nuntiis Hieroſolymitanis ad Regem miſſis.

INTERIM autem dum hæc agerentur, ſuperuenerunt nuncij de tranſmarinis partibus ad regem Philippum: qui cum gemitu & ſuſpiriis nuntiauerunt ei quod peccatis Chriſtianorū exigentibus, Saladinus rex Syriȩ & Ægypti terras Chriſtianorū tranſmarinas inuaſerat, & multa millia Chriſtianorū miſerabiliter trucidauerat, & multis de fratribus templi & hoſpitalis, cū epiſcopis ipſius terræ & Baronibus crudeliter gladio peremerat, & cū paucis reuolutis diebus creſcente iniquitate ſanctā ciuitatē Hieruſalem, & omnē terrā promiſſionis ſibi ſubiugauerat prȩter Tyrū, Tripolim & Antiochiam, & quædam caſtra fortiſſima, quæ nunquam habere potuit.

De natiuitate Ludouici filij Philippi Auguſti.

ANNO Dominicæ incarnationis M. C L X X X V I I. quarta die Septemb. hora tertia, fuit eclipſis ſolis particularis, in X V I I I. gradu virginis, & durauit per duas horas. Sequenti die, videlicet quinta die Septemb. natus fuit Ludouicus filius Philippi Auguſti incliti Francorum regis, feria ſecunda, hora vndecima diei vſualis. In cuius natiuitate ciuitas Pariſij, in qua natus eſt, tanto gaudio fuit repleta, quod per ſeptem dies ſingulis noctibus cum faculis cereis accēſis populus totius ciuitatis laudes debitas ſoluentes creatori ſuo, ducēdo choreas canere non ceſſauit. Eadē hora qua natus eſt, curſores miſſi ſunt per vniuerſas prouincias, gaudia tanti regis exteris nuntiantes. Qui nimio exhilarati gaudio, laudantes benedixerunt Deum, qui talem ac tantum hæredem regno Francorum ſuſcitare dignatus eſt.

De frequenti tranſitu ſummorum Pontificum.

EODEM anno in feſto ſancti Lucæ, menſe Octobri Vrbanus Papa quartus migrauit ad Dominum, qui ſedit anno & dimidio. Cui ſucceſſit Gregorius octauus, qui ſedit menſe & dimidio. Cui eodem anno ſucceſſit Clemens tertius natione Romanus. Et nota quod tam frequens mutatio ſummorum Pontificum nulla ratione fieri potuit niſi ex culpa ipſorum, & inobedientia ſubditorum per gratiam Dei redire nolentium de Babylone, id eſt, de confuſione peccatorum nemo ſuis viribus aut ſcientia reuertitur, niſi exeundi gratia deſuper ei largiatur. Seneſcit enim ipſe mundus, ſeneſcit & omnis regiminis vſus, & declinat in ſenium, & tanquam iterato relabitur in puerum vt effluat in omne volūtatis ſuæ profluuium. Et nota quod ab eodem anno Domini, quando crux Dominica in tranſmarinis partibus ab eodem Saladino capta fuit, infantes qui ab eo tempore nati ſunt non habent niſi viginti duos dentes, aut tantum viginti, cum antea triginta, aut triginta duos habere conſueuerant.

Quod intuitu Dei Philippus Rex & Henricus Rex Angliæ cruces aſſumpſerunt.

SVPERVENIENTE autem ſancti Hilarij feſtiuitate, quæ tertiadecima die Ianuarij celebratur, factum eſt colloquium inter regem Franciæ Philippum & Henricum regem Angliæ, inter Triam & Giſortium. Vbi præter omnium hominū opinionem, Domino miraculoſe operante, factum eſt, quod per inſpirationem Spiritus ſancti cœlitus miſſi, illi duo reges in eodem loco, pro liberatione ſancti ſepulchri Domini & ſanctæ ciuitatis Hieruſalem, ſignum ſanctæ crucis aſſumpſerunt,

& multi Archiepiſcopi, Epiſcopi & Comites, Duces & Barones cum eis: ſcilicet Galterus Rotomagẽſis Archiepiſcopus; Balduinus Cantuarienſis Archiepiſcopus: Epiſcopus Beluacenſis; Epiſcopus Carnotenſis: Dux Burgundiæ; Comes Pictauiæ; Philippus Comes Flandriæ; Tibaldus Comes Bleſenſis: Rotroutus Comes Perticenſis; Guillermus de Barris Comes de Rupeforti; Henricus Comes Campaniæ: Robertus Comes Drocarum; Comes Clarimontis; Comes Sueſſionenſis; Comes Barenſis: Bernardus de S. Galerico; Iacobus de Auennis; Comes Niuernenſis, G. de Merloto, Droco de Merloto, & plures alij zelo Dei accenſi, quorum nomina longũ eſſet hic ponere. Et in eodem loco in monumentum huius facti, iſti duo reges deuote erexerunt crucem ligneam fundantes ibi Eccleſiam, & inter ſe fœdus perpetuo percutientes, & vocantes ipſum locum Sanctum agrum, eo quod ibi ſacris crucibus ſunt inſigniti.

Geſta octaui anni regni Philippi Francorum Regis.

ANNO Domini milleſimo, centeſimo, octogeſimo octauo, menſe Martio media quadrageſima Pariſiis celebratum eſt generale Concilium à Philippo rege conuocatis omnibus Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, & totius regni Baronibus; in quo innumerabilis militum multitudo ſeu peditum, ſacratiſſima cruce inſigniti ſunt. Et propter hanc inſtantem neceſſitatem (oppido enim iter Hieroſolymitanum rex affectabat) cum aſſenſu cleri & populi, quaſdam decimas ab omnibus eſſe accipiendas eo tantum anno decreuit, quæ dictæ ſanctæ decimæ Saladini quas in præſenti libro poſuimus.

Inſtitutio Decimarum.

IN nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen. Conſtitutum eſt à Domino Philippo Francorum rege, conſilio Archiepiſcoporum, Epiſcoporum & Baronum terræ ſuæ, quod Epiſcopi & Prælati & clerici conuentualium Eccleſiarum, & milites qui ſignum crucis aſſumpſerunt de debitis ſuis reddendis, quæ debebantur tam Iudæis quam Chriſtianis, antequã crucem rex aſſumpſiſſet, reſpectum habebunt à proximo feſto omniũ Sanctorum poſt diem motionis Domini regis in duos annos: ita videlicet, quod primo feſto omnium Sanctorũ creditores habebunt tertium debiti, & ſequenti feſto omnium Sanctorum alium tertium debiti, & tertio feſto omniũ Sanctorum, vltimum tertiũ debiti. Vſura autem currit ſuper aliquem à die qua ipſe crucem aſſumpſit de debitis prius cõtractis. Si miles ✠ habens qui ſit legitimus hæres, filius vel gener militis ✠ nõ habentis, vel alicuius viduæ, & ſit de manu paſtu patris, vel matris ſuæ, pater eius vel mater reſpectum de debito ſuo habebit iuxta factã ordinationem. Si autem filius eorũ vel gener ✠ habens hæres legitimus extra familiatus fuerit, vel & ſi miles non fuerit & ✠ nõ habeat, pro eo reſpectu non habebit. Debitores autem qui terras & reditus habebunt, infra quindenã proximi feſti S. Ioannis Baptiſtæ creditoribus ſuis terra & reditus, ex quibus creditores ſua recipient debita, ad præfatos terminos iuxta formam prædictam aſſignabunt per dominos, in quorum dominio fuerint terræ debentium. Domini vero aſſignamenta illa contradicere non poterunt, niſi ipſi creditori de pecunia ſua pacem fecerint, qui terras ſeu reditus non habuerint, vnde facere poſſint ſufficiens aſſignamentum debiti ſui, faciant creditoribus per fideiuſſores, vel per vadia, creantum ſuum ſoluendi debita ad prædictos terminos. Et niſi infra quindenam proximi feſti ſancti Ioannis Baptiſtæ, per aſſignamentum terræ vel per fideiuſſores, vel per vadia, ſi terram non habuerint, creantum fecerit, ſicut diſpoſitum eſt, non habebunt reſpectum qui aliis conceſſus eſt. Si quis clericorum vel militum ✠ habentium, debet clerico vel militi ✠ habenti, reſpectum habebit de debito illo vſque ad proximum feſtum omnium Sanctorum, præſtita quidem bona ſecuritate de pace inde tunc facienda.

Si quis illorum qui ✠ aſſumpſerunt octo diebus ante purificationẽ beatę Mariæ, vel deinceps aurũ vel argentum, vel bladũ, vel aliud mobile vadium alicui aſſignauerit, creditor ſuper hoc dare reſpectum non cõpelletur. Si quis emit ab aliquo

✠ non

✠ non habente fructus terræ vnius anni certo pretio stabile est. Si quis miles vel clericus terram suam vel reditus alicui Burgensi ✠ etiam habenti vel clerico vel militi ✠ non habenti inuadiauerit, vel ad annos assignauit; debitor hoc anno fructus terræ vel reditus percipiet, & creditor post impletionem annorum, per quos vadium vel assignamentum tenere debebat per vnum annum pro recompensatione illius anni illud tenebit: Ita tamen quod creditor medietate bladi habebit hoc anno pro cultura, si vel terras vel vineas inuadiatas excoluit. Omnia mercata quæ facta fuerunt ab octo diebus ante Purificationem beatæ virginis, vel quæ deinceps fient, rata erunt. De omnibus debitis vnde datur respectus oportebit vt debitor det æque bonam fideiussionem, vel meliorem quam antea dedisset. Et si de fideiussione oriretur discordia, ad consilium Domini sub quo erit creditor, partietur æque bona vel melior fideiussio quam prius. Et si fideiussio per Dominum non emendaretur, ad consilium Principis terræ oportebit emendari. Si quis Dominorum vel Principum, in quorum iurisdictionibus dicti creditores vel debitores fiunt, quod ordinatum est de respectu debitorum dando, vel assignamentis faciendis tenere nolint, vel teneri non fecerit, & à Metropolitano vel Episcopo suo commonitus, id infra quadraginta dies non emendauerit, ab eodem excommunicationis sententiæ supponi poterit. Veruntamen quandiu Dominus vel Princeps monstrare voluerit in præsentia Metropolitani, vel Episcopi sui, se super hoc creditori vel etiam debitori non deesse, & paratum quod inde ordinatum est tenere, Metropolitanus vel Episcopus non poterit eum excommunicare. Nullus ✠ habentium siue clericus siue miles, siue alius quilibet alicui respondebit super hoc vnde tenens erat ea die qua crucem assumpsit, donec ab itinere suscepto redierit: nisi super eo tantum, vnde in causam tractus erat antequam assumpsisset.

His imprimis constitutum est de Decimis, quod omnes illi qui ✠ non habentes quicunq; sint, decimam ad minus dabunt hoc anno de omnibus mobilibus suis, & de omnibus reditibus, exceptis illis qui sunt Cisterciensis ordinis, & ordinis Carthusiensis, & ordinis Fontis Ebrardi, & exceptis leprosis, quantum ad suum pertinet proprium. In nullas communias mittet aliquis manum, nisi ille dominus, cuius ipsa communia fuerit. Quale tamen ius in aliqua communiarum habebat prius aliquis tale habebit. Qui alicuius terræ magnam iustitiam habet, eidem terræ decimam habebit. Et sciendum quod qui decimas sunt daturi de toto mobili suo & reditibus decimas dabunt, non exceptis inde prius debitis suis: imo post donationem decimæ, de residuo poterunt sua debita soluere. Vniuersi laici tam milites quam alij præstito iuramento sub anathemate. Clerici excommunicatione astricti suas dabunt decimas. Miles crucem non habens, Domino suo habenti ei, cuius erit homo ligius, dabit de suo proprio mobili decimam, & de feudo quem ab ipso tenebit. Si autem ab eo nullum tenebit feudum, de suo proprio mobili decimam domino suo ligia dabit. Singulis vero à quibus tenebit, decimam de suis feudis dabit. Et si nullum dominum ligium habebit, ei in cuius feudo manserit leuans & cubans dabit decimam de suo proprio nobili. Si quis terram suam decimans, res alterius quam illius quam debet decimare, inuenerit in terra sua, & ille cuius res fuerint, illas esse suas legitime monstrare poterit, decimans non poterit eas retinere. Miles ✠ habens qui sit hæres legitimus, filius, vel gener militis crucem non habentis, vel alicuius viduæ, habebit decimam patris vel matris suæ. In res Archiepiscoporum seu Episcoporum, seu Capitulorum, seu Ecclesiarum quæ ab eis mouent in capite, non mittet aliquis manum: nisi Archiepiscopi, Episcopi, Capitula & Ecclesiæ, quę ab eis mouent. Si Episcopi colligent inde decimas, & eas dabunt, quibus dare debuerint. Quicunque ✠ habens, qui dare talliam vel decimam debeat, & eas dare noluerit, ab illo capiatur, cui suam debet talliam vel decimam, vt inde suam faciat voluntatem. Qui eum ceperit, propter hoc non poterit excommunicari. Qui deuote & legitime & sine coactione decimam suam dederit, à Deo remunerationem accipiet.

De irruptione fœderis à Ricardo Comite facta.

EVOLVTIS autem duobus vel tribus mensibus, ex quo hæc facta sunt: videlicet inter Pentecosten & festum S. Ioannis, Ricardus Comes Pictauẽsis collecto exercitu intrauit terram Comitis Tholosæ, quam tenet à Rege Francorum, & cepit Moisacũ & alia castella ad Comitẽ Tholosæ pertinentia. Quo audito Comes Tholosæ Raymundus, misit nuntios suos ad Christianissimum Regem Philippũ; significans ei omnia mala quæ contra ius & fœdus quæ præcesserant à Comite Pictauensi ei illata fuerant. Frangebat enim Comes Ricardus pactionẽ quæ facta fuerat, & per iusiurandum confirmata anno præcedenti inter Caluum montẽ & Gisortium inter Philippũ Regem Francorum & Henricũ Regem Angliæ & ipsum Ricardũ, quæ talis erat, quod terra eorũ in eo statu remaneret, in quo erat, quando crucẽ assumpserunt: quousq; peracto seruitio Domini vltra mare in terra sancta vnusquisq; ad propria cum gaudio remearet. Audiens autem Philippus Rex se nper Augustus irruptionem fœderis, quod duo iam dicti Reges inter se percusserant, felle commotus collecta multitudine armatorum, subito terras eorum intrauit, & nobile castellum Radulfi cepit, & quartum obsedit, quod vocatur Leprosium. Vbi dum Rex in obsidione breuem faceret morulam, accidit quiddam satis dignum memoria.

De incremento cuiusdam torrentis miraculose facto.

TORRENS quidam ante castrum prædictum erat, in quo, inundãtibus pluuiis, aqua sufficiẽter solebat inueniri, sed ex nimio feruore ęstatis exsiccatus fuerat. Cum autẽ Rex & totus exercitus eius penuria aquarũ & siti nimia multum affligeretur, æstas enim erat, subito de profundis visceribus terræ, aqua torrentis miraculose tantum excreuit & sine pluuia, quod attigit vsq; ad cingulas equorum, & resocillatus est totus exercitus, & eorum animalia. Quod videntes populi & gaudio tanti miraculi nimis exhilarati, laudauerunt Deum, qui omnia quæ voluit fecit in mari & in omnibus abyssis. Et tamdiu aqua durauit, quandiu ipse Rex in obsidione fuit. Et reuolutis paucis diebus, cepit castrum, scilicet Leurosium, & Ludouico consanguineo suo filio Comitis Thibaldi dono dedit. Eo autem recedente, reuersæ sunt aquæ ad priorem locum, nec postea apparuerunt.

De Monte Tricardi funditus euerso.

EGRESSI inde venerunt & Montem Tricardum obsederunt. Vbi Rex aliquãtam in obsidione faciens morã, erectis in circuitu machinis cum summo labore cepit, & totũ vicum incendio flagrauit, & turrim fortissimam, in qua L. milites armati erãt, funditus euertit. Deinde Paluellum & Montesorium & Castelletũ cepit, & Rupem Guillebaldi & Cullencum, & Montem Luzzonis, & quicquid iuris Rex Angliæ in tota Bithinia habebat, Philippus Rex sibi subiugauit. Quo viso Rex Anglię nimis iratus reduxit exercitum suum per marchiam Normanniæ versus Gisortium. Quo audito insequutus est eum Rex Franciæ Philippus: & in ipso transitu cepit Vindocinum, & persequutus est Regem vsque ad castrum quod dicitur Trou, de quo turpiter Regẽ Angliæ cum filio suo Ricardo eiecit, & totum vicum incẽdio cõbussit. Transiens vero Rex Angliæ per Marchiam prædictã castrum Drocarum incendit, & in transitu suo multas villas campestres vsque ad Gisortium destruxit. Tandem superueniente hyeme datis induciis vterque à bello quieuit.

Quod Ricardus Comes Pictauensis fecit Regi hominium.

INTERIM dum hæc agebantur Ricardus Comes Pictauensis petiit à patre suo vxorem, quæ ei de iure debebatur, videlicet sororem Philippi Regis Francorum: quæ tradita ei fuerat à bonæ memoriæ Rege Ludouico ad custodiendum: & cum ipsa petiit & regnum. Ita enim fuerat in pactis, quod quicunq; de filiis Regis Angliæ eam haberet in vxorem, post mortem ipsius Regis haberet & regnum. Hoc de iure dicebat sibi cõpetere Ricardus, quia post Henricum fratrem suum primogenitus. Quo audito Rex Angliæ, nimis sollicitus, nulla ratione facere decreuit. Qua de causa Ricardus Comes Pictauensis turbatus, à patre suo manifeste recessit, & ad Christia-

Chriſtianiſſimum Francorum regem ſe tranſtulit,& coram patre ſuo hominium regi Philippo fecit,& fœdus ſub iuramento firmauit.

Incidentia. Eodem anno milleſimo centeſimo octogeſimo octauo, ſecunda die Februarij feria quinta fuit eclipſis lunæ vniuerſalis hora noctis quarta,& durauit per tres horas. Item quarto Idus Februarij me exiſtente apud Argentolium in plenilunio paulo ante auroram nocte ſereniſſima, viſa fuit luna, per quam deſignatur Eccleſia in momento vſque ad terras deſcendere, & facta morula quaſi reſumptis viribus, iterum paulatim aſcendere vſque ad locum vnde deſcenderat, à quibuſdam fratribus religioſis R. de Giſortio eiuſdem Eccleſiæ Priore, & I. Carnotenſi, Eccleſiæ beati Dionyſij capicerio, & ab aliis multis fratribus, qui nobis eadem retulerunt.

Eodem anno verſus de Philippo Rege quaſi prophetice dicti à quodam verſificatore:

Paruulus iſte leo luſtrabit luſtra parentis,
Seruiet vſque Deo, renouabit gaudia gentis.
Seruat ei Brutus catulorum quatuor enſes,
Anſer erit mutus cum Romulus audiet enſes.
Gaudebit Babylon pingueſcens chriſmate ciues,
Gaudebitque Silo Gallorum munere diues.
Conteret iſte leo totius climata mundi,
Et gaudebit eo quod viderit arma recondi.
Hic leo, coruus, ouis renouabit mœnia Iebus,
Augebitque nouis ieiunia quinque diebus.

Geſta noni anni Philippi Francorum Regis.

ANNO Domini milleſimo, centeſimo, octogeſimo nono, menſe Maio, Philippus Rex ſemper Auguſtus,duxit exercitum apud Nogentum, & tunc cepit firmitatem Bernardi, cum aliis quatuor caſtellis fortiſſimis, & cum manu valida vrbẽ fortiſſimã Cenomanis cepit, de qua ſatis turpiter Henricum regem Anglicũ DCC. militibus armatis fugauit, & cum electis bellatoribus perſecutus eſt vſq; ad caſtrum quod dicitur Chinonium. Et Cenomannis reuerſus, turrim fortiſſimam & bene munitam adductis minariis,quos ſemper ſecum ducebat de ſub terra murum ſuffodientes,cum multo labore cepit. Deinde paucis reuolutis diebus,verſus ciuitatem Turonis duxit exercitum. Vbi ſuper ripam Ligerim fixis tẽtoriis, ſolus rex fluuium circunſpiciens tentando aquas cum lancea,quod à ſeculis non eſt auditum, vadum inuenit: & poſitis à dextris & à ſiniſtris in flumine ſignis,vt totus exercitus inter illa duo ſigna poſt eum tranſuaderet, primus Ligerim ante omnes alios tranſiuit. Videns autem totus exercitus diminutionem aquarum, quæ miraculoſe in momento facta fuerat,ſtatim euulſis paxillis & tentoriis collectis,omnes à minimo vſque ad maximum per vadum ſequuti ſunt regem. Omnibus cum tota ſupellectili ſua & armamentis in ſimul collectis,reuerſæ ſunt aquæ fluminis in priorem ſtatum. Quod ciues Turonenſes videntes timuerunt regem. Et hoc factum accidit in vigilia ſancti Ioannis Baptiſtæ. Veruntamen dum rex circunquaque immunita ciuitatis conſideraret: Ribaldi ipſius,qui primos impetus in expugnandis munitionibus facere conſueuerant,eo vidente in ipſam ciuitatem impetum fecerunt, & per muros cum ſcalis aſcendẽtes ex improuiſo ceperunt. Quo audito rex & totus exercitus ciuitatem integram recepit: poſitis ibi cuſtodibus, & ibidem per aliquot dies Deo gratias ſoluentes ſolemnizauerunt.

De obitu Henrici Regis Angliæ.

REVOLVTIS autem diebus duodecim videlicet in octauis Apoſtolorum Petri & Pauli, obiit Henricus rex Anglię apud Chinonium ſatis in omnibus proſpere agens vſque ad tempora Philippi Francorum regis, quem Dominus pro fræno in ore eius poſuit pro vindicãdo ſanguine beati Thomæ martyris Cantuarienſis; vt per talem vexationem daret ei intellectum, & ad ſinũ matris Eccleſiæ reduceret.

Sepultus eſt autem apud Fontem Ebrardi, in quadam Abbatia monialium. Cui ſucceſſit Ricardus filius eius, Comes Pictauenſium. Ad cuius primum ingreſſum eodẽ anno apud Giſortium totum caſtrum incendio flagrauit, & in egreſſu ipſius caſtelli ſequenti die pons ligneus ſub pedibus eius fractus eſt, omnibus ſociis ſuis libere tranſeuntibus, ita quod ipſe Ricardus cum equo ſuo in foſſato cecidit. Paucis autem effluxis diebus, pax quæ interloquuta fuerat inter regem Philippum & regem Angliæ Henricum, eo ſublato de medio, inter regem Ricardum & regem Philippum eſt perfecta & conſummata. Et tunc Philippus rex pro bono pacis reddidit Ricardo regi Angliæ ciuitatem Turonis & Cenomannis, & etiam caſtellum Radulfi cum toto feudo ſuo. Qua de cauſa Ricardus rex Philippo Francorum regi totum feudum quod pertinet ad Crazzacum, & omnia feuda quę pertinent ad Eiſoldunũ, & totum feudum quod habebat in Alumam, ſibi & ſucceſſoribus ſuis perpetuo quitauit.

De obitu Reginæ vxoris Philippi Francorum Regis.

EODEM anno milleſimo centeſimo octogeſimo nono, regni Philippi decimo, Idus [*Idibus*] Martij, obiit Eliſabeth regina vxor Philippi Francorũ regis, quę ſepulta eſt in Eccleſia beatiſſimæ virginis Mariæ Pariſiis. Pro cuius memoria venerabilis Mauritius Pariſiorum Epiſcopus in eadẽ Eccleſia altare erexit, & Chriſtianiſſimus rex ſemper Auguſtus intuitu pietatis pro remedio animæ illius & omniũ prædeceſſorum ſuorum duos ſacerdotes perpetuo ibidem inſtituit, vnicuiq; x v. libras Pariſienſes ſingulis annis pro victualibus perpetuo aſſignans.

Quod Philippus Rex in Eccleſia beati Dionyſij baculum & ſportam peregrinationis accepit.

ANNO Domini milleſimo centeſimo nonageſimo, in feſto ſancti Iohannis Baptiſtæ, Philippus rex ad Eccleſiam beatiſſimi martyris Dionyſij cum maximo comitatu venit, cauſa licentiam accipiendi. Conſueuerant enim antiquitus reges Francorum, quod quandocunq; contra hoſtes arma mouebant, vexillum deſuper altare beati Dionyſij pro tutela ſeu cuſtodia ſecum portabãt & in prima acie pugnatorum ponebant. Quod videntes aduerſarij & cognoſcentes territi, multotiens terga dederunt. Ideo Chriſtianiſſimus rex ante corpora ſanctorum martyrum Dionyſij, Ruſtici, & Eleutherij humiliter ſuper pauimentum marmoreum in oratione proſtratus Deo & beatæ virgini Mariæ, & ſanctis martyribus, & omnibus Sanctis ſe commendauit. Tandem cum lachrymis ab oratione ſurgens ſportam & baculum peregrinationis de manu Guillelmi Remenſis Archiepiſcopi auunculi ſui Apoſtolicæ ſedis legati deuotiſſime ibidem accepit. Deinde deſuper corpora Sanctorũ duo ſtandalia decenter inſignita pro memoria ſanctorum martyrum & tutela, contra inimicos crucis Chriſti pugnaturus propriis manibus accepit. Demum orationibus fratrum ſe commendans, accepta benedictione claui & ſpineæ coronæ & ſancti Simeonis brachij, receſſit, & feria quarta poſt octauas S. Iohannis Baptiſtæ cum rege Angliæ Ricardo apud Vizeliacum venit. Vbi accepta licentia ab omnibus Baronibus ſuis, Adelæ chariſſimæ matri ſuæ, & Guillelmo Remenſi Archiepiſcopo auunculo ſuo, pro tutela & cuſtodia totum regnum Francorũ cum filio ſuo dilectiſſimo Ludouico commendauit. Et paucis euolutis diebus Ianuam venit, vbi naues & ea quæ erant victui neceſſaria cum armamentis diligentiſſime parari fecit. Ricardus autem rex Angliæ apud Maſſiliam cum omnibus ſuis mare intrauit. Et ſic iam dicti catholici reges pro ſancta Chriſtianitate defendenda, & propter amorem Domini noſtri Ieſu Chriſti ventis & mari ſe committentes, cum multis & magnis periculis apud Meſſanam venerunt. Sed antequam rex Philippus de regno Francorum exiret, Pariſiis conuocatis amicis & familiaribus teſtamentum condidit, & regni totius ordinationem fecit in hunc modum:

In nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen. Philippus Dei gratia Francorum rex: Officium regium eſt ſubiectorum commodis modis omnibus prouidere, & ſuæ vtilitati priuatæ publicam anteferre. Quoniam igitur ſummo deſiderio votũ peregrinationis noſtræ ad ſanctę terræ ſubuentionẽ totis viribus amplectimur:

idcirco

Idcirco consilio Altissimi ordinare decreuimus, qualiter in absentia nostra regni negotia quæ agenda erunt, tractari debeant, & vitæ nostræ, si quid in via humanitus accideret, extrema disponi. In primis igitur præcipimus, vt bailliui nostri per singulos præpositos in potestatibus nostris ponant quatuor homines prudentes, legitimos & boni testimonii, sine quorum vel duorum ex eis ad minus consilio negotia villæ non tractentur, excepto quod Parisiis sex homines probos & legitimos constituimus, quorum nomina sunt hæc C. A. E. R. G. H. Et in terris nostris, quæ propriis nominibus distinctæ sunt, bailliuos nostros posuimus, qui in bailliuis suis singulis mensibus ponent vnum diem, qui dicitur Assisia, in quo omnes illi qui clamorem facient recipient ius suum per eos, & iustitiam sine dilatione, & nos nostra iura & nostram iustitiam & forefacta, quæ proprie nostra sunt, ibi scribentur. Præterea volumus & præcipimus, vt charissima mater nostra A. regina statuat cum charissimo auunculo nostro & fideli Guillelmo Remensi Archiepiscopo singulis quatuor mensibus vnum diem Parisiis, in quo audiant clamores hominum regni nostri, & ibi eos finiant ad honorem Dei & vtilitatem regni. Præcipimus insuper, vt eo die sint ante ipsos de singulis villis nostris & Bailliui nostri, qui assisias tenebunt, vt coram eis recitent negotia terræ nostræ. Si autem aliquis de Bailliuis nostris deliquerit, præter quam in murtro, raptu, vel homicidio, vel proditione, & hoc constabit Archiepiscopo & Reginæ, & aliis qui aderunt, vt audiant forefacta Bailliuorum nostrorum, præcipimus eis, vt nobis singulis annis & hoc ter in anno literis suis nobis duobus prædictis significent, quis Bailliuus deliquerit & quid fecerit, & quid acceperit, & a quo pecuniam vel munus vel seruitium, propter quod homines nostri ius suum amitterent, vel nos nostrum. Similiter de præpositis nostris, significent nobis Bailliui nostri. Bailliuos autem nostros non poterunt amouere Regina & Archiepiscopus a Bailliuis suis, nisi pro murtro, vel raptu, vel homicidio, vel proditione: vel Bailliui præpositos, nisi pro aliquo istorum. Nos autem in consilio Dei talem faciemus de eo vindictam, postquam prædicti viri nobis rei veritatem nuntiauerint, per quam alii non immerito poterunt deterreri. Similiter Regina & Archiepiscopus de statu regni nostri & negotiis ter in anno significent. Si forte contigerit sedem Episcopalem, vel aliquam Abbatiam Regalem vacare, volumus vt canonici Ecclesiæ, vel monachi monasterii vacantis veniant ad Reginam & Archiepiscopum, sicut ante nos venirent, & liberam electionem ab eis petant; & nos volumus quod sine contradictione eis concedant. Nos vero tam Canonicos, quam Monachos monemus, vt talem pastorem eligant, qui Deo placeat vtilius sit regno. Regina autem & Archiepiscopus tam diu Regalia in manu sua teneant, donec electus consecutus sit, vel benedictus, & tunc Regalia sine contradictione ei reddantur. Præterea præcipimus, quod si præbenda vel beneficium aliquod Ecclesiasticum vacauerit, quando Regalia in manu nostra venient, secundum quod melius & honestius poterunt Regina & Archiepiscopus viris honestis & litteratis consilio fratris Bernardi conferant: saluis tamen donationibus nostris, quas per literas nostras patentes quibusdam fecimus. Prohibemus etiam vniuersis prælatis Ecclesiarum & hominibus nostris, ne talliam vel toltam donent quandiu in seruitio Dei erimus. Si vero Dominus Deus de nobis suam faceret voluntatem, & nos mori contingeret, prohibemus districtissime omnibus hominibus terræ nostræ, tam clericis, quam laicis, ne talliam vel toltam donent, donec filius noster, quem Deus seruitio suo sanum & incolumem conseruare dignetur, veniat ad ætatem in qua gratia sancti Spiritus possit regere regnum. Si autem aliquis filio nostro vellet mouere guerram, & redditus sui quos habet, non sufficerent, tunc omnes homines nostri adiuuent eum de corporibus suis & aueris, & Ecclesiæ tale fiant ei auxilium, quale solitæ sunt facere nobis. Præpositis insuper nostris & Bailliuis prohibemus, ne aliquem hominem capiant, neque auerum suum, quandiu bonos fideiussores dare voluerit de iustitia prosequenda in curia nostra, nisi pro homicidio vel murtro, vel raptu, vel proditione. Præterea præcipimus, quod omnes redditus nostri &

ſeruitia,& obuentiones afferantur Pariſiis per tria tempora. Primo ad feſtum ſancti Remigii. Secundo ad purificationem beatæ virginis. Tertio ad aſcenſionem, & tradatur burgenſibus noſtris prædictis & promareſcallo. Si contingeret aliquem ex eis mori, G. de Garlandia alium in loco eius ſubſtitueret. In receptionibus aueri noſtri Adam clericus noſter præſens erit, & eas ſcribet, & ſinguli habeant ſingulas claues de ſingulis archis, in quibus reponetur auerum noſtrum in templo, & templum vnam. De iſto auero tamen nobis mittetur, quantum literis noſtris mandabimus. Si in via quam facimus nos mori contingeret, præcipimus quod regina & Archiepiſcopus & Epiſcopus Pariſienſis & Abbates ſancti Victoris, & de Sardenio & fratres, theſaurum noſtrum in duas partes diuidant: vnam medietatem pro arbitrio ſuo diſtribuant ad Eccleſias reparandas, quæ per guerras noſtras deſtructæ ſunt; ita quod ſeruitium Dei poſſit in eis fieri. De eadem medietate donabunt illis, qui per tallias noſtras aporiati ſunt; & de eadem dabunt reſiduum illis quibus voluerint, & quos magis egere crediderint: ob remedium animæ noſtræ & genitoris noſtri regis Ludouici, & anteceſſorum noſtrorum. De altera medietate præcipimus cuſtodibus aueri noſtri & omnibus hominibus Pariſienſibus, quod eam cuſtodiant ad opus filii noſtri donec ad ætatem veniat, in qua conſilio Dei & ſenſu ſuo poſſit regere regnum. Si autem tam nos quam filium noſtrum mori contingeret, præcipimus, quod auerum noſtrum per manum VII. prædictorum, pro anima noſtra, & filii noſtri pro arbitrio ſuo diſtribuatur. Quam cito & [*vt*] certum eſſet de morte noſtra volumus, quod auerum noſtrum vbicunque foret ad domum Epiſcopi Pariſienſis portaretur, & ibi cuſtodiretur, & poſtea de eodem fiet quod diſpoſuimus. Præcipimus etiam Reginæ & Archiepiſcopo, vt omnes honores, qui dum vacant, pertinent ad donationem noſtram, quod honeſte poterunt retinere, ſicut Abbatiæ noſtræ & Decanatus, & aliæ quædam dignitates in manu ſua teneant, donec a ſeruitio Dei redierimus: & quos retinere non poterunt, donent ſecundum Deum, & aſſignent conſilio fratris G. & hoc faciant ad honorem Dei & vtilitatem regni. Si autem in via moriemur, volumus vt honores & dignitates Eccleſiarum donent illis, quos magis dignos viderint. Quod vt firmum & ſtabile permaneat, præſentem paginam ſigilli noſtri auctoritate & regii nominis charactere inferius annotato præcipimus confirmari. Actum Pariſiis anno verbi incarnati milleſimo centeſimo nonageſimo, regni noſtri anno vndecimo: aſtantibus in palatio noſtro, quorum nomina ſubpoſita ſunt ſigna S. Comitis Tibaldi dapiferi noſtri, S. Guidonis buticularii, S. Anthei camerarii, S. Radulfi cōſtabularii. Data vacante cancellaria.

P. R. S. P. Præcepit etiam ciuibus Pariſienſibus, quod ciuitas Pariſii, quam rex multum diligebat, muro optimo in Tornellis decenter aptatis & portis diligentiſſime clauderetur. Quod breui temporis elapſo ſpatio completum vidimus. Et hoc idem in aliis ciuitatibus & caſtellis fieri mandauit per totum regnum. Nunc ad ea quæ apud Meſſanam inter iam dictos reges geſta ſunt, & qualiter in tranſmarinis partibus ſe habuerunt, reditum faciamus.

Quando rex Philippus apud Meſſanam venit menſe Auguſto, honorifice receptus eſt in palatio regis Tancredi, & de victualibus ſuis abundanter ei donauit, & infinitam auri ſummam ei dediſſet, ſi vnam de filiabus ſuis ei aut filio ſuo Ludouico deſponſaſſet: ſed rex Philippus propter amicitiam, quam erga Henricum Imperatorem habebat, vtrilibet deſpōſationi ſuperſedit. Poſtmodum contentio quædam, quam rex Angliæ pro dotalitio ſororis ſuæ cum rege Tancredo habebat, interuentu & labore regis Philippi hoc modo terminata eſt. Rex Angliæ habuit a rege Tancredo quadraginta millia vncias auri: de quibus rex Philippus habuit tertiam partem, cum medietatem habere deberet, ſed pro bono pacis tertia fuit contentus. Iurauerunt & ex parte regis Angliæ quidam viri nobiles vnam de filiabus regis Tancredi Arturo futuro Duci Britanniæ. Rex vero Francorum Philippus apud Meſſanam natale Domini tunc celebrauit, & militibus terræ ſuæ pauperibus, qui res ſuas orta tempeſtate in mari perdiderant, multa dona dedit & magna. Duci Burgundiæ mille marcas; Comiti Niuernenſi ſexcentas; Guilielmo de Barris quadringen-

dringentas marcas; Guillelmo de Merloto quadringentas vncias auri; Epiſcopo Carnotenſi trecentas: M. de monte Morētiaco trecētas: Drogoni ducentas, & multis aliis ducentas, quorum nomina longum eſſet hic ponere. Quæcunq; eo tempore venalia ibi inueniebantur, cariſſima erant; ſextarius frumēti valebat viginti quatuor ſolidis Andegauenſium, hordei octodecim ſolidis, vini x v. ſolidis, gallina duodecim denariis. Hac de cauſa Philippus rex miſit ad regem & reginam Hungariæ, vt ſibi ſubuenirent in victualibus. Poſtmodum miſit ad Imperatorem Conſtantinopolitanum, pro ſuccurſu terræ ſanctæ faciendo, & ſi rex Deo volente per terram Imperatoris rediret, quod ei Imperator præſtaret ſecurum tranſitum, & rex præſtaret ei bonam ſecuritatem de pacifico ingreſſu & egreſſu.

Reuolutis autem paucis diebus rex Francorum regem Angliæ compellauit, vt ad paſſagium medii Marcii paratus inueniretur, mare cum eo tranſiturus. Ille vero reſpondit, quod tranſire non poterat donec in Auguſto. Iterum autem rex Francorum mandauit, & quaſi hominem ſuum commonuit, vt ſicut ei iurauerat, mare cum eo tranſiret: & ſi vellet filiam regis Nauarræ, quam mater regis Angliæ illuc adduxerat Accii deſponſaret. Si vero tranſire nollet ſororem ſuam duceret in vxorem, ſicut de iuramento tenebatur. Rex autem Angliæ penitus negauit hoc vel illud facere. Tunc vero rex Francorum illos, qui ſuper hoc iuramento ei tenebantur, facere hoc quod iurauerant compellauit. G. autem de Ranchonio & Vicecomes de Caſtelloduno pro omnibus reſpondentes, conceſſerunt quod iurauerant ſe facturos, & cum eo quandocunq; voluerit ſe ituros. Vnde rex Angliæ vehementer iratus, eos exhæredare iurauit: quod poſtea ſubſequens rerum euentus probauit; & ex tunc cœperunt oriri diſcordiæ, & inuidiæ, & inimicitiæ inter duos reges. Rex autem Francorum Philippus cum ſummo deſiderio volens iter perficere quod incœperat, Martio menſe mare intrauit, & reuolutis paucis diebus proſperis ventis, cum omnibus rebus ſuis, vigilia Paſchæ Acon applicuit, & cum ſummo gaudio ab vniuerſo exercitu, qui in obſidione Accii longo tempore ſederat, cum hymnis & laudibus & effuſione lachrymarum multa, receptus eſt quaſi Angelus Domini; & ſtatim ita prope muros ipſius ciuitatis domum fecit fieri, quod inimici Chriſti & quarellos cum baliſtis, & ſagittas cum arcubus vſque ad domum illam emitterent & ſæpe vltra. Poſtmodum vero erectis petrariis ſuis & mangonellis, & aliis ingeniis tantum fregerat de muris ciuitatis ante aduentum regis Angliæ, quod non deerat ad ciuitatem capiendam niſi aſſaltus. Nolebat enim Francorum rex ciuitatem aſſilire, abſente rege Angliæ. Sed quam cito rex venit, loquutus eſt ei rex Francorum, quia omnium erat vna voluntas, de aſſaltu faciendo: rex vero Angliæ in corde & ore loquens bene conſulit vt aſſaltus fieret, & mitteret omnes quos habere poſſet. Sequēti die mane rex Philippus cum ſuis voluit aſſalire: ſed rex Angliæ ſuos non permiſit abire, & Piſanos cum quibus iuratus erat prohibuit aſſalire, & ſic defecit aſſaltus. Poſtmodum vero conſilio vtriuſque partis, electi ſunt dictatores ex vtraque parte, viri ſapientes & probi: quorum arbitrio & conſilio vniuerſus exercitus regeretur. In quibus promiſerunt duo reges & per fidem quam Deo debebant, & peregrinationem ſuam iurauerunt, & quicquid dictatores dicerent, facerent. Poſtea dixerunt arbitri, quod rex Angliæ ad aſſaltum mitteret ſuos & cuſtodes mitteret ad barras, & faceret manganellos ſuos leuari, & alia ingenia, quia rex Francorum hæc omnia faciebat. Quod quia renuit, rex Philippus ſuos a iuramento abſoluit, quod fecerat de exercitu regendo. Rex Angliæ & ſui dum venirent per mare, tranſitum facientes per inſulam Cypri, ipſam cum Imperatore ſuo & filiam Imperatoris ceperunt, & omnes theſauros ſuos aſportauerunt. Tandem vero inſula de ſuis bene munita, committens carbaſa ventis, habuit obuiam nauem Saladini miro modo munitam, quæ veniebat in ſuccurſum ciuitati: in qua erant infinitæ phialæ vitri plenæ igne Græco, & baliſtæ ducentæ & quinquaginta, & arcuum & armorū maxima abundātia, & fortiſſimi erant in ea bellatores, qui omnes a rege Angliꝗ & a ſuis interfecti fuerunt, & nauis confracta periit. Aliam autem nauē eiuſdem Saladini apud Tyrum noſtri ceperunt, quia ventum habere nō poterat, in qua erat copia armorū & homines pauci, q. ſimiliter veniebāt ad ſuccurſum ciuitatis Accii.

Eodem anno Fredericus Romanorum & Theutonicorum Imperator Chriſtianiſſimus cum filio ſuo Duce Bohemiæ, & vniuerſo exercitu ſuo, veniens in trāſmarinis partibus inter Niceam Bithiniæ ciuitatem & Antiochiam, non minimā Chriſtianis relinquens mœſtitiam, viam vniuerſæ carnis ingreſſus eſt, filio ſuo Duci Bohemiæ vniuerſum exercitum ſuum relinquens; qui cum paucis de terra virorum euaſit, & cum illis apud Accium venit, vbi breuiter lege naturali finiuit vitam. Friderico Imperatori ſucceſſit filius eius Henricus, ſtrenuus in agendis, & acer in hoſtes, omnibus ad eum accedentibus largus & munificus.

Anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo primo, quintodecimo Kalendis Maii obiit Clemens Papa, qui ſedit duobus annis & quinq; menſibus: cui ſucceſſit Celeſtinus natione Romanus.

Eodem anno, menſe Auguſto, Iunio, & Iulio, tanta aëris intemperies ex nimietate pluuiarum facta eſt: quod ſegetes in campis, priuſquam colligi poſſent, in ſpicis & folliculis ſuis germinauerunt.

Eodem anno, XXIII. die Iunii, vigilia ſancti Iohannis Baptiſtæ exiſtentibus regibus in obſidione Accii, fuit ecclipſis ſolis in ſeptimo gradu cancri, luna exiſtente in ſexto gradu eiuſdem ſigni, & cauda draconis in duodecimo, & durauit per quatuor horas. Sequenti menſe, decimo Kalendas Auguſti, Ludouicus filius regis cœpit ægrotare morbo grauiſſimo, qui a phyſicis dyſenteria vocatur: omnibus de vita deſperantibus, factum eſt de communi conſilio, quod ſacer conuentus beati Dionyſii ieiuniis & orationibus deuote præmiſſis, portans ſecum clauum & ſpineā coronam Domini, & brachium ſancti ſenis Simeonis cum proceſſione Cleri & populi nudis pedibus incedentes & preces cum lachrymis Domino fundentes ad Eccleſiam ſancti Lazari iuxta Pariſium venerunt: vbi facta oratione & populi ſubſequentis oblatione, vniuerſi conuentus religioſorū Pariſienſes, & venerabilis Mauritius Pariſienſis Epiſcopus cum canonicis ſuis & clericis, & infinita ſcholarium & populi concurrente multitudine corpora ſanctorum & reliquias ſecum portantes nudis plantis flentes & lachrymantes eis obuiam venerunt; & coniungentes ſe illis, cantantes cum fletu multo & ſuſpiriis, ad palatium regis vbi puer ægrotabat venerunt, & facto ibi ſermone ad populum, & cum multa lachrymarum effuſione, oratione populi fuſa, pro eo ad Dominum, ad tactum claui & ſpineæ coronæ, & brachium ſancti Simeonis per totum ventrem pueri in modum crucis, eodem die ab imminenti periculo eſt liberatus, & pater ſuus Philippus rex in tranſmarinis partibus exiſtens, eodem die & eadem hora a conſimili morbo curatus. Deinde puer Ludouicus oſculatis reliquiis & benedictione accepta, omnes proceſſiones ad Eccleſiam beatæ Mariæ venerunt: vbi laudes cum oblationibus Domino ſoluentes, proceſſio beatæ Mariæ cum aliis multis proceſſionibus, conuentum beati Dionyſii cum hymnis & laudibus & multa Domino gratiarum actione, vſque ad exitum villæ perduxerunt: & ibi ſeſe mutuo cum reliquiis benedicentes, vnuſquiſque ad propria remeauit: canonici vero beatæ Mariæ cum populo reuertebantur gaudentes; quia tempore ſuo reliquiæ beati Dionyſii prædictæ Pariſios fuerāt deportatæ. Non enim legitur in aliqua Scriptura, quod vſque ad tempus illud, pro aliquo imminenti periculo extra villam beati Dionyſii portarentur. Nec eſt ſilentio prætereundum, quod eadem die per orationes Cleri & populi ſerenitas aëris & temperies reſtituta eſt vniuerſis terris. Pluerat enim Dominus, peccatis hominum exigentibus, multo tempore ſuper terram.

Eodem anno Epiſcopus Leodicenſis a facie Henrici Imperatoris fugiens, Remis aliquantulum fecit moram, a Guillelmo Remenſi reuerendo Archiepiſcopo honorifice receptus, & in propria domo paratis ſufficienter neceſſariis collocatus: ſed reuolutis paucis diebus, inſtigante diabolo, miſſi ſunt ab Imperatore quidam milites, imo condicti ſathanæ ſatellites ad prædictum Leodicenſem Epiſcopum. Epiſcopus autem ſicut vir manſuetus & pius, eos honorifice recepit, & in menſa ſua quaſi amicos & domeſticos collocauit: dicebāt enim ſeſe ab Imperatore iniuſte exheredatos, callide & doloſe in corde & ore loquētes. Conceperunt enim dolorem & in proximo perpetrati ſunt iniquitatem: nam effluxis aliquot diebus cauſa ſpatiandi

tiandi educentes Epiſcopum extra ciuitatem,euaginatis gladiis Chriſtum Domini viliſſime interfecerunt, quia canonice electus & conſecratus fuerat cōtra voluntatē Imperatoris, & fugā arripientes curſu rapidiſſimo ad Imperatorem reuerſi ſunt.

Eodem anno Comes Tibaldus pius & miſericors regis Francorum Seneſcallus, Comes Clarimontis,Comes Perticenſis,Dux Burgūdiæ,& Philippus Comes Flandriæ in obſidione Accii Domino vocante,viam vniuerſæ carnis ingreſſæ ſunt. Terra vero Comitis Flandriæ,quæ alium non habebat hæredem, ad Balduinum nepotem ſuum filium Comitis Henoenſis eſt deuoluta, qui poſtea factus eſt Imperator Conſtantinopolis.

Eodem anno octauo Kalendas Septembris conſilio Domini G. Remenſis Archiepiſcopi, & Adelæ reginæ, & omnium Epiſcoporum, corpora beatiſſimorum martyrum Dionyſii,Ruſtici,& Eleutherii,cum puriſſimis vaſis argenteis,in quibus diligentiſſime ſigillata continebantur,ſunt extracta,& ſuper altare poſita,adiunctis ibi aliis corporibus Sanctorum in eadem Eccleſia quieſcentium, vt ibi omnes fideles ad tam ſanctum ſpectaculum conuenientes, cum gemitu & ſuſpiriis pro ſancta terra liberanda,& pro rege Francorum & vniuerſo comitatu ſuo,puras manus cum Moyſe leuantes ad Dominum preces funderent,quia non in armorū potentia, ſed in Chriſti virtute & miſeratione Chriſtiani cōfidunt: nec in ſe,ſed in Deo virtutem faciunt,ſuperantes populos infideles,& ad nihilū redigentes inimicos crucis Chriſti. Sequenti vero feſto beati Dionyſii, aperto vaſe argenteo,in quo corpus ſacratiſſimi martyris Dionyſii continebatur, aſſiſtentibus venerabilibus Epiſcopis Syluanectēſi & Meldenſi & Ala Francorum regina & multis abbatibus & viris religioſis, totum corpus ipſius cum capite,vt prædiximus eſt inuentum,& vniuerſis Dei fidelibus, qui de longinquis partibus orandi cauſa conuenerant, deuotiſſime demonſtratum. Et ad remouendum errorem Pariſienſium,retento capite hieromartyris Dionyſii,& in vaſe argenteo decenter collocato, corpora Sanctorū cū vaſis ſuis ſub altare in cripta marmorea,vnde extracta fuerāt,ſunt deuotiſſime repoſita: caput vero pro excitanda deuotione fidelium,per totum [*annum*] omnibus peregrinis eſt oſtenſum, & in ſequenti feſto beati Dionyſii cum corpore in vaſe ſuo repoſitum.

Cum hæc autē in Francia gerebātur, Philippus rex Franciæ coadiuuantibus Dei fidelibus Achon impugnauit,cōfractis muris ipſius ciuitatis, cum petrariis & manganellis ſuis; quod inimicos crucis Chriſti, ſcilicet cuſtodes Saladini, qui ibi erant, videlicet Limathoſiū & Carachoſium ſatrapas ipſius,cum ingēti armatorum copia, ſub certa pactione ad deditionē coegit. Promiſerunt enim legis iuramento aſtricti, tantum corporibus ſuis ſaluis dimiſſis,veram crucem Domini,quam Saladinus habebat,& omnes captiuos Chriſtianos, quos in tota terra ſua inuenire poſſent, regi Francorum & regi Angliæ antequam ab ipſis regibus dimitterentur, in integrum reſtituere. In quo conflictu Albericus vir magnanimus regis Francorū mareſcallus, in armis ſtrenuus,infra portā ipſius ciuitatis interceptus,a paganis occiſus eſt. Turris autem,quæ Maledicta dicebatur,quæ longo tempore noſtris multa mala intulerat,a minariis regis fuerat ſuffoſſa,& lignis ibi poſitis appodiata: ita quod ad ipſius ruinam non reſtabat,niſi quod ignis ſupponeretur. Videntes vero pagani quod regibus & principibus & aliis Chriſtianis reſiſtere non poſſent,habito cum regibus & principibus colloquio ſaluis corporibus,& pactione iā dicta appoſita, ciuitatem Achon cum vniuerſis armis, & munitionibus, & copia ſufficienti victualium, menſe Iulio regibus noſtris & principibus reddiderunt. Intrātes populi Chriſtiani ciuitatem,flentes præ gaudio & lachrymantes,& manus vtraſq; ad cœlum leuantes,clara voce dicebāt; Benedictus ſit Dominus Deus noſter,qui reſpexit labores & ſudores noſtros,& inimicos crucis ſanctæ,de ſua virtute & virtutibus præſumētes ſub pedibus noſtris humiliauit. Victualia vero quæ ibi inuenta ſunt,Chriſtiani inter ſe diuiſerunt,pluribus maiorem, paucioribus minorem partē tradentes. Reges autē omnes captiuos in ſortē acceperūt,ęqua lance inter ſe diuidētes. Sed rex Francorū partem ſuā Duci Burgundiæ,cū multa ſumma auri & argenti & infinita copia victualiū delegauit,cōmiſſis eidē omnib. exercitibus ſuis: grauabatur enim rex tūc morbo grauiſſimo; & ex alia parte regē Angliæ valde ſuſpectū habebat: q̄a regē celato frequē-

tes nuntios ad Saladinum mittebat,& mutua dona ab eo accipiebat. Qua de cauſa habito cum Principibus ſuis familiari conſilio, ordinato ſuo exercitu, acceptaq; a ſuis licentia, cum fletu & lachrymis ventis & mari ſe committens, cum tribus tamen [*tantum*] galeis, quas Rufus de Volta Ianuenſis ei parauerat,ad partes Apuliæ Deo volente tranſuectus eſt:vbi recuperata quantulacunque ſanitate, ſatis debilis, cum paucis iter arripuit: & tranſitum faciens per Romanam ciuitatem, viſitatis Apoſtolorum liminibus,& accepta benedictione a Romano Pontifice Celeſtino, in Franciam rediit circa natiuitatem Domini.

Rex vero Angliæ in tranſmarinis partibus remanens, captiuos quos habebat, ſcilicet Limathoſium & Carachoſium,& alios quos alii Principes habebant, ad id quod promiſerant compellauit; vt crucem Dominicam, quam Saladinus habebat, & omnes captiuos Chriſtianos, ſicut de proximo iuramento legis ſuæ tenebantur,ſine dilatione ſanctæ Chriſtianitati reſtituerent. Quod quia facere iurauerant, ad effectum perducere non potuerunt, rex Angliæ vehementer iratus, captiuos paganos extra ciuitatem educens,quinque millia & eo amplius decollari fecit, retentis maioribus & ditioribus, a quibus innumeram pecuniæ ſummam pro redemptione accepit. Inſulam vero Cypri, quam ipſe in tranſitu ſuo ceperat, Templariis pro viginti quinque millibus marcharum argenti vendidit. Poſtmodum vero ab ipſis ablatam Guidoni quondam Hieroſolymitano regi perpetuo habendam ſecundo vendidit. Ciuitatem Aſchalonem multo auri pretio, paganis petentibus funditus euertit. Ducis Auſtriæ vexillum, circa Achon, cuidam Principi abſtulit,& in cloacam profundam,in opprobrium Ducis & dedecus viliſſime confractum deiecit. Sed quia hiſtoriam regis Angliæ ſeu geſta ipſius ſcribere non propoſuimus,ad ea quæ de rege noſtro Philippo intendimus, ſtylum vertamus.

Reuerſo igitur in Franciam Philippo Francorum rege Natale Domini apud fontem Eblaudi celebrauit:& reuolutis paucis diebus ad Eccleſiã beatiſſimi Martyris Dionyſii, cauſa orationis quantocius properauit: vbi ſacer conuentus cum Hugone Abbate ſuo,facta proceſſione, cum hymnis & laudibus in Eccleſiam inducunt. Finita oratione proſtratus ante corpora Sanctorum Deo & beatis Martyribus gratias referens, quia de tot & tantis periculis eum liberauerat, in pignus amoris & charitatis pallium ſericum optimum ſuper altare humiliter poſuit. Et reuolutis aliquot menſibus eiuſdem anni, decimoquinto Kalendas Aprilis, Philippus rex exiſtens apud ſanctum Germanum de Laia, audita cuiuſdam Chriſtiani morte ignominioſa a Iudæis perpetrata, fidei & religioni Chriſtianæ compatiens, ſubito neſcientibus ſuis familiaribus quo pergebat, iter arripuit, & greſſu velociſſimo ad caſtrum, quod Braiam vocant,velociter venit, poſitis in portis ipſius caſtri cuſtodibus: & comprehenſis Iudæis,octoginta & eo amplius fecit comburi. Comitiſſa ipſius caſtri magnis Iudæorum muneribus corrupta, tradiderat eis quendam Chriſtianum, cui falſo imponebant furtum & homicidium; quem Iudæi antiquo odio commoti, manibus a tergo ligatis, ſpinis coronatum, per totam villam fuſtigantes duxerunt, & poſtea patibulo ſuſpenderunt: cum ipſi tempore Dominicæ paſſionis dicerent; Nobis non licet interficere quenquam.

Eodem anno pridie Idus Maii in Pertico apud Nogentum, viſæ ſunt acies militum de aëre in terram deſcendentium, & ibi facta inter ſe mirabili pugna, ſubito euanuerunt; quod videntes incolæ illius terræ,nimio terrore perculſi,tundentes pectora ſua reuertebantur.

Anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo ſecundo,viceſima die menſis Nouemb. fuit eclipſis lunæ particularis, poſt mediã noctẽ,in ſexto gradu geminorum,& durauit per duas horas. Maio vero ſequenti, ſexto Idus ipſius menſis, tempore Rogationum,apud Pontiſaram, ſacerdos quidam Anglicus natione, Guillelmus nomine, ſanctitate vitæ & moribus pollens migrauit ad Dominum. Ad cuius ſepulchrum,tempore mortis ipſius, Domino operante,multa ſancta miracula, cæci illuminati,claudi curati,alii vero a variis morbis priſtinæ ſoſpitati plene reſtituti. Fama autem tanti viri per orbem diffuſa, de diuerſis partibus cauſa peregrinationis ad locum ſepulturæ ipſius multos venire fecit.

Eodem

Eodem anno crescente inter Christianos iniquitate, allatæ sunt Philippo regi apud Pontisaram literæ de transmarinis partibus, quod ad suggestionem & mandatum regis Richardi Angliæ mittebātur Arsacidæ ad Philippum regem interficiendum. Interfecerunt enim eo tempore Machisium regis consanguineum, in transmarinis partibus, virum in armis strenuum, qui viribus suis & potentia, terram Sanctam, antequam reges isti illuc venirent, mira strenuitate regebat. Rex vero Philippus auditis literis, ira inflammatus, statim ab eodem castro recessit, & plurimum sollicitus multis diebus permāsit. Et quia animus ipsius regis ꝑ huiusmodi rumoribus multū turbabatur, & sollicitudo magis ac magis crescebat in dies, habito cum familiaribus consilio, misit nūtios suos ad vetulū Arsacidarum regem, vt per ipsum rei veritatē diligentius & plenius cognosceret. Interim tamē instituit rex ad maiorē cautelā custodes corporis sui, clauas æreas semper in manib. portātes, & per totam noctē alternatim circa ipsum vigilantes. Reuersis nūtiis ad regē per literas vetuli rumores falsos esse cognouit, & per relationē nuntiorū suorū ab ipsis diligētius inquisita veritate & cognita, animus eius abiecto falso rumore a falsa suspicione quieuit.

Rex vero Angliæ ad terram suam redire disponens, Comiti Henrico nepoti suo excellentissimo iuueni totam terram transmarinam quam Christiani eo tēpore tenebant dimisit, & exercitum suū eidem tradidit. Et mare ingressus orta tempestate accidit, vt ventus rapta naui in qua ipse erat, duceret eam versus partes Histriæ, ad locum qui est inter Aquileiam & Venetias. Vbi idem rex Dei permissione passus naufragium, cum paucis euasit. Quidā autem Comes Mamardus de quorre, & populus regionis illius, audito quod in terra erat, & considerato diligentius, qualem nominatus rex in terra promissionis seditionem in perditionis suæ cumulum exercuerat: insecuti sunt eum intendentes ipsum captiuare, contra morem omniū peregrinorum per quascunque terras Christianorum secure transeuntium. Ipso autem rege in fugam verso, ceperunt de suis octo milites. Postmodum rex fecit transitum ad Burgum qui est in Archiepiscopatu Saleburgensi, qui vocatur Frisacum, vbi Fredericus de sancta Sobbe, rege cum tribus tamē [*tantum*] versus Austriam noctu properante, sex milites de suis cepit. Limpoldus autem Dux Austriæ Imperatoris consanguineus, obseruata strata, & positis vbiq; custodibus, sæpe dictum regem iuxta Viennam in villa viciniori in domo despecta inuentum captiuauit, & omnibus bonis suis exspoliauit. Sequenti vero mense Decemb. Henrico Imperatori tradidit, a quo iniuste fere per annum & dimidium carcere detentus, & multis expensis & variis exactionibus grauatus, tandem datis ducentis millibus marcarum argenti pro redemptione Imperatori, per mare traiectus est in Angliam: timebat enim ne iterum a rege Francorum caperetur, quem valde offensum habebat, si per terram suam transitum faceret.

Videns autem Henricus bonæ indolis iuuenis Comes Campaniæ, vir illustris vtriusq; ex parte sororis nepos terram transmarinam pro reditu duorum regum nimis desolatam, intuitu Dei & paterna pietate commotus, precibusq; multorum in seruitio Dei remanentium deuictus, maluit ibi cum suis remanere, & cum multo labore & sudore & summa rerum inopia, onus Iesu Christi portare, & animam suam si locus se obtulerit, pro ipso ponere, quam ad terram suam sine visitatione Dominici Sepulchri cum rubore redire. Hoc autem videntes milites sacri templi, & hospitalis Hierosolymitani, & alii peregrini quamplures, qui illuc pro liberanda terra sancta conuenerant, considerantes ipsius Comitis magnanimitatē, & firmam in Domino constantiā, ipsum in regem ciuitatis Dei summi vnanimiter elegerunt, & filiā regis Hierosolymitani in vxorem dederunt, laudātes & Deū benedicentes, q̄ de sanguine regum Francorū saluatorem & liberatorē Sanctæ terræ suscitauerat.

Anno Domini millesimo cētesimo nonagesimo tertio, pridie Idus Aprilis, Philippus rex collecto exercitu cepit Gisortium, & breui temporis elapso spatio totum Vulcassinum Normannicum, quod rex Angliæ iniuste possidebat, in suam redegit potestatem. Subacto Gisortio, & tota marchia Normanniæ in suam potestatem reducta, Philippus rex restituit beato Dionysio nouum castellum, quod rex Angliæ Henricus iniuste ꝑ violentiā longo tēpore detinuerat, deinde Richardus filius eius.

Eo tempore Saladinus rex Syriæ & Ægypti apud Damaſcum obiit:cui ſucceſſerunt duo filii eius;vnus nomine Afadinus ſuper Syriam: alius vero nomine Meralitius ſuper Ægyptum.

Eodem anno, in feſto beati Dionyſii quidam puerulus ſubito mortuus,a parentibus ſuis ad Eccleſiam beatiſſimi martyris Dionyſii deuotiſſime deportatus eſt; quem ſuper altare ante corpora Sanctorum ponentes, & cum lachrymis & ſuſpiriis Sancte Dionyſi adiuua nos clamãtes, meritis Sanctorum martyrum & interceſſionibus a Domino coram vniuerſo populo reſuſcitatus eſt.

Iiſdem temporibus Philippus rex miſit Stephanum Nouiomenſem Epiſcopum virum venerabilem ad Kanutium regem Danorum, rogãs eum & deprecans quod vnam de ſororibus ſuis quam ipſe legitimam haberet, vxorem ei mittere dignaretur. Quo audito rex Danorum Kanutius gratanter accepit, & Ingeburgem ſororem ſuam pulcherrimam , puellam ſanctam, & bonis moribus ornatam , nuntiis regis Francorum tradidit , & muneribus ſuis honorauit : & accepta licentia ventis & mari ſe committentes apud Atrebatum venerunt; vbi rex Francorum Philippus cum Epiſcopis & regni proceribus cum maximo accurrens gaudio, Ingeburgem diu deſideratam in legitimam duxit vxorem , & in reginam Francorum coronari fecit. Sed mirum eadem die inſtigante diabolo , ipſe rex quibuſdam, vt dicitur, maleficiis per ſortiarias impeditus , vxorem tam lõgo tempore cupitam, exoſam habere cœpit: & paucis reuolutis diebus , linea conſanguinitatis per Karolum Comitem Flandrenſium ab Epiſcopis & Baronibus computata, per cenſuram eccleſiaſticam huiuſmodi matrimonium eſt ſeparatum, Regina tamen Ingeburgis ad Danos redire nolens , in partibus Galliarum in locis religioſis manere decreuit, malens continentiam coniugalem cum orationibus toto tempore vitæ ſuæ ſeruare, quam alteri iuncta , prima matrimoniis fœdera maculare : ſed quia huiuſmodi matrimonium iniuſte dicebatur fuiſſe diſſolutum, Romanus Pontifex Celeſtinus ad conqueſtionem Danorum , miſit legatos ſuos in Franciam , Meliorem ſcilicet presbyterum Cardinalem , & Cenſium ſubdiaconum ; qui Pariſios venientes, conuocauerũt Concilium omnium Archiepiſcoporum & Epiſcoporum, necnon abbatum totius regni, in quo tractauerunt de reformando matrimonio inter Philippum regem & vxorem eius Ingeburgem : ſed quia facti ſunt canes muti non valentes latrare,timentes pelli ſuæ,nihil ad perfectum deduxerunt.

Eodem anno,quarto Idus Nouembris fuit eclipſis Lunæ vniuerſalis,prima hora noctis,& durauit per duas horas.

Eodem anno , quidam Arreptitius in Eccleſia beatiſſimi martyris Dionyſii miraculoſe curatus eſt.

Superueniente vero menſe Februario , Philippus rex collecto exercitu , iterum intrauit Normanniam,& ciuitatem Ebroicum cepit, & nouum burgum, & vallem Ruolii,& multas munitiones alias fortiſſimas ſibi ſubiecit, & quãplures deſtruxit, & multos milites cepit , & Rotomagum obſedit: ſed conſiderata loci munitione, & damno ſuorum videns quod nihil ibi proficeret, nimio furore ſuccenſus , combuſtis petrariis & manganellis ſuis,& aliis ingeniis receſſit. Tandem ſacro tempore quadrageſimæ ſuperueniente a bello quieuit: & tunc Ioannes frater regis Angliæ, qui ſine terra cognominatur , regi Francorum Philippo confœderatus eſt in dolo, quod rei exitus manifeſtius poſtea declarauit.

Anno Domini M. C. X C I I I I. Michael decanus Pariſiẽſis electus eſt in Patriarchã Hieroſolymitanũ:ſed Domino aliter ordinãte, reuolutis quindecim diebus, iterũ a Clero Senonenſi electus eſt in Archiepiſcopũ aſſenſu regis Philippi & totius populi eiuſdem ciuitatis octauo Kalendas Maii ſequentis in Archiepiſcopum conſecratus. Qualis & quantus in regendis ſcholis Pariſiis,& in largiẽdis eleemoſynis,& aliis plurib. bonis ante Archiepiſcopatũ floruerit,nõ eſt noſtræ facultatis euoluere.

Eodem anno,puerulus trium annorum de Curte noua, forte in aquis extinctus, per preces & merita beatiſſimi martyris Dionyſii reſuſcitatus eſt.

Reuolutis autem tribus menſibus, ſexto Idus Maii Philippus rex iterum collecto exercitu Normanniam intrauit,& Vernoliũ obſedit,& reuolutis tribus hebdomadibus

madibus

madibus parte murorum deſtructa, ſuperuenit nuntius dicens, quod ciuitas Ebroica, quam ipſe rex munitam tenebat, a Normannis capta fuerat, & milites regis ibidem capti, & plures quam turpiter decapitati. Quo audito turbatus rex, nimioque furore ſuccenſus, ab obſidio receſſit, & fugatis Normannis ipſam funditus euertit: necnon & ipſas Eccleſias Dei in ſpiritu vehementi contriuit. Videns autem exercitus, qui in obſidio remanſerat regis abſentiam, & inimicorum inſtantiam, ſubito collectis papilionibus & tentoriis, relictis ibidem in maxima parte victualibus receſſerunt, & ſequuti ſunt regem. Obſeſſi autem exeuntes de victualibus Francorum & ſpoliis ex feſtinantia dimiſſis, ditati ſunt.

Eodem anno ſeptimodecimo Kalendas Iulii Guillelmus Comes Leceſtriæ; vir fortis & magnanimus a rege Philippo captus eſt, & Stampis in carcere poſitus. Interim rex Angliæ cum exercitu ſuo Lochas cepit, & canonicos Sancti Martini Turonenſis eiecit, & res eorum violenter abſtulit, & multa mala in partibus illis Eccleſiis Dei intulit.

Eodem anno in pago Beluacenſi inter Clarum mõtem & Compennium, tantæ pluuię cum tonitruis & fulminibus & tempeſtatibus factæ ſunt, quãtas nulla hominũ antiquitas memorat: lapides enim ad quantitatẽ ouorum quadranguli vel trianguli, mixtim cũ pluuia de cœlo cadentes, arbores fructiferas, vineas & ſegetes penitus deſtruxerunt. Villæ etiam in pleriſque locis deſtructæ ſunt a fulminibus & combuſtæ. Corui & quamplures cum huiuſmodi tempeſtate viſi ſunt in aere, de loco ad locum volantes, & cum roſtris ſuis viuos carbones portantes, & domos incendentes. Vtriuſque ſexus homines ictu fulminum interierunt, quod ingens miraculum cernentibus præbuit, & multa alia horrenda ea die mõſtrata ſunt. Prodigioſa equidem res multum terrere debet, & homines a vitiis coercere. Eadem die in epiſcopatu Laudunenſi caſtrum ſcilicet Caluum montem a fulminibus deſtructum audiuimus. Eodem anno Eccleſia beatæ Mariæ Carnotenſis incendio conflagrauit. Eodem anno quidam homo Miſionenſis per preces beati Dionyſii de carcere liberatus eſt apud Rotomagum.

Rex autem Francorum Philippus audito quod rex Angliæ clericos de Eccleſia ſancti Martini Turonenſis eiecerat, & rebus exſpoliauerat, verſa vice cepit omnes Eccleſias, quæ erant in terra ſua pertinentes ad epiſcopatus vel ad abbatias, quæ erant ſub poteſtate regis Angliæ, & inſtinctu quorundam priuatorum hominũ monachos vel clericos ibidem Deo famulantes eiecit, & reditus eorum ad vſus proprios tranſtulit, nec non proprias Eccleſias in regno ſuo exiſtentes, grauibus exactionibus vehementer oppreſſit, & inſolitis; theſauros etiam multos in diuerſis locis congeſſit, expenſa modica contentus dicens, quod prædeceſſores ſui Francorum reges pauperes exiſtentes, tempore neceſſitatis ſtipendiariis militibus nihil miniſtrantes, ingruentibus bellis regni diminutionem paſſi fuerant nõ modicam. Principalis tamen intentio ipſius regis erat in theſaurorum congregatione, Sanctæ terræ Hieroſolymitanæ a paganis liberatio, & Chriſtianorum reſtitutio, & regni Francorum ab inimicis ſtrenua defenſio. Licet quidam minus diſcreti regis ignorantes propoſitum & voluntatem, ambitionem & nimiã ei auaritiam obiicerent. Sed quia tempus colligendi, & tempus ſpargendi quod collectum eſt, a ſapientibus didicerat, nacta opportunitate multum collegit, vt tempore neceſſitatis pluribus plurimum ſpargeret. Quod in munitionibus ciuitatum, & murorum reparationibus, & caſtellorum ædificationibus innumeris manifeſtiſſime declaratur.

Poſtmodum rex Philippus tranſitum cum exercitu faciens per terram Comitis Ludouici, rex Angliæ ex improuiſo de nemoribus egreſſus, militum caterua armatorum ſtipatus non modica, ſaginarios regis Philippi cum denariis, & argento multo, & varia ſupellectile potenter abduxit. Sed dum hæc agebantur in terra Comitis Bleſenſis Ludouici, Iohannes ſine terra & Comes de Arundello cum exercitu ſuo & ciuibus Rothomagenſibus obſederunt vallem Ruolii, quam rex Philippus munitam tenebat. Sed reuolutis VII. diebus Philippus rex cum paucis baliſtariis nocte ſuperueniens, illuceſcente aurora diei caſtra eorum irrupit. Normanni vero feſtinatam arripientes fugam, in nemoribus ſe receperunt, relictis petrariis

ſuis & manganellis, & aliis belli apparamentis, cum ſufficienti victualium copia. Nõnulli de Normannis fugientes, in bello interfecti ſunt, & plures capti & redẽpti.

Eodem Anno Henricus Imperator totam Apuliam, & Calabriam, & Siciliam, quæ iure hæreditario ex parte vxoris eum contingebant, ſuo ſubiugauit imperio.

Eodem anno Raimundus Tholoſæ obiit: cui ſucceſſit filius eius Raimundus regis Francorum conſanguineus ex Conſtantia ſorore Ludouici regis. Aeris inſolita commotio turbines, tempeſtates, grandines, vineas & meſſes deſtruxerunt: vnde in ſequenti anno fames valida ſecuta eſt.

Anno Domini M. C. XCV. menſe Iulio redditæ ſunt treugæ a rege Angliæ & guerra denuo incœpta. Et tunc Philippus rex, vallem Ruolii, quam munitam tenebat, funditus euertit. Et paucis reuolutis diebus ſcilicet XIII. Kalen. Septembr. ſororem ſuam A. quam rex Angliæ Richardus remiſerat Comiti de Pontino in vxorem dedit.

Eo tempore rex Moabitarum Hemirmomelim, id eſt rex credentium cum innumerabili Moabitarum multitudine armatorũ Hiſpanias intrauit, & terras Chriſtianorum vaſtauit: cui Hildefonſus rex Caſtellæ cum multitudine armatorum occurrit, & pugna commiſſa victus ab eis cum paucis Chriſtianis euaſit: in quo bello pluſquam 50. millia Chriſtianorum cæſa fuiſſe dicuntur. Hoc infortunium Chriſtianis accidit, quia rex Hildefonſus milites ſuos grauiter opprimebat, & ruſticos potenter ſublimabat. Hac de cauſa militibus aporiatis, equos & arma non habentibus, ruſtici vſum armorum non habentes, terga dederunt, in fugam celerem conuerſi, Moabitis a tergo inſiſtentibus, & miſerabili cæde cædentibus.

Dum hæc autem in Hiſpania gerebantur, Ricardus rex Angliæ collecto vndecunq; exercitu caſtrum quod Archas vocant, quod rex Francorũ munitum tenebat, obſedit. Sed paucis diebus effluxis, rex Francorum cum DC. electis militibus Francigenis ſuperueniens, omnes Normannos fugauit, & villam quæ Deppa vocatur, deſtruxit, & homines abduxit, & naues eorum combuſſit. Reuertente vero rege Philippo cum ſuis & tranſitum iuxta nemora faciente, quæ vulgus foreſtas vocat, rex Angliæ ex improuiſo de foreſtis illis cum ſuis egreſſus, quoſdam extremi agminis interfecit. Merchaderius tunc Dux Cotarellorum exiſtens cum ſuis in pago Bituricenſi, ſuburbium Eiſoldum deſtruxit, & ipſam munitionem cepit, & de ſuis ad opus regis Angliæ muniuit: & poſt paullulum datis induciis vterque rex a bello quieuit.

Eo anno tanta intemperies aeris facta eſt inundantibus pluuiis, quod ſegetes antequam temporibus ſuis colligi poſſent, in ipſis ſpicis & folliculis germinauerunt. Vnde cum ex præcedentis anni aeris inſolita commotione, tum ex ſubſequentis immoderata imbrium effuſione, tanta temporis auaritia ſecuta eſt, quod ſextarius frumenti Pariſiis pro XVI. ſolidis vendebatur, hordei pro X. ſolidis, mixturæ pro XIII. ſolidis aut XIIII. ſextarius ſalis pro 40. ſolidis. Hac igitur de cauſa rex Philippus motus pietate, largiores eleemoſynas de ſuo pauperibus erogandas præcepit, & Epiſcopos & Abbates & vniuerſum populum ad idem faciendum per literas ſuas affectuoſe commonuit. Cõuentus vero beati Dionyſii omne argentum, quod præ manibus habere potuit, pauperibus erogauit.

Eodem anno, & ſacerdos quidam Fulco nomine in Galliis prædicare cœpit: per cuius prædicationem & frequentem populis admonitionem, multi ab vſuris ſunt reuocati, pauperibus Chriſtianis vſuras reſtituentes. Sequenti menſe Nouembri, termino tranſacto, redditæ ſunt treugæ, & guerra inter duos reges iterum incœpta. Philippus vero rex collegit exercitum in pago Bituricenſi iuxta Eiſoldunum, rege Angliæ cum exercitu ſuo exiſtente ex oppoſita parte. Dum autem vterque exercitus ad pugnandum promptius armis accingeretur, contra omnium ibi exiſtentium opinionem, Domino miraculoſe operante, qui mutat quando vult conſilia regum, & cogitationes populorum diſſipat, factum eſt, quod rex Angliæ armis depoſitis, cum paucis de ſuis ad regem Francorum quantocius peruenit: vbi pro Ducatu Normanniæ & Comitatu Pictauenſium & Andegauenſium hominium regi Philippo coram omnibus fecit; & deinceps de pace ſeruanda

vterque

vterque rex in eodem loco iuramentum præstitit; & de reliquo in octabas Epiphaniæ inter vallem Ruolii & castrum Gaallonii, ab ipsis regibus de pace consummanda & confirmanda colloquium fuit institutum. Et sic vtriusque exercitus ad propria cum gaudio remeauit. Rex vero Philippus non immemor patroni & defensoris beati Dionysii, quam citius potuit ad Ecclesiam beatissimi martyris properauit: vbi pro gratiarum actione Deo & beatis martyribus pallium sericum pretiosum in pignus charitatis humiliter super altare obtulit.

Superueniente vero mense Ianuario, xv. die eiusdem mensis, conuocatis vtrinque Archiepiscopis, Episcopis, & Baronibus in loco iam dicto, pax inter duos reges firmissime reformata est, & iuramentis & obsidibus ab vtraque præstitis confirmata: sicut in authentico vtriusque continetur instrumento.

Anno Domini M. C. X C V I. mense Martio, subita & nimia aquarum & fluminum inundatio facta est, quod pluribus in locis villas destruxit, & homines in eisdem habitantes extinxit, & pontes fluuii Sequanæ confregit. Videntes autem Clerus & populus Domini comminantia prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, timentes denuo cathaclismum plebs fidelis Deo deuota cum gemitibus & lachrymosis suspiriis & iugi ieiuniorum & precum instantia clamauerunt ad Dominum processiones nudis pedibus facientes, vt correctis parceret, & ab eis iracundiæ suæ flagella clementer auerteret, & ipsos per pœnitentiam & congruam satisfactionem misericorditer exaudire dignaretur. Processiones autem istas Philippus rex quasi vnus e populo cum lachrymis & suspiriis humiliter sequebatur. Sacer vero conuentus beati Dionysii portans sanctum clauum Domini, & spineam coronam, & sancti senis Symeonis brachium cum lachrymis & suspiriis clamantes ad Dominum benedicebant aquis in modum crucis dicens; Per hæc signa suæ sanctæ passionis reducat Dominus aquas istas ad locum suum, & paucis reuolutis diebus Domino placato reuersæ sunt aquæ ad alueum suum.

Eodem anno, mense Maio, Iohannes Prior Ecclesiæ beati Dionysii factus est Abbas Corbeiæ.

Eodem anno, mense Iunio, Balduinus Comes Flandriæ fecit hominium regi Philippo apud Compennium, astantibus Guillelmo Remensi Archiepiscopo, & M. Campaniæ Comitissa, & multis aliis.

Eodem anno, & eodem mense, Philippus rex duxit vxorem nomine Mariam filiam Ducis Morauiæ & Bohemiæ Marchionisque Hystriæ.

Post hæc breui temporis elapso spatio, Richardus rex Angliæ postpositis iuramentis & pactionibus iam dictis, Philippum regem Francorum bello aggressus est; qui in agro Bituricensi castrum Virsonis in dolo cepit & funditus euertit: iurauerat enim domino Virsonis quod non ei noceret. Qua de causa rex collecto exercitu, castrum quod dicitur Auba mala potenter obsedit. Dum autem rex Philippus ibi moram faceret, rex Angliæ in dolo & sub proditione, castellum quod Noreucort vocant, data pecunia militibus ipsum custodientibus recepit: & positis ibi militibus & balistariis cum sufficienti copia victualium & armorum, contra regem cum suis Normannis & Cotarellis reuersus est. Rex autem Francorum erectis in circuitu castri prædicti petrariis suis & manganellis per VII. hebdomadas & eo amplius viriliter impugnauit. Viri autem interiores strenui defensores, versa vice Francos potenter repellebant, & stragem aliquando de ipsis non modicam faciebant. Quadam die rex Angliæ cum suis impetum faciens in hostes, superuenientibus Francis terga dedit: fugiente vero rege Angliæ, captus est Guido de Toarre, vir in armis strenuus, & acer in hostes, cum quibusdam aliis militibus. Reuersi vero Franci ad obsidium, prædictum castrum die ac nocte acrius cœperunt impugnare. Tandem fracta turre cum petrariis & manganellis, & muris confractis, viri bellatores interiores dederunt regi Philippo summam argenti taxata pactione, quod saluis corporibus suis & aueris, & equis, & armis cum pace recederent. Quod factum quidam de Francis, ignorantes regis propositum & voluntatem properam esse dicebant. Ipsis egressis & vsque ad suos cum rebus suis secure conductis Philippus rex prænominatum castrum solo tenus destruxit. Tandem Gisortium veniens, reuolutis paucis

diebus Norencort obſedit,& erectis in circuitu machinis die ac nocte viriliter impugnans, ſatis breui mora tranſacta, ſæpe nominatum caſtellum mirabili pugna cum quindecim militibus & octodecim baliſtariis & multis aliis ibidem captis & ſufficienti victualium copia cepit,& Comiti Roberto cuſtodiendum tradidit.

Eodem anno, III. Idus Septembris Mauritius venerandæ memoriæ Pariſiorum Epiſcopus,pater pauperum & orphanorum fœliciter migrauit ad Dominum. Hic inter innumera bona quæ fecit, quatuor abbatias fundauit, & propriis ſumptibus deuotiſſime dotauit; videlicet Heriuallem, Hermerias, Hederam, Gif, & alia quamplura,quæ longum eſſet hic ponere. In fine tandem quicquid in re mancipi habuit,pauperibus erogauit. Et quia reſurrectionem corporum,de qua multos paritos tempore ſuo hæſitantes audierat, firmiſſime credebat, cupiens illos ab incredulitate ſua & moriens reuocare, rotulum ſcribi mandauit, huiuſmodi ſcripturam continentem; Credo quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum,& in carne mea videbo ſaluatorem meum: quem viſurus ſum ego ipſe, & non alius, & oculi mei conſpecturi ſunt. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Hunc rotulum in extremis agens ſuper ſuum pectus extenſum a fidelibus ſuis & familiaribus poni præcepit, vt omnes viri literati ad eius ſepulturam in die obitus ſui conuenientes,& hanc ſanctam ſcripturam legẽtes,ii firmiſſime communem omnium corporum reſurrectionem crederent , & deinceps nullatenus dubitarent. Huic ſucceſſit Odo natione Soliacenſis, frater Henrici Bituricenſis Archiepiſcopi,longe a prædeceſſore moribus & vita diſſimilis.

Anno Domini M. C. XCVII. Balduinus Comes Flandrenſis a fidelitate regis Francorum manifeſte recedens, regi Angliæ Richardo confœderatus eſt, & regem Francorum & terram ipſius grauiter perſecutus eſt. Similiter & Rainaldus filius Comitis Domini Martini, regi Angliæ confœderatus eſt; cui & maximo amore & familiaritate Comitiſſam Boloniæ cum ſuo Comitatu in vxorem dederat rex Francorum. Sed inſtigante diabolo,ſpreto hominio, ruptis pactionibus & iuramentis,dominum ſuum regem Francorum bello aggreſſus eſt, & adiũctis ſibi Cotarellis,& aliis regni Francorum inimicis, terras vaſtauit, & prædas duxit, & multa mala regno Francorum intulit.

Eodem anno, nona Kalend. Nouembr. feria VI. obiit Hugo Fulgualdi abbas beati Dionyſii, hora diei tertia : cui ſucceſſit Hugo Mediolanenſis prior ſanctæ Mariæ de Argentolio.

Eodem anno Henricus Romanorum Imperator obiit, qui eo tempore per tyrannidem ſuam Siciliã ſibi ſubiugauerat,& multos viros magnos & nobiles ibidem peremerat, & contra religionem Chriſtianam Archiepiſcopos & Epiſcopos trucidauerat: contra Eccleſiã Romanam,ſicut & prædeceſſores ſui, ſemper tyrannidem exercuerat. Qua de cauſa Innocentius Papa III. in promotione Philippi fratris ſui aduerſarius fuit, & omnes fautores eius excommunicauit, & Othoni filio Ducis Saxoniæ viriliter adhæſit,& Aquiſgrani in regem Germaniæ coronari fecit.

Temporibus iſtis Henricus Comes Trecenſis, qui in terra tranſmarina poſt reditum duorum regum rex Hieroſolymitanus cõſtitutus fuerat, apud Achon obiit: cui in Comitatu Trecenſi ſucceſſit Theobaldus frater eius.

Eodem anno VI. Idus Ianuarii Celeſtinus Papa III. migrauit ad Dominum : cui ſucceſſit natione Romanus Innocentius III. qui prius Lotharius vocabatur.

Eodem anno,obiit Maria illuſtris Trecenſis Comitiſſa ſoror Philippi regis Francorũ,ex parte patris,& ſoror Richardi regis Anglorum ex parte matris, mẽſe Martio,mater duorum prædictorum videlicet Henrici regis Hieroſolymitani & Theobaldi Comitis Trecenſis.

Eodem anno, ſcilicet a principio prędicationis Fulconis ſacerdotis anno tertio, dominus Ieſus Chriſtus multa miracula per prædictum ſacerdotem operari cœpit, cæcis viſum, ſurdis auditum, mutis loquelam, claudis greſſum, per orationem & manus ipſius ſacerdotii impoſitionem reſtituit, & alia multa quæ longum eſſet hic ponere, quæ prætermittimus, propter hominum nimiam incredulitatem.

Anno Domini M. C X C VIII. ſæpedictus Fulco alium ſibi ſacerdotem nomine Pe-

ne Petrum de Roſſiaco de eodem Epiſcopatu Pariſienſi, ad officium prædicationis aſſociauit; virum ſcilicet literatum, & vt nobis videbatur, ſpiritu Dei plenum, qui ſingulis diebus prædicationi inſiſtens diuinæ, multos à peccato vſurarũ retraxit, & à furore libidinis infinitos reuocauit. Mulieres etiã in proſtibulis manẽtes, & omnib. tranſeũtibus ſine delectu pſonæ, pro vili pretio & ſine rubore ſe exponentes, ad cõtinentiam coniugalem procreauit [*prouocauit.*] Aliæ vero coniugium reſpuentes, & ſoli Deo deuote ſeruire cupientes, ſumpto regulari habitu in noua Abbatia ſancti Antonij Pariſiis, quæ cauſa illarum eo tempore fundata fuit, collocatæ ſunt. Aliæ vero diuerſis peregrinationibus & laboribus nudis pedibus incedentes, ſe expoſuerunt. Sed qui ſcire deſiderat qua intentione quiſque prædicauerit, finem attendat: quia finis intentionis hominum manifeſtiſſime declarat. Affectus tuus operi tuo finem imponit. Præter hos duos Herloinus monachus beati Dionyſij Pariſienſis, vir in ſacris literis eruditus, vicis i marinam Britanniam prædicauit: per cuius miniſterium & prædicationis officium Brittonum innumera multitudo cruces de manu eius aſſumpſerunt, & ſubito aliis peregrinis mari tranſito apud Achon ductore monacho iam dicto peruenerunt: ſed ibi in multis partibus diuiſi rectorem non habentes, nihil ad perfectum duxerunt.

Hoc anno infinitæ nouitates apparuerunt. Apud Roſeum in Bria, in ſacrificio altaris vinum viſibiliter mutatum eſt in ſanguinem, & panis in carnem. In Vermendeſio miles quidam qui mortuus fuerat, reuixit, & multa futura multis poſtmodum prædixit, & poſtea ſine cibo & potu longo tempore vixit. In Gallia circa feſtum S. Iohannis Baptiſtæ, in nocte, ros de cœlo cadẽs mellitus ſpicas ſegetum infecit, ita quod multi ſpicas in ore ponẽtes, ſaporem mellis manifeſtiſſime pręcipiebant. Orta tẽpeſtate fulmen Pariſiis quendam hominẽ interfecit, & grando ſubita quibuſdã in locis ſegetes lęſit & vineas. Et paucis reuolutis diebus menſe Iulio iterũ facta eſt tẽpeſtas valida, ita quod à Tremblaco vſq; ad Kalam monaſterium, & circa loca adiacentia, ſegetes, vineas & nemora penitus deſtruxit. Lapides enim viſi ſunt de cœlo cadere ad quantitatẽ nucum maiorum, & in quibuſdã locis ad quantitatem ouorũ, &, in [*id*] fama referente, maiores. Rumor popularis Antichriſtũ in Babylonia natũ eſſe dicebat, & finẽ mundi imminere. His tribus pręcedentibus annis, ægra ſeges victũ hominibus negauit, ex nimia pluuiarũ inundatione, & ad tẽporis auaritiã Franciam ſubduxit. Et eodẽ anno menſe Iulio Philippus rex contra omniũ hominũ opinionẽ ipſiuſq; regis edictũ Iudęos Pariſios reduxit, & Eccleſias Dei grauiter perſecutus. Qua de cauſa ſequẽti menſe Septemb. vigilia ſcilicet S. Michaëlis, pœna ſecuta eſt. Rex enim Anglię ex improuiſo rege Francorũ imparato, cũ M. D. militibus armatis, & cotarellis multis, & infinita peditũ armatorum multitudine, Vulcaſſinũ circa Giſortium vaſtauit, & munitionem quandã, quam Corcellas vocãt, deſtruxit, & plures villas campeſtres igne combuſſit, & prædas earum abduxit. Rex vero Philippus nimia inflammatus ira, cum quingentis militibus tantum, ad caſtrum Giſortium tranſire cupiebat: ſed hoſtibus impedientibus, facilis ei tranſitus non patebat. Quo viſo magnanimitatem animi audacia ſuperans, per medias acies hoſtium furibundus irruptionem faciens, & cum paucis militibus contra hoſtes viriliter pugnans, per Dei miſericordiam ſanus euaſit, & vſque Giſortium peruenit, multis de militibus ſuis captis, aliiſque fugatis. In illa vero confectura capti fuerunt viri nominati, Alanus de Ruciaco; Mathias de Marli; Guillelmus de Merloto iuuenis; Philippus de Nantolio & alij plures, quorũ nomina ex nimia animi turbatione ſcribere noluimus. Et ſic rex Angliæ hac vice cum triumpho receſſit, & prædas diuiſit. Rex vero Francorum nimis ſollicitus circa ea quæ facta fuerant, non reducens ad memoriam Dei offenſam, exercitum collegit, & Normanniam ingreſſus, eam vaſtauit vſque ad nouũ Burgum, & vſque ad Pulchrum mõtem Rogerij, & magnas prędas duxit: & ſtatim exercitũ dimiſit, ita qđ vnuſquiſq; ad propria remeauit, quod minus caute actũ populi iudicauerunt. Quo audito rex Anglię paucis diebus ſecutis, cum ſuis Cotarellis, quibus præerat Marchaderius de pago Beluacenſi & de Vulcaſſino magnas prædas duxit. Epiſcopum vero ipſius ciuitatis virũ in armis ſtrenuũ, & Guillermũ de Merloto, vt pręedas ab eo excuterent acriter inſequẽtes poſitis

insidiis cepit, & longo tempore carceri mancipauit. Comes autem Flandriæ eo tempore sanctum Hotmarum cepit.

Philippus Dux Sueuiæ frater Imperatoris Henrici, maximam partem imperij obtinuit: Contra quem Otto Ducis Saxoniæ filius habens coadiutorem regem Angliæ Ricardum auunculum suum, Comitemque Flandrensem, & Archiepiscopum Coloniensem, Aquisgrani in regem Germaniæ coronauerunt. Rex autem Francorum Philippus iam dicto Philippo regi Alemanniæ Ducique Sueuiæ confœderatus est, sperans per eum Comitem Flandriæ sibi subiicere, & regi Angliæ facilius posse resistere. Dum hæc agerentur Innocentius Papa III. misit in Franciam legatum Petrum Capuensem, sanctæ Mariæ in via Iani diaconum Cardinalem, ad reformandam pacem inter Philippum regem Francorum, & regem Angliæ Ricardum. Veniens autem in Franciam vir venerandus circa natiuitatem Domini, pacē quæ nimis deformata videbatur, reformare non potuit: sed fide duorum regum interposita, quinquennes treugas ad ipsis accepit, quas nunquam per obsides dolis regis Angliæ interuenientibus, confirmare non potuit.

Gesta XIX. anni Philippi Francorum Regis.

ANNO Domini M.C.XCIX. sexto Idus Aprilis, Ricardus rex Angliæ iuxta Lemouicam ciuitatem grauiter vulneratus occubuit. Obsederat enim castrum quoddam quod Calidum lucium de capreolo Lemouicenses vocant hebdomada passionis Dominicæ, occasione cuiusdam thesauri, à quodam milite ibidem inuenti, quod ex nimia ambitione à Vicecomite Lemouicensi instantissime sibi reddi petebat. Miles enim qui thesaurum inuenerat, ad ipsum Vicecomitem confugerat. Dum vero rex in obsidione castri moram faceret, & per singulos dies ipsum castrū viriliter impugnaret, balistarius quidam ex improuiso quarello transmisso, regi Angliæ lethale vulnus intulit, & paucis reuolutis diebus, viam vniuersæ carnis ingressus est. Sepultus vero quiescit apud Fontem Ebrardi, in quadam Abbatia monialium, iuxta patrem suum. Thesaurus enim prædictus, vt ferebatur, fuerat Imperator quidam de auro purissimo cum vxore & filiis & filiabus ad mensam auream residentibus, qui posteris, quo tempore fuerant, certam dabant memoriam. Successit vero regi Ricardo frater eius Iohannes, qui sine terra dicebatur, coronatus apud Cantuariam sequenti ascensione Domini.

Eo tempore rex Francorum statu rerum sibi in melius mutato ciuitatem Ebroicum cepit cum circumpositis munitionibus, scilicet Arliatum & Aquiniacum, & suis muniuit hominibus, & totam Normanniam vsq; Cenomannis vastauit. Arturius vero adhuc puer Comes Britannici littoris nepos regis Angliæ, cum manu valida fines Andegauensium ingressus, comitatum Andegauensium cepit, & apud Cenomannis regi Francorum occurrens, hominium fecit, & omnimodam fidelitatem cum matre sua sub iuramento firmauit. Dum hæc & alia ibidem agerentur Philippus Comes Namurij, fratre Comitis Flandrensis captus est à Roberto de Belesio, & ab Eustachio de noua villa cum duodecim militibus mense Maio, iuxta castrum quod Lentium vocant, & regi Philippo traditus, cum Petro de Doaio clerico, qui multa mala regi machinatus fuerat. Electus vero Cameracensis captus fuerat ab Hugone Damelencort: pro quo Petrus iam dictus sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatus, totam Franciam sub interdicto posuit. Sed reuolutis tribus mensibus, habito rex saniori consilio Ecclesiæ sanctæ Petrum prædictum liberum reddidit. Alienordis quondam Angliæ regina apud Turonis Philippo regi fecit hominium pro comitatu Pictauensium, qui iure hæreditario eum contingebat. Et tunc rex adduxit Arturium secum Parisios v. Kalend. Augusti. Tertia vero die sequenti, videlicet III. Kalend. August. Ecclesiam beati Dionysij humiliter causa peregrinationis adiit, vbi in pignus charitatis & deuotionis pallium sericum Deo & beatis Martyribus humiliter super altare obtulit. Mense autem Octobri treugæ sub iuramento firmatæ sunt inter duos reges, vsque ad sequens festum sancti Iohannis. Similiter inter Comitem Flandriæ Balduinum & regem Francorum Philippum.

Eodem anno Henrico Bituricensis Archiepiscopus obiit: cui successit Guillermus

lermus Abbas Karoli loci. Sequenti vero videlicet mense Nouembri, Michaël Senonensis Archiepiscopus, vir Theologus & Deo placens, migrauit ad Dominum. Cui successit Petrus de Corbolio, quondam Innocentij Papæ discipulus: per cuius manum & auctoritatem primo Cameracensem Episcopatum, secundo Senonensem meruit obtinere.

Eodem anno mense Decemb. in festo S. Nicolai conuocatum est Concilium apud Diuionem à Petro prædicto Cardinali, omniũ Episcoporum, Abbatũ & Priorum totius regni. Sed quia cõtra regem Franciȩ regnum ipsius sub interdicto ponere moliebatur, à nuntiis regis ad Romanã sedem est appellatum. Tamen ipse Cardinalis appellationi non deferens, in eodem loco astantibus Episcopis vniuersis, sententiã protulit, sed vsq; ad x x. dies post Natiuitatem Domini nõ esse publicandam præcepit. Transactis vero x x. diebus à Natiuitate, tota terra regis Francorum interdicto subiacuit. Quo audito rex vehementer iratus, quia Episcopi sui interdicto faciendo consenserant, ipsos Episcopos à propriis sedibus perturbauit, & canonicos ipsorum seu clericos omnibus rebus suis expoliatos de terra sua eiici præcepit, & bona eorum confiscauit. Presbyteros etiam qui parrochiis manebant, omnes eiecit, & bona eorum diripuit. Ad cumulum vero totius mali, Ingeburgem vxorem suam legitimam, reginam sanctam, omnibus bonis moribus & virtutibus ornatam, omniumque suorum solatio destitutam, apud Stampas in castro suo reclusit. Aliud etiam addidit, quod totam Franciam turbauit. Milites qui olim sua libertate gaudere consueuerant, & homines ipsorum tertiauit, id est, tertiam partem omnium bonorum suorum eis violenter abstulit. A Burgensibus suis intolerabiles tallias & exactiones inauditas extorsit.

Gesta XX. anni Philippi Francorum Regis.

ANNO Domini M. C C. mense Maio in Ascensione Domini pax reformata est inter regem Francorum Philippum & Iohannem Angliæ regem, inter Vernonem & insulam Andeliaci. Qualiter aut quomodo inter eos sit illa pax confirmata, vel terra inter eosdẽ fuerit diuisa, aut authenticis instrumentis ab ipsis cõfectis & sigillatis plenius cõtinetur. Porro sequenti feria secunda, Ludouicus regis Francorũ vnigenitus duxit vxorẽ in eodem loco, Blanchiam filiã Hildefonsi regis Castellæ, neptem Iohannis regis Angliȩ. Et pro illo matrimonio Iohannes rex Angliæ quitauit omnes munitiones, & ciuitates, & castella, & totam terram quam rex Francorũ ceperat, Ludouico prædicto & hæredibus suis in perpetuũ. Et post decessum suum totam terram cismarinam, si sine hærede legitimo ipsum mori contingeret, omni contradictione postposita, eidem Ludouico concessit.

Anno Domini M. C C I. in Natiuitate beatæ virginis, Octauianus Ostiensis & Velletrensis Episcopus venit in Franciã legatus: Per cuius admonitionẽ Dominus rex Ingeburgem vxorem suam in qualemcunq; gratiam recepit, & superinductum ad tẽpus à se separauit. Tunc vero cõuocatum est Concilium Suessionis ab Octauiano & Iohanne de S. Paulo presbytero Cardinali Apostolicæ sedis legatis. Cui interfuit Philippus rex cum Archiepiscopis, Episcopis, & totius regni Principibus, mense Aprili tractatum fuit per x v. dies de matrimonio Ingeburgensis reginæ confirmando vel separando. Post varias & multas disputationes Iurisperitorum, rex longa mora tædio affectus, relictis ibi Cardinalibus & Episcopis, cum Ingeburge vxore sua summo mane ipsis insalutatis recessit: mandans illis per nuncios suos, quod vxorem suam secum ducebat sicut suam, nec separari tunc ab ea volebat. Quo audito, solutum est Concilium, stupefactis Cardinalibus & Episcopis qui ad diuortium faciendum conuenerant. Et tunc Iohannes de S. Paulo cum nimia erubescentia penitus recessit. Octauianus autem in Francia remansit. Et sic Philippus rex hac vice manus Romanorum euasit.

Eodem anno I X. Kal. Iun. obiit Theobaldus Comes Trecensis ętate X X V. an. Et quia hæredem masculum nõ habebat, rex Francorum terrã ipsius recepit sub tutela & custodia cum vxore & filia vnica quam habebat. Sed postea natus ei filius posthumus. Vxor enim eius prægnans remanserat.

Eodem anno pridie Kalend. Iunij, Iohannes rex Angliæ venit in Franciam, à rege Philippo honorifice receptus, & in Eccleſia beati Dionyſij cum hymnis & laudibus & proceſſione ſolemni glorioſiſſime collocatus. Poſtea rex Francorum duxit eum Pariſios cum mirabili reuerentia & honore à ciuibus receptum, & in palatio regis cum omnibus rebus ſuis deuotiſſime procuratum. Vina Domini regis omnibus modis fuerunt ei expoſita, & ad bibendum ſibi & ſuis liberaliter conceſſa. Præterea munera pretioſa aurum, argentum, veſteſque varias, dextrarios Hiſpanicos, palafridos, & alia cariſſima dona Philippus rex Iohanni regi Angliæ liberaliter dedit; & ita cum bona pace & dilectione accepta à rege licentia, valedicto, receſſit.

Eodem anno, antequam Octauianus legatus Romam rediret, Maria ſuperinducta, Domino vocante, viam vniuerſæ carnis ingreſſa eſt: de qua rex Francorum ſuſceperat filium nomine Philippum, & filiam nomine Iohannam. Quinque enim annis contra legem & Dei decretum eam habuit & tenuit. Poſt mortem vero ipſius Mariæ ad petitionem regis Francorũ, Innocentius Papa tertius infantes prædictos legitimos hæredes eſſe mandauit, & poſtmodum literis ſuis confirmauit. Quod factum eo tempore pluribus diſplicuit.

Eodem anno Philippus rex collecto exercitu apud Sueſſionum venit. Propoſuerat enim vaſtare terram Comitis de Redeſt, & terram Rogeri de Roſeio, qui per tyrannidem ſuam Eccleſias Dei & res earum rapientes, ad mandatum Domini regis, nec per literas, nec per nuntium ad eos deſtinatum, redire volebant. Sed audito regis aduentu, feſtinanter ei occurrerunt. Et datis ſecuritatibus cum iuramentis & obſidibus, quod ablata Eccleſiis pro voluntate regis in integrum reſtituerent, & Domino regi pro offenſa ſatisfacerent: reuerſus eſt rex apud Vernonem, vbi inter Vernonem & inſulam Andeliaci habuit cum rege Angliæ colloquium in hunc modum:

Rex Francorum Iohannem regem Angliæ ſubmonuit ſicut hominem ſuum ligium, quod pro Comitatu Pictauenſi & Andegauenſi, & pro ducatu Aquitaniæ xv. diebus ab Paſcha inſtanti reuolutis Pariſios veniret, ſuper his quæ rex Francorum aduerſus eum proponeret, ſufficienter reſponſurus. Sed quoniam rex Angliæ ad diem præfixum nec in propria perſona venit, nec reſponſalem ſufficientem mittere voluit, habito rex Francorum cum Principibus & Baronibus ſuis concilio, collecto exercitu Normanniam ingreſſus munitiunculam quandam, quam Botauant vocabant, funditus euertit, deinde Arguellum cepit, & Mortamer, & tandem Gornacum, & totam terram quam Hugo de Gornaco tenebat, potenter ſibi ſubiecit. Et in eodem loco Arturium militem fecit, tradens ei Britanniæ comitatum, qui iure hæreditario eum contingebat, adiiciens comitatum Pictauenſium & Andegauenſium, quos iure armorũ ſibi adquireret, & in auxilium c c. ei milites tradidit, cum maxima pecuniæ ſumma. Qua de cauſa rex Arturium perpetuo in hominem ligium accepit, & accepta à rege licentia, menſe Iulio receſſit. Et paucis reuolutis diebus, quia terram regis Angliæ nimis audacter cum paucis intrauerit, rex Angliæ cum infinita multitudine armatorum ex inſperato ſuperueniens Arturium cum ſuis confecit, ipſumq; cum Hugone Bruno & Gaufrido de Laudimiano, & quampluribus aliis militibus cepit. Rex vero Philippus auditis huiuſmodi rumoribus, caſtrum Archarum, quod obſeſſum tenebat, dimiſit, & cum exercitu ſuo Turonis veniens, ipſam ciuitatem cepit & igne combuſſit. Iterum ſuperueniens rex Angliæ cum ſuis, poſt regis Francorum receſſum, eandem ciuitatem cum toto caſtro penitus deſtruxit. Effluxis deinde aliquot diebus, rex Angliæ Vicecomitem Lemouicarum cepit, & ſecum abduxit. Veruntamen Hugo Brunus Vicecomes Toarcenſis, Gaufridus de Laudimiano, & Vicecomes Lemouicenſis homines erant ligij regis Angliæ. Sed quia vxorem ſuam Hugoni Bruno in dolo abſtulerat, filiam ſcilicet Comitis Engoliſmenſis & multa alia mala eidem Pictauenſibus intulerat, à fidelitate eius receſſerant, & regi Francorum ſub iuramento, nec non datis obſidibus confœderati fuerant. Superueniente vero hyeme, vterque ſine pace & treuga marchiis munitis, à bello ceſſauit.

In hoc loco dignum duximus inserendum facta memorabilia quæ Barones Francorum, videlicet Balduinus Comes Flandriæ, Ludouicus Comes Blesensis, Stephanus Perticensis, Marchisius de Monte ferrato, & alij quamplures magni viri & strenui bellatores, qui mortuo inclytæ recordationis rege Angliæ Ricardo, pro liberatione sanctæ terræ cruces assumpserant, apud Constātinopolim egerunt, ascito sibi Duce Venetiarum sub iuramento cum suis Venetianis & Stolio. Vt autē rei gestæ series vobis plenius intimetur, præsenti scripto plenius referre curauimus. Tēporibus nostris Emmanuel Imperator sanctissimus & omnimoda magnificentia clarus apud Constantinopolim imperabat, habens filiū nomine Alexium: Cui data fuit Agnes in vxorem, filia Ludouici regis Francorū Christianissimi. Quem Alexiū post mortē Imperatoris Emmanuelis Androinus patruus suus regnandi cupiditate illectus in mari proiectū extinxit. Agnes vxor sua in sancta viduitate sua remansit. Androinus vero adepto per tyrannidem imperio, septē annis vel paulo minus imperauit. Tandem Conzerac ex insperato superueniens ipsum Androinū in cōplitis viatū apud Constantinopolim ad stipitem ligatū, quasi signum ad sagittam propter immensa sui flagitia fecit sagittari. Et post Conzerac imperauit, habens A. fratrem in armis strenuum, sed iniquum, cui totam potestatem imperij tanquam fratri charissimo tradiderat, præter coronam & imperij dignitatem. Tandem instigante diabolo ambitionis imperandi inuidia permotus, & potētioribus imperij per multa & magna donalia sibi ascitis, Conzerac Imperatorē fratrem ac dominū suum crudeliter excæcauit, & nomen Imperatoris sibi vsurpare præsumpsit. Excæcati filium excæcari præcepit. Sed per Dei misericordiam de squalore carceris liberatus, elapsus à Græciæ finibus ad sororem suam & Philippum regem Germaniæ sororium suum in Alemanniam proficiscens, cuidam de Francis in Italiam veniens, decentissimus adolescens occurrit. Tandem cum Venetias Franci venissent, cōpetentes nuncios prædictus puer destinauit, qui patris causam & filij lachrymabiliter ꝓponentes multis precibus suggerebant; quod si patri & filio imperiū restituerent, liberarēt eos debitis xxx. trium milliū marcharum argenti, quibus Venetianis tenebantur, nec nō & pecuniā quam pro naulo dederant: & ipse puer cum virtute imperij sui ad liberationem sanctæ terræ cum illis veniret, & de fisco suo exercitui victualia sufficienter ministraret. Ecclesiā quoq; Constantinopolitanam Ecclesiæ Romanæ & Domino Papæ tanquam membrū capiti subderet & vniret. Vocato ergo puero & ab eodem iuramēto recepto, quod missa nuntiorum suorum inuiolabiliter obseruaret, statim viri strenui & fideles cōmittentes se ventis & mari cum prædicto puero per medios fluctus maris securissime nauigantes apud Constantinopolim applicuerunt. Græci autem qui erant de foris Francorum audaciam intuentes & firmam in Domino constantiam considerantes, sine congressu aliquo fugientes, sese inter vrbis mœnia receperunt. Cum autem per septem dies terra marique vrbem districte & fortiter obsedissent, & frequenti & vario interueniente conflictu Franci victoriam obtinerent, tandem die octauo Imperator, qui diu latuerat, interius foras egrediens, cum sexaginta millibus equitum, & infinita peditum armatorum ad dimicandum contra Francos acies ordinauit. Franci autem respectu Græcorum paucissimi, cum lætitia tamen præstolabantur congressum, quia securissime de victoria confidebant. Quorum accendens constantiam & audaciam ille proditor & tyrannus, statim cum suis fugiens intra muros illico se recepit, quod pugnaret in crastino multis comminationibus asseuerans. Sed nocte sequenti cum vxore & liberis clam aufugit, sequenti die Franci ciuitatem viriliter impugnauerunt, & per muros cum scalis ascendentes vera laude dignissimi, infra muros inter Græcos audacissime se præcipitauerunt, & de Græcis stragem non minimam fecerunt. Audiens autem Dux Venetiarum, quod Francos concluserat Græcorum multitudo & morti exitio dabat illos, statim cum suis Veneticis viriliter & potenter cum suo stolio ad succurrendum Francis venit ad pugnam paratissimus. Inter quos ipse Dux licet senex & debilis corpore, fortis tamen & feruens animo intrepide primus galeatus Francis pugnantibus sese adiunxit. Quod videntes Franci, resumptis viribus & renouatis ad pugnam acerrime recalescentes, fugato imperio proditore

& tyranno cum ſuis fermentariis hæreticis & paruulos noſtros rebaptizantibus, ciuitas Conſtantinopolitana à Francis & Veneticis ſtrenue capitur, pater adoleſcentis è carcere liberatur, ſtatim in palatio dominatur: puer autem potenter introducitur, & tam à clero quam populo dignis ſibi & debitis laudibus exolutis, tam in Eccleſia maiori quã in palatio imperiali diademate pretioſiſſimo ſolẽniter coronatur. Adepto puer imperio filius Conzerac excæcati Frãcos ſine mora à debitis Venetiorum liberat, pretiũ vero nauiũ integerrime ſoluit: exercitui Francorum de fiſco imperiali liberaliter victualia miniſtrauit. Dux Venetiarũ cum ſuis Venetianis iurauerunt Francis ſe exhibituros nauigiũ & ſtoliũ ſeruaturos, promittẽtes ſi Francis Deus benefecerit, quod & ipſi indubitanter ſperabant, nunquam ab ipſis receſſuros, niſi ad plenum confuſis & ſubiugatis hoſtibus Ieſu Chriſti: ad quam ipſi promiſſionem imperiali munificentia ſunt inducti, quibus centum millia marcarum argenti exſoluit pro obſequiis Francis hactenus exhibitis, & poſtmodum exhibendis. Mortuo puero Imperatore in bello, Franci de conſilio Ducis Venetiæ aliorumque Principum cum aſſenſu cleri & populi, Balduinus Comes Flandrenſis in Imperatorem electus eſt, & poſtmodum coronatus. Eccleſia quoque Orientalis tunc ab iſto Imperatore, annuentibus Principibus ſuis & concedentibus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ & domino Papæ tanquam membrum capiti ſuo, ſubdita eſt & vnita. Hæc in literis eorum ſcripta vidimus & legimus: maiora & meliora, Deo volente, in terra ſancta in poſterum ab ipſis ſperantes, quomodo vnus perſequetur mille, & duo fugabunt decem millia.

Geſta XXII. anni Philippi Francorum Regis.

ANNO Domini M. CCII. infra XV. dies poſt Paſcha rex Francorum collecto exercitu Aquitaniam intrauit, & adiunctis ſibi in auxilium Pictauenſibus & Britonibus, multas munitiones cepit. Et tunc Philippo regi Comes de Alancione confœderatus eſt, & totam terram ſuam regi tradidit cuſtodiendam. Reuerſus vero in Normanniam cum exercitu ſuo Conchas cepit, & inſulam Andelici, & vallẽ Ruolij. Sed dum hæc in Francia agebantur, Innocentius Papa III. miſit Abbatem de Caſamarij ad regem Francorum & regem Angliæ pro pace inter eos reformanda. Qui de mandato domini Papæ, adiuncto ſibi Abbate Trium fontium, mandatum apoſtolicum vtrique regi propoſuerunt, præcipientes quod conuocatis Archiepiſcopis, Epiſcopis, totiuſque regni Principibus ſalua vtriuſque regis iuſtitia, pacem facerent, & abbatias monachorum ſeu monialium, & alias Eccleſias propter guerras eorum deſtructas ad priſtinum reformarent ſtatum. Audito apud Medontam huiuſmodi mandato in octauis Aſſumptionis beatæ virginis Mariæ à Domino rege appellatione interpoſita conuenientibus Epiſcopis, Abbatibus & Baronibus ad examen ſummi Pontificis, huiuſmodi cauſam reuocauerunt. Vltima die eiuſdem mẽſis rex Franciæ collecto exercitu obſedit Radipontem. Reuolutis vero quindecim diebus erectis in circuitu turribus ligneis ambulatoriis aliiſq; tormentis quamplurimis viriliter impugnauit & cepit. In quo caſtro cepit XX. milites ſtrenuos defenſores, & C. ſeruientes, & XXX. baliſtarios. Reſumptis autem viribus & exercitu reparato, ſequenti menſe Septembri obſedit Guallardum. Erat autem caſtrum fortiſſimum in rupe excelſa à rege Ricardo ſuper fluuium Sequanæ ædificatum iuxta inſulam Andeliaci, in qua obſidione rex Francorum cum exercitu ſuo per quinque menſes & eo amplius moram fecit. Nolebat enim caſtrum impugnare, tum propter hominum ſuorum interfectionem, tum propter murorum & ipſius turris deſtructionem: per famem enim & penuriam victualium interiores ad deditionem cogere volebat. Sed quia fugam ipſorum ſuſpicabatur, circa ipſum caſtrum foſſata fieri cœpit optima, ita quod infra foſſatum illum totus exercitus fixit tentoria, & decẽ turres ligneas in circuitu erexit. Tandem ſuperueniente cathedra ſancti Petri, rex Francorum erectis patrariis & mangonellis, & turre ambulatoria, ſueque lignea acerrime caſtrum impugnari cepit. Interiores vero econtra ſe defendebant, & Francos acriter repellebant. Effluxis autem XV. diebus pridie Nonas Martij ruptis muris & cõfractis, cum maxima pugna prædictum caſtrum Franci ceperunt. Vbi capti

fuerunt

fuerunt XXXVI. milites viri illustres & strenui defensores. Quatuor vero milites in ipsa obsidione mortui fuerant.

Anno Domini M. CCIII. Philippus rex Francorum collecto exercitu Normanniam intrauit, VI. Nonas Maij & Falesiam castrum scilicet fortissimum & Dominofrontem,& vicum opulētissimum quem vulgus Cadumium vocat,cepit cum omni terra circumposita,vsque ad montem S. Michaelis in periculo maris suo subiecit dominatui.Postea Normanni à rege veniam petentes,tradiderunt ei ciuitates quas ipsi custodiebant; videlicet Constancias, Baiocas, Luxouium, Abrincas, cum castellis & suburbiis. Nam Vagium & Ebroicum iam ceperat. Nihil enim de tota Normannia remanebat,præter Rothomagum ciuitatem opulentissimam viris nobilibus refertam,caput scilicet Normanniæ totius.Vernolium & Archas oppida munitissima & situ loci fortissima, strenuis bellatoribus munita. Reuersus autē rex à Cadumio prius ciuitatibus & castellis munitis obsedit Rothomagum. Videntes autem Normanni quod defendere se non poterant, nec à rege Angliæ succursum præstolabantur, tamen habito saniori consilio ad cautelam & fidelitatem regi Angliæ conseruandam inducias impugnandi ciuitatē Vernolium & Archas,castra scilicet quæ cum Rothomagensibus fuerant cōiurata XXX dierum à rege Francorum humiliter petierunt; videlicet vsq; ad sequens festum S. Iohannis Baptistæ, vt interim nuncios suos ad regem Angliæ mittere possent,rogantes quod succursum eis in tam arcto positis dignaretur pręstare: Sin autem se & sua,ciuitatem [*suam ciuitatem*,] & castra prædicta victoriosissimo Philippo Francorum regi datis obsidibus LX. filiis Burgensium Rothomagensium ex condicto tradere tenebantur. Superueniente vero S. Iohannis festiuitate, nullum à rege Angliæ succursum accipientes, Rothomagum ciuitatem opulentissimam totius Normanniæ caput & principatum, cum duobus castellis prædictis regi Francorum, sicut promiserant, sine contradictione tradiderunt. Hanc autem ciuitatem cum tota Normānia per CCCXVI. annos prædecessores sui,scilicet reges Francorum non habuerant,à tempore Caroli simplicis, cui Rollo Danus cum suis paganis superueniens,iure armorum abstulerat.

Sequenti vero tempore in festo S. Laurentij, Philippus rex collecto exercitu Aquitaniam ingressus,ciuitatem Pictauis cum omni terra circūposita, castellis scilicet,vicis & villis recepit, & Barones illius terræ ei fidelitatem fecerunt, sicut Domino suo ligio facere consueuerant. Rupellam vero & Chinonium & Lochas tunc superueniente hyeme dimisit, & circa Lochas & Chinonium posita obsidione in Franciam reuersus est.

Superueniente vero Paschali solemnitate anno Domini M. CCIIII. Philippus rex vocauit Comites,Duces, & magistratus virtutis Francorum, & conuocauit multa millia peditum pugnatorum, & equites sagittarios dinumerauit, & omnem expeditionem militum præire fecit cum his quæ exercitibus victui sufficerent copiose. Et profectus venit apud Lochas cum quadrigis & equitibus & sagittariis & innumerabili tormentorum apparatu: & erectis in circuitu machinis, viriliter castrū impugnauit & cepit. In quo viros pugnatores, milites & seruientes circiter centum & viginti, cepit; castrum vero Drogoni de Merloto dedit præstita fidelitate, & castro munito,deinde totum exercitum apud Chinonium direxit, & fixit ibi tentoria cum maximo apparatu tormentorum.Paucis elapsis diebus castrum potēter impugnauit & cepit.Milites autē balistarios & pedites non paucos fortissimos defensores in eodem præsidio captos apud Compendium carceri mancipauit.Prædictum vero castrum fortius reædificari fecit, & positis ibi custodibus Philippus rex Augustus reuersus est in Franciam,circa festum S. Iohannis Baptistæ.

Anno Domini M. CCV. Philippus rex Francorum in pignus charitatis & dilectionis Ecclesiæ beati Dionysij Areopagitæ contulit pretiosissimas reliquias; quas Balduinus Imperator Constantinopolitanus de sancta capella Imperatorum,quam os leonis vocant,cum timore & reuerentia pręmissis ieiuniis & orationibus acceperat,scilicet de sancta cruce, in qua Saluator mundi pependit, ad quantitatem vnius pedis in longum, in grossum quantum aliquis claudere manu potest iuncto pollici indice: de capillis Domini nostri Iesu Christi pueri: de spinea corona Domini

ſpinam vnam, coſtam vnam S. Philippi Apoſtoli, cum vno dente ipſius. De pãno lineo albo, in quo inuolutus fuit Saluator in præſepio. De purpureo indumẽto ipſius. crux in vaſe aureo cum gemmis precioſis ornamento poſita eſt ad quantitatem eius facto. Aliæ reliquiæ prædictæ poſitæ habentur in alio vaſe aureo. Omnes reliquias prædictas Chriſtianiſſimus rex Francorum Henrico Abbati beati Dionyſij propria manu in Pariſiis tradidit VII. Id. Iunij: quas prędictus Abbas cum gaudio lachrymarum pleno accipiens, regali munificẽtia exhilaratus pſalmos cum orationibus pſallendo, vſq; in dictum venit. Vbi proceſſio monachorum beati Dionyſij, albis & capis ſericis induti, nudis pedibus cum vniuerſo clero & populo obuiam occurrit. Et data in eodem loco cum reliquiis benedictione cum hymnis & laudibus, pulſantibus cãpanis vniuerſis in Eccleſia ter beati Dionyſij ſuper corpora ſanctorũ Martyrũ in vaſis maioribus auro puro & lapidibus pretioſis tectis cum capite ipſius pretioſiſſimi martyris Dionyſij & ſcapula S. Iohannis Baptiſtæ habentur reconditæ. Per omnia benedictus Deus, qui mihi ſeruo ſuo licet indigno & fragili peccatori fere in ſenio iam exiſtenti, diuina pietas videre conceſſit.

Anno Domini milleſimo ducenteſimo ſexto, pridie Calendas Martij, fuit eclipſis ſolis particularis hora ſexta diei, in XVI. gradu piſcium. Sequenti vero menſe Iunio pridie Nonas eiuſdem obiit Ala regina mater ſæpe nominati Francorum regis apud Pariſium, poſtea vero ſepulta apud Pontiniacum in Burgundia, iuxta patrem ſuum Theobaldum Comitem Trecenſem & Bleſenſem, qui prædictam Abbatiam fundauerat, vt relatu multorum didicimus.

Eodem anno menſe Iunio iterum Philippus rex collecto exercitu Pictauiã intrauit, audito quod Iohãnes rex Angliæ apud Rupellam cum exercitu valido applicuerat. Quo tempore Ludouicus regis Philippi vnigenitus Aurelianis aliquantulũ temporis ægrotauit, ſed per Dei miſericordiam cito conualuit. Rex vero Philippus exercitũ ſuum apud Chinonium duxit, & ciuitatem Pictauis muniuit. Laudunũ & Mirabellũ, & alia quæ ibi habebat, poſitis ſufficienter militibus & ſeruientibus, Pariſios rediit. Iohannes vero rex Angliæ ciuitatem Andegauis cepit & totam deſtruxit. Vicecomes Toarcenſis à fidelitate regis Francorum recedens, regi Anglię confœderatus eſt. Quo audito rex Francorum cum exercitu valido in Pictauiam reuerſus eſt. Et ordinatis aciebus quaſi ad pugnandum, rege Angliæ apud Toarcum exiſtente, terram illius dicti vicecomitis deſtruxit. Tandem à feſto omnium Sanctorum vſq; ad duos annos datis treugis Philippus rex in Franciam, Iohannes vero reuerſus eſt in Angliam.

Eodem an. menſe Decemb. peccatis hominum exigentibus tanta aquarum & fluminum inundatio facta eſt, quanta ab hominibus illius temporis nunquã viſa vel audita à prædeceſſoribus fuerat Pariſiis. Tres arcus parui pontis fregit, & quamplures domos ibidem euertit, & infinita damna multis in locis intulit. Qua de cauſa conuentus beati Dionyſij cum Abbate ſuo Henrico & vniuerſo clero & populo proceſſionem nudis pedibus faciens cum clauo & ſpinea corona Domini & ſacratiſſimo ligno crucis Dominicæ, aquis benedixit. Peracta vero benedictione cum multiplici lachrymarum effuſione, ſtatim aquæ cœperunt diminui. Per omnia benedictus Deus, qui ſaluat ſperantes in ſe.

Anno Domini M. CCVII. Philippus rex collecto exercitu Aquitaniam introiuit, & terram vicecomitis Toarcenſis vaſtauit, Partenacũ cepit, & alias quamplures circumpoſitas munitiones euertit, & quaſdam munitas ſub cuſtodia mareſcalli ſui & Guillermi de rupibus reliquit, rex vero Pariſios reuerſus eſt.

Sequenti anno, videlicet M. CCVIII. Odo Pariſiis Epiſcopus obiit III. Id. Iul. Cui ſucceſſit Petrus theſaurarius Turonẽſis. Eo anno mareſcallus prędictus & Guillermus de rupibus collectis fere trecentis militibus vicecomitẽ Toarcenſem & Sauaricũ de Maloleone qui cũ manu valida terras regis intrauerant, & magnas prædas ducebant, ex improuiſo ſuperueniẽtes cõfecerunt. In qua cõfectura capti ſunt XL. milites Pictauẽſes & eo amplius, videlicet Hugo de Toarcio frater vicecomitis: Haimericus de Liſianno filius vicecomitis, Portaclea & quamplures alij ſtrenui bellatores, quorũ nomina ſcribere noluimus. Hos omnes Domino regi Francorũ Pariſios ſub

ſios ſub diligenti cuſtodia captos miſerunt. Demum datis treugis à bello quieuerunt.

Eodem anno quidam Comes Palatinus, qui eorum lingua Landanga vocabatur, id eſt, Comes Palatij, Philippum Romanum Imperatorem interfecit. Quo mortuo Otho filius Ducis Saxoniæ per induſtriam & authoritatem Innocentij Papæ imperium obtinere nitebatur.

Eodem anno Innocentius Papa III. miſit legatum in Franciam Gual. tituli Sanctæ Mariæ in porticu diaconum Cardinalem, iuriſperitum, bonis moribus ornatum, omnium Eccleſiarum viſitatorem diligentiſſimum, Eccleſiæ beati Dionyſij beneuolum & deuotum. His temporibus Innocētius Papa ſcripſit regi Francorum Philippo, & omnibus Principibus regni ſui, mandans & pręcipiens, quod cū magno exercitu terram Tholoſanam & Albigenſem & Cadurcium & partes Narbonenſium & Biterrenſium, & alias multas adiacentes, ſicut viri catholici & fideles Ieſu Chriſti inuaderent, & omnes hæreticos qui terras illas occupauerant, delerent. Et ſi in via vel bellando contra illos morte intercipiuntur, idem Papa ex parte Dei & auctoritate Apoſtolorum Petri & Pauli, & ſua, ab omnibus peccatis natiuitatis ſuæ contractis, de quibus confeſſi fuerint, & pœnitentiam non egerint, abſoluit.

Regnante Francorum rege Philippo magnanimo Ludouici Pij filio, anno eiuſdem regni XXVIII. ab incarnatione Domini M.CCIX. acceſſit ad Philippum regem Francorum Inchellus de Mediana vir nobilis & fidelis deferens ei querimoniam de eo quod quidam firmauerunt in caſtrum quoddam in quadam rupe excelſa, cui nomen erat Duarplie, quod ſonat ex Britannico in Latinum, mollis plica ſiue ſuper plicam, eo quod ſit ſuper ſinum maris, vel quia ibi molliter plicatur refluxus maris, in Septentrionali latere Britanniæ minoris, quæ Armorica dicitur ab antiquo ſupra mare, vnde patebat facilis tranſitus in maiorem Britanniam, quæ nunc Anglia nuncupatur. Munierant enim caſtrum illud armis, hominibus & victualibus, & machinis bellicis, & recipiebant in eo Anglicos inimicos regni & damnificabant circumadiacentem prouinciam. Ad eiuſdem ergo Zuchelli inſtantiam rex Philippus congregauit exercitum apud Medontam caſtrum, & miſſo cum Comite ſancti Pauli & prædicto Zuchello exercitu, expugnauit viriliter caſtrum & vi cepit, & muniuit ſuis fidelibus & tradidit dicto Zuchello.

Cum omnes Barones & Epiſcopi vocati ad hunc exercitum conueniſſent apud Medontam, & miſiſſent ad mandatum regis homines ſuos prout debebant in expeditionem illam . . . Aurelianen. & . . . Altiſiodor. Epiſcopi cum militibus ſuis ad propria ſunt reuerſi, dicentes ſe non teneri ire vel mittere in exercitum, niſi quando rex ipſe perſonaliter proficiſcitur. Et cum nullo ad hoc priuilegio ſe tueri poſſent, generali conſuetudine contra eos faciente, petiit rex vt hoc emendarent. Ipſis autem emendare nolentibus, rex eorum legalia confiſcauit, ſcilicet ea tamen [*tantum*] temporalia quæ ab eo feodaliter tenebant, decimas & alia ſpiritualia eis in pace dimittens. Ipſe enim rex Chriſtianiſſimus ſemper timebat offendere Eccleſiam Dei & eius miniſtros. Ipſis ergo terram & homines regis interdicentibus, & ad Romanam curiam mittentibus, & in propriis perſonis accedentibus, domino Papa Innocentio tertio, conſuetudines & iura regni nolente infringere, aut in aliquo reuocare, emenda tandem facta & regi ſoluta poſt duos annos recuperauerunt omnia, quæ à rege fuerant confiſcata.

In diebus illis ſtudium literarum florebat Pariſiis, nec legimus tantam aliquando fuiſſe ſcholarium frequentiam Athenis vel Ægypti, vel in qualibet parte mundi, quanta locum prædictum ſtudendi gratia incolebat. Quod non ſolum fiebat propter loci illius admirabilem amœnitatem & bonorum omnium ſuperabundantem affluentiam; ſed etiam propter libertatem, & ſpecialem prærogatiuam defenſionis, quam Philippus rex & pater eius ante ipſum ipſis ſcholaribus impendebant. Cum itaque in eadem nobiliſſima ciuitate non modo de triuio & quadriuio, verum & de quæſtionibus iuris Canonici & Ciuilis, & de ea facultate quæ de ſanandis corporibus, & ſanitatibus conſeruandis ſcripta eſt plena & perfecta in-

ueniretur doctrina. Feruentiori tamen deſiderio ſacram paginam & quæſtiones Theologicas docebantur. Fuit igitur in eadem ſacra facultate ſtudens quidam clericus Almaricus nomine, de territorio Carnotenſi, villa quæ Bena dicitur oriundus, qui cum in arte logica peritus eſſet, & ſcholas de arte illa, & de aliis artibus liberalibus diu rexiſſet, tranſtulit ſe ad ſacram paginam excolendam: ſemper tamen ſuum per ſe modum docendi & diſcendi habuit, & opinionem priuatam & iudicium quaſi ſectum & ab aliis ſeparatum. Vnde & in ipſa Theologia auſus eſt conſtanter aſſeuerare, quod quilibet Chriſtianus teneatur credere ſe eſſe membrum Chriſti, nec aliquem poſſe ſaluari qui hoc non crederet, non minus quam ſi nõ crederet Chriſtum eſſe natum & paſſum, vel alios fidei articulos; inter quos articulos ipſe hoc ipſum audacter audebat dicere annumerandũ eſſe. Cum igitur in hoc ei ab omnibus catholicis vniuerſaliter contradiceretur, de neceſſitate acceſſit ad ſummũ Pontificem; qui audita eius propoſitione & vniuerſitatis ſcholarium contradictione, ſententiauit contra ipſum. Rediit ergo Pariſios & compellitur ab Vniuerſitate confiteri ore, quod in contrariũ prædictæ opinioni ſuę ſentiret, ore dico, quia corde nunquam diſſenſit. Tædio ergo & indignatione affectus, vt dicitur, ægrotauit, & lecto incumbens deceſſit in breui, & ſepultus eſt iuxta monaſteriũ S. Martini de Campis. Poſt mortem eius ſurrexerunt quidam venenoſa eius doctrina infecti, qui eo ſubtilius plus quam oportet ſapere ſapientes ad exſufflandum Chriſtum, & ad euacuandum noui Teſtamenti ſacramenta, nouos & inauditos errores & inuentiones diabolicas confixerunt. Inter alios eorum errores impudenter aſtruere nitebantur, quod poteſtas patris durauit quandiu viguit lex Moſaica. Et quia ſcriptum eſt: Nouis ſuperuenientibus abiicientur vetera, poſtquam Chriſtus venit, aboleuerunt omnia Teſtamenti veteris ſacramenta, & viguit noua lex vſque ad illud tempus. In hoc ergo tempore dicebant Teſtamenti noui ſacramenta finem habere & tempus ſancti Spiritus incepiſſe, quo dicebat confeſſionem, baptiſmum, euchariſtiam & alia ſine quibus ſalus haberi nõ poteſt, locum de cetero non habere, ſed vnũquemq; tantum per gratiam Spiritus ſancti interius ſine actu aliquo exteriori inſpiratam ſaluari poſſe charitatis virtutem ſic ampliabant, vt id quod alias peccatum eſſet, ſi in virtute fieret charitatis, dicerent iam non eſſe peccatum. Vnde & ſtupra & adulteria & alias corporis voluptates in charitatis nomine committebant. Mulieribus cum quibus peccabant, & ſimplicibus quos decipiebant impunitatem peccati promittentes, Dominum tantummodo bonum & non iuſtum prædicantes. Fama huiuſmodi peruenit occulte ad viros venerabiles Petrum Pariſienſem Epiſcopũ & fratrem Garinum regis Philippi conſiliariũ, qui miſſo clam magiſtro Rad. de Nemurcio clerico, diligenter inquiri fecerunt huius ſectæ viros. Idem Rad. articuloſus & aſtutus & vere catholicus ſic miſſus, imitabili modo fingebat ſe eſſe de ſecta eorum cum ad ſingulos veniebat; & illi reuelabant ei ſecreta ſua tanquã ſuæ ſectæ participi vt putabant. Et ita huius ſectę plures ſacerdotes, clerici & laici ac mulieres diutius latẽtes prout Domino placuit, tandem detecti, & capti, & Pariſios adducti, & in Concilio ibidẽ congregato conuicti & condemnati, & ab ordinibus in quibus erant, degradati, traditi fuerũt curiæ Philippi regis, qui tanquã rex Chriſtianiſſimus & catholicus vocatis apparitoribus fecit omnes cremari, & cremati ſunt Pariſiis extra portã in loco qui nuncupatur Campellus. Mulieribus autẽ & aliis ſimplicibus qui per maiores corrupti fuerant & decepti, pepercerunt. Prædictũ autem hæreſiarchã Amalricũ, quia plane cõſtitit ſectam illam ab eo originem habuiſſe, licet in pace Eccleſiæ, vt putabatur, ſepultus fuiſſet, ab vniuerſo Concilio etiam poſt mortem excommunicatus fuit & condemnatus, & à cœmiterio ſacro eiectus, & oſſa ac cinis eius per ſterquilinia ſunt diſperſa. Benedictus Deus per omnia.

In diebus illis legebantur Pariſiis libelli quidam ab Ariſtotele, vt dicebantur, cõpoſiti, qui docebant metaphyſicam delati nouo à Conſtantinopoli, & à Greco in latinum tranſlati, qui quoniam non ſolum prędictæ hæreſi ſententiis ſubtilibus occaſionem præbebant, imo & aliis nondum inuentis præbere poterãt, iuſſi ſunt omnes comburi, & ſub pœna excommunicationis cautum eſt in eodem Concilio, ne quis eos de cetero ſcribere, legere præſumeret, vel quocunque modo habere.

Poſt

Poſthæc Comes Guido Aluerniæ multis multas iniurias irrogabat, multęq; de eius intolerantia ad aures Philippi regis magnanimi querimoniæ, qui correptus à rege per literas & per nuncios increpatus, non deſtitit à ſæuis actibus, immo in Dei Eccleſiam manum iniiciens, quoddam regale monaſterium violenter deſtruxit & Epiſcopum Claromontenſem cepit. Quod cum audiſſet rex qui hanc ſibi virtutem quaſi innata conſuetudine ſpecialiter appropriaus, vt Eccleſiarum iniurias nunquam dimitteret impunitas congregato exercitu.

Anno ab incarnatione Domini M.CCX. Innocentius Papa III. contra volũtatem Philippi regis Francorum, & contradicentibus pro maxima parte Romanis, imo & multis de magnatibus imperij non aſſentientibus coronauit Romę Imperatorem Othonem filium Ducis Saxoniæ; cuius pater, ſcilicet Dux Saxoniæ de crimine læſæ maieſtatis conuictus à Frederico Imperatore & vniuerſo Baronum imperij iudicio damnatus, & à ducatu in perpetuum fuerat eiectus. Exegit tamen Papa ab eo in ipſa coronatione iuſiurandum de patrimonio & iure beati Petri indemniter ei & Eccleſiæ Romanæ in pace dimittendo, & cõtra quoslibet defendendo. Recepto itaq; iureiurando, & inſtrumentis publicis ſuper hoc confectis, & imperiali charactere confirmatis, eodem die quo coronam ſuſcepit contra iuramentum temere veniens, ſignificauit Papa ſe non poſſe ei dimittere caſtra quæ ab anteceſſoribus ſuis aliquibus temporibus fuerant poſſeſſa. Propter hoc, & propter quaſdam expenſas quas Romani ab Imperatore ex debito petebant, & propter quaſdam iniurias quas Romanis Theutonici irrogabant, orta fuit inter eos diſcordia, & confluxerunt Romani cum eis & multi de Theutonicis occiſi ſunt, & plurimum damnificati, adeo vt cum de damnis ſibi reſarciendis ageret, poſtea Imperator cum Romanis diceret ſe in illo bello mille centum equos amiſiſſe, præter homines occiſos & alia damna. Rediens inde Imperator ſicut dudum in animo conceperat, occupauit caſtra & munitiones quæ erant iuris beati Petri aqua pendens, Radicoſonum, Sanctum Quircum, Montem Flaſconis, & fere totam Romaniam. Et inde tranſiens in Apuliam, oppugnauit terram Frederici filij Henrici Imperatoris, & cepit ciuitates multas & caſtella in regno Apuliæ, quod totum eſt de patrimonio & feudo beati Petri. Miſſis itaque nuntiis & legationibus cum nullo modo vellet Imperator ea quæ occupauerat, reſignare, imo & Romipetas faciebat à ſuis viſpilionibus, quos in caſtris poſuerat, ſpoliari. Dominus Papa communicato fratrum conſilio, excommunicationis in ipſum ſententiam promulgauit. Et cum nec reſipiſcere voluiſſet, immo magis ac magis res Eccleſiæ occuparet, & iter Romipetarum impediret, cum creſcente contumacia creſcere debeat & pœna, abſoluit Papa omnes ſubditos eius ab ipſius fidelitate, ſub interminatione anathematis inhibens, ne quis eum haberet vel nominaret eum Imperatorem. Et ita receſſerunt ab eo Landegrauius Thuringiæ, & Mogũtinus Archiepiſcopus, & Treuerenſis Archiepiſcopus, Dux Auſtriæ, & Rex Boëmiæ, & multi alij tam ſeculares quam Eccleſiaſticæ perſonæ.

Anno igitur ab incarnatione Domini M.CCXI. iidem Barones Alemanniæ mediante conſilio Philippi regis Franciæ, elegerunt Fredericum filium Henrici Imperatoris, rogantes Papam, vt electionem eius confirmaret. Qui licet hoc bene vellet, tamen diſſimulauit, quia Romana Eccleſia ſemper grauitatem obſeruare, & noua non niſi cum difficultate & maturitate concedere conſueuit, & quia progeniem illam non amabat. Idem itaque Fredericus de conſilio regis Francorum vocatus à Baronibus nauigio venit Romam, & honorifice receptus eſt à ſummo Pontifice & à Romanis. Inde diſcedens per mare venit Ianuam, & ibidem cum maximo gaudio & honore receptus adiuuante Bonifacio marchione Montis ferrati & ciuibus Papienſibus, & Cremonenſibus, & fere omnibus ciuitatibus Lombardiæ, & præcipue Eſtenen. Martione tranſiuit per Comas, tranſiuit Alpes, & intrauit Alemanniam & venit Conſtanciã. Digna res memoria, quod omnis qui intendit Eccleſiam Dei deprimere, in breui deiicitur. Eodem die venturus erat Otho in eandem ciuitatem, & iam præmiſerat famulos ſuos & coquos qui iam cibos parauerant, nec diſtabant à ciuitate per tres leugas, quando Fredericus cum

L X. militibus intrauit, quem Otho cum C C. militibus eius aduentum sciens sequebatur. Sed Frederico recepto clausa est Othoni ianua, & ipse cũ suis viliter est repulsus. Et dicunt, quod si Fredericus moram fecisset per tres horas, nunquam intrasset Alemanniam. Otho itaq; à Constanciis cum vituperio sic expulsus, accessit Brisac, à quo & quia Theutonici ciues illius oppidi contumeliis & iniuriis afficiebant, & eorũ filias & vxores constuprabant, non minori dedecore quam à Constanciis est propulsus. Fredericus autem tam ab ipsis, quam ab aliis Imperij Baronibus cum gaudio & honorificentia est receptus.

Eodem anno celebratum est colloquium inter eundem Fredericum & Philippum magnanimum regem Francorum apud Vallem coloris, Metensi Episcopo mediante. Cui tamen nō interfuit ipse rex, sed Ludouicus filius eius primogenitus, cum magnatibus regni & percusserunt fœdus inter se, & renouauerunt amicitias perpetuas, sicut fuerant inter eorum prædecessores.

Anno eodem Philippus rex magnanimus totum in circuitu circumsepsit à parte australi vsque ad Sequanam fluuium ex vtraque parte maximam terræ amplitudinem infra murorum ambitum concludens, & possessiones agrorum & vinearum, compellens in terras illas & vineas ad ædificandum in eis nouas domos habitatoribus locarent, vel ipsimet nouas ibidem domos constituerent, vt tota ciuitas vsque ad muros plena domibus videretur. Sed & alias ciuitates, oppida & municipia regni muris & turribus inexpugnabilibus muniuit. Mira & laudanda iustitia Principis, licet de iure scripto posset propter publicum regni commodum in alieno fundo muros erigere & fossata, ipse tamen iuri præferens ęquitatem, damna sua quæ per hoc homines incurrebant, de fisco proprio compensabat.

Eodem anno rex quidam Sarracenus qui dicebatur Mummilinus, quod lingua eorum sonat regum rex, collecto exercitu infinito Paganorum, aggressus fines Hispaniæ, & locutus est in magna superbia contra Christianos, & obtulit eis bellum: qui pugnauerunt cum eo in fide & nomine Iesu Christi, & vicerunt eum, & fere omnes qui cum eo erant, occiderunt. Ipse autem victus & confusus & fere solus ad propria est reuersus. Huic bello interfuerunt multi boni & fortes viri de regno Franciæ, & rex Arragoniæ, miles probissimus, qui in signum victoriæ lanceam & vexillum ipsius Mummilini Romam misit, quæ adhuc in Ecclesia beati Petri in loco eminenti posita, fauorem & misericordiam Christi, qua suos licet paucos, respectu hostium, in prædicto bello victores fecit, in perpetuum repræsentans.

Anno ab incarnatione Domini millesimo, ducentesimo, duodecimo, regnante vt . . . Christianissimo rege Francorum Philippo magnanimo, filio sanctissimi regis Ludouici Pij; Reginaldus de Domino Martino Comes Boloniæ diruit quandam fortericiam nouam, quam Philippus Beluacensis Episcopus cognatus regis erexerat in pago Beluacensi pro eo quod videbatur posse damna facere Comitissæ Clarimontis, quæ erat cognata eiusdem Comitis. Propter quod idem Episcopus diruit quandam aliam munitiunculam fundatam de nouo à dicto Comite in foreste de Halmes. Vnde orta est discordia inter ipsum Comitem ex vna parte & prædictum Episcopum & nepotes suos filios Roberti Comitis ex altera. Et cum idem Comes Boloniæ suspectus esset regi, non propter hanc guerram tantum, sed quia castrum quoddã inexpugnabile, quod Moretonium vocatur in confinio minoris Britanniæ & Neustriæ situm muniuerat victualibus & hominibus armatis: & quia nuncios suos in regni & Regis præiudicium ad Othonem Imperatorem, & ad Regem Angliæ Iohannem mittere dicebatur, petiit rex ab eo, vt ei traderet munitiones, quas cum ei contra ius & consuetudinem patriæ denegasset, rex congregato exercitu accessit ad prædictum castrum, quod tam naturali situ quam artificiali opere inexpugnabile videbatur, & ipsum præter spem infra triduum expugnauit, & quarto die per vim cepit. Et castro suis fidelibus munito direxit inde acies in partes Boloniæ. Comes vero videns Regis fortitudinem, cui resistere non poterat, totum Comitatum Boloniæ, & omnia castella

dimisit Ludouico Philippi regis primogenito, de quo id totum feodaliter tenebat. Rex autem cum occupasset totum Moretonii Comitatum, & Comitatum domini Martini, Comitatum Albemarue, insulam bonam, Donifrontem, & omnia eis appendentia, quæ omnia idem Comes tam dono, quam regis patientia possidebat. Et sic Comes a toto regno recedens, accessit ad Comitem Barri cognatum suum, & mansit apud eum. In eodem Comite multa erant laudabilia, & plura laudi contraria; Ecclesias Dei deprimebat, vnde & fere semper excommunicatus erat. Pauperes, orphanos, viduas depauperabat; vicinos suos nobiles persequebatur odio, & eorum municipia, impetrata regis licentia, qui eum multum solebat diligere, destruebat: & licet vxorem haberet nobilissimam, cuius gratia Comitatum Boloniæ obtinebat, & cuius filia nupta erat domino Philippi regis filio, spretis eius amplexibus cum aliis mulieribus scortabatur, & concubinas publice circumducebat. Cum igitur excommunicatus esset, transtulit se ad excommunicatos, & confœderatus est Othoni Imperatori & Iohanni regi Anglorum, quorum vterq; ab ore summi Pontificis excommunicatus erat: Otho pro eo quod patrimonium beati Petri occupabat; Iohannes eo quod Stephanum sanctæ opinionis virum Cantuariensem Archipræsulem a summo Pontifice consecratum, ad suam cathedram accedere non sinebat, imo omnes Episcopos a regno suo eiecerat, & omnes res Ecclesiarum & clericorum & monachorum nigrorum & etiam alborum beneficia fisco applicuerat, & in vsus proprios conuerterat iam per septennium. Idem autem sanctus Archipræsul & alii Episcopi a Philippo rege liberaliter recepti in regno Franciæ exulabant.

Ante tamen quam Comes confœderatus esset dictis regibus missis nuntiis instanter petebat restitutionem terræ suæ & castrorum. Rex autem offerebat ei restitutionē, si vellet stare iudicio regalis aulæ & baronum regni. At ipse absolute petens restitutionem, iudicium repellebat. Et quia rex non nisi cum conditione volebat eum restituere, transtulit se, vt diximus, primo ad Othonem, & post per Flandriam ad Iohannem regem & fœdus cum vtroque percussit.

Eodem anno, conuocauit Philippus rex Concilium in ciuitate Suessionensi in crastino Dominicæ Palmarum, cui interfuerunt omnes proceres regni, & dux Brabantiæ, cui ibidem rex Philippus desponsauit Mariam filiam suam iuuenculam relictam Philippi Comitis Nemurtii, quam idem dux statim prius octabas instantis Paschæ solemniter duxit in vxorem. Ibidem igitur tractatum fuit de transfretando in Angliam; & placuit sermo iste baronibus vniuersis, & spoponderunt auxilium, & quod etiam personaliter transfretarent cum ipso. Solus autem Comes Flandriæ Ferrandus suum regi negauit auxilium, nisi prius ei redderet duo castella, videlicet sanctum Audomarum & Ariam, quæ Ludouicus regis primogenitus tenebat: rex vero obtulit ei excambium ad æstimationem iustam eorundem castrorum. Ferrandus autem hac acceptilatione non recepta recessit, quia iam, vt post apparuit, confœderatus erat regi Iohanni, Comite Boloniæ mediante.

Anno itaque ab incarnatione Domini M. CCXIII. nauigio ad eundem in Angliam iam peracto, Philippus rex magnanimus recepit in gratiam Ysamburgem vxorem suam, filiam regis Danorum, a qua iam per annos XVI. & amplius dissenserat. Et facta est lætitia magna in populo: quia in ipso rege nihil aliud culpa dignum inueniebatur, nisi hoc solum, quod dictæ vxori suæ carnis debitum subtrahebat, licet ei omnia necessaria alia honorifice ministraret. Vnde & ipsa in ipsius gratiam recepta, merito gauisi sunt vniuersi, qui prius illam in ea dissensione tantæ virtuti contrariam esse dolebant.

Eodem anno factum est bellum in Liguria, in territorio Cremonensi: cum enim anno præcedenti secundo Papienses ciues producerent Fredericum Romanorum electum vsque Cremonam, Mediolanitæ positis insidiis pugnauerunt cum eis iuxta Laudam ciuitatem nouam fundatam 53. annis elapsis a Frederico Imperatore magno, auo istius Frederici: sed non sunt ausi aggredi eos, dum esset præsens cū eis ipse Fredericus. Vnde & ipso apud Cremonā relicto, cum iā redirent Papiam, prodierūt de latibulis Mediolanitæ, & adorti sunt eos ex improuiso. Vnde tam ipsi

Papiani, quam Cremonenses conceperunt rancorem & odium immortalem contra Mediolanitas; sed vindictam distulerunt, quousque opportunitas se offerret. Mediolanitæ vero, qui immortali odio semper persecuti sunt totum genus Frederici magni, qui eos de bello conficiens olim Papianis auxiliantibus, omnes eorum turres explanauerat, non expectauerunt vltionem sibi inferri; immo exercitu magno congregato aggressi sunt fines Cremonensium: sed & Cremonenses eductis copiis multo minoribus, iureiurando interposito firmauerunt, vt si congressus fieret, nullus eorum vacaret prædæ siue homini capiendo, sed agmine conserto & indissoluto hostium cuneos penetrarent. Cum autem esset dies sanctus Pentecostes, supplicauerunt Cremonenses, vt propter diem sanctum differretur pugna vsque in crastinum saltem. Quod cum negaretur eis a Mediolanensibus, qui semper dies sanctos odio consueuerunt habere & hæreticos cõfouere, & maxime quia timebant, ne vires eorum illo interuallo, licet breuissimo augerētur, congressi sunt ei Papiani sicut proposuerant, & breuiter triumpharunt de eis.

Item Mediolanitæ non multo tempore post viribus recollectis intrauerunt fines Papianorum, & obsederunt castrum quoddam in territorio Papianorum. Papiani autem eductis copiis aggressi sunt eos. Et licet iidem Mediolani ad retardandum impetum eorum, ignem domibus & castris imposuissent, ipsi tamen per medios ignes cum furore transeuntes, pugnauerunt cum eis, & eos ab obsidione penitus fugauerunt, multos ex eis interficientes & multos capientes, papiliones & omnia vtensilia quæ erant in castris demum post victoriam rapientes: & sic bis eodem anno victi sunt Mediolanitæ, Domino vindicante in eis variarum hæresium crimen, & fauorem illicitum, quem ipsi contra Dei voluntatem Othoni deposito impendebant.

Eodem anno venit rex Philippus magnanimus cum immenso exercitu Boloniam; & ibi per dies aliquot naues suas & homines de diuersis partibus venientes expectans transiuit vsque Grauaringas villam opulentam in finibus Flandriæ super mare Anglicum sitam, ad quam tota classis eius secuta est eum. Ibi ex condicto debebat Comes Ferrandus venire ad regem, & ei satisfacere de omnibus iniuriis, qui in hoc sicut in aliis fidem non seruans, per diem integrum expectatus nec venit, nec in aliquo satisfecit: licet ad eius petitionem dies ille ad satisfaciendum de omnibus retroactis ei a rege assignatus fuisset. Communicato itaque baronibus consilio, qui de Francia, de Aquitania, & de omni prouincia regni conuenerant, rex Philippus magnanimus dimisso proposito eundi in Angliam, cum vniuerso exercitu suo diuertit in Flandriam, & cepit Casellum, Ypram, & totam terram vsq; Brugias. Classis autem sua quam Grauaringis dimiserat, secuta est eum per mare vsque in portum famosissimum qui dicitur Dam, distantem a Brugiis duobus milliaribus tantum. Facta ergo voluntate sua de Brugiis, profectus est ad oppidum opulentissimum, cui nomen est Gandauum, dimissis ibi paucis militibus & satellitibus, ad custodiam nauium. Propositum enim eius erat Gandauo acquisito in Angliam transfretare.

Dum autem esset rex in obsidione Gandaui, venerunt de Anglia Reginaldus Comes Boloniæ, & Guillermus Comes Saleberiensis, qui cognominatus est Longa spada, Hugo de Boues, & multi alii; quibus occurrit Ferrandus Comes cum Insangomis & Bloetinis & Flandrensibus, vtpote qui bene prænouerant eorum aduentum: & ita subito in nauibus cursoriis irruentes, occupauerunt naues nostras, quæ dispersæ erant per littora; quia portus licet esset miræ amplitudinis eas capere non poterant, cum essent numero mille septingentæ, & abduxerunt omnes naues extra portum inuentas, & in crastino obsederunt portum & villam: nos autem prout potuimus, muniuimus portum, naues & villam. Quo audito rex dimissa obsidione Gandaui, reuersus est cum exercitu ad obsessos, & soluit obsidionem, & fugauit eos vsque ad naues suas, multis occisis & submersis vsque fere duo millia, & multos probos & strenuos captos abduxit, & cum victoria Dam reuertens, tota regione in circuitu incendio commendata, residuas naues fecit victualibus & aliis rebus euacuari, & igne immisso vniuersas naues illas & villam totam in cinerem redegit. Et

iterum profectus est Gandauum: receptis obsidibus de Gandauo, Ypra, Brugis, Insula & Duaco, in Franciam est reuersus; & retinens in manu sua Insulam, Duacum & Casellum, obsides suos ei absolutos remisit. Gandaui vero, Ypræ, & Brug. obsides per triginta millibus marcarũ argenti in pace reddidit: Insulam vero propter malitiam inhabitantium in ea funditus euertit, Casellum semi dirutum dereliquit, Duacum in manu sua retinens.

Causa quæ Philippum regem magnanimum mouerat ad hoc, vt vellet in Angliam transfretare, fuit, vt Episcopos, qui diu a sedibus suis eiecti in regno suo exulabant, suis Ecclesiis restitueret, vt diuinum seruitium quod iam per septennium in tota Anglia cessauerat, faceret renouari, & vt ipsum regem Iohannem, qui nepotem suum Arturum occiderat, qui & plurimos paruulos obsides suspenderat, & flagitia innumerabilia perpetrauerat, vel pœnæ condignę subiiceret, vel a regno prorsus expellens, secundum agnominis sui interpretationem omnino efficeret sine terra. Vt & ipse Iohannes rex hæc omnia metuens, dum prædicta agerentur, composuit cum clero, missis nuntiis ad summum Pontificem, qui Pandulfum subdiaconum suum in Angliam mittens, pacem inter regem & clerum vt potuit reformauit. Quæ quidem compositio quantum ad restitutionem possessionum Ecclesiæ & cleri valuit: sed quantum ad ablatorum resartionem nullatenus est seruata, licet ipse iuramento se astrinxerit ad vtrumque.

Eiusdem anni, scilicet ab incarnatione Domini M. CCXIII. quadragesima sequenti, Iohannes rex Angliæ, qui cognominatus est sine terra transfretauit de Anglia in Aquitaniam, & applicuit Rupellæ in Pictauia cum magno exercitu, & non multo post recõciliatus est Comiti Augi, Comiti Marchiæ, Gaufrido de Lisignan, & aliis proceribus Aquitanicis, qui prius fauebant regi Franciæ Philippo magnanimo, & percussit fœdus cum eis: quorum fretus auxilio transiuit per territorium Pictauense, & venit in Andegauiam, & occupauit quædam municipia, scilicet castrum quod vocatur Bellum forte, Vldonem Audenesium, & alia quædam, & ciuitatem Andegauorum florentissimam.

Quadam etiam die, missis cursoribus cum immensa multitudine militum collegerunt prædam trans Ligerim iuxta Namnetum ciuitatem; ad quos repellendos ponte transito militauit incaute cum paucis militibus Robertus primogenitus Roberti Comitis Drocarum cognati Philippi regis magnanimi, & captus est ab eis, & cum eo alii XIIII. milites Francigenæ.

In diebus illis, Petrus filius prædicti Comitis Drocarum duxerat in vxorem filiam Guidonis de Toartio sororem vterinam Arturi ex parte matris suæ Ducissæ Britanniæ: & ita cum eadem acceperat a Philippo rege magnanimo in totum Ducatum Britanniæ minoris; qui vocato exercitu militum Britanniæ præstabat auxilium Ludouico primogenito regis Philippi magnanimi, qui cum militibus a patre suo in partes illas missus morabatur Kinone, confinia illa ab impetu Iohannis regis & Pictauensium protegens & defensans.

Elienordis autem soror eiusdem Arturi primogenita filia Gaufridi quondam eiusdem Armoricæ Ducis fratris, Iohannis regis, de quo nunc agimus, primogeniti tenebatur capta ab ipso Iohanne & incarcerata in Anglia, qui verens per eam amittere regni iura, eam matrimonium contrahere cum aliquo non sinebat. Et sic annis XVIII. elapsis, postquam eam ceperat sub arcta custodia conseruabat.

Eodem anno, Gaufridus Syluanectensis Episcopus sentiens se tam ætate, quam corpulentia ponderosa insufficientem oneri quod iam per XXX. annos portauerat, impetrata a summo Pontifice, sicut in iure cautũ est, licentia, renuntiauit Episcopatui & transtulit se ad monachos Karoli loci Cisterciensis ordinis: cui successit frater Garinus, qui cũ frater professus Hospitalis Hierosolymitani, regis Philippi magnanimi specialiter consiliarius effectus in aula regia propter prudentiã & incõparabilẽ consilii virtutẽ, & alias animi dotes multiformes ita laudabiliter se habebat, quod quasi secũdus a rege, negotia regni inculpate tractabat, & Ecclesiarum necessitudines tanquã vir literatus ad plenũ nihilominus omni studio procurabat, libertates & priuilegia earũ modis omnibus, quasi sub chlamyde cõseruatas indẽnes. Sicut olim

legimus de beato Fabiano: qui cum eſſet clarus in palatio, militem Chriſti ſub abſconſo chlamydis tegebat, vt Chriſtianis opportunius ſubueniret, & eorum animos confortaret, ne deficerent in tormentis.

Eodem tempore Gaufridus vir ſanctiſſimus Meldenſis Epiſcopus, Epiſcopatui ſimiliter renuntians, in monaſterio ſancti Victoris Pariſiis, diuinæ contemplationi ſeſe arctius mãcipauit; qui inter alia ſanctitatis opera, quibus viriliter inſiſtebat, abſtinentiam admirabilem & cunctis inauditam ſeculis obſeruabat: omni anno in quadrageſima & in aduentu Domini ter tantum in ſeptimana cibum, potum vero nunquam ſumere, conſueuit; in aliis vero temporibus, comedebat & bibebat, ſed raro, & talia, quæ ſua amaritudine & inſipiditate vix aliquis hominum dignaretur guſtare. Cui ſucceſſit VVillelmus cantor Pariſienſis: & ita fuerunt tres fratres vterini ſimul Epiſcopi & ſibi contemporanei Stephanus Nouiomenſis, Petrus Pariſienſis, & Guillermus Meldenſis, filii Galteri quondam Franciæ Camerarii, fratres Galteri iunioris viri ſatis virtute laudabilis & in palatio regis præclari.

Eodem anno, videlicet ab incarnatione Domini M.CCXIII. in præcedente Septembri commiſſum fuit mirabile prœlium in terra Albigenſium. Quinquennio enim iam elapſo, cum viri venerabiles P. Senonenſis, R. Rothomagenſis, Rob. Baiocenſis, Iord. Lexouienſis, Raginaldus Carnotenſis, & alii infiniti Epiſcopi & perſonæ aliæ Eccleſiaſticæ, Odo Dux Burgundiæ, Herueus Comes Niuernenſis, & multi alii barones, milites, & populi infiniti de regno Francorum diuino zelo ſuccenſi, & peccatorum remiſſione a ſummo Pontifice eis affluentiſſime indulta prouocati, cruce in pectore ſignati in partes illas ad debellandam hæreſim, quam Apoſtolus in epiſtola ad Timotheum prædixerat in fine ſeculorum futurã, deteſtantem nuptias, & carnem comedi prohibentem, & alia fidei catholicæ contraria, quæ in eadem epiſtola plenius exprimuntur: quæ ibidem plenius quam maxime pullulabat accincti lumbos fortitudine deueniſſent, & ciuitatem opulentiſſimam Biterim cepiſſent & funditus euertiſſent x. millibus hominum & amplius in ea gladio trucidatis, & inde ad Carcaſſonem ciuitatem accedentes, in breui eam debellaſſent, emiſſis ab ea omnibus indigenis & vicinis, qui illuc propter loci munitionẽ de multis locis confugerant ex condicto nudis, ſola vita comite, pudendis tantum velatis, per quendam poſticum exeuntibus. Barones repatriare volentes, omni clero & vniuerſitate catholicorum aſſentiente, inuocata ſancti Spiritus gratia, electus fuit Symon Comes Mõtis fortis, vt præeſſet exercitui Chriſtianorũ, & vniuerſæ illi terræ; qui priuat cõmodum vtilitati publicæ anteponẽs, [*poſtpon.*] & bella Dei gratanter gerenda ſuſcipiens, debellauit ciuitates & caſtella, & omnes hæreticos & eorum fautores ſæua morte interire coegit, & multa bella geſſit, & multas victorias non ſine miraculo conſecutus eſt: ſed ad vltimum rex Arragonum, Comes ſancti Egidii, & Comes Fuxi, & alii infiniti obſederunt eum in caſtro quod Murellum vocatur. Ille autem cum non haberet niſi ducentos & 60. milites, & circiter quingentos ſatellites equites, & peregrinos pedites fere ſeptingentos inermes, miſſa audita, gratia ſancti Spiritus inuocata, exierunt de caſtro, & pugnauerunt cum eis, & ipſum regem Arragonum occiderunt, & de exercitu XVII. millia percuſſerunt, & diuina eos gratia protegente, de omni numero ſuo non perdiderunt die illo niſi octo tantum peregrinos, nec fuit a ſeculis auditum bellum, quod maiori miraculo aſcribi debeat, quam illud. Iſte Symon propter virtutem admirabilem in partibus illis Comes fortis vocabatur; qui cum eſſet in bellis ſtrenuiſſimus, omni tamen die miſſam & horas canonicas omnes audiebat, ſemper ſub armis, ſemper in periculo ſpreta pro Dei ſeruitio patria ſic ſe agebat militẽ in hac peregrinationis via, vt demum ſe videat ciuem in patria Eccleſiæ triumphantis.

Anno ab incarnatione Domini M.CCXIIII. Iohannes rex ciuitatem Andegauis, quam occupauerat, muro ex vtraque parte vſque ad Medianam fluuium circumuallare cœpit: & cum in breui obtinuiſſet municipia ſupra dicta, arridente fortuna præſumens auxilio Aquitanorũ & Pictauenſium, poſſe de facili reſiduum terræ recuperare, obſedit caſtrũ quod Rupes monachi nuncupatur. Caſtrum illud ædificatũ erat de nouo a Guillelmo de Rupibus ſeneſcallo Andegauiæ viro ſtrenuo,

& integræ

& integræ fidei, & in bellis probato, ob tuitionem itineris, quo itur ab Andegaua ciuitate Namnetum: quia ante quā rupes illa munita erat, tranſibant viſpilliones per Ligerim fluuium, de quodam caſtro inexpugnabili ex altera parte amnis Ligeris ſito, quod vocatur Rupes fortis. Et erat caſtrū illud pagani, qui cognominatus eſt de Rupe forti militis probatiſſimi, ſed rapinis & ſpoliis vicinorum intēti: & ſpoliabant omnes per ſtatam illam publicam iter agentes, & omnes agricolas infeſtabāt. Facta itaque obſidione, erectis petrariis & aliis machinis bellicis cœpit rex Iohannes caſtrum mirabiliter expugnare. Obſeſſi autem non minus ſtrenue ſe defendebant; inter quorum probitates illud quod ibidem contigit, reticere non poſſum; Quidam de obſidione conſueuerant venire ad foſſas parma prætenta, quam quidam famulus ante ipſum portabat, non manuali quidem parma, ſed immenſa, quales in obſidionibus deferri ſolent. Sub ea igitur tuto latens & propius deambulans damnificabat obſeſſos, quia arcubaliſtarius erat, & aditus explorabat, & ſic quotidie faciebat. Quidā ergo arcubaliſtarius de caſtro indignatus, quadam die noua fraude admirabili & inter hoſtes non culpanda vſus eſt: iuxta idem dolus an virtus quis in hoſte requirat. Fecit itaque quendam funiculum ſubtilem & fortem tantæ longitudinis, quod poſſet attingere ad eum, quem prædiximus, alligauitque caput funiculi quadrello pennato, altero capite adhærente clauo cuidam iuxta illum. Emiſit ergo quadrellum de arcubaliſta; quadrellus emiſſus cum cordella ſtetit firmiter in parma. Ille autem qui de caſtro quadrellum emiſerat, traxit ad ſe funiculum, & cum parmam & famulum qui in parmam tenebat, qui prolapſus eſt in foſſatum cum parma, & ille arcubaliſtarius remanſit ſuper oram foſſati, & patuit ſine omni munimine ad omnes ictus quadrellorum, & ita interiit cū famulo ſuo. Propter hoc iratus rex Iohannes erexit furcas in conſpectu obſeſſorū, & minatus eſt eis ſub quodam iuramento, niſi ſe ad eius dederint voluntatem. Illi vero ſe dedere nullo modo voluerunt, ſed ſe viriliter defendentes ſuſtinuerunt obſidionem per tres ſeptimanas, & valde damnificauerunt exercitum regis, & de maioribus occiderunt ipſum capellanum regis dimicante [*dum incaute*] deambularet iuxta muros, & quendam magni nominis virum Lemouicēſis pagi . . cognomine Le Boū, & multos alios, & ipſum paganū de Rupe forti, qui cum ſe ſentiret vulneratū, reuerſus trās Ligerim in domū ſuam, fingens ſe vulneratum non eſſe, ſed infirmitate alia grauatum, infra paucos dies obiens, inuentus eſt in duobus locis ſui corporis lethaliter vulneratus.

In diebus illis Ludouicus primogenitus regis Philippi magnanimi patre ſuo per confinia Flādriæ & Viromandiæ cum militibus diuerſa viciſſim municipia viſitante, & ab hoſtium incurſibus defenſante, congregauit exercitum apud caſtrum Kinonis, quod a Caio quondam dapifero Arturi regis, qui ipſum fundauerat, nomen accepit. Mouit ergo de Kinone cum exercitu ſuo vt prædictis ſuccurreret obſeſſis: & cum iam diſtaret a loco quantum exercitus vno die poteſt procedere Iohannes rex eius aduentum in craſtino futurum non ſuſtinens, omnibus petrariis, mangonellis, papilionibus & aliis belli vtenſilibus dimiſſis, & prædæ expoſitis, per vada Ligeris nauigio, & modis quibus potuit fugiens, parte ſuorum non modica ſubmerſa, & dum fugeret interfecta, equitauit die illa XVIII. milliaria; nec poſtea auſus eſt accedere ad locum quo audiret ipſum Ludouicum eſſe, vel venturum eſſe. Ludouicus itaq; ipſum intelligens ſic fugiſſe, diuertit ad munitiones prædictas, quas Iohānes rex occupauerat, & eas recuperauit in breui, & caſtellum de Bello forte funditus euertit, & intrauit in manu valida terram Vicecomitis Toartii, & oppida opulentiſſima deuaſtauit, & caſtrum de Moncontor per vim captum ſolo adæquauit, & ciuitatem Andegauim, quam Iohannes rex ceperat, & muris circumſepſerat recuperauit, & muros eius omnes deſtruxit.

Hanc victoriā Ludouici ſecuta eſt modico tempore interiecto victoria Philippi regis: ita quod infra vnius menſis ſpatiū filius in Pictauia de rege Angliæ & Pictonibus ſine conflictu: pater in Flandria de Othone & Flandrenſibus bello quidem difficili, ſed victorioſo, protecti dextra ſummi regis glorioſo certamine triumpharunt.

Paucis poſtea elapſis diebus ægrotauit Henricus mareſcallus Franciæ, in partibus illis: vir per omnia laudabilis in militia, & timens Deum; qui poſt dies aliquot

defunctus in monaſterio de Torpanaio ſepultus eſt, licet ipſe extrema voluntate iuſſiſſet, quod in patriam deferretur, & in abbatia de Sacra cella Ciſtercienſis ordinis inter patres ſuos tumularetur. Et planxerunt vniuerſa multitudo Franciæ, qui eum omnes tenerrime diligebant: cui ſucceſſit Iohannes filius eius adhuc impubes; cuius vices commiſſæ fuerunt Galtero de Nemoſio ad tempus quo vſque ipſe ad adultam perueniret ætatem. Et hoc totum fuit de benignitate regis, quia hæreditaria ſucceſſio in talibus officiis locum non habet. In hoc autem antequã moreretur fœliciter ei euenit, quod ſenſibus ſuis adhuc vigẽtibus, paucis ante obitum ſuum diebus habuit nuntium, qui ei regis victoriam nuntiauit, cui ipſe præ gaudio equũ ſuum, quo in bellis vtebatur, dedit, cũ non haberet quid aliud ei daret omni facultate ſua ab ipſo tanquã de morte certo in vſus pauperũ diſtributa. Nũc ad prælibatam victoriã, prout poterimus, deſcribendã adiuuante Domino procedamus.

Anno ab incarnatione Domini M. C C X V. Iohanne rege in partibus Andegauicis, vt ſupra ſcriptum eſt, debacchante, Otho Imperator illectus ab ipſo Iohãne rege pecunia mediante, congregauit exercitum in comitatu Henoniæ in oppido cui eſt vocabulum Valenciene, in terra Ferrandi Comitis. Et fuerunt cum eo miſſi a Iohanne rege ad ſtipendia ſua Comes Boloniæ, & Comes Saleberiæ, & ipſe Ferrandus Dux de Lamburo, Dux Brabãtiæ, cuius filiam idem Otho duxerat in vxorem, & multi alii tam proceres, quam Comites de Alemannia, de Henonia, de Brabantia, & de Flandria. Eodem tempore Philippus rex licet filius eius haberet maiorem partem militiæ ſuæ in Pictauia, congregauit exercitum, & mouit in craſtino feſti beatæ Mariæ Magdalenæ, de caſtro quæ Perona vocatur, & intrauit in manu forti terram Ferrandi, & tranſiuit per eam, omnia a dextris & a ſiniſtris incendiis deuaſtando & regaliter deprædando. Et ſic venit vſque Tornacum ciuitatem, quam Flandrenſes anno præterito fraudulenter ceperant & multum damnificauerant: ſed idem rex eam recuperauerat, ſine mora miſſo exercitu cum fratre Garino & Comite ſancti Pauli. Otho vero cum exercitu ſuo venit ad caſtrum quod Moretauia nuncupatur, diſtans a Tornaco per ſex milliaria, quod a prædicto regis exercitu, recuperata ciuitate Tornaco, vbi captum fuerat & euerſum. Sabbatho proximo poſt feſtum ſancti Iacobi Apoſtoli & Chriſtophori martyris propoſuit rex inuadere illos: ſed diſſuaſerunt barones; non enim patebat aditus ad illam, niſi arctus & difficilis. Inde propoſitum mutauerunt, ſcilicet vt inde redirent, & per aliam viam pleniorem Henoniæ fines inuaderent, & penitus deuaſtarent. Die ergo craſtina, ſcilicet V I. Kal. Auguſti mouit rex de Tornaco, vt iret ad caſtrum quod Inſula nuncupatur; vbi propoſuerat quieſcere cum ſuo exercitu nocte illa. Eodem mane mouit Otho cum ſuo exercitu de Moretãnia. Rex autem neſciebat, nec credere ſuſtinebat, quod ipſi venirent poſt ipſum. Vicecomes itaque Meleduni diuertit ab exercitu regis cum quibuſdam leuis armaturæ equitibus, & perrexit verſus partes illas vnde Otho veniebat; quem perſecutus eſt vir ſtrenuiſſimus, prudentis & admirabilis conſilii, & ad ea quæ contingere poſſunt prouiſor diſertiſſimus G. Syluanectenſis electus, quem ſuperius fratrem G. nominaui: erat enim frater profeſſus Hoſpitalis Hieroſolymitani, tunc etiam electus ad cathedram Syluanectenſis Eccleſiæ, nihilominus habitum religionis ſemper portans in pectore ſicut prius. Profecti ſunt ergo ab exercitu regis pluſquam tria milliaria, quouſque venerunt in locum quendam eminentem, vnde potuerunt manifeſte videre acies properantes, & ad pugnam diſpoſitas. Vicecomite itaque ibidem aliquantulum demorante, electus properauit ad regem, & dixit ei quod hoſtes veniebant diſpoſiti, & ad bellum parati: & dixit quod viderat equos militum coopertos, & ſatellites pedites pręcedentes, quod erat euidentiſſimum futuræ pugnæ ſignum. Rex itaque iuſſit acies ſtare, & conuocatis proceribus conſuluit illos quidnam eſſet agendum: qui non multũ ſuadebant pugnandũ eſſe, ſed potius procedendũ. Cum ergo hoſtes veniſſent ad quẽdam riuulum, quo non patebat facilis meatus, tranſierunt paulatim, & finxerunt, vt videbatur quibuſdã de noſtris, quod vellẽt proficiſci Tornacum. Exiit ergo ſermo iſte inter milites noſtros, quod ipſi hoſtes declinabãt Tornacum: electus autem in contrarium ſentiebat, aſſertiſſime proclamans vel pugnandum eſſe neceſſario, vel confuſio-

confuſione & damno recedendũ. Prȩualuit tamen clamor & aſſertio plurimorum. Proceſſimus itaq; ad pontem quendam Bouinum nomine, qui eſt inter locum qui Sanguineus dicitur, & villam quæ vocatur Ceſona. Et iam maior pars exercitus trãſierat pontem, & ipſe rex exarmauerat ſe: ſed nondum tranſierat pontem ſicut hoſtes putabant, quorum intentio erat, ſi rex pontem tranſiſſet, eos quos citra pontem inuenirent aut penitus interimere, aut de eis pro ſuæ voluntatis arbitrio triumphare. Dum itaq; rex armis aliquantulum & itinere fatigatus ibidem ſub vmbra cuiuſdam fraxini iuxta quandam Eccleſiam in honore beati Petri fundatã modice quieti vacaret: ecce nuntii miſſi ab illis qui ſtabant in poſtrema acie curſu nimio properantes, cũ clamore maximo hoſtes referunt aduentare, & poſtremis aciebus fere iã cõfligere. Vicecomitẽ & arcubaliſtarios, & leuis armaturæ equites & ſatellites eorũ incurſum cum maxima difficultate & periculo ſuſtentare, & vix poſſe eorum furorẽ & audaciam diutius retardare. Quo audito rex intrauit Eccleſiam, & breuiter orans ad Dominum egreſſus iterũ arma induitur, & alacri vultu, nec minori lætitia quam ſi ad nuptias vocaretur, equum inſilit. Clamatur vbique per campos; arma, arma viri, clangunt tubæ, reuertuntur cohortes, quȩ iam pontem tranſierant, reuocatur vexillum beati Dionyſii, quod omnes præcedere in bella debebat. nec ſatis propere reuertitur, vnde nec expectatur. Immo rex curſu rapido reuertitur, & ponit ſe in prima fronte belli, vbi nullus inter ipſum & hoſtes eminebat. Hoſtes itaq; videntes regem retrogradum, & præter ſpem ſuam reuerſum, quaſi ſtupore, & vt arbitror, quodam horrore percuſſi diuerterunt ad dexteram partem itineris quo gradiebantur, & protenderunt ſe quaſi ad Occidentem, & occupauerunt eminentiorem partem campi, & ſteterunt a parte Septentrionali, ſolem qui die illo ſolito feruentius incaluerat ante oculos habentes. Rex etiam alas ſuas nihilominus extendit e regione contra illos, & ſtetit a parte Auſtrali cum exercitu ſuo, per ſpatia campi non parua linealiter protẽſo, ſolem habens in humeris. Et ita ſteterunt hinc inde vtræque acies æquali dimenſione protenſæ, modico campi non ſpatio a ſe inuicem diſtantes. In medio huius diſpoſitionis in prima fronte erat Philippus rex, lateratim adhærebant Willelmus Barrenſis flos militum, Barth. de Roia vir prouectæ ætatis & ſapiens, & Galterus iuuenis vir prudens & probus & maturi conſilii, Petrus Maleuicinus, Gerardus Scropha, Stephanus de longo campo; Willelmus de Mortuo mari, Iohannes de Roboreto; Willelmus de Garlanda, Henricus Comes Barri iuuenis ætate, animo ſenex, vir virtute, & forma venuſtus, qui patri ſuo regis conſobrino nuper defuncto ſucceſſerat in honore & onere Comitatus; & alii quamplures, quorum nomina longum enumerare eſſet, viri virtute ſpectabiles, & in armis ſemper exercitati, & ideo ad ipſius regis cuſtodiam in ipſo prœlio ſpecialiter deputati. Ab oppoſita parte ſtabat Otho in medio agminis conſertiſſimi, qui ſibi pro vexillo erexerat aquilam deauratam ſuper draconem pendentem in pertica oblonga erecta in quadriga. Rex autem antequam congrederetur hac breui & humili oratione ſuos fuit milites allocutus; In Deo tota ſpes & fiducia noſtra eſt poſita: rex Otho & exercitus ſuus a domino Papa excommunicati ſunt, qui ſunt inimici & deſtructores rerum ſanctæ Eccleſiæ, & pecunia qua eis ſtipendia miniſtrantur, de lachrymis pauperum, & de rapina Eccleſiarum Dei & clericorum acquiſita eſt. Nos autem Chriſtiani ſumus, & communione & pace ſanctæ Eccleſiæ fruimur; & quamuis peccatores ſimus, tamen Eccleſiæ Dei conſentimus, & Cleri pro poſſe noſtro defendimus libertates. Vnde præſumere fiducialiter debemus de Dei miſericordia, qui nobis licet peccatoribus dabit de ſuis & de noſtris hoſtibus triumphare. His dictis petierunt milites a rege benedictionem; & ſtatim inſonuerunt tubæ, & fecerunt inſultum viriliter in hoſtes, & audaciſſime & ſtrenuiſſime conflixerunt. In ipſa hora ſtabant retro regem non procul ab ipſo capellanus qui ſcripſit hæc & quidam clericus, qui audito tubarum clangore cecinerunt pſalmum: Benedictus Deus meus qui docet, vſq; in finem. Et poſt; Exurgat Deus, vſq; in finem. Et Domine in virtute tua lætabitur rex, vſque in finem, prout potuerunt, propter irrumpentes lachrymas & ſingultus immixtos: & cum pura deuotione coram Deo reducebant ad memoriam honorem & libertatem, qua Dei

Eccleſia gauderet in poteſtate regis Philippi, & dedecus & opprobria quæ patitur, & paſſa eſt per Othonem, & per regem Iohannem, cuius muneribus omnes illi hoſtes prouocati contra regem in regno ſuo & contra dominum ſuum præſumebant pugnare. Primus tamen pugnæ congreſſus non fuit ibi, vbi rex erat: quia iam antequam ipſe congrederetur, confligebatur contra Ferrandum & contra ſuos in dextro cornu, a dextris videlicet regis, ipſo rege, vt arbitror, ignorante. Prima quidem frons pugnatorum protenſa erat, vt diximus, directe, & occupabat campi ſpatium mille quadraginta paſſuum. Erat enim ibi electus, non vt quidem pugnaret, ſed armatus exhortabatur & animabat ad honorem Dei & regni regis, & ad defenſionem ſalutis propriæ; videlicet Odonem nobiliſſimum Ducem Burgundiæ, Gaucherum Comitem ſancti Pauli, qui quibuſdam ſuſpectus erat, tanquam aliquando fauiſſet hoſtibus. Vnde & ipſe dixit electo, ſe die illo futurum bonum proditorem, Matthæum de Montmorenci militem probiſſimum, Comitem Belli montis, & multos alios ſtrenuos milites, & præterea milites Campaniæ C.LXXX. numero. Omnes iſti erant in vna acie electo ſic diſponente, qui quoſdam alios præcedentes retropoſuit, quos formidoloſos & cupidos nouerat, iſtos autem de quorum probitate & feruore certus erat, in vna & prima acie poſuit, & dixit illis; Campus amplus eſt, extendite vos per campum directe, ne hoſtes vos intercludant: non decet vt vnus miles ſcutũ ſibi de alio milite faciat: ſed ſic ſtetis, vt omnes quaſi vna frõte poſſitis pugnare. His dictis præmiſit idem electus de conſilio Comitis S. Pauli C.L. ſatellites in equis ad inchoandum bellum ea intentione, vt prædicti milites egregii inuenirent hoſtes aliquantulum motos & turbatos. Indignati ſunt Flandrenſes qui erant feruentiſſimi ad pugnam, quod non a militibus ſed a ſatellitibus primo inuadebantur, nec ſe mouerunt de loco quo ſtabant, ſed eos ibidem expectantes acriter receperunt, & equos eorum fere omnium interfecerunt, & eos multis vulneribus affecerunt, neminem eorum niſi duos tantum lethaliter vulnerauerunt: erant enim ſatellites illi probiſſimi de valle Sueſſionenſi, nec minus pugnabãt ſine equis, quam in equis. Galterus autem de Guiſtella & Buridanus qui cum eſſet admirãdæ virtutis, & quaſi imperterritus reducebat militibus memoriã ſuorum antiquorum, non aliter quam ſi turocinio luderet. Cum quoſdam de ipſis ſatellitibus in terram proſtrauiſſent, declinauerunt ab eis & prodierunt in campo aperto volentes congredi militibus: quibus congreſſi ſunt quidam milites de acie Campanenſi, non minori virtute quam ipſi. Fractis itaque vtrorumque lanceis, & euaginatis gladiis ictus ingeminant: ſed superueniente Petro de Reim & illis qui in eadem acie erant, Galterus de Guiſtella & Buridanus per vim capti ducti ſunt, quibus adhærebat quidam miles Euſtachius nomine de Maquilinis cum magna ſuperbia vociferans; Ad mortem Francorum, quem circundederũt Franci, ita quod vnus eorum complexatus eſt eum, & caput eius inter cubitum & pectus ſuum premens, galeam euellit de capite illius, alius cultellum intra mentum & loricam per guttur pectus vſque ad vitalia immittens, mortem quam Francis minabatur cum clamore, ſubire fecit cum horrore. Et ita eo mortuo, Galtero & Buridano captis, creuit Francorum audacia, & quaſi certi de victoria omni tempore abiecto, totis viribus vſi ſunt.

Satellites, vt diximus, ab electo præmiſſos ſecutus eſt non minori leuitate, quam ſi aquila volaret in columbas, Gaucherus Comes ſancti Pauli cum ſuis militibus electis ab ipſo optimis, & perforauit eos per medium eorum mira velocitate tranſiens, multos feriens, & a multis percuſſus, equos & homines indifferenter occidens & proſternens & nullum capiens, & ita reuerſus eſt per aliam partem hoſtium, multitudinem eorum quammaximam intercludens quaſi in ſinu quodã. Proſequitur illum non minori audacia Comes Belli montis, Matthæus de monte Morentii cũ ſuis, & ipſe Dux Burgũdiæ multis bonis militibus ſtipatus, & pugna Campanenſi facta eſt, vbi admirabilis pugna ex vtraque parte: Dux Burgundiæ qui erat valde carnoſus & phlegmaticæ complexionis proſternitur in terram, equo ſuo ab hoſtibus occiſo. Deſtatur itaq; circa illum, cunei Burgundiorũ circumuallant illum, adducitur alius equus, de terra ſuorum manibus eleuatur, equo ſiſtitur, gladium vibrat in dextra, dicit ſe velle vlciſci lapſum ſuum, & inuadit hoſtes cum iracundia,

nec diſ-

nec discernit cui obuiet, sed in omnibus sibi obuiātibus casum suum vlciscitur non aliter quam si equū ipsius eorum quibus [*quiuis*] occidisset. Ibidē pugnabat vicecomes Meleduni qui mirabiliter prœliabatur, habens in acie sua probissimos milites, qui eodem modo quo & Comes sancti Pauli inuasit hostes in alia parte, & perforauit eos & reuersus est per aliam partem per medios hostes. Ibi percussus fuit in alia acie Michael de Harmes a quodam Flandrensi lancea per scutum, loricam & femur, & consutus fuit alneæ sellæ & equo, & ita tam ipse quam equus corruerunt in terram. Hugo de Malo auneir prostratus in terram, & multi alii equis occisis prostrati, & viriliter resurgentes, non minus acriter pugnabant super pedes suos quam super equos.

Comes sancti Pauli ab illa cæde paullulū digressus, vt qui ictibus innumeris tam sibi quam a se illatis fatigatus erat, aliquātulum repausauit facie sua ad hostes versa, vidit vnum de militibus suis circumuallatū ab hostibus, ad quem liberandum cum nullus ei pateret aditus, licet nondum spiritum resumpsisset, vt per insertissimū cuneum hostium cum minori periculo transire posset, incuruauit se super collum equi, ipsum collum vtroq; brachio amplectens & equum calcaribus vrgens, cuneum hostiū irrupit, ibi se erigens gladio exerto omnes circumastantes hostes mirabiliter dissipauit: & sic audacia admirabili seu temeritate, cū ingenti sui periculo, suo milite a morte incolumi liberato, de manibus hostium euadens, in suorum agmine se recepit. Testati enim sunt qui affuerunt, quod ipse in tāto ibidem periculo fuit, quod duodecim lanceis vno eodemq; momēto impellebatur, non tamen ipsum vel equū prosternere, aut illum ab equo euellere potuerunt. Spiritu itaq; parūper resumpto, iterum cum suis militibus, qui interim respirauerant, in medios hostes infertur.

Victoria itaque ibidem dubiis alis aliquandiu circumuolante, cum iam pugna feruentissima spatio trium horarum durauisset, tandē totum pondus belli versum est in Ferrandum & in suos: nam & ipse multis confossus vulneribus prostratus in terram & captus ductus est, & plurimi de militibus eius cum eo. Ipse quidem fere exanimis diuturnitate pugnandi Hugoni de Maroil & Iohanni fratri eius specialiter se reddidit. Alii omnes qui in ea parte campi pugnabāt aut interfecti, aut capti, aut turpi fuga Francis insequentibus sunt saluati.

Interea adueniunt legiones Communiarum, quæ fere vsque ad hospitia processerant & vexillum beati Dionysii, & accurrunt quantocius ad aciem regis, vbi videbant signum regale, vexillum videlicet floribus lilii distinctum, quod ferebat die illo Galo de Montiguiaco miles fortissimus, sed non diues. Superuenientes Communiæ specialiter Corbeii, Ambianenses, Beluaci & Compendii, Attrabatæ, penetrauerunt cuneos militum, & posuerunt se ante ipsum regem. Et illi qui erant in acie Othonis viri bellicosi & audacissimi ipsos in continenti repulerunt vsque ad regem: & ipsis dissipatis fere peruenerunt ad regem. Quo viso milites prænominati qui erant in acie regis processerunt, rege, cui timebant, aliquantulum post se relicto, & opposuerunt se Othoni & suis furore theutonico solum regem quærentibus. Eis itaque quærentibus & furorum Theutonicorum virtute admirabili impedientibus, pedites circumuallauerunt regem, ab equo vncinis & lanceis gracilibus in terram ab equo prouoluerunt: & nisi dextra superna & incomparabili armatura protegeretur, eum penitus occidissent. Pauci autem milites qui cum eo remanserant, & supradictus Galo, qui vexillo sæpius inclinato auxilium vocabant, & specialiter Petrus Tristanides, qui sponte ab equo descēdens, se & pro rege ictibus exponebant, eosdem pedites prosternunt, dissipant & occidunt. Sed & ipse rex spe citius a terra surgens inopinata leuitate equum ascendit. Pugnatur ergo ibi ab vtraq; parte virtute admirabili & cadunt multi. ibiq; ante oculos ipsius regis occiditur Stephanus de Longo campo, miles probus & fidei integræ, cultello recepto in capite per ocularium galeæ. Hostes enim quodam genere armorum vtebantur admirabili & hactenus inaudito. Habebant enim cultellos longos graciles, tria . . . quolibet acumine indifferenter secantes a cuspide vsque ad manubrium, quibus vtebantur pro gladiis. Sed per Dei adiutorium præualuerunt gladii Francorum & virtus eorum indefessa. Repulerunt itaque totam aciem Othonis

& peruenerunt vsque ad eum, adeo vt Petrus Maleuicinus miles quidem plus armis quibus alios præcellebat quam seculari prudentia pollens, ipsum Othonem per frænum apprehenderet: sed cum non posset ipsum a turba qua consertus erat extrahere, Girardus Scropha cultellum quem nudum in manu habebat, dedit in pectus eius: sed ipsum propter armorum densitatem, quibus milites nostri temporis impenetrabiliter muniuntur, lædere non valens, ictum reiterat: sed ictui secundo obuiauit caput equi quod erat arduum & erectum. Descendit ergo cultellus mira fortitudine impulsus in cerebrum equi per oculum receptus. Equus itaque lethaliter vulneratus se gyrauit, & flexit caput suum versus illam partem qua venerat. Et ita Imperator ostendit militibus nostris dorsum, & a campo recessit, aquila cum carro dimissa & prædæ exposita, quo viso rex ait suis; Hodie non videbitis amplius faciem ipsius. Cum igitur paullulum processisset, labitur equus, & statim adducitur alius equus recens, in quem cum ascendisset, fugæ velociter se mandauit. Iam enim non poterat nostrorum militum vlterius sustinere virtutem: nam ipse Barrensis bis ipsum per collum tenuerat, sed equi velocitate, & suorum militum densitate, præreptus est ei, qui dum Imperator fugeret, mirabiliter prœliabantur, adeo vt ipsum Barrensem, qui processerat plusquam alii prosternerẽt in terrã. Galterus enim iunior & W. de Garlanda lanceis suis fractis & gladiis sanguinolentis, & Bartholomæus de Roia cum essent, vt dictum est, prudẽtes viri & alii qui cum eis erant, non iudicabant bonum esse regem, qui pleno gressu sequebatur, procul a se dimittere: vnde non fuerant progressi quantum & ipse Barrẽsis, qui cum pedes esset, equo occiso, circumuallatus hostibus, se mira virtute, more suo, defendebat. Tamẽ quia vnus contra multitudinem obtinere non potest, captus aut interfectus fuisset, nisi superuenisset Thomas de sancto Valerio, vir quidem strenuus, potens in armis, cum equitatu suo, in quo erant 50. equites & duo millia peditum: & ita ipsum Barrensem a manibus hostium liberauit, sicut mihi ille qui interfuit, enarrauit. Reuiuiscit ibidem prœlium. Prœliabantur enim dum Imperator fugeret Bernardus de hoste malo miles fortissimus Com. Oth. de Tinquenebure, Comes Conradus de Tremoquia, & Girardus de Randerodes, cum aliis viris fortissimis, quos specialiter elegerat Imperator propter eminentem militiæ virtutem, vt essent prope se in prœlio. Isti pugnabant & sternebant & vulnerabant nostros, tamen præualuerunt nostri. Nam ibidem capti sunt duo præfati Comites cum ipso Bernardo, & Girardo, carrus discerpitur, draco frangitur, aquila alis euulsis & confractis ad ipsum regem defertur.

Comes vero Boloniæ ab ipso pugnæ initio nunquam pugnare cessauit, nec poterat ab aliquo superari. Iste Comes Boloniæ arte quadam mirabili vsus erat. Fecerat enim sibi quasi vallum quoddam de satellitibus armatis & confertissimis duplici serie in modum rotæ ad instar castri obsessi: vbi patebat quidam aditus quasi porta qua recipiebatur, quotiens vel spiritum volebat resumere, vel ab hostibus vrgebatur. Et sic sæpissime faciebat.

Iste Comes & Ferrandus & Imperator ipse, sicut postea didicimus a captiuis, iurauerant quod ad aciem regis Philippi, aliis omnibus neglectis progrederentur, & quousque ad ipsum peruenirent, non retorquerent habenas, & ipsum occiderent, ea videlicet intentione quia si rex, quod Deus auertat, occisus fuisset, de reliquo exercitu facillime posse triumphare sperabant. Et propter hoc quod [*quoq;*] iusiurandum Otho & sua acies non pugnauit, nisi cum rege & acie sua. Ferrandus voluit & incepit venire ad ipsum, sed non potuit, quia, vt dictum est, interclusa fuit via eius a Campanensibus. Reginaldus Comes Boloniæ omnibus aliis omissis ad ipsum regem in ipso pugnæ initio peruenit: sed cum prope esset regem, dominum suum, vt arbitror, reueritus, ab ipso declinauit, & congressus est cum Roberto Comite Drocarum, qui non procul a rege stabat in acie valde densa. Sed & Petrus Comes Altisiodori cognatus regis viriliter pugnabat pro rege; licet, proh dolor, Philippus filius eius cognatus vxoris Ferrandi ex parte matris staret ab opposito contra regem. Adeo enim excæcati erant oculi aduersariorum,

ſariorum, quod multi eorum licet haberent fratres priuignos in vitricos & cognatos ex parte noſtra, nihilominus tamen reuerentia domini ſecularis ſpreta, timore Dei abiecto bello iniuſto eos quos revereri & diligere ſaltem naturali iure tenebantur, laceſſere præſumebant.

Iſte Comes Boloniæ licet ita ſtrenue prœliaretur, multum diſſuaſerat pugnandum eſſe, ſciens audaciam & probitatem Francorum. Vnde Imperator & ſui pro proditore habebant; & niſi prœlio conſenſiſſet, ipſum vinculis mancipaſſent. Cum igitur pugna præ manibus haberetur, ipſe dicitur dixiſſe Hugoni de Boues; Ecce pugna quam tu ſuadebas, ego autem diſſuadebam. Tu fugies tanquam formidoloſus; ego autem ſub periculo mei capitis pugnabo, & remanebo captus vel interfectus. Et his dictis acceſſit ad locum pugnæ ſibi deſtinatum: & pugnauit, vt dictum eſt, diutius & fortius, quam aliquis qui eidem prœlio intereſſet.

Interea rareſcunt acies ex parte Othonis, ipſo inter primos fugiente. Dux Louaniæ, Dux de Lambroc, Hugo de Boues, & alii per centenarios, per quinquagenarios & per diuerſi numeri turbas ſe iam mandauerant turpi fugæ: Comes tamen Boloniæ adhuc pugnans euelli non poterat a campo, adiutus tantum ſex militibus qui eum nolentes dimittere cum eo pugnabant, donec ſatelles quidam, Petrus ſcilicet de Turella, qui cum probiſſimus eſſet, & equus ſuus occiſus eſſet ab hoſtibus pedes pugnabat, acceſſit ad ipſum Comitem, & eleuata equi tectura, mucronem vſque ad capulum in ventrem equi eius immiſit. Quod cum quidam miles ipſius Comitis vidiſſet, fræno apprehenſo ipſum a conflictu retrahebat inuitum. Inſequuntur illos duo fratres ſtrenui milites Queno & Iohanne. de Conduno, & ipſum militem proſternunt in terrã, & ſtatim ibidẽ labitur equus Comitis, & ipſe Comes ita iacuit ſupinus, femur dextrum habens ſub collo equi iam mortui. vnde vix extrahi potuit. Superuenerunt Hugo & Galterus de fontibus, & Iohannes de Roboreto, qui cum contenderent cui eorum aſcriberetur captio Comitis, ſuperuenit Iohannes de Nigella cum ſuis militibus, miles quidem procerus corpore & formæ venuſtiſſimæ, ſed virtus animi venuſtati corporis in eo minime reſpondebat. Vnde & in prœlio illo nondum cum aliquo conflixerat die tota: rixabatur tamen cum aliis qui ibi detinebant Comitem, volens ſibi ex eius detentione laudis aliquid mendicare; & præualuiſſet niſi ſuperueniſſet electus, quem cum cognouiſſet Comes, ſe illi reddidit, & rogauit, vt ſoli vitæ illius faceret miſereri. Garcio quidem fortis ſcilicet corpore & virtutis integræ Comotus nomine, cum ſtaret ibi, ferro exerto, abſtulerat iam ipſi Comiti galeam & vulnus impreſſerat maximum in facie ipſius, & militibus, vt dictum eſt, inter ſe concertantibus voluit ab inferiori immittere cultellum: ſed cum ocreæ conſutæ eſſent pannis loricæ viam vulneris non potuit inuenire. Cogitur itaque Comes ſurgere de terra: ſed cum vidiſſet non procul inde Arnulphum de Anderiarda non militem probiſſimum cum aliquot equitibus ad eius auxilium properantem, finxit ſe non poſſe pedibus ſtare, & in terram ſponte prolapſus, adiutorium expectabat: ſed qui aſtabant ictus plurimos ingeminantes, velit nolit compellunt illum aſcendere in Runcinum: ſed & ipſe Arnulphus, & qui cum eo erant capiuntur.

Omnibus itaque fere equitibus aut fuga de campo ereptis aut captis, aut interfectis, cum iam Othonitæ vtraque belli latera denudaſſent, ſtabant adhuc in medio campi ſatellites pedites fortiſſimi, Brabantiones & alii, quos per aduerſa quaſi vallum ante ſe poſuerant numero ſeptingenti, quos cum vidiſſet ipſe rex magnanimus adhuc ſtare, miſit Thomam de ſancto Valerio virum nobilem virtute commendabilem & aliquantulum literatum contra illos; qui cum eſſet bene munitus, licet iam armis aliquantulum fatigatus pugnando habens ſecum de terra ſua ibidem fideles viros equites quinquaginta, & pedites duo millia, irruit cum magno furore in eos, & omnes penitus trucidauit. Mirabile dictu, cum ibidem Thomas poſt victoriam recenſeret numerum ſuorum, non inuenit de toto numero ſuo deeſſe niſi vnum ſolum, qui ſtatim inter occiſos quæſitus & inuentus, & in caſtra delatus, infra paucos dies vulneribus per medicos ſanatis, incolumis eſt effectus. Nec voluit rex quod ſui ſequerentur fugientes, niſi tantum per vnum milliare, propter

loca incognita & noctis vicinitatem; & ne casu aliquo viri magni qui capti tenebantur euaderent, vel de custodum manibus raperentur, qui timor illum maxime coartabat. Dato itaque signo, tubis clangentibus, reuocantur acies, & ad castra cum magno gaudio reuertuntur.

O mira Principis clementia & inaudita a seculo nouitas pietatis. Eodem vespere cum adducti fuissent ante conspectum regis proceres, qui capti fuerant, quinque videlicet Comites & xxv. alii qui tantæ erant nobilitatis, vt eorum quilibet vexilli gauderet insignibus, præter alios quamplurimos inferioris dignitatis: licet omnes de regno suo, qui in mortem ipsius conspirauerant, & pro esse [*posse*] suo ipsum occidere procurauerant, secundum leges & secundum terræ illius consuetudinem tanquam rei læsæ maiestatis capitibus essent plectendi. Ipse tamen tanquam mitis & misericors, vitam omnibus condonauit. Quanta enim feruebat in eo contra rebelles rigoris seueritas, tanto, imo duplo maior semper vigebat in eodem clementia in subiectos: cuius summa intentio semper erat parcere subiectis, & debellare superbos. Omnes tamen ergastulis mancipauit. Eis itaque incathenatis, & quadrigis impositis iter Parisios direxit.

Cum autem esset Bapalmis intimatum est ei, quod Comes Reginaldus Boloniæ nuntium post prœlium miserat ad Othonem, suggerens ei vt Gandauum accederet, & vires recolligens auxilio Gandauorum & aliorum bellum renouaret. Quo audito, siue veridico auctore, siue non, rex admodum perturbatus ascendit in turrim, vbi positi erant duo maiores Comites, Ferrandus videlicet & Reginaldus; & ira dictante improperauit ei, quod cum esset homo suus legitimus, fecerat eum nouum militem: cum esset pauper, fecerat eum diuitem: ipse vero pro bonis mala retribuens, vna cum Comite Alberico presbytero suo ad Henricum quondam regem Angliæ in regis & regni pernitiem se transtulerat. postmodum resipiscens in magnam ipsius amicitiam est receptus, & præter Comitatum Domnomartini qui Alberico Comite patre eius in partibus Neustriæ in seruitio regis Angliæ defuncto ad eum fuerat iure hæreditario deuolutus, addiderat ei Comitatum Boloniæ: ipse vero postmodum culpam culpæ adiiciens, ad regem Angliæ Richardum transiens, quandiu idem Richardus vixit, ei semper contra ipsum adhæsit: defuncto vero Richardo rege, ipsum iterum in suam recipiens amicitiam cum duobus Comitatibus prædictis, addiderat ei tres Comitatus Mitonii Albemarne, & Warenarum. His omnibus beneficiis obliuioni traditis, sine causa commouit contra ipsum vniuersam Angliam, Theutoniam, Flandriam, Henolliam, & Brabantiam: naues etiam eius apud Dam partim anno præterito cum aliis diripuerat; nuper cum reliquis eius mortem iurauerat, contra ipsum corporaliter pugnauerat: post pugnam, post vitam ei misericorditer condonatam, missis nuntiis Othonem & alios, qui de bello euaserant, ad bellum iterum procurauerat incitare. Hæc omnia, inquit, mihi fecisti, vitam tamen tibi non adimam, sed donec hæc omnia lueris, ergastulum non euades. Et cum hęc dixisset, inde fecit eum Peronam adduci, & ibi in turrim munitissimam includi & cautissime custodiri ligatum compedibus mira subtilitate perplexis & fere indissolubilibus coniunctis inuicem cathena tantę breuitatis, quod vix passum efficiat semiplenum. Eiusdem cathenæ medio inserta erat & alia cathena longitudinis x. pedum infixa apud alterum cuidam trunco mobili, quod duo homines vix mouere poterant, quotiens comes iturus erat ad secreta naturæ. Ferrandum vero Parisios deuectum in turri noua extra muros inclusum arctæ custodiæ mancipauit. Comes vero Saleberiēsis ipso die pugnæ traditus est a rege Comiti Roberto, ea intētione, vt rex Angliæ, cuius frater idē Saleberiensis erat, filium eiusdem Comitis Roberti, quem captum tenebat sicut supra commemorauimus, commutaret pro eo. Sed idem rex tanquam naturæ contrarius, carnem & sanguinem suum semper odio habens, qui nepotem suum Arturum, cui, cum esset filius Gaufridi fratris eius primogeniti, iure primogenituræ debebatur regnū, manu propria occiderat, & Elienardim sororem eiusdē Arturi virginem neptem suam iam fere per annos viginti incarceratam tenebat, extraneū, quem tenebat, pro fratre suo naturali seu carnali voluit [*noluit*] commutare. Verę ipse est Lynx typica Merlini,

Merlini, de qua idem Merlinus de patre eius, quem Leoni comparauerat, loquens, Ex eo, inquit, procedet Lynx penetrans omnia quę ruinæ propriæ gẽtis imminebit. per illam namque vtramque inſulam amittet Neuſtria & priſtina dignitate ſpoliabitur. Alij vero priſones in duobus caſtelletis in capitibus vtriuſque pontis ſitis Pariſius, & in aliis munitionibus per diuerſa regni loca carceribus mancipantur. O quam recta, quam iuſta, quam irreprehenſibilia ſunt iudicia tua Domine, qui diſſipas conſilia principum, & reprobas cogitationes populorum, qui malos toleras vt exerceas bonos, qui vindictam ad tempus differs, vt mali interim conuertantur, qui expectatos fruſtra ad pœnitentiam tandem digne permittis, citra tamen merita flagellari, qui quod mali ad exterminium bonorum temere diſponunt ſemper in contrarium, conuertis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. Ecce non ſolum iſti qui fuerunt in hoc bello confecti, conſpirauerant contra Regem, imo donis & promiſſis illecti Comes Herueus Niuernenſis, & omnes proceres trans Ligerim & Cenomaniæ, & Andegauiæ, & Neuſtriæ, excepto ſolo VVilhelmo de rupibus ſeneſcallo Andegauiæ, Iuchello de Mediana, † † vicecomite ſanctæ Suſannæ & aliis quam paucis, iam Regi Anglorum ſuum ſpoponderant fauorem, occulte tamen propter metum Regis ſua vota regentes, quouſq; certi eſſent, quis eſſet pugnæ exitus futurus. Iam quaſi de victoria præſumentes, regnum diuiſerant vniuerſum: Viromanniam cum Perona Reginaldo Comiti Pariſius Ferrando quaſi funiculo diſtributionis, & aliis alia oppida Othone diſtributore, temere partientes. Et ita Ferrandus & Reginaldus id quod pro honore, vt putabant, petierant, pro ſuæ cõfuſionis ignominia habuerunt, Deo ſic iuſtiſſime ordinante. Hæc ſupradicta de eorum præſumptionibus & proditionibus à certis relatoribus & ipſorum conſiliorum participibus poſt victoriam ad aures Regis delata ſunt. Abſit enim vt de eis, licet hoſtibus, aliquid contra noſtram conſcientiam confingamus; ſed tantum id quod ſcimus & verum eſſe credimus referamus.

Sicut etiam famæ loquacitate cognouimus, ipſa vetula comitiſſa Flandrię Hiſpania genere, matertera ipſius Ferrandi, filia Regis Portigalenſis, vnde & regina comitiſſa appellabatur, præſtigiis & ſortilegiis euentus belli ſcire deſiderans, ab angelis qui huiuſmodi artibus præſunt, ſecundum morem Hiſpanorum tale meruerat habuiſſe reſponſum: Pugnabitur, & in ipſa pugna Rex proſternetur in terram, & equorum pedibus conculcabitur, & carebit ſepultura. Ferrandus poſt victoriam cum maxima pompa à Pariſianis recipietur. Hæc omnia recte intelligenti poſſunt interpretari in verum. Conſuetudo enim dæmonis eſt ſemper talibus, qui eum colunt amphibologice loqui eodem deſideria palliata veritate inuoluens, vt ſuos ſemper cultores decipiat, & vt ipſi de ſe bona ſemper credant dici, quæ Deus ad eorum confuſionem & aliorum honorem fieri diſponit. Vnde illud:

Crœſus perdet Alim tranſgreſſus maxima regna. Iuuenalis:
----- Ambiguo deceptus Apolline Crœſus.

Quis autem verbis explicare, quis corde cogitare, quis calamo, charta aut tabulis exarare poſſet gratulabundos plauſus, hymnos triumphales, innumera tripudiorum genera populorum, mellifluos clericorum cantus, dulciſonas in Eccleſiis claſſicorum pulſationes, ornatus Eccleſiarum intus & extra ſolemnes. vicos, domos, vias per vniuerſa oppida & ciuitates cortinis & pannis ſericis intextas floribus, herbis & viridibus arborum ramis vbique ſtratas. Omnes autem cuiuſque generis, ſexus, & ætatis homines ad tanti triumphi ſpectacula concurſantes, ruſticos & meſſores intermiſſis operibus, falcibus, raſtris, & tribulis in collo ſuſpenſis (erat enim meſſionis tempus) ad vias cateruatim ruentes, cernere cupientes Ferrandum in vinculis, quem modo formidabant in armis. nec verecundabantur illudere ei ruſtici, vetulæ, & pueri, nacta occaſione ab æquiuocatione nominis, quia nomen eius tam equo quam homini ęquiuocum erat. & caſu mirabili duo equi eius coloris, qui hoc nomen equis imponit, ipſum in lectica vehebant. Vnde & ei improperabãt, quod modo ipſe erat ferratus, quod recalcitrare non poterat, qui prius impinguatus dilatatus recalcitrauit & calcaneũ in dominũ ſuum eleuauit. Hæc omnia vbiq; fiebãt, quouſq; peruentũ eſt Pariſios. Pariſiani vero ciues, & vniuerſa ſcholariũ

multitudo incomparabiliter omnibus aliis, clerus & populus cum hymnis & canticis ipſi Regi obuiam procedentes, quanta eſſet in animo lætitia geſtis exterioribus declarabant. nec ſufficiebat eis de die taliter exultare, imo de nocte, imo ſeptem noctibus continuis, numeroſis luminibus, adeo vt nox ſicut dies illuminari videretur. Maxime ſcholares cum maximo quidem ſumptu conuiuia, choros, tripudia, cantus indefeſſe agere non ceſſabant.

Paucis poſtea elapſis diebus, Pictones tantæ fama victoriæ perterriti, miſſis legationibus Regi magnanimo reconciliari elaborabant. Sed Rex magnanimus eorum perfidia ſemel, imo multotiens iam comperta, ſciens eorum fauorem ſemper ſuo domino oneroſum & nunquam fructuoſum fore, eorum petitioni minime acquieuit, & collecto exercitu in Pictauiam, vbi erat Rex Iohannes, proficiſcitur feſtinanter. Cum igitur perueniſſet Londunum, quod erat oppidum opulentum & bene munitum in finibus Pictauorum, venerunt ad eum legati à vicecomiti Toarcij viro prudente & potente, omnes fere Pictones etiam Aquitanicos potentia præcellente, pro pace vel ſaltem pro induciis ſupplicantes. Rex magnanimus malens more ſuo pace ſemper quam bello vincere, mediante Petro Duce minoris Britanniæ cognato Regis, cuius vxor neptis erat dicti vicecomitis, ipſum vicecomitem in amicitiam ſuam ſine difficultate recepit. Sed & ipſe Rex Anglorum cum diſtaret ab eo loco ſeptendecim milliaribus, nec haberet quo fugeret, nec expectare Partenaci vbi erat, nec in apertum vt pugnaret procedere auderet, miſſo Renulfo Comite Ceſtriæ cum magiſtro Roberto domini Papæ legato & aliis, cœpit de induciis tractare. Et licet Rex Philippus magnanimus, cum haberet in exercitu ſuo duo millia militum & amplius præter aliam aliorum multitudinem, poſſet & totam terram, & ipſum Regem Angliæ occupare in breui, quinquennos tamen ei & ſuis ſolita benignitate conceſſit. Induciis itaque ex vtraque parte firmatis, Rex magnanimus reuertitur Pariſiis, vbi inito cum vxore Ferrandi & Flandrenſibus colloquio, ſextodecimo Calendas Nouembris, contra ſpem & voluntatem fere omnium de conſueta manſuetudine ſua conceſſit, vt Godefrido filio Ducis Brabantiæ quinquenni in obſidem ſibi dato, & omnibus munitionibus Flandriæ & Henoldiæ eorundem ſumptibus omnino deſtructis tam ipſum Ferrandum quam alios proceres reddita pro vnoquoque legitima redemptione tanto delicto debita ad propria remitteret carcere liberatos. Comiti vero Herueo & aliis quos ſuſpectos habebat, licet eos de maieſtate læſa potuiſſet damnare, nullam aliam pœnam inflixit, niſi quod de fidelitate erga ipſum ſaltem in poſterum obſeruanda, ab eis iuſiurandum exegit.

Martio ſequenti facta fuit eclipſis lunæ generalis XVI. eiuſdem menſis incipiens à primo galli cantu, vſque poſt ſolis ortum diei ſequentis.

Eo tempore quo Philippus Rex Francorum, ſicut prædictum eſt, pugnabat contra Othonē Imperatorem & Flandrenſes in Flandria rebellabat Ludouicus primogenitus eius contra Ioannē Regem Angliæ in Andegauia & eū fugauit viriliter de obſidione quā fecerat ad Rupem monachi. Quia vero pater & filius de tam magnis aduerſariis eodem tempore triumphare meruerunt; in eiuſdem triumphi memoriam Rex Philippus ædificari fecit Abbatiam de ordine S. Victoris Pariſienſis, iuxta Syluanectum quæ appellatur Victoria.

Poſt hæc tempora Innocentius Papa celebrauit Romæ Concilium, vir clari ingenij, magnæ probitatis & ſapientiæ, cui nullus ſecundus tempore ſuo. Fecit enim mirabilia in vita ſua. Eo anno quo Concilium factum eſt, mortuus eſt idem Innocentius apud Peruſium.

Poſt hæc Ludouicus primogenitus Philippi Regis Franciæ perrexit in Angliam cum apparatu & exercitu valido contra Iohannem Regem Angliæ. Londonienſes ſtatim eum receperunt; multæ ciuitates ei ſe dederunt; Barones de terra illa fere omnes eidem homagium fecerunt. Rex Iohannes nimio terrore & timore perterritus aufugit; non multo poſt mortuus eſt. Barones Angliæ Henrico filio Iohannis Regis Angliæ ſtatim adhæſerunt, Ludouicum turpiter relinquentes, ſpreto moderamine iuramenti quod ei fecerant. Comperta ab eo proditione

tione Anglorum Ludouicus rediit in Franciam. Præfatus Iohannes rex Anglorum terram suam iam posuerat sub protectione Ecclesiæ Romanæ, & Papæ Innocentio de toto regno suo homagium fecerat.

Per hæc tempora Symon comes Montifortis factus est comes Tholosanus, Innocentio Papa procurante, & rege Philippo concedente propter hæreticam prauitatem Albigensium, & propter apostasiam Raimundi comitis Tholosani; & cum tota terra Albigensium dicto Symoni reddita fuisset, Albigenses & Tholosani contra iuramentum & homagium venientes, Tholosani contra ipsum ciuitatem munierunt, quam dictus Symon viriliter obsedit. Sed in ipsa obsidione lapide percussus, vitam in fide catholica finiuit.

Eo tempore quo Philippus rex Francorum magnanimus cœpit infirmari, cometes horribilis apparuit in Occidente, prætendens signum mortis eiusdem, & debilitatem regni Francorum, pro cuius morte dolendum si funus haberet amicum.

Anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo vicesimo tertio, pridie Idus Iulij obiit Philippus rex Francorum illustris apud castrum quod vocatur Medunta. Qui sensus & industria vir prudentissimus, virtute strenuus, gestis magnificus, fama præclarus, victoriosus in bellis, ac triumphis multis & magnis plurimum gloriosus, ius & potentiam regni Francorum mirabiliter dilatauit, & regalem fiscum ampliauit in multis. Multos etiam præclaros principes terris, militibus, armis & opibus præpotentes, regno suo & sibi grauiter aduersantes debellauit viriliter & deuicit. Ecclesiarum quoque defensor maximus & protector. Istam præcipue sanctam Ecclesiam, sancti videlicet Dionysij speciali fauoris gratia, & quasi quodam amoris priuilegio fouit propensius & protexit; & quam habebat erga ipsam dilectionis affectum, multotiens effectu operis comprobauit. Porro ipse ab annis teneris zelator fidei Christianæ vexillo crucis affixo humeris in sua iuuenili ætate contra Sarracenos in manu valida transfretauit, vbi in obsidione Aconitanæ vrbis, vsque ad eius consummatam debellationem plenamque recuperationem præclare & efficaciter laborauit. ac postmodum vergens in senium, proprio filio suo primogenito non pepercit, quin eum mitteret bis aduersus hæreticos Albigenses cum magnis sumptibus & expensis. Et alia tam in vita sua quam in suo decessu multa largitus est ad eiusdem negotij Albigensis subsidium & iuuamen. Præterea dando pauperibus, & dona plurima charitatiue per loca varia dispergendo eleemosynarum fuit largissimus seminator. Sepultus autem est in Ecclesia beati Dionysij digne & honorifice, sicut tali & tanto principi competebat. Ad ipsius enim exequias, quod non sine nutu & prouidentia Dei gestum esse videtur, affuerunt duo Archiepiscopi, videlicet Remensis Guillelmus, Senonensis Galterus & viginti Episcopi, videlicet de Romana Curia Coraldus Portuensis Episcopus Cardinalis, & sedis Apostolicæ in terram Albigensium tunc legatus. de Anglia Pandulfus Noruicensis Episcopus. de Remensi prouincia; Cathalaunensis Guillermus; Beluacensis Milo; Nouiomensis Girardus; Laudunensis Ansellus; Suessionensis Iacobus; Syluanectensis Garinus; Attrebatensis Pontius; Ambianensis Gaufridus. de prouincia Senonensi; Carnotensis Galterus; Altissiodorensis Henricus; Parisiensis VVillelmus; Aurelianensis Philippus; Meldensis Petrus; Niuernensis Rogerus. De prouincia Rothomagensi, Baiocensis Robertus; Constantiensis Hugo; Abricensis VVillelmus; Lexouiensis VVillelmus. De prouincia Narbonensi, Fulco Tholosanus. Qui prælati de mandato domini Papæ, imo de ipsa potius, vt credibile est, ordinatione diuina, pro negotio Albigensi tunc temporis erant Parisiis congregati. Missam autem exequialem celebrarunt simul Portuensis Episcopus, & Remensis Archiepiscopus vna voce ad duo altaria propinqua: ceteris Episcopis cum clericis & monachis, quorum aderat innumera multitudo assistentibus & eis respondentibus, sicut vni. Inter quos adfuit & Iohannes illustris Rex Hierosolymitanus, qui in Franciam venerat, pro negotiis & necessitatibus sanctæ terræ. Præsentibus ad hoc inclytis prædicti Regis Philippi filiis, Ludouico primogenito, & Philippo. Sæpedictus autem Rex Philippus tale

condidit testamentum. Legauit ad subsidium terræ sanctæ trecenta millia librarum Parisiensium, videlicet præfato Regi Iohanni centum millia. Militiæ Templi centum millia. Hospitali Hierosolymitano centum millia. Datum est de suo Amarico Comiti Montifortis viginti millia librarum Parisiensium, ad vxorem eius & suos de Albigensi terra & manu hostium reducendos. Præterea dedit quinquaginta millia librarum Parisiensium pauperibus eroganda. Magnam etiam summam pecuniæ dicitur insuper erogasse.

LVDOVICO PRIMOGENITO PHILIPPI MAGNANIMI A DEO DATI FRANCORVM REGIS, GVILLERMVS BRITO, ARMORICUS, Salutem.

D laudes, Ludouice, tuas magnique Philippi
Quo genitore tibi, sibi Principe Francia gaudet,
Pocula Castaliis mihi musa liquoribus offert,
Instimulatque meum Phœbeo pectus oestro,
Rursus vt aggrediar prolixius edere thema;
Cui licet ingenium se nostrum iudicet impar,
Non tamen inde animum studui reuocare, sed ausus
Excusare meos tali præsumo colore.
Gesta ducis Macedûm celebri describere versu
Si licuit, Galtere, tibi, quæ sola relatu
Multiuago docuit te vociferatio famæ:
Si sua gentili mendacia cuique poetæ
Grandi sonante fuit licitum pompare boatu:
Si tibi, Petre Riga, vitium non esse putaui
Vbere de legis occultos suggere sensus,
Quos facis vt leuibus verbis elegia cantet,
Fortia facta virum numero breuiore coarctans
Quæ potius pede Meonio referenda fuerunt,
Cur ego quæ noui, proprio quæ lumine vidi
Non ausim magni magnalia scribere regis?
Qui nec Alexandro minor est virtute, nec illo,
Vrbi Romuleæ totum qui subdidit orbem.
Quod probat Ecclesiæ fauor & defensio cleri,
Qui viuens illo sub principe, pacis amica
Libertate fruens subijcit sibi quoslibet hostes?
Bis senos Macedo, bis Iulius octo per annos
Promeruit celebres vix continuare triumphos:
Viuida Karolidæ virtus triginta duobus
Annis continuis habuit quos vinceret hostes,
Donec Theutonicos, Othonem vicit & Anglos
Flandrigenasque vno confecit Marte Bouinis.
Ergo qui tanto expectas succedere regi
Vt primogenitus, vt herilis sanguinis hæres,
Dignus qui digne digno decoreris honore,
Illius atque tuis assurgere laudibus, & te
Auctorem dominumque velis præstare libello
Admiranda tui patris & tua facta canenti:
Qui sibi præscribit titulum nomenque Philippi,

Crescat

Crescat ut ex titulo maior reuerentia libro,
Audeat & tanto sub nomine tutior ire
In medium, lædique minus liuore pauescat.

Petro Karloto Philippi Regis Francorum filio S.

Tu quoque fautor ades, Karlote, simillima regis
Magnanimi proles, cui te natura creatrix
Vt regale genus signis probet indubitatis,
Corporis esse dedit similem mentisque vigore:
Cuius iam sequeris vestigia, cuius in æuo
Tam tenero mores iam nunc imitaris & actus.
Si modo te, fratresque tuos, magnumque parentem
Vt potui, dignos celebraui carmine digno,
Si tibi totius animi virtute dicaui
Exhaustum subite tenui de fonte libellum,
Imposuique tuo Karlotida nomine nomen,
Vt tua lectoris laus perpetuetur in ore,
Et virtus etiam post mortem nescia mortis
Famaque Karlorum viuat post fata superstes,
Quam soli faciunt vrnas euadere vates
Dum scriptis faciunt veterum meminisse minores:
Quorum fama perit pereunt vbi carmina vatum.
Hunc quoque propitio cœlestis sydere vultus
Vel semel illustra, gratumque impende fauorem,
Vt per te vigeat, vt te tutore, magistros
Errorum cynicos facie contemnat aperta.

LIBER PRIMVS.

CATHALOGVS MATERIÆ PRIMI LIBRI.

Regali primus insignit honore Philippum;
Iudæos abiicit; blasphemos lex noua punit;
Hæreticos iuges mittit breuis ignis ad ignes;
Campillos mundat & celsis mœnibus ornat;
Hostes Ecclesiæ reprimuntur, & impete primo
Vtraque victori cedit Castellio regi,
Et Coterellorum perimuntur millia septem,
Iudæosque omnes Brale cremat ignea fornax.
Clero Remensi respondens ore diserto
Rex res pro rebus, pro verbis verba rependit.

GVILLELMI PHILIPPIDOS PRIMI LIBRI PROPOSITIO.

PRælia magnanimi præclaraque gesta Philippi
Armipotente manu tenero quæ gessit ab æuo
Carmine veridico summatim dicere conor
Pauca referre volens de pluribus, & quis ad vnguem
Omnia vel dictare queat, vel claudere metro,
Vel mandare biblis, memori vel corde tenere?
Non indigna foret istis vel musa Maronis
Theologi, cineres Troiæ qui vexit ad astra:
Vel qui supposuit Thraciam victoribus Argis
Erroresque vagi digne celebrauit Vlyssis.
Non his sufficeret famæ Lucanus amator,

*Aut qui tam sapido Thebaida carmina scripsit
Vt queat ad plenum digno memorare relatu
Tot victos hostes, tot bella, tot obsidiones,
Tot bene gesta domi, tot militiæ probitates.
Non est qui puteum tam latum tamque profundum
Exhaurire queat, nedum qui non habet in quo
Hauriat aut restem, vel vasa capacia tanti
Ponderis. in toto pars qualibet, est mihi totum.
Toti dico vale, vix audeo tangere partem.*

*Ergo age, Musa, viri tam præcellentis honori
Insudare libens studeas, & ab illius anno
Incipe, quo primum sceptro radiauit eburno
Rex nouus: iste noui limes tibi carminis esto,
Deinde quibus sub eo meruit pollere triumphis
Francia, prosequere, quo milite colla subegit
Neustria Francigenis, Anglorum rege fugato,
Historiamque sequens, procedas ordine recto,
Littora tuta legens ne demergare profundo:
Sic tamen vt primum memores, quæ gentis origo
Francigenæ fuerit, quis tanti nominis auctor,
Quæ regio in partes Francos emiserit istas.
Scis etenim, quis sit, de quolibet esse sciendum,
An ea quam sciri liceat quid fecerit ipse
Fac pelagus me scire, probes quo carbasa laxo
Vt percurrantur leuiore sequentia cursu.
Obseruandus enim modus est in rebus & ordo.*

*Christe Dei splendor, virtus, sapientia, verbum,
Qui patris æterni prodis æternus ab ore,
Qui vere es verbum, lumen de lumine vero,
Deque Deo vero verus Deus, vnus & idem
Atque coæternus patri cum flamine sacro;
Te precor incipiens, assit tua gratia præsens,
Vt mihi subueniat, vt me per confraga syluæ
Ducat inoffenso pede, ne caliget acumen
Mentis, quæ sine te nescit qua debeat ire.
Te sine nil lucet, sine te via nulla patescit.
Syderis Eoi tu lux, tu disijce mentis
Nubila cœlesti radio, tu luce superna
Da sensus lucere meos: tu scribere dextram,
Tu linguam dictare doce, tu me rege recto
Tramite, tu præsta promptas in carmina vires:
Tu via, tu ductor, tu nauis, tu Palinurus.
Tu mihi fac tutos saxosa per æquora cursus.*

*Postquam iudicio Priameia regna latenti
Vindicis ira Dei Græcorum tradidit igni,
Qui per peccantes pœnam peccantibus addit:
Flagitiis hominum quoniam salubriter vtens
Quos scit adhuc longo dignos sordere reatu,
Francio Priamida satus Hectore, patre sepulto
Grande supercilium Græci victoris abhorrens
In cineres Asia cum tota Troade versa,
Quærere disposuit patriam sibi commodiorem
Quam sibi fata darent acquirere sorte vel armis.
Cui se lecta manus iuuenum coniunxit, vt eius
Exilij comites fierent, socijque laboris*

Quem

Quem quia per nimiam probitatem illius & actus
Proueniebat eis honor & victoria multa;
Præfecere sibi posito diademate regem,
Seque vocauerunt communi nomine Francos;
Vt dicti Franci, quibus esset Francio rector,
Nomine sint imitatores rectoris & actu.
Qui cum rege suo ratibus vix nabile flumen
Danubij transnant, & non procul eius ab amne
Vrbs ab eis dicta est fundata Sicambria fundo,
In qua regnauit cum Francis Francio primus,
Et sibi supposuit regnum totaliter illud.
Austria, Theutonico quod habens idiomate nomen.
Tempore possedit Francorum natio longo
Vndecies centum ter sex & quatuor annis
Antea quam Christum genuisset virgo beata,
Postque Deum natum sex septuaginta trecentis.
Vt se vitali viduauit Francio flatu
Creuit in immensum stirps nobilis illa, fuitque
Viribus egregiis, numeroque ita multiplicata
Vt satis vna capax regio non esset eorum.
Discedunt igitur ab eis † Ibor & numerosa

† Ibor fuit quidã Francus nobilis Princeps super xxii. Francorum.

Copia Francorum, numero tria millia denis
Millibus adiuncta geminatis, excipe turbam
Fœminei sexus, & qui gerere arma nequibant:
Finibus egressi patriis, per Gallica rura
Sedem quærebant, ponendis mœnibus aptam
Et se Parisios dixerunt nomine Græco,
Quod sonat expositum nostris, Audacia, verbis:
Erroris causa vitandi, nomine solo
A quibus exierant Francis distare volentes.
At iam Sequanio surgebat littore cunctis
Vrbibus vrbs speciosa magis, bona cuius ad vnguem
Commendare mihi sensus breuitate negatur,
Quod caput est regni, quæ grandia germina regum
Educat, & doctrix existit totius orbis.
Cui quamuis vere toto præluceat orbi,
Nullus in orbe locus, quoniam tunc temporis illum
Reddebat palus & terræ pinguedo lutosam
Aptum Parisij posuere Lutetia nomen.
In qua manserunt degentes simplice vita
Temporibus iustis, gentili more regentes,
Se populosque suos, reddendo tributa quotannis
Debita Romanis, legesque sequendo paternas.
At Francos nunquam vis vlla Valentiniano
Post superare fuit, licet illos sæpius armis
Romano imperio tentasset subdere, quos cum
Cerneret inuictos & nullo marte domandos;
Hos vere dicam Francos, ait, immo Ferancos
Quos facit indomita virtus feritate feroces.
Tunc vero præerat Priamus rex omnibus illis,
Qui cum naturæ soluisset debita, regnum
Francorum tenuit succedens filius eius
Marcomirus ei, superans probitate parentes.
Tandem scripsit eis hæc verba Valentinianus
Annis, France, tibi bis quinque remitto tributum,

V

Et mihi te facio sub vinclo pacis amicum,
Si mihi militiam, donec superetur Alanus,
Præstiteris, qui se Romanis exhibet hostem,
Præsumitque suo iuga nostra repellere collo:
Tantum præstat eis animi consueta rapinis
Armatæ plebis rabies, & copia gentis,
Et prærupta iugis species horrenda locorum
Montibus & scopulis nulli penetrabilis hosti.
Hic Marcomirus gaudens, Francique Quirites
Accedunt dictis, & congrediuntur Alanis,
Strageque crudeli sic debacchantur in illos,
Ex toto numero quia non remansit eorum
Qui non à Franco sit milite decapitatus,
Aut mortis diuersa pati tormenta coactus;
Exceptis natura quibus pugnare negabat.
Quod factum cunctis visum est mirabile, lausque
Francorum toto diuulgabatur in orbe.
Annis ergo decem finitis, Roma tributum
A Francis repetit: empta sibi sanguine Franci
Libertate suo dicunt se corde feroci
Malle pati exilium patriaque excedere tota,
Quam Romæ subijci sub dura lege tributi.
Et cum post mortem Romana Valentiniani
Debilitata foret Respublica, Francus ab illis
Finibus egressus valida sibi mente subegit
Germanos cum Theutonicis, nec non Alemannos,
Tungros cum Belgis, Saxones cum Lotoringis,
Et quicunque iacent populi per Gallica rura;
Sequanium donec longe veniatur ad amnem.
Viuere nec poterat aliquis dux, aut comes, aut rex,
Qui non virtuti Francorum cederet vltro.
Parisios igitur postquam cognouit eadem
Stirpe fuisse satos à qua descenderat ipse,
*pace *Firma * rate facit miles sibi Francus amicos,*
Francorumque vocat fratres, & fœdere iugi
Vnus fit populus Franci cum Parisianis.
Vrbs quoque Parisius meruit tunc primo vocari,
Cui prius indiderat situs ipse Lutetia nomen.
A qua Francigenæ progressi cum Pharamundo
Marcomirigena, quem iam genitor suus illis
In regem dederat, terrarum quicquid habetur
A pelago quod nos hodie distinguit ab Anglis,
Vsque sub Hysinnos fines portusque remotos,
Qui Caroli metæ populari voce vocantur,
Totum militia sibi supposuere potenti.
Et sic terra fuit Francorum nomine dicta
Francia, cuius erat antiquum Gallia nomen.
In qua regali Pharamundus primus honore,
Exclusis penitus Romanis, fulsit: eidem
Filius ipsius Clodius successit; at ille
Regia decedens Merouco sceptra reliquit
Patris iure sibi faciens succedere natum.
Is Childericum genuit, regemque paterno,
Et successorem moriens sibi iure creauit.
Ille Clodouei regis pater extitit, inter

Francorum reges qui primus credere Christo
Et sacro meruit Baptismi fonte renasci;
Quem cum Euangelico conuersum dogmate, Sanctus
Remigius sancto chrismare pararet oliuo,
Ecce dolens inimicus homo qui semper honori
Inuidet Ecclesiæ, † fregit fuditque liquorem
Vt, sua cui natura modos dat mille nocendi,
Hoc faceret facto regem rescindere votum,
Aut saltem differre aliquas Baptisma per horas,
In tanto, si non in toto, offendere gaudens,
Vt meritum regis motu quocunque minoret:
Qui magis est animos quam corpora lædere pronus.
Quo viso commota manus pagana, suorum
Hoc virtute Deûm conclamant esse patratum,
Nec regem mutare vias debere priores,
Quas vsque huc tenuit eius generatio tota;
Quod nec velle Deum res tam manifesta doceret,
Qui sanctum est passius oleum cum vase perire,
Ne rex tactus eo, Christi se lege ligaret.
At sacer Antistes erecto lumine sursum
Cum manibus meruit sacra per supplicamina, sacrum
Cælitus emitti cum sacro vase liquorem,
Ipso rege palam cunctisque videntibus ipsum,
E cælo missus quem detulit angelus illi,
Quo rex sacratus fuit idem primus, & omnes
Post ipsum reges Francorum ad sceptra vocati,
Quando coronantur oleo sacrantur eodem.
Sicque fit vt solum metuens amittere regem,
Dum fraudem struit Ecclesiæ fallaciter hostis,
Se dignum effecit Francos qui perderet omnes.
Nam cum pagani miracula tanta viderent,
Se faciunt omnes renouari fonte perenni.
Quis vero cui rex regi successerit ex tunc
Tempus ad hoc præsens serie tibi lector aperta
Scire dat hæc oculis subiecta fidelibus arbor,
In qua se primum Pharamundus ponit, eo quod
Francorum primus terra regnauit in ista,
Et tamen affirmat communis opinio primum
Esse Clodoueum, quia regum credere primus
In Christum meruit, gentili errore relicto,
Quo velut à trunco procedens linea monstrat:
Quæ sit descendens series, quæ collateralis. * * * *
Annus millenus centenus septuagenus
Nonus erat post virginei sacra tempora partus
Tradere quando pius sceptrum regale Philippo
Proposuit genitor veneranda luce, beatæ,
Quam sibi sanctificat Assumptio sancta, Mariæ.
Cumque essent regni primores, quosque decorat
Pontificalis apex, ad gaudia tanta vocati,
Instaretque dies quo rex debebat inungi,
Ipsum cum famulis comitante ætate coæua
In Cuisiam traxit venandi gratia syluam:
Hic aprum soli visum sibi forte secutus
Vt puer, vt prædæ laudisque cupidine ductus
In nemus obscurum, nullo comitante cucurrit.

† Vas quo liquor sacratus conseruabatur.

Cumque procul positus à venatoribus esset,
Nec iam venantum voces nec cornua posset
Latratusve audire canum; quasi fumus & umbra
Protinus ex eius oculis euanuit ille
Deceptiuus aper, aprum si dicere fas est,
Qui tantam voluit nobis infligere plagam,
Tam subitoque suum Francis auferre Philippum,
Patri erat & regno qui solus & vnicus hæres.
At puer ad socios cum vellet ab inde reuerti,
Nec reperire viam potuit, nec tendere quorsum
Debeat, agnouit, nullo consorte; diebus
Continuis errans media cum nocte, duobus
Solo se solius equi solamine solans,
Irrequieta ferens vestigia, proh timor, ibat
Per salebras partesque ruens, per deuia quæque
Quo ducebat eum huc illuc Acrisius error.
Tristibus interea multum quæsitus amicis,
Vespere sub lucis, post tædia iusta, secundæ
Vix tandem inuentus, aliquanto tempore, lecto
Decubuit, multa ex causa ægrotare coactus.
Horror enim & biduana fames compresserat illum
Continuusque labor, cunctisque inamabilis error.
Præteriitque dies illi præfixa sacrando.
Hæc tamen haud dubium tentatio contigit illi,
Vt Deus hoc casu meliorem redderet illum,
Attentumque magis curare negotia regni.
Res etenim tanto quæ præsignitur honore,
Quam facit optari propria excellentia dignam,
Quanto differtur quanto pertingere ad illam
Conatu grauiore datum est, hoc gratior, hoc fit
Carior, hoc studio maiore meretur amari.
» *Vilet enim qui se nullo conamine præstat:*
» *Diligiturque magis res acquisita labore.*
Hoc etiam facto noster confunditur hostis,
Qui bona semper amat corrumpere semina, qui cum
Non auferre queat, saltem differre laborat
Commoda nostra, bonis semper contrarius actis.
Nec nocet ille, nisi quantum permittitur illi
A Domino, qui nos probat exercetque per illum,
Vt tandem victo nos tentatore coronet,
Semper & in nobis virtus exercita crescat.
Ergo necesse fuit aliud præfigere tempus,
Quo iam sanatus rex ad diadema veniret.
Annis ante dies elapsis quatuor illos
Ipsius genitor peregrini more profectus
Orandi studio deuota mente petiuit
Ecclesiam Thomæ, qua martyris ossa quiescunt,
Cuius virtutes totum redolere per orbem
Ille facit cuius pro nomine passus obiuit.
Rex pius ante sacrum stans Martyris ante sepulchrum
Cum lachrymis fundit has inter cetera voces:
Hospes sancte tuum deuotio nostra minori
Exilium solata fuit quam vellet honore:
Tu tamen Ecclesiæ pro libertate fugatus
Sanctificare meum te dignans exule, regnum
Septenos iuste atque pie viuendo per annos

Corde recepisti placito quod nostra facultas
Dispensare tibi poterat patribusque sacratis
Quos tecum exilio fidei damnauerat hostis.
Tu ficta post hæc ad propria pace vocatus,
Quando relinquebat tua me præsentia tristem
Tu mihi dixisti, nec mens qua spiritus hospes
Sanctus erat, sinet effectu sua verba carere,
Tu mihi dixisti: Compassio, Rex pie, qua me
Tanquam conciui, non exule semper es vsus,
Muneribus qua me assiduis solatus alebas,
Exilio qua mille dabas solatia nostro,
Pectore fixa meo stat & omni tempore stabit,
Meque sui memorem pietas tua semper habebit:
Cui per vota fide me taliter obligo pura,
Vt quæcunque voles, quæcunque poposceris à me
Pro te prove tuis, nullam patiare repulsam,
Quando mihi à Domino fuerit collata potestas.
Sic promisisti, sic te mihi sponte ligasti.
Nunc verbi memor esto tui, nunc & locus & res
Exigit, vt facias quod te tuus orat amicus,
Immo vero seruus tibi subditus: ecce potens es,
Largitur Deus ecce tibi quicquid petis ipsum.
Ecce tuis redeunt meritis ad propria sani
Omnes infirmi, tua qui suffragia poscunt.
Tutelæ committo tuæ, pater alme, Philippum:
Hunc tu conserues, huius tu facta secundes,
Huic prior esse velis causa protector in omni,
Hunc solum commendo tibi: tu patris amorem,
Tu tutoris agas in eum, pater optime, curam,
Quem mihi Sanctorum meritis precibusque virorum
Atque tuis, iam decrepito senioque labanti
Hæredem diuina dedit clementia solum.
Quod tam sancta patris sint vota à martyre sancto
Exaudita, sequens factum resque ipsa probauit.
Nam patris eius cùm pietas meritumque beati
Martyris adiuuit, seque ipse per omnia talem
Reddidit, vt donis dignus cœlestibus esset.
Immo sibi sanctus proprij specialiter illum
Sanguinis vltorem elegit, statuitque per illum,
Perque suos olim natos, radicitus omne
Patricidarum genus extirpare cruentum:
Idque viro cuidam sancto diuinitus idem
Ostendit martyr, & eidem dicere iussit,
Certior vt fieret Domino sua bella placere.
Distuleritque vir ille, licet rem prodere visam
Omnibus his pene extinctis, bellante Philippo
Res sibimet facit ipsa fidem, factoque probatur
Martyrij vindicta ipsi commissa fuisse.
Iamque dies aderat cunctis optata Nouembris,
Quod caput est mensis, quæ cunctis sanctificata
Iamdudum Sanctis, nunc longe sanctior extat,
In qua sceptrifero fulsit redimitus honore
Magnanimus sacro Rex delibutus oliuo,
Quo Deus angelicis manibus virtute parato
Diuina, nostris concessit Regibus vti

Vt sacrentur eo soli specialiter illi,
Qui successiue Francorum sceptra capessunt.
Quo maior nostri patet excellentia regni,
Dignior vt vere Rex noster Rege sit omni,
Quem sacrare suis Remorum metropolites
Cum compræsulibus habet illo crismate sacro
Hoc ad opus solum quod cœlica fudit oliua.
Hoc & non alio perfudit membra liquore
Carolidæ nostri, Guillelmus Præsul in vrbe
Remensi, patrum seruato more suorum:
Imposuitque sacrum capiti diadema verendo,
Conniuente simul cleri populique fauore.
Tam speciale decus Christi dignatio præstat
Nobis Francorum qui congaudemus honori.
Sic regem nostrum sibi Rex cœlestis amicat,
Sic super exaltat terræ præ regibus illum,
Quem facit vt solum sacra consecret vnctio cœli,
Vnguine cum reliqui sacrentur materiali.
Tunc pater eius erat annorum septuaginta,
Ad Dominum qui mox anno migrauit eodem:
Ipseque quindenum non dimidiauerat annum.
Tantum primæuo pubescens flore duobus
Mensibus adiectis septem geminauerat annos.
Qui postquam solus habuit moderamina regni,
Iam liber propria se libertate gubernans
Protinus arbitrio domini se mancipat omni
Corporis atque animi virtute videlicet à quo
Ipse datus fuerat specialis gloria mundi.
Primaque facta suo cupiens sacrare datori
Iudæos, quibus est odio Deus, Ecclesiæque
Lex, & sacramenta, suo priuauit amore.
Deinde relaxauit illorum debita cunctis
Qui rem debebant illis, quamcunque, retenta
Parte sibi quinta pro regni iure tuenda.
Nam tenui censu fuerat pater, & nihil illi
Vt quasi legitimus hæres succederet illi,
A patre collatum fuerat, nisi sola potestas.
Quippe pij prælarga manus genitoris in vsus
Membrorum Christi fiscum vacuauerat ære,
Et poterat totum sibi tollere, si voluisset,
Nec præiudicium super hoc fecisset eisdem,
Tanquam seruorum res & catalla suorum.
Nec mora de regni totius abegit eosdem
Finibus, & nocua regnum putredine soluit,
Indulto miseris tamen apto tempore, quo res
Seque suosque parent ad iter, prout exigit vsus.
Tunc Synagogali cedente superstitione,
Ecclesias fecit sacrari pro Synagogis
In quocunque loco Schola vel Synagoga fuisset,
Diuinum cultum per vicos amplificando:
Neve Dei pereat, egeant si forte ministri,
Seruitium, dotat largis loca dotibus illa.
Postea constituit & sanxit lege nouella
Per totum regnum, ne blaspemare quis esset
Cor cerebrum ve Dei, vel membrum quodlibet ausus,

Sic, vt qui legem fuerit transgressus eandem,
Quinque quater solidos teneatur soluere Christi
Pauperibus, vel flumineas iaciatur in vndas.
Vt sic detraheret homines a præuaricando
Et reuocaretur paulatim pessimus ille,
Quo nimium prauo fœdatur Gallia, ritu,
Pro nihilo causaq; leui, quasi dilacerando
Membra beata Iesu, vel turpiter improperando
Illi pro nostra probra quæ tulit ipse salute.
Pulsis Iudæis sanctoq; rigore fugatis
Dehinc perscrutari citius facit hæresiarchas
Simplicium falso qui fallunt dogmate corda,
Incautas animas occulta fraude necantes:
Qui bona coniugij reprobant, qui carnibus vti
Esse nefas dicunt, aliasque superstitiones
Inducunt, breuiter quas tangit epistola Pauli,
Omnes qui fidei saperent contraria nostræ.
Quos popelicanos vulgari nomine dicunt.
De tenebris latebrisque suis prodire coacti
Producebantur, seruatoq; ordine iuris
Conuincebantur, & mittebantur in ignem,
Ad tempus flammam passuri materialem,
Deinde gehennales passuri iugiter ignes.
Indulgere tamen Deus ipsa mortis in hora
His potuit, pure si pectore pœnituerunt,
In cruce qui pendens legitur dixisse latroni
In cruce pendenti, iugi donabere vita,
Et capies hodie paradisi gaudia mecum.
Hoc illi meritum fidei, contritio cordis,
Et quæ gratuitos præcedit gratia motus
Contulit extremo suplicanti in limine vitæ.
Sic omnes regni fines purgauit vbique
Omnibus hæreticis Iudæorumque nefanda
Perfidia, quorum sordescit fœnore mundus.
Nec toto poterat in regno viuere quisquam
Legibus Ecclesiæ qui contradiceret, aut qui
Catholicæ fidei non consentiret in omni
Articulo firmus, aut sacramenta negaret.
Parisiis locus est Campellos nomine dicunt,
In quo communi tumulantur corpora iure
Quotquot defungi vita contingit in vrbe.
Hic cuiuis hominum suibusque patere solebat
Spurcitiis, scopibus sordens & stercore multo,
Et, quod peius erat, meretricabatur in illo:
Et sic defunctis iniuria magna fiebat
Sacratoque loco, quibus est tribuendus vbique,
Præcipiente Deo, timor & reuerentia semper.
Huic rex diuini zelo succensus amoris
Indignans fieri poliandro probra sacrato,
Corpora Sanctorum quo plura sepulta quiescunt,
Quadratos lapides circundedit, atque politos
Ædificans muros in circuitu satis amplos
Et satis excelsos, castris aut vrbibus aptos.
Et sic ille sacer locus est mundatus ab omni
Sorde, datusque fuit honor ex tunc debitus illi.

Cum rex magnanimus eliminat omnibus horis
Francorum scelera scelerumq; potenter amicos,
Catholicamq; fidem nouus in regni nouitate
Hæresibus pulsis stabilire per omnia gaudet,
Hebo Bituricus, & Guido comes Cabilonis,
Imbertusq; ferox, qui castrum Belli-Focense
Sub ditione sua castellaq; plura tenebat,
Ecclesiæ Christi, simul Ecclesiæq; ministris
Cœperunt inferre modis dispendia multis
In patriis, vbi plus sibi quisq; licere putabat.
Rex ætate puer, animo maturus & armis
Illos spe breuius bello confecit, & omnes
Ecclesiæ pedibus submittere colla coegit.
Tamq; manu forti prædonibus institit illis,
Quod quicquid tulerant clero clerive colonis,
Præcedente prius emenda restituerunt.
Sic nouus ille sua rex in nouitate suorum
Primitias operum, sic primula prœlia Christo
Ecclesiæque suæ deuota mente sacrauit.
Sic noua militiæ gaudens insignia nouit
Initiare Deo: sic tyro nouus, crucifixi
Defensare suis patrocinia maluit armis,
Quam tyrociniis se circumducere vanis
Pomposumve sequi famæ labentis honorem.
Sicq; merebatur vt adhuc venientibus annis
Promoueat Dominus lentis successibus illum,
Tyronisq; sui per prospera dirigat actus
Quod superest, signis inuisere talibus illum
Dignatus facieq; illi se ostendere nuda.
In castro syluis Aquilina quod vndique cingit,
Cui Sanctus nomen Leodegarius aptat,
Dum forte audiret missæ mysteria, vidit
Presbyteri in manibus qua sacra leuantur in hora,
Miri splendoris puerum, studioq; frequenti
Angelicos ciues assistere comminus illi.
Quo viso, in faciem lachrymis procumbit obortis,
Et Domino cordis totum se mactat in ara,
Qui sua quando vult, cui vult secreta reuelat.
Sed nec de populo, qui circumstabat idipsum
Promeruit quisquam vidisse, nec ipse sacerdos.
Soli se regi detexit mystica virtus,
Cui soli digne poterat res tanta patere,
Vt qui promptus erat clerum Ecclesiamq; tueri,
Promptior & signo longe deuotior isto
Ad virtutis opus reliquo se accingat in æuo.
Cui de secretis fidei sic indubitanter
Constitit, vt sciret quanta virtute saluti
Consulat humanæ sua per mysteria Christus
Cotidie patri, qui se veraciter ipsum
Sub panis specie pro peccatoribus offert.
Quando a catholico tractantur sacra ministro
Seruata Ecclesiæ forma quam tradidit ipse.
Rex sextumdecimum nondum compleuerat annum,
Ecclesiamq; Dei sic tutabatur, vt omnes
Athletam Christi protestarentur euntem,

Et de-

Et defensorem fidei cleriq;. Sed ecce
Plures de regno proceres, comitesq;, ducesq;
Æui pensantes in eo momenta tenelli,
Non animi vires, nec quo teneretur amore
Vassallus domino, vel regi miles, eodem
Proposito conspirantes, communiter ipsum
Infestare parant belloq; lacessere regem.
Præcipueq; comes Stephanus qui mœnia sacri
Cæsaris & ditis pro magna parte tenebat
Prædia Bituriæ celebrem parientia bacchum,
Quamuis vassallus & regis auunculus esset,
Vtpote cuius erat soror Adela regia mater,
Indicit bellum dominoq; suoq; nepoti.
Sed qui mollis adhuc, tener, inconsultus, eorum
Mente putabatur, nec se defendere posse,
Quàm distans a re sit opinio protinus illis
Conclusit liquido, regem se Marte probauit,
Corde senem, facto iuuenem, vi mentis adultum,
Speque sua vacui merito sensere seuerum
Quem spreuere pium, & quem vincibilem reputabant,
Intellexerunt inuictum viribus esse.
Et quem censebant æui sub lege teneri
Inuenere nihil annis debere vel æuo.
Non procul a fluuio Ligeri Castellio castrum
Fertilibus florebat agris, cui flumen amœnum,
Hinc latus exornat, reliquum vineta coronant
Turribus excelsis, muris fossisque superbum
Nullius vt vires sibi diceret esse timendas:
Tunc etiam Stephanus comes ipsum muniit armis,
Frumento, validisque viris, & milite multo.
At rapido cursu rex festinauit, & illud
Gnauiter obsedit, cepitque vigore potenti
Spe citius, captumque solo prostrauit, & iræ
Motibus indulgens radicitus incinerauit,
Vicinumque solum, missis cursoribus, omne
Prædis, agricolis, rebus spoliauit opimis.
Tunc vero Stephanus irrecuperabile damnum
Esse videns (intellectum vexatio quippe
Iam dederat) supplex vestigia regis adorat
Armis depositis sua reddens omnia secum
Ipsius arbitrio: quem rex, rancore sepulto,
Gratanter recipit, & donat amore priori.
Cuius ad exemplum reliqui quicunque negarant
Obsequium regi, misso pro pace rogatu,
Mox ab eo recipi meruerunt corde benigno,
* *Semper enim primis* * *a componentibus illis*
Insuit hic animus & naturalis amica
Sorte beans animum, dos dote beatior omni
Quod quanto stantem ruit irreuocatus in hostem,
Tanto mente pia strato reuocatur ab hoste,
Vt nunquam veniam supplicanti deneget hosti.
Qualiter irato satis est prostrasse leoni
Corpora, pugna suum finem capit, hoste iacente.
His ita compositis & firma pace ligatis,
Transmisso Ligeri, rebus fœliciter actis

Rex redit in patriam, ſpatiumq; per vnius anni
Terra ſilet, nullos bellorum paſſa tumultus.
Vix bene finito Dux Odo Allobrogus anno
Opprimit Eccleſias pacemq; monaſteriorum
Indignus animo turbat cleriq; quietem:
Gente potens, diues opibus, ditiſſimus armis,
Belligeriſq; viris, quos Diuio nobile caſtrum,
Auguſtodunum. *Edua quos mittit vrbs antiquiſſima, plena*
Diuitiis, multiſq; tumens legionibus olim,
Romulidiſque fide iunctiſſima, gente ſuperba
Aſſiduis bellis pluſquam vicina fatigans,
At modo nulla fere raris habitata colonis,
Nobilibus vicis, vbi gaza domuſque fuere
Pro gaza ſyluas monſtrat, pro gente miricas:
Quam rex Arturus Romæ ſubduxit eandem
Poſtea Noruuegus euertens Rollo redegit
In nihilum prorſus, vix vt veſtigia reſtent.
Frugifero iucunda ſolo nihilominus illi
Bealna. *Cum multis ſuberat aliis vinoſa Bealna*
Indicens crebris vino fera bella rubenti.
† Semuris. *Chothia † ſe muris, Flauignia, Muxis, Auallo*
Terra ferax & tota fere Burgundia diues
Et fœlix ſi pace ſui fruerentur alumni,
Eius erat patrio ditioni ſubdita iure:
Sic tamen, vt regi ſuper his obnoxius eſſet:
Inſuper & caſtrum Caſtellio nomine, vicus
Nobilis, Allobrogum decus, & munitio regni,
Quem fluuius medium retinenti perluit vnda
Sequana, nobilium pater inſtratorque virorum,
Nulla quibus toto gens eſt acceptior orbe
Militia, ſenſu, doctrinis, Philoſophia,
Artibus ingenuis, ornatu, veſte, nitore.
Vnde timens regem Dux præmuniuerat illum
Omnibus ad bellum rebus quibus eſt opus, armis
Robuſtiſq; ſatellitibus, cum milite multo:
Sufficienſq; viris frumentum, prouidus heros
Congerit, & farſit caſtellum rebus abunde,
Ne quid deſit eis in toto tempore belli.
Hurdari turres & propugnacula, muros
Subtus fulciri facit, aptariq; feneſtris
Strictis & longis, vt ſtrenuus arte latenti
Immittat læti prænuntia tela ſatelles.
Vrget, & inſtanter nihilominus amplificari
Atq; profundari cingentes mœnia foſſas,
Nullus vt acceſſus pateat pugnantibus extra,
Vt parte ex omni ſit inexpugnabile caſtrum:
Rex igitur mittit pacis monitiua benigne
Scripta Duci, ſuadetq; malis deſiſtere cœptis.
Dux fit ab admonitu peior, grauiuſq; proteruit,
Eccleſiæ damnis, nec ſe compeſcit ab ira
Quin magis & clerum grauet, & patrimonia Chriſti.
Rex ſacros iterans monitus nil proficit, imo
Fortius accendit dum vult reuocare furorem;
Materiamq; mali grauioris concipit in ſe
Rege malum prohibente furor. Sic fabula quondam

Ouidiana refert plus concepisse furoris
Penthea dissuasu procerum dum tollere seruit
Orgia de medio dum fata minatur Aceste.
In puero sperni nec se pro rege teneri
Rex puer indignans, volat ocius agmine rapto,
Et Burgundinos festinat inire recessus
Milite non multo comitatus. Nam grauis ira
Non permittebat satis expectare vocatos.
Et iam post tergum Campana Brianaq; rura
Liquerat & Trecas, nam Barri mœnia velox
Præterit, & Muxis infert se mœnibus hospes
Nobilis, expectans tribus agmina noctibus illic
Quinque sequebantur illum properando maniplos.
Quem mora dum triduo Muxæa in valle teneret
Innotuit certis exploratoribus illi
Quam sit munitum Castellio, qualiter armis
Quotq; quibusq; viris Dux Odo repleuerit illud.
Sed nec forma loci tantis munita decenter
Præsidiis, nec præstantissima corpora tantæ
Militiæ, castrum qui tutabantur ab intus
Illius exterret animum, quin protinus ipsum
Obsideat, subito cui quondam sanguine muros.
* Tempore quo vel nox, vel lux, sed vtrumq; videtur
Quo piger oppressos aperiri somnus ocellos
Vix permittit adhuc, quando placidissimus implet
Rore papauereo venas, puer impiger illo
Tempore tricinctum castri, qui continet in se
Iugera multa soli, signis obcinxit & armis
Nec patet egressus, prodire volentibus extra
Qui non militibus foret obsitus atq; maniplis.
Interea Solis aurora præambula terras
Exuerat tenebris, & lux est reddita mundo,
Ciues è stratis surgentes deniq; cingi
Vndiq; se cernunt, ascendunt mœnia, portas
Agmine confuso festinant obdere, curtes
Et pluteos humeris comportant mœnibus altis
Si qua ruina patet farcire foramina certant.
Hic labor exercet formicas quando viator
Aut baculo pastor illas percussit: at illæ
Nunc huc nunc illuc discurrunt ordine nullo
Fragmina cellarum studio reparare frequenti
Certantes, caueis simul ebullire videres.
Haud secus obsessi mixtim per mœnia, vicos
Et plateas currunt, mirantur qualiter omnes
Tam subito potuit rex circumcingere muros,
Vnde tot innumeris obtexere millibus agros,
Vnde tot armatos, tam paruo tempore, quisquam
Accito potuit vno componere cœtu.
At rex, vt nullum sibi tempus in obsidione
Perdere contingat, instat, noctuq; dieq;
Ipsemet imprimis animos pugnantibus addit.
Mangonellorum tormentis saxa rotantur
Ictibus assiduis, hurdicia fracta recedunt
Et disiuncta patent per propugnacula pinnæ
Cratibus intextis & parmis vndique iunctis

Iam pede non segni fossarum summa tenentes
Crebra cateruatim iaculantur tela manipli,
Audeat vt nullus summos ascendere muros,
Currere nec solito per propugnacula more,
Vt vel tela ferant, siue auxiliaria saxa
Quæ defensores murorum mittere possint.
Aggere complentur fossæ, murosq; sub ipsos
Scalis erectis, agili leuitate satelles
Quo rex ipse loco se munit semper omni
More tirogrilli velox in mœnia repit.
Iam Male-vicinus mira leuitate Manasses
Guillermus Barrensis *Iam Barrensis eques festinus in agmine primo*
Scalas ascendunt totis virtutibus vsi
Stantq; super muros victis cedentibus, atq;
Agmine condenso summam tendentibus arcem,
Vt saluare queant modico vel tempore vitam;
Omnibus expositis quas tam præpinguis habebat
Vicus opes, quas militibus rex donat habendas,
Atq; satellitibus virtutis præmia dignas,
Capta sibi retinens fiscali corpora iure.
Protinus arx ipsa breuiùs spe fracta resedit
Incumbensque solo patuit victore recepto,
In qua sunt capti ciues, cum milite multo,
Innumeri, sed & ipse Ducis iustissimus hæres
Cum reliquis capitur, qui postea Dux fuit Odo.
Se Dux ergo videns non posse resistere tantis
Viribus, & nato metuens quem vincla tenebant,
Proiicit ampullas, & mentis amara superbæ
Cœpta retroponit, humilis iam deniq; factus
Iniustamq; fouens, ipso se iudice, causam
Sero recognoscit quantum deliquerit in ius
Inq; suum dominum, cui se peccasse fatetur:
Et genibus flexis sese regalibus vltro
Submittit pedibus, suplicans vt quicquid eidem
Rex velit, infligat, statuat de seq; suisq;.
Quicquid ei placeat statuendo, vindice pœna
Infligi debere reo quam iudicet ipse.
Rex igitur, cuius pietas excedere vota
Nouerat, & merita suplicum cui corde benigno
* *Est proprium* misereri & parcere semper*
Hostem conuersum lætis complectitur vlnis,
Ac in amicitiam recipit, solitumq; fauorem.
Reddit ei terras, vicos, & nobile castrum
Cuncta sibi retinere licet de iure liceret,
Quæ iustis subducta Duci possederat armis.
Sed iuri præferre pius rex maluit æquum
Cum quibus & natum, quem vix sperauit, inemptum
Restituit: sed & ante tamen facit Ecclesiarum
Damna resarciri quam quicquam reddat eidem
Quodq; fidelis ei sit in omni tempore vitæ
A Duce sufficiens fit regi cautio, missis
Obsidibus, plegiis, iuramentoq; recepto.
Nec mora Bituricas exercitus ibat in oras
Coterelli *Vt Scotellorum vim sæuitiamq; retundat,*
A quibus Ecclesiis aut vasis Ecclesiarum

Personisve

Personisve sacris rebusve locisve sacratis
Nullus præstabatur honor, reuerentia nulla,
Nil iuueni virtus, puero nil debilis ætas
Nil effœta seni, nil nobilitas generoso,
Nil toga ruricolæ, nil frocus religioso,
Nil fragilis sexus mulieri, nil sacer ordo
Presbytero prodest quin decollentur ab ipsis
In quocunq; loco contingat eos reperiri,
Si modo præualeant illi vel fraude vel armis.
Sed tamen ante necem multos cruciatibus iidem
Torquebant variis, aut longa morte necabant
Vt nummos ab eis prius extorquere valerent.
Quos tamen excepit legio sic regia, quod sunt
Interfecta die simul vno millia septem
Et quicunq; fuga necis euasere periclum
Dispersim tota regione fuere fugati,
Postmodo non ausi regi regnove nocere.
Terra Biensis habet castellum nomine Braiam,
In qua Iudæos plures Comitissa Brenensis, * — * Briensis
More suo nummos dantes ad fœnus, habebat.
Contigit vt fidei nostræ confessor, agrestis
Quidam, quamplures solidos deberet eisdem:
Qui cum non esset soluendo, contulit illis
Arbitrio Comitissa suo punire rusellum,
Præcipue quoniam Iudæis probra tulisset:
Christi membra ferox exponens hostibus eius
Fœminea leuitate, Dei priuata timore.
Taliter expositum nudant spinisq; coronant,
Per vicos, per agros sic spinea serta gerentem
Fustigant colaphis, feriunt, cæduntq; flagellis,
Deniq; tractatum male tollunt in cruce, cuius
Hasta latus, plantas claui palmasque cruentant
Vt Domini pene similis sit passio serui.
Quo rex audito nimia turbatus ab ira
Et sancto Christi zelo pia corda comestus
In propria veniens persona, præpete cursu,
Quotquot apud Braiam Iudæos repperit omnes
Igni supposito Domini pugil incinerauit
Nonaginta nouem, flamma sic vindice, Christi
Dedecus vlciscens ignominiasq; suorum.

Nota hic quod ad confusionem suam clerus Remensis renuit opem regi Philippo.

Tempore cuiusdam guerræ, rex prodigus æris,
Cum res exigeret numerare stipendia multis,
Clerum Remensem petiit scriptoque rogauit,
Vt sibi subsidium fieret, quo gratior illi
Ad tantos vellet sumptus impendere gratis
Vt solet Ecclesia patronos sæpe iuuare.
Qui pro rege suo regi suffragia summo
Fundere cum precibus aiunt se iure teneri
Non solidos dare, vel censum, ne postea forte
Ecclesiæ pariant ex consuetudine damnum.
Postmodo cum bello fruerentur pace sepulta
Rex proceresque sui, res ardua protinus egit
Clerum Remensem versa vice poscere regem
Restellæ Cocij, comites Dominusq; Roseti
Non attendentes Regisve Deive timorem

Regitesten Comes Codiciaci dominus.

Certatim Ecclesiæ patrimonia dilapidabant
Damnosis populum clerumque premendo rapinis.
Gaudet, & hoc breue rex responsum dedit eisdem:
Vos prece me sola nuper inuistis, eadem
Lege relata nunc vice prælia vestra iuuabo.
Dixerat, & scripto comites rogat Ecclesiarum
Vt spoliis cleroq; velint desistere damnis.
Acrius hoc illi perstant, grauioraq; damna
Clero non cessant inferre locisq; sacratis:
Nec magnum reputant comites a rege rogari,
Qui minimo potuit illos compescere iussu.
Deniq; cognouit clerus (vexatio quippe
Rem docuit) quanto studio quantoq; labore
Debeat Ecclesia sibi quærere regis amorem,
Summopereq; eius sibi procurare fauorem
Quo sine defendi nequeunt patrimonia Christi,
Mox regi suplicant & se peccasse fatentur,
Atq; satisfaciunt plene super hoc, quod ab illis
Nil tulit auxilij contra sua bella petitis.
Protinus accingens se rex ad bella, cohortes
In comitum terris effundit, cogit & illos
Plurima damna pati, donec quæcunq; tulissent
Ecclesiæ populis, vi compellente, coacti
Præcedente priùs emenda, restituerunt.
Vno dehinc anno belli secura quieuit
Terra, nec in toto quis contradicere regi
Audebat regno, guerramve mouere propinquo.
Tam iucunda suo populum pax more beabat.
Sed tam continuæ, tam sanctæ gaudia pacis
Ferre diu nequiit sors inuida, rursus ad arma
Nos Bellona vocat. maioribus vtere velis
Nauta, maius enim pelagus tibi restat arandum.

LIBER SECVNDVS.

CATALOGVS MATERIÆ SECVNDI LIBRI.

Subiugat Atrebati comitem Flandrosque secundus.
Victus lite comes, ciet arma, ruitque cremando
Per patriam: sed Rex citus aduolat, & fugat illum.
Vobis vi fractis regi comes omnia reddit.
Gaufridi post fata Ducis regisque minoris
Prima duos inter oritur discordia reges
Vrsellodunum capiunt, castrumque Radulphi
Oppugnant Franci. Sed iam pugnare cateruis
Dispositi, redeunt ad pacis fœdera reges.

HActenus acta leui cecinisti regia plectro
Quæ pubertatis inito vix tempore gessit;
Nunc memorare velis, Polymnia, Flandria quanto
Iam pubescentem motu irritauerit illum,
Qua virtute animi simul illi restiterit Rex,

Iuraq; restitui sua fecerit integra fisco.
Nec taceas quibus hæc causis, atq; Anglia post hanc
Magnanimi offensam meruere incurrere regis.
Scis etenim, tibi nam dedit hoc obliuio nomen.
Octauus decimus regi virtutibus aucto
Annus agebatur, sensuq; vigebat & actu.
Flandrensis comes interea vir magnus & acer
Consilio, generis illustris & nominis alti,
Qui regem puerum sacro de fonte leuarat,
Vnde suum nomen, sicut mos exigit, illi
Indiderat, quo nunc exultat Francia victrix
Plurima quæ regis debebant esse, tenebat.
Nam Desiderij mons, Roia, Nigella, Perona
Cumq; suburbanis, vrbs Ambia sub ditione
Eius erant, & quod plus est, Viromannia tota:
Nullo iure, nisi quod rex ad tempus habenda
Hæc eadem senior dederat Ludouicus eidem,
Et puer acta patris rex confirmauerat illi
De facili. Quid enim non impetraret ab illo
Cuius erat tutor, didascalus atque patrinus?
Rex super hoc semel ac iterum conuenit eundem,
Vt sibi restituat ea quæ spectare sciuntur
Ad fiscum proprie, nec regni iura minoret
Quæ debent magis augeri de iure per illum
Qui datus est doctor illi custosque fidelis.
Et ne deterius ob idem contingere possit,
Flectere tentabat viuis rationibus illum,
Vt quæ non sua sunt, sine vi, sine lite resignet:
Pacificisq; minas verbis regalibus addit.
Nam fore se nulli manifeste clamat amicum
Quem re velle sua fiscum priuare videret.
At Comes hæc contra dabat allegamina regi:
Hoc mihi donauit genitor tuus, hoc meministi
Te mihi regali iam confirmasse sigillo.
His veris titulis mihi ius acquiritur in re
Quam repetis regni; nolis turbare quietem,
Ne fiant hostes tibi qui parere tenentur.
Non decet vt tanti sit pactio friuola regis.
Non decet vt regis fiat reuocabile verbum.
Esto quod nullum mihi ius sit rebus in istis,
Vt loquar absq; meæ præiudicio rationis,
Possideo tamen hæc per teq; tuumq; parentem:
Iusque mihi defendit in his possessio sola.
Nam possessorem compelli dicere, quo rem
Possideat titulo, nimis inciuile videtur.
Nec tamen hæc nobis erat allegasse necesse,
Cum res a dominis licite data sit mihi veris.
Sic bona nempe fides, titulus sic iustus ab omni
Excusat culpa nostri fundamina iuris.
Nec tibi ius nescire licet, quo nemo sibi rem
Iuste collatam sine culpa amittere debet.
Sic allegabat pro se Comes, ocius illi
Rex ita respondet; Paucis tibi sic quoq; verbis
Moliar auxilio iuris concludere multa.
Quod meus ad tempus genitor tibi cessit habendum

Perpetuare nequit præscriptio tam breuis, & quod
Hæc tibi me iactas iam confirmasse, vigorem
Quæ datur a puero possessio non habet vllum.
Hæc mihi sufficiunt, possum tamen addere pauca.
Quidam nuper erat qui, te censore paternum
Restitui sibi iustitia mediante petebat:
Cui reus aiebat, tibi competit actio nulla
Erat in hoc casu, quia quam tibi nunc petis a me
Res, concessa mihi fuit a te dum puer esses.
Nunc quia creuisti, repetis quæ sponte dedisti,
Quæ iam possedi te coram, pluribus annis.
Absit vt effectus tam friuola verba sequatur.
* verbi *Te, Comes, oblitum * mundi reor esse, quod illi*
Dixeris, aut tua quæ fuerit sententia, quando
Dixisti primum donum nil iuris habere.
Omnibus & primum hoc pariter dicentibus, & sic
Ille sua re, te censore, potitus abiuit.
Vis altis aliud, aliud tibi dicere iuris?
Absit; quam tuleris legem patiaris oportet.
Desine plura loqui, quia si mihi prædia fisci
Reddere distuleris vltra, quid iusta petenti
Vis cum iure queat Domino conferre, videbis.
Verba ferens grauiter Comes ista, repatriat, inde
Lecta manus iuuenum: nec oportet cogere quenquam,
Cum sua quemque trahat in regis damna voluntas.
Feruet amor belli. communia Gandauiorum
Turritis domibus, gazis & gente superba
Instructas armis acies bis millia dena
Et plures, propriis expensis, donat eidem.
Auxilium bello sequitur non impare fastu
Ipra colorandis gens prudentissima lanis,
Execranda iuuans legionibus arma duabus:
Atrebatumq; potens vrbs antiquissima plena
Diuitiis, inhians lucris & fœnore gaudens
Auxilium Comiti tanto studiosius addit
Quo caput & princeps Flandrensis, & vnica regni
Sedes existit, tenuit quam tempore in illo
Cominus Atrebates, quo Iulius intulit arma
Gallorum populis. nec Brugia defuit illi
In strepitu tanto quin pluribus adiuuet illum
Millibus, in bellum fortissima corpora mittens.
Brugia quæ caligis obnubat crura potentum:
Frugibus & pratis diues portuq; propinquo.
Dan quoq; villa nocens, Dan vere nomine, Dan re,
Dan olim nostris damnosa futura carinis,
Adiuuit nostros bello pro viribus hostes.
Insula post illos Nichous exerit arma
Hostica, non paucas armans in bella phalanges
Insula villa placens, gens callida lucra sequendo:
Insula, quæ nitidis se mercatoribus ornans,
Regna coloratis illuminat extera pannis,
Vnde reportantur solidi, quibus illa superbit.
Insula magnanimo male fida futura Philippo
Proditione sua: tamen in sua damna ruerunt,
Dum pro Ferrando sua mœnia versa recepto,

Turritasque domos viderunt incineratas,
Seque capi, perimiq; simul sub milite Franco.
† Audomari. Nec minus & sancti populus venerator † Homeri
In Comitis partes iuratus millia multa
Mittit ei iuuenes clara virtute coruscos,
Cum quibus Hedinum, Grauelinga, Bapalma, Duacum
Diues, & armipotens, & claro ciue refertum.
Indignata capi numero dant agmina bellis.
Sed nec Ysangrinos cum Blegis, & Bloetiuos
Rixa vetusta tenet, intestinique furores
Se quibus infestant alternatimque lacessunt,
Quin iurata ruant in prœlia, Francigenisque
Dum pugnant, veteres iuuat intermittere pugnas.
Quid moror hæc referens per singula? Flandria tota
Vltro belligeros in prœlia trudit alumnos
Vtpote qui Francos odere latenter, & ipsos
Infensos regi Comitis noua fecerat ira.
Flandria gens opibus variis & rebus abundans
Gens intestinis sibimet damnosa ruinis
Parca cibis facilis expensa, sobria potu,
Veste nitens, membris procera, venusta decore
Splendida cæsarie, vultu rubra, candida carne,
Innumeris piscosa vadis, & flumine multo
Fossatisque vias ita præpedientibus, vt vix
Introitus pateat, venientibus hostibus extra
Tuta satis, si bella sibi ciuilia desint.
Frumento quam ditat ager, naualia merce,
Lacte pecus, butyris armentum, piscibus æquor
Arida gleba foco siccis incisa marescis.
Raris sylua locis facit vmbram, vinea nusquam
Indigenis potus, bethidi miscetur auena
Vt vice sit vini multo confecta labore.
Rebus & ornatu diuersa colore refulgent
Agmina, crispantur vexilla mouentibus auris
Arma repercusso duplicant sua lumina Phœbo.
Territat horrisonus aures hinnitus equorum,
Puluerulenta terunt pedibus sola, puluere densant
Aera, vix etiam pressis retinentur habenis,
Quin equites rapiant cursu per inane rotato.
Ordine composito gradientibus vndique turmis,
Corde sub angusto vix iam sua gaudia claudens
Sæuit atrox in bella Comes, victorq; videtur
Iam sibi: præsumit tam multis millibus arma
In sua iuratis, bellumque volentibus vltro
Ipsum vel facili regem iam vincere pugna,
Vel pro velle suo tali sibi pace ligare,
Quod rebus nihil amittat de litigiosis.
Iamque leonino rictu bacchatus in hostem,
Ardet & absenti iamiam confligere regi.
Impete mox vasto Corbeiæ mœnibus agmen
Applicat, & primo fortuna dante fauorem
Impetui vallum, quod erat munitio prima,
Vi capit, & fractis muris incendia miscet.
Omnia confundit, iræ permittit habenas,
Diffugiunt ciues & se secura receptant

In loca, consilium prudens prudenter adepti.
» *Cedere nempe docet, currenti Naso furori.*
Opposuit medium summe natura fluentum
Qui burgum vallo disterminat exteriori.
Hic obstat Comiti ne vires transferat vltra;
Tam bona ne pereat sub eodem villa furore,
Cedat & indigno victoria tanta repente.
Tunc Comitis votum spes intercepta fefellit
Et fortuna pedem retro dedit, obice paruo.
Ciuis enim cautus pontes iam ruperat omnes
Damnis damna cauens, maiora minoribus, vt se
Castoreus propriis ementulat vnguibus ipse,
Ne perdat totum, malens amittere partem,
Ignoto nobis naturæ munere doctus
Non instare sibi pro se venabula, nec se
Corpore pro toto venantibus esse petendum,
Sed pro parte sui cui scit medicamen inesse.
Continuo fessi metantur castra sub ipso
Vespere per ripas lateq́; patentibus aruis
Oblatisque cibis & somno corpora curant.
Sic obsessa fuit multis Corbeia diebus
Magnanimoq́; fit hæc res denique nota Philippo.
Dum parat ergo Comes acies transferre per amnem
*burgum.i.burcum *Vt magnum turmis cingentibus vndique* barcum*
Impiger obsideat, missus à rege maniplis
Ac equitum cuneis, castrum munitur, & armis
Et rebus; quibus obsessis audacia crescit.
Exultant ciues, Comitisq́; furentibus extra
Agminibus, vires & bella frequentia miscent.
Nil ita proficiens Comes, & non absq́; pudore
Inde recessurus, equites qui posteriora
Agmina conseruent, ne prodeat hostis & ipsis
Vulnere damnifico, tanquam fugientibus instet,
Caute disponit, ac præcedentibus ipse
Addit se socium turmis cum milite multo,
In medio ponens fretos virtute minori
Cum plaustris & equis, honoratis rebus & escis.
Tali quippe volunt distingui castra tenore.
Deuastans igitur a dextris atq́; sinistris
Omnia, trans Ysaram pernicibus aduolat alis.
Non cessat populos populari, ducere prædas,
Incinerare domos, in vincula trudere captos,
Syluanectensem donec peruenit ad vrbem.
Quanquam non potuit subito penetrare sub ictu
Defensam muris & gentibus. omne quod extra
Muros inuentum est, perimit, capit, extrahit, vrit,
Vt pars non maneat illæsa diocesis vlla.
Domni Martini Comitem nil tale timentem
Cuius erat nomen Comes Albericus, ab ipsa
Dum prandet, mensa leuat, ac ita terret, vt acto
Postico fugiens, vix se subduxerit illi.
Nobile castellum rebus spoliatur opimis
Totaque planities, quæ castro subiacet illi
Tam speciosa bonis, tam diues, tam populosa
Flandrorum libitu ferro vastatur & igni.

Nil, ait,

Nil, ait, est factum nisi Flandro milite portas
Parisius frango, nisi paruo ponte dracones,
* pono Aut medio vici vexillum * posse chalauri.
Dissuadent proceres mentis concepta malignæ,
Quippe timent regem qui iam properabat, & ipsis
Affectabat in his vires opponere planis
Ergo ne comiti damnosa superbia forte
Ista foret, lituis clangentibus vndique cogunt
Agmina per patriam passim currentia totam,
Bestisiumque petunt, obiter nihilominus omnes
Prædando villas solitoque furore cremantes.
Dum noua Bestisios perterritat vndique muros
Obsidio, votoque comes suspirat inani,
Tempore tam paruo tam forte retundere castrum,
Syluanectensi rex agmina fundit ab vrbe:
Ad quam cum multis cursu properaret anhelo,
* se Nil cupiens nisi quod comes expectaret, & * ipsi
Iudice fortuna, bellum committere vellet.
At comes infecta festinus ab obsidione
Pulueris indicio certus de rege propinquo
Per Quisam fugiens, comitante pudore, recessit.
Iamque fatigatis fugiendo per inuia turmis
Tam saltem modicæ foret indulgere quieti
Vtilius, fessosque cibis refouere Quirites,
Chosiacas vltor temerarius obsidet arcos.
Mox tamen inde fugit aduentum regis abhorrens,
Speque sua vacuus Flandras secessit in oras.
Rex dolet ereptum comitem sibi, frendit, & iræ
* tectos Occultare nequit * lectos sub pectore motus.
Nam rubor in vultu duplicatus prodit aperte
Quam grauis illustrem trahit indignatio mentem.
Qualiter in Lybicis spumante leunculo rictu
Saltibus, vngue ferox, & dentibus asper aduncis,
Fortis & horrisonos anno iam pene secundo,
Cui venatoris venabula forte per armos
Descendere leui stringentia vulnere corpus,
Colla rigens hirsuta iubis, desæuit in hostem
Iam retrocedentem, nec eum tetigisse volentem,
Cum nihil ex facto referat nisi dedecus illo.
Nec mora, nec requies quin iam deglutiat ipsum,
Ni prudens hostis prætenta cuspide scuto
Vnguibus obiecto, dum dat vestigia retro,
In loca se retrahat non irrumpenda leoni.
Sic puer in comitem rex debacchatur, & ipsum
Subsequitur presso relegens vestigia gressu,
Quem quia sublatum fato sibi vidit iniquo,
Quem tutabatur totiens fuga tutior armis,
Propositum mutans fines subit Ambianenses,
Vt comitis manibus tam claram liberet vrbem,
Quam munire comes contra præsumpserat ipsum.
Multa castra quibus vrbs circumcluditur ipsa,
Ne quis de facili vires perducat ad illam
Ni prius illa solo studeat prosternere castra.
Inter quæ castrum Bobarum nomen habebat
Clarius, & titulis, & gente situque decorum,

Turribus & muris, fossis, valloque superbum,
Cui praeerat comitis iuratus in arma Radulphus
Hugonis genitor, qui regi postea bellum
Cum reliquis mouit, regni patriaeque nefandus
Proditor, vt digna premeretur denique morte
Victus & à bello fugiens, quem misit humandum
Neptuno rabie ventorum naufraga puppis.
Certus erat Bobas regem transire Radulphus:
Vnde tumens animis & spe sublatus inani,
Castrum militibus multoque satellite tutum
Efficit, atque cibos superaggerat intus & arma:
Ausus ab ingressu primos arcere maniplos,
Atque ipsi portas venienti claudere regi.
Rex vbi Bobarum sibi moenia nolle parere
Audiit, exultat, & se gaudere fatetur
Inuenisse viam qua vires exerat, & rem
Praeconcepta diu virtus producat in actum.
Quae nisi se factis exerceat, arida marcet,
Nec se prodit, vbi praesentem non habet hostem:
Si vero fuerit exercita crescit & auget
Fructus ipsa suos, quos donat amantibus ipsam.
Curritur ad vallum, pedites cum milite, quorum
Corpora tuta latent scutis protecta sinistris
A iactu lapidum & mortem praeeunte sagitta
Ascia dum dextris, bisacuta securis & ensis
Fulgurat, & lorica latus praemunit vtrumque.
Ac velut in sylua lignorum protinus ipsas
Excidere fores, vallum mox ocius omne
Deiecere solo, fossataque summa tenebant,
Quae sola impediunt ne muri suffodiantur.
Interea pluuiae vel grandinis instar ab intus
Infestant lapides & missile quodlibet illos
Quos incessanter hostes iaculantur ab alto.
Francigenis nostris illis ignota diebus
Res erat omnino quid balistarius arcus,
Balista. Quid balista foret, nec habebat in agmine toto
Rex quenquam sciret armis qui talibus vti.
Vnde magis promptus & ad arma paratior omnis
Miles habebatur, dum pugna sit intus & extra.
Hic se defendit, hic enim oppugnare laborat.
Dedecus hic regis vlciscitur, ille tueri
Contendit patriae famam, dominique suamque.
Sic neuter dubitat, hic ne vincatur, at ille
Vt vincat, pugna totas effundere vires.
Cratibus interea, pluteis & robore crudo
Murilegus struitur, sub quo secura lateret,
Dum studet instanter fossas implere, iuuentus.
Fossis iam plenis parmas ad moenia miles
Appodiat, sub eisque secare minarius instat
Celtibus & pixis imi fundamina muri:
Et ne forte cadens super illos murus ab alto
Sternat & indigna concludat morte cauantes,
Fulcitur breuibus truncis lignisque rotundis
Pendula pars muri quae desuper imminet illis.
Sic vltra medium tutus cauat vndique murum

Fossor, & vt vidit sibi iam satis esse cauatum,
Ignibus appositis prudens in castra refugit.
Sæuit, &, absumpto penitus fulcimine, murum
Vulcanus prosternit humi. cum puluere fumus
Eripiunt oculis solem: quo denique viso
Obsessi fugiunt, sed non indemniter omnes.
Nam iuuenum ferrata manus per fragmina muri
Per fumum flammamque ruunt multosque trucidant,
Et multos capiunt, multos fuga saluat in arcem,
Quam duplici muro rupes facit ardua tutam.
Machina confestim vario fabricata paratu
Surgit, & innumeris irritat iactibus arcem.
Nunc Mangonellus, Turcorum more, minora
Saxa rotat, nunc vero minax petraria verso
Vi iuuenum multa procliuiter axe rotatur
Retrogrado, tractis ad terram funibus acta
Damnificos funda fundit maiore molares
Incircumtusos, & magni ponderis, vt vix
Tollatur manibus bis quatuor vnus eorum;
Quali dextra Iouis iacit ira fulmen in hostes
Terrigenas, si quando volunt Diis bella mouere.
Et iam rima patet per muros plurima, iamque
Per loca plura tot ictibus arx illisa fatiscit.
Hoste fatigato dum se defendit, & vltra
Non nisi rarus erat qui muris staret in altis,
Omnibus ad tutas fugientibus vltro garitas.
Dum rex magnanimus arcem confundere summam
Taliter accelerat, dum vires viribus addit.
Ecce recollectis comes vndique viribus, Assum,
Clamat, & oppono tibi me pro ciue tuendo
Viuere permittas obsessos. viribus aude
Te conferre meis. quæ gloria vincere paucos?
Maior erit, multoque magis speciosa tibi laus.
Tot finis in plano confligere comminus vno,
Ictu fortunæ litem fac terminet ensis.
Cui fortuna dabit & virtus vincere, vincat.
Talia vociferans Bobis expellere regem
Posse putans, leuium verborum callidus astu
Non procul à regis castris sua castra locare
Præsumit, verum rex indignatus apertis
Emicuit castris, correptis impiger armis
Quam comes obtulerat auidus committere pugnam.
Vespere iam sero, iam sole sub æquore merso,
Illico Guillelmus volat Archiepiscopus ille
Nobilis, egregia qui clarus origine, clarum
Nobilitate genus animis geminabat, eorum
Vnus, Apostolico quibus est à cardine nomen,
Reginæ frater & regis auunculus, is se
Obijcit ardenti, bellique calore furenti.
At reliqui proceres & præcipue Theobaldus
Præsulis eiusdem frater, cui Belsia tota,
Cui Blæsense solum suberat Dunenseque castrum,
Et spatiosa nimis regio castellaque plura;
Vrbs quoque Carnotum, quam ciuis tam numerosus,
Tamque potens clerus, & tam prædiues opimant,
Ecclesiæque decus, cui scemate, mole, decore

Iudicio par nulla meo reperitur in orbe.
Quam, quasi postpositis specialiter omnibus, vnam
Virgo beata docet Christi se mater amare
Innumerabilibus signis gratoque fauore,
Carnoti dominam se dignam sæpe vocare:
Cuius & interulam cuncti venerantur ibidem,
Qua vestita fuit cum partum protulit agnum
Qui mundi peccata tulit, qui sanguine mundo
Mundum mundauit à primi labe parentis:
Qui thronum mundum sibi sanctificauit eundem,
Sic vt virgo manens matris gauderet honore.
Hi duo præ cunctis, Zelo maiore, benignis
Corripiunt monitis & amico famine regem:
Inclite rex, bellum tempus non exigit istud.
Non debet rex tam validus confligere cuiquam
Tempore sub noctis, prius est disponere turmas
Militibus, dare præpositos, aliisque maniplis,
Vt quem quisque locum teneat, quis quemque sequatur
Absque errore sciat, castrensis vt exigit ordo.
Rex bone, ne faxis, ita te ne spreueris, vt qui
Innumeris solus præferris millibus, optes
Ordine tam lapso, caput obiectare periclis.
Cras potius pugnare decet sub tempore lucis,
Quo quis ab hoste suum discernere possit amicum:
Non de fortunæ temere confidere vultu,
Sed virtutis opus certis præsumere signis.
Absit, vt incipiat hosti dare Francia causam
Lætitiæ, vel se dubiis committere fatis,
Quæ semper victrix fœlicibus extitit actis,
Colla superborum calcans virtute potenti.
* motum *Talibus alloquiis * vix nostri flectere regis*
Vix retinere queunt, & vix in castra reducunt.
Talis Alexander castigabatur ab omni
Milite, cum medios muro se vertit in hostes
Vnda fuit paucis vix succurrentibus hosti
Vi raptus iusto profusus membra cruore.
Postquam nota fuit tanta indignatio regis
Atrebatæ comiti, metuit sibi, castraque velli
Imperat, vt totus exercitus exeat vltra
Amnis aquas. parent Flandri, tentoria vellunt,
Transque meant flumen, & ibi sua castra locantes
A castris regis procul è regione steterunt.
Protinus eiusdem noctis sub tempore scriptis
Et prece sollicitat Guillelmum cum Theobaldo,
Vt prudenter ad hoc studeant inducere regem,
Quorum doctor erat & auunculus eius vterque,
Quod concedat ei treugas saltem octo diebus.
Quas simul obtinuit illis mediantibus, in se
Fastu deposito tandem comes ipse reuersus
Armis proiectis regem submissus adorat,
Cunctaque restituit, quæ rex repetebat ab illo,
Vtque suo domino fuit ex tunc subditus illi.
Pace reformata redeunt ad propria læti,
Ille quod obtinuit fisco sua prædia reddi,
Is quia restitui meruit sibi regis amorem

Amissumque diu placita cum pace fauorem.
Nec damnum reputat, nisi quæ non sunt sua * perdit. (* perdi)
Sic regio quam late patet Viromanica tota
Ambianensis humus pariter cum Santeriensis
Vbertate soli regi cessere Philippo.
Tempus erat quo iam falx pratis curua minatur,
Quo seges in culmen prodit, cum flore cadente
Spica parat tenerum de se producere granum:
Tunc damnosa magis fit conculcatio messis.
Sed tamen in campis tenuit quibus obsidionem
Rex circa Bobas, rediuiua renascitur omnis
Conculcata seges, & multo fertiliore
Quam prius ornat agros specie, granaria fructu.
Ast vbi manserunt Flandrorum agmina castris
Nulla seges viruit totoque refloruit anno.
Sic scit ab iniustis Dominus dinoscere iustos:
Sic Deus à falso nouit discernere verum,
Sic differre suos ab amicis re docet hostes,
Cultoresque suos signis demonstrat apertis.
Classica per vicos resonant, per castra, per vrbes
Regis in occursum clerus cum plebe feruntur:
Quanta foret mentis iubilatio, voce canora
Et lætabundo plausu vestisque nitore
Testantes, laudesque Deo gratanter agentes,
Cuius tam facilem pietas immensa triumphum
Contulerat regi, sine vulnere militis vllo
Et sine conflictu quo corpora clara virorum
Communi damno regni luctuque parentum,
Vt fieri solet in bello, potuere sub ictu
Fortunæ dubio, damnoso funere mergi,
Qui melius patriæ viuunt & gaudia regno
Cognatisque suis claris virtutibus addunt.
Nos alia ex aliis referenda ad bella vocamur,
Themaque prolixum res gesta propinat & vrget,
Vt post bella stilus se Flandrica vertat ad Anglos.
Iam post bis denos effluxerat vnus & alter
Annus Carolidæ, quem iam regina parentem
Nobilis Elisabeth Ludouici fecerat ortu.
Rex vero iuuenis Henricus clara propago
Anglorum regis, dum patri bella moueret
Germanisque suis, sub eodem tempore soluit
Debita naturæ, Margaritamque Philippi
Germanam regis viduam tristemque reliquit.
Postque * bele fuit vxor & illi tradita regi (* Belæ)
Hungros, Dalmatios, Pannonitasque regenti:
Ex qua cum proles primo suscepta marito
Nulla esset, bona quæ suus illi cesserat olim
Nubenti genitor, Gisortum & prædia multa
Rex ferus Anglorum violenter adeptus, eidem
Reginæ fratrique suo debere negabat
Restitui, dicens in re sibi ius aliena.
Nec mora Gaufridus eiusdem natus in ipsum
Patrem dira mouens reliquis cum fratribus arma,
Campellis moriens viduauit se duce fines
Armoricos Britonum. sic in genus illud apertam

Incipiente Deo vindictam reddere morti
Martyris egregij Thomæ, quem dirus eorum
Occidit genitor constanti morte volentem
Canonicus regem, clerum Ecclesiamque statutis.
Pictauusque comes eiusdem regia proles
Nomine Richardus, titulis vir clarus & actis,
Cui mox defuncto primogenitura parente
Regia sceptra dedit, nullo mediante, Philippo
Esse tenebatur homo ligius atque fidelis,
Et tanquam domino iurando iure ligari,
Reddere seruitium quod ius feodale requirit.
Quod pater illius fieri prohibebat, & illum
Subdere se regi nulla ratione sinebat.
Intumuit super his virtus inuicta Philippi;
Indigneque ferens sibi debita iura negari,
Cum minime deceat tam claræ stirpis alumnum
Iure super proprio tot sustinuisse repulsas,
Arma parat, verbisque putat turpe amplius vti.
Regis ad edictum coeunt in bella Quirites
Cumque satellitibus equites, proceresque, ducesque
Sponte ruunt, quos regis amor natiuaque virtus
Exacuant potius vitæ in discrimen ituros.
Non vis vlla trahit; aut iussio, tantus inescat
Bellicus ardor eos ad honorem vincere regis.
Rex vbi collectas ex omni parte cohortes
Vnanimi bellum voto præsumere vidit,
Et desiderio vehementi cingier armis,
Biturica cursu facili digressus ab vrbe
Radulios penetrat fines, & nobile castrum
Vrselloduni sibi subdit in impete primo,
Cum patria tota tam diuite, tamque potenti
Vt sibi sufficiat, nec sit mendica bonorum
Multa quibus regio se lamentatur egere.
Copia quam Cereris ditat, quam Bacchus inundat
Qui comportari desiderat inde remotas
In partes, quantoque magis portatur, eo fit
Fortior, & temere potatus inebriat omnes
Qui dedignantur Thetidem sociare Liæo.
Postea Crazaium castellaque plurima frangens
Villas & vicos populis opibusque repletos
Depopulans, castrum peruenit ad vsque Radulphi.
Clauduntur portæ, iuuenes in mœnia scandunt,
Seque ferunt morti succumbere malle, tuenda
Pro patria, quam se sine bello dedere victos.
Rex è conuerso pugnæ se accingit, & omnem
Conatum impendit, & vires viribus addit,
Possit vt extructo clausos excludere claustro:
Vixque moras tollat quibus instrumenta parentur.
Turribus & muris nimis altas atque profundas
Fossis interior burcus securus ab omni
Hoste videbatur, & inexpugnabilis esse
Nempe potens armis & multo ciue superbus
Præter eos quos rex Henricus miserat illis
Auxilium, donec properantius afforet ipse.
Rex tamen audet eos ex omni claudere parte,

Nec bellatorum numerus quibus interiorem
Summopere cura incumbit defendere burcum
Nec situs ipse loci, nec turbo missilium qui
Grandinis in vernæ morem descendit ab alto,
Terret eum, nec rex quem festinare sciebat
Quin expugnet eos instans noctuque dieque
Vinea construitur, testudo texitur, vt sub
Illis tuto latens muri queat ima subire
Fossor, & erectis ipsum succidere parmis.
* dicta *Grandia saxa graui petraria * ducta rotatu*
Emittit crebris aries compulsibus actus.
Fronte ruit summas ferrata frangere portas
Cratibus & lignis rudibus belfragia surgunt
Turribus alta magis & mœnibus, vnde valerent
Agmina missilibus telisque quibuslibet acta,
Detexosque hostes facili prosternere iactu.
Nec tamen interea cessat balista vel arcus,
Quadrellos hic multiplicat, pluit ille sagittas,
Funda breues fundit lapides glandesque rotundas.
Aptantur muris scalæ, leuibusque satelles
Passibus ascendit, sed dum nimis acceleratur,
Multi labuntur, multisque tenentibus vnca
Mœnia summa manu multa virtute resistit,
Dum sibi dum patriæ pugnans cauet hostis ab alto.
Nunc concus, nunc claua capit, nunc vero bipennis
Excerebrat; sed nec bisacuta, sudisve, vel hasta,
Occia, vel gladius ducit; furit intus & extra
Irreuocata ruens extrema in fata iuuentus.
Talia dum dubio sub mentis agone geruntur,
Ecce comes Richardus adest, genitorque suus, quos
Innumerabilibus stipabant agmina signis,
Nec procul à regis figunt tentoria castris,
Mox dictata breui scribunt hæc famina regi:
Integra vel nobis patrimonia nostra relinques,
Cumque tuis Francis citus in tua iura recedes:
Vel, quæ sit virtus in bello nostra, videbis,
Nil medium. pugnare quidem vel abire necesse est.
Cessent censores, cesset pequichinus & ignis
Terminet vna dies longæ certamina litis,
Ius à non iusto dirimat fortuna manusque.
Hæc oblata nimis placet optio, quæ regi cœptum
Intermittit opus. acies ad prœlia certo
Ordine disponit, vt subsit quæque tribuno
Scala suo, turmæque suus sit cuique magister:
Ne quisquam dubitare queat, quis obediat, aut quis
Imperet, aut cuius vexillum quisque sequatur;
Vel quot quisque viros habeat sua signa sequentes.
Vnusquisque suas acies dux instruit, vt sint
Ad bellum prompti, nilque illis desit eorum
Quæ pugna exposcit, cum pugnæ venerit hora.
Iam stabant acies modici discrimine campi
A se distantes, & mens erat omnibus vna
Conatu toto totas expendere vires,
Vincere vel vinci, nec erat vox vlla sonusve
Inter eos, expectabant dum buccina sæuum

Perstreperet signum clangens in fata ruendi.
Sed Deus in cuius manibus sunt corda potentum
Semper in articulo positos qui respicit, vt qui
Cum magis iratus fuerit, memor est misereri,
Noluit hac tantos inuoluere clade potentes,
Qua licet immeriti poterant occumbere multi.
Nam mox Richardus comes & pater eius ab illo
Tacti, qui mentes conuertere nouit & actus
In melius pro velle suo, procul arma minasque
Eiiciunt, humilique gradu, ceruice repressa,
Accurrunt, manibus protensis, poplite flexo,
Atque suum pacem dominum veniamque precantur
Omnes excessus mox emendare parati.
Annuit, & gaudet sine bello victor haberi
Rex pius, & veniam dat eis pacemque rogatam,
Vrseloduna sibi retinens sola pacis in auram.
Pacis vallantur iurando fœdera iure
Et pœna, quam qui pacem violauerit, ausu
Quolibet incurrat, & soluere debeat vltro.
Discedunt læti proceres patriamque reuisunt
Quisque suam, gratesque Deo cum laudibus omnis
Cum clero populus, cum milite ciuis agebant.
Hic requiem tibi Musa velis parare secundam
Fortius, vt cursum curras qui tertius instat.

LIBER TERTIVS.

CATALOGVS MATERIAE libri tertij.

Tertius euerti Solymam dolet à Saladino.
Se cruce consignant reges, sed lite suborta
Inter eos, iterum capit oppida multa Philippus.
Gisortum fugit Henricus, qui pace negata
Se vinci, cædique suam dolet anxius vlmum.
Vlcisci se deinde parat, iuxtaque Medontam
Pictauus pugna dum Barras vincere tentat,
Victus abit: qui mox deserto patre, Philippum
Transuolat ad regem, sibi sponsa à patre negata.
Vi Turonim frangit Cenomanicumque Philippus.
Pax fit, & Henrici finit se in fine libellus.

INtellectus hebet, ratio caligat, adhæret
Fauci lingua, manu calamus languente stupescit,
Voti non meminit mens carminis immemor, ori
Subtrahit assueti cor flebile neumatis ausum,
Dum nequit amisso lamenta negare sepulchro.
Quod nostris Dominus culpis offensus, eodem
Sicut ei placuit, Idumæis tradidit anno;
Passus vt Ægypti Syriæque tyrannus & vrbem
Sanctam destrueret Saladinus, & ipsius ipsum
Sacratæ lignum crucis asportaret, & omnes
Christicolas perimens terram pessundaret omnem
Quam Deus almifluo sacrauit sanguine nati
Quando mori voluit pro mundi vita salute.
Compatiens igitur rex miti corde Philippus

Damno communi male quo loca sancta videbat
Tractari, cultumque Dei decrescere, totis
Visceribus doluit, Domini se velle sepulchrum
Visere proponens, quantoque cor illius igne
Ferueat interius, signo notat exteriori.
Nec minus Anglorum Zelo rex motus eodem
Richardusque comes vexillo se crucis armant.
Exemplo quorum proceres, comitesque, ducesque,
Ordoque militiæ minor, Ecclesiæque ministri,
Et multi de plebe viri, non impare voto,
Signo se signare crucis properanter auebant.
Par desiderium cunctos habet, vnica mens est
Omnibus, vnus amor sanctæ succurrere terræ.
Non tulit hoc inimicus homo qui semper amaro
Felle tumens, pacis studet exturbare quietem:
Omni qui studio sanum corrumpere semen
Gestit, & in Domini Zizania seminat agro.
Cuius ab instinctu lis orta repullulat inter
Richardum rursus comitem regemque Philippum.
Nempe ferox vrbem Tholosanam inuaserat ille
Iniusto comitem Raymundum marte lacessens,
Qui sancti comes Ægidij Tholosæque vocatur,
Qui regi suberat feodali iure Philippo.
Quem cum non posset monitis compescere, bello
Appetit, & multo comitatus milite, rursus
Rex in Bituricas sua dirigit agmina partes,
Atque capit mira castrum leuitate Radulphi,
Et Buzancaium leuitate expugnat eadem,
Argentonque audax simul obsidet, atque Lebrosum,
Et breue, vi summa, capit infra tempus vtrumque.
Dumque moraretur ibi rex, afflixit aquarum
Agmina penuries: riuos siccauerat omnes
Sol nimius; sed nec virtus diuina Philippo
Defuit, immo suo dignum monstrauit amore.
Torrens plenus aquis hyemali tempore quidam
Esse solebat ibi, sed tunc iam tempore multo
Siccus erat, quem sic plenum ros missus ab alto
Reddidit vt flueret per valles gurgite vasto
Æstiui contra naturam temporis, vndas
Eructans nimias, qui lucidus atque profundus,
Agminibus potum dedit & iumenta refecit.
Se rapit inde gradu propero, montemque Tricardi
Obsidet, & multum consumit temporis ante
Quam capiat, quia vis natiua locique per arctos
Ducta gradus series, summo murata labore,
Municipumque manus fortissima, præpediebat,
Quo minus ille breui locus expugnabilis esset.
Quo demum capto, rex totam funditus arcem
Euertit, capiens equites quater octo decemque,
Et bellatores alios quasi pene trecentos.
Hinc montem Luzonis adit, nec fræna retorsit
Donec tota fuit Aluernia subdita Francis;
A cuius facie rex Anglicus inde refugit,
Inque Neustrinos abijt fugiendo recessus:
Quippe sequebatur illum rex præpete cursu:

Quem tamen impediit, ne consequeretur eundem,
Vindocinum quod ei portas aperire negauit.
Castrum forte nimis, populosa gente repletum,
Quod Lidericus aqua subterfluit amnis amœna.
Cui tamen haud prodest quicquam munitio ducta
Circuitu triplici, nec tantæ copia gentis
Quin vi cogatur libito se dedere regis.
In quo rex equites captos in vincula trusit
Sexaginta duos arcem murosque tuentes
Roberti comitis Mottenti signa secutos
Qui tunc Richardi comitis miser arma iuuabat:
Tam dulcis patriæ desertor tamque potentis
Quæ generat bacchum superis dare pocula dignum.
Iusta tamen ducebat eum pro tempore causa
Cum foret Anglorum feodali iure ligatus
Regibus, atque viros illis deberet & arma.
A quibus & villas & plurima castra tenebat.
Vnde nec admiror cum sic obnoxius illis
Esset, si parti pro posse fauebat eorum,
Quamuis à nostro comitatum rege teneret.
* Bolonium — ** Dolonium vero Comitem qui vincla Peronæ*
Expertus, celsa modo squalet in arce Guleti
Squalebitque diu, quæ causa trahebat vt illo
Tempore Richardum comitem sequeretur & Anglos,
Ipsis nullius fundi ratione ligatus?
Iam tunc fortuna quæ postea contigit illi
Velle videbatur quod ei contingeret olim.
Vindocino capto regisque in iura recepto,
Gisortum petiit cursu rex impete, regem
Quo fuga contulerat Anglorum, qui tamen illum
Concilium de pace rogat. Datur ergo dierum
Treuga trium, qua pacis agant de fœdere partes.
Haud procul à muris Gisorti, qua via plures
Se secat in partes, prægrandi robore quædam
Vlmus erat visu gratissima, gratior vsu
Ramis ad terram redeuntibus arte iuuante.
Naturam foliis vberrima; roboris imi
Tanta mole tumens, quod vix bis quatuor illud
Protensis digitis circundent brachia totam,
Sola nemus faciens tot obumbrans iugera terræ
Millibus vt multis solatia mille ministret:
Quæ gremio viridi vestito gramine fesso
Grata viatori sessoria præstat, & omnem
Introitum villæ spacio specieque decorans
In biuio portæ per quam Mons-caluus aditur,
Tutos à pluuia spatiantes reddit & æstu.
Syrius ardebat solito feruentius, & sol
Altos agebat equos: duplicatum solis ab æstu
Findebat siccos Iouis intolerantia campos.
Rex igitur Francus astantibus vndique Francis
Camporum in medio solem tolerabat & æstum.
Rex vero Anglorum gelida residebat in vmbra,
Atque sui patula proceres vtrique sub vlmo,
Dum redit vtque frequens ab eis in tempus ad istos
Mutua verba ferens & ab istis missus ad illos,

Ridebant Angli dum sic ardere viderent
Francigenas, ipsis gaudentibus arboris vmbra.
Tertia colloquium lux continuauerat, & pax
Nulla valebat adhuc regum componere lites:
Est vbi sæpe grauis mouet indignatio mentes
Ingenuas, meritisque doloribus exacuit se,
Innatis addens stimulos virtutibus, ira
Indignata cohors Francorum, motaque iusta
Bile super risu quo subsannatur ab Anglis,
Quos tutabantur à solibus arbor & vmbra,
Ipsi dum nudo patiuntur sub Ioue solem.
Acriter arripiunt animis ardentibus arma,
Vnanimesque pari leuitate feruntur in illos.
Ast illi primo conflictu grauiter illos
Excipiunt, & eis parili virtute resistunt,
Inque vicem feriunt simul & feriuntur, & ira
Inflammante animos, subito crudescit vtrinque
Pugna, sed absque mora, cessit victoria Francis.
Nam rex Henricus domino confligere nolens,
Aut potius metuens; elegit tutius esse
Ad tempus fugere, & fortunæ cedere forti
Quam belli dubio temere se tradere fini
Præsertim cui de meritis diffidere causæ
Conscia mens suadet, tanquam qui iusta negabat.
Fit fuga, nec cuneos satis explicat vna ruentes
Porta; cadunt multi, turbæque superuenientis
Calcantur pedibus, nec adest qui tollere lapsos
Curet, vel dextram morituro tendat amico.
Vrgetur proprio satis vnusquisque timore,
Et qui se solum saluat putat esse beatus,
Soliusque sui satis est meminisse salutis.
Area nec pontis, quamuis satis ampla patescat,
Sufficit agminibus simul ire volentibus vltra
Quin multos vtrinque viros effundat in amnem:
Dumque nimis propere gladios vitare laborant,
Haurit eos subito species contraria mortis.
Interea Franci, solita feritate, suprema
Agmina concidunt, capiunt, & cæde peracta
Arboris in truncum gladios strictasque secures
Conuertunt, quem rex Anglorum cingere ferri
Pondere non modico multoque sategerat ære,
Hancque sibi sortem conclusit in arbore dicens:
Truncus vt hic scindi nequit, aut à cespite velli,
Sic ne Francigenæ poterunt mihi tollere quicquam.
Hunc cum perdidero, simul hanc volo perdere terram.
Tam stolidæ ad Francos emissio conditionis
Venerat, vnde magis ardenter in ipsius ibant
Roboris exitium ferro turgentis & ære.
Sed quæ vis aut ars virtutem præpedit, vt non
Consummare queat fœliciter omne quod audet?
Nil ferrum, nil æs, nil vis humana decori
Profuit arboreo, quin corruat igne cremanda,
Quæ modo tot ramis tantoque virebat honore,
Et Vulcassinæ foret vnica gloria vallis.
Nunc (pudor & luctus patriæ totius) ab ipso

Funditus est euulsa solo, sed adhuc locus ipse
Ostentat, qualis fuerit dum tota vireret,
Nam noua progenies fruticum succreuit ad instar
A terra sensim steterat qua nobile lignum.
Quæ numerum vincens syluam facit ordine pulchro,
Ne non hæredes tam nobilis arbor haberet.
Victor cum Francis victoribus inde recedens
Vespere iam sero se Caluo monte recepit
Carolides. At rex Anglorum tristis & exspes
Indignans multumque dolens super arbore strata,
Immo super damnis fuerat quæ passus, eodem
Se Vernone die recipit, comitante timore.
Nec tamen audet ibi, nisi sola nocte, morari
Paciaci sibi tuta magis fore mœnia credens.
Conuocat ergo suos & tali voce fideles
Alloquitur, nimiam verbi modus indicat iram.
Heu! quantus pudor est totiens retrocedere, quantum
Dedecus à paucis tot millia posse fugari?
Nec bello conferre manum, nec Francigenarum
Corda superba semel, non dico vincere, saltem
A fastu reuocare parum quo semper abundant,
Quo nos, quo cunctos sibi suppeditare laborant!
Ille quidem dominus meus est, dominumque vereri
Ius iubet & ratio, nec ei confligere tutum est:
Sed quid ego? qui me vestrum non iuuerit. vltum
Dedecus ire meum, nunquam mihi fiet amicus,
Sed meus hostis erit, & me sibi sentiet hostem.
Si regi bellum committere iure vetamur,
Cui tanquam domino subijci ratione iubemur;
Tot nobis castella patent, tot rura, tot vrbes,
Quæ leuiter cursu confundere possumus vno.
Richardo comiti placuerunt verba parentis
Addens pauca, quibus sic incipit: Ecce paratas
Mille acies tua quæ præcepta sequantur habemus,
Sunt etiam nobis equitum tria millia, quorum
Vnus ego, sed dextra magis gladiusque probabunt.
Nec Gaufridus abest Lisinameus, vnus in armis
Qui satis est contra Francorum corpora centum.
Et quid Hirundellæ, vel eum quem Cestria misit
Radulphum, vel quo gaudet Lecestra Iohannem,
Præterea comites & quos Pratellica tellus
Nutriuit fratres, Halgomaridemque potentem
Viribus, armata nullum virtute secundum,
Quid Paganellos referam, geminosque leones
Britigenas fratres Herueium cum Guidomarcho,
Quorum præsidio generosa Lionia pollet?
Hic nuper coram nobis durissima pugno
Tempora fregit equi mortemque subire coegit,
Ichonomumque sui patris, nihilominus ictu
Solius pugni, prægrandi corpore monstrum
Coram patre suo, morti succumbere fecit.
Tales nos gerimus, tales in bella venimus
Tales, chare pater, tales tua castra sequuntur.
Prætereo reliquos quorum satis est tibi virtus
Cognita. Sunt alij, sed nec virtutis egeni

Millia

Millia dena quater in equis, peditumque cateruæ
Innumeræ. quæ nos segnes mora detinet? aut quæ
Segnities nostros ignaua bituminat actus?
Cur alis quasi viscatis hærere videmur?
Imus, an ignauas victi sine vulnere dextras
Tendimus, ad libitum nobis dominentur vt ipsi,
Qui nobis odio semper nostrisque fuerunt?
Quinimo dum res & sors vocat, expediamus
Agmina, curramus propere. subitoq; Meduntam
Obsideamus: erit manibus iam subdita nostris,
Ni per nos steterit. solus Garlandicus heros
Seruat eam & pauci pedites cum milite raro.
Remis Remorum præsul se transtulit, at rex
Solus cum paucis est Calui montis in arce:
Flandricus Atrebatum dimisso rege recessit:
Iam Comes Henricus Trecas Barrumq; reuisit:
Vdonemq; ducem Burgundia læta recepit.
Iam Castriduni rediit Theobaldus ad arces:
Bituriam Stephanus, Symon Sparnonis amœna
Rura tenet, Bellum montem Matthæus adiuit.
Iam mons exultat clarus veniente Radulpho,
Pertica Rotroldo gaudet nemorosa recepto,
Et reliqui proceres armorum longa perosi
Tædia, iam proprios læti visere penates.
Hæc mihi cuncta liquent exploratoris ab ore,
Qui non auderet vllo me fallere verbo.
,, Dum licet, vtamur fortunæ munere: semper
,, Et nocet & nocuit dilatio longa paratis.
Consilium comitis procerum manus approbat omnis,
Nec fuit inuentus inter tot millia quisquam
Qui summo se non offerret ad omnia voto
Qui sciret regi damnosa futura Philippo
Francigenisq; suis, quos naturaliter omnes
Oderunt, queis cum nequeant probitate nocere,
Garrulitate nocent solita linguaq; veneno.
Exacuunt igitur verbis mordacibus iras
Seque cohortantur in damnum Francigenarum
Cunctorumque cadunt in idipsum consona vota.
Surgitur, hospitioque suo se quisque receptat,
Lætantesque cibis & somno corpora curant.
Postea vix summos aurora rubescere montes
Fecerat, & valles nondum primordia lucis
Attigerant, interque canem distare lupumque
Nullus adhuc poterat aliquid discernere visu,
Raucisono lituus clangit per castra boatu
Cuius ad horrificum clangorem, corpora stratis
Tollit, & induitur raptim leuis arma iuuentus.
Exierat portus exercitus omnis iterque
Rectum quo petitur vrbs Parisiana tenebat.
Iamque duobus erat processum millibus, & se
Nondum protulerat toto Sol aureus orbe:
Vt pede non fausto terram tetigisse Philippi
Se videt Henricus, cursoribus imperat, Ite,
Ite cateruatim, nulli iam parcite villæ:
Igne cremate domos, homines occidite, quis se

Tradere noluerint, vinclis abducite prædas,
Et patriam Galli dira confundite clade.
Paret ei ferro munitus & igne satelles,
Seq; per hostilem patriam diffundit vbiq;,
Et domini præcepta sui crudeliter implet.
At rex, militibus vt erat stipatus vtrinque,
Passibus incedens lentis, spe ductus inani
Per medium tendebat iter, facilique putabat
Posse Meduntenum sibi vi pessundare castrum
Et iam Cauforium, Buxis, Neufleta, Breuallis,
Mondreuilla, Iois, Fauerilli villa Menardi,
Mesnilium collis, Alnetum, Landula fumant.
Iam Fontanetum, LomaZaia, Barrulus ardent,
Omnia momento sub eodem corripit ignis:
Abducunt prædas, homines in vincla retrudunt,
Se spoliis onerant, intactum nil manet, omnem
Excidio patriam fortuna inuoluit eodem.
Gaudet, & expleri refugit mens impia regis,
Dum per circuitum fumos videt vndique volui,
Ruraque tot subitis simul ignibus incinerari.
Et iam constabat vrentibus indice fumo
Perque relatores regem Londonis adesse
Millibus innumeris, vt nostros vndique muros
Obsidione premat, quos si vi ceperit, omnem
Frugiferi villam speciem conuertet in agri
Ciuibus eiectis vel turpi morte peremptis.
Talibus ille minis hoc impetrare studebat
Territus vt ciuis concedere vellet eidem
Sponte quod in medio figat vexilla Medonte
Imperiumq; ferat Anglorum Gallicus vltro.
„ *Sæpe sed a facto verbum distare videmus.*
„ *Nec semper ferit ad libitum quicunq; minatur.*
Non ita sunt Franci faciles terrore moueri,
Quos magis audaces vis efficit ipsa minarum,
Quos concepta minis magis indignatio fortes
Et magis attentos propriæ inuigilare saluti
Reddit, & illatis vindictam reddere probris.
Armantur ciues & progrediuntur apertis
In planum portis, quibus & Garlandicus addit
Se socium, cum quo quinquagenarius hosti
Obuius egreditur animis instructus & armis.
Quos vbi compositos se defensare paratos
Stare procul vidit rex Anglicus ordine pulchro,
Obstipuit, signoq; dato clangore tubarum
Agmina contraxit dispersa, gradumq; repressit.
Tunc nimis admirans hæc secum pauca susurrat:
Quid notat hæc Francæ dementia gentis, & vnde
Vnius villæ populo præsumptio tanta
Nascitur? innumeras vt iam expectare phalanges
Audeat, & cum sint numero vix millia quinque
Omnibus his vires opponere velle videntur,
Quærere qui potius latebras & claudere portas
Debuerant, non sic gladiis occurrere nudis.
Et tamen esse potest quod rex sibi prouidus illis
Miserit auxilium, vel forsitan ipsemet infra

Mœnia

Mœnia cum multo se milite continet, vt cum
Cœperimus conferre manum ruat impiger in nos
Ex improuiso totumq; exterreat agmen.
Hæc dicens acies paulum retrocedere iussit
Inq; Scendrinis iuncto stetit agmine planis
Disposuitq; acies, per scalas, perq; cohortes
Ordine compositas recto, vetuitq; vagari
Ne quis & a serie secedere quolibet ausu
Præsumat temere, donec secreta Medontæ
Plenius agnoscat, & tunc deliberet, ipsi
Quid magis expediat, an ad Ibram signa reflectat
Siue Medontenas tentet suffringere portas.
Nec minus vt vidit ipsum retrocedere, digna
Laude Medontensis iugi communia, cepit
Agmine non laxo procedere, Pongibouemq;
Exuperat cliuum. qua te, Communia, dignam
Laude feram tibi quæ præconia digna rependam?
Anglorum regem tibi quæ virtutis adegit
Gloria velle sequi? magna est tibi causa triumphi
Ipsum te propter passu cessisse vel vno
Et terrore tui vultus abiisse retrorsum.
Si mihi sufficeret dicendi tanta facultas
Quantum velle datur, vt quod mens concipit intus
Dicere lingua queat, tua fama celebrior esset
Et maior: totus dignam te laudibus orbis
Diceret efferri. si quam tamen hæc mea, si quam
Carmina sunt habitura fidem, si me patiatur
Liuor forte legi, tu posteritatis in ore
Semper eris, viuetq; tuum per secula nomen.
Guillermus Armoricus. *Hoc tibi lingua tui munus largitur alumni*
Ingratum tibi ne me nutriuisse queraris
Vndenis tibi quem cano iam vertice lustris
Patria Britigenum duodennem misit alendum
Iam tunc Castalij sitientem pocula fontis.
Nuncius interea spirante citatior austro
Mittitur ad regem. sed iam peruenerat illum
Certa fides facti quæ proueniebat ab igne
Et fumo Calui quos montis ab arce videbat:
Vnde citus laxis sua præcedebat habenis
Agmina, dum nimio festinat adire Medontam
Affectu, tanquam cui damna domestica cordi
Plus inerant, quem visa grauis iactura suarum
Vrgebat properare magis, quem millia dena
Pone sequebantur pedites, equitesq; trecenti.
Haud secus Hispanas Karolus properabat in oras
Quando Marsilij corruptus munere regis
Infœlix Ganelo Francorum tradidit alas,
Dum cupit indignæ vindictam reddere stragi
Qua dux Rollandus post inclyta bella, ducesq;
Bis seni, quorum florebat Francia laude,
Sarracenorum manibus cecidere cruentis
Sanguine Ronceualum generoso nobilitates.
Calcibus assiduis latus indefessus vtrumque
Cornipedis fodiens, respersus puluere vultum,
Impexus crines quos obuia flamina sparsim

Turbabantq; genas fluuio sudoris inundans
Iam quasi mutatus facie nec cognitus vlli
Tendit iter medium portam per vtramque Medontæ,
Pongiboui donec cliuo stetit impiger; illic
Expectando suos, dat ferrea tegmina membris.
Regis ob aduentum gaudet communia, seque
Ad virtutis opus, magis exhortatur & arma.
Rex quoq; lætatur & grates reddit eisdem
Quod sic instructos armis inuenerit illos
Egressos portis se defensare paratos.
Iam bellatorum modo quos præuenerat, omnis
Venerat ad regem numerus. proceditur ergo
Agminibus iunctis, & idem facientibus agmen.
Rexque suiq; simul, studio feruente, fideles
Mente pari sitiunt Anglorum attingere regem
Quem sibi præcise confligere velle putabant.
Sed tamen ipse suis dederat iam signa maniplis
Retrocedendi committens vltima curæ
Agmina Richardi comitis comitique Licestræ.
Et iam Solis equi flexo temone diurni
* Antipodum Non procul* antidotum gaudebant esse* laboris
* se ab oris Quos expectabat gremio refouere tepenti.
Thetis ouans, poteratq; viæ iam victa videri
Qua sibi nocturnam gaudent sperare quietem.
Et iam transierat exercitus ardua collis,
Septima pars cuius, quam tota caterua Philippi,
Maior erat numero, tamen expectare timebant.
Karolides igitur vicina crepuscula noctis
Esse videns hostemq; gradus flexisse retrorsum,
Vlterius fugitiua sequi vestigia nolens,
In medio plani stetit, vnde recesserat, hostis.
Haud tulit hæc baro Barrarum nobilis hæres
Armipotentis, eques animi Guillelmus equestris,
Ordinis exemplar famæ decus, inclyta gentis
Gloria Francigenæ, sponsus & corpore, præstans
Viribus, omnimoda morum bonitate repletus
Quem cum præ cunctis sic extollit, vt videatur
Nil vt abesse bonis de naturalibus illi
Ipsa suum miratur opus natura, suo qui
Applaudens operi speculum sibi fecit in illo,
Exemplumq; capit quo cætera formet ab ipso.
Is se clam medio furatus ab agmine regis
Armigeri spoliat clypeo latus & rapit hastam:
Et quis, ait, mecum veniet? quasi fixus in illo
Ecce comes Pictauus agro nos prouocat, ecce
Nos ad bella vocat: rictus agnosco leonum
Arma deportans Illius in clypeo, stat ibi quasi ferrea turris
Francorum nomen blasphemans ore proteruo:
Oblitusq; fugæ nihilominus ecce superbit,
Et nisi reppererit pugnam, male sanus abibit.
Vado videre virum propius. Sic fatus aperto
Prosiliit campo. sequitur Melloticus heros,
Hugoq; quo domino tuus Aiencaria multum
Creuit honor, per quem canitur tua fama per orbem
Et Baldoinus, Fornivalidesq; Girardus:

Hi pau-

Hi pauciq; alij stimulante cupidine laudis
Eminus admissi post Barrica signa feruntur
Armigerique sui, dominis qui deesse nequibant,
Et ribaldorum nihilominus agmen inerme,
Qui nunquam dubitant in quæuis ire pericla.
Sic olim Ionathas ignaro patre suisque
Armiger ascendit reppendo per ardua montis
Deq; Philistæis bis denos ense trucidans
Millia mille virum solus dare terga coegit.
Vt comes erecta Guillelmus comminus hasta
Vidit hirundelæ velocior alite quæ dat
Hoc agnomen ei, fert cuius in ægide signum,
Se rapit agminibus mediis clypeoque nitenti
Quem sibi Guillelmus læua prætenderat vlna
Immergit validam præacutæ cuspidis hastam.
Quem simili leuitate volans Acestricus, hasta
Sternere vibrata momento tentat eodem.
Sed neq; vis Boreæ Rodopen labefactat, & Hismon
Præualet vndarum violentia nulla mouere
Quamuis impulsu gemino circumtonet ipsum.
Nec Barrensis eques geminato comminus ictu
Corruit aut aliquo flectit sua corpora motu.
Cuius non caruit successu lancea primum,
Vna dum comitem prosternit equumq; ruina.
Nec minus inuersa reliquum ferit improbus hasta,
Præcipitemq; solo resupinus cruribus vrget.
Ac sonipes ruptis per deuia liber habenis
Diffugit, exponens prædam se cuilibet hosti.
Fit fragor & strepitus geminatur colle propinquo
Dum sonipes simul & comites labuntur, & arma.
*territus ** Terruit occurrit heros Pictauus & idem*
Regis progenies, rex protinus ipse futurus:
Quem simul agnouit Guillelmus, lancea cuius
Integra restat adhuc, gaudet, nec gaudia celat,
Inuenisse parem cum quo par pugna sibi sit.
Non tamen expectat illum, sed it obuius illi,
Fraxiniamq; viri propensis viribus hastam
Sub medio figit vmbone, nec ipse minorem
Ictum Richardi dextra feriente recepit.
Vtraq; per clypeos ad corpora fraxinus ibat
Gambesumq; audax forat, & thoraca trilicem
Dissicit, ardenti nimium prorumpere tandem
Vix obstat ferro fabricata patena recocto
Qua bene munierat pectus sibi cautus vterq;.
Hic dum ferre nequit impulsus vtraque tantos
Frangitur, & clarum dat lancea fracta fragorem.
Nec tamen a manibus trunci cecidere, sed illis
Ingeminant ictus circum caua tempora crebros.
His quoque consumptis, nec dura ferentibus arma,
Acrius insurgunt nudatis ensibus, & se
Ictibus alternis & cedi & cedere certant.
*aperte *Hæc fingunt iras, sed * a parte dextera nudat*
Corde tumens odium, rimatur & intima vultus
Si qua mucro viam morti reperire valeret:
Tunc non posse dolens manifesta vincere pugna

Guillelmus comes, insidias molitur equiq;
Per latus obliquum capulo tenus impulit ensem.
Sensit, & vt vidit genibus titubare remissis
Quadrupedem, prudens ab equo descendit, & ipsum
Stans pedes & rectus firmo pede perculit ictu
Iam duro comitem, quod toto corpore stratum
Altior insurgens subiecta strauit arena.
Vtque magis noceat iuuene peremit eodem
Eius equum comitemq; super prouoluit eundem.
Cur? quia non poterat ipsum vel ducere captum
Aut armis spoliare, neci vel tradere victum
Solus, & hostili circundatus vndiq; turma,
Qui non cessabant iaculis simul atque quadrelis
Eminus & missis in eum sæuire sagittis,
Cum non auderent accedere cominus illi,
Vel conferre manum, vel se committere pugnæ.
Stabat enim firmus vt Barra repagula firmans
Agminis hostilis medio, facilique rotatu
Se circumducens, nunc hos nunc obruit illos.
Sic aper a canibus circumlatratur, vbi se
Cum nec iratum, cum nec fuga tuta, nec hosti
Appropiare potest, in quem sua sæuiat ira,
Nunc caput in renes obliquat, nunc vice versa
In dextrum læuumq; latus circumrotat ora
Et quos consequitur transfindit dente recuruo.
Concurrunt socij comitemque in puluere stratum
Tollere festinant, iacet ille supinus equino
Lapsu contritus, armorum pondere multo
Moleque corporea pressus; tamen inde leuatur
Absq; mora, tam præcipuis adiutus amicis.
Sistitur in pedibus & equo dat membra recenti
Seque cohortatur vt Barras frangat & ipsum
Vel ducat viuum vel ibidem cogat obire.
Ille autem multo perfusus membra cruore
Vix pede stat recto. clypeus lacer atq; foratus
Mille locis horret iaculis hærentibus ipsi
Hiricio similis, tamen illum tangere nemo
Comminus est ausus, quin mox perimatur ab ipso.
Tunc comes exclamat: Barras, gaudete Quirites,
Fregimus, in manibus sunt Barræ denique nostris.
Nulla potest nobis iam barrula tollere Barras.
Talia iactantem leua ferit hasta sub aure
Hugonis dextra nisu vibrata potenti.
Flectitur in dextrum latus ille nec hasta tenorem
Fracta tulit, nec eum lapsu plagave notauit.
Tunc ait, inuictum sic vincere posse putasti
*tardi *Barrarum dominum.* tradi licet, ecce venimus*
Auxilium fessis laturi in tempore Barris.
Cesset ab ore tuo iactantia talis, & vnde
Nouimus, & qui te, quam sit tua casta memento
Mater, & inuictos ne blasphemaueris vltra
Francigenas, & eis discas non posse resisti.
Hæc dicens ensem sic circumuoluit, & ipsi
Instantem circum caput omne ferit, quod ab inde
Vrget eum nimis attonitum reflectere gressus:

At Droco

At Droco Mellotides totis conatibus instans
Marcellum deuoluit equo, comitemq; Licestræ
Associat lapsis; dumq; hos instanter & illos
Sternere festinat, erecto comminus ense
Aduolat, & comitum turbatus strage suorum
Petrus fronte ferit media Pratellicus ipsum
Qua male tectus erat retro labente galero,
Dum sua virtuti plusquam sibi dextera seruit.
Nobilis ingenti signatur vulnere baro
Cuius adhuc signum gerit & geret ipse patentem
Fronte Cicatricem: furit eius filius & se
Neglecto, ruit in medios Droco minor hostes.
Deiicit, impellit, cædit, ferit, impedit, omnem
Virtuti miscet fortunam, dum iuuat omnes
Impendisse patris vindictæ vulneris iras.
Forniualus Petrum, Baldoinusq; Radulphum,
Hugoq; Fulconem, Robertus sternit Hericum.
Sic vno Franci voto grassantur in illos.
Quamuis pauca manus bello tamen ardua virtus
Feruida vis, proba strenuitas, vis inscia vinci
Defectum numeri gladio sub vindice supplet.
At Droco restricto iam vulnere, casside rursus
Induitur, Guillelmus equum iam nactus in armis
Se renouat multosque ferit, multisque feritur
Ictibus, effuso pinguescunt sanguine campi.
Amissis currunt dominis per rura caballi,
Hastis, & iaculis dumescunt plana Soendri
Syluaque fit subito modo quod fuit area nuda.
Armis terra latet contecta. iacere videres
Hic homines in quadrupedes in lumine mortis.
Et iam rarescunt acies, fuga turbida campi
Nudat vtrumque latus, fugit irreuocabilis hostis,
Dum nequit ardentem Francorum ferre furorem;
Nec reperire queas in tantis millibus vnum
Qui sua mille velit calcaria vendere libris.
Quo fugitis? reuocate animos, in bella redite,
Aut saltem medio vestigia figite campo.
Non est qui vobis instet, qui vestra sequatur
Agmina, pene caret numero generosa iuuentus.
Proh! post quem fugitis? pudeat, proh, mille quirites
Atq; alios plures quos ornat bellica virtus,
Quos genus egregium summo præsignit honore,
A vix ter denis tanta leuitate fugari.
Hesperus interea confinia noctis agebat
Duxerat & mundo tenebras absentia Solis,
Aurea luna vicem cuius supplere parabat
Orbe fere pleno mundi per climata lucens,
Victores redeunt, quos rumor ab hostibus omnes
Aut interfectos aut captos esse ferebat.
Bis sex adducunt equites, quater octo pedestris
Ordinis, & plures linquebant semisepultos.
Nec minus armigeri ribaldorumque manipli
Ditati spoliis & rebus equisque redibant.
Buccina rauca sonat reditum iam nocte sub ipsa.
Nec mora rex & cœtus ouans rediere Medontam,

Et læti somno se curauere, ciboque.
Anglicus ex illo rex tempore non fuit ausus
Armato nostros adoriri milite fines.
Ast modicum Barrensis eques post tempus ab omni
Vulnere sanatus, quasi tyro nouellus in arma
Se reuocat, flagratq; nouo probitatis amore
Inuigilatq; bonis sic actibus, vt nisi semper
Præteritis aliquid addat, nihil æstimet actum:
Et dum nil aliud quærit nisi laudis honorem,
Se magis atq; magis, oblitus posteriorum,
Per virtutis opus extendit in anteriora.
Richardus vero interea petit a patre sponsam
Restitui sibi iure suam, quam turre reclusam
Viliter Henricus rex dira mente tenebat
Contra ius sponsique sui fratrisque Philippi,
Fratrem germana fraudans vxore maritum,
Se super incestus suspectum crimine reddens,
Corrupisse nurum fama vulgante notatus.
Quapropter patri merito se subtrahit ille
Seque reconciliat sub amica pace Philippo.
Mensis erat cuius Iacobi sacrat atque Philippi
Passio principium, tunc cum nascentibus vuis
Mane solet madido damnosior esse pruina,
Agmina Karolides Nongenti congregat, vnde
Victrices cuneos ad Bernardi feritatem
Applicat, & castro vi fracto, protinus vrbem
Cenomannorum subita premit obsidione.
Quam rex Henricus equitum peditumque cateruis
Innumeris fretus clausam tunc forte tenebat,
Ad quam Vindocino modo festinauerat ipse
Vt contra Francos & natum clauderet illam.
Sed postquam sciuit portis instare Philippum
Dat sua terga fugæ, nec limina flectere retro
Audet, cui subitas dederat timor ocius alas
Dum fugit oblitus famæ & regalis honoris,
Donec Alançonis tuta se clausit in arce.
Continuo fugiens viginti millia cursu
Mox fractis vrbem portis exercitus intrat
Expositam prædæ: spoliis onerantur opimis
Quadrigæ, iumenta grauat pretiosa supellex,
Serica vestis, ebur, & argentea vasa, numisma
Ponderis incerti plumisque tumentia ditis
Ornamenta thori diuersorumque colorum
Ridentes panni. nimio sub fasce gemiscunt
Colla, nihil tamen inde minus mortale cor ardet
Quamuis sit plenum, quamuis plus tollere præda
Inuenta nequeat, spoliis nec gaudia tanta
Concipit ablatis, quin plus sit triste relictis.
Interea patrem sequitur Richardus, & illi
Inde reuertenti nimis admiranda recurrit
Immo dolenda magis vrbis spoliatio facta
Tam subito, patrum ius & speciale suorum
Auxilium, generosa suæ cunabula gentis
Demolita videns, non miror si dolet. At rex
Munificus tanto solamina grata dolori

Donat ei totam cum ciuibus omnibus vrbem
Cumq; suburbanis tot ditia rura colonis.
* Turones *Inde iter accelerat * Turonis festinus ad vrbem*
Quam geminum nitida flumen circumfluit vnda,
Hinc Liger, hinc Carus medio sedet inter vtrumque.
Clara situ, speciosa solo, iucunda fluentis,
Fertilis arboribus, vberrima fruge, superba
Ciue, potens clero, populis numerosa, referta
Diuitiis, lucis & vitibus vndique lucens
Quam sacrosancti præsentia corporis ornat
Præsulis eximij Martini, gloria cuius
Omnibus Ecclesiis summum decus accumulauit.
Quæ cum sit Britonum caput & metropolis, vna
Bis senas sub se cathedras lætatur habere.
Cuius vt agnouit aduentum regis, in vndas
Præcipitat Ligeris pontem, ne transferat vltra
Rex acies, facili subiturus mœnia cursu.
Sed quæ virtuti vis aut cautela resistit?
Quis cohibere potest animi virtute calentem?
Rex quodam duce ribaldo vada tentat vbique
Donec inundantis medio se fluminis hasta
Appodians, ripa subito stetit vlteriori;
Inuentoque vado quasi per miracula, contra
Spem, contra fluuij naturam, transiit absque
Remigis officio per aquas exercitus omnis
Vt siccum tetigit acies hastata virorum
Haud procul a muris se protinus obtulit illis
Planities, castris sedes aptissima, cuius
Lambit vtrumque latus Ligeris Cariq; fluentum:
In medio segetes aut prata virentia rident
Et raris vineta locis, aut fertilis arbor
Tempore pruna suo, pira, cerasa, mala ministrans
Aut alneta, quibus muniret castra satelles.
His facit in planis sua rex tentoria figi
Quæ videt vtilia fructu, visuque decora.
Et iam nocturnas noua lux amouerat vmbras
Reddideratq; diem Solis præsentia mundo,
Irrequieta manus peditum, quibus omnis vbique
Est onerosa quies, scalas ad mœnia rege
Ignorante leuant, nec adest qui mœnibus illos
Arceat, aut cui sit audacia velle tueri
Vrbis circuitum, tantus tremor occupat omnes
Vectibus oppositis tantum portisque seratis
Omnes municipes, omnis se ciuis in arce
Clauserat: hanc solam defendere posse putabant.
Ergo cateruatim pedites in mœnia scandunt
Perque gradus subeunt, vicos portasque recludunt
Introrsum sociosque suos hortantur adesse.
Denique militibus notum regique fit istud.
Mirantur, gaudentque simul, gratesque Deo rex
Lætabundus agit, eius qui prosperat actus.
Introeunt quicunq; volunt, fit protinus ipsam
Rege iubente, pari voto, concursus ad arcem.
Septuaginta viros equites peditesque trecentos
Gascolides secum Gilebertus habebat in arce

Qui præfectus erat & constabularius illis:
Qui tantas non posse videns refringere vires,
Maluit intactam post vrbem, tradere regi
Arcem re penitus salua sociisq; sibiq;,
Quam post conflictum se deniq; dedere victum.
Anglicus interea pacem rogat, & licet ægra
Febre laboraret, calida Chinone relicta
Vsq; Columbare pro pacis amore venire
Sustinuit: cum quo rex pacem fecit, & ipsi
Pictauum solida sub pace reconciliauit,
Sub tali forma, quod vterque vel alter eorum
In Syriæ partes ipsum comitetur iturum.
Pacificare tamen nequiit cum patre Iohannem,
Cui bellum infœlix alia iam parte mouebat
Esse mereretur vt mortis causa paternæ,
Addens fraude sua patrio tormenta dolori,
Cor luctu crucians dum febris sæuit in artus:
Iamq; suprema dies illi Chinona reuerso
Post triduum occurrit, qui fonte sepultus Ebrardi
Per proprios victus natos & obire coactus
Abbreuiasse suæ lugetur tempora vitæ.
Fœlix, si regi regum studuisset haberi
Gratus, & illius metuisset lædere seruos
Fœlix, si sancti Thomæ fratrumq; suorum
Non interfector, sed amator amasset haberi:
Fœlix, si proles illi sua chara fuisset
Ipseque charus eis, genuit quos omine læuo
Ipsius exitij causam mortisque futuros.
Hinc tibi scire licet homo quid sit gloria mundi,
Quid luxus, quid opes, quid honor, quid summa potestas,
Cui nuper dare vix poterant castella vel vrbes
Hospitium, nec ei capiendo sufficiebant,
Quem formidabat regni pars maxima nostri
Nomine quam feodi Francorum a rege tenebat
Neustria, Pictones, Andis, Vasconia, Santo
Armorici, Bitures, Aluernicus, Anglia tota,
Multi præterea populi quos æquore lato
Circuit Occeanus, cum regibus atq; tyrannis
Subiiciebantur illi seruire coacti:
Nunc satis arcta domus totum concludit, & ex his
Quos genuit nullus interfuit eius honori
Supremo, aut saltem corpus produxit ad vrnam.
Heu quid anhelamus ad mundi gaudia? quid sit
Infrunita trahit vos ad terrena voluntas?
Sis locuples, sis pauper idem est, mors omnibus æqua
Imperiosa manu, fortunam terminat omnem.
Ergo dum viuis caueas, homo, perdere vitam
Nescia quæ finis, post luctus gaudia præstat:
Ne post lætitiam pereuntem flamma gehennæ
Te cruciet, ne te mors torqueat inscia mortis
Quam patiens semper & nunquam viuit in illa.
Irrequieta solet grauis esse locutio; vires
Confractas reparant moderata silentia linguæ.
Expedit ergo breui tibi Musa quiescere pausa,
Vt mage facundam requies te tertia reddat.

LIBER

LIBER QVARTVS.

QVARTI LIBRI CATALOGVS.

Quartus Richardo confert patre sceptra sepulto:
Qui mox Ierusalem properat cum rege Philippo.
Tynacriis hyemant in finibus, vnde simultas
Non finit ire simul ambos. cedit Cyprus Anglis,
Francigenis Acharon, Gaza, Ascalon, Open vtrisque.
Ægrotat repetitque solum natale Philippus.
Richardus rediens capitur, sed & inde redemptus
Francigenum bellis multa virtute resistit.
Francos obtruncat damnosa fraude Iohannes.
Galterus renouat amissa chyrographa fisci.

Lege patrum veteri Richardum, patre sepulto,
Efficit Anglorum primogenitura monarcham:
Qui sublimatus constans in amore Philippi
Mansit, eum tanquam dominum reuerenter habendo:
Nec fuit inter eos anno discordia pleno,
Pace ligante bona gemini commercia regni.
Anxius interea vix Christo reddere votum
Proposito nuper sancto quod vouerat illi
Dum properat, vigili sibi prouidet omnia cura
Tanti procinctus sibi quæ desiderat vsus,
Quæ sibi deposcit series tam longa viarum.
Præmunit validis se pugnatoribus, & tot
Quot satis esse putat ad tanta negotia, tota
Delectos patria bellis & pace robustos:
Millenus centenus erat deciesque nouenus
Quo petiit Francus rex regna marina Philippus
Fruge, leguminibus, argento, carnibus, auro,
Rebus, equis, armis, biscocto pane, meroq;
Innumeras onerat naues, & classe parata,
Propulsus Zephyri spiramine mouit ab vrbe
Italiæ clarum posuit cui Ianua nomen:
Hebdomadisque tribus Tyrrhena per æquora vectus,
Læuus habens Romam, dexter Carthaginis arces,
Post tempestates, post multa pericula, multas
Passus iacturas, Tynacribus appulit oris.
Pharita dum classis legeret freta, forte suborta
Tempestate rates iam rumpebantur, & vndis
Pœne tegebantur, nisi nauita cautus, in æquor
Emisisset equos, fruges iactasset, & escas
Vasaq; plena mero. nec contradicitur illi
Immo suam rem quisque iacit, sua perdere malens
Funere quam nullo vitam finire sub vndis,
Req; sua potius quam corpore pascere pisces.
Nec reputat damnum quo mortis prorogat horam
Tempore vel modico. Sic nauibus exoneratis
Esset cum noctis medio plus temporis actum,
Nec cessaret adhuc vis tempestatis, & æther
Cogeret attonitos iam desperare salutem,
Et tonitru & nimbo tenebrisque tenentibus astra
Fulgura quas nimio rumpebant crebra stupore,

Rex animo forti stupidos affamine tali
Solatur: cesset timor omnis, visitat ecce
Nos Deus ex alto, tempestas ecce recedit
Iam matutinas Claræuallensis ad horas
Concio surrexit, iam sancta oracula sancti
Nostri haud immemores in Christi laude resoluunt,
Quorum pacificat nobis oratio Christum:
Quorum nos tanto prece liberat ecce periclo.
Vix bene finierat, & iam fragor omnis & æstus
Ventorumq́ cadit rabies, pulsisq́ tenebris
Splendiflua radiant & luna & sydera luce:
Sicque data cunctis, ad regis verba, salute
Nox abit, & flatu classem ducente secundo,
Auxiliante Deo, magna non absque suarum
Rerum iactura, læti euasere periclum
Atque alacri plausu portum subiere salutis.
Tunc rex larga suis gazis effundit apertis
Dona, quibus veniant illis obliuia iactus,
Ne Christi athletis vel equi vel pabula desint.
Rex quoq́ Richardus properans haud segnius ille
In crucis obsequium (constrictus ad hoc tamen ipsum
Iure tenebatur iurando) mouit ab vrbe
Massilia, rebus ita præmunitus & armis
Electisque viris, vt non minor ipse Philippo
Viribus ac aliis quæ præsens postulat vsus
Esse videretur. hinc Tusca per æquora ductu
Veliuolo raptus, numerosa classe Sycanos
Ingreditur portus, nil passus in æquore damni,
Gaudia Francorum renouans regisque Philippi
Qui tunc Mechina nouus hospes in vrbe manebat.
Exultant Siculi gaudet Trinacria tota
Hospitibus tantis, tot habentibus agmina secum
Quos rex Tancredus magno suscepit honore
Ditia qui gentis Siculæ tunc fræna regebat
Insidiis, mixta vi, sceptra potenter adeptus.
Rex Guillelmus erat nuper defunctus, & eius
Vxor Richardo gaudebat fratre Iohanna:
Nec quo se viduam consolaretur habebat,
Nec qui possit erat hæres succurrere regi.
At soror eiusdem Constantia, rege sepulto,
Iure volebat ei succedere prole carenti.
Tancredus fuerat qui regis auunculus illam
Non patiebatur patriis succedere sceptris,
Præsumens nullo succedere iure nepoti,
Seque nouum regem spoliata nepte creare.
Illa tamen regis Henrici cum foret vxor,
Qui fuit imperium Romanum tempore nactus
Post modico, facta est regina iuuante marito.
Quæ simul imperij & regni diademate fulgens
Restitui prorsus meruit sibi iura paterna.
Postea quæ genuit Fredericum qui modo regnat
Theutonicos cum Romanis Siculisque gubernans.
» *Heu quam mutari leuis est affectio mentis*
» *Humanæ, quam se diuersis motibus aptum*
» *Exhibet humanum cor, suggestoris iniqui*

,, *Fraudibus illectum, qui supplantator amoris*
,, *Semper agens odium, lites serit inter amicos;*
Quosque videt iunctos aliqua discriminat arte,
Vt sibi subiiciat disiunctos, quos superare
Non valet alterno dum consociantur amore,
Dum stant, dum temere non incuruantur, vt hosti
Sit via, cui nullos est supplantare potestas
Præter eos qui se incuruant vt transeat ille.
Nosque nimis faciles sumus illi cedere qui nil
In nos iuris habet, nisi quantum cedimus illi:
Immo si volumus, quantum temptamur ab illo
Vnde resistamus satis intra nosmet habemus,
Quod nobis virtus præstat diuina, nec vllus
Cogitur esse malus, nisi sponte receperit hostem.
Nam suggestori subiicit nos sola voluntas,
Quæ si defuerit, peccatum nullus habebit.
Reges ecce duos amor vnus, spiritus idem,
Vna fides vnit & sic conglutinat, vt nil
Hic amet aut fugiat, nisi quæ fugit aut amat ille.
Tantus ad alterutrum ligat ardor amoris vtrinque.
Sed durare diu dilectio tanta nequiuit
Inter eos. Richardus enim quod corde tegebat
Nactus oportunum tempus detexit, & illum
Talibus alloquitur: Bone rex cui Francia paret,
Cuius ego miles, cui sum iuratus in arma,
Cui tanquam domino fateor me iure teneri,
Quem tremit Ægyptus regioque Palestica, cuius
Præstolatur opem Domini crux atque sepulchrum,
Audito cuius Saladinus nomine pallet,
Iam sua, iam victi tendunt tibi brachia Parthi,
Inclinatque tuis Acharon sua mœnia signis:
Ne quæso tibi displiceat quod detego verbum,
Germanam tibi reddo tuam, causamque latentem
Qua compellor ad hoc, à me, rogo, quærere noli.
Ipsa quidem nupsit mihi per sponsalia tantum,
Nil vltra: nec eam noui carnaliter vnquam.
Et iam iuncta thoro est mihi Berengaria regis
Filia Nauarræ, sacrum iam copula carnis
Consummauit opus, facti caro iam sumus vna.
Nulla quidem causa est quod eam dimittere possim
Amodo cum mihi sit & lege & carne iugata.
Sunt comites, sunt barones, quorum soror vni
Rex venerande, tua meliori fœdere nubet.
Obstupet & nimia rex obmutescit ab ira:
Post tamen hoc breuiter sermone reconuenit illum:
Si mihi germanam reddis, nihilominus omne
Germanæ dotalitium mihi reddere debes.
Quæ cum germana tibi sunt data nomine dotis,
Nunc ad me debent redeunte sorore reuerti.
Sed nihil ad præsens queror, aut peto: nolo minari.
Maius opus superest, sine lite, quod instat, agamus,
Seruitioque crucis instemus, & eius honori
Qui mundi peccata tulit, pro cuius amore
Taliter externis peregrini viuimus oris.
Saluas concedo treugas tibi, dum crucis arma

Seruitio tuleris, deinde meque meosque timeto.
Regis verba placent Richardo, nil petit vltra:
Treugarum talis concessio sufficit illi.
Non tamen exhibuit liquido se corde Philippo
Ex tunc siue suis; nec vero Philippus eidem
Mente fuit placida. qui cum iam quinque fuissent
Mensibus hybernis Sicula in regione morati
Anglorum regem monuit rex noster, vt vna
Aggrediatur iter secum, Dominique sepulchro
Succursum præstet, sicut iurauerat illi.
Noluit ille tamen, Siculis sed mansit in oris,
Auxilium præstans Tancredo in prœlia regi
Infestabatur quibus vndique. Proinde Philippus
Rex cum Francigenis Zephyris dant carbasa primis
Vere nouo, & læua Græcos à parte relinquens
A dextra Pharios, Cretam Cyprumque secundis
Præteriens velis, Acharon illabitur vrbi
Paschæ nocte sacra, quem sic cœlestis agebat
Gratia, quo firmis sacræ solemne diei
Exigeret plantis, quo iam præcesserat ille
Inclytus eximiæ Iacobus virtutis Auennas,
Et iam cum paucis audax obsederat vrbem,
In Domino solo confidens, qui pius illi
Misit oportuno succursum in tempore gratum,
Qui præsto semper est confidentibus in se.
Nauibus egressi firma vestigia planta
Figere congaudet exercitus, & sua saltu
Corpora dant sabulo, læti post longa marini
Tædia discursus, grata potiuntur harena,
Intus & exterius aura meliore refecti.
Nec mora per campos & per conuexa locatis
Certatim castris, ex omni parte coronant
Vrbem, ne quiuis euadere possit ab illa,
Aut laturus opem dare deforis arma vel escas.
Castra solo vigilant, seruat naualia classis.
Dein vallo munire student fossisque profundis
Omnem circuitum castrorum, nec minus alte
Per loca Bristegæ castellaque lignea surgunt,
Ne subito Saladinus eos inuadere possit.
Qui non cessabat pugnas miscere frequentes
Christicolis, & eos incessere nocte dieque,
Quamuis confusus & victus semper abiret:
Nec pudet assidue vinci victumque fugari
Turpiter, & charos conflictu perdere crebro;
Dum dolet obsessis nullum dare posse salutis
Consilium, vel eis succurrere qualibet arte.
Nec mora detinuit Richardum longa Sicanis
Finibus; immo Cypron adijt totamque duobus
Mensibus expugnans clara virtute subegit
Ipse sibi, victamque suo cum principe cepit.
Cypris enim regio quamuis coleretur in illo
Christus Græcorum ritu, tamen impediebat
Christicolas cruce signatos, Dominique sepulchro
Ferre negabat opem, Saracenisque fauebat.
Mox Cypro victa spolijs ditatus & auro

Festinat

Festinat Acharon, quam fractis vndique muris
Obsessi vita tantummodo dedere salua
Orabant, quorum solo pro munere vitæ
Christicolas omnes quos vincula dura tenebant
Saracenorum, Saladinus cum cruce sancta
Reddere pactus erat Francis regique Philippo.
At rex catholicus donec rex Anglus adesset,
Cui fore se socium promiserat ipse fidelem,
Dum crucis obsequio seruire studeret vterque,
Nolebat tanto solus gaudere triumpho,
Expectans socium cui dimidiaret honorem,
Quem soli sibi contulerat clementia Christi
Gentis & inuictæ vis inuictissima bello
Seruitio Christi multo conspersa cruore.
Postea nolebat Syrus vel forte nequibat
Verbo stare suo pactum ve tenere Philippo,
Vnde quidem iusta Richardus bile tumescens,
Præsertim sibi non contradicente Philippo,
Magometicolas omnes, quos vrbe reclusa
Inuenit numero quasi bis sex millia, fecit
Verticibus cæsis efflare in tartara vitas.
Vrbe refirmata positis custodibus omnes
Vici Christicolis & prædia distribuuntur,
Ecclesiasque nouas vbi Christi nomen adorent,
Ædificant, ridet subito mutata locorum
Et rerum facies. iam Magometus ab omni
Exulat ore procul, iam per totam regionem
Catholicæ cultus fidei se pandit vbique.
M.CXCI. *Vnus & vndecies centum deciesque noueni*
Transierint anni postquam Deus est homo factus,
Quando cepit Acharon, gens Gallica, rege Philippo
Crastina Quintiles data cum produceret Idus.
Hinc quoque progreditur exercitus, & sibi muros
Ascaloniensis vrbis pessundare gaudent,
Quia fuit Herodes natus, qui millia centum
Quadraginta dedit morti cum quatuor, ortu
Principis æterni metuens amittere regnum;
Inter tot credens pueros occidere Christum.
Hinc duce Richardo, Ioppem, Garamque triumphant
Insignes olim factis illustribus vrbes.
Hanc fama celebrem centurio reddidit olim
Angelico monitu qui Petri dogma secutus
Purgari meruit & sacro fonte renasci.
Ast illam Sampson bellis insignibus, & vi
Antea collata nulli, nec postea, sæpe
Contudit, & multis confecta cladibus vrbe
Portarum valuas signis atque ære nitentes
In manibus portans, stetit alti vertice montis:
Qui tandem moriens cæcatus coniugis astu
Extinxit plures quam viuus strauerit hostes.
Quæ res gesta notat, quod Christus morte sua nos
Viuificans nostram crucifixit in cruce mortem
Proque sua, sibi quam elegit de gentibus ipse,
Ecclesia moriens, vectes & ferrea claustra
Fregerit, & fortis armati fortior arma

Captiuans, victor spoliis ascendit in altum.
Sed nondum Moysi faciem Iudæa videre
Dum de lege legit paleas non grana, meretur.
Solus cum paucis hæc inter agenda Philippus
Febre graui tactus, crebroque tremore fatiscens
Infirmabatur Acharonque iacebat in vrbe,
Tantaque scaturies, tantus calor illius ossa
Totaque membra fuit ita depolatus, vt omnes
A digitis vngues caderent, à fronte capilli.
Vnde putabatur, & nondum fama quiescit,
Illum mortiferi gustum sensisse veneni.
Gratia sed nobis diuina pepercit in illo,
Ne mutilata suo lugeret Francia cornu
Tam citò, cuius erat studiosa sedulitate
Postmodo continuæ pacis fruitura quiete.
Languit ergo diu, sed enim per tempora longa
Paulatim gradibus cœpit reualescere lentis.
Cumque nequiret ibi sanari prorsus, amico
Hortatu procerum, cum consilio medicorum
In patriam statuit natiuaque rura redire.
Sed prius expensas tribus annis sufficientes
Militibus numerat quingentis de propria re
Milites templi. *Mille quibus decies pedites adiungere curat,*
Qui vigili satagant studio curaque fideli
Illius vice pro Domini pugnare sepulchro.
Allobrogumque duci causam committit eorum.
His igitur curis vigili ratione peractis,
Rex iter æquoreum spirantibus arripit auris:
Qui Romam veniens, celebri donatur honore
A Celestino Papa, qui tertius vrbi
Nominis illius præerat, tangebat & ipsum
Tertius illustri regali sanguine stirpis.
Cumque satis digne à patribus sanctoque senatu
Esset honoratus, tandem dimissus abire
Dorsa per abruptæ radicophons ardua, cliuis
Inuia limosis, quo vix aut ire viator,
Aut remeare potest, montis laureta caprini
Præterit, & montis Hardonis per iuga cœlo
Proxima, planiciem Ligurim subit, inde Ceneis
Lassatum scalis, Moriana valle, salebras
Præteriendo graues, cepit Burgundia deinde.
Cumque mora modica, post aspera saxa, Cotique
Colliculos, Isaramque vado Rodanumque carentes
Se recreasset ibi medio iam mense Nouembri,
Sanus & in vultu solito ridente rubore
(Reddimus vnde Deo grates) in propria venit.
At rex Anglorum Iopen Gazanque, vel vltro,
Vel vi perdiderat: mittebat enim Saladino
Et Saladinus ei varia vice scripta, sibique
Pacificabat eum Saladinus munere crebro.
Et iam Blesensis Theobaldus, iamque Philippus
Flandrensis comites, iam Vindocinensis & ille
Quem Giemus, quem Mons clarus, quem Pertica misit
Terrea spiritibus viduarant vasa beatis:
Illustris Stephani contristant funera sacrum

Cæsaris,

Cæsaris, Vldonis mortem Burgundia plorat.
Sed nec parcendum Iacobo mors impia duxit,
Cuius ob indignam mortem tristantur Auennæ.
In toto locus est regno rarissimus, in quo
Non habeat causam lachrymandi quilibet, aut ob
Amissum dominum, vel fratrem siue propinquum.
Natos hic queritur amissos, ille parentem,
Hic eiulatur cognatos, alter amicos.
Hic famulum, hic socium, patruos hic, ille nepotes.
Tanta peste cadunt proceres in funera nostri,
Quos omnes sibi mors Acharon asciuit in vrbe.
*infestus Tunc rex Richardus multis * infessus, ab illa
Cogitat egressu tacito discedere terra.
*triremibus Dissimulat regem paucisque * trieribus æquor
Sulcat, & Ioniæ progressum denique ponto,
Adria suscepit: à dextro remige littus
Misit in Illyricum, quo nauibus ille relictis
Imperiale solum cultu Templarius intrat
Priuato vt tectus habitu securior iret.
Ille quidem multos magnates læserat, vnde
Dum metuit multos multis se dissimulabat.
Dux tamen agnouit illum tuus, Austria, cuius
Partibus in Syriæ tentoria ruperat, atque
Indignis nimium probris affecerat illum.
Heu quis fortuitos casus euadere possit,
Prospectumque sibi fato vitare periclum!
„ Sæpe fit insidiis peior vis obuia casus.
Fatorum serie contingit sæpe, quod hostis
Plus improuisus solet explorante nocere.
Quid prodest versare dapes, seruire culinæ?
Quid iuuat officio dominum vilescere serui?
Quid flexisse viam, vestes mutasse, suoque
Se famulo regem finxisse minore minorem?
Nil Minturnensi Mario latuisse palude
*Thetidi Profuit, aut * Theadi natum sub veste pudenda
Virgineis miscere thoris Licomedis in aula.
„ Nec rex celatur, nec mons absconditur, ipsa
„ Regia maiestas nunquam se passa latere,
„ Quicquid agat, regis persona patebat vbique;
Quæsitasque sibi negans caligare tenebras
Proditur, & mediis latebras non inuenit vmbris,
„ Dum quocunque specu proprio splendescit ab igne.
Ecce latens capitur, & ab illo quem metuebat
Ille magis, quem plus vitare volebat, ab illo
Ecce latens capitur, qui non quærebat eundem,
De quo nulla sibi suberat spes inueniendo.
Anno præterito magnus Fredericus abhorrens
Tædia longa maris, Cilicum per plana petebat
Ierusalem, cruce signatus cum Theotonicorum
Millibus innumeris, qui cum properanter adiret
Nicæam, pagis degressus ab Antiochenis
Sole calens, dum se medij feruore diei
Balneat incaute cuiusdam gurgite riui
Interceptus aquis fit mortis præda repente.
Quo subit imperium defuncto filius eius

Henricus, patrij iuris successor & hæres.
Nec tantum promouit eum successio gentis
Quam cleri & procerum super hoc electio iuuit.
Est etenim talis dynastia Theotonicorum,
Vt nullus regnet super illos, ni prius illum
Eligat vnanimis cleri procerumque voluntas.
Tali ergo Henricus successerat ordine patri,
Tuncque moram Magontina faciebat in vrbe,
Cum regem Anglorum dux obtulit Austricus illi,
Quem sic alloquitur: Tu nuper regis amicus
Vsurpa: iui contra nos bella mouebas
Impia Tancredi iuratus in arma, meamque
Vxorem patris solio priuare volebas
Nuper & in Syria Saladini exennia palpans
Christicolas Christi crucis hostibus exposuisti,
Dum Garan, Ioppen, Ascolonemque sine armis
Et sine conflictu subuerti sponte tulisti
Imperiique mei proceres occidere quosdam,
Et male tractare plures non erubuisti:
Immo tuum dominum nostri genitoris amicum
Et fratrem nostrum voluisti tradere Parthis,
Vt mutilata suo lugeret Francia cornu.
Ne sua quæ retines iniuste iura reclamet.
Non tulit vlterius ac si resideret auito
Innixus solio, vel in aula Linconiensi,
Aut medio Cadomi, quasi cultus immemor in quo
Captus habebatur, regaliter, ore diserto,
Corde leonino, vocem prorupit in istam:
Prodeat in medium qui me de proditione
Arguat, armatus veniat subeatque duellum
Me contra, si me super hoc conuincere possit;
Non tamen vsque adeo virtus mihi deficit, vt me
Fidentem de iure meo solitoque vigore
Vincere quis possit, fiat quod iure cauetur.
Lex mihi ni parcat, mortem non deprecor vltra.
Si pro germanæ pugnaui iure, suumque
Denique ius per me Tancredus reddidit illi,
Imperium facto vestrum non læsimus isto.
Parce precor nostris erroribus atque labori,
Parce precor patriæ * menscher quam depopulatur
Frater, Francigenum in me qui mouet ipsius arma.
Dum moror hic captus, mea rex castella Philippus
Diruit ad libitum, Gisorti mœnia frangit.
Iam sibi Paciatum, sibi iam subiecit Hibream,
Iam Bellummontem cepit, castrumque leonum,
Tu nouus es princeps, instant tibi prælia, questu
Multiplici video multoque numismate valde
Nunc opus esse tibi, si vis superare tot hostes
Quot modo contendunt tibi se præstare rebelles:
Mille dabo argenti marchas tibi centuplicatas,
Meque tibi sceptrumque meum subiecta fatebor.
Commoda nulla tibi confert mea captio, nulla
Laus est armatum palmis affligere regem.
Iam nimis afflicto sine me succurrere regno.
Annuit his princeps dictis, & mitior, infit

Dynastia est dignitas habendi vel eligendi regem. sic v. c.

* Manser

Claruit

Claruit & paucis eius sententia verbis:
Sicut dixisti facias & liber abito.
Rex igitur dictum refirmat, & inde recedit
Liber, & Albidiam post tempora longa reuisit.
Anglia rege suo gaudet veniente, Iohannes
Exulat & regi Francorum inuisus adhæret.
At iam Rodoliæ vallis qua pascua lambit
Sydereis Audura vadis, qua lapsus in amnem
Famæ maioris, maius sibi nomen adoptat,
Qua procul hinc in se ridentem suscipit Arnam
Nomen ei donando suum, qua Ridula pratis
Irrigat, arridens ridentibus arua Bruonnæ
Quicquid ab hinc spatij fontem patet vsque Serenum
Vnde oriens hortis fluit vtilis Epta satisque,
Donec Sequanio procul hinc se perdit in amne,
Karolides validis totum possederat armis,
Qui prudens munit armis castella virisque,
Et fossata nouat, fractasque redintegrat arces,
Firmior vt multo quæuis munitio fiat
Quam prius extiterit, modica ne perdat in hora
Quæ sibi cum magno sunt acquisita labore.
Attamen Ebroicam studio maiore refirmans
Armis & rebus & bellatoribus vrbem
Pluribus instructam donauit amore Iohanni,
Vt sibi seruet eam, tamen arcem non dedit illi.
Ille dolo plenus qui patrem, qui modo fratrem
Prodiderat, ne non & regis proditor esset,
Excedens Siculos animi impietate tyrannos,
Francigenas omnes vocat ad communia quotquot* *conuiuia
Ebroicis reperit, equites simul atque clientes,
Paucis exceptis quos sors seruauit in arce.
Quos cum depositis armis fecisset in vna
Discubuisse domo tanquam prandere putantes,
Euocat è latebris armatos protinus Anglos
Interimitque viros sub eadem clade trecentos
Et palis capita ambustis affixit, & vrbem
Circuit affixis, visu mirabile, tali
Regem portento quærens magis angere luctu.
Talibus obsequiis tali mercede rependens
Millia marcharum quas rex donauerat illi.
Tali quippe modo circumuenientibus Anglis
Horsus & Hengistus olim nec auere Britannos
Patricios omnes ad prandia falsa vocatos,
E quibus euasit solus Salebericus Eldo,
Qui rigidum nactus fortunæ munere palum,
Mille viros sternens, indemni corpore fugit,
Ac hostes bello renouato postea vicit.
Tam detestanda pollutus cæde Iohannes
Ad fratrem properat, sed res tam flagitiosa
Non placuit fratri. Quis enim nisi dæmone plenus
Omninoque Deo vacuus virtute redemptus
A vitiis nulla, tam dira fraude placere
Appetat, aut tanto venetur crimine pacem?
Sed quia frater erat, licet illius oderit actus
Omnibus odibiles, fraternæ fœdera pacis

Non negat indigno, nec eum priuauit amore
Ipsum qui nuper sceptro priuare volebat.
Tempore rex illo castellum Vernoliense
Iam tribus hebdomadis obsederat, improba cuius
Gens nimis & Francos assueta lacessere lingua
In fore castelli regem depinxerat ipsum
Armatum claua: sed nec cessabat amaris
Irritare probris mutam viuentis idæam.
Sed iam magniloquos fastus omnino repreßit
Vertice demisso regem veneranter honorans
Francorumque iugum portans ceruice coacta:
Seque dolet mutilam muris & turre superba,
Quos rex strauit humi, sumptu dispendia passæ,
Discat vt hoc damno linguæ compescere damnum.
Qui postquam certus de proditione Iohannis
Et gentis de nece suæ fuit, obsidionem
Soluit, & irarum stimulis agitatus, ad omne
Excidium partis aduersæ totus inardens
Ebroicas primo sic incinerauit, vt omnes
Cum domibus simul Ecclesias consumpserit ignis.
Inde cremando domos, prædando rura Kaletum
Intrat, & obseßis Richardum submouet Archis
Quem fuga dum raperet, equites fera bella gerebant
Cum Francis media se defendendo foresta.
In quo conflictu, Liecestricus ille Iohannes
Inclytus egregiis mundo notißimus actis
Matthæo totis Marlitæ viribus hastam
Impingit per vtrumque femur: Matthæus & illum
Pectoris in medio ferrata cuspide pulsum,
Quamuis vnda fluat coxa & vtraque cruoris,
Corporis immensi signare caractere terram,
Atque ipsum cogit superatum vincla subire.
Sed nec Francigenæ reliqui sine laude recedunt,
Dum claros actis viginti quinque Quirites,
Innumerosque ligant alios, pluresque trucidant.
Haud procul hinc portus fama celeberrimus atque
Villa potens opibus florebat nomine Deppen.
Hanc primum Franci sub eodem tempore, gazis
Omnibus expoliant, spoliatam denuo totam
In cinerem redigunt. & sic ditatus abiuit
Cœtus ouans, quod tot villa non esse, vel vrbe
Diuitias, aut tam pretiosas diceret vsquam.
Inde reuertentes posito Richardus in arcto
Cuiusdam nemoris egressu milite multo,
Cum famulis leuibus loca nactus commoda fundi,
Damnificauit eos, & multos cepit eorum
Agminis extremi spoliis rebusque grauatos.
* *Debinc Bellummontem * in sua iura reducens*
Bituriam subiit. sequitur pernicibus alis
Karolides ipsum: quem cum sentiret adesse
Anglicus, insidias iterum molitur eidem.
Est inter Fractam vallem Blesensque castrum
Non multum celebri Belfogia nomine vicus
Perplexus lucis & vallibus horridus atris,
Quo dum forte suis rex cum baronibus esset

Mane

Mane fere medio prandens, nihilominus ibant
Agmina cum bigis & equis portantibus arma
Vasaque resque alias castrorum quas petit vsus.
Emicat è latebris subito rex Anglus, inerme
De facili vulgus ornatum rebus & escis
Dissipat, occidit, abducit, plaustra reducit,
Sarcinulas, & equos, cophinos & vasa culinæ
Mensarumque, quibus argenti splendor & auri
Vasis præ reliquis pretium pretiosius addit.
Nec parcit raptor nummis quibus arcta tumebant
Dolia, nec saccis quibus ornamenta latebant
Scripta tributorum fiscique chyrographa, nec non
Cum reliquis rapitur rebus regale sigillum.
Tantaque passus ibi rex est dispendia, vicum
Vt vere dicas à bello & fraude vocatum.
Nec dum prima quies populis, clamatur ad arma:
Arma viri rapiunt mixtim, non curat an eius,
An socij sint arma quibus se quilibet armat.
Arma sibi capiunt quæ proxima carpere possunt.
Sed iam se spoliis prædo prædaque potitus
Sparserat in lucos prudens vallesque remotas
Qua rex non poterat armatas ducere vires.
Qui simul aspexit hostes non esse sequendos,
Cœptum pergit iter, amissaque cuncta nouari
Imperat, & cura maiore nouata tueri,
Qui sibi pro rebus amissis vel meliora
Aut æque pretiosa quidem reparare valebat
De facili, sed scripta quibus prænosse dabatur
Quid deberetur fisco, quæ, quanta tributa
Nomine quid census, quæ vectigalia; quantum
Quisque teneretur feodali soluere iure,
Qui sint exempti, vel quos angaria damnet,
Qui sint vel glebæ serui, vel conditionis,
Quove manumissus patrono iure ligetur;
Non nisi cum summo poterit rescire labore.
Præfuit huic operi Galterus iunior ille
Hoc graue sumpsit onus in se, qui cuncta reduxit
Ingenio naturali sensusque vigore
In solitum rectumque statum, præstructus ab illo
Esdra, qui docuit reparare volumina legis
* itidemque *Atque Prophetarum, psalmos * ithideque libellos*
Et testamenti simul omnia scripta prioris,
Quæ cuncta impietas olim Chaldæa cremarat
Ioachin, siue Sedechian. *Vrbs quando sancta est à principe capta cocorum*
Rege sub Assyrio, qui regem lumine cassum
Cum captiuato populo tulit in Babylonem:
Cuius laxatiuus iter conuiuia potus
* *Fraude datus stomachum * ignominiose*
Mœroris facta est mortisque in carcere causa.
Domini Martini comes interea Reginaldus
Boloniam toto comitissam cum comitatu
Cui rex addiderat, & Balduinus honoris
Iure palatini clarus, proauisque superbus
Helisabeth frater reginæ, Hennauius, atque
Flandricus archicomes, Francorum rege relicto

Regis ad Anglorum partes iam transtulerant se.
Multi præterea barones eius amici
Occulte facti tecta illi mente fauebant,
Qui magnos sibi quosque viros in amore ligabat,
Cordaque Francigenum sibi venabatur auara
Muneribus crebris promissorumque lepore,
Argentum dum largus eis dispergit & aurum,
Ornamenta, cibos, exennia, prædia, villas.
Sed non Barrensem potuit corrumpere donis.
Contigit haud multo decurso tempore post hæc
Virgo Dei mater quæ verbo se docet & re
Carnoti dominam, laudabiliore paratu
Ecclesiam reparare volens specialiter ipsi
Quam dicat ipsa sibi, miranda prouida causa
Vulcano furere ad libitum permisit in illam,
Vt medicina foret præsens exustio morbi,
Quo Domini domus illa situ languebat inerti,
Et causam fabricæ daret illa ruina futuræ,
Cui toto par nulla hodie splendescit in orbe:
Quæ lapide exciso surgens noua corpore toto
Sub testudineo iam consummata decore
Iudicij nihil vsque diem timet igne noceri.
Multorumque salus illo prouenit ab igne,
Quorum subsidijs operis renouatio facta est.
Hostis enim generis humani semper iniquus,
Semper amat damnis superaddere damna, nec vnquam
Velle bonum, vel amare potest: mala non tamen vlla
Irrogat ipse, nisi Domino permissus ab ipso.
Sicque agit, vt facto semper delinquat in omni,
Et tamen ex eius Deus actibus vtilitates
Prospicit humanas, & vel peccamina punit.
Aut hominum reprimit à fastu corda superbo
Iustificetur adhuc præsenti vt verbere iustus,
Et sordens sordescat adhuc examine iusto.
Firmat enim iustum morum patientia custos
Obstinat iniustum vitiis implexa voluntas.
Sicque fit, vt facto bonus & malus hostis eodem
Nobis proficiat sibi dum nocet ipse suisque.
Non quia simpliciter bonus aut velit aut queat ipse,
Sed quod sit malus ipse bonis occasio nostris.
Sic mala Iudæis, nobis bona passio Christi,
In vitam nobis, in mortem transiit illis,
Eiusdem que rei quæ tam fuit vtilis orbi
Passio nos saluat, Iudæos actio damnat.
Æternoque placet patri hæc, dum displicet illa.
Et quia iam vestrum reddit tam durus anhelum
Callis equum, breuiter hic respirare sinatur
Vt leuius requiem post quartam currere possit.

LIBER QVINTVS.

MATERIA LIBRI V.

Quintus habet strages & particularia bella.
Rodolia de valle fugat rex obsidionem.

In triduo properanter agens iter octo dierum
Richardus Britones, capto Virsone, molestat.
Arturum patruo tamen illi reddere nolunt.
Dangutum vertit, simul Allumarumque Philippus:
Ipsius vnde volens Richardus castra leuare,
Vincitur, inque genu telo Gaillone feritur.
Nemurci comitem capiunt tria millia Franci.
Valliorum obiurgant Beluaci præsule capto.
Richardus voluit subito retinere Philippum
Milite cum raro, Curcellis forte meantem,
Quominus indignans filum illius Atropos occat.

INterea sterili comes obsidione Iohannes
Vallem Rodolij sub iura reducere fratris
Tentabat cum quo Dauid comes Eboracensis
Præsul Hyrundellæ dominus verbosa superbæ
Rothomagi multitudo, siceræque tumentis
Algia potatrix, Lexouia fontis egena
Quæ pro fonte maras gaudet potare lutosas,
In quibus à tergo bufoni bufo cohæret,
Quæ næuis sparso subijcit se rana marito
Frumentique parens Velgis, durique Caletes,
Oximijque sitos sterili se colle gementes,
Isti cum multis aliis communiter omnes,
Vnanimi voto, castrum expugnare volebant.
Sed iam cum populo miles conuenerat omnis
Proxima quot poterant loca mittere Francigenarum
Anduræ rippis metati castra nitentis.
Ad quos Biturica rex festinauit ab vrbe.
In triduo, mirum, completum iter octo dierum
Nec descendit equo, nec membra quiete refecit
Vel modica, sudore fluens, & puluere sparsus
Sicut erat, transit Anduræ per vada primus.
Nec mora detinuit Francos, quin protinus ipsi
Contigui, solita leuitate ferantur in hostem
Iam perturbatum: nec iam sua turpe putantes
Ignauæ dare terga fugæ nemorisque propinqui
Lustra subire magis, quam se defendere pugna.
Diffugiunt equites proiectis eminus armis
Vt leuius fugiant. pedites capiuntur, vbi se
Victori cursu nequeunt auferre pedestri.
Bituricis iterum cum rex in finibus esset
Obsedit simili Bruerollas forte Iohannes
Turpiter indigenæ quem soli exinde fugarunt.
Ad regis cursum redeo, quem more gigantis
Octo tribus complere dies potuisse stupesco.
Et quis non stupeat ipsum cum ceribus, armis
Munitum, penna quasi remige non pede vectum.
Tempore tam modico, tot continuasse dietas?
Quis pede pennato cursorius aut peregrinus
In patriam voto cupiens remeare peracto.
Se iactare potest aliquando millia centum
Quadraginta tribus ita perexisse diebus.
Non tanto post Narbazanem Bessumque refertur
Magnus Alexander olim properasse volatum

Festinat Dario dum Bracta subire perempto.
Talis Parisios memoratur adisse diei
Vnius spacio Senonensi Cæsar ab vrbe,
Quando Romanis ciectis Camulogenum
Parisij regem sibi præsumpsere creare
Illis Rothomago quem Neustria miserat vrbe,
*Lutætia *Quare obsessa fuit capta * Luceria rursum.*
Postea rex iterum Richardus rexque Philippus
Haud procul à Bituris stabant pugnare parati.
Verum Richardus animum reuocauit ab armis
Solo se monitore fruens, & tactus ab illo
In cuius sunt corda manu viresque potentum,
Seque sui libito domini submisit ad omne
Ipsius imperium penitus parere paratus.
Sacramenta nouat fidei, dominoque fidelem
Se fore iurat idem sub amica pace, sed infra
Temporis articulum pacem reuocauit eandem
Quam quoniam facto violare nequibat aperto
Famæ garrulium formidans, si manifesta
Existat domino sine causa fronte rebellis,
Occulte fieri procurat quod manifesto
Non audet bello, faciens in canone fraudem:
Et sic bellorum causam mouet arce latenti
Cogatur primus vt bella mouere Philippus
Præstet & impostæ quasi ius iniuria menti
Quo sibi sit licitum iam mota repellere bella.
Flumine Sequanio portus qui gaudia portans
*Belgica *Nomen habet, transfert in * Velgica rura meantes,*
Et qui Rodoliam festinant pergere vallem.
Insula flumen ibi gemino discriminat alueo.
Fluminis in medio terra communis vtrique
Rex ibi Richardus celsam cum mœnibus arcem
Ædificat contra iuratæ fœdera pacis.
Cumque Philippus eum super hoc reprehenderet, ille
Excusabat se cauto fallaciter astu,
Dum facit vt lateat iniuria iuris in vmbra,
Seque cauillosa deceptio palliet arte.
Sed quamuis regi de fraude pateret aperta;
Non tamen hæc animum res eius mouit ad arma.
Perstat, seque alias Richardus vertit ad artes.
Prouocat in causam dominum Virsonis, eumque,
Ordine peruerso, iudex effectus & actor
Conuenit iniusta coram se lite, super re
Ad regis de iure forum spectante Philippi.
Non tulit indignans animi vir fortis, & vsque
Parisius veniens regi mouet inde querelam.
Quam foret ante tamen ad propria rura reuersus,
Omne quod eius erat subito Richardus adorsus
Virsonum totum spoliat, capit, ipsius omnes
Destruit igne domos, prædas abducit opimas.
Proh dolor! eximium castrum splendoris abundans
Omnibus ad castri faciunt quæcunque decorem
In nihilum redigit dolus improuisus, & hostis
Nec dum suspectus, nondum de iure timendus:
Quo non fertilius, quo non speciosius vllum

Bituricum fines modo perlustrabat apricos.
Hinc etenim dextrum Sigalonica plana serenant
Frugifero iocunda solo, latus inde sinistrum
Lene fluens per prata virentia Carus amœnat
Arboribus cultisque placens, patiensque carinæ
Piscibus & multis iuuat vtilitatibus ipsum.
Rex vbi cognouit, quam sæpius antea fraudem
Expertus fuerat, missis qui Bituricana
Oppida munirent famulis & milite multo,
Richardus simili ne fraude præoccupet illa,
Dangutum multis legionibus obsidet, vnde
Cum Richardus eum conatus sæpe fuisset
Pellere, nec posset, Auduram transit, & ecce
Iam nouam circum Nicolaus munere captus
Tradit ei domus Vrsinum pauperrima villa
Cui fuerat; qui cum sensisset quam scelerosa
Factio sit, fidei commissum sic violare
Castellumq; sui domini sic prodere, Templi
Suscipiens habitum Syriis aufugit in oris.
Sed rex Danguto capto prius impiger illuc
Tendit, & in fisci castellum iura reducit:
Et quos Richardus illuc dimiserat, omnes
Clausit compedibus vinctos in turre Medontæ
Quos Gascelinus seruabat, vir probitate
Splendidus, armorum studiosus, fortis & audax,
Dapsilis, & super afflictos pia viscera gestans.
Is dum præstat eis & potum largus & esum
Sæpius in mensa patiens discumbere secum
Incautus sibimet, medio dum potat eorum
Occidit a Sathanæ membris occisus in ipso
Quo bibit articulo cultro sub corde recepto.
Conceptaque diu sic proditione patrata,
Occulta dudum limatis fraude cathenis,
Ostia recludunt. graduumque per ardua passu
Decliui ad terram descendunt turre relicta.
Cumq; tenebrosæ fisi caliginis vmbra
Iam per posticos fugere in diuersa pararent,
Per totum subito castrum turbore leuato
Concurrunt ciues, valuas crepitantibus obdunt,
Et mox pene omnes capiunt, qui mane sequenti
Vultibus erectis sursum tollente gibeto
Digna Ioui fiunt oblatio, iure leuati
A tellure procul, nec cœli in sede recepti,
Cum neutro recipi mereantur vtriq; perosi
Quos in se occillare sinit vix pendulus aer.
Pœna minor merito, si tanto sola daretur
Pœna hæc flagitio, verum magis illa timenda est
Exutos quæ carne manet punitio manes.
Richardus vero Britones inuasit eosq;
Cladibus affecit miserandis, castraq; plura
Euertit pagos male depopulatus & vrbes
Nec pueris parcens nec adultis, quinetiam ipso
Quo veneranda die celebratur passio Christi,
Multos occidit gladio multosq; coegit,
Mortis inaudito molimine sæuus, obire.

Ignibus & fumo, caueas & viscera terræ
Ingressos mortis formidine quæ fugientes
Consequitur quocunque loco, quocunque recessu.
Non tamen a regis Britones ditione Philippi
Francorumque fide tanta feritate retraxit.
Sed nec eos induxit ad hoc vt reddere vellent
Arturum, patruo pro quo mala tanta ferebant.
Quem Guidenocus Venetensis Episcopus illo
Tempore seruabat puerum, regiq; Philippo
Postea restituit sanum, qui cum Ludouico
Parisia puero puer est eductus in aula
Indemnisq; annos plures exegit ibidem.
Sed periit patruo simul eius copia facta est,
Tutus ab externis, manibus truncatus amici.
Nec mora, Richardus Britonum de finibus exit
Atque cateruatim comitantibus vndique signis

Lolium est granum quod dicitur yuraie, quod abundat in illis partibus Normanniæ.

Per Baiocarum lolieta, per arua Caletum,
Præter Bellouagum propero rapit agmina cursu
Iactans se regi confligere velle Philippo
Si non confestim discedat ab obsidione
Qua sex hebdomadas consederat Albumarensis
Castelli muros scopulis & colle locatos.
Eligit ergo bonis de militibus meliores
De quorum magè fisus erat virtute fideque,
Vt secum veniant irrumpere castra repente.
Inter quos specialis erat fortissimus armis
Guido Thoarcites, Britonum dux post breue tempus.
Qui fuit, Arturi sumpto cum matre Ducatu.
Cum quibus Hugo venit Brunus Lisinaicus heros
Et cum militibus Guillelmus Malleo multis.
Rex ita Richardus belli feruore calescens
Talibus auxiliis dum vincere cogitat omnes,
Vsque sub ipsa gradu prorumpit castra citato:
Cuius in occursum non segnius euolat extra
Castra Comes Symon, Baro Barrensis, Alanus
Brito Dinamites solium cui nuper auitum
Richardi iniuste abstulerat violentia regis.
Cum quibus electi iuuenum quibus ardua virtus
Et bellis assueta manus, nil esse timendum
Dictitat, ac vrget, tendant vt in ardua semper.
Quos simul aspexit leo fortis adesse, furore
Indomito, nouitq; viros per signa virorum.
Qualiter in tauros Lybici furit ira leonis
Quos videt elatis in pascua cornibus ire
Agmine conserto sese defendere promptos
Nec dare terga fugæ, nec eos tamen audet adire
Dum non præsumit quod ei victoria cedat:
Haud secus obstupuit rex nobilis hoste propinquo,
Dum nec eos audet inuadere, nec tamen illum
Nobilitas animi permittit abire retrorsum.
Illud honore caret, sed plus habet vtilitatis,
Vtilitate vacat istud, præcellit honore.
Vtile postposuit demum rex fortis honori
Quem retinere studet quantumlibet. impiger ergo
Cuspide dimissa manuum calcaribus vrget

Congrediturq; viris alacri leuitate viriq;
Congrediuntur ei, pugnatur vtrinq; vicißim,
Hastas confringunt, hebetantq; frequentibus enses
Ictibus, & nudis agitur res dira cutellis.
More suo, Barrensis eques desæuit in hostes
Dum facit ense viam qua regem poßit adire,
Dum regi conferre manum desiderat ipsi,
Tres equites prosternit equis, nec curat eosdem
Cogere vincla pati, dum plures sternere tendit.
*comminus *Interea comitis nec dextera * comitis alget,*
Nec reliqui proceres pugnant virtute minori:
Nec Pictaua manus minor est probitate, minusve
Laudis agunt, feriunt hostem, feriuntur ab hoste,
Sternuntur sternunt, capiunt, capiuntur & ipsi.
In dubio est, nec scitur vtra victoria parte
Stare velit, cui propitium fortuna fauorem
Præbeat, euentu dubio pars vtraq; pugnat;
Donec rex inter tot millia vidit Alanum
Caßida qui medio reparat in limine lapsam.
Stabat agro, quem cum nouisset ab agmine denso
Exit, & erecta plano se contulit hasta,
Festinatq; viro rapido se iungere cursu.
Nec minus vt regem conspexit Brito venire,
Se parili voto collidere gaudet eidem.
Lancea sed regis clypeo quassata forato
Frangitur, & voto regis parere recusat.
Nec regis clypeum Britonis forat hasta, sed vltra
Dissiliens abiit, manuq; sub ilibus acta,
Inter vtrumq; femur, præacuta cuspide caudæ
Iuncturam rumpens, ibi demum fracta quieuit.
Rex quadrupesq; cadunt, sed mira rex leuitate
Surgit & aptat equo citius spe membra nouato.
Et iam terga fugæ mandabant agmina turpis
Rex quoq; non poterat tantos sufferre furores.
In primis capitur Britonum Dux Guido futurus
Cum multis aliis. Franci fugientibus instant:
Nudatur campus, fugientes chara relinquunt
Pignora, ter denos equites aliosque minores
Quinquaginta viros. Ast toto Francigenarum
Ex numero nullum tetigit vel captio vel mors.
Gaudia pro tanto Franci per castra triumpho
Exercere student, expugnatumq; diebus
Quadraginta nouem, captum vix denique castrum
Funditus euertunt, vix vt vestigia restent.
Rex Richardus abit tristis nimiumq; tumenti
Cor deferens equitum dispendia tanta suorum
Seque fuga campum turpi nudasse, nec vllum
* Martis *De tot Francigenis dubij in certamine * mentis*
Vel donasse neci, vel saltem ducere captum.
Nec multo post hæc Gaillonis cingere muros
Obsidione volens, ibat prope mœnia castri
Explorando vias quibus ascensu leuiori
Difficilique minus arcem penetrare valeret.
Quem dominus castri summa de turre Cadocus
Intuitus, iaculum balista misit ab arcu.

Perq; genu regis in equi latus impulit ictum.
Vertitur in gyrum quadrupes, dominumq; suorum
Vix tulit ad cetum lethali cuspide læsus
Gaillonis domino, viuat modo, multa minantem.
Qui cum post mensem medicamine plaga potenti
Et docta resecante manu, sanata fuisset,
Fortior & multo solito indignantior iras
Suscitat, & frendens sitit arma vigore resumpto:
*Vt coluber * nudatus pelle, nitenti*
Ad solem tergo dentes armare veneno
Perstat, & expectat in quem sua spicula figat
Quemve noui perimat primo liuore veneni.

* Videtur quidpiam deesse, vt *veteri*, aut *prima.*

Protinus extremis Anglorum finibus agmen
Vallorum immensum numero vocat, vt nemorosa
Per loca discurrant, ferroq; ignique, furore
Innato, nostri vastent confinia regni.
Gens VVallensis habet hoc naturale per omnes
Indigenas primis proprium quod seruat ab annis.
Pro domibus syluas, bellum pro pace frequentat,
Irasci facilis, agilis per deuia cursu,
Nec soleis plantas, caligis nec crura grauatur
Frigus docta pati, nulli cessura labori.
Veste breui, corpus nullis oneratur ab armis.
Nec munit thorace latus, nec casside frontem,
Sola gerens, hosti cædem quibus inferat, arma
Clauam cum iaculo, venabula, gesa, bipennem,
*Arcum cum pharetris, nodosaque tela * vestam*
Assiduis gaudens prædis, fusoque cruore.
Raro fit vt quis ibi subeat, nisi vulnere, mortem.
Si cui quis proprium sine cæde obiisse parentem
Improperare queat, summum putat esse pudorem.
Caseus & butyrum cum carnibus haud bene coctis
Delitiosa viris reputantur fercula magnis,
Arboris infixæ trunco, quas sæpe prementes
Sic etiam comedunt expresso sanguine tantum.
Hæc vice sunt panis, pro vino lacteus humor.

* vel hastam

Hi nostros fines, aditus vbicunque patebant,
Prædantes inconsolabiliter cruciabant:
Cum senibus iuuenes, pariter cum prole parentes,
Quos ita constrinxit exercitus Ardelianæ
Vallis in ingressu, turmis prudenter & ante
Et retro dispositis, quod eorum morte ruisse
Viderit vna dies tria millia bisque ducentos.
Facta mouent regem Richardum talia, nec se
Claudere corde potest, grauis indignatio totam.
In sua tres vinctos ergastula forte tenebat
Francigenas, quos mox, audita strage suorum,
Præcipitans sæuus alta de rupe deorsum
Littore Sequanio, muros vbi postea ruppis
Gaillardæ struxit, ferali turbine missos
Iudicio nequam nocuit nil tale metentes
Ossibus & neruis toto cum corpore fractis,
Protinus exoculat ter in ipso carcere quinos
Monoculumq; ducem dat eis, vt sic regat illos
Francorum ad regem: qui iusta concitus ira

Anglos supplicio simili mulctauit eodem
Sub numero, tractosque simul de carcere, regem,
Vnius illorum duce coniuge, misit ad Anglum;
Atq; alios scopulo tres præcipitauit ab alto:
Ipsum Richardo ne quis putet esse minorem
Viribus aut animo, vel eundem forte timere.
Prouidet his qui propter eum sunt exoculati,
Atque releuari quibus illi rebus egebant
Vt sat eis sit quod ad vitæ competat vsum.
Inde per irriguas valles vada transuadat Eptæ
Richardus fines ingressus Bellouagenses,
Immensasque hominum prædas pecorumque, peremptis
Pluribus, abducit. præsul ruit obuius illi
Beluaci, cum quo Guillelmus nobilis ille
Melloti dominus, patriam defendere tentat,
Quos Marchaderi sic clausit rupta, quod ambo
Dum patriæ pugnant capti vinctique cathenis
Carcere multa diu clausi tormenta tulerunt.
Idem præsul erat Roberti clara propago
Qui Grossi fuerat Lodouici regia proles:
Et sic natus erat regi patruelis, at illum
Nil iuuat Ecclesiæ prælatio, nil sacer ordo,
Propria nil probitas, generis nil gloria tanti,
Quin inclusus ita minimus de plebe satelles
Carcere pœnali permultos squaleat annos.
Elapso posthac non multo tempore frater
Flandrini Comitis, & erat Nemurcius idem
Iure comes, patrio confinia Lensica multo
Milite dum lustrat capitur, sociique bis octo
Qui comitabantur ipsum, quos regis amici
Illas dum partes ex eius parte tuentur
Bello confectos compellunt vincla subire.
At rex Anglorum conceptam præsule capto
Lætitiam nec corde potest includere totam,
Atq; suo pugnam domino committere toto
Corde sitit, quocunque velint se vertere fata
Cuius cum mille & quingenti militis esset
Armati numerus, bellatorumque minorum
Millia dena quater, & Marchaderica rupta
Excedens numerum, certus de rege Philippo
* *Mœnia Gisorti, quod solus pene * petebit*
Iuxta Curcellas galeato milite campos
Et valles implet, per Vergica rura cohortes
Ordinat armatas, pateat via ne qua Philippo.
Qua, quo tendebat, Gisortum possit adire.
Nescius ille doli, vel vbi rex Anglicus esset,
Cuncta Medonteno dimiserat agmina castro,
Nilq; sibi metuens ducebat in agmine tantum
Quadraginta quater equites centumq; clientes.
Et iam transierant Curcellas, mœnia quarum
Fregerat, & dominum captum rex duxerat Anglus
Robertum, plaga crudeli in vertice cæsum.
Vt vidêre viris coopertas vndique valles
Armaq; per campos solis duplicantia lucem,
Obstupuêre nimis, nec erat via libera qua se

A dextris possent emittere, siue sinistris.
Rex tamen impauidus per iter quod ceperat, ibat:
Quem Male-vicinus per habenas cepit, & ipsum
Talibus alloquitur, furiata mente, Manasses
Consilio siquidem fortis, sed fortior armis:
* Quo ruis, * O perite? quibus iam possumus armis
Auxilium præstare tibi? cur velle videris
Sponte tuos & te cæcis inuoluere fatis?
Qualiter hæc tam pauca manus tot millibus ausit
Pugnare vt vitam vna saltem protegat hora?
Non tot Alexander Græcos in prœlia duxit,
Non tot Achon ratibus Xerxes transnasse putatur,
(Epotasse licet dicatur flumina prandens)
Quot nos expectant. nunquid non cernis vt omne
Præpediatur iter, nec quo transire queamus
Vallibus aut agris aditus patet? Ocius ergo
Dum licet, & nondum nos vndique circuit hostis
Fræna retorquentes loca nos in tuta feramus:
Vel potius tu solus abi, nec te pudor vllus
Detineat, dum nos pugnando resistimus hosti.
Funeris est nostri facilis iactura, sed in te
Totius posita est & spes & gloria regni:
Te solo, nihil est timeat quod Francia, sano.
Plura locuturo nimia rex feruidus ira,
Absit vt incœptum pro quolibet hoste relinquam,
Dixit, iter refugo ve gradu vestigia vertam
Nos via regalis Gisortum ducat oportet
Absit vt in regno nos terreat aduena nostro
Si nobis via, si campi, vallesq; negantur,
Vt nunquam pateat aditus qui nos ferat extra,
Ense viam faciat medios sibi quisq; per hostes.
Hoc duce perficiemus id quod cœpimus. absit
Vt fuga Francorum regi queat improperari.
» Virtus non numerum pensat, sed corda virorum.
Dixit, & egregia medium probitate per agmen
Prosilit, vnanimes parili leuitate feruntur
Francigenæ quasi vir vnus. mucrone corusco
Dilatat sibi quisq; viam, nec multa morati,
Pugnando regem statuunt in plana, fugatis
Hostibus & stratis quampluribus atq; peremptis,
Vt modo promisit, recto se calle ferentem
Qui dum illæsus abit, fugit improbus hostis, & ægra
Mente dolet, quod eis ita victis victor abiret.
Interea pugnant Francæ decora inclyta gentis
Damnificantq; hostes rubricantq; cruoribus herbas:
Et dum non possunt tot millia vincere pauci,
Vt de fallaci fortunæ fidere vultu
Præsumant quandoq; minus, pars maior eorum
Cedere dum nescit, dum vinci nescia pugnam
Incessanter agit, capti retinentur ab hoste.
Marlicius capitur, Matthæus, cumq; Philippo
Nantholide Petrus, cui sus cognomen habetur:
Et Galterus erat Portæ qui nomine notus
Ac alij proceres bello præclara iuuentus
Nonaginta duo, quos ordo decorat equestris

Egregij generis omnes & nominis alti.
Pons quoq; Gisorti quo ferrea porta subitur,
Dum tot ferre nequit cursu properante meantes,
Frangitur, & secum plures in flumine fundit.
At regis sonipes medium cum rege per amnem
Indemnis ripam se vexit in vlteriorem.
Sicque fit ex numero quod rex non perdidit omni
* Vel * Quenquam in fluuio mersum campo ve peremptum.
Rex vero Anglorum cum nonaginta duobus
Militibus captis victor sibi visus, abacto
Gaillardum petiit primi iam tempore somni
Lætus & exultans vix gaudia tanta receptans.
„ Proh quam gnara nihil mens est humana futuri!
* „ Quam cæcos oculos * habet, vt sibi nunquam
„ Præteritos memoret casus metuat ve futuros
„ Nil ventura cauens tantum præsentia curans!
Hæc cedet, Richarde, tibi victoria damno,
Inque breui fiet quod eam gessisse, tuoque
Te domino quocunque modo pugnasse, pigebit,
Cui tua te docuit nunquam confligere mater,
Sed domino deferre tuo reuerenter honorem:
Cum tibi quadrello medium per corporis acto
Mors erit in foribus, dum te nec passio Christi
Nec quadragenæ cohibent sacra tempora bellis.
Hac tibi morte * calax tuus est homicida futurus.
Quid temere gaudes, quid te victore superbis?
Stulte quid exultas? quid te sic vexat inanis
Gloria? lætitia præsenti rumperis, & quid
Crastina sit latura tibi non respicis hora,
Aut quo fine queant præsentia gaudia claudi
Gloria quam fallax, quam sors humana vacillans.
Rerum metitur fines prudentia. cur non
Gratus agis grates Domino? cur das tibi soli
Quæ dedit illius tibi permissiua voluntas?
Insanis si tale tibi contingere semper
Posse putas, nec se præsens status amodo mutet,
Tanquam stare velit passu fortuna tenaci.
An nescis dominæ mores? quos tollit in altum
Absque mora casu grauiore reducit ad imum.
Semper agit præ se lapsum sors læta latentem.
Exaltatur enim cordis tumor ante ruinam
Quæ premit incautos, improuisoque cadentes
Supplicio affligit, quod homo de iure meretur
„ Dum parit ipse sibi propriis incommoda factis
„ Vt qui præsumit de se, qui noluit esse
„ In culpa sapiens, in pœna denique discat
„ Quam se debuerit humilem præstare triumphans.
Tunc equidem magis est reprimenda superbia semper,
Quando Dei nobis miseratio subiicit hostem,
Quando dat immeritis mundi labentis honores,
Ne dantis donum simul amittamus, & ipsum
Qui nobis solus hæc omnia donat & aufert.
Rex cui te iactas temere incussisse timorem?
Quem vicisse putas potius te vincict ipse,
Per medias acies ipsum retinere volentes.

Dum facit ense viam confundens teque tuosq́;
De te deque tuis inuicto Marte triumphat,
Et vere multos sibi plus acquirit honores
Euacuando tuas, tam raro milite, vires,
Quam tu cum multis paucos retinendo quirites.
Illius est igitur iam non tuus iste triumphus.
Temporis haud multum post hæc effluxerat, & iam
Post quadragenæ medium veneranda fideli
Præbebat celebrem populo se paßio Christi
Lemouica regione procul, mirabile factum,
Contigit. in Calacis patria dum vomere quidam
Rusticus imperio domini cui nomen Achardus,
Sulcat humum viciam miliumve saturus in illa,
Census absconsos in arato repperit agro
Inuentosq́; suo domino detexit, at ille
Sustulit inde latens paucis sub testibus aurum
Vt perhibent qui rebus amant mendaciter vti.
Cognita Richardo res præconante fit ista
Garrulio famæ quæ magna minoribus addit,
Et gaudet miscere loquax mendacia veris.
Dulciloquo famæ garritu lætus, omißis
Omnibus, huic operæ nisus accommodat omnes
Vt quocunque modo, vel vi, vel amore, repertum
Reddere thesaurum sibi compellatur Achardus.
Primo scribit ei, nec proficit. ergo cohortes
Concitat, & Calacis se mœnibus applicat armis
Horridus & minis confundere cuncta minatus
Ni sibi suspectum mox ille refuderit aurum.
Supplicat & sacris treugas petit ille diebus
Transierint saltem donec solemnia Paschæ,
Criminis immunem se protestatur, & eius
Ignarum facti quod rex imponit eidem.
Se quoque promittit paßurum mente benigna
Quicquid eis super his Francorum Curia dicet,
*Quæ regni proceres * distinguere debet, & ipsum.*
* distringere
Rex magis inde furens surdescit ad omne quod ille
Proponit verbum, non attendit rationes,
Non ius, non æquum, quod ei placet, hoc sibi rectum
Iudicat, & toto nisu instat prendere castrum.
Iam pars murorum ruerat quammaxima, turris
Ipsa labat, nec habet quo se defendat Achardus.
Est vbi dat vires sibi desperatio, quod fit
Quando premit miseros fortuna miserrima rerum,
Quando fit vt nequeant iam deteriora timeri.
Sex equites pugnant in turre, nouemq́; clientes
Qui certant totis defendere viribus arcem:
Quoq́; minus se posse vident, euadere mortem
Hoc magis audaces morti pugnando resistunt.
Nec timor vllus adest vbi spes est nulla salutis.
Pro iaculis tabulata, trabes & fragmina turris
(Mißile quando manus aliud non inuenit vllum)
Certatim iaciunt nec cessant multiplicatis
Iactibus hostilis numerum attenuare cohortis.
Atropos interea Clothon Lachesimq́; sorores
Talibus alloquitur: Quid tantum Clotho ministras

Vnde

Vnde neat Lachesis Richardi regis ad vsum?
Quid iuuat immerito tantum impendisse laborem
Quem nimis, vt video, patientia nostra superbum
Efficit, & nobis reddunt bona nostra rebellem?
Munere qui nostro nimium præsumit abuti
Tanquam victurus semper, nunquamq; potestas
*Sit mihi quando velim quod * necis rumpere filum,*
Qui sacros violare dies tempusque beatum
Quod pater altitonans, qui nos dedit ipse ministras
Esse suas, proprij sacrauit sanguine nati,
Audet auaritia nimiaque cupidine ductus:
Qui domino percussa suo tot fœdera rupit
Quem voluit nuper comprendere. transeo fraudes
Partibus in Syriæ gestas regnoque Panormi.
Transeo naturæ violato iure querelas.
Quæ te Clotho mouent ad nostram murmura vocem
Cum sis nil aliud quam ius quam Summus ad esse
Tempore quoque suo pater euocat vt libet illi.
Vnde tenere colum tantum potes & nihil vltra.
Tuque quid es Lachesi, nisi sors qua conditor idem
Iam producta regit, vegetat, ducitq; per esse.
At mihi qui dominor cunctis, conuersio nulla est,
Nil obstare potest, mea vis propellit abesse.
* Quicquid * ** Quid ad esse venit † super vos currit ve per esse.*
Iam satis est, vrget patris irreuocabile verbum.
Fac tua Clotho colus mardescere discat & iste
Detumeat Lachesi, torques quam pollice fusum.
Vtilius fusos potes imprægnare Philippo,
Qui nos, qui nostrum patrem reueretur, & eius
Exhibet obsequiis & honorat vbique ministros.
Quid trepidas, qui Achar de times? tua turris in arcto
Nunc posita est causamque timens iam libera fiet.
Adiutrix tibi iam venio. quid spicula nulla
Esse tibi dicis? in muro respice fixa.
Sub trabe te iuxta quadratæ cuspidis vna
Pendet arundo, breuis quam Richardus tibi misit.
Dum dare te morti subitæ desiderat: hanc tu
Porrige Guidoni balistam qui tenet arcum,
Vt sua quæ misit Richardo missa remittat.
Hac volo non alia Richardum morte perire.
Vt qui Francigenis balistæ primitus vsum
Tradidit, ipse sui rem primitus experiatur:
Quamq; alios docuit in se vim sentiat artis.
Atropos hæc. eius placuerunt verba duabus
Clotho colum nutat, Lachesis sua pensa reponit.
Non minus interea Richardus mœnia circum
Itq; reditq; frequens, quem contemplatus ab arce
Guido, nucem voluit balistæ pollice læuo,
Dextra premit clauem, sonat vna neruus, & ecce
In regis scapula stabat fatalis harundo.
Omnia luctificus subito per castra tumultus
Exoritur, miles repetit tentoria mœstus
Armis depositis, ruit in lamenta iuuentus:
Ad stratum primum regem regale reducunt
Parcius insiliunt victi mœrore manipli.

Obliti pugnæ lachrymas non tela profundunt.
Obſeſſi exultant, nec iam ſe celat Achardus,
Depoſitoque metu per propugnacula tutus
Cum ſociis gaudet diſcurrere, iam hoſte remoto.
Interea regem circumſtant agmina mixtim:
Apponunt medici fomenta, ſecantque chirurgi
Vulnus, vt inde trahant ferrum leuiore periclo.
Nec lethalis erat percuſſio, ſed medicorum
Rex & amicorum monitus audire ſalubres
Aufugit: vnde malæ Veneris dum gaudia ſano
Præfert conſilio, mortem ſibi neſcius adſcit
Atropos, & filum iam ruperat. ocius ergo
Soluitur in mortem rex inuictiſſimus, & quo
Anglorum ſceptris melior non præfuit vnquam,
Si regi ſeruare fidem cui ſubditus eſſe
Lege tenebatur, regemque timere ſupremum
Cura fuiſſet ei. Cuius cor Rothomagenſis
Eccleſiæ clerus argento clauſit & auro
Sanctorumque inter ſacra corpora, in æde ſacrata
Compoſitum nimio deuotus honorat honore;
Vt tantæ Eccleſiæ deuotio tanta patenter
Innuat in vita quantum dilexerit illum
Cuius adhuc manes tanto dignatur honore.
At caput ac reliquum tumulatum eſt cum patre corpus
Ad Fontem Ebraldi. Proh! quam mutabilis ordo
Regnorum! quam diſſimiles ſibi ſæpe merentur
Regna duces! ſuccedit ei quo peior in orbe
Non fuit, omnimoda vacuus pietate Iohannes.
Frater erat. fratri fato ſuccedit iniquo
Cui magis Arturus ſuccedere debuit, vt qui
De primogenito genitum ſe fratre gerebat.
Alea ſortis ei nocuit, quia ſæpe reſiſtit
Indicio ſeries noſtro contraria fati.
Hic mihi muſa querens odioſæ tædia curæ
Laſſor ait, metam placet hic mihi figere. regis
Exigit in tanti finiri fine volumen.
Fac habeat finem liber & Richardus eundem.
Me ſuadet tecum labor indulgere quieti.
Vnum ſi demas, a Chriſto mille ducenti
MCXCIX. *Anni ſuccedent, ad regis fata Richardi.*
Mentis ſegnities excuſatoria ſemper
Verba dat ignauo, nec curat ei dare curam
Qua velit, expulſo torpore, ſubire laborem
Quo fieri ſiat virtutis idoneus hoſpes
Quæ gaudet torpore carens comes eſſe laboris.
Sit breuis ergo quies, ne ſi mora fecerit vſum,
Langueat & captæ dominetur inertia mentis.

LIBER SEXTVS.

MATERIA SEXTI LIBRI.

In ſexto patruus ſcelerat ſe cæde nepotis,
Hugonem Brunum ſpolians vxore Iohannes
Gornacum meruit. & plurima perdere caſtra

Arturus temere præsumens credere Pictis.
A patruo captus tandem iugulatur ab illo
Obsidet Andelii; quod dicitur insula, castrum
Arturique studet vltor necis esse Philippus,
Cuius nocte parat irrumpere castra Iohannes.

Post alternatam requiem post dulcia somni
Tempora, Musa, leues expergiscamur oportet
Vt subeamus item pulso languore laborem.
Dicere restat adhuc quanta virtute Philippus
Gaillardum cepit, quam forti mente Bouinis,
Munere diuino, stabili nos pace beauit.
Tinge tuæ calamum linguæ, quo verior extet,
Cordis atramento veraci. vera referri
Facta volunt scripto, nec amant tam lucida ficto,
Vt magis eniteant depingi gesta colore.
Historiæ verax veræ stylus est adhibendus
Quæ mendicatis lucere nitoribus odit,
Cui satis est propriæ radio lucescere lucis.
Iam post regis erat Richardi fata Iohannes
Anglorum factus bubone monarcha sinistro:
Qui patrum metuens amittere iura suorum
Si non obtineat pacem cum rege Philippo,
Follibus impletis argenti cautus & auri,
Sed cautus, commendat ei per munera supplex,
Vt sub eo teneat ea quæ Richarde tenebas;
Cætera quæ fuerant armis obtenta resignans.
Et sic abruptæ renouato fœdere pacis
Se tanquam domino subiici iurauit eidem
Iure feodali soluendo tributa quotannis.
Dumq; videt vultu sibi fata fauere benigno,
Impetrat eiusdem sub pacis tempore, neptis
Vt sua fœlici Ludouico fœdere nubat
Candida candescens candore & cordis & oris.
Nomine rem signans, intus qua pollet & extra:
Quæ regale genus ducens vtroq; parente,
Nobilitate tamen animi præcellit vtrisque:
Cuius adhuc genitor rex Hildefonsus Iberos
Rite regis, regni castellæ rector, & hæres;
Mater vero fuit Anglorum filia regis.
At comes Atrebati natarum cara duarum
Pignora cum Flandris Henaudinisque relinquens
De patria tota tam diuite tam speciosa
Se cruce signatum, cogente timore, relegat
Richardi metuens post regis fata Philippum,
Cui periurus erat, cui se subduxerat hostes
Illius vetitis capitales dum iuuat armis,
Cum quo Blesensis comes, & quos cauteriata
Corda remordebant parili quos labe notatos
Mens accusabat sceleris sibi conscia tanti
Se cruce consignant simili formidine ducti
Obsequiumque cruci spondent Dominiq; sepulchro.
Dumque illuc pariter festinant, inter eundum
Constantinopolim capiunt dignaque peremptum
Induperatorem cogunt nece perdere vitam,

Qui præsumebat regnare nepote necato,
Cui genitor moriens tutorem fecerat illum
Mox Balduinum Franci communiter omnes
Præfecere sibi, summo vt decoratus honore
Imperium teneat Græcorum nomine solus
Francorumq; fuit ex illo Græcia frænis
Passa gubernari nostro ecclesiastica ritu
Sacramenta colens græcismi lege relicta
Vrbibus in plerisque loquens idioma Latinum
Bolonides etiam cruce se signarat, vt ipsi
Et sua cum reliquis crucifixo vouerat arma
Noluit esse tamen comes aut adiutor eorum
Aut regis terrore suam dimittere terram
Quem veniæ facilem norat summeq; benignum
Atq; animo tam clementi suplicantibus esse
Vt nunquam veniam conuerso deneget hosti,
Vnde licet varia vice iam defecerit illum
Quamuis indignum venia se sentiat, vt qui
Rumpere tot pacis formas præsumpserat, audet
Offenso suplicare tamen veniamq; precari,
Obtinuitq; suplex facili suplicamine pacem
Quam dedit indigno bonitas innata Philippi,
Qui plusquam petere aut sperare auderet ei se
Munificum exhibuit, adeo vt comes ipse stuperet:
Nam bonus antiquas abigens a corde querelas
Non alio est comitem deinceps dignatus amore,
Quam si non fuerit aliquando læsus ab illo
Passus vt illius sit filia lege iugali
Nato iuncta suo sub firma pace Philippo
Reueraque comes fuit extunc fidus eidem
Fortis & adiutor in prœlia tempore longo
Princeps quinq; super comitatus factus ab illo.
Dehinc quia semper erat comes indiuisa Iohanni
Regi proditio nec se cohibere valebat,
Quin illam quocunque modo proferret in actum
Pax indigna diu non digna sede morari
Se subtraxit ei qui dignus non erat illa
Hostes ex propriis miser ignarusque futuri
Diuino sibi iudicio procurat amicis
Colligit & virgas quibus olim vapulet ipse.
Hugonis Bruni comitatu marchia cuius
Rite regebatur sponsam rapit, inque mariti
Inque Dei præiudicium sibi copulat illam,
Cuius erat genitor comes Engolmensis & eius
Gaudebat genitrix patrueli rege Philippo
Filia quæ Petri fuerat Cortimacensis,
Quem Grossus genuit rex regem post Ludouicum
Præterea comitis Augei nobile castrum
Quod populi indigenæ Drienceria voce vocatur
Obsidet atque ipsum domino fallaciter aufert,
Hique duo comites tunc in regione remota
Mandato regis eiusdem bella gerebant,
Quos vbi fama suis de damnis certificauit
Ac ignominiis tam turpibus & manifestis,
Continuo ad regem Francorum tendit vterq;

Iust itiamq;

Iustitiamque petunt fieri sibi protinus ille
Obseruaretur vt iudiciarius ordo
Præmonet exhortans scriptis missisque Iohannem
Vt factum sine lite suis baronibus istud
Emendare velit mentisque refringere motum
Quo se baronum priuabit amore suorum.
Ille dolo plenus & fraudem fraudibus addens,
Fallere non dubitans quem sæpe fefellerat, illi
Talia præsumit fallaci scribere lingua.
His ego sum dominus, tu rex mihi, vera fatebor,
Absit vt à veri mea tramite verba reflectam,
Absit vt à domini regis ditione reflectam:
Ius tamen est & tu rectum esse fateberis, vt qui
Sunt mihi subiecti subeant examina nostri
Prima fori, qui si defecero forte, quod absit,
Iudicio parium tunc me tractabo meorum.
Accedant igitur prius ad me iuditioque
Stent nostro, faciam quicquid ius iusserit illis,
Consilioque illos parium tractabo suorum,
Vel sine lite magis omni cessante querela,
Vt maiestatis saluetur gratia vestræ
Restituam plene nulla mihi parte retenta
Omnia quæ per nos sibi adempta fuisse queruntur;
Fiat & vt nostro reuerentia maior honori
Cum sic pro causa nos sollicitetis eorum,
Cuncta resarciri faciam nihilominus illis
Plene quæ per nos se damna tulisse probabunt;
Tu præfige diem quo plenius exequar ista,
Deinde satisfaciant vultu patiare benigno
Si quid eos contra me deliquisse docebo.
Scripta placent regi ficto condita lepore
Assignatque diem certumque locum quibus ista
Ducat ad effectum stans verbo pacta Iohannes,
Sed qui vallato per scripta patentia pacto
Stare tenebatur verax ambago remota,
Non tamen vt pactus erat ad loca pacta venire
Nec saluum præstare viris pendente querela
Conductum iuris vt postulat ordo, volebat.
Illusi redeunt comites, regemque reposcunt,
Audiat vt causas vtriusque Iohanne citato
Qui se suspectum totiens reddebat, & esse
Non poterat iudex his quos spoliauerat ipse.
At rex longa nimis patienter vincere malens
Quam subito damnare reum, ne forte quis ipsum
Alterius sibi ius putet affectare Iohanni
Scribit item scriptoque minas regaliter addit.
Ille pudore carens rem tam fallaciter actam
Nugis & tali studet excusare colore.
Audiat & nostris placide sermonibus aurem
Inclinare velit dignatio vestra benignam,
Quam diuersa trahant, quam summa negotia reges
Vestra quidem plene dominatio nouit, vt à quo
Tam laudabiliter regitur tam nobile regnum.
Assignata dies siquidem fuit, attamen illa
Ardua causa nimis & inexcusabilis vltra

Quam credi posit nos absentare coegit.
Quod de conductu quereris qui debuit illis
Præstari, saluo dominantis honore, necesse
Non fuit hoc fieri, cum non possemus adesse
Quo inopina nimis alias occasio traxit:
Nunc veniant & quod iuris dictauerit ordo
Exhibeatur eis, cesset dilatio, totum
Curia litigium momento finiet vno
Andegaui liti locus assignetur, & ipsi
Londuni expectent, donec mittatur ad illos
Qui tuto conducat eos saluoque reducat.
Talibus atque aliis vox deceptiua Iohannis
Verba dabat vaniloquiis, regique placere
Dum putat ingratus magis esse meretur eidem,
Et dum blandiloquis vult illum fallere verbis
Se magis atque magis elongat ab eius amore.
Et quamuis liqueat cunctis de mente maligna,
Quamuis ei possit licite iam bella mouere,
Expectat patienter adhuc si forte malignos
In melius studeat mutare salubriter actus.
Corripit & scriptis monet asperioribus illum
Indignansque nimis in verba minacior exit.
Denique consumptis per tot mendacia scriptis
Se regi astringit vinclo maiore Iohannes,
Firmius & scripto vallat noua pacta patenti
Obligat & sese duo fortia tradere castra
Bothanan & Tileras sic assignanda Philippo
In contraplegium, quod si defecerit vltra
Ex tunc sint regis Francorum iure perenni.
Assignatque diem certum quo tradat vtrumque
Et quo restituat comites prout restituendos
Curia censuerit omni rancore sepulto.
Adueniente die nec verbo stare Iohannes
Nec scripto voluit, nec pactas mittere treugas
Vt possent tuti comites examen adire.
Dissimulare nequit totiens clementia regis
Quam grauis iratam trahat indignatio mentem
Exerit & iustis se motibus ira, nec vltra
Sustinet, vt sua fallaci fallacia prosit
Ne totiens doleat dolus vtilis esse doloso
Qui iusta gaudet Magentem lege reuerti,
Inque suum auctorem se iure reciprocat ipsum.
Obsidet ergo duo sibi quæ tradenda fuerunt
Oppida, si pacto voluisset stare Iohannes
Hebdomadisque tribus valido pessundat vtrumque
Marte sibi frangens muros terræque coæquans,
Dehinc longum campum mortis mare dehinc finitatem,
Deinde Leonei subiicit sibi mœnia castri.
Non procul hinc vicum populosa gente superbum,
Diuitiis plenum variis famaque celebrem
Rure situm plano, munitum triplice muro,
Deliciosa nimis speciosaque vallis habebat
Nomine Cornacum, situ inexpugnabilis ipso
Et si nullus ei defensor ab intus adesset:
Cui multisque aliis præerat Gornacius Hugo,

Fosse

Fossæ cuius erant amplæ nimis atque profundæ,
Quas sic Epta suo repleverat flumine, posset
Nullus vt ad muros per eas accessus haberi.
Arte tamen sibi rex tali pessundedit ipsum.
Haud procul à muris stagnum prægrande tumebat
Cuius aquam, pelagi stagnantis more, refusam
Vrget stare lacu sinuoso terreus agger
Quadris compactus saxis & cespite multo.
Hunc rex obrumpi medium facit, effluit inde
Diluuium immensum, subitaque voragine tota
Vallis abit maris in speciem, ruit impete vasto
Elini damnosa satis, damnosa colonis
Culta domos, vineta, molas, radiceque vulsa
Præcipitans ornos; fugiunt, & summa petentes
Culmina ruricolæ properant vitare periclum;
Nec res amissas curant dum corpora saluant,
Quique fugit saluus nihil amisisse videtur
Ipse sibi, tantus omnes inuaserat horror.
Non magis Ionias præceps Achelous in vndas
Se rapuit, quando indignans sua munera sperni
Per sata, per populos spumosa volumina ducens.
Cicladas è medio terræ disrupit, & amnem
Per medium septem cum nymphis in mare voluens
Vertice præcipiti prius insula quod fuit vna
In multas secuit sparsitque per alta coronæ
In speciem, solam Perimelen inde sequestrans,
Quæ cum nympha foret fuit illi cognita facto,
Si sub more sati verax est fabula vatis.
Municipes fugiunt ne submergantur, & omnis
Se populus villa viduat vacuamque relinquit,
Nec metuit ne dum fugiat capiatur ab hoste,
Dum minus esse malum putat aut in vincula trudi,
Aut perimi gladio, quam vitam perdere fluctu
Tam subito, flatumque suo priuare meatu,
Quem naturali letho decet ire sub auras
Armis villa potens, muris munita virisque,
Arte capi nulla metuens, aut viribus vllis,
Diluuio capitur inopino, mœnia sternunt
Vndosi assultus, arces breuis eruit vnda,
Quæ modo nulla sibi tormenta vel arma timebant.
Rex vbi Gornacum sic in sua iura redegit,
Indigenas omnes reuocans ad propria, pacem
Indicit populis libertatemque priorem.
Deinde reædificat muros vicosque domosque,
Quos fera torrentis violentia strauerat vndæ.
Protinus Arturo quem iam produxerat ætas
A puero in iuuenem Francorum more vetusto
Cingula militiæ noua præbuit, atque Mariam
Desponsauit ei, per quam socer illius esset.
Qui mox acceptis à fisco sumptibus, atque
Militibus paucisque viris à rege receptis,
Festinanter abit Pictos inuadere fines,
In patruum prima cupiens sæuire procella.
Iam VVlcassinis, iam Pissiacensibus oris,
Et cum Carnoto Blæsis post terga relictis,

Præcipiti Turonum gressu peruenerat vrbem.
Conueniunt proceres illuc properanter ad ipsum,
Inter quos specialis adest Lisinacus ille
Gaufridus cum militibus quinis quater, omni
Quos sibi de patria socios elegerat ipse,
Et cum Guillelmo Sauaricum Malleo misit
Ter denosque equites & septuaginta clientes,
Aut comes Augeus denos quater addit, & Hugo
Brunus ter quinos, isti maioribus iram
Exacuunt odiis aliorum in damna Iohannis.
Quippe Iohannis eum violentia coniuge chara
Castello viduare suo præsumpserat istum.
Quos sibi nec plures Arturus vidit adesse
Iure sibi metuit patriamque inuadere terram
Non putat esse quidem tam raro milite tutum.
Consulit ergo duces primos, mentisque reuelat
Ambiguæ arcanum, quibus hoc sermone profatur:
Egregij proceres quorum Pictauia laude
Multisona toto celeberrima pollet in orbe,
Assiduis quorum est virtus exercita bellis,
Omnia nouistis quæ guerræ postulat vsus,
Vestraque discretio fortunam nouit vtramque.
Sæpe reor nobis vultu se præbuit æquo
Sæpius erudiit sua nos tolerare flagella,
Me quæso vobis æuo sensuque minorem
Quo sit summa modo res exponenda docete.
Rex bellatores quibus ad præsens opus illi est
Neustrica pessundat sibi dum confinia bello
Hoc ad opus præsens mihi dimidiare nequiuit
Herueum comitem Hugonem Domnipetritam
Allobrogos, Bitures, Imbertum Belliiocensem,
Ac omnes alios barones transligerinos
Auxiliatores nobis concessit habendos.
Qui properant, & erunt hodie reor Aurelianis
Quingentos equites mihi nostra Britannia mittit
Et pugnatorum bis millia bina virorum
Quos hodie vel cras dicunt Nannete futuros.
Vtile consilium nobis reor esse quod illos,
Si vobis sedet hoc quibus est prudentia maior
Gratia vestra tribus velit expectare diebus.
Magnum sæpe bonum modici mora temporis affert.
Vt melius saliat retro dat vestigia cursor.
Non quæ contingunt, sed quæ contingere possunt
Euitanda docet sapiens incommoda; cum sit
Tutius expectare suos in littore ventos,
Quam rate iam fracta nautas errasse fateri.
Damnificare nequit nos expectatio tantum
Quin afferre queat plus festinatio damni.
Vt video nostræ vix centenarius implet
Militiæ numerum, qui si mora paruula nos hic
Detinet, ecce erimus quingenti & mille quirites
Cumque satellitis peditum ter millia dena:
Tunc poterit noster exercitus ire decenter
In patrui patriam seque illi illidere tuto.
Noui me quantum patruus meus oderit, & vos

Quam ſit crudelis, ſitiens quam ſanguinis, & quam
Sæuiat in cunctos quos ſubiicit illi
Et modo nil curat quod ei rex inferat, vt qui
Me ſolum quærit, regna mea ſola proteruit,
Me, quoniam regi faueo ſemperque fauebo,
Me, quia ſceptra peto mihi debita iure paterno
Me, quia germanam repeto, quam carcere clauſam
Ipſe tenet, metuens amittere regna per ipſam.
Belſia granipari non tot flaueſcit ariſtis,
Non tot in autumni rubet Algia tempore pomis,
Vnde liquore ſolet ſiceram ſibi Neuſtria gratam,
Saxa Caducellæ non tot feriuntur ab vndis,
Quot bellatores Normannia donat eidem,
Aut quot conductos numerata ſtipendia præſtant
Quæ vena candente ſibi pluit Anglica tellus,
Argentum potius quam fortes gignere alumnos
Iam docilum cepit, & quos inuenit in arce
Dira morte crucis tormenta ſubire coegit.
Inde abiens totam patriam vaſtauit ab vſque
Reſtillo donec Redonem perueniatur
Vtque reor Ligerina parat tranſire fluenta
Aduentus noſtri non inſcius, idque mouet me
Quod mihi rex hodie ſcripto mandauit aperto,
Vt prudenter iens ſtudeam mihi cautus haberi,
Nec tentam patrui terras inuadere donec
Qui properat miles aduenerit, vnde quid iſta
Re ſuper expediat, diſcretio veſtra videbit.
His verum Arturus ſuadebit & vtile verbis
Orandi textum dignis rationibus ornans,
Et bene digna fuit vox tam matura fauorem
A circunſtanti cœtu cum laude mereri.
At Picti quibus eſt fidei mutatio ſemper,
Grata comes varia vice qui didicere fauorem
Non huic non illi venalem exponere regi.
Nulla tamen quibus eſt gens acceptatior armis,
Reſpendent breuiter: Paueant virtutis egeni,
Ignaui metuant, virtus Pictonica regem,
Non tamen ignauum veniat ſi viribus audet
Fidem forte ſuis noua ſi ſe infudit eidem
Venula virtutis ignauia ſi probitatem
Inueterata ſinit illius viſere mentem.
Nulla metus cauſa eſt audacia tanta Iohannis,
Non eſt vt veniat vbi nos præſumat adeſſe,
Tolle moras, tibi iam dilatio libera non eſt.
In Mirabelli genitrix regina Iohannis
Turre ſedet, cuius ſuaſu mala cuncta Iohannes
Perpetrat, Hugonem ſponſa priuauit amata,
Te regno, comitique tulit tam nobile caſtrum,
Obſideamus eam, victoria ſumma labore
Continget facili, captæ ob commercia matris
Omnia reſtituet quæ nobis abſtulit ille.
Interea proceres venient noſtrique Britanni.
His animum verbis ſtimulant illuſtris ephebi
Et magis audacem faciunt cupidumque triumphi,
Vt primæ iuuenem virtutis amore calentem

Nil præsumentem sibi posse resistere tantis
Adiuto sociis tanta probitate probatis.
Iam Mirabelli muros Pictonicus ardor
Fregerat, Arturumque ducem certamine primo
Duratura breui dederat victoria lætum.
At regina nihil summa metuebat in arce
Certa quod ad matrem natus properabat, vt illam
Marte vel insidiis confuso liberet hoste,
Qui licet innumeris stipatus millibus esset,
Non audebat eos inuadere tempore lucis,
Vnde dato signo iubet agmina stare parumper,
Affaturque suos tali sermone fideles:
Iniustum nemo bellum arbitrabitur esse
Natus ab infido quo matrem liberat hoste,
Cum nos iusta trahat in bellum causa, quis vnquam
Incertus dubitet, an sit victoria nostra?
Debetur iusto victoria iusta duello
Certa triumphari pars est contraria iuri,
Quam vicere timor & desperatio dudum.
Ergo relegetur animis audacibus omnis
Formido, fortique animo properemus in hostem
Quem Dominus nobis superandum contulit vltro
Tutius esse tamen illos inuadere nocte
Arbitror, oppressos somno, vinoque grauatos,
Dum sibi nil metuunt, dum post mera postque laborem
Per diuersa quies loca sparsim detinet illos.
Hac igitur bene nocte precor sit quisque paratus,
Vt sine conflictu iam vinctum vinciat hostem,
Hospitio dum quisque suo dormitat inermis.
Guillelmus vero de rupibus ille maligni
Nouerit insidias & perfida corda Iohannis,
His ita respondet: Hostes tibi subÿciemus
Hac in nocte tuos, si vis iurare quod horum
Afficies nullum morte aut in carcere claudes,
Præcipueque tuum sub amica pace nepotem
Suscipies, & ei reddes mediante tuorum
Consilio procerum quicquid sine iure tulisti.
Sic quoque quod Ligerim nullus transibit eorum
Quin potius patria capti seruentur in ista
Donec compositum fuerit nos inter & ipsos.
Fallaci respondet ad hæc rex impius ore,
Sic fore iuro tibi sicut Guillelme petisti,
Sitque fideiussor super his Deus & tibi testis,
Si iuramentum quod coram tot tibi præsto
Patriciÿs dicto vel facto venero contra,
Sit vobis licitum mea iussa relinquere, nemo
Pro rege me habeat, mihi nullus obediat, ex tunc
Publicus efficiar vobis atque omnibus hostis.
Quem non infatuet talis iuratio? quis non
Regis verba putet iurantis pondus habere?
Qui sic iurabat, qui sic in verba vocabat
Contra se testes homines & numina cœli?
Procedunt igitur & iam piger astra bootes
Flexerat & lento girabat plaustra rotatu
Panselonque poli medio se luna ferebat.

Per Mirabelli vicos vox nulla sonabat,
Nullus erat vigil in portis sopitus habebat,
Hospitio se quisque suo somnoque vacabat.
Furtiuo armati ingressu aggrediuntur inermem,
Innumeri paucos iaciunt stratique iacentes
Vincla pati cogunt, armis & veste carentes,
Mirandoque modo sine bellis bella geruntur
Se non victori victoria suggerit vltro,
Hostis deuicto non vincens hoste triumphat,
Captus non victus hostis vincitur ab hoste,
Omnia peruerso contingunt more Iohanni,
Non tuba congressum cecinit, lituusque regressum,
Vt fur ingressus, vt latro regressus abiuit.
Trans Ligerim contra sua iuramenta Iohannes
Captos abduceus, violato fœdere capti.
Protinus abscedit ab eo Guillelmus, & omnes
Andegaui, Turones, Cenomannique quibusque
Antea charus erat, fit publicus omnibus hostis,
Qui mox Arturum iubet vt Falesica turris
Inclusum seruet, donec deliberet ipsum
Qualiter interimat, ita caute quod nec ab illo
Nec per eum quisquam sciat interiisse nepotem.
Ast alios quos ordo viros decorabat equestris,
Pene quater denos in corpori carcere clausit
Lege data, clausis quod edulia nulla darentur
Amplius, aut humor quo guttura sicca maderent
Mortis inaudito generi succumbere cogens.
Sed magnos clarosque viros & honoribus auctos
Maiestate graues & nobilitate superbos
Non sic ausus erat morti dare, quippe timebat
Illorum consanguineos fortesque propinquos
Diuersisque locis per castra per oppida sparsos
Seruari caute præcepit, nec sinit illos
Esse simul, sibi ne solatia mutua præstent.
Interea famulos de quorum mentibus ipse
Præsumit potius promisso munere verbo
Allicit occulte, exhortans vt qualibet arte
Morte latente suum curent mulctare nepotem.
Non tamen inuenit præsens instantia quemquam
Qui tanti vellet sceleris patrator haberi.
Inde igitur iuuenem translatum in turre vetusta
Rothomagi clausit. & iam peruersa voluntas
Illius ad iuuenis custodum venerat aures.
Sed neque Guillelmus Braositas proditionis
Infandæ voluit fautor seu conscius esse,
Venturumque malum per præcedentia prudens
Signa notans, regi coram baronibus inquit:
Nescio quid latura tuo fortuna nepoti
Amodo sit, cuius custos huc vsque fidelis
Te mandante fui sanum vitaque fruentem
Omnibus illæsum membris tibi reddimus illum,
Tu nostræ facias alium succedere curæ
Qui curent, sic fata velint, felicius ipsum
Anxia me rerum satis angit cura mearum.
Sic fatus baro se transtulit inde Borosam

Seque ministerio sceleris curaque remouit.
At rex cui soli vita est in vita nepotis
Quem stimulat solum patricidæ conscia cædis
Mens sua, clam cunctis procuratoribus aulæ
Sese procurat tribus absentare diebus
Vmbrosi latitans Molinelli in vallibus. vnde
Quarta nocte breui media de nocte faselo
Nauigat oppositi medium per fluminis alueum
Rothomagumque petens portæ qua turris aditur
Substitit in portu, refluo quem Sequana fluctu
Vnoquoque die bis certis influit horis
Et breue post spatium refluit siccumque relinquit
Tamque repentinos operatur causa meatus
Soli nota Deo, nec eam comprendere sensu
Humano potuit poterit ve in secula quisquam:
Causa latet, sed res ita nobis se manifestat.
Occeanus quotiens lunaribus æstuat horis
Ordine retrogrado proprios quasi tendat ad ortus
Sequana refluere sub eisdem cogitur horis
Fluctibus inflatis quasi retro pulsus ab ipso
Inque oculis istud nimis est mirabile nostris
Quod tantus fluuius, tam latus tamque profundus
Tramite decliui de tam regione remota
Tanta mole fluens tam crebris cogitur horis,
Sic crescente mari sibimet contrarius ire
Et tanto terræ spatio retrocurrere, quo vix
* quiuis *Currendo possit * quinis tribus ire diebus*
Quæritur & merito qua visit scandere sursum
Dulcem cogat aquam maris immaturus amaror
Aut aqua salsa nimis est dulci fortior amne.
Aut aqua dulcis aquam nimis indignanter amaram
Odit, & insipidæ misceri Thetios vndæ,
Aut mare cum sit aquis retro mater euntibus amnis
Maiori minor obsequitur seruitque parenti
Crescentem vt fugiat reuerenter eamque sequatur
Retrogradam matris semper studiosus honori
Quæ magis ad tantos faciat sententia motus.
An nulla ex istis sit opinio conscia veri
Quærite vos quibus est occultos scire potestas
Naturæ cursus, qui cum mortalia tantum
Corda stupere solent diuinum pectus habentes
Omnia nouistis sub certas ponere causas
Esse patens vobis physica qui dicitis arte
Quis concursus agat, vel quæ complexio rerum
Breceliacensis monstrum admirabile fontis,
Cuius aqua lapidem qui proximus accubat illi,
Si quacunque leui quiuis aspergine spargat,
Protinus in nimios commixta grandine nimbos
Soluitur, & subitis mugire tonitribus æther
Cogitur & cæcis se condensare tenebris,
Quique assunt testesque rei prius esse petebant,
Iam mallent quod eos res illa lateret, vt ante
Tantus corda stupor, tanta occupat extasis artus.
Mira quidem res, vera tamen multisque probata.
Fœlix qui rerum has potuit cognoscere causas

Quas

Quas Deus ignotas voluit mortalibus esse
Si fas est hominis censeri nomine talem
Subleuat humanis quem tanta scientia rebus.
Nobis humanam qui sortem viuimus infra
Rem satis est sciri, nesciri causa sinatur.
Rex ergo in portu solito quem more replerat
Fluctus, stans celsa in puppi de turre nepotem
Per puerum iubet educi secumque phaselo
Collocat, & paulum digressus ab inde recessit.
At puer egregius positus iam in limine vitæ
Nomina ne desint sceleri tam flagitioso,
Patrue clamabat parui miserere nepotis,
Patrue parce tuo, bone patrue parce nepoti,
Parce tuo generi, fraternæ parcito proli.
Hæc eiulantis prendens à fronte capillos
Aluum per medium capulo tenus impulit ensem
Impius, & rursum generosa cæde madentem
Ceruici impressit tempusque bipertit vtramque.
Hinc quoque digrediens quasi per tria millia, corpus
Defunctum vita subiectis inijcit vndis.
Ecce Neronis opus quo post præclara virorum
Funera nobilium, post charos postque propinquos
Tormentis varijs quos interfecit, vt esset
Solus in imperio, materni visceris aluum
Findere præsumpsit forulumque propaginis, in quo
Conceptus fuerat, de quo processit ad ortum
Inspexit, tandem proprio se perculit ense
Cerdonum metuens subolis incurrere mortem.
Ecce Iudas alter, Herodes ecce secundus,
Qui pueros inter Messiam perdere quærens
Ne regnum perdat proprios occidere natos
Postea non veritus & regnum perdidit, & se,
Dum reliquos metuens natos sibi guttura rupit.
Sic & Iudæis statuit crucifigere Christum
Consilio Caiphæ, metuens amittere gentem
Atque locum: Sed eo crucifixo perdidit omne
Perdere quod metuit translatus in extera regna
Seruitioque datus, quem Vespasianus in omnes
Dispersit ventos priuatum regis honore
Atque sacerdotis, quod vir desideriorum
Et Moyses olim fore sic cecinere Prophetæ.
Sic tibi continget Arturi morte Iohannes;
Eius per vitam metuisti perdere regnum,
Eius per mortem vita regnoque carebis.
Antea quam fato fieres Londente monarcha
Patris ab ore tui, sine terra nomen habebas:
Ne pater ergo tuus sit in hoc tibi nomine mendax,
Hæc tibi mors addet, rem nominis huius & omen,
Nam tibi fatalis venit hora, nec est procul à te,
Qua factus mortem cunctis odiosus ob istam
Fies, & viues sine terra pluribus annis.
Postea priuatus regno priuabere vita.
Ante tamen mortem multas operabere fraudes,
Multos occides, multos damnabis inique,
Dignior vt pœnis fias grauioribus vri

Dum culpis nunquam cessas superaddere culpas,
Ne te se inueniat aliquando gratia dignum.
At tibi Calliope requies alterna placere
Antidotumque solet gratum præstare laboris
Fac tibi sexta grauem leuet hic pausatio curam,
Plenius vt memores ea quæ dicenda sequuntur.

LIBER SEPTIMVS.

MATERIA SEPTIMI LIBRI.

Gaillardi sedem describit septimus. at rex
Obsidet Andelij quod dicitur insula castrum,
Nil bellum nauale valet vel agreste Iohanni
Nans sub aquis vallo Gaubertus subiicit ignem,
Insula mox capitur fossique ac turribus arcem
Rex circumseptam sex mensibus obsidet, absens
Emittit populum Rogerus, parcat vt escis
Quos famis atra lues scopulis extinxit & antris.
Vere nouo rediens renouat rex obsidionem,
Gaillardumque capit multa vi, tempore multo,
Et tota demum fugat è regione Iohannem.

Voluerat interea rapido se circulus axe
Retrogradata trahens obliquo sydera motu,
Vicinæque dabat brumæ iam scorpio signum
Cœperat & gelidis tellus canere pruinis
Frondifluis aspera comis quas frigidus humor,
Et Boreæ ramis violenta strauerat altis
Intermissa breui languescunt bella quiete
Depositis rediens armis ad propria miles,
Et peditum turmæ sua rura reuisere gaudent,
Lætificantque suos & mutua gaudia iungunt
Donec paulatim borealis transeat horror
Rursus vt armatos æstas in bella remittat.
Iamque reuestierat tellus se floribus, herbis
Luxuriabat ager medio plus tempora cursu
Veris erant, cum rex iratus in arma cohortes
Rursus agit, properans vt talia digna Iohanni
Tandem retribui possit pro morte nepotis,
Pro tot flagitijs, pro tot furialibus actis,
A quibus ille miser se refranare nequibat.
Qui tamen assiduis exploratoribus vtens
Cautus erat mortis vitare pericula, seque
A regis facie procul absentare studebat,
Et loca deuitans ad quæ venturus erat rex
Callebat fugiens tutos penetrare recessus.
Quo rex comperto terras conuertit in eius
Ferratas acies quas vertere mallet in ipsum,
Si cohibere fugam, seseque accingere pugnæ
Vellet & oppositis concurrere frontibus ipsi.
Est locus Andelij qui nunc habet insula nomen
Quo secat in geminos se Sequana frugifer alueos,
Nec longe refluens in se redit & facit vnum,
Inque sui medio terram premit vndique clausam,

Cuius planiciem tantus tumor vrget in altum,
Quod circumfusis aperiri non timet vndis
Æqua superficies ex omni parte rotundo
Orbiculata sinu se non obliquat in vllum
Diuaricans cuneum, sed finibus ipsa suis se
Limitat, vt nullus discirculet angulus illam.
Hunc rex Richardus turri muniuerat olim
Et circumdederat vallis & mœnibus altis,
Ædificans intus penetralia regia dignos
Principibus summis habitari rite penates,
Pontibus erectis quibus vtraque ripa petatur.
Iactibus inde tribus quantum girata lapillum
Mittere funda potest, rupes præcelsa sub auras
Tollitur æthereas summaque crepidine visus
Effugit humanos, tanto tumet ardua gibbo,
Qua parte ex illa fluuij qua despicit vndas
Si quis eam aspiciat obliqui luminis orbe
Ardua quam turris aliud nihil esse videtur
Cæmento & saxis operose structa quadratis
Tam latere plano tam recto vertice surgit
Aera per medium tanquam velit astra subire.
At parte ex alia, qua solis respicit ortum
Eiusdem dorso minus alta tenora decenti
Planities spetiosa iacet se longior ampla
Vallibus horrescens latere ex vtroque profundis,
Quæ cunei in formam sese protendit adusque
Montis descensum qui proximus imminet illi
Valle tamen media medium impediente meatum.
Huic natura loco satis insuperabile per se
Munimen dederat, tamen insuperabiliorem
Arte quidem multa Richardus fecerat illum
Duplicibus muris extrema clausit & altas
Circuitum docuit per totum surgere turres
A se distantes spatiis altrinsecus æquis
Eruderans vtrumque latus, ne scandere quisquam
Ad muros posit vel ab ima reppere valle.
Hinc ex transuerso medium per planitiei
Erigitur murus, multoque labore cauari
Cogitur ipsa silex fossaque patere profunda
Faucibus & latis aperiri vallis ad instar
Sicque vt subito fiat munitio duplex
Quæ fuit vna modo muro geminata sequestro
Vt si forte pati partem contingeret istam
Altera municipes queat & se tuta tueri.
Inde rotundauit rupem, quæ celsior omni
Planitie summum se tollit in aera sursum,
Et muris sepsit, extremas desuper oras
Castigansque iugi scrupulosa cacumina totum
Complanat medium multæque capacia turbæ
Plurima cum domibus habitacula fabricat intus.
Vmboni parcens soli quo condidit arcem.
Hic situs iste decor, munitio talis honorem
Gaillarde rupis per totum prædicat orbem.
Karolides igitur cupiens tam nobile castrum
Subdere Francigenis, cuneos primum inferiori

Castello applicuit, gremio qua Sequana claudit
Fluminis in ripa late tentoria figens.
Municipes omni nisu se velle tueri
Proclamant, & ne subito rumpantur ab hoste
Rumpunt & ruptum mergunt in flumine pontem,
Protinus erigitur petraria plurima quæ non
Assiduo cessat lapides emittere iactu
Palicium que triplex quod erat Gaillardica subtus
Mœnia quadratis palis & robore duro
Vsque sub extremas protensum fluminis oras,
Vt flumen nostris innabile nauibus esset
Francorum iuuenes quibus est incognita nandi
Hæc erat, euellunt, scinduntque securibus, & dum
Id faciunt, lapides & spicula rupis ab alto
Vertice nimborum ritu iaciuntur ab alto,
Quæ plærique cauent scutis atque assere multo
Oppositos plærique necem patiuntur honestam,
Dum patriæ laudi dum pugnant regis honori,
Nec cessauerunt donec via peruia facta est,
Qua classis veniens de sursum vectitat escas,
Resque alias quibus est opus his qui castra sequuntur.
Protinus adduci naues rex imperat amplas,
Quales Sequanios per portus nare videmus,
Quadrupedes quæ ferre solent carrosque per amnem,
Has facit in medio lateratim flumine mergi
Ordine continuo castri sub mœnibus ipso
Inferius quas ne rapidæ ferat impetus vndæ,
Palis infixis funes vncique cohærent
Postibus erectis pontem trabibusque dolatis,
Has super extruxit, tulit & sine remigis vsu
Xerxis ad exemplum vestigia sicca per vndas
Tam late fusas interque capedine tanta
Distantes ripis minime capientibus ipsas,
Vt vere possis illas æquare marinis,
Non minor æquoreis quando tumor inflat easdem.
Erigit & geminas turres in quatuor amplis
Nauibus arboreis truncis & robore crudo
Quos multo vincit ferro multisque retortis
Vt sint munimen ponti castroque nociuum,
Quas ita subtili series super edita ductu
In sublime leuat vt ab illis mittere miles
Iactu tela leui deuexa in mœnia possit,
Et sic obsessos varia grauat obsidione
Illos oppugnans parte incessanter ab omni.
Velgica rura patent cursoribus, vnde refertur
Præda in castra recens & copia tanta ciborum,
Quæ sibi castrenses nihil vltra deesse querantur,
Nil manet illæsum villæ nudantur & agri,
Et sic accrescunt epulæ pugnantibus extra,
Quæ male decrescunt his qui defendere castrum
* secum *Et * se concertant, non est via qua quis ad illos*
Quodlibet auxilium possit conferre vel escas.
Interea versans varias in pectore curas,
Auxilium nota mendicat ab arte Iohannes.
Vt quod ei sub sole dies audere negabat,

Audeat obscura de nocte irrumpere castra.
Ergo marescallo cordis secreta reuelans
O mihi consilij custos fidissime dixit,
Accipe selectos equites Guillelme trecentos
Et famulos in equis tria millia, sume clientes
Mille quater pedites tecum lupicarica rupta
Faceat, ite simul tenebrosæ noctis in vmbra
Atq; repentino regalia castra tumultu.
Cum iam luna suos absconderet aurea vultus
Ista ex parte leues irrumpite fluminis, vnde
Rex modo per pontem partem transiuit ad illam
Omnes pene equites vltra cum rege mearunt
Et Barrensis eques, & quos Campania misit
Belligerique viri quibus est audacia maior
Hac ex parte comes Robertus mansit & hæres
Hugo noui castri, Symon & rupta cadoci
Hi se clauserunt prope ripas, ingeniorum
Cura quibus pontemq; data est a rege tuendi.
At per plana iacent Ribaldi cum piquichinis
Et qui res propter venales castra sequuntur,
In quos de facili nostrum exsaturare furorem
Fas erit vtq; libet satis exhaurire cruoris.
At Brandine tibi Martinus sit comes Archas
Et qui rostratis ratibus secat æquor Alanus
Pyratas secum assumat quibus vtitur ipse
Cum Grenesim rebus iuuat expoliare vel ossam
Sumite cum reliquis modo quos mihi Flandria misit
Millia terna virum, sociis succurrite vestris
Quos nimis auxilio quos scitis egere ciborum
Septuaginta rates quibus est cursoria nomen
Quas pelagi struxit Richardus & amnis ad vsum
Atque alias omnes quocumque potestis habere
Rebus quæ sociis desunt facite cibisque
Ite per oppositum remis ducentibus amnem
Regalemque leues fluuio prouoluite pontem
Castellumque meum rebus munite negatis
Quod si de facili pontem resecare nequitis
Bellando prohibete manus ne transferat vltra
Rex, succursurus his quos habet altera ripa:
Hoc autem inculco vobis & sæpe redico
Vos qui per flumen vos qui per plana venitis
Hæreat hoc memori vobis in corde, quod vno
Tempore bella gerat & eodem cœtus vterque
Si vobis aderit dextro pede mursia mane
Vos sequar, vt nostri consumere prœlia Martis.
Sic mandata suis solitus dare rusticus olim
Dum lupus eius ouem dumis euellerat aspris
I, famulo clamat, in dumum tu quoque pastor
Perplex irrumpe, tu vero bubulce
Hoc penetrato specus, ego cum cane tuta tuebor.
Haud secus armatos in summa pericula mittit,
Cum quibus ipse tamen non sustinet ire Iohannes.
Paretur regi mora nulla moratur ituros
Arma viri capiunt, classis naualia linquit,
Egreditur castris velociter agmen vtrumque,

Hi per aquas: illi terræ per plana profecti
Insomnes ducunt tenebrosa silentia noctis
Dum properant bello dare tempora danda sopori.
Dimensus spatiis horarum tempora certis
Verbere iam triplici se castigauerat ales
Altisono lucem qui gutture præcinit almam
Fit subito tetra castris irruptio nocte
Quippe Marescallus festinum duxerat agmen
Per terram breuiore via, dum per vada classem
Sequana multiplici vertigine tardat euntem.
Ribaldi, mercatores, & vulgus inerme
Ebria post bacchi potamina semisepulti
Cæduntur gladiis exertis more bidentum
Plurima turba ruit inopinata morte priusque
Corpore vita fugit quam corpus sentiat ictum,
Sic nimio pressi vino somnoq; iacebant.
Nec mora terrificus it per tentoria clamor
Expergefactos subito mora voluit ad amnem
Vt per aquas natent quia pons non sufficiebat,
Vt posset transferre simul tot millia plebis
Obstat eis Barrensis eques mucrone corusco
Cum quo Bolononides Gaucherus, Guido Matthæus,
Et reliqui qui turpe putant non esse priores.
Quo fugitis, clamant, quo terga ostenditis? hostes
Vestra facit fuga victores, ignauia vestra
Ignauos facit audaces, dum ceditis hosti
Dum sinitis letho quod vos occidat inulto,
Dum percussorem percussio nulla repellit.
Talia dicentes pauidos in bella reducunt
Confortantque viros, & in hostem mente feruntur
Vnanimi fortique manu retrocedere victum
Qui modo victor erat cogunt, furit ensis, opusque
Exigit inuictis animis quod suggerit ira.
Lumina per ripas & per conuexa locorum
Ocius attollunt, faciuntque diescere noctem,
Accendunt alij lichnos, hi ligna pyrarum
In strue congestant, hic straminis ille iturite
Fasciculos addit, hic pinguia larda ministrat,
Hic oleum flammis infundit materiesque
Lucis adurgetur succrescere tota repente
Noctis abit facies, caliginis exulat vmbra.
Post equites primos ita lumine multiplicato
Agmina festinant & Barrica signa sequuntur
Dumque cateruatim pons traiicit arma virosq;
Frangitur & nimio se fasce fatiscere fatur
Mox tamen absq; mora puncto reparatur in ipso
Officiumq; suum properantibus vt modo præstat.
At Barrensis eques atque inuictissima virtus
Agminis egregij postquam dignoscere aperte
Fas fuit hostiles accenso lumine vultus
Martis opus peragunt, pulsumq; viriliter hostem
Conficiunt, capiunt, occidunt, proditioni
Præmia nocturnæ merita vice digna rependunt,
Et mala conuertunt in eos quæ corde malignos
Parturiente dolos aliis inferre volebant.

Iamq;

Iamq; quiescebant acies nondumq; sopori
Se dederant, & lux sub mane rubescere primo
Cœperat & radios tremulis crispabat in vndis,
Ecce leonino classis cursoria fluctus
Impete Sequanios prora fundebat acuta
Arma virosq; ferens; iterum clamatur ad arma
Arma viri arripite & ripas vos fundite circum
Præcipue portem defendite, scandite turres.
Talibus exciti clamoribus ocius assunt
Corripiuntque animis certatim ardentibus arma.
Scandit in arboreas turres Iordanus & Eldo
Raderides, Pauius, Perigas, Tatinus, & illi
Ars est nota quibus vsu balearica longo
Et quos præcipue virtus inuitat, vt inde
Incircumcisos possint iactare molares,
Desuper & ferri massas ignesque globatos
Et pice fluentes ollas ruditerque dolata
Pondera truncorum, titiones, ligna sudesque
Stant in ponte viri quos ordo decorat equestris
Quos inter Barrensis erat, cum Symone Guido,
Et maleuicini fratres dominusque Morentij
Et alij quorum probitas diffundit in æuum
Nomina, nulla quibus mors est aut captio curæ
Quorum sola sibi virtus habitacula cordis
Sic dicat vt quoquam cor se non vertat ab illa,
Dum cor & omnimodos cordis sibi vendicat actus
Motibus indignans comes esse vagantibus extra.
Nec minus ad ripas armis instructa virorum
Accelerat clypeata manus fluuiumq; coronant
Nec cessant lapides nec cessant mittere tela.
Rem gerit hic funda, iaculis hic, ille sagitta,
Vix tamen ad classem poterant attingere iactus,
Lædere vel nautas, vel eos qui bella gerebant.
Tramite tam recto tam caute remige flumen
Per medium volitans ripam vitabat vtramq;.
Iamq; propinquabat ponti, strictumq; tenentes
In manibus ferrum, postes succidere pontis
Audebant, & quæ substabant postibus alnos:
Sed tolerare diu nequiere pluentia tela
Grandinis in morem, lapides, truncosq; trabales
Feruentesq; picis ollas, & pondera ferri,
Quæ descendebant in eos de turribus altis.
Sed nec Guillelmus nec cætera turba quiritum
Ponte super contis, sudibus, mucronibus, hastis,
Cessabant variis affligere mortibus illos.
Hic fluuio lapsus Thetidi se mandat humandum
Nereidumque choros pro funeris orat honore.
Hic ratis in medio morientem mortuus ipse
Corruit in socium supremaq; basia donat,
Gaudet infernas comiti comes ire sub vmbras.
Hic pede truncatur, oculis hic, auribus ille,
Visceribus ruit hic fusis, hic gutture rupto.
Huic sudis infringit femur illi claua cerebrum,
Huic mucrone manus abscinditur, ille securi
Perdit vtrumque genu, nec adhuc pugnare recusat

Donec eum superinfundens pix cogit abire
Ille per os ferro gemit expirare recepto
Non posse assuetos animæ præstare meatus
Transmisso cadit in tempus per vtrumq; quadrello
Gallinæ similis quam plumæ nare forata
Expellit Boreæ nido recubare volentem.
Trabs prægrandis erat extrema pontis in ora
Ponderis immensi, quadrato robore, quam vix
Bis deni carro tauri portare valebant,
Quæ propulsa super illos de ponte, carinas
Oppreßit geminas & proram fregit vtramq;
Afflixitq; viros postes & ligna secantes
Tunc primum retrocesserunt prorisque reductis
Obuertunt puppes & tonsis æquora pulsant
Intenduntq; fugæ, victi, nec in agmine toto
Vllus erat qui non in corpore vulnus haberet
Præter eos quos iam vi mors illata premebat.
Sed nec eos licuit nostratibus impediente
Amne sequi, quos dum fas est producere certant
Eminus & iaculis & saxis atq; sagittis
Gaubertus tamen & Lodulus galiota Thomasq;
Cuiq; Latinatrix dat nomen lingua Iohannes
Bis binas agiles habuerunt forte galias
Quisque suam, bellisque viros naualibus aptos.
Quatuor hi per aquas fugientibus acriter instant
Prœlia miscentes dumq; ire propinquius audent
Promeruere duas auferre fugacibus alnos
Cum nautis aliisq; viris & rebus & escis.
Hic Gaubertus erat ita doctus in arte natandi
Quod sub aqua poterat millenis paßibus ire.
Hic igitur testas prunis ardentibus implet
Et clausas mira sic arte bituminat extra
Ne posset penetrare latex vllatenus illas
Tunc se fune ligat qui dependebat ab ollis
Atq; immersus aquis clam, nulli visus, adiuit
Vallum quod duplici circundabat vndiq; muros
Circuitu lignis & multo robore structum
Emergensq; vadis ignem succendit ab illa
Parte Gaillardæ rupis quæ respicit arcem
Qua nullus defensor erat, quia nulla timebant
Damna sibi parte ex illa contingere posse.
Vnde tuebantur partes studiosius illas
A quibus vrgebat illos instantior hostis.
Corripit absq; mora Vulcanus lignea valli
Vincula quique obeunt castelli mœnia vicos
Inuoluitq; globos mixtis per mane fauillis
Solibus adiutus nimiis & flatibus Euri,
Qui nimis intenso spiramine flabat ab ortu
Gaubertiq; dolos fidens athleta iuuabat.
Qualiter Enceladus ardenti fauce vapores
Euomit ignitos ambustaque saxa per Ethnam,
Haud secus absumit bristegas, valla, domosque
Et quæ reddebant tutos hurditia, muros
Furtim Gauberti succensus fraude fideli
Ignis edax, omni spolians munimine muros

Lætitiæ testis clamor per castra leuatur
Et lætabundo conscendit ad astra boatu
Tristitiæ signum sonat inter mœnia luctus
Et consternatis hærebant mentibus omnes,
Qui nullum sibi subsidium præstare valebant
Nec tuti latitare intus, nec scandere muros
Scuta foras, pluteos, propugnatoria, scalas
Vertant in cinerem citihereus omnia coniunx
Turba minor ratibus fugiunt & nando per vndas
Quorum quamplures ignem vitare volentes
Suffocat alterius contraria vis elementi.
Hi criptas, illi curuas subire garitas
Ast aliis latebras testudo vel angulus addit
Vt misere lateant donec vis transeat ignis.
Nauigio Franci nec adhuc consederat ardor,
Accelerant, capiuntq; viros diuersa latentes
Per loca, quos vesana fames, quos vicerat ignis.
Tunc rex castello post tot certamina tandem
Postque tot assultus tanta virtute potitus
Cuncta reædificat vel vi destructa vel igne
Et pontes reficit cautus quos ruperat hostis,
Selectisque viris castellum munit & armis.
Hoc inter castrum vicinaque mœnia rupis
Grandis erat vicus circumdatus vndique muris
Immensique capax populi, qui protinus ex quo
Insula capta fuit, linquentes propria sursum
Cum reliquis subeunt tutæ tutamina turris.
At rex vt propriis viduatum ciuibus vltro
Tam clarum burcum, tam fortia mœnia vidit
Primo satellitibus & milite mœnia complet;
Omnia deinde nouis habitacula ciuibus ornat,
Quos bene securos faciebat ab hoste propinquo
VValtersis legio, numerosaque rupta Cadoci
Cui rex quotidie soli pro seque suisque
Libras mille dabat, castrensis mutua lucte
Distribuente aliis numerata stipendia fisco
Inde Ratispontem magna virtute per vnum
Expugnans mensem subiicit sibi claraque bello
Corpora magnanimum cepit quamplura virorum,
Qui castrum defendebant ex parte Iohannis,
Cuius perspicuo radit latus Andela riuo,
Fertilibusque satis pratisque decorat & hortis
Sequanioque caput non hinc procul occulit amne.
At vero rupes Gaillardica non metuebat
Obsidione capi tum propter mœnia, tum quod
Vallibus ambita scopulisque rigentibus esset
Omni parte sui lapidosis obsita cliuis,
Quæ si nil aliud quo muniretur haberet
Solo tuta situ, poterat satis esse locali.
Illuc ergo suis cum rebus contulerat se
Gens vicina locis, vt ibidem tutior esset.
Instrumenta videns rex tormentalia in illum
Posse vel assultus conferre iuuamen, vt alta
Muros rupe sitos quauis infringeret arte
Mentis acumen ab his alias diuertit ad arces

Vt nido possit quo Neustria tota superbit
Qualicunque modo quocunque labore potiri.
Per cliuos igitur & per conuexa cauari
Fossato duplici terram iubet, vt quasi meta
Intransgressibili castri latus ambiat omne
A fluuio ducens multo conamine fossas
Vsque supercilium montis, qui desuper exit
Altior in cœlum deuexaq; mœnia temnit
Sic procul a muris vt vix attingat ad illas
Balista duplici tensa pede missa sagitta.
Protinus in medio fossarum lignea turris
Et septena duplex facit vt munitio surgat
Tantæ structuræ tantiq; decoris earum
Qualibet vt possit vrbi decus addere magnum
Sic vt quot pedibus præcedit prima secundam,
Tertia se tanto spatio seiungat ab illa:
Sic reliquas eadem turres dimensio signat
Vt distent a se spatiis æqualibus omnes.
Has igitur replet famulis & milite multo
Et vacuis ferrata locis locat agmina toto
Circuitu, vigiles distinguens ordine tali
Semper vt alterna vigilent statione viritim
Qui fabricare sibi castrensi more casellas
Arboreis ramis & sicco stramine norunt
Se quibus a pluuia tutos & frigore brumæ
* illic Efficiant, * illi per tempora longa futuri.
Cumq; sit introitus ad muros vnicus, ad quem
Secta per obliquos amfractus semita ducit,
Hunc cura maiore facit nocteque dieque
Vt seruare vigil studeat custodia duplex
Deforis vt possit ad castrum nemo venire,
Audeat aut castro valuis exire reclusis
Quin occidatur aut viuus detineatur.
Talia magnanimus hosti dare singula nouit
Sic dare materiam sibi quam prouerbia vulgus
Lætificosque creare iocos & cantica posset
Vt canerent zona tot millia clausa sub vna
Et tam fœcundo turgentem germine nidum
Quem demum cogant excludi tempora veris.
His aliisque sibi pariunt dum gaudia verbis
Hostibus impingunt luctus causasque doloris.
Iulius haud alia legitur virtute iugosa
Durachij spatia & campos murasse patentes
Vsq; sub Hadriacos cementans mœnia portus
Ne Pompeianis Romanorumq; cateruis
Declinare fuga bellum ciuile liceret
Sceua vbi vulneribus membro confossus in omni
Pompeij fregit vires, saluauit & arces
Solus & æternæ meruit præconia famæ.
At qui Rogerius & quos angustia maior
De conseruandis epulis castroq; premebat
Millia tot populi pasci non posse videntes
De facili, cum nulla cibos spes esset habendi
Præter quos illis præsens accommodat hora,
Quingentos homines sexus vtriusque reclusis

Emittit

Emittit foribus quos casus ducat ituros:
Postque dies paucos totidem dimittere rursus
Cura fuit, quos hostilis miserata caterua
Nec retinere volunt, nec morti tradere, tanquam
Mendicos, miseros, & vulgus inutile bello.
Quo rex audito vetuit ne deinde sinatur
Extra castellum locuples seu pauper abire
Amplius & quotquot ad eos mittantur ab intus
Ad portas telis illos iaculisque repellant
Vt simul absumant epulas quibus attenuatis
Postquam dira fames affligere cœperit illos
Armis depositis in vincula sponte dabunt se,
Cum nec castellum nec se defendere poßint.
Hoc metuens iterum Rogerus deligit omnes
Dinumeratq; viros, quibus est bellare potestas,
Quos animus virtute calens robustat & ætas
Vt castro maneant, epulas quibus æstimat ipse
Quas habet ad præsens totum satis esse per annum
Personasq; alias quibus est infirmius æuum
Aut sexus quas debilitas quæcunq; molestat
Segregat, vtq; velint exire licentiat omnes.
Omittens illa vice castro mille ducentos,
Non dubitans certæ miseros exponere morti
Nec curans qualis inuoluerit exitus illos,
Dum saluare studet castellum per breue tempus.
Inscia turba mali quod erat sensura propinqui
Ordine confuso post terga relinquere portas
Gaudet, & vnde suæ spem roborat ipsa salutis
Absq; mora grandem ruit expertura dolorem.
Haud secus examen effusum sole calenti
Vase cauernoso veteri cum matre relicta
Rex nouus vrget apes alias transferre penates
Multiplices densant giro inuersante volatus
More niuis quam ventus agens per mane volutat.
Quos vbi nostra cohors videt ebullire deorsum
Perq; latus cliui mixtim petere ima supini
Deformes vultu, pannosos tegmine, telis
Et iaculis procul emißis grassantur in illos
Et properare retro sursumq; recurrere cogunt
Ad portas properi redeunt, sed iam fore clausa
Horrifico miseris proclamat ianitor ore
Nescio vos, alias vobis iam quærite sedes
Non vltra sinitur vobis hæc aula patere,
Quiq; super muros astabant spicula mittunt,
Et lapides in eos consternatosq; repellunt
Hortanturq; procul à mœnibus ire remotos
In valles, quo non poßint attingere iactus.
Quid facient miseri cum sint hinc inde repulsi,
Et quid agent medios quibus est via nulla per hostes,
Nec conuersari licet amplius inter amicos
Et quo diffugiant locus est per deuia nullus:
Ecce nocentior est & sæuior hoste propinquus
Imo propinquior est & amicior hostis amico
Non equidem miror si non permittit abire
Hostis eos quibus est nullo deuinctus amore,

Quos licitè poterat occidere siue ligare,
Cum nullæ iubeant inimico parcere † leges † ciuiles non diuinæ.
Sed nullo fas est mihi declarare relatu,
Quam sit inhumanus is qui susceperat illos
Tempore iam multo factus conciuis eorum,
Nunc omni eiectos tutamine priuat & aufert
Propria quæ tulerant, quando timor anxius, illos
Castello inclusit cum rebus edulia cunctis
Vallibus & caueis errant omniq; ciborum,
Spe prorsus vacui multis vtcunque diebus
Sustentabat eos genus heu miserabile vitæ
Simplicis humor aquæ vicino è flumine sumptus.
Contigit vt pareret ibi quædam fœmina cuius
Fœtus adhuc à matre rubens calidoq; cruore,
Vnguibus infixis multos transfusus in aluos.
Hoc Gallina modo, quæ lapsa volando deorsum
Decidit inter eos cum plumis, ossibus, & cum
Stercore adhuc calido raptim glutitur ab ipsis
Ventribus immergunt quæ cedunt omnia denti.
Seq; cadaueribus demum pauere caninis
Nam prudenter agens Rogerus, iusserat omnes
Mœnibus expelli catulos, vt parceret escis
Quos fatis damnata cohors tantummodo pelle
Vnguibus abrupta reddebant dente voraci.
Sed nec ad extremum parcebant pellibus ipsis
Nil sibi turpe putat homo nil absumere vitat,
Ex quo dira fames inuitat ad omnia dentem
Quæ sola inuictos vincit, sola asserit vrbes.
Non olim Perusina fames sed nec Mutinensis
Obsidio, nec apud Caudinas vulnera furcas
Tam miserabilibus animas anxere flagellis
Non ita Petreius consorsq; Afranius eius,
Et Romana phalanx illorum signa sequentes
Cæsareis clausi sub Ilardæ mœnibus armis
Inter † quas Licoris & lene fluentis Iberi † aquas.
Defecere siti, licet illos stercus equinum
Suggere compulerit sitis intolerantia diræ
Pleno luna quater à fratre remotior orbe
Fulserat, & totiens abscondita fratre propinquo,
Succensos iterum cornuta nouauerat ignes,
Angit adhuc miseros nec spes est vlla salutis
Indefessa famis finiri nescia pestis
Excrucians stimulis nunquam cessantibus illos,
Mirandoq; modo nec viuunt nec moriuntur
Nec vitam retinere queunt, nec perdere sola
Quam retinet stimulante fame ius fluminis hausti.
Temporis id circa rex è Gaillione profectus
Venerat Andelii castrum visurus & illos
Mœnia qui rupis vigili statione coronant.
Cumq; super pontem multis comitantibus iret,
Conclamant miseri miserabiliter simul vno
Ore, fames illos quantum clamare sinebat
Esto propitius miseris miserere, misertus
Rex pie ni fueris iniusta morte perimus
Hic inuisa fames nostros depascitur artus

Tempore

Tempore iam multo, nos hîc crudelior hoste
Exposuit noster pesti conciuis amaræ
Qui nos exclusit sine causa mille ducentos
Vix hodie superat numerum pars altera nostri.
Rex vt semper erat facilis suplicantibus, vt qui
Natus erat miseris, misereri & parcere semper
Fletibus his motus ita circumstantibus inquit:
Dimittatis eos exire ciboque refecti
Quo mens quæque ferat indemniter ire sinatur
Absit vt afflictis per nos afflictio crescat
Non decet vt nobis mors ascribatur eorum,
Qui nimis afflicti nullum iam lædere possunt
Dixit, & emissis tribui iubet omnibus escas.
Qui cum permissi caueis exire fuissent
Vidimus inter eos quendam miserabile visu
Qui coram perstabat adhuc portare caninam,
Cumq; iuberetur illam dimittere dixit:
Non dimitto cibum quo longo tempore vixi
Donec pane satur fuero. tunc abstulit illam
Vnus ei panemque dedit quem protinus ori
Appositum poterat vix masticare, sed ipsa
Frusta tamen malefracta vorax ingurgitat aluo
Tanto longa fames languore affecerat illum.
Et iam finis erat hyemis tellusque calore
Impregnata nouo flores gignebat & herbas
Quos colit & zephyro commendans Flora marito
Orat vt almifluo spiramine purpuret hortos,
Floribus vnde comas comis Dea comat amantum.
Rex non posse videns tam lenta mœnia rupis
Obsidione capi, nisi demum tempore longo
Impatiens animo mora quem grauat omnis in omni
Facto, quod virtus sibi suggerit aggrediendum.
Qui quotiens aliquid operis sibi sumit agendum
Fortiter aggreditur & fini fortiter instat,
Feruidus inceptor & consummator acerbus
Congregat armatas sub primo vere cohortes
Castraque metatur in summo culmine montis
Amnis & vsque latus vtrimque per ardua cliui
Vt quocumque modo ad muros accedere tentet
Tempus & abbreuiet arcem quo prendere posit,
Quid non virtuti succumbat? quid ferat arcem
Ingenium ve hominis, mens cuius in ardua tendit?
Ecce ligonellis a culmine montis ad vsque
Descensum vallis fossataque prima deorsum
Eruderatur humus, scrupulosos iussa timores
Ponere, descensus vt ab alto fiat ad imum
Protinus ampla satis multa properata securi
Fit via sub trabibus iunctim sibi collateratis
Quas sustentabat paries intextus vtrimque
Postibus infixis telluri robore multo
Per quam securi lapides, ramalia, truncos
Comportant viuoque graues cum cespite glebas
Aggere congesto fossata implere studentes
Pluribus inde locis marræ duriq; ligones
* fruti. Tollentes cum vepre rubos *fructicosaque tesqua

Colliculos cliuiq; latus mitescere cogunt,
Et subito in planum quod erat decliue redacto
Se rudis asperitas procul absentare docetur
Area per totos gaudet planescere campos
Et sic artificum studio vigilante labore
Carpentata breui loca per diuersa quod vllo
Posse modo fieri nullus sperauit ibidem,
Cum mangonellis petraria plurima surgens
In muros lapides & saxa rotantia mittit,
Et ne de muris iactu venientia crebro
Spicula cum telis vibrantibus atque sagittis
Artifices lædant, & qui tormenta trahentes
Iactibus insistunt paries mediocriter altus
Texitur inter eos & mœnia vimine lento
Cratibus & palis vt eos tutetur & ictus
Excipiat primos frustrataque tela repellat.
Parte alia turres quibus est Belfragia nomen
Roboribus crudis compactæ atque arbore multa
Intactis dolabra ruditer quibus ascia solos
Absciderat ramos sic educuntur vt vsque
Aera sub medium longo volumine tendant
Vt doleat murus illis depresior esse.
Hic Blondellus erat Peregas aliiq; viri, quos
Regi reddiderat ars balistaria charos
Ditatos ab eo villis, & rebus, & ære,
Qui non cessabant obsessos vulnere crebro
Lædere misilibus & pasim mittere letho:
Ast alij sparsim loca conuenientia quærunt
Quisq; sibi quo funda breui stridore lapillos
Et balista queat iaculari arcusq; sagittas,
Quas vbicunq; patent quarnelli siue fenestræ
Obsesi nequeunt totiens impune cauere.
Interea grossos petraria mittit ab intus
Assidue lapides, mangonellusque minores
Et pugillares iacit improba dextera petras.
Nec balista vacat, nec funda, nec arcus ibidem
Nullus erat toto qui duceret otia castro
Officium re quæque suum incessanter agente
Armis vt paribus intus pugnetur & extra
Vtque magis reliquos animet pugnantibus ipse
Rex immixtus erat, galeatus, & agmine primo
Cotidie nunc hos nunc illos gnauiter hortans
Vsque super fossas veniens parmamq; sagittis
Et iaculis opponebat quæ tempora circum
Sibila crebra dabant & in ægide fixa rigebant.
Rupis in extremo cuneo quæ vergit ad Eurum
Ardua turris erat cui collateratur vtrinque
Murus quem strictus compaginat angulus illi
Ordine qui murus gemino productus ab vsque
Maiori vallo latus ambit vtrumque minoris.
Hanc primum obtinuit tali gens nostra vigore
Postquam fossatum vidit iam pene repletum
Scalis immisis propere descendit in ipsum
* oram *Impatiensq; moræ scalas obuertit ad * horam*
Fossati reliquam supra quam in rupe locata

Turris

Turris erat, ſed nulla tamen quamuis ſatis eſſet
Longa, pedem, muri contingere ſcala valebat
Nec rupis criſtam qua turris pes erat imis
Sed nimis audaces cultris ac enſibus ipſam
Rupem quiſque forat, vbi pes ſe figat & vnguis
Et ſic rependo ſuperantes aſpera rupis
Perueniunt turris ad fundamenta repente,
Perque manus ſocios ſua poſt veſtigia tractos
Participes operæ faciunt, certantque minare
Arta ſibi nota latus & fundamina turris
Parmis protecti, ne forte ruens ſuper illos
Miſſilium poſſet retropellere turbo cauantes
Donec viſceribus muri latuere cauati
Truncis ſuppoſitis ſubito ne corruat in ſe
Pendula pars muri pariens ſibi damna viriſque
* quibus ** Queis ſimul inciſum ſatis eſt ſupponitur ignis*
Et fugiunt ad tuta viri, ruit Ilion ingens,
Ingentemque ruens ſtrepitum facit haud minus illo
* Aſtianax filius Hectoris. *Quo fuit Hectoreus puer olim raptus ab vlnis*
** Flebilis Andromaches, Priami quem cæde madeſcens*
Miſit Achilleides in terram corpore fracto.
Voluitur aſtripetens ſinuoſo turbine nubes
Flammis cum fumo mixtis & puluere tanto
Quantum tanta poteſt de ſe eructare ruina.
Tunc quoque Rogerus hora ſuccendit eadem
Omnia quæ poterat vallo conſumere in illo
Ignea vis, ne quid foret ex his vtile Francis
Ardebat nec adhuc ardor conſederat ignis
Et iam per flammas Franci fumoſque ruebant
Accenſi clamore virum & clangore tubarum
Agminibus denſis vallum muroſq; replentes
Præ cunctiſque ſuum vexillum in parte Cadocus
Turris ſemirute figit qua celſior extat:
Et quia foſſatum latum nimis impedit illos
Hac caſtri partem quod adhuc diſtir gu't ab illa
Et murus qui ſe opponit turritus in alt im
De facili nequeunt vallum exſarcire ſecundum
Quo modo ſe pauidus fugiens incluſerat hoſtis.
At famuli quorum eſt gladio pugnare vel haſtis
Officium bogis, Euſtachius atque Manaſſes,
Auricus Gramer, & eorum concio fida
Vndique circumeunt muros indagine facta,
Si qua forte queant aditus reperire, quibus ſe
Mœnibus impugnant, vt pugnent comminus hoſti.
Contiguam muris in ſummo colle Iohannes
Aedem præterito quandam conſtruxerat anno
Caſtelli latere in dextro quod reſpicit auſtrum
Inferior cuius pars præſtabatur ad vſus
Rerum quæ penoris ſe ſub conclaue recondi
Seruarique volunt, pars vero ſuprema capella
Officio famulans ad miſſæ ſacra patebat,
Quæ nullam exterius portam, ſed ab intus habebat
Qua penetrabatur ſurſum vnam aliamq; deorſum
Inferiore foris in parte feneſtra patebat,
Qua lucere penum Solis dabat aurea lampas

Bogius hanc contemplatus fidique sodales
Corporis ac totis animorum viribus vsi
Arte quidem mira se per fossata trahentes
Surrepunt manibus pedibusque per ardua collis
Et demum summam clam perducuntur ad arcem,
Hinc comitum scapulis sustollens se leuitate
Bogisius mira per apertam membra fenestram
Iniicit & socios dimisso fune viritim
Attrahit & secum sub idem conclaue locatos
Hortatur penoris valuas succidere ferro
Ocius & subitis turbare tumultibus hostes.
Fit sonus & raucum dant ostia fracta fragorem,
Dum cupidi properant iuuenes erumpere: sed mox
Postquam municipum nimius fragor impulit aures
Illuc se vertunt congestis vndiq; lignis
Ignem supponunt, vt sic aut ardeat intus
Aut via non pateat qua prodeat hostis ad illos.
Sed virtutis opus incendia nulla retardant,
Nullaq; magnanimos vis aut mora præpedit actus.
Vt patuere fores nudatis ensibus ignes
Per medios saliunt, & iam penus ardet & omne
Cum domibus castrum, fugit ilicet hostis & ignes
Et subita arma virum seseque receptat in arce,
Quam nimis excelsam murata in rupe locatam
Tempore adhuc multo defendere posse putabant.
Vixque omni ex numero modo quem Rogerus habebat,
Qui pugnare queant bis nonaginta supersunt
Tot vita defuncta iacent ibi corpora passim
Totque quiescebant lethalia vulnera passi,
De quorum vita spes nulla dabatur amicis.
Incinerata iacet specialis gloria castri
Murorumq; perit decus & munitio tota
Egregiusque locus nullo iam gaudet honore.
Nosque putabamus aliis cum rebus eadem
Bogisium sociosque suos periisse ruina
Quos longo tutata fuit spelunca recessu,
Qua modo municipes lapides & tela cauebant.
Vix minuebatur fumus, vix flamma sedabat
Bogius egreditur testudine perque rubentes
Excurrit prunas sociisque iuuantibus ipsum
Funibus abruptis pontis versatilis axem
Inuersum qui stabat adhuc se sternere cogit,
Vt pateat via Francigenis per limina portæ
Qui properant, arcemque parant irrumpere summam
Bogisium fugiens qua se modo clauserat hostis.
Pons erat in imo quo scandebatur in arcem
Excisus saxo quem sic diuiserat olim
Quando profundauit fossas Richardus vtrinque
Hunc faciunt reptare catum tectique sub illo
Suffodiunt murum: sed non minus hostis ab illa
Parte minare studet factoque foramine nostros
Retro minatores telis compellit abire.
Vnde nec in tantum minus resecatur ab illis
Vt casum metuat, sed mox ingentia saxa
Emittit cabulus nequiensque ferre dehiscit

Per mediumque crepans pars corruit altera muri,
Altera pars ſtans recta manet patuitque foramen
In ſua damna ruens quod ab intus foderat hoſtis.
Quo viſo properanter eunt per fragmina Franci
Repentes manibus ſubeuntque foramine murum
Et capiunt omnes per vim, quia nullus eorum
Victori ſe ſponte dedit quinimmo reluctans,
Quantumcumque poteſt capienti quiſque reſiſtit.
Rex ita Gaillardo per prœlia multa potitus
Cuncta reædificat vel ab ipſo diruta, vel quæ
Improbus appoſitis deſtruxerat ignibus hoſtis,
In triplo melius & fortius intus & extra
Antea quam fuerint muros & cetera firmans.
At rex Anglorum nimium confuſus & exſpes,
Nullaque iam ſe poſſe videns defendere caſtra
Cum ſic perdiderit caſtellum fortius omni
Caſtello, quod poſſe capi nulla arte putabat.
Cogitat occulte Normannica linquere rura,
In quibus ipſe ſibi tutum negat eſſe morari,
Dum timet à propriis ne decipiatur amicis
Omnes dum merito metuit qui læſerat omnes.
Sic miſerum ſceleris animus ſibi conſcius angit
Res miſer ipſe ſuas pontem qui dicitur Archæ
Atque Molinellos & montis mœnia fortis
Diruit, vt patriam faciat ſine viribus eſſe
Deinde receſſurus furtim iam claſſe parata
Agmina præfecit toti ruptarica regno
Archade præcipue Martinum cum Lupicaro
Extremumque vale faciens petit Anglica regna,
Poſtmodo Normannas nunquam rediturus ad oras.
Iamque fatiſcentem ferulæque ad verbera ſurdum
Tempus erat Guillerme tibi deſternere mulum
Teque breui longo reparare quiete labori.
Tres etenim tibi reſtat his addere libros
Compleat vt totum denarius ordo volumen,
Vt qui Galtero te noſti voce minorem
Saltem librorum numerus te comparet illi,
Ni nouus emergat inopina re tibi caſus
Quo dandus ſit forte libris prolixior ordo.

LIBER OCTAVVS.

MATERIA LIBRI OCTAVI.

Subditur octauo Normannia tota Philippo.
Rex Turonos Pictoſque domat Guidone ſubacto.
Exhæredatur Raymundus. Turba fidelis
Hæreticos contra cruce ſe communit & armis
Infinita necant illorum millia Franci.
Occidit regem Petrus armiger Arragonenſem.
Rex dolet hæreticos non poſſe iuuare Iohannes
Inque Deum famuloſque ſuos vlciſcitur iram,
Qua Deus ipſe ſuo pro crimine corripit illum
Romipetas ſeruoſque crucis ferus impedit Otho.

Soluerat interea Zephyris melioribus annum
Frigore depulso veris tepor, & renouari
Cœperat, & viridi gremio iuuenescere tellus
Cum Rea læta Iouis rideret ad oscula mater,
Cum iam post tergum frixi vectore relicto
Solis Agenorei premeret rota terga iuuenci,
Rex agit armatos in prælia rursus, vt omnis
Hac vice Francigenis Normannia subiiciatur.
Vicus erat Scabus circundatus vndique rupe
Ipsius asperitate loci Falesa vocatus
Normannæ in medio regionis, cuius in alta
Turres rupe sedent & mœnia, sic vt ad illam
Iactus nemo putet aliquos contingere posse.
Hunc rex innumeris circumdedit vndique signis
Perque dies septem varia instrumenta parabat,
Mœnibus vt fractis villa potiatur & arce:
Verum Burgenses & præcipue Lupicarus,
Cui patriæ curam dederat rex Anglicus omnem,
Elegere magis illæsum reddere castrum
Omni re salua cum libertatis honore,
Quam belli tentare vices & denique vinci.
Inde petit Cadomum, quæ iam tribus ante diebus
Quam rex venisset tradi poscebat eidem
Villa potens, opulenta, situ speciosa, decora
Fluminibus, pratis, & agrorum fertilitate
Merciferasque rates portu capiente marino
Seque tot Ecclesiis domibus & ciuibus ornans,
Vt se Parisio vix annuat esse minorem;
Quam Kaius dapifer Arturi condidit olim
Vnde domus Kaij pulchre appellatur ab illo,
Nostro sponte iugo se subiicit, & sibi tali
Facto in perpetuum regis mereatur amorem
Se sine lite capi dum sustinet & sine bello,
Ac regi secum tot clara suburbia tradit,
Exemplumque eius vrbs Baiocena secuta
Regi subiicitur, & tota diœcesis illa.
Cumque diocesibus tribus illi tres sine bello
Sese sponte sua præclari nominis vrbes
Subiiciunt Sagium, Constantia, Lexouiumque.
Interea Britonum dux Guido cum legione
Britigenæ gentis fines inuadit Abrincos
Finibus à Britonum quos limitat vnda Coethni.
Est locus in medio situs æquore, sic tamen vt non
Æquor semper ibi stagnet, sed cotidianis
Et fluit & refluit vicibus crescente sorore
Phœbi, consuetas seu decrescente per horas,
Suscipiens ab ea maiores siue minores
Crescendi motus; & sic locus ille marinis
Fluctibus ambitur nunc & non littore sicco.
Cuius causa rei latet atque latebit in omni
Tempore nos quibus est luteis habitatio vasis.
Hæc attende tamen prudensque intellige lector
Quod cum planetis feriæ cuiuslibet horis
Ordine partimur, quo disponuntur & ipsi
Vnoquoque die tres ad minus aptat earum

Luna sibi, non his tamen omnibus æquor
Immo die toto bis tantum littora stagnant
Tendit & in septem crementum quodlibet horas
Et decrementum totidem, sicque ordine iugi.
Cuncta fere pelagus conscendi seu retrahendi
Non nisi sub lunæ motu momenta resumit.
Vnde autem luna hoc habeat quæ conferat illi
Causa quod Occeanus magis illo tempore crescit,
Quando plena nitet vel quando renascitur illa
Temporibusque aliis cur ipse minoribus idem
Fluctibus intumeat tanquam se motibus aptans
Et variis lunæ vicibus quibus illa vicissim
Sumere crementum detrimentumque videtur.
Cur iterum maiora ferat crementa quotannis
Cur duplo maior solito tumor eleuet illum
Scilicet autumni & veris sub tempore quando
Esse solet paribus spatiis nox æqua diei.
Rursus an à luna maris hæc inflatio fiat,
An magis à pelago fluat hæc variatio lunæ
Cum pelagus luna constet prius esse creatum
Posteriusque sui nunquam sit causa prioris
Nullaque res habitum trahat à non ente vel actum
Rursus an alteruter neutrum sit causa mouendi
Sic ne ferant eadem similes per tempora motus
Motus vt iste illi nil debeat isti illeverything
Quærite quos mundi labor implicat & tamen istud
Quærere nostra fides prohibet comprendere nulla
Mortale ingenium valet hoc ratione vel arte,
Et res & rerum causas qui condidit illas
Solus dinoscit, solus disponere nouit.
Illi cuncta patent soli qui cuncta creauit
Non fixos homini fines homo transgrediaris
Neu quæ scire nequis inuestigare labores
Bestia quæ montem tangit lapidata peribit
Rem satis est sciri, nesciri causa sinatur.
Nos igitur nihil hac nos scire in parte fatentes
Sic rem prosequimur vt non intacta sinamus,
Quæ sunt magniloquis non indiscussa magistris,
Qui cum mortales essent cœlestia sensu
Humano voluere sequi secreta patere
Absque Deo temere sibi cœlica velle putantes
At nobis satis est vix nos ea scire fateri
Corporis nostrum veniunt quæ sensibus in cor
Quæ sub lunari prope nos regione geruntur.
Hic summo rupis in vertice scemate miro
Condidit Ecclesiam deuotio Christicolarum
Angelico monitu sibi quam sacrauit honore
Perpetuo Michael Archangelus, vt famuletur
Christo semper ibi monachorum concio sancta,
Quo vix perque gradus ascenditur inferiusque
Pendula villa domos speciosas & plures habet
Et populi multi satis ampla sede capaces,
Qui locus in cœlum se taliter eleuat, vt dum
De longe aspicitur aliud nihil esse videtur
Ardua quam turris hominum fabricata labore

Quem ſoli eſt comparata ſibi diuina poteſtas,
Et ſatis angelicis gaudebat tutus haberi
Præſidiis, nullo diſpendia tempore paſſus.
At ſimul ædificans muros ibi cura Iohannis
Prætulit humanas vires cœleſtibus armis,
Quemque tuebatur cœleſti milite Chriſtus
Muniuit ſacrum humano munimine montem.
Ex tunc cauſa loco pereundi inuenta ſacrato:
Nam fera Britigenum rabies non inſcia quando
Fluctus adeſſe ſolet vel quo ſit tempore lictus
Ad montem ve quibus pateat via ſicca diebus
Fluctu interſtitiis lunaribus abbreuiato,
Vi fore confracta ſubeunt incendia miſcent
Igneque ſuppoſito domibus, vis ignea ſurſum
Scandit, & Eccleſiæ decus omne locumque ſacratum,
Reſque monaſterij cremat inſatiabilis omnes.
Hinc cum Britonibus aſcendens Guido maniplis,
Vicinas ſibi ſigniferis obſedit Abrincas
Colle ſitas inter ſeram ſeminamque ſupino
Piſciferos amnes multo ſalmone feraces
Cumque ſuburbanis regi peſſundedit vrbem,
Hinc abiens illi caſtra omnia ſubijciendo
Vſque domum Kaij vicos & rura cremando,
Tandem venit vbi rex expectabat eundem
Dans populis noua iura ſuis alioſque magiſtros,
Fœcundaſque ab eo grates cum laude reportans
Ipſe ſuique omnes re ſic fœliciter acta
Iam ſpoliis gaudent pleni remeare Coethnum.
At ſimul innotuit ſancti combuſtio montis
Magnanimo regi domuumque ruina ſacrarum
Atque monaſterij tota incinerata ſupellex
Compatitur prius Eccleſiæ rerumque ruinis,
Et ne fiat eis deinceps iniuria talis,
Præcipit vt pereat munitio tota Iohannis
Et ſua militiæ cœleſti caſtra reſignans
Humanis bonus excubiis loca ſacra reſignat
Largifluaque manu monachos iuuat in renouando
Sarta tecta libros, & cetera quæ furor ignis
Soluerat in cinerem, quæ nobiliore paratu
Quam prius extiterant iam reſtaurata videmus.
Sic mala conuertit Deus in bona, ſic miſeretur
Nobis quando magis iraſci credimus ipſum:
Verbere ſic propter peccata flagellat amico
Quos amat, vt prauos ſtudeant abducere mores:
Sic ferit vt ſanet, ſic vulnerat vt medeatur.
Hinc rex magnanimus tota regione ſubacta
Vrbi Rothomago victrices applicat alas,
Quam ſibi ſuppoſuit vix octoginta diebus.
Nam duplices muri foſſataque tripla profundo
Dilatata ſinu numeroſaque copia gentis,
Et ſpecioſa nimis fluuij ſtagnantis abyſſus
Diſsimilem noſtris reddebant viribus vrbem.
Rothomagenſis item communia corde ſuperbo
Immortale gerens odium cum principe noſtro
Vinci malebant, eius quam ſponte ſubire

Imperium vel ei quicquam præstare fauoris.
Succubuit demum mutilata cornibus vrbe
Muros ipsa suos truncare coacta suisq;
Sumptibus antiquam subuertere funditus arcem
Maxima Vernolio parilis solatia fati
In commune ferens, doleat ne sola dolore
Parcius vt doleant distinctæ mænibus ambæ
Pœnaq; par feriat quos culpa coinquinat æqua
Amodo ne regi casu quocunq; repugnent
Neue repugnantes iuga nostra repellere possint.
Sic fuit ex toto Normannia subdita Franco
Quod nullo casu contingere posse putauit
Normanniq; omnes per plurima bella subacti,
Multaq; pro non rege suo dispendia passi.
Deníque sunt regi proprio seruire coacti.
Tempore quo simplex in sceptris Karlus agebat
Normannos patriam, Noruergia misit in istam
Grandibus euectos duce sub Rollonione,
Qui paganus erat, vir prudens, strenuus armis
Christicolæ populi sitiens haurire cruorem.
Hic cum multorum saturasset cædibus enses
Vicos inuicta vi depopulatus & vrbes
Pestiferum extendens in plurima regna furorem.
Demum Carnoti cum mœnia frangere vellet
Virgo Dei genitrix quæ se dignata vocare est
Carnoti dominam tulit illi luminis vsum
Vincibilemq; dedit populo qui diligit ipsam.
Vt sic exterius aliquanto tempore cæcus
Luce mereretur Christum interiore videre.
Qui fugiens victus maiori parte suorum
Amissa factus humilis, tum denique Christo
Credidit, & meruit vitali fonte renasci.
Proinde suæ gaudens illum Rex Karlus honorat
Coniugio natæ, cum qua Normannia pacis
Fœdere sub firmo datur illi nomine dotis
Iam tamen ipse suis ipsam acquisiuerat armis
Inuida cui partus optatos Iuno negauit
Exortem prolis faciens excedere vita.
Rollo tamen iungens aliam sub lege iugali
Viribus inuictis patriam totaliter illam
Et sua post illum tenuit successio tota.
Donec post annos virtus diuina trecentos
Illam restituit per prælia multa Philippo.
Quam tenet & tenuit longumq; tenebit in æuum.
Quæ prius antiquum cum Neustria nomen haberet
Post à Normannis habuit Normannia nomen
Quo gaudent patrij memores idiomatis esse
In quo North Boreas, homo man sonat. Inde vocatus
Normannus priscæ meminit patriæq; tribusq;.
Postquam succubuit Franco Normannus, & omnis
Terra Philippinas suscepit Neustria leges
Indignante diu portauit vertice regis
Mite iugum, dominumque nequit nescire priorem
Quamuis ille status seruilior esset eisdem
Aduena cum grauibus oneraret legibus illos.

Rex malens bonus esse malis assuescat amando
Vt sibi paulatim populos ne se peregrinis
Consuetudinibus arctari forte querantur
Iudicia & leges non abrogat immo tenenda,
Omnia confirmat generaliter hactenus illis
Obseruata, quibus non contradicit aperte
Ius aut libertas non deperit Ecclesiarum
Quædam aut in melius iuri contraria mutans
Constituit pugiles, vt in omni talio pugna
Sanguinis in causis ad pœnas exigat æquas
Victus vt appellans siue appellatus eadem
Lege ligaretur mutilari aut perdere vitam.
Moris enim extiterat apud illos hactenus, vt si
Appellans victus in causa sanguinis esset,
Sex solidos decies cum nummo solueret vno
Et sic impunis amissa lege maneret
Quod si appellatum vinci contingeret, omni
Re priuaretur & turpi morte periret.
Iniustum iustus hoc iuste rex reuocauit
Reqꝫ pares Francis Normannos fecit in ista.

De cætero etiam non admittebatur ad legitimas actiones videlicet ad iudicandū, ad testificandum, &c.

Præterea motu proprio nullo supplicante
Indulsit Monachis & clero vt fiat ab illis
Canonico deinceps pastorum electio ritu.
Nam Rex Anglorum ius vsurpauerat illud
Vsqꝫ modo vt solus pastores ipse crearet:
Nam quotiens pastore carens prælatica sedes
Ciuili leto naturali ve vacasset
Protinus Ecclesiæ bona cuncta vacantis ab ipso
Vsurpata suos conuertebantur in vsus.
Sicqꝫ Dei sponsam viduans quantum ipse volebat,
Cogebat placito sibi demum nubere sponso
Istaqꝫ causa fuit alijs specialior, ob quam
Ense trucidauit Thomam trux ille beatum,
Qui tam peruersos ritus abolere volebat.
Hæc Rex vt iuri contraria iuris amator
Filius Ecclesiæ ob matris reuocauit amorem:
Est mihi proclamans cura hæc quæ spectat ad ensem
Importuna satis cum solicitudine regni
Diuinis diuina viris tractanda relinquo,
Est curare satis laico laicalia cura,
Nolo immortales animas quæ curat abuti.
Præsint Ecclesijs, præsint conuentibus illi
Præesse quibus dederit concors electio, sicut
Sacrosancta iubet sanctorum sanctio patrum
Dixit, & vt facto firmauit dicta, cohortes
Hinc procul armatas alias agit in regiones
Singula distribuens loca particulariter ipsis
Agminibus, bellis simul vt pluraliter vtens
Pictauos, Turones sibi subdat & Andegauitas
Instabilis fidei varioqꝫ fauore vicißim
Nunc hunc, nunc illum, consuetos fallere regem.
Nec mora Guillelmus sibi qui de rupibus aptat
Cognomen, fortis vir corpore fortior armis,
Cumqꝫ sua nulli rupta parcente Cadocus
Andegauum irrumpunt captamqꝫ viriliter vrbem

Totam

Totam subiciunt eiusque suburbia regi.
Cuius Guillelmi Rex inclita facta fidemque
Attendens, ipsum comitis vice, munere largo
Totius patriæ dominari iussit & vrbi
Cui quamuis totum donasset Rex comitatum
*Non tamen vsurpat comitis sibi * habendum*
Imo senescallum quasi se minuendo vocauit.

* Videtur quid deesse, vt, *nomen*

Henricus vero modicus vir corpore, magnus
Viribus, armata nulli virtute secundus
Cuius erat primum gestare in prælia pilum.
Quippe marescalli claro fulgebat honore.
Cum legione troum veniens à rege recepta
Castro vi capto longam post obsidionem
Incinerat villam murosq; obtruncat & arcem.
Hinc quoque progrediens victor Pictonibus ire
Obuius audebat, qui terram regis adorti
Vicos, agricolas, deprædabantur & agros
Et licet inter eos esset Hemericus & Hugo
Et cum Guillelmo, Sauericus, Portacleasque
Atque alij quales equites Pictonia gignit
Quorum fama canit per totum nomina mundum
Non tamen aut vires Henricus abhorret eorum
Aut numerum, quamuis numeri foret ipse minoris
Et tanto conferre manum feruentius ardet
Quo magnos fortesque viros ibi nouerat esse.

Iamque graues spolijs varijs prædisque redibant
Perque vadum deforme luto repedare parabant,
Difficiles vbi densa vias alneta tegebant
Per patriæ loca fida suæ tuto ire putantes
Expectabat eos audax Henricus ibidem
In patriaq; sua Pictos ad bella vocabat
Qui cum maiorem tam partem exisse vadosis
Illorum vidisset aquis campumq; tenere
Impediente luto reliquos exultat, & ecce
Tempus ait soc[illegible]uo se manifestet in armis
Vestra locumque videt probitas quo proferat actu
Ardorem virtutis amor quem pectore gestit
Nunc rogo nunc quanto sit vobis amore Philippus
Exprimat audaci virtus & dextera facto.
Iam video trepidare viros, iam terga parare
Palma fere vobis pugnandi præuenit horam
Vltro se manibus offert victoria vestris.
Neue minor paucos sit gloria vincere casu
Gratia fortunæ vobis præuidit in isto.
Nam postquam vestras acies videre cateruas
Ecce suas omnes coitu clausére sub vno,
Vt leuius possint vinci communiter omnes
Conflictuque breui, vt doleant succumbere vobis:
Ecce fatigati veniunt spolijsque grauati.
Nec vos hoc moueat quod signis ecce leuatis
Ostentant sese defendere velle videri
Vos à pugnando sic deterrere putarunt
Et ficto vestras terrore relidere vires.
Cognita si tamen esset eis intentio vestra
Illis si planè vestra de mente liqueret

* Vobis sit

Ee

Iam vidissetis ostendere terga, viasque
Iam per diuersas cœtu fugisse soluto.
Segnities abeat, audacia prodeat, ecce
Quicquid in hac aliquid regione valere videtur
Temporis articulo superare potestis in vno
Vincatis victos, trepidis instetis, & omnes
Suppeditat Pictos victoria vestra Philippo
Totaque sponte subit eius Pictonia leges
Vna breuis multos consummat pugna triumphos.
Dixit, & eiaculans trifidi se fulminis instar
Pictones volat in medios, ictuque supinat
Portacleam primo, vacuamque relinquere sellam
Vi facit & consignare caractere terram.
Nec reliqui comites pugnam virtute minori
Arripiunt, sternuntque viros, traduntque ligandos
Armigeris, ipsi reliquos dum fortiter obstant.
Nam Sauericus, & hi quibus est audacia maior
Turpiter vt socios sic aspexere ligari
Dispersos reuocant, profugos in bella reducunt
Collapsos releuant, & equis tellure leuatos
Restituunt, bellumque nouant rigidòque resistunt
Marte viris, æquis animis pugnatur vtrinque
Hastis nil agitur gladius solusque cultellus
Mortifer afficiunt alternis agmina plagis.
Sic sibi coniunctum sic de prope quilibet hostem
Inuenit vt feriat atq; vt feriatur ab illo.
Et iam Pictonum quod adhuc alneta tenebant
Agmen vt aspexit socios concurrere Francis
Non audent vltra procedere sed retrouersi
Se malunt solos saluo saluare regressu
Quam dubio socios belli sub fine iuuare.
Quo viso campum viduat pars maxima, seque
Subducit Franco ardenti quem ferre nequibant.
Diffugiunt omnes; Sed nec Sauericus abhorret
Ipse viam, multos post se fugiendo relinquens
Nec curat quantos ibi quisquam linquat amicos
Qui in se potis est solum subducere morti.
Sic victis victor Pictus campoque fugatis
Quinquaginta duos equites centumque clientes
Ad regem misit vinctos Henricus, & omne
Omnibus excussit spolium prædamq; reduxit
Cunctaque restituens nostris ablata colonis
Cætera diuisit sibi victricique cateruæ.
Rex verò interea sibi iam subiecerat vrbem
Pictauim totumque solum quod spectat ad illam
Londunumque ferax Cereris, Bacchique Niortum
Cum Monsteriolo. Parthenei quoque rebelli
Amatisque viris per singula castra locatis
Qui patriam faciant eius sub nomine tutam
Agmina Chinonis ferrata reducit ad arces.
Iste Senescalli vicus de nomine Kaÿ
Nomen habet, quem cum primus fundauerit ipse
Fundatum voluit sibi nomine reque dicari
Cui pendragoridæ regis largitio totum
Neustrinumque solum donarat & Andegauense

Iste Kaius artium magist. filij Pendraconis senescallus fuit & Dux Normãniæ & comes Andegauensis.

Vt pariter

Vt pariter fieret isti dux & comes illi
Villa referta bonis circundata mœnibus altis
Inter aquam montemque situ splendescit amœno,
Arx autem scopulis circumcingentibus alta
Rupe sedet quam sic ex illa parte rubenti
Amne Vigenna ligat hinc circumcludit hiatu
Horrendo vallis rectoq; tenore sub altum
Aëra productus naturæ munere cliuus
Vt non Gaillardo se iactitet inferiorem
Siue situ naturali, seu mœnibus altis
Aut defensorum numero siue vbere glebæ
Bellouagensis erat ibi vinctus Episcopus arcta
Compede, Conanusque breuis qui nunc dominatur
Bellogero Britoni quem terra leonica nutrit
Quam pater ante suus tenuit Guidomarchus amico
Fœdere coniunctus Francis regique Philippo
Corpore qui tam fortis erat quo fregerit vno
Tempus æqui pugno, soloque peremerit ictu
Præpositum ipse suum prægrandi corpore monstrum
Cui pugno duri perfregit verticis ossa,
Vnde magis festinat idem Rex prendere castrum
Soluat vt inde suos recluso carcere charos.
Quinq; fere nouies stadijs distabat ab illo
Nobile castellum, quod Lochia nomine dicunt
Cui nec fruge solum nec baccho vitis auara est
Endria cui magnum decus addit & vtilitatem
Ducibus irriguis hortos & prata rigando,
Qui cum sit gratus visu fecundus & vsu
Multimodo patriam iuuat oblectamine totam
Hoc collatiua castrum paritate videri
In nulla dispar Chinoni dote sinebant
Municipes armis, natura situ, manus arte.
Hic patriæ toti præerat ferus ille Girardus
Seruus & à seruis oriundus vtroque parente
Cui satis obscurus ortum dedit Athia pagus.
Is Turonum totam vastauerat Ambadiumq;
Et patriam totam cum vicis omnibus in qua
Editus atq; alitus fuerat bubone sinistro,
Quamuis supplicij seruus foret Ambadiensis
Peior enim quauis est peste domesticus hostis
Præcipue qui colla premit pede libera seruo.
Lochia Chinonemque simul Rex obsidet atque
Vix anni spatio longo sibi subdit agone
Tantæ molis erat tantas euertere turres
Innumerosq; capit equites nullosq; clientes
Vi castrum multa qui tutabantur vtrumque
Cumque alijs vinclo vinctum maiore Girardum
Carnopoli tenuit in carcere tempore multo
Supplicio affligens digno pro crimine seruum.
Exigit iste locus nisi nos maiora vocarent
Aduentum regis breuiter memorare Iohannis
Per mare qui veniens gentis cum millibus Anglæ
Pictonum voluit fines auferre Philippo
Continuoque suum leuitas Pictaua fauorem
Illi restituit, ipsumque in prælia inuit

Sed celeri leuitate superueniente Philippo
Vix illi licuit profugæ se reddere classi
Veliuoloque suam vitam saluare recessu
Pluribus expositis morti, dum classe parata
Rupellæ in portu festino remige transeat,
Venerat vnde modo partes fugitiuus ad Anglas.
Mox omnem patriam sua Rex in iura reducens
Hæc sibi Pictones vinclo maiore reuinxit,
Quo solitum variare fidem cor nouit eorum,
Sed quæ firma satis innexio Prothea nectat
Nec pictos constringit amor, nec Prothea nexus.
Nec minus hic etiam si nobis forte vacaret
Dicere tempus erat breuiter vel tangere bellum,
Quo comes alumnæ regionis Guido nepotem
Perdidit & natum qui dum collegia sancta
Præsumit spoliare bonis nec parcere sacris
Virginibus meminit, sibi dum confiscat earum
Cuncta monasterij, crux, ornamenta librosque
Et bona cuncta quibus viuebat concio sancta,
Nec vult regali monitu compescere mentem
Misso cum multis equitatu à rege maniplis:
Denique confectum bello quam plurima castra
Perdere se doluit totali cum comitatu
Talibus Ecclesiæ Rex damna vlciscitur armis
Tam rigida cleri prædones reprimit ira:
Vt qui non parent monitis, parere coacti
Vindictæ saltem ad tempus mansuescere discant,
Et breuior sit eis deinceps peccare facultas.
Quorum etsi mentes penitus compescere pœna
Non valeat multum tamen his subtractio rerum
Impedit affectus ne perducatur ad actum:
Priuat enim effectu multum subtracta facultas
Culpaque fit breuior quam patrat sola voluntas.
Debeturque minor peccato pœna minori.
Neue putes regem pro se hoc egisse, sed omnem
Impendisse operam Domino Dominique ministris
Cuncta monasterijs fecit bona restituique *   * quæ
Perdiderant dono post donat cætera largo
Nulla sibi retinens Guidomni Domnipetritæ
Quæ cum Guido diu tenuisset, denique fatis
Morte satisfecit, Archembaldumq; reliquit
Hæredem qui nunc patrio tenet omnia iure,
Quæ meruit miser ille suis amittere culpis,
Qui modo priuatam ducens pro tempore vitam,
Quæ sua nuper erant alienigenis data plangit,
Quos adeo expleri rerum videt ille suarum
Esuriente suis cum successoribus ipso,
Hoc solo miseram solans solamine vitam
Quod comitem simili Raymundum crimine lapsum
Qui Sancti comes Egidij Tholosæque vocatur
Amisisse videt vrbes & castra quot annus
Fertur habere dies tot villas ille celebris
Nominis & famæ Francorum à rege tenebat,
Cui subiectus erat feodaliter, inque secundo
Per vinclum carnale gradu coniunctus eidem.

Sed postquam Ecclesiæ cœpit contrarius esse
Catholicæ fidei defensans improbus hostes
Hæresiarcharum fautor, populiq; fidelis
Nequaquam & cleri metuens inimicus haberi
Nec consanguineum sibi Rex nec habere fidelem
Dignatus cœpit contra illum bella mouere
Vtq; illi liceat punire licentius illum,
Quamuis sciret idem proprio de iure licere
Impetrare studet à summo præsule sacra
Scripta, quibus pariat indulta remissio cunctis
Spem veniæ contra hæreticos qui bella mouerent,
Per quos temnebat Christi Prouincia legem
Et se pestiferi fœdabat peste veneni.
Dehinc quia nec Papæ monitis, nec regis amico
Consilio comes ille ferus parere nolebat,
Vt saltem reprobos cuiuis exponeret hosti
Aut per se puniret eos vt iura iubebant
Immo tuetur eos, & eorum praua per ipsum
Secta viget, dum non prohibendo fit vnus eorum
Rex & Papa simul, exponunt omnibus illum,
Et res & patriam totam quæ spectat ad illum
Vt qui prævaleat armis & viribus illi
Tollere quid proprios licite conuertat in vsus
Et dominus fiat rerum quas auferet illi.
Rex igitur primus Zeli feruore superni
Corde pio motus ter millia quinque virorum
Ad proprios sumptus instructos rebus & armis
Dans exemplum alijs in Christi prælia misit;
At reliqui proceres, equites comitesq; ducesq;
Prælati Ecclesiæ nec non & nobile vulgus
Omnes pene viri gladios qui ferre valebant
Spe ducti veniæ Christi sua pectora signo
Consignant, vt quod calet intus lateat extra
Illasq; in partes iter aggrediuntur ituri.
Ergo Dei pugiles aciebus mutiplicatis
Vsque Biturensem festinant ocius vrbem,
Ad quam turba frequens confluxerat hæreticorum.
Fortis enim & nimium locuples populosaq; valde
Vrbs erat, armatisq; viris & milite multo
Freta; sed Albigei maculis infecta veneni.
Quam virtus modico sub tempore catholicorum
Frangit, & ingressi sexus vtriusq; trucidant
Millia bis triplicata decem, quos absq; virorum
Maiorum assensu vulgi furor immoderatus
Et Ribaldorum dedit indiscretio morti
Interimens mixtim cum non credente fidelem
Nec curans esset quis vita, quis nece dignus.
Hinc procedentes Carcasonentida cingunt
Agminibus densis, vrbem quam tempore paruo
Gnauiter expugnant, & eam se dedere cogunt
Tali condicto quod nil ex vrbe ferentes
Bellator, ciuis, ætas & sexus vterq;
Sola contenti vita sine veste, sine armis
Arcto postico quod vix foret exitus vni
Vnus post alium studeant exire viritim

Cuncta relinquentes libito bona Catholicorum
Agros, arma, pecus, gazas, vineta, penates
Et quamcumque locus rem tam præclarus habebat.
Quo facto replent vtramque fidelibus vrbem
Catholici pugiles, & sacramenta Deique
Seruitium fieri procurant ordine recto,
Quod regione malus error corruperat illa.
Inde reuertuntur patriamq́; reuisere gaudent,
Quisq; suam, Solo dimisso Symone monti
Qui præerat forti comes; ille fideli
Corde, manu forti, papalia iussa secutus
Et subiens onus impositum ceruice volenti
Tale videretur ne frustra nomen habere
Hæreticos omnes tota regione fugauit,
Quos occidendos comprendere forte nequibat
Non castrum, non vrbs, munitio nulla ferebat
Illius occursum quin mox succumberet illi
Quamuis pauca manus illum sequeretur in armis.
Supplebat numerum probitas immensa fidesque
Et sic tota fere Christi prouincia legem
Auxiliante fuit Domino subiecta per illum.
Confugit ergo comes Reymundus ad Arragonensis
Auxilium regis qui congregat agmina regno
Quotquot habere poterat nec defuit illi
Fusinus comes & Tholosanæ copia gentis
Massiliję; viri quosque illi misit Auigno
Albia chara nemaus & quos misere Nauarri
Et quos nutrierat Carcasso comesq́; bicorrus.
Conueniunt omnes numero bis millia centum
Mente vna cupidi cum Symone vincere Francos
Et dare vel morti patria vel pellere tota
Armis instructi, sed nec virtutis egeni,
Quorum semper erat probitas exercita bellis
Et feritas assueta neci cædiq; dicata.
Hi tantis certant cum Symone viribus vt vix
Se sociosq́; suos defendere posset ab illis,
Cuius erant equites cum quadraginta ducenti
Septuaginta in equis famuli peditesque trecenti
Cum quibus ipse volens fortunæ cedere forti
Murelli tuta caute se clausit in arce.
Christus enim sanctis ita consulit, vt vir ab vna
Se fugiendo bonus aliam conseruet in vrbem,
Est etenim caute vis euitanda malorum
Ne quod mente parant perducant semper ad actum
Immo & sanctis fuga sæpius expedit ipsis
Quo super ipsius nos instruit actio Christi,
Dum subit Ægyptum fugiens Herodis ab ira
Inconsulta trahat ne nos audacia sponte.
Velle mori cum nostra videt discretio quam sit
Vtilior nostræ mortis dilatio quam mors.
At Rex Arragonum totusque exercitus eius
Murellum fixis circundant vndique signis
Nec se moturos iurant nisi Symone capto
Catholicisque viris eius qui signa sequuntur.
Intra Murellum cum Symone contulerant se

Personæ primi multæ pluresq́; secundi
Ordinis, & cleri quamplurima turba minoris
Arma quibus tractare negat lex ecclesialis.
Qui sacra cœlestis doctrinæ verba pluentes
Consilium præstant aliis qui belligerantur
Et bello superant inimicos spirituali
Exemplo Moysi pugnante precantis Hebræo
Quo sursum tollente manus vincebat Hebræus
Depressis autem manibus Moyseq́; tacente
Victorem victor Amalech vincebat Hebræum.
Et ne plus omnes quam commoditatis haberent,
Neve grauis foret illorum præsentia castris
Exercebat eos vigor indefessus ad omne
Quod castrensis opus sibi sollicitudo requirit
Plusq́; laborabant populo manualiter omni
Sola hæc quæ mortem poterant inferre cauentes.
Omnes hi pariter communi anathemate regem
Arragonum feriunt, & qui illum in bella iuuabant,
Qui nitebantur Christi peruertere legem;
Qui peruersores legis releuare volebant
Vt Domini gladio percussi primo feriri
Promptius & nostro possint à milite cædi.
Ipse etiam vt vidit tot millibus, vndiq́; Symon
Se circumcingi, nec corpora se tot habere
Singula quot numero centenos hostis habebat,
Consulit & tali compellat famine Francos.
Magnanimi proceres Troiana stirpe creati
Francorum genus egregium Karoliq́; potentis,
Rollandiq́; cohæredes & fortis Ogeri
Qui patriæ tam dulce solum, tot castra, tot agros,
Qui villas tot deliciis opibusq́; fluentes,
Qui tot amicorum tot pignora coniugiorum
Chara reliquistis pro Christi lege tuenda
Ipsum præ mentis oculis habeatis, & ipsi
Vos committatis soli, pro cuius amore,
Pro cuius tot bella fide, tot vicimus hostes
Qui solus potis est nobis conferre salutem,
Qui solus nos eripuit de mille periclis,
Qui solus nunc eripiet præsente periclo.
Tunc etenim se debet homo committere soli
Puro corde Deo cum quid ratione geratur
Ex se non reperit, cum quod natura vel vsus
Consilium præstat omni vacat vtilitate.
Obsidet hæc & nos gens tam numerosa necare
Dira mente sitit, iam fractis mœnibus istis
Castellum irrumpent spatio iam temporis arcto
Nos capient, mortiq́; dabunt, & nostra ferarum
Morsibus & volucrum lanianda cadauera spargent,
Funeris vt tali contenti simus honore
Nostraq́; tam nitidis tumulentur membra sepulchris
Sic & in errorem Prouincia tota redibit
Sanctorumq́; fides & sacramenta peribunt,
Sic ne capi satius & honestius esse putatis
Et sanctæ fidei legisq́; videre ruinam
Quàm pugnando mori, nisi omnes tollet inultos

Mors ita nos, numerum quin attenuemus eorum
Qui Domini gladio iam promeruere feriri,
Vt citius gladiis mereantur cedere nostris.
Nunc rogo sanctorum memores estote virorum
Symonis & Ionathæ ac Iudæ Mathatiantiarum
Et sancti patris illorum fratrumq; priorum
Sacra quibus donat Machabeis pagina nomen,
Quorum laus canitur & Festa coluntur vbiq;
Qui tot tam fortes extirpauere tyrannos,
Idolatrasq; omnes tota regione fugarunt
Idola frangentes, loca sacra reædificantes,
In quibus ante Dei cultura solebat haberi
† sanctificantes. Omne quod Antiochus fœdarat † sanctificantem.
Tu Guillerme mihi fratrem quem nobilis ille
Barrarum dominus genetrix cum nuberet illi
Nostra dedit frater nobis vterinus vt esses,
Nunc animo, nunc quæso manu, te semine tanti
Ortum demonstres imitationemq; parentis.
At tu Guido Comes quo principe Sydoniorum
Exultat regio pariterq; Philistica tellus,
Qui verè meus es germanus vtroq; parente:
Nunc nunc scribatur virtus vtriusq; parentis
Mente tua, vt patribus simili probitate proberis.
Te quoq; te moneo Rocii dominator Alane
Qui tot sub nostro fecisti rege triumphos
Qui te cum reliquis hæc in certamina misit
Vosq; alii proceres communiter esse velitis
Et patrum & patriæ memores genus vnde tulistis,
Ne patres sibi dissimiles, ne dulcis alumnos
Patria degeneres doleat genuisse, quod absit.
Præcipuè regis summi studeatis honori
Cuius mane nouo pugnabitis hostibus, ipse
Dux velit & princeps pro se pugnantibus esse,
Sic fiat sicut fuerit diuina voluntas.
Dixit & assensu cœtus totiús in vnum
Conclamante sonum nullo variante fauorem
Somnis nocte data, sub prima luce suorum
Primitias operum Domino sacrat, Ecclesiamq;
Matutinus adit, vt cum solemnibus horis
Audiat officium, quo Christi passio rerum
Sub specie nostram typicè repetita salutem
Effectu haud dubio renouat. Mox omne recenset
Robur, & ex vno tres efficit agmine turmas.
Protinus armati cursu rapiente reclusis
Egressi foribus hostile feruntur in agmen,
Vt leo qui caudæ sibi verbere suscitat iras,
Dum ruit armento vaccarum damna daturus
Quas videt oblitas, iam viso graminis illo
Herbosis mussare procul sub vallibus Idæ.
Sic Domini pugiles parili leuitate retectis
Ensibus, oppositos idem impetus vrget in hostes.
Quo viso Arragones gaudent veroq; furore
Insanire putant, & ob hoc gratantius illos
Excipiunt, quos sponte mori iam velle putabant.

De bel-

De bello Murelli.

Audaces igitur feriunt feriuntur & ipsi
Ictibus & primus æqua virtute resistunt,
Et condensatis ex omni parte coronant
Agminibus ne fortè fugam quis tentet eorum,
Quos in momento consumere posse putabant
Inq; breui spatio concludere millia centum
Intra se putauere viros vix mille ducentos.
Iam latet & penitus Francorum turma videri
Non valet à tantis circumuallata cateruis;
Pugna recrudescit, ictus geminantur & hastis
Nil agitur, gladii rimantur viscera nudi
Nec iam par animis animus, non ictibus ictus,
Non pugno pugna, non vires viribus æquæ.
Nam quemcunq; hostem Francus ferit, illico lapsus
Corruit & vitam tenues exufflat in auras.
Si quis adhuc viuens ab equo ruit, ocius illum
Dilaniant pedites & ei vitalia soluunt
Dum properant equites alios aut cogere labi
Vt peditum manibus rumpantur guttura lapsis
Aut in equis ipsis occidere vulnere crebro.
Rex furit Arragonum, sic cædi se sua coram
Pignora chara videns, nec eis succurrere posse
Piget eum tentatq; suas in Symone vires
Indignans aliis concurrere quippe minores
Quoslibet indignos regali iudicat ictu
Cautior occurrit pugnæq; peritior illi
Symon & lateris flexu cauet illius hastam,
Quæ medias veniebat ei transfigere costas:
Tunc Regis dextra perniciter eripit hastam
Et signum regale simul quod pendet ab hasta
Quod populum tanti faciens meminisse triumphi
Nunc cum vexillo Romana pendet in æde.
At rex extracto comitem ferit ense, sed ipse
Fortior insurgens rapto de vertice cono
Fortiter à sella comes eleuat inq; vigentis
Circumflectit equi collo manibusq; duabus
Gnauiter amplexum regem portare volebat
Et viuum seruare, neci quia tradere tantum
Fas non esse virum comiti putat, vt pius hosti
Vt bonus esse malo populo laudetur ab omni,
Nititur ille viro elabi multoq; labore
Vix duro amplexu sublabitur, inq; virenti
Gramine stare volens, prostratus corpore toto
Concidit, & fulua iacuit resupinus harena.
Arragones comitem circumstant, & magis illum
Debellare student, quam regem tollere terra.
Ille velut turris stat firmus, & ense rotato
Dissipat instantes, & multo sanguine pingues
Reddit agros, multaq; virum se strage coronat.
Armiger vnus erat comitem prope nomine Petrus
Non indignus eques fieri vel † gente vel annis † marte
Occiso qui lapsus equo pedes ibat, & ipse
Penè ducenta virum dederat iam corpora leto
Iamq; gulæ regis ferrum thorace reducta

Aptabat, cui rex clamans, rex, inquit, ego sum,
Tolle manum, cohibe, noli occidere Regem,
Sed potius viuum serues tibi multa daturum
Millia marcharum pro solo munere vitæ.
Petrus ad hæc: Modò te vidi cum non procul essem
Pectora velle tuo transfigere Symonis ense
Meq; peremisses & Francos vi simul omnes,
Si vultu tibi propitio fortuna fuisset:
Dignus es ergo mihi succumbere, qui mihi mortem,
Qui comiti, qui Francigenis inferre volebas,
In te solus homo moritur, sed mors tua nobis
Omnibus & nostris est collatura salutem.
Rex es ego regis opto interfector haberi,
Hæc mea dextra tibi regalia guttura rumpat
Qui de gente tua mutilauit membra ducentis
Quot dicas comitum manibus cecidisse meorum
Cum mihi tot soli data sit necuisse potestas
A Domino cui te fecisti improuidus hostem
Expedit ergo tuis vt eos comitere sub vmbras,
Ne sine rege suo paueant occurrere diti
Quem si forte queas per vim tibi subdere, vel tu
Rex ibi solus eris, vel conregnabis eidem
Propitiore tamen fato si vincere quæris
Et causa meliore tibi pugnare necesse est,
Vade nec oblitus fueris quæ munera Charon
Exigit, ille quidem nequaquam trans Styga sistet
Teve tuosve vbi tuus illi spiritus ante
Naulum persoluat & porriget ore trientem
Quem penes eiusdem sunt omnis conditionis
Non domino seruus, non rex à milite differt
Nil vires forti nil diuitiæ locupleti
Omnes vase bibunt potus datur omnibus idem.
Hæc dicens ferrum regali sanguine spumans
Traxerat, & vulnus alio geminauerat ictu,
Protinus Arragones amisso rege per agros,
Per valles fugiunt Fusinus cum Tholosano
Ostendunt comites iam terga fugantia Francis
Et quicunq; necem possunt euadere, vitam
Auxiliante fuga pedibus saluare laborant
Plantis non gladiis mage se debere volentes.
Stabat adhuc Tholosana phalanx prope fluminis vndas
Millia dena quater in papilionibus altis
Obseruans aditus castri è regione sinistra,
Ne quis ad obsessos veniat vel prodeat extra
Qui ferat aut quærat illis quodcunq; iuuamen.
Quos cum vidisset Bernardus præsul eorum
Qui tunc cum reliquis Murelli in turre manebat
Expectare quasi bellum renouare volentes,
Significauit eis, vt se conuertere vellent
Ad rectam veramq; fidem, comitiq; fideli
Corde reformari, finemq; imponere bello.
Ast illi famulum pietatis verba ferentem
Cædere theutonico non erubuere flagello
Et cum verberibus indigna opprobria passo
Vix licuit paucis cum dentibus inde reuerti

In signumq́ illis à sancto præsule missam
Præsumpsere stolam variis discingere plagis.
Quasuper vt comiti re certificatio facta est
A Domini bello summa cum laude reuerso
Quamuis Arragonum satis esset strage grauatus,
Lassatiq́ viri post bella quiete foueri
Exigerent potius quàm rursum in prælia mitti,
Egreditur portis, cum quo non mente minori
Quàm si nulla die gessissent prælia toto
Illa inuicta cohors inimica in castra feruntur.
Non audet Tholosano phalanx exire furenti
Obuia Francigenæ numero sed fisa suorum
Seq́ putans infra sua castra resistere paucis
Obstruit introitus & se defendere tentat,
Sed breue per tempus Domini viduata fauore
Terga dat & tantos nequiens sufferre furores
Sed cædi patitur & cedit turpiter hosti
Vt vi fracta lupus ingressus ouilia nocte,
Non sedare sitim aut carnes immergere ventri
Dente petens auida, gregibus tantummodo rumpit
Guttura lanigeris & strages stragibus addit
Sanguinis illecebras dum sicca fauce ligurit
Et calido stomachum potus dulcore saginat
Haud secus illa Deo deuota per illius hostes
Turma necando ruit, gladiisq́ vltoribus iram
Exequitur Domini sibi quam geminauerat ille
Desertor fidei populus comes hæreticorum
Nec spoliare illos, nec quemquam prendere curant
Sed tantum assiduo rubricatis ensibus ictu
Effuso vitam victis cum sanguine tollunt
Inq́ die virtus Francorum claruit illo
Tanta, quòd adiunctis ter millia quina duobus
Millibus ad Stygiam lux miserit vna paludem
Dextraq́ texit eos tanto diuina fauore
Quòd tantum exciderint ex agmine Francigenarum
Octo peregrini quos reperit hostis inermis
Quorum spiritibus lutea compage solutis
Christus perpetuæ largitur gaudia vitæ
Nomine pro cuius cruor est effusus eorum.
Non minor hac iterum victoria contigit illis
† melius circa — *† Cura tempus idem quando victricibus armis*
Xantos, Burdigales, Blauios, Pictones & Anglos
Innumerosq́ alios variis à partibus illuc
Contra Catholicos mittente Iohanne profectos
Symonis edomuit virtus & nobile robur
Gentis Francigenæ numero breue, viribus ingens
Quæ summa meruit efferri laude per orbem
Multa triumphali dum cædit millia ferro,
Vnde quidem pauci fugientes cum Sauerico
Quem rex Anglorum temere præfecerat illis
Vix vitam saluare fuga meruere pudenda
Quo mox audito furiata mente Iohannes
Indignans sibi nec fraudes nec bella valere
Arma quibus contra Francos nil proficiebat
In Christum famulosq́ suos conuertit eisq́

Imputat ignauia quod mente resistere Francis
Non valet, & tanquam Deus hæc infligat eidem
Supplicia immerito Domino confligere soli
Et Domini serius animo contendit atroci.
Vlciscens igitur in Christi membra Philippo
Se totiens victore mari terraq́ fugatum
Et quòd nullus ei conatus cedit honori
Ecclesias spoliat, cleri bona diripit, omnes
Ruricolas ciuesq́ bonis proscribit auitis
Flagitiisq́ miser variis ruit in scelus omne,
Laxat fræna gulæ, maculatq́ libidine corpus,
Arctat auaritia cordis penetrale, nec vnquam
Attenuare sitim valet accumulatio census
Quoque magis sedare illam sitit accumulando
Hoc magis illius animum cremat ardor habendi
Semper vt inueniat artes, quibus improbus omnes
Qui sibi subduntur argento priuet & auro
Quos spoliare nequit vel strangulat ense vel arctis
Compedibus vinctos longa nece cogit obire,
Quos vesana fames in carcere suffocat ipso.
Prælatos etiam sacris è sedibus omnes
Eiicit & tota Anglorum regione relegat.
Vt procul ammotis cleri populiq́ patronis
Res sibi liberius acquirere posit eorum
Non parcit monachis aut quos Cistercius ordo
Candidat, aut habitus denigrat Cluniacensis
Merlini vt pateant tandem problemata vatis;
Quem dixisse ferunt: Olim dominabitur Anglis
Argento vrticas & lilia qui spoliabit
Albentes monachos nigrosq́, per hæc duo signans
Organa suspendet, clerus tacet omnis vbiq́
Vox à laude Dei, nec sacramenta, nec vllum
Ecclesia officium celebrat, septemq́ per annos
Se paganismi fœdat tota Anglia ritu.
Interea sanctos pascebat Francia patres
Sedibus eiectos propriis, quibus alta Philippi
Magnanimi pietas tutum præstabat asylum,
Vtq́ onus exilii tolerent tolerantius atq́
Ecclesiæ fisciq́ bonis compassus alebat.
Nec minus hac ipsa sub Pentecoste Iohannis
Otho nepos regis Saxonicus omine læuo,
Quem sors extulerat ad summi culmen honoris
Fleret vt imperium sordere Nerone secundo
Vrbis Romuleæ fines & iura beati
Vastabat Petri, patrimonia propria serui
Seruorum Christi quæ verè nouerat esse
Iuris apostolici sibi vi rapiebat & armis
Romipetas & qui sanctæ succurrere terræ
Ibant, ex voto quos crux assumpta tueri,
Et tutos præstare omni debebat ab hoste
Suppliciis animo variis subdebat amaro,
Hos spolians, illos occidens, membra quorundam
Amputat, obscuro multos in carcere claudit,
Extorquere queat vt plura numismata clausis,
Si quem paupertas tutum iubet ire, flagellis

Cæditur in patriam, vestigia vertere iussus
Sedis Apostolicæ ne limina possit adire,
Obsidet introitus villarum; publica nulli
Strata patet nullis aditus dat semita tutos
Armatus valles & confraga prædo coronat,
Ne queat hac vllus, aut illac ire viatur
Pontes & gladiis & vispilionibus horrent
Vt quotquot veniant spolient vi, nulla facultas
Visendi Romamve datur Dominive sepulchrum
De media populosq; via docet ire retrorsus
Rumor & infectis ad propria remeare votis,
Ne sua cum nequeant indemnes soluere vota
Præsumant certo sese obiectare periclo:
Propter enim votum nulli est in damna ruendum
Cum melius possit alio sub tempore solui.
Sed ne continui nos frangat cura laboris
Intercidat opus, breuis hic pausatio nostrum
Tempore vel modico, qua respirare queamus.

LIBER NONVS.

Materia Noni Libri.

Schismaticos parat in nono delere Philippus
Bolonides regnum turbat profugusq; Iohanni
Othoniq; fidem Ferrando complice iurat;
Concilium celebrant cum rege Suessone Franci
Quo se schismaticis statuunt communiter hostes
Albidiamq; forent cum iam transire parati
Subiicit Euendis & se & sua sceptra Iohannes,
Damnum Dan infert classi totusque crematur
Cum regione locus, Ferrandi proditionem
Flandria tota luit Francorum perdita ferro,
Sed miserabilius perit omnibus insula fallax
Tornacum Flandri septem tenuere diebus.

Rex ita dum sæuit in Christi membra Iohannes
Ecclesiamq; pari ferus Otho furore molestat
Hic Anglos, hic Romipetas enormiter angens;
Audit & innata motus pietate Philippus
Ecclesiæ damnis cleri populiq; ruinis
Compatitur Christiq; dolet decrescere cultum
Audit & vltorem Domini Ecclesiæq; fidelem
Se fore promittit animoq; in vota ligato
Contra schismaticos magno ciet arma paratu
Communemq; iuuat priuata iniuria causam.
Bolonides etenim se iam subduxerat illi
Othonis reprobi partes Anglosq; secutus
Non meritus iam ter ignominiosus haberi
Quo coram cunctis magis infamaret eundem
Tertia proditio triplicataq; factio culpæ
Proditionalis pœnis grauioribus illum
Afficiat, dignumq; æterno carcere reddat.
Nescius ergo suum se procurare nocumen
Nec præ corde videns olim sibi quanta fuissq;

Præsenti infelix pariat dispendia facto
Transit ad Othonem summo quem lætus honore
Suscipit & nequam sibi fœdere colligat Otho,
Neve venenosas moneat dubitatio mentes
Firmat amicitiæ iuratio fœdus iniquæ
Se reliquo fidum, tanquam sibi iurat vterq;
Auxilia vt contra Francos sibi mutua præstent
Inq; Dei seruos animo grassentur eodem,
Quos de Francorum regno propellere iurant
Si modò se dederit illis fortuna benignam.
Inde per albicomas populos patriamq; feracem
Quam Scaldus fœcundat aquis, Lidusq; profundis
Flandrum litus adit vbi primum nactus ad Anglum
Nauigat, & tali compellat famine regem.
Si factis condigna meis pensare Iohannes
Præmia fortè velis, obseruatoq; rigore
Iustitiæ tractare reum, pietate remota
Non prius accipiet breuis hæc oratio finem
Quam tua me gladio iubeat censura feriri
Occius vt facias caput hoc à corpore velli
Me scio nempe tuum merito amisisse fauorem.
Nam tibi nil Franci, nil rex, nil bella tulissent
Gallica, ni clipeus imprimis noster adesset.
Vnde nec admiror si me sic oderis vt me
Tollere de medio tua quam Otho cogitet ira,
Sed quoniam fructum mea confert mors tibi nullum,
Vitaq; nostra potest tibi commoda multa referre
† me *Viuere commodius tibi † ne permitte, meoq;*
Si sapis à iugulo gladios procul esse iubeto.
Nam quod se mihi rex manifestè prodidit hostem,
Quòd caput exilio nostrum damnauit, & omni
Me sine iure mei iuris spoliauit honore
Hoc procuratum stabili fuit ordine fati.
Prospectumq; patris æterni examine iusto
Vt me subtraheret Francis occasio iusta,
Insperata tuis addens solatia fatis:
Nam tibi polliceor & cœli numina testor,
Aut tibi restituet sine bello cuncta Philippus,
Aut tibi ceruicem dabit hæc mea dextra Philippi
Nec labor iste grauis faueat cum Flandria nobis
† Lenomannus *Ferrandusq; comes cum Saxone † Louannus*
Et Pictauorum manus inuictissima bello
Theutonicusq; furor & laudatissimus armis
Otho nepos vester solus qui præsidet orbi
Romanum imperium per bella potenter adeptus,
Qui Pictauensem comitatum tam bene rexit
Saxonumq; tenet patria ditione ducatum
Tu bone rex in pace sede tantumq; ministra
Militiam & censum quorum tibi copia magna est.
Ast ego Guillelmusq; comes Salebericus olim
Quem tibi prouidit naturæ gratia fratrem
Post Richardi obitum ne prorsus fratre careres,
Cætera peruigili curabimus omnia mente,
Ne qua autem nostris lateat dubitatio verbis
Symone fratre meo valletur sponsio nostra

Obside, cumq; illo, coniux nihilominus eius
Addatur comitis Pontiui filia, neptis
Francorum regis, cumq; his nostra insuper vxor
†fata *Rege †fati Stephano, quæ cum sit nata Mathæi*
Quarto iuncta gradu te sanguine tangit auito.
Omnis duplicitas abeat, sit pactio firma.
Accedit dictis atq; addit pauca Iohannes:
Immo ego Pictonesq; mei Nannetica rura
Andegauimq; omnem subitis terrebimus armis.
Vos & Ferrandus Viromannibus arma feretis.
Otho nepos noster Remis instabit & illis
Partibus armiferis quas irrigat Alba fluentis
Et Materna vago tendens per plana recursu
Herueiusq; comes nobis est iure ligatus
†nunc *Iurando & † non occultè donec locus assit*
Et tempus, quo cum reliquis sibi consociatis
† Gastionenses *In † Gastinensios desæuiet & Senonenses*
Vt circundetur hostilibus vndiq; turmis,
Ne qua parte manus nostras euadere possit
Impius ille tuo qui te spoliauit honore
Surripuitq; patrum mihi iura antiqua meorum
Robertosq; suos in te commouit, vt ipsi
Et non ipse magis te deiecisse putetur.
Dixit, & extensis comitem circumligat vlnis
Atque comes regi strictis amplexibus hæret
Alternamq; fidem per mutua basia iungunt
Inq; vicem sibi se iurant fore corde fideles
Seruitiumq; Dei Francorum expellere regno
Francis deuictis interfectoq; Philippo.
Quæ cuncta in melius diuina potentia vertit
Sacrilegosq; suis laqueis siuit illaqueari
Vt semper doleat dolus in se iure reuerti.
Quàm satius Reginalde tibi quàm rectius esset
In crucis obsequium proficisci votaq; Christo
Reddere quæ dudum nouisti te cruce signans
Et verbo dare te regi factoq; fidelem
Cui iuratus eras, qui tot tibi dona tuisq;
Tot villas, tot opes, tot honores contulit illi,
Ipsius vt dono comitatus quinq; teneres
Teq; suo socerum nato pateretur haberi:
Non Domino contraire tuo regniq; quietem
Sic motu turbare nouo, totumq; per orbem
Te luctus dare materiam causamq; doloris
Si Moretolium tibi rex tulit Andelotumq;
Iudicioq; stare negas quod Curia sanxit,
Non tamen in dominum deberes bella mouere
Tam citò sed potius vultu supplicare modesto
Vt tibi det veniam teq; in tua iura remittat,
Si supplex humilisq; redis positoq; tumore
Poscere te patitur innata superbia pacem
Omnia restituet tibi protinus & potiora
Dona dabit solitumq; bona cum pace fauorem
De cuius bonitate fuit te fidere dignum.
Scis etenim quantas tibi iam donauerat iras;
Quàm tua multotiens iniuria læserit illum

Quàmq; sibi charum te postea fecerit ipse
Nunc quia consilio nolens parere salubri
Corde indurato ruis in tua damna scienter.
Vade tuisq; para virgis tibi verbera, reges
Atq; duces tecum in mortem in vincula mitte
Quorum corda tuæ linguæ inuiscata veneno
Arte tua nosti sic infatuare quod ipsi
Non videant cæcos in quanta pericula ducas
† parit
Quæue illis subitus † paret infortunia casu.
Vrbs antiqua sedet gremio telluris opima
Belligeris populosa viris, vicisq; decora
Qua speciosa magis fœcundaq; ditibus aruis
Ad circumpositas se Francia porrigit vrbes
Quæ parte australi Tempe Meldensia tangens
Et Syluanectim protendi passa penes se
Diocesis Beluacensis durat ferè vsq; ad portas Syluanectenses.
Beluaco occidua fieri contermina gaudet
Carnopoli media quæ se distinguit ab illa
Syluanectensis dum rura diocesis arctat
Trans Ysaram nimis ausa suas protendere metas
Lauduno Remisq; situ confinis amœno.
Nouionum ad boream Trecas attingit ad Eurum
† discriminat
Et Cathalaunensi non se † disterminat vrbe
Indice cum fama cum sit fundata Sueuis
Exulibus merito sortita est Suessio nomen
Lenisluis piscosus aquis, quam ditat & ornat
Mitis Atax Latias doluit qui ferre carinas
Itala cum Gallis inferret Iulius arma
Fluuius Remorum Indola.
Auxona cui faciunt nomen vulgale moderni
Qui tibi cum tollat natiuum Indola nomen
Ipse suum perdit Isara maiore receptus.
Hic quoniam facilis locus est quo confluat omnis
Absq; mora varias gens circumfusa per vrbes
Francigenum ductor prælatos Ecclesiarum
Et toto proceres de regno congregat omnes
Quorum stans medius placido sic incipit ore
More suo breuitate studens substringere verba:
Sanctorum ô ciues quos ecclesiasticus ordo
Vicinat cœlo, vosq; ô venerande Senatus
Quorum militia multos iam vicimus hostes
Quot damna Ecclesiis Otho rex atq; Iohannes
Intulerint plenè nouit discretio vestra.
Vnde Petri virgo merito percussus vterq;,
Fit subici dignus gladio quoq; materiali
Cum non sufficiat correptio spiritualis
Vt compescat eos cum fiant deteriores
Inq; malum magis audaces anathemate lato.
Quapropter quicunq; sciens communicat illis
Traditus est Sathanæ pene factiq; sodalis
Vnde mihi vestrum Domino seruante fauorem
Mens mea proponit Anglorum inuadere regnum
Vt dignè feriat pœnæ vindicta Iohannem
† comitante
Aut ignominia regnum † cominante relinquat
Seruitiumq; Dei tandem renouetur ibidem
Anglia quo caruit septem & multo amplius annis
Francia schismaticos & cleri quoslibet hostes,

Debellare solet & castigare rebelles,
Quicunq; Ecclesiæ iussis parere recusant:
Nec fuit hoc nostro neglectum tempore, nec vos
Hoc ad opus nostrum vestra hactenus arma negastis.
† nunc *Nunc ergo ô socii bellorum † non rogo vires,*
Quisq; suas domino præstet qui præstitit illas.
Nec cuiquam dubitare licet quin gratia præsens
Ipsius adiutrix pro se pugnantibus assit.
Dixerat. At proceres venerandaq; Curia sancti
Concilii palmas alacres ad sydera tendunt,
Et conclamantes voto communiter vno
Tam sanctum regis tam commendabile laudant
Propositum, seseq; in idem discrimen ituros
† pignore *Vnà promittunt, promissaq; † pignora firmant*
Iurisiurandi, primus Lodouicus & Odo
Allobrogus, Comes Herueius & Belluocensis
Guischardus iurant, iurat Sauaricus id ipsum
Ad tempus varians Pictonum more fauorem.
Dux quoq; Lourauiæ regis gener atq; Nemurci,
Et Barri comites, & Guido Domnipetrinus,
Vindociniq; comes, cum Trecensi comitissa,
Et Rothobertigenæ Britonum Dux nomine Petrus,
Et Robertus cui frugis vastatio casu
Agnomen puero dederat fraterq; Iohannes
Illorum cui Brena dedit cognomen & ortum,
Cum genitore suo Roberto iam seniore:
Qui cum fortis adhuc membris animoq; vigeret,
Protestabatur tali se prole beatum,
Quem Beluacensis comitatur Episcopus eius
Germanus quorum regis patruelis vterq; est.
Hos odium maius priuataq; causa mouebat
Vt strepitu maiore arment in bella cohortes,
Cum quibus antea quam regni esset publicus hostis
Immortale odium & guerram Reginaldus habebat,
Et quia rex ab eis non defendebat eundem
Iustius esse sciens neutris parare iuuamen
Quàm fieri malè gratus eis dum subuenit istis
Vt sine defectu parti foret æquus vtriq;
Irritare suum dominum præsumpsit eiq;
Est inferre minas multis præsentibus ausus
Nec super his iuri monitus parere volebat
Solaq; causa quidem fuit hæc cur exulet ipse
Omnis baro, comes, dux, rector, episcopus, abbas
Cum reliquis membris regni se fœdere firmo
Sponte ligant regi viresq; in prælia spondent.
Rex vbi Francigenas tam prono pectore bellum
Accepisse videt proceres ad propria mittit,
Vt propriis satagant domibus disponere, req;
Disposita certum redeant post tempus ad ipsum.
Ipse incunctanter iubet arma ratesq; parari
Assignatq; diem Maii quæ dena Kalendas
Subsequitur qua Bolonico se littore classis
Exhibeat latura viros armisq; parata
Omnibus & rebus quas res tam summa requirit.
Quo cum venissent rex ac exercitus omnis

Omnibus instructa rebus iam classe suosq;
Expectante nothos tempusq; meantibus aptum
Solus Hyberigena Ferrandus defuit ille,
Solus noluerat vires promittere regi
Nec se cum reliquis iurando iure ligare
Quippe ligatus erat per iuramenta Iohanni
Et regi Othoni, sic procurante nefandam
Bolonide fraudem per quam nihilominus ille
Proditor & dignus fieret scalere cathenis.
Hic Ferrandus erat Hispanus gente nepósq;
Nobilis illius Mathildis Portegalensi
Quæ sata rege fuit comiti sponsata Philippo,
Qui cum prole carens Acharom morentur in vrbe
Baldoinus ei successit, quem soror eius
Henuinusq; comes illi genuere nepotem
Reginæ Elisabeth fratrem, qui postea regi
Bella mouens regno exiuit factusq; monarcha
Imperium tenuit Græcorum tempore multo
Postea quem Tracum dux interfecit ibidem.
Cui cum nec proles vlla esset mascula, natæ
Florebant geminæ in patria spes grata nepotum
Quas enutriri tenere faciebat, vt alti
Sanguinis hæredes regis tutela Philippi
Qui primogenitam postquam de patris earum
Constitit interitu totali cum comitatu
Ferrando vxorem donauit munere largo
Eius ad hoc amitæ suplicamine ductus & astu
Ignarus facto quæ talia damna sequantur.
Postquam Ferrandus comitem se vidit, & altum
Ex humili, magnum de paruo, paupere ditem
Detractare iugum cepit regale modumq;
Quærebat fieri quo posset liber ab illo,
Vnde nec erubuit regis contemnere verbum
Et domino contraire suo, nec adesse vocatus
Quamuis pactus erat regi paribusq;, quòd æqua
Mente ferat quicquid super his rex imperat illi
Stans verbo potius quo se constrinxerat Anglis
Vt cum transierit Francorum exercitus omnis
Debellaturus Anglos regemq; superbum
Desolata suis temere cum rege patronis
Arbitrio pateat ipsius Francia tota
Ipseq; cum Flandris regni pulcherrima vastet
Proq; suo libitu de regno & rege triumphet.
Ista proculdubio Ferrandus mente fouebat
Hæc se facturum iurauerat ipse Iohanni.
Insidiosa fraus vtilis insidioso
Ipsi si soli prænosse daretur eandem,
Sed nihil occultum quod non quandoq; patescat,
Nil ita secretum quod non aut fama reuelet,
Aut sapiens viuo deprendere calleat astu
† fiunt *Tam certis signis quàm famæ murmure † finit*
Quæ facturus erat Ferrandus nota Philippo
Propositum mutat mutato tempore classem
Præcipit vt properet Sauaricus ducere Danum
Pictonesq; sui quibus ars preatica nota est

Atque

Atque latmatorum galiota cum Ludouico
Cumque sua nulli rapta parcente Cadocus
Littore Bolonico diffunditur in mare classis
Vixque satis quo currat habet, nimis arcta videntur
Æquora tot ratibus austris spiramina desunt
Vela quibus tot sparsa queant sinuare per vndas
Quæ si cuncta velis vno defigere visu
Frons oculis tua linceis armetur oportet
Quod si sub numero comprendere forte labores
Nauibus argolicis quas Eurus in Aulide longo
Tempore detinuit iter impediente pelasgum
Neptuno ne Troia quam struxerat ipse
Quingentas bis quinque rates & quatuor adde.
Quo se non vertit egeat ne prorsus egestas
Quam sibi non mendicat opem qui non habet ex se
Auxilium sibi sufficiens instante periclo
Præcipue sibi cum se fortior imminet hostis
Viribus & causa quo se videt esse minorem
Seque suos meminit læsisse scienter amicos
Omnia prætentat, omnes se vertit ad arces
Hostibus ex ipsis fieri sibi curat amicos,
Quorum subsidijs alios eludere posit.
Sæpius erudiunt peruersas verbera mentes
Plusque flagellando seruilis pœna timorque
Proficit vt reprobos reproborum reprobet actus
Quam diuinus amor aut exhortator amicus
Posit ab assuetis reuocare reatibus illos
Contritum simulans fallaci corde fatetur
Tantorum scelerum se pœnituisse Iohannes
Audet apostolicis dare sub pietatis amictu
Verba viris qui sunt à cardine nomen adepti
Et patrum patri blando supplicare precatu,
Vt veniam præstet errantibus omnia clamans
Restituam clero, regni depono coronam
Indignum qua me fateor vassallus haberi
Ecclesiæ volo Romanæ, diadema resigno
Petre tibi toto cum regni iure, mihi Rex
Amodo Petrus erit, ego Petri miles habebor.
Acceptans pater ista patrum commenta Iohannis
Gaudet, in partes Pandulphum destinat illas
Cui confirmasset per scripta patentia pactum
Iureque iurando de pactis stando Iohannes
Illius in dextra sceptrum regale resignans
Se propere regnumque suum sic mancipat, vt sit
Vassaldus de rege nouus de principe miles
Regnet vt ipse tamen sub Petri nomine, marchas
Argenti propter soluendo mille quotannis
Hoc regnum Anglorum decorauit honore Iohannes
Hoc generi prædulce suo decus addidit, vt sint
Reddere constricti Romanis rite tributum,
Priuati sceptro cum libertatis honore.
Ergo relaxatur sententia cautio rerum
Restituendarum fragili munita sigillo,
Quæ fuit effectu post hoc caritura supremo
In patriam clerum reuocat, dant cantica signum

Lætitiæ, officiumq; Dei renouatur vbique.
Claßis prima quies Calesi fuit, altera portu
Fit Grauelinga tuo quo Rex aciesque pedestri
Perrexêre via, cui ciues omnia secum
Exponunt bona, quæ vicus tam diues habebat.
Noluit ille tamen villam spoliare, sed illam
Sicut erat domino Lodouico ceßit habendam.
Inde mouens iterum claßis legit æquoris vndas
Quod Blætinorum candentia littora lambit
Quaq; marescosos extendit Flandria campos
Et qua bellipotens media inter prælia terram
Sulcat Ysangrinus gladio munitus & hasta
Qua sola furnus arat finibus vicina marinis
Quaque ruinosos ostentat Belga penates
Semirutasq; domos regni monimenta vetusti
Nemus armipotens vbi bella frequentia geßit,
Quem nunquam sibi præualuit Romana potestas
Subicere omnino certisue ligare tributis
Belga Couinnorum Lucano teste repertor
Belga potens opibus, armis, & viribus olim
Romanis valde infensus tantaq; per orbem
Laude celebratur quod ab illo Gallia priscum
Belgica nomen habet, regni pars tertia Galli
Hinc quoq; digrediens flatu propulsa secundo
Portum læta subit à damno nomen habentem
Qui tam latus erat tantæq; quietis vt omnes
In se sufficiat nostras concludere naues,
Quo valde speciosus erat Dan nomine vicus
Lenifluis iucundus aquis atque vbere glebæ
Proximitate maris portuque situque superbus.
Hic Sauaricus opes cunctis è partibus orbis
Nauigio aduectas supra spem repperit omnem
Infecti argenti massas, rubeiq; metalli
Stamina Phœnicum, serum, & cladumq; labores
Et quas huc mittit varias Hungaria pelles
Granaq; vera quibus gaudet squalata rubere
Cum ratibus vino plenis Vasconia quale
Vel Rupella parit cum ferro cumque metallis
Cum pannis rebusque alijs quas Anglia, vel quas
Flandria contulerat illuc, mittantur vt inde
In varias partes mundi dominisq; reportent
Lucra suis, quibus est spes semper mixta timori
Sorte comes dubia subitiq; angustia casus
Omnia quæ pyrata rapax Sauaricus & eius
Dira cohors in idem sibi concinnate Cadoco
Indigenis contra percussæ fœdera pacis
Diripuere sibi socijs iuuantibus ipsos
Non veriti violare fidem pactumq; negare
Quæ nostris peccata reor nocuere carinis.

Promiserāt enim pacem Danicis pro certa quantitate pecuniæ, sed auiditate rerum aliarum ducti mentiti sunt eis.

Rex vero interea patriam sibi subiugat omnem
Vndiq; dispersis per rura patentia turmis
More locustarum quæ terræ plana tegentes
Se spolijs ornant prædasq; abducere gaudent.
Mox subduntur ei sola formidine summo
Mœnia Casselli pendentia vertice montis.

Cassellum quoddam fortissimum castrum.

Quæ cum militibus bene muniuisset & armis
Impiger Ypreias propero subit agmine partes
Et sibi cum multis castellis subicit Ypram.
Hic mentitus item regi Ferrandus adesse
Noluit, illius quia iam susceperat vxor
Infœlix quæ non bene vertat dona Iohannis
Quo magis iratus acies Rex explicat vltra
Non cessat donec sibi Brugia subiciatur,
Cum tot nobilibus quibus est circundata vicis
Inde Suessonico comiti iubet Hangesideque
Alberto, vt Dani maneant pro classe tuenda
Adiciens illis cum quadraginta ducentis
Militibus, bellis expertos millia dena clientum.
Hinc procul amotos fines postremaque regni
Flandrorum penetrat, iuuat indagare recessus
Et populos gelidam qua Flandria respicit Arcton,
Qua se Brabancis procul hinc conterminat armis
Qua Guilliquino fieret contermina regno
Si mare se medium non interponat vtrique
Lidus vbi Scaldo commixtus ad æquoris vndas
Nomen ferre suum Scaldo superante vetatur.

Scaltus siue ex scaldus idem est quod Scaurus.

Illuc ergo suas tandem Rex applicat alas
Vt Gandauorum fastus obtundat, & ipsos
Inclinare suo ceruicem deniq; regi
Se illi cogat subiectos esse fateri
† Nomen quem solo vix ipsi nosce volebant.

† Nomine

Quorum dum portas clausas sibi frangere vellet
Instrumenta parans quibus oppugnare superba
Mœnia festinet mediasque irrumpere turres
Nuncius ecce ferens à Dano scripta citato
Castra subit gressu, tristiq; ita clamitat ore:
Hesternum Rex ante diem Salebericus heros
Boloniusq; comes cum gentis millibus Anglæ
Belligeris subitò ratibus longisque galeis
Applicuere simul prope nos, vbi faucibus arctis
A pelago refluit in Danica littora fluctus
Iam sua per speculas Bloetinus signa leuauit
Omnis Ysangrinus furnites Belga sub vno
Cœtu Ferrando comiti se consociarunt,
Et nostris cum Bolonide iam nauibus instant
Littoreque lato temere sibi dissociantur
Quas vno simul esse sinu securius esset.
Ille volebat adhuc superaddere multa, sed ecce
Nuncius alter adest dictisque superserit ista.
Sincopat & medios vix intellectus anhelo
Ore sonos, trepido suspensus pectora cursu.
Iam quadringentas tibi sublegere carinas
Nec patet egressus qua cætera classis in altum
Si velit ire queat. sic porticus anglica fauces
Militia obseruat littusque coronat vtrumque
Nec secura manet gremio naualis in ipso
Defensore carens faciliq; parata rapinæ
Nec Guillelmus habet pullus ferrata tueri
Dolia quo possit, quæ plena numismate turgent
Quo solet ipse tuis numerare stipendia castris

Pollice dispensans fiscalia dona fideli
Dum sua Pictones spolia auxiliante Cadoco
Quæ modo Danitis rapuerunt fœdere fracto
Cura maiori tua quam & naualia seruant
Solus cum paucis Robertus Pissianites.
Sustinet incursus & villæ claustra tuetur
Germanosq; duces conflictu amisit in ipso
Obsidet hostilis portas exercitus omnes
Omnia perdidimus si tu cuncteris adesse.
Hæc cum dixisset, regi porrexit vterq;
Scripta Suessonici comitis signata sigillo
Per quæ constaret illos vera esse locutos.
Vt dictis est facta fides Rex nulla moretur
Nos mora consilij rebus succurrere lapsis
Festinemus ait, operis iam quicquid habetur
Præ manibus valeat, non est mihi vincere tanti
Gandauos, vt pro Gandauis tanta subire
Damna velim socios cum classe amittere nostros,
Sed quia non facilem præbet se Flandria, per quam
Agmina tanta queant properato incedere gressu
Ducere quadrigas quibus est summasque necesse est
Expedit vt leuibus aliquis præcedere turmis
Nos velit, vt socijs medium dum pone venimus
Tempore spes crescat & consolatio nostris.
Dux Britonum onus hoc Petrus pro munere magno
Sponte subit qui cum quingentis vespere sero
Militibus castris egressus membra quiete,
Non releuans ad nos peruenit mane sequenti
Tertia cum nondum foret hora exacta diei
Lætitiam nobis addens gratumq; iuuamen,
Quem Rex vt potuit pro tanta mole secutus
Spe citius Danum peruenit luce secunda,
Cuius in aduentu perterritus hostis ab illa
Parte fugit qua nos vrgebat solis ab ortu
Quem sequitur laxis dux Burgundinus habenis
Hereiusq; comes, & quos Campania misit.
Solis ad occasum nos liberat hoste fugato
Regia progenies Ludouicus & inclitus ille
Barrarum dominus, quos millia multa sequuntur
Roboris inuicti iuuenes probitate probati.
At Rex quique eius lateri specialiter hærent
Quos sibi bellorum socios ex omnibus ipse
Delegit, porta egreditur, quæ vergit ab Arcton.
Sed quia fossatis iter impedientibus, hosti
Non possunt facie opposita concurrere paucos
Occidunt, paucos capiunt, tamen vsque carinas
Cædere dum fugiunt non cessant turpiter illos.
Imo nec in ratibus ausi remanere retracto
Quippe mari siccum naues nauale tenebant
Se Caribis procul à terra scaphisque reducunt,
Dumque cateruatim subeunt naualia multi
Morte cadunt, multi capiuntur littore in ipso
Formesellarum dominus Galterus & ipse
Bolonides capitur, sed caris cognitus idem
Cognatisq; suis ipsi qui iure timebant

Ne Rex

Ne Rex pro culpa merito iam puniat ipsum
Exutus notis insignibus atque maniplis
Immixtus ne notus item capiatur ab vllo,
Cum damno sinitur multorum liber abire
Cuius equum, cuius clipeum galeamq; nitentem
Balenæque iubas ceu cornua bina gerentem,
Cum iam victores post pugnam in castra redissent
Vidit & agnouit Rex atque exercitus omnis.
Nec mora per totam feruent incendia terram
Millia mille domos simul incinerare sub vno
Momento gaudet effrena licentia flammæ
Quicquid conspicuum quod pulchrum diuite gleba
Flandricus axis habet pelago conterminus Anglo
Igniferi tota non cessant nocte cremare.
Iamque dies aderat Pentecostesque beata
Gaudia per totum celebranda fideliter orbem
Orbita finito iam vere reduxerat anni.
Post igitur Missæ solemnia cum dape nondum
Aut sapido bacchi recreasset membra liquore
Galterum iuuenem Rex Bartholomea Garinumq;
Alloquitur votumq; suum dilucidat illis.
His etenim solis re confidenter in omni
Enucleare animum secretaq; vota solebat.
Quis me teste Deo Zelus commouerit Anglas
Visere velle plagas plene discretio vestra
Agnouit, quo me vos scitis nullus honorum
Ambitus aut rerum delectamenta trahebant
Solo diuini Zelo ducebar amoris
Noster vt Ecclesiæ oppressæ succursus adesset.
Nunc autem aduentus sola formidine nostri
† Subdit *Cum sua se † subdiderit Romanis sceptra Iohannes*
Sicq; satisfactum Pandulpho iudice clero,
Qui nostro in regno quam pluribus exulat annis
In melius mutante statum iam sorte benigna
Et nos propositum nostrum mutemus oportet
Damna carinarum mihi quas Ferrande tulisti
Brugia restituet, & quos in vincla tenemus
Sexaginta viros quos gloria maior honorat,
Inter eos omni qui se pro ciue ligarunt
Millia marcharum mihi sexaginta daturos
Proq; suis quos victa dedit conciuibus Ypra
Æra soluturos sub eodem pondere nobis
Non minus hæc eadem nos damna tulisse dolebunt.
Et quia difficile est reliquas educere portu
Anglica tum classis aditus obseruet & æquor
Nec via sit pelagi nostris bene cognita Francis
Omnes præcipio, rebus prius exoneratis
Omnibus, in cinerem redigi, nec sit mora dicto,
Quin omnes hodie videam simul igne cremari.
Ne reputo damnum quod pars aduersa resarcit,
De proprio & triplici redeunt dispendia lucro,
Flandria tota fere nostris iam subiacet armis,
Et quod adhuc superat satis est superabile nobis.
Quo bene completo poterit victoria talis
Sufficere ad præsens, magni est mihi causa triumphi

Quod regnum Anglorum per nos sibi Roma subegit.
Dixit, & vt dictum res est regale secuta
Hinc abit & geminas faciens properando diætas
Gandauos iterum reduci premit agmine muros
Quod sibi cum pacto † subicit eodem
Brugia quo se illi nuper subiecit & Ypra
Audanar demum præter rapit agmina castrum
Dedidit Arnulphus quod mox indemniter illi
Re penitus salua certi sub fœdere pacti
Quod non per multum seruauit temporis ille.
Hinc quoq; Corterij vi mœnia capta subiuit
Nos vbi barbaricæ post verba incognita linguæ
Sub qua longa diu fueramus tædia passi.
Demum natiuæ cognouimus organa vocis.
Insula post triduum modica fuit obsidione
Vertice demisso regi parere coacta.
Quam multo bene firmatam Rex milite munit
Atque satellitibus quibus omnibus Athius Hugo
Præfuit, vt villam vicino seruet ab hoste.
Nam fieri poterat quod postquam abscesserit inde
Ferrandus subito adueniens sibi subiget illam
Gaudeat & ciuis domino seruire priori.
Quod merito metuens in vico nomine Darnel
Rex fabricare nouam studuit quantocius arcem
Qua sua gens tuta esse queat arcemq; tueri.
Obtinet hinc abiens sub quarta luce Duacum
A propria sibi Ferrandi à lege solutum
Sub ditione sua quod adhuc tenet atque tenebunt
Francorum reges per ipsum iure perenni
Postmodo supponi doleat me rege minori.
Vt gladio doleat meritas exoluere pœnas
Flandria regali proprio sibi denique damno
Non licuisse videns gremium dare proditiosis,
Dum collata luit Ferrando dona Iohannis
Impetrata viros à rege licentia lætos
Ad proprias digna sedes cum laude remittit.
Nec mora Sequanias in partes rege reuerso
Bolonides iterum coniuratiq; tyranni
Rex quibus Anglorum numerosa stipendia belli
Irritamentum loculis fundebat apertis
Agmine densato renouant in prælia vires
Immemores modo se victos cum classe relicta
Intus in Hallandam leuibus fugere phaselis
Et Guilliquinum comitem sibi consociarunt
Qui viscosa sequens dona & promissa Iohannis
Quinque virum decies adiuuit millibus illos
Post tamen inque breui sese subtraxit eisdem
Iram magnanimi nolens incurrere regis
† Deinde contra pacti iuramentique tenorem,
Quo nuper sese constrinxerat insula regi
Ferrando fœdus ferit & clam nocte reductis
Proditione seris portarum claustra recludit,
Cumque suis introducit legionibus ipsum.
Francigenæ verò quos Rex dimiserat illic
Municipes, patriæ custodes, proditiosos

† deest quidpiam *subiecit*

† Dein

Vt sen-

Vt sensere dolos caute se in turre receptant,
Arreptisque armis solita virtute resistunt
Ferrando Flandrisque suis, sed impete primo
Dum subeunt armis nondum sua corpora tecti
Non omnes potuere necis vitare periclum,
Quin aliqui fuerint capti plærique perempti.
Interea cursu festinant agmina rapto
Qua Rex iratus partes educit in illas
Incunctanter auens correpto tempore charis
Auxilium conferre suis, quos hostis in arcto
Sic premit, vt pressis spes iam sit nulla salutis,
Qui cum venissent muros indagine facta
Cingere non curant, ne sit mora forte periclo,
Dum ciues instant Francos excludere turri.
Ex improuiso quæ Solis respicit ortus
Ad portam veniunt strictoque repagula ferro
Confringunt valuas, summa vi cardine verso
Discludunt, murosq; prius quam scandere fas sit
Indigenis, vicos subeunt primoque furore
Ignibus appositis pulcherrima quæque domorum
In terram faciunt procumbere, vertice verso.
Sicque fit vt stant maiora incendia damno
Ciuibus infidis quam ferrum aut dextera pugnans
Sufficit excessus vlcisci sola dolosos
Vulcani rabies quam spirans Æolus auget.
Nec tantum iunctos lateraliter improba vicos
Incinerat, verum procul inde volante fauilla
Quicquid habebatur pulchri inter mœnia, flamma
In nihilum redigit vno violentia puncto.
Cum domibus pereunt omnes, vitare periclum
Quos infirma vetat ætas, aut debile corpus
Qui pedibus, qui fortis equo fugiendo recedit
Se gemino retrahens hosti flammæq; furori.
Et post Ferrandus dumos & deuia quæque
Mente subit pauida, talos ad limina portæ
Semper habens, vultus non audens flectere retro
Neve labatur aut passum forte vel vnum
Perdat iens læuam seu dextram vix sinit horror
Respicere, esse loco se tutum non putat vllo,
Iam perimi iamiamque capi sibi visus ad omnem
Qui venit à tergo strepitum pallescit, & omnis
Neglecta facie sanguis subit abdita cordis,
Vt lateat trepidoq; ferat solatia cordi.
Sic metuens metuendo metu pœnam luit ipso
Pœnaque fit præsens pœnæ formido sequentis.
Plus tamen adiuuit fortunæ dextera victos
Quam fuga vel cursus quo se saluare studebant.
Humida nam tellus carecto fœda palustri
Et viscosa tegens limoso viscera plano
Interiore sinu subeunte calore vaporans
In noctis faciem conuertant aera tristes
Exhalans mixto nebulas humore calori
Vt necti visus vix se vectoris ad aures
Extendat, nec quis præcedat quisve sequatur.
Quis veniat iuxta poterat dignoscere quisquam

Vnde sequi tantum licuit nostratibus illos
Quo villæ dabat vsque furens incensio lucem,
Cum medias Sol per nebulas lucere nequiret
Innumeros tamen occidunt pluresq; retentant,
Quos Rex perpetuos emptori cuilibet omnes
Vendidit in seruos & vinxit stygmate iugi
Insula tota perit miseræ seruata ruinæ.
Quicquid enim tota sibi flamma cremabile villa
Repperit absumsit reliquum instrumenta deorsum
Ferrea deijciunt turre strictique ligones
Nec turris quam Rex fabricauerat integra mansit
Ne quid ibi maneat habitabile denuo Flandris.
Hinc quoq; Casselli sub eodem summa fauore
Mœnia deiecit, simili ne proditione
Deficerent illi Ferrando forte recepto.
Vrbs erat & rebus & ciue superba potenti
Nomine Tornacum Scauri contermina ripæ
Quam gentilis adhuc Rheni transgressus abyssum
Clodius in gladio primus possedit & arcu
Quæ cum seruisset illi & successoribus eius
Postea Francorum nunquam ditione recessit,
Hanc cum Ferrando Reginaldus fraude latenti
Obtentam de nocte nouem tenuere diebus
Kandulpho patrante dolos Moritania cuius
Imperio suberat vir fortis consilioque
Astutus nimium, qui se fingebat amicum
Immo tenebatur vrbi fidissimus esse
Præsulis & regis homo ligius, & feodali
Iure tenens ab eis terrarum quicquid habebat
Sed ne fraus illis lucrosa diutius esset,
Rex Sancti Pauli comitem fratremque Garinum
Tornacum misit pugnatricesque cateruas
Associauit eis fortissima corpora bello
Qualia Sequanijs producit Francia ripis.
Qui licet hostili numero minor esset eorum
In duplo numero, tamen auxiliantibus vrbe
Ciuibus expellunt, regique viriliter vrbem
Restituunt, & ne Kandulpho proditio sit
Impunis vicos inuadunt eius & vsque
In nihilum redigunt pro tantæ motibus iræ
Nobile nec castrum Moritania tam speciosum
Tam præmunitum, murisque situque locali
Atq; viris, vires vt nullius esse timendas
Diceret ipsa sibi, cauit commune periclum
Funditus à fundo excisum & cum plebe sepultum
Quique laborabant ipsam defendere ab intus
Omnes à Francis capti occisi ve fuerunt.
Nunc vtinam nunc Phœbe velis Helyconidas omnes
Inspirare mihi spirans spiramine sacro
Quicquid cirreis sacri spiratur ab antris
Quicquid Castalijs potius hauritur ab vndis.
O nunc Lucani ruat in me siue Maronis
Spiritus, aut saltem Thebani vatis imago
Non vt Pythagoræ vano phantasmate laudes
Qui sicut garrit Troiani tempore belli

Panthoides ephoribus erat, dum credit ab vno
Corpore posse animam transfundi in corpora multa:
Verbo quem solo terræ cœliq; creator
Infundendo creat Deus infunditq; creando
Sed tantum vt merear vestigia lambere sola
Vnius similis in carmine factus eorum
Ne sensus breuitate mei præclara Philippi
Fama relentescat præconij effecta minoris,
Occupat ecce manum libri distinctio noui
Qui geminos audet simul affectasse triumphos
Et licet ad primum trepidet nec sufficiens sit,
Vt totum capiat in se vix ecce secundum
Sustinet vndecimi consumet pagina libri
Tam festinanter cupit insudare bouinis.
Rex vbi bellorum summam conclusit, & hostes
Marte triumphauit vno finaliter omnes
Quod quanto grauius tractari sentio, tanto
Sponte minus subeo metuens succumbere moli,
Ni tua Phœbe meos confortet gratia sensus
Te scio te solum noui penetrare superni
Posse patris solium, supera tu solus ab arce
Descendens gratis inspiras quicquid habetur
Pectoribus vatum per totum scibile mundum.

LIBER DECIMVS.

Materia Decimi Libri.

VIncitur in decimo Rex Anglicus à Ludouico.
Transfretat ad Pictos quibus auxiliantibus ipse
Robertum bello iuuenem capit insidioso:
Deuastat patriam veniente autem Lodouico
Turpiter à monachi confusus rupe fugatur.
Agmina iam pugnæ componit & instruit Otho;
Nec minus & Francos parat hortaturque Philippus,
Agmine confuso post Francos aduolat Otho,
Rexque intermisso somno redit obuius illi.

AEolus obscuro Zephyros emiserat antro
Et iam rorifluis impregnans nubibus almum
Telluris gremium risu meliore senecta
Temporis abiecta iuuenescere fecerat annum
Iupiter atque pecus bethleum sole recepto
Gaudebat lucem producere nocte retracta,
Et iam post sacra conceptum virginis anni
Transierant vnus bis sex & mille ducenti
Detinuisse videns hyemali horrore remoto
Æquora Rex Anglus acies & millia gentis
Congregat anquigenæ quos secum classe parata
Per mare veliuolum Rupellæ in littora transfert
Vt dum Bolonides Salebericus Hugo comesque
Flandricus & reliqui quibus ipse stipendia donat
Francorum irritant regem fallacibus armis
Nec conferre manum tamen audet marte propinquo,
Vt grauiora ferant ex lento tædia bello

Ipse procul positas in partes exerat arma,
Quo non de facili possint attingere Franci,
Regibus esse manus longas quasi nescius, ac si
Mittere non posst illuc vel adesse Philippus.
Protinus Augeus comites & Marchicus atque
Barones alij, quos nobilis educat illa
Instabilis fidei sed valde bellica tellus
Restituunt illi solita leuitate fauorem.
Omnibus ergo simul ipsum comitantibus vrbem
Obsidet, & subitis ambit Nannetica signis.
Nec Robertigenæ Britonum dux Petrus & eius
Robertus frater, & corda ferocia Francum
Militibus diues quos Francia miserat illis
Audacesq; viri quos illa Britannia gignit
Obdere vel leuiter extrema repagula curant
Eius in occursum potius in verone retecto
Egressi pugnam committere gnauiter audent.
Ille fugam capere & dubio non credere marti
Agmina paulatim sua retrocedere malens
Cogitat insidijs illorum, effringere vires
Quos bello vinci non posse videbat aperto,
Nec sua successu caruit meditatio fraudis:
Nam cum vidisset illos accedere Petrus
Nec tutum procul esse sequi tot millia paucis
Agmina contraxit & in vrbis claustra reduxit,
Non nihil esse putans quod sic exterruit illos
Vt fugiant pauidi procul obsidione soluta
Non sine iactura rerum hominumq; suorum.
At non Robertus voluit sine laude reuerti,
Dum nimis insequitur profugos improuidus vltra
Quam satis est donec pugnandi copia facta est
Cominus & multo Pictonum sanguine mucro
Drocensis rubuit multosq; in tartara misit,
Multos in terra moribundo corpore strauit,
Iamque fatigatus à tanta strage redibat
Cum socijs bis quinque viris, quibus esse timendum
Nil sua permittit virtus fortissima rerum
Si sciat insidias edocta cauere, sibique
Prospiciens casu prudens habeatur in omni.
Sed dum nil aliud nisi se producere curat
Nec moræ est finis quando incipit, & comes esse
Non procuratur Diomedi semper Vlysses
Ignotos cadit in laqueos vir corpore fortis,
Dum nimis est simplex sola vi corporis vti
Nec fraudem cauet in alio quam non videt in se
Non metuit falli qui nunquam fallere nouit
Nec timet insidias vir nescius insidiari.
Prosiliere viri subito fulgentibus armis
Quos fruticum medio Rex occultauerat Anglus
Inq; fatigatos extollunt arma recentes
Nec multum luctati omnes in vincula trudunt,
Quos mox infidus Rex misit in Anglica regna
Vt magis angustet patrio procul orbe remotos.
Protinus Andegauim nullo munimine cinctam
Ingressus lapide incepit murare quadrato

Qua vix diuitior vrbs aut ornatior vsquam
Esse potest clari vel clarior vbere bacchi
† Nisi *Circumquaq; nihil † vbi vites impedit agros*
Quæ pariunt potum Normannis Britigenisque
Nec dominos vnquam permittunt æris egere
Quam Liger argento prælucens ambit ab Austro
A Borea rubens mediam Meduana pererrat
Qui suus inde fluens quasi per duo millia lapsus
In Ligerim nomen perdit mutatque colorem
Et sic tres vnus Ligeris, Meduana, Vigenna
Efficitur fluuius qui rura Britannica multa
Fertilitate iuuans naualibus oppida ditat
Delicijs villas varijs & rebus adornat
Piscosoque sinu gremium Nannetis inundans
Millia salmonum murenarumq; ministrat
Britiginis, quos inde procul commercia mittunt
Chara diu dum seruat eis galatina vigorem
Cum varijs rodolens gariophila ginziber herbis
Tum facit innumeris pinguescere mercibus vrbem
Vt toto in regno nihil vlli debeat vrbi
Nec procul hinc vastum mare dum petit impete vasto
De dulci subito fieri miratur amarus.
Tunc comes Herueus cui tot Rex dona Philippus
Tam latam donarat humum cum rege Iohanne
Fœdus init tacite, quamque illi erat vnica proles
Illius nato spondet sponsalia natæ.
Karolides igitur rumoribus excitus istis
Ocius in tota Viromannum Bolonioque
Armis atq; viris per castra vrbesque locatis
Qui regni fines tutentur ab hoste propinquo
Optans si casus sinat occursare Iohanni
Festinanter adest Chinonem præterit, atq;
Londunum profugo parat intercludere classem
Sed colubri nullus iter inuestigat & alto
Labentis frustra sequeris vestigia pinus
Pellacisque viri motæque per aëra pennæ
Litus aras si forte viam indagare laboras
Horum semper & est & erit via cognita nulli.
Iam fuga contulerat pauidum festina Iohannem
Burdigalos versus fines Petragoras vltra.
† Pictona *Ergo gradu reduci † pictora rura cremando*
In Flandros Rex vertit iter quia iure timebat,
Ne maiora ferat sibi damna in partibus illis.
Iamque Thoartenos rapiunt incendia vicos
Et cum Toleto Bercella Vietaque fumant
Oppida plura quibus addit fortuna crematrix,
Oppida diuitijs varijs & rebus opima,
Oppida quadratis super edita turribus atque
Mœnibus excelsis & aquosis obsita fossis
Vbertate soli nulli vnquam obnoxia terræ
Nec cessant donec veniant Castrum vsq; Radulfi.
Hic procerum cœtu stipatus vtrimque fideli
Rex breuiter verbis illos affatur amicis.
Nate vides qualis nos vrgeat vndique casus
Hic Pictaua manus regisque caterua Iohannis

Inde instant cum Bolonida Ferrandus & Otho
Regis & Anglorum frater cum mille cateruis
Quos omnes mihi Bolonius comes addidit hostes
Quos omnes in me armauit. Tu nate manebis
Hic cum militibus demptis de mille ducentis:
Ast ego cum reliquis Othonem visere vado
Innumeramq; manum quæ se commisit eidem.
Dixerat, innumeras grates agit ille parenti,
Quod committit ei tam summa negotia soli
Materiamque sibi virtutis suggerit, vnde
Perpetuam possit cum laude acquirere famam.
Vix bene Sequanium post terga reliquerat amnem
Rex cum Francigenis, cum iam latebrosa relinquens
Cursitat in plano vultus ostendere gaudens
Millia mille viros ducens in bella Iohannes
Andegauim transit patriam deuastat adusque
Credonem, Monachi rupem confundere demum
Funditur horrescens armis verbisque minatur,
Obsidet introitus & propugnacula multis
Iactibus irritat, muros conatur & arcem
Frangere tormentis, nec cessant tela, nec arcus,
Hæc dum mittuntur, illi dum spicula mittunt
Aera per medium sonitu stridere frequenti,
Nec minus obsessi celsis è turribus omni
Se vi nituntur defendere tela sagittas
Truncata emittunt tabulata & robora quæque
Nec pariunt ipsis trabibus tignisque domorum
Nec curant quæ damna ferant, dum damna repellunt.
Ingorrandus erat vir corpore maximus, ampla
Fronte patens oculis saliente rubentibus igne,
Crine nigro, facie laruata, pectore grosso
Turritis alte scapulis, ceruice reducta
Inflatus bucca, rictus deformis, aduncus
Naso, membra rigens membris æquanda gygantum
Cordis inhumani tanta feritate tumescens
Tanta tumescens animi ruditate, quod inter
Humanam pecudumque necem nihil esse putaret,
Qui quoniam assiduis violentus prædo rapinis
Fregerat ecclesias, fractura monasteriorum
Addiderat nomen proprio famosius illi.
Hunc præcedebat cum parma gracio sub qua
Nil sibi formidans obsessos damnificabat
Assidue, poterat nec ab illis damnificari
Asseribus latis dum parma protegit ipsum
Quam nexu taurina tegit septemplice pellis.
Pontius è castro balista armatus & arcu
Contemplatur eum, miramque subinuenit artem
Texit in occulto tenui sub tegmine bissi
Funiculum quem nec facili quis rumpere possit,
Et quod mira magis res est comprendere visu,
Tunc humili nodo studet inde ligare sagittam
Vnit vbi duplex capiti se penna cauato
Et ne successu frustretur dextra cupito
Si volet incassum cum toto fune sagitta
Se prope funiculi caput vnum in stipe nodat

Cum

Cum reliquo in parmam pennata volauit harundo
Pontius hærentem lino parmam atq; sagittæ,
Dum retrahit puro parmam in fossata secuto
Nescius existit inopinæ occasio mortis.
Ast horam supra fossati corpore nudo
Stans Engerrandus venientes non cauet ictus
Digna morte ruens multosq; occiderat ipse
Pontius exclamat, nec risum continet. hinc te
Rex procul amoueas & nos in pace relinquas,
Ne casu te consimili contingat obire.
Frendit & irarum rex vapulat intus & extra
Motibus exhortansq; suos astare parumper
Longius à castro & muri vicina cauere
Acriter obsessos punire minatur apertis
Ipsi ni foribus festinent reddere castrum.
Erigit & furcas signum terroris & iræ
Continuatq; dies septem ter in obsidione,
Non tamen his illi terrore minisve mouentur,
Quin castrum prompti defendere sint magis & se.
Interea Lodouicus adest cum præmemorato
Militiæ numero septies quem mille sequuntur
Armati pedites, & equis duo millia vecti
Gnauiter edocti bellum instaurare clientes
Et licet in triplo numerus præcederet hostis
Illorum numerum, tamen illis regius hæres
Audebat conferre manum breuibusq; Iohanni
Significare notis, aut accingaris oportet
Occius ad pugnam, vel ab obsidione recedas.
Hæc ideo mandauit ei vir nomine dignus
Non indigna patri dignè succedere proles,
Ne si fortè minus ipsum præmuniat ante
Quàm confligat ei, cum denique vicerit illum
Non virtutis opus verum dolus esse putetur.
Rescribit ei simili breuitate Iohannes,
Si venies, nos inuenies pugnare paratos
Quàm citius venies, citius venisse pigebit.
Dixit, & ad pugnam se præparat ordine certo
Agmina sub propriis disponens quæq; magistris.
Fulgurat ex alia Lodouicus parte suorum
Agmina præcurrens equitum, cui qualibet hora
Longa videbatur, quæ pugnæ prorogat horam
Quem solus præit Henricus qui corpore paruus
Mente gygas hominis dignus maioris honore
Iura marescalli cunctis prælatus agebat.
Agmina Guillelmus Francorum pluribus augens
Agminibus sequitur, dominans qui rupibus alti
Principium generis & nomen traxit ab illis.
Eiusdem lateri gener illius vnicus hæres
Hæret Amalricus qui pulchro corpore fortis
Fortior est animo qui de Credone trahebat
Et genus & nomen & erat dominator eidem,
His parere datæ cum Sablolio Molihernæ
Caudetum, cum Segreio, Brio, Baugia, Ludæ
Durscallumq; vadis vbi sarta adiutus bienæ
Te mixtum Liderice sibi rapit in Meduanam

Quiq; suos posuit muros prope flumina Salmur
Mixtus vbi Ligeri fluuio ingrente Vigenna
Amittit nomen firnigineumq; colorem
His sibi Guillelmus & Amalricus sociatis
Quatuor auxerunt Lodouici millibus agmen.
Hi duo præ cunctis rupti maiora machinno
Indignabantur iactantia verba Iohannis
Illum admirantes tantum expectasse sub armis
Qui nihil vsq; modò nisi furtim audere solebat,
Voce Thoarcites cui sic aiebat acerba:
Te nimis audacem noui tibi copia plusquam
Sit satis est gentis, tu regis Parisiani
Audebis nato confligere qui venit ad te
Milite cum raro, si tu expectaueris illum
Aut cras aut hodie, quàm fortior ille sit armis
Experire tuis, aut tu robustior illo,
Ast mihi commodius satis est seruare Thoarcum,
Dum tu conaris monachi subuertere crotam,
Dum nondum sentis valeat quid Sequana: flexis
In gyrum frænis, Francorum quàm fera virtus
Dixit, & vt prudens se transtulit inde Thoarcum.
Rex autem vt vidit regis vexilla probosq;
Per sua signa viros agnouit qui modo pugnax,
Qui mòdo victor erat scriptoq; tonabat & ore
Armis nudato proiectis vertice cum iam
Cepissent equites pugnare latenter abiuit
Consuluitq; fugæ sola formidine victus
Arrepta transnans Ligerina fluenta faselo.
Aufugisse ducem postquam sensere minores
Neglecto fugiunt post ipsum per vada bello
Intereuntq; vadis quamplurima millia, dum non
Possunt ad libitum præsto reperire faselos,
Qui dum nare volunt armis ferroq; grauati
Audaces nimium nimia formidine facti
Flumine depressi flatu priuantur & aura
Neptuniq; mori quam Martis turbine malunt
Intolerabilior quauis hac morte fit illa,
Qua sibi consimilis animam non suscipit aer
Nec minus interea clauis, mucronibus, hastis
Afficiunt Franci diuersis mortibus illos,
Qui subterfugiunt fluuiali flumine mergi
Quærentes aliquas sibi per conuexa latebras.
Hoc in conflictu doluit cecidisse capellæ
Qui regis præerat ad sacramenta sacerdos
Et rupi dominans forti paganus, ab acto
Per corpus telo vulnus letale recepit,
Sed tamen ad rupem peruenit viuus ibiq;,
Post tempus modicum nimis indignatus obiuit,
Qui cum gente potens & auis spectabilis esset
Castellumq; rupemq; tenens qua fortior esse
Nulla potest, cum sit nulli expugnabilis hosti
Nunquam Francorum voluit subscribere regi
Nunc iacet & rupes domino succurrere fortis
Non potuit, quin rupe ferat mors fortior illum.
Hugoque passus idem quem plebs agnomine Brunum

Lemouicana vocat vir nomine clarus & ortu
Diuitiis & honore potens dum marte Iohanni
Subuenit iniusto Martem sibi sensit iniquum
Cumque istis obeunt multi quos prædicat alti
Nobilitas generis celat ve ignobilis ortus.
Egreditur castro post tædia longa satelles
Demum gauisus ventos haurire salubres
Seque bonis onerat variis & rebus opimis,
Quæ multa in castris fugiens neglexerat hostis
Vt leuius fugeret res proiicientis & arma
Ex auro calices argentea vasa virorum
Fulgida nobilium gestamina, murice tincti
Ornamenta thori cophinisque reposta seratis
Copia nummorum vena fabricata nitenti
Textaque barbarico tentoria regia filo
Vasa culinarum mortaria cuprea pelues,
Electro rubeæ squalentes ære lebetes
Armaque per campos passim iactata nitore
Argenti multoque auri pretiosa rubore
Ad libitum vulgi manibus rapiuntur auaris.
Nec mora vicinis adduci portibus alnos
Imperat & rapidum Ludouicus transfretat amnem
Sed quia iam tulerat fuga maturata Iohannem
Longius à facie Francorum se retrahentem,
Cui nullo in casu desiderat obuius esse
Baronesque alios loca per diuersa timoris
Sparserat anxietas Francorum nobilis hæres
In patriam totam modò qui susceperat Anglum,
Agmina diffundit vicos & castra Thoarci.
Victor & Andegauim post pauca reuertitur vrbis
Vt muros terræ prorsus complanet eo quòd
Anglorum nuper rex ædificauerat illos,
Cumque suburbanis in iura paterna reducit
Totius Andegauis comitatum, compedibusque
Alligat inuentos ex parte Iohannis ibidem:
Indigenas verò tali sub pace recepit,
Vt deinceps ipsi maneant patriæque fideles.
† Hæc *† Hoc nomen Lodouice tuum victoria toto*
Prædicat in mundo, titulosque meretur honori
Perpetuare tuo, fœlixque accommodet omen,
Quo tibi successus ad bella sequentia fiat
Has modò bellorum felix fœliciter actas
Excipe primitias immensaque gaudia mente
Concipe, qui tantum tot habentem millia gentis
Conflictu primo meruisti vincere regem
Visere nunc diuersa stude castella vicissim
Et patriam tutare tuam, dum magnus ad altum
Fulminat Escaldum, dum subiugat hostes,
Dum procul extremis Flandrorum pugnat in oris
Sicque manum properat supremam apponere bello
Vt vix præueniat eius tua palma triumphum
Tam sibi continuis exultat Francia palmis
Vt vix à prima possit distare secunda
Vt qui duplicibus victos in fine reuestit
Vestra Deus gemino consummet bella triumpho.

Sed doleo quoniam minuit tua gaudia funus
Triste marescalli qui febre grauatus acuta
Non multo post tempus idem compage soluta
Corporis, indigno tristauit funere Francos
Nulli militia, nulli probitate secundus,
Nulli siue fide seu postponendus honore,
Nullus honorare Ecclesiam Ecclesiaeq; ministros,
Nullus erat regi seruire fidelior illo
Miles erat regis & Christi, sicq; gerebat
Acta viatoris, vt mox de milite ciuis
Esse mereretur supera susceptus in aula.
Albericus idem fidei, probitatis, honoris
Ipsius frater habuit, qui dum crucis olim
Obsequio insistens Syriam cum rege profectus
Vi portas Acharon penetraret missus ab vrbe
Ignis eum vinclis absoluit corporis, & sic
Finales meruit decimas exoluere Christo
Vt cum martyribus se laureola redimitum
Decurso brauium stadio gauderet adeptum.
Iam super Escaldum tentoria reprobus Otho
Fixerat & tantis Moritania sola cateruis
Non poterat praestare sinum properata remotis
Castra locis figunt stipulis & carice tecta
Pars solis solem ramalibus arcet & imbrem
Pars subeunt per rura casas pulsisq; colonis
Ad tempus dicunt iure sibi ius aliena
Castrorum ritu sibi cuncta licere putantes.
Territat inprimis nostri confinia regni
Othonis socer Henricus, cui mille cateruas
Exhibet & plures Brabancio, sauior alter
Quo nusquam est populus bello aut assuetior armis.
Excitat ex alia Lotharingos parte bilingues
Dux suus auriuolis replicantes aera signis
Qui cum simplicibus soleant sermonibus vti,
Non tamen in factis ita delirare videntur
Quos inter Gallos & Theotonicos speciosa
Et foecunda magis tellus alit vbere glebae
Millibus à Mosa distans, vbi Mosula paucis
Leucos & Methes speciosis irrigat vndis,
At Treuerim Vogesis quem Ricionarus ab oris
Praesidis officio fungens sub Maximiano
Adueniens sanctos pro Christi lege peremit
Tot simul & mediis immersit fluctibus omnes
Vt miraretur fieri se Mosula rubram
Sanguine sanctorum, laticis variante colorem.
Dux quoq; Lemburgis acies ciet Ardaniorum
Nec tamen ipsius Galeranus filius ipso
Cum patre dignatur Othonis fautor haberi
Regis amicitiam & Francorum perdere nolens
Saxonesq; suo furibundi cum duce tanto
Latius arma mouent quo dudum compatriota,
Illorum fuerit & eisdem sanguine iunctus
Nondum rex nondum sublimis facibus Otho.
Conradum comitem misit Tremonia cuius
Imperio VVaphalae parent regionis alumni

Sapientiores sunt in opere quàm verbo.

Hoc habetur in principio libri passionis beati Quintini & Sanctorum Crispini & Crispiniani Fusciani & Gentiani martyrum Domini.

Et quos Ruma rigat piscoso flumine tuq;
Linquere Randerodas gaudes Gerande paternas
Francigenum vt bello possis sentire rigorem.

Nec minus Otho comes venit de Thinquane burco
Et comitem quem Theutonici dixere pilosum
Vt iuuet Othonem regio Traiectica misit,
Mosa vbi maiori collapsus flumine, nomen
Non tamen amittit, sed rerum nominis audens
Dimidio priuare sui Rimosa vocatur
Nemuriciq; comes primæua ætate Philippus
Cognatus regis regem tamen impetit armis
Parte licet Petrus pater ipsius esset ab ista
Althisiodori dudum comes atq; Niuerni
Constantinopolis qui post ad sceptra vocatus
Imperiale manus † propter diadema recepit
† præter
Sed non præualuit sacro residere curuli
Durachii captus à principe Cumaniorum.

Ast Hugo cui Bolonide iunctissimus hæret,
Qui vobis fuerat dominari natus at idem
Maluit & regis inimicus & exul haberi
Ciuili quam pace frui regiq; subesse,
Cuius germanam faciens tibi collateralem
Participemq; thori meretricis captus amore
Circumducebas bellorum tempore in ipso
Quæ generosa nimis soldaria facta relicto
Coniuge castra suo priuabat significato.

Regis & Anglorum frater, Salsberia cuius
Se gaudet ditione regi decies triplicata
Copulat anguigenæ secum tibi millia gentis,
Quorum tu numero temere confisus & vmbra
Audes Othoni indignam promittere palmam
Et quis sub numero comprendere possit Yprei
Agminis examen acierum multiplicata
Millia, quæ portis vomuit Gandauus apertis
Belga quot, & rabies Blætina quot insula turmas
Mittat Ysangrinusq; furor, Grauelinga quot addat
Agmina cum furnis, quot Brugia millibus agros
Contegat armatis, aut Audenarda propinquo
Viribus at fide Cortreio consociata,
Quos equitum cœtus per vicos perq; casellas
Collectos armet in damnum Flandria regis
Corde tenens memori quales exoluerit anno
Iacturas tunc pro meritis à rege Philippo.
Quando Ferrandus nummos suscepit ab Anglis
Quos malè nunc vertit nec adhuc se pœna coercet.
Illum nausifico crucians pedoris odore.

Hos multosq; alios quos enumerare morosum est
Auxilium comiti Ferrando Flandria donat,
Vt solus regi videatur posse suisq;
Securè conferre manum tot millibus illum
Præterit ac causæ merito confisa Deoq;
Non curat numerum Francorum viuida virtus.

Quos inter Barrensis erat non vltimus vnus
Multorum supplens defectum viribus, & cum
Gerardo Soropha maleuicinus Petrus ille

Vt petra qui firmus verbo se firmat & actu
Nec te Rupensis Guido nec Montinianum
Galonem taceam, qui mente immobilis vt mons
Vexillum regale die portauit in illo.
Hugo Marolides cum fratre Iohanne Petrusq;
Reminii rector pagi cum pene ducentis
Militibus, quales Campanicus educat axis
Efficiunt animis scalam concorditer vnam.
Præclariq; viri tecum de Monte morenci
Quos eduxisti Mathee comesq; Iohannes
Bellimontensis & Sacrocæsaris ortum
Et cognomen habens Stephanus vir nomine clarus
Seq; gradu generis referens à Rege secundum
Et dominans Hariis Michael Hugoq; Malannus
Post Campanenses acie glomerantur in vna.
At Robertigena senior Robertus in Anglos
Quotquot habere potest equites agit vtpote cuius
Filius in vinclis angustabatur eorum,
Quem Beluacensis comitatur Episcopus, eius
Frater, & amborum regali à stirpe nepotes
Lauduni præsul & quem Castellio nuper,
Nunc verò Sancti Pauli comitatus honorat
Gaucherus, quo nemo alius laudatior armis.
Pontumii comitem comitantur in arma Poheri
Qui generosus auis longè generosior alti
Sanguinis existit vxore sorore Philippi
Magnanimi regis Richardi quæ fuit vxor,
Quam fratri intactam Richardus reddidit olim
Nauariæ regis vt filia nuberet illi.
Hinc Sancti Thomas Galerici nobilis hæres
Gamachus dominans vicosq; & plurima sub se
Castra tenens, clarus dominatu, clarior ortu
Quinquaginta parat equites in bella, clientes
Mille bis, audaces animis & robore fortes.
Roboreus vero cum Thoma fratre Iohannes
In scala regis regi lateraliter hærent
Et longi Stephanus campi dominator & illi
Septuaginta equites regio quos Neustrica misit
Neustria fida satis imò fidissima regi.
Parcere mordaci si linguæ vellet in illum.
Hinc fremitu maiore trahit Burgundicus Oldo
Belligeros in bella viros Burgundia quales
Naturæ dono producere nouit alumnos.
Cuius virtutis tremor & reuerentia famæ
Crescit in immensum longè per regna, quod ipse
Absens distringit, & solo nomine terret
Trans Ararim populos quos flumen Duber oberrat,
Et quæ trans Rodanum regio iacet vsq; Viennam
Et Pontarlicios, abies quos plurima ditat
Fauce iugi positos vbi Duber suscipit ortum
Atq; Salinenses angusta in valle sedentes
Defecata quibus flammarum ardore ministrat
Limpha salem puteis, mirabile, tracta duobus
Vnde Bisuntina sua condit edulia vallis
Lingones & Vogesos tangens Alemannia fines

Totaq;

Totaq; terra patens à Francis vsq; sub Alpes
Et regio dorsis quæ monticulosa iugosis
Ambigue vana cupidam spe fallere mentem,
Ne solus duplici fallatur Apolline Crœsus.
Dehinc Otho, comites Ferrandum Boloniumq;
Secreto alloquitur & eis sua vota reuelat,
Maioresq; duces verbo non priuat eodem.
Si solus rex Francorum non esset, ab hoste
Quolibet in mundo tuti possemus haberi
Et totum mundum gladiis supponere nostris
Quo solo contra nos impendente fauorem
Et cleri causam propriam quasi semper habente
Nos ita præsumit anathemate Papa ferire,
Atq; fide nostros proceres absoluere nostra,
Qui dum Sicanio se regi præstat amicum
Audet in imperium vires extendere nostrum,
Qui genus in nostrum semper grassatur & ipsum,
Qui tam largus opes pluit & donaria nobis
Regem præsumit exhæredare Iohannem.
Hunc igitur soli conatu insistere toto
Expedit, hic solus primo occidatur oportet,
Qui solus nostros prouectus impedit, & se
Opponit nobis omniq; fit hostis in hoste
Quo mox extincto reliquos vincire potestas
Ad libitum regnumq; iugo supponere nostro
Et sic partiri nobis, quod tu Reginalde
Appropries tibi cum tota Viromanne Peronam
Parisium Ferrande tibi concedimus, Hugo
Beluacum Drocas habeat Salebericus heros
Castrum Nantonis Gastinetumq; Girardus
Cum VVlcasino Conradus habeto Medontam
Et reliqui proceres habeant quod quilibet optat:
Nemo ex hoc numero nisi non donatus abibit.
At Senones & terra ferax à flumine Ytumna
Vsq; locum quo Sequanio lupa confluit amni,
Et quæ Moretum Montemq; interiacet Argi
Herueo comiti volo dimittatur habenda.
Quam præconcessit iam noster auunculus illi.
Clerum autem & monachos quos sic exaltat amatq;
Protegit, & vigili defendit corde Philippus
Aut occidamus, aut deportemus oportet,
Sic tamen vt pauci maneant, quibus arcta facultas
Sit satis oblata tantummodo qui stipe viuant
Villas & decimas maiores miles habeto,
Et quibus est curæ respublica, qui populos, qui
Pugnando faciunt in pace quiescere clerum.
Illo quippe die quo me diademate primum
Reddidit insignem patrum pater imperiali,
Hanc promulgaui legem inscriptisq; redactam
Iussi per totum seruari firmiter orbem
Ecclesiæ decimas oblataq; munera tantum
Possideant, villas nobis & prædia linquant,
Viuat vt hinc populus habeatq; stipendia miles.
† clerus *Nunc quia lege mihi † clere non paret in ista,*
Nonne grau. r. manum nunquid non debeo magnas

Cum villis decimas illi auferre licenter?
Nunquid non possum legem superaddere legi?
Tu dite Karoli villas qui noluit illis
Tollere, si decimas ipsis tulit ille, mihi non
Villas cum decimis auferre licebit eisdem?
Condere qui possum leges & iura nouare
Imperium solus teneo qui totius orbis
Nonne licet nobis hac clerum lege ligare
Rebus vt oblatis contenti primitiisq;
Iam discant humiles magis esse minusq; superbi.
Quàm satius quàm commodius me iura nouante
Impiger hæc tam culta noualia miles habebit
Et villas tot delitiis opibusq; fluentes
Quàm genus hoc pigrum fruges consumere natum
Otia quod ducit tecto quo marcet & vmbra
Qui frustrà viuunt, quorum labor omnis in hoc est
Vt Baccho Veneriq; vacent, quibus inflat obesis
Crapula colla thoris oneratq; abdomine ventres
Vnde ego quamprimum prædicta in lege rebellis
Papa fuit nobis Montemflasconis Aquamq;
Pendentem Bitral, Radichofonis, ardua Sancti
Quiriaci castrum, Bisterbica mœnia Biccum
Vicosq; innumeros castellaq; plurima, diues
Roma quibus circumuallatur protinus ipsi
Fortior eripui, multoq; potentior armis,
Ipso quæ teneo nolente, diuq; tenebo.
Quamuis imperium mihi supplantare laboret
Præsumens nostrum promittere ius Frederico.
Sed mora consilii non est modò libera nobis
Ecce Bouinarum pontem post terga reliquit
Francigenum ductor, hodie sua castra sub vrbe
Tornaco figet, Scaldi prope fluminis vndas
Et licet illorum numerus qui baiulat arma
Militiæ vix esse queat pars tertia nostræ
Ecce ad nos veniunt vt nobis congrediantur
Ecce nec expectant vt nos vadamus ad illos:
Tantum habet ille animi, tanta est præsumptio Franci
Militis, vt nullum dubitet tentare periclum
Quod dicunt, quod agunt exploratoris ab ore
Veridici totum mox nostræ infunditur auri.
Ignorant vt credo quot agmina nostra sequantur
Signiferi nostræ quàm fortia corpora gentis
† quot *Qui comites, qui † tot ve duces, quis Theotonicorum*
Sit furor in bello, quo turbine torqueat ensem
Corpora quàm rigido ferrata biperciat ictu
Sed veniant, vt eos hæc omnia re doceamus
Parisio nec sit pudor à Saxone doceri.
Dixerat, at proceres vno concorditer ore
Sic fore promittunt iurantq; fideliter omnes
Obseruaturos se quicquid dixerat Otho
Vtq; cauere queat magis vnusquisq; periclum
Vt certo socium signo discernat ab hoste
Confestim per terga cruces & pectora ponit
Quisq; sibi peditesq; manus famuliq; minores
Funiculis laqueis ornantur siue capistris

Quo facilè iniiciant victis iam vincula Francis
Quos in egressu primo vincire putabant:
Certificauit enim regem super omnibus istis
Haud dubiæ fidei vir quidam religiosus
Illa nocte diem quæ belli præueniebat
In castra occultè Louannorum à duce missus,
Qui licet Othonis socer esset homoq; fidelis
Nuper erat tamen vxor ei data filia regis
Et quàm condensis via sit perplexa salictis
Quàm limosa palus, quàm carice iuncus acuta
Impediat medios Moritana in rura meatus
Edocuit, quàm vix equus aut rota transeat illac.
Consilium rex ergo nouat paucisq; nouatum
Detegit, Otho iterum ne scire omnia iactet,
Tunc ait: Ista nimis via perniciosa quadrigis
Esse potest & equis, sed eis sine quis velit ire
Aut pugnare pedes à nobis sit procul istud
Teutonici pugnent pedites, tu gallice pugna
Semper eques vertamus signa Deouinas
Prætereamus item Cameraci plana petamus,
Hostes vnde gradu facili possimus adire.
Absit enim vt videam natalia rura priusquam
Me duce Francus ouans Othonis dicta refellat,
Verius vt doceat Saxonem Parisianus,
Quem Saxo iactat à se debere doceri
Et tibi dux Odo quereris qui sæpe venire
Terminet vna dies Franco victore laborem.
Dixit, & audita velli tentoria Missa
Imperat & gelido sub mane redire Bouinas.
Cur ita te iactas Otho? cur ensibus enses
Theutonicos Francis frustra præferre laboras?
Francorum rubuit gladiis Saxonia dudum
Cum meritis subiit Karolo sub vindice pœnas
Qui nullum superesse marem permisit in illa
Illius gladio qui corpore longior esset.
Vix è conspectu Tornaci se tulerat rex,
Cum suus Othonem petit explorator, & illi
Intimat attonitum nimio terrore Philippum
Francigenasq; suos fugiendo redire Peronam
Deceptusq; suum dominum decepit. At ille
Frustra concipiens animoso gaudia corde
Arma rapit portasq; furens post terga relinquit
Totus & egrediens exercitus vndiq; densis
More locustarum legionibus occulit agros
Non ramis perplexa virentis sylua salicti
Non iuncosa palus † cetis obsessa lacunis († cæcis)
Non limo tellus, carecto, & glutine sordens
Tardat eos, metuunt ne Franci transierint iam
Antea quàm possint illos attingere pontem
Inq; vicem hortantur calcaribus acriter vti
Vt magis accelerent indiscretiq; propinquum,
Non metuunt casum & meritò labuntur in ipsum.
Quo ruitis peritura manus, malè prælia tractat
Impetus; an regem sic vertere terga putatis,
Quin vobis ausit versa concurrere fronte?

Non decet vt terror vestri deterreat illum,
Non decet vt propter vos aufugisse putetur,
Qui solum hoc optat, vt vobis fortè repertis
In plano planè bello confligat aperto
Inq; breui id vobis nuda ratione patebit.
Vltimus exierat post omnia signa Garinus
Qui Syluanectensis nondum sacratus ad vrbis
Electus cathedram regis specialis amicus
Ardua tractabat cum rege negotia regni.
Hic dum præcedunt crispantibus agmina signis
Postremo tacitè digressus ab agmine paulum
Cepit iter versus Moritania tendere rura
Cumq; noui cupiens aliquid deprendere casus
Passus millenos iam perrexisset ad austrum

Vicecomes Meledunensis, miles peroptimus & nobilis.

Cum paucis quos interat Meledunicus Adam
Ascendit tumulum quo campus fortè tumebat
Luminis vnde procul emittere possit acumen.
Et cum vidisset acies feruere per agros
Nec posset visos vno desigere visu
Tot clypeos præferri astris splendoribus ausos
Tegmina tot capitum solis, replicantia lucem

Ambiti .i. circumpositi lateribus armatorum.

Tot latera ambiti liuere viredine ferri,
Tot vexilla leui motu irritantia ventos
Tot cœtus equitum, tot equorum ferrea membris
Tegmina proceris circumdata dixit ad Adam:
Hi veniunt nec se credunt attingere posse
Tempore nos satis optato, tu colle sub isto
Expectabis adhuc intellecturus eorum
Plenius & numerum & mentem, dum vado Philippum
Certificaturus, alii non crederet ipse.
Sic fatus volat ad regem; vix sustinet ille
Credere, præsumat quod quis tractare sacrato
Bella die, soli sibi quem Deus ipse sacrauit.
Continet ergo gradus, & præcedentia stare
Signa iubet, loquiturq; suis hoc ordine charis:
Ecce quod optabam Dominus mihi contulit vltro
Ecce supra meritum, præter spem gratia nobis
Sola Dei confert quod votum præterit omne,
Quos per circuitus spatiosus perq; viarum
Discursus varios modò conabamur adire
Ecce ad nos vltro Domini miseratio ducit
Frangat vt ipse suos per nos simul & semel hostes.
Hostibus ille suis nostro mucrone secabit
Membra sibi faciet nos instrumenta secandi
Ille idem percussor erit, nos malleus, ille
Totius auctor erit belli, nos verò ministri
Nec dubito quin se victoria conferat illi
Quin hostes proprios quibus est infensus & ipse
In nobis vincat, & nos vincamus in ipso
Iam patris patrum gladio meruere feriri
Qui præsumpserunt illum spoliare, suisq;
Ecclesiam priuare bonis, solidosq; quibus se
Nunc quoq; sustentant clero monachisq; tulerunt
Pauperibusq; dei, quorum maledictio damnat
Et damnabit quorum querimonia cælum

Dum

Dum penetrat coget illos succumbere nobis
E contra nobis communicat & precibus nos
Adiuuat Ecclesia & Domino commendat vbiq;,
Per loca certa tamen pro nobis pronius orant,
Maior in affectu quibus est dilectio nostra
Vnde spei solido rogo robore consolidati
Hostes Ecclesiæ vos hostibus exhibeatis.
Non mihi sed vobis & regno vincere nostra
Pugna velit, regni curam & diadematis vnus
Quisq; gerens caueat proprium ne perdat honorem
Pugna tamen cordi minus est mihi, quòd maculari
Ista sacra dies aspergine sanguinis odit.
Dixerat, & Franci læti clamore paratos
Se pugnare ferunt pro regni & regis honore
Consilium tamen hoc sedet omnibus, vsq; Bouinum
Vt proficiscantur, hostis si fortè diei
Parcere sacratæ velit & differre duellum,
Donec lux bello licitam se crastina præstet;
Præterea locus est munitior ille tuendis
Sarcinulis, rebusq; aliis quæ castra sequuntur,
Cum nusquam pateat à dextris atq; sinistris
Continuis spatiis iter impediente palude
Transitus, excepto satis arcto ponte Bouino,
Quo quadrupes se siue bipes euoluat ad austrum.
Ac parte ex illa latis patet area campis
Grataq; planities cereali gramine vernans
Quæ protensa satis spatio per rura patenti
Sanguineum à Zephiro cesonam tangit ab Euro
Dignus cæde locus & sanguine commaculari
Sanguinis & cædis medius communis vtriq;
Continuo pontem rex sic facit amplificari
Corpora quod bis sex lateraliter ire per ipsum
Cumq; suis possent tractoribus octo quadrigæ
Ecclesiam Petri sacratam nomine iuxta
Fraxinea rex Sole calens residebat in vmbra
Haud à ponte procul, quem iam pars maxima cœtus
Dilatam sperans in crastina tempora pugnam
Transierat mediumq; diem Sol altus agebat.
Dumq; pararet ibi modice indulgere quieti
Nuncius accurrens cursu festinus anhelo
Agmen extremum clamat iam prosilit hostis,
Nil Campanensis acies, nil sufficiunt hi
Quos modo misistis vt eos retropellere possint,
Dumq; illis obstant & eos tardare laborant
Continuo egerunt bis iam duo millia passu.
Motus ad hanc vocem rex ilico surgit, & intrat
Ecclesiam Dominoq; suum commendat agonem
Finitaq; breui prece mox egressus, Euntes
Festinemus, ait, sociis succurrere nostris,
Non irascetur Deus arma quando feramus
Illos, si contra sacrato tempore qui nos
Impugnant, sed nec Machabeis est reputatum
Ad culpam, quod se per Sabbata sancta tuendo
Hostiles sancto vires repulere trophæo,
Immo die pugnare magis nos conuenit ista

In qua pro nobis Domino generaliter omnis
Supplicat Ecclesia, cui nos præstamus amicos.
Hæc dicens armis corpus præmunit, & alto
Insilit altus equo, litoumq; horrente boatu
Circa ipsum cursu reduci festinat in hostem.

LIBER VNDECIMVS.

Materia Vndecimi Libri.

VNdecimus varias strages habet imperiali
Standardo mundi dominum se disputat Otho
Sub serie certa disponunt agmina reges
Euticioq; sua mox improbitate perempto,
Ferrandus prima superat Campania pugna
Coram rege cadit Stephanus Salebericus alto
Præcipitatur equo Beluaci præsulis ictu.
Rex cadit, Otho fugit, Francis victoria cedit,
Bolonius capitur post omnes denique victus.

CHristophori Iacobiq; dies post gaudia festi,
Primus erat Domini cui dant à nomine nomen
Christicolæ, verum gentiles solis eundem
Esse volunt, primam qui sibi dicat illius horam:
Nomen enim dat cuiq; suum planeta diei,
Cui primam dat quæq; dies specialiter horam
Ordine quo prisci designant tempora vates.
Vidit vt Otho suo Francos cum rege leuatis
Ad pugnam signis ita festinanter adesse
Quos solo audierat victos terrore reuerti
In patriam fugiendo suam miratur & exspes
A læua paulum retrahit vestigia parte
Componensq; acies gressus obliquat ad arcton,
Quas ita continua serie protendit in amplum
Occupet vt prima armatorum fronte virorum
Directè extensa passus duo millia terræ.
Sic etiam rex ipse suæ protendere frontis
Cornua curauit ne fortè præanticipari
Aut intercludi tam multo possit ab hoste.
Mox Otho imperii declarans signa volensq;
Iam quasi promeriti rem prælibare trophæi
Standardum ædificat miroq; insignit honore
Imperii vt fasces tanto illustrante paratu
Se dominatorem totius disputet orbis,
Erigit in carro palum paloq; draconem
Implicat, vt possit procul hinc atq; inde videri
Hauriat & ventos cauda tumefactus & alis
Dentibus horrescens rictusq; patentis hiatu
Quem super aurata volucer Iouis imminet ala
Tota superficies cuius nitet aurea solis
Aemula quo iactat plus se splendoris habere.
Ast regi satis est tenues crispare per auras
Vexillum simplex cendato simplice textum
Splendoris rubei, lethania qualiter vti
Ecclesiana solet certis ex more diebus

Quod cum flamma habeat vulgariter aurea nomen
Omnibus in bellis habet omnia signa præire,
Quod regi præstare solet Dionysius Abbas
Ad bellum quotiens sumptis proficiscitur armis.
Ante tamen regem signum regale tenebat
Montiniacensis vir fortis corpore Galo
Seque acies ambæ directe respiciebant
A se distantes modico discrimine campi
Vultibus oppositis, nec adhuc vox vlla sonabat.
Otho magnanimus contra è regione Philippum
Stabat in ornatu valde aureus imperiali
Drocarum dominus cum Gamachiensibus & cum
Pontinijs à rege procul sic stantibus vt non
Ipsius à serie series distaret eorum
Bolonio comiti se contra ponit & Anglis,
Cui magis infensus odijs erat ipse veternis,
Et Læuum cornu conserto marte coronant;
At dextro in cornu spacijs à rege remotis
Fulminat in Flandros acies Campanica, duxque
Allobrogum, & Sancti Pauli comes, atque Iohannes
Bellimontensis & quos Medardicus Abbas
Miserat, immensa claros probitate clientes
Ter denos decies, quorum exultabat in armis
Quilibet altus equo gladioque horrebat & hasta
Valle Suessonica quam fortia corpora surgunt,
Quos inter regemque viri virtute corusci
Astant continua serie, scalasque suorum
Quique magistrorum densant dum buccina sauum
Obstrepat, vt celeri leuitate ferantur in hostem.
Interea electus lenis istos ambit & illos
Hortaturq; suæ vigilent vt quisque saluti
Fortiter vt patriæ pugnent & regis honori,
Sintq; suæ memores gentis quæ semper in omni
Conflictu victrix hostes confregit, id autem
Summopere caueant, ne ipsos numerosior hostis
Cornua protendens forte intercludere possit,
Ne serie series sit longior hostis eorum,
Ne scutum miles faciat de milite, sed se.
Quisque suo fronte opposita sponte offerat hosti.
Cumque morarentur nec dignarentur aperto
Credere se campo serie ne excedere Flandri
Impatiens Suessona Phalanx suadente Garino
Cornipedes quanto potuerunt currere cursu
Inuadunt illos, nec miles vt ouius illis
Flandricus vt motus aliquod dat corpore signum
Indignans nimium quod non à milite primus,
Vt decuit fieret belli concursus in illos
Neue verecundentur ab his defendere si se
Prorsus abhorrescant, cum sit pudor vltimus alto
Sanguine productum superare à plebis alumno
Immoti statione sua non segniter illos
Parcendum ducunt famuli, sed turpiter illos
Excipiunt, sternuntq; ab equis, pluresq; nec illis
Iam perturbatos stationem soluere cogunt
Seque velint nolint defendere sicque superbos

Nobilitate viros & maiestate verendos
Non puduit demum pugnare minoribus ipsis
Afficiuntque illos atque afficiuntur ab illis
Ictibus & plagis famulisque denique spretis
Et genus & proauos Eustatius à Maquelinis
Qui trahit egregios se contulit æquore plano
Sæpius ad montem Francorum voce superba
Ingeminans sequitur Galterus cum Buridano,
Hic de Guistella de Furnis venerat ille
Flandrinique equites odium quibus improba regis
Flandria magnanimi teneris infudit ab annis
Militibus properant rapido occursare volatu.
Iamque perhorruerat lituorum clangor, & omnes
Hinc atque inde acies commixtæ in fata ruebant
Harmensis Michael clamanti funera Francis
Obuiat & medium forat illius egidis hasta,
Ast illum inferius Eustatius impetit atque
Per sellam, per equi costas agit improbus hastam
Et domini per vtrumque femur cadit hic, ruit ille
Vixque potest hastile suis euellere coxis.
Hugo Malaumtes accurrit Remmudesque
Petrus quos sequitur acies Campana comesque
Bellimontensis cum sacro cæsariensi
Nec mora te Gauchere tenet dominumque Morencij
Se quibus opponunt Flandrorum mille cohortes
Ferrandusque suis animos dum pugnat adaugens
Hastis confractis mucronibus atque cutellis
Insistunt dacisque securibus excerebrant se
Ictibus alternis & equorum viscera rumpunt
Demissis gladijs, dominorum corpora quando
Non patitur ferro contingi ferrea vestis,
Labuntur vecti lapsis vectoribus, & sic
Vincibiles magis existunt in puluere strati,
Sed nec tunc acies valet illos tangere ferro
Ni prius armorum careat munimine corpus
Tot ferri sua membra plicis tot quisque patenis
Pectora, tot corijs, tot gambesonibus armant.
Sic magis attenti sunt se munire moderni,
Quam fuerint olim veteres, vbi millia mille
Vna sæpe die legimus cecidisse virorum.
Nam mala dum crescunt crescit cautela malorum
Munimenque nouum contra noua tela repertum est.
At Michael socijs tellure iuuantibus ipsum
Se leuat & quamuis coxam grauet eius vtramque
Plaga duplex commendat equo sua membra recenti
Inuento vt multis alijs sessore carenti,
Cuius humi dominum prostrauerat Hugo Malaunus.
Ast Hugonis equi Galterus in ilibus ensem
Demittit, peditemque facit pedes ergo pedumque
Se gressu firmans hosti vicinat, & ictus
Ingeminans ipsum cogit se dedere victum,
Cum quo etiam capitur Buridanus qui quasi ludens
Clamabat, nunc quisque suæ memor esto puellæ.
Tunc Michael illum qui mortificauerat eius
Cornipedem vulnusque duplex inflexerat illi

Quærit,

Quærit, & inuentum rigidis sic implicat vlnis
Et galea abstracta vultum cum gutture nudat
Quod via sit Franci gladio, qui dum necat illum,
Vt tua nunc saltem Eustati præsumptio cesset
Mortem quam Francis inclamas accipe dixit,
Te perimit Francis serio dum fata minaris,
Huius causa necis tibi sola superbia linguæ est;
Nec te seruari sinit ad commercia viuum
Vt multos alios qui te moriente ligantur.
Ast alia dux parte furens Burgundicus, inter
Hostiles cuneos agili circumrotat ensem
In Flandros Henoasque manu, sed dum nimis audax
Fortunæ securus & hos prosternit & illos,
Oblitusq́; sui nimium prorumpit in hostes,
Admitti gladios doluit vectoris in alnum
Qui ruit, atque ducem secum in tellure volutat.
Qui dum multiplici latus vndiq; malleat ictu
Hostilis rabies, assunt perniciter alæ
Valde corpulentus erat. *Allobrogum, dominoque ferunt in tempore gratum*
Subsidium, pars carne nimis ferroque morantem
Surgere sustollunt, pars pugnat & amouet hostem
Qui nimis instanter illum retinere laborat
Pars alium quo scandat equum perniciter aptat
Et iam factus eques requiem captare rogatur
Donec se modicum recreet flatumque resumat,
Immo, ait, amissi dum me vectoris in hostem
Dedecorisq; mei memorem calor excitat iræ
Dedecori decus est vindictam reddere nostro.
† medios *Dixit & in † medio velut amens se iacit hostes.*
Nec minus audacter Flandrum ruit agmen in illum
Densantur cunei Allobrogum, dominique ruinæ
Vectorisque sui fieri vult quilibet vltor,
Tantaque fit totis pugnantum immixtio campis
Tam prope se inueniunt percussi & percutientes
Quod vix elongare manum quo fortius ictus
Inculcare queat spatium datur aut locus vlli
Quæque armaturæ vestis consuta supremo
Serica cuique facit certis distinctio signis
Sic percussa patet, sic intercisa minutis
Pictatijs pendet, dum demolitur eandem
Tunsio crebra nimis clauæ mucronis & hastæ
Quod vix à socijs hostes dignoscere possunt
Cruribus inuersis iacet resupinus harena.
Hic latere obliquo ruit, alter vertice prono
Labitur atque oculis exhaurit & ore saburam
Hic eques ille pedes vinclis se mancipat vltro
Dum perimi magis odit ibi quam viuere victus.
Quadrupedes autem passim per rura videres
Exufflare animas, alij disrupta per aluum
Exta vomunt, alij procumbunt poplite flexo
Absque suis alij dominis discurrere, seque
Gratis sessori cuiuis offerre vehendo.
Vix aliquis locus est quo non aut corpora strata
Inuenias vel equos extrema in morte gementes.
Et quis erit dignus digne memorare vigorem

Gaucheri comitis, quo summis viribus ille
† Quodq; *† Quique illum sequitur armati militis agmen*
Per medias acies per confertissima Flandræ
Millia militiæ trifidi transiuit adinstar
Fulminis, imbellesq́, velut dispergit anates
† Ac *† Ancipiter quando atra fames iecur vlcerat eius*
Quoslibet oppositos sibi dissipat alter Ogerus,
Perque hostes medios mucrone manu sibi nudo
Ampliat, instantes à dextris siue sinistris:
Obruit hos, istos occidit, vulnerat illos
Inde sinu facto miranda strage peracta
Parte alia rediens simili probitate quirites
Implicat innumeros, quasi pisces rete retentos,
Vtque ascendentes fallit Gaubertus alosas
Retibus oppositis vada sub piscosa Medontæ:
Sic facit implicitos equites vel fata subire
Gaucherus, vel sic victori offerre ligandos:
Respiciensque suis ex consocialibus vnum
Eminus in numero prospexit ab hoste teneri,
Id est, equi *Mox caput inflectens collumque amplexus † hiberi*
Per medias acies iterum prorumpit, at illum
Dum ruit hostilis non cessat dextra ferire
† dextram *Non tamen ille caput aut † subrigit ante*
Quam venit ad socium, tunc se leuat ensque stricto
Omnes qui socium retinebant sternit, & illum
Liberat & secum viuum sanumque reducit.
Tunc primum Flandri cœpere timore moueri,
Pondus enim belli totum se inclinat in illos,
Non tamen aut campo discedere, terga vel hosti
Ostentare volunt, tanto indignatio mentes
Obsidet illorum seruandique ardor honoris,
Vt malint pugnando mori vel vincla subire
Cædereque & cædi quam se fugisse notari.
Et dum se laxant acies Flandrique tepescunt
Hugo Marolides aciensis Gilo per hostes
Ferrando medios properi confligere tendunt
Vulnere qui læsus iam multo lentius ibat
Perque diem totum requiem non fecerat armis,
Cum quibus ipse diu luctatus denique victus
Forti fortunæ cedens se, ne perimatur
Dedidit, ast eius omnes tunc signa sequentes
Mors inuisa rapit vbi sese dedere nolunt.
Taliter in dextro Bellona furebat
Et se Francigenis vultu victoria læto
Pollicitabatur casu tamen ante secundos
Euentus illis se demonstrabat amaro
Vt sit amabilior lætus post tristia finis
Præteritique mali præstent obliuia risus.
Interea pugnæ in medio Rex ense relicto
Fulgurat Othoni oppositus, qui millibus ante
Se peditum triplici firmauerat obice vallum
Bolonidesque sibi simili prospexerat arte
Inque chori speciem pedites triplicauerat ipsos,
Vt quotiens vellet per eos inuaderet hostem
Seque receptaret quotiens opus esset in illis.

Cumq;

Cumque moram faceret regi confligere nolens
Otho prior, Rex impatiens dilatio nunquam
Cui placet, & pugnæ desiderio nimis ardens
Theutonicos medio peditum præsumit adire,
Dumque nimis properat aciem penetrare pedestrem
Mox hastas hastata manus configit in illum
Quarum cuspis erat longa & subulæ instar acuta
Et nonnulla velut verubus dentata recuruis
Cuspidis in medio vncos emittit acutos
His igitur regem pedites incessere telis
Non cessant, nequeunt tamen eius flectere corpus
In dextrum læuumve latus vel pellere sella
Ense nec impediunt quin illos disgreget vltra
Progrediens multos sternens, populosque trucidans
Sicque viam sibi per medios nihilominus hostes
Sternit, ad Othonem properat dum tramite recto,
Donec ei quidam reliquis audacior, † inter
Pectus & ora fidit maculas toracis & vsque
Qua ligno iunctum est ferri transegit acumen
Per collare triplex & per thoraca trilicem
Impulsu valido menti regione sub ipsa
Carni contiguum prohibens à vulnere ferrum
Dumque ad se vellet hastam reuocare trahendo
Restitit vncino maculis hærente plicatis
Viribus ille trahit maioribus, auxiliumque
Dante sibi turba prolapsum corpore toto
Ora facit prono terræ procumbere regem
Sternitur indigno stratum regale loco, nec
Strati calce frui sinitur quem calcibus inde
Quadrupedes, manus hinc contundit barbara telis
Mox tamen erectum rectis insistere plantis
Vis innata facit, sed adhuc sub gutture fixa
Hærebat cuspis maculis implexa reductis
Et suprema plicis tunicæ super arma nitentis
Quam dum Francigenæ retrahunt hostesq; repellunt
Dumque paratur equus quo Rex ascendere possit
Ecce Otho veniens furibundaque Theutonicorum
Sæuities, regem morti punisset ibidem
Proh scelus & tristi tristassent funere mundum
Et perimi satis à facili potuisset ab illis
Dum iacet èque solo ne se leuet impedit hostis,
Ni Barrensis eques festinans Francigenæque
Gloria se gentis interposuisset eisdem
Qui processerunt paucis cum rege relictis
Theutonicosque coegerunt in fine fateri
Se vere Francis collato marte minores
Debeat vt super hoc fieri collatio nulla.
Vt saltu Rex præpes equo se reddidit, ira
Totus inardescens totusque in limine pœnæ
Quam mox infligat pediti qui strauerat illum
Sæuior effectus lapsuq; nocentior ipso
Illos in pedites studet exercere furoris
Primitias ipsi fuerat qui causa ruinæ
Quam varijs omnes plagis afficit, vt omnis
Qui vel forte manum temere præsumpsit in illum

† Et videtur abundare.

Pediti singulare pro plurali collectiue.

Mittere vel ſacrum telis perſtringere corpus
Corpore truncata Stygias eat exul in umbras
Pœna diſcat, vt hac quam ſit temerarius vſus
Pollutis manibus perſonam attingere ſacram.
At læuo in cornu qui nulli marte ſecundus
Bolonides pugnæ inſiſtit cui fraxinus ingens
Nunc implens dextram vix vlli baiula qualem
In bachi legibus portaſſe capanea cunas
Quam vix fulmineo deiecit Iuppiter ictu.
Nunc culter vitæ impatiens nunc ſanguine pugni
Mucro rubens gemina è ſublimi vertice fulgens
Cornua conus agit ſuperaſque eduxit in auras
E coſtis aſſumpta nigris quas faucis in antro
Branchia balenæ britici colit incola ponti,
Vt qui magnus erat magnæ ſuperaddita moli
Maiorem faceret phantaſtica pompa videri,
Ac velut in ſaltus ſcopuloſa bieria ſaltu
Præcipiti mittit ingenti corpore ceruum,
Cuius multifidos numerant à cornibus annos
Menſe ſub Octobri nondum Septembre peracto,
Annua quando nouis Venus incitat ignibus illum,
Curſitat in ceruos ramoſa fronte minores
Omnibus vt pulſis victor ſub tegmine fagi
Connubio ceruam ſolus ſibi ſubdat amatam.
Haud ſecus è peditum medio quibus ipſe rotundo
Vt caſtro cauta ſe circumſepſerat arte
Proſiliens volat in Thomam Robertigenaſq;
Drocarum comitem Beluacenumq; Philippum
Bolonides, quos Francigenis magis omnibus odit,
Ipſius à regno fuerant qui cauſa fugandi
Cui latus aſtipat heros Salebericus Hugo
Bobigena Arnulphus Audenardenus & Angli
Militis examen patris minus arma volentis
Stant contra oppoſitis Thomas Galericius armis
Gamachios Wermoſque ſciens Robertigenaq;
Pontiniuſque comes Droceſes atque Propheros;
Quiq; ſuos factis & voce hortantur in illos
Haſtis coniectis, ſtrictis mucronibus ambæ
Se ſibi continuant acies repetuntq; viciſsim
Ictus alternos crudoque cruore cruentas
Compellunt herbas variare rubore virorem.
Interea Rex Otho manu furibundus vtraque
In Francos dum cæca ſinit fortuna ſecurim
Vibrat, dumque iſtos ſternit, dum vulnerat illos;
Non tamen illorum potis eſt effringere vires
Terroremq; animis inducere fortibus vllum.
Qualiter ille Brias flegreis horridus armis
Centenis manibus fidens & corpore grandi
Terrigenis animos audax audacibus addens
Auſus cœlicolis bellare Iouique ſuperno.
Vt vero iuſtas ſuperum regnator in iras
Exarſit, dextram iaculis cœleſtibus armans
Fulmina pro manuum numero iaculatur in ipſum,
Nec vita vult prorſus eum priuare, ſed igne
Cœleſti ambuſtum ſupponit rupibus Æthnæ

Ignes

Ignes perpetuos vomiturum fauce supina
Non secus in Francos Otho desæuit eorum
Per medium frustra sperans impunis abire
Inq; ipsum regem simili sæuire flagello
Quem circumuallant furibundæ milia gentis
Hic claua horrendus, hic formidabilis ense
Hic sudibus, telis hic dimicat, ille bipenni,
Hic verubus, cultris alter subularibus arctas
Scrutatur torace vias galeaq; fenestris
Qua ferro queat immisso terebrare cerebrum.
Nec minus Othonem pergebat adire Philippus
Nil aliud cupiens nisi soli possit vt ipsi
Alter vt Æneas turno pugnare secundo
Et iam destructo primo in certamine vallo
Hastigerisq; viris diuersa strage peremptis
Per medios equites iam festinabat ad ipsum
Sed neutri ad reliquum est via libera tam glomerato
Agmine, tam iunctis pars vtraque dimicat armis.
Sternuntur plures, sed strages Teuthonicorum
Densior est, cum more suo Barrensis in illos
Sæuiat impinguans effuso sanguine campos
Et Petrus Malenecinus fortisque Girardus
A sue cognomen non dedignatus habere.
Cum reliquis quorum mens vinci nescia, solum
Optat vt aut vincat aut pugnando moriatur.
Quos contra comes Otho furit cui Tinquaneburgis
Parebat regio, Guirardus Randerodensis
Et quo Teuthonicos inter præstantior vllus
Non erat aut maior membris aut corde Girardus
Hostimalis contra Francos emissus ab oris
Qui tantæ famæ, qui tanti nominis erat
Vt vix Othonem Saxonia præferat illi.
Innumeriq; alij qui dum victoria micat
Dum vultu fortuna pari blanditur vtrisque
Viribus immensis solitoq; furore resistunt
Francigenis, nec adhuc rabies Alemanica quam sit
Francorum virtute minor, se scire fatetur.
Ast vbi Saxonum tandem Rex attigit agmen
Francigenique suum viderunt se prope regem
Quem tanta leuitate in equum ascendisse stupebant
Theutonicis horror Francis audacia creuit
Eius in aduentu feruore calentis & ira
Ergo reuiuiscit pugna ac si nulla fuisset
Hactenus alternis sternuntur stragibus agri:
Sternuntur domini quidam sine vulnere, multos
Et dominos & equos lapsu mors tollit in ipso,
Vt moriens vecto faciat solatia vector
Ne domino amisso scandi indignetur ab hoste.
Sunt qui interfectis proprijs vectoribus ipsi
Dum pedibus stantes pugnant quos casus eisdem
Errantes offert in equos ascendere gaudent
Nec curat proprio priuatus forte repertus
An sit equus socij cui se commendat an hostis
Tam festinanter properant in bella redire.
Hic Longi Stephanus campi dominator, iniquo

Sydere cui filum iam rumpere Parca parabat
Cum membris esset immensis, atque vigorem
Adderet immenso, vires audacia forti,
Ante ipsum regem multo circundatus hoste
Obstantes nunc ense secat, nunc corpora forti
Prensa manu, quando spatium non inuenit ictus
Hinnisonis depellit equis, nunc mixta peremptis
Viua coaceruans aliena tabe voluptat.
Nunc multos lapsis & ferri pondere pressos
Inque ipso lapsu fracto quandoq; cerebro,
Aut collo, aut costis vita sine vulnere priuat
Et quasi se soli victoria debeat illi.
Dum desæuit in hos, & ab his se vertit in illos
Nec requiem capit & nec ad horam cessat ab ictu
In cerebrum casu ferrum subulare recepit
Incertum cuius dextra impingente fenestras
Per galeæ medias quibus est ocularia nomen
Per quas admittit ocularis pupula lumen
Quando nusquam alias in toto corpore præstant
Armamenta viam qua stringant vulnera corpus
Frigore continuo letali membra rigescunt
Hostilemque super stragem quam strauerat ipse
Fundit equus dominum, cuius rapit ignea sursum
Vis animam, corpus terrenum terra recepit.
At Barrensis eques cum iam subiecta cruore
Arua cruentasset multo, fastidit inertes
Et vinci faciles, quorum spreto agmine solum
Tendit in Othonem, sed iam per lora tenebat
Petrus eum Maleuicinus, deque agmine denso
Fortiter implexis dextra luctante lupatis
Extricare volens turba impediente nequibat
Aduolat & strictum dat eidem scropha cutellum
Pectoris in medio, nec cedere ferrea ferro
Arma volunt, quibus Otho suos munierat artus
Replicat inque ictum dextra indignante Girardus
Acrius insurgit, sed equus ceruice leuata
Obuiat & casu venientem suscipit ictum
Perque oculum in cerebri medio lethaliter ictus
Se leuat inque pedes stans vt capra posteriores
De Petri manibus ruptis extricat habenis
Et consternatus girauit se retro fræno
Castigare genas rupto nequeunte superbas
Dumque calor plagæque grauis dolor attonat illum
Vi rapit à turba dominum: sed proxima cum mors
Longius ire vetet, terræ procumbit, & vna
Othonem secum moriens in puluere fundit.
Ostimarensis adest cursu rapiente Girardus
Descendensque suum domino vectoris egenti
Præstat equum pedes ipse manens, ô mira fideli
O Laudanda fides in milite, ne pereat Rex
Exponit miles sese spontaneus hosti
Seu victus duci, seu morti occumbere certus
Barrensique ausus concurrere, gnauiter illum
Impedit Othonis fuga ne impediatur ab illo
Qui sibi iure timens lateri non parcit equino

Dum

Dum memor est celeri solum saluare fuga se.
Nec curat quantos belli in discrimine charos
Negligat expositos cædi mortisque periclo
Doctior ad præsens propriam curare salutem
Quam certus vinci frustra succurrere victis.
Instat enim Guillelmus ei requieque negata
Iam tenet acer eum per posteriora thoroli
Arma humeri galeamque inter colliq; tumorem
Fortiter infixis digitis à vertice commi
Vellere dum vellet & guttura rumpere ferro
Ecce pilosus adest comes & Guirardus & Otho
Tinquaneburnites & quem Tremonia misit
Et numerosa manus Saxonum qui fugientem
Consociant dominiq; fugæ solacia præbent
Vt sociatus eis habeat minus ipse pudoris
Hi se Guillelmo obijciunt socialibus omnes
Auxilijs, nec mille vni pugnare pudebat.
Quem quia non poterant equitem superare, per eius
Ilia vectoris gladios in viscera mergunt,
Vixque manu ipsius dominum eripuere tenaci,
Qui rursus mandare fugæ sua terga studebat.
Ast illi Guillelmum obeunt vnumque putabant
De facili peditem tam multo milite vinci.
Ille autem pedes in medio vestigia firmat
Seq; habet inter eos irati more leonis
Nunc cultro, nunc ense furens, nec se pedes illis
Exhibet audacem minus aut virtute minorem
Quam si staret equus tanta leuitate cateruam
Circumuallantem se prociter impetuosas
Illorum rabies animoso robore frangens
Cumque diu solus se defendisset ab illis
Et per circuitum multos strauisset eorum
Succursurus adest illi Galericius heros.
Cumque illo pedites duo millia robore fortes
Instructique armis dominoq; per omnia fidi
Quos cum militibus decies sex associari
Ex omni sibi gente sua curauerat ipse.
Nec mora Barrensis in equum conscendit eoq;
Dimisso cuneus modo qui circundabat ipsum
Laxatur repetuntq; fugam haud indemniter omnes
Nam summi inter eos Otho comes atque pilosus
Corradus Waphalus, Guerardus Randorodensis
Cum multis alios qui nobilitate præibant
Sponte manus in vincla dabant ipsique teneri
Vincirique orant potius quam perdere vitam.
Franci etenim tantis instabant cædibus ipsis
Quod quicunque fuga neglecta forte resistens
Dedere se vel pro vita suplicare moratur
Confestim quam sit gustatio mortis amara
Sentit & ingreditur sedes nouus hospes auernas.
At procul hinc acies in læuo prælia cornu
Æquis miscebant animis, & vtrique pari se
Impendebat adhuc parti fortuna fauore
Sanguineis Bellona rotis vtrosque pererrans
Tincta cruore manus vestes, & pectus & arma

Effusosque auida sorbescens fauce cruores
Millia mille neces & vulnera spargit vbiq;
Speq; sui incerta partem suspendit vtramque
Castra super dubijs victoria dum volat armis.
Sed cunctata breui diuino numine vultum
Mutat, & in Francos totum fluxisse volatum
Gaudet & aduersæ penitus spem tollere parti.
Nam Beluacensis vt vidit Episcopus Angli
Germanum regis, cui cum sit viribus ingens
Angligenæ longo dederant agnomen ab ense
Sternere Drocenses & damnificare frequenti
Cæde sui fratris acies dolet, vtque tenebat
Clauam forte manu, sic illum dissimulato
Præsule percussit in summo vertice fracta
Casside, quod sterni tellure cogit eundem
Corporis & longi signare caractere terram.
Et quasi celari facti tam nobilis auctor
Possit, neve queat præsul gerere arma notari
Dissimulare studet quantum licet, atque Iohanni
Seruit adhuc patrum cui iure Nigella suorum
Hunc vincire iubet, & sumere præmia facti
Sic plerosque alios claua sternebat eadem
Militibus super hoc titulum palmamque resignans,
Accusaretur operam ne forte sacerdos
Gessisse illicitam, cui nunquam talibus inter
Esse licet, ne cæde manus oculosque prophanet
Non tamen est vetitum defendere seque suosque
Dum dum excedat positos defensio fines.
Angligenæ dominum postquam videre ligari
Nimirum attoniti quos crapula donaq; bachi
Dulcius alliciunt, quam duri munia Martis,
Se campum nudant fugiuntque per auia sparsim
Quo fuga præcipites quo mixto horrore timori
Casus agit sociumque fugæ Bolonicus Hugo
Se facit illorum, nec eum fugisse pudebat
Qui modo præ cunctis bellum affectabat, & ipsum
Bolonidam irridens timidum infidumque vocabat,
Quod dissuaderet pugnandum, nec fore tutum
Diceret in plano vires opponere Francis,
Quorum virtutes quorum bene nouerat actus:
Tu fugies, aiens, lepus vt fugitiuus, ego autem
Aut interfectus aut passus vincla manebo.
Hac ergo Ardanidæ longi Saxones ab illa
Parte fugæ intendunt Waphali cum Teuthonicorum
Millibus inde abeunt, hinc se Brabancio cursu
Subducit Francis, hac Flandricus, Anglicus illac,
Nec reperire dolent aliquas per plana latebras
Cruda quibus lateant saltem dum vulnera stringant
Horrendi saltem, dum transeat hora furoris
Dum satur ad loculi gladius velit ora reuerti,
Dum Franci modica cessent à cæde vel hora
Qui persistebant hos cædere, funibus illos
Innodare suis, quibus ipsi Francigenarum
Impete sub primo dextras arctare putarunt
Cumque latus belli fuga iam nudasset vtrumq;

Stabat

Stabat adhuc peditum medio se sæpe receptans
Bolonides, nec sæuus adhuc cessabat amica
Damnificare suo cognataque pectora ferro
Hostis amicorum patriæque exosus alumnos
Nec patrij dulcedo soli, nec sanguinis vlla
Communis pietas, nec amicæ vincula carnis
Nec regi & domino iuratio præstita dudum
Mollierant diram fundendo à sanguine mentem
Nec vinci à quoquam virtus effræna sinebat
Et cuicunque manum vincisset victor abibat
Tam caute tam se prudenter adebat in armis
Tam liquido Francis traxisse parentibus ortum
Belligerando ipsum probitas innata probabat
Degeneremque licet tibi culpa effecerit ipsum
Non tamen istius pudeat te Francia culpæ
Nec facies super hoc rubeat tua non modo primum
Incipiunt partus parientibus esse pudori
Sæpe fit vt pariat prauos bona mater alumnos,
† Mala. Et † male sæpe parens sanctos alit vbere natos
Inpeditum vallo totiens impunè receptus
Nulla parte comes metuebat ab hoste necari
Hastatos etenim pedites inuadere nostri
Horrebant equites dum pugnant ensibus ipsi
Atque armis breuibus, illos vero hasta cutellis
Legior & gladijs & inextricabilis ordo
Circuitu triplici murorum ductus ad instar
Caute dispositos non permittebat adiri.
Quæ Res vt regi patuit ter mille clientes
Hastis armatos in equis emisit in illos
Vt perturbatos stationem soluere seque
A tam perplexa faciat laxare corona
Exoritur clamor nimius stragesque cadentum
Armorumque fragor audiri non sinit æris
Clangentis sonitum, cadit omne in vulnera vulgus
Quo se Bolonidæ sterili vallauerat arte
Dum putat in vanum Francis illudere solus
Ipse quibus pugnare alijs fugientibus audet
Nec vitam dignare fugæ dignatur inerti
Nil miseros longa arma iuuant nil dacha bipennis
Nil comes ipse suum nequiens defendere vallum.
Nil priuare potest virtutem fine cupito
Sola est quæ superat finaliter omnia virtus
Cui vis nulla vel ars robur ve in fine resistit,
Omnia suppeditat, supereminet omnibus vna
Hæc Francis semper comes esse domestica gaudet
Hæc Francos in fine facit gaudere triumpho.
Omnes interimunt, omnes in tartara mittunt
Bolonidamque suo discludunt prorsus asilo.
Ille autem vt totos fugientibus vndique campos
Feruere conspexit & vix superesse decem ter
Ex equitum peditumque omni legione suorum
Ne vel velle capi seu vinci sponte putetur
Francigenas ruit in medios, quem quinque sequuntur
Vix socij reliquos cingentibus vndiq; Francis
Quoque ligarentur spatium vix dantibus ipsis

Et quasi solus eos iam vincere debeat omnes
Tanquam nulla die gessisset prælia toto
Viribus & nisu toto furibundus in illos
Sæuit & ad regem medio festinat eorum
Vitam non dubitans eius pro morte pacisci
Affectansque simul illo moriente moriri.
Ibat forte pedes Petrus, cuius nomen & ortum
Insignem Turella dedit victore perempto
Dum nimis hostiles audet prorumpere turmas.
Qui fieri miles & origine dignus & actu
Charus habebatur & clarus regis in aula.
Hic cum Bolonidem bellum renouare videret
Et conferre manum, nec adhuc se dedere velle
Immo renascenti virtute resistere multis
Festinans accessit eò, læuaque leuauit
Tecturam fumbus quæ latis ferrea latam
Ventrem velat equi teneroque sub inguine dextra
Mucronem impegit & equi vitalia rupit
Enseque retracto lato manantis hiatu
Infecit virides aspersio sanguinis herbas.
Quo viso quidam fidis ex eius amicis
Aduolat & comitem prensis ardenter habenis
Inuehitur dictis & amico famine in ipsum
Qui nolente Deo fugientibus vndique cunctis
Staret adhuc solus victores vincere certans
Procurans proprio sibimet suspendia facto
Non metuens merita se præcipitare ruina
Quam leue cum reliquis posset fugiendo cauere.
Talia prosequitur, & cum per fræna seorsum
Nolentem retrahit, vt equo mandare nouato
Terga fugæ faciat, cui tota mente resistit
A bello nequiens animum reuocare superbum
Malo inquit, saluo vinci pugnando pudore
Vincere quam fugiens, vitam postpono pudori
In bellum redeo quicquid mihi fata minentur.
Dixerat, at verius iam se laxantibus vltra
Stare nequibat equus, tum condumta Iohannes
Adueniens cum fratre suo quanone frequentes
Ingeminant ictus comiti caua tempora circum
Cumq; suis ipsum vectore & milite pronis
Verticibus strauere solo, iacuitq; supinus
Ipse comes pressa sub equino pondere coxa.
Dumque ligant fratres comitem venit ecce Iohannes
Cum vera re nomen habens à robore verum
Qui comitem velit aut nolit se dedere cogit
Cumque moraretur à terra surgere frustra
Auxilium expectans & adhuc euadere sperans
Affuit è famulis electi garcio quidam
Ipsum præcedens Cornutus nomine fortis
Corpore, mortifero horrebat cui dextra cutello
Hic ocreis vbi se iungit lorica, volebat
Immisso comiti vitalia rumpere ferro
Sed thorax ocreis consuta patere cutello
Indissuta negans Cornuti vota fefellit
Circuit atque alias se garcio vertit ad arces

Cornibus amotis balene & casside tota
Ingenti faciem nudatam vulnere signat,
Iamq; parabat ei guttur resecare, nec vllus
Arcet eum, quin mox occidat si queat illum
Opposita tamen ipse manu comes obstat, & à se
Quantumcunq; potest mortem elongare laborat
Sed rapido cursu veniens Electus abegit
Ipsius à iugulo ferrum famuliq; repressit
Ipse sui dextram; quem cum nouisset, ad ipsum
Exclamat comes: O ne sic Electe necari
Me bone permittas, ne me patiaris iniquo
Sydere damnari, ne garcio funeris auctor
Gaudeat esse mei, melius me Curia regis
Damnet, & infligat merui quam incurrere pœnam.
Dixerat. Electus è contra taliter illi:
Non morieris, ait; Sed cur ita surgere tardas
Surge citò, regi iam præsenteris oportet.
Hæc dicens terra nolentem surgere cæsum
Cogit, & aspersum vultus & membra cruoris
Flumine vix in equum sua membra leuare valentem
Cum magno tollit plausu vix deniq; victum
Atq; Nigellensi dat eum seruare Iohanni
Qui gratum regi munus præsentet eundem.

LIBER DVODECIMVS.

Materia Duodecimi Libri.

PArtitur prædas duodenus. Corde benigno
Rex comitem recipit, grauiterq; redarguit ipsum.
Gaudia regali referuntur vbicumq; triumpho
Mors optata nimis trahit in sua iura Iohannem
Symonis indigno tristatur funere mundus
Petrus Amalricum Britonum dux Marte triumphat.
Territat igniuomus Francorum corda cometes
Rex obit, vnde dolent omnes, in gaudia luctum
Conuertunt regis miracula sanctificati
Et regni nouitas Lodouico cœlitus vncto.

FRancorum gladios nimia iam cæde rubentes
Vix foruli agnoscunt, quosq; emisere nitentes
Tabo sordenti mutatos pene repellunt,
Iam desunt restes, iam desunt vincla ligandis
Turba ligandorum numero præit ipsa ligantes
Iamq; parante suam luna producere bigam
Solis ad Oceanum curuo quadriga rotatu
Ibat & eius equi laxo themone diurni
Non procul antidotum gaudebant esse laboris
Quos expectabat gremio refouere tepenti
Thetis ouans poteratq; viæ iam meta videri
Qua placidè sperant se commendare quieti
Protinus in reditum litui sua classica mutant
Et reuocant sparsas tonitru leuiore cateruas
Signa reuertendi grato reuocamine dantes
Tunc demum licuit Francis insistere prædæ

Et spoliis armisq; hostes spoliare iacentes.
† dextrarius *Isti præda placet † dexterrius ardinis illi*
Runcinus caput ignoto dat fune ligandum.
Hi neglecta legunt per campos arma nitentis
Prædo fit hic clipei, gladii vel cassidis ille.
Hic ocreis contentus abit, lorica fit illi
Præda placens, vestes & tegmina colligit alter
Fortior & forti magis est obnoxius ille
Sarcinulatorum qui prædo meretur equorum
Esse, vel absconsi forulis prægnantibus æris
Aut carpentorum, quæ primum Belga putatur
Carpentasse sibi cum regna coercuit olim
Aurea vasa quibus & non temnenda supellex
Et multo serum sudata labore latebant
Vestimenta peregrinis regionibus ad nos
Quæ deferre solet animi mercator auari
† quacunque *Multiplicare studens ex re † quemcunq; lucellum*
Vnamquamq; rotis camera interuecta quaternis
In nihilo patitur thalamo differre superbo
Quo noua nupta nouum sibi vult hymenea parari
Vimine tam nitido splendet contexta patenti
Tot res ventre capit, tot edulia, tot pretiosos
Ornatus, spoliis tot sufficit vna vehendis
Vt vix sufficiant iumenta bis octo trahendæ.
Carrus quo reprobus erexerat Otho draconem
Quem super auratis aquilam suspenderat alis
Cogitur innumeras in se sentire secures
Fragminibusq; dolet ignis cibus esse minutis
Nec saltem vt superent fastus vestigia tanti
Cumq; suis pereat damnata superbia pompis.
Ast aquilam fractis reparatam protinus alis
Rex hora regi Frederico misit eadem
Hoc sciat vt dono fasces Othone repulso
† ipsum *Iam nunc diuino translatos munere in † ipsam.*
Continuò spoliis ornatus morte propinqua
Cœtus ouans in castra redit, regiq; superno
Gratus agit grates grato rex corde, tot hostes
Qui tam propitio dedit illi vincere natu
Fiat & vt tantæ memor ætas postera palmæ
Syluanectensis extra vrbis mœnia cellam
Condit, & imponit illi Victoria nomen
Quæ largis dotata bonis se canonicali
Religione regens Abbatis gaudet honore,
Conuentusq; sacri quos de Victoris ouili
Angelico assumpsit regis prudentia dignos
Commendare Deo ipsius populiq; salutem
Moribus insignes mundum carnemq; perosos
Per quæ sola duo nos improbus allicit hostis.
Hisq; triumphatis leuis est cum Dæmone pugna
Cum nil vincendum nisi sola superbia restet.
O pietas, ô mira fides in rege quis vnquam
Rex Hebræorum, quis princeps, quis populi dux
Tanta pace animi, tanta pietate refulsit
Vt non puniret capitalem protinus hostem
Maiestate reum læsa dominiq; peremptor

Vnde quidã dicit:
Cum bene pugnaris cum cuncta subacta putabis
Quæ nos infestat vincenda superbia restat.

Qui fieri voluit, & perducturus ad actum
Si licuisset erat conceptum mentis iniquæ
Vasallo infido voluit rex fidus haberi,
Qui seruare fidem iuratam noluit illi,
Quem licitè poterat quouis extinguere letho

Hæc est pœna parricidæ, claudebatur in sacco cum simia, gallo, & colubro, & deinde iaciebatur sic in fluuium.

Cui debebatur culeus & simia, culpam
Rex pius indulsit pro pœnis præmia, pacem
Pro bello, vitam indigno pro morte rependens,
Quinetiam verbis pauidum solatur amicis.
Ne paueas, fido fac vixeris amodo corde
Flagitiisq; nouis me non accenderis in te
Assistes lateri nostro non vltimus immò
Quam prius extiteris mihi charior efficieris
Tu tibi tu caueas recidiua labe relabi
In laqueos similesq; iterum patrare reatus,
Ne tibi deterius possit contingere teq;
Indignum omnino clementia nostra repellat.
Sic ait, & vinclis seruari iussit honestis.
Post triduum verò rege existente bapalmis
In reditu à bello, fuit illi fortè relatum
Nescio quo retegente dolos misisse latenter
Othoni comitem post bellum vespere sero
Et regi & regno præiudicialia scripta
Quo mox comperto nimiam commotus in iram
Subiecto terrore sonos rex exit in istos:
Tu genitorq; tuus corrupti munere dudum
Anglorum regi Henrico fauistis, & in me
Natalisq; soli conciues arma tulistis,
Qui rex vester eram, cui vos feudaliter ambos
Iure ligabat honor comitatus militiaris
Cingula, qui dederam tibi primitialia iuris
Pace reformata nos inter, postea pacis
In præiudicium post patris fata tui, me
Bello impugnasti renouato rege parentis
Richardo post fata sui mihi bella mouente.
Quo mox extincto factus mihi denuo amicus
Vxorem tibi iam cum gratia nostra dedisset
Boloniæ toto comitissam cum comitatu
Non multo post hæc elapso tempore factum est,
Vt simul à nobis comitatus quinq; teneres
Et tua nata mei coniunx est facta Philippi,
Est & facta tui neptis mea Symonis vxor
Sic mihi te donis, sic te per chara ligabam
Pignora, te contra ne me scrupulosa moueret
Suspicio ad vomitus solitos ne forte redires
Cum se peruersi facilè in consueta reuoluant.
His tamen ingratus cuncta hæc à mente relegans
Proq; bonis mala retribuens me sponte relicto
Cum membris Belial qui pacem odere Deumq;
Nequitiæ fœdus patriæ desertor inisti,
Complicibusq; tuis conniuens in caput istud
Coniuratus eis sicarius arma tulisti:
Cumq; tibi hoc totum solita pietate remittens
Immeritam merita vitam pro morte dedissem
Ausus es exacto vix vespere nocte sequenti

Post bellum renouare dolos, mentisq; venenum
Instillare notis scriptoq; retexere fraudem
Othonisq; animum prece sollicitare dolosa
Vt bellum renouet nosq; impugnare retentet.
Talis es & maculis macules cum talibus orbem,
Quamuis indignus sis amodo viuere, vitam
Non tamen amittes iugiq; in carcere viues,
A scelere vt saltem dum sis in compede cesses
Et si mente nequit propelli praua voluntas
Consueto saltem manus impediatur ab actu
Affectuq; suo careat suggestio linguæ.
His dictis, neq; enim comitem mutire patrati
Conscia mens sceleris, aut respondere sinebat,
Mox inclusit eum ferrata in turre Peronæ,
Compedibus vinctum geminis breuibusq; cathenis
Seruariq; iubet posito custode fideli
Milite se decimo Guillelmo Pruniacensi.
Regis & Anglorum Drocensis fratre recepto
Turris honoratur vt patri reddere natum
Quandocunq; suo cupiat pro fratre Iohannes
Nanneti insidiis quem circumuenerat, & mox
Cum sociis vinctum bis senis trans mare mittens
Iam custodierat in carcere tempore multo
Hoc tamen ille diu concedere distulit, vt qui
Semper erat cum fratre suum genus omne perosus,
Egregiosq; indigna pati malebat ephebos
Exeat à pœnis quàm commutatus vterq;.
Ast alios comites VVaphalum cum Radorodensi
Tynquaueburgensi Othonem comitemq; pilosum
Ingenuosq; viros, proceres, equitesq; minoris
Nominis innumeros diuersa per oppida regni
Seruari mandat rex ob commercia census
Propria prout redimi sinat vnumquemq; facultas
Largiter indulgens quicquid natura vel vsus
Nobilium ve petat sibi consuetudo virorum
Nulla vt personis vel honori iniuria fiat.
At Ferrandus equis euectus fortè duobus
Lectica duplici themone vehentibus ipsum
Nomine quos illi color æquiuocabat, vt esset
Nomen idem comitis & equorum, Parisianis
Ciuibus offertur Lupræ claudendus in arce
Cuius in aduentu clerus populusq; trophæum
Cantibus hymnisonis regi solemne canebant.
Tunc patuit Ferrande tibi Pytonicus error
Compulit in vanum qui te sperare quòd vrbs te
Exceptura foret magno regalis honore.
Lege quidem fati non est lex æquior, æquo
Omnia iudicio Deus ordinat, æquius ista
Sorte nihil quòd eos voto conformis eorum
Sors ligat in villis quos Otho spoponderat illis
Quasq; daturus erat iurati fœdere pacti
Lætificasset eum pede si victoria dextro
Fitq; vt quisq; loco tormentis seruiat illo
Cui dominaturum cupida se mente putauit,
Fitq; locus pœnæ qui sperabatur honoris

† Com-

† Commutatus

† Committatq; spei confusio gaudia luctu.
Agmina Pompeius olim pyratica fregit
Et Mithridatem nato mediante subegit
Cunctantem sumpto mortem accelerare veneno
Ne sub Romanis natum regnare videret
Vel nato efficeret ipsum sors dura minorem
Postmodo regna ferè pessundedit omnia Romæ
Quæ mare trans Græcum pars tertia continet orbis.
Cæsar post Gallos, post plurima regna labore
Conquisita graui quibus imminet occiduus Sol
Latè dilatans ius imperiale per orbem
Terga licet flauis ostenderit ipse Britannis
Pompeium vicit, vt magno maior, & omni
Prælatus capiti princeps foret vnicus orbis
Vt dominaretur super omnes Roma sub ipso:
Roma tamen neutri sic exultauit eorum
Nec tam lætifico cecinit Pæana canore
Intraturo in equis Capitolia quatuor albis,
Francia quàm celebri post consummata Bouinis
Bella, suo exhibuit festum solemne Philippo
Nec tam magnificos meminit iubilasse triumphos.
Post sed cum Titus & Vespasianus helya
Funditus euersa temploq; in plana redacto
Iure tibi Iudæa locum gentemq; tulerunt
Qui candelabrum, tabulas, & fœderis archam
Et Domini mensam cum multo pignore sancto
Procurauerunt Romanis addere gazis
Atq; Aaron virgam, quæ cum foret arida prorsus
Fronduit & subito produxit amygdala flore
Virginis intactæ typicans noua gaudia partus
Semper & in seruos pretio venundare vili
Teq; tuumq; genus & in omnem spargere ventum
Sic peccata Deo tua castigante per ipsos.
Hanc tibi finalem meruit caluaria pœnam
Qua præsumpsisti nostrum crucifigere caluum
Hanc præsignauit vrsorum irrisio facta
In pueros Bethlehem sancto conuicia nati
Dum faciunt caluumq; vocant, hæc omnia dudum
Ora Prophetarum tibi præcinuere tuorum,
Ne vel nescires quantum peccare parares
Quanta ve tam diros sequeretur pœna reatus
Peccaresq; minus saltem formidine pœnæ
Ingrueretq; minor peccato pœna minori.
Sola dabat plausus in tempore regibus illo
Roma suis, nec cura aliis erat vrbibus vlla
Aut Romanorum saltem exultare trophæis
Aut sumptus aliquos illorum impendere pompis
Nunc quocunq; loco lati patet area regni
Oppida quæ tot habet, in se tot castra, tot vrbes
Tot sceptris dignos comitatus, totq; Ducatus
Quæ tam multa subest patribus prouincia tantis
Iura diœcesibus quorum vnusquisq; ministrat
Pluribus annueras dictans edicta per vrbes
Qualibet vrbs, vicus, castellum, pagus eodem
Exigit affectu communis gaudia palma

id est, Hierusalē sic dicta ab Elyo imperatore qui eam reædificauit.

Et sibi dat proprium commune quot omnibus extat
Vt generalis eat loca per specialia plausus
Et simul vna ferat victoria mille triumphos.
Nil toto sonat in regno nisi plausus vbique
Omnis condicio, fortuna, professio, sexus,
Ætas hymnisonis intendunt cantibus omni
Gloria laus & honor regi cantatur ab ore.
Nec solum cantu vel gestu corporis, ardor
Exprimitur mentis, verum per castra, per vrbes
Classica, per vicos resonant, vt multiplicato
Concentu maiore sono se vota reuelent.
Neve putes illos expensis parcere, miles
Ciuis, villanus radiant in murice, nullum
Indumenta tegunt nisi sammi, byssus, & ostrum.
Rusticus ornatu dum fulget imperiali
Se stupet & summis componi regibus audet,
Ex habitu tantum sibi mens præsumit, vt ipsum
Esse hominis vestis mutare aliena putetur.
Nec satis est vlli sociis par esse nitore
Si nulli è multis aliquo præfulget amictu
Sic sibi concertant præcellere vestis honore.
Cerea non cessant per totam lumina noctem
Cunctorum in manibus tenebris clarere fugatis
Vt nox in faciem conuersa repente diei
Tantis luminibus tanto fulgore diescens
Stellis & lunæ nil vobis debeo dicat.
Talia per cunctas attollere gaudia villas
Sola quidem populos dilectio regis habebat
Parisius verò præ cunctis vrbibus addit
Plausibus & iubilis & lætitiæ generali
Sumptus maiores, & delectabiliori
Ludos exequitur studio celebresq; choreas
Præcipuè quos Palladii dulcedo laboris
Allicit alma sequi vitæ documenta beatæ
Plenius & multo se splendidiore paratu
Accingunt palmæ, vt festum regalis honorent
Perq; dies octo totidemq; celebria noctes
Gaudia continuant, & eo deuotius instant
Lætitiæ quo rex magis est dilectior illis
Cuius eis cura pacis præstante quietem
Securi cirre dominis in seq; fruuntur
Solius vt studium circa vexentur eorum
Pectora diuersas non admittentia curas.
Pax erat in toto populis gratissima regno
Rexq; gubernabat regnum populumq; paterno
Affectu cunctos & amans, & amatus ab illis,
Nulli damnosus, nulli grauis, omnibus æquus
Omni præcipuè cleri protector ab hoste
Sicq; benignus erat quod amico pacis amicos
Corde fouens malefactores puniret acerbè
Vnde vocabatur omni reuerenter ab ore
Cleri rex, patriæ pater Ecclesiæq; columna:
Nec sciri poterat mage diligat an populum rex
An regem populus, & erat contentio dulcis
Inter eos super his vter vtri charior esset

Quem penes alterni vis esset maior amoris
Tam puro nexu dilectio colligat ambos.
Iamq; bouinei post belli tempora quartus
Annus erat, cum rex post tot patrata per ipsum
Crimina priuatur regno vitaq; Iohannes,
Pellitur à patria trans Humbri flumina longè
Damnatus cleri populiq; examine iusto.
Nam proprio fuerat genitori occasio mortis,
Proditor & fratris, interfectorq; nepotis
Illo qui fuerat ad regnum iustior hæres.
Sublimare loco cuius gens Angla volebat
Te Lodouice suum tibi patre negante fauorem
Pontificis nolens offensam incurrere summi
Qui nitebatur releuare ad sceptra Iohannem.
Sic igitur regni priuatus honore Iohannes,
Atq; sui iuxta prænostica nominis, expers
Omnino terræ tandem malefactor haberi
Cessat eiq; malos mors deniq; terminat actus
Cui mox Gualo vicem qui patrum patris agebat
Ipsius prolem Henricum succedere fecit.
Qui cum vix annos bis quinq; ætatis haberet
Vngitur & Papæ per iuramenta ligatur
Subditus vt sit ei semper soluatq; tributum
More sui patris ab eodem sceptra tenendo.
Non minus hoc ipso sub tempore reprobus Otho
Brumsii ægrotans tam longo anathemate demum
Absolui meruit, & amara reconciliato
Corporis atq; animæ consortia dissociat mors.
Non multo posthac Symon, magis vnde dolendum
Martyris in palma ratio nisi flere vetaret
Inclytus ille comes Tholosanam dum obsidet vrbem
Quæ fidei nostræ contraria suscipiebat
Hæreticos, nec adhuc pestes euitat eorum
Raptus ab hac subito lachrymarum valle beato
Martyrio ad sedes meruit migrare supernas,
Gaudia Martyribus addens conciuis eorum
Factus, vbi ætherea cum Christo regnat in aula.
Visio cuius eum sic pascit sola, quòd ipso
Dum semper fruitur nunquam fastidia sentit.
Cuius ab interitu valde pars catholicorum
Infirmata dolet, & pars aduersa superbit.
Sed nec Amalricus eiusdem nobilis hæres
Patris onus subiens ætate insufficienti
Tot contra fortes solus pugnare valebat.
Tunc rex magnanimus pereunti in partibus illis
Compatiens fidei pietatis semper abundans
Visceribus super afflictos tam grande periclum
Antidotare volens ad sola stipendia fisci
Sexcentos equites & millia dena clientes
Armis instructos animoq; & corpore fortes
Misit Amalrico succursum in tempore gratum
Et sic ad tempus vis hæresiana repressa est
Catholicusq; vigor etiam nunc præualet illic.
Elapsis posthac annis penè duobus
Multos turbauit vsq; ad meditullia regni

Emergens subito discordia particularis
In Britonum regione maris qua littore Thetis
Orbis terrarum & regni confinia finit.
Nec patet vlterius quicquam, nisi pontus & aer
Qui quantum pateant vltra nullatenus vlli
Nosse datum nulli satis indagabile factum est.

Theologicè cognoscitur.

Expediens nempe est, licet id scit scibile paucis,
Bellorum motus etiam patientibus ipsum
Cum Deus in toto sine causa nil agat orbe
Nil fieri faciat quod non aliquos ferat vsus
Qui cum causarum sit causa immobilis ipse
Fixas mobilibus causas dat rebus inesse
Qui mala quæ patimur nostrum conuertit in vsum,
Elicit & nobis ex nostris commoda damnis
Qui facit vt bellum patientibus vtile fiat
Ne vitiis alimenta quies diuturna ministret,
Occupet & nimio torpore ignauia mentes.
Nam virtus exercitium quo crescere poßit
Semper amans capit ex ipso crementa labore
Præsentiq; malo nostri ferrugo reatus
Leuius excoquitur, ad tempus vt erudiat nos
Pœna breuis, multoq; minor quam flamma gehennæ
Quæ sine fine reos pœnis distringit amaris.

Turbandæ pacis occasio prima fuerunt
Britigenæ comites Conanus cum Salomone
Iusta tamen belli fuit illis causa mouendi.
Nam Britonum dux Petrus eos spoliarat auitis
Fortior ipse bonis, nec eis dimiserat, vnde
Castigare famem frigusq; repellere possent
Qui fuerant nati dominari pluribus alto
Sanguine progeniti, factis & nomine clari.
Nec minus esse pater quod dux in parte fuisset
Iustus eis quoniam multa ipsi forte tenebant
Quæ potius dux debuerat de iure tenere
Sed vir gente potens & eisdem fortior armis
Indignante ferens animo sibi iusta negari
Subripuit cum iure suo sibi ius alienum
Nec seruare modum nouit vis effera, quando
Omnia dat forti qui ius negat arma tenenti.
Abstulit ergo viris totum patriaq; fugauit
In nemora & valles desertaq; lustra ferarum.

Qui quotiens poterant illi dare damna suisq;
Pluribus adiuti sociis, abducere prædas
Instabant, vincire homines, euertere villas.

Quos cum Dux vellet confundere funditus, ecce
Mouit Amalricus bellum Credonicus illi
Qui proclamabat in quodam ius sibi castro
Quo dux dicebat illum nil iuris habere
Coram rege super hoc iuri stare paratus
Viribus ille suis fidens non iudiciorum
Ambiguo fini strepitu ciet arma superbo
Atq; Ducis terram ferro populatur & igni
Guirchinosq; capit muros castrumq; briani.

Dimißis igitur Conano cum Salomone
Quorum iam partem Britonum pars magna iuuabat

Dux in

Dux in Amalricum conuertit bella, suosq;
Cum consanguineis proceres inuitat, vt ipsi
Impertire velint contra tot bella iuuamen,
Cumq; dura duos durasset guerra per annos
Dux incurrebat dispendia multa, nec vlla
Pars indemnis erat aut intacta Ducatus
Quippe Leonenses hac illum ex parte fatigant
Cumq; Trecoritis Gœlunes & Rhohanitæ:
Hinc sub Amalrico Cenomanensis & omnes
Andegauensis eques Turoniq; & quisquis ab vsq;
Carnoto laudis aliquid vel honoris habebat
Francorumq; manus quammaxima cum Sagiensi
Agmine, Biturigumq; caterua comesq; Niuerni
Quos commune genus vel amor sociauerat illi
Vel census, quo nulla magis res nutrit amorem,
Nil magis accendit equites, nil fortius armat,
Ignauos animat, vires imbellibus addit
Audaces pungit, in mortem trudit inermes,
Liuorem membris depellit, vulnera sanat
Potio nulla animos lenire salubrior ægros.
Illum autem sequitur Britonum pars maxima qui se
Intrepido præstant animo dominoq; Duciq;
Quorum subsidio fretus monituq; fideli
Ingentes animo regali concipit ausus
Proponitq; semel patriæ succurrere toti.
Non curans igitur quantum Conanus in ipsum
Sæuiat aut Salomon, aut quanta in partibus illis
Prædarum aut hominum patiatur damna per ipsos
Iam finire parat tam longæ tædia guerræ
Et simul atq; semel aut vinci aut vincere quærens
Audax in campo iuxta vineta Briani
Pugnat Amalrico & clara virtute triumphum
Consequitur capiens ipsum multosq; quirites
Et proceres, vinci quos nemo posse putauit
Cum numerus maior numero ducis esset eorum
Ipsiq; inuicti cum summo laudis honore
Hactenus extiterint conflictu semper in omni.
Sic Britonum probus auxilio laudabile nomen
Promeruit, patriamq; suam saluauit ab hoste
Verè Francigenam verò regalis alumni
Se generis probitate probans pronepos Lodouici
Nobiliorq; nimis patrueli rege Philippo.
Inde Leonenses ex hoc certamine quamuis
Illorum valde pars debilitata vacillet
Guerrificare ducem per se nihilominus audent
Perq; dies illi multos virtute resistunt
Longanimi, demumq; bona lis pace fugatur
Qua redeunte duci solito ligantur amore
Et sua restitui sibi iura merentur ab illo.
Quid lachrymas, quid mœsta doles, cur ora relaxas
Singultu occulto, cur cœlo lumina figis
Musa? quid ignotos astrorum suscipis ortus?
Cur rutilare nouum sic admirare dametem
Ecce Philippei præcessit funeris astrum,
Astrum quo mundus dolet & cœlestia gaudent

Hospitis aduentu tanti exhilarata propinquo,
Ecce vocant illum nubes & sydera cœli,
Certus vt ipse suæ per tam manifesta salutis
Signa suos actus placitos sciat esse superno
Astrorum Domino ne fortè subhorreat eius
Spiritus aut trepidet luteo de vase resolui,
Seq; creatori victis iam dæmone, mundo,
Carnis & illecebras victrici reddere leto
Et si fortè alias legimus minitante cometes
Crine, rei euentum præsignificare futuræ,
Non tamen vsq; adeo aut tanto fulsere rubore
Vt cum nocte dies septena reluxerit astri
Lumine flammiuomo commixta nube rubori,
Vt solet ardenti fumo lucente casella,
Stramineam si fortè domum vis corripit ignis
Flammeus, immixtas vapor eructare fauillas.
id est, septenariũ. *Hunc signi numerum poscebat vita Philippi*
Hoc meritum numero voluisti pandere serui
Christe tui sciat vt se terq; quaterq; beatum
Corpore vt atque animo fœlix transcendat ad astra
Quem bene completus hic septenarius, illam
Ducit ad octauam quæ sursum est nescia finis.
Non igitur stupeas, non te dolor anxiet, immo
Si contristauit te mors, victoria mortis
Lætificet, cum iam videas crebescere signa
Per quæ cum Christo victa iam morte probatur
Viuere, cui vita dignè seruiuit in ista
Et si vitæ eius studuisti gesta referre
Maiori studio referas & mortis honorem
Quemq;, ipso viuente, librum finire putasti
Exequtalis honor fac terminet, & specialis
Gloria, Christus cum quo fine beatificauit.

De Cometa qui præuenit infirmitatem Regis.

TErruerat populos radio noua stella minaci
Nec vulgus cessabat adhuc variare tumultus
Quid portenta noui non intellecta sequatur
Nec dum mensis erat post hoc elapsus, & ecce
Inuadit febris regis quartanica corpus
Quem cum quarta dies æstu torqueret anhelo
Cessabat mediis tamen ægrotare diebus
Et sic febris erat interuallata, vigorem
Quòd nec membra suum perdebant siue colorem,
Nec minus ipse sua leuitate & viribus vtens
Sollicitusq; sui curare negotia regni
Oppida more suo diuersa studebat & vrbes
Visere, præsertim quibus ille reædificandis
Impendens operam muros fabricabat & arces.
Quotquot enim fiscus vrbes habet, oppida, vicos
Ad proprios sumptus murauit, & omnia vidit
Impensis murata suis dum viueret, idq;
Plus admirandum sonat auditoris in aure
Laudariq; magis dignum, quod in omnibus istis
Vexauit nullum census exactio, nullum

Vt fieri ſolet à multis angaria læſit
Cuiuſcunq; domus, fundus, ſeu vinea propter
Foſſas aut turres periit ſeu mœnia, damni
Totius pretium patiens à rege recepit.
Et licet hæc regni emendatio publica cunctis
Ciuibus & populo communiter vtilis eſſet
Noluit vt fieret aliis oneroſa, ſed omne
Sola ſubiuit onus pia munificentia regis.
Qui poſtquam primos rigores ſenſit, & eius
Sacra repente tremor febrilis viſcera torſit
Continuo ſcopat hominis vas interioris
Hoſpitiumq; parat mundum quo cœlitus hoſpes
Gaudeat adueniens placita ſibi ſede morari
Delitias reputat qui corde quieſcere mundo
Nec venit ad mentes niſi lotas ſorde fugata.
Mox teſtamento finali quicquid habebat
Mobilis ipſe rei proprio determinat ore
Et diſpenſandam terræ Iheroſolymitanæ
Pauperibuſq; Dei ſcripto deſignat aperto
Diuiſim faciens quis quid ferat inde notari.
Inde ferè totum vexatas febre per annum
Nec minus officio membrorum gnauiter vtens
Attigerat quintum menſem quo ſirius ægris
Ingeminare ſolet ſolis cum febre calores
Et poſtquam verbum caro factum eſt tertius annus
Currebat cum quinq; quater poſt mille ducentos.
Iamq; propinquabat lux mundo flebilis in qua
Se viduaturus erat orbis regna Philippus
Qui iam regnauit annis fœliciter actis
Quadraginta tribus, iuſtis pius, acer iniquis,
Corripiens reprobos cum manſuetudine ſemper
Corde pio ſolitus æquum præferre rigori
Quem Chriſto vitæ cum dilexiſſet in omni
Tempore, dilectum ſibi plus in fine probauit.
Nam rex Iheruſalem & qui ſumma negotia ſummi
Pontificis vice diſponens contra hæreſiarchas
Miſſus erat, partes Tholoſanas qui maculabant,
Totius & regni Sanctorum concio patrum
Concilium tunc Pariſius generale tenebat
Procurante ſtatum Eccleſiæ reparare Philippo
Quem mare peruerti citra lugebat & vltra
Quo ſine cum reliqui nil difinire valerent
Quamuis torreret ipſum intolerantia febris
Continuæ, proprio geminata & temporis æſtu
Communi propriam poſtponens vtilitatem
Pariſius medicis contradicentibus ibat
Paciacoq; mouens ad concilium properabat
Summam virtutum cupiens hanc eſſe ſuarum
Vt per eum ſtatus Eccleſiæ fideiq; reſurgens
Catholicum ſumat ipſo moriente vigorem.
Quem fidei ſimilis Martini feruor agebat
Qui ſibi cum præſcita dies foret vltima vitæ
Fratribus & ſanctis hoc prædixiſſet, adire
Non ideo metuit Candatum, vt pacificaret
Schiſma quod Eccleſiam vico turbabat in illo

Ecclesiæ pacem cleroq́ relinquere gaudens
Voto haud dißimili properans rex vsq́ Meduntam.
Venerat, hic illi sacra post mysteria postquam
Vitalis vitæ dedit eucharistia pastum
Occurrit suprema dies æuiq́ beati
Terminus hic illum speciosa morte resolui
Hic sanctæ voluit animæ Deus esse receptor
Crastina quintiles data cum produceret idus.
Exoritur clamor, resonant lamenta, fatiscunt
Guttura singultu, lachrymis sinus omnis inundat
Planctum non est qui proprium leuet, aut alienum,
Nec minui possunt nimii per verba dolores,
Dum cogit linguam anxietas hærere palato
Nil sonat in tota nisi vox funesta Medunta.
Nulla domus, vici pars nulla, vel angulus est, qui
Non obsurdescat gemitu fletuq́ madescat.
Luctum causa mouet eadem, dolor omnibus idem
Quos tamen excruciat specie non vna doloris:
Hic pectus feriens vlulat, secat ille genarum
Vngue superficiem, vestes hic, ille capillos,
Sunt qui præ nimio mœrore nec hiscere possunt
Promentes labiis tantum suspiria laßis
Quos eiulari cordis timor impedit, intus
Absorbente ira quod plangi debuit extra.
Sunt quibus assuetas vires rapit extasis vmbra
Mortis imagineæ pauimenti in puluere preßis.
Et quis contineat lamenta? videns Lodouicum
Flumine completum lachrimarum hinc, inde Philippum
Et proceres comitesq́ & forti corde Senatum
Et cum militibus famulos aulæq́ magistros
Implere attonitam mœstis mugitibus aulam.
Sic qui subdiderant gentes & regna Philippo,
Nulla quibus potuit feritas obsistere, quorum
Viribus edomitæ pestes & monstra quiescunt,
Edomat extincti regis dolor atq́ ita turbat
Vt meminisse sui immemores sint atq́ suorum:
Vix est qui poscat aut præstet aromata, vix est
Balsama qui memoret infundere, sic rationem
Obtenebrat mentis vix incentiua doloris.
Corpore condita regaliter, inde feretro
Vt decet impositam mærens proceßio glebam
Principis inuicti scapulis subuectitat altis.
Cumq́ foris portam quæ Parisiana vocatur
Exissent, quantum ter agat balista sagittam,
Deposuere solo cum sancto fasce feretrum
Alternos oneri dum se supponere certant,
Aßignantq́ locum quo crux erecta Philippi
Nomine sacretur quadris celata columnis
Quo fieri cœpere loco miracula nuper
Crebra, Deo meritum mox declarante Philippi
Ecclesiamq́ nouam requiem quæ regis honorent
Protinus ædificant infra breue tempus ibidem
Personasq́ sacras & religione probatas
Instituunt Domino vt semper famulentur in illa
Inde iterum tendunt sancto cum corpore sursum

Gan-

Gaudeat vt Sanctus Dionysius hospite tanto
Ecclesiam decorare suam qua corpus humatum
Petra tegit iuxta Dagobertum; spiritus aula
Fulget in angelica ductore receptus eodem
Idque patri patrum Dyonysius ipse sequenti
Nocte reuelauit, ne quis regnare Philippum
Cum Christo dubitet re tanto teste probata.
Ampliat exequias multoque insignit honore
Bertrandus summi qui Pontificis vice fungens
Se prænestinam decorabat præsule plebem
Basilica regione satus, vix nobilis ortu,
Religione sacer, habitu Cistercius; assunt
Regni primores proceresque virique potentes
Sanctorumq; fere patrum omnis concio, nutu
Spiritus occulto quos sanctus adegerat illuc
Ex multa causam ob aliam regione gregatos:
Omnibus vt certa constet ratione, sub vmbra
Concilij quod Parisius celebrare putarunt
Procurasse Deum decus exequiale Philippi
Scilicet vt tot honoraret magnatibus illum
Cuius honorari finem debere sciebat:
Debet enim quæ principium mediumque sibi res
Est sortita bonum, finiri fine beato:
Totum quippe bonum bonus exigit exitus esse.
Affuit & summo vir honore & laude Iohannes
Rex Acharon Francus atauis, Campanicus ortu
Debuerat quo rege regi Iherosolyma quæ nunc
Ægypti dolet & Syriæ seruire tyrannis
Quæ mala nos per nostra quidem peccata meremur
Dum nec abhorremus ingrati viuere Christo
Nec culpis cessamus adhuc superaddere culpas
Quarum nos meritum meritos amittere nuper
Reddidit Ægypti regionem cum Damyeta
Vnde modo pulsus citra mare venerat idem
Rex, imploraret vt opes à rege Philippo,
Qui donauit ei sanctisque iuuantibus ipsum
Fratribus hospitij Templique à nomine dictis
Cura quibus specialis inest pro posse sepulcrum
Viuendo sacra sub religione tueri
Millia marcharum quinquagesies triplicata
Dispensanda cruci famulantibus atque sepulchro.
Vnde fide certa fas est præsumere nobis
Quod famulis immensa suis miseratio Christi
Sanctam restituet terram mediante Philippi
Et merito & censu, nec ad hoc mora longa futura est.
Nec minus archipater Remorum cum Senonensi
Galtero Guillelmus adest qui regis in aula
Præcipui, clarum genus alto sanguine ducunt.
Nec non Bituricus Turono cum præsule, Primas
Et qui Rothomago Theobaldus præsidet vrbi
Vir precibus vix flexibilis nimijq; rigoris
Et Lugdonensis, quo Gallia tota solebat,
Vt fama est, Primate regi, causasque referre
Difficiles, vt ibi lis vltima litibus esset,
Nec mittebatur Romam lis vlla nisi quam

Lugdunense forum per se finire nequisset
Cuius honoris adhuc memorem epigramma sigilli
Quique monetatur datur ad commercia census.
Sacratiq; patres quos suffraganeus illis
Ordo lege dedit subici metropolitana
Quorum prima duos tetigit quos mentio, tanta
Gratia, tantus honor insignes reddit, vt alter
Lingonica de sede sit ad Remense vocatus
Ex insperata regnum mereatur vt idem
Bis senis sibi subiectis gaudere cathedris.
At Galtere tibi cum confirmata fuisset
Parisiani apicis electio, mox Senonensem
Ad cathedram raperis, vt dum te lingua malorum
Insequitur, prosit tibi nescia, qua mediante
Pluribus vt præsis cathedra priuatus es vna.
Quique tibi fieri non erubuere rebelles
Nunc tibi subiectos premit indignatio maior
Afficit & grauior confusio cum videant te
Sic sublimatum, sic Christo actore potentem
Illos vt maiore queas distinguere freno
Quam si Parisius specialis Episcopus esses.
Sed tibi non talis est vultus non eadem mens.
Non ita Parisij te, non ita tu docuisti
Parisios, non hos sacra dat tibi lectio
Ore tibi docto multos celebrata per annos,
Vt mala compensare malis stimulante vel ira
Vel rancore velis odij meminisse benignæ
Non est mentis opus quam miti in pectore gestas,
Quo posuit thronum tibi Philosophia perennem
Quo perfecta viget vtriusque scientia legis
Quam toti mundo legis ore manuq; fideli.
Nec Guillelme tibi Cathalauni præsul auaro
Copia præcipuos cornu diffudit honores.
Qui Thomæ lugenda tui post fata nepotis
Inuida quem rapuit primæuo in flore tibi mors
Angligenum fines aggressum cum Ludouico
Dignus es inuentus & Episcopus & comes esse
Sufficienter onus dispensaturus vtrumq;
Subsit vt hæredi iusto tibi Perticus axis
Vt cui nobilitas gemina, est à sanguine regum
Nobilitatis apex gemino splendescat honore.

Quod Papa sciuit mortem regis per miraculum.

Signiga est ciuitas Tusciæ in valle Spolitana.

TEmpere magnanimi quo regis humatio facta est
Signiga tunc Papa moram faciebat in vrbe
Talis vbi facta est ostensio cœlitus illi
Quidam ciuis erat in eadem nobilis vrbe
Cui Iacobus nomen, vir honestus, & illius hospes
Qui summi vice Pontificis peccamina punit
Æger & extinctæ sic ductus ad vltima vitæ
Quod reualescendi spes nulla dabatur amicis
Cumq; oleo sancto quasi iam moriturus inunctus.
Iuxta quem Iacobi commendat epistola ritum

Stramine supposito morientum more iaceret,
Visio cælestis confortat taliter illum
Visus ab æthérea Sanctus Dionysius illi
Arce venire fuit, magno splendore relucens
Quem præcedebant induti vestibus albis
Angelici ciues, ipse autem veste rubebat
Quem prope Rex stabat candente Philippus amictu
Corporeo visu quem nunquam viderat ille,
Sed tamen auditu famam bene nouerat eius.
Tunc prior hæc Sanctus; Festina surgere, vade,
Dic Iacobo Papæ vice qui delicta reorum
Audit & absoluit confessos rite reatus
Congrua diuersis adhibens medicamina morbis
Sum Ieromartyr ego Dionysius, iste Philippus
Francorum Rex est luteo qui fasce solutus,
Hunc fuit ante diem, facias absoluat vt ipsum
Papa, potestatis illius numine soli
Quæ fuit à Christo cum claui tradita Petro
Fac domino commendet eum, missamque celebret,
Cuius in culpis venialibus ipse pietur.
Miles adhæc; Quis ego tantæ vt mysteria possim
Ferre rei, qui nec de lecto surgere possum
Mortis in articulo positus, nec credere Papa
Nec Iacobus volet ipse mihi, delirus habebor
Si præsumo viris proponere talibus ista.
Sanctus item: Fili cesset timor omnis, habeto
Firmam corde fidem stabili, sanatus ad illos
Ibis, & hæc inopina salus tibi lata repente
Et Papam & Iacobum faciet tibi credere prorsus.
Dixit, & vt vere sciretur quod bonus esset
Spiritus ægrotum plene sanando probauit
Aspergensque locum suaui perfudit odore.
Prosilit ille thoro sanus, vestigia morbi
Nulla manent, gaudet simul & miratur in omni
Parte sui nullum se iam sentire dolorem,
Fitque palam Iacobo verbum summoque per ipsum
Pontifici faciuntque fidem miracula verbo
Nullaque diuinis veniunt obstacula visis.
Althisiodoro monachorum Sanctus in vrbe
Conuentus Sancti Germani nomen honorant
Ecclesiam cuius ausi temerare latrones
Vespere victorem doluit quo Flandria regem
Clam præsumpserunt Res exportare sacratas
Deinde sacrista loci capsam stans ante beati
Præsulis, ipsius lachrymosa voce vocabat
Nomen, & eiulans clamabat: Cur ita seruum
Damnasti Germane tuum, quem criminis huius
Importuna reum damnabit opinio fratrum?
Quo te contuleras, vbi te diuersus habebas
Dum tua præsumunt violare sacraria fures?
Quæ nostra intantum pötuit te offendere culpa
Vt subterfugeres solito nos more tueri?
Protinus è sacra talis vox reddita theca
Tunc ait, hæc nobis cum damna illata fuerunt
Iuxta Cesonam procul haud à ponte Bouino

Cum Sanctis Francos alijs regemq; iuuabam
Cui fuit auxilio victoria præstita nostro,
Quique ipsum per nos fecit superare tot hostes
Iam faciet rebus vos exultare repertis.
Tot sanctos patres, tot prætextata virorum
Millia nobilium Rex procurauit adesse
Cœlestis sancti supremo regis honori.
Ac velut Ambrosio Martini nobile funus
Atque Seuerino patuit diuinitus olim:
Sic regis palmam tam longe nunciat vno
Vespere Germanus sic & Dionysius ipsi
Papæ commendat post sacrum funus eundem:
Sic voluit sanctos testes Deus illius esse
Sanctorum meritis quem vita nouerat æquum.
Sic certis illum signis designat amicum
Esse suum, vt liuor atro qui felle tumescens
Pascitur in viuis, saltem post fata quiescat
Vt nihil inueniat quod in illo mordeat vltra
Dente venenato, qui quod diuina potestas
Prædicat in toto populi clamoribus orbe
Aut negat aut aliqua peruertere nititur arte
Publica quem dudum iubet obmutescere fama
Ingeniumque fides occulta retundit amarum.

Conclusio Operis exhortatiua Ludouico nouo Regi.

HAc satis est Lodouice tenus cecinisse parentis
Me tibi gesta tui dilucida poscimus ecce
Ilia ducit equus crebro salientia pulsu.
Plurima sunt digesta quidem, sed plura supersunt
Quæ tu committes alijs tractanda Poëtis
Vberiore scient qui vena excudere versus
Qui melius poterunt ac plenius omnia digno
Magnificare stilo sancti miracula regis
Signaq; virtutum quibus illum cœlica virtus
Mirificat ciuemque probat de milite factum.
Hi plectro grauiore canent exordia regni
Clara tui, quantis iubilis & plausibus omnes
Iocundata nouum suscepit Gallia regem
Quam celebri sumptu, quo lumine, quam speciali
Ornata fuerint solemnizata diebus
Gaudia continuus toto celeberrima regno.
His tu materiam præbebis carmine dignam
Cum Baccho Rupella rubens potuque superba
Classe frequentatur, quo nusquam crebrius alter
Annisioque nihil caprio debente Lyæo
Se tibi subiciet, cum iuris apostata nostri
Succumbet victus tibi cum Xantone Moretus
Cum post retrofluum pelago crescente Gerunnam
In Pyrineo figes tentoria monte
Quo Pipinite sub nomine fixus vtrisque
Certa sit vt regnis distinctio Gallica, certus
Limes ab Hispanis discriminat arua colonis,
Dilatare tuos fines huc vsque teneris
Ius patrum vt teneas nullo mediante tuorum

Possideatq;

Possideatque nihil in finibus aduena nostris.
Nec regem regnare sines in pace nouellum
Qui modo præsumit Anglorum sceptra tenere
Quæ genitori eius subducta examine iusto
Te solum repetunt, tibi se quandoque reseruant
Vxoris pro iure tuæ tibi debita soli,
In quibus Angligenæ concors electio cleri
Et populi ac procerum tibi ius speciale parauit.
Te vocat iste labor tibi iam post Pascha paratus
Treugarum cum finis adest suplicamine multo
Quas iterum obtinuit à vestro patre Iohannes
Omine tunc dextro fœliciter arma capescens
Auspicijs genitoris iens, ius incipe regni
Integrare tui & regnum superaddere regno
Prima Thoarcenis indicens prælia muris
Vt tibi Burdegalam leuior via fiat ad vrbem,
Quam tu Marchcio comiti dabis, ille fidelis
Cum tuus existet, atque illam debeat eius
Vxori propter nuptum donatio facta
Quando fuit regi dudum sponsata Iohanni.
Tumque tibi fuerit Aquitannia subdita tota
Cum nihil in regno possederit aduena nostro,
Victrices alas Tholosanas transfer in oras
Facq; vt vera fides in partibus audeat illis
Ostentare caput, ritusque abolere prophanos
Hæresis vt toto regno procul exulet omnis
Nec tibi des requiem, donec puer Anglicus armis
Victa quibus nil iuris habet tibi sceptra resignet,
Solus vt in regnis habeas regnare duobus,
Eradicato de nostris funditus hortis
Serpentis niuei toto cum stirpe veneno,
Vt Britonis tibi promittunt præsagia vatis.
Hic honor, hæc virtus, ista excellentia, cuncta
Hæc certa tibi dona fide promissa fuerunt
Hæc Deus Helisabeth signo patefecit aperto
Cum sacrum portaret adhuc te pondus in aluo
Quæ Carnotensi Dominæ dum supplicat, & te
Eius in Ecclesia precibus commendat eidem
Sensit vbi primum sancto te ventre moueri
Cœlitus accensas in eadem quatuor hora
Ignis corripuit nullo accendente lucernas
Ipsius ante oculos populique astantis ad aram
Luxque satisfaciens reginæ cœlica voto
Et quanti ipsa esset meriti monstrauit aperte
Et prouenturos tibi præcurrebat honores.
Sors etenim cœlestis ad hoc iam te illa ligabat
Vt quæ bella pater inconsummata reliquit,
Consummanda tuis sint omnia protinus armis
Finalemq; dabunt super his tibi fata triumphum
Tu tantum virtute velis & viribus vti.
O mihi tunc ô si maneat pars vltima vitæ
Spiritus exactæ, tua coner vt acta referre
Digna quibus studeat Sophocles vel Hybera poesis.
O si Galterus illo vel Egidius esset
Tempore, quam claro niteant tua bella coturno

Totus Alexander & qui processit ab illo
Antiochus bis sexque duces plebs esse dolebunt
Respectus splendore tui succumbet & ipsa
De te composito mordax girapigra libello
Horum si similem mereatur habere Poëtam.

Karloto Thesaurario & Philippi Regis filio.

AT tu cuius amor omni mihi crescit in hora,
Vt libro sine laude tua supponere finem
Arbitror esse nephas, animi qui nobilitate
Argumenta refers generis clarique parentis
Te liquido vt liqueat genitum genitore Philippo
Qui carie lotus omni carismate carus
Karlotus verum meruisti agnomen habere
Qui proprium vero decorans agnomine nomen
Moribus exponis & vita nomen vtrumq;
Dogmata quem docui primum puerilia cuius
Tam dociles habilis fœcundat gratia sensus
Vt mihi iam dignus habearis doctor haberi,
Quintus adhuc decimus tibi vix licet annus agatur.
Ad te currenti tibi se per vota liganti
Porrige Petre manum vultuque recollige librum
Propicio, dignumque legi fac protinus ipsum
Natura studioque data tibi vi rationis
Dux & corrector fieri digneris eidem
Quæ desinit supplens, secare superflua callens.
Hic patris fratrisque tui præconia Regum
Excolit, hic stirpem Pipini & Francigenarum
Laudibus exequitur primaque ab origine gentis
Successiua sequens generatim nomina primo
Carmen in octaui Lodouici terminat anno.

Expliciunt Gesta Philippi Regis Franciæ.

ANNO DOMINI MILLESIMO DVCENTESIMO, VIcesimo tertio, defuncto pridie Idus Iulij rege Franciæ Philippo famosissimo qui Normannos subiugauit: Ludouicus eiusdem primogenitus ex Ysabella filia Balduini Comitis Hannoniæ, eidem succedens in regno, octauo idus Augusti prædicti anni, scilicet in festo Sancti Sciricy Remis à Guillermo Remensi Archiepiscopo cum Blancha vxore sua præsente Iohanne Rege Iherusalem & regni Principibus in Regem Franciæ coronatur, Anno ætatis suæ tricesimo sexto. In hoc ergo redijt regnum ad stirpem Karoli magni Imperatoris, de qua originem ex parte matris dignoscitur contraxisse.

Quædam recapitulatio de origine Regum Francorum. Rubrica.

FRanci namq; origine Troiani adhuc paganorum ritu dediti regnum suum in Gallias stabilierunt; vt in præsenti cernitur, quæ nunc ab eisdem Francia nominatur. Anno itaq; Domini 484. Childerico eorum rege mortuo, qui ciuitatem Treuerim cepit; Clodoueus filius eius regnum Franciæ fortiter tenuit & ampliauit: qui à Sancto Remigio baptismi gratiam cum suis subiectis percipiens regnauit ipse & eius progenies in regno fœliciter vsq; ad annum Domini septingentesimum quinquagesimum. Excepto quod per annos fere octoginta, octo à tempore Clodouci siue Ludouici regis mariti Sanctæ Batildis reginæ regibus à solita fortitudine

titudine degenerantibus, regni potentia per maiores domus diſponebatur. Vnde factum eſt vt Pipinus pater Caroli magni ex regali proſapia deſcendens per Blitildem filiam Chlotarij primi, maior domus ſub Hilderico rege inſenſato efficeretur. Quo Hilderico à Francis reprobato, & in monaſterio retruſo, Pipinus auctoritate Apoſtolica, & electione Francorum in Eccleſia ſancti Dionyſij in Francia à Papa Stephano cum vxore & filiis in regem vngerentur, eorumque generatio in hæreditatem regalis ſucceſſionis in perpetuum benediceretur, & omnis alienigena ab eius inuaſione Apoſtolico anathemate interdiceretur. Regnauit autem eorum progenies in regno Francorum, vſque ad annum Domini nongenteſimum viceſimum ſextum. Tunc Hugone Caputio comite Pariſienſi & duce Francorum regnum inuadente, translatum eſt de genealogia Carolorum in progeniem comitum Pariſiēſium, qui de genere Saxonum proceſſerunt. In geſtis etiam Sanctorum Richarij & Valarici legitur, quod eorum corpora translata ſunt à ſuis Eccleſiis in Eccleſiam beati Bertini apud ſanctum Audomarum in Flandria. ibique timore Normannorum & Danorum, qui pene Franciam vaſtauerant, repoſita tanquam in loco tutiori: Cumque Normanni tempore Caroli ſimplicis conuerſi eſſent ad fidem Chriſti, reportati ſunt ad ſuas Eccleſias. Attamen cum ea monachi ſui repeterent, monachi S. Bertini ea per violentiam Arnulphi comitis Flandriæ detinebant. Tunc S. Valaricus Hugoni magno Pariſienſi comiti, patri ſcilicet Hugonis Caputij, apparuit in ſomnis, & dixit ei: Vade ad Arnulphum comitem Flandrenſem, & dic ei, quod de S. Bertini Eccleſia remittat corpora noſtra in Eccleſias noſtras: plus enim loca noſtra diligimus quā aliena. Requiſitus ab Hugone quis eſſet vel quis eius ſocius? Ego, inquit, vocor Valericus, ſocius autem meus Pontinenſis Richarius. Quod ergo tibi pręcepit per me Deus, age feſtinanter, & ne diſſimules. Hugo igitur ad Arnulphum pergens, quæ ſibi mandata fuerant indicat. At ille ſuperbo animo Sanctorum corpora reddere recuſat. Tunc Hugo conſtanti animo dixit Arnulpho: Vide vt illo die & illo loco corpora Sanctorum honeſte mihi deferas animo ſpontaneo; quod ſi non feceris ſpontaneus, poſtea facies inuitus. Tunc Arnulphus timore Hugonis & potentia conſtrictus, duas thecas auro & argento decorauit, in quibus prædictorum Sanctorum reliquias depoſuit, ac die condicto ad monaſteriolum ſupra mare, quod caſtrum regis Franciæ eſt, Hugoni decenter retulit. Ille vero vnumquemque in ſuis locis reſignauit. Sequenti nocte ſanctus Valericus in ſomnis iterum Hugoni apparuit, & ei dixit: Quoniam feciſti ſtudioſe quæ præcepta ſunt tibi, & nos ad loca noſtra retuliſti, ſucceſſores tui in regno Francorum vſque in ſeptimam generationem regnabunt. Poſſumus autem præciſe ab Hugone Caputio rege filio iſtius Hugonis comitis vſque ad Ludouicum iſtum ſeptem generationes inuenire. Nam idem Hugo Caputius rex primus de genealogia Hugonis comitis, genuit Robertum, Robertus Henricum, Henricus Philippum primum, primus Philippus Ludouicum Groſſum, Ludouicus Groſſus Ludouicum iuniorem, Ludouicus iunior Philippum ſecundum patrem iſtius Ludouici de quo agimus. Qui Philippus rex ipſum Ludouicum genuit, vt dictum eſt, ex Eliſabeth ſiue Iſabella filia Balduini comitis Hanoniæ. Nam idem Balduinus proceſſit de progenie Emeniardis comitiſſæ Namurciæ filiæ Caroli ducis Lotharingiæ patrui Ludouici regis vltimi de genere Caroli magni ſine hærede defuncti, contra quem Hugo Caputius regnum vſurpauit, & Aurelianis in carcere mori fecit, & vſque ad quem progenies Pipini & Caroli magni Imperatoris in regni poteſtate perſeuerauit. Cum igitur iſte Ludouicus in regno ſucceſſerit patri, pater regnum in ipſo redactum ad progeniem Caroli magni, & ex prædicta etiam ſanctorum corporum relatione & iuſſione, videtur illa regni translatio facta fuiſſe per Domini voluntatem. In geſtis etiam Aquitanorum legitur, quod ideo Caroli progenies reprobata creditur, quod iam Dei gratiam negligens, Eccleſiarum potius neglectrix fuerit, quam creatrix videretur. Sed hoc Dei iudicio relinquamus, qui tempora mutat & transfert regna. Sicut ſcriptum eſt. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Et iterum: Sedes Ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere facit mites pro eis. Et ideo ad

propoſitum redeamus. Ludouicus igitur rex ſtatim poſt coronationem ſuam, regnum ſuum circumiens, homagia hominum circumquaque recepit.

Incidentia. Circa idem tempus Amalricus comes Montis fortis de partibus Albigenſium in Franciam propter inopiam victualium rediens, Carcaſſonem vrbem munitiſſimam & alia caſtra quæ cum labore maximo & ſumptu inęſtimabili ſuper Albigenſes hæreticos fuerant acquiſita, & per annos quatuor à Francigenis poſſeſſa reliquit. Eodem anno Iohannes rex Hieruſalem prima Dominica Quadrageſimæ Turonis baculum peregrinationis accipiens, ad S. Iacobum in Galicia profectus eſt. Qui inde reuertens per Hiſpaniam, accepit in vxorem dominam Berengariam ſororem regis Caſtellæ neptem Blanchæ reginæ Franciæ.

Quomodo Ludouicus Rex in Pictauiam duxit exercitum & cepit Rochelam.

ANNO Domini M.CCXXIIII. Ludouicus rex Franciæ tertio Nonas apud Pariſios Parlamentum generale tenuit; in quo Honorius Papa indulgentiam quę in Lateranenſi Concilio contra Albigenſes hæreticos fuerat inſtituta auctoritate propria ad tempus reuocauit; & Raymundus comitem Tholoſanum fide catholicum approbauit. Nec multum poſt in feſto ſancti Iohannis Baptiſtæ, ipſe Ludouicus rex cum Epiſcoporum, baronum & ſeruientium ac militum infinito exercitu Turonum vrbem adiit, & inde Moſter Iohanni caſtrum tendens, treugam vſque annum cum Hamerico vicecomite Toarcij reformauit. Quo facto in vigilia beati Martini æſtiualis Niordum caſtrum obſidet; ibique machinis applicatis Sauaricum de Malo leone & alios qui munitionem illam defendebant, in tantum lapidibus fulminauit, quod illi ſe dedentes caſtrum illud nobile tradiderunt. Sed ſaluis omnibus exeuntes, ne contra regem Franciæ vſq; ad ſequens feſtū omnium Sanctorū in aliquam munitionē niſi apud Rochelā ſe opponerent regi ſuper S. Euangeliū iurauerunt. Sic rex Ludouicus capiēs & poſtea muniens Niordū caſtrum, S. Iohannem de Angeliaco feſtinus adiit. Sed oppidani timentes ſibi, ſua ſeq; regi dedentes, eum honorifice ſuſceperunt. Rex vero ita proſperis clarus ſucceſſibus, Idus Auguſti Rochelam obſidet, & machinis ad muros applicatis Sauaricum de Maloleone & alios fere trecentos milites ac ſeruientes innumeros qui intus aderant grauiter impugnat, & ab eis multotiens impugnatur. Tandem cum idem Sauaricus & alij qui intus erant cum eo ſe crederent pecuniā ab Henrico rege Angliæ recepiſſe, archas quas eis miſerat plenas lapidibus & furfure dicitur, receperunt: Sicq; inter illos & Anglicos, qui ex parte regis Anglię illic aduenerant, diſcordia ſeminatur. Dum hęc taliter agerentur, diuino nutu in caſtro [*feſto*] beati Petri ad vincula apud Pariſios, vniuerſi ac ſinguli ab Eccleſia beatæ Mariæ, vſq; ad S. Anthonium proceſſiones ſolemniter celebrarunt, vt rex & triūphator omnium, triumphū concederet regi ſuo. Huic autē proceſſioni interfuerunt tres reginæ: ſcilicet Yſamburgis quondā vxor Philippi regis Francię, & domina Blancha regina vxor Ludouici regis cum filiis ſuis ac regina Hieruſalē, domina Berengaria neptis Blanchæ reginæ Franciæ. Quarum nec non & populi lachrymoſa ſuſpiria Deus vltionum velociter exaudiuit. Nam ſequenti die Ludouicus rex dato conductu Anglicis Rochelam in deditionem accepit, nec non & villæ Burgenſium iuramenta. Sic Anglici qui in illa cauda Aquitaniæ regionis diu latitauerant, amiſſa cauda illa à toto regno Franciæ penitus ſunt excluſi. Lemouicenſes etiam & Petragoricenſes, nec non omnes Aquitaniæ Principes, exceptis Gaſconibus, qui vltra Garonnam fluuium commorantur, fidelitatem regi Ludouico vultu deuotiſſimo promiſerunt & ei fideliter adhæſerunt.

Incidentia. Infra octauas aſſumptionis beatę Mariæ apud Montempeſſulanum auctoritate Apoſtolica Conciliū celebratur. Nam Honorius Papa Narbonenſi Archiepiſcopo dederat in mandatis, quod ibi modum pacis quā Raymundus comes Tholoſanus & alij Albigenſes ſanctæ matri Eccleſiæ offerebant, audiret, & quod inde faceret, remandaret. Qui conuocatis totius prouinciæ Epiſcopis & Abbatibus, ac clericis vniuerſis, à comite Tholoſano aliiſq; baronibus iuramenta recepit,

quod

quod terram securam & obedientem Romanæ Ecclesiæ redderent, & clericis redditus suos in integrũ restaurarent, eisq; pro damnis quindecim millia marcharũ infra tres annos persoluerent, & de hæreticis confessis vel cõuictis iustitiam facerent indilatam, ac pro posse suo per vniuersam prouinciã prauitatem hęreticam extirparent. In octauis beati Martini hyemalis inter Ludouicum regem Franciæ & Henricum regem Alemanniæ filiũ Friderici Imperatoris, qui de nouo iussu & voluntate patris Franc. [*Frid.*] in regem Alemanniæ coronatus apud Vallem coloris Conciliũ celebratur. ibiq; ambo multa de vtroq; regno tractantes, sed . . . par . . proficisci peragentes ad ꝓpria redierunt. Interim autẽ dum Saluaricus de Malolerne in Angliã transfretaret, succursum à rege Anglię Henrico petiturus, Anglici qui cum illo erant de illius adiutorio diffidentes eũ latenter capere tẽtauerunt: sed à proposito defraudati, inefficaces in Angliam deuenerũt. Saluaricus vero de manibus Anglorum sic euadens, & pluries infidelitatẽ eorum expertus, regi Franciæ Ludouico se submisit, eiq; in natali Domini homagiũ suum fecit. Præterea Henricus rex Anglię regniq; eius proceres de amissione regis Aquitaniæ condolentes Cõcilium in regno suo generale cõuocant, ad succursum Aquitaniæ pro rege suo ab vniuersis & singulis auxiliũ postulantes. Qui vnanimiter regi suo cõpatientes inter se tam clerici quam laici decreuerũt, & fideliter promiserũt ad auxiliũ ipsius rerum omnium suarum mobilium partẽ quintamdecimã se daturos. Quo facto rex collecto exercitu armatorũ nauigium parat, & fratrẽ suum Richardum cum trecentis nauigium armatorũ apud vrbem Burdegalã delegauit. Qui mari tranquillo protinus illuc applicatus, castrum quod Sanctũ Macharium dicunt, obsidet & expugnat. Quo completo regionẽ circumiacentem destruens, Rorollam villã obsidet & molestat. Sed gens villæ illius armis admodum erudita, ei resistit viriliter & repugnat. Quam villam cum diu molestasset frater regis Angliæ diuersis assultibus, nihilq; penitus profecisset; Ludouicus rex Franciæ prædictæ villæ compatiens cum marescallo suo stipendiarios milites illic misit, in quorum aduentu Richardus ab obsidione recedẽs, eis supra ripam Dordaniæ fluminis obuiauit. Franci vero vlterius propter fluuium transire non valentes, Limolium castrum obsident & expugnant, dominumque de Bragerat regis sui Ludouici subiugant ditioni. Quod Anglici percipientes & cum eis confligere non audentes, in Angliam reuersi sunt.

Incidentia de quodam, qui finxit se esse Balduinum Imperatorem Constantinopolitanum.

ANNO Domini M. CCXXV. mense Aprili, venit quidam homo in Flandriã qui dicebat se esse Comitem Balduinum quondã Imperatorem Constantinopolitanum, & se de Gręcorum carcere quasi per miraculũ liberatum. Quem videntes quãplurimi multaq; signa comitis Balduini quasi in eo deprehendentes, multa etiã gesta & dicta pręfati comitis, nec non & inter signa ab eo audientes & ea veraciter cognoscentes, eum quasi dominũ receperunt, & comitissam filiam Balduini comitis quam exosam diu habuerant ab omni fere comitatu Flandrię protinus eiecerũt. Illa vero quasi comitatu perdito desolata regem Franciæ Ludouicum adiit, multũ deprecans & plura ostendẽs, vt ei suum restitueret comitatũ. Qui eidẽ acquiescens pluribus gentibus apud Peronam adunatis venit, ibiq; illum qui fingebat se Balduinum comitem Flandriæ dato conductu ad colloquiũ conuocauit. Qui ibidem aduenies cum multitudine gentiũ, dum in præsentia regis ac legati & multorũ aliorũ de multis rebus inquireretur, ad ea respondere corã omnibus dedignatus est. Quo viso rex vehementer accensus, eum infra tertium diem de regno suo iubet egredi, dans ei conductum & licentiam redeundi. Ipse vero apud Valentinianas rediens à suis deseritur, & tandem sub specie mercatoris per Burgundiam fugiens à quodam milite captus, comitissæ redditur & carcere mancipatur. Quem sui postea diuersis pœnis afficientes, ad vltimum patibulo suspenderunt.

Eodem anno in festo Apostolorum Petri & Pauli Romanus sancti Angeli diaconus Cardinalis legationis officio fungens in Francia Turonis venit, & sequenti tertia die cum rege Franciæ Ludouico Caynonem perrexit. vbi rex cũ Hamerico

vicecomite Toarcij vſq; ad feſtum Magdalenæ treugas prolongauit. Statimq; rege in Franciam remeante & Parlamentum Pariſiis conuocante in vigilia beatæ Mariæ Magdalenæ vicecomes Toarcij Pariſios veniens, coram legato & regis Angliæ nũcius præſentibus homagiũ regi fecit. Circa vero purificationẽ beatæ Mariæ Ludouicus rex & magnates regni Franciæ plurimi & Archiepiſcopi & Epiſcopi & barones Pariſiis adunati contra Albigenſes hæreticos crucis ſignum per manum Romani Cardinalis aſſumpſerunt.

Quomodo Ludouicus Rex cepit Auignionem, & in reditu ſuo defunctus eſt.

ANNO Domini M. CCXXVI. Ludouicus rex Franciæ & omnes cruce ſignati Bituris conueniunt. & inde procedentes per Niuernam & Lugdunum ciuitates apud Auignionem vrbem fortiſſimam & quaſi inexpugnabilẽ ab Eccleſia Romana per VII. annos excommunicationi ſubiectam propter hæreticam prauitatem peruenerit. Cum igitur rex crederet pacificum per Auignionem tranſitum habiturum propter quaſdam præuias pactiones quas cum illis de ciuitate habuerat, illi portas ſuas clauſerunt, & regem cum ſuis exterius excluſerunt. Rex miratur, & ſpiritu virtutis aſſumpto villam obſidet obſide tripertito in vigilia S. Barnabæ Apoſtoli, quæ fuit quarta feria Pentecoſtes machinæ eriguntur, trabucheta, petrariæ, mangonelli parum proficiunt, quia ij qui intus erant viriliter ſe defendunt. durat obſidio vſq; ad feſtum Aſſumptionis beatæ Mariæ. ibidem tamen mortalitate maxima pullulante de noſtris circa duo millia telorum imbribus & lapidum volatu, & infirmitate propria moriuntur. Moritur ibidem Guido comes S. Pauli percuſſus lapide petrariæ; vir armis ſtrenuus, catholicus, & honeſtus. Moritur etiam ibi Epiſcopus Lemouicenſis, & comes Campaniæ redit ad propria ſine regis licentia vel legati. Tunc Auignienſes regis magnanimi conſtantiam attendentes, quod cum ſuis proceribus iuramento firmauerat ſe non receſſurum donec villa caperetur vel redderetur, ducentis datis obſidibus de melioribus ſuæ ciuitatis iurant ſtare Eccleſiæ ſe mandato. Ad mandatum igitur legati & rege imperante foſſata implentur, trecentæ domus turrales, quæ in villa erant, & omnes muri circumquaq; ſolo diruti coæquantur, villa abſoluitur, & legatus inducit in ea multas bonas & laudabiles conſtitutiones. Magiſter vero Nicolaus de Corbeia monachus Cluniacenſis in ipſius loci Epiſcopum conſecratur. Rex inde amoto exercitu progreditur per prouinciam, & redduntur ei pacifice ciuitates, fortericiæ, & caſtra omnia vſq; ad leucas quatuor à Tholoſa. Rex vero loco ſui Himbertũ de bello ioco toti illi præficiẽs regioni redire in Franciã properauit. Die autẽ Iouis ante feſtum omnium Sanctorũ regem ad propria redeuntem infirmitas mortalis inuaſit, & die Dominica ſubſequenti, ſcilicet in octauis omnium Sanctorum dum eſſet apud Montpancier in Auernia anno Domini M. CCXXVI. migrauit ad Chriſtum. Vir vtiq; catholicus & miræ ſanctitatis omnibus diebus vitæ ſe non maculauit præterquam cum vnica vxore ſua ſibi legitimo matrimonio copulata. Ibi dicunt completam fuiſſe prophetiam Merlini qua dicitur: In ventris monte morietur leo pacificus. Quo in loco non eſt auditum ante ipſum regem aliquem deceſſiſſe. Corpus vero eius ſui ad eccleſiam beati Dionyſij in Francia transferentes, eum iuxta patrem ſuum Philippum Regem Auguſtum honorifice ſepelierunt.

GESTA SANCTI LVDOVICI FRANCORVM REGIS DESCRIPTA PER FRATREM GVILLERMVM DE NANGIS monachum ſancti Dionyſij in Francia.

Geſta ſanctæ memoriæ Ludouici Regis Franciæ.

REGVM & Principum geſta recordatione digniſſima, qui antiquis tẽporibus regnauerũt, ne ab humana memoria viderent excidere, & edaci vetuſtate ea cõtingeret

tingeret aboleri, labor & diligentia hiſtoriographorum ſtuduit literarum traditionibus tradere ad exemplum. Cum enim modernorum Regum ac Principum talia recitantur auribus, quid aliud agitur, niſi breuis quædam & tacita exhortatio, vt ipſi per actus conſimiles efficiantur magnanimi, & ipſis moribus & vita ſe conforment. Ideo ego frater Guillermus de Nangis Eccleſiæ ſancti Dionyſij in Francia indignus monachus, prædictorum hiſtoriographorum veſtigia ſequi deſiderans, quia tamen ſcholaſticus non eram, imo pauper & modicus in ſcientia literarum, ad inſtar illius recolendæ mulieris Ruth ad agros cucurri ſcripturarum, ſpicas inde recolligens merentium doctorum, quas nobis poſt tergum ſuum de induſtria reliquerũt. Cõgregato igitur quod collegi, placuit mihi vnius libelli manipulum de geſtis ſanctæ recordationis & bonæ memoriæ Ludouici regis Franciæ glorioſi, cuius inclita vita extat in Eccleſia bonorum operum forma in exemplum mihi & poſteris præparata. Dominus enim Gilode Remis commonachus noſter principia geſtorum eius inchoans, quia morte præuentus eſt, terminare non potuit. Frater vero Gaufredus de Bello loco ordinis Prædicatorum ea quæ ad mores pertinebãt, vitam ipſius regis ſanctiſſimam, abſque geſtis prœliorum & negotiorum ſecularium prudenter ac religioſe ſcribere procurauit. Et quia de prædicto rege nõnulli alia aliqua ſcripſerunt, quæ ad multorum notitiam non venere, ego omnium ac prædictorum quorum potui fragmenta in vnum ſtudui colligere ne perirent. Ad venuſtatem tamen hiſtoriæ plura per incidentiam appoſui quæ in diuerſis mundi partibus ſuo tẽpore euenerunt. Præterea lectorem huius operis expoſtulo, vt non moueat ipſum tam rudis hominis ſcribentis auctoritas, nec quis dicat, ſed quæ dicuntur, attendat. Vtile vero non iudicatur dubiis verborum ſententiis hiſtoriæ ſeriem tradere, ſed plano & ſimplici loquendi genere, vt ſimplicibus & peritis intellectus capacitas ſit communis. Et quia tamen de tam bona arbore Ludouico rege ramus peroptimus Philippus rex eiuſdem filius egreſſus eſt, qui patri ſucceſſit in regno, acta eius poſt geſta patris laboraui cognitioni tranſmittere poſteriorum. Præſertim cum ad virtutem plerunque liberi patrum prouocentur exemplo, parentumque probitas velut quædam ſcintilla transfuſa in cordibus filiorum licet in quibuſdam ſopita ſit, & quaſi præmortua, facile tamen multotiens in eorum memoria conualeſcit. Et ob id antiquitus Romani patrum domi conſeruabant imagines, vt anteceſſorum eis acta ſemper occurrerent, puderetque degenerem ſequi laſciuiam ac turpi languere deſidia, & amplectendæ virtutis quaſi quandam neceſſitatem præ oculis retinerent. Quod opus vobis domine Rex Francorum Philippe illuſtriſſime, videndum pariter & legendum tranſmitto, vt cognoſcentes tantorum principum aui & patris ſtrenuos & commendabiles actus, eos in exemplum virtutis quaſi ſpeculum habeatis gaudeatiſq; in Domino vos de tam bono & laudabili ſanguine originem protraxiſſe.

Nobiliſſimo atque ſtrenuiſſimo rege Franciæ Ludouico, filio illuſtriſſimi Philippi Auguſti regis Francorum, qui Normanniam ſubiugauit, apud Montpancier in Auernia in reditu de terra Albigenſium defuncto. Ludouicus eius filius, qui nõdum ætatis ſuæ annum duodecimum attigerat, regni Francorum faſtigium eſt adeptus, & infra menſem poſt patris obitum Remis prima Dominica aduentus per manum venerabilis patris domini Iacobi Sueſſionenſis Epiſcopi, vacante ſede Remenſi, coronatus & inunctus fuit. anno videlicet ab incarnatione Domini milleſimo ducenteſimo viceſimo ſexto. Qui ſummæ ingenuitatis puer velut ſurculus ex dulciflua abſciſſus arbore in primæuo flore radicem figens, cœpit odoriferos gratiſſimæ pueritiæ flores emittere, & ſub diſciplina egregiæ & venerabilis matris ſuæ Blanchæ, quæ eum ſub protectione curatoria prudenter & diligenter educabat, liberalem animum ad ſapientiam informare. Ab illicitis vero pectoris ſui motus nobili reprimens continentia, ſpretis imbecillis ætatulæ diſcurſibus ſapientum tractatibus corde vltraneo inhærebat. Si quid vero probitatis vel prudentię aure captabat, prout tempus dictabat, ſagaci memoriæ protinus committebat. Vnde ab initio regni ſui ſapientia à Deo ſibi diuinitus inſpirata, conſiliarios & aſſeſſores tam clericos quam laicos electiſſimos tam fidelitate quam vita & ſapientia habere voluit, &

vndecunque poterat eligi faciebat. Audierat quidem de quodam Imperatore qui fertur dixisse, minus fore malum Imperatorem siue Regem habere malum quam consiliarios malos: quia de facili plures vnum attrahunt, non plures vnus.

De conspiratione facta contra Regem Ludouicum.

EODEM anno quo coronatus fuit Ludouicus rex, Hugo comes Marchiæ & Theobaldus comes Campaniæ, nec non & Petrus comes Britanniæ contra ipsum regem & dominum suum conspirantes, fœdus ad inuicem inierunt. Vnde comes Britanniæ ex consensu comitis Campaniæ, qui absque licentia imo contra voluntatē & præceptum regis iam defuncti Ludouici de terra Albigensiū redierat, castellumq; quod S. Iacobum de beueron nominant, quod vna cum alio quod Velesinum dicitur, sibi rex defunctus Ludouicus diu ante in custodia tradiderat, prout melius poterat firmabat, & victualibus muniebat. Sed cōfœderationem & in regnū suum eorum machinationem pessimam nouus rex adhuc iuuenis peragnoscens, asseruit iurans in brachio fortitudinis suæ, quod defenderet se de omnibus. habitoque cum suis consilio, contra illos incredibilis multitudinis ducens exercitum, vsque ad Careriam de Curcetio quātocius properauit. Rex siquidem Romanū Cardinalem sedis Apostolicæ tunc legatum in Francia, comitemq; Bolonię Philippum auunculū suum, nec non Robertum comitē Drocensem fratrē comitis Britanniæ in suo habebat comitatu. Cum autē vidisset comes Campaniæ exercitum regis mirabilem, dominumque suum naturaliter pertimescens, à suo prauo proposito resipiscens adhęrensq; regi Francię, à comitū Marchiæ & Britannię cōsortio celeriter resiliuit. Quia [*Quem*] rex ad amicitias pristinas hilari vultu recepit: Deinde duos prędictos comites videlicet Marchiæ & Britannię fecit regali edicto ad suum parlamentum conuocari. Sed qui iam aduersus eum & reginam matrē eius confœderati fuerant, regis mandatū vilipendentes, & ad eius parlamentum venire penitus contemnentes, mandauerunt ei quod apud Chinoniū, si suæ placeret voluntati aduentarēt. Sed hoc incassum. Nam ad diem pręfixā nec personaliter accesserunt, nec per seipsos sufficienter mittere voluerunt. vnde secundo etati [*hortati*] & à suis affinibus persuasi quod ad regis domini sui parlamentum accederent, mandauerunt ei quod Turonis coram ipso libenti animo comparerent. Sed mandatum de die in diem adimplere differentes, rex nobilis iratus vehementer, communicato cum suis baronibus consilio ne aliquid contra iura agere videretur, tertio iussit eos suo parlamento interesse. Et tunc primo stultam suam superbiam, & domini sui regis clemētiam perpendentes, mandauerunt ei humiliter & deuote quod apud Vindocinum, si vellet, in suam præsentiam cōparerent, & de omnibus sibi ipsi fore fecerant, emēdarent. Quod vt ore promiserunt, opere cōpleuerunt. Rex vero prout erat innatæ mansuetudinis, nolens malum pro malo reddere: ipsis pœnam conspirationis & inobedientiæ misericorditer relaxauit. Hic igitur rex in principio regni sui de hostibus suis, absque humani sanguinis effusione per Dei gratiam mirabiliter triumphauit. Sed anno subsequenti iterum dissensio inter ipsum & barones Franciæ orta fuit, quæ in rerum mutationibus oriri multotiens cōsueuit. Inuidebant enim quod regina Blancha mater regis, tutelam regni & filij videbatur habere. Vnde quadam die cum rex esset apud castra sub monte Laterici, sciens fere omnes barones Franciæ in malum suum machinari, cum paucis militibus, quos secum duxerat, voluit [*noluit*] remeare, sed congregans vndecunque exercitum, vallatus multitudine armatorū cum armis & bellico apparatu Parisios honorabiliter repedauit. Et ita dispositione diuina, qua dies anni & tempora disponuntur, sic actum est, vt toto illo anno contra dominum suum regem barones Franciæ, videntes quoniam manus Domini esset cum illo, nihil facere attentarent.

Quomodo Ludouicus Rex venit in auxilium comitis Campaniæ contra barones Franciæ, qui in odium sui eundem obsederant.

ANNO igitur II. regni sui, qui fuit annus incarnati verbi M. CCXXVIII. quidā barones Francię dolentes qđ comes Cāpanię contra comitū Marchię & Britānię volunta-

voluntatem, ac fœdus quod cum ipſis inierat, regi Ludouico adhæſiſſet, & eorum nefandiſſima conſilia regi denudaſſet, infinitum exercitum collegerunt, & intrantes terram Comitis Campaniæ in fortitudine graui caſtella, villas, vicos & municipia igne conflagrantes vaſtauerunt. Et ita terram illam debacchando deſtruentes vſque ad Chanoſiam, quæ ſita eſt inter Barrenſem villam ſuper Sequanam & vrbem Trecenſem perrexerunt & cœperunt eam obſidentes fortiter impugnare. Videns autem Comes Campaniæ baronum tyrannidem increuiſſe, nuntios ad regem Ludouicum dominum ſuum tempeſtiue mittere procurauit, ſignificans ei mala quæ ſibi barones Franciæ inferebant, & rogans eum, vt dominũ ſuum regem, quatenus ſeipſum & terram ſuam, quam in eius dedecus vaſtantes intrauerant defendere dignaretur. Vnde rex cogitans quod eadem fidelitate qua ſubditus ad dominum & dominus ad ſubditum teneretur, auxilium ei de iure non valuit denegare. Qua de cauſa ad barones tranſmiſit nuntios, mandans eis per ſuas literas patentes, ne vltra aliquo modo Comitem Campaniæ præſumerent infeſtare: ſed quaſi ſemi apertis auribus & ſemi clauſis oculis regias literas videntes & audientes, ab obſidione prædictæ villæ recedere noluerunt. Quod vt audiuit rex animo audaci, ſicut decuit, collecta multitudine militum armigerorum ac ſatellitum armatorum iter arripiens, cœpit aduerſus dictos barones in manu forti & brachio extento cum indignatione animi properare. Cuius aduentum agnoſcentes, ſed ipſum minime expectantes, a ſede quantocius receſſerunt, quod rex vt veraciter comperit Pariſios remeauit.

Quomodo Petrus Comes Britanniæ inſurrexit contra dominum ſuum regem Franciæ Ludouicum.

EVOLVTO ſiquidem poſtea non longo dierum eiuſdem anni curriculo, Petrus Comes Britanniæ fretus auxilio & conſilio baronum Franciæ ad tantam deuenit ſuperbiam, quod contra dominum ſuum regem Ludouicum iterum inſurgens, Henricum regem Angliæ in auxilium ſuum cum maxima multitudine Anglicorum aduerſus regem Franciæ pugnaturus, mare fecit tranſmeare. Et tunc iuxta vires ſuas exercitum colligentes, terram Chriſtianiſſimi regis Francorum Ludouici hoſtiliter intrauerunt: ſed ad tantæ præſumptionis execrandæ vindictam rex æſtuans zelo iuſtitiæ & feruore animatus, primo Comitem Britanniæ, qui illius malitiæ caput eſſe videbatur diſponens debellare, bellicoſorum militum Franciæ phalanges robuſtiſſimas ad ſe regali edicto ocius conuocauit. Quibus circumſeptus & vallatus, aduerſus prædictum Comitem, vt eius repelleret tyrannidem, vſque ad caſtrum quod Beleſinum dicitur properauit. Illud autem caſtrum a rege Ludouico defuncto, vt dictum eſt, idem Comes acceperat in cuſtodia, ſed reddere non volebat, affirmans illud ad ſuam iuriſdictionem pertinere. Rex ilico caſtrum celeri obſidione cingens, erectis petrariis groſſos lapides iacientibus, ipſum cœpit fortiter expugnare. Vnde paucis diebus reuolutis, factum eſt, vt ii qui intus ad defendendum caſtrum prius erant promptiſſimi, regis exercitus fortitudinem admirantes, videnteſque quod diu eius non poſſent reſiſtere poteſtati, & quod nulla euadendi facultas eis ex aliqua parte poterat ſubuenire rogantes ea quæ paci ſunt, prædictum caſtrum in breui tempore neceſſitate coacti regiæ excellentiæ reddiderunt: iam enim caſtrum ictibus tormentorũ concuſſum in aliqua ſui parte ruinam imminentem minabatur, & ideo obſeſſi pauitantes & formidoloſi reddebantur. Et tunc rex Angliæ cum pudore & ignominia verſus Angliam cum ſuis Anglicis regem Franciæ pertimeſcens, velociter transfretauit. Sic igitur caſtrum contra ſpem plurimorum, eo quod inexpugnabile videbatur, tum propter ſitum naturalem, tum propter murorũ & turrium fortitudinem, tum propter defendentiũ probitatem, paucis diebus rex Ludouicus ſibi regia fortitudine ſubiugauit. Quicquid vero caſtri defenſores in regiam maieſtatem deliquerant, rex benignitate ſua inclyta eiſdem miſericorditer cõdonauit. Hoc etenim totum factum fuit tempore hyemali, quo adeo vehemens algor frigoris increuerat, quod ex præcepto reginæ Blanchæ matris domini regis, mulieris admodum callidæ & ingenii perſpicacis, quæ ibi

erat, ignis in circuitu equorum fuit accenſus non modicus, ne præ magnitudine frigoris interirent. Hæc enim fuit omni mulierum ſui temporis prudentiſſima, veneruntque omnia bona regno Franciæ pariter cum illa.

Incidentia. Eodem tempore quo rex Franciæ Beleſinum caſtrum expugnauit; Iohannes de vineis homo fideliſſimus, & in armis ſtrenuiſſimus colligens exercitum in Normannia, & ducens *a la haye Paenele*, eam infra paucos dies domino ſuo regi Franciæ Ludouico potenter ſubiugauit. Circa idem tempus Honorius Papa moritur: & poſt mortem eius Huquelinus Epiſcopus Hoſtienſis eligitur ad Papatum, & alternato nomine Gregorius nonus huius nominis appellatur. Eodem anno quo ſupra in feſto ſanctorum Vedaſti & Amandi obiit venerabilis & beatæ memoriæ Petrus de Antolio abbas Eccleſiæ beati Dionyſii Areopagitæ, & in feſto ſanctæ Scholaſticæ fuit electus Odo Clementis in abbatem eiuſdem Eccleſiæ, eodem die confirmatus a domino Romano Cardinali ſedis Apoſtolicæ legato. Item eadem die recepit regalia. in craſtino fuit benedictus ab Epiſcopo Carnotenſi.

Quomodo Comes Britanniæ ſecundo contra regem Ludouicum rebellauerit.

ANNO Domini M. CC. XXIX. regni Ludouici tertio, Petrus Comes Britanniæ, vt præſumptuoſus & ſuperbus, adiecit iterum, non tamen impune, terram ſereniſſimi regis Francorum Ludouici domini ſui infeſtare. Quod rex non valens pacifice ſuſtinere, magno exercitu congregato aduerſus eum vſque ad caſtrum, cui Adon vocabulum eſt ire citius cum apparatu regio feſtinauit. Quod obſidens circumquaque in breui tempore per fortitudinem ſuam expugnauit. Quo capto, ad aliud quod Caſtiâcianus nominatur, duxit exercitum. Sed qui illud paullo ante defendere conabantur, videntes regis Franciæ exercitum fortem, nimis timuerunt, vnde claues caſtri afferentes, ſe ipſos cum caſtro regis beneuolentiæ tradiderunt. Quos ſtatim recipiens, quicquid in ſe deliquerant eiſdem, vt pius & miſericors condonauit: ſed caſtrum muniens ſua gente, longo poſtea tempore cuſtodiuit. Sic igitur Petro Comite Britanniæ, necnon cæteris Franciæ baronibus perdomitis, Ludouicus rex Francorum magnanimus regnum ſuum auxiliante Domino, qui in terra pacem donat hominibus bonæ voluntatis, tranquilla pace per annos quatuor & eo amplius gubernauit. Eodem anno rex Arragonum cepit inſulam, vbi beatus Vincentius martyrizatus fuit, & inde expulſis Sarracenis, Chriſtiano nomini dedicauit. His quoque temporibus ſancta Elizabeth filia regis Hungariæ coniunx Landeg Thoringiæ Ducis, & beatus Antonius de ordine fratrum Minorum clarueru͂t.

Quomodo Ludouicus rex fundauit Eccleſiam montis regalis, & cur reges Franciæ portant in armis ſuis florem lilij.

ANNO Domini M. CC. XXX. regni ſui quarto Ludouicus rex Franciæ iuuenili ardens caſto amore, vtpote cuius anima, ſicut ceruus ad fontes aquarum, deſiderabat ad Dominum, conſtruxit ſumptuoſam & admirandi operis abbatiam in Epiſcopatu Beluacenſi prope Pellimontem, in loco qui Cuimont dicebatur, quæ modo a regis nomine nominatur Mons regalis; in qua ab initio nouitatis ſuæ abbatem cum XX. monachis de ordine Ciſtercienſi ad ſeruiendum Domino ibidem inſtituit, & Eccleſiam intrinſecus conſtructam ornamentis eccleſiaſticis mirifice decorauit. Et vt diuinis laudibus monachi Dei cultores in eadem aſſidue commorantes per inconuulſa tempora liberius deuotiuſque vacarent, eidem loco plurima & ingentia prædia, vnde poſſent ſuſtentari miſericorditer erogauit. Eodem anno magna diſſenſio Pariſiis inter clericos & burgenſes fuit orta: nam burgenſes quoſdam de clericis occiderunt, & ideo clerici Pariſiis recedentes per diuerſas mundi prouincias diſperſi ſunt. Videns autem rex Franciæ Ludouicus quod ſtudium literarum & philoſophiæ, per quod theſaurus ſcientiæ, qui cunctis aliis præeminet & præualet acquiritur, receſſiſſet Pariſiis, quod primo venerat ab Athenis Romam, & a Roma cum militiæ titulo in Galliam, grauiter cœpit dolere; metuenſque rex piiſſimus ne tantus & talis theſaurus a regno ſuo elongaretur, eo quod diuinæ ſalutis ſa-

tis sapientia & scientia, & ne ipsi aliquando a Domino diceretur: Quia repulisti scientiam, repellam te, supra dictos iam clericos mandans redire, redeuntes clementissime recepit, & ab ipsis burgensibus quicquid antea clericis fore fecerant, fecit ipsis celeriter emendari. Sic [Si] enim tam pretiosissimus thesaurus sapientiæ salutaris, quod olim de Græcia sequendo Dionysium Areopagitam Parisiis ad partes Gallicanas deuenerat cum fide & malitiæ titulo, de regno Franciæ tolleretur, maneret vtique liliatum signum regis Franciæ, quod trini floris folio depictum est, in vna parte sui mirabiliter deformatum: nam ex quo Deus & Dominus noster Iesus Christus voluit tribus prædictis gratiis, scilicet fide, sapientia, & militia, specialius quam cætera regna, regnum Franciæ sua gratia illustrare; consueuerunt reges in suis armis & vexillis florem lilii depictum cum tribus foliis comportare; quasi dicerent toti mundo, fides, sapientia, & militiæ titulum abundantius quam regnis ceteris sunt regno nostro Dei prouisione & gratia seruientes. Duplex enim par flos lilii sapientiam & militiam significat, quæ duo sequentes de Græcia in Galliam Dionysium Areopagitam cum fide, quam ibidem Dei gratia seminauit tertium florem lilii facientem custodiunt & defendunt: nam fides gubernatur & regitur sapientia, ac demum militia defensatur. Quamdiu enim prædicta tria fuerint in regno Franciæ fortiter & ordinate sibi inuicem cohærentia, stabit regnum. Si autem de eodem separata fuerint, vel chil auulsa, omne illud in seipsum diuisum desolabitur atque cadet.

De renouatione Ecclesiæ sancti Dionysij per consilium Ludouici regis, & de compassione quam pro amissione sancti claui demonstrauit.

ANNO Domini M.CC.XXXI. regni Ludouici Franciæ quinto, Odo Clementis abbas sancti Dionysii in Francia cepit ex consilio regis Ludouici & reginæ matris eius dominæ Blanchæ, aliorumque virorum proborum & religiosorum Ecclesiam beati Dionysii renouare, quod antea sine consilio non audebat facere, quia sciebat eandem Ecclesiam dedicationis mysterium a Domino recepisse. Sequenti anno sanctissimus clauus Domini, vnus de illis ex quibus corpus Dominicum cruci affixum dicitur extitisse, qui a tempore Caroli Calui regis Franciæ & Imperatoris Romani, in eadem sancti Dionysii Ecclesia dono ipsius permanebat, cecidit de vase suo dum daretur gentibus ad osculandum; & sic perditus fuit inter multitudinem osculantium, tertio Kalendas Martii; sed primo die Aprilis sequentis, multis prodentibus miraculis inuentus ad prædictam Ecclesiam cum gaudio & magna exultatione, in die sancto Parasceues est allatus. Huius claui sanctissimi amissione dolor & compassio quæ regi Ludouico & matri eius reginæ, ac multis accidit, non puto omittendum. Audientes vero rex & regina mater eius tam pretiosissimum thesaurum in regno suo fuisse perditum, vehementer doluerunt, dicentes quod sibi nihil penitus potuisset nuntiari, vnde possent, aut deberent grauius molestari. Illustrissimus autem & pius iuuenis rex Ludouicus tandem præ doloris magnitudine exclamasse dicitur, se maluisse optimam regni sui ciuitatem hiatu terræ funditus periisse: qui statim viros eloquentes & eruditissimos a latere suo mittit, qui dolorem & fletum abbatis & conuentus sancti Dionysii, quos inconsolabiliter contristatos audierat, verbis bonis & consolatoriis leuigarent. Ipse quoque in propria persona venire voluit, sed discreta suorum consideratio non permisit. Qui confestim clamari voce præconis per plateas ciuitatis Parisiis iubet, vt si quis clauum Dominicum inuenerit, cito reddat, & securus de vita de fisco regio percipiet centum libras. Quid referam, quanta doloris ac mœroris anxietas audito tali nuntio, Parisienses afflixerit? Omnis sexus, omnis ætas, omnis conditio, atq; scholarium ibidem studentium innumera multitudo in lachrymas resoluuntur; concurrunt ad Ecclesias, diuinæ bonitatis suffragium, sub tam graui periculo flagitantes. Et ita commune damnum, tanquam speciale & proprium vnusquisq; deplorabat: nec solum Parisiis, sed vbicunque per regni prouincias rumor iste, fama prouolitante, veniebat, tam nobiles, quam ignobiles: tam clerum, quam populũ dolore

conſimili perſtringebat. Timebant etenim quamplurimi de ſapientibus, ne forte infortunium quod in capite regni contigerat, toti regno aliquod graue incommodum, vel etiam generale excidium, quod auertat Omnipotens, præſignaret. Anno ſequenti, ſcilicet anno Domini M. CC. XXXIII. regni Ludouici regis ſeptimo obiit Philippus Comes Boloniæ, filius Philippi regis, & ſepultus fuit in Eccleſia ſancti Dionyſii Areopagitæ.

Quomodo Ludouicus rex deſponſauit Margaretam filiam Comitis Prouinciæ. Rubrica.

ANNO Domini M. CC. XXIIII. regni Ludouici regis Franciæ VIII. ætatis vero ſuæ XIX. cupiens idem rex de fructu ventris ſui proceſſurum aliquem, qui poſt ipſum in regni ipſius ſolio reſideret, non cauſa libidinis, ſed prolis optandæ vxorem ducere cogitauit. Et tunc miſit Galterum Senonenſem Archiepiſcopum, & dominum Iohannem de Nigella militem ſuum, ad Comitem prouinciæ, hominem in armis ſtrenuum, ſimplicem, rectum, ac timentem Deum, mandans ei quatenus filiam ſuam Margaritam iuuenem, quam ipſe rex volebat ducere in vxorem, ſibi mittere non differret. Quibus auditis præfatus Comes lætatus eſt valde, & fide nuntiorum filiam ſuam quam a rudimentis infantiæ ſecundum Euangelium erudierat, & Dominum metuere docuerat, tradidit gratulanter. Et ſic accepta a parentibus licentia, regii nuntii Margaritam puellam facie pulchram, ſed fide pulchriorem, Dominum timentem, bonis moribus perornatam, omnium mulierum ſui temporis dapſiliorem, Ludouico regi excellentiſſimo adduxerunt. Quam rex paucis diebus reuolutis apud Senonenſem vrbem in vxorem ducens legitimam, vt Francorum dominam & reginam a Galtero ciuitatis Senonenſis Archiepiſcopo inungi & regali diademate fecit ſolemniter coronari.

Quomodo Comes Campaniæ exercitu congregato diſpoſuit regem Ludouicum expugnare. Rubrica.

ANNO ſequente, Theobaldus Comes Campaniæ colligens exercitum aduerſus dominum ſuum Ludouicum regem inſurgere attentauit. Quod rex agnoſcens regni ſui Ducibus & Comitibus conuocatis Pariſiis ſuum exercitum congregans contra prædictum Comitem, ad ipſius reprimendam ſuperbiam vſque ad nemus Vicinarum cum his qui ſecum erant, cœpit celeriter proficiſci. Sed poſtquam hoc Comes Campaniæ veridica comperit relatione, animo turbatus & anxius, eo quod contra dominum ſuum ligium regem Francorum leuare calcaneum præſumpſiſſet, attendens Francorum audaciam & virtutem quid agere deberet penitus ignorabat. Tandem bonum habens conſilium & ſalubre, ſciens non eſſe turpe cum re mutare conſilium, ad dominum ſuum regem tempeſtiue nuntios delegauit, mandans ei & obnixius rogitans, vt iram & indignationem quam aduerſus eum conceperat, deponere dignaretur: & vt in oculis eius gratiam poſſet celerius inuenire, eidem duas villas cum forteritiis ſuis, ſcilicet Brayum ſuper Sequanam & Moſterolium enforſdione in ſignum ſubiectionis omnimode tradidit in perpetuum abſque inquietatione aliqua poſſidendas. Nam quemadmodum in rebelles & ſuperbos iuſtitiã: ita ſibi in ſubditos humiles & pacificos regis cognouerat pietatem. Sic igitur Comes Campaniæ, qui per ſuam ſuperbiam dominum ſuum regem offenderat, ipſum ſua humilitate præuia ſine aliquo congreſſu meruit pacificare. Et tunc rex cum gente ſua Pariſios remeauit.

Quomodo rex Harſacidarum miſit quoſdam Harſacidas in Franciam ad occidendum regem Franciæ Ludouicum.

ANNO Domini M. CC. XXXVI. Diabolus cui ſemper eſt proprium melioribus inuidere, videns regis Ludouici ſanctitatem & proſperitatem in gubernatione regni ſui, cœpit in malum ipſius regis periculum nouum & quaſi ineuitabile vt occultus machinator & peſſimus procurare. Nam Vetulus de montanis rex Harſacidarum cœpit, a diabolo circumuentus de morte Ludouici regis Franciæ pertractare.

ctare. Habitabat vero iste rex pessimus & maleuolus in confinio Antiochiæ & Damasci, in castris munitissimis super montes: qui multum erat reueritus a Christianis & Sarracenis propinquis ac remotis, propter hoc quod multotiēs principes eorum indifferenter interficere per nuntios faciebat: nam quosdam pueros de terra sua faciebat in palatiis educare, & ibi addiscebant idiomata, & docebantur dominum suum super omnia timere, eique vsque ad mortem obedire, vt sic possent ad gaudia Paradisi peruenire. Quisquis in obedientia moriebatur, a gentibus terræ pro Angelo colebatur. Vnde factum est, vt mitteret in Franciam nuntios Harsacidas, præcipiens eis, vt quocunque modo possent regem Franciæ occiderent Ludouicum. Sed Deus omnipotens, præscius futurorum, qui mutat tempora, & quod prædestinauit non mutat consilium, qui consilia gentium dissipat, & consilia principum reprobat, quique mutat consilia pessimorum, qui consilio Architofel consilium Chusi præferri voluit, & malum Holofernis conceptum prudentia beneuolentis fœminæ Iudith ne perduceretur ad effectum impediuit, iniqui regis Harsacidarum venenosum consilium suæ dispositionis industria taliter immutauit. Nam in corde veluti regis immisit cogitationes pacis, & non occisionis. Vnde alios nuntios post primos quantocius rex Vetulus destinauit, mandans regi Franciæ, quatenus se a primis nuntiis custodiret. Quo audito, rex de se metuēs, tactus dolore cordis intrinsecus quamplurimum turbabatur. Salubri tamen consilio corpus suum per homines cupreas clauas assidue deportantes fecit diligentissime custodiri. Interim primos nuntios cœperunt alii curiosi perquirere, & inuentos ad regem Ludouicum adduxerunt. Quibus visis rex exultans præ gaudio, vtrosque muneribus honorauit; deinde regi Harsacidarum xenia regalia & dona quamplurima pretiosa in signum pacis & amicitiæ delegauit.

Quomodo Ludouicus rex Franciæ fecit Robertum fratrem suum nouum militem, & ei concessit Comitatum Atrebatensem.

ANNIS duobus sequentibus concessa sibi pace ab hostibus suis, quos omnes suppeditauerat, requieuit in regno suo pacifice rex Ludouicus; & anno duodecimo regni sui, scilicet anno Domini M. CC. XXXVIII. dominum Robertum fratrem suum maiorem natu post ipsum apud Compendium fecit nouum militem, quem paulo ante filiæ Ducis Brabantiæ Matildi nomine legitimo fecerat matrimonio copulari; & tunc eidem fratri suo Atrebatum ac totam terram d'Artois cōcessit iure hæreditario in perpetuū possidendam. Ibi fuit fere tota regni Franciæ vtriusque sexus mandato regio perurgente nobilitas congregata. Vnde Federicus Romanus Imperator, qui regi Franciæ Ludouico mandauerat, vt vsque ad Vallem coloris ire nullatenus omitteret cum ipso colloquium habiturus, audiens quod rex Franciæ duo millia militum bellatorum cum innumerabili peditum & seruientium multitudine, quos omnes secum apud Compendium habebat, in suo vellet ducere comitatu, mandauit regi quod nec ad diem præfixum, nec ad locum quem ipse nominauerat, valeret aduenire. Vnde milites Franciæ, qui tantæ nobilitati intererant congregati, accepta a rege licentia se singuli ad sua loca propria receperūt. Imperator quidem regem paucos secum ducere milites sperabat, quod & toto animo affectabat, eo quod, vt a pluribus dicebatur, quemadmodum malitiosus ac seductor in regem Franciæ & in regnum machinari satagebat. Sed nefanda consilia quæ contra regnum Franciæ cogitabat, Domino impediente propter seruum suum regem Ludouicum, quem vbiq; protegebat, non valuit stabilire.

Quomodo sancta Corona Domini spinea, ac magna pars sanctæ crucis & ferrum lanceæ quod lateri Domini infixum fuit, allata sunt Parisios.

VIDENS autem Ludouicus rex Franciæ, quod requiem de suis hostibus sibi Dominus tribuisset, non ingratus nec immemor beneficiorum sibi ab ipso Domino collatorum, anni regni sui tertiodecimo, & ætatis suæ XXIIII. ab incarnatione vero Domini M. CC. XXXIX. per solemnes & certos nuntios de

partibus Conſtantinopolitanis fecit coronam ſacratiſſimam quas Chriſtus filius Dei pro noſtris enormitatibus in paſſione ſua coronari voluit, apportari. Et a nemore Vicenarum quinta feria poſt aſſumptionem beatiſſimæ Mariæ virginis ipſam rex & fratres ſui cum maximo cleri plebiſque tripudio, nudis pedibus vſque ad Eccleſiam ſacratiſſimæ Mariæ virginis matris Domini Pariſios attulerunt: ibi enim ex præcepto regio Odonem Clementis abbatem Eccleſiæ ſancti Dionyſii cum ſuis monachis oportuit intereſſe. Qui monachi illuceſcente aurora in nemore Vicenarum quinta feria prœlibata ſe albis & capis induentes groſſos in manibus tenentes cereos, honeſtius cæteris cunctis proceſſionibus, qui ibi aderant cum rege & clero Pariſios deuenerunt. Proceſſio quidem monachorum beati Dionyſii in media naui Eccleſiæ beatæ Mariæ Pariſienſis remanſit a cæteris proceſſionibus ſeparata. Cantor vero Eccleſiæ ſancti Dionyſii a nemore Vicenarum vſque ad Eccleſiam ſacratiſſimæ virginis, tanquam ſpecialis cantor præ cæteris cantoribus aliarum proceſſionum omnes cantus incipiebat. Et tunc maxime in naui Eccleſiæ matris Domini, Antiphonam ad honorem eiuſdem matris & virginis Mariæ, ſcilicet, *Aue Regina cœlorum*. intonans inchoauit, quod omnes obſtupuerunt audientes. Inde vſque ad capellam, quam dominus rex in ſua domo Pariſiis mirabili & ſumptuoſo opere ſibi conſtrui fecerat, monachi ſancti Dionyſii ſacroſanctam coronam cum hymnis & canticis dulciſonis deduxerunt, vi ad honorem ſanctiſſimæ coronæ cereos, quos geſtabant in manibus in conſpectu omnium qui ibi aderant deuote & humiliter obtulerunt. Non multum poſt audiens & intelligens deuotiſſimus rex Ludouicus, quod Conſtantinopolitanus Imperator quandam ſummam pecuniæ mutuo ſumpſerat, & poſuerat in loco pignoris vexilla Dominicæ paſſionis, ſcilicet maximam partem ſanctiſſimæ crucis, in qua Chriſtus pro nobis pependit, & ſpongiam cum qua aceto in ſiti ſua ſuſpenſus potatus fuit, & ferrum lanceæ ſanctiſſimum, quod latus ipſius ſacratiſſimum pro noſtrarum ſanandis animarum vulneribus perforauit: tantarum reliquiarũ metuens alienationem vilipenſis huius mundi diuitiis, vt Chriſtum lucrifaceret, per perſonas authenticas & honeſtas redemptas ſuis opibus ſacroſanctas reliquias, quæ noſtræ ſunt veriſſima redemptionis inſignia ſibi fecit Pariſiis apportari; & ſicut ſanctam coronam, vt ſuperius dictum eſt, ſic & iſtas pretioſas reliquias archiepiſcoporum, pontificum & abbatum caterua vallatus mirabili vſq; ad capellam domus ſuæ cum proceſſione cleri & populi deuotiſsime & humiliter deportauit, & cappam pretioſam & admirabilem ex auro & argento lapidibus pretioſis intextam ad prædictas ſacras reliquias honorifice recondendas fecit ſubtili & admirabili operum varietate fabricari. In eadem vero capella canonicos & capellanos, qui ibidem diuinum ſeruitium in perpetuum celebrarent inſtituit atque magnos redditus eiſdem, vt inde ſuſtentarent ſicut decebat maieſtatem regiam aſsignauit. Pro his & conſimilibus bonis operibus inuenit gratiam in oculis regis regum Domini Ludouicus rex Francorum, qua meruit hoſtes ſuos vel ad pacem conuertere, vel hos qui pacem oderant penitus debellare.

Quomodo Ludouicus rex miſit Iohannem de Bello monte militem contra Albigenſes, qui aduerſus gentem ſuam rebellauerant.

PER idem ferme tempus accidit, quod peſsimi apoſtatæ de terra Albigenſium inſurrexerunt contra Chriſtianos & gentes regis Fráciæ Ludouici, qui ex præcepto eius munitiones illius terræ propter ipſos apoſtatas conſeruabant. Vnde eos ſæpiſsime inuadentes, caſtella quæ ex parte regis cuſtodiebant, ipſis auferre quotidie conabantur: ſed ipſi apoſtatarum videntes multitudinem eorumque infidelitatem peſsimam attendentes, inito conſilio ad regem excellentiſsimum Franciæ dominum ſuum Ludouicum nuntios tranſmiſerunt, eidem ſignificantes per ipſos quot & quantas infeſtationes a prædictis apoſtatis ſuſtinebant. Quibus auditis rex Franciæ Chriſtianiſsimus Ludouicus ira nimia ſuccenſus, fidelem ſuum dominum Iohannem de Bello monte conuocans præcepit ei, vt aduerſus apoſtatas Albigenſes iter arripere non differret. Qui confeſtim regis imperium cupiens adimplere,

collecta multitudine armatorum, regnum Franciæ celeriter pertranſiens, in proximo, vſque ad terram Albigenſium deuenit; qui protinus caſtrum fortiſſimum nomine Montem regalem obſidens, erectis circumquaque petrariis, mangonellis & aliis ad hoc aptis diuerſi generis inſtrumentis, illud infra paucos dies viriliter expugnans, peroptime tam gente, quam victualibus confeſtim muniuit: & ad alia caſtra, quorum hic nomina breuitatis gratia ſubticentur, ſe conuertens, ipſa in fortitudine ſua non tamen ſine labore maximo, regis Franciæ dominio ſubiugauit. Deinde terram illam adeo potentiſſime peragrauit, vt de ipſo veraciter poſſet dici; In fremitu hic conculcat terram, in furore obſtupefaciens gentes. Itaque Albigenſibus Apoſtatis perdomitis, ad dominum ſuum regem cum triumpho celeriter remeauit. Rex vero de tanta aduerſus fidei Chriſtianæ inimicos lætus victoria, gratias retulit omnium creatori.

Quomodo Barones Franciæ profecti ſunt in terram ſanctam.

EODEM anno Theobaldus Comes Campaniæ, qui de nouo rex Nauarræ creatus fuerat, poſt deceſſum ſui auunculi regis Nauarræ ſine hærede mortui, comes Britanniæ, comes Barri, & comes Montis fortis Amalricus, ac fere tota nobilitas baronum & militum regni Franciæ, qui ante quatuor annos cruce ſignati fuerant, Hieroſolymam profecturi transfretarunt. Cumque comes Britanniæ & aliqui adhærentes eidem, & communi neglecto conſilio miſiſſent exploratores, & receſſiſſent ab aliis pro quadam villa vel ciuitate deprædanda, & eis omnia proſpera ſucceſſiſſent, Amalricus comes Montis fortis, Henricus comes de Barro, Richardus de Caluo monte, & Anſelmus de Inſula famoſi & ſtrenui milites, comitis Britanniæ & ſuorum moti inuidia, cum ſuis complicibus de communi exercitu & conſilio recedentes ſimile peragere tentauerunt; cumque per totam vnam noctem equitaſſent, & mane in locis ſabuloſis prope Gazam deueniſſent, ab illis de Gaza, qui per exploratores aduentum eorum perſenſerant, itineris nocturni labore fatigati, omnes capti vel interfecti ſunt. In illo enim conflictu comes Barri miles ſtrenuiſſimus mortuus vel captus nuſquam poſtea eſt repertus. Comes Montis fortis & quamplures alii nobiles Chriſtiani ibidem capti fuerunt. Igitur quia vanis laudibus temporalis militiæ inhiantes, ſicut mos eſt hodie militibus noſtris, non attenderunt, vt deceret congrue commodum terræ ſanctæ, a communi conſilio recedentes, iuſto Dei iudicio ceciderunt: & quia non habuerunt ſapientiam, propter ſuam inſipientiam perierunt. Comes vero Richardus frater regis Angliæ Henrici cum ſuo exercitu tunc ad ſubſidium terræ ſanctæ ſuperuenit: qui audiens & videns ita turbatum & deſperatum Chriſtianorum exercitum, quod reuerti intendebant, terræ ſanctæ valde compatiens, cõmunes treugas inter Chriſtianos & Saracenos iniri, & captiuos liberari ſagaciter procurauit. Item fecit & procurauit, quod Chriſtianus exercitus in ſecuro conductu ciuitatem ſanctam, & ſepulchrum Domini viſitaret. Et ſic illis diebus parum aut nihil proficui in terra ſancta operati ſunt. Almaricus vero comes Montis fortis de carcere liberatus, dum rediret Romam, veniens eſt defunctus, & in baſilica beati Petri decenter & honorabiliter tumulatus.

De contentione quæ fuit inter Fredericum Imperatorem & Romanam Eccleſiam, & quomodo quidam prælati e regno Franciæ capti fuerunt a filio.

HIS quoque temporibus, inter Romanam Eccleſiam & Fredericum Imperatorem magna diſſenſio fuit orta: nam idẽ Imperator Curiæ Romanæ in quãtum poterat, exiſtebat in omnibus contrarius, & eidem a retroactis tẽporibus perſecutiones multimodas & iniuſte, quas ſcribi longum eſſet, acrius ſolito inferebat, propter quod beatæ memoriæ Papa Gregorius nonus deſtinauit in Franciã quendam album monachum nomine Iacobum Epiſcopum Peneſtinum Apoſtolicę ſedis legatum, vt in dictum Fredericum Imperatorem, quem ipſe Papa excommunicauerat, excommunicationis ſententiam per totam Franciam promulgaret. Pro-

mulgata vero ſententia videns Cardinalis Imperatorem in ſua malitia induratum, & adeo obſtinatum, quod excommunicatione vilipenſa nullo modo a ſuo nefando propoſito vellet reſilire, quoſdam Archiepiſcopos, Epiſcopos & Abbates ſuper tam arduo negotio conſilium habiturus, & aliqua per ipſos & cum ipſis tractaturus apud ciuitatem Meldenſium conuocauit. Et tunc cunctis præſentibus, præcepit quibuſdam ex ipſis in virtute obedientiæ ex parte Domini Papæ, quatenus cunctis negotiis poſtpoſitis perſonaliter cum ipſo iter arripientes nullatenus omitterent ire Romam. Ipſe vero ibidem ſpopondit & affirmauit, quod apud Viennam vrbem de nauibus, nautis, & cæteris, quæ ad nauigium pertinerent, vt liberius ſecuriuſque per mare, quam per terram, eo quod Romanus Imperator omnes paſſus per terram occupauerat, quos & diligentiſſime cuſtodiri faciebat, vt rei exitus declarauit, eiſdem commode prouideret. Sed Imperator præagnoſcens & perpendens quod per prælatos Franciæ ipſum Papa Gregorius intenderet condemnare, Ludouico regi Franciæ literas delegauit, mandans ei, quod perſonis Eccleſiaſticis regni ſui, ſed & cunctis, quos prædictus Cardinalis ſecum Romam ducere affectabat, ire liberum tam per mare, quam per terram denegabat. Deinde non ſolum terras, imo mare tam diligenter obſeruari imperauit, quod abſque ſuæ gentis licentia nulli dabatur facultas alicubi illis in partibus commeandi. Interim prælati Franciæ cum legato ſupradicto iter arripientes per dietas ſuas ad Viennam ciuitatem multis diebus elapſis, ſed non ſine magnis laboribus & expenſis deuenerunt. Et tunc inibi comperto defectu nauium, hominumque ſubſidio non reperto, per quos poſſent de gentibus Imperatoris defendi; tranſire vltra timuerunt. Vnde Archiepiſcopus Turonenſis & Bituricenſis, necnon & Carnotenſis Epiſcopus, & multi procuratores periculo ſe ponere metuentes, redierunt: alii vero illud quod Dominus dicit in Euangelio; Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non poſſunt, ſed potius timete eum, qui poteſt & corpus & animam mittere in gehennam, attendentes, & ideo animæ magis, quam corporis periculum, & Dominum plus quam hominem mortalem metuentes, intrãtes mare, ſeſe corporali diſcrimini tradiderunt: nam vnus de filiis Imperatoris qui non erat legitimus cum copia nauium maxima, hominumque multitudine armatorum ſemitas maris perambulans, ne prælati per mare poſſent euadere, curioſiſſime obſeruabat. Vnde quadã die per pelagus nauigantes, dictus filius Imperatoris ipſos percipiens iuxta Piſas atrociſſime inuaſit. Tandem poſt bellum aſperum, ſibi prælatos Franciæ reſiſtere non valentes capiens, ipſos diuerſis patris ſui munitionibus, prout idem pater diſpoſuit, mancipauit. Prælatis itaque incarceratis multis tribulationibus vndique preſſus, viam vniuerſæ carnis ingreſſus eſt Papa Gregorius. Cui ſucceſſit Celeſtinus tertius: ſed ſoluens debitum humanæ conditionis Eccleſiam Dei ſanctam vltra XVII. dies non valuit regere, idcirco quia morte prohibitus eſt permanere. Poſt cuius obitum ſedes Romana orbata ſuo antiſtite, per XX. & duos menſes vacauit. Eodem tempore apud Cremonam facta eſt tempeſtas maxima, ceciditque lapis grandinis, in quo erat crux & imago Saluatoris expreſſa, deſuperque literis aureis ſcriptum, Ieſus Nazarenus, Rex Iudæorum. Cecidit autem in monaſterio ſancti Gabrielis, qui de aqua in aquam liquefacto, inunxerunt monachi oculos cuiuſdam fratris cæcutientis, & ſtatim clare vidit.

Quomodo Ludouicus rex mandauit Frederico Imperatori, vt liberaret Prælatos regni Franciæ per filium ſuum captos, & in priſione detentos.

VIDENS autem pius & deuotus rex Ludouicus Eccleſiam Dei humano auxilio deſtitutam compatienſq; prælatis regni ſui, diuerſis Frederici Imperatoris carceribus mancipatis, abbatẽ Corbeiæ, & dominum Geruaſium de Eſcriniis miſit ad Imperatorem, mandãs ei, quatenus prælatos regni ſui, quos tenebat in carcere, ſuarum precum interuentu liberaret. Sed tunc dictus Imperator preces regis non exaudiens, immo cõgregans omnes incarceratos de diuerſis locis apud Neapolim regi

regi Franciæ sic mandauit; Non miretur regia celsitudo, si prælatos Franciæ in angusto Cæsar tenet Augustus, qui ad Cæsaris angustias trahebantur. Quod rex Ludouicus audiens, & vehementer admirans, quia suis precibus Imperator minime acquieuisset, mandauit eidem iterum per abbatem Cluniaci in hunc modum; Tenuit hactenus indubitanter nostra fiducia quod inter regnum & imperium nostrum longo tractu temporis nulla posset exoriri materia odium vel scandalum peritura; cum prædecessores nostri fœlicis memoriæ reges vniuersi, vsque ad tempora nostra imperii sublimitatem zelauerint, & nos qui post ipsos, Deo volente regnamus, in eodem proposito permanemus: sed vos vnitatem pacis & concordiæ disrumpentes, prælatos regni nostri ad sedem Apostolicam accedentes, cui tam ex fide, quam ex obedientia tenebantur, nec eius poterant recusare mandata, in mari, quod moleste ferimus, capi fecistis, & ipsos sub graui custodia detinetis. Nam sicut ex literis eorum didicimus, nil contra Imperialem Celsitudinem excogitauerant, etiamsi summus Pontifex esset ad aliqua minus debite processurus. Vnde cum in eis nulla nostri causa grauaminis inueniatur, decet altitudinem nostram dictos prælatos regni nostri debite restituere libertati. Prouideat igitur Imperialis prouidentia & ponat in statera iudicii, quæ mandamus, ne velit trahere locum a potentia vel voluntate: nam regnum Franciæ non est ita adeo debilitatum, quod se permittat vestris calcaribus perurgeri. Cuius verba & rationes Imperator intelligens omnes, licet inuitus, pariter liberauit, regem Ludouicum offendere pertimescens.

Quomodo Ludouicus rex fecit fratrem suum Alphonsum nouum militem apud Salmurum & quomodo Comes Marchiæ renuit eidem facere homagium.

ANNO ab incarnatione Domini M. CC. XL. regni Ludouici excellentissimi regis Francorum XIIII. & ætatis suæ vicesimo quinto suscepit idem rex filiam in translatione sancti Benedicti, nomine Blancham, ex coniuge sua nobilissima Margareta. Et anno sequenti apud Salmurum Archiepiscopos, Episcopos, & Abbates quamplurimos: sed & totam fere regni sui militiam conuocauit. Tunc insibi dominum Adelfonsum fratrem suum nouum faciens militem, quem multis diebus iam transactis, filiæ Comitis Tholosæ Iohannæ nomine, maritali lege fecerat solemniter sociari, concessit eidem terram Auerniæ, Pictauiæ, & terras Albigensium perpetuo possidendas. Ibi plures præpotentes & diuites festo & lætitiæ intendendo diuitias, quasi pro nihilo reputantes expendebant & vestiebantur milites purpureis & sericis. Sed & ipsi pontifices & abbates prout melius poterant se in omnibus exornabant. His peractis petiit rex Ludouicus ab Hugone Comite Marchiæ, vt homagium pro terra sua, quam habebat in Pictauia, sicut debebat, faceret fratri suo domino Alphonso Comiti Pictauensi. Sed dictus Comes Marchiæ vento superbiæ inflatus nullo modo asseruit se facturum. Innitendo enim se super baculum arundineum confractum, scilicet regem Angliæ Henricum, cuius matrem Comes ipse habebat vxorem, meditabatur per eius opem contra dominum suum regem Franciæ rebellare. Vnde rex serenissimus Ludouicus iratus vehementer cum indignatione maxima, quia paratus non erat ad eum debellandum, cum gente sua Parisios remeauit. Eodem anno secunda die Martis quadragesimæ suscepit rex de coniuge sua domina Margareta filiam nomine Ysabellam.

Quomodo Ludouicus rex pugnauit contra Comitem Marchiæ & regem Henricum Angliæ.

ANNO igitur Dominicæ incarnationis M. CC. XLII. Ludouicus rex non immemor superbiæ & exosæ præsumptionis Hugonis Comitis Marchiæ, totã regni sui militiam aduersus eum circa anni principium congregauit. Et tunc cum infinita tam equitum, quam peditum multitudine bellatorum, quibus facies terræ veluti locustis aperiebatur, in terram Marchiæ Comitis introiuit. Et primo castrum quod Mosteriolum in Gastina dicitur, obsidens, paucisque diebus in obsidione commorans, illud in breui tempore sibi potenti virtute subiugauit. Deinde ad turrim Berugiæ, quæ fortissima & munita peroptime erat se conuertens, fixis tentoriis & regiis papilionibus statim suos manganellos & alia ingenia quamplurima iussit in ipsius

turris circuitu eleuari: turris vero defenſores fortiter ſe habẽtes, Francorũ impetus viriliter ſuſtinebant. Veruntamen pauco tẽpore elapſo ipſam turrim cum vniuerſis armis copiaque victualium maxima, quæ in illa erat, cepit: poſtea rex conſiderans quod ſuis prædicta turris multa mala intuliſſet, & adhuc inferre poſſet, ipſam dirui fecit, & ad nihilum redigi feſtinanter. Poſt captionem Monſterioli & turris, Berugiæ ſupra Comitem Marchiæ factam, videns rex, quod Dominus cum ipſo eſſet, ad quæcunque ambulabat firmans regnum eius potentiſſime; aliud caſtrum, ſcilicet Fontenaium, quod Gaufridus de Lixeugnio tenebat, qui erat in auxilium Comitis Marchiæ, cœpit fortiter expugnare, & elapſo breuis temporis interuallo, illud in ſuam redegit poteſtatem. Deinde aliud caſtrum eiuſdem Gaufridi fortiſſimum, quod Nouentum nominatur, ſibi potenter ſubiecit. Videns autem Comitiſſa vxor Comitis Marchiæ quod maritus ſuus Comes regi reſiſtere non valeret, ſeruientes donis & promiſſis illectos ad Curiam regis tranſmiſit cum veneno, vt regem & fratres eius, quos maritus ſuus Comes armis vincere non valebat, ipſa potu occideret venenoſo: ſed quod latenter facere cogitauerat, non potuit adimplere. Nam deprehenſos nuntios cum veneno præcepit rex atrociſſimo carceri mancipari. Rex ſiquidem videns exercitum ſuum nimis magnum & fortem promptiſſimumq; ad bellum, quaſi leo paratus ad prædam, Fontenaium caſtrum fortiſſimum duobus paribus murorum muratum, fortiſſimiſque turribus & groſſis firmatum, fecit potentiſſime obſidere. Sed qui caſtrum defendebant, regis exercitum nobiliter receperunt. Vnde rex caſtri fortitudinem & defendentium probitatem audaciamque conſiderans, turres ligneas iuſſit illico eleuari, vt per ipſas ſuus poſſet exercitus contra caſtri defenſores fortius dimicare. Eleuatis itaque ligneis turribus, erectiſque circumquaque petrariis, mangonellis, & aliis ingeniis cœpit rex caſtrum prædictum viriliter expugnare. Sed illi qui intus erant ad defenſionem caſtri vt nobiles defenſores conflictum inimicorum potenter ſuſtinebant. Vnde quidam baliſtarius quarrellum ad turrim iaciens, fratrem regis Comitem Pictauenſem in pede grauiter vulnerauit. Quo viſo rex iratus vehementer, dictum caſtrum iuſſit acrius impugnari. Ad cuius præceptum milites Franciæ fortiſſimi bellatores ipſum caſtrum fortius & aſperrime inuadentes caſtrum in breui tempore cum ſuis defenſoribus, videlicet vno de filiis Comitis Marchiæ, qui non erat legitimo matrimonio natus cum quadraginta & vno militibus, & quater viginti ſeruientibus, aliiſque minoribus quamplurimis, excellentiſſimo regi Ludouico domino ſuo reddiderunt; quos rex partim Pariſiis, & partim alibi iuſſit in diuerſis locis diligenter cuſtodiri. Caſtrum autem vſque ad vltimum lapidem fecit protinus deſtrui & euerti. Poſtea rex inde pertranſiens caſtrum de Villaribus cum his qui intus aderant ad defenſionem caſtri, ſibi potenter ſubiecit. Erat quidem illud caſtrum Guidonis de rupe forti, qui Marchiæ Comiti adhærebat, & ideo fecit rex illud dirui feſtinanter; quo deſtructo aliud caſtrum, cui Preic vocabulum eſt, ſuo circumcingens exercitu, ſibi celeriter ſubiugauit. Quo ſibi ſubiecto, vſque ad caſtrum, quod nominant ſanctum Gelaſium pertranſiuit: quod obſidens ſibi infra paucos dies adquiſiuit. Deinde ad aliud caſtrum, quod Tannaium dicitur ſupra montanam acceſſit, & illud capiens pauco elapſo tempore, ſuam in illo poſuit garniſionem. Et tunc rex ſereniſſimus ſentiens & veraciter perpendens quod Dominus iter ſuum dirigebat & ſe comitabatur, acceſſit ad Mantas caſtrum comitis Marchiæ, quod expugnans, turrim quæ ibi erat fortiſsima, euertit funditus & deſtruxit. Turre vero euerſa & ad nihilum redacta vſque ad . . caſtrum Ebulonis de Rupe forti accesſit: ſed fortitudinem regis qui caſtrum cuſtodiebant agnoſcentes, perpendenteſque quod ibi nullo modo poſſent reſiſtere, iram eius incurrere metuentes, nudi & inermes de caſtro exeũtes ſuis omnibus relictis, caſtrum Ludouico regi humiliter reddiderunt. Rex autem illud muniens ſua gẽte, aduerſus Aucerrium properauit, quod ſibi non multis diebus euolutis ſubiiciens dirui penitus imperauit. Poſtea vero cum ibidem prope in quodam mareſio pontes faceret eleuari, vt vltra verſus regem Angliæ, qui in ciuitate Xanctonenſi latitabat, valeret tranſire, abſq; magno incõmodo propter importunitatem tranſitus non habito conſilio tranſeundi rediit in vigilia

Magda-

Magdalenæ versus Taileburgum castrum Gaufridi de Ranconio situm super aquam Charantæ. Cumque fixisset ibi tentoria sua super ripam aquæ ipsius, balistarii Anglicorum, qui in altera ripa stabant, & rex Angliæ Henricus similiter cum fratre suo Richardo, & Hugone Comite Marchiæ Symoneque de Monte forti cum aliis suis militibus & grandi multitudine Anglicorum, quos vna cum rege eorum Comes Marchiæ in præsidium aduersus regem Franciæ dominum suum fecerat transfretare, ab ipsa ripa aquæ recedentes, licet rex Angliæ paratus esset ad bellum, tamen dominum suum regem Ludouicum pertimescens, per tractum duarum balistarum & eo amplius cum suis militibus se retraxit. Quod percipientes Francigenæ, quingentos seruientes cum balistariis, & magna multitudine peditum armatorum fecerunt per pontem prædictum celerrime pertransire. Quos videns frater regis Angliæ Comes Richardus illico armis depositis versus Francos accelerans, petiit vocari Comitem Atrebatensem, vt cum ipso de treuga capienda loqueretur. Sed tunc non ad Comitem Richardum, imo ad regem Ludouicum fratrem suum pro consilio super hoc habendo, accessit Comes Atrebatensis. Et statim Anglici pauore nimio consternati, non expectantes responsionem Comitis Atrebatensis de treuga capienda, versus Xanctonas cursu velocissimo fugerunt. In crastino vero scilicet in festo Mariæ Magdalenæ rex Franciæ pontem aquæ cum suo exercitu pertransiens, suos vsque ad Xanctonas præcepit currere forratores. Quod quidem Comiti Marchiæ, qui erat in burgo cum gente sua per deuersus Francorum exercitum vnus garcio nuntiauit. Quo audito Comes Marchiæ statim armatus cum tribus filiis suis militibus Scotis, Anglicis, & Gasconibus, qui in eius auxilium cum rege Anglicano deuenerant, regis Franciæ forratoribus, eos in malum suum inuaserunt protinus. Quod agnoscens Comes Boloniæ, qui ex alia parte erat, & cui primo fuerat intimatum in illos qui Forratores regis Franciæ inuaserunt, fecit impetum ante omnes. Et in principio Castellanus Xanctonensis, qui vexillum Comitis Marchiæ deferebat, fuit protinus interfectus. Ibidem autem duo reges cum suis exercitibus adunati, bellum durum & asperum, sed non sine strage Anglorum maxima commiserunt: nam Franci vehementer indignati eo quod eos Anglici ad bellum lacessere præsumpsissent, in ipsos cum vehementi impetu irruebant. Et tunc ictus asperrimos ingeminantes in eos, confestim agmina fecerunt rarescere Anglicorum, hinc inde bello difficili existente. Tandem dum pondus prœlii versum esset in Anglicos, rex Franciæ Ludouicus extitit triumphator: nam Anglici Francorum fortitudinem non valentes sustinere, terga vertentes, fugerunt. Rex vero Angliæ ictibus Francigenarum pertritus, illic morari vel pugnare vlterius non præsumpsit: quinimo pluribus de suis interfectis, & multis vulneratis, captis, & retentis, viginti duobus scilicet militibus, & tribus clericis eius diuitibus, cum centum viginti seruientibus, versus vrbem Xanctonensem arripuit turpem fugam. Quod sui percipientes, pauore nimio agitati, fugæ præsidium assumpserunt: Franci vero ipsos vno agmine persequentes, quoniam non adunati fugiebant, plurimos occiderunt. Anglicis itaque versis in fugam, suos rex Franciæ bellatores Francigenas recollegit, qui nimis auide persequebantur Anglicos fugientes. Postea vero prisiones suos præcepit diligenter custodiri, & postmodum diuersis regni sui munitionibus mancipari. Rex namque Angliæ & Comes Marchiæ noctu de ciuitate Xanctonensi recedentes, castrum vacuum reliquerunt. Et tunc ciues ipsius ciuitatis in mane ad regem Franciæ accedentes ipsi claues ciuitatis reddiderunt; in qua statim rex suam fecit ponere garnisionem. Sic igitur rex Franciæ infra breue tempus maximam partem totius terræ Comitis Marchiæ in suam redegit potestatem. Sed de suo exercitu multi strenui milites, & etiam seruientes propter æstum vehementem & aëris maximam intemperiem magnamque corruptionem ad Dominum migrauerunt. Die vero Martis post festum beati Iacobi Apostoli, dominus Regnaudus de Pontibus, regis fortitudine & victoria perterritus, ad regem in villa de Columberiis, distante a pontibus per vnam leucam veniens publice coram baronibus regis fecit homagium Comiti Pictauensi. Eadem die venit filius Comitis Marchiæ primogenitus Hugo miles ad regem Franciæ cum ipso de pace

ſub hac forma tractaturus; videlicet quod tota terra quam rex acquiſierat ſuper patrem ſuum Comitem Marchiæ, fratri regis & eius hæredibus remaneret Comiti Pictauenſi, & de reſidua terra ſua ipſe Comes Marchiæ & vxor eius cum filiis ſuis regis ſtarent omnimode voluntati: ita tamen quod dictus Comes tria caſtra fortiſſima, ſcilicet Melpinum & Croſanum atque caſtrum Achardi regi traderet; in quibus ſuam garniſionem ad caſtrum ipſius Comitis rex haberet. Et quia Comes Marchiæ non erat præſens, ipſe Hugo filius eius remanſit in hoſtagium apud regem, donec prædictus pater eius veniret in craſtino completurus. Comes quidem illuſtriſſimi regis Francorum clementiam & cordis pietatem eximiam non ignorans, in craſtino vna cum vxore ſua ad regem deueniens cum lachrymis, ſuſpiriis, ſingultibus, genu flexo, præſente Hugone filio ſuo primogenito & duobus aliis filiis, quos de nouo rex Angliæ fecerat milites, cœpit coram rege humiliter proclamare; Depone, Domine mi rex clementiſſime, iram tuam, & ne amplius contra me mouearis: Deſinat, rex dulciſſime, iam indignatio tua, & miſerere mei: Cognoſco, domine, culpam meam, quàm inique & ſuperbe egi aduerſum te; tu mihi ſecundum multitudinem miſerationis tuæ dimitte iniquitatem. Ad hæc rex ſicut manſuetiſſimus & ineffabili pietate, miſericordia motus, quibus totus ſemper in viſceribus erga miſeros & humiles affluebat, tam non valens in ira ſuam miſericordiam continere, non potuit prædicti Comitis illico non miſereri: imo quicquid erga ipſum idem Comes deliquerat, humilitatem eius conſiderans, ipſi miſericorditer condonauit. Munitiones vero & caſtella, quæ ſuper ipſum rex acquiſierat, quitauit Comes Marchiæ in continenti Comiti Pictauenſi. Et ne Comes Marchiæ in aliquo regem vlterius offendere præſumeret, vnde ipſe Comes penitus exultet, ſibi rex tria iam caſtra prædicta retinuit, & ſua gente muniuit. Hæc enim prædicta tam Comes, quam Comitiſſa vxor ſua, & filii eorum de ſeruitio regi & Comiti Pictauenſi fratri ſuo a modo fideliter faciendo iurauerunt ſe tenere: nam & per prædictam pacem, quam fecit Comes Marchiæ cum rege Franciæ Ludouico homagia quæ fuerant ipſius Comitis, ſcilicet homagium Renaudi de Pontibus, Gaufridi de Rauernio, Comitis Augi de terra quam habet in Pictauia feodi Gaufridi de Lixenqueio, de Maruento, & de Nouento ipſi regi Franciæ remanſerunt. His peractis in feſto ſancti Petri ad vincula, rex Franciæ apud pontes in pratis vltra villam pernoctauit: & ibidem venerunt ad ipſum Dominus Mirabelli, & dominus Mauritaniæ, in quorum caſtris rex Angliæ cum vxore ſua & gentibus morabatur in aduentu ſuo, & tunc fidelitatem domino regi Franciæ iurauerunt, & fecerunt homagium Comiti Pictauenſi; ſimiliter & omnes alii facientes, rex vſque ad Girundam ſibi & fratri ſuo Comiti Pictauenſi homagia acquiſiuit. Eadem die rex Angliæ & frater ſuus Richardus Comes, qui erant apud Bauiam, audito quod rex Franciæ deberet venire contra eos, Scotos ſuos & Gaſcones Girundam verſus Bordellam fecerunt celeriter pertranſire. Poſtea rex Anglorum perterritus, cœpit ſtudioſe laborare, quomodo regi Franciæ Ludouico, quem per ſuam ſuperbiam offenderat, poſſet reconciliari. Nam quorundam relatione intellexerat, quod rex Franciæ vſque ad Gaſconiam terram eius propoſuerat pertranſire, volens eam ditioni ſuæ penitus ſubiugare. Quod metuens, ab ipſo per quamplurimos treugas fecit flagitare, quas, quanquam rex Ludouicus multorum precibus premeretur, non potuit impetrare. Tandem vero piiſſimus rex Francorum attendens, quod nemo duri cordis adeptus eſt ſalutem, ipſi treugas quinquennes conceſſit, multorũ deuictus interuentu.

Incidentia. Eo tempore Tartari, vaſtata Georgia, India, & Armenia maiori, cum per x x. annos per vnum de baronibus ſuis ſucceſſiue regnum Turquiæ expugnaſſent, omnes ſimul in vnum congregati, Arſeron primam Turquiæ ciuitatem inuadentes obſederunt. Eſt autem, vt dicitur, Arſeron terra iis, in qua quondam beatus Iob dicitur habitaſſe, & in ea regnaſſe. Cumque ciuitatis huius habitatores a Tartaris obſeſſi, ſuccurſum a domino ſuo Soldano, prout erat neceſſe, non haberet, nec aduerſus Tartarorum multitudinem præualere poſſent, cogitauerunt inter ſe Tartaris reddere ciuitatem, eo pacto, vt nulli eorum aliquam læſionem vel mortem inferrent, ſed vt ſeruos ſuos tenerent illos atque ſaluarentur. Ad hoc au-

hoc autem offerendum & firmandum, miserunt eis *sa ana*, id est, ciuitatis baiulum. Quorum petitioni Tartari annuentes, & secundum modum suum iurantes omnia petita se firmiter seruaturos promiserunt. Intrantes autem vrbem statim confœderationem præfatam ruperunt, & omnes habitatores ciuitatis occiderunt. Indeque ad Arsangam ciuitatem properantes eandem fraudulentam pacem & pactum fecerunt. Sed cum ingressi fuissent ciuitatem, omnes Turcos occiderunt. Contigit autem vt in illa ciuitate capti essent duo Franci Christiani, cumque tenerentur captiui, quidam Tartarorum qui audierant quod Franci fortes bellatores essent, suggesserunt ceteris maioribus, vt illi duo pugnarent inter se, quia modum pugnandi eorum libenter aspicerent, congaudentes vtique eorum interfectioni sicut putabant manibus ipsorum faciendæ. Itaque de communi maiorum assensu, armaturis & equis, prout fieri melius potuit, competenter præparatis, non in se ipsos, vt Tartari putabant; sed in Tartoros illico irruerunt; primo quidem lanceis, postea gladiis eos percutientes, ex ipsis quindecim occiderunt, & alios triginta grauiter vulneratos antequam à Tartaris interfecti fuissent, ibidem reliquerunt. Propter quod ex tunc timuerunt Francos Tartari, similiter autem Turci. Indeq; Tartari vsq; ad Cęsaream Cappadociæ peruenientes, omnia deuastauerunt. & in anno sequenti vsque ad Sauastre & Yconium regiam ciuitatem, sibi Turcos & Turquiam subiecerunt. Turci vero postquam à Tartaris fuerunt vastati eisq; subiecti, adeo illorum iugo depressi sunt ac debilitati, vt licet adhuc essent in numero multi, tamen nulli fuerunt in vigore. Vnde à multis creditur, quod si rex Franciæ Ludouicus mare transiens recto tramite venisset in Turquiam, libere & absque vlla contradictione reddidissent ei terram. Nam & Ægypti terra quam primo aggressus est, est multum periculosa. Eodem temporis concursu Tartari per vnum de Principibus suis nomine Basto, vastauerunt Poloniam & Hungariam, & iuxta mare Ponticũ Russiam & Gazariam, cum aliis triginta regnis; & vsque ad fines Germaniæ peruenerunt. Cum autem Hungaros timentes responsum quærerent Dæmonibus immolantes, vtrum in Hungariam transire deberent, responsum est eis: Ite securi, quia spiritus discordiæ & incredulitatis vos præcedent, quia turbati Hungari vobis non præualebunt. Sicque factum est. Ante introitum enim ipsorum, Rex & Principes, clerus & populus inuicem diffidebant, & ideo parare se noluerunt. Vnde pauore concussi hinc inde fugientes multa millia occisi sunt; tantaque post illam debacchationem fames inualuisse dicitur in Hungaria, vt homines viui comederent mortuorum corpora: canes etiam & catos edebant, & quicquid tale inuenire poterant.

De ortu Ludouici primogeniti filij Regis Ludouici.

ANNO Domini M.CCXLIII. regni Ludouici regis septimodecimo, ætatis vero suæ vicesimo octauo, sexto Calendas Martij in die festiuitatis beati Matthiæ Apostoli, quo die festum dedicationis Ecclesię beati Dionysij Areopagitę factę per Dominum celebratur, peperit regi Ludouico filium diu optatum sibi desponsata venerabilis Margareta. Postquam autem regia proles processit ad ortum, statim rex Guillermum Parisiensem Episcopum, & Odonem Clementis Abbatem sancti Dionysij ad se vocari præcepit, vt idem Episcopus tantam prolem & regni Francorum hæredem baptizaret, & dictus Abbas tanquam verus patrinus super fontem sacri lauacri propriis manibus teneret. Rex vero nomine patris sui Ludouici, præfatum puerum filium suum iussit vocari Ludouicum. Tunc ortum regalis prolis per diuersa regni loca cursores regij nunciantes, corda Francorum ineffabili gaudio & lætitia repleuerunt.

De creatione Innocentij quarti Papæ, & de infirmitate Ludouici Regis apud Pontisaram.

CVM igitur, sicut dictum est, sedes Romana pastore post mortem Celestini Papæ per viginti & duos menses vacasset, videntes Cardinales sanctæ Dei Ecclesiæ periculum imminere, beatæ & felicis vitæ Innocentium quartum, qui

tunc dictus erat Senebaldus presbyter Cardinalis sancti Martini in monte in Papam & rectorem Ecclesiæ elegerunt. Qui propter tyrannidem Romani Imperatoris, sicut superius dictum est, anno Domini M. CCXLIIII. cœpit in Franciam aduentare. Sed parum antequam Lugdunum deuenisset, cœpit deuotissimus rex Ludouicus Francorum mense Decembri die sabbati, ante festum sanctæ Luciæ virginis, valida febre & vehementer fluxu ventris apud Pontisaram vehementer infirmari. Postquam autem fama nuncia præuolante Francorum auribus rumor insonuit, quod fidei Christianæ & Ecclesiæ sanctæ Dei defensor in terra singularis, præ ægritudinis pondere periclitaretur, corda eorum non modica repleuit amaritudine & dolore. Archiepiscopi autem, Episcopi & Abbates quamplurimi, nec non barones Franciæ, prout decebat, compatientes regi suo, Pontisaram quantocius aduenerunt, expectantes per duos dies, quid Deus de dicto rege disponere dignaretur. Sed regis infirmitatem videntes crescere, placuit ipsis vt diuinam clementiam implorarent, quatenus Deus qui omnia solus potest, virtutem suam circa infirmum regem ostendere dignaretur. Destinantur igitur nuncij per Ecclesias cathedrales, vt in illis eleemosynæ & orationes ac solemnes pro rege fierent processiones. Sed regis ægritudine postea ingrauescête, creditus fuit rex per magnum vnius diei spacium spiritum exhalasse, statimque totum palatium repletū fuit clamoribus dicentium regē migrasse ad Dominum. Cum autē de diuersis partibus ibi multi præsentes adessent, tantus clamor celari non potuit: Quinimo vsque ad aures sanctissimi Papæ Innocentij tunc apud Lugdunum commorantis pertransiens, ipsum dolore nimio reddidit mirabiliter consternatum. Nec mirum, cum illum audisset expirasse, qui sanctam Ecclesiam illis diebus angustiarum flatibus & procellosis tempestatum fluctibus mirabiliter côcussam, suæ virtutis brachio singulariter tuebatur. Sed tandem ille qui ventis & mari imperat, qui quondam intrans domum Symonis imperauit febri qua socrus ipsius Symonis tenebatur, & dimisit illam, pulsatus lachrymis, eleemosynis, orationibus, suspiriis & gemitibus plurimorum, regis infirmitati imperans, ipsum aliquantulum alleuiauit. Vt autem ab illa ectasi ad seipsum rediit, crucem protinus transmarinam instanter petiit & accepit. Tandem quia regis ægritudo adeo grauis erat vt medici desperarent de ipso, rex & serenissima mater eius domina Blancha regina petierunt Odonem Abbatem Ecclesiæ Macharij Dionysij, vt sacratissima corpora Dionysij, Rustici & Eleutherij, quorum patrocinio tota gaudet regio, regni stat potentia, descripta in qua quiescebant, vt suis precibus regi sanitatem impetrarent à Domino, tollere & eleuari facere non differret. Rex siquidem post Dominum & sacratissimam virginem matrem eius, in ipsis, vtpote in suis & regni sui aduocatis & protectoribus confidentius sperabat, nec immerito. Quid enim posset Dominus beato Dionysio denegare, qui eidem in carcere propter fidem catholicam retruso dixerat: Dilectio & benignitas quam habes semper pro quibuscunq; petieris impetrabis. Tunc Odo Clementis Abbas prædictæ Ecclesiæ, regis deuotionem erga beatum Dionysium considerans, ipsius petitioni annuens, die Iouis proxima ante festum Dominicę natiuitatis ad suam Ecclesiam properauit: quam illico cereis circumquaque positis quemadmodum in præcipuis solemnitatibus fieri solet, vt in crastino ad tam sanctas remouendas reliquias deuotio astantium & animi ad Deum excitarentur, & vt ipsis Martyribus congruus honor dignanter exhiberetur, preciosissimis iussit palliis adornari. Sed dum ista in prædicta Ecclesia die Iouis ante natiuitatem Domini parabantur, auditum fuit Parisiis, quod pro salute regis beatorum corpora martyrum, quæ nūquam nisi solummodo pro salute regis Franciæ, vel regni sui periculo de loco suo extrahuntur, essent in crastino extrahenda & ad processionem deportanda. Vnde accurrit in crastino vtriusque sexus virorum ac mulierum ad tam sanctum spectaculum copiosa multitudo. Sed & tam clerici quam laici ruebant cateruatim, gloriosos Martyres cernere cupientes. Sic igitur astantibus reuerendis patribus Carolo Nouiomensi & Petro Meldensi Episcopis ac Odone eiusdem Ecclesiæ sancti Dionysij Abbate, aliisque personis gloriosis quamplurimis & honestis, die Veneris ante festum Dominicæ natiuitatis facta oratione leuata fuerunt & extracta illa pretiosissima corpora

pora descripta, quæ subtus pyramides est aureas, vbi in capsulis electrinis lõgo tempore quieuerant diligentissime sigillata, & super altare ipsorum Martyrum preciosis palliis decoratum collocata. Deinde processione præparata, quæ facta fuit nudis pedibus, suspiriis, singultibus & lachrymis plusquam psalmis ad Dominum resonantibus, fuerunt ad processionem, ob regis salutem, quam idem rex sibi sperabat per dictos Martyres impetrari, per claustrum & Ecclesiam deportata. Nec fuit rex fraudatus à desiderio suo. Nam ex quo sancti Martyres ad aures benigni Iesu pulsauerunt, visitauit ipsum Dominus recordatus misericordiæ suæ. Et ex illa hora qua corpora sacrosancta gloriosorum Martyrum sancti Dionysij, Rustici, & Eleutherij ad processionem deportata sunt, paulatim ægritudine regis decrescente, cœpit rex melius se habere. Cuius sanitas in breui totaliter subsecuta, corda Francorum & omnium fidelium exultatione lætitia quamplurimum hilarauit. Quæ regi tunc illa infirmitas ex profundo consiliorum Domini tam salubri quam necessaria prouisione à multis creditur prouenisse. Nam ex incõmodo præcedenti sequentis fructus habilitas multiplex collecta est, vt fuit terræ sanctæ subsidium, & regni eius melioratio, vt patebit.

Incidentia. Eodem anno factus est Egidius Cornu post magistrum Galterum fratrem suum Archiepiscopus Senonensis. Iubellus quoque Archiepiscopus Turonensis factus est Archiepiscopus Remensis, & Odo Clementis Abbas sancti Dionysij, Archiepiscopus Rothomagensis; Abbasque Cluniaci factus est Episcopus Lingonensis. Eodem tempore venerunt quidam nuncij credibiles de vltramarinis partibus, rumores veros quidem sed pessimos afferentes. Nam quidam infideles, qui Grossomi vocabantur, terram sanctam intrauerunt, & in sancta ciuitate Hierusalem furialiter debacchantes, proh dolor, non solum ipsam ciuitatem, sed etiam Ecclesiam sancti sepulchri sanguine fidelium repleuerant, conditioni, sexui vel ætati non parcentes. Tunc adimpletum est illud quod per Prophetam diu ante fuerat peroratum: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam; polluerunt templum sanctum tuum; posuerunt morticinia seruorum tuorum, escas volatilibus cœli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ: effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret. Iidem etiam infideles conflictum habuerant in Gazara cum nostris Christianis, in quo non solum templi militia ceciderat, verum etiam Hospitalis potentumque & nobilium terræ sanctæ non modica multitudo. Vnde & quamplurimum timebatur, ne ipsi infideles infra breue tempus totam illam terram caperent & destruerent, quæ tot Christianorum sanguinibus & sudoribus fuerat acquisita.

Anno Domini M. CCXLV. regni serenissimi regis Francorum Ludouici XIX. & ætatis suæ XXX. vltima die mensis Aprilis, quæ fuit dies vigiliæ beatissimorum Apostolorum Philippi & Iacobi, peperit de nocte filium Ludouico regi Francorum vxor sua Margareta. Quem idem rex nomine aui sui Philippi regis iussit Philippum nominari.

Quomodo Fredericus Imperator condemnatus fuit in Concilio Lugdunensi.

EODEM anno celebrauit generale Conciliũ beatissimus Papa Innocẽtius IIII. apud Lugdunẽsem vrbem. In quo cum fratribus Cardinalibus sacroq; cõuentu Prælatorũ deliberatione præhabita diligẽti super Frederici tunc tẽporis Romani Imperatoris nefandis excessibus, ipsum die lunæ ante festũ beatę Mariæ Magdalenæ omni dignitate indignum pronuntiauit, & sentẽtiando priuauit, omnesq; qui eidẽ Friderico iuramento fidelitatis aut confœderationis erant astricti à iuramẽto huiusmodi absoluit, auctoritate Apostolica firmiter inhibendo, ne quisquam dicto Frederico à die illa tanquã regi vel Imperatori obediret, & omnes qui ipsi deinceps tanquam Imperatori aut regi consilium vel auxilium aut fauorem præstarent, ipso facto denunciauit excõmunicationis vinculo subiacere. Sed & illis ad quos in eodẽ imperio Imperatoris spectabat electio eligendi liberã annuit potestatẽ. Cur autẽ in tantũ hominẽ tam crudelem sententiam dictus Papa tunc intulit, multiplex causa fuit. Sed vt ad p̄sens de ceteris eius sceleribus ob lectoris tędiũ euitandum taceatur,

ſolummodo quatuor grauiſſima ab ipſo commiſſa, quæ nulla tergiuerſatione celari potuerunt huic libello inſerere dignum duxi, ne dictus Papa inuidiæ dictus liuore vel odio hoc feciſſe videatur. Prima cauſa fuit, quia cum feciſſet homagium Romanę Eccleſiæ pro regno Siciliæ ſibi ab eadem Eccleſia conceſſo, & demum cum per ipſam imperij coronam adeptus fuiſſet, iurauit coram Principibus & nobilibus imperij, quod honores, iura, & poſſeſſiones dictæ Romanæ Eccleſiæ pro poſſe ſuo protegeret ac fideliter obſeruaret, & quod ex dictis poſſeſſionibus eidem ſpecialiter nominans, quæ ad manus ſuas deuenirent ſine difficultate aliqua reſtituere procuraret, horum iuramentorum extitit temerarius violator, non ſine proditionis nota, & læſæ crimine maieſtatis. Nam Papam Gregorium IX. & fratres eius Cardinales Romanæ Eccleſiæ per ſuas literas pluribus directas præſumpſit multipliciter diffamare, & eos qui fidelitatem & homagium fecerant Romanæ Eccleſiæ pro poſſeſſionibus quas tenebant à dicta Eccleſia deierare compulit, faciens eos per ſe & officiales ſuos prędictam fidelitatem abiurare, ſibique pręſtare violenter fidelitatis huiuſmodi ſacramentum. Secunda cauſa fuit, quod pacem inter Eccleſiam & imperium reformatam temere violauit. Nam cum diu ante tempore pacis inter ipſum & Eccleſiam reformare iuraſſet coram duobus Cardinalibus, præſentibus multis pręlatis & principibus, quod ſtaret & pareret præciſe abſque vlla conditione omnibus mandatis Eccleſię ſuper his, pro quibus erat vinculo excommunicationis aſtrictus, cauſis excommunicationis eiuſdem expreſſis per ordinem corā ipſo remittēdo omnem pœnam & offenſam hominibus Theutonicis & regni Siciliç, ac quibuſcunque aliis qui Eccleſiæ contra ipſum adhęſerant, & quod nullo tempore offenderet, vel offendi faceret ipſos pro eo quod Eccleſię adhęſiſſent, poſtmodum iuramenta & pacem huiuſmodi non ſeruauit, nequaquam erubeſcens periuriis irretiri. Nonnullos enim ex ipſis hominibus tam nobiles quam ignobiles capi fecerat, & eis bonis omnibus expoliatis vxores eorum & filios captiuauerat, ac terras Eccleſiæ contra prouiſionem quam dictis Cardinalibus fecerat, inuaſerat imprudenter, licet ipſi ex tunc in eum pręſentem ſi contraueniret, aliquando excommunicationis ſententiam promulgaſſent. Et cum iidem Apoſtolica auctoritate ſibi mandaſſent, vt nec per ſe nec per alium impediret, quin poſtulationes, electiones & confirmationes Eccleſiarum ac monaſteriorum per regnum & imperium libere fierent ſecundum ſtatuta Concilij generalis, & quod nullus deinceps in eiſdem regno & imperio viris eccleſiaſticis ac rebus eorum imponeret tallias vel collectas. Et quod nullus ibidem clericus vel perſona eccleſiaſtica de cetero in ciuili vel criminali cauſa conueniretur coram iudice ſeculari, niſi ſuper feodum quod ciuiliter haberetur. Ac Templariis, Hoſpitalariis, & aliis perſonis eccleſiaſticis ſatisfaceret competenter de damnis & iniuriis eiſdem per ſe & ſuos irrogatis, ipſe mandatum huiuſmodi contempſerat adimplere. Nam ipſo procurante vndecim aut plures Archiepiſcopales ſedes, & multæ Epiſcopales, Abbatiæ quoque & aliæ eccleſiæ in regno & imperio vſque ad Concilium præfatum vacauerant, in graue ipſarum præiudicium & periculum animarum. In quibus non ſolum facultates & bona fecerat prout voluerat occupari; ſed etiam cruces, calices, thuribula & alios ſacros earum theſauros & pannos ſericos velut cultus diuini nominis contemptor auferri. Clerici quoque multipliciter collectis talliis & affligebantur; nec ſolum ad ſeculare iudicium trahebantur, ſed vt aſſerebatur, ſubire duellum cogebantur, incarcerabantur, occidebantur, & patibulis in confuſionem & opprobrium clericalis ordinis cruciabantur. Præfatis autem Templariis, Hoſpitalariis, & aliis perſonis eccleſiaſticis de damnis eiſdem illatis & iniuriis ab ipſo non fuerat ſatisfactum. Tertia cauſa fuit, quod ſacrilegium perpetrauit: Nam cum Otho Portuenſis & Iacobus Præneſtinus Cardinales, Epiſcopi, Apoſtolicæ ſedis legati, & quamplures eccleſiarum prælati, & clerici tam religioſi quam ſeculares ad Apoſtolicam ſedem irent per mare pro Concilio celebrando, quod prius idem Fredericus petierat conuocari, viis terræ & maris omnino præcluſis ipſos auſu ſacrilego capi fecerat; quibuſdam ipſorum prælatorum & aliis in illa captione ſubmerſis, nonnullis etiam interemptis, & aliquibus hoſtili infeſtatione fugatis, reliquis autem bonis omnibus ſpoliatis & de loco ad

co ad locum in regno Siciliæ opprobriose deductis, ac ibidem diris carceribus mã cipatis; quorum aliqui miserabiliter defecerant inedia pressi & squaloribus mancipati. Quarta condemnationis eius causa fuit, hæretica prauitas, de qua non dubiis & leuibus, sed difficilibus & enitentibus argumentis suspectus non immerito habebatur. Nam postquam excommunicationis sententiam à prædictis duobus Cardinalibus prolatam incurrisset, & dictus Papa Gregorius nonus ipsum anathematis vinculo innotasset, ac post Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, Prælatorum, & clericorum ac aliorum sicut supra dictum est ad sedem Apostolicam venientium captionem claues Ecclesiæ contempserat, sibi faciens celebrari, vel potius quantũ in ipso erat, diuina prophanari. Constanter enim asseuerauerat se præfati Gregorij Papæ sententiam non vereri, latamque ab eo in ipsum non solum contemptis Ecclesiæ clauibus non seruando, verum etiam per se & officiales suos, & illam & alias excommunicationis & interdicti sententias, quas idem omnino contempserat, cogebat alios non seruare. Et sic priuilegium quod beato Petro & successoribus eius in ipso tradidit Dominus Iesus Christus, videlicet; Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis; In quo vtique auctoritas & potestas Ecclesiæ Romanæ consistit, pro viribus suis diminuere vel Episcopis Ecclesiæ auferre satagebat. Præterea coniunctus erat amicitia detestabili Sarracenis: Nuncios quidem & munera pluries eisdem destinauerat, & ab eis vicissim cum honorificentia & hilaritate susceperat, ipsorumque ritus amplectebatur, illos in quotidianis suis obsequiis notabiliter secum tenens, eorumque etiam more vxoribus quas habebat de stirpe regia descendentibus eunuchos, quos, vt dicebatur, castrari fecerat, custodes non erubuerat deputare. Et quod execrabilius fuit, ipse priusquam fuisset condemnatus, existens in partibus transmarinis, facta compositione quadam, imo collusione verius cum Soldano, Machometi nomen in templo Domini diebus & noctibus publice permiserat proclamari. Et postea nuncios Soldani Babyloniæ, & postquam idem Soldanus Terræ sanctæ ac Christianis eius habitatoribus per se ac suos damna grauissima & inæstimabiles iniurias irrogasset, fecerat per regnum Siciliæ cum laudibus ad eiusdem Soldani excellentiam, sicut ferebatur, honorifice suscipi & magnifice procurari; aliorumque infidelium perniciosis & horrendis obsequiis contra fideles abutebatur; & illis qui damnabiliter vili pendentes Apostolicam sedem ab vnitate Ecclesiæ discesserant, procurabat affinitate & amicitia copulari. Insuper claræ memoriæ Ducem Bauariæ specialem Romanæ Ecclesiæ deuotum fecerat, sicut pro certo asserebatur, Christiana religione despecta, per assessinos occidi, & Vastachio Dei & Ecclesiæ inimico, à communione fidelium per excommunicationis sententiam, cum adiutoribus, consiliatoribus, & fautoribus eius solemniter separato, filiam suam tradiderat in vxorem. Catholicorum Principum actus & mores respuens, neglector salutis & famæ, non intendebat operibus pietatis. Nonne igitur hæc nõ leuia, sed efficacia fuerũt argumenta de suspectione hæresis contra ipsum, cum hæreticorum vocabulo ius ciuile illos contineri asserat, & latis aduersus eos sententiis debeant succumbere, qui vel leui argumento à iudicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare. Et ideo cum de eius nefariis dissolutionibus melius sit tacere quam loqui, stylus ad alia conuertatur.

De crucisignatione facta post Concilium Lugdunense.

SEQVENTI mense Augusti post Concilium destinauit Parisiis Innocentius Papa magistrum Odonem de castro Radulphi Episcopum Tusculanum sedis Apostolicæ legatum, qui prius Parisiensis Cancellarius fuerat, vt per totam Franciam prędicaret, quatenus nobiles Francigenę bellatores ꝓ liberatione Dominici sepulchri & vrbis sanctissimæ Hierusalem, de qua nostros Christianos Grossoini infideles, vt supra dictum est, expulerant, signum crucis acciperent sacrosanctæ. Eodẽ anno infra octauas sancti Dionysij conuocauit Rex Francorum Ludouicus grande Parisiis parlamentũ, in quo prędictus legatus & plures regni Francię Archiepiscopi

Pontifices,& Abbates,barones quoque & comites affuere. Et tunc ad præfati legati prędicationem,& Chriſtianiſſimi Francię regis Ludouici exhortationem Iubellus Remorum Archiepiſcopus, Philippus Bituricenſis Archiepiſcopus, Robertus Beluacenſis, Garnerus Laudunenſis, Guillermus Aurelianenſis Epiſcopi: Dominus Robertus frater regis Franciæ comes Atrebatenſis, vir clariſſimus, Hugo de Caſtellione comes ſancti Pauli & Bleſenſis, Galcherus nepos eius, Iohannes de Barris vir nobilis, Petrus comes Britanniæ, Iohannes filius eius, Hugo comes Marchiæ, Iohannes Montis fortis, Radulphus de Couciaco,& multi alij tam clerici quã laici, & ſi non omnes ſimul, proceſſu tamen temporis ſignum crucis Dominicę aſſumpſerunt. Tunc quoque circa fines Hanoniæ vel Alemanniæ prædicabatur crux hominibus auctoritate domini Papæ, vt irent contra Conradum Frederici filium, in auxilium Landegrauij Thuringiæ Ducis, qui de nouo cum aſſenſu & fauore ſummi Pontificis electus erat in regem Alemanniæ. Hoc etiam tempore miſſi fuerunt quidam fratres de ordine Minorum & Prędicatorum ex parte domini Papæ cum literis Apoſtolicis ad exercitum Tartarorũ; in quibus hortabatur eos Papa vt ab hominum ſtrage deſiſterent,& fidei veritatem reciperent. Qui fratres prædicti ſitum terræ Tartarorum, geſta, actus & mores ipſorum ſcripſerunt, quorum nimis longum eſſet hic hiſtoriam recitare.

Quomodo Ludouicus Rex iuit apud Lugdunum viſitare Papam Innocentium; & de coniugio Caroli fratris ſui Comitis Andegauiæ.

IN diebus illis reuoluto modici temporis interuallo, vir Deo amantiſſimus Rex Franciæ Ludouicus flagrans deſiderio videndi ſummum Pontificem, conuocata multitudine non modica militiæ regni ſui, fratribuſque ſuis cum regina Blancha matre eorundem iter aggreſſus eſt, & vt ſuum huiuſmodi propoſitum adimpleret, Lugdunum properauit. Sed quam nobiliter & glorioſe fuerit circumuallatus gente ſua in itinere prædicto, non puto ſub ſilentio prætereundum. Videns igitur viros induſtrios in armis ſtrenuos & expertos, magnifico & decenti armorum & virium apparatu per diuerſas phalanges antecedere regem ſuum in manu fortitudinis, ſicut conſueuerunt incedere caſtrorum acies ordinatæ. Trifarie enim procedentes ſimilitudinem exercitus prætendebãt. Centum ſiquidem præibant cum baliſtis, in equis decentiſſime phaleratis,& centum cum teſtudinibus ſiue targis in armis lucidis,& in equis loricali tunica coopertis ſequebantur. Veniebat poſtmodum tertius centenarius munitus armis omnibus, habens in manibus gladios fulgurantes. Ipſe autem rex nobiliſſimus cum incredibili & glorioſa multitudine militum regni ſui quarto agmine procedens, Lugdunum ſic introiuit. Ad quem locum vniuerſalis Eccleſię Pontifex ſummus acceſſerat, vt ibidem cum dicto rege de negotiis ſanctę matris Eccleſiæ loqueretur; habitoque inter eos ſecreto & latente conſilio, idem rex ſereniſſimus benedictione à ſummo Pontifice percepta, eique humiliter valedicto, in Franciam remeauit. Sed dum vellet regredi, miſit partem militiæ ſuæ copioſam, quæ Beatricem ſororem iuniorem reginæ Franciæ Margaretæ quam orbatam patre, ſcilicet comite Prouinciæ, rex Aragoniæ armato circumuenerat exercitu,& obſederat impudenter, vt eam ſuo, ſicut dicebatur, filio traderet in vxorem, de manu ipſius in gladij fortitudine liberaret. Redeunte interea illuſtri rege Franciæ ad propria, negotio pro quo milites prædicti deſtinati fuerant, contra regem Aragoniæ potenter & celeriter conſummato, idem excellentiſſimus rex Francorum conſilio hinc inde habito, inquiſita prius prædictæ filię comitis Prouinciæ voluntate, miſit Carolum fratrem ſuum cum innumerabilis militiæ venuſtate, vt eidem puellæ nobili coram ipſius famoſiſſimis auunculis, comite ſcilicet Sabaudiæ, & Thoma quondam Flandrenſi comite, nec non Archiepiſcopo Lugdunenſi, aliaq; eius inclyta parentela, in eiuſdem matris præſentia ſolemni matrimonio iungeretur. Quantus honor quantave lætitia quantaque feſtiuitas illic ſit habita, non eſt meæ poſſibilitatis euoluere vel referre. His taliter expletis, anno ſequenti, ſcilicet anno Domini M.CCXLVI. in die ſanctæ Pentecoſtes accerſita baronum & nobilium

bilium non pauca multitudine apud caſtrum Meledunum Ludouicus rex Francorum illuſtriſſimus anno regni ſui viceſimo Carolum fratrem ſuum iuniorem militem nouum fecit,& eidem comitatus Cenomanenſis & Andegauiæ largitus eſt.

Eodem tempore Turci & Armenij fecerunt confœderationem cum Tartaris, ſpopondentes eiſdem annuatim reddere magnam ſummam pecuniæ cum ingenti copia pannorum ſericorum pro tributo. Anno Domini M. CCXLVII. menſe Iunio accidit miraculum quoddam apud Yconium Turquiæ ciuitatem, in loco communi vbi crux erat ſculpta in quodam palatio. Quidam enim ioculator ibidem ſtabat, & in facie omnium aſtantium cum vrſo ludebat. Vrſus autem leuato crure ſuper crucem prope ipſum exiſtentem, minxit, ſtatimque omnibus videntibus ibidem expirauit. Cumque Chriſtiani aſtantes ſuper id quod acciderat Dominum benedicerent atque laudarent, quidam Sarracenus indignatus eſt valde quod ibi ſuper miraculo facto Chriſtum attollebant. Ideoque accedens in impetu, tanquam in contemptum ipſius crucis & Chriſtianorum, cum manu crucem percuſſit; ſtatimque brachium eius cum tota manu qua illam percuſſerat, totaliter exaruit. Iterumque Sarracenus quidam alius ebrietati vacans, illamque Chriſtianorum admirationem & laudem vilipendens, continuo quaſi amens à potatione ſurrexit, & in contemptum Chriſtianitatis ſuper crucem mingere volens, morte ſubitanea percuſſus interiit. Sicque Chriſtianorum multitudine Dominum magnificante ſuper tribus miraculis iam ibidem oſtenſis, quidam Græcus inſpiratione diuina inflammatus, acceſſit ad baiulum ciuitatis, rogans vt illum locum vbi crux prædicta erat inſculpta, venderet, in quo ad honorem Dei & ſanctæ crucis eccleſiam promitteret ædificare, pro quo etiam, ſi id ſibi facere concederet, promiſit quod viginti duo millia ſoldanorum Soldano daret. Quod Epiſcopus Turquorum audiens, fieri omnibus modis quibus potuit, impediuit.

Eodem anno mortuus eſt Landegrauius Thuringiæ Dux, qui electus fuerat in regem Alemanniæ: ac ſubſequenter poſt ipſum electus eſt in regem Guillermus comes Holandiæ. Sanctus etiam Ethmundus Cantuarienſis Archiepiſcopus, cuius ſacri corporis gleba in Ponteigniacenſi monaſterio requieuerat, de terra eſt eleuatus: qui nimirum anno præcedenti auctoritate Apoſtolica fuerat canonizatus, & in catalogo Sanctorum deputatus.

De prima profectione Ludouici in tranſmarinis partibus.

ANNO Domini M. CCXLVIII. Rex Franciæ Ludouicus iter tranſmarinum arripuit. Ab illo enim tempore nunquam indutus eſt ſqualeto vel panno viridi ſeu bonneta, nec pellibus variis; ſed veſte nigri coloris vel camelini ſeu perſei. Et quia veſtes huiuſmodi minoris valoris eſſe videbantur ad dandum pauperibus, quam aliæ pretioſiores quibus vti ſolebat, prout reges Franciæ conſueuerunt, inſtituit quod ad recompenſationem huiuſmodi veſtium, eleemoſynarius ſuus erogaret quandam ſummam pecuniæ æquipollentem pretio veſtium precioſarum vltra id quod erogare ſolebat. Nolebat enim pius Rex quod propter humiliationem ſuam exteriorem, aliquid pauperibus deperiret. Similiter ex tunc nunquam vti voluit calcaribus vel frænis, niſi omnino albis & ferreis abſque aliqua auratura, nec ſellis ad equitandum, niſi albis ſine omni pictura. Receſſit igitur de Pariſiis in ſexta feria poſt Pentecoſten, multis eiuſdem vrbis proceſſionibus eum vſque ad ſanctum Anthonium comitantibus. Iueruntque cum eo venerabilis Odo Tuſculanus Epiſcopus Apoſtolicæ ſedis legatus, & duo fratres eiuſdem regis, videlicet Robertus comes Attrebatenſis, & Carolus comes Andegauiæ, cum vxoribus ſuis, multique regni Franciæ barones & Epiſcopi. Alphonſus quoque dicti regis frater comes Pictauenſis crucem aſſumpſerat tranſmarinam, ſed illo anno cum domina Blancha regina matre ſua remanſit ad regni cuſtodiam. Tranſiens ergo Chriſtianiſſimus Rex Ludouicus per Burgundiam vſque ad Lugdunum, Dominum Papam Innocentium ibidem commorantem ſecundo viſitauit. Indeque recedens benedictione eius recepta, venit ad rocham

quæ dicitur *Dougliu*, vbi erat caſtrum fortiſſimum ſuper Rodanum. Quia igitur dominus caſtri illius à tranſeuntibus per Rodanum exactiones illicitas extorquebat, & eos bonis ſuis indebite ſpoliabat, rex illud obſedit, & in deditionem accepit. Illud autem in parte deſtruens, poſtea domino dicti loci cautione ſibi facta, quod de cetero ab iniuriis & exactionibus illicitis abſtineret, illud reſtituit. Tandem rex ad portum aquarum mortuarum perueniens die martis in craſtino beati Bartholomæi Apoſtoli nauem cum ſuis intrauit, & duobus diebus ſequentibus inibi moram faciens, ventum proſperum expectauit. Porro ſequenti die veneris à portu recedens & duce Deo nauigans die Iouis ante feſtum ſancti Matthæi Apoſtoli de nocte in Cypro Nimothium applicuit. At comitiſſa Attrebatenſis cum eſſet prægnans, de portu Aquarum mortuarum in Franciam rediit, ibique vſque ad comitis Pictauenſis tranſitum expectauit. Rex autem Ludouicus in Cypro terram capiens, de conſilio baronum ſuorum, ac baronum & terrarum Cypri, quia naues & galeæ ſuæ cum baliſtariis ac gentibus ſuis nondum aduenerant in Cypro diutius expectauit, & propter inſtantiam hyemis & propter alias cauſas concurrentes, vſque ad tempus Paſchale iter ſuum aduerſus Sarracenos diſtulit. Rex quoque Cypri & omnes fere nobiles illius regni atque prælati crucis ſignaculum aſſumpſerunt, ſeq; cum rege Franciæ ſuper Sarracenos, adueniente præfixo termino, profecturos, quo eos vellet ducere, iurauerunt.

Eo tempore Soldanus Babyloniæ, qui verſus partes Damaſci per terram Chriſtianorum venire parauerat, auditis de aduentu regis Francorum rumoribus, iter propoſitum reuocauit. Erantque inimicitiæ inter prædictum Soldanum, & illum qui fuit Soldanus Damaſci, & etiam Halapmos. His temporibus obierunt de peregrinis Robertus Epiſcopus Beluacenſis, & Comes Montis fortis Iohannes, Comes quoq; Vindocinenſis, Guillermus de Merloto, & Guillermus de Barris, dominus etiam Archembaldus de Borbonio, & Comes Drocenſis, & alij quamplures milites, quorum numerus vſque ad ducentos & quadraginta æſtimatur. Sed & Comes Andegauiæ, Carolus frater regis Franciæ, quartana in Cypro laborauit. Cum autem inter Archiepiſcopum Nicorſienſem & milites regionis Cypriæ eſſet controuerſia, propter quam omnes fere milites illi erant excommunicati, prædictus Odo Apoſtolicæ ſedis legatus inter partes mediatorem ſe faciens, pacem reformauit, dictoſque milites abſolui faciendo. Archiepiſcopus quoque Græcorum in Cypro, qui tanquam ſchiſmaticus & inobediens Archiepiſcopo ſuo Latino iamdiu ab Eccleſia ſua exulauerat, tunc temporis eſt reuerſus, & tam ipſe quam alij Græci qui excommunicati fuerant, ad obedientiam redierunt; & abſoluit eos legatus, qui & coràm ipſo quaſdam hæreſes abiurauerunt. Multi etiam Sarraceni qui detinebantur in Cypro captiui, Baptiſmum inſtanter petentes, inſigniti ſunt charactere baptiſmali.

De nunciis Tartarorum miſſis Ludouico Regi in Cypro.
Rubrica.

VENERVNT autem circa Natale Domini ad Regem Franciæ Ludouicum miſſi quidam nuncij à quodam magno viro Ercalthay nomine de gente Tartarorum, qui ei apud Nichoſſiam commoranti literas eiuſdem magnatis præſentauerant. Ibidem præſens aderat frater Andreas de Louciumel de Ordine fratrum Prædicatorum, qui maiorem ex illis nunciis nomine Dauid, nouerat, vtpote qui viderat eum in exercitu Tartarorum, quando ipſe & alij quidam fratres miſſi fuerunt ex parte domini Papæ, ſicut ſuperius dictum eſt, ad Tartaros. Rex autem literas ſibi præſentatas in lingua Perſica & literis Arabicis in Latinum per eundem fratrem transferri fecit, earumque tranſcriptum ſub contra ſigillo ſuo clauſum matri ſuæ Reginæ Blanchæ in Franciam miſit. Nunciauerunt itaque prædicti nuncij, quod Rex magnus Tartarorum, qui dicebatur Cham, circa tres annos completos à die Epiphaniæ proximo præterita, factus erat per Dei gratiam Chriſtianus, & tam ipſe quam alij magnates plurimi, & maxima pars populi exercitus eorundem Tartarorum ſacrum

Baptiſmum

Baptiſmum ſuſceperant, fidem catholicam profitentes. Dictus etiam Ercalthay iam antea per annos aliquot ſimiliter fidem Chriſtianam & baptiſmum ſuſceperat; & nunc veniebat miſſus à dicto rege Cham, cum maxima multitudine bellatorum. Erat enim ipſius intentio fidem Chriſtianam promouere & roborare, & omnium crucem adorantium vtilitatem & liberationem procurare, omneſque aduerſarios eiuſdem crucis expugnare. Multum vero deſiderabat ſe regis Francorum eſſe beneuolum & amicum. Audierat enim de ipſo quod applicare deberet in Cyprum. Dicebant enim idem nuncij ſe credere, quod dictus Ercalthay circa proximum Paſcha ciuitatem Baldath obſidere deberet, in qua Calyphus habitabat, à quo Soldanus Babyloniæ pluries ac ſpecialiter olim in obſidione Damietæ ſuccurſum magnum & auxilium habuerat. His & aliis tam per nuncios quam per literas intellectis, rex gauiſus nuncios honorifice ſuſceptos perendinare fecit, eiſque liberaliter neceſſaria miniſtrari. In die Natalis Domini cum rege fuerunt ad Miſſam in Eccleſia, & ad prandium in curia. Similiter in Epiphania cum eo ad Miſſam erant, & ſicut videbatur, bene ſe habebant, ac more Chriſtianorum ſe gerebant.

Exemplar epiſtolæ ſiue literarum Regis Tartarorum ad Regem Franciæ Ludouicum. Rubrica.

PEr potentiam Dei excelſi miſſi à Rege terræ Cham verba Ercalthay Regi magno prouinciarum multarum ſtrenuo propugnatori orbis gladio Chriſtianitatis, victoriæ religionis Apoſtolis defenſoris, legis Euangelicæ filio Regi Franciæ. Augeat dictus dominium ſuum, & conſeruet ei regnum ſuum annis plurimis, & impleat voluntates ſuas in lege & in mundo, nunc & in futurum per veritatem diuinæ conductricis hominum & hominum Prophetarum & Apoſtolorum, Amen. Centum millia benedictionum & ſalutum. Ex hoc rogo quod recipiat ſalutes ſiue ſalutationes iſtas, vt ſint grandes apud ipſum. Faciat autem Deus vt videam hunc Regem magnificum qui applicuit. Creator autem excelſus ſic occurſum noſtrum in charitate fieri faciat, vt congregemur in vnum. Poſt hanc autem ſalutationem, nouerit quod in hac epiſtola non eſt intentio noſtra niſi vtilitas Chriſtianitatis, & corroboratio manus regum Chriſtianorum, Domino concedente. Et peto à Deo, vt det victoriam exercitibus regum Chriſtianitatis, & triumphet eos de aduerſariis ſuis contemnentibus crucem. Ex parte autem regis ſublimis ſublimet eum Deus, videlicet de præſentia Kyocay augeat Deus magnificentiam ſuam. Volumus cum poteſtate & mandato, vt omnes Chriſtiani ſint liberi à ſeruitute, & tributo, & andegaria & pedagiis & conſimilibus, & ſint in honore & reuerentia, & nullus tangat poſſeſſiones eorum, & Eccleſiæ deſtructæ reædificentur, & pulſentur tabulæ, & non audeat aliquis prohibere vt orent corde quieto & libenti pro regno noſtro. Iſta autem hora adhuc venimus pro vtilitate Chriſtianorum & cuſtodia, dante Deo excelſo. Miſimus autem hæc per fidelem noſtrum virum venerabilem Sabeldim Mouffath David, & per Marchum, vt annuncient iſtos bonos rumores & quæ ſunt circa nos dicent ore ad eos. Filius autem recipiat verba eorum, & credat eis & literis ſuis. Rex terræ augeatur magnificentia ſua, ita præcepit quod in lege Dei non ſit differentia inter Latinum & Græcum, Armenium, Neſtorium, Iacobinum, & omnes qui adorant crucem: Omnes enim ſunt vnum apud nos. Et ſic petimus vt Rex magnificus non diuidat inter ipſos, ſed ſit eius pietas ſuper omnes Chriſtianos. Duret eius pietas & clementia. Datum in Fouemercharram. Et erit bonum concedente Domino.

Huic Epiſtolæ conſonabant & aliæ quædam literæ, quæ paulo ante Regi Ludouico à Rege Cypri & Comite Ioppenſi fuerant præſentatæ, quarum etiam tranſcriptum vna cum tranſcripto literarum & Calthay tranſmiſit Odo venerabilis Apoſtolicæ ſedis legatus domino Papæ Innocentio quarto. Harum literarum exemplar talia continebat.

Alia epistola missa Regi Cypri.

EXCELLENTI & potenti viro Henrico Dei gratia regi Cypri, & charissimæ sorori suæ Emelinæ reginæ, nobili viro Iohanni de Ybelim fratri suo Conestabularius Armeniæ salutem & dilectionem. Noueritis, quod sicut ad iter agendum pro Deo & vtilitate Christianitatis me exposui; sic ipse Christus vsque ad villam quæ vocatur *Sautequaut* me conduxit. Multas quippe terras videntes, Indiam retro nos dimisimus, & transiuimus Bandath totamque terram eius duobus arrepti itineris mensibus. Ciuitates plurimas vidi quas vastauerunt Tartari, quia nemo posset opulentiam vel amplitudinem æstimare. Vidimus enim aliquas magnas villas itinere trium dierum, & plusquam centum millia aggeres magnos & mirabiles ossium à Tartaris interfectorum, nobisque videtur, quod si Deo disponente, Tartari qui paganos sic destruxerunt, non aduenissent, ad totam terram cismarinam implendam & acquirendam sufficerent. Transiuimus vnum de Paradysi fluminibus maximum Geon appellatum, iuxta Scripturam, cuius arena durat vndecunque per vnam magnam dietam. De Tartaris vero sciatis quod innumerabiles sunt, nec æstimari ab homine possunt. Optimi sunt archerij, terribiles forma, pluriumque facierum. Nec vobis possemus describere literaliter ritus eorum. Nunc quidem octo sunt menses quod de die ac nocte ambulamus, & nunc dicitur nobis quod ad medium terræ nostræ & terræ Cham maioris domini Tartarorum non peruenimus. Intelleximus pro certo, quod iã ex quo mortuus est Cham pater huius Cham, qui nunc est, quinque anni transierunt, ante cuius tempus barones & milites Tartarorum ita se per terras & regiones effuderant, quod infra dictos quinque annos, vt dictum, Cham iuniorem inthronizarent vix in vnum locum congregari potuerunt. Quidam enim eorum erant in India, alij vero in terra de Chata, alij in Russia, & alij in terra de Chasrat & de Tangath. Hæc est terra, de qua tres reges in Bethlehem venerunt Christum adorare, & Christiani sunt homines illius terræ. Ego siquidem fui in Ecclesiis eorum, & vidi Iesum Christum depictum; tres quoque Reges, vnum aurum, alium thus, & alium myrrham offerentes. Per illos itaque tres reges habuerunt illi fidem Christi, ac per illos Cham & omnes sui modo facti sunt Christiani. Vnde & ante portas suas habent Ecclesias, pulsant campanas, ac percutiunt tabulas: ita quod euntes ad dominum suum Cham primo quidem oportet ire ad Ecclesiam & salutare Dominum Iesum Christum, postea vero ire salutare Cham. Inuenimus etiam multos Christianos effusos per terram Orientis, & multas Ecclesias pulchras, altas, & antiquas, quæ vastatæ fuerant à Tartaris. Vnde Christiani terræ illius venerunt in præsentia Cham istius qui modo regnat, quos ille cum honore magno suscepit, & libertati donauit, & ne quis verbo vel facto contristaret eos, prohiberi fecit. Et quia peccatis exigentibus non habebat Christus qui nomen suum prædicaret in illis regionibus, ipsemet pro seipso prædicauit, & prædicat sanctissimis suis virtutibus; ita quod gentes illarum regionum credunt in Christum. In terra vero Indiæ quam beatus Apostolus Thomas conuertit, est quidam Christianus rex, qui inter alios reges, vtpote Sarracenos, erat in anxietate magna positus: nam vndique faciebant ei violentiam, donec Tartari venerunt in terram illam, & ipse factus est homo illorum, acceptoque exercitu suo & Tartarorum Sarracenos inuasit, tantumque in terra Indiæ acquisiuit, quod tota Orientis terra plena sit sclauis Indicis. Horum enim plusquam quingenta millia Indi, quos rex dictus ceperat & mandauerat venundari. Sciatis etiam dominum Papam misisse nuncium prædicto Cham, & mandauit ei dici vtrum Christianus esset, & cur gentem suam ad orbis conculcationem ac necem misisset. Cui respondit Cham: Quod Deus auis suis & sibi mandasset, quod gentem suam ad interficiendas gentes pessimas mitteret. Super hoc autem quod mandauerat, vtrum esset Christianus, respondit, quod hoc sciebat Deus, & si Papa scire vellet, veniret & videret, & sciret. Huc vsque exemplar epistolæ Connestabularij Armeniæ.

De quibus-

De quibuſdam interrogationibus quas fecit Ludouicus Rex nunciis Tartarorum ſibi miſſis. Rubr.

QVÆSIVIT autem rex Franciæ Ludouicus à prædictis nunciis Ercalthay de ipſo, à quo tempore baptiſmum ſuſcepiſſet, & vbi eſſet modo. Quęſiuit etiam de ſtatu Tartarorum, & quæ fuerit cauſa motiua aduentus eorum, & qua occaſione ſuum, id eſt, ipſius regis Francorum cognouiſſent aduentum. Ad quę ſic reſponderunt. A Soldano, inquiunt, Muſſulæ, quæ ſcilicet olim vocabatur Niniue, miſſæ fuerunt literæ quædam ad magnum regem Cham, quas receperat à Soldano Babyloniæ: in quibus Babyloniæ Soldanus mentionem de applicatione regis Francorum faciebat; mendaciter aſſerendo, quod ſexaginta regis Francorum naues per violentiam ceperat, & in Ægyptum deduxerat. Per id oſtendere volens, quod idem Muſſulæ Soldanus in aduentu regis Francorum confidere non debebat. Hac igitur occaſione dictus Ercalthay audito regis Francorum aduentu, nuncios miſit ad eum, qui denunciarent ei in hoc omne propoſitum Tartarorum, vt in æſtate proxima obſiderent Calyphum Badath, rogabantque regem vt Ægyptum aggrediēs impugnaret, ne dictus Calyphus ab Ægyptiis in aliquo adiuuari poſſet. Dixerunt etiam iidem nuncij, quod iſti qui nunc appellentur Tartari, exierunt de terra ſua tranſactis quadraginta annis, quæ nō habet ciuitates aut oppida ſeu villas, ſed abundat in paſcuis, & ob hoc incolæ ſunt intenti tantum in pecoribus alendis. Diſtatque per quadraginta dietas à terra quam nunc inhabitat ille rex magnus Cham, & in qua poſuit ſedem ſuam. Quæ ſcilicet terra Tartar vocatur, vnde & nunc Tartari nominantur. Dicebant quoque quod iidem Tartari primo debellauerunt filium Iohannis presbyteri regis Indiæ, ipſumque cum exercitu ſuo peremerunt in ore gladij. Dicebant etiam quod ille Cham habet ſecum fere omnes capitaneos populorum cum innumerabili multitudine equitum & hominum & animalium, & ſunt in tentoriis ſemper, quia nulla ciuitas eos capere poſſet. Equi vero illorum & alia ſemper commorantur in paſcuis, quia non poſſunt hordeum & paleam inuenire, quod ſufficere poſſet equis ſuis. Capitanei ſui præmittunt homines qui ſibi regiones ſubiiciant, & ipſi cum rege magno remanent. In cuius poteſtate & voluntate eſt, vt quando moritur quis, regem inſtituat aliquem de filiis vel nepotibus ſuis. Dixerunt etiam quod iſte qui nunc agit in ſceptris, habuit matrem nomine Quiothay Chriſtianam, regis Indiæ, qui presbyter Iohannes vocabatur, filia. Ad cuius exhortationē, & cuiuſdam Epiſcopi ſanctiſſimi, qui Malaſſias vocabatur, ſuſcepit ſacramētum Baptiſmi, & cum ea decem & octo filij regum, & plures alij maximi capitanei. Multi tamen adhuc inter illos ſunt, qui nondum ſacramentum fidei ſuſceperunt. Ercalthay vero qui nuncios miſerat, Chriſtianus erat iam ex pluribus annis, & non erat de ſemine regio; ſed tamen magnus & potens agebat in finibus Perſidis à parte Orientis. Requiſiti vero nuncij de Bachon Duce, cur ſic male recepiſſet domini Papæ nuncios: Reſponderunt, quia homo paganus erat, & Sarracenos habebat conſiliarios. Sed iam poteſtatem tantā vt prius non habebat, quia modo ſub Erchathay poteſtate conſtitutus erat. Præterea requiſiti de Soldano Moyſac ſiue Muſſulæ, quæ quondam Niniue dicta eſt, an Chriſtianus eſſet, dixerunt eum fuiſſe cuiuſdam Chriſtianæ filium, & quod ex corde Chriſtianos diligeret, ac feſta illorum obſeruaret, nec in aliquo legi Machometi obediret, & credebatur quod ſi tempus & oportunitatem haberet, libenter Chriſtianus fieret. Dicebant etiam quod ſummi Pontificis nomen apud Tartaros celebre iam eſſet, & quod Ercalthay domini ſui propoſitum erat, vt in æſtate proxima Calypham impugnaret, & iniuriam Domino Ieſu Chriſto illatam vindicaret.

De legatione nunciorum Regis Franciæ ad Tartaros.

TANDEM habuit Rex Francorum conſilium vt ad ipſum Regem & ad Erchalthay nuncios ſuos cum literis & iocalibus mitteret, ita quod aliquis eorum ab Erchalthay ad ipſum Regem Ludouicum directe redirent, & alij ad Re-

gem Cham directe procederent. Significantibus autem Tartarorum nunciis, quod rex Cham valde charum & gratum haberet de ſcarleta tentorium ſiue capella, fecit eam rex Ludouicus præparari ac fieri ſpecioſam, & quoſdam pannellos habentes leuem atque ſubtilem brodaturam: in qua ſcilicet brodatura tentorio affixa, ea quæ Dominus noſter Ieſus Chriſtus pro nobis in corpore ſuo geſſit, erant ſatis honeſtiſſime exarata. Hæc igitur & alia ad ornamentum capellæ & cultum diuinum pertinentia miſit rex Ludouicus regi Cham, ad deuotionem fidei Chriſtianæ in eo excitandam. Inſuper etiam de ligno ſanctæ crucis miſit eidem & Ercalthay per nuncios ſuos cum literis ad vtrumque directis, hortantibus vt eum qui per gratiam ſuam ad cognitionem nominis ſui eos vocauerat, debita veneratione colerent, & in eius amore iugiter permanerent. Sed & dominus Odo Apoſtolicæ ſedis legatus eidem magno regi Cham & matri ſuæ & Ercalthay ac prælatis eorundem deſtinauit epiſtolam; denuncians eis, quod ſacroſancta Eccleſia Romana libenter vt filios chariſſimos reciperet, audiens gratulabundam conuerſionem eorum ad fidem catholicam, dummodo fidem orthodoxam vellent firmiter tenere, & eam confiteri matrem omnium Eccleſiarum, eique præſidentem Ieſu Chriſti vicarium eſſe, & quod eidem vicario cuncti qui Chriſtiana profeſſione cenſentur, merito debeant obedire. Prælatos etiam illorum admonuit ſpecialiter, vt idipſum omnes ſaperent, & in eis ſchiſmata non eſſent; ſed in veritate fidei, ſcilicet in quatuor primis generalibus Conciliis editæ, & à ſede Apoſtolica approbatæ inuiolabiliter permanerent.

Fuerunt autem huius legationis nuncij videlicet à Rege Francorum ad principes Tartarorum deſtinati prædictus frater Andreas cum duobus aliis fratribus eiuſdem Ordinis, & duobus clericis, ac duobus ſeruientibus Regis. Qui parati & inſtructi paulo ante purificationem profecti ſunt vna cum prædictis Tartarorum nunciis. Octauo Kalendas Februarij à Rege licentiam acceperunt, ac tertia die Nichociam exierunt. Super autem omnes frater Andreas capitaneus & magiſter à Rege Ludouico conſtitutus, non multo poſt ad eundem Regem literas miſit, quarum tranſcriptum Dominus Rex matri ſuæ Blanchæ reginæ in Franciam vna cum tranſcripto literarum Ercalthay tranſmiſit.

De diſcordia quæ erat inter Soldanos Babyloniæ & Halapiæ.

INTEREA Soldanus Babyloniæ intellecto quod Rex Franciæ hyemaret in Cypro, ſtatim iter arripuit veniendi verſus partes Damaſci, per ciuitatem Hieruſalem tranſitum faciendo, ad hoc intendens modis omnibus & aſpirans vt Halapiæ Soldanum & alios eidem adhærentes ſibi pacificos & confœderatos attraheret, eoſque ſecum in auxilium ſuum contra Chriſtianos adduceret. Ad hoc etiam nuncios ſuos Calyphas Baldacenſis & ſenex de monte dominus Arſacidarum deſtinauerant, vt illos ad concordiam reuocarent. At Soldanus Halapiæ cognoſcens verſutiam & malitiam Soldani Babyloniæ, non eſt auſus in ipſo confidere, nec pacem aut compoſitionem cum eo voluit inire. Propter quod idem Soldanus Babylonicus in iram motus, vrbem Camele, quæ pertinet ad Soldanum Halapiæ, per gentem ſuam obſidere fecit, & ipſe Damaſcum rediit. In qua ſcilicet obſidione, idem Soldanus Babylonicus propter hyemem ac pluuias & Beduinorum incurſus fertur in hominibus ac rebus & animalibus ſuis multa diſpendia ſuſtinuiſſe. Dum itaque Babylonicus exercitus in obſidione dicta permaneret, Soldanus Halapiæ præparato exercitu ſuo venit vt eos ab obſidione remoueret. Ad quem accedens nuncius Calyphæ, monuit eum vt cum Soldano Babyloniæ pacem firmaret, proponens ei pericula multa, quæ Sarracenis imminebant hoc tempore, eo quod exercitus Chriſtianus ad perdendum gentes ad legem Mahometi pertinentes conueniſſent. Et ſi itaque ipſi Sarraceni taliter in ſemetipſos bella conuerterent, hæc illis ad incommodum & confuſionem, & Chriſtianis eorum aduerſariis ad profectum cederet. Cum hæc & alia multa nuncius Calyphæ propoſuiſſet, & de hoc iam plu-

ries

ries cum eodem Soldano Halapiæ tractaſſet, ille nullatenus verbum pacis admittere voluit, dicens quod quandiu in eius dominio Babylonii morarentur, ſuper hoc aliquatenus non tractaret, & niſi recederent die craſtina, proculdubio cum eis prœlium & conflictum iniret. Videns itaque dictus nuntius quod nihil in tractatu pacis proficeret, receſſit, ac feſtinans ad exercitum Babylonicum imminentis eis belli periculum nuntiauit, & ſic eos ab obſidione recedere fecit: qui cum maxima confuſione in Damaſcum receperunt ſe, vbi tunc morabatur Soldanus Babyloniæ graui detentus infirmitate. Inter hæc autem magiſter militum templi & mareſcallus Hoſpitalis ſcripſerunt Ludouico regi Franciæ, quod Soldanus Babyloniæ cum exercitu ſuo venerat in partes Gazæ ad conciliandum ſibi Soldanum Halapiæ & Damaſci, timebantque ne forte Ioppem vel Cæſaream intenderet obſidere. Poſtea quoque ſcripſit idem magiſter regi Franciæ, quod Admiraldus quidam Soldani Babyloniæ ad ipſum venerat, vt eiuſdem regis Francorum voluntatem inquireret, eo quod dominus ſuus libenter pacem cum ipſo haberet. Quod regi omnibuſque baronibus diſplicuit valde, præſertim cum a quibuſdam diceretur Soldanus ad requiſitionem eiuſdem magiſtri prædictum Admiraldum ad ipſum miſiſſe. Itaque rex incontinenti præfato magiſtro per literas ſuas inhibuit, ne de cætero tales nuntios abſque mandato ſuo ſpeciali reciperet, aut cum eis colloquium habere præſumeret. Dicebatur enim ab omnibus qui factum Syriæ nouerant, quod quantumcunque oppreſſi eſſent Syri, nunquam primi faciebant verbum de treugis, ſed tunc primo quando cum inſtantia magna requiſiti ſuper hoc erant a Turcis. Ideoque quod dictus magiſter, vt dicebatur, prior inde mouerat verbum, ex hoc Chriſtianorum conditio deterior facta fuerat, præſertim quia Turci ex hoc ipſo poterant credere, quod ſe rex viribus inferiorem exiſtimans quacunque cauſa vel occaſione inuenta feſtinaret ad propria remeare.

Incidentia, dum Rex Franciæ eſſet in Cypro.

DVM rex Franciæ Ludouicus eſſet in Cypro cum regina Margareta vxore ſua moram traheret, Armeniæ rex intellecto eius aduentu, miſit eidem nuntios ſolemnes, quendam ſcilicet Armenium Epiſcopum, & alios domeſticos ſuos cum literis ſuis & xeniis, ſe offerens eius voluntati: quos ille prout decuit honorabiliter recepit. Cum autem intellexiſſet eſſe diſcordiam inter ipſum regem Armeniæ, & Principem Antiochiæ grauem plurimum atque damnoſam, quæ iam longo durauerat tempore: propter hoc & alia quædam miſit nuntios proprios ad vtrumque. Poſtea vero procedente tempore accedentibus ad eum vtriuſque nuntiis inita eſt inter ipſos coram illo treuga, ab inſtanti Natiuitate ſancti Iohannis per duos annos duratura. Quia vero Turcomagni paulo ante terram Antiochiæ depopulati fuerant, Patriarcha & Princeps Antiochenus a rege Francorum auxilium petierunt, eiſque a rege ſexcenti baliſtarii miſſi ſunt. Eodem tempore accidit in Cypro, quod oriretur diſcordia inter Vicecomitem Caſtriduni & marinarios ſuos inſtigante diabolo, & ex parte Ianuenſium a baliſtariis Vicecomitis interfecti ſunt duo, quorum vnus erat magnus & nobilis homo. Idem quoque Vicecomes neſcio quo ſpiritu ductus, habito tractatu cum Comite Montis fortis, voluit ad partes Aconenſium transfretare cum militibus multis. Quod vbi rex Franciæ agnouit, ipſi cunctiſque militibus ne hoc facerent, inhibuit; quoniam hac occaſione totus poſſet exercitus diſſolui, & Chriſtianitatis negotium impediri. Cumque Vicecomes quoquomodo id quod propoſuerat implere vellet, rex galeas ſuas armari fecit; & dominis nauium ne Vicecomitem aut complices ſuos aliquatenus attentarent, ferre prohibuit. Tunc idem Vicecomes ad aliud ſe conuertit, & nauem vnam cum omnibus quæ in ea erant ſaiſiuit, aſſerens quod ſecundum conuentiones inter ipſos & dominos nauis habitas, tam nauis, quam ea quæ ibi erant, ipſius eſſe debebant. Porro mediante rege tractatum fuit, vt in duos bonos viros vtraque pars compromitteret, & rex tertium poneret. Sed quia conſenſum pretium obtinere non valuit, ideo dicta diſcordia tunc ſedari non potuit. Tandem ad inſtantiam regis & legati Vicecomes poſt Paſcha nauem, quam ſaiſierat, Ianuenſibus reſtituit;

qui & promiſerunt ſub pœna duorum millium librarum, quod iuri ſtarent in Curia regis Franciæ, ſuper querelis, quæ vertebantur inter ipſos & vicecomitem ante dictum. Interea vero miſerat rex Franciæ Ludouicus apud Acon & alia loca maritima ad marinarios & naues atque vaſſella conducenda. Cumque nuntii hac de cauſa in Acon Dominica die in quadrageſima veniſſent, nullatenus Ianuenſes ac Venetos ad hoc flectere potuerunt, quod rationabile pretium in vaſis ſuis ponere vellent. Hiſque diebus inſtigante diabolo inter Ianuenſes ex vna parte, & Piſanos ex altera ſeditio grandis exorta fuit, ita quod vnus Conſul Ianuenſis telo percuſſus interiit. Sed & paulo ante ſeditio fuerat exorta inibi inter Venetos & Bailliuum regni Cypri. Itaque rex Francorum ſecundo miſit Patriarcham Hieroſolymitanum ac Sueſſionenſem Epiſcopum ſuumque Conneſtabularium, cum aliis quibuſdam in Acon pro vaſis & marinariis conducendis, & pro ſedandis ſeditionibus antedictis. In Cypro quoque fabricari fecit parua quædam naſella, ad terram hoſtium capiendam neceſſaria. His autem diebus capti ſunt quidam in Cypro, qui confeſſi ſunt, quod ipſi & quidam alii a Soldano Babyloniæ miſſi fuerant, vt regem Franciæ, & maiores ſui exercitus veneno maleficioſe necarent.

Quomodo Chriſtianus exercitus de Cypro receßit, & cepit portum Damietæ.

ANNO itaque Domini M. CC. XLIX. dum rex Ludouicus eſſet in Cypro, venerunt ad ipſum circa Aſcenſionem Domini naues vaſaque conducta. Venerunt etiam de inſulis naues quamplurimæ, & multi barones ac milites, aliique peregrini, qui moram in inſulis fecerant in hyeme iam tranſacta. Itaque die ſabbathi poſt Aſcenſionem Domini, cum iam in naui ſua eſſet rex congregans ibidem maiores exercitus, de ipſorum cõſilio publicatum fuit per exercitum, quod apud Damietam vniuerſi cum Dei adiutorio dirigerent iter ſuum. Die ſiquidem Aſcenſionis, prout ordinatum fuerat, aſcenderunt naues, ſed vſque ad diem Mercurii ſequentem adhuc in portu remanſerunt, quia tempus oportunum nauigandi non habebant, nec adhuc gentes illorum paratæ totaliter erant. Eadem itaque die velo facto receſſit rex a portu Nimocii, cum nauium & vaſſellorum copioſa multitudine: at poſtea per aliquot dies cum difficultate ac ventorum contrarietate procedentes, venerunt prope Paphum ciuitatem Cypri, tantaque fuerat temporis contrarietas, vt oporteret illos prope Nimocium bis reuerti. Venitque ad eos tunc princeps Achaiæ cum gentibus & vaſſellis quampluribus in ſubſidium illorum ac terræ ſanctæ: & cum eo ſimiliter Dux Burgundiæ, qui in partibus Romanis moram fecerat in hyeme. Expectauerunt igitur peregrini apud Nimocium, & congregauerunt ibidem exercitum ſuum, per incommoditatem temporis diſperſum. Tandem in feſto ſanctæ Trinitatis vela ventis dare fecerunt, & habito ſatis congruo tempore nauigauerunt. Ita quod in ſequenti die Veneris apparuit eis terra Ægypti, & poſt paullulum ciuitas Damieta. Appropinquantes itaque iuxta ciuitatem in portu ſteterunt, & naues ſuas anchorauerunt. Eadem die cum viderent portum magna Turquorum equitum ac peditum multitudine munitum, & os fluuii Nyli, quod de prope eminebat, ex abundantia galearum armatum, conſilium habuit rex cum maioribus de exercitu, vt in craſtino ſummo mane exirent in inſulam ad terram capiendam, in parte illa videlicet, vbi terram ſimiliter illi ceperant, qui in alia obſidione Damietæ cum Iohanne rege Hieruſalem fuerant, ita quod fluuius eſſet inter ipſos & ciuitatem. In ipſo igitur craſtino peregrinis intrantibus galeas cæteraque vaſſella parua, quotquot intrare potuerunt, accinctis ad prœliãdum, vt decuit, & armatis; rex cum legato ſacroſanctam crucem Domini triumphalem nudam & apertam in quodam naſſello erat, præcedente quoque iuxta ipſos in alio naſſello beati Dionyſii martyris vexillo, fratribuſque regis cum cæteris baronibus & baliſtariis ac militibus circumquaque comitantibus. Deinde viriliter in nomine Domini verſus terram, de Dei miſericordia & virtute ſanctæ crucis non modicam habentes fiduciam, inſultus plurimos tam ſagittarum emiſſionibus, quam aliis facientes contra hoſtium ferociam proceſſerunt. Cumque naſſella ipſa in quibus erant, propter nimiam maris planitiem, vſque ad ſiccum attingere non poſſent, Chriſtianus exer-

nus exercitus in nomine Domini relictis nasellis in mare saliendo se misit, & vsque ad siccam terram cum armis suis pedes venit. Sarraceni vero qui littus occupauerant nitentes defendere terram, nostris appropinquantibus & exeuntibus de nasellis suis sagittas & tela fortiter iaciebant, & cum gladiis feriebant. Sed nostri praeualentes, intrauerunt & occupauerunt terram hostibus repulsis, paucis & quasi nullis nostrorum vulneratis aut laesis, multis vero Sarracenorum & equis eorum pluribus lethaliter vulneratis & interfectis. Inter quos etiam de maioribus ipsorum ceciderunt aliqui, videlicet vnus qui erat villae capitaneus & duo admirati. Soldanus autem ibi praesens non erat, quia de nouo e Damasci partibus veniens, stabat in quodam loco qui per vnam leudam a ciuitate Damietae distabat, vbi etiam quadam infirmitate languebat. In ipsa vero die occupauerunt os fluuii galeae nostrorum, fugientibus galeis Sarracenorum ac fluuium ascendentibus. Fixis autem rex Franciae ac peregrini tentoriis suis super littus pernoctauerunt ibidem, & in crastino videlicet die Dominico ibidem commorantes ordinauerunt, vt gentes ipsorum & equi, qui adhuc in nauibus erant, illa die descendere ac venire in exercitum possent.

Qualiter rex Franciae Ludouicus cepit Damietam.

HVic autem foelici principio foeliciora Dominus Iesus adiecit populo suo catholico: nam Sarracenis, qui erant in ciuitate Damieta diuina virtute perterritis, subito illa nocte populus, & in crastino die Dominico magnates & omnes alii ex dicta vrbe exierunt, & in fugam conuersi eam circumquaque posito igne penitus reliquerunt. Quo statim a nostris percepto, multi de exercitu commoti, simul currentes intrauerunt vrbem per quendam pontem nauium, quem dimiserant Sarraceni satis integrum, nisi quod in ipso erat interruptio vna, quę statim fuit a nostris gentibus reparata. Rex insuper habita certitudine de praemissis, aliquos de suis quos ad hoc duxit eligendos illuc misit, ac per totam ciuitatem garnisionem suam ponere fecit. Postea recedens a littore in quo erat, eadem die versus pontem ciuitatis se traxit, ibique ante pontem ipsum tentoria sua posuit, vt, si necesse esset, illis qui erant in vrbe tempestiue succurrere posset. De victualibus autem garnisionis Sarracenorum, quae erant in ciuitate, licet multa per ignem quem circumquaque ciuitatem iniecerant deperierint, multaque amota fuerint & subtracta, plurimum tamen adhuc remansit ex eisdem, quoniam ad longum tempus ciuitas a Sarracenis munita fuerat, abundarant. Eratque ciuitas ipsa tam ob fluminis Nyli interpositionem, quam murorum & turrium fortium circuitum fortissima, multumq; postquam alias capta fuerat inforciata. Vnde videbatur multis quod parum expugnari vel capi nullatenus potuisset, nisi Deus miraculose per virtutem suam id fieri permisisset. Nam quandiu intus aliqui essent victualia sufficienter habentes, tenere ciuitatem & ibidem morari quantum vellent potuissent. Mundata igitur ciuitate a quorundam mortuorum ac bestiarum cadaueribus & extincto igne, legatus vna cum Patriarcha Hierosolymitano, necnon Archiepiscopis & Episcopis, qui praesentes aderant & magna parte clericorum ac religiosorum, Ludouicus rex Franciae cum pluribus aliis processionaliter nudis pedibus praesentibus & rege Cypri pluribusque baronibus & aliis hominibus ciuitatem Damietae intrauerunt. Et imprimis locũ in quo erat Mahomeria legatus coepit reconciliare; quia dudũ in altera eiusdem vrbis captione beatae Mariae virginis Ecclesiae deputatus fuerat & appropriatus. Deinde redditis inibi de impensis beneficiis gratiarũ actionibus Altissimo, celebrata fuit missa solemniter in honore beatae Mariae virginis matris Domini a legato. Proposuit etiam ibidem rex Franciae Domino constituere praelatum & canonicos debitum assidue famulatum Domino reddituros. Capta est autem ciuitas Damieta anno supra notato in octaua die post festũ sanctae Trinitatis. Illic ergo stetit rex Franciae Ludouicus per totã aestatem cũ exercitu Christiano. Non volebant inde recedere vsq; ad decrescentiam Nyli fluminis, quod tunc, sicut dicebatur, terram occupare debebat; quoniam alias tempore Iohannis regis Hierusalem illis in partibus per eius decrescentiam damnum incurrerat exercitus Christianus. Eodem anno circa festum Iohannis Baptistae Alphonsus Comes Pictauensis frater

regis Franciæ Ludouici iter tranſmarinum arripuit, & regina Blācha mater eorum ad regni Francorum cuſtodiam ſola remanſit: ita quod dictus Comes cum exercitu magno in craſtino ſancti Bartholomæi Apoſtoli mare apud Aquas mortuas intrauit, & die Dominico ante feſtum Apoſtolorum Symonis & Iudæ apud Damietam applicuit.

Qualiter rex Franciæ Ludouicus apud Maſſoram aduerſus Sarracenos proceſſit.

REx autem Franciæ Ludouicus & Chriſtianus exercitus deliberato communi conſilio tam nauali, quam terreſtri exercitu præparato, viceſima die Nouembris de Damieta receſſerunt, & aduerſus exercitum Sarracenorum congregatum, & caſtra metatum in loco qui Maſſora dicitur, proceſſerunt. Et in ipſo quidem itinere Sarracenorum inſultus aliquos ſuſtinuerunt, in quibus iidem Sarraceni aſſidue ſuorum detrimentum non modicum receperunt. Intellexerunt etiam in ipſo itinere Soldanum Babyloniæ de nouo miſeram vitam finiſſe: qui & ad filium ſuum tunc in Orientis partibus commorantem, vt in Ægyptū veniret, miſerat, & a cunctis maioribus ſui exercitus iuramenta fidelitatis eidem fieri fecerat, relicta totius exercitus ac terræ ſuæ cuſtodia cuidam admirato, nomine Facardino. Accedentes igitur noſtri ad locum prædictum die Martis ante natiuitatem Domini, primo quidem acceſſum habere nequiuerunt ad Sarracenos eoſdem, propter quendam fluuium inter vtrumque exercitum defluentem, qui ſcilicet fluuius Thaneos dicitur, & in loco illo a magno flumine deriuatur. Inde inter vtrumque fluuium poſuit exercitus Chriſtianus caſtra ſua a maiori fluuio ad minorem procedētia. Vbi aliquando conflictu habito cum Sarracenis, multi ex eis ceciderunt interfecti noſtrorum gladiis, maxima quoque illorum multitudine ſubmerſa in aquis Nyli validis & profundis. At vero quia fluuius Thaneos vadabilis non erat propter aquarum profunditatem, & riparum altitudinem, cœperunt noſtri ſuper eum facere calciatam, vt exercitui Chriſtiano pateret tranſitus per eam. Dum igitur ad hoc multis diebus cum immenſis laboribus & periculis ac ſumptibus inſiſterent: Sarraceni contra, totis conatibus reſiſtentes, machinis noſtrorum quas ibidem erexerant, machinas quamplures oppoſuerunt, quibus & caſtella lignea quæ ſuper paſſum eundem collocari fecerant, conquaſſata viribus, lapidibus & confracta Græco igne totaliter combuſſerunt. Quo facto fere omni ſpe fruſtrata per calciatam illam taliter tranſeundi, tandem per quendam Sarracenum ab Ægyptiorum exercitu venientem datum fuit noſtris intelligi, locum aliquantulum inferius vadabilem eſſe, quo poterat exercitus Chriſtianus fluuium tranſmeare. Inde communicato conſilio die carnis primi mane ordinatis aciebus venientes ad locum, tranſierunt fluuium, non tamen ſine graui periculo, quia profundior ac perículoſior erat locus, quam eis fuerat intimatum: nam & equos illorum ibi natare oportebat, & propter altas & lutoſas ripas exitus prædicti fluminis periculoſus erat. Itaque tranſacto fluuio ventum eſt ad locum, vbi iuxta prædictam calciatam erant machinæ Sarracenorum, habitoque cum Sarracenis congreſſu, noſtri qui præcedebant non parcentes ſexui vel ætati multos ex ipſis trucidarunt: inter quos & capitaneum illorum & quoſdam alios admiratos ibidem interfecerunt. Denique vero diſperſis aciebus noſtrorum, quidam ipſorum per hoſtium caſtra diſcurrentes, venerunt vſque ad villam quæ Maſſora dicitur, quotquot hoſtium occurrebant gladiis occidentes. Sed tandem Sarraceni percepto eorum inconſulto proceſſu reſumptis viribus irruerunt in eos, & vndique circumuallantes oppreſſerunt ipſos: vbi noſtrorum ſtrages non modica tam baronum, quam militum ac aliorum facta eſt. Ibi namque Robertus Comes Atrebatenſis frater Ludouici regis Franciæ alios præueniens, vt vidit villam apertam, ſe infra eam impetuoſe & nimis caute ingerens, inter manus hoſtium incidens, temporaliter eſt amiſſus. Itaque die illo Sarracenis vndique ſuper noſtros irruentibus & imbrem ſagittarum emittentibus, vſque ad horam circiter nonam graues illorum ſuſtinuerunt inſultus. Tandem deficientibus Sarracenis, & ſubſidio baliſtariorum noſtrorum, multis illorum vulneratis ac equis eorum pro maiori parte ſauciatis vel occiſis,

occiſis, noſtri auxiliante Domino campum obtinuerunt, ſuorum viribus recollectis, ibique iuxta Sarracenorum machinas, quas acquiſierant illa die caſtra ſua poſuerunt, vbi & die illo pauci numero cum rege moram fecerunt, facto prius de lignis ponte, per quem poſſent ad ipſos illi qui erant vltra fluuium tranſmeare. In craſtino vero plures ex illis de mãdato regis tranſeuntes fluuium caſtra metati ſunt iuxta regem. Et tunc deſtructis Sarracenorum machinis, licias & pontes nauales fecere, per quos noſtri de vno exercitu ad alium libere tranſire poterant & ſecure. Sequenti vero die Veneris Sarracenis congregatis ex omni parte viribus ſuis cum infinita multitudine ad noſtrorum licias conuenerunt, & tantos tamque terribiles inſultus quantos, vt a pluribus dicebatur, nunquam viderant facere Sarracenos, ex omni parte Chriſtiani exercitus fecerunt. Quibus tamen noſtri reſtiterunt ordinata copia bellatorum ex omni parte exercitus, & repulerunt ipſorum impetus maxima eorum multitudine noſtrorum gladiis occumbente.

Quomodo Ludouicus rex Franciæ captus fuit apud Maſſoram.

POSTMODVM elapſis aliquot diebus aduentauit apud Maſſoram Soldani filius veniens de partibus Orientis. In cuius aduentu tympanizantes ac lætantes Ægyptii, receperunt illum in dominum: & ex hoc augmentata eſt non modicum fortitudo Sarracenorum. Noſtris autem poſtea occulto Dei iudicio ſucceſſerunt omnia in contrarium: nam peſte, diuerſarum ægritudinum & etiam mortalitatis generalis tam in hominibus, quam in equis ita afflicti ſunt, vt in exercitu eorum vix aliqui eſſent, qui mortuos vel ægrotantes ad mortem non plangerent. Vnde pro magna parte diminutus fuit Chriſtianus exercitus atq; conſumptus. Tantus etiam erat defectus victualium apud illos eo tempore, quod quamplures inedia deficiebant & fame: non enim ad exercitum naſella naualia de Damieta tranſire poterant, impedientibus Sarracenorum galeis & vaſis pyraticis, quæ per terram in prædicto flumine collocauerant. Sicque quampluribus noſtrorum prius a Sarracenis in flumine captis, tandem duas Carauennas ſucceſſiue ceperunt, deferentes victualia & alia multa bona ad exercitum, cæſa multitudine marinariorum & aliorum in totius noſtrorum exercitus detrimentum. Vnde omnino deficiente ſuffragio victualium & annonæ equorum, cœperunt deficere fere omnes, in deſolationem ac terrorem non modicum incidentes. His igitur incommodis noſtros arctatos ineuitabilis neceſſitas illos induxit a loco prædicto recedere, & ad partes Damietæ redire, ſi Dominus prouidiſſet. At vero dum quinto die Aprilis, anno ſcilicet Domini M. CC. L. eſſent in itinere reuertendi, Sarraceni cum infinita multitudine armatorũ Chriſtianum illum exercitum ſunt aggreſſi. Accidit quoque permiſſione diuina, peccatis fortaſſe aliquorum exigentibus, vt rex Ludouicus cum duobus fratribus ſuis, qui ſupererant, videlicet Alphonſo Pictauenſi & Carolo Andegauenſi Comitibus, ac cæteris qui cum eis redibant, in manus Sarracenorum inciderint & capti ſint. In illo enim inſtanti, cum videret rex Chriſtianiſſimus horam diei nonam declinare ad veſperam, petiit a quodam ſuo capellano iuxta ſe ſtante breuiarium, vt horæ quæ præterierat laudes Domino decantarent: magis enim erat ſollicitus deuotus rex quomodo Creatori ſuo ſeruitium impenderet, quam fugæ & euaſionis præſidium præpararet. Itaque per terram nemo penitus euaſit, ſed omnes capti ſunt & carceribus mancipati, non ſine maxima ſtrage noſtrorum, & effuſione ſanguinis Chriſtiani. Maior etiam pars illorum, quæ reuertebatur per fluuium ſimiliter fuit capta vel interfecta, naſellis naualibus quamplurimum diſſipatis, in quibus ægrotantium multitudinem doloroſam, incendii flamma combuſſit. Itaque gens illa ſceleratiſſima propter blaſphemias, quas in contumeliam creatoris proferebant, in conſpectu populi Chriſtiani crucem flagellis cædentes, in eam ſpuebant, & in opprobrium fidei Chriſtianæ viliter pedibus conculcabant. Denique non eſt ſilendum, quod quando rex captus fuit, grauiter ægrotabat illa mortifera & generali infirmitate, qua maxima pars exercitus illis diebus eſt defuncta,

ita quod de vita ipſius modicum ſperabatur. Sed eo capto prouidente ipſo qui diligentibus ſe omnia cooperari facit in bonum, Soldanus per medicos ſuos, qui melius quam noſtri nouerant artem curationis huiuſmodi, fecit eum diligenter cuſtodiri & ſanari, & omnia neceſſaria quæcunque rex percupiſſet [*petiiſſet*] abundanter & curialiter miniſtrari. Vnde vere de ipſo atque ſuis potuit veraciter dici; Et dedit eos Dominus in miſericordias in conſpectu omni qui ceperant eos. Inſuper eſt aduertendum, quod ſi captus fuit a Sarracenis, non eſt multum mirandum, ſed eſt Dei miraculo & ipſius diuinæ potentiæ, nec non ſancti regis meritis aſcribendum, quia ita de facili & ſatis pro modico pretio contra ſpem fere omnium ipſe & fratres ſui ac exercitus Chriſtianus fuerunt ſatis ſani & incolumes, ſicut patebit inferius, de impiorum manibus liberati.

Qualiter ſub certo pacto a Sarracenis rex Ludouicus dimiſſus fuit: & de morte Soldani. Rubrica.

POST dies aliquot ſanato rege Franciæ Ludouico, fecit eum Soldanus de treugis faciendis requiri, petens inſtanter cum minis & auſteritate verborum, vt abſq; mora ſibi faceret Damietam cum omnibus rebus ibidem inuentis reſtitui, ac reſarciri omnia damna & expenſas quas fecerat vſque ad tempus illud, a die quo Damietam ceperant Chriſtiani. Tandem poſt multos tractatus vſque ad decennium inita fuit treuga, ſub hac forma, videlicet quod idem Soldanus regem Ludouicum & omnes captiuos Chriſtianos, qui capti fuerant a Sarracenis, poſtquam rex in Ægyptum venerat, necnon & omnes alios de quibuſcunque partibus oriundis, qui capti fuerant a tempore quo Soldanus Quiemel auus eiuſdem Soldani olim cum Imperatore Frederico treugas fecerat, omnes, inquam, hos de carcere liberaret, & liberos vbi vellent, abire permitteret. Et quod terras, quas in regno Hieroſolymitano in aduentu regis Ludouici Chriſtiani tenebant, cum omnibus pertinentiis in pace tenerent. Rex autem Ludouicus tenebatur ei reddere Damietam & octo millia Byzantiorum Sarracenorum pro liberatione captiuorum & damnis ac expenſis prædictis. Inſuper etiam liberare omnes Sarracenos eo tempore in Ægypto captos a Chriſtianis, necnon & illos qui capti fuerant in regno Hieroſolymitano a tempore treugarum, quæ factæ ſunt olim inter Imperatorem & Soldanum prædictos. Adiectum eſt etiam, quod omnia bona regis Ludouici mobilium & omnium aliorum, quæ apud Damietam remanerēt, poſt eius receſſum ſalua forent, ac ſub eiuſdem Soldani cuſtodia & defenſione portanda, quandocunque opportunitas haberetur, ad terram Chriſtianorum. Omnes etiam Chriſtiani infirmi, & alii, qui pro rebus ſuis quas illic habebant vendendis in Damieta moram traherent, ſimiliter tuti eſſent, & quocunque vel quando vellent recedere, ſiue per terram, vel per mare ſine impedimento vel contradictione recederent. Qui vero per terram vellent recedere, tenebatur idem Soldanus ſecurum conductum vſque ad terram Chriſtianorum præſtare. At cum huiuſmodi treugæ præſtitis iuramentis hinc inde fuiſſent firmatæ, iamque Soldanus cum exercitu ſuo veniret Damietam, pro complendis omnibus, quæ firmata erant, accidit iudicio diuino, vt quidam milites Sarraceni, non ſine conniuentia maioris partis exercitus irruerent in eum ſurgentem in mane de menſa poſt prandium, ipſumque immaniter vulnerantes, & de ſuo tentorio exeuntem, vt poſſet fugæ beneficio liberari, videntibus fere omnibus admiratis & aliorum Sarracenorum multitudine fruſtratim gladiis trucidarent. Quo perpetrato, ſtatim multi Sarracenorum armati venerunt ad regis Franciæ Ludouici tentorium, in illo furoris calore apodiētes gladios lateri eius, ac ſi vellent in eum & alios Chriſtianos deſæuire. Sed ipſorum furiam diuina clementia mitigante, requiſierunt regem Ludouicum ac ſuos inſtanter ſuper firmandis treugis præhabitis, ac feſtina liberatione Damietæ ciuitatis, præmiſſis tamen quibuſdam verborum tonitruis & comminationum. Tandem igitur, ſicut Domino placuit, Ludouicus rex firmauit treugas cum omnibus admiratis, quas cum Soldano fecerat antea, & ab omnibus & ſingulis iuxta legem ipſorum ſuper hoc recepit iuramenta, determinatis quoque certis temporibus infra quæ hinc inde captiui liberarentur, & Damieta ci-

mieta ciuitas redderetur: in cuius redditione & tunc cum eiſdem admiratis, & antea cum Soldano Chriſtiani ea de cauſa, non tamen ſine difficultate conuenerant, quia de illa retinenda nulla ſpes erat, ſicut certiſſime per illos qui de illa venerant ad ipſos intellexerunt. Propter quod de conſilio bonorum potius elegit ac decreuit Ludouicus rex Chriſtianitati fore conſultius, ſe alioſque captiuos per huiuſmodi treugas liberare, quam & ciuitatem cum reſiduo Chriſtiani populi in ea exiſtentis totaliter amittere, & ſe alioſque ſub tantis periculis in carcere remanere. Itaq; ſtatuta die ciuitatem Damietam admirati receperunt; qua recepta, regem Ludouicum & fratres ſuos, nec non & alios barones & milites de regno Franciæ, Hieruſalem & Cypri liberauerunt. Ex tunc ergo ſpem habuit rex & ſui firmam, eo quod illos liberaſſent, quod de reddendis omnibus aliis Chriſtianis ſecundum treugarum continentiam, iuramenta ſua firmiter obſeruarent.

De fractione treugarum a Sarracenis.

HIs ergo rebus peractis ab Ægypti partibus Ludouicus rex & alii captiui & liberati receſſerunt, ibique certos nuntios ad recipiendum captiuos, & ad cuſtodiam rerum quas illic dimiſerant, eo quod nauigia non habebant, quæ ad portandum ſufficerent, reliquerunt. Poſtmodum autem in Acon venientes, de captiuis rehabendis ſollicite cogitantes, remiſerũt in Ægyptum, & alios ſolemnes nuntios atque nauigia ad reducendum captiuos & alias res, quæ ibi dimiſerant, ſcilicet machinas, arma, tentoria, equos, & alia multa. Sed admirati prædicti a nuntiis noſtrorum ſibi reddi captiuos ſuos & alia ſupra dicta ſecundum formam treugarum cum inſtantia poſtulantes eorum detinuerunt diutius in Babylonia, ſub ſpe reddendi omnia quæ petebant. Tandem poſt expectationem diutinam de captiuis omnibus quos reddere tenebantur, qui pluſquam duodecim millia eſſe firmiter aſſerebantur inter antiquos & nouos, non liberauerunt nuntiis regis, niſi tantummodo quadringentos: de quibus etiam pars quædam exiuit e carcere pecunia mediãte. De cæteris autem rebus nihil omnino voluerunt reddere. Quinetiam, quod deteſtabilius eſt, electos iuuenes de Chriſtianis captiuis ducendo ad victimam ſicut oues appoſitis gladiis ſuper eorum ceruicibus, a fide catholica, quantum in eis erat, compellebant apoſtatare, ac ſceleſtiſſimi Machometis legem clamare. Quorum multi quidem imbecilles atque fragiles profitendo legem illam deteſtabilem, a fide exorbitauerunt: cæteri vero athletæ fortiſſimi, conſtantiſſime in propoſito fidei perſiſtentes, coronas martyrii receperunt. Adhuc cum rex Ludouicus poſt initas treugas & liberationem ſuam firmam fiduciam haberet, quod liberatis captiuis terra tranſmarina, quam Chriſtiani tenebant, vſque ad tempus in treugis definitum pacifice permaneret, de reditu ſuo in Franciam diſpoſuerat, ac de nauigio & aliis paſſagio neceſſariis tractauerat. Sed manifeſte videns, quod Admirati prædicti aperte contra treugas veniebant, ſibique & Chriſtianitati, contra propria iuramenta illudere non timebant, requiſiuit conſilia baronum, militum ac religioſorum, quid ſibi eſſet in euentibus huiuſmodi faciendum: quorum maior pars concorditer aſſerebat, quod ſi eos recedere ad præſens contingeret, prædicta terra in amiſſionis periculo remaneret, maxime cum in ſtatu tam debili tamq; miſerabili conſtituta eſſet, captiui quoque Chriſtiani, qui ab infidelibus detinebantur, omni ſpe liberationis ſublata, pro perditis reputarentur: at ex illorum mora poſſent euenire Chriſtianis terræ eorum aliqua bona, præſertim cum inter Babylonicos & Soldanum Halapiæ diſcordia grauis eſſet exorta. Qui ſcilicet Soldanus exercitibus ſuis congregatis, iam Damaſcum ceperat, & quædam caſtra ſub dominio Babylonis conſtituta, proceſſurus erat, vt a multis aſſeuerebatur, in Ægyptum ad mortem interfratri Soldani vindicandam, & ad terram illam, ſi poſſet, occupandam. His ergo conſideratis rex Franciæ Ludouicus licet ei diſſuaderetur a multis, maluit tamen adhuc differre paſſagium & morari per aliquod tempus in terra tranſmarina, quam Chriſti negotium ſic deſperatum, & captiuos prædictos in tantis periculis relinquere. Alphonſum vero Pictauenſem, & Carolum Andegauenſem Co-

mites, videlicet fratres ſuos, ad reginam matrem ſuam conſolandam duxit in Franciam remittendos.

Incidentia de his quæ euenerunt in Francia & aliis mundi partibus, quando rex Ludouicus morabatur in transmarinis finibus.

CIRCA idem tempus, mortuo Henrico Frederici Imperatoris primogenito, moritur & ipſe in Apulia Fredericus. Quo mortuo Innocẽtius Papa de Lugduno recedens, in Italiam rediit proficiſcens apud aſſiſiam. Vbi per aliquantum temporis moram feciſſet, inde recedens, & per vrbem Romæ tranſitum faciens, Anagniam venit. Corrardus vero dicti Imperatoris Frederici filius de filia Iohannis de Brena regis Hieruſalem, dum in regno Apuliæ & Siciliæ iam inciperet fortiter dominari, tam in perſecutione Eccleſiæ, quam populi, vſque ad vltimam diem ſuam genitoris veſtigia eſt ſecutus. Qui cum tribus menſibus Neapolim obſediſſet, quæ prius Manfredi Principis inſultus per biennium paſſa fuerat, & eam per actum haberet, omnes muros ciuitatis illius, & meliores domos ciuium funditus proiecit. Quo mortuo dominus Innocentius Papa de conſilio procerum regni & aliorum ſapientum regnum intrauit, contra Manfredum, qui rebellis erat & iunctus Sarracenis præparaturus exercitum. Anno Domini M.CC.LI. facta eſt cruce ſignatio paſtorellorum & puerorum multorum, quorum aliqui fingebant ſe viſiones vidiſſe, & miracula facere, ac ad vlciſcendum regem Franciæ Ludouicum a Deo eſſe miſſos: inter quos erant quidam qui ſe magiſtros vocabant, & more Epiſcoporum aquam benedictam etiam in ipſa ciuitate Pariſiis fecerunt, matrimonia coniunxerunt & diſſoluebant ad libitum, in religioſos & clericos ac laicos multa enormia & homicidia, cum non eſſet qui eis reſiſteret, committentes: cruce ſignabant, & de cruce ſignabant multos ad ſuam voluntatem. Dux vero eorum & magiſter quem vocabant magiſtrum de Hungaria, dum per Aurelianis tranſiens cum magna pompa clericos occidiſſet, & plura mala committens Byturis perueniſſet, Iudæorumque libros deſtruens, eos bonis indebite ſpoliaſſet, dum de Bituris recederet, inter villam quæ dicitur Mortemer, & villam nouam ſuper Carum a Bituricenſibus eum inſequentibus extitit interfectus. Pluribus autem aliis in diuerſis locis propter ſua maleficia interfectis atque ſuſpenſis, omnes diſperſi ſunt, & euanuerunt ſicut fumus. Anno Domini M. CC. LII. oritur turbatio Vniuerſitatis clericorum Pariſienſis contra religioſos Pariſiis ſtudentes, propter quendam librum, quem magiſter Guillermus de ſancto amore, canonicus Beluacenſis compoſuerat intitulatum de periculo mundi. Sed ipſo magiſtro ad Curiam accedente dicta diſcordia per dominum Papam Innocentium pacificata eſt. Anno Domini M.CC.LIII. obiit regina Franciæ Blancha, mater Ludouici regis: & apud malam dunum iuxta Pontiſaram in abbatia Monialium, quam ipſa fundauerat, ſepelitur. Obiit etiam Guillermus abbas ſancti Dionyſii, cui ſucceſſit Henricus dictus Malet. Anno Domini M.CC.LIIII. Innocentius Papa obiit apud Neapolim; cui ſucceſſit Alexander natione Campanus. Eodem anno rex Franciæ Ludouicus de tranſmarinis partibus eſt reuerſus.

Quomodo Ludouicus rex ſe habuit in terra ſancta poſt liberationem ſuam.

DVM hæc multa & alia, quæ longum eſſet hic ponere, in regno Franciæ & eius confinio agerentur, Ludouicus rex Francorũ vir Chriſtianiſſimus & in omni morum honeſtate conſpicuus, poſt diſceſſum fratrum ſuorum in regno Hieroſolymitano remanſit: nolebat enim terram ſanctam in deſolatione poſitam ſine capite inter hoſtes crucis deſerere, ne tãtis ſucceſſibus Sarraceni iam elati, ciuitates Chriſti legibus ſubditas ſolo tenus euaderent, & a terra repromiſſionis Chriſtianos penitus expellerent. Propter hoc in vrbe Acconenſi & munitionibus illius regionis quas Chriſtianitas poſſidebat, poſt liberationem ſuam pene per quinquennium expendit temporis, antequam ad terram natiuitatis ſuæ proponeret transfretare. Nec in illo quinquennio panem ocioſus comedit, ſed ciuitatem Acconenſem & caſtellum,

caſtellum, quod dicitur Cayphas, in muris & turribus vbi corruerant, reparauit: treſque ciuitates alias, videlicet Cæſaream, Ioppem, & Sydonem, muris & turribus ſimiliter propriis ſumptibus cinxit, & ad ſuſtinendum inſultus hoſtium fortiter roborauit. Qua de cauſa Sarracenorum principes non minimum mirabantur, non putantes potentiorem principem de toto mundo ad tantas expenſas poſſe ſufficere, poſt tanti exercitus ſtipendia, ſupellectilis amiſſionem, & redemptionis ſuæ ſolutionem, cum manu valida inter hoſtes ſuos nouis muris vrbes accingere, & aliarum ruinas propriis ſumptibus reſtaurare. Vnde quidam admirabili [*Admirati*] admirantes eius magnanimi cordis conſtantiam, ſibi fiebant beneuoli, & in quantum licebat ſibi eos recipere, vt infideles mucicus amicicus adhærebant. Nec ſilendum arbitror quam humiliter, quam catholice ſe habuit rex deuotus in peregrinatione, quam fecit de Acon in ſancta ac deuota ciuitate Nazareth: nam in vigilia Annuntiationis Dominicæ iuit indutus ad carnem cilicio de ſophoria vbi præcedenti nocte iacuerat in Cana Galileæ. Inde per montem Thabor in eadem vigilia deſcendit in Nazareth. Cum autem a longe locum ſanctum videret, deſcendens de equo, flexis genibus deuotiſſime adorauit, & ſic pedes inceſſit, donec ciuitatem ſacram & pium locum incarnationis intrauit. Ea die in pane & aqua deuote ieiunauit, quamuis plurimum laboraſſet. Quam deuote ibidem ſe habuerit, quam ſolemniter & glorioſe fecerit celebrari veſperas, matutinas, miſſam, & cætera quæ ad ciuitatem tam celebrem pertinebant, atteſtari veraciter poſſunt qui affuerunt, quod poſtquam filius Dei in eodem loco de glorioſa virgine carnem ſumpſit, nunquam tam ſolemne, tamque deuotum officium fuerit ibi factum. Ibidem deuotus rex miſſa in altaris Annuntiationis celebrata, ſacram communionem accepit, & inde regreſſus eſt.

Qualiter ſe habuit Ludouicus audita morte matris ſuæ.

DVM igitur moraretur in Ioppe ad inſtaurandos eiuſdem ciuitatis muros, venerunt rumores de pio obitu dominæ Blanchæ reginæ illuſtriſſimæ matris eius. Quod cum primo dominus Odo Tuſculanus Epiſcopus ſedis legatus audiſſet, aſſumpto ſecum Tyrenſi Archiepiſcopo, qui tunc regis ſigillum portabat, atque confeſſore regis, ad ipſum acceſſit: cumque ſtetiſſent coram eo, dixit legatus quod volebat ſecreto in camera ſibi loqui præſentibus duobus prædictis. Attendens vero rex grauem legati faciem, cognouit quod aliquid triſte dicere ſibi vellet. Duxit itaque eos de camera in cameram, vſque ad capellam ſuam, & clauſis cameræ oſtiis, ſedit coram altari, & ipſi cum eo. Tunc legatus prudenter regi expoſuit varia & magna beneficia, quæ diuina bonitas ſibi abundanter contulerat ab incunte puerili ætate: inter alia autem quod per gratiam ſuam ſibi prouiderat talem matrem, quæ ipſum tam pie nutrierat, tam catholice inſtruxerat, & tam fideliter tamque prudenter tractauerat & adminiſtrauerat negotia regni ſui; ſubiuncto poſt modicum cum ſingultu & lachrymis dictæ reginæ obitu tam doloſo, tamque plangendo. Quod audiens rex catholicus eiulans alta voce & in lachrymis reſolutus, coram altari genua flexit, & manibus iunctis ac deuotiſſime plorans ait; Gratias tibi Domine Deus, qui dilectiſſimam matrem ac dominam quandiu bonitati tuæ placuit mihi commodaſti, & nunc, Domine, per corporalem mortem eam tibi ſecundum tuum beneplacitum accepiſti. Verum eſt, Domine, quod ego nuper eam ſuper omnes mortales creaturas, prout bene meruerat, diligebam: ſed ita ex quo bene placitum eſt ante te, ſit nomen Domini benedictum in ſecula ſeculorum, Amen. Poſt hæc dicta breui commendatione a legato pro anima defunctæ, voluit rex ſolus remanere: tamen recedente legato & archiepiſcopo, ſolum confeſſorem ſuum ſecum retinuit, & aliquandiu in pia meditatione atque ſuſpiriis ante altare remanſit; qui tandem conſolatus de loco illo ſurrexit, & officium mortuorum, ſcilicet veſperas & vigilias nouem lectionum cum confeſſore ſuo decantauit. Ipſe etiam ex tunc continue coram ſe quotidie ſpecialem miſſam voluit celebrari pro anima ipſius, niſi diebus Dominicis, & feſtis præcipuis. Poſtmodum peracta inſtauratione murorum Ioppæ, iuit ad ædificandos muros for-

tes in circuitu ciuitatis Sydonis. Et dum eſſet in itinere, in campis non longe a Sydone, inuenit maximam Chriſtianorum multitudinem gladiis impiorum Sarracenorum detruncatam, iacentem ibi inſepultam: tres enim vel quatuor dies tranſierant, ex quo occiſi & detruncati ſic iacebant: fœtor vero tam ingens & intolerabilis exibat de corporibus eorum, quod vix aliquis in illo loco ſubſiſtere poterat. Quod videns & grauiter ingemiſcens rex piiſſimus, conuocato Cardinali, fecit in ipſis campis per ipſum quoddam cymiterium conſecrari: quo facto ipſemet deuotus rex propriis manibus ponebat in ſaccis membra & corpora defunctorum fœtentia, vt ad locum ſepulturæ deferrentur; quod facere famuli ſui ac vix pauperes pretio locati dedignabantur & refugiebant. Per quatuor vel quinque dies huiuſmodi intentus operi, mane poſt miſſam ſuam veniens ad locum illum, dicebat militibus ſuis; Venite, ſepeliamus Chriſti martyres, qui maiora quam nos pro Domino ſunt perpeſſi. His itaque geſtis, dum eſſet apud Sydonem, intellexit per plures literas & nuntios de Francia venientes, quod poſt mortem matris ſuæ regno ſuo periculum maximum immineret, tam ex parte Angliæ, quam ex parte Alemanniæ. Vnde conſilio habito cum diſcretis viris, aſſenſit ad propria remeare; relictis tamen cum legato multis militibus & expenſis in ſuccurſum & ſubſidium terræ ſanctæ. Subſtituit etiam in vrbe Acconenſi virum ſapientem & fidelem, & in armis ſtrenuum, videlicet dominum Gaufredum de Sarginis pro ſe gubernatorem, præcipiens vt omnes ei in reipublicæ negotiis obedirent; qui quantum rebus humanis interfuit, ſatis laudabiliter rem peregit.

De reditu regis Ludouici a tranſmarinis partibus.

REx igitur præparato nauigio valedicens fidelibus, qui in terra ſancta remanebant, in Franciam rediturus nauem aſcendit. Sed cum quanta deuotione & lachrymis, cum quanta benedictione & fauore totius populi, nec non militum & prælatorum vſque ad nauem ſit ab eiſdem proſecutus exprimere vix poſſemus. Ex deuotione enim ſua fecit poni in naui corpus Domini Ieſu Chriſti pro communicandis infirmis, ac pro ſeipſo & ſuis, quando ſibi expediens videretur. Et quia alii peregrini quantumcunq; magni hoc facere non ſolebant, obtinuit ſuper hoc a legato licentiam ſpecialem. Hunc autem ſacrum theſaurum in loco nauis digniſſimo & conuenientiſſimo fecit poni, & pretioſum tabernaculum ibi erigi, panniſque ſericis & aureis operiri. Fecit inſuper ibidem altare collocari & decenter ornari, vbi quotidie diuinum officium ſolemniter audiebat, videlicet omnes horas canonicas; & præter canonem, quæ pertinebant ad miſſam, ſacerdote & miniſtris ſacris veſtibus induti ſecundum quod congruebat diei. Diligens erat valde circa infirmos in naui quod haberent neceſſaria, ſecundum quod eorum infirmitas exigebat, & maxime quod confeſſione facta, omnia ſacramenta perciperent. Mortuis vero debitas exequias a capellanis ſuis exhiberi faciebat. Velis itaque ventis expoſitis a portu Acconenſi receſſit, & per mare nauigans ante inſulam Cypri tertia nocte pertranſiit; vbi mortis periculum vix euaſit: nam nauis cum impetu plenis velis ſulcans per æquora latenti pelago rupi, ſiue lingulæ terræ, vel arenæ induratæ ſtrepuit, quod eſt ſummum periculum per æquora nauiganti. Clamantibus cunctis & eiulantibus, & vere æſtimantibus quod nauis eſſet in fundo ſentinæ quaſſata, nautæ quaſi penitus deſperabant; quærentes quid agere, vel qualiter ſe habere deberent. Rex autem catholicus fidem & ſpem in Deo concipiens intellecto periculo, quaſi corporis ſui oblitus, nec non vxoris ſuæ Margaretæ reginæ ac liberorum ſuorum, qui prope ipſum quaſi conſternati iacebant, concitus ad orationem ante altare & coram ſacro corpore Chriſti ac ſanctis reliquiis deuote proſtratus humiliter exorabat, vt omnipotens Deus præſenti periculo ſubueniret. Et credere debemus quod meritis eius & precibus diuina pietas nauem, & ea quæ in ea erant a naufragio liberauit, cum de ſimili periculo vix duæ de centum nauibus euaſiſſent: nam nauis fortitudine ſua, ſiue potius virtute diuina, rupem ſiue lingulam illam rupit, & viam per medium ſibi fecit: accenſoque lumine ſentinam nauis ſcrutantes & nullam nauis læſuram inuenientes, ſecuri a periculo anchoras ſubmiſerunt diē expectantes. Mane

facto

facto rex fidei plenus reuerſus eſt ſecreto ante altare, proſtratuſque, deuotas gratias ſuper tanto & tam mirabili beneficio ſibi & ſuis exhibito, reddidit omnium ſaluatori. Demum vlterius tranſeuntes, tandem poſt varia maris pericula, ad portum qui dicitur Dahires in terra Prouinciæ Deo duce nauigauerunt. Exeuntes igitur de maris periculis, vbi fere per vndecim ſeptimanas moram fecerant, equis & rebus aliis tractis de nauibus vſque Belliquadrum equeſtri itinere peruenerunt. Indeque rex, Gothorum finibus peragratis, in Franciam ſe recepit, & poſtea quantocius potuit patronum ſuum, videlicet beatum Dionyſium cum ſociis ſuis humiliter viſitans, & de omnibus gratias referens ſericis muneribus honorauit.

Incidentia. Anno Domini M. CC. LV. Guillermus rex Romanorum a Friſonibus fuit interfectus. Eodem anno Taurinenſes in feſto beati Clementis de conſilio Aſtenſium ceperunt dominum ſuum Thomam Comitem Sabaudiæ. Quam proditionem Romana Eccleſia grauiter ferens, eo quod idem Comes tempore bonæ memoriæ Innocentii Papæ quarti, cuius neptem duxerat vxorem ſororem domini Octoboni de Lanagnia diaconi Cardinalis Eccleſiam Romanam fouerat, & ciuitatem præfatam ex dono Guillermi regis, qui fuit a Friſonibus interfectus, & Eccleſiæ Romanæ receperat, ipſos Taurinenſes & Aſtenſes excommunicauit, ipſoſque ac eorum bona capi rogauit, per regem Franciæ Ludouicum, qui Margaretam filiam Comitis Prouinciæ habebat vxorem, neptem dicti Thomæ ex ſua ſorore. Dicta vero Taurinenſis ciuitas a Bonifacio electo Lugdunenſis, & a domino Petro de Sabaudia fratribus dicti Thomæ fuit obſeſſa, non tamen capta. Occupauerunt tamen pontem ſuper Padum & caſtra vicina, ciuitatemq; multipliciter afflixerunt. Circa idem tempus capti fuerunt Comes Flandrenſis Guido & frater ſuus, quos Comitiſſa Flandrenſis ſuſceperat a domino Guillermo de domina petra fratre domini Herchambaudi de Borbonio, & dominus Erardus de Valerico, & quam plures alii, qui incaute in Hollādiam tranſierant, a Florentio Comite Hollandiæ, fratre Guillermi regis Romanorum a Friſonibus interfecti. Qui Florentius iuuabat & receptabat Iohannē & Balduinum de Auenis filios eiuſdem Comitiſſæ de Bochardo de Auenis fratre Comitis de Auenis, qui dictam Comitiſſam deſponſauit, cum eſſet ſubdiaconus, vt dicebatur, & in ordine ſubdiaconali miniſtrauerat, cui dicta Comitiſſa iuuenis & puella tradita fuerat cuſtodienda. Ob quorum odium ipſa Comitiſſa conceſſit Carolo Comiti Andegauenſi Valentianas cum Comitatu Hannoniæ dictis Iohanne & Balduino fratrem [*patrem*] ſuum fuiſſe ſubdiaconum negantibus. Eodem temporis concurſu Branchaleon de Bononia vrbis Romæ Senator, pacis & iuſtitiæ cultor præcipuus, de conſilio quorundam Cardinalium & nobilium Romanorum orta diſſenſione, obſeſſus fuit in Capitolio, & dum ſe dediſſet populus, poſuit eum in cuſtodia apud ſeptem ſoles: tandem traditus nobilibus in quodam caſtro ſancti Pauli, quod dicitur Paſſauant, fuit incarceratus & male tractatus, & niſi habuiſſet obſides Romanorum Bononiæ, Romani ipſum occidiſſent, eo quod in exercitio iuſtitiæ & rapinarum refrænatione non peperciſſet eiſdem. Bononienſes vero licet interdicti a domino Papa fuiſſent, tamen niſi ciuem ſuum rehaberent, obſides Romanorum reddere noluerunt. Eodem anno quo ſupra diſcordia, quæ fuerat inter prædicatores & religioſos ſcholares Pariſiis ſtudentes, ac magiſtrum Guillermum de ſancto amore recidiuauit: propter quam diſcordiam ſedandam & pacificandam, miſit rex Franciæ Ludouicus ad Curiam Romanam duos clericos, vt per dominum Papam debitum finem ſortiretur. Tandem hinc inde multis propoſitis, damnatus fuit & cōbuſtus liber a magiſtro Guillermo de Sancto Amore prædicto editus, & intitulatus de periculis mundi in Eccleſia cathedrali apud Anagniā, non propter hæreſim quam contineret, ſed quia contra præfatos religioſos ſeditionem & ſcandalum concitabat.

Anno Domini M. CC. LVI. Comes Flandriæ & frater ſuus, quos Florentius Comes Hollandiæ tenebat in priſione, ſicut ſupra diximus, auxilio Caroli Comitis Andegauenſis liberati fuerūt. Dictus vero Florentius ſororem dicti Comitis Flandriæ debuit ducere vxorem, & ad preces Ludouici regis Franciæ Carolus Comes Andegauiæ quitauit Valentianas & Comitatum Hannoniæ; actumque fuit in-

ter fratres prædictos filios Comitiſſæ Flandriæ, quod poſt mortem Comitiſſæ, Comitatus Hannoniæ ad fratres de Auenis deueniret. Comitatus vero Flandriæ cum aliis terris hæredibus domini Guillermi de Domina petra remanerent. Eodem anno, menſe Septembri, fuit terræ motus in vrbe Roma, & apud Anaquiam ita magnus, quod Romæ campana ſancti Sylueſtri de capite per ſe pulſauerit. Circa idem tempus Richardus Comes Cornubiæ, frater regis Angliæ apud Aquiſgranum in regem Alemanniæ fuit coronatus.

De ordinatione quam fecit rex Ludouicus in regno Franciæ poſt reditum ſuum de vltra mare.

POSTQVAM in Franciam, ſicut ſupra retulimus, reuerſus fuit rex Franciæ Lodouicus, quam iuſte ad ſubditos, quam miſericorditer ad afflictos, quam humiliter ſe geſſerit ad ſeipſum; denique quantum pro viribus ſuis in omni virtutum genere proficere ſtuduerit, prout a fide dignis intellexi, & præcipue ab ipſis qui conſcientiæ ipſius ſinceritatem nouerunt, & conuerſationem viderunt, diligenter enarrabo: ita quod ſecundum iudicium diſcretorum, quanto aurum pretioſius eſt argento, tanto conuerſatio ipſius ſancta & noua quam de terræ ſanctæ itinere reportauit conuerſationi priſtinæ præminere iudicabitur, quamuis ab infantiæ crepundiis ſtatus iuuentutis ſuę ſemper bonus & innocens ac valde cómendabilis fuerit. Primo igitur & principaliter poſt reditum ſuum ad ſtatus regni ſui meliorationem & ſubditorum ſuorum correctionem & quietem intendens, de communi conſilio & aſſenſu cõdidit pius rex generale ſtatutum, quod per totum regnũ ſuum ſeruari & promulgari voluit in hæc verba; Ex debito regiæ poteſtatis, pacem & quietem ſubditorum noſtrorum, in quorum quiete quieſcimus, præcordialiter affectantes, ac aduerſus iniurioſos & improbos qui tranquillitati eorum inuident, & quieti zelum habentes indignationis ad huiuſmodi propulſandas iniurias & ſtatum regni reformandum in melius, hæc quæ continentur inferius, duximus ordinanda. Quæſtus quidem illicitos, quantum poſſibile fuerit, in bailliuis, & aliis curialibus noſtris reprimere cupientes, bailliuos, præpoſitos, vicecomites, & villarum maiores ac quoſcunque ſub eis in officiis conſtitutos, iuramento ſubſcripto duximus aſtringendos. Cuius ſi ipſi bailliui fuerint trangreſſores, pœnas debitas in bona eorum, vel ſi res exigat, in perſonis, noſtræ voluntatis vel deputatorum a nobis arbitrio reſeruamus. Si vero præpoſitos, maiores, vicecomites, vel alios inferiores officiales peierare [*errare*] contigerit in hac parte, a bailliuis ſub bonarum teſtimonio perſonarum, & cum ipſarum conſilio puniantur. Iurabunt igitur omnes & ſinguli ſupradicti, quandiu commiſſam ſibi tenebunt bailliuiam, præpoſituram, vel aliud quodcunque officium ſupradictum tam maioribus, quam mediocribus: tam minoribus, quam aduenis: tam indigenis, quam ſubiectis ſine nationum & perſonarum acceptione ius reddent: ſeruantes tamen in locis ſuis vſus & conſuetudines approbatas. Iurabunt inſuper noſtra iura ſcienter nec auferre, nec diminuere, nec etiam impedire. Iurabunt etiam donum ſeu munus quodcunque a quacunque perſona per ſe, vel per alium non recipere in pecunia, argẽto, vel auro, vel rebus aliis quibuſcunque mobilibus, vel immobilibus, vel ſe mouentibus, vel beneficiis perſonalibus ſiue perpetuis, pręter eſculenta & poculenta, quorum valor in vna hebdomada ſummam decem ſolidorum Pariſienſium non excedat. Et quod dicta bona ſeu beneficia dari vxoribus, liberis, fratribus & ſororibus, nepotibus, vel conſanguineis, vel conſiliariis ſeu domeſticis ſuis minime procurabant. Immo bona fide diligentiam adhibebunt, ne vxores eorum vel aliæ perſonæ proxime nominatæ dona vel munera recipiant. Quod ſi fecerint, ex quo ſciuerint, eos ad reſtitutionem bona fide compellent ſub debito iuramento. Iurabunt etiam quod ab illis de ſua bailliuia, nec ab aliis qui cauſam habeant coram ipſis vel ſciant in proximo habituros mutuum non recipient per ſe, vel per alium vltra ſummam viginti librarum, quas reddent a die contracti mutui infra duos menſes, licet creditor vellet terminum ſolutionis prorogare. Addetur etiam eorum iuramento, quod non dabunt, vel mittent munera alicui de con-

de conſilio noſtro, vel vxoribus eorum, vel eorundem liberis aut domeſticis; vel illis qui compotum ipſorum recipient, vel illis quos ad viſitandum terram vel facta eorum exquirenda mittemus. Quod etiam in venditionibus bailliuiarum redituũ vel aliarum rerum noſtrarum partem non habebunt, nec etiam in moneta. Quod etiam bailliuos infideles & iniurioſos vel exactores, ac de vſuris ſuſpectos, vel turpem vitam aperte ducentes in ſuo non ſuſtinebunt errore, imo exceſſus eorum corrigent bona fide. Iurabunt etiam præpoſiti noſtri, vicecomites, maiores villarum, foreſtarij, vel alij ſub eis in officiis conſtituti, quod ſuperioribus ſuis nec vxoribus eorum, liberis, propinquis ſiue domeſticis quicquam dabunt. Et in fine iuramenti concludent vniuerſa & ſingula ſupradicta bona fide ſeruare, niſi illud quod duximus relaxandum, nec quicquam in fraudem prædictorum per ſe vel per alium facere vicarium: aut quod bailliui per ſe quandoque [*quemque*] ſubſtituunt, volumus ab iſtis inſtitui, niſi prius ſub forma prædicta præſtiterint iuramentum. Vt vero hæc iuramenta firmius obſeruentur, volumus quod in publica aſſiſia fiant coram laicis & clericis ab omnibus & ſingulis ſupradictis, etiam ſi antea facta fuerint coram nobis, vt non ſolum metu diuinæ indignationis & noſtræ, ſed etiam confuſionis & erubeſcentiæ apud homines periurium manifeſtum incurrere vereantur. Volumus autem & præcipimus quod bailliui noſtri & alij qui ſub ipſis quodcumque officium tenent, nec non & omnes qui vadia noſtra recipiunt ac vniuerſi ſubditi noſtri, abſtineant ab omni verbo quod vergat in contumeliam & contemptum Dei vel matris ſuæ vel Sanctorum ipſius. A ludo etiam cum taxillis ſiue aleis, & à fornicatione & tabernis. Scholas etiam deciorum prohibemus omnino, ita vt tenentes eas diſtricte puniantur. Fabrica vero deciorum prohibeatur vbique in regno noſtro. Expellantur publicæ meretrices tam de campis quam de villis. Quicunque domum publicæ meretrici locauerit, meretriceſque in ſua domo receperit, quantum valet penſio domus vno anno bailliuo loci vel præpoſito ſoluere teneatur. Nullus recipiatur ad moram in taberna faciendam, niſi ſit tranſiens vel viator, vel in ipſa villa non habeat aliquam manſionem. Inhibemus vero diſtricte bailliuis noſtris poſſeſſiones aliquas per ſe vel per aliũ emere in bailliuia ſua, adminiſtratione ſua durante vel fraudulenter in alia ſine noſtra licẽtia ſpeciali. Quod ſi fecerint emptionem ipſam irritã eſſe, & poſſeſſiones ſic emptas fiſco noſtro, ſi nobis placuerit, volumus applicari. Prohibentes inſuper bailliuis noſtris, ne quandiu bailliui fuerint ſibi vel ſuis liberis, fratribus, vel ſororibus, nepotibus vel conſanguineis, vel cuicunq; de familia ſua matrimonia copulent cum perſonis ſuæ bailliuiæ ſine noſtro ſpeciali conſenſu, nec prædictos in religione ponant, nec beneficia eccleſiaſtica vel poſſeſſiones eis acquirant. Geſta etiam vel procurationes in domibus religioſorum, vel circa, cum expenſis eorum non recipiant ſine noſtra licentia ſpeciali. Prohibitionem vero iſtam quam facimus de matrimoniis non copulandis & poſſeſſionibus non acquirendis non extendimus ad præpoſitos, maiores, & alios officiales minores, qui maiorias, præpoſituras, & alia officia tenebunt ſine noſtra vel alterius læſione. Bailliui autem noſtri & alij officiales caueant ſibi à multitudine bedellorum, & quanto paucioribus poterunt, ſint contenti ad curiarum exequenda præcepta, & ipſos nominent in publica aſſiſia aliter pro bedellis nomine minime habeantur. Vbi autem bedelli vel ſeruientes ad remota loca mittuntur, eis ſine ſuperioris literis non credatur. Quod ſi aliter inuenti fuerint facientes executiones & mandata, nuncientur hæc bailliuo qui eos puniat competenter. Ne vero bailliui noſtri vel inferiores officiales contra iuſtitiam ſubditos noſtros grauent, inhibemus eiſdem ne pro quocunque debito, præter noſtrum, capiant vel captum detineant aliquem ſubditorum. Emendas autem pro maleficiis ſeu debitis à bailliuis noſtris leuari nolumus, niſi in foro iudiciario publice de bonorum conſilio fuerint iudicatæ vel æſtimatæ, quamuis antea fuerint gagiatæ. . . . ille cui crimen imponitur, Curia ſibi offerente iudicium, noluerit illud expectare, & pecuniam certam offerat pro emenda, quæ recipi non conſueuit, liceat Curiæ eam recipere, ſi ſibi competens videatur: alioquin emendam ſibi faciat iudicari vel æſtimari ſecundum

quod ſuperius eſt expreſſum, licet reus ſe vellet omnino ſubiicere curiæ voluntati. Caueant tamen bailliui & alij officiales iam dicti ne minis vel terroribus vel machinationibus callidis clam vel palam aliquem ad emendam offerendam inducant, vel ſine cauſa rationabili accuſent. Eos ſane qui præpoſituras aut vicecomitatus vel alias bailliuias tenuerint, aliis eadem reuendere prohibemus. Sed & ſi plures emptores fuerint, vnus tamen iuriſdictionem exerceat, & immunitate gaudeat & caluacatis, tallis ſeu collectis & aliis oneribus publicis, qua alij conſueuerunt gaudere. Vendi autem eas filiis, fratribus, nepotibus, aut conſanguineis vel domeſticis bailliuorum prohibemus eiſdem. Emptores autem ipſarum præpoſiturarū vel aliarum bailliuiarum debita propria, ſcilicet quæ debentur eiſdem, non ex præpoſituris vel aliis bailliuis & eorum ſociis auctoritate propria non coerceant; ſed per manum bailliui aut ſuperiorū iudicum ea nō repetant, ſicut non præpoſiturā aut bailliuiam non tenerent. Porro volentes viam maliciis præcludere quantū poſſumus firmiter inhibemus, ne bailliui vel alij officiales prædicti in cauſis vel negociis quibuſcunq; ſubditos noſtros locorum mutatione fatigent ſine cauſa rationabili, ſed ſingulos in locis illis audiant vbi conſueuerunt audiri, ne grauati laboribus & expenſis cogantur cedere iuri ſuo. Quia vero nemo ſine culpa priuādus eſt iure ſuo bailliuis noſtris & aliis officialibus prædictis inhibemus, ne deſaiſiant aliquē ſine cauta cognitione vel noſtro ſpeciali mandato. Subditos etiam noſtros nouis exactionibus vel conſuetudinibus non affligant, caluacatas extorquendæ pecuniæ cauſa non mandent, ſed ex cauſa omnimodo neceſſaria; & tunc volētes facere perſonalem caluacatum, ad eam redimēdam de pecunia non compellant. Defenſum etiam bladi vel vini vel aliarū mercium non extrahendarū de terra ſine cauſa vrgente non faciant; & tunc cum bono conſilio & maturo nec ſuſpecto, & factum cum conſilio non diſſoluent, nec eo durante cuiquam faciant gratiam ſpecialem. Omnes autem bailliuos noſtros maiores & minores finito officio ſuo remanere volumus, vel ſaltem procuratorem ſufficientem dimittere in ipſa bailliuia per quadraginta dies, vt de ſe conquerentibus coram illis reſpondeat, quibus hoc committetur. Omnia ergo iſta ſupradicta & ſingula, quæ ad præſens pro ſupradictorum quiete duximus ordinanda, retenta nobis plenitudine regiæ poteſtatis, declarandi, mutandi, vel etiam corrigēdi, addendi vel minuēdi à bailliuis noſtris & ſubditis diſtricte volumus obſeruari.

De cauterio labiorum quod infligi fecit blaſpemo Rex Ludouicus.

IGITVR poſt edictum huiuſmodi publicatum, quidam ciuis Pariſienſis conditionis mediocris inhoneſte valde iurando blaſphemauit in Deum; quem rex iuſtus abſque miſericordia cauterizari præcepit in labiis ferro candenti in peccati ſui memoriam ſempiternam, & ad aliorum exemplum. Super quo cum multi ſecundum ſeculum ſapientes propter hoc contra regem verbis maledicis murmurarent, audiens & ſciens rex magnanimus eſſe ſcriptum: Beati eritis cum maledixerint vobis homines, iuxta illud; Maledicent illi, & tu benedices, dixit verbum catholicum, videlicet quod deſiderabat potius ſimile cauterium ſibi in labiis eſſe factum, quam dimitteret talem indecentiam ſuſtinere, dummodo huiuſmodi pernitioſum vitium de regno ſuo penitus tolleretur. Præterea cum tunc temporis ipſe dominus rex quoddam opus Pariſiis fieri præcepiſſet, quod communi vtilitati conferre non modicum videbatur; ſuper quo ab illius beneficio vtentibus multas benedictiones habebat: tunc dixit, quod maiorem mercedem à Domino expectabat pro maledictionibus quas occaſione illius cauterij . . . quam pro benedictionibus quas habebat pro illo beneficio generali. Et quia, ſecundum verba Sapientis, thronus regum iuſtitia roboratur, ad commendationem zeli iuſtitiæ quam habebat rex Chriſtianiſſimus, factum . . . domini de Couciaco in loco hoc dignum duxi legentibus explicare. Erant tunc temporis in Abbatia ſancti Nicolai de Boſco tres pueri nobiles de Flandria, qui ibidem miſſi fuerant propter idioma Gallicum addiſcendum, quos iocantes & ſpatiantes per nemora dictæ Eccleſiæ arcubus & ſagittis cuniculos ſagittando, dum ſequerentur prædam ſuam in nemoribus domini de Couciaco iā dicti, foreſtarij ipſius domini eos ita reperientes ceperunt. quibus captis & in priſio-

in priſionem ductis, retulerunt domino ſuo foreſtarij quod fecerant. Quo audito ipſe continuo, vtpote crudelis & immiſericors, ante cauſæ & ætatis ac generis ipſorum cognitionem, ſuſpendere eos fecit. Quod intelligens Abbas ſancti Nicolai, in cuius erant cuſtodia deputati, & dominus Gilobrunus Conſtabularius Franciæ, à cuius genere dicebant puerorum alterum deriuari, inſtantiſſime regi querimoniã detulerunt: & idcirco dominus rex dominum de Couciaco fecit ad curiam euocari ſuper tali facinore reſponſurum. Qui in regis præſentia conſtitutus, dixit ſe de reſponſione cogi non debere, volens & petens per Pares Franciæ, ſi poſſet, ſecundum conſuetudinem baroniæ iudicari: ſed contra eum probatum extitit per Curiæ retroacta, quod terram in baronia non tenebat, quia terra de bonis & de Gorneyo quæ à terra de Couciaco per fraternitatis partitionē deciſa fuerat, illud dominium baroniæ importabat. Tali igitur altercatione negotio dependente, rex dominum de Couciaco non per Pares nec milites, ſed per clientes aulicos fecit capi & domo ſua Pariſiis quę Lupera dicitur cuſtodia reſeruari, diem ſibi conſtituens ad quam omnes regni proceres conuenirent. Proceribus vero poſtmodum Pariſiis congregatis, dominoq; de Couciaco in medio conſtituto, rex eum ſuper caſu prædicto reſpondere compulit. Tunc ille per regis voluntatem omnes barones ibidem conſiſtentes ſui generis vel parentelæ ad ſuum conſilium conuocauit, tantaque fuit ibi ſui generis nobilitas, quod rex quaſi ſolus præter paucos conſilij ſui remaneret. Ipſe rex etiam non erat expers affinitatis illius parentelæ. Erat autem regis intentio iuſtum iudicium iudicare inflexibiliter, vt ad pœnam talionis dictus dominus puniretur, & morte conſilij damnaretur. Vix tamen ad vltimum precibus & interuētu procerum ſic fuit ordinatum, quod decem millibus librarum vel circiter vitam ſuam redimeret, & duas capellanias conſtitueret pro animabus puerorum ad perpetualiter celebrandum. Nec ille verus cultor iuſtitiæ illam pecuniam ſuis theſauris addidit, ſed in pietatis operibus totum diſtribuit; quia domum Dei de Pontiſara reditibus augmentatis de illa pecunia fabricari fecit; ſcholas & dormitorium Iacobitarum Pariſiis, & Eccleſiam fratrum minorum à fundamentis in integrum conſummauit. Magnumque fuit aliis regibus exemplum iuſtitiæ, quod vir tantus tamque ſpectabilis ortus natalibus quaſi à pauperibus facinore accuſatus, inter ſuos tam nobiles vix vitæ remedium in facie cultoris iuſtitiæ potuit inuenire.

Quod poſt reuerſionem Ludouici Regis de tranſmarinis partibus pax viguit in regno.

IGITVR poſt hoc factum videntes & intelligentes barones ac milites tam maiores quam minores, ſapientiam Dei in illo eſſe ad faciēdum iudicium & iuſtitiam in ſubditis, timuerunt regem, & de die in diem amplius venerabantur, ſcientes eum virum ſanctum & iuſtum. Vnde poſt ſuæ primordia iuuentutis non fuit qui auderet attentare aliquid contra ipſum; aut ſi fuit rebellis aliquis, cito eius humiliabatur imperio. Et ſicut legitur de rege pacifico Salomone, quod habuerit pacem vndiquaque per circuitum regni ſui: ſic & ipſe rex Chriſtianiſſimus Ludouicus ex tunc habere meruit Domino largiente, quam poſt mortem ipſius Philippo eius filio in regno ſuccedenti, quandiu regnauit per merita ſancti regis Dominum credimus conceſſiſſe. Sane ſi quos etiam hoſtes aut æmulos latentes habebat, eos ſagaciter & charitatiue attrahebat ad pacem & beneuolentiam ſuis curialitatibus & auxiliis oportunis. Et quia placebant Domino viæ eius, inimicos ipſius, ſi quos habere contigit, conuertebat ad pacem. Sic autem erga omnes tam ſubditos quam extraneos ac remotos fideliter, miſericorditer & clementer ac ſapienter ſe gerebat, quod ab omnibus merebatur honorari pariter & amari. Nam, ſicut ſcriptum eſt: Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & firmatur clementia thronus eius: ita thronus regni Franciæ temporibus ſuis ſicut ſol in conſpectu omnium renitebat reſpectu ceterorum. Et ſicut ſol ſuos vbique diffundit radios; ſic ab ipſo diffundebantur vbique beneficia ſeu luminoſa charitatis & caloris exempla. Quæ cupio pro viribus meis quamuis inſufficiens

tanti operis ad honorem Dei ſicut in libro vitę ipſius ſcripta reperi antequam aliud aggrediar, præſenti hoc in loco poſteris enarrare. Sacramentum enim regis, vt angelica auctoritate planum eſt, bonum eſt abſcondere, opera autem Domini reuelare & confiteri honorificum.

De ſtatu Regis Ludouici quantum ad regimen ſubditorum, & eius cautela in verbis.

SAPIENS & prudens rex Ludouicus in cauſis quæ contra ipſum vertere videbantur, ſemper quantum bono modo poterat, contra ſe ſtabat & allegabat, vt per hoc conſiliarij ſui abſque timore offenſæ ipſius à vero iudicio minime declinarent. Super fore factis quæ tam ad perſonam ſuam quam ad præpoſitos & bailliuos ſuos ſpectabant, mittebat pluries per regnum ſuum inquiſitores diligentes ac fideles, & inuentas iniurias emendari & reſtitui faciebat. Similiter ſuper ſtatum familiæ domus ſuæ faciens pluries inquiri, reos probatos ſecundũ quod meruerant puniebant. Cautiſſimus erat & gratioſiſſimus in loquẽdo à verbis ſcurrilibus & diſſolutis, maxime à detractoriis & mendacibus ſumme cauebat. Rariſſima vel nunquam maledicta vel conuicia dicebat alicui quantumcunque modico garcioni, niſi hoc exigeret grandis culpa. Specialiter autem ab omni genere iuramenti ſe abſtinebat penitus, quantumcunque vt in loquendo fieri ſolet conſuetum vel modicum videretur. Aliquando ad euitandum alia iuramenta, loco iuramenti ſolebat dicere, in nomine mei. Quod audiens reprehendi à quodam viro religioſo, ex tunc omnino abſtinuit. Sed ſecundum Euangelium erat ſermo eius, eſt, eſt, &, non, non. Et in grauibus conſiliis & arduis negotiis ac cauſis pauci vel nulli perſpicacius ipſo veriuſque iudicabant, & quod intellectu capiebat; valde prudenter & gratioſe proferebat. Siquidem diffuſa erat gratia in labiis ſuis.

De charitate eius per opera exteriora.

QVOLIBET ſabbato conſueuerat pedes abluere in loco ſecretiſſimo humiliter & deuote flexis genibus, trium pauperiorum hominum ſeniorumque qui poterant inueniri; & poſt ablutionem, pedes extergere & humiliter oſculari. ſimiliter aquam porrigebat eorum manibus abluendis, quas eodem modo oſculabatur, & poſt cuilibet certam ſummam denariorum erogabat, & ad comedendum eis ipſemet miniſtrabat. Si autem propter corporis infirmitatem hæc pietatis obſequia facere non poſſet, volebat quod vitæ ipſius confeſſor ſuus præſente eleemoſynario ſuo prædicta ſimili modo exequeretur. Ceterum ad laudem deuotæ huius humilitatis ſpectat, quod cum in ſabbato quodam eſſet in Abbatia Cartuallis abſolutioni pedum monachorum quod mandatum vocant, voluit intereſſe, videlicet quando ſecundum morem Ordinis poſt veſperas ſolemniter & deuote ſibi mutuo lauant pedes, & affuit & reſpexit. Ipſe vero ex humilitate ſua pluries voluit capam deponere, & genibus flexis manus adponere ad pedes ſeruorum Dei humiliter abluendos. Sed quia plures magnates non ſibi multum familiares tunc ſibi aſtabant, de conſilio aliquorum ab hoc humilitatis officio ſuperſedit. Confeſſores etiam ſuos in magna reuerentia ſemper habebat, ita quod aliquando poſtquam iam ſederat coram confeſſore ad confitendum, ſi oſtium aliquod vel feneſtram vellet aperiri vel claudi, ipſe à loco confeſſionis feſtinanter ſurgebat, quaſi præueniens confeſſorem ſuum, & ibat humiliter ad claudendum vel ad aliquid aliud huiuſmodi faciendum. Qui cum à confeſſore ſuo ſuper hoc argueretur, humiliter reſpondebat: Chariſſime, vos eſtis pater, & ego filius; & ideo hoc facere debeo.

Quomodo ſe habuit in matrimonio, & de educatione & inſtructione liberorum ſuorum.

EX conſenſu vxoris ſuæ Margaretæ reginæ, per totum Aduentum & per totam Quadrageſimam ab opere carnali mutuo continebant, & nihilominus aliquot certis diebus qualibet ſeptimana, ſimiliter in vigiliis & in diebus magnorum feſtorum. Inſuper in ſolemnitatibus, in quibus communicare debebat pluribus diebus

diebus ante communionem & pluribus poſt, ob reuerentiam ſacri myſterij continebat. Si autem his continentiæ diebus ipſum ex certa cauſa vxorem ſuam reginam viſitare contingeret, & cum ea morari, ſi ex vicinitate vxoris pro humana fragilitate quandoque motus carnis inordinatos ſentiret, ſurgebat de lecto per cameram deambulans donec carnis rebellio quieuiſſet. Et quia per gratiam Dei de tam ſancto coniugio copioſa proles proceſſit, ſequitur videre quam catholice ſeſe habuerit pius pater in ſuorum inſtructione ac regimine liberorum. Volebat etiam quod pueri iam adultæ ætati propinqui quotidie non ſolum Miſſam, ſed & matutinas ac horas canonicas cum cantu audirent, & quod ad audiendum ſermones ſecum adeſſent. Volebat etiam quod ſinguli literas addiſcerent, & horas beatæ virginis decantarent, ac vt eſſent ſemper cum ipſo ad completorium quod poſt cœnam ſuam ſolemniter in Eccleſia decantari & quotidie faciebat. In fine cuius ſpecialis antiphona beatæ Mariæ alta voce cantabatur. Dicto vero completorio cum pueris in camera reuertebatur, & aqua benedicta à ſacerdote circa lectum ſuum & per cameram aſperſa reſidebant pueri circa ipſum, quibus tunc priuſquam deſcenderent ab ſe ſolitus erat aliqua verba ędificatoria dicere ad inſtructionem ipſorum. Capellos etiam de roſis ſeu alios quoſcunque volebat quod dicti pueri ſacris diebus Veneris in capitibus deportarent, ad memoriam illius ſacræ coronæ ſpineæ qua caput Saluatoris hac die atrociter fuerat coronatum, & qua corona Rex regum Dominus noſter Ieſus Chriſtus tam magnifice, ſicut ſuperius dictum eſt, decorauerat regnum ſuum.

De confeſſione modo pœnitentiarum Regis Ludouici.

OMNI ſiquidem ſexta feria per totum annum conſueuerat deuote & humiliter cõfiteri, locum ad hoc ſecretum valde eligens, & quaſi in quolibet manerio ſuo ad huiuſmodi prouidens locum aptum, quamuis conſueuiſſet intra, tamen non omittebat extra. Poſt confeſſionem vero ſuam ſemper diſciplinam recipiebat à confeſſore ſuo quinque cathenulis ſuis ferreis ſimul iunctis, quas in fundo cuiuſdam paruulæ pixidis eburneæ decẽter infixas rex deuotus ſecum portabat, in quadam burſa ad zonam ſuam ſecreto pendente. Similes enim pixides cum ſimilibus virgulis ferreis quaſi pro ſecreto xenio dedit aliquando alicui de liberis ſuis & ſecretis amicis, pro recipiendis loco & tempore talibus diſciplinis. Si quando confeſſor ſuus quaſi parcens ei nimis remiſſos ictus, vt videbatur ei dabat, quod fortius percuteret ipſe per ſignum aliquod innuebat. Hanc autem diſciplinam pro nullo feſto quocunque ſolemni ſuſcipere dimittebat. Nec prætereundum æſtimo de quodam confeſſore quem habuit ante fratrem Gaufredum de Bello loco de ordine Prædicatorum, qui ſolitus ſibi erat dare diſciplinas nimis immoderatas & duras, ſuper quo caro eius tenera non modicum grauabatur; quod grauamen nunquam illi confeſſori quandiu viueret voluit reuelare: Sed poſt mortem dicti confeſſoris quaſi iocando & ſubridendo, hoc alteri confeſſori ſuo humiliter recognouit. Et licet, prout dictum eſt, conſueuiſſet omni die Veneris confiteri, tamen ſi aliis diebus ſibi occurreret aliquid confitendum, non differebat quin quam citius poſſet confiteretur. Si quid etiam de nocte, vt fieri ſolet, ſi ſuum in promptu non poſſet habere confeſſorem, mittebat pro eo antequam inciperet matutinas vt confiteretur. Si vero ipſum tunc commode non haberet, confitebatur interim capellano ſuo qui eum ad horas dicendas adiuuabat. Præterea in Aduentu & Quadrageſima diebus Veneris, ac in quatuor vigiliis beatæ Mariæ longo tempore ad carnem cilicio vſus fuerat. Sed quia ex hoc plurimum grauabatur, de conſilio confeſſoris ſui vti cilicio humiliter prætermiſit. Tamen nonnunquam in Quadrageſima loco cilicij quadam zona ſine faſcia de cilicio ſe cingebat. Inſuper loco prædicti cilicij quod dimiſerat quaſi in recompenſationem voluit quod omni die Veneris in Aduentu & Quadrageſima cõfeſſor ſuus reciperet de mandato ipſius quadraginta ſolidos Pariſienſes ad erogandũ pauperibus in ſecreto. Conſuetus etiã erat per totũ annum omni ſexta feria ieiunare, & quarta feria à carnibus & ſagimine abſtinere. Aliquando etiam diebus lunæ à carnibus ſimiliter abſtinebat. Sed propter

debilitatem corporis hanc diem dimiſit conſilio diſcretorum. Inſuper quatuor vigilias præcipuorum feſtorum beatæ virginis in pane & aqua ieiunabat. Nihilominus in Paraſceue & quandoque in vigilia omnium Sanctorum ac aliquibus aliis ſolemnibus ieiuniis per annum ſimiliter in pane & aqua ieiunare cōſueuit. Sextis feriis in quadrageſima & aduentu à fructibus & piſcibus abſtinebat: tamen his diebus aliquando de licentia ſui confeſſoris vno genere piſcium & vno genere fructuum vtebatur. Nullum vel pauciſſimos dicunt ſuo tempore fuiſſe, qui tanta aquæ copia vinum ſuum obrueret ſicut ipſe.

De operibus miſericordiæ & largitatis eleemoſynarum ad pauperes Regis Ludouici.

PORRO quia ab infantia creuerat ſecum miſeratio, & quia ſimiliter afflictos & pauperes pia ſemper geſtabat viſcera charitatis, eleemoſynas eius quas enarrat omnis Eccleſia Sanctorum, nec ſimile [*ſimulare*] debeo, nec ſufficio explicare. Siquidem quotidie vbicunque eſſet in domo ſua reficiebantur pane, vino & carnibus ſiue ciuibus pluſquam centum viginti pauperes. In quadrageſima vero & aduentu atque deuotis diebus ſumma pauperum augebatur. Frequenter ipſemet pius rex pauperibus ſeruiebat & coram eis fercula miniſtrabat, panē ſcindebat, ac denarios multos manu propria eis dabat. Specialiter autem in quibuſdā ieiuniorum diebus & ſolēnibus vigiliis ducentis pauperibus manu propria antequā comederet de prędictis omnibus ſeruiebat. Pręter hæc quotidie in prandio & in cœna habebat prope ſe tres ſenes pauperes comedentes, quibus de cibariis ſuis faciebat miniſtrari, & in fine prandij certam ſummam pecuniæ eis dari. Ceterum tam largas & frequentes eleemoſynas quotidie dabat pauperibus religioſis tam virorum quam mulierum, hoſpitibus pauperum & domibus leproſorum, ac aliorum collegiis pauperum, nec non & nobilibus paupertate detentis, quod vix poſſet ab aliquo enarrari. Vnde Tito Imperatore tam liberali quondam datore, quem narrant veteres hiſtorię doluiſſe eo quod vna die defeciſſet in tribuendo beneficia, fuit iſte felicior, cui nulla dies in erogandis eleemoſynis & beneficiis largiendis legitur prætериiſſe. Porro quaſi à principio quo cœpit regnare, domos & monaſteria religioſorum fecit ædificare quamplura, inter quæ ſpecialiter monaſterium regalis montis dicitur præminere. Domos etiam quamplures fratrum Prædicatorum atque Minorum in diuerſis regni ſui partibus ædificauit, & iam inceptas ad conſummandum adiuuit. Domum Dei Pariſiis cum magnis ſumptibus ampliauit, & redditibus augmentauit. Inſuper domos hoſpitales pauperum apud Pontiſaram, Compendium, & Vernonem magnis & ſumptuoſis ædificiis conſtruxit, & magnos redditus aſſignauit. Monaſteriū autem ſancti Matthęi iuxta Rothomagum, & aliud quod Longum campum nominant, iuxta ſanctum Clodoaldum ſuper Sequanam prope Pariſios, in quorum vno ſorores de Ordine fratrum Prædicatorum, in altero de Ordine Minorum ponens de proprio fundauit, & eiſdem redditus ſufficientes prouidit. Abbatias etiam monialium Ciſtercienſis Ordinis, Lilij iuxta Meledunum & Malidumi iuxta Pontiſaram magnis ſumptibus ædificauit, & redditus ampliauit. Domum vero magnam cæcorum pauperum Pariſiis conſtrui fecit, vbi pluſquam trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur, in capella ibi conſtructa diuinum ſeruitium audientes. Præterea miſerandarum mulierum quæ propter victus penuriam erant publice expoſitæ ad lupanar, vel ad exponendum paratæ, quæ tantum panem & aquam ab ipſo petebant, vt ſic à peccato cauerēt, in domo filiarum Dei Pariſiis magnam multitudinē Dei congregauit, & eiſdem pro ſuſtentatione annuatim quatuor centū libras Pariſiis aſſignauit. Inſuper monachis Ordinis Cartucenſis prope Pariſios in in loco qui dicitur Vallis viridis locum aptum prouidit, & ad ſeruiendum Deo ibidem ſufficientes redditus contulit. Similiter in pluribus regni ſui ciuitatibus & caſtris domos bequitiis mulieribus ad habitandum prouidit, & eis in victu de ſuis ſumptibus miniſtrauit. Cum autem intelligeret quod nonnulli ex familiaribus ſuis ex largitate eleemoſynarum ſuarum murmurarent, eiſdem dicebat, quod cum oporteret quandoque in expenſis excedere, potius eligebat quod exceſſus fierent in eleemo-

eleemoſynis propter Deum, quam in ſecularibus & mundanis, vt exceſſus qui fiebat in ſpiritualibus excuſaret atque redimeret exceſſum, quem frequenter oportebat fieri in mundanis. Nihilominus tamen in ſolemnitatibus regiis & tam in quotidianis ſumptibus domus ſuæ quam in parlamentis & congregationibus militũ & baronum, ſicut decebat regiam dignitatem, liberaliter ac largiter ſe habebat, & ſeruiebatur in domo ſua multum curialiter ac decenter, pluſquam in prædeceſſorum ſuorum regum curiis longe à temporibus retroactis.

De collatione beneficiorum & deuotione Regis Ludouici ad diuinum officium & modo orandi ipſius.

SANE in beneficiis Eccleſiaſticis conferendis, quæ ad patronatum ſiue donationem ipſius pertinebant, Deum ſemper præ oculis habebat, & electis & probatis perſonis ea quantum poterat conferebat, præcipue autem in Eccleſiis cathedralibus vbi ſede vacãte, ratione cuſtodiæ regalium ex conſuetudine pertinebat ad eum collatio præbendarum, quas perſonas inquiri & eligi faciebat per cancellarium Pariſienſem & alios viros bonos. Hanc autem conſuetudinem obſeruabat, quod nulli quantumcunque literato aliquod beneficium Eccleſiaſticum poſſidenti conferret aliud eccleſiaſticum, niſi primo beneficio ſimpliciter reſignaret, nec beneficium non vacans omnino alieni concedere vel conferre volebat, donec teſtimonium haberet certitudinis quod vacaret. Omnes horas canonicas & etiam de beata virgine cum cantu quotidie audire volebat; etiamſi eas in itinere equitando audire cõtingeret, nihilominus eas inter ſe & capellanũ ſuum tam de die quam de beata virgine ſubmiſſe dicebat. Inſuper officium mortuorum quotidie cum nouem lectionibus etiam in feſtis quantumcunq; ſolemnibus dicebat cum capellano ſuo. Rarò accidebat, quin quotidie duas miſſas audiret, & frequenter tres vel quatuor. Dum horæ cantarentur nolebat colloquio alicuius impediri niſi vrgeret aliqua vtilitas, & tunc breuiter & ſuccinctè. Solemnitates autẽ præcipuas & ceteras feſtiuitates Sanctorum deuotas faciebat ſolemniter & ſtudioſiſſime celebrari, conuocans ad hoc pluries in anno electos clericos & gratioſe cantantes. Lachrymarum gratiam plurimũ affectabat, & ſuper hoc defectu cõfeſſori ſuo pie & humiliter conquerebatur familiariter ei dicẽs, quod quãdo letania dicebatur, vt fontẽ lachrymarum nobis dones deuote dicebat; O Domine, fontem lachrymarum nõ audeo poſtulare, ſed immodicæ lachrymarum ſtillæ mihi quæ ſufficerent ad cordis mei ariditatem & duritiam irrigandam. Aliquando etiam confeſſori ſuo familiariter recognouit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lachrymas ſibi dederat, quas cum ſentiret per genas ſuauiter ad os influere, nõ ſolum cordi ſed guſtui ſuo dulciſſime ſapiebant. Congregationes religioſorum frequẽter ac deuotiſſime viſitabat, & ab eis pro ſe & amicis ſuis viuis ac defunctis piarum orationum & miſſarum ſuffragia humiliter & flexis genibus in capitulis eorum poſtulabat, ita quod ex humilitate ſua perſonæ religioſæ frequenter ad lachrymas mouebantur.

De honore quem Ludouicus Rex dixit ſibi factum apud Poiſſiacum; & modo ipſius tangendi infirmitates ſodellarum.

INSVPER ad laudem deuotionis fidei ipſius pertinet, quod cum vna vice eſſet apud Poiſſiacum caſtrum quibuſdam familiaribus ſuis gaudens & glorians dixit, quod maius bonũ & digniorem honorem quem vnquam habuerit in hoc mundo, fecerat ſibi ſemel Dominus in caſtro illo prædicto. Mirantibus qui aderant de quo honore hoc diceret, cum de ciuitate Remenſi, vbi regni coronam & ſacram ſuſceperat vnctionem hoc dixiſſe eum potius ęſtimarent, ſubridendo reſpondit, quod in caſtro illo ſacri Baptiſmi gratiam ſuſceperat, quod ſuper omnes honores ſeu dignitates mundanas maius donum & dignitatem incomparabilem reputabat. Vnde etiam cum ſecretas literas alicui familiari mittebat, & ex cauſa aliqua volebat ſupprimere nomen regis, Ludouicum de Poiſſiaco ſiue dominum Poiſſiaci ſe vocabat. In tangendo infirmitates quæ vulgo ſodellæ vocantur, ſuper quibus curandis Franciæ regibus Dominus contulit gratiã ſingularẽ, pius rex modum hunc præter reges

ceteros voluit obſeruare. Cum enim alij reges prædeceſſores ſui tangendo ſolũmodo locum morbi, verba ad hæc appropriata & conſueta proferrent; quæ quidem verba ſancta atque catholica, nec facere conſueuiſſent aliquod ſignum crucis, ipſo ſuper conſuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba ſuper locum morbi ſanctæ crucis ſignaculum imprimebat, vt ſequens curatio virtuti crucis attribueretur potius quam regiæ dignitati. Ceterum circa feruorem ac deuotionem fidei ipſius huiuſmodi plurima poſſent ſcribi. Sed breuitatis cauſa hæc quæ dicta ſunt ſufficiant.

Incidentia: quomodo Carolus Comes Andegauiæ ſubiugauit Marſilienſes.

ANNO Domini M.CCLVII. Carolus comes Andegauiæ frater Ludouici regis Franciæ Marſiliam ſuo dominio ſubiugauit. Veruntamen poſt modicum tempus quidam de maioribus ciuitatis illius ſeditionis principes facti, & ad rebellionē minorem populum excitantes, domini ſui Caroli hominibus captis & occiſis quos ad vrbis cuſtodiam poſuerat, arma contra eum iterum parauerunt. Quod intelligens comes Carolus contractis vndecunque copiis armatorum, ad eorum humiliandam ſuperbiam incunctanter eos aggreditur; & eos in vrbe ſua longa obſidione afflictos & ciborum penuria maceratos, tādem eos ita perdomuit, vt coacti ſuæ voluntati ſe redderent, & ſecundum priſtinam conſuetudinem ſuæ dominationi colla perdomita ſubmiſerunt. Et ne tanta præſumptio remaneret impunita, & rebellionis fomes ſub diſſimulationis velamine vlterius pullularet, omnes ſeditionis illius principes, per quorum ſuggeſtionem contra eum minores eiuſdem ciuitatis arma præſumpſerant, in communi ſpectaculo fecit ſecundum rigorem iuſtitiæ decollari. Terram etiam Bonifacij domini de Caſtellame in Prouincia, qui Marſilienſes iuuabat, & caſtella eius in deditione accepit, & eũ à finibus Prouincię fugere cõpulit. In quo facto ſe ſuis hoſtibus mirabiliter formidabilem reddidit, & fama celeberrimum per exteras nationes. Eodem anno iterum electus eſt in Senatorem, Branchaleo, qui cum difficultate eo quod ab Eccleſia ſibi pararentur inſidiæ, Romam veniſſent, turres vrbis deiiciens, præter turrim comitum Neopolionis, plures nobiles fauentes Eccleſiæ captiuauit. Hic vero in obſidione corneti infirmitate correctus, Romam ſe fecit deferri, & ibi vitam finiuit. Poſt quem creatus eſt ſenator dominus caſtellanus auunculus eius. Anno Domini M.CCLVIII. dominus Henricus de Lucebourg tenuit obſeſſum caſtrum Namurſię villa iuuante eundem imperatrice Conſtantinopolitana ſolum ſuperius ſortalicium obtinente & defendente, non tamen ibidem incluſa. Ad cuius auxilium comitiſſa Flandriæ & comes Augi & alij fratres imperatricis cum multis Francorum militibus venientes parum profecerunt. Eodem anno defecerunt viri venerandæ memoriæ Guillermus de Buſſiis Aurelianenſis & Guillermus Rolandi Cenomanēſis Epiſcopi. Quibus ſucceſſerunt in Eccleſia Aurelianenſi Robertus de Cultimano decanus Carnotenſis, & Gaufridus dictus Freilous archidiaconus Turonenſis trans Ligerim apud Cenomānum. Item eodem anno tanta fuit inundatio pluuiarum in pleriſque locis, quod ſegetes in campis & granchiis germinauerunt, & racemi in vineis ad debitam maturitatem peruenire non potuerunt. Propter quod vina noua adeo fuerunt viridia, quod cum remorſu & vultus impatientia videbantur.

De pace facta inter Henricum Regem Angliæ & Ludouicum Regem Franciæ, pro terra Normanniæ.

ANNO Domini M.CCLIX. venit in Franciam Henricus rex Angliæ cum Rogero comite Gloceſtriæ & multis ſui regni principibus ac nobilibus. Quem rex Franciæ Ludouicus honorifice ſuſcipiens Pariſiis in proprio fecit palatio hoſpitari, ipſum ſuoſque per plures dies electis vinis & ferculis ac largis muneribus honorando. Poſtmodum vero dictus rex Angliæ beatum Dionyſium viſitare cupiens receſſit Pariſiis, & ad Eccleſiam beati Dionyſij venit cum magna deuotione & reuerentia: vbi à conuentu ipſius loci in cappis ſericis reueſtito cum honore ſuſceptus per menſem & amplius reſidentiā faciens, conuentui cappam auream & cyphū magni

ponderis

ponderis contulit, & antequam inde discederet filiam suam fecit Iohanni filio Iohannis comitis Britanniæ desponsari. Ludouicus igitur rex Franciæ ipsum ibidem pluries visitans, quia remorsum conscientiæ sentiebat pro terra Normanniæ & aliis terris quas Philippus rex Franciæ auus suus Iohanni regis Angliæ patri istius Henrici regis de quo agimus iure & iudicio suorum Parium abstulerat; pacem cum ipso quotidie facere satagebat, quę tandem facta est in modum qui sequitur. Nam Henricus rex Angliæ de expressa voluntate fratris sui Richardi regis Alemanniæ & principum ac prælatorum Angliæ consilio quitauit in perpetuum regibus Franciæ quicquid iuris requirebat in ducatu Normanniæ & comitatibus Andegauiæ, Cenomaniæ, Pictauiæ, Turoniæ ac eorum feodis. Rex vero Franciæ dedit ei magnam summam pecuniæ, cum quadam terra quæ Petragoricum nominatur, versus partes Gasconiæ situata, tali conditione, quod cum terra illa totam Gasconiam de cetero à regibus Franciæ teneret in feodum, & inde homagium faciens in numero baronum Franciæ ascriberetur, & tanquam dux Aquitaniæ esset de cetero vnus de Paribus Franciæ appellatus. Quod homagium præsentibus prælatis, principibus totius regni quamplurimis fecit Henricus rex cum iuramento pro Burdegala, Baiona, & terra Gasconiæ, ac pro ceteris quæ in Lemouicensi, Petragoricensi, Agenensi & Xantonensi episcopatibus ex dono regis Franciæ possidebat. Quo peracto antequam rex Angliæ ab Ecclesia beati Dionysij recederet, contigit Ludouicum regis Franciæ Ludouici primogenitum Parisiis obiisse. Cuius corpus in Abbatia Regalis montis patris imperio sepulturæ dandum, prima nocte ad Ecclesiam beati Dionysij delatum, monachis in decantatione psalmorum vsque mane vigilantibus custoditur: in crastino vero rex Angliæ Henricus & nobiliores barones Franciæ & Anglię corpus defuncti assumentes aliquantulam partem itineris propriis humeris portauerunt. Peractis ac celebratis, vt regalem puerum decuit, defunctorum obsequiis, rex Angliæ & sui nobiles regis honorati muneribus ad propria remearũt. Eodem tempore Manfredus princeps Tarentinus filius Frederici Imperatoris in Cõcilio Lugdunensi, sicut superius dictum est, damnati ex quadam cõcubina sub quadam Corrardini nati Corrardi fratris sui defuncti simulata protectione tutatoria, ad quædam castra & ciuitates regni Siciliæ manus occupatrices extendit, & tãdem dicti Corradini nepotis sui morte conficta in regem Siciliæ contra mandatum Ecclesiæ Romanæ coronari se fecit, propter quod & alios suos actus nefarios & graues offensas, quas nimis lõgum esset hic enarrare, Alexander Papa IIII. ipsum ex causis variis excommunicationis vinculo innodatum principatu Tarentino & aliis dignitatibus ab honoribus quibuscunq; tanquam rebellem & hostem Ecclesiæ Romanæ suorumq; iurium inuasorem, occupatorem & detentorem sacrilegũ, & tanquam sociatum nefando fœdere Sarracenis, eorum complicem, ductorem & protectorem publicum auctoritate Apostolica priuauit.

Incidentia. Anno Domini M.CCLX. Dominica in Passione congregauit rex Francię Ludouicus Parisiis Concilium Episcoporum & principũ regni sui, eo quod dominus Papa scripsisset ei Tartaros in transmarinis partibus irruisse, Sarracenos vicisse, Armeniam, Antiochiam, Tripolim & Damascum, Alapiam & terras illas subiugasse, & tam Acconi ciuitati, quam toti Christianitati periculum imminere. Vnde ordinatum fuit de orationibus multiplicandis, processionibus faciendis, & blasphemiis in Deum puniendis, peccatis & superfluitatibus cibariorũ ac vestium reprimendis. Inhibita etiam fuerunt vsque ad biennium torneamenta, & iniunctũ est, quod non luderetur aliis ludis, nisi quod homines se exercerẽt in arcubus & balistis. Eodem anno Florentini congregato exercitu, vt Senensem vrbẽ destruerent, à militibus Manfredi & comite Iordano, qui ciuitatem Manfredo traditam defendebant, capti & deuicti sunt, ac ciuitas ipsorum Florentia capta & quamplurimum destructa, subiectaque dominatui Senensium & Manfredi. Eodem anno circa festum Epiphaniæ Philippus Bituricensis Archiepiscopus beato fine quieuit, cuius sanctitatem post mortem Dominus diuersis signis & miraculis declarauit. Successit autem eidem Iohannes de Solliaco decanus Bituricẽsis, vir nobilis & spectabili genere. Anno Domini M.CCLXI. in festo S. Vrbani Papæ, obiit apud Viterbiũ Ale-

xander Papa V. cui ſucceſſit Vrbanus IIII. natione Gallicus de ciuitate Trecenſi ex patriarcha Hieroſolymitano. Eodem anno Græci recuperauerunt Conſtãtinopolim, fauentibus eis Ianuenſibus in odium Venetiarũ. Anno Domini M.CCLXII. Ludouicus rex Franciæ congregata circa Pentecoſten omni fere nobilitate regni ſui apud Claromontem in Auernia, Philippo filio ſuo primogenito Yſabellam filiã regis Aragonię deſponſauit, & propter illud matrimonium rex Aragonum in ſignũ pacis & concordiæ quam intendebat habere de cetero erga regnum Francorum quitauit in perpetuum regibus Franciæ, quicquid in ciuitatibus Carcaſſona Bituris & Amiliano poſſidebat. Rex vero Franciæ quitauit ei viciſſim quicquid in comitatibus Deueſando Ampuriarum, Rocilionis, Barcinoniæ, Cathaloniæ requirebat.

Incidentia de bello quod fuit in Anglia inter Regem Henricum, & Symonem de Monte forti.

ANNO Domini M.CCLXIII. erat in Anglia, non tamen de Anglia, ſed de Francia ducens originem, vir in armis ſtrenuus & armorum peritia calidiſſimus, Symon de Monte forti, Symonis ſenioris de Monte forti comitis viri Chriſtianiſſimi & æque in armis ſtrenuiſſimi filius, qui in expugnando Albigenſium hæreticam prauitatem in obſidione Tholoſæ ciuitatis ictu mangonelli interiit, & ad Dominum tanquam Martyr, vt creditur, tranſmigrauit. Idem vero Symon filius eius comitatum Leuceſtriæ in Anglia poſſidens ſororem regis Angliæ Henrici deſponſauerat, ex qua quinque filios Henricum, Symonem, Richardum, Guidonem & Almaricum ac vnam filiam poſſidebat. Accidit autem in illo tempore quod rex Angliæ barones & prælati vnanimiter conſentirent in quandam conſtitutionem ad vtilitatem reipublicæ, vt dicebant, & illam iuramenti robore firmauerunt. Coactus vero dictus Symon eandem conſtitutionem conſimiliter iuramẽto firmare: reſpondit omnibus quod quicquid alij poſtea facerent nullo modo deinceps quod petebant ab ipſo frangeret iuramentum. Cum igitur poſtea rex ipſe, barones & prælati præfatum iuramentum cum dicta conſtitutione vnanimiter irritaſſent & in nihilum reuocaſſent, Symonẽ ad hoc idem faciendum compellere nitebantur: ſed ipſe, ſicut prædixerat iuramenti dignitatem inuiolabiliter obſeruans, propter hoc inter ipſos diſſenſionis & querræ materiam miniſtrauit. Nam rex Henricus & Hedoardus eius primogenitus ac maxima pars baronum Anglię illico cõtra ipſum propter prædictã cauſam exercitum collegerunt. Ipſe vero Symõ cum comite Gloceſtrię qui ſibi tũc tẽporis adhærebat & ciuibus Londoniæ ciuitatis occurrens eis ex aduerſo iuxta quandam ciuitatẽ quæ vocatur Lyans eos viriliter aggrediens diſſipauit. Rex autem Henricus & Hedoardus eius de bello fugiẽtes, ſe in dictam Abbatiam confeſtim tranſtulerunt. Quos dictus Symon in deditionẽ poſtea ſuſcipiens, & tanquam dominis ſuis quandam reuerentiam exhibens, eos honorabiliter captiuauit. Quod agnoſcens rex Franciæ Ludouicus, & affectu piiſſimo inter ipſos pacem cõponere cupiens, Symonem comitem ad parlamentũ ſuum apud Boloniã ſuper mare conuocauit. Sed ipſum à ſuo propoſito inflexibilem cõſiderans infecto negotio ad propria libere redire permiſit. Qui reuerſus in Angliam cõmuni fretus fauore populi & munitiones occupãs, cũ comite Gloceſtriæ pactionẽ & fœdus in inuicem inierunt, ſcilicet vt ambo regni negotia ęqualiter pertractarent; populumq; regentes ſtatũ Reipub. ad regis & regni cõmodum fideliter cuſtodirent. Sed dum in dandis prædictæ pactionis obſidibus ad inuicem diſſentirent, verbis interiectis tumidis diſcordes ad vltimum diſceſſerunt. Poſtea vero comes Gloceſtriæ contra dictum Symonem comitem dolos in corde cõcipiens, Hedoardum regis primogenitum, qui cum rege patre ſuo in cuſtodia tenebatur, per velocitatem dextrarij, quem eidem Hedoardo ſub alieno nomine latenti malitia tranſmiſit, de priſione dicti comitis Symonis eripuit: & ſic ad inuicem fœderati, congregatis viribus contra ipſum exercitum parauerunt. Quod ignorans Comes Symon interim magnam partem ſuæ militiæ Symoni nato ſuo tradidit, vt diſcurrens per villas & oppida, prædas congregaret. Sed ipſum inſidiis circumuentum Hedoardus cum Comite Gloceſtriæ fere rebus omnibus ſpoliauerunt,

uerunt,

uerunt, eorumque non euasisset vincula, nisi quasi nudus in vicinum oppidum aufugisset. Et tunc tam pudore, quam rerum ablatarum inopia ad patrem redire differens, ipsum eius auxilium præstolantem inter manus hostium cum pauca militia dereliquit. Sentientes igitur Hedoardus & comes Glocestriæ patrem filij adiutorio destitutum, collectis vndecumque viribus eum securius inuaserunt. Erat enim eorum intentio regem quem adhuc dictus Symon secum quasi captum ducebat, de manibus eius eripere, ipsumque Symonem quasi mali principem & regni turbatorem, vt dicebant, ac filios eius Henricum & Guidonem vltrici gladio detruncare. Sed Hedoardi sententia eos captiuari potius quam perimi consulebat, si aliorũ nobilium vnanimitas consensisset. Quod vbi comes Symon veraciter comperit, cum duobus filiis Henrico & Guidone contra eos ad bellum egreditur, ignorans adhuc incommodum quod acciderat Symoni nato suo, cuius aduentum expectabat, & de cuius auxilio sibi in proximo affuturo totaliter confidebat. Quem postquam nec vidit nec sensit, per nuncios aduentare cernens hostes suos ex aduerso cum copioso bellatorum numero ad prœlium feruẽtes irrumpere, dixit Henrico filio suo, quod reuera esset eadem die in illo prœlio moriturus. Tunc patrem filius hortabatur, vt ab hostium facie fugiens vitam sibi reseruaret, & ipse cum suis in Dei adiutorio belli pericula sustinerent. Absit à me, pater respondit filio, qui in diebus meis iam veteratus senui, cuius vitæ cursus finem accelerat, cuius sanguinis lineam parentela tam nobilis in hoc illuminare noscitur, quod nunquam bella fugere consueuit: sed tu potius ab isto tam periculoso certamine declinare deberes, ne pereas in flore & tempore iuuentutis, qui patri tuo eiusque claro generi in armorum probitate, quod Deus annuat, successurus. Ipsis ergo ad inuicem talia prolocutis, neutroque à bello volente discedere, concurrunt hinc inde acies: Sed in Symonem comitem totum pondus belli conuertitur; qui antiqua callidus armorum peritia se tanquam turris inexpugnabilis defendebat: sed paucorum militum vallo circundatus hostiumque depressus multitudine vulneratus occubuit, sicque innatam militiam multis claram operibus fine laudabili terminauit. Ex alia igitur parte Henricus filius eius quasi furibundus pro morte patris hostium incursus sustinens, eos viriliter expugnabat. Sed tantam excircumstantium hostium inter ipsos obrutus capitur, & inter manus aliquorum viuum ipsum reseruare volentium, aliorum nequissimis manibus occiditur. Cuius mors, vt dicebatur, Hedoardum non minimum molestauit. Guidonem vero è fratribus iuniorem inter lapsos quasi mortuum prosternentes postea collegerunt. Qui, Deo dante, in proximo conualescens, mortem patris postea in aliquos hostium suorum vindicauit. Hostes autem tanta rabie & tam iniquo odio in comitem Symonem exarserunt, quod eo non contenti, quia ipsum in terram mortuum prostrauerant, multis perfossum vulneribus: sed in cumulum sui dedecoris amputatis eidem virilibus, & membratim laceratum acephalum reddiderunt. Cuius corpus monachi cuiusdã Abbatiæ quæ vocatur Euecent, iuxta quam prœlium commissum est, colligentes in suam Ecclesiam sepeliendum transtulerunt. Ad cuius tumulum, vt affirmant indigenæ, multi languentium sanitatis gratiam consecuti, Christum approbant eius martyriũ acceptasse. Eodem tempore Carolus comes Andegauiæ & Prouinciæ frater Ludouici regis Franciæ electus in Senatorem Romanum ad vitam.

Quomodo regnum Siciliæ oblatum fuit Carolo Comiti Andegauensi.

ANNO Domini M.CCLXIIII. Vrbanus Papa nequitiam Manfredi tyranni terminare desiderans, tanquam ad suæ defensionis dexteram recurrit ad Franciã, & per Symonem S. Ceciliæ presbyterum Cardinalem Carolo comiti Andegauensi fratri regis Franciæ Ludouici regnum Siciliæ, ducatum Apuliæ, & Capuæ principatum misit sibi & hæredibus suis vsq; ad quartum hæredem possidendum, si cõtra Manfredum tyrannum insurgeret, & S. Ecclesiam ab eius inuasione custodiret. Vsurpauerat enim ille tyrannus, sicut superius dictum est, regnum Siciliæ contra nepotem suum Corradinum, & terram Apuliæ, Calabriæ & Campaniæ, ac totum beati Petri patrimonium vi & potestate sibi vendicans, illis in partibus occupauerat, &

eccleſiis ſibi ſubiectis multa grauia inferebat. Mox igitur idem Carolus donum oblatum lætus ſuſcipiens, & tanquam filius obedientiæ mandatis Apoſtolicis obediēs, contra dictum tyrannum arma corripuit, & vndecunq; potuit expeditionis ſuę materiā præparauit. Sed Manfredus interea tanquā ſibi conſcius metuens ne de Franciæ finibus egrederentur arietes, qui ſuis cornibus ipſum diſcuterent in ruinā maiorem partē ciuitatum Italiæ donis & promiſſionibus ac alio modo cōfœderationis ita ſibi aſtrinxit, quod cum regem & dominū acclamantes parere ſibi promptiſſime videbantur. Et propter hoc ibidem quendam ſuum vicariū moribus ſibi conſimilē Poileuoiſin dictum cum copiis armatorum conſtituit, vt vrbes ſibi cōfœderatas ab incurſibus hoſtium cuſtodiret, & exploratores, de quibus metuebat, ac omnes nūcios ad ſedem Romanæ Eccleſiæ venientes ſecundū nominis ſui interpretationem ſpoliaret. Sed electus ad regnum Siciliæ Carolus ad euacuandū ſuæ machinationis effectum miſit Philippum de Monte forti audacē militem & in armis probiſſimū, cum ſufficienti numero armatorum, vt viam Romipedarum, quam idē Poileuoiſinus obſtruxerat, expediret, & eum cum ſuis viribus expugnaret. Qui cum adiutorio cuiuſdam nobilis viri & potentis Marchiſij de Monte ferrato & ciuium Mediolanenſium, qui partem Eccleſiæ fouebāt, & omne genus antiqui Frederici, eo quod eos olim deſtruxerat, & tres Magos Coloniæ abſtulerat, iniquo odio proſequebantur, eos viriliter debellauit, & negotium pro quo miſſus fuerat, cum adiutorio Dei ſatis laudabiliter expediuit. Eodē anno circa feſtū S. Remigij Vrbanus Papa obiit, & apud Peruſiū eſt ſepultus. Cui ſucceſſit Guido Sabinenſis Epiſcopus, Clemenſq; huius nominis quartus eſt vocatus. Hic vxorem & liberos habens, poſtea fuit famoſus aduocatus & regis Franciæ cōſiliarius. Demum mortua vxore, propter vitam & ſcientiā eius laudabilem Podienſis Epiſcopus effectus, & poſt Narbonenſis Archiepiſcopus, & demum Sabinēſis Epiſcopus creatus, miſſus à Papa Vrbano in Angliam legatus fuit. De quo itinere reuertens in Papam electus eſt. Qui poſtea ieiuniis & vigiliis & orationibus intentus, multas tribulationes, quas ſuo tempore Eccleſia ſuſtinebat, Deus ſuis meritis creditur extinxiſſe.

Quomodo comes Andegauiæ frater Ludouici Regis Franciæ venit Romam & inunctus eſt in Regem Siciliæ.

ANNO Domini M.CCLXV. Carolus comes Andegauiæ tempore Paſchali ex inſperato mouens de portu Marſilię ciuitatis ſuæ per maris pericula & hoſtium ſuorum inſidias, cum paucis Romæ nauigio eſt tranſuectus. Manfredus enim qui iam de prouincia ſua rumores de ipſo audierat, præcurſores ſuos, armatas galeas ad ipſum capiendum, ſi tranſire per mare contingeret, in inſidiis parauerat. Pauebat nimiū regem natum per quem amitteret regni iura. Sed Rex regum Dominus Ieſus ſuum regem mox futurum ſanctæ matris Eccleſiæ defenſorem, non ſine magno periculo quaſi miraculo palam nauigantem, nec à recto maris tramite propter metum hoſtium diuertentem, per medios hoſtes, vt diximus, vſque Romam permiſit pacifice transfretare. Quod videntes Romani & etiam omnes qui ſui mirabilis tranſitus modum audierunt, mirabantur dicentes: Quis putas iſte erit, quem maris pericula nec hoſtium terrent inſidiæ? Etenim manus Domini erit cum illo. Tunc vero à Clemente Romano Pontifice, qui Vrbano ſucceſſerat, & à toto Romano populo cum honore & magno deſiderio ſuſcipitur vrbis Romæ ſenatoriam Papa procurante ciuibuſque gratanter conſentientibus, obtinuit, in breui vnctione ſacra linitus à ſummo Pontifice, Viuat rex, viuat rex, populo acclamante, ad titulum regni Siciliæ eſt regali diademate coronatus. Veruntamen poſtquam coronatus in regem extitit, ſtatim caſtra mouere non potuit, cum non haberet copias armatorum quibus poſſet cum hoſte tam potenti in campo confligere, nec inter latentes inſidias hoſtiū introire. Igitur oportuit expectare militiā quæ collecta de Francia, iam fines Italiæ attingebat. Sed Marchiſione Poileuoiſin cū Cremona & aliis ſibi adhęrentibus ad perturbandū eos ſe prę parantibus, ipſi ſpē habentes in Domino viriliter accincti, caſtra Cremonæ & Brixiæ ſibi contraria deſtruxerunt, peragratiſque finibus Lombardiæ vſque Romam pacifice perue-

peruenerunt. Maiores autem exercitus erant iſti; videlicet Bocardus Comes Vindocini miles audax & in armis acerrimus: Guido de Bello ioco Antiſſiodorenſis Epiſcopus, vir peritus in armorum negotiis, manu promptus & eminentis militiæ, quæ ſub Epiſcopali velamine regebatur: Philippus & Guido de Monte forti milites optimi & egregii bellatores: Guillermus & Petrus de Bello monte ex parte regis Caroli tanquam exercitus conductores: & Robertus gener regis filius Flandrenſis Comitis, cum gentis ſuæ numero copioſo; qui quia puer erat conductu Gilonis Bruni Fráciæ Coneſtabularii viri probatæ militiæ regebatur. Erátq; plures alii nobiles & potentes viri, quorũ nomina propter faſtidiũ hîc ſub ſilentio reprimũtur.

Quomodo Carolus rex Siciliæ procedens contra exercitum Manfredi, cepit ſanctum Germanum Acculerium.

CAROLVS ergo rex tantis bellatoribus exhilaratus, caſtra ſua de Roma mouens in terram inimicorum ſuorum ingreditur, & omnes munitiones ante ſe capiens, per pontem de Ceperano, vbi erat ingreſſus ad terram laboris & Apuliæ vſque ad ſanctum Germanum aculearium peruenerunt. Erat enim inter cætera caſtella illius patriæ fortiſſimum, tantaque multitudine armatorum & copia victualium munitum, quod vix crederetur per annos plurimos totius Occidentis viribus expugnari. In illo vero fuit maior pars hoſtilis exercitus ex Sarracenis, Apulis & Alemannis, qui putabant præ cæteris fortitudine ſua confiſi Francis poſſe reſiſtere, iactantes ſe quod ibidem Manfredo redderent Carolum regem victum. Itaque cum regis Caroli exercitus ad dictum caſtrum perueniſſet, caſtraque metati eſſent, garciones & pedites prope caſtri muros acceſſerunt, quos Sarraceni & alii de interiori familia in defenſionibus murorum ſtabant, exercitum intuentes, ſtatim maledicere & quaſi deridere cœperunt: at illi talium iniuriarum impatientes, paſſim eos fundibulis & lapidibus ad prœlium prouocauerunt. Sed dum illi certatim vicem pro vice redderent, clamor ſubitus vtrinque oritur, & dum magis ac magis inualeſceret, tumultu valido exercitus Caroli excitatur. Æſtimantes aliqui, qui longius caſtra poſuerant garniſionem munitionis egreſſam pro foribus exercitum inuaſiſſe. Tunc in armis induendis citiſſimi verſus caſtrum certatim & vndique concurrentes, ac ſi in tanto periculo nihil diſcriminis animaduerterent, oppidanorum impulſionibus, telorum, ſagittarum & lapidum ictibus ſe cum targis & clypeis opponentes, atroci inuaſione inſultum mirabilem & formidabilem reddiderunt. Quod cum cernerent oppidani & nobiliores exercitus Manfredi, qui intus aderant, conatus ſuos irritos fieri, & hoſtes ſuos, tanquam nullum mortis formidantes periculum, nihil tepidius agere, ſed ad expugnationem caſtri ſemper acrius inſæuire, pauore & ſtupore nimio diſſoluti, fuga Francorum exercitui incognita dilabuntur. Interea Bocardus Comes Vindocini cum Iohanne fratre ſuo, aditu patefacto caſtrum primus ingreditur, & vt aper turba canum coarctatus in angulo, nunc ad læuam, nunc ad dextram dente canes dilacerat: ſic ille exerto gladio nimium ſui prodigus fulminat inter hoſtes, qui poſtquam cognouerunt patefactum aditum a Gallicis occupari, & ſequaces Comitis paulatim introire, cœperunt fugere, quærentes latibula, quibus poſſent euadere gladium percuſſoris. Interim vexillum Comitis a quodam ſuo ſe ſequace in eminentiori loco deportatum ſignum dedit aliis, qui de foris expugnabant caſtri deditionem, & quod iam Comes introductus loci munitionem occupaſſet. Tunc clamore mirabili virilius inſultum facientes in hoſtes valuas adeunt, aditus occupant, & ſic intus communiter irrumpentes, quoſcunque de hoſtibus reperire potuerunt, in ore gladii peremerunt, caſtrum in deditionem retinentes.

Quomodo rex Carolus perſecutus eſt exercitum Manfredi vſque Boneuentum & ſuos, antequam dimicaret, admonuit:

SIC igitur ſubita & inopinata caſtri deditione peracta, rex Carolus vires recolligens, & exercitu aliquantulum reparato, hoſtes ſuos vt venator aprum inſequitur, qui fuga euadere magis, quam audacia mori vtilius arbitrantes fugiebant,

donec ad Manfredum dominum ſuum ſeſe cum magno dedecore collegerunt. Sed cum regem Carolum, & eius exercitum veſtigia ſua feſtinanter inſequi comperiſſent, verſus Beneuentanam prouinciam a facie regis & eius exercitus declinantes præparato itinere tranſierunt, & iuxta ciuitatem Beneuenti in vallis planitie ad bellandum aptiſſima reſtiterunt. Galuanus enim Iordanus, Bartholomæus & quidam alii, qui cum magno dedecore de caſtro ſancti Germani deuicti aufugerant, vt ruborem ſuum, & alicuius notam ſuſpicionis viderentur redimere, Manfredo dederunt conſilium, vt ibi regem Carolum ad prœlium expectarent. Interea vero Carolus longarum ſemper dietarum continuato itinere, per aleſanos & diuerſa locorum diſcrimina eos celeriter inſecutus ab illorum perſecutione non deſtitit, donec ipſos iam ordinatos in acie in præfata valle a montis cacumine frater vidit. Mox maiores exercitus commilitones ſuos aduocans, ne de ſingularitate conſilii poſſet redargui, quid agendum eſſet conſuluit. E quibus aliqui decreuerunt vtilius procraſtinari prœlium, hac ratione prætendentes, quod ſi ſtatim contingeret bellum conſerere, cum iam eſſet hora diei quaſi ſexta, equi & homines poſt tantum laborem nullo quietis vel paſtus beneficio recreati, ad conflictum minus idonei redderentur. Alii forte feruentiores ad prœlium, contrarium ſentiebant, dicentes nullo modo debere differri prœlium, ne hoſtes quos habebant præ oculis per cateruas diſpoſitos eos aggrederentur ſpectantes ipſos tepidius agere, & in hoc ſibi geminaret audacia, quia putarent in hoſtes ſua loricata præſentia formidinem incuſſiſſe. Sic ergo diuerſis diuerſa ſentientibus. Gilo bonus Franciæ coneſtabularius vir, vt ſupra retulimus, veteris & approbatæ militiæ, qui Robertum Comitis Flandriæ filium conductu ſuſceperat, hoc dixiſſe recolitur, quod quicquid alii agerent, puer ſuus cum hoſte confligeret, ſperando de eius adiutorio cuius erant Eccleſiæ defenſores. Tunc rex eius audito conſilio, cæteris ardentius anhelans ad prœlium, talem ſententiam approbans armari præcepit exercitum, & in tres acies, ſicut hoſtes fecerant, ordinari. Mox tubis clangentibus, vt ad arma proſiliant cunctis ſignum indicitur. Sed vt boni Chriſtiani confeſſione criminum & contritione præhabita, prius loricas fidei induunt, illius adiutorium implorantes, pro cuius Eccleſia decertabant. Armatos igitur & paratos cum hoſte confligere, rex in eorum facie conſtitutus, breui oratione ſic eos alloquitur, dicẽs; O viri commilitones mei, quos Francia protulit inclytos bellatores, qui non pro me, ſed pro cauſa Eccleſiæ decertatis, auctoritate ſancti Petri Apoſtoli, immo Domini noſtri Ieſu Chriſti ab omnibus criminibus abſoluti, aſpicite inimicos noſtros & ſanctæ matris Eccleſiæ contemptores, anathematis percuſſos gladio, quod eſt ſibi perpetuæ mortis initium ex diuerſis nationibus & legibus congregatos: qui quanto magis inter ſe ſententiis & nationibus differunt, tanto debiliores in prœlio & arcto certamine citius diſſoluendi: quorum patres aliquid dignum laude antiquitus egiſſe non recolit humana memoria: qui etiam ſunt tepidi & puſillanimes, ſicut nuper in peracto certamine comprobaſtis: quos etiam ſemel deuictos hactenus fugauiſtis, & in loco tutiſſimo, vbi erat ſibi ſummum refugium, & vbi debuiſſent toti Gallicano populo reſtitiſſe, veſtræ virtutis dextera turpiter ſunt deuicti. Conſideretis itaque nos a tam inclyta Francorum proſapia deriuari, & nomen gentis noſtrę antiquitus cunctis nationibus tam formidabile, quod in exteris populis tanquam orbis malleus habebatur. Omni igitur timore depoſito, ite per imbelles gladio ductore cateruas.

De bello facto ante Beneuentum, & quomodo duæ primæ acies Manfredi deuictæ ſunt.

IGITVR regis oratione completa militibuſque ad prœlium animatis, Guido de Bello ioco Antiſſiodorenſis Epiſcopus, quo nullus in agmine manu promptior ſi prælationis dignitate depoſita cum aliis pugnare liceret, & qui prius a ſummo Pontifice abſoluendi poteſtatem acceperat; gratia benedictionis impertita, omnes ab omnium criminum ſuorum contaminatione abſoluit, talem eis iniungens pœnitentiam, vt in hoſtes ictus cum potenti dextera geminarent. Mox ducibus acierum ſingulisque militibus, prout moris extitit, ordinatis, Philippus de Monte forti & mare-

& mareſcallus de Mirepois probi milites & audaces, primæ cohortis ex parte regis Caroli directe capitanei contra primam aciem ex aduerſo diſpoſitam dimicare viribus parauerunt. Phalanx illa ex Teuthonicis conſtructa ſpes & robur Manfredi exercitus ſui denſitate impenetrabilis, primo, quaſi murus, Francorum impetus repulit. Hanc enim prius in hoſtes tranſmiſerant, vt furor Teuthonicus contra Francorum audaciam dimicaret. Philippus igitur de Monte forti & mareſcallus de Mirepois collidentes primo impetu repelluntur; ſed tandem ſparſis paulatim hoſtibus & gladiis aditu reſerato, fuit ibi diu & acriter dimicatum. Rex autem Carolus, qui in parte alia ſtationis in acie ſecunda quam ex puris Franciæ militibus conſtructam ſibi elegerat, tanquam turris inexpugnabilis conſiſtens contra bellum Galuani Comitis Manfredi auunculi ex aduerſo diſpoſitum confliсturus, tubis clangentibus irruendi in hoſtium agmina ſignum dedit. Videns autem Teuthonicorum aciem diu ſperato confligere, erant enim robuſti milites, & quaſi omnes duplici tegmine loricati, in ipſos cum armorum fragore mergitur vehementi. Et cum denſitas armorum, quibus hoſtes erant munitiſſimi ictus Francorum vibratos in aere repelleret, Franci mucronibus gracilibus & acutis ſub humeris ipſorum, vbi inermis patebat aditus, dum leuarent brachia transforantes, per latebras viſcerum gladios ſcapulo tenus immergebant. Sic igitur Teuthonicorum ceruicoſitas Gallicana calliditate perdomita occubuit. Omnes enim in ore gladii pereuntur: niſi fortaſſis aliqui, qui fuga vel lapſu aliquo a mortis periculo euaſerunt. Prima itaque acie illorum exinanita, quæ ab hoſtibus fuerat pro muro defenſionis oppoſita, rex ſecundam aggreditur, cui erant capitanei Galuanus & Iordanus Comites, & quidam alii malignitatis principes, quorum conſilio Manfredi nequitia regebatur. Cum vidiſſent ergo illi de ſecunda acie Teuthonicos, in quibus ſpem triumphi poſuerant interemptos, Francoſque indefeſſæ virtutis brachio vt lupos rapidiſſimos famis rabie excitatos ſemper in ſuos acrius inſæuire, ſuorum iam facta ſtrage non minima ſe fugæ beneficio magis quam armorum præſidio defendere parauerunt. Sed circumaſtantium equitum Francorum occurſibus, & a tergo quorundam ſequentium infeſtationibus impediti longe fuga dilabi non potuerunt, ſed tota phalangis huius prius oſtenſa nobilitas aut gladiis detruncata aut mancipata vinculis in nihilum eſt redacta. Comites enim Galuanus, Iordanus & Bartholomæus ibidem capti ſunt.

Quomodo Manfredus fuit interfectus & Beneuentana ciuitas capta.

SIc igitur primis duabus aciebus eorum deletis ſupererat tertia ex Apulis & Sarracenis compoſita; cui Manfredus rex eorum & dominus tanquam ductor capitaneus fuerat conſtitutus, quæ etiam, ſicut hoſtes prius ordinauerant poſtremo pugnatura contra bellum Roberti filii Comitis Flandrenſium & generis regis Caroli fronte ad frontem oppoſitum, conflictum vltimum expectabat. Sed vbi viderunt ſperato deterius quod verebantur accidere, & nullum locum ſpei eſſe, ſed ſummum mortis periculum, laxis habenis & illibato certamine in fugam certiſſimam, qua potuerunt fugere diſperguntur. Sed acies iam dicti Roberti ex Flandrenſibus & Picardis aggregata hoſtium fugam occurſu celerrimo reprimens, eos ſtrage non minima deleuerunt. Interea Franci dum quoſdam qui mortis periculum tentabant euadere verſus ciuitatem Beneuentanam inſequuntur nullo defenſionis obſtante repagulo vrbem cum fugientibus introgreſſi, eam captam abſque ſuorum expenſa ſanguinis in regis Caroli dominium redegerunt. Sic itaq; virtutis cœleſtis auxilio & Francorũ dextera triumphali, deletis hoſtium copiis & maioribus principibus Manfredi captis & redactis in vinculis materia prœliandi Francis deficiens, quietẽ eis tribuit, & iam ceſſante ruina cadauerũ cruore ſatur ad loculum redit enſis. Frãcis vero campum certaminis mane circumquaq; currentibus de Manfredo frequens a pluribus quæſtio mouebatur. Cũctis enim erat in ambiguũ vtrũ fuga lapſus equi velocitate cum cęteris fugientibus euaſiſſet, aut interẽptus gladiis propter indifferentiã & proteruitatẽ percuſſoris incognitus in prœlio cecidiſſet. Quæſitus ad vltimũ inter mortuorũ cadauera reperitur, & a detentis in

vinculis,qui lateri eius,dum viueret, familiarius adhærebant, ſignis certiſſimis eſt agnitus. Et mirandum certe, quod tanti viri necis auctor fuit incognitus: nam de toto regis exercitu non fuit aliquis qui pro certo diceret,interfeci. Et hoc pro cauſa fortaſſis extitit,quod alienorum armorum ſignaculis ne cognoſceretur pro principe,propriis omiſſis fuerat altercatus. Sed quoniam licet qualicunque fulſerat regia maieſtate,rex Carolus innatæ liberalitatis non immemor, ne eius cadauer cũ cæteris beſtiis & auibus exponeretur,prope vrbem Beneuenti,iuxta viam publicam ſub aceruo lapidum voluit ſepeliri. Alios autem malignitatis principes, quos bellica ſors iure belli ſibi captiuos tribuerat, ad diuerſa loca vinculis & carceribus mancipandos pro libito deſtinauit. Sed breuis temporis elapſo ſpatio, non ſolum eis qui ſecundum leges pœnam mortis debuerant incurriſſe, miſericorditer vitam donauit;ſed a vinculis & carceribus abſolutos ſibi benigne eos,ſi fieri poſſet,reconciliari deſiderans,ſuis terris & facultatibus reſtituit impunitos: quod fuiſſet ſibi ſalubrius eos tradi lictoribus vltrici gladio feriendos: nam poſtea in factis ſuis teſtimonium perhibentes veridicæ Scripturæ dicentis; Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam facere, rebellionis ſtimulis excitati, nouos hoſtes ſibi ſuis machinationibus generantes,in eum acrius,quam primo fecerant poſtea exarſerunt. Poſt paucos etiam dies vxore Manfredi cum liberis & ſorore Carolo regi redditis, ciuitas Leutheriæ Sarracenorum venit in deditionem;& ſic ſiluit terra in conſpectu eius.

Incidentia de Henrico ſenatore, & quomodo Ludouicus Franciæ rex fecit Philippum filium ſuum nouum militem.

ANNO Domini M.CC.LXVI. Henricus frater regis Hiſpaniæ, & conſanguineus Caroli regis Siciliæ vir in rebus bellicis potens & nimium callidus, ſed ſceleratiſſimus,& in fidei catholicæ cultu non diligens perſecutor; offenſo fratre ſuo rege Hiſpanorum cum diu latuiſſet apud regem Tunarum, audito quod Carolus Manfredum viciſſet & dominaretur in Apulia,venit ad ipſum. Erant enim in comitatu ipſius multi probi & electi milites ex Hiſpania. Quem rex Carolus gratulanter ſuſcipiens,eo quod de ſanguine eius eſſet,& iure militari potens & ſtrenuus,multum honorauit. Et quia intentus erat regimini & cuſtodiæ terræ illius,quam de nouo acquiſierat,ſi fieri poſſet,in pace conſeruanda, dictum Henricum amplius honorare volens ei vrbis Romæ ſenatoriam loco ſui regendam commiſit: ex quo facto damnum & grauamen non modicum poſtea reportauit. Anno ſequenti,ſcilicet anno Domini M.CC.LXVII. in Pentecoſte prælatis & baronibus fere totius regni Frãciæ Pariſiis congregatis,Ludouicus rex Franciç videns filium ſuum primogenitum Philippum iuuenem fortem & probiſſimum, atque Robertum nepotem ſuum filium Roberti fratris ſui Attrebatenſis Comitis quondam apud Maſſoram interfecti eos cum pluribus aliis milites nouos fecit; vbi tanta fuit lætitiæ ſolemnitas, quod populus ciuitatis Pariſienſis ab omni opere vacans, ſolummodo lætitiæ & exultationi intentus per octo dies & amplius ciuitate per totum cortinis pannorum varii coloris & ornamentis pretioſis mirabiliter palliata ſolemnitatem protenderent. Anno itaque ſubſequenti, qui fuit ab incarnatione Domini milleſimus ducenteſimus ſexageſimus octauus; Yſabellis filia regis Arragoniæ, vxor iam dicti Philippi Ludouici regis Franciæ primogeniti peperit filium,quem nomine patris ſui Philippi Philippum vocauerunt.

Quomodo Corradinus & Henricus frater regis Hiſpaniæ collegerunt exercitum contra Carolum Siciliæ regem.

ANNO vero poſterius annotato quidam malignitatis principes de terra Apuliæ & Calabriæ,quibus Carolus rex Siciliç vitam donauerat,vt ſupra retulimus,ingratitudinis vitium incurrentes, alios ſibi vita & moribus conſimiles, quos ſperabant in facinus inuolui de facili clandeſtinis machinationibus adeunt, & eos tam vanis promiſſionibus,quam ſpe fruendi victoria in conſpirationem Caroli regis Siciliæ aſtrinxerunt. Ex quibus Henricus frater regis Hiſpaniæ maximus extitit, qui tunc temporis, modo quo diximus, vrbis Romæ regebat ſenatoriæ præfecturam.

Et vt

Et vt ſuam peruerſitatem ſub quodam iuris colore obumbrarent, & vt principem malignitatis ſuæ iure hæreditario regni Siciliæ habere viderentur, Corrardinum filium Corrardi ex filia Ducis Bauariæ, qui quantum potuit ipſe Dux eidem Corrardino adiutorium præſtitit ſuper ſe principem ſtatuentes ex Alemannia & Sicilia, quæ nondum regi Carolo reddita fuerat, & ex Hiſpanis, quos dictus Henricus ſecum adduxerat magnum exercitum & validum collegerunt. Rex autem Carolus machinationis eorum inſcius, vrbem Leutheriæ Sarracenorum, qui eum poſt primam deditionem ſuam offenderant, tunc temporis obſidebat. Conſiderantes igitur hoſtes ſui ipſum circa præfatam obſidionem occupatum, & inuaſionis ſuæ nullum adhuc præſtigium cognouiſſe, in parte alia verſus Siciliam turmis diſpoſitis cum ingenti fremitu vt regem Carolum & ſuos Francigenas melius debellarent, terram Apuliæ peruaſerunt. Quod vt rex comperit, caſtris remotis & ciuitatis Leutheriæ obſidione relicta, vndecunque collecto maiori exercitu quam habebat, cõtra hoſtes intrepide iter arripuit. Vix enim portionē requiei militibus ſuis & equis deputans in tantum continuauit laborem itineris, donec circa horam crepuſculi prope inimicorum tentoria, ſegregante eos tantum parui fluminis alueo, caſtra fixit. Noctis igitur fugientibus tenebris in ortu luciferi, & Olympo fulgentibus Solis radiis vallium nebulas profugando ſeſe plane cognouerunt alterutrum vterque exercitus, cum niſi paruo, vt diximus, diſtarent interuallo. Hoſtes vero ſtupore percuſſi mirabantur regem, cum ipſum longius adeſſe crederent, prope ipſorum tentoria tam audacter tamque celeriter aduolaſſe. Proponentes autem ſtatim confligere, ſuos armari præcipiunt, agmina diuidunt, ducesque deputant per campi planitiem diſpoſitis per ordinem aciebus. Quibus ex more ordinatis, Henricus frater regis Hiſpaniæ primæ phalangis vexillum accipiens, cum Hiſpanis ſuis de caſtris primus egreditur contra primam Francorum exercitus aciem conflicturus. Rex igitur & eius milites longo tractu itineris fatigati, apparatum hoſtilis exercitus ignorantes, non putabant eos velle tam cito congredi, ſed in papilionibus quieſcentes adhuc inermes mandatum ſui principis expectabant. Iacebat enim tunc in papilione requiei & ſoporis aliquantulum ſuauitate detentus, non quaſi hoſtium timore perterritus, ſed magnanimi cordis conſtantia quaſi de victoria iam ſecurus. O virum ineffabilem, nec labore victum, nec bello vincendum! qui nec tunc hoſtes timuit, nec prœlia recuſauit. O vera conſtantia Iudæ Machabæo & Alexandro Magno regi Macedonum comparanda: qui ex improuiſo collecto vndecunque pauco milite, vtpote tanto neceſſitatis articulo furorem Teuthonicum non timuit, nec tot ferociſſimorum hoſtium millia non horruit inuaſiſſe. Sed quod maioris virtutis animi indiciũ infallibile dignoſcitur, quia omni ſollicitudine belli depoſita tali hora quieti membra laxauerat, cum ſentiret ſtatim cum tãto periculo contra tot hoſtium agmina confligendũ. Animaduertentibus igitur Francis hoſtiũ ſuorum armatas acies & paratas ad prœlium, repentino clamore excitantes exercitum ad arma proſiliunt, & quã citius potuerũt, vt eis opus erat, gladiis accinguntur. Interea vero rex hoſtium fremitu & ſuorum clamore excitatus armis induitur, & quam citius potuit equum inſiliens, duas tantum acies ex ſuis ordinauit. In prima autem ſuorum acie prouinciales ſuos ponens, quos hactenus bonos habuerat in rebus bellicis adiutores: ad ſupplemẽtum legionis illius Cãpanos Lombardos & alios quotquot habuit barbaræ nationis voluit adhiberi. Treſque duces Francigenas illi bello conſtituit, Hẽricum de Cuſanciis, qui in illa die regis arma induerat, militem tutiſſimum & audacem; duoſq; alios Iohannem de Clariaco, & Guillermum de Leſtendart, milites inclytos & manu promptiſſimos: de quorum fidelitate & audacia non dubitans, illi Henrico ſignifero in phalangis regimine ſociauit. In ſecunda vero ſeipſum ducem conſtituens, omneſq; Francigenas per quorum virtutem tutiſſimus cõfidenter agebat, ſibi retinuit: quorum illa die fretus auxilio in Dei adiutorio triumphauit. Erardus autem de Valerico, vir famoſus in militia, & quidam alii, a via Hieroſolymitana tunc temporis per partes Apuliæ reuertentes, tanquam Angeli à Deo miſſi affuerunt in illo prœlio, & illa die regis hoſtes tam fortiter oppugnarunt, quod triũphantis dexteræ meritis laudes ab homine & a Deo præmia mererentur,

De prima acie Caroli deuicta, & quomodo ipſe in ſecunda acie conſtitutus ſuccurrens ſuis, deuicit Corrardinum, & fugere compulit.

REBVS itaque bellicis paruo temporis ſpatio diſpoſitis proceſſerunt ad prœlium primæ phalangis milites contra Henricum regis Hiſpaniæ fratrem, qui cum turma copioſa & valida eis in occurſum veniebat; ſed de plano propter parui fluminis alueum non poterant commiſceri. Et quoniam Franci vlterius tranſire non poterant, nec hoſtes manutentim oppugnare, citra flumen ſtetere paululum iuxta quendam pontem ligneum ſuper littus occurſantium hoſtium impetum expectantes, qui cum magno fremitu & apparatu bellico eis obuiam veniebant, quaſi per pontem continuo tranſituri. Hoſtibus igitur vltra flumen in capite pontis & circiter adunatis, totoque conamine per pontem ad noſtros irrumpere molientibus, Franci in altero fluminis margine pontis aditum obſeruantes, eos viriliter tam mucronum ictibus, quam lancearum impulſionibus in alueum fluminis impellebant. Cum vidiſſent ergo quod vltra ſic tranſire non valerent, deſcenderunt ad ima fluminis, vbi latex diffuſa latius & riparum vtrinque fractio inuenta, equis vadum tranſeuntibus miniſtrabat. Et dum quidam illorum propter pontis tranſitum contra Francos adhuc confligerent, Francique intenti eſſent pontis & fluminis tranſitum obſeruare, fere totus phalangis illius numerus per prædictum vadum vltra pertranſiens, greſſu retrogrado Francos ſupra ripam fluminis aſſiſtentes, & quæ ad eos per vadum tranſiſſent penitus ignorantes, & prouidos a tergo cum magnis clamoribus inuaſere. Videntes itaque ſe ex vtroque latere cingi & taliter ab hoſtibus circumueniri. Itaque ad ſuos reuerti non poterant. Corrardinus cum ſuis ad ſe per dictum vadum tranſmeare pauore nimio diſſoluti prouinciales & barbaræ nationes, quæ in illa acie erant, in fugam conuertuntur, & vt montes ſuam fugam reciperent totis viribus attentare. Pauci vero Francigenæ, qui in illo agmine erant aliis in bello pro capitaneis deputati, fugæ damnantes opprobrium, fronte ad frontem contra hoſtes oppoſiti, tantæ multitudinis ſuſtinentes impetum aliquantulum virtute mirabili reſtiterunt: ſed eorum ſignifer Henricus de Cuſanciis, de quo præmiſimus, præſentiam regis armorum inſigniis repræſentans, tandem gladiis hoſtium, licet viriliter reſtiterit, membratim ſub regis imagine detruncatur. Alii vero duo, Ioannes de Clariaco & Guillermus Leſtendart fulmineis ictibus inter hoſtium agmina debacchantes per tela, per gladios, & per denſiſſimos hoſtium cuneos penetrantes, ad regis agmina reuertuntur. Quod videns rex & omnes qui ibi aderant, eorum audaciam & fortitudinem, vt decebat, laudibus meritis attollentes, ipſos illa die pro exemplo magnanimitatis & fortitudinis habuerunt. Henricus autem Hiſpaniæ cum ſuis fugientes inſequens verſus montes, auiditatis prædæ, eo quod videret eos fugere, ſtimulis agitatus a perſecutione ipſorum non deſtitit, donec eos partim fuga lapſos, partim captos, partim gladiis interemptos, longo tamen certamine terminaret. Rex itaque cernens Campanos, prouinciales Romanos, & alios barbaræ nationis, ex quibus, ſicut dictum eſt, primam ſuam cohortem confecerat, fugientes, aliquantulum turbatus fremuit. Sed magnanimitatis reſumpto ſpiritu, ita Francigenas alloquitur circumſtantes; O viri virtute & fama clariſſimi, a nobili ſtirpe Francorum trahentes originem, ne terreamini ab his, quos noſtros cernitis inſequentes, nec ab iſtis, quos habetis præ oculis; quia licet maiores ſint numero, tamen eos virtute in Dei adiutorio ſuperamus, vtpote triumphantis Eccleſiæ defenſores. Aggrediamur ergo iſtos, quos habemus præ manibus, qui e regione ſtantes nos expectant ad prœlium, ante quam ad nos irrumpere videantur; quos, vt ſpero, de facili per Dei auxilium poterimus expugnare, ſi in eos viriliter irruamus. Sic igitur regis exhortatione finita, audacium creuit audacia, & in turma diſpoſiti in armis ſe colligunt, atque in phalanges hoſtium viriliter impetum facientes totis viribus conflixerunt. Nec incaſſum eorum militia promeruit laudum præconia, cum validam virtutis haberent materiam: erant enim hoſtes ſine comparatione maiores numero curioſitatis ſtudio loricati & totius Alemanniæ fortiſſimi bellatores. Sicque pugna vtrinque conſeritur; hortatiuos ad prœlium clamores ingeminant.

fit mu-

fit mucronum cum galeis frequens colliſio,atq; mortis prænuntii cadentium miſerabiles gemitus,& cætera quæ bellatorem pericula conſequuntur. Paſſim cadunt hoſtes Eccleſiæ, & eorum ſtrages agros inebriat, nec ab eorum cæde Gallicanus ceſſauit gladius,donec furor Teuthonicorum fuit perdomitus, & eorum totus exercitus aut fugæ lapſus præſidio,aut gladiis cecidit interemptus. Corrardinus vero cernens ſibi ſummum imminere periculum,inter ſuos primus fuga dilabitur. Sed aliqui de ſuis maioribus,quorum conſilio huiuſmodi conſpirationis factio habebat initium capiuntur,& legum iudicio plectendi in vinculis reſeruantur. Hac itaque Dei nutu perpetrata victoria, Franci, regis imperio, non iacentis hoſtis ad prædam rapidi,nullaq; circumquaq; diſperſione diſſoluti in cāpo ſe colligunt, equis deſcendunt,& galeis nudatis capitibus auram leuem & aera pro magna recreatione recipientes, ad futurum certamen ſe præparant, cum ſentirent adhuc cum Henrico fratre regis Hiſpaniæ & maiore parte hoſtilis exercitus, qui fugientes de prima ipſorum acie inuaſerant,prœlium iterari.

Quomodo acies Henrici fratris regis Hiſpaniæ deuicta fuit a Carolo & gente Francorum, & ipſe Henricus de prœlio fugiens captus fuit, & Carolo redditus.

NEc mora Henricus a fugientium perſecutione reuertens, ſuoſq; recolligens ſedit in montis cuiuſdam cacumine;qui ſuorum ſtragē conſiderans,regemq; in medio ſuorum agmine vexillis erectis vt turrem munitiſſimam conſiſtentem,ait ſuis;O viri fortiſſimi,per omnia victores efficimur:nos etenim & noſtri qui cum ſuis in hac valle hoſtibus conflicturi remanſerant, quos adhuc in equis in campo victores videtis conſiſtere,regem & ſuos Francigenas occiderunt, quorum cadaueribus ſuperficiem terræ cernitis operiri. Putabat enim ſecundum ſui cordis deſiderium longe adhuc a Francis poſitus,quod ſui regem,propter Hēricum de Cuſantiis, qui in armis regalibus inditis occiſus fuerat,& ſuum exercitum proſtrauiſſent. Henricus ergo & ſui de montis faſtigio cum magno tripudio deſcendētes & ad regis tentoria propius accedentes, regis & ſuorum vexillis & armis cognitis, ſuos eſſe victos compererunt,quos prius victores putauerant,& de ſuis hoſtibus totaliter econuerſo.Tunc eorum cithara in luctum conuerſa eſt,& gaudium ipſorum in mœrorem: ſed ſui principis excitatione reſumunt animos & per caſtra Francorum, quæ quaſi vacua ab hominibus remanſerant, cum magno impetu peruenientes, garcionum & peditum qui ibi aderant plurimos occidentes, vinum quod magiſtris ſuis ſeruauerant,biberunt, & de caſtris protinus exeuntes & in vnum ſe iunctim & fortiter colligentes contra regem cunctis de more diſpoſitis occurrit in prœlium eorum terribilis acies ordinata.Nec Francorum frāgitur animus cum ſuæ paucitati bacchantium hoſtium tanta numeroſitas occurriſſet;& quamuis in prœlio iam peracto cum ingenti diſcrimine tot hoſtium millia detruncaſſent, aliquantulum interim pauſatione recreati, mox vt hoſtes viderunt accedere galeatis capitibus in equos proſiliunt,& in locum vbi prius pugnauerant ſe reſtringunt, exertiſq; gladiis hoſtes ſuos, qui conſertiſſimi & ſagaciter ad prœlium veniebant,audaciter expectantes. Tunc dominus Erardus de Valeriaco regis adhærens lateri,vir expertus in rebus bellicis, cum vidiſſet hoſtes ita prudenter ordinatos in acie, dixit regi; Domine mi rex iſti prudenter vadunt ad prœlium, & ita iunctim & conſerti in agmine, quod a nobis impenetrabiles æſtimantur: agendum eſt igitur aliquo calliditatis ingenio, vt aliquantulum diſperſi noſtris ad agminis illorum intima pateat aditus, ita vt manutentim cum eis valeant extenſo brachio prœliari. Rex itaque huiuſmodi laudans cōſilium, dixit ei; Ite,& de noſtris,quos vobis placet,eligite,& modo quo poteritis agite,vt eorum acies dēſiſſima diſſoluatur. Tunc Erardus cum triginta vel circiter electis militibus a regis agmine ſequeſtratus, non quaſi vellet cum hoſte congredi, ſed potius fugam diſſimulans,verſus partes accelerat,vbi fuga ſibi tutior apparebat. Statim hoſtes rati eos fugam arripere, altiſonis vocibus clamantes, Fugiunt, ad eos inſequendum certatim ſe præparant & in breui ſpatio diſſoluti Francis ſe penetrabiles præbuerunt. Tunc rex mouens cum acie in eos mergitur, & Erardus & ſui

milites flexis loris ad eos reuertentes, ipſos a latere cum magnis clamoribus inuadunt, & in eos impetu validiſſimo proruperunt. Aciebus itaque concurrentibus diſcrimen periculoſum conſeritur: veruntamen hoſtes erant tanta armorum denſitate induti, quod ictus Francorum quaſi irritos redderent, & velut hebetes ipſos repellebant. Et quia tantis armorum vtenſilibus armari non conſueuerant, idcirco minus agiles & minus promptiores concuſſi cum impetu extiterunt. Quod vt a Francis animaduerſum eſt communiter acclamantes; Ad brachia, ad brachia, per humeros eos cum manibus rapientes ab equis ad terram præcipites impellebant. Et niſi Francis illa die Dominus adiuuiſſet, eorum virtus & eminentis militiæ dextera in duobus prœliis contiguis contra tot hoſtium millia non duraſſent. Et quamuis indifferenter omnes laudabiliter rem geſſerint, vnius tamen ſcilicet Guidonis de Monte forti militia eſt per excellentiam laudum titulis attollenda. Ipſe enim a pugnæ principio primus hoſtes aggrediens & aceruos hoſtium fulminando penetrans a primore inter canum agmina debacchantis patris vexillum intonans vlterius pertranſiuit, atque greſſu retrogrado per medios hoſtes ad ſuos rediens, agros ſtrage non minima ſanguinis prodigus ebriauit. Sed eius galea circa caput volubilis tranſpoſitis a tergo foraminibus, per quæ intuens lux oculis reddebatur, & oris anhelitus reſpirabat, ita eius faciem totaliter obumbrauit, quod videre non poterat, ſed tanquam cæcus non diſcernens quid vel quem feriat, nunc ad læuam, nunc ad dextram ſæuiebat. Quem cum vidiſſet Erardus de Valeriaco in tali periculo conſtitutum, eius labori compatiens, acceſſit ad eum, & manu galeam eis apprehendens capiti religatum laqueis adaptauit. Quod cum ſenſiſſet Guido, putans ab hoſtibus ſe teneri, hunc vibrato gladio percuſſit ictu mirabili, quem ſtatim etiam fortius inchoaſſet, niſi prius ipſum vocis iudicio cognouiſſet. Vtrinque itaque tunc prœliantibus multum durauit belli ferocitas, donec hoſtes attriti plurimum fuga lapſi ſeſe a belli certamine retraxerunt, admirantes Francorum potentiam, quos videbant ipſis multo numero pauciores. Henricus interim ſuos iuxta ſe recolligens ſuam ſuorumque damnans ignauiam, eos iterum hortatur ad prœlium dicens, ſibi fore perpes opprobrium, ſi tot Hiſpanos eminẽtis virtutis milites Francorum paucitas in prœlio ſuperaret. Quid plura? ſeſe iterato in acie colligentes ad bellum redeunt; quos Franci qui ſe prius in campo belli reſtrinxerant, viriliter receperunt: commiſſoq; ſicut prius certamine, iteratur ſtrages ruentium & cruoris effuſio renouatur, tantaq; hoſtes dilaceratione ad vltimum ſunt attriti, quod ſine ſpe reditus cum Henrico ſuo principe fugere compelluntur. Tunc Franci Henricum & ſuos fugientes aliquantulum inſecuti, eos diu ſequi non potuerunt, quia tantis prœliis, ſicut dictum eſt, ipſi & equi eorum fatigati, ad inſequendum valde minus idonei reddebantur. Fugientes autem per caſtellos & municipia tranſeuntes quicquid rapere potuerunt, vt prædones atrociſſimi rapiebant, donec ad ſanctum Benedictum de monte Caſſino peruenerunt, abbati illius egregii loci omnibuſq; ſibi obuiantibus intimantes, quod regem Carolum & omnem eius exercitum occidiſſent. Sed cum abbas, qui Carolum diligebat, nullum in eis perpendiſſet ſignum victoriæ, ſed potius confuſionis & triſtitiæ, poſtmodum veritate comperta, Henricum & ſuos capi iuſſit, & carcere mancipari, ipſum regi Carolo, ſi ſui ſtatus officium permiſiſſet, cuſtodiens ad vindictam.

Quomodo Corrardinus & Henricus capti & adducti ſunt ad Carolum: & quomodo ipſe Corrardinus cum multis aliis iuſſu Caroli fuit decollatus & Sicilia reddita.

Rex igitur Carolus & ſui ſummo regi pro tantis victoriis gratias exhibentes, non ſibi quod fecerant: ſed totum diuinæ potentiæ aſcribentes, in campũ victoriæ pro ſpoliis colligendis redierunt. Sed Corrardinus interea qui per fugam a primo conflictu, ſicut diximus euaſerat in caſtellum maritimum ſe trãſtulit: quod regem Carolum ſuoſque latere non potuit: qui mittens ibidem aliquos de ſuis, caſtellum ad deditionem coegerunt, & ipſum Corrardinum ad regem in vinculis adduxerunt. Similiter abbas ſancti Benedicti de Monte Caſſino, qui Henricum in priſione tenebat, ipſum regi tali conditione reddidit, quod idẽ Henricus,

qui le-

qui legum iudicio plectendus mortem meruerat, non tamen incurreret, quandiu idem abbas pręsenti vita fungeretur, ne mortis ipsius occasione secundum canones impeditus totaliter amitteret officium sacerdotis. Rebus itaque dispositis, & spoliis hostium de more militibus distributis, rex cum suo exercitu prisiones suos trahens secum in vinculis vindicādus in eos versus Neapolitanam rediit ciuitatē. Illuc ergo legum doctoribus iurisq; peritis ad eius imperium confluentibus ab eis exigit iudiciū, imperans vt propalent in publico, cuiusmodi sententia tanti sceleris complices debeant condemnari. Qui legū capitula reuoluentes iuris fulti consilio in miseros mortis capitalem sententiam protulerunt. Quibus tanquā reis læsæ maiestatis condemnatis, quidā præconcionator in eminētiori loco astantibus assurrexit, qui Corrardino imputare cœpit in maioris dānationis cumulū, quomodo per eius parētelā quasi semper anathematis vinculis innodatā retroactis tēporibus Ecclesia Romana attrita fuerit sæpius & oppressa, & qualiter ista calamitas quasi iure hæreditario vltimū descenderit in hæredem: quoniā in Corrardini morte fuit ibi genus Aquilę terminatum. Sed antequā eos feriret lictoris gladius iuxta quandā capellulā Placebo, Dirige, missamq; pro animabus suis secundum morē Christianæ religionis propriis auribus audierunt, indulto etiā sibi spatio crimina cōfitendi: & ita post ad loca pœnalia sunt perducti. Erant autē sex personæ numero, Comes Galuanus, Comes Iordanus, Comes Bartholomæus & duo eius filii ac vltimus Corrardinus, qui ad decollationē genua flectere iussi, detruncati gladio percussoris, in terrā acephali corruerunt. Sed Henricū, licet eum eadē iudicialis sententia cōdemnaret, quia sic rex abbati spopōderat, ad tempus viuū reseruari præcepit, sub arcta tamen & diligenti custodia mancipandū. Ex Corrardini vero morte multi doluerunt, dicētes sibi deberi pepercisse, vtpote adhuc annis puerilibus posito & a proditorib. seducto. Vnde rex propter hoc contra se fere totam Alemanniam concitauit. Cunctis itaq; regionum prouinciis citra regnū Siciliæ, quod ambitu maris circumquaq; cōcluditur supererat oppugnandū, quod quidā iniquitatis filius cum quibusdam sibi similibus Corrardus cognomine Cabothe contra regē totis viribus defendere satagebat. Omniū enim ciuitatum illius regni gratia veluti coactionis extorsum fauorem & assensum habere videbantur, præter Messanæ & Panormi, quæ sunt totius regni nobilissimæ ciuitates partē regis fouentes ei firmissime adhærebāt. Ad cuius tyranni potentiam debellādam & regnum sibi fideliter acquirendū, misit rex nobilissimos milites alto Frācorum sanguine procreatos, videlicet Thomā de Couciaco, Philippum & Guidonem de Monte forti, Guillermū de Bello monte, Ioannem dehiaumes & Guillermum Lestendart, cum sufficiēti numero pugnatorum; qui fœlici nauigio farum Messanæ ciuitatis transfretantes, regnum intrauerunt, castella & ciuitates sibi contrarias expugnantes, & ad vltimum ipsum Corrardū in castello fortissimo quod vocatur Sainct orbe obsederunt: quo tandem multis laboribus expugnato, ipsum & Corrardum ceperunt, qui prius euulsis oculis, eum in suæ rebellionis meritum patibulo suspenderunt. Sic itaq; regno Siciliæ acquisito, ad regem dominum suum illi milites inclyti redierunt. De quo regno & rege hactenus incidēter dixisse sufficiat; quia nostræ intentionis est de gestis Ludouici regis Franciæ adhuc aliqua pertractare: & ideo ad propositum redeamus.

Quomodo Ludouicus rex Franciæ secundo crucem transmarinam accepit.

LVDOVICVS siquidem rex Franciæ nō bene quietus animo, remorsu cōscientiæ perurgente, cōsiderans illā peregrinationis viam, quā ad partes Syriæ fecerat, magis regno Frāciæ dedecus & opprobriū peperisse, quā Christi Ecclesiæ quicquam proficui contulisset: quod iamdudū mente conceperat tempestiuam nactus horā aperuit; scilicet vt quantum diuina gratia sibi daret contra periculū terræ sanctæ, quod proximum videbatur, consilium & auxilium apponeret salutare. Nolens tamē subito aggredi tantū opus ex motu proprio cordis sui, per secretum nuncium & discretū humiliter & deuote cōsuluit super hoc fœlicis recordationis dominum Clementē summum Pontificē; qui tanquam vir prudens in principio reformidans, diuq; istud deliberans, tandē benigne consensit, ac pium ipsius propositum approbauit. Misit insuper propter hoc, ad petitionem ipsius regis, legatum in Franciam,

videlicet dominum Symonem titulo ſanctæ Ceciliæ presbyterum Cardinalē. Crucem igitur aſſumpturus, conuocauit Pariſiis prælatorum, principū, baronum ac militum, cęterorum quoq; hominum multitudinem copioſam; quibus congregatis in vnum, domino legato præſente, ipſe & rex catholicus coram cunctis qui aderāt exhortationem fecit quamplurimum efficacem, animans eos ad vlciſcendā iniuriam Saluatoris in terra ſancta lōgo tēpore ſibi factam. Finito poſtmodum domini legati ſermone, ipſe rex primus cum deuotione multa crucē aſſumpſit & tres filii eius poſt ipſum, nec non comitū ac baronum & militū maxima multitudo; & quamuis non multi in præſenti parlamento, vtpote tanta nouitate perculſi, cruces viderentur aſſumere, tamen proceſſu tēporis multi tam Comites, quam barones ad regis exemplū propter Chriſtum crucis ſignaculū propriis humeris affixerunt. Ex quibus tantummodo maiorum ponimus nomina ad tædium legentiū euitandum: Alphonſus frater regis Comes Pictauiæ & Tholoſæ; Theobaldus rex Nauarræ comeſq; Cāpaniæ Palatinus, Robertus Comes Atrebati, & Guido Comes Flādriæ, Ioāneſq; filius Comitis Britanniæ, qui filiā regis Anglię duxerat in vxorē; multiq; alii nobiles, quorum nomina ſilentio reprimūtur. Et vt rex & alii proceres nauigio & aliis rebus neceſſariis ad iter peragendum ſe interim prouiderent, terminum præfixerunt; infra cuiuſmodi temporis ſpatiū ex multis nobilibus & ignobilibus infinitis cruce ſignatorum cōtigit numerū augmentari. Decurſo itaq; præfixo termino regiſq; nauibus & procerum cum ingenti copia victualium rebuſq; bellicis in portu Aquarū mortuarum præparatis, rex deuotus cum filiis & multis regni proceribus ad ſanctū Dionyſium patronum ſuum, ſecundum antiquam regum Francorum conſuetudinem licentiam accepturus acceſſit. Itaq; martyres beatum Dionyſium, Ruſticum & Eleutherium deuotiſſime cum multis precibus interpellans, vexillum de altario ſancti Dionyſii, ad quod Comitatus Vulcaſſini ſpectare dignoſcitur, quem etiam Comitatum rex Franciæ debet tenere de dicta Eccleſia in feodum, morem antiquum anteceſſorum ſuorum ſeruare volens, ſigniferi iure ſicut Comites Vulcaſſini ſoliti erant ſuſcipere, ſuſcepit cum pera & baculo peregrinationis. Deinde ad capitulum monachorum illius Eccleſiæ perueniens, ipſorum pro ſe & filiis ſuis orationum ſuffragia petiturus, tā humiliter cum ipſis in capitulo reſedit, quod nec locū vbi pueri ſoliti ſunt ſedere, vt de loco abbatis & cæterorum monachorū taceam, ſed gradum inferiorē de ſex gradibus per quos ad abbatis ſedem aſcēditur, ſibi elegit: totumque regnū Franciæ martyris Dionyſii protectioni deputās cum lachrymarū fluminibus tam nobiliū, quā populi circumſtātis prius ſancti claui & coronæ benedictione percepta ab Eccleſia eſt egreſſus. Tunc primo Hieroſolymitanū iter incipiens, prima nocte ad nemus Vicenarū quieuit: vbi in mane Margaretā nobiliſſimā coniugē ſuā cū multis ſingultibus & ſuſpiriis ac multis lachrymarū imbrib. madidā dereliquit.

De ſecunda profectione Ludouici regis Franciæ in partibus tranſmarinis.

REx Chriſtianiſſimus Ludouicus toti regno Franciæ valedicto Anno Domini M.CC.LXIX. a recto tramite non diuertens, vſq; Digniaci abbatiam fines Burgundiæ penetrauit, indeque Lugdunum ſuper Rhodanum, Belligradum & Viennam pertranſiens, ad optatū portum Aquarum mortuarum peruenit: vbi debuerat ex indicto cruce ſignatorum exercitus congregari. Et quamuis pauci in aduentu regis in porta vel circiter viderentur, poſt paullulum tamen tēporis tam barones & nobiles, quam mediocris populi peregrinos ex omni parte videres affluere, & quaſi locuſtas totam terræ ſuperficiem operiri. Et ſicut tellus erat millibus hominum occupata, ita mare ingenti nauium numero tegebatur. Verum tamen, quia vnus locus ad tantum exercitum nullo modo ſufficere poterat, maiores exercitus ad ciuitates & bonas villas, quæ ſunt in portus confinio proinde ſe cum ſuis exercitibus diuiſerunt, donec naues in portu vacuæ eos ad introitum expectarent, armis & victualibus oneratæ. Fraus interim maligni ſpiritus ſuper bonum ſemen cupiens in agro Dominico zizaniam ſeminare, inter peregrinos rancoris & inuidiæ fomitem ad impediendum bonum ipſorum propoſitum ſuſcitauit. Nam inter turmas pedeſtris populi tantam furoris rabiem inſufflauit, vt manus ſceleratiſſimæ, quæ potius in hoſtes fidei ſæuire debuerant, prius ſeipſas homicidii facinore deturparent.

Repen-

Repentinus enim tumultus excitatur inter Prouinciales & Cathalaunenſes ex vna parte, & quorundam Francorum pedites ex altera, modica ratione: & in tantum vtrinque furor inualuit, vt multum diuque in gladiis & baliſtis confligerent; nec ceſſauit illorum peſtifera rabies, donec pluſquam centum homines mutuo corruiſſent. Ad vltimum vero Franci aliorum tumultibus excitati furibunde contra eos accurrentes, ita ipſos viriliter inuaſerunt, vt inanes cum magno impetu pepulerint; e quibus aliqui tanta rabie ſuorum hoſtium ſanguinem ſitientes, ſe in aquis collo tenus immergebant, vt eos vel in aquis, vel in nauibus detruncarent. Nec erat aliquis qui eorum furorem poſſet compeſcere, cum nec rex, nec aliquis procerum ibi moram facerent, ſed in villis vicinis & ciuitatibus, vt diximus, pariter nauigium expectantes. Tandem tamen rex, qui apud ſanctum Egidium Pentecoſten celebrauerat, & ibi ſolemnē curiam tenuerat, auditis huius mali rumoribus illuc venit, & rei veritate comperta, principales iniuriæ iuſſit morte patibuli puniendos.

Quomodo Ludouicus rex intrauit mare cum Chriſtiano exercitu, & de tempeſtate quam ibi paſſi ſunt.

REBVS itaque de more diſpoſitis, anno Domini M. CC. LXIX. die Martis, poſt feſtum Apoſtolorum Petri & Pauli, audita miſſa in aurora circa ortum Solis, rex intrauit mare, & cum domino Petro filio ſuo nauem propriam aſcendit: dominus Philippus eius primogenitus cum vxore ſua aſcendit aliam: Comes Atrebati cum vxore, & Comes Niuernenſis ſimiliter naues proprias aſcenderunt. Sicque tota die & nocte permanentibus die Mercurii ſubſequenti, paulo poſt ortum Solis velum fecerunt iſtæ quatuor naues ſupra dictæ, & tota die illa cum die Iouis ſubſequente cum vento ſatis proſpero ſiglagerunt. Die vero Veneris ſubſequenti, circa mediam noctem ventorum turbinibus procelloſos fluctus exagitans mare diſcutitur in maris Eonii introitu, quod ideo ſic nuncupatur, quod ſemper eſt aſperum, fluctuoſum & crudele. Quatuor naues prædictæ fuerant ſibi hactenus ſatis propinquæ, ſed tunc maris crudelitate aliquantulum ſunt diſperſæ, nec tamen in tantum, quin poſſent mutuo ſe videre. Mare igitur Eonio præterito cum magno periculo die ſabbathi mare mitius inuenitur: ex quo plures qui perturbatione maris & fluctuum varias ſuſtinuerant paſſiones, ſatis cito recreati ſunt. Tota ergo illa die ſabbathi cum Dominica ſubſequenti, ſatis pacifice ſiglantes adueniente nocte aer & mare obnubilata ſunt, & circa mediam noctem præ cuiuſdam venti nimia valetudine, ſicut prius mare turbatum eſt, ita quod alterum mare Eonii, ſiue crudelius credi poſſet. Nec relatu indiget quantos dolores in iſto ſecundo turbamine plures ſuſtinuerint: quia ſi primo grauiter, ſecundo grauius ſunt grauati. Quid plura? mane facto cantantur quatuor miſſæ ſine celebratione de beata Maria, de Angelis, de Spiritu ſancto, & quarta pro animabus fidelium defunctorum, aſtantibus qui aſtare poterant: quia pauci erant qui aſtare poſſent ſupra pedes ſiue podio præ dolore. Circa vero horam diei tertiam, ceſſantibus tam maris turbine, quam dolentium doloribus itur ad prandium, & cum iam doloris præteriti eſſet memoria quaſi nulla, inter prandia dolor alius eminebat, quia aquæ dulces iam erant putridæ & corruptæ, nec ſine ventatione multa poterant epotari. Vnde, ſicut creditur, præ corruptione aquarum multi equi & homines morte in diuerſis nauibus ſunt præuēti. Interea vero circa Solis occaſum plurimum mirabantur, eo quod tam longa via ſcilicet ad portum Callaricanum inueniebatur, vbi debebant barones ſe inuicem expectare. Super quo nauis principes coram rege euocati, de loco vbi tunc aderant interrogati, ſub dubio reſponderunt. Dixerunt enim quod credebant eſſe prope terram, & multum mirabantur, quod tam tarde ſuis aſpectibus appareret. Vnde allata mappa mundi, regi ſitum terræ portus Callarici & vicinitatem propinqui littoris oſtenderunt. Nec multum poſt dominus Philippus regis primogenitus, qui ſub tali dubio poſitus formidabat, miſit ad patrem in galea quendam militem, vt ipſum ſuper facto iſto animaduerteret, quia ſibi videbatur quod magiſtri nautarum procederent in incertum, & tunc iterum nautæ fuerunt ad conſilium euocati. Murmur interea & magna ſuſpicio contra ipſos oritur; quia dicebatur quod

ventus, qui habitus fuerat poſt receſſum de Aquis mortuis ad ducendum quatuor diebus vſque ad portum Callaricum ſufficiens videbatur. Præterea dicebatur, quod quædam regis galea, quam regebat filius Guillermi Bonebel nauis regis capitanei, ingruente tempeſtate, de qua ſupra diximus, a nauibus regis diſceſſerat tendens verſus fines Barbariæ, vt credebant. His igitur cauſis erat ſuſpicio contra nautas, ſed iniuſte, ſicut patuit in ſequenti.

Quomodo Ludouicus rex Franciæ & barones peruenerunt cum magna difficultate ad portum Callaricanum.

AD vltimum inter regem & nautas fuit taliter definitum, vt tota nocte illa permitterentur naues fluctuare per æquora, remotius tamen a parte illa qua credebatur eſſe terra, nec incaute in cautes & diſcrimina rueretur. Mane ſiquidem facto apparuit terra, ſed portus diſtulit adhuc pluſquam ſexaginta millibus, vt dicebant. Durante adhuc venti & maris turbatione vſque ad horam diei tertiam. Circa vero Solis occaſum venitur ad decem millia prope portum: ſed vento verſo in contrarium, non potuit acceſſus ad portum fieri tota die. Iactantur ergo anchoræ, & de non portu portus efficitur: ſed hoc bonum, quia prope erat terra & quædam abbatia ad quam in barga curritur & inde aquæ dulces & herbæ mundæ afferuntur. Refrigerantur debiles dulcis aquæ guſtu, & infirmi a languoribus recreatur. Die Martis craſtina, ſcilicet octaua die a die illa qua rex nauem aſcenderat, iterum vela detenduntur poſt prandium, & circa veſperas venitur ad duo millia prope portum, nec tamen nunc haberi potuit acceſſus propinquior propter ventum in contrarium iam mutatum. Eodem modo quo prius curritur in barga ad caſtellum Callaricanum, vbi inuenerunt homines multum ſibi contrarios & rebelles. Vix conceduntur eiſdem aquæ dulces: vix paucos panes & paucas herbas pro denariis habere potuerunt. Illi vero de villa ſibi non minimum formidantes educebant res ſuas de caſtello ducentes eos ad loca remotiora vel fortiora: Mane facto die Mercurii ſequentis miſit rex quendam militem ad caſtellanum & conſulem illius caſtelli admonendum, quod infirmos, quos plures habebant in nauibus, ſecum in villa ſua permitterent recreari, & quod bona ſua venalia exercitui exponerēt eo pretio quo vendebantur ante aduentum ſui exercitus in caſtello. Ad hæc reſpondentes dixerunt, quod bene volebant quod infirmi haberent recreationem in villa inferiori, ſed infra caſtellum nullum intrare permitterent, quia hoc eis erat prohibitum a Piſanis ſuis dominis & magiſtris, ad quos dictum caſtellum dicebatur pertinere. De rebus venalibus dixerunt quod placebat eis vt ad forum iuſtum & debitum exponerentur ad emendum. Quo regi nuntiato, iuſſit quod ad caſtellum infirmi deferrentur: & delati ſunt multi nobiles & ignobiles, diuites & pauperes, quorum quidem aliqui in via mortui ſunt. Alii quibus datum eſt a Deo peruenire, recepti ſunt in quadam domo fratrum Minorum, quæ longe diſtabat a caſtello. Extra vero erant paucæ domus terreæ & prauæ, & quaſi Francis inhabitabiles: ſed in caſtello, in quo non permittebant aliquem introire, erant domus meliores & homines ditiores. Res vero venales paucæ poterant inueniri, quia omnia abſcondebant & ducebant occulte de villa præ timore: ſi quæ tamen inueniebantur, cariſſime vendebantur, vt gallina, quæ prius non valebat pluſquam quatuor denarios Ianuenſes, duos ſolidos Turonenſes, vel amplius vendebatur; & ſic de rebus aliis intelligendum eſt. Plus etiam faciebant, quia duodecim Turonenſes prius decem & octo Ianuenſes valebant, & tunc nolebant recipere pro Ianuenſibus niſi denarios Turonenſes. Quo regi relato, die Iouis ſequenti, miſit dominum Petrum Cambellanum & duos mareſcallos, ad oſtendendum eis, quod erga regem & ſuos curialius ſe haberent. Qui plus moti timore, quam amore, ſatis molliter reſponderunt, voluntatem regis pro viribus ſe facturos. Et bene volebant quod rex, vel aliquis ſuorum, cum paucis tamen, caſtellum ſubintraret; dum tamen ſeruaret eos de Ianuenſibus nautis ſuis, qui fere omnes extiterant Ianuenſes. Homines enim Ianuenſes Piſanis oppido ſunt infeſti. Illi vero qui

missi

missi fuerant responderunt, quod rex de castello suo, vel de fortericiis suis non curabat, sed volebat tantummodo vt infirmi sui exercitus ibidem curialiter tractarentur, & bona eisdem venalia cum ratione exponerentur ad emendum. Ad votum tamen regis omnia promittentes, nihil aliud aut parum facere voluerunt. Hoc enim solummodo fecerunt, quod duodecim denarij Turonenses pro quatuordecim Ianuensibus ponerentur, & quod panis & vinum aliquantulum fertilius ad emendum poterat inueniri, sed alia nisi cum magna difficultate poterant reperiri. Quę Franci grauiter ferentes monebant regem vt castrum & gentem illam iuberet euertere: sed pius & pacificus rex potius elegit omnia sub dissimulatione præterire, quam Christianos ad quos destruendos non venerat, licet partim meruissent, taliter extirpare.

Quomodo Rex Franciæ & Barones in portu Callaricano Sardiniæ congregati consilium habuerunt adeundi Tunetum, & de rationibus propter quas Rex consensit adire.

DIE vero Veneris sequenti rege in naui sua taliter expectante venerunt quasi simul naues ceteræ tam de portu Marsiliæ, quam de portu Aquarum mortuarum. Venerunt etiam barones rex Nauarræ, comes Pictauiæ, comes Flandriæ, dominus Iohannes primogenitus comitis Britanniæ, & alij quorum nomina nimis longũ esset hic enumerare, & tędiosum. Rege igitur salutato die sabbati subsequenti, legatus & barones coram rege congregati, vt haberent consilium ad quem locum vtilius esset diuertendum. Habitum est commune consilium & firmatũ quod prius irent ad expugnandum regnum Tuneti antequam in terram sanctam siue in Ægyptũ transirent. Rationes autem quæ dominũ regem ad hoc plurimũ induxerant, ad præsens, sicut credimus, expedit assignare propter admirationẽ & murmurationem multorũ; quibus potius videbatur, quod recto itinere ad succursum terrę sanctæ transire debuissent. Siquidẽ antequam dominus rex hanc crucẽ vltimam assumpsisset, multos nuncios receperat à rege Tunicij, & similiter plures nuncios remiserat ad eundẽ. Dabatur enim sibi à fide dignis intelligi, quod dictus rex Tunicij bonam voluntatem ad fidẽ Christianam haberet, & quod valde de facili posset fieri Christianus, dũmodo occasionem honorabilẽ inueniret, & quod saluo honore suo & absq; metu Sarracenorum suorum hoc complere valeret. Vnde rex catholicus Ludouicus cum multo desiderio quandoq; dicebat: O si possem videre quod fierem tanti filioli cõpater & patrinus. Et ob hoc sub spe ista aliquando voluit se transferre versus partes Carcassonæ & Narbonæ, quasi terram suam visitaturus, vt si dicto regi Tunarum Dominus inspiraret perficere quod proposuerat de suscipiendo Baptismo, huic pio operi propinquior esse posset. Hinc nõ silendum arbitror quod cum in ipso anno quo pius rex Ludouicus debuit vltimo transfretare, rex Tunicij misisset ad eum solemnes nuncios, & in festo beati Dionysij rex faceret quendam Iudæum famosum in ipsa Ecclesia dicti sancti Dionysij solemniter baptizari; ita quod rex ipse cum multis magnatibus ipsum de sacro fonte leuaret; voluit quod dicti nuncij regis Tunicij solemnitati illius baptismatis interessent. Quibus rex vocatis, ex magno affectu cordis dixit: Dicite ex parte mea domino vestro regi, quod ego tam vehementer salutẽ animæ ipsius desidero, quod vellem esse in carcere Sarracenorum omnibus diebus vitæ meæ, ibidem claritatem solis non visurus de cetero, dummodo rex vester & gens sua ex vero corde baptizarẽtur. Desiderabat enim affectuose rex Christianissimus, vt fides catholica quæ tẽpore beati Augustini & aliorum orthodoxorum doctorum in Africa & maxime apud Carthaginem tam ab antiquo eleganter floruerat, suis temporibus reflorereт, & dilataretur, ad honorem & gloriam Iesu Christi. Cogitauit itaque quod si tantus exercitus tamq; famosus apud Tunicium subito applicaret, dictus rex Tunicij vix posset apud Sarracenos suos tam rationabilem occasionem renuere suscipiẽdi Baptismum, videlicet cũ per hoc posset mortẽ euadere tam sui ipsius quam eorũ qui secum vellent fieri Christiani, & sic etiam regnũ suũ sibi pacifice remaneret. Præterea regi dabatur intelligi, quod si omnino prædictus rex nollet fieri Christianus, ciuitas Tunicij erat valde facilis ad

capiendum, & per consequens tota terra, ex quo satis cito possent fieri Christiani. Suggerebatur insuper quod ciuitas illa plena erat argento & auro ac diuitiis infinitis; vtpote quæ à multis retroactis temporibus à nullo fuerat expugnata. Vnde sperabatur quod si, Deo volente, dicta ciuitas à Christiano exercitu caperetur, ex thesauris ibidem inuentis posset acquisitioni & restaurationi terræ sanctæ multum efficaciter subueniri. Ceterum cum de terra Tunicij venire soleret magnum subsidium Soldano Babyloniæ tam in equitaturis quam in armis & bellatoribus, in grauamen & nocumentum quamplurimum terræ sanctæ; crediderunt barones Franciæ quod si pestifera radix illa Tunicij posset penitus extirpari, ex hoc terræ sanctæ & toti Christianitati vtilitas maxima proueniret. Cum igitur scriptum sit, quod vbi vna propter alterum, ibi tantum vnum; cum via apud Tunicium proprie aggressa fuerit ad honorem Christiani nominis ampliandum, & specialiter ad terræ sanctæ vtilitatem & faciliorem ingressum, non videtur via apud Tunicium contraria voto crucis, sed potius vna & eadem; vtpote quoddam adminiculum & præparatio ad terram sanctam citius & commodius restaurandam. Propter has & quasdam alias rationes viam apud Tunicium aggressi sunt. Quod cum castellanus Callaiticanus & alij de villa viderent quod rex pararet discedere, venerunt ad ipsum, & præsentauerunt regi viginti dolia vini Græci peroptimi, vt dicebant: sed rex eorum præsentiam & munera renuens, fecit eis recommendari infirmos quos in villa dimittebat; dicens quod hoc haberet pro magno munere, si eos tractarent curialiter & benigne.

Quomodo Ludouicus Rex Franciæ & Barones de portu Callaricano recedentes, applicuerunt portum Tunarum subtus Carthaginem.

REx igitur & barones carbasis vento expositis recesserunt à portu Callaritano die Martis ante festum beati Arnulphi dieque Iouis subsequente post multas & varias passiones ad portum Tunicij qui est subtus Carthaginem appulerunt. Statim misit rex maris admiralium ad explorandum si quid impedimenti obsisteret, & quorum essent quædam naues, quæ in portus introitu consistebant. Erant enim ex ipsis duæ vacuæ Sarracenorum & aliæ mercatorum. Qui statim ad regis præceptum præcedens vlterius nauesque in sua potestate redigens, & portum occupans ad terram descendit, mandans regi quid actum fuerat, & quod sibi mitteret adiutores. Quibus rumoribus rex auditis aliquantulum turbatus est dicens, quod ad hoc Admiralium non miserat vt terram caperet, sed vt in portu capiendo quid esset commodius exploraret, & reuertens regi & baronibus, quod inuentum fuerat, renunciaret. Tunc rex propinquiores proceres in suam nauem euocat, quid agerent super hoc consilium habiturus. Ex quibus aliqui quibusdam dissentientibus consulebant, quod terram ex quo sine grauamine iam capta fuerat tenerent, & portum illum famosissimum, qui est totius Africanæ regionis introitus possiderent. Ad vltimum vero sic fuit ordinatum, quod mitterent fratrem Philippum de Eglis & magistrum balistariorum, vt secundum quod melius expedire viderent aut admiralium reducerent, aut per seruientes mitterent, & de nauibus exire facerent tota nocte, qui euntes cum admiralio redierunt. Vnde multi murmurabant dicentes, quod ex quo terra ab admiralio ita leuiter fuerat occupata, bonum erat contra Sarracenorum insultus & insidias præmuniri. Sic tamen tota nocte steterũt in nauibus vsque in crastinum præstolantes. Mane facto circa portum multos Sarracenos pedites & equites videns affluere. Sed rex & barones prius super hoc habito consilio, vt tam cito terram caperent, armati de nauibus exierũt: secundum quod in promptu habere poterant galeas atque bargas: congregatisque pluribus circa nauem regis eiusque galea aliquantulum præcedente ad portum applicant, locumque eundem occupant, quem prius admiralius ceperat, nec contradictores aliquos per Dei gratiam inuenerunt. Sarraceni enim perterriti, ad quendam angulum cuiusdam paruæ insulæ se à Francorum præsentia retraxerunt. Terra capta fixerunt tentoria in quadam quasi insula, vnde patebat exitus à duobus capitibus, quasi vnam leugam

gam in longitudinem cõtinens, & in latitudinem tres tractus balistarij vbi nec dulces aquæ reperiri poterant; & sic erat eis parum melius in terra quam in mari. Quidam tamen de garcionibus procedentes vlterius inuenerunt aquas dulces in capite illius insulæ; ad quas hauriendas abeuntes, sunt eorum aliqui à Sarracenis in insidiis latentibus interfecti. Erat autẽ dies Veneris in festo S. Arnulphi, quando Frãci ad portum occupandũ de nauibus exierunt. Die vero sabbati subsequentis, quidam de Francis procedentes vlterius vsq; ad quandam turrim, quæ in capite illius insulæ quam ceperãt, eminebat, partim cæsis & fugatis quibusdam Sarracenis, qui ibidem in insidiis latitabant, alij Sarraceni superuenientes & eos circumquaq; includentes in turrim fugere compulerunt, & ita inclusos vsque ad diem crastinum tenuerunt, eosque interius combussissent, nisi rex Franciç ad eorum liberationem marescallos exercitus & magistrum balistariorum cum quibusdam balistariis transmisisset. Quos secuti fuissent de exercitu plurimi, sed eorum equi adhuc erant in nauibus, & qui extra naues ad planum extracti fuerant, adeo præ nimia maris agitatione vacillabant, quod vix se poterant sustinere. Facto igitur magno cõflictu circa turrim, tandem cedentibus Sarracenis qui plures equites & plura iumenta perdiderunt, Franci de turre iussi descendere ad exercitum redierunt. Die vero eadem habuit rex Franciæ consilium quod exirent de loco, vbi tentoria fixerant propter aquas dulces, quæ vix aut parum poterant ibidem inueniri; quæ res exercitui grauamen non modicum ministrabat. In crastinum igitur procedentes aciebus ad bellum dispositis versus castrum Carthaginis, in eundo capta fuit turris illa quam postea Franci per totius obsidionis tempora tenuerunt. Sic locatis pampilionibus resedit exercitus in quadam valle subtus Carthaginem, qua poterat accessus haberi ad portum & ad naues. In valle illa erant putei infiniti, quia terra cuiuslibet habebat ibi puteum ad ipsam quasi pro imbribus irrigandam.

Quomodo castrum Carthaginis captum fuit.

CASTRAMETATO exercitu venerunt marinarij ad regem promittentes quod sibi captum castrum Carthaginis redderent, si vellet eis tradere balistarios aliquos adiutores. Qui rex habito consilio super hoc respondit, quod prius pararẽt se & suas scalas & alia ingenia, & postea equites & milites balistarios traderet adiutores. Die Iouis subsequenti redierunt ad regẽ marinarij ad castri expugnationem, vt dixerant, pręparati; & tradidit eis rex quingentos balistarios equites & pedites, quatuorq; bella militũ exteræ nationis. Tunc rex & proceres de castris aciebus dispositis exeuntes cõtra Sarracenos, qui quasi parati confligere cateruatim veniebant cõtra Francos tali modo se opposuerunt ne castro succurrerent, quod ad castrũ accessum habere nõ poterant, nec ad castra. Interea marinarij p scalas suas castri munitionem viriliter irrũpentes, vno solo de illis interfecto, super muros statim fixere banerias. Quod rex & alij aduertentes illucq; discurrẽtes vtriusq; sexus & ætatis quotquot Sarracenorum occurrebant, vt bidentes in ore gladij detruncabant. Multi tamen in cauernis quę ibi multę sunt latitantes fuerunt fumo & igne supposito suffocati. Perierunt autẽ de Sarracenis illa die ad numerũ ducentorum. Viui tamẽ aliqui euadentes armenta sua, videlicet boues & alia pecora Francis vidẽtibus nec se mouentibus extraxerũt. Erat enim prohibitũ ne aliquis aliqua necessitate exiret de sua acie nisi tota cõcurreret; qđ si faceret, nullus de sua vel de altera acie sequeretur. Capto itaq; castro, misit rex ad eius custodiã milites & balistarios pedites q; quãplures, iubens illud cadaueribus mundari, vt ibi possent recipi vxores & infirmi, & certãtes in acie sauciati. Infra vero castri ambitum & in confinio circumcirca in cauernis & speluncis subterraneis multum de hordeo repererunt; sed alia bona rarissime sunt reperta. Et quia de illo castro pluries fecimus mentionẽ, cuius fuerit auctoritatis & nobilitatis retroactis tẽporibus nesciẽtibus innotescat. Fuit autẽ illa Carthago, quæ nunc redacta est paruissimi ad instar oppidi antiqtus vrbs nobilissima, à Didone regina, sicut veteres narrant historiæ, condita, totius Africanæ regionis sceptrigera tantæque potentiæ, vt ciues sui pluries Romanos deuincerent: quam tandem Romani cum magno labore per longum temporis spatium non sine magna sanguinis

ſui expenſa captam plus calliditate quam armorum potentia totaliter deſtruxerunt. Die Veneris poſt dicti caſtri captionem, Sarraceni qui prius occurrerant ſeſe in veſperum retrahentes, forte vt ſuum colerent ſabbatum, ſubſequēti die ad opus ſolitum acrius redierunt, noſtroſque adeo infeſtabant, quod ad arma, ad arma clamare etiam inter prandia compellebant. Eadem die venerunt ad regem à parte Sarracenorum duo milites cathalani & ſe ſuæ voluntati ſubdentes nunciauerunt, quod rex Tunicij capi fecerat omnes Chriſtianos, quos in exercitu ſuo habebat ſtipendiarios, dicens quod ſi Chriſtiani vſque Tunicium tranſirent, omnibus capita faceret amputari; & ſi eos contingeret à tali propoſito reſilire, ipſos penitus liberaret.

Quomodo dominus Iohannes de Acon buticularius Franciæ faciens excubias deceptus fuit à quibuſdam Sarracenis petentibus Baptiſmum.

EADEM die bello regis & bello comitis Augi, atque bello domini Iohannis de Acon buticularij excubias facientibus, venerunt ad buticularium tres milites Sarraceni, poſcentes fieri Chriſtianos; & in ſignum fidelitatis poſuerunt ſuper capita manus ſuas, noſtrorum manus deoſculantes in ſignum ſubiectionis buticulario ſe reddentes. Illiſque ad pampilionem deductis, regem adiit buticularius iſta denuncians; quos rex iuſſit diligentiſſime cuſtodiri. Poſt vero cum buticularius ad ſuas rediſſet excubias, venerunt ad ipſum Sarraceni numero quaſi centum lanceis depoſitis factiſque ſignis quæ fecerant alij, inſtanter Baptiſmum petentes. Sed illis adhuc loquentibus, & buticulario cum ſuis eorum ambagibus occupatis, alij Sarraceni vno motu vnoque momento pungentes ſonipedes ſubito ſuper buticularium & ſuos erectis lanceis irruperunt. Tunc noſtri attoniti cœperunt clamare & fugere ac per exercitum clamor, clamor attollitur, & ad arma concurritur. Sed antequam illuc perueniſſent Chriſtiani, Sarraceni indemnes fugerunt, ſexaginta tamen prius de Chriſtianis peditibus interfectis. O infidelium dira calliditas, imo fidelium mira ſimplicitas, dum falſorum fallaciis acquieſcunt. Quid plura? contra buticularium murmur exoritur, totaque facti culpa ſibi imponitur: ſed fortaſſis immerito, quia cum tres magnos Sarracenos Baptiſmum poſtulantes in ſuo pampilione teneret, ſperabat per eos alios ad fidem trahere, ſaltem in hoc redarguendus eo quod contra eorum inſidias debuiſſet cautius præmuniri. Statim ad pampilionem ſuū rediens buticularius, vehemēter Sarracenos quos tenebat, doli & proditionis redarguit. Quorum qui primus inter ipſos videbatur, cœpit ſe cum lachrymis excuſare. Cuius verbis per quendam fratrem Prædicatorem, qui ſuum idioma nouerat, expoſitis, ait illi buticularius, ne timeret, quia quandoquidem ſub fiducia ad Chriſtianos venerat, fidem in eis inueniret. Etenim rex erat tantæ fidei, vt etiam ſimplex promiſſum nullatenus permitteret præteriri. Tunc ille; Scio domine, quod ſuper huiuſmodi facto habetis me ſuſpectum, licet non ſim inconſcius huius facti, ſed hoc totum factum eſt à meo æmulo in meum odium & grauamen. Sumus enim duo magni pares ſtipendiarij militantes ſub rege Tunicij, & habemus quilibet duo millia equites & quingentos. Alius vero meus commilito mihi & actibus meis de veteri inuidens, licet ſpontaneus venerim, ſcit quod vos me tenetis. Vnde ad malum meum hunc conflictum per ſe fecit & per alios fieri procurauit, & ſcio quod nullus de parte mea, nec de commilitonibus meis in iſto conflictu vobis nociturus affuerit, nec vobis aliquid mali fecit. Et vt hoc quod ore dico, opere comprobetur, aliquem iſtorum qui mecū ſunt ad eos regredi permittatis, & niſi ad vos duxerit pluſquam duo millia exercitui veſtro adducent bona venalia, & etiam vobis erunt in auxilium, de me tanquam de proditore nequiſſimo faciatis. Hæc & alia his ſimilia perfido proſequente, buticularium adhuc credendum aliquantulum informauit, qui ſtatim ad regem ingrediens quæ Sarracenus dixerat, intimauit. Sed rex verbis eius fidem volens adhibere, tamen ex deliberato conſilio dixit, quod ad alios Sarracenos permiterentur abire. Tunc buticularius & conneſtabularius ſilios eos vſq; extra exercitum, multis de hoc murmurantibus, conduxerunt; & promiſit

miſit ille Sarracenus, magiſter eorum quod redirent in craſtinum omnia quæ promiſerat impleturus; quæ promiſſa non, vt falſus & ſubdolus, adimpleuit. Sed cum quanto gaudio à ſociis ſibi occurrentibus, eſt receptus, vt teſtati ſunt qui viderunt, non eſt neceſſe dicere: quippe iam tenebant incolumes quos credebant Chriſtianorum gladiis interemptos.

De foſſatis quæ noſtri fecerunt in circuitu caſtrorum propter inſultus Sarracenorum.

TVNC habuit rex conſilium de foſſatis faciendis circa exercitum, propter inſultus & inſidias perfidorum qui noſtros improuidos mirabiliter infeſtabant. Noſtri autem regem Siciliæ qui per fratrem Almauricum de rupe ſe venturum mandauerat, de die in diem expectabant, & ad ipſum accelerandum rex nuncios iam miſerat, & mandauerat eidem, quod donec veniſſet, nolebat vlterius proſequi Sarracenos. Habito igitur conſilio de foſſatis faciendis, mane conuenerunt operarij cum palis & aliis inſtrumentis, & cum eis frater Almauricus de rupe, ad prouidendum vbi commodius foſſata fierent, & cuſtodiendum operarios cum aliis bellis quæ debebant excubias illa die. Diſpoſitis igitur operariis & iam operari incipientibus, Sarraceni qui quaſi infiniti & ſine numero videbantur hoc percipientes, cœperunt in noſtros ſolito vehementius inſanire. Dicebatur enim quod ipſe rex Tunicij veniſſet cum bellis diſpoſitis ad pugnandum. Et ob hoc maxime tunc noſtros in talem opinionem induxerat, quia die præcedenti denunciauerat per aliquos Sarracenos ſe venturum in craſtino paratum ad prœlium, quod noſtri milites pro friuolis reputabant. Sed tunc non debuit reputari pro friuolis, ſed viſum eſt quaſi verum: quia Sarraceni verſus noſtros equitabant cuneis ordinatis, & iam vſque ad mare & fere vſque ad littus vbi erant naues & victualia noſtrorum alas ſuas; quaſi vellent noſtros includere, extendebant. Tunc quidam de excubiis accelerans ad exercitum, ad arma, ad arma, ingeminans, regi quæ viderat, nunciauit: ſtatimque ex regis imperio ad arma per exercitum eſt communiter acclamatum. Rex ipſe cum ſuo bello armatus egreditur; & mox cuncti barones aciebus diſpoſitis exeunt extra caſtra. Comes vero Attrebati à parte maris equitabat, & iam adeo proceſſerat, quod aliquos illorum poſſet includere, ſi bella noſtrorum videret currere contra ipſos. Tunc accidit quod dominus Petrus Cambellanus & frater Almaricus de rupe verſus littus cum triginta equitibus vel circiter equitaret: & videntes quoſdam Sarracenos nimis ſe verſus littus extendere, tentauerunt, vtrum poſſent illos includere inter ipſos & bellum comitis Attrebati, qui verſus maris littora ſe tenebat. Tunc punxerunt vnanimes contra illos. Quod cum vidiſſent perfidi fugam arripiunt: quos noſtri velociter inſecuti, tredecim ex eis cum iumentis aliquibus ceciderunt. Ipſi autem de noſtris vnum nobilem militem Iohannem de Roſilieres & caſtellanum Belliquadri ſeruientem regis ad arma ſtrenuum, dolor! occiderunt. ſed miles ſaucius ad caſtra delatus eadem die vt bonus catholicus expirauit. Videns vero rex Sarracenos paulatim ſe retrahere, nec habens conſilium currendi ſuper ipſos, donec frater ſuus rex Siciliæ, quem venturum in proximo præſtolabatur, ad tentoria ſimiliter ſe retraxit. Die autem craſtina parum aut nihil Sarraceni comparuerunt. Et hoc forte quia habebant ſabbatum aut negotium aliud ad agendum. Die Martis ſubſequentis veniens Oliuerius de Terminis ex partibus tranſmarinis, nunciauit regem Siciliæ in portu paratum naues aſcendiſſe. De quo multi gauiſi Oliuerium cum magno gaudio ſuſceperunt.

De morte Comitis Niuernenſis & legati ac infirmitate Regis & Philippi eius primogeniti. Rubrica.

INSVLTIBVS Sarracenorum contra noſtros dum Rex Siciliæ expectaretur, more ſolito quaſi quotidie ſe habentibus: Iohannes Comes Niuernenſis filius Ludouici Regis infirmitate cogente à caſtris in nauem ſuam ſe retrahens, die inuentionis ſancti Stephani expirauit. Cuius decoctis carnibus oſſaque, vt mos

eſt talium, balſamo & aromatibus condita in Eccleſia beati Dionyſij in Francia poſtmodum tumulanda in quodam ſcrinio conſeruarunt. De hinc die Iouis ante feſtum B.Laurentij legatus Romanæ curiæ mortuus eſt; ſed prius quendam fratrē Prædicatorem ſubdelegatum fecerat, quamuis multi Iuriſperiti vtrum delegare valeret in exercitu dubitarent. Moriebantur etiam plures fortes & iuuenes in exercitu Chriſtianorum, tam propter ciborum ſanorum defectum & aquæ dulcis penuriam; alij febre acuta, alij fluxu ventris, & alij diuerſis morborū generibus interfecti. Rex autem Ludouicus fluxus ventris, qui eum arripuerat, moleſtiam ſentiebat: & Philippus eius primogenitus quartanis febribus laborabat. Poſt modicum vero tempus rex Deo deuotus febre continua infirmatus lecto decubuit. Qui ſentiens ſibi mortem imminere, conuocato Philippo filio ſuo primogenito; eidem quaſi pro teſtamento documenta ſalutaria & catholica inſtituta, quæ ante infirmitatem ſuam extremam tanquam Domino reuelante mortis propriæ conſcius manu ſua in Gallico ſcripſerat, edidit in modum qui ſequitur.

Documenta quæ pius Rex Ludouicus ante mortem ſuam Philippo filio ſuo primogenito ſcripſit, & quaſi pro teſtamento reliquit.

FILI chariſſime imprimis te doceo, quod Dominum domini tui diligas ex toto corde tuo, & ex tota virtute tua. nam ſine hoc non eſt ſalus. Fili, debes te cuſtodire ab omnibus quæ Deo noueris diſplicere: videlicet ab omni mortali peccato: ita quod prius deberes te permittere omni genere martyrij cruciari, quam aliquod mortale peccatum committere. Præterea ſi Dominus tibi aliquam tribulationem habere permiſerit, benigne & cum gratiarum actione debes ſuſtinere, cogitans quod ad bonum tuum perueniet, & quod hoc forſitan bene meruiſti. Inſuper ſi Dominus tibi proſperitatem quamcunque contulerit, debes ei humiliter regratiari; cauens ne inde fias deterior, ſiue per vanam gloriam, ſiue quocunque alio modo; quia non debes Deum impugnare vel offendere de donis ſuis. Item moneo te frequenter confiteri, & quod diſcretos & honeſtos tibi eligas confeſſores, qui te ſciant docere, à quibus tibi ſit cauendum, & quæ te facere ſit neceſſe: & tu ad confeſſores tuos te habeas tam modeſte, quod ipſi & amice te & ſecure reprehendere audeant. Libenter etiam & deuote audias officium Eccleſiæ: & quandiu eris in Eccleſia caue ne vage circumſpicias, nec vana loquaris; ſed ora Dominum deuote ſiue ore ſiue cordis meditatione; & ſpecialiter amplius intendas deuotioni in ſecreto Miſſæ circa horam cōſecrationis corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Cor habeas pietatis ad pauperes, miſeros, & afflictos, & ſecundum poſſe tuum eis ſubuenias, & eos conſoleris. Si habueris aliquam cordis deſolationem, dic eam confeſſori tuo, vel alicui probo viro, & tunc eam leuius feres. Diligas habere ſemper tecum ſocietatem bonorum ſiue religioſorum ſiue ſecularium, & habe frequenter colloquium cum eis: & caue ſocietatem prauorum. Audi libenter ſermones tam in aperto quam in ſecreto, & libenter tibi procures indulgentias matris noſtræ ſanctæ Eccleſiæ. In proximis ſemper diligas bonum & odias malum. Noli pati dici coram te verbum allectiuum ad peccatum, nec verbum detractorium de alio: maxime autem nullum verbum blaſpemiæ de Deo ſiue de Sanctis patiaris dici ab aliquo, quin vindictam Deo fieri facias. De omnibus beneficiis tuis tibi à Deo collatis ſic gratias agas illi, vt ſis dignus maiora percipere. Erga ſubditos tuos ita iuſte te habeas, quod lineam iuſtitiæ teneas. Sis ſemper ex parte cauſæ pauperis, donec ſis certus de veritate. Si quis autem contra te querelam habuerit, ſtes potius pro cauſa aduerſarij tui, donec conſtet tibi de veritate: & ſic illi qui ſunt de conſilio tuo citius ſtabunt pro iuſtitia. Si pro certo intelligas quod teneas aliquid de alieno ſiue ab anteceſſoribus tuis, ſiue à tempore tuo, ſtatim reſtitue. Si res obſcura eſt . . inquiri facias per diſcretos. Sis diligens quod omnes ſubditi tui iuſtitia & pace ſeruentur, maxime autem perſonæ eccleſiaſticæ ac religioſæ. Dicitur de rege Philippo auo noſtro quod quidam de conſiliariis ſuis dixit ei, quod multa damna inferebant ei eccleſiaſticæ perſonæ, iura ipſius vſurpando, & mirabantur multi quod ita tolerabat. Cui rex reſpondit: Bene credo quod dicitis, ſed quando cogito beneficia

quæ mihi Dominus contulit, melius volo pati, quam inter me & Eccleſiam ſcandalum ſuſcitare. Ama igitur, ô fili perſonas Eccleſiaſticas, & ſerua pacem earum quantum poteris. Libenter ſubueni pauperibus religioſis in ſuis neceſſitatibus, & maxime per quos Deus magis honoratur in terra. Honora parentes tuos & reuerenter ſerua mandata eorum. Beneficia eccleſiaſtica perſonis idoneis dona de conſilio ſpiritualium virorum, & eis qui non habent aliud beneficium. Caue ne abſque magno conſilio guerram primus moueas contra aliquem Chriſtianum: & ſi oporteat fieri, caue ne innocentes & Eccleſiæ ac res earum ſine merito puniantur: & quamcitius poteris pacifica de guerris quæ ſunt inter ſubditos tuos, ſicut fecit beatus Martinus, qui bonam virtutum ſuarum conſummationem exiſtimauit, ſi pacem inter diſcordantes reſtituiſſet. Sis ſollicitus quod habeas fideles præpoſitos & bailliuos, & inquire diligenter quomodo ſe gerant. Similiter de illis de hoſpitio tuo. Sis deuotus & obediens matri noſtræ Romanæ Eccleſiæ & ſummo Pontifici, tanquam patri ſpirituali. Labora quod omne peccatum de terra tua remoueatur, maxime autem blaſphemiæ & hæreſes. Memoriter recognoſce & regratiare Deo ſuper omnibus beneficiis tuis. Attende quod expenſæ domus tuæ cum moderamine fiant. In fine obſecro te, ô fili, quod ſi decedam ante te, quod tu fideliter animam meam iuuari facias in Miſſis & orationibus, & mittas per ſanctas congregationes regni noſtri ad orationum ſuffragia impetranda pro me, & quod in omnibus bonis quæ facturu[s] es participationem habeam ſpecialem. O fili chariſſime, in fine do tibi omnem benedictionem quam pius pater poteſt donare filio; & tota Trinitas & omnes Sancti cuſtodiant te ab omni malo, & det tibi Dominus gratiam faciendi ſuam voluntatem taliter quod ſeruiatur & honoretur per te; ita quod poſt hanc vitam nos ſimul perueniamus ad ipſum timendum, amandum & laudandum ſine fine, Amen, amen.

De obitu Regis Ludouici.

IGITVR regis Ludouici inualeſcente morbo, ipſe omnia eccleſiaſtica ſacramenta chriſtianiſſime & deuotiſſime ſuſcepit ſana mente & integro intellectu; ita quod cum ipſi ſacramentum extremæ vnctionis exhiberetur & dicerentur ſeptem pſalmi cum letania, ipſe in pſalmis verſus dicebat, & in letania Sanctos nominans eorum ſuffragia deuotiſſime inuocabat. Cum autem iam ſignis euidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat ſollicitus, niſi de iis quæ ad ſolum Deum & exaltationem fidei Chriſtianæ proprie pertinebant, ita quod cum iam non niſi ſubmiſſe & cum grauamine loqui poſſet, aſtantibus & ad verba eius aurem adhibentibus vir Deo plenus & vere catholicus dicebat: Pro Deo ſtudeamus quomodo fides catholica poſſit apud Tunicium prædicari & plantari. O quis eſſet idoneus vt mitteretur ibi ad prædicandum? Et nominabat quendam fratrem Ordinis Iacobitarum, qui alias illic iuerat, & regi Tunicij notus erat. Ecce qualiter verus Dei cultor & fidei Chriſtianæ conſtans zelator beatam vitam ſuam in confeſſione veræ fidei conſummauit. Cum autem virtus corporis eius atque ſermonis paulatim deficeret, non ceſſabat Sanctorum ſibi deuotorum, ſicut eniti loquendo poterat, ſuffragia poſtulare, maxime autem beati Dionyſij ſpecialis patroni regum Francorum. Vnde in ſtatu illo cum quodam ſuaui ſuſurro ipſum pluries replicantem audierunt qui aſtabant, finem illius orationis, quæ de beato Dionyſio canitur, ſcilicet; Tribue nobis quæſumus Domine proſpera mundi deſpicere, & nulla eius aduerſa formidare. Et hæc verba multotiens replicabat. Similiter autem principium orationis de ſancto Iacobo Apoſtolo pluries replicando dicebat: Eſto, Domine, plebis tuæ ſanctificator & cuſtos. Ad extremam igitur horam veniens Chriſti ſeruus ſuper ſtratum cinere reſperſum in modum crucis recubans, felicem ſpiritum reddidit creatori; ea ſcilicet hora qua Dei filius pro mundi vita in cruce poſitus expirauit. Sane ſuper obitu tam Chriſtiano tamque felici & pium eſt flere, & pium eſt gaudere. Pium quidem & condignum flere pro iactura & deſolatione vniuerſalis matris Eccleſiæ, cuius erat deuotiſſimus cultor, & indefeſſus defenſor. Specialiter autem plangendum atque dolendum toti Franco-

rum regno, cui merito tanto & tam excellenti Principe erat ſingulariter gloriandum. Sed nihilominus, ſi rationem vis doloris admittat, gaudendum potius quam dolendum, tum propter modum chriſtianiſſimum mortis, tum quia de ipſo certa ab omnibus vitam ipſius glorioſam & actus ſanctiſſimos agnoſcentibus ſpes habetur, quod iam de temporalis regni cum ſit tranſlatus ad cœleſtis regni curiam, quæ curæ terreſtris extat penitus aliena, vbi cum electis Dei regnās in perpetuum beata requie perfruitur ſine fine. Migrauit autem ad Dominū in craſtino beati Bartholomæi Apoſtoli circa nonam, anno ab incarnatione Domini milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo. Reſeruata ſunt denique oſſa eius in ſcrinio vt apud ſanctum Dionyſium in Francia, in quo loco ſepulturam elegerat, ſepelienda poſtmodum deferrentur. Quibus ſacroſanctis oſſibus ibidem poſtremo ſepultis diuina non defuere magnalia; ſed mox mirificauit Dominus Sanctum ſuum. Nam cooperante Chriſti potentia & exigentibus meritis ſancti regis, ad ipſius tumulum plurima claruerunt. Ex quibus aliqua quæ vidi dignum duxi ad ſanctiſſimi regis merita declaranda, & ad Dei omnipotentis gloriam & honorem, qui in Sanctis ſuis ſemper eſt mirabilis atque laudabilis, poſteris enarrare.

De miraculis Ludouici Regis Franciæ.

QVÆDAM mulier Theophania nomine de inſula Sequanæ quæ prope villam ſancti Dionyſij eſt, cum olim iuuenis ſederet in quodam campo vbi oues fratrum ſuorum paſcebantur, appodiata ſuper brachium ſuum, arripuit eam grauis infirmitas, quæ talis eſt: facta namque tremula valde grauiter & multum exceſſiue in capite, brachiis, tibiis, naſo & ceteris mēbris, adeo quod venter ſuus aliquando ſpinæ dorſi adhæreret, & ita quandoq; leuaretur, vt quaſi prægnans videretur. Per quadraginta ſex annos vel circiter manens in illa infirmitate & audiens quod Deus operabatur miracula ad tumulū ſancti regis in Eccleſia S. Dionyſij, illuc venit, & paucis diebus ibidem ſancti regis auxilium inuocans ſanitatem integram reportauit. Quædam iuuencula filia cuiuſdam carnificis de Gloleio adportans ab vtero matris ſuæ quandam maculam circa caudam oculi dextri ad modum puncturæ pulicis rubeam & latam ſicut vna pictauiua. Tandē cum creuiſſet circa annum & nouē menſes ad quantitatem oui gallinæ, partem oculi occupando, allata à parentibus in Eccleſiam beati Dionyſij ad ſepulchrum ſancti regis Ludouici totaliter ſanata fuit: ita quod fruſtum carnis illius quæ creuerat ab alia carne ſponte ſepararetur, & ad terram decideret. Prętęrea erat quidam homo commorans Pariſiis Guillermus nomine, qui per tres annos fiſtula circa cauillam dextri pedis grauiter infirmabatur, intantum quod ibidem nouem foramina apparerent, per quę poſſet ex vno latere pedis ad latus aliud feſtuca trahi, & ex quibus cadebant quædam oſſa dum ſanies premeretur. Hic auditis miraculis quæ fiebant ad ſepulchrum ſanctiſſimi Ludouici regis glorioſi, fecit ſe tam cito in lectica apud ſanctum Dionyſium deportari: Qui iuxta tumulum ſancti regis paucis diebus orans & eius auxilium deuote implorans, totaliter ſanus effectus rediit pedibus ſuis, ſine duce viam carpens, & viæ baiulum vlterius non requirens. Fuit ſiquidem quædam alia mulier commorans in villa beati Dionyſij nomine Amiota de Chambliaco, quæ per tres annos & amplius ita fuerat incuruata, quod renes ſuos portaret capite altiores, & caput ſuum ita ſubmiſſum erat, quod à terra per pedem dimidium non diſtaret. Incedebat etiam cum adiutorio cuiuſdam baculi longitudinis pedis & dimidij, quem tenebat duabus manibus per medium, ita quod quantum erat de baculo ſuperius tantum fere inferius remanebat: per tres ſupradictos annos hoſtiatim mendicando per villam ſancti Dionyſij ſic incedens, non fuit viſa ab aliquo, nec de die, nec de nocte in alia diſpoſitione permanere. Videns autem cateruatim infirmos ad ſepulchrum ſancti regis Ludouici confluere, illic venit, & per paucos dies cum aliis ſancti regis ſuffragium deuote requirens, totaliter ſanata rediit & erecta. Fuit & quædam iuuencula filia cuiuſdam ciuis Pariſienſis pulchra valde; quę cum eſſet nouem annorum arripuit eam grauis epilepſia, ita quod aliquando octo vicibus, aliquando nouem, aliquando duodecim vel viginti vicibus inter diem & noctem

cadebat,

cadebat & torquebatur, ſpumabatque & ſtringebat dentes, ac clamabat horribiliter membra agitando quando erat in illa infirmitate. Durante autem eidem illa infirmitate per duos annos, miſſa fuit à matre ſua ad ſe ſepulchrum ſancti regis Ludouici in Eccleſia ſancti Dionyſij, vbi bina vice in eadem Eccleſia prædicto morbo multis videntibus laborauit: ſed tandem miſerante Deo pauco tempore ibidem in oratione conſiſtens, meritis & precibus ſancti regis ſanitatem integram reportauit. In illo tempore cum oſſa ſacroſancta Ludouici regis de Africanis partibus ad Eccleſiam beati Dionyſij in Francia tumulanda deferrentur, & ventum eſſet in ſtrata publica iuxta quandam vlmum quæ eſt inter Boiſſiacum & Criſtolium non longe ab vrbe Pariſiis, quædam mulier de remotis partibus ibidem cum quodam puero ſuo ſancti regis expectabat aduentum. Puer enim ſubtus genam iuxta aurem quandam ſtrumam ſiue quoddam apoſtema habens, quod fere totum guttur eius occupauerat groſſum ad quantitatem oui anſeris, vel pauonis. Durante tali eidem infirmitate per duos annos fuerat à matre ad ſanctum Eligium deportatus, ſed non ſanitatis remedia conſecutus. Deo igitur ſic ordinante, qui alium ſibi medicum reſeruauerat, rogauit mulier vt portantes lecticam in qua ſancti regis oſſa erant, paululum ſiſterent, & eam filio ſuo paterentur oſculari. Omnibus vero areſtatis, quidam de equo deſcendens accepit & leuauit puerum, tangens eius infirmitatem loculo vbi erant regis oſſa repoſita ſacroſancta. Mox igitur vt loculum tetigit crepuit apoſtema, & inde exiuit tanta ſanies quod multi mirarentur. Viſo vero & audito qui aſtabant iſto miraculo, fleuerunt genu flexo laudantes Dominum pro tanto miraculo per ſancti regis merita declarato.

INCIPIVNT GESTA PHILIPPI REGIS FRANCIÆ, FILII SANCTÆ MEMORIÆ LVDOVICI REGIS.

GESTA PHILIPPI III. (*QVEM AVDACEM QVIDAM cognominant*) *Francorum Regis filij ſancti Ludouici, deſcripta per fratrem Guillermum de Nangis monachum ſancti Dionyſij: vt ipſemet teſtatur ſuperius in præfatione geſtorum Sancti Ludouici.*

QVONIAM quidem dignis præmiorum titulis pretioſiſſimam Chriſti gemmam Ludouicum ſanctæ memoriæ regem Francorum apud Carthaginem defunctum non vt dignus erat, ſed ſicut potuimus, extulimus: operæpretium videtur, vt carbũculus ab ipſo exoriens in præclariſſimæ ingenuitatis Francorum genere obſidẽ teneat: ſcilicet Philippus eiuſdem filius vere laudum titulis excolendus. Nam quamuis illiteratus & actui ſeculari fuerit aliquãdo deditus, totus tamen in fide catholicus & erga Dei cultores extitit beneuolus ac deuotus. Hic igitur poſt deceſſum patris ſui Ludouici regis Franciæ glorioſi, qui dum in Africanis partibus regem Tunarum cum valido Francorum exercitu expugnaret, migrauit ad Dominum, ad regni gubernacula & adminiſtrationem exercitus patri ſucceſſit, anno ſcilicet ab incarnatione Domini M.CCLXX. Veruntamen adoleſcentis animus adhuc rebus bellicis inexpertus, & corporis imbecillitas quam ex graui infirmitate contraxerat, inſufficientiam Principis in tanto regimine & in tanto neceſſitatis articulo minabantur. Turbato igitur aliquantulum Francorũ exercitu, tum propter regis Ludouici interitum, tum propter variæ fortunæ mutationẽ ſubito claſſis illius nobilis Eccleſiæ defenſoris, Caroli videlicet regis Siciliæ illuſtris in mari apparuit. Qui clangore tubarum tubicinibus

aëra verberare præcipiens, quando claſſis in portu debuit applicari, audientium auribus, intuentium oculis mirabilem ſe reddebat. Exiuit ergo de nauibus illo die, quo Ludouicus rex frater eius migrauit à ſeculo, vel eadem hora, vt quidem referunt, qua ſpiritum exhalauit. Videns autem exercitum quaſi corporis mania inuolutum, & nullum in aduentu ſuo ſignum lætitiæ pręparari, nec regem vel optimates aut principes Francorum exercitus ſibi obuiare, mirari cœpit, donec cauſa mœſtitiæ fuit ſibi & ſuis militibus intimata. Conſiderans autem & prudenter animaduertens, quod ſi ſuis ſignum mœſtitiæ aut doloris in vultu prætenderet, per hoc poſſet eis metum aut deſperationem incutere & inimicis fidei videretur miniſtrare materiam inſultandi. Igitur magnanimitate cordis dolorem reprimens intrinſecus de neceſſitate fecit virtutem, & vultum hilarem cunctis ſibi obuiantibus offerēs intrauit exercitū cum tanta lætitia ac ſi fuiſſet ad nuptias inuitatus. Accelerans autem ad caſtra regalia, corpus regis exanime reperit aliquātulum adhuc calore complexionali tepidū, cum quaſi incontinenti ſpiritum exhalaſſet. Mox humo proſtratus humiliter breui oratione fratris animā Deo recōmendans affectu carnis & dilectione præcipua qua viuētem dilexerat, coactus eſt, vt dicitur, lachrymas fundere, ſi fas eſt credere pectus tam nobile corq; giganteū modum muliebrē ſaltem aliquantulū induiſſe. Tūc vultu mœſtitiæ depoſito ab oratione ſurgens, corpus regis cōdiri pręcepit aromatibus ꝑcioſis. Clientes vero aulici & miniſtri, quibus hoc incūbebat officiū, corpus regis membratim diuidentes aquæ viniq; admixtione tādiu decoxerūt, quouſq; oſſa pura & candida à carne quaſi ſponte euelli potuiſſent. Carnem tamen corporis eius excoctam & ab oſſibus ſeparatā, nec nō & inteſtina ipſius petiit & impetrauit Carolus rex Siciliæ à nepote ſuo rege Philippo. Qui ſuſceptas ſanctas reliquias honorifice fecit eas in Siciliā deportari, & prope Panormū in quadam nobili & cathedrali Eccleſia Ordinis ſancti Benedicti, quæ Mons regalis dicitur præcepit tumulanda: vbi cum valde ſolemni āc deuota proceſſione totius cleri ac populi terræ illius ſepulta ſunt. Oſſa autem lotione mūdiſſima pannis ſericis inuoluta cum ſpeciebus odoriferis in loculo reponentes in Eccleſia Areopagitæ Dionyſij quę eſt iuxta Pariſios in Gallia cum ſuis patribus antiquis Francorum regibus loco & tempore tumulanda reſeruarunt. Quippe in illa omiſſis ceteris elegerat ſepulturam; quam ſemper amore piiſſimo in ſua vita fouerat, & ſub alis ſuæ defenſionis ſemper protexerat ac priuilegiis muniuerat, coroniſq; aureis & ornamētis ditauerat pretioſis. In qua etiā quod maius eſt, corpus illius Martyris & Apoſtoli totius Gallię Areopagitę Dionyſij cum ſuis ſanctis ſociis Ruſtico & Eleutherio & cum magna caterua martyrum, confeſſorum & virginum regni Franciæ & populi Gallici defenſoris requieſcens veneratur Gallicanus populus ac cum magna deuotione & reuerentia mundus recolit vnuerſus.

De loco vbi Rex Siciliæ iuſſit figi tentoria ſua, & quomodo dominus Hugo de Bauceio perditus eſt.

LVDOVICI regis obſequiis celebratis Carolus rex Siciliæ iuſſit figi ſua tentoria verſus mare, quaſi per milliare à magno exercitu noſtratorum. Penetralia vero Sarracenorum diſtabant ab exercitu Chriſtiano quaſi per quatuor milliaria, verſus ſuam ciuitatē Tunicij, qui quotidie erant conſueti ſatis prope noſtrorū exercitum accedere, & eos ſagittis & iaculis infeſtare. Noſtri autē qui deforis ſpeculam faciebant & exercitum ab incurſionibus ſubitis tuebantur, huc illucq; prout neceſſe erat diſcurrendo, quandoq; cum eis conflictū tranſitoriū facientes plurimos occidebāt. Et ipſi quandoq; ſimiliter vidētes tres vel quatuor de noſtris ab aliis ſequeſtratos, in eos impetum faciebant. Si autē vidiſſent centum vel ducentos milites de noſtris ad eos properare, arripiebant fugæ præſidium feſtinanter. Moris enim Sarracenorum eſt Chriſtianos infeſtare cum iaculis & ſagittis. Sciunt vero eos probos & audaces & impatientes iniuriæ; & ideo cum vident eos impetu furibundo accurrentes, fugę præſidiū tum aſſumunt. Cum enim eo modo quo diximus prope noſtrorū exercitū vna die laceſſendo ſagittis & iaculis infeſtarēt; quidam milites in armis ſtrenui, ſcilicet dominus Hugo de Bauceio & Guido frater eius ac alij potētiſſimi bellatores vehemen-

vehementer indignati,quod illi Sarraceni viliſſimi in eos tam improbe inſæuirent, ſuper eos debito longius irruerunt: quos ſtatim alij ſuperuenientes Sarraceni multis millibus includentes graui pugna & multa ſtrage ſuorum ante facta, eos ad vltimum,vt creditur,occiderunt. Retulerunt enim quidam Sarraceni, pace compoſita,quibuſdam ex noſtris ab eis quærentibus ſi tales vidiſſent; reſponderunt, quod occiſi fuerant & multos proſtrauerant antequam interiſſent; & vnus eorum maxime qui duobus cruribus abſciſis plures occiderat antequam interiret. Illis, vt dictum eſt, in Sarracenos impetum facientibus, fit tumultus magnus in exercitu Chriſtiano, ita vt ad arma, ad arma vbique conclamarent. Quibus armatis & extra foſſata exercitus iam egreſſus vt in hoſtes fidei Chriſtianæ impetum facerent, ſubito ventus oculis noſtrorum contrarius tantos turbines pulueris & ſabuli Sarracenis cum palis & aliis inſtrumentis hæc agitantibus & in altum iactantibus per medium ætheris excitauit, quod vix alter in alterum poterat oculorum aciem penetrare. Et ita noſtri in hac die nihil operantes,in caſtris ſe traxerunt.

De quadam victoria quam noſtri habuerunt iuxta Tunicium.

ALIA quadam die circa horam primam acceſſerunt Sarraceni ſatis prope exercitum Chriſtianum cum lanceis & iaculis & talibus armorum vtenſilibus quibus vtuntur in prœlio illuc quaque diſcurrentes,& in noſtros,prout poterant,ſagittis & iaculis debacchantes,vt ipſos ad prœlium prouocarent. Erat enim illorũ multitudo quaſi innumerabilis, intantum vt totam terræ planiciem viderentur operire. Vt autem noſtris terrorem incuterent altiſonis tympanorum tonitruis & tubarum clangoribus replentes aëra, ſe reddebant terribiles & horrendos. O quam erat eorum inanis & vacua opinio, qui fictis audaciæ ſimulationibus deterreri putabant, quos, eorum audito nomine, formidabant: qui etiam nihil aliud peroptabant,niſi vt ipſos ad prœlium expectarent. Quorum inſuper erat ſummum deſiderium & auiditas effrænata,omnem populum religioni Chriſtianæ contrarium abolere, & maxime gentem Sarracenicam extirpare. Videntes autem Franci eos ita cominus acceſſiſſe, æſtu ſummæ indignationis accenſi,ad arma, ad arma ingeminant,armari concita feſtinatione intendentes. Non enim ſe abſcondere & conflictum euitare proponebant: ſed qui prior exiret ad prœlium decertabat. Armati ergo velociter equos inſiliunt certatim exeũtes & per camporum planicies ſe diſtendunt. Sarraceni vero qui propoſito prœliandi venerant,ſi vidiſſent ſe poſſe reſiſtere,non putantes noſtros fortitudine tanta & multitudine præualere,greſſu velociſſimo ſe retrahentes, fugæ beneficio ſe tutantur. Rex autem Siciliæ qui ex aduerſo longe ab exercitu tentoria ſua figi præceperat, multo vallatus milite de caſtris ſuis feſtinanter egreſſus, in parte alia curſu velociſſimo illos inſequitur, non in propoſito longius inſequendi, ſed vt ipſos tentaret decipere per cautelam, cuius ipſi etiam ſunt doctores. Illos enim quaſi per milliare inſecutus retrogrado greſſu laxis habenis fugam diſſimulans cum ſuis, quos ad hoc prius inſtruxerat,cito reuertitur, vt illos audaciæ reſumpto ſpiritu ſe ſuos quod induceret ad ſequendum. Nec ſpe ſua fruſtratus affuit; quia ſic accidit vt ſperabat, & dum nolentem fugari mira celeritate inſequuntur, ab eiſdem qui prius illos fugauerant, includuntur. Rex autem cautelam ſuam bene proſperari conſpiciens, ſigno dato ſuis celeriter redeundi, in medios hoſtes illorum ſitientiſſimi ſanguinis, ſtrictis gladiis inferuntur. Alij vero, qui à tergo illos, vt dictum eſt, infeſtabant fugæ penitus beneficium auferentes, impetu furibundo exertis gladiis in eos irruerunt. Tunc ſtrage nimia Sarraceni proſternati cæduntur gladiis more bidentium, ſed murmur reſonat & querimonia in eorum lingua nimis. Sarracenorum vero numerus qui ibidem fuerunt obtruncati, poterunt ad tria millia æſtimari; excepta multitudine maxima qui gladij interitum fugientes ſe in mari præcipites immerſerunt. Alij autem qui tantæ cædis periculum fugæ remedio ad ſuos reuertentes putabant euadere, periculum aliud ſuis ſuorumque manibus præparatum præcipites inciderunt. Fecerant enim foſſas profundiſſimas in ſabulo aut propter aquas hauriendas,

vt moris eſt apud eos, aut vt noſtri, ſi eos inſequi contingeret, intus caderet improuiſi. Sed in inſidiis & laqueum quem parauerat inimicus, ipſe cecidit repentinus. Ceciderunt namq; in foueas quas forte propter metum mortis obliuioni tradiderant, vel propter aſperſionem pulueris & ſabuli quám ventus contrarius intantum in facies eorum reuerberabat, quod quaſi cæcati non poterant præcaueri. Sic enim in illa die dedit Dominus vindictam ſeruis ſuis de inimicis, qui omnes penitus aut capti aut obtruncati fuiſſent, ſi noſtros ad certamen vel certum prœlium expectaſſent.

De galeis & caſtello ligneo factis contra galeas & tentoria Sarracenorum.

LOCVS autem vbi ſua fixerant tentoria Sarraceni erat ex oppoſito contra caſtra noſtrorum diſtans quaſi per quatuor milliaria ab eiſdem verſus Tunicij ciuitatem. Erant etiam inter vrbem & Sarracenorum exercitum æquoris fluenta inter fauces montium tortuoſo limite redundantia in fluminis effigie decurrentis. Siquidem ipſi non poterant de ſuis tentoriis ad vrbem niſi nauigio commeare: quia lacus ille præ latitudine & profunditate ſua pedeſtris viæ & pontis beneficium penitus auferebat. Quicquid igitur Sarracenis de exercitu & equis eorum erat neceſſarium, galearum & coquarum vehiculo ciuitas miniſtrabat. Quo comperto, Philippus rex Franciæ & alij barones exercitus Chriſtianorum inierunt conſilium, qualiter eis illius æquoris tranſitum, per quem ipſis vehebatur rerum copia impedirent, vel penitus hunc auferrent. Nam hoc facto oportebat Sarracenos vlterius transfretare, & à loco eodem diſcedere, aut eorum exercitum propter neceſſariorum inopiam penitus inaniri. Præparata igitur multa lignorum congerie caſtellum ligneum iuſſerunt fieri latitudine & altitudine competenti, & in tali etiam littoris latere munitum defenſoribus collocandum, quod foret vtile ad Sarracenorum galeas & carinas expugnandas, quæ ab vrbe ad ipſorum exercitum tranſitum faciebant. Ordinauerunt etiam poſtea galeas fieri fortes, & omnium aliarum agillimas, baliſtariis munitiſſimas, quæ poſſent in æquoris alueo ab aduerſariarum galearum incurſibus prædictum caſtellum defendere, & tranſeuntes per latum illum fulmineis occurſibus expugnare. Quo definito, rex Philippus cuidam carpentario operum ſuorum artifici doctiſſimo curam operis illius imperauit. Qui cum omnia ſibi imperata ſubtiliſſimo opere conſummaſſet, galeas ad littus neſcio quo trahentes ingenio, in vndas æquoreas impulerunt. Quæ baliſtariis audaciſſimis & defenſoribus munitiſſimæ multo numero remigum impellente, ſuper vndas lapſu velociſſimo diſcurrentes contra vaſa hoſtium ſui fulminoſi impetus aciem direxerunt; & cum eis viriliter dimicantes, aliqua vaſa eorum Sarracenis, qui intus vehebantur noſtris ſe reddentibus ceperunt & in lymphis aliqua demerſerunt. Caſtellum autem ligneum quod ſimiliter ad eos debellandos conſtructum fuerat, in loco propoſito erigi pax interim compoſita non permiſit.

Quomodo noſtri regem Tunarum & Sarracenorum exercitum fugauerunt & tentoria eorum lucrati ſunt.

REX autem Tunarum volens muliebris ſuæ potentiæ virtutem oſtendere, ſperans Francos vndiq; circumuentos & expugnare & capere, aut ſaltē prę multitudine equitum & peditum territos à ſuis finibus perturbare, contractis vndecunque viribus, & aliquibus Sarracenorum regibus in auxilium conuocatis, ingentes copias congregauit. Exierunt ergo vna die ſummo mane cū toto conamine pedites & equites per acies ordinati, altiſonis clamoribus neſcio quid vlulantes cum ingenti tonitruo diuerſorum inſtrumentorum longe lateque per camporum planicies diſperſi vt maior eorum numerus appareret, quaſi locuſtę totam terrę ſuperficiem tegentes, prima facie cum magno deſiderio conflictum appetere videbantur. Quod videntes Chriſtianorum exercitus cuſtodes, ad arma, ad arma vociferant, clamore horribili exercitum excitantes. Franci vero ſubita turbatione com-

ne commoti mira celeritate ad arma proſiliunt, loricas induunt, & deſuper picturis variis ſecundum diuerſas armorum differentias ſe diſtinguunt. Armato igitur rege Francorum Philippo, rege Siciliæ, rege Nauarræ, & aliis Chriſtianæ militiæ principibus, caſtris egreſſi mira ſecuritate & audacia, ſe per campi planitiem dilatantes quaſi per miliare in medio diſtante ſpatio ſe hoſtibus opponunt, ſe paratos ad prœlium offerentes. Interea regum & principum quilibet militiam ad ſe recolligens, totum exercitum in diuerſas phalanges ſecundum diuerſos eorum duces variis differentes baneriis diuiſerunt. Agmine igitur baliſtariorum equitum & peditum præcedente, fuit protinus ordinatum quis procerum primus in hoſtes irrumperet, quis ſecundus, quis tertius; & ſic de aliis vniuerſis. Et ne forte Sarraceni venientes a latere noſtris longe prœliantibus ſubito in caſtra inſultum facerent, ſcientes bellatores & robur exercitus in tentoriis non adeſſe, Comes Alanſonis Philippi regis Franciæ frater cum ſuo comitatu & hoſpitalis militia, ſunt caſtrorum & infirmorum, qui intus remanſerant cuſtodiæ deputati. Vexillo igitur ſancti Dionyſii erecto, omnibuſque rite diſpoſitis prout moris eſt ad bellum procedere, ſonantibus tubis noſtri milites in hoſtes primæ cohortis inferuntur. Sarraceni autem qui tanta venerant arrogantia, videntes exercitum fidelium tanta numeroſitate ditatum, & per bellicoſas acies tam decenter ornari, ſpe triumphi depoſita, & pauore nimio diſſoluti noſtris ipſos ſequentibus fuga celerrima ſe verſus ſua tentoria retraxerunt. Tunc eorum probata eſt puſillanimitas & defectus languentis animi, cum nec ante caſtra ſua, vbi tutum debuerant reperiſſe refugium, auſi fuerunt bellum conſerere: ſed caſtris ſuis cum omnibus qui intus aderant prædæ expoſitis fugientes vlterius tranſierunt. Tunc rex Franciæ docto functus conſilio præconari fecit prohibitione regia, ne quis auſus eſſet ad prædam manum extendere, donec diuina potentia conceſſiſſet eis ex hoſtibus victrici dextera triumphari. Sapienter enim hoſtium cautelam ſic præcauit, quæ aliquotiens damnum permaximum intulit Chriſtianis. Sæpe vero fugam diſſimulant de ſpoliis ſuis facientes prædam ſponte ſequacibus & diuitiarum dulci ſapore allicientes ornari permittunt ſpoliis, donec eos rapacitati intentus & circumquaque diſcurrentes viderint ad propria remeare. Tunc reuertentes in eos ſubito irruunt: & quia inordinatos per acies reperiunt, & ſpoliis oneratos, ſatis faciliter in eos ſuas iniurias vlciſcuntur. Rex autem Franciæ & ſui ſequaces poſt turbas hoſtium per medium caſtrorum illorum iter accelerantes, tandiu illos inſequuntur, donec eos montes aſcendere, & inter fauces montium fugere coegerunt. Tunc rex videns viarum pericula & difficultates montium noluit eos vlterius inſequi. Graue enim eſſet equis eorum propter inſidentium armorum pondera rupes aſcendere, nec non & periculum latebras vallium locis incognitis introire. Poteſt enim paucorum numerus in deciſione montium anguſti tramitis munimine tutus multorum potentium millibus obuiare. Dum vero talia agerentur, quidam Sarracenorum inter ruinas murorum Carthaginis latitanes, cum vidiſſent aliquos noſtrorum peditum pauperes & nullius nominis garciones inter noſtrorum tentoria & Sarracenorum caſtra incaute diſcurrere, & lucri cupiditate armorum fragmina colligentes, irruerunt in eos & aliquos occiderunt. Rex igitur Franciæ cum virtutis materia defuiſſet, triumpho vacuus cum bellicoſa Francorum militia ad Sarracenorum reuertens tentoria, inimicorum ſpolia ſuis prædam fieri liberali munificentia imperauit. Mox certatim milites, & qui lucri deſiderio tenebantur ad prædam ſaliunt, pampiliones & tentoria paſſim diripientes, boues, arietes, panes, farinas & vtenſilia, vel quæcunq; rapere potuerunt, rapaci dextera prædati ſunt. Sarracenos etiam qui infirmitatis languore detenti cum aliis fugere non poterant in ſuis tentoriis circumquaque iacentes in ore gladii peremerunt. Nec tali vltione contenti per aceruos cadauera colligentes ſtrue lignorum pampilionum ſuccenſa in ignium clibana proiecerunt. Quod videntes alii qui montium iuga fuga petierant, nimia indignationis ira ſuccenſi, ſuper mortuorum ſuorum interitu lugubri lamentatione dolentes, hoc maxime incredibili tulerunt impatientia, quod noſtri mortuorum ſuorum cadauera combuſſiſſent. Sic igitur hoſtibus fuga lapſis,

& eorum tentoriis tam manuum prædatione, quã ignis combuſtione deletis, reges & principes aciebus ſuis, vt prius mouerãt ordinatis, ad caſtra propria reuertuntur.

De varijs morbis & incommodis quæ acciderunt tam noſtris quam Sarracenis: & quomodo Sarraceni petierunt treugas.

LVES autem peſtifera ex aeris corruptione geminum ſumens principium ex aquarum maculatione & veterum cibariorum eſu partim morbi cauſam concipiens in Chriſtianorum exercitu interim ſæuiebat, quod plurima hominum millia ſuffocatrix extingueret, & plures qui mortis periculum euaſerunt redderet imbecilles. Nec etiam Sarraceni huius cladis immunes aderant: imo paſſim eos aceruatim vt porcos per caſtrorum ſuorum tabernacula iacentes morbus conſimilis affligebat, ita vt eis præſentis vitæ beneficium auferret, & eorum animas ad tartaros mitteret gehennæ flagitiis perpetuo cruciandos. Vnde rex Tunarum propriæ ſaluti conſulens, timens incurrere commune periculum in exercitu ſuorum ſatraparum, vt creditur, nunquam comparuit: ſed, vt dicebatur, aeris corruptionem fugiens, ſe ſub ſpeluncis ſubterraneis abſcondebat, vt vitam ſibi tali remedio reſeruaret. Affirmabant enim Sarracenorum periti ſeniores, qui multa rerum experientia olim cognouerant, hoc ex aeris intemperie prouenire, atque ex inferiorum rerum macula cladis materiam huiuſmodi generari. Interea vero rex Tunarum cum ſuis ſatrapis videntes gentis ſuæ & patriæ periculum imminere, & eos tam peſtiferæ cladis, quam Francorum gladiis interire: conſiderans etiam contra tantæ gentis fortitudinem in acie non poſſe reſiſtere, conſilium cum ſuorum prudentioribus iniit, ſcilicet quali pacto, vel qua pacis compoſitione, ex quo vi ſuperare aut repellere non poterat, ſuos fines a tanti populi debacchatione liberaret. Veruntamen, quia in geſtorum confectione mentiri nefas credimus, cum in talibus non debeat rerum veritas reticeri, noſtri ſtatus exercitus iam in parte clade peſtifera diminuti, ſalubris aeris recreatione & nouorum ciborum beneficio plurimum indigebat. Carnes enim recentes, gallinæ, cæteraque volatilia, omniaque recentia cibaria, quando reperiri poterant, cariſſime vendebantur. Tentantes igitur Sarraceni, vtrum reges & principes Chriſtiani exercitus vellent paci treugis conſentire, miſerunt nuntium, vt ex parte illorum peteret ea quæ pacis ſunt, & eis reſponſa noſtrorum principum reportaret; qui feſtinus prope exercitum noſtrorum accedens, vt aliquis ad ipſum accelerans ſuæ petitionis copiam exaudiret, & ſuper hoc conſulerent principes Chriſtiani exercitus, ſignum dedit. Tunc ad illum accedens vnus ex noſtris militibus, qui linguam Arabicam intelligebat & loquebatur, intentionis ſuæ ſummam noſtris regibus & principibus intimauit. Rex autem Franciæ ſuper hoc conſiderans in partibus illis parum aut nihil poſſe proficere, & tempus in otio deducẽdum, cum regio foret exilis & ſterilis, & a circunſtantibus hoſtibus occupata, qui ideo deleri non poterant, quia nolebant in acie decertare, nec noſtros ad certum prœlium expectare, ſed vt canes oblatrantes, vt eos afficerent tædio, quandoque cominus infeſtare, poſtea fuga velociſſima per abrupta montium tranſuolabant. Item conſiderans quod ſi ciuitatem vi caperet, quod ſatis facile fieri videbatur, pro ſola ciuitate tuenda, quæ occurſibus hoſtium erat circumquaque expoſita, oportere ibi aliquem ex principibus cum parte exercitus ciuitatis cuſtodiæ mancipari, & ſic exercitum fidelium ad maiora profuturum multa numeroſitate minui, cum vlterius ad partes Syriæ ex principali propoſito transfretare intenderent, & hoſtes fidei Chriſtianæ illis in partibus expugnare. Summa ergo conſilii regis in bimembri diuiſione conſiſtens talis erat: ſcilicet Sarracenos quantum reperiri potuiſſent occidere, vrbem prædatam deſtruere, & deſtructam cum tota regione taliter derelinqui. Sed de conſilio regis Siciliæ & Nauarræ & aliorum optimatum exercitus Chriſtiani multa munera & infinitam auri ſummam pro expenſis accepturus, tandem treugis habita deliberatione conſenſit. Verum tamen ſimplex militia & vulgi communitas ſpoliis hoſtium, vt dicitur, inhiantes, & iſtam compoſitionem nullatenus acceptantes, vltum iri in hoſtes fidei, vrbem capi, & funditus dirui vtilius & honorabilius iudicabant. Regem autem Siciliæ quaſi per ſimilitudinem obiurgantes, dicebant;

cebant; conſilium Achitofel vtile eius machinatione & conſilio diſſipari, qui propter hoc huiuſmodi treugarum cõceſſionem procurarat, vt regem Tunarum metu Francorum perterritum iam annis pluribus a ſolutione tributaria diſſuetum per talem quaſi pacis compoſitionem, in ſolitum tributum reduceret, quod antea annis aliquibus non fuerat perſolutum. Illud enim regnum regno Siciliæ ſubiectum eſt, & a longo tempore tributariis conditionibus obligatum. Tale murmur oriri cœpit in populo contra regem Siciliæ ſine cauſa. Cum communis ſimplicitas communi oppoſitioni conſentiens, prorumpat multotiens in incertum, ignorans quid armorum debeat negotiis expedire.

De treugis & forma pacis factæ cum Rege Tunarum.

REGE igitur Franciæ cunctiſq; principibus, qui ſecum erant, treugis, vt dictum eſt, & quaſi cuiuſdam pacis conditionibus conſentientibus, fuit inter eos & regem Tunicii taliter ordinatum. Scilicet quod expenſæ, quas rex Franciæ & barones in via fecerant, deberent ſibi totaliter in auro puriſſimo reſtitui: & decennes treugæ nulla interruptione deciſæ vſque ad præfixum terminum vtrinque firmiter obſeruari. Fuit etiam poſtea additum, quod portus Tunarum tantis ſeruitutis conditionibus oneratus, qui commeantes mercatores grauibus exactionibus opprimebat, tantæ immunitatis & libertatis de cætero fieret, quod omnes mercatores, qui ad portum confluerent, vel tranſirent vlterius cuiuſcunq; mercimoniæ forent, nihil omnino ſoluere tenerentur. Omnes enim antea rerum omnium quas in nauibus deferebant nullo remedio vel exceptione ſuffragante, regi Tunarum partem decimam tributi nomine perſoluebant. Fuit etiam ordinatum quod rex Tunarum regi Siciliæ tributũ quod in theſauris ſuis anteceſſores ſui percipere conſueuerant, perſolueret annuatim. Erat autem in vrbe Tunarum multitudo Chriſtianorum, iugo tamen ſeruitutis Sarracenorum oppreſſa, & fratrum Prædicatorum congregatio, ac Eccleſiæ conſtructæ, in quibus fideles quotidie confluebant: quos omnes ex ſui regis præcepto Sarraceni captos incarcerauerant, cum fines ſuos intrauiſſe Francorum exercitum cognouiſſent. Iſti omnes ex pacto non ſolum a carceribus liberantur. Treugarum ergo prædeſcriptis conditionibus certis captionibus vtrinque roboratis & auri polliciti ſumma pro parte maxima iam ſoluta, vſus armorum deponitur, & ſecure Sarracenorum magnates & humiles inter noſtros ſpatiatim veniunt, mercatum victualium offerentes. Stupebãt autem & modum ſtuporis excedendo mirabantur exercitus Francorum in armis & equis ornatum & nobilitatem, gentis numerum & perſonarum elegantiam intuentes. Reges autem & proceres Chriſtiani exercitus nolentes in irritum diutius ibi moras protrahere, cum ex mora nullum profectum, ſed cladis peſtiferæ periculum immineret, quid vlterius agerent conſilium inierunt. Conſiderantes vero peregrinationis ſuæ finem nondum attingere, nec votum ſuum tunc bene poſſe compleri, tunc propter exercitum morbi contagio debilitatum, tum quia legatum Romanæ Eccleſiæ qui eos in terram ſanctam dirigere debebat non habebant, & maxime quædam litteræ directæ regi Franciæ ex parte Matthæi abbatis ſancti Dionyſii in Francia & Simonis domini de Nigella militis cuſtodum regni ſui nimis vrgentes eum, vt in Franciam remearet, decreuerunt repatriare, & poſtea in terram ſanctam reſumptis viribus proficiſci.

De tempeſtate quam in reditu de Tunicio paſſi ſunt.

POST hanc vero deliberationẽ indictum eſt caſtra & armorum vtenſilia colligere & ad naues deferre, quæ in portu prope Carthaginem adiunctis anchoris adhærebant, vbi Regina Franciæ, Comitiſſæ, & concio muliebris ſub militum & clientum cuſtodia morabantur. Aſcenſis itaque nauibus omnibuſque rite paratis, Philippus rex Franciæ, Theobaldus rex Nauarræ, Alphonſus Comes, Pictauiæ, Petrus Comes Alenſoniæ, Robertus Comes Attrebati & Epiſcopus Lingonenſis, cum pluribus aliis, afflatibus ventorum carbaſa dilatantes primo nauigio

transferuntur. Qui ventis proſperis & ſequaci remige mare pacificum exarantes, portui Traparum primæ ciuitatis Siciliæ appulerunt, & relictis in portu vacuis nauibus quietis beneficio recreandi ſeſe intra ciuitatis mœnia receperunt. Pars autem exercitus, quæ in portu Africani littoris prope Carthaginem poſtremo nauigatura remanſerat, infœlicis ominis neſcia quod futurum continuo fortuna peſſima minabatur, vaſa ſua, rebus nauigii ſecundum ritum adaptatis, in vndas æquoreas pepulerunt. Cum autem partem itineris attigiſſent, mox Neptunus infenſus implacabiliter producens ventos de theſauris, eos in tantam rabiem excitauit, vt antea inauditos & incomparabiles commouiſſent ſpiritus procellarum. Nam quædam nauium impulſu fluctuum agitantur, quaſi protinus demergendæ, & aliæ ventis validiſſimis raptæ, occurſu rapidiſſimo alterutram collidentes fractis remigibus & antennis fruſtratim lacerationibus diſſolutæ in æquore demerguntur. Quibus & occurrerunt naues quæ in portu Traparum vacuæ remanſerant; quæ eiuſdem tempeſtatis rabie ab vndis æquoreis diſſoluuntur. Ex quibus vna porta gaudii nuncupata, quæ pro rege Franciæ ſpecialiter fuerat fabricata, quantitate & ſolida compage atque materia aliis præſtantior, ita ductu diabolico, vt creditur, circunquaque ferebatur, quod omnium ſibi occurrentium ſuffocatrix & cauſa naufragii exiſtebat. Aliæ vero ſpiritu procellarum longius agitatæ, vſque ad portum Tunarum redierunt. Quia rex vrbis pactionis non immemor, quam cum rege Francorum pepigerat, nihil eis iniuriarum intulit, ſed eas honore præueniens, placatis æquoribus plena ſecuritate remiſit. Perierunt autem ex illa tempeſtate circa quatuor millia perſonarum vtriuſque ſexus, tam nobilium quam ignobilium, & decem & octo naues fortes & magnæ cum multis minoribus, & cum equis multis & rebus infinitis.

Incidentia de Edoardo filio regis Angliæ.

REBVS itaque ſic ſe habentibus, Edoardus Henrici regis Anglorum primogenitus, qui ad obſidionem Tunarum tardius aliis venerat, poſt dictam compoſitionem factam cum Sarracenis, nolens adhuc ad propria remeare, ſed peregrinationis votum quod inceperat, ſi poſſet, volens perficere, cum quibuſdam Francigenis militibus vlterius ad partes Syriæ transfretauit, & in breui portui ciuitatis applicuit Acconenſis. Alibi enim ſecure terram occupare non poterat, cum totum regnum Hieruſalem, & totam terram Syriæ Sarraceni, proh dolor. occuparent, præter quædam caſtella maritima Templi & Hoſpitalis, quæ propter locorum naturalem ſitum modis omnibus congruunt, & propter modicos defenſores qui intus aderant non poterant expugnari. Licet vero eſſent alia quædam caſtella fortiſſima maritima, ad quæ fideles tranſmarini reperiebant refugium, ſola Accon ciuitas poſt Tyrum Soldani Babyloniæ viribus & Orientis infidelibus reſiſtebat. Tyrus enim ciuitas nobilis æquorum profundiſſimo circumſepta, & ſublimi murorum ambitu cincta, denſitate turrium interiecta, dum tamen victualium & defenſorum haberet copiam, nullo modo niſi proditionis ingenio caperetur. Edoardus, vt dictum eſt, cum quibuſdam de Francia probatæ militiæ vrbi Acconenſi moram quaſi per annum protrahens cum ciuibus & Hoſpitalis & Templi militia, ciuitatem a Sarracenorum inuaſionibus indemnem ſatis laudabiliter cuſtodiuit. Verumtamen in armorum negotiis nihil interim accidit dignum memoria, cum tam pauca, licet probata, militia, contra Soldanum Babyloniæ, Syriæ, & Ægypti ac totius Orientis dominum extra muros in acie confligere non valeret. Interea quid Harſacida ad Edoardum perimendum a ſuo rege, vt moris eſt, apud eum miſſus ſicut creditur quaſi cum eo ſecreto locuturus in thalami ſecretario ſequeſtratum toxicato cultello transfodiens lethaliter vulnerauit: ita tamen quod in veneni diffuſione interiora corporis occupante, & humorum naturalium vegetationem extinguente, maius periculum immineret, quam in ſola vulnerum cicatrice. Ipſe vero ex graui & periculoſa læſione infirmitatem contrahens, poſt dies multos non tamen ad plenum conualuit, paratoque nauigio iter arripiens tranſiturus in Angliam ad regnum ſuſcipiendum, quod ad ipſum de nouo propter patris ſui diſſolutionem iure hereditario fuerat deuolutum. Fines vero Siciliæ penetrans, ab illuſtri rege Carolo multis

muneri-

muneribus ex regali munificentia donatus, multo eſt cum honore ſuſceptus. Inde ad Gaſconiam terram propriam,quam a rege Franciæ tenebat in feodum tendens, ibidem cum de Biardo terræ illius viro nobili & potente altercationem aliquantulum habuit.Sed rege Franciæ Philippo mediante cum promiſſo lis eorum ad tempus ſopita quieuit.Ad vltimum vero per Franciam tranſitum faciens, vbi ſibi plurimum honoris impenditur,ad terram natiuitatis ſuæ nauali vehitione eſt translatus. Sed quoniam non eſt propoſiti hiſtoriam Anglorum deſcribere, hîc de ipſo quaſi ex incidenti narrata ſufficiant.

De morte Theobaldi regis Nauarræ.

CVM autem Philippus rex Franciæ & Principes Francorum exercitus in villa Traparum & villæ confinio poſt prædicta maris pericula quieti aliquantulum indulſiſſent,moram ibidem quaſi per quindecim dies facientes, Theobaldus rex illuſtris Nauarræ & Comes Campaniæ in lectum mortis decidens, vitæ ſuæ diem clauſit extremum.Cuius mors cunctis dolorem inferens,ex vno meliore ſui membro exercitum mutilauit.Erat enim poſt regem Franciæ præpotens, vir peritus cõſilio,& beneficiorum egentibus largiſſimus diſtributor. Cuius corporis interiora trahentes miniſtri talis officii,quia diu propter ſui putrefactionem deferri non poſſent,in quadam villæ Eccleſia ea more debito terram terræ tradiderũt. Corpus vero multa lotione mundatum ſale & odoriferis aromatibus ad putrefactionis & odoris peſtiferi remedium diligenter conditum ſui in loculo reſeruantes, ſecum in Franciam detulerunt,& apud Pruuinum in Bria in fratrum Minorum Eccleſia honorifice ſepelierunt. Vxor autem ſua Maria illuſtris regina filia Ludouici ſereniſſimi regis Francorum Carthaginẽ defuncti a diebus infantiæ ſuæ ſacris moribus exornata,in ſancta viduitate abſque liberis derelicta, ſacræ continentiæ votum inuiolabiliter ſeruare proponens luxit eum,& mortem patris fratriſque Iohannis Comitis Niuernenſis,qui in illa expeditione obierant, pia lamentatione quandiu ſuperuixit. Veruntamen non multum poſt,dum rediret in Franciam & eſſet prope Marſiliam illum filium [*filum*] quo pendebat ſuæ vitæ præſentis portio, altera ſororum fatalis Atropos amputauit.Quam ſui apud Pruuinum deportantes,iuxta maritum ſuum cum honore quo tantam perſonam decuit, honeſte tradiderunt ſepulturæ. In regno autem Nauarræ, Briæ & Campaniæ comitatibus ſucceſſit prædicto Theobaldo regi Henricus frater eius.

De tranſitu regis Franciæ per Siciliam & Calabriam,ac morte Yſabellis reginæ.

EXERCITV Francorum quietis beneficio,ſicut dictum eſt,apud Trapas reparato,omnibus eſt indictum Philippi regis imperio,vt parato itinere ciuitatem Panormitanam tenderent, quæ a Trapis quaſi duarum dietarum diſtantia differebat. Eſt autem illa Panormitana ciuitas metropolis & ſedes regia totius regni Siciliæ ,præpotens & magiſtra , licet quidam velint aſtruere illi Meſſanenſem vrbem præualere, vel ad minus multimodis nobilitatis ſpeciebus & rerum opulentia coæquari.Rex autem Franciæ cum parte exercitus itinere pedeſtri gradiẽs , celebri lætitia a ciuibus in vrbe receptus eſt. Alii vero nauali beneficio laborem redimentes, cum proſperitate ventorum ad ciuitatis portum per æquora transferuntur. Deinde cum ibidem quaſi per dies quindecim moram protraxiſſent, Philippus rex Franciæ Meſſanam tendens & ibidem aliquibus diebus perendinans Farum nauigio tranſiit & Calabriam ſubintrauit. Tunc regionis illius fines pertranſiens & terram Apuliæ ingrediens, antequam de regione illa egrederetur, contigit Yſabellam illuſtrem reginam vxorem eius, dum quẽdam fluuium ſubtus Martoenenſem vrbem Calabriæ pertranſiſſet abſque nauigio, vtero prægnante grauidam de equo in terram ſubito corruiſſe. Quę in vrbẽ Cuſantinã delata,non multum,proh dolor! poſtea expirauit;cuius mors regem maxime totumq; exercitum conturbauit. Rex igitur poſtmodũ terram Apuliæ,Laboris & Campanię pertranſiens,per vrbem Ferentini venit Romam ; vbi aliquorum dierum ſpatio protracto, & Apoſtolis reuerenter honoratis,adiit vrbem Viterbii, in qua tunc tẽporis papalis curia ſine capite

reſidebat. Cardinales enim in diſcordia poſiti, vrbis poteſtate cogente ad eligendum ſummum pontificem in quodam palatio tenebantur incluſi. Quos rex cũ reuerentia & honore viſitans, cuilibet dato pacis oſculo, vt ſecundũ Deum ad regendum ſanctam Eccleſiam idoneũ paſtorem eligerent, monuit ſimpliciter & orauit.

Incidentia. Ante regis Philippi aduentum in Viterbio venerat ad curiam Henricus filius Richardi quondam regis Alemanniæ, & vt dicebatur, propter regnum quod pater ſuus poſſederat obtinendum. Cuius præſentiam Guido de Monte forti præſentiens, filius Symonis de Monte forti Comitis Leycheſtiæ in bello Anglicano per conſilium iſtius Henrici, vt dicebatur, perempti, tota mentis intentione quomodo poſſet prædictum Henricum occidere cogitauit. Hunc igitur inſidiis circumuentum in quadam Eccleſia in honore ſancti Lauretii dedicata iuxta ſuum hoſpitium reperit, & eum de medio ſuorum euellere putans, nec valens, primo eum in Eccleſia ictu cultelli transfodit, & poſtea tractum extra fores Eccleſiæ, licet multum renitentem, & vt ſibi parceret iunctis manibus exorantem ictu cultelli ter vel quater iterato per latera penitus interfecit: ſtatimque comitatu ſeptus equitantium, quem ſibi prius parauerat, ab vrbe receſſit, & ad Comitem Thuſciæ Rufum, cuius filiam duxerat, ſe tranſtulit. Et quoniam in regis Franciæ præſentia perſonaliter in vrbe exiſtente, huiuſmodi ſcelus perpetrauerat, eius offenſam & indignationem incurrit, & Eccleſiæ Romanæ iudicium, cuius vindictæ propter hoc ipſum poſtmodum oportuit ſubiacere. Nam in pœnam tanti ſceleris decreuit Eccleſia, vt in caſtello fortiſſimo donec tempus ſuæ miſerationis adueniret, ſub arcta cuſtodia teneretur.

De tranſitu regis Franciæ per Lombardiam.

POSTQVAM igitur rex Franciæ Philippus & ſui principes a Viterbio receſſerunt per Montem flaſconem directo itinere Thuſciam intrantes, vrbe veteri, Montebarque & Florentia vrbibus peragratis, in planum Lombardiæ ſubintrarũt, & per Bononiam, Modoetiam, & Parmam vſque Cremonam peruenerunt: vbi ciues tanti principis maieſtatem non attendentes, pro honore & reuerentia dedecus intulerunt: nam clientes aulicos, quorum intererat ante regis aduentum hoſpitia præparare, caſam communem pro ipſo rege rogantes cum ſua petitione vacuos & cum iniuria repulerunt. Cuius facti continuo pœnitentes ad ipſum in domo fratrum Minorum venerunt, petentes humiliter, vt ſatisfactione præambula, erga ipſos cor eius, quod ſciebant pro tanta illata iniuria commotum, mitigaretur. Sed nec ſic, nec aliter eis, licet multa ſub diſſimulatione fingeret, acquieuit. In craſtinum Mediolanenſes regis aduentum ſpeciali lætitia præſtolantes, verſus fines Cremonæ ſibi obuiam occurrerunt, & in vrbem introductum honorabiliter vſque ad regale palatium conduxerunt, duodecimque dextrarios phaleris decenter adornatos ſibi facientes præſentari. Rogauerunt etiam ipſum vt eorum vellet fieri dominus, ſuamque ciuitatem reciperet in tutelam. Quibus rex propter beneuolentiam ipſorum & honorem ſibi impenſum grates multas reddidit: ſed ſuper dextrariorum receptione & ciuitatis oblata dominatione ſe fecit totaliter excuſare. Rege itaque de Mediolano in craſtinum, conducentibus ipſum ciuibus, recedente, Marchiſius de Monte ferrato, vir nobilis & potens in illis partibus, regi obuiam pergens, eum honorabiliter recepit, & ei ſe ſuaque ſuæ voluntati promptiſſime repromiſit. Rex poſtmodum Vercellenſem ciuitatem attingens, & per terram Sabaudiæ tranſitum faciens, Suſam ciuitatem antiquam in Alpibus introiuit, ibique per triduum comitatu repauſato, montes Ciniſii die poſtera cum magno labore pertranſiuit. Denique per valles Moriennæ directo itinere vſque Lugdunum ſuper Rhodanum iter continuans equitauit; ac poſtea fines Burgundiæ penetrans per Cabilonem Maſconenſemque ciuitates tranſitum faciens vſque Digniacum abbatiam acceſſit. Poſtea vero Burgundionum regionem egrediens, per Trecenſem vrbem totaque Campania traiecta cum magno cordis deſiderio pagum Pariſiacum ſubintrauit.

De ſepul-

De sepultura Ludouici regis, & morte Alphonsi Comitis Pictauiæ.

CVM igitur illam nobilissimam vrbem Parisiensem rex Philippus attigisset, delatis ad Ecclesiam beatissimæ virginis Mariæ defunctorum loculis, scilicet sanctæ memoriæ Ludouici regis patris sui, Ysabellæ reginæ vxoris suæ, Ioannis Niuernensis Comitis fratris sui, Alphonsi Comitis Augi filii quondam illustrissimi regis Hierusalem, Ioannis & domini Petri cambellani militis, viri sanctitate præcipui, & amici quondam præcordialissimi sanctæ memoriæ Ludouici regis, qui omnes in peregrinatione Tunarum obierunt, cum magnis cereorum luminibus alternatim chori psallentium totam noctem in vigiliis transigerunt. Mane facto, rex cum ingenti frequentia populorum, plurimis Optimatum regni Franciæ comitantibus, & prælatis, processionibusque religionum Parisiis ordinate præcedentibus, patris reliquias cum cæteris defunctorum loculis ad illam nobilissimam sancti Dionysii abbatiam pedes ipse cum cæteris ambulans propriis humeris deportauit. Cuius Ecclesiæ conuentus in capis sericis reuestitus, cereorum accensis luminaribus quilibet in manu sua quasi per milliare occurrens obuius astitit, sanctasque reliquias cum magno desiderio suscepit. Sicque beati viri corpus vsque ad locum sepulchri hymnis canora celestibus monachorum & aliorum religiosorum atque clericorum turba prosequitur. Sed cum peruentum fuisset ad Ecclesiam, valuas Ecclesiæ clausas reperiunt, propter Senonensis archiepiscopi & Parisiensis præsulis præsentiam, qui ibi aderant in pontificalibus reuestiti. Nolebant enim monachi antiquæ exemptionis libertate fungentes, quod isti duo, a quorum iurisdictione Ecclesia totaliter est exempta, in præiudicium suum Ecclesiæ cum prælatis cæteris inducti [*induti*] taliter introirent, ne ipsi propter hoc aut eorum successores vsum & cōsuetudinem postmodum allegarent. Vnde accidit quod ante quam valuæ Ecclesiæ aperirentur, rege cum baronibus & prælatis de foris astante, quod ipsi extra metas diocesis Ecclesiæ sancti Dionysii deponere ornamenta pontificalia tunc abirent. Tandem in Ecclesia introeuntes, & patrato defunctorum officio, missisq; solenniter celebratis, sacrosancta regis ossa retro altare Trinitatis iuxta patrē suum Ludouicum regem inclytum & auum suum Philippum regem Augustum, in tumulo lapideo locauerunt, insignantes postmodum tumba mirabili monumentum. Cuius operis cælatura auri & argenti ditante materia, quæ fuerunt a mundi principio artificum operibus excellenter, vt creditur, supereminet vniuersis. Corpus vero domini Petri militis cambellani sui, viri, vt dictum est, vitæ laudabilis ad pedes eius sicut viuus iacere consueuerat superficiei terræ coæquatæ in simplici tumulo lapideo posuerunt. Ysabellis etiam illustris reginæ, Ioannisque Niuernensis Comitis parua segregatione loci distantia in dextro latere coniunctis tumulis locauerunt. Veruntamen de obitu Alphonsi Comitis Pictauorum & Tholosæ, & eius fine laudabili non arbitror omittendum. Qui cum a via prædictæ peregrinationis cum rege Franciæ nepote suo, & cum cæteris baronibus rediret ad propria, contigit illum cum vxore sua & copioso numero familiæ suæ in finibus Thusciæ ad quoddam castellum, quod Coruetum dicitur, diuertisse, & ibi primo infirmitatis molestiam persensisse: cuius contagium in tantum inualuit, vt non solum in ipsum & vxorem suam, sed in totam vtriusq; sexus familiam taliter pullularet, quod vix essent de ipsis aliqui qui sufficerent infirmis iacentibus necessaria ministrare. Qui cum diem suæ resolutionis cerneret imminere, testamentum disposuit, & in Ecclesia beati Dionysii in Francia cum suis patribus sepulturam elegit, assignans eidem Ecclesiæ sufficientes redditus pro suo anniuersario celebrando. Cuius corpus ad sepulchrum sui familiares post paucos dies a regis Ludouici fratris sui tumulatione detulerunt. Comitissam vero vxorem suam, quæ quasi eisdem diebus obierat, ad quandam abbatiam monialium, cui nomen est Grocciacum, quam in pago Meledunensi prope abbatiam Esdere ipsa fundauerat, sepulturæ honorifice tradiderunt. Comitatus vero Tholosæ & Pictauiæ, quia hæredes non habebant, ad regem Franciæ obuenerunt.

De coronatione regis Philippi.

ANNO Domini M.CC.LXXI. in festo assumptionis beatæ Mariæ Philippus rex Franciæ Remis fuit per manum Episcopi Suessionensis, vacante sede Remensi coronatus. Et quoniam a tempore Caroli magni regis Fráciæ & Imperatoris Romanorum, consueuerunt reges Franciæ iocosam spatam prædicti Caroli regis & Imperatoris, & in die coronationis suæ dum celebratur prædictæ coronationis officium in memoriam tam victoriosissimi principis a quodam de nobilioribus ante se facere teneri & deferri: illam rex Roberto Comiti Attrebatensi consanguineo suo militi probissimo tradidit illa die deferẽdam. Seruatur enim illa spata cum corona & sceptro regali ac cum cæteris regalibus ornamentis huiusmodi solemnitati aptis in Ecclesia beati Dionysii in Francia, quæ tenentur monachi illius Ecclesię vbicunque reges Franciæ coronati sint facere deportari. Rex autem in crastinum coronationis suæ baronibus & prælatis licentiatis Vermendense territorium visitauit. Vbi dum esset, a Roberto Comite Attrebatensi requisitus est, vt in terram suam venire dignaretur. Quod cum fecisset apud Attrebatum tanta lætitia & exultatione susceptus est per quatuor dies, quod nemo illorum qui viderunt meminerit se vidisse vel audisse fieri pro aliquo rege Franciæ in aliquo loco tantam lætitiæ iucunditatem. Villa enim per totum palliis & pannis varii coloris mirabiliter palliata, mandauit Comes Attrebati omnes dominas & domicellas illius patriæ, vt cum vxoribus burgensium vrbis choreas ducentes & lætitiæ & exultationi intendentes totam lætificarent ciuitatem. Rege igitur sic honorato, reuersus est ipse in Franciam, & in festo decollationis sancti Ioannis Baptistę beatum Dionysium patronum suum visitauit.

De moribus regis Philippi.

RECENSITIS igitur seriatim peregrinationis Tunarum actibus & reuersionis ab eodem loco euentionibus atque incommodis, competens est vt de moribus regis nostri Philippi illustrissimi, cui Dominus dedit sedem patris eius, aliquid proloquamur. Plerisque enim Scripturæ reperitur paginis, nequitia patris iniqui domum filii subuerti; econtrario vero meritis boni patris solidius roborari. Christus autem bonæ memoriæ Ludouico regi domum stabiliuit, dum Philippum eius filium in throno regali prouehi est dignatus. Denique dictum est Dauid a Domino; Si custodierint filii testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos, & filii eorum vsq; in seculum, sedebunt super sedem tuam. Super sedem paternam Philippus rex, vt dictum est, collocatus, patris sui nõ immemor præceptorum, quibus illum in extremis laborans imbuerat, ambulauit cum Domino, sapientum tractatibus corde vltraneo adhærendo. Et maxime tunc vsus est consilio & disciplina reuerendi patris Matthæi abbatis sancti Dionysii in Francia, viri religiosi & sapientiæ floribus adornati, cui super omnes assessores palatii regii, causas & vniuersa negotia regni sui, sicut & pater suus fecerat Ludouicus rex expedienda tradidit. Illo etiam tempore, quo post mortem Ysabellæ reginæ sine vxore fuit, cilicio, vt aiunt, vsus est, loricam desuper indutus. Domabat enim corpus suum ieiuniis & mirabili ciborum abstinentia se restringebat. Ex illo vero tempore ita frugalitatem seruauit vsque ad mortem, quod potius monachus quam rex vel miles, propter abstinentiam posset dici. Erat insuper omnibus blando eloquio, affabilis humilitatis gratia procliuis, & inter suos barones & milites mirabili mansuetudine residebat dominus absque vllo fastu superbiæ. Vnde his & aliis multis pollens virtutibus, toto tempore vitæ suæ pacem in regno suo meruit obtinere. Accidit enim tertio anno regni sui, scilicet anno ab incarnatione Domini M.CC.LXXII. quod versus Tholosam contra Fuxi comitem exercitum congregaret: cuius expeditionis causa talis fuit. Comes de Hermegniaco & quidam nobilis castellanus, nomine Girardus de Casabone inimicitias habentes ad inuicem, datis hinc inde diffidentiis, se inuicem ad bellum quotidie prouocabant. Contigit interea

Comitem

Comitem cum armata manu iuxta caſtellum Girardi tranſitum facere: quod Girardus comperiens ingenti æſtuat animo, putans ſe ab hoſtibus vilipēdi. Mox cum paucis militibus armatis ſuo caſtro egrediens hoſtes inſequitur, & quem primum obuiam habuit, ſcilicet fratrem Comitis ictu lanceæ interfecit, & Comitem cum ſuis fugere compulit. Comes vero fratris mortem vindicare deſiderans, & confuſionis ſuæ ruborem redimere volens, generis ſui potentiores adiit. Quorum vnus & principalis Comes Fuxi exiſtens, ad exterminandum Girardum & caſtrum eius ſubuertendum, quaſi exercitum congregauit. Quod vt Girardus comperit, ſentiēs ſe viribus imparem, nec ſe tanto generi poſſe diu reſiſtere, ad alas protectionis regis Franciæ ſe tranſtulit, & gentibus ſuis ſcilicet ſeneſcallis & bailliuis, qui in partibus illis in perſona regis patriam tuebantur ſe committens, eorum arbitrio ſe tradidit iudicandum. Et quoniam caſtrum proprium ad defenſionem minus idoneum videbatur, in quoddam caſtellum regis ſe, vxorem, & filios tranſtulit, putans quod hoſtes ſui caſtrum illud inuadere propter regem Franciæ non auderent. Sed Comes Fuxi & ſequaces ſui, gentes regis vilipendentes, nec verentes terram eius infringere, caſtrum tantis viribus oppugnarunt, quod tam per murorum fractionem, quam per portarum aditus introgreſſi, de regis & Girardi familia aliquos occiderunt. Et dum Girardum per caſtrum quærerent, furtiue foris egreſſus de manibus eorum taliter tunc euaſit. Cuius facti nouitas regem Philippum diu non latens, vt audiuit protinus ex nimia indignatione exæſtuans animo, eo maxime quod in primordio regiminis ſui, tales nullius operationis in reſpectu baronum Franciæ terram eius tam ſuperbe & hoſtiliter intraſſent, talem congregari iuſſit exercitum, qui ad multas barbaras nationes ſufficerent expugnandas. Non quia pauci ex tanta multitudine ad Comitem Fuxi & genus eius non ſuffeciſſent debellandum, ſed vt alii de partibus illis, atque iunctæ eiſdem exteræ nationes regis Franciæ potentiam attendentes, ipſum pertimeſcerent offendendum. Sicque verſus Tholoſam rege & exercitu ſuo congregato, terram Comitis ingrediuntur omnia depopulationi tradentes, & per multa viarum pericula montiumque ſublimium diſcrimina, caſtrum Fuxinenſe appropinquauerunt. Sed quia propter montes oppoſitos obſideri non poterat de prope, in propinquiori loco quo potuiſſent figi tentoria rex præcepit. Comes vero cum vxore & familia ſuiſque Albigenſibus munitionem intus occupans, in caſtri fortitudine, eo quod inexpugnabile videbatur, confidens, valuis clauſis, turribuſque baliſtariis cæteriſque defenſionis inſtrumentis munitis, ſe totis viribus defendere præparabat. Sed cum rex & eius exercitus prope caſtrum propter montem oppoſitum, vt diximus, accedere non valerent, iurauit rex, vt erat magnanimus, ſe nunquam a caſtri obſidione receſſurum, donec illud deditione vel vi reciperet expugnatum: habitoque cum ſuis conſilio miſit operarios qui montem celtibus ſcinderent, & iuxta pedes montium viam latam equitibus aperirent. Quod opus cum incœptum fuiſſet, & labore continuo talis operis artifices pedem montis abſcidiſſent. Comes videns firmum regis propoſitum, & in deciſione montis deciſores nihil tepidius agere, timuit valde. Communicato igitur cum ſuis conſilio, regem per nuntios ſupplicauit, vt iram erga ſe miſericorditer mitigaret, & ipſe corpus ſuum totamque terram ſuam in manu ſua traderet ad ſuæ beneplacita voluntatis. Poſtea vero veniens coram rege, & veniam humiliter poſtulans, tunc non obtinuit; ſed vinculis ligatus & ad Bellumquercum miſſus per annum vnum in forti priſione cuſtoditus eſt. Rex autem Fuxinenſe caſtrum & alia Comitis caſtella fortiſſima in manu ſua ponens, vxorem eius reuertens in Franciam ſecum adduxit, faciens eam honorabiliter cuſtodiri. Tandem anni curriculo reuoluto, Comes de priſione extractus, & aliquandiu in palatio conuerſatus, tantam gratiam apud regem obtinuit, vt ipſum nouum militem faceret, & magiſtros ac cuſtodes in armis traderet ad tyrocinia exercenda. Poſtremo vero de conſueta regum Francorum benignitate ac liberalitate terram ſuam illi reddens totaliter, liberum ad propria ire permiſit.

Incidentia. Eodem anno poſt biennem & nouem menſes ſedis Apoſtolicæ

vacationem in festo beati Egidii electus est Theobaldus de Placentia archidiaconus Leodiensis in Papam, cum esset absens in transmarinis partibus apud Acon, & quarto Idus Februarii consecratus Gregorius decimus est vocatus. Anno Domini M. CC. LXXIII. Radulfus rufus Comes de Assatio electus & coronatus fuit in regem Alemanniæ. Henricus rex Nauarræ Comesque Campaniæ duxit in vxorem sororem Comitis Attrebatensis Roberti, de qua genuit Iohannam postea Franciæ reginam. Comes Alensonis Petrus frater Philippi regis Franciæ desponsauit Iohannam filiam Ioannis Comitis Blesensis. Ioannes de Solliaco Bituricensis archiepiscopus obiit: post quem electus fuit magister Gaufridus de Ponte cheuron decanus Parisiensis: sed nec confirmatus, nec consecratus defunctus est. Cui successit magister Symon de Belloioco in Bria Carnotensis archidiaconus. Eodẽ anno venit Papa Gregorius circa quadragesimam apud Lugdunum Galliæ, celebraturus ibidem concilium generale. Ad quem salutandum accedens Philippus rex Franciæ cum multo nobili comitatu, cum tractasset apud ipsum de negotiis regni sui, benedictione eius percepta, in Franciam remeauit. Sed quia apud Lugdunum dominus Papa, sicut dictum est, debebat concilium celebrare, Philippus rex, vtpote in regno suo, dimisit ibidem milites & seruientes ad custodiam domini Papæ & cæterorum in eodem concilio congregandorum: præficiens eisdem militibus & seruientibus Ymbertum de Belloioco militem consanguineum suum. Anno Domini M. CC. LXXIIII. fuit dies Concilii assignata in Calendis Maii: & pluribus sessionibus habitis durauit Concilium vsque ad festum beatæ Mariæ Magdalenæ. In quo Concilio multa vtilia statuta fuerunt; scilicet de electione summi Pontificis & statu Ecclesiæ vniuersalis. Et propter subsidium terræ sanctæ fuit concessa decima a prælatis & procuratoribus Capitulorum & Ecclesiarum vsque ad sex annos. Circa finem Concilii venerunt Græcorum & Tartarorum nuntii solennes. Qui Græci ad vnitatem Ecclesiæ redire promittentes, in signum huius rei Spiritum sanctum a patre & filio confessi sunt procedere, symbolumque Apostolorum in communi Concilio solenniter decantauerunt. In eodem etiam Concilio plures ordines mendicantes sunt quassati, & bigami qui tonsuram clericalem tunc temporis deferebant de cætero ferre prohibiti sunt, ac vti priuilegio clericali. Numerus vero prælatorum qui ad hoc Concilium interfuerunt, quingenti Episcopi, sexaginta abbates, & alii prælati circa mille. Eodem anno cum rediret de Concilio Petrus de Charni archiepiscopus Senonensis, defunctus est, & successit eidem magister Gilo Cornuti præcentor Ecclesiæ Senonensis.

De secunda vxore quam accepit Philippus rex, & de morte regis Nauarræ Henrici.

ANNO vltimo prænotato Philippus rex Franciæ die Martis infra octauas assumptionis beatæ Mariæ virginis matris Domini, duxit in vxorem apud Vicenas, iuxta Parisios Mariam puellam nobilem filiam Henrici quondam ducis Brabantiæ ex filia ducis Hugonis Burgundiæ & sororem Ioannis tunc Brabantiæ ducis. Hanc quæ pulchra, sapiens, & optima erat, dilexit rex nimio affectu prout debuit & oportebat. Cum ergo de die in diem in gratiam regis & amorem excresceret, Petrus de Brocia regis Philippi Cambellanus, qui ipsum regem dominum suum tanta tunc familiaritate sibi tenebat astrictum, quod super omnes eidem in regis curia honor ab omnibus deferretur, quemadmodum inuidus alterius macrescens rebus opimis, multum dolere cœpit, vt aliqui affirmabãt, quod rex diligeret sic reginam. Cogitauit enim, vt forte sibi in aliquo conscius aut prudẽtia mulieris beneuole posse cognosci, aut suæ familiaritatis detrimentum erga maiestatem regiam posse pati. Et ideo, vt dixerunt aliqui, concipiens iniquitatem in corde suo, cœpit cogitare de die in diem, quomodo cor regis ab amore reginæ posset in aliquo diminuere, aut totaliter separare. Et quia de isto Petro fecimus mentionem, quis & vnde fuerit audientibus ignotescat. Fuit enim quãdo primo venit ad curiã sanctæ memoriæ Ludouici regis patris istius Philippi regis chirurgicus, pauper homo natus de Tu-

de Turonia. Poſt deceſſum enim Ludouici regis, cambellanus Philippi regis factus tantum dilexit eum rex, & credidit ei in omnibus, ac tam alte prouexit eum, quod omnes barones, prælati, & milites regni Franciæ honorem permaximum eidem & munera ſæpe ingentia conferebant. Timebant etiam ipſum, quia quicquid volebat apud regem operabatur. Vnde multum tædebat barones & indignabantur, quod tantam in regno & rege potentiam obtineret. Fecerat vero Petrus per potentiam quam habebat quendam conſanguineum vxoris ſuæ magiſtrum Petrum de Bauais Epiſcopum Baiocenſem, & maritabat filios ac filias ſuas vbi volebat ad ſuæ libitum voluntatis. Sed quantum ad præſens de ipſo tacebimus, ad materiam de ſe loquentem loco & tempore reuertentes. Eodem anno quo ſupra, Henricus rex Nauarræ Comeſque Campaniæ in regno Nauarræ defunctus eſt, relinquens de vxore ſua ſorore Comitis Attrebatenſis Roberti vnicam filiam Iohannam nomine totius terræ ſuæ hæredem. Hanc, quia adhuc in cunis erat, mater ſua cito poſt deceſſum patris ſui in Franciam aſportare feſtinauit, metuens ne contra ſeipſam & filiam Nauarrorum infidelitas aliquid moliretur. Rex vero Franciæ Philippus blande ſuſcipiens eam, fecit illam cum pueris ſuis apud Pariſios in domo regia honorabiliter educari, donec poſſet puerilibus annis tranſactis cum aliquo nobili principe matrimoniali copula fœliciter deſponſari, aut diſpenſatione ſummi Pontificis, ſicut rei poſtea declarauit exitus, cum filio ſuo primogenito: quia certũ erat eos in tertio gradu eiuſdem generis conſiſtere, & ab eodem ſtipite ducere parentelam. Spectabant enim ad ipſam puellam iure hæreditario Nauarræ regnum, Briæq; & Campaniæ Comitatus. Ideoq; Philippus tanquam tutor matris & filiæ, regnum Nauarræ in ſua protectione ſuſcipiens, ad recipiendum homagia procerum regni illius & fidelitates ciuitatum nomine hæredis Euſtachium de Bello marcaſio militem ſuum ad partes Nauarrorum. . . . effluxis perueniens, oſtenſis literis regiis & iuſſionibus, quos potuit de ciuitatibus ac baronibus ad partem regis Franciæ nomine hæredis attraxit. Pertranſienſque vſque ad Pampilionem regni illius regiam ciuitatem, garniſionem ſuam & gentes ſuas Francigenas tutiori loco quo potuit, ſagaciter introduxit. Et tunc paulatim fungens in perſona regis dominio cœpit animaduertere mores & conſuetudines Nauarrorum: proponens ad vtilitatem reipublicæ & regis honorem, ſi poſſet, cuncta pacifice gubernare.

De coronatione Mariæ Reginæ.

ANNO Domini M. C C. L X X V. congregatis apud Pariſios fere totius regni Franciæ baronibus & prælatis, ac de regno Alemanniæ quampluribus principibus, militibus & perſonis, in feſto ſancti Ioannis Baptiſtæ, Maria regina Franciæ fuit ibidem per manum Petri tunc Remenſis archiepiſcopi ſolenniter coronata & vncta, ſicut mos eſt reginas Frãciæ coronari. Sed tanta fuit ibi lætitiæ ſolennitas, quod nemo qui tunc viuens aderat, vt a pluribus affirmabatur, meminerit tam iucundam & ſolennem feſtiuitatem pro aliqua reginarum coronatione in loco aliquo fieri, vel exhiberi. Fuerunt enim barones & milites diuerſis & variis veſtibus purpureis induti, & nobiles mulieres veſtimentis & cicladibus auro textis & immenſis monilibus, tanquam filiæ Hieruſalem compoſitæ, & ad templi ſimilitudinem perornatæ. Populus etiam Pariſienſis ciuitatis ab omni opere vacans, & lætitiæ & exultationi ſolummodo intentus, ſolennitatem per octo dies & amplius protraxit: ciuitate per totum cortinis pannorum varii coloris & ornamentis pretioſis mirabiliter palliata. Ibidem tunc Gillo Senonenſis archiepiſcopus coram legato Romanæ curiæ domino Simone ſanctæ Ceciliæ presbytero Cardinali, qui præſens aderat querimoniam detulit, dicẽs quod in præiudicium Eccleſiæ ſuæ fuerat regina in eodem loco a Remenſi archiepiſcopo coronata. Quia ſicut legitur in quadam epiſtola Yuonis quondam Epiſcopi Carnotenſis ad Epiſcopum ſedis Belgicæ quæ eſt Remis & non pertinet extra prouinciam ſuam inunctio regum vel etiam reginarum. Sed ex parte regis ſic allegatum fuit, quod non erat vnde poſſet conqueri Senonenſis archiepiſcopus, quoniam capella regis Pariſiis exempta erat, & ideo ratione loci ad ipſum inunctio non ſpectabat.

De morte Ferrandi primogeniti regis Hiſpaniæ Alphonſi & infidelitate aui contra filios Ferrandi.

CIRCA idem tempus obiit Ferrandus regis Caſtellæ primogenitus, qui Blancham piæ recordationis & ſanctæ memoriæ Ludouici regis Franciæ filiam & ſororem Philippi regis a tempore patris ipſorum duxerat in vxorem. Cui ſi patrem ſuperuixiſſe contigiſſet, totius regni Hiſpaniæ dominatus iure hæreditario & pactis aliquibus inuenientibus obuenire debebat. Reliquit vero prædictus Ferrandus tunc defunctus ex prædicta coniuge ſua Blancha duos pueros, Alphonſum & Ferrandum regni Hiſpaniæ hæredes, niſi aui ſui Alphonſi regis perfidia & innata infidelitas obſtitiſſet. Noluit autem quod patre puerorum defuncto, primogenitus ipſorum in regno ſibi ſuccederet, allegans in contrarium conſuetudinem patriæ talem eſſe. Cum inter ipſum ex vna parte, & regem Franciæ Ludouicum defunctum in contrahendo matrimonio talis conditio pactioni intereſſet, quod eorundem puerorum primogenitus nullius fraternitatis ſucceſſione præiudicium inferente, auo vel patre ipſorum defunctis regnum Hiſpaniæ, & totius terræ dominatum pacifice obtineret. Habebat etenim ex parte matris ſuæ Blanchæ quondam reginæ Franciæ ius in illo loco regno Ludouicus rex; & ideo vt pax fieret inter ipſum & regem Alphonſum auum iſtorum puerorum, qui regnum Hiſpaniæ iniuſte detinuerat & tenebat adhuc; talis inter duos reges, ſicut ſupra diximus, de contrahendo matrimonio prædicto fuit pactio confirmata. Sed ille Pharao in ſuæ fraudis cumulum ius pueri totaliter auferre volens, alterum filium ſuum ſecundo natum de baronum Hiſpaniæ homagiis reueſtiuit, & quaſi ſe curis regni & occupationibus ſubtrahens, vtpote paralytici morbi contagio iam corruptus eum in parte regni præſentialiter introduxit. Et ita filiis primogeniti ſui ius regni totaliter auferens, nec matri eorum Blanchæ ſorori regis Franciæ Philippi dotem, nec pro victu redditus aſſignauit. Sic ergo domina venerabilis, nobilibus orta natalibus, viri ſui orbata conſortio, & quaſi omni humano auxilio deſtituta inter Hiſpanorum incultos habitus & eorum aſpectus horribiles remanſit cum pueris ſuis quamplurimum deſolata. Quod audiens & intelligens rex Franciæ Philippus, ſororis ſcilicet miſeriam, & nepotum ſuorum exhæredationem, vt vere benigni & compaſſibilis cordis erat, valde condoluit. Et tunc dominum Ioannem militem dictum de Acon, filium Ioannis quondam regis Hieruſalem buticularium Franciæ ſuum & regis Hiſpaniæ Alphonſi conſanguineum, cum aliis quibuſdam militibus in Hiſpaniam ad regem Alphonſum ſolenniter deſtinauit. Mandauit itaque regi Hiſpaniæ per ipſos, vt ſorori ſuæ ius dotis & nepotibus ſuis ſucceſſionem regni iuſtitiæ & pietatis intuitu cuſtodiret, vel ſaltem ſororem ſuam cum pueris ſuis in ſaluo conductu ad ſe redire in Franciam permitteret, ſi ita contingeret quod nollet eius monitis & precibus conſentire. Breui igitur tempore elapſo nuntii regales Hiſpaniam peruenientes & legatione ſua coram Alphonſo rege propoſita & perorata, id omnino indurato corde facere renuit; ſed tamen ad vltimum retentis pueris Blancham matrem ipſorum conſenſit in Franciam remeare. Hoc autem regis Franciæ nuntii attendentes, & eius pertinacem animum ac perfidiam intelligentes, nec eum precibus vel monitionibus domini ſui velle aliquatenus inclinari, indignatione permoti, in verba modum legationis aliquantulum excedentia proruperunt, & ipſe ſimiliter eos acerbis reſponſionibus refutauit. Ad vltimum autem poſt talem verborum altercationem dimittentes pueros cum Blancha redire nuntii feſtinarunt. Sed rex Hiſpaniæ ſuæ indignationis non immemor, per nuntium clam mandauit eos ad quendam paſſum, quem vitare non poterant, detineri, niſi fraudem eius buticularius Franciæ præſenſiſſet. Huiuſmodi rei vel mandati ſuſpicionem buticularius iam in corde conceperat, & ideo Blancham totamque comitinam ſuam ita celerrime abire coëgit, quod de duabus dietis niſi vnicam faciebant. Et ſic volente Deo, præuento regis Hiſpaniæ nuntio malum ipſorum gerente, manus & inſidias hoſtium euadentes, & per prædictum paſſum præ-

ſum prætereuntes ſeſe in poteſtate Regis Franciæ receperunt. Et non modicum poſt hæc Rex Franciæ ſororem ſuam cum lætitia ſuſcipiens, eam in ſanċta viduitate permanentem, ſicut decuit honorifice cuſtodiuit. Sed de proceribus Hiſpaniæ fuerunt aliqui qui regis ſui iniuſtitiam attendentes, contra pactum quod cum rege Franciæ initum erat, quo interfuerant, noluerunt homagium facere . . . regis ſui filio, quem, vt dictum eſt, in regni poſſeſſionem iam ex parte poſuerat, & vlterius totaliter ponere ſatagebat. Ex quibus vnus Iohannes . . . . miles ſtrenuus fuit, qui, quia rex Hiſpaniæ terram propter hoc ſuam & oppida confiſcauit, ad regem Franciæ Philippum ſe tranſtulit, promittens eidem, ſi vellet contra regem inſurgere, ſe eum pro poſſe ſuo fideliter iuuaturum. Quem rex blande ſuſcipiens, ipſi quandiu in regno ſuo extitit, in expenſis magnam ſummam pecuniæ miniſtrauit. Et licet multum contra regem Hiſpaniæ commotus eſſet, non ſtatim tamen exercitus congregauit. Sed cum ſuis fidelibus librato conſilio rem ad tempus diſtulit, donec iterum legationem apud Hiſpanias miſiſſet ad tentandum ſi forte poſſet regis animum per ſecundos nuncios à malo propoſito reuocare, & ſuis monitis, quæ quaſi preces erant, ad faciendam iuſtitiam emollire.

Incidentia. Eodem anno quo ſupra obiit Papa Gregorius X. cui ſucceſſit Innocentius V. frater Ordinis Prædicatorum, prius Petrus de Tarentia in Burgundia nominatus. Comes Attrebati Robertus qui ad viſitandum regem Siciliæ Carolum patruum ſuum cum vxore ſua fuerat in Apulia aliquandiu commoratus, reuertens in Franciam venit Romam: & dum eſſet ibi, accidit quod vxor eius infirmata moreretur, & ſepulta fuit cum ingenti honore in Eccleſia ſancti Petri. Cuius mors quamplurimum Robertum Comitem contriſtauit, quia propter bonitatem eius & pulchritudinem multum diligebat eam. Fuerat enim nobilibus orta natalibus & ſpectabili genere, vtpote filia cuiuſdam baronis Franciæ Petri de Cortenaio militis nobiliſſimi regum Francorum ſanguine dominati. De qua comes Attrebati maritus ſuus ſuſceperat duos filios, Philippum qui poſtea duxit in vxorem filiam Iohannis comitis Britanniæ Blancham neptem Edoardi regis Angliæ, & Robertum qui non longe poſtea mortuus eſt puer, ac vnicam filiam quam Othelinus comes Burgundiæ duxit vxorem. Et antequam reuerſus eſſet prædictus comes Attrebati Robertus in Franciam, Philippus rex Franciæ, conſilio Margaretæ reginæ matris ſuæ dedit Emundo fratri regis Angliæ Edoardi in vxorem, ſororem eiuſdem comitis relictam regis Nauarræ Henrici ſuperius nominati, quod multum comiti, vt dicebatur, diſplicuit vt agnouit. Circa idem tempus Almaricus clericus filius Symonis de Monte forti comitis Leyceſtriæ dudum in Anglia perempti, dum per mare ſororem ſuam vnicam quam habebat, duceret in VValliam ad Principem VVallenſium Ldelinum, vt eam acciperet vxorem, pergentes regis Angliæ Edoardi captus cum ſorore ſua fuit & diu in carcere retentus. Quod moleſte princeps ferens VVallenſium, non multo poſt tempore reuoluto à dominio regis Angliæ reſiliens, contra eum fortiter rebellauit, & montem quendam longum & arduum in confinio terrarum ſuarum nomine Seuandrus muniuit. Quod Edoardus rex intelligens ſtatim congregato exercitu, quamuis hyemalis temporis aſperitas ſuo eſſet exercitui importuna & nimis moleſta, montem illum per mare & terram obſedit. Sed de ſuis multi tunc perierunt: alij arctis viarum anguſtiis obruti, alij inſultu hoſtium ſubito interfecti. Tandem rex principem ad talem deditionem coegit, quod ad ſuum rediret dominium, & quandiu ipſe viueret poteſtate & nomine principis fungeretur: ſed poſt mortem ſuam principatus auctoritas ad ſuos hæredes, ſi quos forte generaret minime deueniret. His peractis rex vxorem ſuam eidem reddidit, quam cum fratre Almarico in cuſtodia detinebat, prius eam in ſua præſentia faciens principi maritali fœdere copulari. Almaricum vero, quia clericus erat, prælatis Angliæ reddens, non ſuo ſed prælatorum nomine fecit per longum tempus ſub arcta cuſtodia reſeruari.

De morte Ludouici primogeniti Regis Philippi.

CIRCA idem tempus, ſcilicet anno Domini M.CCLXXVI. obiit Ludouicus primogenitus filius regis Franciȩ Philippi impotionatus, vt murmurabant aliqui; & de hoc maxime in corde regis dedit ſuſpitionem Petrus de Brocia cambellanus. Nitebatur enim aſtruere clam non aperte quod mortem pueri regina Maria vxor regis procurauerat, & conſimiliter de reliquis primæ vxoris regis filiis facere moliebatur, vt ius & hæreditas regni Franciæ ad ſuos procreandos liberos deueniret. O nefanda lingua facinoris, quæ reginam bonam & optimam tanti mali dicebat auctorem, cuius erat veraciter inſcia & immunis. Maledicta ſit pacis æmula detractorum conditio, quorum ſtimulis amariſſimo felle tinctus animus, ſatagebat pium regem contra dilectam coniugem ſic immerito prouocare. Erant tunc duo pſeudoprophetæ in Francia vicedominus Laudunenſis Eccleſiæ, & quidam Sarabita peſſimus, quædam bequina Niuellenſis tertia pſeudopropheti ſſa. Qui vlla religione approbati Deo mentiti per arctam vitam quam deforis oſtendebant habere prophetiæ ſpiritum dicebantur. Sed vere ſpiritus mendax in eorum ore factus multos decepit, & ad credendum eis quamplurimos prouocauit. Suſpectum enim fuit aliquibus, quod eos Petrus de Brocia promiſſionibus illexiſſet, vt de regina aliquid dicerent, per quod poſſet à regis amore vel gratia aliquantulum ſeparari. Nam rex Philippus talibus motus ambagibus Abbatem ſancti Dionyſij in Francia Matthæũ quem præ ceteris fidelem conſiliarium habebat, & Epiſcopum Baiocenſem Petrum vxoris Petri de Brocia conſanguineum miſit ad bequinam ſuperius nominatam, vt ſciret de filio veritatem. Sed Epiſcopus prȩuento Abbate loquens cũ muliere, quid ſibi dixerit vel reſponderit ignoratur. Tamen Abbas ad illam poſtea perueniens, illi mandatum regis pro quo venerat, aperuit & ipſa nihil aliud reſpondens dixit: Epiſcopo ſocio veſtro locuta ſum, & quod à me petiit, bene dixi. Abbas autem quia ſine ipſo locutus fuerat cum illa Epiſcopus, & reſponſionibus mulieris permotus indignatus receſſit ab ea, cogitans aliquam proditionem eſſe factam. Redeuntes igitur ad regem Epiſcopus & Abbas, rex primo petiit ab Abbate quid apud mulierem illam inuenerant in reſponſionibus & mandatis. Abbas vero reſpondit, quod ipſum præuenerat Epiſcopus, nec ex quo eidem locutus fuerat ſibi quicquam noluit mulier reſpondere. Rex autem illico Epiſcopum mandans, & de prædictis ipſum interrogans, reſpondit Epiſcopus: Domine rex, mulier illa in confeſſione aliqua mihi dixit, ſed vobis nec alicui poſſum vel debeo reuelare. Ad quem rex iratus reſpondit: Ad illam confitendum non miſeram vos, nec ita rem dimittam, imo ſi poſſim veritas agnoſcetur. Tunc rex iterum ad prædictam mulierem Theobaldum Epiſcopum Dolenſem in Britannia & fratrem Arnulphum de viſemale militem Templi quantocius deſtinauit, qui ad ipſam in breui peruenientes, ſimul locuti ſunt cum ea dicentes, ſe nuncios eſſe regis. Et illa gratulanter eos ſuſcipiens dixit, quod ſecundum interrogationes eorum de iis quæ quærerent omnimode reſponderet. Eam igitur de multis interrogantes, ad vltimum reſpondit dicens: Regi dicite, quod ſi aliquid de vxore ſua quiſquam male locutus ſit, non credat talia; quia bona & fidelis ſciat veriſſime erga eum & ſuos plenarie toto corde. His & aliis auditis regales nuncij mulieri valedicto receſſerunt, & regi quȩ audierãt à muliere fideliter narrauerunt. Rex vero hoc audito, ſatis in corde ſuo intellexit, quod aliquos habebat in ſeruitio prope ſe, qui nec boni nec fideles erga ſe exiſtebant. Sed tunc cordis ſui voluntatẽ non aperuit, imo quantum potuit diſſimulauit.

De profectione Regis Philippi apud Saluam terram in Gaſconia.

PHILIPPVS Rex Franciæ à rancore quem contra regem Hiſpaniæ conceperat non decidens, ſed ſumma indignatione ferens quod ſororem ſuam ita quaſi orbatam liberis ſibi tranſmiſerat, iterum legationem ad ipſum ſuper huiuſcemodi rem deſtinauit. Veruntamen nec ſic, nec aliter ille ſecundus Pharao in malo propoſito pertinaciter induratus, nec verba paci & concordiæ ſatis conuenientia voluit reſpondere. Quapropter nuncij videntes ſuam legationem nihil proficere, ipſum ex præcepto ſui domini regis Franciæ diffidauerunt. Et ſic feſtinato itinere hæc domino

mino

mino suo omnia relaturi in Franciam redierunt. Tunc rex ex omnibus regni Franciæ prouinciis congregauit exercitum; tantaque ibidem fuit multitudo nobilium, & aliorum, quod quasi arena maris innumerabilis videbatur. Nec solum de regno Franciæ inclytam adunauit militiam, sed de contiguis regionibus duces & comites ad sui supplementũ exercitus aduocauit. Ducem Burgũdiæ qui de iure tenebatur; Ducẽ Brabantiæ; Comitẽ de Iuliers & Comitem Barri, aliosq; quamplures, qui de regno Alemanniȩ sola gratia cõuenerunt. Sed prius, vt moris est antiquis Francorũ regibus, visitato patrono suo, scilicet S. Dionysio cum sociis, & audita Missa ad altare Martyrum, vexillũ beati Dionysij de manu Abbatis illius Ecclesiæ tunc accepit. Sicque iter arripiens per Aurelianensem vrbem & Bituricam regionem, finesq; Pictauorum peragrans versus partes Hispaniæ cum suo exercitu accelerauit. Sed interim venerunt quinq; milites missi ex parte regis Hispaniæ nuncij qui per septem dies in exercitu regis Franciæ existentes vix accessum ad regem habuerunt, vt ostẽderent quod ex parte domini sui afferebant. Tandem concessa eis copia cum rege loquendi, magna extollentia protinus garrulantes eum ex parte domini sui diffidauerunt, & pompose minas, si contra dominum suum insurgeret, protulerunt. Tunc rex prudenter & moderate respondens nec se iactans de aliquo, respondit, quod intendebat regnum intrare Nauarræ, & pertransire vlterius, si valeret, regnumque, si posset, Hispaniæ inuadere attentaret. Quod intelligentes nuncij festinato itinere ad propria redierunt. Ex illa autem hora rex Franciæ nimia indignatione permotus eo quod ipsum rex Hispaniæ tam superbe diffidauerat, firmo proposito regnum ipsius hostiliter intrare disposuit, dicens dedecus & opprobrium fore sibi & regno Franciæ, nisi istam præsumptionem & dedecus vindicaret. Tandem in extremis partibus regni sui prope portus Cysereos in terra Gasconis de Birardo ad quandam villam quæ Salua terra nuncupatur, suum exercitum quasi innumerabilem congregauit. Qui si posset cõmode in Hispanias introduci, credebatur sufficere ad deditionem regni Hispanici & etiam ad alias debellandum exteras nationes. Sed multis incommodis impedientibus vlterius exercitus transire non potuit, quia ad sustentationem tanti populi dape frumentaria & pabulis equorum male prouisum fuerat, cum iam antequam portus Quisereos & difficultates montium ingredi incepissent, hominibus & equis necessaria, rara, & carissima venderentur. Præterea hyemis instantis periculum quod iam intrabat in ianuis, multas ventorum & frigoris molestias & madefactiones imbrium minabantur. Nec propter hoc adhuc exercitus restitisset, si rei frumentariæ & pabulorum sufficientia posset alicubi reperiri. Tunc inuito rege qui ardentissime cupiebat Hispanias introire, proditorum, vt creditur, consilio oportuit exercitum reuerti, donec veris amœnitas & necessariorum sagax prouisio iter facilius & commodius præparasset.

Quomodo Robertus Comes Attrebatensis missus à rege Franciæ in Nauarram fuit.

PAVLVLVM antequam Philippus rex Franciæ ad Saluam terram viã inciperet dominus Eustachius de Bellomarchasio miles quem ipse rex miserat in Nauarram ad regem illius gentis in manu sua conseruandum, cum vellet aliquas consuetudines Nauarrorum iniustas in melius, si posset, commutare, orta contentione propter hoc inter ipsum & barones patriæ, fuit ab ipsis & Pampilionis ciuibus apud Pampilionem in castello siue burgo cum suis Francigenis tunc obsessus. Quod rex Franciæ intelligens misit celeriter ad sui liberationem & Nauarrorum perfidiam vindicandam Robertum Attrebatensem comitem & Ymbertum de Bello ioco Franciæ conestabularium præcipiens eis, vt de senesdam Tholosæ Carcassonæ Petragori & Belliquadri exercitum congregarent, & quamcitius commode possent regnum Nauarræ ad gentis suæ subsidium introirent. Duos etiam viros nobiles & potentes in illis partibus Gasconem de Biardo & comitẽ Fuxinensem vt assumerent in suum adiutorium voluit & mandauit. Comes igitur regis Attrebati mandatũ regis adimplere desiderans, ascitis ex præcepto eius duobus prædictis nobilibus de illis partibus tãtum collegit exercitum, quod ad viginti millia hominum vel amplius

tam equitum quam pedestriū poterat æstimari. Tali ergo congregato exercitu versus finem terrę Gasconis de Biardo in castello ipsius quod Mollans nuncupatur aliquantulum restiterunt, donec consuluissent, quomodo possent commodius Nauarræ difficiles aditus penetrare. Interim dum hæc aguntur, vnus de Nauarrorum Principibus nomine Petrus Sauces à malo ceterorum proposito resiliens, regique Franciæ & dominæ suæ regni Nauarrę hęredi de cetero consentire volens per Garsium Moraui regis Franciæ aduersariorum principem & capitaneum vna nocte in lecto suo quiescens cum quinque aliis personis proditionaliter fuit interfectus. Cuius necem vxor & amici omnimode vindicare cupientes, domino Eustachio quem Nauarri in castello vrbis, sicut dictum est, obsederant se si vellet cum ipso includere, vel difficultates portuum & introitus taliter liberare, quod genti suæ liber pateret aditus & egressus. Sed interea Comes Attrebati, qui, vt diximus, iuxta introitum portuum cum valida manu peditum & equitum se tenebat portus Cysereos euitando, & in partem alteram per montes Pyreneos & terram Regis Arragonum transitum cum magna difficultate fecerat, in regnum Nauarræ suum exercitum introduxit, veniensque vsque ad vrbem Pampilionam, eam die Iouis ante natiuitatem beatæ Mariæ virginis tunc obsedit. Et quia contra eum ad prœlium qui intus erant, exire non audebant, Comes erectis ingeniis fecit eos fortiter de die in diem assaillire. Intus erat Garsius Moraui Petri Sauche, vt diximus, interfector; Gonsalues & multi alij Principes Nauarrorum, qui dominum Eustachium de Bello mercasio prædictum & suos Francigenas fortiter opprimebant: & ipse similiter eos sæpe vice reciproca damnificabat in pluribus, & insultus eorum vacuos repellebat.

Quomodo Pampiliona capta fuit.

CVM autem Comes Attrebati per suas petrarias, mangonellos & alia ingenia domos ciuitatis quamplurimum destrueret, tantus timor ciues turris arripuit quod potius de fuga cogitarent, quam cōtra Comitem & gentes suas in bello cōfligere aut intra ciuitatis mœnia se tueri. Propter qđ Garsius Moraui & alij principes factionis nocte superueniēte choreas ducentes & exultantes cantabāt magnis vocibus, vt ciues suos lætos facerent & exercitum deterrerent, quasi hoc sibi prouenisset ex feruenti desiderio contra hostes suos in crastinum prœliandi. Sed omnes mediæ noctis caligine obumbrante, remanentibus ciuibus in periculo, turpiter aufugientes, & per regnum circumquaque suis locis adeuntes latuerunt. Garsius vero & Moraui qui tam timore parentum Petri Sauche quem occiderant, quam exercitus Regis Franciæ, ad Regem Castellę se transtulit festinanter. Erat enim ad septem leugas introitus regni Nauarræ non cum magna multitudine bellatorum, & ibi finem huius rei præstolans se tenebat. Mittebat Cathalanos contra dominum Eustachium ad ciuitatis subsidium, & iam ad tres leugas vrbis conuenerant: sed cum audissent Regis Franciæ exercitum aduenisse ante Pampilionem, vlterius pertransire non audentes, effracti & vacui ad illum qui eos miserat redierunt. Mane igitur facto sciens & dolens Comes Attrebati quod proditores euasissent, misit conestabularium in vrbem ad loquendum cum ciuibus, qui cum magna petebant instantia recipi in tutelam. Et propter hoc pauore exterriti ad magnam Ecclesiam beatæ Mariæ confugerant, vt ibi saltem mortis vel captiuitatis suæ remedium inuenirent. Sed dum adhuc ad eos loqueretur, pedestris populus de exercitu supra muros ciuitatis vacuos defensoribus ascendens, & in vrbem nullo iubente, & inuitis suis capitaneis, qui eos quantum poterant refrænabant, prædandi cupidine introiuit. Nec fuerunt isti valoris homines nec nati de Francia, sed de terra Gasconia, de Biardo & Fuxinensis Comitis Albigenses: nec solum vrbem spoliis prædati sunt, sed quod deterius est, tanquam Sarracenos & hostes fidei tam mulieres quam homines crudeliter occidebant; & etiam quod erat nequissimum, matronas & virgines obstuprabant. Ad cumulum etiam sui sceleris in tumbam Henrici Regis, qui iacebat in maiori Ecclesia beatæ Mariæ, manus sacrilegas iniecerunt, & quia eam esse auream quæ de cupro fuerat deaurato crediderunt, totam de loco euellentes dilaceratam reliquerunt. Hoc intellecto Comes Attrebati valde condoluit, mandans canoni-

cos qui

cos qui præ timore aufugerant, & eis & ciuibus benigne compatiens ſecuritate & libertate condonata, redditus confirmauit, & in quantum potuit de præda quam manus ſceleratiſſimæ rapuerant, aſſignauit. Capta itaq; Pampiliona, omnes ciuitates alias & munitiones, exceptis ſeptem caſtellis, occupauit, aliosque regis aduerſarios quos in ciuitatibus & caſtellis inuenire potuit, cepit & incarcerauit: ſiluitq; terra in conſpectu eius diſſenſionis complicibus profligatis.

Quomodo Comes Attrebati iuit loqui cum Rege Hiſpaniæ, & de reditu eius in Franciam.

AVDIENS autem rex Hiſpaniæ quod comes Attrebati Pampilionem expugnaſſet & totum regnum Nauarræ regi Franciæ poteſtati ſubiugaſſet, nec non quod & ipſe rex Franciæ apud Saluam terram in Gaſconia contra ipſum exercitum congregaſſet, mandauit eidē comiti tanquam ſuo cōſanguineo chariſſimo, multis ſubiunctis precibus, quod ad ipſum ſecure viſitandum accederet pariter & loquendū; haberet enim libenter, vt mandabat, cum ipſo familiare colloquiū. Sed comes Attrebati ſuper hoc inconſulto rege Franciæ, id ratus eſt fieri non debere. Sciebat etenim quod rex Francię & rex Hiſpaniæ ſeipſos ad inuicem diffidauerant; & quod rex Franciæ tūc cum potenti exercitu exiſtens apud Saluam terrā in Gaſconia moliebatur hoſtiliter in Hiſpanias introire. Et propter hoc regi Francię ſignificauit comes Attrebati, vt ſuper huiuſcemodi rem ſuū ſibi mandaret beneplacitū volūtatis. Conſentiente igitur rege Francię, qui nullam de comite malā ſuſpitionem habebat ad ipſum in Hiſpanias viſitandum. Quem Alphonſus rex gratulanter, vt decuit, læte ſuſcipiens & multum honorans, ad vltimum multis verbis præambulis exorauit, vt de pace cōponenda inter ipſum & regem Francię omnimode laboraret. Interim rege Franciæ Philippo reuerſo in Franciam hoc ſtatim apud Hiſpanias eſt cognitū, & regis Hiſpaniæ ore proprio fuit Attrebatenſi comiti intimatum. Quo audito comes Attrebati & multis aliis de ſtatu regis Franciæ, admiratione perculſus, redire quamcitius potuit accelerauit, & etiam ſuſpectum habuit, quod ſi rex Franciæ vlterius proceſſiſſet, proditionem aliquam incurriſſet. Enimuero quia is qui ſtatū curiæ regis Franciæ nuncians, ita ſciebat de conſilio regis, & prope ipſum eſſe de neceſſitate oportebat, comes Petrum de Brocia cambellanum habuit tunc ſuſpectum. Reuerſus autem in Nauarram, quid agendum eſſet de vrbe Pampiliona, Priſionibuſque ſuis maiores qui ſecum erant conſuluit, videlicet vtrum rebus ſic ſe habentibus rediret in Franciam, aut illic adhuc propter caſus fortuitos qui poſſent accidere, remaneret. In hoc ergo maiorum conſenſit conſilium, quod prius ſacramentis à militibus Petri Fauche de fidelitate ſeruanda receptis, bonis & villis ciuitatibuſque ſibi pacifice fœderatis, ſi partem militiæ ſuæ domino Euſtachio de Bellomercatio dimitteret, poſſet ſecure in Franciam remeare. Quo facto comes reuerſus in Franciam, rei geſtæ proceſſum & ordinem, & quid viderat & audierat apud regem Hiſpaniæ, Philippo regi Franciæ domino ſuo quamcitius potuit enarrauit. Vnde rex dolens quamplurimum in corde ſuo cogitauit illum per quem ſui ſtatum hoſpitij ita ſciebat aut prope ſe morari in ſeruitio, aut de ſuo conſilio intereſſe. Et propter hoc de cetero fuit in dubium, cui ſe crederet aut ſua conſilia aperiret.

Incidentia. Circa idem tempus in quadrageſima venerunt nuncij Tartarorum in Franciam ad regem Philippum, dicentes eidem ex parte domini ſui regis Tartarorum, quod ſi ipſe rex Franciæ, quia cruce ſignatus erat, proponeret contra Sarracenos ad partes Syriæ in Acon transfretare, dominus ipſorum conſilium gentis ſuæ & iuuamen totaliter ac fideliter promittebat. Si autem veri nuncij aut exploratores fuerint, Deus nouit. Non enim erant Tartari natione nec moribus, ſed de ſecta Georgianorum Chriſtiani, quæ natio Tartaris totaliter eſt ſubiecta. Ipſi vero ex parte regis ad abbatiam ſancti Dionyſij in Francia ducti ſolemnitatē Paſchæ ibidem celebrauerunt morem Chriſtianum per omnia oſtendentes; & poſtea, vt dicebatur, cauſa conſimili ad Edoardum regē Angliæ peruenerunt. Papa Innocētius V. obiit, cui ſucceſſit Adrianus, huius nominis V. natione Ianuenſis. Hic cū ſediſſet

menſe vno & diebus nouem, defunctus eſt. Cui ſucceſſit Iohannes XX. natione Hiſpanus. Anno Domini M.CCLXXVII. Iohannes Papa cum ſibi vitæ ſpatium in annos plurimos extendi crederet, & hoc etiam coram multis aſſereret, ſubito cum camera noua quam pro ſe Viterbij circa palatium conſtrui fecerat, ſolus ipſa ruente corruit, & inter ligna & lapides colliſus, ſexto die poſt caſum perceptis omnibus ſacramentis eccleſiaſticis, expirauit. Sepultus eſt autem in eadem vrbe in Eccleſia ſancti Laurentij.

De captione Petri de Brocia & eius morte.

EODEM tempore accidit quod quidam monachus quaſdam afferret literas regi Franciæ Philippo apud Meledunum ſuper Sequanam exiſtenti, quas, vt dicebat, reliquerat in domo ſiue hoſpitio abbatiæ ſuæ in vna pixide quidam nuncius illic præteriendo mortuus; qui illos de abbatia ſua adiurauerat, ne alicui literas illas traderēt niſi regi. Rex autem monachum grate ſuſcipiens mandauit illico conſilium ſuum, & aperta pixide, literas illas aſpicientes, inuenerunt eas ſigillo Petri de Brocia ſigillatas. Sed quid in eiſdem contineretur literis, omnibus præter ſtricto regis conſilio fuit, & adhuc eſt ignoratum. Admirante tamen multum regis conſilio ſimiliter contentum in literis, rex de Meleduno recedens venit Pariſios, & iterum ibidem habens cum ſuo conſilio colloquium, dum poſtea ſe traxiſſet apud nemus Vicenarum iuxta Pariſios, Petrus de Brocia ibi captus, primo Pariſiis incarceratus, & poſt apud Ianuillam in Belſia ductus, fuit ibidem in turri fortiſſima collocatus. Quo audito & intellecto Epiſcopus Baiocenſis Petrus conſanguineus vxoris, vt diximus, dicti Petri de Brocia incarcerati, ſtatim de regno Franciæ recedens, ad curiam Romanam ſe tranſtulit. Vbi tanquam exulem ſub protectione ſummi Pontificis & Eccleſiæ ipſum opportuit longo tempore permanere. Non delonge poſtea Petrus de Brocia Pariſiis reductus & in carcere poſitus, fuit ibidem præſentibus ducibus Burgundiæ & Brabantiæ ac Roberto Attrebatenſi comite communi latronum patibulo ſuſpenſus. Cuius mortis cauſa apud vulgus incognita, magnam cunctis qui audierunt admirationem & murmurationis materiam miniſtrauit. In hoc etiam facto poſſumus patenter aduertere, quam ſtultiſſimus eſt homo pauper de humili plebe natus, regis alicuius aut principis in ſeruitio poſitus, cum ipſum ad altum ſtatum fortuna prouexerit, ſi par nobilibus aut magnatibus voluerit effici vel videri. Nec enim vnquam tam alte fortuna prouexit aliquem, vt non tantundem ſibi quantum permiſerat minaretur. Petrus autem de Brocia ſicut cedrus Libani in regno Franciæ fortunaliter exaltatus, & in altiori loco volubilis fortunæ poſitus, dum ibidē permanere credidit, reuolutione vnica rotæ fortunæ plus decidit, quam fuerat in duplo centies eleuatus. Et non ſolum ipſe cecidit, ſed & omnes qui eius ope promoti fuerant, ſeruitia perdiderunt.

Eodem temporis concurſu defuncto, ſicut ſuperius dictum eſt, Iohanne Papa, dominus Iohannes Gaitanus natione Romanus de genere Vrſinorum in Papā eligitur, & Nicolaus huius nominis tertius nuncupatur. Hic autem anno Domini M.CCLXXVIII. ſtatim poſt promotionem ſuam Carolum regem Siciliæ à vicariatu Thuſciæ amouit, & conſtitutiones faciens tam de electionibus prælatorum, quam de electione Senatoris vrbis Romæ, ſe in Senatorem ad vitam fieri procurauit, faciens per ſuos parentes ſenatoriam fere per duos annos regi. Hic miſit ad Carolum regem Siciliæ in Apuliam vnum de ſuis Cardinalibus, volens ſimiliter amotione Vidariæ, [*Vicariæ*] Thuſciæ, ac Senatoriæ vrbis Romæ, eius continentiam, patientiam & obedientiam experiri. Sed hunc relatione Cardinalis in omnibus & per omnia magis bonum & humilem atque diſcretum quam credidit inueniens, dixiſſe fertur: Fidelitatem habet à domo Franciæ, perſpicuitatem ingenij à regno Hiſpaniæ, diſcretionem verborum à frequentatione Romanæ Eccleſiæ curiæ: alios poſſemus ſuperare, iſtum autem non poterimus. Magiſter Iohannes de Aurelianis cancellarius Pariſienſis per Papam Nicolaum ad epiſcopatum Pariſienſem promotus, ſæculo vale faciens totum dimittit, & in domo fratrum Prædicatorum Pariſiis religionis habitum aſſumens, pauper ibidem cum pauperibus deuote Domino famulando

mulando

mulando huius vitæ peregit incolatum. Circa idem tempus Bondodar Babyloniæ Soldanus, qui Antiochenam vrbem destruxerat, & Christianitati in partibus transmarinis fecerat multa mala, congregans exercitum magnæ multitudinis in Turcia, cum Tartaris habuit conflictum, sed maxima parte sui exercitus à Tartaris cęsa, ipse lethaliter saucius redire compellitur in Damascum. Quo non multo post mortuo, succedens eidem filius eius non diu pacifice dominium gubernauit. Nam plures amiralij contra eum conspirantes, ipsum in castello fortissimo, quod Letrat dicitur, iuxta Babylonem cum suis factoribus obsederunt. Vnde inter ipsos paulatim tanta pullulauit discordia, quod se passim communiter & vbiq; alterutrum occidebant.

De aduentu Caroli Principis Salernæ in Franciam, & de itinere Regis Philippi apud montem Masceij.

ANNO Domini M.CCLXXIX. Princeps Salernæ Carolus regis Siciliæ illustrissimi Caroli filius veniens in Franciam cum magno honore à rege & baronibus est receptus, ac pro eius amore & reuerentia dedit licentiam Philippus rex in ludis tyrociniorum milites exercendi. Fecerat enim parum ante rex Franciæ fratrem suum Robertum comitem Clari montis militem nouum, & cum illo quamplures alios: quibus & multis aliis ob honorem & amorem principis cognati sui dedit ad tyrocinia exercenda, arma & equos quamplurimos affluenter. Ipse vero rex per tyrocinia commouendo milites ad probitatem discurrens, quos pedites inueniebat releuans dando equos animabat iterum ad conflictum & certamina subeunda. In quodam igitur illorum tyrociniorum comes Clari montis prædictus iuuenis & nouus miles armorum pondere prægrauatus, & malleorum ictibus super caput pluries & fortiter percussus, vexatione cerebri intonitus, decidit in amentiam perpetuam. De quo damnum & dolor maximus emanauit. Erat autem forma egregius & statura mediocriter eminens, cuius animus ad probitatem tendens peruenire poterat, si Dominus annuisset. Habebat vero vxorem filiam dominæ de Borbona vxoris quondam fratris ducis Burgundiæ Roberti, & post comitis Attrebatensis Roberti, de qua plures pueros postea genuit & suscepit. Reuerso denique postea Salernæ principe Carolo ad patrem suum in Apuliam: Rex Franciæ Philippus anno Domini M.CCLXXX. congregatis totius regni sui baronibus profectus est apud montem Masceij in Gasconia. Ad illas enim partes accedere debebat Alphonsus Hispaniæ rex tractaturus de pace super iniuria dominæ Blanchæ sororis Franciæ regis, & puerorum eius filiorum defuncti Ferrandi primogeniti sui superius nominati, quos iure regni priuare totaliter nitebatur. Existente igitur rege Hispaniæ & aduentato apud Baionam Gasconiæ ciuitatem maritimam congregabantur hinc inde per plures dies regales & solemnes nuncij pro dicto negotio expediendo apud aquas. Sed cum minime ita proficerent, & teneret firmum propositum rex Franciæ iterum exercitum congregandi, mandauit interim Papa Nicolaus vtrique regi sub pœna anathematis quam in discordantes ferebat, vt saluis vtrinque iustis rationibus in pacem & concordiam ad honorem Dei & vtilitatem Ecclesiæ cōuenirent. Destinauit adhuc solemnes nuncios ministros generales fratrum Prædicatorum & Minorum. Sed indignatione inter reges pullulante, ipsi negotium ad finem producere nequiuerunt. Et licet rex Franciæ satis esset summo Pontifici obediens, recedens tamen de monte Masceij absq; effectu negotij, apud Tholosam se transtulit, ibiq; ad eum perueniens Petrus Aragoniæ rex cum magno honore susceptus est, & donis ac iocalibus quāplurimis honoratus. Sed ingratus tāto honore & beneficiis, statim reuersus in regnum suum consilio vxoris suæ Constantiæ reginæ Manfredi quondam damnati filiæ, Siculis qui iam contra regem Siciliæ Carolum conspirauerant, confœderatus est. Nam missi Siculorum Panormitanorum maxime & Messenensiū ad ipsum tunc conuenerant, dicentes quasi contra regem Carolum vellet cum ipsis insurgere, & eosdem tueri, de cetero ipsum in regem & dominum reciperent & haberent.

Anno posterius nominato Nicolaus Papa in Suriano castro prope Viterbium moritur, & vacauit sedes quinque mensibus & diebus viginti. Eodem anno Se-

quana flumen Galliæ; circa principium mensis Ianuarij sic suos transcendit alueos, quod Parisiis duos pontes & aliis locis quamplures fregerit, atque ita circumquaque inundauit ciuitatem Parisiensem, quod nequiret à parte villæ sancti Dionysij absque nauigio ingredi, & ex alia parte infra muros vsque ad crucem Hemondi per totam plateam Maberti vasa naualia discurrebant. Hambaldenses quamcito mortem Nicolai Papæ sciuerunt, conuocata parte sua capitolij & crocharium vrbis Romæ existentium sub custodia vicariorum, quos idem Papa constituerat par dominium inuitis Vrsinis in vrbe habuerunt. Itaq; ex pacto inter eos habito pro parte Hambaldensium vnus & pro parte Vrsinorum alius in capitulo Senatoris officium gerentes fuerunt constituti. Sub quorum regimine multa homicidia plurimæque dissensiones & alia mala quamplura sunt habita tam in vrbe quam in eius destrictu & tamen impunita.

Anno Domini M. C C L X X X I. dominus Symon S. Ceciliæ presbyter Cardinalis natione Gallicus de Montpicem in Bria in Papam eligitur, & apud vrbem veterem x. Cal. April. consecratus, Martinus huius nominis I I I I. est appellatus. Is electus in Senatorem vrbis Romæ ad vitam, loco sui substituit regē Siciliç Carolū, & de domo seu familia ipsius regis sumpsit milites ad regendum patrimonium Ecclesiæ Romanæ. In Romaniola vero destinauit dominum Iohannem de Apia comitē cum soldenariis Francigenis fere octingentis contra Guidonem Montisfeltri, qui terram Ecclesiæ Romanæ detinebat illis in partibus occupatam. Iste autem Guido de ciuitate in ciuitatem se transferens malitiose, infra fortericias se tenens, rapiebat interdum prædas, vnde sui sequaces pascebantur. Eodem tempore apud vrbem veterem orta fuit discordia inter gentem regis Siciliæ & Vrbeueteranos, assensu, vt dicebatur Rauerij capitanei Vrbeueterani, qui volebat quod rex Siciliæ & Gallici damnum & vituperium sustinerent. Nam cum tumultus magnus in ciuitate oriretur contra Gallicos, & clamores validos emitterent Vrbeueterani mortem ad Gallicos exclamantes, sæpe vocatus Rauerius vt gentem suam refrænaret, se fingebat infirmum. Sed Francis ad arma concurrentibus, tandem cessauit dissensio, aliquibus tamen hinc inde vulneratis & quampluribus Vrbeueteranis interfectis.

De rebellione Siculorum contra Regem Carolum assensu Petri de Arragonia.

CIRCA idem tempus Petrus Arragoniç rex, vxoris suæ Constantiæ reginç arte callida circumuentus, quæ se hæredem regni Siciliæ faciebat, assensum dedit Siculis qui contra dominum suum regem Siciliæ Carolum cōspirauerant, si aduersus ipsum & gentem suam insurgeret pro posse suo eosdem iuuare fideliter & tueri. Sed ne credatur Constantia in regno Siciliæ ius habere, pauca hic de suis progenitoribus proloquatur. Fredericum enim auum suum Imperatorem Romanum & regem Siciliæ Innocentius Papa I I I I. propter suos excessus & culpas innumeras indignū imperio & regno omniq; honore & dignitate in Concilio Lugduni eodē approbante sacro concilio reddidit; & ne regnaret vel imperaret de cetero abiectū denuncians sententiando priuauit. Cum autē postea ad dispositionē Ecclesiæ Romanæ regnū Siciliç, cuius iuris & proprietatis existit, esset libere deuolutū, & prędixisset in concilio præfato Romana curia de illo regno se prouisurū: Corrardus filius Frederici prædicti de filia regis quondam Hierusalem Iohannis sui patris sequendo praua vestigia, illud regnum præsumptione temeraria occupauit. Eo etiam subtracto de mundo, Manfredus princeps Tarentinus istius Constantiæ reginæ pater, quem sæpe dictus Fredericus de damnata copula susceperat, contra iuramentum fidelitatis quod Ecclesiæ Romanæ præstiterat, veniendo sub quadam Corrardini filij dicti Corrardi nepotis sui simulata protectione tutatoria, ad dictum regnum Siciliæ manus occupatrices extendit. Propter quod, & alios suos actus nefarios Alexander Papa quartus ipsum Tarentini principatu & omni alio honore indignum sententiando priuauit & priuando totaliter denunciauit. O Cōstantia mulier detestabilis, quæ male suasa à diabolo tot mala fieri impetrasti, & tot bona quç cōcepta fuerant & fieri poterāt impedisti. Erat enim Christianissimus rex

Siciliæ Carolus cruce ſignatus magnumque apparatum præparauerat in terræ ſanctæ ſubſidium profuturum,& ad regnum Hieruſalem, cuius ius emerat, cõquirendum. Debebat vero illuc in breui proficiſci,vt gẽtem Sarracenicam Chriſtiani nominis inimicam expugnaret,ſi Dominus annuiſſet. Sed totius boni impeditor diabolus currens ad ſua arma vetuſtiſſima,per quę priuauit hominẽ de gaudiis Paradiſi, ita commouit Siculos hortatu & conſilio reginæ Conſtantię Petri Aragoniæ vxoris, quod ſtatim de Aragonia reuerſis ipſorum nunciis tyrannidem arriperent contra gentem regis Caroli Gallicanam. Nam ſuccenſi rabie Panormitani & Meſſanenſes rebellionis ſpiritum aſſumentes, Gallicos omnes qui infra Siciliam morabantur tam mares quam fœminas, ſenes & iuuenes in contemptum regis Caroli occiderunt. Et quod deteſtabilius fuit latus aperientes mulierũ prægnantium,quæ dicebantur à Gallicis concepiſſe, partus occidebant antequam naſcerentur. Hoc audito & intellecto Petrus Aragoniæ rex ſtatim parauit nauigium & gentes in magna multitudine congregauit,vt Siculos,ſi opus eſſet,contra regem Carolum adiuuaret. Sed ne perciperetur eius quam conceperat iniquitas,miſit ad Romanam curiam ſolemnes nuncios fingendo ſignificans,quod cum ſumptuoſo & ſolicito apparatu ad Dei Eccleſiæ ſeruitium & exaltationem catholicæ fidei verſus Africam ſuper barbaros ſuæ potentiæ brachium dirigebat. Petiit etiam à Papa & Cardinalibus ipſorum auxilium, & vt decimam Eccleſiarum regni ſui ſibi concedere dignarentur. Super quo Papa iam dubius mandauit eidem quod ſi bene ſe haberet,iuuamen & gratiam erga ſe quamplurimam inueniret.

De aduentu Petri Aragoniæ verſus Siciliam.

IGITVR Petrus Aragoniæ rex præparato nauigio mare intrans vento proſpero & mare placido portui Tunarum applicuit,vbi multitudinem paganorum inter diſtrictus montium reprimens,tria fere millia de ſuis amiſit. In partibus vero illis quæ viciniores ſunt Siciliæ diebus aliquibus declinans, expectauit vt oportunitate captata commodius iniquitatem quam conceperat parturiret. Siculos & maxime Panormitanos ſollicitans per ſuos nuncios exinde miſſos, vt regem Carolũ non timerent, quia eius auxilium & gentis ſuæ certiſſime obtinerent. Interim Carolus rex audita morte ſuorum & Petri regis Aragoniæ prope Siciliam aduentu, hoc Papæ Martino & regi Francię nepoti ſuo mandare non diſtulit. Quod Papa intelligens, & tantorum malorum principiis obſtare cupiens, ne ſero medicina pararetur, apud vrbem veterem præſente multitudine fidelium de conſilio fratrum ſuorum Cardinaliũ vniuerſos & ſingulos cuiuſcunq; pręeminentiæ,conditionis,aut ſtatus attente monuit,eiſq; diſtricte præcepit,ne in regno Siciliæ vel in parte eius Eccleſiã Romanam aut regẽ Carolum,qui regnũ Siciliæ ab Eccleſia tenebat,per ſe vel per aliũ moleſtarent,impeterent, vel etiam moleſtarẽt quoquo modo. Si qui autẽ contra monitionẽ & pręcepta eadẽ quocunq; dolo,vel ingenio,vel machinatione venire præſumerent,ipſo facto cenſuit excõmunicationis ſententię ſubiacere. Miſit etiam ad partes illas Epiſcopũ Sabinenſem dominũ Girardum de Parma Cardinalem cum plenę legationis officio tanquã pacis angelum deſtinatũ,qui rebelles Siculos ad pacis & ſatisfactionis cõcordiã reuocaret. Sed ecce Cardinali ad littus maris ciuitatis Meſſanenſis oppoſitũ adueniente,dum nõnulli Siculi & ſpecialiter Meſſanenſes eius nuncios libenter admitterent,dominium Romanæ Eccleſię recognoſcentes & publice inuocãtes,Petrus Aragoniæ rex intrans Siciliã,ipſos & ceteros terræ Sicilię in tantũ incitauit,qđ Cardinalis nuncios recipere de cetero denegarũt. Siquidẽ caterua militum & peditum ſtipatus,nomine vxoris ſuæ occupans terram & pacẽ Eccleſiæ perturbans,nomen regis vſurpat, & ſe regem Siciliæ nominat, Carolo in ſuis literis regni Siciliæ titulum ſubtrahendo. Et ſic Cardinali bona quærenti ac pacem expectanti,turbinis grauioris tempeſtas apparuit. Vnde quia Petrum Siculi regem & dominum inuocabant, Eccleſiam Romanam & regem Carolum contemnentes,redire ad Papam inefficax compulſus eſt, narrans ipſi & Cardinalibus, quomodo Siculi ipſum ac regem Carolum & Eccleſiam Romanam contemnerent pro Petro Aragoniæ rege; & non ſolum ipſi,ſed etiam maior pars Calabriæ rebellaſſet.

Quomodo Rex Carolus iuit Meſſanam vrbem obſidere.

INTEREA rex Carolus mittens in Franciam filium ſuum Salernæ principẽ Carolum, vt inde militiam congregaret, præcepit eidem quatenus ad ſe quam cito commodius poſſet in Apulia, vel vbi ipſum adeſſe contingeret, collecta militia remearet. Ipſe vero exercitu collecto in Apulia vel vndecunq; tunc potuit, & aſſumpto ſecum domino Girardo de Parma Romanæ Eccleſiæ Cardinali verſus partes Siciliæ ſe tranſtulit feſtinanter. Qui Farro proſpere tranſito, portui ciuitatis Meſſanæ applicantes, dum defenſores nullos inueniunt vrbem protinus obſederunt. Ciues autem improuiſi nec muniti fuerant, aut ad repugnandum modo aliquo pręparati. Qui capi de facili potuiſſent in aduentu regis Caroli, ſi ad vrbem in inſtanti aſſultus fieri præcepiſſet, ſed miſeratione quæ non debuit vel decuit malos ciues, & tam nobilem vrbem deſtruere miſeratus rex Carolus ad eos de ciuitate miſit nuncios, volens ſcire vtrum de vita & corporibus ſe ſuæ ſubderent voluntati. Cardinalis enim fideliter laborabat, quantum poterat vt ad pacem traherentur. Sed cum hinc inde reconciliandi dantur induciæ, ciues ſe præparant, & ad ſuam defendendam ciuitatem ſe armis & aliis protinus munierunt. Vnde patenter poſſumus aduertere illud vulgare prouerbium: *Qui non facit cum poteſt, non facit quando vult.* & illud Ouidianum: *Nocuit differre paratis.* Vrbe autem munita, vt viderunt ciues ſe poſſe à Gallicis defendere, pacta vel conuentiones quæ primo antequam muniti fuiſſent facere promittebant, concedere vel obſeruare parati ad prœlium, noluerunt. Et tunc ſero rex Carolus vrbem aſſaillire præcipiens, nil profecit; quia ciues qui bene muniti fuerant, ſe audacter & viriliter defenderunt. Pluribus vero per dies aliquot aſſultibus factis, cum in vanum Gallici laborarent, & plus amitterent quam lucrarentur: Carolus conſilio ſuorum & maxime comitis Acherrarum, vt poſt deceſſum regis Caroli apparuit proditoris, Farro iterum tranſmeato verſus Calabriam ſe retraxit. Ibi enim in planis ſancti Martini cum exercitu ſe tenens, ne ceteri de Calabria aut Apulia rebellarent, expectauit donec ad ipſum filius ſuus cum ſuccurſu de Francia adueniret. Naues etiam ſuas quas diuerſis maris littoribus ferre [*fere*] repletas armis & aliis garniſionibus, quæ omnia ad Terræ ſanctæ ſubſidium præparauerat, euacuans, nonnullas fecit frangere, ne ad manus hoſtium ſuorum deuenientes, eorum lucro recalcitrarent Siculi fortius impinguati. Interim Petrus Aragoniæ rex quemadmodum præſumptuoſus & ſuperbus vento ſuperbiæ inflatus, eo quod rex Carolus obſidionem Meſſanenſium reliquiſſet & Farrum ſine alicuius effectu operis pertranſiſſet, fecit ſe in contemptum ipſius Caroli regis contra inhibitionem domini Papæ propter quod excõmunicatus fuit, in regẽ Siciliȩ coronari. Inſuper ad maioris ſui ipſius præſumptæ exaltationis & temeritatis cumulũ per ſuas mandauit literas regi Carolo deſtinatas in Calabria, in quibus regẽ ſe Siciliæ nominabat; quod ipſe de regno ſuo exiens, in eodẽ non præſumeret amplius immorari. Quo audito & intellecto Papa Romanus ipſum Petrũ iam excommunicatũ de cõſilio fratrum ſuorum Cardinaliũ omni honore, regno & dignitate abiectũ oſtendit, & ſentẽtiando priuauit: regnũ Aragoniȩ nepoti ſuo Carolo comiti de Valeſio Philippi regis Franciæ filio per ſuas patentes literas concedendo.

Incidentia. Menſe Februario piſcis marinus in effigie leonis captus, cuius pellis piloſa, pedes breues, cauda leonina, & ceterũ corpus erat leoninũ, apud vrbẽ veterẽ vbi erat Papa & curia deportatus fuit. Referebatur enim quod in eius captione plãctus horribiles emiſerat, quod à multis ſignũ dicebatur fieri prænoſticũ futurorum. Pariſiis inter clericos Picardiȩ nationis & anglicos ibidẽ ſcholares tanta fuit diſcordia, quod ſtudium omnino Pariſiis deficere crederetur. Nam domos Picardorum Anglici confringentes tanta debacchatione in ipſos irruerunt, quod nonnullos occidentes, ceteros de ciuitate Pariſienſi ad ſuas partes fugere compulerunt.

Anno Domini M.CCLXXXII. pridie Calendas Maij, dominus Iohannes de Apia & ſoldenarij domini Papæ Martini miſſi contra Guidonem comitem Montis feltri, in Romaniola burgũ ciuitatis Foriliuij capiunt, per hanc diem & noctem ſequentem ibidem remanentes. Die vero craſtina, ſcilicet prima die Maij cõgregatis aciebus in tres turmas ante faciem ciuitatis, hinc inde fit acre prœliũ: in quo comes

Thadeus

Thadeus nobilis Eccleſiæ pugil cum quingentis fere Gallis cecidit, & ex aduerſa parte mille quingenti tam nobilium quam ignobilium occiſi ſunt. Tandem nocte ſuperueniente, ſuperſtites ad ſuas partes ſe trahentes, nulli fuit illa die victoria attributa. Soldanus Babyloniæ fugatur à Tartaris per octo dietas, perdiditq; de ſuis fere quinquaginta millia: ſed iterum Soldanus viribus reſumptis Tartaros fugere compulit, & ex ipſis triginta millia occidit. Solemnis inquiſitio fuit facta de vita & miraculis ſanctæ memoriæ regis Franciæ Ludouici.

De ſuccurſu qui venit ad Carolum Regem Siciliæ; & quomodo Petrus Aragoniæ mandauit ei bellum centum contra centum.

CIRCA idem tempus Petrus Alanſonis comes frater regis Franciæ Philippi, Robertus comes Attrebati, comes Burgundię Othelinus, comes Bolonię, comes domini Martini Iohãnes, dominus de Moreciaco, & multi alij nobiles & ignobiles cum magno exercitu de Francia egreſſi, in auxilium regis Siciliæ Caroli apud Apuliam profecti ſunt. Tranſeuntes igitur abſq; impedimento per Italiam vexillis deplicatis, feſtinato itinere peruenerunt ad regē Carolū, qui adhuc reuerſus de obſidione Meſſanæ ciuitatis, in planis ſancti Martini de Calabria ſe tenebat. Rex aduentu ipſorum lætificatus quaſi quotidie aciebus ad bellum diſpoſitis, per terrã Calabrię vſq; Alagatione & alibi equitabat, videns & tentans ſi ſuis hoſtibus poſſet obuiare. Sed aduerſarij Gallorum probitatem & audaciam ſcientes & in pleriſque locis virtutem illorum experti, cum ipſis confligere non ſunt auſi. Imo ſtatim vt videbant eos ad ciuitates & caſtella fugiebant, vel ſe ad mare in galeis tuebantur. Prętcrea Petrus Aragoniæ non ignorans regis Caroli probitatem, & ſuccurſum ſibi de Francia aduenisse, vt potius dolo vel artis induſtria quam aliquo belli genere contra ipſum & Gallicos dimicaret, ac ſe & ſuos interim ad defenſionem præpararet, & de multis ſibi neceſſariis prouideret, tale belli pactum Carolo demandauit; ſcilicet vt haberet eorum quilibet, videlicet Petrus & Carolus centum quos vellet & poſſet ſecum milites prima die Iunij ſubſequentis in planis Burdegalis centum contra centum ad pugnandum ad inuicem præparatos: inter quos debebant ipſi duo Petrus & Carolus computari. Et qui victus eſſet, infamis perpetuo ac priuatus honore regioque nomine remaneret, vno qui cum ipſo ſolus incederet contentus de cetero ſeruiente. Non veniens vero ad diem prædictum in dicto loco ſic præparatus, ſimiles pœnas & periurium incurrebat. O mira & præſumpta fraus callidi inimici, cuius fortitudo aduerſus Gallicos vt fauilla ſtupæ vere erat & fieri poſſet, ſi contra illos manutentim voluiſſet in campi planicie exertis gladiis dimicare. Sed cognoſcens gentem Francorum, vtpote delicatam & delitiis aſſuetam, aut aëris intemperie, aut in alienis partibus moras diu protrahendo, morbis aliquibus fuiſſe multotiens debilitatam virtutem illorum talibus ſic laceſſionibus tunc eliſit. Nam aſſultus hoſtium ſuorum dimittendo rex Carolus conſenſit Petro in talibus, & hoc regi Francię nepoti ſuo ſignificans, mandauit vt ſibi & centum militibus armaturas faceret fortiores & meliores quas poſſet diligenter Pariſiis operari. Sed nec tunc mandato ſummi Pontificis, qui hoc fieri ſibi ſub interminatione anathematis prohibebat, retineri potuit, quin conflictum prædictum acceptaret, & ad hunc ſe totis viribus præpararet.

Quomodo Carolus venit apud Burdegas contra Petrum Aragoniæ.

REX igitur Franciæ Philippus regis Siciliæ auunculi ſui mandatum intelligens, fecit eidem quod mandauerat prępararì, ſatis admirans quomodo Petrus de Aragonia talia facere contra regem Siciliæ pręſumpſiſſet. Et hoc regni ſui baronibus ſignificans mandauit eiſdem, vt ſecum ad diem belli impoſitum obuiam regi Carolo auunculo ſuo apud Burdegalas aduenirent. Interim rex Siciliæ quæ ſibi neceſſaria fuerant præparatis, in filij ſui principis Caroli & nepotum ſuorum Petri Alanſonis & Roberti Attrebatenſis comitum terram ſuam cuſtodia dimittens, ad Romanam curiam profectus eſt. Papa vero & Cardinales ipſum multum de huiuſmodi conflictu faciendo increpantes, cum nihil proficerent, dimiſerunt. Et ipſe

eis valedicto recedens, duxit ſecum dominum Iohannem dictum Cholet ſanctæ Ceciliæ presbyterum Cardinalem, qui poteſtatem à Papa receperat excommunicandi & iterum condemnandi Petrum, niſi ſatisfaceret de commiſſis. Anno autem Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo tertio, prima die Iunij apud Burdegalas veniens rex Carolus in præſentia regis Franciæ qui illuc aduenerat cum magna baronum ac militum comitiua, ſeneſcallo regis Angliæ, cuius erat terræ dominium, qui tenebat curiam ſe contra Petrum de Aragonia præſentauit eodem modo quo ſibi mandauerat præparatus. Sed non auſus illuc venire vt debebat dictus Petrus; nocte tamen diem ſtatutam præcedenti cum duobus ſociis, vt tradunt aliqui, locutus eſt in priuato loco & remoto cum Burdegali ſeneſcallo; prætendens quod ſeruare pactum ſuum ibidem propter timorem regis Franciæ non auderet. Quo tamen expectato aliquantis diebus cum non veniret; rex Franciæ iratus Iohannem nuncij militem illum qui ad ſe iamdudum de Hiſpania, ſicut ſuperius dictum eſt, aduenerat, miſit, & cum eo ſeruientes & milites quamplures de regno ſuo, vt per deuerſus Nauarram regnum Petri inuaderent & vaſtarent. Qui celeri expeditione regnum Aragoniæ intrantes, hoſtiliter terræ illi damna quamplurima intulerunt, & omnia vaſtantes ante ſe munitionem quandam cum turri fortiſſima, qui ibidem aderat, euerterunt. Captus vero fuit ibidem miles probiſſimus, qui ductus apud Tholoſam in carcere, poſt euaſit. Dicebatur enim quod ſi vlterius proceſſiſſent eo quod Petrus improuiſus aderat, nec in aliquo munitus, totum regnum tunc Aragoniæ de facili occupaſſent. Sed Philippo & Carolo regibus de Gaſconia reuerſis in Francia cum legato, rex Francię cõſilio habito pro gente ſua miſit, & vt ab incepto deſiſterent, demandauit.

Incidentia. Circa idem tempus Guido de Monte forti miles ſtrenuus, filius Symonis de Monte forti comitis quondam Leyceſtriæ in Anglia perempti; qui ob interfectionem Henrici de Alemannia in priſione Eccleſiæ Romanæ dudum permanſerat, à Papa Martino in auxilium ſuorum in Romaniolam fuit miſſus. Quo illuc adueniente, ſtatim Guido de Monte feltri comes per ſe terras & ciuitates Eccleſiæ occupatas, ipſi Guidoni de Monte forti nomine Romanæ Eccleſiæ reſtituit, iurans ſe mandatis Eccleſiæ pariturum. Sicque terra Romaniolę ad mandatum domini Papæ pacifice reuerſa, excepta Vrbinati ciuitate, eam Guido de Monte forti hoſtiliter aggreditur, accipiens & deuaſtans quicquid reperit extra muros. Interim defuncto Thuſciæ comite rubeo, cuius filiam Guido de Monte forti deſponſauerat in vxorem, oportuit ipſum Guidonem exercitum domini Papæ in obſidione Vrbinatis relinquere, vt terram quæ vxori ſuæ ex morte comitis rubei & pueris ſuis obuenire debebat, contra comitem ſanctæ Floræ, qui eam ſatagebat impetere, defenſaret. Licentia igitur à domino Papa accepta, cum in Thuſciam aduenisſet, comes Anguullarie ipſum nitens pro poſſe ſuo offendere, terram eius hoſtiliter ſubintrauit. Sed ipſe Guido contra eum pergens viriliter, quoſdam de ſuis cepit & plurimos interfecit. Eodem tempore comes Alanſonis Petrus Philippi regis Francię frater, qui in Apuliam profectus fuerat, diem clauſit extremum. Cuius caro & viſcera in abbatia Regalis montis Apulię Ciſtertienſis ordinis, quam fundauit rex Carolus Siciliæ, ſepulta ſunt: Oſſa vero nec non & cor Pariſios allata, illud apud fratres Prædicatores, & ea fuerunt apud Minores repoſita ſepulturæ. Vxor autem eius Iohanna Blæſis comitiſſa abſque liberis remanens, in ſancta viduitate vitæ huius pertranſiuit incolatum. Eodem anno poſterius annotato Philippus rex Frãcię circa natale Domini, grande tenens Pariſiis parlamentum, regnum Aragoniæ oblatum ſibi pro filio ſuo Carolo ab Eccleſia tunc recepit. Et conceſſa fuit ſibi Eccleſiarum decima, ad expeditionem dicti regni Aragoniæ conquirendi. Prędicauit etiam Cardinalis Romanæ curiæ dominus Iohannes Coleti, de cruce; vt irent homines ſuper Petrum Aragoniæ condemnatum. Et tunc rege Francię cruce ſignato, multi tam nobiles quam ignobiles ad huius expeditionem itineris conſimiliter crucis ſignaculum aſſumpſerunt.

De reditu regis Siciliæ in Apuliam; & quomodo filius eius princeps Salernitanus captus a Siculis fuit, & ipſe rex poſt defunctus.

POSTQVAM Franciæ rex Philippus Arragoniæ crucem aſſumpſerat, Carolus rex Siciliȩ inclytus, qui fere per annum in Francia fuerat commoratus, accepta a rege Franciæ nepote ſuo licentia, redire verſus Apuliam breuiori itinere, quo potuit feſtinauit. Miſit autem de Prouincia per mare nuntios ad filium literas deferentes, in quibus prohibebat ipſimet ne conflictum erga Siculos per mare inciperet vel haberet. Debebat etenim cum ingenti galearum numero, quas de Marſilia & alibi congregatas armis & gentibus ac omni bellicoſo apparatu parauerat, ad ipſum in proximo peruenire. Sed dum eius nuntii per mare nauigant feſtinanter, capti ſunt a Siculis, qui mare curioſius obſeruabant: & literis ac bonis omnibus ſpoliati. Vt ergo regis Caroli per litteras nuntiorum aduentum celerem agnouerunt Siculi ſtatim cum 27. galeis, armis & gentibus munitis, venerunt prope Neapolim proferentes multos clamores & indicia, quibus poſſent aliquos ante regis aduentum offendere, aut mouerent ibidem exiſtentes Gallicos ad pugnandum. Quos audiens princeps regis filius, qui dimiſſo Attrebatenſi Comite certis de cauſis de Calabria illuc aduenerat, motus & incitatus clamoribus eorundem, ac de aduentu patris inſcius, damnoſæ probitatis ſumens audaciam cum ſuis bellatoribus Francigenis, & aliis intrans galeas ad pugnandum præparatas, ipſos fortiter aggreſſus eſt. Sed quia belli naualis gens ſua ignara extitit, & potius fraude nautarum, vt aiunt, deceptus, cum ſuis deuictus & captus fuit, ac Meſſana ciuitate illico ductus ibidem carceri mancipatus. Quod audiens regina Conſtantia Petri vxor de Arragonia, quæ apud Panormum iamdiu cum natis ſuis Iacobo & Manfredo aduenerat, fecit eum feſtinanter prope Neapolim ducere, & de mari eius oſtendere vxori, prætendens niſi ſuam ſibi redderet ſororem quam tenebat rex Carolus captiuatam viri ſui caput abſcindere ſtatim faceret, & in mare corpus ante oculos eius præcipitari. Quo permota pietate principis capti vxor ſtatim ſororem Conſtantiæ illis reddidit, ſed virum ſuum aut pro ipſa aliquam non recepit. Quarta igitur die ſequenti poſtquam princeps captus fuerat, veniente Carolo rege Neapolim, Neapolitanos qui iam rebellionis ſpiritum aſſumpſerant, & gentes ſuas Francigenas in parte expulerant, caſtigauit, & eos comminantibus oculis quaſi inſcius præmiſſorum a ſuis permiſit ſequacibus cruciari. De captione vero filii quamplurimum turbatus: ſed hoc quantum potuit ſub diſſimulatione præteriens verſus regiam in Calabria, vbi erat Comes Attrebati nepos ſuus ſe tranſtulit, cupiens Farum tranſire, vt Meſſanam obſideret ciuitatem. Sed nequiens quod conceperat propter inſtantem hyemem adimplere, vaſa ſua in portu Brunduſii, ne per flatus hyemales frangerentur, aut forte ab inimicis caperentur, deſtinauit. Ipſe tandem in infirmitate cadens ſeptimo die menſis Ianuarii diem clauſit extremum, ſcilicet anno Domini M. CC. LXXXIIII. Cuius corpus conditum aromatibus pretioſis apud Neapolim ciuitatem ſuam delatum eſt, & in maiori Eccleſia ſepultum cum honore, ſicut decuit tantum principem ſepeliri. Mortem vero ipſius audiens Papa Martinus cum ſuis Cardinalibus lugubres dies ſicut licuit celebrauit, & Comiti Attrebatenſi cui tutelam regni Siciliæ puerorum capti principis Salernæ mittebat, magnam ſummam pecuniæ ſuæ gentis ſuſtentatione & regni Siciliæ ſubſidium deſtinauit. Qui quandiu ibidem interfuit, bonus tutor ac regni defenſor extitit, & egregius inimicorum debellator: & niſi in illis partibus tunc fuiſſet, tota terra Apuliæ & reliquum gentis Calabriæ totaliter rebellaſſent.

Eodem anno, quo defunctus eſt rex Siciliæ Carolus in craſtino aſſumptionis beatæ Mariæ Philippus regis Franciæ Philippi primogenitus, Iohannam conſanguineam ſuam defuncti Henrici regis Nauarræ Comitiſque Campaniæ filiam vnicam diſpenſatione Romanæ Eccleſiæ duxit apud Pariſios in vxorem. Eodem anno quo ſupra in vigilia ſanctæ Catharinæ virginis per totam noctem tanta fuit ventorum vehementia, quod multæ domus, multaque monaſteriorum clocheria &

multæ fortes ac magnæ proceritatis arbores per regnum Franciæ in diuerſis locis ceciderint. Comes Iouiniaci qui in obſidione Vrbinacis cum gente domini Papæ remanſerat, contra inſtructionem domini Guidonis de Monte forti Vrbinaces imprudenter inuadens, ibidem extitit interfectus. Anno Domini M. CC. LXXXV. die annuntiationis beatæ Mariæ, qui fuit dies reſurrectionis Dominicæ, poſtquam Papa Martinus miſſam celebraſſet, & refectionem ſolitam ſumpſiſſet cum ſuis capellanis, arripuit eum occulta & grauis infirmitas. Ex qua licet ſe grauiter pati diceret, eius Phyſici morbum ignorantes & cauſas, aſſeruerunt nullum mortis indicium in eo apparere. Die vero Mercurii proximo ſequenti circa noctis horam quaſi quintam, debitum exoluens conditionis humanæ, ad Dominum vt certis opinatur indiciis tranſmigrauit. Nam diuerſarum afflicti paſſionum & morborum ad tumulum eius venientes, multis videntibus ſunt ſanati. Succeſſit autem eidem dominus Hieronymus Cardinalis ordinis fratrum Minorum, natione Romanus, de domo Sabellorum, & Honorius huius nominis quartus eſt appellatus. Hic ſtatim poſt promotionem ſuam tam Comiti Attrebatenſi in Apulia, quam ſtipendiariis in certis locis per dominum Papam Martinum prædeceſſorem ſuum ordinatis eos confouendo præſtitit ſtipendia, & animauit ad ſuſcepta negotia ſollicite proſequenda. Eodem temporis concurſu Comes Burgundiæ Othelinus duxit in vxorem filiam comitis Attrebatenſis Roberti, qui tunc in Apulia morabatur.

De profectione regis Franciæ Philippi apud Arragoniam.

ANNO poſterius annotato Philippus rex Franciæ circa Pentecoſten in partibus Tholoſanis incredibilis multitudinis de omni regno ſuo exercitum congregauit, vt regnum Arragoniæ conceſſum filio expugnaret. Erat enim eius intentio ſi proſpere egiſſet ibidem vlterius gentem ſuam apud Hiſpanias deducere ad ſororis ſuæ & natorum eius dedecus vindicandum quod eiſdem intulerat minus iuſte Hiſpaniæ rex Alphonſus: iueruntque cum rege Eccleſiæ Romanæ legatus dominus Ioannes cognomento Cholet ſanctæ Cæciliæ presbyter Cardinalis, & fere totius Franciæ nobilitas vniuerſa. Sane claſſis regia gentibus, armis ac victualibus munita regem tam ingens per æquora ſequebatur, quod alter Neptunus poſſet non immerito appellari. Dimiſſa vero rex vxore ſua regina Maria apud Carcaſſonam cum reliquis quæ viros ſuos ſecutæ fuerant; apud Narbonam celeriter pertranſiuit. Expectauit enim ibidem aliquantulum gentem ſuam, quæ affluens e diuerſis partibus debebat in eadem vrbe ex edicto regio congregari. Poſtquam ergo conueniſſent præcepit rex, vt de Narbona armis omnibus præparati exeuntes, tanquam eſſent cum hoſtibus conflicturi verſus terram Roſſilionis equitarẽt. Erat autem terra illa in regis Maioricarum dominio, qui Petri de Arragonia frater, non de parte ipſius, ſed Eccleſiæ & regis Franciæ ſe tenebat. Vt audiuit aduentum regis Franciæ, protinus eidem obuiam pergens, ipſum cum gẽte ſua ac nepotes ſuos Philippum & Carolum regis Philippi filios cum honore maximo in terra ſuſcepit, & vſque Parpigniacum cum magna exultatione & lætitia ducere feſtinauit. Interea Petrus de Arragonia intellecto quod rex Franciæ verſus Narbonem exercitum congregaſſet, ad regnum Arragoniæ peruadendum, protinus de Sicilia, dimiſſa ibidem vxore ſua in regnum Arragoniæ ſe transferens, ciuitates, villas, & caſtella, atque regni ſui introitum munire non diſtulit, & ſe ad repugnandum quantum potuit pręparauit. Sed quia Siculi principem Salernę Carolum quem captum tenebant, de vrbe Meſſana ad quoddam caſtellum Sicilię tranſtulerant, volentes cum ipſo, ſicut ſibi dictum fuerat, reconciliari, timens Siculorum infidelitatem & noui dominii ſuper huiuſmodi ipſorum pronam & auidam voluntatem non ignorans, fecit eum in terram ſuam Arragonię tranſportari, & ſub arcta cuſtodia diligentiſſime cuſtodiri.

Quomodo Philippus rex cepit Ianuam vrbem.

REx itaque Francię apud Parpeigniacum, ſicut diximus, cum magno honore receptus, ibidem habuit conſilium, ad quem locum ſuper hoſtes primitus ſe transferret; viſumque eſt genti ſuę & maxime regis Maioricarum, vt creditur, hortatu,

tatu, quod versus vrbem Ianuam cognominatam superbam, quæ patebat quasi in ianuis dirigerent gressus suos. Erat enim in terra Rossilionis sita, sub dominio regis Maioricarum, sed ipsum a longo tempore contemnentes ciues Petro de Arragonia adhærebant. Vt autem Francorum exercitum versus suam ciuitatem accedere cognouerunt, portas suas claudentes, & totis viribus vt eisdem posset resistere parati sunt. Rex vero Francorum illuc perueniens cum suo exercitu, statim iussit assultus fieri. Sed illi de ciuitate super muros in defensionibus suis existentes & se ea die viriliter defenderunt, quod parum aut nihil penitus amiserunt. Crastina autem die Francis ad conflictum redeuntibus, cum fuisset multum debilitata ciuitas, ciues ad regem Franciæ nuntios mittentes, treugas vsque in triduum petierunt, fingentes se velle ad inuicem de reddenda ciuitate consilium habituros. Et interim dum cessarent Gallici a conflictu, ipsi in eminentiori loco ciuitatis super turrim altissimam maioris Ecclesiæ ignem accenderunt, sperantes quod Petrus de Arragonia, qui non longe in montibus aderat, viso igne ad eorum succursum & subsidium adueniret. Sed fraude eorum percepta, rex Franciæ iteratos insultus ad ciuitatem fieri imperauit. Et legatus Romanæ Ecclesiæ gentem absoluens Francigenam, vt nemini parcerent admonuit, sed eos tanquam hostes fidei Christianæ, vtpote excommunicatos & contemptores præceptorum sanctæ matris Ecclesiæ trucidarent. Tunc equitum aciebus ad bellum circumquaque ciuitatem dispositis, seruientes & pedites ad muros vrbis accedentes inuitis hostibus, qui se quantum poterant defendebant, facto impetu portas fregerunt, & super muros scalis appositis ascenderunt. Mox in vrbem reliquus intrans exercitus hostes passim trucidant nulli ætati vel sexui parcentes. Populus autem ciuitatis timore perterritus ad maiorem fugit Ecclesiam, putans loci reuerentia aut fortitudine ibi mortis periculum euitare. Sed quia sanctæ matris Ecclesiæ & ministrorum eius præceptum contempserant damnato & impio præbentes auxilium, ipsis nec loci sanctitas suffragium contulit, aut fortitudo potuit præualere. Nam portas Ecclesiæ confringentes Gallici, omnes absque misericordia tam mares quam fœminas. Senex tamen armiger Batardus de Rossilione dictus, qui turrim monasterii cum quibusdam aliis ascenderat, ad voluntatem regis Franciæ se reddens mortis dispendium meruit obtinere. Sic ergo stultus & insipiens populus, qui se super baculum arundineum conquassandum cito Petrum de Arragonia innitebat sua superbia & insipientia deletus, ac ciuitas eorum destructa, qui humilitate indemnes poterant conseruari.

Quomodo exercitus Francorum montes Pyrenæos ascendit, & aliquas villas cepit.

DESTRVCTA igitur ciuitate Ianua rex Franciæ Philippus cum suo exercitu versus montes Pyrenæos tendens iter, consilium postulauit, quomodo securius & commodius posset difficultates montium & eorum graues introitus penetrare. Sunt enim tantæ altitudinis, vt penè cœlos videantur attingere, & maxime passum Eclusæ, per quem patebat introitus, sic munierant Arragones doliis arena repletis, & grossis lapidibus, quod nulla multitudo gentium per eundem locum posset ascendere, quin cito repelleretur, aut mortis periculum sustineret. Erant & super montes iuxta prædictum passum Arragonii præstolantes in suis tentoriis vnde poterant Francorum exercitum intueri, & credebant quod vellent & deberent Francigenæ per loca eadem pertransire. Sed accedens ad regem Franciæ prædictus armiger Batardus nomine, qui captus apud Ianuam fuerat, significauit eidem, quod loca cognouerat non longe a prædicto passu Eclusæ distantia, per quæ posset secure suæ gentis exercitus transmeare, & se eos per illa, si vellet, fideliter conducturos. Cuius verbis rex fidem adhibens, de consilio baronum suorum iussit in conualle montium castra metari exercitum, vt super eos præ oculis habentes Arragonii de monte putarent, quod per passum quem obseruabant ascendere niterentur. Ipse autem rex acceptis secum quamplurimis militibus & seruientibus armatis, clam egrediútur de exercitu cum Batardo; & peruenientes

ad locum quem Batardus docuerat per miliare ab exercitu non distantē ipso præuio per mōtem arduum spinis & sentibus repletum, & quasi nulli incognitum cum graui pœna & labore maximo ascenderūt. Et sic tandem cum difficultate maxima per locum eundem, quod videbatur impossibile, non sine grandi hostium admiratione paulatim illæsus totus exercitus pertransiuit. Videntesque Arragonii qui passum Eclusæ obseruabant, ex aduerso, quod non sperabant, Gallicos ascendisse, statim relictis Pampilionibus suis, fugæ præsidium assumpserunt. Franci vero castra eorum protinus diripientes, & in montis cacumine sua figentes tentoria, cum magna ciborum & potus penuria per dies tres propter laborem quem in ascensu mōtium sustinuerant, quieuerunt. Pausato igitur ibidem Francorum exercitu suis præcepit rex gentibus, vt versus villam quandam, quam Petram latam cognominant, equitarent. Cum autem ante villam suus stetisset exercitus, gēs villæ quæ eosdem a longe venire conspexerat, portas suas mox fecit claudere, fingens quod vellet se contra eos modis omnibus defensare. Et quia Petrus de Arragonia in villa adesse dicebatur, Philippus rex Franciæ iussit, consilio suorum, figi tentoria, proponens in crastino villam toto gentis suæ conamine facere impugnari. Sed illi de villa metuentes eius potentiam, quam videbant numero gentis prævalidam, cum nocte quieuisset Francorum exercitus sublatis omnibus quæ habebant & ferre poterant, per deuersus hortos apposito in villa prius igne nocte media aufugerunt. Ignem vero de castris suis Franci percipientes, & protinus armati illuc currentes, igne extincto, villam quam vacuam defensoribus inuenerunt, in potestatem sui domini regis Franciæ redegerunt. Interim Philippus regis Franciæ primogenitus ad quandam villam cognominatam Figeriam cum gente sua accedens, gentes villæ fecit tam acriter impugnare, quod non valentes Francorum impetum sustinere, ad voluntatem illius se redderent, & ad regem Franciæ patrem ipsius apud Latam petram positis in sua voluntate corporibus aduenirent.

De obsidione Gerondæ ciuitatis.

ITAQVE Petra lata & Figeria captis & nonnullis aliis villis in deditionem receptis, rex Franciæ versus Gerōdam regni Arragoniæ vrbem fortissimam, quæ non longe aberat, iussit exercitum equitare. Quo properantes, quum ad quendam fluuiolum peruenisset, qui inter eos & ciuitatem discurrebat, non potuerunt vlterius pertransire, sed oportuit illos super littus fluuioli expectato triduo remanere. Crescebat etenim pluuiarum tempore mirabili & dilatabatur: quod & tunc fecerat, sed cessante pluuia satis cito vadabilem se præstabat. Interea dum Franci fluuiolum pertransire parant, Gerondenses de sua ciuitate viso eorum exercitu, burgum ciuitatis suæ, ne Francis fieret in commodum & sibi in ruinam, incenderunt, & se ac vrbem suam ad defendendū toto conamine de Gallicis parauerunt. Sed Franci transuadato prædicto fluuiolo ad vrbem Gerondensem accedentes, positis circumquaque tentoriis eam totam in circuitu obsederunt. Assilientes ergo multis diebus ciuitatem, parum aut nihil profecerunt, quia vrbs erat fortissima, & gens vrbis super muros constituta se sagittis & grossis lapidibus peroptime defendebant. Habebant enim quendam capitaneum Remondum de Cerdona militem Comitis Fuxi, & Remondi Rogeri cuiusdam militis in Francorum exercitu militantis consanguineum, qui ipsos ad repellendum & sustinendum aduersariorum impetus mirabiliter animabat. Ad ipsum autem in ciuitate ibant, & cum eo loquebātur multotiens Comes prædictus & Remondus Rogeri, sicut quidam asserunt: sed si bona pro rege Franciæ & eius gente locuti sunt, a pluribus ignoratur. Videns vero rex Franciæ contra ciues assultus incassum fieri, propter murorum vrbis fortitudinem, præparari iussit ingenium, per quod possent muri ciuitatis suffodi & dirui. Quod opus cum fuisset sagaciter adimpletum, & fossores ingenium per longum sub terra spatium iam transmisissent, quidam ex ciuibus de muris hoc percipientes, nocte quadam de vrbe egressi combusserunt ingenium, & magistrum qui illud fecerat suffocarunt. Propter quod iratus rex Franciæ, iurasse dicitur, quod obsidionem non dimitteret, donec vi vel deditione ciuitas caperetur. Sed dum obsessam sic tenebat ciuitatem,

putans

putans ciues, quod ad ipsos victualia venire non poterant, fame perimere, magnum totius sui exercitus patitur detrimentum: nam tantam æstus molestiam & quarundam muscarum importunitatem sustinebant, quod passim per exercitum moriebantur homines & iumenta: tantusque fœtor ex equorum cadaueribus mortuorum per aera ascendebat, quod vix sanus aliquis in eodem loco eodem tempore poterat permanere. Petrus etiam de Arragonia latens in insidiis, eos qui ad portum Rosarum pro victualibus exercitui asportandis ibant & reuertebantur sæpe damnificabat in pluribus, si contigisset quod conductum peroptimum non haberent. Erat autem per quatuor leugas distans ab exercitu Francorum dictus portus, vbi classis regis Franciæ existens toto exercitu necessaria ministrabat.

De morte Petri de Arragonia & deditione vrbis Gerondæ.

DVM igitur sic sederet Francorum exercitus ad vrbis Gerondensis obsidium in sero vigiliæ assumptionis beatæ Mariæ accidit, quod Petrus de Arragonia cum quadringentis equitibus & duobus millibus peditum armatis in insidiis poneretur, putans in mane Francorum victualia de portu Rosarum ad exercitum venientia deprædari. Sed piissima virgo Maria, quæ suos famulos vbique protegit & defendit, gentem Francorum, quæ vigiliam suæ assumptionis deuote celebrauerat, non est permissa hoc quod ipse conceperat adimpleri. Nam a quodam garcione in insidiis posito visus & perceptus, Radulpho de Nigella Franciæ constabulario, & Iohanni de Hardi Curiæ marescallo adesse cum sua gente in latebris nuntiatur. Qui protinus assumentes secum Comitem Marchiæ, & quingentos equites armatos, in aurora Petro & suis, qui latebant in insidiis, occurrerunt. Petrus vero ipsos venire percipiens, quia pauci ad suorum numerum videbantur, in damnum sui ipsius, vel potius mortis dispendium eosdem inuadere festinauit. Tunc e contrario Frãci probrose & audaciter veniẽtes, in ipsos toto virtutis suæ conamine irruerunt, consertoque prœlio fit acre bellum ex vtraque parte. Sed Francis præualentibus Arragones fugere compulsi sunt. Quos aliquantulum insequentes Gallici, de ipsis tam equites quam pedites centum pronos in terram mortuos deiecerunt, & multo plures fugientium in sequendo lethaliter vulnerarunt. Petrus etiam ad mortem vulneratus turpiter aufugit, & de dictis vulneribus satis cito postea, Francis ignorantibus, expirauit. Cumque reuertisset ad sua tentoria gens Francorum, inuentum est de suis nisi duos solummodo cecidisse; pro quo lætantes & exultantes, hoc regi suo cum gaudio narrauerunt. Rex vero pro illorum victoria Dominum & beatam virginem eius matrem collaudãs, de hoc tamen quod Petrus euaserat, tristis fuit, ignorans quod lethaliter fuisset sauciatus. Postea dum ciues Gerondenses per spatium duorum mensium & amplius obsessi victualibus indigerent, Comes Fuxi & Remondus Rogeri qui in exercitu, sicut dictum est, superius militabant, statum vrbis non ignorantes, loqui cum rege Franciæ accesserunt. Suggesserunt denique eidem dicentes, quod si bonum sibi videretur ad ciuitatem accederent, & de reddenda ciuitate modis omnibus, quibus possent cum ciuibus & capitaneo loquerentur. Rex autem super hoc habens consilium de assensu baronum suorum & legati, ad ciues prædictos Comitem & militem destinauit. Ad quos cum in vrbe accessissent, & mandata regia eisdem declarassent; ipsi inter se deliberato consilio mandauerunt regi Franciæ in hunc modum. Dentur nobis induciæ siue treugæ, quousque domino regi nostro Petro de Arragonia significare possimus, vtrum nobis suum præstabit auxilium & succursum. Quod si fecerit, sciatis quia ipsum tanquam dominum nostrum charissimum sustinemus, & villam nostram totis viribus quantum poterimus defendemus: sin autem nobis succurrere noluerit vel non possit, vrbem sumus parati reddere, vita nostra & rebus omnibus nobis saluis cum octo dierum spatio exeundi. Quo illis rege Franciæ, de suorũ baronum consilio, concedente, ipsi statim per suos nuntios Petri domini sui regis interitum agnoscentes, sed hoc Francis minime intimantes, vrbem sicut spoponderant, reddiderunt, & de ea cum rebus suis pacifice recesserunt: tantaque ibidem victualium penuria inuenta est, quod, sicut apparuit, nisi pax fuisset tam cito prolo-

cuta, & hinc inde inter partes composita, ciues in breui fame defecissent. Propter quod patenter ostenditur, aut regem Franciæ fuisse proditum, aut Fuxi Comitem & Remondum Rogeri simplices & deceptos, qui bene statum ciuium minime aduertissent.

De reditu Philippi regis ex Arragonia, & eius obitu.

IGITVR post deditionem vrbis Gerondensis, rex Franciæ eandem reparari & inforciari præcipiens; postquam illā gentibus, armis ac victualibus satis sufficienter munierat, redire proposuit, propter instātem hyemem in partibus Tholosanis, Et in quorundam nescio consilio in damnum sui ipsius & gētis suæ periculum, maiori parti nauigii quod in portu rosarum habuerat, dedit licentiam redeundi. Cumque recessissent quamplures galeæ, gens Rosarum & de confinio naues & arma assumentes in magna multitudine, partem nauigii quam in portu Rosarum Franci reliquerant protinus inuaserunt, consertoque prœlio multos de familia regis Franciæ occidentes, damna eidem quamplurima intulerunt. Ibidem ab Arragoniis captus fuit classis Amiralius Ingerranus de Baillolio miles egregius; & alius quidam in armis strenuissimus Aubertus de longa valle interfectus, qui supra Arragones vlterius quam debuit pertransiuit. Istum Aubertum, vt tradunt aliqui, cum potuisset eidem in instanti succurrisse, occidere permisit Ioannes de Hardicuria Frāciæ marescallus. Videntes ergo gentes regis Franciæ, quod ibidem diu non valerent subsistere, combustis suis prius garnisionibus, & Ingerrano de Baillolio milite redempto in villa portus Rosarum ignem apponentes protinus recesserunt. Et dum rex Franciæ & eius exercitus redire inciperent, tantam pluuiarum molestiam perpessi sunt, quod vix præ mollitie terræ possent aut pedibus aut in equis incedere, vel propter aquarum decursus in suis pāpilionibus habitare. Rex vero Philippus propter aeris intemperiem, infirmitatem tunc incurrens, equitare non potuit, sed ipsum morbo aggrauante portare oportuit in lectica. Transeuntes igitur per passum Eclusæ, montes Pyrenæos ab Arragoniis, qui super montes stabant in latebris, multum infestati damna quamplurima receperunt. Nam si aliquando videbant paucos ab exercitu elongari, statim in ipsos irruentes rapiebant quicquid poterant, & incontinenti ad suas forteritias fugiebant. Tandem cum magno labore vsque Perpeigniacum veniens Francorum exercitus, cum rex Philippus grauiter infirmaretur, testamentum suum, vt bonum decuit Christianum ordinauit, & in breui postea, perceptis ecclesiasticis sacramentis, proh dolor! expirauit. Cuius obitus digne pro meritis flendus, barones & milites totius regni Franciæ quamplurimum contristauit. Nam eius ad probitatem de die in diem tendens animus, sic ibi per dilectionem coniunxerat corda eorum, quod miro dilectionis affectu ipsum venerari inciperēt & amare. Fleuit eum quasi incōsolabiliter vxor sua regina Maria, quæ super omnes ipsum diligens, vix potuit per annos plurimos consolationis remedium a quoquam recipere vel habere. Exequiis ergo regis Philippi expletis, & ossibus per excoctionem a carne seiunctis, carnem quidem & viscera apud Narbonam in maiori Ecclesia sepelientes, cum redissent Parisios barones & prælati, ossa apud sanctum Dionysium cum honore præcipuo iuxta patrem suū Ludouicum regem sanctissimum tumularunt. Sed antequam fuissent ibidem sepulturæ tradita, magna dissensio inter monachos dicti loci & fratres ordinis Prædicatorum Parisiis fuit orta. Nam rex Philippus defuncti regis Philippi filius & regni successor ad petitionem cuiusdam fratris de ordine prædicto concesserat improuisus cor patris sui fratribus, vt ipsum Parisiis in suo monasterio sepelirent. Petētibus ergo ipsum cor monachis & dicentibus, quod ex quo elegerat rex Philippus apud ipsos in suo monasterio sepeliri, nō debere alibi cor reponi: rex flecti non potuit, immo auctoritate regia præualente sepultum est Parisiis apud fratres. De quo postea fuit determinatum Parisiis per plures magistros theologos, quod neque rex, neq; monachi dare, neq; fratres prædicti possent illud cor regium absque dispensatione duntaxat summi Pontificis retinere.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Artis

G.

Gesta

M.

N.

O.

Zz 2

S.

Turonem

F I N I S.

